

MELCHIORIS CANI: OPERA...

MELCHIOR CANO

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/isbn_9781276866590

Melchioris Cani: Opera...

Melchior Cano

Nabu Public Domain Reprints:

You are holding a reproduction of an original work published before 1923 that is in the public domain in the United States of America, and possibly other countries. You may freely copy and distribute this work as no entity (individual or corporate) has a copyright on the body of the work. This book may contain prior copyright references, and library stamps (as most of these works were scanned from library copies). These have been scanned and retained as part of the historical artifact.

This book may have occasional imperfections such as missing or blurred pages, poor pictures, errant marks, etc. that were either part of the original artifact, or were introduced by the scanning process. We believe this work is culturally important, and despite the imperfections, have elected to bring it back into print as part of our continuing commitment to the preservation of printed works worldwide. We appreciate your understanding of the imperfections in the preservation process, and hope you enjoy this valuable book.

MELCHIORIS

C A N I

EPISCOPI CANARIENSIS,

EX ORDINE PRÆDICATORUM,

O P E R A,

C L A R E D I V I S A,

Et Præfatione instar Prologi Galeati illustrata

A P. HYACINTHO SERRY

Doct. Sorbon. & in Patav. Lyceo S. Theol. Primario Profess.

EDITIO NOVISSIMA

CETERIS NITIDIOR, ATQUE A PLURIMIS ALIARUM

MENDIS SUMMA DILIGENTIA EXPURGATA

BASSANI, MDCCCLXXVI.

SED PROSTANT

VENETIIS APUD REMONDINI:

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

MEMORANDUM

FOR THE RECORD

TO THE HONORABLE SECRETARY OF THE INTERIOR

FROM THE BUREAU OF LAND MANAGEMENT

SUBJECT: [Illegible]

DATE: [Illegible]

RE: [Illegible]

[Illegible text block]

ADMINISTRATIVE

NO. 1000000000

FOR THE RECORD

DATE: [Illegible]

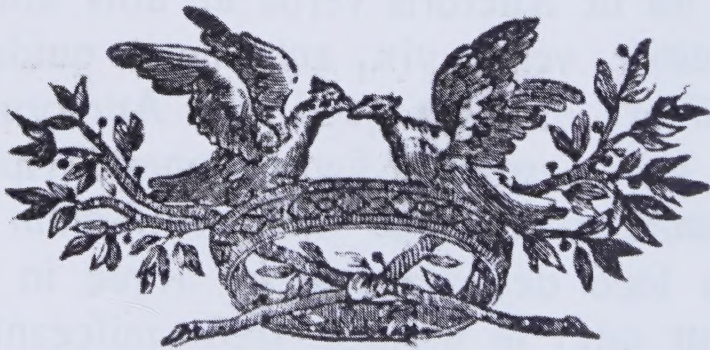
TYPOGRAPHUS

AD LECTOREM:

UO præcipue in anteaëctis omnibus immortalis hujusce Operis de Locis Theologicis Melchioris Cani editionibus querebantur Theologiæ studiosi viri: unum nempe, quod cum in eo plures ex sacris literis, sanctis Patribus, aliisque cum sacris, tum profanis scriptoribus textus afferantur, illi uno semper eodemque characteris genere expressi sunt, ita ut Auctoris verba ab aliis aliorum Auctorum, quos citat, verbis vix, aut ne vix quidem aliquando dignosci possent. Alterum quod cum Auctorum citationes in margine nullo apposito signo omnes scriptæ sint, in tanto editionum numero, & varietate factum est, ut plurimæ e suo loco deturbatæ sint, atque in alienum ita translatae, ut inter se invicem fœde misceantur, & confundantur. Nos igitur novam Operis hujus editionem paraturi duobus hisce incommodis occurrendum duximus. Primo quidem Scripturæ, SS. Patrum, aliorumque Auctorum verba, ut melius fecernantur, italicis formis, quas nos *Corfivas* dicimus, excudenda curavimus. Deinde citationes omnes ex margine ad uniuscujusque paginæ calcem opportune transtulimus, adjectis in corpore numeralibus notis, quæ citationibus apte respondeant. Quod vero ad

Bibliorum citationes attinet, cum plurima menda in iis citandis irrepperint, nos improbo quodam labore omnes cum suis fontibus contulimus, & innumeris in locis emendavimus. Quoniam vero tempore, quo Canus noster, scribebat, nondum Biblia in versiculos distributa erant, ideo in illis citandis Capita ille solum indicarat. Nos ut eorum, quos sacrorum librorum fontes ipsos adire juvat, labori parceremus, Biblicorum Capitum citationibus fere ubique Versiculos etiam adjecimus, Nihil denique omisimus, ut editio isthæc nostra, quantum fieri posset, a mendis expurgata prodiret in lucem. Diligentiam hanc nostram, Lector humanissime, æqui bonique consulas. Vale.

E L E N C H U S E O R U M,

Quæ hoc Volumine continentur.

Melchioris Cani Vindicationes, quibus nonnullorum in ejus libros de locis Theologicis accusationes refelluntur.

Ejusdem locorum Theologicorum libri duodecim, quibus non modo ostenditur vera ratio universos Christianæ religionis hostes refellendi, ac sacra dogmata confirmandi; verum etiam omnia fere, quæ hodie in controversiam vocantur, luculentissime examinantur, ac discutiuntur.

Ejusmodi Relectio de Sacramentis in genere, habita in Academia Salmanticensi.

Ejusdem Relectio de Pœnitentiæ Sacramento, in sex partes divisa.

CENSURA F. RODERICI VADILÆI

BENEDICTINI,

Sacra Cæsareæ Majestatis a Sacris Concionibus, in libros de Locis Theologicis Adm. R. P. F. Melchioris Cani, Sancti Dominici Monachi, Episcopi Canariensis.

E Mandato Regii Senatus, Opus, cui titulus est, De Locis Theologicis, admodum Rev. Magistri Fratris Melchioris Cani, Ordinis Sancti Dominici Monachi, olim Canariensis Episcopi, inspiciendum et excutiendum accepi. Laborem sane viribus ingenii mei longe disparem sentiens, non sum aversatus, tum ob tanti Senatus dignitatem, cujus

obstistere imperio citra gravissimi criminis notam haud licebat; tum ob ejusdem Operis magnam toti Ecclesiae utilitatem futuram. Adde, quod ejusdem Auctoris elucubrationes, hanc praesertim, perlegendi magnotenebar desiderio. Itaque legi, evolvi, perlegi praesens opus. Sed, quid potissimum in tanto quidem opere laudem, vix dicere queo. Nam si dictionis castitatem, & elegantiam quaeras, eam certe reperies, quæ cum Ciceroniana conferri possit. Si vero rerum gestarum historiam, rationemque tractandæ historiæ requiras, Sallustio historico satis laudato, si non superiorem, inferiore profecto non invenies. Si autem Philosophiæ subtilem, accuratamque rationem percupias, hic compendio omnem Platonica, Aristotelicaque disciplinæ rationem cumulatissime contemplari licebit. Si vero Theologiæ Scholastica capiaris argumento, post Divum Thomam (quem semper excipiendum duxi) nullo ex multis, qui de hac Familia docte ac diserte scripserunt, inferiore judicare licebit, ita ut vere illius non satis laudati Magistri Fratris Francisci a Victoria discipulum eximium agnoscere possis, cui omnes suos is auctor (quæ non ejus prudentiæ, eruditionis, modestiæ, ac humilitatis laus minima existimanda est) progressus in re Theologica refert acceptos. Porro si juris Pontificii (cui auctor non contemnendam dedit operam) affectes peritiam, ex hujus Monachi laboribus compendiarium tractandi ejusdem juris rationem petere licebit. Jam vero si sacrarum profunda literarum mysteria persentire, ac peruestigare cures, nullo, post illos magnos sanctæ Ecclesiæ Doctores, magistro plenius ac clarius disces. Quid dicam de eo, quo adversus omnes hæreticos zelo accendebatur? quos sane ceu venaticus procul odorabatur canis, persequebaturque, magni illius Athanasii incorruptos ac catholicos referens mores, ac fortes labores: quos omnes pro catholici veritatis amore instar magni Patriarchæ Jacobi facile perpetieba-

tiebatur. Cæterum tanti Auctoris utilitatem, doctrinam, omniumque disciplinarum tractandarum rationem, Christiane lector, illustrissimo, ac reverendissimo Archiepiscopo Hispalensi, Ferdinando Vadesio, summo utrumque fidei cognitori (quem hujus præclari Operis heradem reliquit) acceptam referto, qui summo curavit studio, ut præsens opus in lucem omnium utilitati profuturum ederetur. Nec minor, studiose lector, Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Gasparo de Cuniga, Archiepiscopo Compostellano, summa Sacræ Cesar. Majest. Cappellano gratia debetur, qui pro ea necessitudine, qua auctori devinctus erat, summo opere studuit, ut quam brevi tam insigne opus in lucem ederetur. Quapropter opus tam elegans, eruditum, omniumque disciplinarum genere refertissimum (ut prætermittam valde catholicum, hisque calamitosis temporibus apprime utile, imò dicam necessarium) excudendum, non solum magna cum laude totius sanctissimi Patris Dominici Ordinis, sed etiam totius Hispaniæ, imò Ecclesiæ Catholicæ, oppido duximus.

Madriti 15. die mensis Augusti, Anni Dominici MDLXII.

Rodericus Vadilæus.

N O I R I F O R M A T O R I

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la fede di revisione, ed approvazione del P. F. Gio. Tommaso Mascheroni Inquisitor Generale del Santo Officio di *Venezia*, nel Libro intitolato: *Melchioris Cani Opera* stamp. ec. non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Giuseppe Remondini* Stampator di *Venezia*, che possa esser stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di *Venezia*, e di *Padova*.

Dat. li 20. Aprile 1776.

(*Alvise Valtareffo* Rif.

(*Andrea Tron* Cav. Proc. Rif.

(*Girolamo Ascanio Giustinian* Cav. Rif.

Registrato in Libro a Carte 316. al Num. 610.

Davidde Marchesini Segr.

MELCHIORIS CANI VINDICATIONES,

Quibus nonnullorum in ejus Libros de Locis Theologicis
accusationes refelluntur.

CAPUT PRIMUM.

*Egregia Virorum Illustrum de Melchione Cano
testimonia.*

NICOLAUS ANTONIUS HISPALENSIS J. C.

In Bibliotheca Hispanica.

F Melchior Canus, vulgo Cano, Prædicatorum Sædalis, oppidum quoddam Toletanæ Diocesis Tاراcon appellatum patriam fortitus mihi videtur fuisse. Ibi enim edita est Anna ejus soror, Melchioris alterius Cani, qui in eadem Dominicana familia excellentem vivus, moriensque pietatis famam sustinuit, mater; quod Monopolitanus Episcopus, Historiæ hujus Ordinis parte 4. lib. 3. cap. 31. disertè affirmat. Parentis ipse meminit initio lib. 11. de locis Theologicis, Viennæ Austriæ tunc extipiti, cum absolvisset is superiorem huic librum; cujus quidem causa, non solum se hunc laborem suscepisse, sed & ei nuncupaturum, si viveret, fuisse ait. Nomen autem eue reticuit ejus, quem dignum hoc munere, & apud mortales qualis ille fuit, reliquum esse nullum, vir doctissimus, & prudentissimus non temere, ac impotenter dixisse credendus est. Dominicanis se aggregavit Salmanticæ ad S. Stephani amplissimam hujus Ordinis domum. Profecit in Theologicis maxime, sub summo ætatis suæ, & professionis viro Francisco Victoriæ ibi docente; qui Cani ingenio, ut ipse agebat, egregie delectabatur; & tamen vereri se adungebat, ne hujus insolentia elatus, & exultans (verba audis ex principio lib. 12. de Locis) immoderate jactaretur, & grandior effectus, non late modo, & libere ingrederetur, sed temere etiam ac licenter præceptoris vestigia conculcasset. Quod Victoris judicium ne in se comprobaret, sedulam dedisse operam, sibi ipse arrogat; quamquam illos probare non solet, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabius ait, nefas ducunt a suscepta semel persuasionem discedere. Theologo quippe nihil est necesse (utor semper elegantissimis, & prudentissimis ejus verbis, eodem loco) in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus, atque præstantius, ad quod ipse tendit, quam ut Magistri debeat vestigiis semper insistere, si quidem est futurus Theologiæ laude perfectus. Id vero ingenium tantæ expectationis non totum is scholæ dedit, atque ejus conflictationibus; quod fere alii apud nos solent; nescientes quam non lauta sibi ea, qua maxime gloriantur, exinde cum pedem moverint, apparitura sit suppellex. Imo cogitationes suas in id se aliquando contulisse, initio libri 10. affirmat, ut se quavis via, & ratione ab iis liberaret. Interim animadverso, verum Theologum præstare illum vix posse, qui sine literarum sæcularium, & historiæ cognitione, linguarumque orientalium peritiâ, jejune dijudicandis scholæ quæstionibus horas omnes impenderit: non solum ab his disciplinis egregia sibi comparavit adjumenta, & ornamenta, sed & insignem eloquentiæ cultum, veluti elegantissimam vestem pulchro corpori adjunxit. Quo magis instructus ad scholam rediit, cum Academia Viros illos summos amisisset, qui huic Doctrinæ operam dabant; prudenter existimans honestissimum se in eo exhibiturum officium Christianæ reipublicæ, si animum in schola suam, ut ipse loquitur libro 10. vel repugnantem contineret. Victoris nempe ad MDXLVI. diem suum obeunte, Canus noster docendi locum e cathedra principe suscepisse dicitur, qui forte jam vespere militabat. Bartholomæus Caranza, & Miranda, qui postea fuit Toletanus Antistes, florebat eo jam tempore in Provincia Castellæ, non minus opinione literarum, quam dignitate; quocum nostro male conveniebat, adeo ut factio

factio sua quemque, ab ejus cognomine appellata, in negotiis domesticis sectaretur. Unde nata est fama, Mirandæ calamitatis, de qua in ejus mentione locuti sumus, aliqua extitisse Canum ex parte auctorem. Impatiens enim quisque eorum fuisse loci secundi in literarum laude, aut in sodalium existimatione videri potest. Academico isto conspicuus munere, in Italiam ad Concilium venit sub Paulo III. Tridentinam ad urbem convocatam, ibique tam perspicaciæ mentis, atque judicii maturitatis, quam profundæ sapientiæ, & singularis facundia laudem omnium communi omnium collegarum sententia reportavit. Cujus rei satis idoneum testimonium præstare poterit Sforza Pallavicinus S. R. E. Cardinalis doctissimus, ante paucos annos e vivis ereptus, dum in Concilii hujus Historia, vulgaris linguæ Italicæ, vix usquam, quin simul commendat, Cani recordatur. In Hispaniam reversus, Salmanticæ adhuc docuit, succedentique vice Caroli Philippo filio gratus valde extitit: cui nempe Regi auctor fuisse dicitur, non tamen sine totius Collegii Salmanticensium Theologiæ, ac Juris Doctorum suffragatione, consilii de justitia belli adversus quemcumque suprema etiam in terris dignitate sublimem, pro defensione propriæ ditionis excusabiliter inferendi. Quod quidem ingratissimum fuisse dicitur Paulo Quarto, summo Pontifici, vixque ab eo obtineri potuisse, etiam pacatis rebus, ut ad nutum Regis Episcopus ille Canariarum insularum in locum Francisci de la Cerda ejusdem Ordinis Dominicanæ, Capræ comitis filii, crearetur. Cum tamen huic honori, ne ab Hispania discederet, renunciasset; non diu post electus ante annum Provinciæ suæ Castellæ Præfectus. Sæculi superioris sexagesimo vitam cum morte Toleti commutavit, immortalis præparata sibi fama, in opere illo vix justi voluminis, quod vere tot laudatores, & admiratores, quot lectores habet, locorum scilicet Theologicorum lib. 12. in quibus non modo vera refellendi universos Christianæ religionis hostes, confirmandique sacra dogmata ratio, ac usus exacte ostenditur, verum etiam omnia fere, quæ hodie in controversia habentur, luculentissime examinantur.

Id non nisi post Auctoris mortem, primum Salmanticæ publici juris factum fuit, apud Mathiam Gastium 1563. in fol. editionem promovente D. Ferdinando de Valdes Hispanensi Archiepiscopo, & Generali Hispaniarum Inquisitore, cui Canus edendum legato reliquerat, nec tamen perfectum. Destinaverat enim is decimumtertium, ac decimumquartum libros pro colophone operis adjungere, ad quos non semel, aut bis (nempe in fine capitis 3. lib. 10. cap. 2. lib. 8. cap. 4. lib. 12. & cap. 1. lib. 11. eorum, quibus hodie fruimur) lectorem remittit. Venetiis dein prodiit opus ex officina Bartholomæi Rubini 1567. in octavo, Lovanii 1569. Colonia 1574. iterumque 1583. apud Bickmam in octavo, tertioque 1603. cum Relectione de pœnitentia, &c.

Præter locos Theologicos, reliquit etiam Relectionem de Pœnitentia, habitam in Academia Salmanticensi anno 1548. super decimamquartam distinctionem lib. 4. sententiarum. Compluti apud Petrum Rombles, 1563. in fol.

Item Relectionem alteram *de Sacramentis in genere*; Quæ una cum superiore Mediolani edita est 1580. in octavo. Judicium quoque id, cujus meminimus, *de secta Jesuitarum* tribuit ei is, qui sub nomine Alphonfi de Vargas latere voluit, in *Relatione ad Reges, & Principes Christianos* cap. 7. atque item *Adversus statum Ecclesiæ Toletanæ*, quo infecti sanguinis homines a beneficiis hujus Ecclesiæ arcentur, aliquid scripsisse, idque in lucem emissum fuisse alicubi legimus.

CARDINALIS SFORTIA PALLAVICINUS

In Vindicationibus Societatis Jesu, capite 28.

Placet hoc loco recitare, quid existimaverit hac de re non acutulus quidam sophista, qui non tam Theologiam, quam Theologiæ sumum, & umbram per captationes, & scitamenta sectaretur; sed Theologus evoluti sæculi pereruditus, doctrina pariter, atque ingenio præstans, fama magnus, re major. Loquor Melchiorem Canum, qui aureo plane volumine hanc ipsam de locis Theologicis tractationem ante omnes & supra omnes est executus. Idemque primus fuit, reor, qui docuerit, &, quod minus est, latinam linguam in lyceo divina effari, & quod maximum, Catholicos novatoribus bellum, & cladem inferre. Perinensum nostræ familiæ hominem laudo: sed laus judicii munus debet esse, non voluntatis; & merito, non amorì rependitur.

ANTO-

ANTONIUS POSSEVINUS SOCIETATIS JESU

in appropinquante ætate

Quod ad libros locorum communium spectat, negandum non est, quin e fecundo, erudito, & facundo ingenio prodierint, eo commemorandi magis, quod ipse nostra ætate primus ea brevitate, copia, dispositione, ac perspicuitate de iis perutiliter egerit.

FRANCISCUS GARSIA E SOCIETATE JESU

*In Prolegomenis Evangelici Concionatoris, de Ecclesia
Canariensis Presulibus.*

Verissime possum affirmare, unum Melchiorum Canum, suspicienda Monachalis Togæ autoritate, acumine ingenii in disserendo, constantia, atque felicitate, argumentorum multiplici nexu victoriam robore, in ipsa Doctorum Instituti Dominicani Academia, potuisse integre classis vicem præstare.

SERAPHYNUS RAZZIUS

Prælectione secunda de locis Theologicis.

Melchior Canus, natione Hispanus, professione Dominicanus, dignitate Canariensis Episcopus, Fratris Francisci de Victoria viri doctissimi quondam discipulus, Dominici Bannes Mondragonensis olim præceptor, & denique primariæ Cathedræ in Academia Salmanticensi aliquando magni nominis Præfectus: quem ego hominem de facie novi Florentiæ, in *Edibus Divæ Mariæ Novellæ* transeuntem hospitem. Obiit anno Domini 1560.

BENEDICTUS PERRERIUS SOCIETATIS JESU

Lib. 12. Comment. in Danielelem. cap. 7.

Ex omnibus Theologis, qui Concilio Tridentino interfuerunt, Melchior Canus maxime, clarissimæque famæ fuit. Nemo ab illius ætate mysteria sacrarum Scripturarum melius explicuit.

AUBERTUS MIRÆUS

De Scriptoris Ecclesiasticis.

Melchior Canus fuit vir politus, & elegans, atque in Historia Sacra versatissimus.

ANTONIUS SENENSIS

In Bibliotheca Fratrum Predicatorum.

Frater Melchior Canus natione Hispanus, qui fuit aliquando Canariensis Ecclesiæ Præsul, &, postquam Episcopatu cessit, factus fuit Provincialis Hispaniæ, vir eloquentissimus, Græcæ etiam linguæ non ignarus, in Aristotelis, & D. Thomæ doctrina plenissime instructus, in Sacris vero literis, & in Patribus adeo versatus, ut toto vitæ suæ tempore in nulla re alia occupatus fuisse videatur. In historicis quoque evolvendis magnifice tritus, & undequaque doctus. Unde & in Concilio Tridentino etiam viris eminentibus admirationi fuit, & ab omnibus in multo pretio habitus. Scripsit librum illum eruditissimum, qui hodie omnium passim manibus teritur, ac merito, cui titulus est *de locis Theologicis*, in quo tam insigniter, & exacte, & tanta eloquentia firmat, quæ sunt Theologo potissima loca ad suas firmandas Conclusiones, & veluti bases, quibus nixa tota debet stru-
ctura

cura Theologica confurgere, ut nihil possit esse exactius, & absolutius. Edidit quoque ~~Relectionem~~ *quendam de Sacramentis in genere, aliam quoque de Sacramento Pœnitentiæ,* cum publice Theologiam profiteretur in ~~Chor. Universitatis~~ *Chor. Universitatis* ~~Chor. Universitatis~~ *Chor. Universitatis* Dom. 1540.

DOMINICUS BANNER

Prima parte, Quæst. prima, Artic. 8.

INter Theologos recentiores diligentissime, ac cum mirabili eruditione Præceptor meus
Cano, in locis Theologicis pertrahendis supereminere videtur.

GABRIEL NAUDÆUS.

In Bibliographia Politica.

Utile erit Cassandrum evolvere; qui tot lites de Religione aperte quidem componere tentavit; & Melchiorem Canum, qui hoc idem, sed occulte conatus est ingenio majori, quam pietate, ac propemodum admirabili judicio. Vix enim potest imaginatio consequi, quantum authorum hujusmodi lectione Politicorum mentes acuantur, excitenturque ad saluberrime de rebus istis consulendum, quibus non unius, aut alterius hominis modo, sed universæ plerumque Reipublicæ salus, & Belli, pacisque momenta continentur.

AMBROSIUS DE ALTAMURA

In Bibliotheca Ord. Prædic. centur. 4. ad annum 1554.

Melchior Canus vir fuit summa eloquentia ditatus, in Græca lingua, Hebraica peritus; in Sacris litteris, in Patribus, in Historiis, in Divi Thomæ & Aristotelis doctrina versatissimus.

ADRIANUS BAILLET

In suo Eruditorum judicio, Gallice Parisiis edito, Tomo secundo 1. partis.

Melchior Canus Dominicanus, Episcopus Canariensis, criticus ævi sui sagacissimus, ac liberrimus, ad aniles fabulas, erroresque populares, libris præsertim historicis insertos, carpandos perstringendosque a natura factus videbatur. De eo, ubi de Theologis agemus, sermo redibit. Id unum notare in præsentia satis sit, Criticam ejus artem Vossio maxime probari; eundemque *censorum Magistrum* a Combesio vocari solitum fuisse: quamquam ejus in censendo libertas nonnihil Cardinali Baronio stomachum moverit.

E L L I E S. D U P I N

In Bibliotheca Authorum Ecclesiast. seculo 16. Tom. 14.

Melchior Cœnus sublimi ingenio pollens, non modo Philosophiam, & Theologiam ap-
prime edoctus erat, verum etiam in historia, & politiori litteratura versatissimus,
cultissimo sermone latino utebatur Tractatus de locis Theologicis opus plane aureum
est, omnibusque numeris absolutum, summaque elegantia concinnatum.

J A C O B U S G A D D I U S

De Scriptoribus non Ecclesiasticis, Tom. 1.

CArus nomine Melchior, Canariensis Episcopus, Theologus doctrinæ, & eruditionis maximæ, cui parem addidit pietatem, atque eloquentiam, condidit insigne opus, ac memo-

memorabile de locis Theologicis communibus, quo graviter candideque præcipua Theologia, ac religionis argumenta videtur tractasse.

ALPHONSUS GARSIAS MATAMORUS

Libro de Academiis, & doctis viris Hispanie.

Summus viri Melchioris Cani, & Bartholomæi Mirandensis, omnis illa ingeniorum, & doctrinæ nunquam satis laudata facultas, ex monumentis ipsorum non ineleganter scriptis perspicui potest. Quæ & omnino absoluta est, perfecte diserta, in eoque constituta loco, quem multi mirentur, & pauci attingant.

VINCENTIUS CONTENTSONIUS

Libro 5. Theologiae, differt. præambula, seu commendatione locorum Theologicorum.

DE locis Theologicis omnium primus methodice, nec minus eleganter egit Melchior Canus, vir literis, & eruditione præcipuus, moribus, & pietate insignis, Pontificalibus etiam insulis conspicuus, & in rebus Theologicis summa eloquentia dicendis, nulli sui temporis secundus. Insignis ille author integrum, & aureum librum de decem locis edidit, quem vere thesaurum dicam, ex variis fodinis extractum, in quo nihil non pretiosum, non obryzum, non numeris omnibus absolutum invenitur. Nam secum advehit omnes præscorum hominum divitias, quas, magnis aliorum voluminibus diffusas, compendiosa utilitate contrahit; non arido stylo, sed locutione selecta, ornato verborum contextu, & perquam exquisito rerum apparatu proponit. Patrum, & Ecclesiasticæ doctrinæ gemmas non parca manu, sed plena diffundit; Et cuncta, quæ sunt vel difficilia dictu, vel sensu grandiora, vel digniora lectu, excerpfit, & in uno medullato volumine, Theologorum usibus profutura, transulit. . . . Hunc quisque serio, & attente legerit, ultro fatebitur, vix ullum hæcenus librum aut copia ditiores, aut methodo commodiorem, aut varietate ferociorem, aut oratione cultiorem, aut rerum omnium digestu illustriorem (solis exceptis Ecclesiæ Patribus) post hominum memoriam prodixisse: quippe in quo eximius elegantiz nitor, sublimis sapientia, & profunda eruditio de palma contendunt.

NATALIS ALEXANDER

In Historia Ecclesiastica, sæculo 16. In synopsi, articulo 2. de Theologis sæculi 16.

Melchior Canus Hispanus, Canariensis Episcopus, ex Ordine Fratrum Prædicatorum assumptus, vir non solum in Scholastica, sed in positiva Theologia eruditissimus, magnum sibi nomen in Concilio Tridentino sub Julio III. peperit; ingenique sui doctrinæ, & industriæ perenne reliquit monumentum, libros 12. de locis Theologicis, elegantissimo stylo elaboratos, & relecciones de Sacramentis in genere, & Pœnitentia. Obiit vir laudatissimus, cujus ingenium præ cæteris Dominicanis Ordinis Scriptoribus post S. Thomæ angelicam mentem, maxime suspicio, Toleti anno 1560.

C A P U T II.

Diluitur prima in Melchiorem Canum accusatio, de laeso Gregorio magno in Dialogis, & Venerabili Bedæ in Anglorum historia.

Quamquam tot virorum illustrium præconiis celebratus sit Canus noster, nonnullorum tamen censuras expertus est, qui sublime licet ingenium, & omnigenam eruditionem demirati; nonnullas tamen illius opiniones improbarunt, nimiamque in alienis carpendis licen-

tentiam obicere. In iis eruditionis fama, & dignitatis amplitudine princeps est Cardinalis Baronius, quem doleo in Theologum laudatissimum fuisse aliquando minus æquum; ac tum maxime, ubi nullus, aut certe minimus reprehensioni locus erat. [Hunc durioribus verbis excipit in Annotationibus ad Martyrologium Romanum ad diem 23. Decembris, quasi nimis acrem in libros Dialogorum Gregorii Magni, necnon in Anglorum Historiam Venerabilis Bedæ censuram exercuisset lib. 11. de locis Theologicis cap. 6. Inconstantis, & inconsulti iudicii incusat, quod illos Gregorii libros (de Bedæ siquidem Historia nihil minutatim observat) quos jam mille fere annis tam Occidentalis, quam Orientalis Ecclesia summa fide, digna veneratione, immensisque est laudibus prosecuta, ausus sit novus assertor in controversiam revocare, ac fide minuere. Hinc in Divi Gregorii laudes effunditur, multaque veterum testimonia congerit, quibus ejus Dialogorum libros commendet. Canum etiam adversus Canum adducit, quasi sui immemor de Gregorii Dialogis hoc ipso in capite mitius pronuntiasset; dum videlicet leges tradens, quibus veraces historias a fallacibus distinguere, atque internoscere liceat, prima lex, inquit, ex hominum probitate, integritateque sumetur. Quæ omnino res locum habet, cum, quæ narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab iis, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in Epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini; in libris quoque hujus de Civitate Dei; in Dialogis Gregorii; breviter, in omnibus fere Doctorum Ecclesiæ probatissimorum scriptis, in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippe præclarisque virtutibus Viri sanctissimi, atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus hujusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testari sunt fides omnino illis habeatur.]

Baronium imitatur Philippus Labbè, lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, de libris Dialogorum Gregorii Magni sermonem habens; seque Melchioris Cani cavillos, ac machinas in examine dissoluturum spondet.

Stylum multo acrius in eundem exercet Theophilus Raynaudus, sub Petri a Vallè clausa nomine delitescens, in Diatribis contra Cyriacos, multa in Virum celeberrimum pro more suo convicia congerens, & Baronii observationes duntaxat exscribens. Male habet, Cani librum vel ob id solum non fuisse a Romanis censoribus aut prohibitum, aut scopamundatum. De sanctis itaque Gregorio, & Beda inquit, talia scriptis committere ausum Melchiorum Canum, res est profecto dignissima admiratione. Nec minus stupendum est, talia scripsisse hominem religiosum, & impune tulisse: ita ut nullus judex publicus de libro adeo petulans de Sanctis Scriptoribus judicium continente præscribat, aut supprimendum esse, aut corrigendum, Sic sane Melchioris Cani reprehensores.

Age itaque, quid tandem in Gregorii Magni Dialogos, & in Bedæ Historiam Canus scripserit, quo tam acres in se reprehensiones excitavit, paulo distinctius videamus. Veteres excuso, inquit ille, libro 11. de locis, cap. 6. & Sanctos, & eruditos viros, quorum & libros, & nomina volentem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vererem, ne mea hæc taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damnarent, quæ non intelligerent, aut errore vario circum Sanctorum omnium historiam vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri operæ pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum, etiam indulgent: nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: adeo, ut Ciceroni Demosthenes dormire, Horatio vero Homerus quandoque ipse videatur, Summi enim sum, homines tamen. Quæ ego eadem de Beda, atque Gregorio jure fortasse, ac vere dicere possum. Quorum ille in Historia Anglorum, hic in Dialogis quædam miracula scribunt vulgo jactata, & credita, quæ hujus præsertim sæculi Aristarchi incerta esse censebant. Equidem historias illas probare magis, si earum auctores, juxta præfinitam normam severitati iudicii curam in eligendo majorem adjunxissent. Sed quoniam modeste, & circumspetto iudicio de tantis viris pronuntiandum est, ne in his quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere, quamvis historiam Ecclesiasticam revocare ad severiora iudicia contendas. At si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quam reprobari malo. Hæc ibi.

Itane vero in Gregorium, & Bedam injurius Canus, quia & illos in historicis narrationibus oneri cessisse aliquando, & ingeniorum suorum voluptati, vulgoque indulgisse dixit?

itane in Divos nimis audax, quod quædam illos miracula vulgo jactata, & credita, quæ hujus præsertim sæculi Aristarchi incerta esse censeant, scripsisse notet, eorumque historiam se multo magis probaturum profiteatur, si, juxta præfinitam normam, severitati judicii curam in eligendo majorem adjunxissent? Nemo sane est judicio vel leviter accurato, qui non talia plerumque moneat de miraculorum ac piarum historiarum scriptoribus, ex aliena præsertim fide, gesta narrantibus. Idque præ ceteris æquiori jure monere debuit Melchior Canus, qui pro sui operis instituto non pium lectorem, pro componendis moribus, fovendæ pietate, ad religiosæ historiæ lectionem informar, sed Theologum accuratum erudit ad manus contra religionis hostes conferendas, ex historiæ fide penitus inconcussa. Valeant ergo, per Canum licet, ad informationem morum petita undecumque miracula, historicæ narrationes a viris probis ac piis undevīs acceptæ, quales plerumque in eum finem ex aliena fide Gregorius narrat in Dialogis: at expugnandis Hæreticis valere omnia illi, sine criterio, sine discrimine, sine delectu nemo dicet, qui severiores illos sæculi Aristarchos, & Hæreseos ingenium expertus est.

Egit ergo Gregorius in Dialogis pro suo instituto quod debuit, laude, eaque plurima longe dignissimus: interim tamen asceticum Historicum egit, non Polemistam. Verum personam aliam in locis Theologicis induit Canus noster, monetque ex officio, quid Theologis congruat, ut certa & indubitata habeant argumenta, refellendis hæreticis opportuna. *Aliud quippe est*, inquit Hieronymus contra Jovinianum, *gymnasticos libros scribere, aliud dogmaticos: aliud querere, aliud definire.*

Ad hæc, cum Gregorius ex amicorum fide pleraque gesta, ac miracula referat, ut loquitur Epist. quinquagelima; quid mirum, si, ut erat & adversa admodum valetudine, dum scriberet, & publicis Ecclesiæ negotiis implicitus, atque districtus, fatis illi non fuit otii, ut singula ad severioris criticæ limam vocaret, quæ aliunde (quod unum illi studium erat hoc loco) & pietati favebant, & fidelium genio arridebant?

Cæterum tantum abest, ut grandia illa Gregorii, ac Bedæ nomina contempserit Canus noster, ut suam potius in illos venerationem hoc ipso in loco, qui a censoribus reprehenditur, egregie testatus sit. *Veteres*, inquit, *excuso, & Sanctos & eruditos viros; quorum & libros, & nomina volentem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vererer.... sed quoniam modeste, & circumspecto judicio de tantis Viris pronuntiandum est, ne in iis quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere.*

Melchioris Cani de libris Dialogorum judicium probarunt Viri doctissimi. Petrus Gonzavillæus, operum Sancti Gregorii diligentissimus editor, usque adeo Sanctum Doctorem piæ amicorum fidei plus justo in enarrandis historiis dedisse putat, ut pietatis errorem illum fuisse dicat; quam non decet in istiusmodi facili adeo esse sollicitam.

In ejusdem sententiam venit Natalis Alexander sæculo 6. Historiæ Ecclesiasticæ, ubi Sanctissimi Pontificis dialogos a Dallæi cavillationibus vindicans, Melchioris Cani, seu viri Doctissimi judicium probat, ac bene transcribit ex integro facitque suum.

Additipulatur verbis etiam multo durioribus, a quibus Canus longe abest, Ellies Du Pin in Bibliotheca Ecclesiastica, Tomo quarto, sæculo sexto. *Tametsi*, inquit, *in dubium verti nequeat, an qui Sancti Gregorii nomen Dialogi præferunt, illius re ipsa sint: quandoquidem eos ipse suos agnoscit, & ab ejus discipulis, cæterisque, qui paulo post florere, scriptoribus agnoscuntur: minus tamen Pontificis Sanctissimi gravitatem, judiciumque referre videntur: adeo scilicet prodigiis prorsus inusitatis narrationibusque fidem omnem superantibus passim abundant. Equidem hæc ille aliena fidem narrat: verum nec fidem illis ita de facili adungere debuit, nec ea uti certissima venditare. Opus in quatuor libros distributum est, in Dialogi modum, quo Gregorius ipse, ac Petrus Diaconus colloquuntur. Stylus plus a quo humilis serpit: Gesta rudi & impolita oratione narrantur: elegantia nulla, lepore nullo conduntur. Petri interlocutiones fatæ semper & incondite, sæpius etiam a proposito aberrant. Narratæ historie, sola sæpe senum imperitorum stante fide, aut pertragato rumore: prodigia adeo frequentia, stupendæque, ac levi interdum de causa perpetrata recitantur, ut fidem universis adungere difficillimum sit. Historias etiam nonnullas vix cum eorum, de quibus narrantur, ætate conciliantur: ut voluntariam Divi Paulini custodiam sub Vandalorum Rege. Visiones, ac somnia frequentius, quam alibi uspiam, recitantur. Unde & Gregorius ipse sub finem Dialogorum proficitur, plura ætate sua, quam retroactis sæculis, de altera vita fuisse relecta. Verum baud satis scio, an quis facta illa, dictaque omnia velis in se recipere.*

Quid si ea libertate de Gregorii Magni Dialogis pronuntiasset Canus? Quam dura animad-

madversione exciperetur? At posuit ille censuræ suæ modum. Falli Gregorium potuisse in enarrandis ex amicorum fide, ac vulgi fama nonnullis miraculis, observavit: quia tamen summus, homo tamen erat: multisque negotiis, curisque districtus animum totius orbis salutis intentum ad minutiarum istarum examen adducere non poterat. Quid hic porro mali, cum id de se fateatur Optimus Pontifex iis ipsis in Dialogis, quos expendimus? Miranti siquidem Petro, qui fieri potuerit, ut de sancto Abbate Equitio (quem Apostolici muneris indignum Gregorius a nonnullis æmulis circumventum judicaverat) Pontifici tanto subreptum esset; respondet, ad rem, quam versamus, admodum apposite: *Quid miraris Petre, quia fallimur qui homines sumus? An mente excidit, quod David, qui propheticum spiritum habere consueverat, contra innocentem Jonathæ filium sententiam dedit, cum verba pueri mentientis audivit? Quod tamen, quia per David factum est, & occulto Dei judicio justam credimus, & tamen humana ratione, qualiter justum fuerit, non videmus. Quid ergo mirum, si ore mentientium aliquando in aliud ducimur, qui Propheta non sumus? Multum vero est, quod uniuscujusque Præfulis mentem curarum densitas vastat: cunctique animus dividitur ad multa, fit minor ad singula: tantoque ei in unaqualibet re subripitur, quanto latius multis occupatur.* Lib. 1. Dialog. c. 4.

Neque vero secum ipse pugnare censendus est Canus, quemadmodum opponit Cardinalis Baronius, dum is paulo supra Gregorii Dialogos iis Patrum, Scriptorumque probatissimorum libris annumerat, quibus fides omnino est adhibenda, nullumque in eis mendacium suspicari licet. Hoc etenim ejus est in Gregorium venerationis argumentum; quo cum a mendacio studiose confictio, & ad illudendum simplicibus de industria confarcinato alienum, pro sua sanctitate reputavit. Id siquidem magnis præclarisque virtutibus meruit Sanctissimus Pontifex; etsi, ut homo erat, cespitationi, atque obreptioni esset obnoxius. Valde quippe duo illa inter se distant, mendacium, ac cespitatio: primum perverse voluntatis, alterum humanæ conditionis est vitium. Habent viri Sancti, quia Sancti sunt, ut fallere nolint; sed habent, quia homines sunt, ut falli ab hominibus possint. Nec quia emunctiorem in Gregorio narem desideravit Canus, fidem illi negavit omnem. Quod enim delusus aliquando fuerit, casu factum est; quod vera sæpius dixerit, voluntate.

Baronium ipsum ea in re judicem volo, ac etiam appello. Is certe Trajani Imperatoris ex inferis liberationem Divi Gregorii præcibus impetratam, tamen a Sancto Joanne Damasceno in Oratione de Fidelibus Defunctis magna pompa explicatam, narratamque, ad fabulas amandat totum Æsopum olentes, in Annalibus ad annum 604. n. 60. Sed quid tum, ne Damasceni sanctitati, ac doctrinæ injurius habeatur, cujus historicam narrationem exfuset? Audi historici eminentissimi promptam liberamque excusationem. *Primum quidem, inquit, ab omni imposturæ suspitione virum sanctissimum immunem reddimus, nihilque, ab ipso commentitium esse factum vel excogitatum constanter asserimus: sed quod ipse vere factum accepit, ac credidit, hoc ipsum, quomodo audivit, scriptis suis bona fide mandavit. At in iis, quæ ad rerum gestarum veritatem spectant, quam frequenter accidat falli etiam prudentissimos, non in antiquis tantummodo, sed & in iis quæ dicuntur in eodem loco, quo ipsi sunt, & quo vivant tempore, cum usus deceat, pluribus demonstrare supervacaneum esse putamus. Ob idque nihil est, ut quantavis sive sanctitatis, sive Doctrinæ cujuslibet prærogativa Viri, quod non factum sit unquam, ut factum asserentis, ipsi veritati præjudicium possit inferre, cum in his quæ sunt facti, non dogmatis, potuerit quisque sanctissimus, atque doctissimus, si deique orthodoxæ professor, atque defensor aliquando falli. Recte id quidem prudenterque Annalium parens. At quid aliud sibi voluit Canus noster ubi pauculas illas ex Divi Gregorii Dialogis fabulas rejecit, ex alienorum fide, & narratione recitatas? Mirum in Melchior Canus damnassee Baronium, quod is pari fiducia, ac majori etiam libertate usurpavit.*

C A P U T III.

Alteræ Criminatio refellitur, de eodem Gregorio laeso in Epistola 31.

LEgimus apud Gregorium Magnum lib. 6. epist. indictione 14. epist. 31. In historia autem Sozomeni, de quodam Eudoxio, qui Constantinopolitane Ecclesiæ Episcoporum arripuisse dicitur, aliqua narratur. Sed ipsam quoque historiam Sedes Apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopsuestie nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum Doctorem Ecclesiæ fuisse perhibet. Quem Gregorii locum ad trutinam revocans Melchior Canus lib. 11. de locis cap. 6. nihil tale apud Sozomenum de Theodoro

Mopsvesteno legi notat, bene vero apud Theodoretum lib. 5. Historiæ cap. 17. ubi Theodorum istum præclarum Doctorem fuisse scribit: & cap. 49. ubi sic habet: *Moritur Theodorus Episcopus Mopsvestias: cum omnium Ecclesiarum Doctor, tum hæreticæ cohortis profigitor.*

Quare nodum ut solvat Vir eruditus, ita pronunciat: *Non video, quemadmodum responderi possit, nisi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt; Aut memoria lapsum pro Theodoretæ Sozomenum scripisse.* Quid aptius, reliusque excogitari potuit; cum alias certo certius sit, quæ de Theodoro Mopsvesteno a Gregorio recitantur, non apud Sozomenum, sed apud Theodoretum hodie reperiri? Et hoc tamen Cani responsum fugillat Baronius in Annotationibus ad diem 23. Novembris. Quodque mirandum magis, priorem responsionis partem dissimulans, quasi de intercisis Sozomeni Codicibus nihil Canus observasset; imo primam illam responsi partem, uti solvendæ difficultati opportunam arripiens, ita de Cani judicio pronunciat: *Gregorius Sozomeni locum citat de Laude Theodori Mopsvesteni Episcopi. Quem quidem cum Canus apud Sozomenum non reperiri contendat, quasi oscitantia Gregorium redarguens, locum illum dicit esse Theodoretæ lib. 5. cap. 29. sed non animadvertit, nos non habere integram historiam Sozomeni, ac complures ejus libros excidisse.*

Leqtorum fidem appello, an non id quoque, ac primo etiam loco animadverterit Canus, *Aut Gregorius, inquit ille, alios libros Sozomeni legit, qui in manus nostras non venerunt: aut &c.* Illius quippe, ut vidimus, bimbrem responsum est: hancque primam, de intercisis Sozomeni Codicibus, solvendi nodi intricatissimi viam aperuit, quam unquam occurrere Baronius existimavit. Quare si quid in ea probabilitatis est, totum id Melchiori Cano, qui eam primus omnium aperuit, acceptum referre debuit, non obscurantia, quasi minus adverterit, redarguere.

Sed & in hoc multo magis falsus est Baronius, quod ita solutioni huic standum velit, ut alteram ab eodem Cano subjunctam despiciatur; viroque erudito succenseat, quod Gregorium Magnum memoria forte lapsum dixerit, ut Sozomenum pro Theodoretæ nominaret. Quandoquidem longe certius est, Sozomenum pro Theodoretæ ex memoriæ lapsu a Gregorio scriptum esse, quam aliquos Sozomeni libros, quod constanter Baronius asserit, excidisse.

Et quidem Henricus Valesius in suis ad Socratem, & Sozomenum, quos latine reddidit, observationibus, hæc Baronii responsionem improbat, ut alteram ex Cano petitam ineat. *Hæc, inquit, Baronii responsio, licet Mireo, & Vossio, aliisque placuerit, mihi tamen haudquaquam satisfacit. Quis enim credat Gregorii Magni ætate integriores fuisse Sozomeni Codices, quam nunc sint? Nam Cassiodori ætate, qui Gregorium Magnum antecessit; nihilo auctiores erant Sozomeni Codices iis, quos nunc habemus: Idque ex Historia tripartita ejusdem Cassiodori facile est cognoscere.*

Decretorium profecto est contra Baronium Valesii argumentum, quod ex Tripartita Cassiodori Historia repetit. Cum enim is e tribus Græcis Auctoribus Theodoretæ, Socrate, ac Sozomeno per Epiphanium Scholasticum latine redditæ historiam sacram compendio redegerit, non ultra historiam ex Sozomeno defloratam producit, quam ubi hodierni Sozomeni Codices delinunt. Adeo verum est, Cassiodori ætate, atque adeo multo magis Gregorii Magni temporibus Sozomeni codices nihilo auctiores fuisse iis, quos nunc habemus. Falsum itaque, libros aliquos posteriores ejus historiæ excidisse, e quibus illa de Theodoro Mopsvesteno lacinia a Gregorio Magno peti potuerit. *Hæc igitur, inquit Cassiodorus in Præfatione, Historia Ecclesiastica, quæ cunctis Christianis valde necessaria comprobatur, a tribus Græcis Auctoribus mirabiliter constat esse descripta; uno scilicet Theodoretæ venerabili Episcopo, & duobus disertissimis viris, Sozomeno, & Socrate; quos nos per Epiphanium Scholasticum latino condentes eloquio, necessarium duximus eorum dicta deflorata in unius styli tractum, Domino juvante, perducere, & de tribus auctoribus unam facere dictionem.*

Iis adde Sozomenum, si pauca e suo panu interjecta excipias, nihil nisi Socratem exscripsisse in historia continenda. Res legenti, & utrumque historicum conferenti perspicua est. At Socrates historiam ad ea dumtaxat tempora perduxit, quo eam hodierni Sozomeni Codices referunt. Non ergo pro arbitrio fingendum est, posteriores ejusdem historiæ extitisse libros, quos & Gregorius legerit, & injuria temporum nobis abstulerit.

Sed rem totam plane conficit, & Baronio prorsus ocludit os Sozomeni præfatio ad Theodosium Imperatorem, cui suam nuncupavit historiam. Novem dumtaxat hujus historiæ libros se scripturum adpromittit: *In novem libros commode describui posse judicavi.* Totidem porro referunt hodierni Codices, a quibus controversia lacinia procul abest. Quo ita-

que jure plures hujus historiae libros fingere liceat, qui a Gregorii aetate nobis exciderint?

Satius igitur est, hodiernos Sozomeni codices integros fateri, & Gregorium Magnum memoria lapsum, Sozomenum pro Theodoro nominasse. Nam & ea levis oscitantia est, quam viti vel maximi pati possunt, cujus & exempla non pauca Baronius ipse nobis subministrat in Annalibus ad annum 604. atque istud maxime Divi Gregorii Nazianzeni, Theologi anonomistice dicti, Sanctitate, atque Doctrina celeberrimi, qui in ea oratione, quam de Sancto Cypriano ad populum habuit, manifesto lapsus errore cognoscitur, cum duos in unum Cyprianos conflatur, Antiochenum, atque Carthaginensem, quos constat fuisse diversos, inter seque distinctos. Aliunde veto in Theodoretum, uti Canus notat, optime cadunt quaecumque hoc ipso, quem expendimus, loco refert Gregorius Pontifex. Theodoretus enim lib. 5. cap. 27. & 40. Theodorum Mopsevestenum commendat, ceu præclarum Doctorem, & hæreticæ factionis debellatorem: atque ob id ipsum a Quinta Synodo Generali damnatus est, aetione quinta, can. 13. & 14.

Melchioris Cani judicium probat Christianus Lupus in Notis ad Collat. 5. Synodi Quintæ; Gregorius, inquit, lapsus est memoria; dicens, Hermie Sozomeni historiam finiti laudibus Theodori.

Cardinalis Henricus de Noris in Dissertatione Historica de quinta Synodo cap. 11. in Cani sententiam propendit magis. Sententia Cani est probabilior: eumque ideo acerrimi judicii virum vocat; & Baronii in illum censuram minus probat.

In eandem Cani sententiam concedit, & Henrici Valesii in illius confirmationem prolatâ momenta mutuatur, ac probat Natalis Alexander in Synopsi Historiæ Ecclesiasticæ quinti sæculi cap. 4. art. 18. Aut dicendum est, Gregorium Magnum memoriæ vitio lapsum fuisse, qui id, quod a Theodoro dictum est, Sozomeno tribuerit, quæ in sententia fuit noster Melchior Canus lib. 11. locorum Theologicorum: Aut certe cum Baronio, in Annotationibus ad martyrologium Romanum, dicendum est, maximam partem libri noni Hermie Sozomeni hodie desiderari: Historiam scilicet annorum circiter decem, & octo, a Consulatu Agricole, & Eustachii usque ad Consulatum decimum septimum Theodosii Augusti; & in iis capitulis, quæ hominum injuria periere, Sozomenum ea scripsisse de Theodoro Mopsevesteno, quæ a S. Gregorio Magno referuntur. Verum hanc Baronii responsionem Valesius non probat, quia Gregorii Magni aetate integriores non erant Sozomeni Codices, quam nunc sint. Nam Cassiodori aetate, qui S. Gregorium antecessit, nibilo auctiores erant iis, quos nunc habemus. Quod ex historia tripartita ejusdem Cassiodori perspicuum est.

At iis omnibus præstat Justinianus Imperator in edicto contra tria capitula, ubi postquam Theodori lapsum recitavit, ita subdit: Pro iis testimonium præbent Sozomenus, & Hesichius, & Socrates, & Theodoretus, qui multas pro Theodoro laudes fecit. Theodoro itaque speciale fuit, ut Theodorum laudibus commendaret, non Sozomeno. Quod quidem argumentum pro Melchioris Cani adversus Baronium videtur invictum.

Verum opponit Baronius: Spondet Sozomenus in præfatione ad Theodosium, se perducturum historiam suam usque ad 17. Consulatum ipsius, nempe ab anno 324. usque ad annum 439. Hodierni vero Codices desinunt in Consulatu Agricolæ, & Eustachii, Terminantur enim necesse, seu potius placida morte Constantii Imperatoris Collegæ Honorii, qui sub Agricola, & Eustachio Consulibus extinctus est anno 421. Desunt ergo anni circiter 18. qui ab eo Consulatu ad 17. Theodosii consulatum effluxere. Quibus præsertim temporibus, oborta hæresi Nestoriana, quæ a prædicto Theodoro Mopsevesteno ducit originem, de eodem Theodoro prolixior erat absque dubio narratio.

Ita sane spondet Sozomenus. At qui historiam ad decimum septimum Consulatum Theodosii se perducturum spondet, hanc quoque novem dumtaxat libris se complexurum profiteatur: Porro hoc opus meum, inquit ille, a tertio Consulatu Crispi & Constantini Caesarum, usque ad septimum decimum Consulatum tuum progreditur. Idque in nomen libros commode distribui posse existimari. Nonum autem librum habemus. Quid ergo? Profecto si quidpiam hujus historiæ intercidit, ubi decem, & octo annorum spatia concludantur, non libri integri, ut Baronius putat, sed capitula forte aliqua interciderunt; quæ post decimum septimum, quod in hodiernis codicibus ultimum est, legebantur. Quidni etiam dicamus, Sozomenum alienis forte curis occupatum non steterisse promissis? Divinationi enim hic locus est.

Ut ut est, excitata illa a Baronio difficultas nihil juvat Gregorii Magni causam. Demus quippe historiam decem & octo annorum ex Sozomeni Codicibus intercidisse: eam certe ante Gregorium intercidisse necesse est, cum in Cassiodori Compendio, qui Gregorio aetate

superior est desideretur. Atque adeo nihil ex ea de Theodori laudibus scribere potuit Sanctissimus Pontifex.

Interea quod ad Canum attinet, is profecto in tuto est. Nemo prudens responsionem ejus improbaverit, in ea utrinque difficultatum obsidione. Alterutrum enim necessario respondendum est; Vel Gregorium in alia in Sozomeno legisse, quæ ad manus nostras non venire: Vel memoria lapsum, pro Theodoretto Sozomenum scripsisse.

C A P U T IV.

Tertia de lazo doctore Angelico accusatio depellitur.

Pergo ad alteram quorundam reprehensorum criminationem. Res sic se habet. Oraculum Evangelicum Lucæ secundo, *Jesus autem proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud Deum, & homines*, exponens in Catena Aurea Doctor Angelicus, congestis pro more suo variorum Patrum interpretationibus, ita Gregorium Nazianzenum loquentem inducit. Græcus Nazianzenus: *dicitur autem secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio fuit perfecta, sed ex eo quod paulatim manifestabatur*. In quæ verba observat Melchior Canus lib. 12. de locis cap. 14. lectionem vitiosam esse, eumque locum immerito tribui Gregorio Nazianzeno, apud quem nihil hujusmodi legere est. Græcus, inquit ille, *quem refert sapientissime Divus Thomas in Catena (quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno) ait, dicitur secundum humanitatem proficere, &c.*

Canis censuram, quæ locum illum Gregorio Nazianzeno falso tribui monet, carpit Jacobus Billius in Annotationibus ad Orationem 20. S. Gregorii Nazianzeni num. 65. *Vir doctissimus Melchior Canus lib. 12. de locis cap. 14. in hoc fallitur, quod ille, ubi Divi Thomæ Catenam citat, vitiosam lectionem esse ait falsoque ea verba Nazianzeno nostro tribui. Vides enim Græcum illum, quem Divus Thomas profert, Græcum nostrum esse. Quare periculosum est, negare aliquid in auctore quopiam esse, nisi totus ille auctor memoria teneatur. Nazianzeni vero locus, quem a Doctore Angelico vere indigitatum Billius opinatur, sic habet ea in Oratione, quæ est de Basilii laudibus: quod ego in Salvatore prospicio, atque etiam, ut opinor, sapientiorum quilibet, quo tempore nobiscum extitit, id quod supra nos, & nostrum erat formatus, hoc quoque hic contigisse animadverto. Proficiebat enim, inquit, ut ætate, ita etiam sapientia: non quod hæc in illo incrementum caperent) quid enim in eo, quod a principio perfectum erat, perfectius esse possit? sed quod hæc paulatim detegerentur, & elucerent. Eodem modo Basilii virtutem eo tempore non incrementum, sed majorem operationem accepisse arbitror, uberiores nempe materiam suppeditante potestate.*

Bilii animadversionem mutuatur Theophilus Raynaudus in diatribis adversus Cyriacos, multaque in Canum probra jacet, atque diſteria. At pærameram illi & injuria; Ac primo quidem, quod hic censura notat Melchior Canus, Divum Thomam non tangit, sed ejus dumtaxat operis editorem. Siquidem Doctor Angelicus passim in Catena Aurea Græcum illum expositorem incidat, absque ulla peculiari nomenclatione, vage tantum, atque ex solo nomine patriæ: Qui vero veteres editiones curarunt, vagum illud Græci auctoris nomen speciali quadam nota determinarunt; prout in Græcis Auctoribus reperisse sibi visi sunt, quæ ex Græco auctore Doctor Angelicus recitabat. Ea fiducia freti viri boni, Gregorium Nazianzenum notarunt hoc loco, quasi ex eo petita esset recitata sententia; quia non nihil simile apud eum legere est Orationem 20. de laudibus S. Basilii. Quare non Divum Thomam, sed ejus veteres editores carpit hic Canus noster. Jure porro, an injuria carpat, expendamus.

Certe, quantum capio, jure omnino id agit. Nam si sententiam ab Angelico Doctore ex græco auctore relatum cum Nazianzeni loco conferamus, non verbis modo, sed &, quod notandum magis, sensu differunt. Sententia quippe a Divo Thoma laudata de profectu humanitatis aperte differit, prout complectitur *essentialia* homini, quatenus homo est: Nazianzeni autem Oratio de accidentibus, ætate scilicet, atque sapientia. Non ergo Græci auctoris nomine Nazianzenus designatur. Hincque effectum est, ut Joannes Nicolai Theologus Parisiensis novissimus, cæterisque omnibus diligentior, & accuratior Catenæ Anglicæ editor, totam illam Græci expositoris indistinctè laudatî pericopen, non Nazianzeno, sed Cyrillo Alexandrino tribuerit, apud quem (videlicet assertione 28. thesauri) legi potest, sin minus totidem verbis, at certe sensu, ac potestate.

Ego vero, ut fatear ipse quod sentio, nec Nazianzenum, nec Cyrillum, nec alium ex

notis auctoribus hoc loco (aut alijs quibusvis, ubi Græcus simpliciter expositus notatur) legi velim. Sentio quippe, nec forte mihi vana fides, Græcum illum certum auctorem esse, sed Anonymum, qui ut alijs contigisse notum est, sua duntaxat scripta sciri ad publicam utilitatem, sed se nesciri, ad privatam humilitatem voluit. Et si, quoquo pacto se res habeat, stat prudens, nullique animadversioni obnoxia Cani censura.

C A P U T V.

De appugnato Divo Hieronymo querela refutatur.

IN Judicium a nonnullis traducitur Canus, tanquam in Divum Hieronymum nimis injuriosus lib. 11. de locis cap. 5. ubi recolens S. Doctoris sententiam de veterum Patrum traditione, qua Adamum in monte Calvarie sepultum ajunt, *Non debuit, inquit, tantopere ridere Hieronymus, Adami in loco Calvarie sepulturam: nec nos, viri licet sanctissimi exemplo, historias hujusmodi ridere debemus.* Id scilicet minus reverenter dictum criminantur nonnulli reprehensores. Age itaque videamus, a quibus, & per quos ad nos usque ea traditio manarit, quæ a Divo Hieronymo irrita est; ut hinc judicari merito possit, an irrisionem moleste tulerit Canus noster. Certe vix ulla de pia quadam, ac religiosa historia traditio ferri potest, quæ ad stipulatoribus & antiquitate, & auctoritate majoribus adnitatur.

Horum agmen, ut par est, duceret Tertullianus lib. 2. contra Marcionem metricè scripto, si ipse re vera opus esset, ut a multis creditum est. Ita quippe ibi legere est.

*Golgotha locus est, capitis calvarie quondam,
Lingua paterna prior sic illum nomina dixit.
Hic medium terre est, hic est victorie signum,
Os magnum hic veteres nostri docuere repertum.
Hic hominem primum suscepimus esse sepultum;
Hic pariter Christi pio sanguine terra madescit,
Pulvis Adæ ut possit veteris cum sanguine Christi
Commixtus, stillantis aquæ virtute sanari.*

Verum spurium Tertulliani partum rejiciunt quotquot extant criticæ scientiæ periti, quibus persuasum est tantum virum tam iratas musas non habuisse.

Quare meliori titulo chorum dueet S. Cyprianus tractatu de Resurrectione Christi: Nos ad Christum pertinentes, *cujus sanguine confersa creditur Adam Calvaria, qui sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus dicitur ab antiquis, ejusdem sanguinis sanctificati elapsu laetemur, & delectemur in Domino.*

Sequitur origines tractatu 35. in Matthæum. *Venit ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus: Ut sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificentur: Ut in illo loco, qui dicitur Calvarie locus, idest locus capitis, caput humani generis resurrectionem inveniat cum populo universo per resurrectionem Domini Salvatoris, qui ibi passus est, & resurrexit.*

Succedit Basilii magni enarratione in cap. 5. Esaiæ. *Obrinuit fama quædam in Ecclesia memoriam conservans, non quidem scripto proditam, quæ & talis est. Quod prima utique Judæa hominem habebat incolam, nimirum Adam, simul atque excidit deliciis Paradisi, in hac terra collocatum, ad mitigandam jacturam bonorum, quibus fuerat exutus. Prima igitur etiam mortuum hominem excepit, qui & illic eam sententiam condemnationis plane est executus. Itaque insolens esse, ac novum videbatur illius ætatis hominibus spectaculum. Os capitis defluente carne nudum. At illi recondentes cranium, loco illi indidere xparior, idest Salvatorem. Probabili ratione potuit Noe non ignorasse sepulchrum principis hujus, & mortaliæ omnium primigenii. Siquidem hac de re fama a diluvio mox per orbem propagata est ab ipso & dimanavit. Eoque Dominus excussa origina humanæ mortis, in loco, qui xparior dicitur, idest Calvaria, passus est: Ut quo in loco corruptio, siue mors hominum initium accepit, illic vita regni suum sumeret exordium. Et quemadmodum invaluit in Adam, ita & in Christi morte inefficax redderetur, & pessum iret.*

S. Athanasius, aut quisquis alius auctor pervetustus Homiliæ de Passione, seu de Cruce Domini, apud eundem. *Ubi corruptum est genus humanum, ibi Christus proprium corpus exposuit: Ut ubi seminata est corruptio, ibidem incorruptio oriat: Propter quod in loco Calvarie crucifigitur: Dicit enim, Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvarie, ibi crucifixerunt eum: Quem locum Doctores Judæorum ajunt esse sepulchrum Adæ.*

Chrysoſtomus homilia 84. in Joannem: *Et cœvit in eum, qui diſitur Calvaria locus: Ubi quidam dicunt, Adam & mortuum, & ſepultum eſſe: Et Jeſum, ubi mors dominata eſt, ibidem trophæum erexiſſe, hoc eſt crucem, quam tulit contra mortis tyrannidem.*

Ambroſius lib. 4. in Lucam: *Ipſe autem Crucis locus vel in medio, ut conſpicuus omnibus, vel ſupra Adæ, ut Hebræi diſputant, ſepulchrum. Congruabat quippe, ut ibi vitæ noſtræ promiſſa locarentur, ubi fuerunt mortis exordia.*

Theophylaſtus in caput 27. Matthæi: *Calvaria Cranii locus dictus eſt, eo quod dicunt, quod traditiones Patrum tenent, quod Adam illic ſepultus ſit.*

Idem in cap. 19. Joannis: *Porro Calvaria locum dicebant, ſicut narratio prodiſt, quod illic ſepultus ſit Adam; ut ubi principium mortis, illic & caſus ejus fieret. Traditio enim Eccleſiaſtica eſt; quia prior Judea, poſtquam ejeſtus fuit homo de Paradiso, domicilium ibi habuit, in ſolacium bonorum quæ in Paradiso perdiderat, data eſt ei terra illa quæ omnium aliarum optima eſſet, & pinguiſſima. Propterea & prima omnium ſuſcepit hominem. Homines igitur, qui tunc erant, habuerunt pro miraculo mortui Calvariam depilatam; in illo loco habitantes, inde eum nominaverunt, & poſt diluvium fama hæc in omnes divulgata eſt.*

S. Epiphanius lib. 1. adverſus Hæreſes tom. 3. verſus finem: *Eſt proſecto, quod intelligenti mirum videatur id quod e librorum monumentis deducimus: Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum in Golgotha eſſe crucifixum, nimirum in eo poſiſſimum loco, in quo Adami corpus jaceret. Hic enim e Paradiso digrediens diu ex adverſo illius habitavit. Deinde longo poſtea tempore in illum, quem dixi Hieroſolymorum locum ſeceſſit, ubi & viſa funtus, in Golgotha ſepulchus eſt. Quæ ex re merito locus ipſe nomen accipit, ut Calvaria interpretando diceretur. Tum quorundam opinionem confutat, qui locum illum Calvariam dictum ajunt, quod in Calvaria ſimilitudinem aptatus ſit; ac demum ſubdit: Unde igitur Calvaria nomen obtinuit? quod nimirum primi hominis illic calvaria reperta ſit, ejusque reliquie deſoſæ, ob id Calvaria locus appellatus eſt: In quo Dominus noſter Jeſus Chriſtus ſublatus in cruce, per aquam illam, & ſanguinem, ex ejus perforato latere profluente, veluti imaginem quandam, totum ſalutis noſtræ negotium adumbravit. Dum primi hominis reliquias ab ipſo maſſæ principio rigare cœpit, ut ad detergendam labem, ſœditatemque noſtram, ac pœnitentis anime repargationem, ſui ſanguinis aſperſionem oſtenderet.*

Paula, & Eutochium, doctæ Virgines, in Epistoſa ad Marcellam, inter Hieronymianas 17. In hac urbe (Hieroſolyma) imo in hoc toto loco & habitaffe dicitur, & mortuus eſſe Adam. Unde & locus, in quo crucifixus eſt Dominus noſter, Calvaria appellatur, ſcilicet quod ibi ſit antiqui hominis calvaria condita. Ut ſecundi Adami ideſt Chriſti, ſanguis in cruce ſtillans, primi Adam, & jacentis protoplaſti peccata dilueret, & tunc ſermo ille Apoſtoli completeretur, Excitare qui dormis, & reſurge a mortuis, & illuminabit te Chriſtus.

Eos inter antiquæ traditionis ſuffragatores, ac teſtes annumeratur ab aliquibus Auguſt. ſermone 71. de tempore, ubi ita legimus; *Hoc antiquorum relatione refertur, quod & Adam primus homo in ipſo loco, ubi crux fixa eſt, fuerit aliquando ſepultus. Et ideo calvaria locum dictum eſſe, quia caput humani generis ibi dicitur eſſe ſepultum. Et vere, fratres, non incongrue creditur, quod ibi ereſtus ſit medicus, ubi jacebat egrotus; & dignum erat, ut ubi occiderat humana ſuperbia, ibi ſe inclinaret Divina miſericordia; & ſanguis ille preſioſus etiam corporaliter pulverem antiqui peccatoris, dum dignatur ſtillando contingere, redemiſſe credatur. Verum ſermo ille in noviſſima Benedictinorum editione velut apocryphus in appendicem rejeſtus eſt. Imo, quod notandum inagis, tota illa de Calvaria loco narratio a manuſcriptis codicibus abeſt.*

Laudat Cardinalis Baronius eundem Auguſtinum quæſt. 161. in Geneſim: *At non de Adam, ſed de Abrahamo, cæteriſque Patriarchis dumtaxat agit, dum inquit: Ubi ergo ſepelienda erant cadavera Patriarcharum, niſi in ea terra, ubi ille crucifixus eſt, cujus ſanguine ſacta eſt remiſſio peccatorum?* Eundem illum Doctorem ſanctiſſimum lib. 16. de civit. Dei cap. 32. laudat Maldonatus, ſed aberrat: Nihil quippe de ea, quam movemus, quæſtione eo loci legere eſt. Quare fruſtra inter hujus traditionis teſte producitur.

Iſis longe verius certiusque adjungendi veniunt Anaſtaſius Sinaita, Cyrillus Monachus, Nonnus Panopolitanus, S. Germanus, Euthymius, Honorius Auguſtodunenſis, quorum teſtimonia recenſet Malvenda noſter, de Paradiso voluptatis cap. 55.

Primus omnium adverſus traditionem tot teſtibus quamvis exceptione majoribus aſſertam calumum acuit S. Hieronymus, ac veluti anilem fabellam exſuſſavit lib. 4. commentario- rum in Matthæum, ad cap. 27. quaſi a privato quodam, vacuoque cerebello exeogitatam.

Audiui quendam, inquit ille, exposuisse Calvariae locum, in quo sepultus est Adam, & idem sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput; & hoc esse, quod Apostolus dicat: Surge, qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Favorabilis interpretatio, & mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, & foras portam loca sunt, in quibus truncantur corpora damnatorum; & Calvariae, idest decollatorum, sumpserunt nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii: Et quomodo pro nobis maledictum crucis factus est, & flagellatus, & crucifixus, sic pro omnium salute, quasi noxius, inter noxios crucifigetur. Sin autem quispiam contendere voluerit, ideo ibi Dominum crucifixum, ut sanguis ipsius super Adae tumulum distillaret; interrogemus eum, quare & alii latrones eodem loco crucifixi sint? Ex quo apparet, Calvariam non sepulchrum primi hominis, sed locum significare decollatorum; ut ibi abundavit peccatum, superabundaret gratia. Adam vero sepultum juxta Hebron, & Arbee, in Jesu filii Nave volumine legimus. Josue 14. Quibus similia habet lib. 3. commentariorum in epist. ad Ephesios ad caput 3.

Hieronymum secutus est Isidorus lib. 15. originum cap. 1. Hebron civitas Judae: Ipsa est Harbe, a numero ita vocata, quod ibi tres Patriarchae sepulti sint, & quartus Adam.

Subscripsit Venerabilis Beda in caput 27. Matthaei: Golgotha namque, inquit ille: Syrum nomen est, & interpretatum Calvariae. Est autem ipse locus in Helia, tunc extra urbem ad septentrionalem plagam montis Sion, & Calvariae, non ob calvitium primi hominis, quem ibi quidam errantes sepultum frustra suspicantur: sed ob decollationem reorum, atque damnatorum dicitur. Et propterea, ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius area damnatorum erat, erigerentur vexilla martyrii. Lege eundem in cap. 23. Lucæ.

Ad stipulati sunt Paschasius Ratbertus lib. 12. in Evang. Matthaei, & Doctor Angelicus 3. p. quæst. 47. art. 10. ad 3. ubi Divi Hieronymi verba exscribit, eorumque rationem istam profert, quia magis Jesus crucifigendus erat in loco communi damnatorum, quam juxta sepulchrum Adæ; ut ostenderetur, quod crux Christi non solum erat in remedium contra peccatum personale ipsius Adæ, sed etiam contra peccatum totius mundi.

Porro nemo erit, opinor, qui si rem paulo penitius introspeciat, traditionem ab Hieronymo irrisam, testibus longe pluribus, iisque gravioribus, confirmatam non agnoscat. Atque ita Canum nostrum ex historiarum legibus egisse, dum pro defendendis tot reliquis Patribus, a me paulo ante laudatis, ab Hieronymo in re præsertim ad fidem minime spectante, quæque facti dumtaxat est, discessit. Quin imo nil dubitandum, Cypriani, Origenis, Basilii, Athanasii, Chrysostomi, Ambrosii, Epiphaniï testimonia Hieronymum latuisse; quibus si probatam de Adami calvaria traditionem novisset, non ita libenter irrisisset, tanquam ab obscuri nominis homunculo excogitatam.

Melchioris Cani de contraria Hieronymi opinione judicium probat annalium parens ad Annum 34. At, inquit ille, tanti Patris in primis rogata venia, his nequaquam adduci possumus, ut quod non ab uno, vel alio, sed ab omnibus fere antiquis Patribus, nec ut quidpiam recens excogitatum, sed a majoribus traditum, & scriptum est, tam facile contemnamus, cum præsertim ea, quæ ad hæc impugnanda inducunt, non videantur esse bujusmodi, quæ nos ab illis penitus dissentire compellant. Quod idem habent Pamelius in notis ad sermonem S. Cypriani de resurrectione, Ferrerius lib. 7. in Genesim, Toletus in cap. 19. Joannis annotatione 12. Bellarminus lib. 3. de statu peccati cap. 12. Fevardentius in notis cap. 34. lib. 2. S. Irenæi, & alii non pauci.

Et vero duo duntaxat in oppositum adducit Hieronymus. Primum, quod Calvariae locus non a primi Parentis cranio, seu calvaria nomen traxerit, sed a capitibus decollatorum; quin illic truncabantur capita damnatorum: secundum quod Josue 14. Adam sepultus dicatur in Cariatharbe, versu 15. nomen Hebron ante vocabatur Cariatharbe; Adam maximus ibi inter Enacim situs est. Utrumque vero elumbe est. Ac primum quidem nihil conficit. Esto quippe a capitibus truncatorum Calvariae locus appellatus esset; quid tamen vetat, ne & locus ille, ubi primus homo sepultus asseritur, postmodum sit electus ad supplicia damnatorum; quod in edito situs esset, & Hierosolymis proximus? Nos locum publicum damnatorum fuisse non ambigimus: fuerunt enim ibi cum Christo & alii crucifixi latrones: sed unde Calvariae nomen obtinuerit, certo nescimus. Nam quod de truncatis ibi reorum capitibus dicitur, vix credi potest: cum ejusmodi supplicium apud Hebræos nec lege sancitum esset, nec consuetudine comprobatum. Unicum enim ante Christi passionem Joannis Baptistæ capite minuti exemplum occurrit apud Hebræos, cætera inde secuta,

quæ vel in Scripturis, vel antiquæ memoriæ instrumentis occurrunt, a Romanis tunc imperitantibus, apud quos hæc supplicia in usu erant, ad Judæos sibi subditos derivata sunt. Quare nihil ex ea nuncupatione certo colligi potest. Quin & Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 13. locum hunc, nec ex Adami cranio, nec ex capitibus damnatorum, sed a Christo capite nostro ibidem aliquando passuro, Calvarium prophetice nuncupatum affirmat. *Redde usuram illi, qui propter te hoc sacro Golgotha crucifixus est. Golgotha vero interpretatur Calvaria locus. Aliqui ergo prophetice locum hunc Golgotham appellaverunt, in quo verum caput Christus crucem sustinuit.*

Secundum ex Josue 14. petatum argumentum eruditissime a Cano nostro confutatum est; cui hac in parte consentiunt Critici sacri Baronius, Maldonatus, Sertarius, Estius, & alii pene omnes adversus Hieronymi opinionem. Minus etiam iis interpretibus probatur, quod Sanctus Doctor in epistola ad Eustochium de Paulæ epitaphio scripserat: *Hæc est Carriatharbe, id est oppidum virorum quatuor, Abraham, Isaac, Jacob, & Adam magni, quem ibi conditum, juxta librum Jesu Nave Hebræi autumant. Licet plerique Caleb, quarum putent, cujus ex latere memoria monstratur.* Observant scilicet laudati Bibliorum interpretes, Carriatharbe significare potius civitatem Arbæ, *la Città di Ardea*, quæ & magnitudine, & robore celebris erat, necnon Enaci Pater: unde & Enacitæ dicti sunt gigantes illi prægrandes, quorum comparatione Israëlitarum quasi locustæ videbantur, Numerorum cap. 13. versu 34. Is enim civitati nomen dederat; ibique demum sepultus est, quod Scriptura iis verbis significat: *Adam maximus ibi inter Enacim situs est*, Josue 14. versu 15. Quasi diceret, *homo maximus inter gigantes Enacitas ibi sepultus est.* Adam enim quandoque commune nomen est, hominem quæcumque significans.

Merito itaque Canus noster veterum traditionem ab Hieronymo irrideri moleste tulit, cui leves dumtaxat rationes Sanctus Doctor opposuit, & ab omnibus pene Interpretibus impugnatas.

Ratio vero Doctoris Angelici in contrarium excogitata congrua quidem est; & ingeniosa, posita facti veritate, sed factum non evincit: cum & rerum contingentium, quæque meri facti sunt, nulla dari ratio possit. Aut certe si quid hæc mystica ratio valet, ea certe quadrabit longe felicius in hypothese traditionis a Divo Hieronymo rejectæ. Si enim crucifixus est Christus eo loco, ubi & sepultus est Adam, & rei communiter pledebantur; hinc colligere erit, Christum & in remedium contra peccatum personale ipsius Adæ, & contra peccatum totius mundi mortem sustinuisse.

C. A. P. U. T. VI.

De actis sextæ Synodi œcumenicæ oscitanter lectis, ac temere usurpatis querimoniæ diluuntur.

Possévinus in apparatu sacro Canum male habet, quod ex aliis minus fidei Scriptoribus nonnulla narravit. In qua tanta segete rerum, inquit, & historiarum, si quid irrepserit ex aliis minus fidei Scriptoribus, id jam ab aliis est indicatum. Exemplum porro minus fidorum Scriptorum, quorum narrationibus plus æquo tribuerit Canus, mox subjicit: *Sane, inquit, Auctor Summæ Conciliorum contra fidem epistolarum Agathonis Pontificis maximi scripsit (cujus tamen rei mentio nulla fit) scriptam fuisse epistolam illam ad Concilium sextum; cum ad Imperatorem utraque fuerit scripta. Extant vero illæ secundo Conciliorum tome. Cæterum corrigendi quicumque auctores tum Græci tum Latini, qui Honorio Pontifici maximo notam inkrere hæreseos alicujus ausi sunt, ex Synodi actionibus a Theodoro deprecatis. Hæc ille.* Ad marginem vero librum 4. indigitat de locis communibus cap. 3. quasi ibi Canus noster hac in parte lapsus sit; cum nihil ea de re eo loci habeat, sed verius lib. 6. cap. ultimo, in responsione ad ultimum argumentum.

Baronius non absimiliter in Annalibus ad annum 681. num. 37. hac ipsa de causâ eidem insultat: *Quem, inquit, voluissim sensibus patius Canum, quam nomine.* Hoc idem in Cano carpit Bellarminus lib. 4. de Romano Pontifice cap. 11. Verum quo titulo, perpendamus.

Ita igitur Canus noster libro sexto, cap. ultimo, in responsione ad ultimum argumentum: *Sententiam in Honorium latam ex Romani Pontificis consensu fuisse, exploratum est in sexta Synodo generali, actione quarta, ubi Agatho in epistola ad Concilium, Honorium ipsum mathematicizat.* Utrumque illud, si Possévinus, Baronius, Bellarmino credimus, falsum est.

Nam & epistola, inquit illi, ad Imperatorem directa est, & nulla in ea legitur Honorii mentio, sed aliorum tantummodo; *quorum auctores*, Agathonis verba sunt, extiterunt Theodorus Pharanitæ, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, & Petrus Constantinopolitani, vel quivis ei consentanei usque in finem demonstrati sunt.

Sed etsi venialis esse posset Cani culpa, si quid forte hac in re ab illo aberratum esset; quia, ut ipsi fatentur reprehensores, Auctor Summæ Conciliorum, quæ illius ætate circumferebatur, contra fidem epistolarum Agathonis, Honorii nomen addiderat, nihil tamen ab ipso erratum evinco. Nam & epistola illa ad Concilium quodam sensu scripta dici poterat, etsi ad imperatorem directa esset: quia nihil aliud erat, quam Legatorum, quos ad Synodum Agatho dirigebat, *instructio doctrinalis*. Unde & illam actione quarta in Synodo legi necesse fuit, & in octava confirmari: & ad illam rescripto responderunt Synodi Patres. Quare ad Imperatorem pro Synodi Patribus scripta erat.

Honorium etiam ferit, & anathematizat ea in epistola Agatho Pontifex, sin minus distincto nomine, at saltem generali sententia, ob doctrinæ scilicet communionem. Unde & ait, *vel quivis ei consentanei usque in finem demonstrati sunt*. Quos inter profecto fuit Honorius. Nec vana illa conjectatio est, sed ipsius sextæ Synodi auctoritate confirmata, in epistola Synodica ad Agathonem Romanum Pontificem; ubi Honorium cum ceteris Monothelitis anathematizare se profitentur Episcopi, ob sententiam jam in ipsos ab ipomet Agathone in datis epistolis pronunciatam. *Anathematisibus interficimus, ex sententia per sacras vestras litteras de iis prius lata, Theodorum Episcopum Pharam, Sergium, Honorium, Cyrum, Paulum, Pyrrhum, & Petrum*. Quæ res argumento est, vel Honorium distincto nomine cum ceteris anathemate percussum fuisse, in ea Agathonis epistola; quod subinde nescio quo pietatis officio a quopiam expunctum sit: vel quod certius longe est, Honorium ex communione causæ, generali cum ceteris damnatione petatum fuisse.

Id etiam ex actione 13. ejusdem sextæ Synodi compertum est: Ubi cum sententiam in Sergium, Cyrum, Pyrrhum, Paulum, Petrum, & Theodorum ab Agathone ea in epistola latam memorassent Synodi Patres, suoque calculo comprobassent, Honorium consequenter eodem telo petatum colligunt. *Cum iis vero, inquit, simul projici a Sancta Dei Catholica Ecclesia, simulque anathematizari prævidimus & Honorium; qui fuerat Episcopus antiquæ Romæ, ea quæ invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quia in omnibus ejus mentem secutus est, & impia dogmata confirmavit*.

Adstipulatur Adrianus Secundus Romanus Pontifex in epistola lecta, & approbata in octava Synodo. Ubi postquam Honorium a sexta Synodo damnatum memoravit, ob injectam hæreseos accusationem subjungit: *quamvis nec ibi, nec Patriarcharum, nec cæterorum Antistitum cuipiam de eo fas fuerit proferendi sententiam, nisi ejusdem primæ sedis Pontificis consensus præcessisset auctoritas*. Quibus verbis significat, Honorium ab Agathone primam sedem obtinente fuisse prædamnatum.

Cæterum, an Honorius, uti privata persona, re ipsa de fide duplicis in Christo voluntatis male fenserit; atque idcirco Hæreticus fuerit, quod Canus existimat: an œconomia, & conniventia in Monothelitas dumtaxat peccaverit, atque idcirco uti fautor erroris anathemate petitus sit, quod alii plerique sentiunt, opinionis est, Bellarmino teste libro 4. de Romano Pontifice cap. 11. in responsione ad 4. nullaque idcirco lis in virum eruditum movenda est.

Quod vero suffugium quærun laudati censores, Baronius scilicet, Bellarminus, & Posselinus, ut Honorium, quacumque vel asserti erroris, vel favoris errantibus impensu libenter, vitiata scilicet esse sextæ Synodi acta a Theodoro viro hæretico; pie quidem excogitata est, at non ita certo. Quamquam hic instituti nostri non est, illud expendere. Hoc dicam unum: si sextæ Synodi acta, ubi inter Monothelitas notatur Honorius, ab aliquo nebulone, qui venerandum Pontificis nomen intulerit, vitiata sunt; vitiata quoque dicenda sunt acta Synodi septimæ, & octavæ, ubi ejusdem Honorii nomen cæteris Monothelitis annumeratur; vitiata quoque epistola Leonis Secundi ad Constantinum Imperatorem, quæ sextæ Synodi acta confirmavit. Nam & illic perinde Honorius anathemate petitur. Sed ab invidiosa, nostroque instituto inutili questione temperandum.

*Canis sententia de Sacramenti Matrimonii administro
ab amulorum censuris eximitur.*

Displacet non paucis Melchioris Cani sententia de Sacramenti Matrimonii administro, quem usque adeo presbyterum esse docet lib. 8. de locis cap. 5. ut matrimonium stare quidem velit ratum, ac firmum titulo contractus, non tamen titulo sacramenti, dum a Ministro ecclesiastico sacris, ac solemnibus verbis minime celebratur. Similiter & verba, quibus consensus mutuum conjuges exprimunt, formam esse vult contractus conjugalis, non itidem sacramenti; personasque contrahentes ministros esse fatetur contractus civilis, non sacramenti conjugii.

Hanc opinionem uti novam & singularem sugillat Bellarminus lib. 1. de matrimonio cap. 6. & sequentibus, quin etiam adit: Canum, dum totis viribus probare conatur Matrimonium sine forma verborum a ministro ecclesiastico prolata celebratum non esse Sacramentum, illud etiam evincere, quantum in se est, nullum re vera esse in Ecclesia matrimonii sacramentum. Non desunt & alii, qui suis præjudiciis occupati in eandem eruditi viri sententiam liberius obloquantur, variisque pro arbitrio censuris afficiant.

Non est hic instituti nostri Theologicas quæstiones integras texere, dum observationes dumtaxat apologeticas damus. Nec idcirco officii ratio postulat, ut, quæ pro tuenda illa Cani sententia ferri possunt, summo studio congeramus. Id nobis ad præsens satis est, si hanc eruditi viri doctrinam nec singularem, nec novam probemus, & cum novatorum errore, qui matrimonii sacramentum ab Ecclesia pellunt, nihil habere commune demonstramus.

Novam esse profecto non dicet, quisquis eam a Guillelmo Parisiensi traditam noverit, lib. de sacramentis, tractatu de Matrimonio cap. 9. quæst. 1. & cap. 1. de Baptismo: a Petro Paludano in 4. sent. dist. 5. quæst. 2. a Simone Vigorio Theologo Parisiensi, in suffragio Tridenti dato, cujus meminit Cardinalis Pallavicinus lib. 22. historiæ cap. 9. num. 5. Addam etiam a Divo Thoma (etsi illum suas in partes vel invitum cæteri trahant) in 4. sentent. dist. 1. quæst. 2. art. 3. ad 5., ubi inquit: *Matrimonium secundum quod est in officium, & poenitentia secundum quod est virtus, non habent aliquam formam verborum; sed secundum quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum Ecclesie consistens, utrumque habet aliqua verba, sicut in matrimonio sunt verba experientia consensus, & iterum benedictiones ab Ecclesia instituta: In poenitentia autem est absolutio Sacerdotis, verbo tenus facta.* Ac tandem a Synodi Colonienfis anno 1536. celebratæ Patribus, in Enchiridio Christianæ institutionis: *Videmus, inquit, & in veteri lege quosdam fuisse, qui Dei vice conjuges jungerent. Quanto ergo magis putandum est, in nova lege Sacerdotes, qui legatione pro Deo funguntur, legitimos hujus Sacramenti ministros esse? In lege quidem veteri Pater, aut, defuncto patre, proximus puellæ agnatus, seu tutor Dei loca conjuges jungebat ad eundem modum ab Apostolorum temporibus, matrimonii sacramentum in facie Ecclesiæ celebrandum est, ministris sacerdotibus Christi.*

Quæ omnia, ut a reliquis temperem, nec novam, nec singularem in Melchioris Cani doctrinam illam fuisse, plus satis ostendunt. Sed & qui patronos præeuntes habuit, sequaces, eosque magni nominis adstipulatores invenit: Dominicum Bannes in prima parte Divi Thomæ quæst. 1. art. 8. ubi contrariam magistro suo Melchiori Cani sententiam a multis improbari ait, illiusque opinionem a multis jam absque ulla temeritate defendi: Franciscum Cardinalem Toletum lib. 7. Instit. 2. diserte statuentem, *efficientem causam matrimonii esse ipsas contrahentes, in quantum est contractus quidam: at vero, ut sacramentum, Deum esse causam principalem & ministrum esse causam instrumentalem, sicut in aliis sacramentis:* Guillelmum Estium in 4. Sent. dist. 26. §. 10. & sequentibus: Franciscum Sylviu in supplemento, quæst. 42. art. 1. quæsito 1. Joannem Mariu Scriboniu disput. 9. de matrimonio: Vincentium Contensoniu lib. 11. Theologiæ mentis, & cordis parte 4. distinct. 4. capit. 1. de Sacramento Matrimonii: Combesium ad orationem Damasceni in Constantinum Caballinu num. 8. Gasperem Iveninu in Commentario historico dogmatico de Sacramentis disert. 12. de matrimonio quæst. 3. Claudiu Frasseniu in Scoto academico tract. 3. de Matrimonio disput. ultima artic. 1. quæst. 3. Natalen Alexandru in Theologia dogmatica, & morali lib. 2. de sacramento Matrimonii art. 5. §. 2. Apud quos quidem magni nominis Theologos, quisquis Melchioris Cani, quam

quam tuentur, sententiæ fundamenta ex Patribus, atque Conciliis petita legere voluerit, nimiam profecto in ea vellicanda Bellarmini, aliorumque licentiam deprehendet. Sed & Gaspar Juveninus supra laudatus Dissertationem gallicam edidit in hujus Melchioris Cani sententiæ defensionem, ubi permultos hujus ævi, qui eam tuentur, scriptores perceruset, ut obviam iret obtreccionibus nonnullorum, qui singularitatis insimulabant propositionem, in suo Oratorii Collegio Bisuntino Granvelano, de hac materia, publicis thesibus propugnatum. Illud etiam notissimum, sententiam hanc frequentius in Academia Parisiensi defendi, nec ab ea abhorre Romanos publicarum illic conclusionum censors; quibus probantibus Cani sententiam defendi quandoque publice & vidi ipse Romæ dum degerem, & ab aliis, ex quo discessi, non semel accepi.

Tantum vero abest, ut hæc tot virorum eruditorum doctrina Neotericis sacramentum Matrimonii de medio tollentibus favet ut potius Ecclesiæ fidem multo felicius in tuto ponat, dum quæ meræ Theologos inter opinionationis sunt, a fidei summa fecernit; ut, illis in doctorum arbitrio relictis, hoc unum, quod religionis est, adversus hæreticos tueatur. Et quidem matrimonium ecclesiastico ritu celebratum sacramentum esse, fides docet. Hoc adversus Lutheranos, & Calvinistas summo studio tuendum, propugnandumque est. An autem sacro ritu semoto, nullo sacerdotis accedente ministerio, ex solo conjugum assensu sacramentum olim fuerit: An steterit alias fixum, ratumque, ratione contractus, non servata dignitate sacramenti, ubi sine ministro sacerdote ducebatur: An nunc etiam ministri vices obeant ambo conjuges, non sacerdos: An consensus conjugum acceptus forma sit, an sacerdotis sacra verba, Theologorum sunt opiniones, quas a fidei capite fecernere necesse est, ne dum hæc promiscue confundimus, tanto imbecillius Ecclesiæ causam videamur agere, quanto levius molliusque privatæ hominum opinionationes defenduntur. Prudentius ergo, ac longe felicius Ecclesiæ causam Bellarminus egisset, si, Canum imitatus, quæ Fidei sunt, a scholasticis disceptationibus disceperet; & in hoc unum intentus, quod Fidei caput est, peregrinas quæstiones, quæ causam multo plus implicant, hæreticisque cavillandi aditum præbent, a polemicis quæstionibus longius amandasset. Etenim, ut prudenter Estius observat, statuta Cani sententia, multa vitantur paradoxa, quæ contra hæreticos ex traditione tueri difficile est, ut quod hujus sacramenti minister non sit unus, sed duo, non ordinati, sed laici, vir, & mulier: quod iidem suscipientes sint, & conferentes; quod forma consistat sine verbis; quod nullam contineat ceremoniam particularem. Quæ omnia ad scholasticos ablegare satius est, quam, uti fidei dogmata, tueri velle.

Fuit hoc unum Melchioris Cani institutum, dum de matrimonii ministro obiter dixit. *Primum, inquit, opinionem a dogmata fecerni, & internosci volumus. Deinde Theologos admoneri, ne effectum animi, qui plerumque brevis est, & ad tempus, sed maturo judicio de rebus hisce pronuncient, in quibus præsertim non ita facile expediri potest, ad fidem pertineant, nec ne id ago, scholasticas opiniones oportere a decretis sejungere, Fideique quæstiones ab iis, quæ modo huc, modo illuc transferuntur, & sine pietatis iactura possunt in utramque partem disputari. Decreta acriter tenere debemus, accurateque defendere; Opiniones non item; sed si non cum Academia, at cum Christiana modestie temperamento Nego enim scholæ certo, constantique decreto finitum, matrimonium sine Ecclesiæ ministro contractum esse vere, & proprie dictum sacramentum; nego eam rem ad fidem, & religionem attinere; nego omnes scholæ Theologos id asseruisse. Quæ certe Cani doctrina a nullo prudenti, sanoque Theologo damnari potest.*

Quod vero ex Cani opinione derivatur incommodum, ut idcirco ab æmuli cauterio digna judicetur? Si ita est, inquit illi, matrimonia clandestina, quæ ante Concilium Tridentinum frequentiora erant, sacramenti dignitate caruerunt, cum tamen sacra Synodus de illis ita pronunciaverit sess. 24. cap. 1. de reformatione; *Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, rata, & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit, & proinde jure dammandi sunt illi, & eos Sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera, & rata esse negant.* Egregie scilicet ac solenter. Age vero demus, illatam consecutionem veram esse, nihil tamen ex Cani sententia contra Tridentinam Synodum sequeretur, quæ matrimonia clandestina rata quidem, ac vera matrimonia fuisse definit, quod & Canus contendit; sed illis dignitatem sacramenti non arrogavit. Quin & illam Tridentinorum Patrum prudentiam fuisse monet Cardinalis Pallavicinus in Historia lib. 23. & cap. 9. ut ab illa controversia scholæ consulto abstinerent: ne quod liberæ opinionis est, in Fidei dogma converterent; *Omitto, inquit ille, nunc*

quam declarasse Concilium, matrimonia clandestina fuisse sacramenta: adeo ut quidam graves Theologos id negent. Quos inter graves Theologos Melchiorum Canum dubio procul intelligi vult, qui hanc suam opinionem ab obtrectatoribus intempestive vellicatam, coram sacro Concilio impune, ne dicam laudabiliter, defendit.

Sed & perfecte nego consecrationem illam ita generatim elicitam, (matrimonia scilicet clandestina ante Tridentinam Synodum contracta fuisse irrita) ex Cani sententia fluere. Quæ enim ante Concilium vocabantur clandestina matrimonia, nec ita frequentia erant, ut vulgus putat; nec semper absente Presbytero, qui ministerium exhiberet contrahebantur; sed vel absente Parocho, vel sine solemnitatibus, testibusque ducebantur: Horum enim defectu, clandestina quoque vocari, & esse poterant.

C A P U T VIII.

Pia Melchioris Cani sententia de Christi Domini tristitia in Passione, a reprehensorum moribus vindicatur.

SI quæ unquam virorum Theologorum censuras passa est Melchioris Cani sententia, ea profecto est, quam de tristitia Christi ad Crucis sacrificium properantis docet lib. 12. de locis, cap. 13. sub finem. Quæstionem a Theologis tritam movet, qui fieri potuerit, ut Christus cum beatus re ipsa fuerit, atque idcirco infinito ex Dei visione profluente gaudio perfusus, summa tristitia sit affectus, ut diceret, *tristis est anima mea usque ad mortem*: Matthæi 25. Duas in primis celebriorum Theologorum difficillimi nodi solutiones affert; quasque secum difficultates involvant, pro more differit: illorum nempe, qui vel Christum secundum inferiorem dumtaxat animæ partem tristatum ajunt, dum sacro illo in superiori animæ parte gaudio potiretur; vel qui summam tristitiam cum summo gaudio, ex divino miraculo, una eademque parte stare posse profitentur. Tum demum, (quod multi ægris auribus excipiunt) propugnata a se quondam, cum juvenis esset, enodanda salebrosæ difficultatis viam exponit. Sed & olim juvenis, inquit, ut hinc jam nos demum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus, quod sicut per totam vitam Dominus, gloriam animæ quasi præmebat, ne in corpus effluere: sic saltem in Cruce retinuit gaudium, quod suapte natura ex clara Dei notitia prodiret. Gaudium fateor ex Deo viso in voluntate necessario nasci, non secus atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquando sol radios suos, & ne calefaceret, comprehensus est etiam ignis. Quare nihil mirum videri cuiquam debet, si in hominum redemptione, per hominis unius dolores explenda, voluptas omnis reprimeretur, quam alias ex visione Dei proficisci nature ratio demonstrat. Quod ille subinde paucis adstruit, ac demum ita colligit, pietatis suæ sensus in hac suam ultimam assertionem explicans: Certe si primo, si secundo, si tertio modo quæstionem solvas, miraculum facis. Sed & hoc postremum eo plausibilis, quo majores in nobis igniculos excitat tum poenitentiae, tum amoris, tum gratitudinis.

Mirum quantum in piam illam assertionem nonnulli Theologi invehantur quos vellem non adeo in ferendis censuris fuisse præcipites. Hanc Henricus hæreticam dicit, quodlib. 8. quæst. 7. Hanc Suarez 3. parte, disput. 38. sect. 3. & Vasquez 3. parte disput. 73. temerariam vocant: Hanc Joannes de Lugo disput. 22. de Incarnatione sect. 2. velut a Theologis constanter rejectam insectatur. Aliique bene multi, quos numerare longum esset, variis pro arbitrio censuris inurant. Sic sua quemque præjudicia occupant; quæque ipsi non probant censoria virga, quasi ex senatusconsulto, configunt.

Itaque vero diis devovenda sententia hæc? Meo quidem judicio esset etiam vir maximus. Venia aliqua dignus, si quid forte novi procudisset, ex nimio pietatis sensu, quæ severioris Theologiæ leges quandoque non consulit: minusque accuratam enodandæ difficultatis viam aperisset, ex nimio, quo fervebat commendandæ Christi erga nos charitatis desiderio. Sed nec eget ille venia imo laude plurima dignus est: fatiusque sibi ii Theologi conabuisse, si a censuris nulla, ut arbitror, ratione fultis abstinuissent. Sua quippe probabilitate frui Cani sententiam, multa probant.

Suffragatur in primis Divus Ambrosius lib. 10. in Lucam, ad illa verba, *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*: quem non tam expressisse, quam exscripsisse Canus visum est. Ergo pro me doluit Christus, qui pro se nihil habuit quod doleret: & sequestrata dele-

delectatione divinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur. Sequestrationem illam delectationis divinitatis æternæ passionis tempore occurrentem, quid commodius, quam gaudii ex divina visione profluentis repressionem a Cano assertam intelligamus?

Hanc Divi Ambrosii mentem esse, docet Societatis scriptor longe doctissimus Alphonsus Salmeron, qui & Cani doctrinam hac parte summopere commendat, ut solvendo nodo intricatissimo opportunam, tomo 10. tract. 11. de tristitia animæ Christi. *Secundum sententiam Beati Ambrosii, de qua superius (sequestrata delectatione divinitatis æternæ) & quorundam aliorum, qui eum in hoc secuti videntur, Christus sponte privavit se consolatione ex visione Dei resultante, quo sic magis peccato satisfaceret, & tristitia convenienti delectationem nostram in illo habitam expungeret: Et hoc usque ad mortem. Nam propterea suscitatus dixit, Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me letitia cum vultu tuo: delectationes tuæ in dextera tua usque in finem. Nam quemadmodum, dum vixit, suspendit animæ gloriam in corpus redundantem, ut posset pro nobis & pati, & mori; ita ad tempus per aliquot horas cæpit tristari, id est suspendere delectationem animæ, quæ ex visione Dei resultabat, ut posset pro nobis supremum & timoris, & tristitiæ sensum habere; quod ingens erga nos Charitatis argumentum fuit. Nam difficile capere possumus, quomodo summus dolor existeret cum summo ejus gaudio. Nam etsi manus possit in summo esse frigida, posita in nivibus, & altera in summo calida, posita in igne: tamen quod una & eadem manus simul sit frigidissima, & simul calidissima, vix intelligimus. Quamvis dici possit, ut alias etiam tetigi, aliam esse rationem, propterea quod eadem voluntas non secundum idem fuit summe beata, & summe tristis, sed secundum diversas animæ rationes, nimirum superiorem, & inferiorem.*

Accedit Maldonatus ejusdem Societatis Theologus non ignobilis, & Scripturarum interpres celeberrimus, in caput 26. Matthæi, ad hunc versiculum, cæpit contristari, & mestus esse. Ubi quætionem movet, qui fieri potuerit, ut Christus, cum beatus fuerit, tristitiam habuerit? Rejicit in primis eorum opinionem, qui illum secundum inferiorem tantum animæ partem tristatum ajunt: tum subdit, in Cani sententiam descendens: *Melius igitur alii, dispensatione quadam factum fuisse dicunt, ut, cum Christus beatus esset, tristitiam etiam in superiorem animæ partem admiserit. Nam sicut beatitudinem suam cohibere potuit, ne deflueret in corpus, ut pati posset; ita premere eam potuit, & quodammodo occultare, ut ad tempus tristitiæ cederet, quæ una passionis suæ pars futura erat.*

Explicatus vero Gregorius de Valentia, cum officiosa quoque Melchioris Cani commendatione, 3. parte, quæst. 9. puncto 2. *Quomodo vero Christus, etsi fuerit secundum animam beatus, potuerit nihilominus non solum secundum corpus pati, sed etiam secundum animam tristari, & angui, explicat bene Canus: quia scilicet divinitus passionis tempore factum est, ut ex visione beatificæ ne ad animam quidem aliqua delectatio manarit. Quamquam sunt etiam, qui sentiant, potuisse cum summa delectatione orta ex beatitudine consistere maximum dolorem, & tristitiam, respectu aliorum objectorum. Sed illa expositio Cani consonat magis cum magnitudine, & acerbitate passionis, quam existimamus fuisse in Christo: & sic demum melius intelligitur, Christum in passione etiam a Patre suo fuisse derelictum, per hoc quod is prohibuerit redundantiam illam beatificæ delectationis; sicut ipse Dominus in cruce clamavit, Deus Deus meus, ut quid me dereliquisti? Matthæi 27.*

Hæc si Suarez, si Vasquez, si Lugo attentius preperendissent sodalium suorum egregia testimonia, non ita forsan incaute Cani sententiam censuris proscidissent, & a Theologorum nemine propugnatam affirmassent.

Sed & numquid, vel ob id maxime, probanda venit ea Cani sententia, quod faciliorem nobis viam sternat, qua nonnullas veterum Patrum duriores loquendi formulas exponamus, qui de Christi derelictione differentes ad illa Evangelii verba, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* divinitatem a Christo brevi aliquo tempore recessisse volunt, & ab illo aliquandiu fuisse separatam?

Sic Divus Ambrosius lib. 10. in Lucam, hæc Evangelistæ verba recolens, *clamans voce magna emisit spiritum*, in hunc sensum interpretatur: *Evidens est manifestatio contestantis Dei secessionem divinitatis, & corporis: Sic enim babes, clamavit Jesus voce magna dicens Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Clamavit homo separatione divinitatis moriturus.*

Sic Divus Hilarius commentario in Matthæum cap. 3. *clamor ad Deum, corporis vox est, recedentis a se verbi Dei contestata dissidium.*

Sic S. Epiphanius hæresi 69. n. 62. hæc Christi spiritum emittentis verba perpendens, *Deus Deus meus, quare me dereliquisti?* sic habet: *videns divinitatem jam in procinctu quodam*

dem esse, ut Sanctum corpus deferret, ex ipsius hominis Domini persona; hoc est, humane nature a Verbo susceptæ..... vox ad conjunctam divinitatem illam est edita, Deus Deus meus, &c.

Sic Leporius in libello emendationis: Divinitas cum unita sibi animâ, non crucifixum hominem reliquit in penam, sed exanimam carnem reliquit ad tempus.

Certe is Patrum sententias explicandas impense favet Cani sententia; secundum quam divinitatis separationem, ac recessionem ab iis insinuatam comode interpretabimur, *sequestrationem delectationis divinitatis* (ut summat interpretes est Divus Ambrosius,) gaudiique ex divina visione oriturum repressionem, ac cessationem; sic ut nihil aliud Patres illi, alii-que nonnulli, quos recensere facile fuerit, sensisse, hac in parte videantur, quam quod Canus explicatius distinctiusque defendit.

Haud me fugit, Magistrum Sententiarum l. 3. dist. 21. §. 1. aliam laudatorum Patrum interpretationem excogitasse: *Divinitatem scilicet separasse se foris, ut non adesset ad defensionem, sed non desuisse intus ad unionem.* Sed etsi non contemnenda illa expositio videatur; opportunior forte ex Cani sensu petita interpretatio censetur. Nam priori modo exposita separatio divinitatis, de qua laudati Patres, non ad mortis tantum agonem referenda foret, sed ad totum mortalis vitæ tempus; quo certe divinitas separata est foris, ut non adesset ad defensionem, juxta illud Augustini sermone nunc 77. num. 11. *Deus est; & sit homo: seponit divinitatem, idest, quodammodo sequestrat, hoc est, occultat quod summum erat, apparet quod acceptum.* Speciale vero extremo agoni fuisse videtur, ut etiam divinitas separata sit intus juxta Cani sensum, interioris scilicet gaudii repressione, non unionis hypostaticæ solutione.

Jejunum porro est, quod in oppositum objici solet. Primo, delectationem a Dei fruitione sejungi non posse; quia fieri nequit, ut summum bonum sine delectatione videatur. Secundo, minus congruere, ut Christus aliqua beatitudinis perfectione defraudetur; alias Sanctis Deo in celo fruentibus fuisset inferior. Tertio, eadem libertate fingi posse, Christum interdum visione beata fuisse privatum. Quarto, pari jure statuendum fuisse, Christum toto pene vite tempore gaudio illo ex divina visione profluente destitutum fuisse, cum frequentissime tristatus sit, tum in peccata hominum intuens, tum mortem suam uti præsentem animo revolvens.

Primum negatur omnino, si Dei præsertim potestas attenditur. Non enim gaudium fruitio ipsa est, sed fruitionis quietæ confectarium. Hinc fruitur homo arboris suæ fructibus, suisque divitiis avarus, cum etiam per morbum voluptatem ex eis nullam capit.

Secundum nihil movet. Nemo enim defraudatur volens: Id porro voluisse Christum, contendit Canus, in majoris charitatis argumentum; alias & gloria corporis toto vitæ tempore concedenda illi fuisset, ne & illo jure defraudaretur, & hac parte Sanctis post resurrectionem Deo fruentibus esset inferior. At sunt hæc futiles argutæ. Semotis quippe quibusvis illis beatitudinis confectariis, Sanctis omnibus præstabat vel hoc solo titulo Deus homo, quod Deum præ illis altiori longe modo cerneret ejus anima, persona comprehenderet.

Tertium nihilo plus officit. Visio etenim essentia beatitudinis est, delectatio confectarium. Christi vero animam beatam fuisse, inconcussum dogma est.

Quantum negatur, ob facti discrimen longe maximum. Major quippe tristitia fuit imminente morte, quam fuerit ante; minusque idcirco cum summo gaudio componenda, Rursus, quod hic maxime notatum velim, non ob id solum gaudium ex visione beata profluens, Passionis tempore repressum dicit Canus noster, quasi absoluta ratione, Deoque ita volente cum summa tristitia sociari non posset; sed ut suam in nos Charitatem miris omnino modis ostenderet. Hæc vero in extremo mortalis vitæ sacrificio maxime comprobata fuit: nec quod ea extrema mortalis vitæ periodo ingenti miraculo factum est, ad totam retroactam Christi vitam referri propterea potest.

C A P U T . . . IX.

Melchior Canus. Divo Stephano Protomartyri nequaquam injurius ostenditur.

Minus nonnullis aridet Cani responsio, quæ gravissimam difficultatem, ex Stephani Protomartyris Concione petitam edidit lib. 2. de locis cap. ultimo. Obiectæ difficultate.

cultatis fumina hæc erat. Genesis 23. versu 16. legimus Abraham locum sepulchri emisse quadringentis siclis argenti. ab Ephron filio Seor: Ac rursus Genesis 23. versu 19. Jacob agri partem, in qua fixerat tentoria, emisse centum agnis a filiis Hemor patris Sichem. Stephanus vero Protomartyr concionem ad Judæos habens, a Luca relatam Actuum 7. narrat versu 16. Jacob, & filios ejus in Ægypto defunctos, *translatos esse in Sichem, & positos esse in sepulchro, quod emit Abraham pro precio argenti a filiis Hemor filiis Sichem.* Quo loco duplex videtur aberratio contineri: Tum quod Abraham non emisset a filiis Hemor sed ab Ephron filio Seor: Tum quod Hemor, a quo verius emerat Jacob, non fuerit filius Sichem, sed pater.

Eo ut se nodo Canus expediat, cum varias interpretum expositiones attulisset, quibus recitata auctorum verba conciliare nituntur; easque partim coactas, partim solvendo nodo impares observasset; Bedæ tandem, & Rabini solutionem amplectitur; qua nempe contendunt, Stephanum id, quod vulgo fere solent, accidisse, ut in longa videlicet narratione, eademque præsertim subita, confuderit nonnulla, & misceverit: in quibusdam etiam memoria lapsus fuerit, in iis dumtaxat, quæ ad rem parum, aut nihil omnino attinent. Nam causa, de qua potissimum agebatur, erat intentus. Lucas vero historia veritatem retinere volens, ne jota quidem immutavit, sed rem, ut a Stephano narrata erat, exposuit.

Canis sententiam, quidquid Æmuli cavillentur, ipsa in primis argumenti necessitas probabilem facit. Quandoquidem vix alia, quæ plane objectæ difficultati respondeat, expositio suppetit. Probabilitatem auget Bedæ, ac Rabani mediæ ætatis Scriptorum auctoritas, quos ducis secutus est Canus. Venerabilis Bedæ, quem Rabanus exscripsit, hæc verba sunt in Commentariis ad eum Scripturæ locum: *Docet Genesis, Abraham ab Ephron filio Seor Hethi in Cariatbarbe locum Sepulchri quadringentis argenti siclis emisse, in quo ipse Abraham, Isaac, & Jacob, & Adam Protoplastus sepulti: Itemque Jacob de Mesopotamia reversum, juxta urbem Sichem, partem agri, quo tabernacula tenderet, ab Hemor patre Sichem datis centum agnis accepisse. Non emit ergo Abram ab Hemor Sichemita, sed ab Ephron Hethæo, in quo duodecim Patriarchæ non sunt sepulti, sed in Sichem. Verum Beatus Stephanus vulgo loquens vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinem circumstantis historia, quam causam de qua agebatur intendit. Qui enim insimulabatur adversus locum Sanctum, & legem docuisse, pergit ostendere, quomodo Jesus Christus ex lege monstraretur esse promissus; & quod ipsi nec tunc Moysi, nec Dominum nunc servire voluerint. Hec ut potui dixi, non præjudicans sententiæ meliori, si adsit.*

Has venerabilis Bedæ, & Rabani Mauri interpretationes mutuatus est vetus Auctor Glossæ ordinariæ in Actus Apostolicos, necnon etiam Nicolaus de Lira in suis ad eundem locum Commentariis.

Nec defuere secutis inde temporibus magni nominis Viri, qui Cani sententiam vel amplexi omnino sint, vel saltem uti probabilem admodum commendarint.

Petrus Lorca Cisterciensis Ordinis, & Complutensis Academiæ professor eximius 2. 2. post q. 16. in append. ad tr. de fide disp. 2. memb. 3. n. 24. etsi Melchioris Cani sententiam non paucis displicere notet, eam tamen sibi satis probari significat. Tercio, inquit, obijcitur narratio Stephani, Act. 7. in cujus explicationem libente amplecterer responsum sapientissimi magistri Melchioris Cani lib. 2. de locis cap. ult. Stephanum pro celeritate sermonis, & fervore spiritus alio intentum, pauca illa transmutasse, ut pro Jacob, Abraham, pro Patre, filium dixerit. Nam si id dicamus, primo in Scriptura nullum mendacium admittitur; Scriptura enim non illo modo refert historiam, sed refert Stephanum ita locutum. Deinde nec Stephano aliquid detrabitur: nam leve illa immutationes historia facile, & absque omni culpa contingere potuerunt. Quin potius Scripturæ veritas maxime commendatur: quæ referens viri sancti sermonem prout ipse protulit, punctim, & verbatim narravit, non omittens illa etiam, in quibus memoria lapsus est. Quæ solutio absque omni nota, & scrupulo admitti potest: tum quia primo tradita est a Sancto Bedæ, & Rabano in commentariis hujus loci: tum etiam si quid contra obijci potest, illud est, quod Stephanus ante, & post illam narrationem plenus Spiritu sancto dicitur: in eo autem, qui Spiritu sancto plenus loquebatur, nefas est admittere non solum mendacium, sed nec lapsum memoriæ, & linguæ, in quo a veritate deviet. Hoc tamen non urget, quia Stephanus dicitur plenus Spiritu sancto, quatenus erat plenus gratia, & sapientia, non tamen quia Spiritu sancto movente, omnia, & singula locutus fuerit. Nec est verbum, quo hoc modo per Spiritum sanctum locutum fuisse convincatur. Et certe solutio hæc omnem difficultatem evacuat, & infidelibus plus satisfact-

tisfaciet, qui calumniori non poterunt, aliquid gratis excogitatum esse ad fugam argumenti, Emmanuel Sa Societatis Jesu in annotationibus ad hunc locum: Quidam dicunt, Stephanum intentum, ut sit, in aliud, pro Jacob dixisse Abraham, & pro Patris Sichem, filii Sichem: Lucam vero fideliter, quod ille dixerat, retulisse. Quae mihi opinio non displicet. Nec enim id repugnat Stephani sapientia, & spiritui, quo plenus eras. Accidit enim id interdum sapientissimis, & sanctissimis.

Guillelmus Estius in annotationibus, Stephanum quidem memoria lapsum disertis, distinctisque verbis non asserit: sed id nihilominus adstruit, unde illum memoria lapsum esse, necessario colligas, cum diversas historias in unam ab illo commixtas fuisse contendat. Ita quippe habet: Hic difficultas in historia concilianda. Ac primum leve illud est, quod postremo loco dicitur, Hemor filii Sichem, cum Hemor Pater fueris Sichem. Nam in graeco tantum habetur ἡ Σίχη, quod juxta fidem Historia Geneseos, & Josue, vertendum potius erat, Patris Sichem. Sed cetera multum discrepare videntur, & continere commixtas diversas historias; Nempe de spelunca duplici in Hebron, quam ab Hephbron Hebraeo emit Abraham quadringentis siclis argenti, ubi sepulti sunt Sara, Abraham, Isaac, Rebecca, Lia, Jacob, Gen. 23. 25. 35. 49. & 50. & alteram de agro Sichem, quem a filiis Hemor Hebraei patris Sichem emit Jacob centum agnis, ubi sepultus est Joseph. De eo habes Genesim 33. & Josue ultimo.

Salianus in Annotationibus veteris Testamenti ad annum mundi 2175. numer. 8. Gravis hoc loco exoritur difficultas ex cap. 7. Actuum, ubi Divus Stephanus ait, hunc sepulchri locum ab Abrahamo emptum a filiis Hemor filii Sichem: cum hic dicatur emptus ab Ephron filio Scor. Postmodum eorum relata opinione, qui Ephronis patrem binomium fuisse putant, subjungit: verum quia dicitur Jacob emisit patrem agri a filiis Hemor patris Sichem, censuit Beda, & Rabanus, Divum Stephanum duas pariter narrationes conjunxisse, nec tam ordinem historiae, quam causam, de qua agebatur, intendisse. Ac demum concludit: Eligat lector utram interpretationem amplecti malit. Ego venerabilis Beda, & Rabani expositionem non improbo, cui vides graves, & doctos viros subscripsisse.

Natalis Alexander in dissertatione anticritica contra Frassenium art. 46. difficultatem istam expendens data opera: Si vulgata versio, inquit, servetur, dicendum, Sanctum Stephanum lapsu memoriae duo facta similia confudisse, emptionem scilicet ab Abrahamo factam, de qua Gen. 23. cum ea, quae a Jacobo facta est Gen. 33. vers. 19. Agrum quidem, in quo erat spelunca duplex, emisit Abram ab Ephron quadringentis siclis argenti: Jacob vero emisit partem agri, in qua fixerat tabernacula, a filiis Hemor patris Sichem, centum agnis: Stephanum utramque historiam confudisse: Sanctum vero Lucam ne jota quidem immutare voluisse in Sancti Protomartyris verbis. Quam quidem observationem multis confirmat Alexander, variisque contra Frassenii cavillationes momentis confirmat. Tot porro suffragantibus viris doctissimis, an non tibi videtur Canus in tuto esse?

C A P U T X.

Accusatio de vellicato nomine Societatis Jesu depellitur.

Scribens Melchior Canus lib. 4. de locis cap. 2. de Ecclesia, hujusque nominis potestatem expendens ex Epist. 1. ad Corinth. cap. 1. ita habet: Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi: Quae sine dubio societas, cum Christi Ecclesia sit, qui titulum illum sibi arrogat, ii videant an Haeticorum more, penes se Ecclesiam existere mentiantur. Quod toco Jesuitas, ob arrogatum sibi Societatis Jesu nomen, vixte fugillari perspectum est: Tamen, ut Canum excusent, nonnulli repugnent, qui Lutheranos, & Calvinistas eo loco perstringi dicunt, Ecclesiae nomen Marcionitarum, & Donatistarum more sibi superbius arrogantes. Verum conatu plane irrito. Canus siquidem non eos ibi designat, ac mordet, qui penes se Ecclesiam existere mentiantur; sed illos potius, qui Societatis Jesu sibi titulum arrogat. Vereturque, ne & ipsi, contra mentem Apostoli, penes sese Ecclesiam existere mentiantur. Quid ergo? nihil ne excusationis habebit Canus, quod id nominis in Ignatii filiis vellicare ausus sit? Dicam ego simpliciter, quod res est: Canum ea aetate temporum scripsisse, qua rebus nondum ad liquidum perductis, sinistras nescio quae de nascente Societatis instituto suspicionem, viro- rum etiam ingenia occupaverant, quas successu temporis religiosa Societas eluit.

Nec

Nec mirandum idcirco, "si finistrum quidpiam de arrogato sibi, ut plurimis videbatur, superbo Societatis Jesu nomine fuerit suspicatus vir alias prudentissimus. Fuit enim hæc illi tum temporis cum aliis multis suspicio communis, cujus nobis & domestici Societatis, & extranei testes fidem plurimam faciunt.

Franciscus Suarez tomo 4. de relig. tract. 10. lib. 1. cap. 1. num. 9. *Non defuere, inquit, viri Catholici, & docti arrogantia Patrum Societatis tribuentes, quod nomen universæ Catholicae religionis sibi usurparent. Atque hic primus dicitur fuisse articulus censure, quam contra societatem Universitas Parisiensis edidit.*

Cardinalis Sfortia Pallavicinus in vindicationibus Societatis Jesu cap. 6. *Certarunt, inquit, nonnulli invidiam creare huic nomini, tamquam superbiori. Accusatio hæc levior videretur, quam ut in ejus purgatione immoraremur, nisi grandia Theologorum nomina illam nobis intentassent.*

Jacobus Augustinus Thuanus in historia tomo 1. lib. 15. *Jesuita postea, inquit, novo, atque, ut plerisque visum est, superbo nomine appellati sunt.* Quibus paria refert Alexander Ziliolus in historia rerum memorabilium, parte 1. lib. 9. pag. 241.

Et quidem Academia Parisiensis in judicio, quod instante augustissimo Galliarum Senatu, de nascente Societate tulit anno 1554. die 1. Septembris, cujus fragmentum exscribit Nicolaus Orlandinus in historia Societatis suæ parte 2. lib. 15. num. 45. *Hæc nova Societas, inquit, insolitam nominis Jesu appellationem peculiariter sibi vindicans, &c.*

Conventus etiam Episcoporum Galliarum Pissiaci congregatorum anno 1561. Patres Societatis Parisiis admittendos censuit, eam inter alias conditione ac lege, ut Jesuitarum, aut Societatis Jesu nomen deponerent: „ Que certe Compagnie des Jesuites estoit reçue par forme de société & college, & non par forme de Religion nouvellement instituée, à la charge qu'ils seroient tenus de prendre autre titre, que de Jesuites, ou de la Société de Jesus, &c. “ Uti fufius legere est apud Stephanum Pasquier, in Oratione pro Academia Parisiensi, habita in augustissimo Galliarum Senatu, anno 1564., quam ex integro inseruit lib. 3. disquisitionum, seu ut gallice scribit, *des Recherches.*

Quæ omnia non idcirco sunt a me recitata, ut vel id nominis religiosi viris ereptum velim, vel etiam jure a quoquam vellicatum existimem, sed ut omnes intelligant, hanc primitus infedisse viris etiam maximis opinionem, quæ Melchiori nostro, antequam subobscuris initio rebus nonnihil lucis accederet. Nec idcirco laudatissimo Theologo succensendum, si quid superbiæ ea in appellatione initio suspicatus sit, tot, ac tantis in eadem suspicionem adductis viris variorum Ordinum spectatissimis, antequam Gregorius XIV. anno 1591. suspicionem demum omnem amovisset, ita peculiari diplomate decernendo: *Statuimus, nomen Societatis Jesu, quod laudabilis hic Ordo nascens a Sede Apostolica nominatus est, & hætenus insignitus, perpetuis futuris temporibus in eo retinendum esse.* Imo præ cæteris venia dignior habendus est Canus, qui quod de nova illa Societatis Jesu appellatione judicium fecit, modeste admodum, & oblique dumtaxat innuit quod alii plerique apertis, & invidiosis declamationibus prædiderunt.

C A P U T XI.

Judicii Pontificii in Religiosis Institutis approbandis indeficientia, qualis a Melchiore Cano negata sit, explicatur.

Ecclesiæ in Religiosis Ordinibus approbandis indeficientiam a Melchiore Cano negatam lib. 5. de locis, cap. 5. multi volunt, ejusque ea de re judicium summæ temeritatis arguunt, atque audaciæ. Sic porro ille eo loci: *Ordinis igitur vel probare, vel refellere quoniam non e scientia id solum, sed etiam e prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus Pontifex errare nequit.* Quod subinde multis ostendit argumentis.

Si quis tamen Cani mentem intimius explorare velit, nihil ab eo traditum inveniet, quam quod Theologorum vulgus agnoscit. Duo quippe in instituendis Ordinibus secernunt prudentissime: Primum, quod ad substantiam Ordinum spectare dicunt, vota scilicet, legesque, quibus viri religiosi ad Cristianam perfectionem veluti manu ducuntur: Alterum, quod ad circumstantias institutorum Ordinum, multitudinem scilicet, necessitatemque, pro temporum, locorumque ratione, pertinere volunt. In primo decernendo, non in altero Ecclesiam falli nesciam communiter docent. Hoc ipsum dedira opera pro-

propugnant Franciscus Suarez, ex iis scilicet unus, qui in Melchiorum Canum liberius declamant, tom. 3. de Relig. lib. 2. cap. 17. num. 18. *Omnino sentiendum, & dicendum est, non posse errare Pontificem in approbatione religionis quoad iudicium de honestate, & sufficientia talis modi vivendi, ut sit status perfectionis acquirendæ, seu religionis; quidquid sit de approbatione practica, quoad licentiam, & facultatem introducendi de novo aliquam religionem, & quoad iudicium prudentiale, in quo talis concessio fundatur.*

Disertius vero, & explicatius Dominicus Bannes in 2. 2. quæst. 2. art. 10. dub. 8. concl. 5. *Possibile est, summum Pontificem ex negligentia, aut ignorantia, aut falsa informatione aliquo modo errare, secundum prudentiam, in approbatione, & confirmatione plurimum Religionum, quam opus erat in Ecclesia Dei. Nunquam tamen huiusmodi error cedit in perniciem Ecclesiæ, quamvis quibusdam possit esse nocivus. Utraque pars conclusionis facile a nobis probabitur. Nostra conclusio ita est intelligenda, ut error, qui contingere potest in confirmandis Religionibus, non sit major, quam qui accidere potest in multiplicatione legum Ecclesiasticarum de iis rebus, quæ ad salutem necessariæ non sunt, ut ita, vel aliter fiant, nisi solum propter legis obligationem. Cum igitur in huiusmodi communibus legibus, juxta communem etiam opinionem Doctorum, possit summus Pontifex minus prudenter procedere, non est quare timeamus asserere, quod etiam in confirmandis, tamque variis Religionibus, ex quibus in Ecclesia confusio potest oriri, & talia incrimina ad perfectam Ecclesiæ, & tranquillam gubernationem emergere, possit etiam summus Pontifex minus caute aliquam, vel aliquas Religiones approbare, & confirmare.*

Quid aliud amabo Canus noster? perspicua ejus verba sunt, modo quis mentem intendat. Ordines, inquit, vel probare, vel refellere, quoniam non e scientia id solum, sed etiam e prudentiâ pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus Pontifex errare nequit. Ea igitur parte Pontificii iudicii deficientiam admittit, in qua non scientia, sed prudentia duce decernit. Scientia porro duce de religiosi status substantia iudicat, prudentia vero de accidentibus.

Et vero nihil aliud suis in probationibus inculcat vir eruditus: quam de accidentibus, & circumstantiis, multitudine scilicet, & utilitate religionum verti quæstionem. Duplîci enim capite assertionem suam evincit. Primo, quod nimia religionum multitudine nonnumquam exortæ sint querimoniz in Conciliis, scilicet Lateranenſi, & Lugdunenſi: Secundo, quod nonnullæ primitus approbatæ, successu temporis, mutatisque rerum conditionibus, ut noxiæ, vel certe inutiles extinctæ sint, Quapropter dum ait, imbecillum eorum argumentum est, qui ex huiusmodi privilegiis, quæ iis facile temporibus vel conceduntur, vel potius extorquentur, novas religiones non aliter, ac de calo lapsas excipiendas esse confirmant; eas quoque, quæ nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel a suis edictam prostentur: non ipsam novarum religionum substantiam infectatur, sed consecutaria accidentia, ex privilegiis extortis consecuta, quibus demum evenire solet, ut noxiæ tandem, & inutiles habeantur. Unde & concludit: *Nostro hoc sæculo tam multæ sunt religiones a Pontificibus confirmatæ, ut qui eas omnes tueri voluerit, tamquam Ecclesiæ vel utiles vel necessarias, hic imprudentiæ, ne dicam stultitiæ nomine, jure optimo, summisque rationibus arguatur.* Quod quam verum certumque sit, paulo post probavit eventus, dum Pius Quintus Pontifex Sanctissimus Ordinem Humiliatorum ab Ecclesia sustulit, aliique subinde Pontifices alios inutiles sustulere.

Nihil ergo a Melchiore Cano hoc de argumento dictum existimo, quam quod Theologi de more docent: adeo ut mirari mihi fubeat, litem illi hac ipsa de causa fuisse a plurimis intentatam. Quamquam, ut fatear ipse quod censeo, in eum commoventur aliqui paulo vehementius, quod suum fortasse institutum oblique ab eo vellicatum patent: ejus, ut arbitrantur, confirmationem ætate sua recentem moleste tulerit. Sed cum id Cani verba non postulent, non est de religiosissimo viro, Episcopoque dignissimo temere pronuntiandum, nec interni animi sensus incusandi sunt, ubi innoxia verba se produunt.

Non desunt qui, ut majorem illi invidiam creent, faciunt eo loci in prioribus editionibus de Societate recens confirmata expressam mentionem dicentem; quæ tamen e posterioribus a prudentibus curatoribus expuncta sint. At id pro arbitrio dictum, cujus

nulla probatio. Et quidem extant hic Patavii, ubi hæc scribo, primæ editionis anni 1563. Salmanticæ apud Matthiam Gastium adornatæ exemplaria duo: alterum quidem in celebri Abbazia Divæ Justinæ, alterum in Cænobio Divi Augustini, in quibus ne verbum quidem, quod a posterioribus dissideat editionibus deprehenditur: nec dubitandum, quin cætera omnia ejusdem primæ editionis exempla per omnia, & in omnibus congruant.

Addunt iidem Cani osiores, istiusmodi priorum editionum, specialem societatis instituti mentionem habentium codicem ab Ozorio visum, quo & ipse ad ejusdem confutationem usus sit. Sed & Ozorius ipse, qui Cani sententiam perperam ac latius, quam par est, intellectam prolixè confutat part. 2. Institutionum moralium lib. 5. cap. 7. nihil vel de sugillata ab ipso nominatim Societate, vel de prioribus editionibus aliter, quam hodiernæ habeant ferentibus, omnino habet, Subjungunt pari fidentia, ac libertate iidem reprehensores, servari illorum codicum unum Romæ in quadam bibliotheca. At quæ sit illa, ne innuunt quidem; quod profecto, si res ipsa sic esset, diligentius adnotassent: adeo ut perspicuum sit, fervidiores illos Cani accusatores nil nisi verba dare, ut decantatas sæpe nœnias, atque fabellas speciosis pigmentis obducant.

Paris levitatis est alterum a Morerio in Dictionario Historico exaratum commentum & a Dupinio transcriptum, in nova Bibliotheca Scriptorum Ecclesiasticorum tomo 17. sæculo 16. *Academiæ Salmanticensem Cani consilio repugnasse Philippo Secundo Hispaniarum Regi dato, de justitia belli adversus quemcunque suprema etiam in terris dignitate fulgentem inferendi, ubi de tuendis Coronæ juribus ageretur.* Cujus quidem assertionis testem Nicolaum Antonium Bibliothecæ Hispanicæ Scriptorem advocat Morerius. Tantum enim abest, ut Cani consilio Academiæ Salmanticensem repugnasse significet Nicolaus Antonius, ut potius id consilii Philippo datum asserat, *non sine totius Collegi Salmanticensium Theologiæ, ac Juris Doctorum suffragatione.*

C A P U T XII.

De S. Augustino temere depresso circa immortalitatem, & originem animarum, querela repellitur.

Lippis, & cæcis scripsisse Carterium puto, dum in suis adversus Canum expositationibus, eidem fidenter affingit, quod Augustino licentius insultarit lib. 12. de locis cap. 15. ubi post insinuata nonnulla scripturarum oracula, quibus Sanctissimus Doctor animæ immortalitatem colligere sibi visus erat, ita subjungit Canus noster: *Quod Augustinus affirmat, ex lege Moysis esse cæteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri solet, ut animas ab interitu vindicemus.* Solis quippe oculis opus est, ut internoscat quisque iis uti voluerit, ea a Carterio corrasa Melchioris Cani verba non certam summi viri sententiam continere, sed verius objectionem, cui ille multis interjectis respondet ad finem capituli, ibi: *sed jam tempus est, ut objectiones oppositas repellamus,* &c. Quapropter in refellenda criminatione adeo futile operam ludere nolim.

Meliori fortasse fide, ac non ita insigni eruditionis, ac doctrinæ specimine Canum lacescit idem Carterius, quod Augustinum in eam opinionem, quæ animas a parentibus generari docet, magis inclinasse, dixerit; seque eam hodie tamquam errorem condemnare significarit lib. 12. de locis cap. 15. Ecquis enim nesciat in eam re ipsa sententiam inclinasse Augustinum, aut certe hæsisse dubium, num ex traduce fierent animæ nostræ; certoque posuisse, quæstionem illam totam ad fidem Catholicam minime pertinere? Quod unum Augustino tribuit eo loci Canus noster. In eo quippe totus est Sanctissimus Doctor, quatuor ferme libris editis de origine animæ, tribus ad Optatum datis epistolis, alteraque Hieronymo inscripta, quæ est 28. ac demum lib. 10. de Genesi ad literam cap. 6. & sequentibus. Id porro citra Præfulis Hipponensis injuriam, pro sui conditione temporis, ut erroneum rejicere potuit Canariensis Episcopus, quod ille pro ætate quidem sua innoxie, & inculpate tradiderat. Augustini enim ætate, ac tum deinceps, ad undecimum usque sæculum, dubia in Ecclesia Catholica quæstio erat de origine animarum; Patrum quidem aliis in singulorum hominum conceptione a Deo creari opinantibus, aliis non creari illas a Deo, sed ex parentis anima traduci statuentibus: ut plane Augustini dubitatio veterum Patrum suffragatione niteretur. Quod multis adversus Bellarminum momentis evincit Cardinalis Henricus de Noris in Vindiciis Augustinianis cap. 4. §. 3. Secutis vero temporibus tam altas in scho-

scholis Theologorum radices egit ea sententia, quæ singulas singulis corporibus creari a Deo animas ponit, ut a multis inter fidei capita numeretur. Quid ergo peccavit Canus, quamve Augustino irrogavit injuriam? Etsi enim diversa senserint ambo, uterque tamen pro sui conditione temporis recte sensit.

Neque enim in iis numerandus est Augustinus, neque a Melchioræ Cano numeratus est usquam, qui animas per corporeum semen traduci, cum Tertulliano commenti sunt: (quem scilicet hæreticum pronunciavit Doctor Angelicus prima par. quæst. 118. art. 2.) cum id diserte damnavit Hipponensis Antistes epist. 157. ad Oceanum: Illi, qui animas ex una propagari asserunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, si Tertulliani opinionem sequuntur, profecto eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, & corpulentis seminibus exoriri. Quo perversius quid dici potest? At id unum ut summe voluit, seu verius de hoc uno dubitavit, Utrum incorporeum animæ semen, sua quadam occulta, & invisibili via, seorsum ex patre curnat in matrem, cum sit conceptus in foemina? An, quod est incredibilius, in semine corporis lateat? Quod quidem incorporeum semen, seu materiam spiritualem, ex qua fieret anima, captu semper difficilem existimavit: maxime vero lib. 7. de Genesi ad litteram cap. 7. ubi tam multa de ea quærit, nihil certo definiens, statuensque, An illa spiritualis materia, si fuit ulla, unde anima fieret; vel si est ulla, unde animæ fiunt, quid ipsa est? quod nomen, quam speciem, quem usum in rebus conditis tenet? Vivit, an non? &c.

C A P U T XIII.

De commissis invicem Romanis Pontificibus Pio II. & Sixto IV.

HAUD multo æquior in Canum Theophilus Raynaudus diatriba 2. de immunitate Cyriacorum, cruda in eum verba jaciens, quasi Romanos Pontifices in edendis decretis humano affectu ductos scripsisset lib. 5. de locis cap. 5. *Nec sapientior fuit idem Canus (Theophili verba sunt) in negotio stigmatum sanctæ Catharinæ Senensis, quæ a Sixto IV. Ordinis Minorum abrogata, & soli Sancto Francisco adscripta, affirmat admissa a Pio II. Senensi, quippe Beate Catharinæ civæ. Videndus lib. 5. de locis cap. 5. Quasi Pontifices colludere, & ex sæculi, ac carnis legibus moveri ad decernenda plane contraria, res sit flocci facienda.*

Iniqua profecto, si uspiam alibi, accusatio. Certe Sixtum Quartum sacras Divæ Catharinæ imagines cum stigmatibus pingi deinceps vetuisse, pictasque deleri jussisse anno 1483. indubitata res est, historicorum bene plurium testimonio confirmata. Nec minus certum, Pium Secundum, re plenius discussa, non modo pictas illas cum stigmatibus imagines permisisse, verum etiam eo sacrorum stigmatum privilegio donatam Divam Catharinam carmine celebrasse.

*Quem latet virtus, facinusque clarum,
Quo nequit dici sanctius per orbem:
Vulnerum formam miserata Christi
Exprimis ipsa.*

Quam subinde litem Prædicatores inter & Franciscanos pendentem, Urbanus Octavus ex Sacre Rituum Congregationis consucto, die 16. Februarii 1630. multo disertius, firmitusque Prædicatoribus adjudicavit. Non ergo culpandus Canus, quod illud Romanorum Pontificum in factis duntaxat historicis invicem dissidentium exemplum dederit. Nihil quippe certius, & exploratius. Reprehensioni ut ut maxime obnoxius videretur, si Sixtum Quartum, & Pium Secundum humanis duntaxat affectibus ductos innuisset, ut ita pugnancia decernerent. At nihil ejusmodi Canus noster, sed ita simpliciter; *Sixtus IV. docuit Divam Catharinam Senensem stigmata non habuisse; non defuit, qui contra judicaret. Neutrius Pontificis judicium ad Ecclesiam spectat; utrumque aut probare, aut improbare sine fidei discrimine possumus.* Ubi ne Franciscana quidem Sixti Quarti professio, aut Pii Secundi patria, nomenve, unde ad contraria decernenda moti credi possent, insinuantur.

*De objecta Pontificibus negligentia, & oscitantia in castigandis
Divorum Historiis.*

RAyraudum ancipiti, & æquivoco verbo lusisse existimabam, dum Canum nostrum læsæ Pontificiæ majestatis reum agit, diatriba 2. de immunitate Cyriacorum a censuris quod is lib. 11. de locis cap. 6. obiter innuisset, in castigandis corrigendisque rerum sacrarum historiis, Divorumque, ut ajunt, legendis, *Romanorum Pontificum prudentiam, & diligentiam desiderari*. Id enim a religioso Præsule haud dubie dictum arbitrabar, ut Pontificum hac in parte diligentiam, prudentiamque requiri, seu hanc illis necessario adesse significaret, quod tetricus censor pro deesse, ac deficere perperam accepisset, ut cavillandi ansam arriperet. Priori quippe sensu verbum hoc a latinissimis etiam scriptoribus interdum accipi nemo nescit. Cicero pro Quintio, *qui in vita rationem summi officii desideremus. & instituta bonorum virorum requiramus*. Lib. 5. epist. 104. ad Atticum: *Hæc longam desiderant orationem*. Verum caput 6. lib. 11. de locis semel & iterum evolventi mihi, afficta Melchiori verba reperire minime contigit: ac fallor maxime, si quis ea sit reperturus: cum privatos ibi dumtaxat Scriptores perstringat, qui in Divorum præsertim prodigiis describendis sparfos rumores & exceperere, & scriptis etiam ad posteriores retulere: quorum in libris miraculorum monstra sæpius, quam vera miracula legere sit; nulla Romanorum Pontificum mentione facta, quorum prudentiam, ac diligentiam in ea sacrorum dehonestatione castiganda, corrigendaque desiderari significarit. Ut quid ergo tam amarulenta Theophili Raynaudi in modestum, ac moderatum Theologum declamatio? *Hujus sacrorum dehonestationis culpam omnem in Pontifices refert superciliosus censor, solo nomine Canus, dicens eorum hac in parte prudentiam, & diligentiam desiderari*. Itaque dormitant, vel etiam alio stertant Pontifices, dum Canus solus vigilat: Et inimico homine superfeminante zizania fabularum, pro sacris historiis socordes, judice quidem Cano, Pontifices viam muniunt ad abrogationem fidei omnibus sacris historiis per cordatos faciendam. Gerræ profecto, gerræ, æque vanissimæ viri ferrei oris, animique, ut (us mitius loquar) parum prudentis, & cauti in clarissimo Theologo deprimendo.

Non antea institutis hisce Vindicationibus finem imponam, quam stupendam Ambrosii de Altamura cespitationem lectorum oculis sistam, arguamque; (etsi nihil ad clarissimi Theologi defensionem res ista pertineat) qui Melchiorem Canum nepotis sui initio libri 11. meminisse ait, illiusque gratia volumen illud edidisse, illique nisi prius facto cessisset, nuncupaturum fuisse. Vah pinguem errorem, putidumque anacronismum! de patre siquidem, non de nepote loquitur Canus. Perspicuus adeo locus est, ut oculis tantum egeat, non interprete: *Superiorem locum, inquit, vix dum finieram, & ecce nuncius affertur, Parentem meum carissimum Viennæ diem extremum obiisse Cum autem ego illi meas lucubrationes nuncuparem, scilicet a laboribus, quos ejus potissimum causa susceperam, aliquandiu cessatum est, &c.*

Quamquam & ipse nepotem cognominem habuerit, ejusdemque Instituti Dominicani professorem, eximiae Sanctitatis fama apud suos, exterosque clarissimum; ejus pietatem, mentemque divinis charismatibus perfusam commendat Diva Theresia epist. 16. quæ est ad Rev. P. Dominicum Bannes. Verum obiit Canus noster anno 1560. die 6. Novembris. Nepos autem vivere desuit anno 1607. die 30. Martii.

I N D E X

LIBRORUM, & CAPITUM.

L I B E R I.

Cap. 1. De totius Operis partitione.	pag. 3.
Cap. 2. De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio transigitur.	ibid.
Cap. ult. De locorum Theologicorum numero, atque ordine.	4

LIBER II. De auctoritate Sacre Scripturæ.

Proœmium.

Cap. 1. De sacrarum literarum solidissimo firmamento, & quatuor machinis quibus illud impetitur.	ibid.
Cap. 2. Ubi argumenta referuntur volensium, quod Deus fallere aliquando potest.	6
Cap. 3. Ostendit, Deum nec per se, nec per alium fallere unquam posse.	7
Cap. 4. Ubi argumenta Cap. 2. diluuntur.	9
Cap. 5. Ubi quatuordecim libri e sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certe a canone rejiciunt.	15
Cap. 6. Continet argumenta eorum, qui suadere conantur, Scripturam sacram non egere Ecclesiæ approbatione.	ibid.
Cap. 7. Docet, ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.	16
Cap. 8. Ubi confutantur argumenta capitis sexti.	20
Cap. 9. Ostendit, illos libros, de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.	25
Cap. 10. Continet argumentationes adversariorum contra ea, quæ capite superiori definita sunt.	27
Cap. 11. Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo posita.	30
Cap. 12. Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentia Scripturarum, ad fontes Hebræicum, & Græcum recurrendum.	39
Cap. 13. In quo veteris vulgæ editionis auctoritas demonstratur, & quod non est nunc ad Hebræos, Græcosve recurrendum.	41
Cap. 14. In quo argumenta capitis duodecimi refutantur.	45
Cap. 15. De linguarum Hebræicæ, & Græcæ utilitate.	50
Cap. 16. Ubi ponuntur argumenta eorum, qui sunt opinati, sacros auctores in libris canonicis non semper divino Spiritu fuisse locutos.	54
Cap. 17. Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum Spiritu sancto assistente scriptas fuisse.	55
Cap. 18. Ubi refelluntur argumenta capitis decimiseptimi.	56

LIBER III. De Traditionibus Apostolicis.

Cap. 1. Ubi eorum argumenta referuntur, qui Apostolicas traditiones impugnarunt.	64
Cap. 2. Superuacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.	65
Cap. 3. In quo quatuor fundamenta ponuntur ad traditiones Christi, & Apostolorum constituendas.	67
Cap. 4. Ubi sternuntur viæ ad traditiones Christi, & Apostolorum investigandas.	71
Cap. 5. De variis generibus Traditionum Apostolicarum.	72
Cap. 6. De firmitate, & certitudine Traditionum Apostolicarum.	73
Cap. postremum, In quo refelluntur argumenta capitis præfati.	79

L I B E R IV.

De Ecclesiæ Catholicæ auctoritate.

Cap. 1. Quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnatur.	80
Cap. 2. Quid Ecclesiæ voce significatur.	84
Cap. 3. Quinam sint fideles illi, e quibus vere & proprie Ecclesiæ confletur.	86
Cap. 4. Quenam sit Ecclesiæ catholicæ in fidei dogmate auctoritas.	88
Cap. 5. Adversus hanc postremam conclusionem objectiones quedam.	93
Cap. postremum. In quo argumenta primi capitis confutantur.	96

LIBER V. De auctoritate Conciliorum.

Cap. 1. Argumenta continet, quibus hæretici utuntur ad hujus loci auctoritatem labefactandam.	107
Cap. 2. Docet, quidnam nomen aut Synodi, aut Concilii hoc sane loco significet.	108
Cap. 3. In quo Synodorum genera ponuntur.	110
Cap. 4. Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci hujus auctoritas continetur.	111
Cap. 5. Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent.	115
Cap. postremum. In quo refelluntur argumenta capitis primi.	127

LIBER VI. De Ecclesiæ Romanæ auctoritate.

Cap. 1. Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnatur.	134
Cap. 2. In quo redditur causa, cur sedes Apostolica quintum locum obtineat.	136
Cap. 3. Tria pronuntiata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari.	ibid.
Cap. 4. In quo ostenditur, Romanus Episcopus ille sit, qui Petro & in fidei firmitate, & in componendis religionis controversiis divino jure succedat.	140
Cap. 5. Ubi conclusio eadem ostenditur Sanctorum veterum testimoniis manifestis.	142
Cap. 6. Ubi Conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus Ecclesiæ Romanæ vis, & auctoritas comprobatur.	143
Cap. 7. Rationibus Theologiæ probat, Romanum Pontificem in fidei controversiis finiendis errare non posse.	144
Cap. 8. Ubi argumenta capitis primi refutantur.	147

LIBER VII. De Sanctorum auctoritate.

Cap. 1. Argumenta complectitur, quibus Sanctorum Patrum auctoritas impugnatur.	155
Cap. 2. Varios modos exponit, quibus de Sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.	156
Cap. 3. Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit, atque defendit, simulque satisfacit argumentis capitis primi.	157
Cap. 4. Nonnullos Osiandri, & Cajetani scrupulos eximit.	167

LIBER VIII. De auctoritate Doctorum Scholasticorum.

Cap. 1. Lutheranorum in Theologiam furor: quinam veri nominis Theologi censendi.	169
Cap. 2. Multiplex Theologiæ Scholasticæ munus exponit.	170
Cap. 3. Precipua Lutheranorum in Scholæ auctoritatem argumenta complectitur.	171
Cap. 4. Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tuetur, atque defendit.	ibid.
Cap. 5. Respondet argumentis capitis tertii, docetque, quid de variis Theologorum placitis fluxendum.	173
Cap. 6. De auctoritate juris Pontificii prudentium.	179
Cap. 7. Quis usus Juris Canonici in Theologica facultate.	187

LIBER IX. De argumentis Rationis Naturalis.

Cap. 1. <i>Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus aequo in re Theologica rationi naturali tribuatur.</i>	182
Cap. 2. <i>Extremam aliorum errorem percenset, qui a natura rationibus prorsus abhorrent, quorum etiam argumenta proponit.</i>	183
Cap. 3. <i>Memorari erroris archiepi, ac sectatores percenset.</i>	184
Cap. 4. <i>In quo recensitus error refellitur.</i>	185
Cap. 5. <i>Philosophiam Theologo necessariam ostendit.</i>	186
Cap. 6. <i>Apostolor, aliosque sanctos viros natura etiam rationibus usos evincit.</i>	187
Cap. 7. <i>Extrema quorundam Theologorum vitia in usu Philosophia castigantur.</i>	189
Cap. 8. <i>Qua sit hujus loci firmitas in Theologica disciplina.</i>	ibid.
Cap. 9. <i>Satisfacis argumentis capite secundo propositis.</i>	190

LIBER X. De Philosophorum auctoritate.

Cap. 1. <i>Hujus loci pertrahendi necessitatem exponit.</i>	194
Cap. 2. <i>Ubi argumenta proponuntur, quibus Philosophorum auctoritas elevatur.</i>	195
Cap. 3. <i>Qui Philosophi sint Theologis utiles.</i>	ibid.
Cap. 4. <i>Quam habeat in re Theologica certitudinem Philosophorum auctoritas.</i>	196
Cap. 5. <i>Quibus finibus Aristotelis auctoritas circumscribenda.</i>	198
Cap. 6. <i>Ubi satisfactis argumentis capite secundo positis.</i>	200
Cap. 7. <i>De Juris civilis in Theologicis controversiis auctoritate. Quibus impetatur argumentis.</i>	ibid.
Cap. 8. <i>Juris civilis studium Theologo utilissimum probat.</i>	201
Cap. 9. <i>Quae vis, aut potestas argumenti ex jure civili desumpti.</i>	202

LIBER XI. De humanæ historię auctoritate.

Cap. 1. <i>Nuncius de morte parentis, vix dum finito superiori libro allatus, narratur.</i>	203
Cap. 2. <i>De historiæ humanæ in Theologiam utilitate.</i>	ibid.
Cap. 3. <i>Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ historiæ impugnatur.</i>	205
Cap. 4. <i>Quod auctoritas humanæ historiæ aliquando probabilis, quandoque etiam certa sit.</i>	208
Cap. 5. <i>Ubi respondetur argumentis capitis tertii.</i>	209
Cap. 6. <i>Qui sint probate fidei auctores, qui contra non sint.</i>	230
Cap. postremum, <i>In quo 15. 16. 17. & 18. argumenta capite tertio proposita refelluntur.</i>	243

LIBER XII. De locorum usu in Scholastica disputatione.

Cap. 1. <i>Proœmium.</i>	245
Cap. 2. <i>Quid Theologia sit, quæ ei objecta res, quis finis.</i>	246
Cap. 3. <i>Quæ sint Theologiæ principia.</i>	249
Cap. 4. <i>Capitis superioris argumenta refellit.</i>	254
Cap. 5. <i>Quæ sint quæstiones, seu conclusiones Theologiæ.</i>	257
Cap. 6. <i>Quibus notis quæstiones Fidei adjudicari possint.</i>	261
Cap. 7. <i>De variis errorum gradibus, primumque de heresi, & heretica propositione.</i>	266
Cap. 8. <i>Contra heresis finitionem argumenta quedam.</i>	267
Cap. 9. <i>Regule tres, ad quas Fidei externa judicia sunt dirigenda.</i>	276
Cap. 10. <i>De propositione erronea, sapientie heresim, piarum aurium offensiva, temeraria, scandalosa.</i>	278
Cap. 11. <i>Quemadmodum argumenta Theologiæ inveniendæ, atque e locis ducendæ sint.</i>	283
Cap. 12. <i>Exemplum primum, ubi principium Theologiæ in quæstionem versitur. Controversia de Eucharistiæ sacrificio.</i>	287
Cap. 13. <i>Exemplum secundum, ubi Theologiæ conclusio in quæstionem versitur. Quæstio de visionis Animæ Christi.</i>	312
Cap.	

Cap. 14. *In quo ea questio vocatur in dubium, quæ cum naturalis sit, tum etiam ad fidem per-
tinet. Disputatio de Animi immortalitate.*

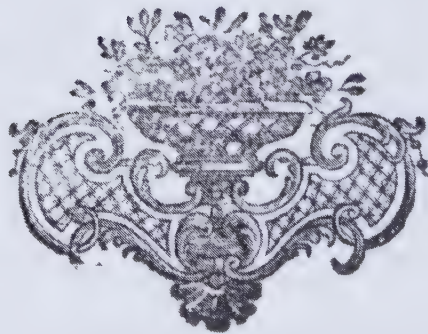
321

RELECTIO de Sacramentis in genere, in quinque
partes divisa.

Pars 1. <i>De definitione Sacramenti.</i>	330
Pars 2. <i>De necessitate fidei Christi ad salutem.</i>	333
Pars 3. <i>De necessitate Sacramentorum ad Salutem.</i>	344
Pars 4. <i>De Sacramentis causantibus gratiam.</i>	346
Pars 5. <i>De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.</i>	352

RELECTIO De Sacramento Pœnitentiæ, in sex
partes divisa.

Pars 1. <i>De definitione Pœnitentiæ.</i>	355
Pars 2. <i>De Pœnitentiâ ut virtute.</i>	361
Pars 3. <i>De necessitate Pœnitentiæ ut virtutis.</i>	365
Pars 4. <i>De Præcepto Pœnitentiæ ut virtutis.</i>	377
Pars 5. <i>De necessitate Sacramenti Pœnitentiæ.</i>	384
Pars 6. <i>De præcepto Sacramenti Pœnitentiæ.</i>	394

F R A T R I S
M E L C H I O R I S
C A N I
O R D I N I S P R Æ D I C A T O R U M ,
E T S A C R E T H E O L O G I Æ P R O F E S S O R I S ,
*Episcopi Canariensis, ac Primaria Cathedra in Academia
Salmanticensi olim Praefecti*
I N L I B R U M
D E L O C I S T H E O L O G I C I S
P R O E M I U M .

E P E mecum cogitavi, Lectoroptime, boni ne plus is attulerit hominibus, qui multarum rerum copiam in disciplinas in-
vexit, an qui rationem paravit, & viam, qua disciplinae ipsae
facilins, & commodius ordine traderentur. Nam & rerum in-
ventoribus nos debere multum, negare non possumus, & de-
bemus certe iis multum, qui ratione, atque arte res inventas

ad communem usum accommodarunt. Equidem cum veterum eruditionem
considero, & variam in eis doctrinae suppellectilem animo colligo, non mini-
mam video per eos inventam esse partem commodorum. Cum autem junioris
scholae operam & curam repetere instituo, plurimas utilitates intelligo novae
hujus artis subsidio, & diligentia comparatas. Ac me sane diu cogitantem ra-
tio ipsa in hac potissimum sententiam ducit, ut existimem utrosque de bonis
artibus juxta esse bene meritos. Quoniam etsi priscae doctrinarum auctores do-
ctissimis quibusque, ac diligentissimis magnam divitiarum copiam suppeditave-
re: at recentiorum inopia docendi facilitate pensatur: quae in rudium, & iner-
tium animos artificiosius influunt, & quae fusa olim disputabantur ac libere, ea
nunc articulatim pressaeque dicentes, lucem non parvam inventis praeceptorum ob-
scurioribus afferant. Atque hac una in re, quantum animi mei conjectura colli-
gere possum, juniores vel pares antiquis, vel etiam superiores reperientur, cæ-
teris omnibus longe inferiores. Certe post priores illos, in rerum inventionem
tribuere sibi posteriores vix quicquam possunt. Ordinem vero, dispositionem,

perspicuitatem sibi si assumunt, videntur ea jure suo quodammodo vendicare. Quapropter utrisque legendis efficiet Theologus scholasticam disputationem sine dubio pleniorē. Nam ex illis quasi materiam, ex his tanquam formam differendi mutuatus, potens nimirum erit exhortari in doctrina, sana, & eos, qui contradicunt, arguere. Quod est (ut Apostolus Paulus ad Titum ait) Christiani doctoris præcipuum institutum. Cujus explicandi desiderium omnino me movit, ut de *Lociis Theologicis disputationem instituerem*, viris doctis (nisi me opinio fallit) non prorsus ineptam, indoctis vero magnopere necessariam. Id autem eo libentius feci, quod nemo Theologorum adhuc quod equidem sciam, genus hoc *argumenti tractandum sumpsit*: cum præter communem illam artem differendi, quam a Dialecticis accepimus, *aliam* Theologus habeat necesse sit, aliosque item ad disputandum locos, unde argumenta non quasi communia, & aliena, sed tamquam propria ducat & suis dogmatibus confirmandis, & adversariorum sententiis refellendis. Hoc vero opus, arduum quidem illud, statim exordior, si prius animo demisso, atque humili ad opem Jesu Christi supplex, abjectusque confugio. Non enim ego illud aut ingenio, aut eruditione mea fretus aggredior, sed Spiritus sancti auxilio, atque favore; quem si Pater & Filius mihi ad hunc librum conficiendum impertierint, operæ pretium haud mediocre, ut spero, Theologis facturus sum, in quorum gratiam vel maxime opusculum editur.

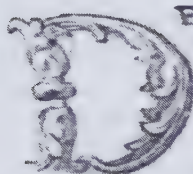
D E

LOCIS THEOLOGICIS

L I B E R P R I M U S.

C A P U T I.

De totius Operis partitione.

DE locis ego Theologicis perpotnam exaplorem imbricatus, totam mox in quatuordecim libros partiti constitui. Quorum primos brevitur enunisset locos, & quibus idonea possit argumenta deprimere, siue conclusiones suas Theologus probare cupiat, seu refutare contrarias. Decem reliqui erant, qui sacros & accuratius docerent, quam vimnullisque locorum contineat, hoc est, unde argumenta certa, unde vero probabilia solum eruatur. In duodecimo & tertridecimo differetur, quem usum ejusmodi loci habeant, tam in scholastica pugna, tam in sacra- rum Litterarum expositione. Nam in concione populari quis eorum sit nifus, hand sane difficile dictu est: sed praterendum tamen, ne ab scholae instituto aliena videatur oratio. Postremos denique liber, quoniam non omnes loci omni disputationi conveniunt, sigillatim ostendet, quibosnam argumentis proprie adversum hzreticos, quibus peculiariter adversum & Judzoz, & Saracenos, quibus vero tandem adversum Paganos transigenda Theologo disputatione sit, si quando sit cum his pro fide Catholica decertandum. Quz scilicet cum, favente Deo, plenius absolvero, undique apta atque perfecta erit de locis Theologicis disputatione mea, expletaque omnibus suis numeris & partibus.

C A P U T II.

De Duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatione transigitur.

PRius autem, quam locos Theologicos numero, quod pars bujus disputationis prima pollicetur, illud nobis constituendum est, omne argumentum vel a ratione, vel ab auctoritate duci. His enim

duobus modis cujusque rei, quz in controversiam venit, assensionem facimus. Cum vero in reliquis disciplinis omnibus primum locum ratio teneat, postremum auctoritas, at Theologia tamen una est, in qua non tam rationis in disputando, quam auctoritatis momenta quzrenda sunt. Etenim locum ab auctoritate adeo sibi proprium vendicavit, ut rationes vel tanquam hospites & peregrinas excipiat, vel in suum etiam obsequium adsciscat, quasi longe repetitas. Quippe fidei potissimum innititur: quz nisi ab auctoritate proficiatur, non modo fides esse, sed ne intelligi quidem potest. Est namque fides (ut Apostolus (1) tradit) *argumentum verum non apparentium*, quz si certas certe velis ratione facere, cum ratione profecto insanas. Principam itaque locum, sicut apud fideles, ita apud Theologos auctoritas habet. Ratio deinde veluti pedissequa sequitur. Id quod Apostolus (2) videtur significare, cum ait, oportere Ecclesie doctorem *amplecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere*. Primum enim stringat fidei sermonem necesse est, quicumque Christianz scholae magister esse velit; sed, nisi mox doctrinz rationem adhibeat, fidelis quidem esse poterit, sed fidelium doctor esse non poterit. Nam & homines quamlibet experientes, quod ex Aristotele (3) recte colligit D. Thomas, disputare cum adversariis non queunt, nisi experimento ratio artis accesserit. Utraque igitur Theologo necessaria est, & auctoritas, & ratio: sed ita tamen, ut auctoritas primas in Theologia partes obineat, ratio vero habeat postremas. Quod ergo Primz partis fundamentum erat, prclare illud jactum est. Nam traditi sunt quidem, & quibus argumenta ducontur, duplices loci, uni ex auctoritate, alteri ex ratione: sed omnia ferme argumenta Theologica a priori illo fonte derivantur. Quam rem, sicut & locorum numerum atque ordinem, index, qui sequitur, ostendit.

A 2

CA-

CAPUT ULT.

De locorum Theologicorum numero atque ordine.

Quod a Platone prius & Aristotele traditum præcipit Cicero, *Oronem inquisitionem, quæ de re quæcumque suscipitur, debere a definitione proficisci, ut intelligatur, quid sit id, de quo differitur; hoc mihi in disputatione, quæ de locis Theologicis futura est, non erat certe negligendum, ut, quid esset locus Theologicus, antequam explicaretur, nisi ex his, quæ dictæ sunt, in promptu, ut res explicatione non egeret.* Non enim in hoc opere de locis communibus, quæ de universa re tractari solent, seu de capitibus, utque illustrium, quæ nunc etiam constitutiones appellantur loci, ut de justificatione, de gratia, de peccato, de fide, deque aliis hujus generis; nos disputaturos pollicebamur, sed id quod e nostris sacris plurimi, & Lutheranis non modo Philippus, sed Calvinus etiam fecit, homines non parum eloquentes, impii tamen, ut Lutheri discipulos posses agnoscere) sed, quemadmodum Aristoteles in Topicis proposuit communes locos, quasi argumentorum sedes & portas, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur, hoc nos peculiare quosdam Theologorum locos proponimus, tanquam domicilia omnium argumentorum Theologicorum, ex quibus Theologi omnes suas argumentationes, sive ad confirmandum, sive ad refellendum inveniant. Quare, cum definitio loci Theologici ante oculos ex his esset, quæ in præmissis dicta sunt, non erat hic nobis accuratius explicanda, sed, quod obscurum erat, id statim aggradiendum, & locorum hujusmodi certus definitusque numerus indicandus. Locorum ergo Theologicorum elencum denatio nos quidem numero complectimur, non ignari, futuros aliquos, qui eisdem hos locos in minorem numerum redigant, alios, qui velint etiam esse majorem. Sed de enumerationis figura nihil morandum est, modo nullus omnino locus vel superfluous numeretur, vel prætermittatur necessarius.

Primus igitur locus est auctoritas sacre Scripturæ, quæ libris Canonicis continetur.

Secundus est auctoritas Traditionum Christi, & Apostolorum, quas, quodiam scriptæ non sunt, sed de ore in aurem ad nos pervenerunt, vivæ vocis oracula rectissime dixeris.

Tertius est auctoritas Ecclesiæ Catholicæ.

Quartus auctoritas Conciliorum præsertim generalium, in quibus Ecclesiæ catholicæ auctoritas resider.

Quintus auctoritas Ecclesiæ Romanæ, quæ divino privilegio de est, & vocatur Apostolica.

Sextus est auctoritas Sanctorum veterum.

Septimus est auctoritas Theologorum scholasticorum, quibus adjungemus etiam Juris Pontificii peritos. Nam juris hujus doctrina, quasi ex altera parte, scholasticæ Theologiæ respondet.

Octavus ratio naturalis est, quæ per omnes scientias naturali lumine inventas clarissime patet.

Nonus est auctoritas Philosophorum, qui naturam decem sequentes, in quibus sine dubio sunt Cæsarei Jurisconsulti, quæ veram & ipsi (ut Jurisconsultus ait) Philosophiam proficiuntur.

Postremus denique est humanæ auctoritas Historiæ, sive per auctores fide dignos scriptæ, sive de gente in gentem traditæ, non superstitiose atque aniliter, sed gravi constantique ratione.

Sunt itaque hi loci decem, in quibus argumenta omnia Theologica desinunt, eo scilicet discrimine in lucem eruenta, ut, quæ ex septem prioribus locis elicuntur, propria vere sint ea hujus facultatis, quæ vero ex tribus posterioribus, adscripta sint, ac velut ex alieno amandicata. Nam cum sit, ut supra dixi, duo genera argumentandi, unum per auctoritatem, alterum per rationem, cumque illud propriam sit Theologi, hoc Philosophi, consuegendum Theologo est ad posterius, si aut ei non licet superiori. Quamquam licet aliquando utrumque simul argumentandi genus adducere, ut suo postea loco demonstraturi sumus. De prima igitur operis parte, quoniam, ut a principio diximus, longa oratione non egebat, hæcenus dictum sit.

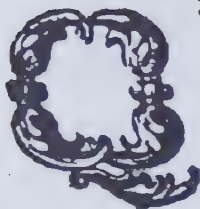
Libri Primi Finis.

LOCIS THEOLOGICIS

LIBER SECUNDUS.

In Librum Secundum de Locis Theologicis

PROŒMIUM.

Vamquam plures in illa sententia esse video, qui orationis splendore illustrare cogitationes suas nesciat, eum, si scribas imprudenter abuti & scientia & literis: ego tamen, si Theologus non afferat eloquentiam, tantum abest, ut asperner, ut ne flagitem quidem. Nam de rebus obscuris, atque ad intelligendum difficilibus dilucide dicere, nec sententiis solum arguere, sed verbis etiam ornate, adeo est oporofum & arduum, ut iniquus futurus sis, qui valueris efflagitare. Acque id quidem paucis adhuc video contigisse, ut iidem utroque in genere laborarent, simulque in Theologia controversiis sequerentur & elegans illud dicendi, & hoc argutum disputandi genus. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit iudicium, utrumque certe sequuti sumus. Flumen enim nobis inanum verborum displacet, quibus sententia deest; nec sententiarum sublimitate capimur, si orationis est siccitas. Ac de sermonis cultu nostra legens suo quisque iudicio libere utatur; nihil enim impedit: in rerum autem earum tractatione, quas bis libris multas & graves, & utiles accurate, copioseque disputaturi sumus, magnum, ut videmus, afferemus adiumentum Theologis nostris, ut non modo rudes, sed etiam docti aliquantulum fortasse adepturi sint & ad differendum, & ad iudicandum. Nec vero hoc arroganter dictum existimari velim: nam eloquendi scientiam concedens multis, quod est scholæ proprium, strictim, pressèque differere, & quasi ad vivum omnia refecere, quoniam in eo studio aetatem consumpsi, non sum (si fallor) arrogans, si id iure quodam meo vendicavim. Nec usque adeo ineptus ego sum, ut non verear me in rebus quoque ipsis sæpe etiam hallucinatum. Sed aliud est nunquam falsum sentire, quod mihi non tribui: aliud res tum gravissimas, tum difficillimas via & ratione premere, quod utique assumpsi iure, ut mihi videor: at falli possum, condonetur injuria. Etenim quæ dixi, eo pertinent omnia, non ut rerum mihi scientiam arrogem: quid enim a viro modesto alienius esse potest? sed ut nemo politionis literarum candidatus in scholastica disputatione orationem a me tersam postulet, nedum verborum phaleris adornatam. Scholam enim ego placare volo, scholæ propria verba, peculiareque loquendi formas submovere non audeo. Nam etsi disputare cupio ornatas, quam solent nostri, at non debeo tamen labores duos afferre Theologis, unum in rerum, alterum in verborum intelligentia. Breviter lectoribus ego mea mentis fateor arcana: qui per me formam in Theologia differendi habiturus est, nolo ut is mea scripta difficulter intelligat, & ad Theologum cognoscendum Grammaticum querat interpretem. Sed de his satis. Jam enim tempus est, ut ea persequantur, quæ sunt deinceps explicanda. Quæ quidem ut magnum negotium nobis, ita quoque prolixam disputationem exhibebunt. Sed prolixitas utilitate pensabitur. Nihil autem utilius scholæ Theologorum tradi potest, quam ut discas, quisnam locus argumenta firma, & quis contra infirma subministret. Quæ re vel maxime Theologia æturi atque ætius pressi, solidique consilium.

CAPUT I.

De sacrorum literarum solidissimo firmamento, & quatuor machinis, quibus illud impetitur.

AC primus quidem locus sine controversia firmus est divina, eademque gravissima auctoritate. Nam libros Sacros & Canonicos appellamus, quos, Spiritu Sancto dictante, sacri auctores exceperant. Quos igitur tales esse constituit, eos dubio procul certissimos ac verissimos esse credemus; quemadmodum Augustinus lib. de Civit. Dei 11. cap. 3. lib. confess. cap. 15. & epist. 7. ad Marcellinum, & epist. 19. ad Hieron. & lib. 1. de doct. Christi. cap. 37. & lib. 2. de baptis. contra Donat. cap. 3. & in præmio 3. lib. de Trinit. docet, reformit, inculcat. Ac recte ille quidem. Nisi enim fundamentum hoc fideliter jeceris, quidquid in Theologia superstruxeris, corruet: corruetque adeo

civitas illa Dei, cuius fundamenta in montibus sanctis, & in scripturis principum; qui fuerunt in ea. Quorum scripturarum auctor non est homo, sed Deus. Dominus enim narrabit in scripturis populum, & principum botum, qui fuerunt in ea (1). Dominus itaque huius loci auctoritatem tuetur, tuentur & principes. Turris quippe David est (2), & mille clypel pendent ex ea, omnis armatura fortium. Quam omnino rem, quoniam in terdecimo libro sumus latius explicaturi, satis hic fuerit breviter attigisse. Verum enim vero turris hæc tam alioloquin munita arietibus quatuor concuti solet. Primo, quod homines a Deo aliquando deceptos sacræ ipsæ literæ prodidere: fieri igitur potest, ut auctores sacri ab Spiritu Sancto fallantur; ita quodcumque ex huiusmodi auctoribus argumentum summas, incertum erit. Altero, quod nondum videtur exploratum, quinam libri sint in Canonem sanctarum Scripturarum referendi, cum ex veteri testa-

mento septem, ex novo totidem a viris & doctis, & catholicis rejiciantur. Quocirca si argumentum inde Theologus promat, imbecillum erit, carebitque divina auctoritate. Tercio, quod, ut certo constaret, quinam essent hujusmodi sacri libri, non tamen adhuc constat, ut Latini codices Græcis Hebraicisque concordent: quapropter argumentatio, ex Latino exemplari ducta, infirma erit, cum solius interpretis sensu, intelligentiaque nitatur. Quarto, quod, ut perspicuum esset, quodam exemplar potissimum sequendum sit: tamen an Apostoli, vel Prophetæ in testimoniis, quæ videlicet ex ipsis afferuntur, de Spiritu Dei, an de suo loquantur, non proinde certum est, cum auctores sacri nonnulla humano more circa divinam revelationem scribere videantur. Non itaque omnia librorum canonicorum testimonia Dei auctoritatem habent, ut certam fidem facere possint. Nec vero in his argumentis explicandis eam copiam, quam possumus, persequemur, ne hoc uno in loco tanta infumatur oratio: sed quatuor hos arietes, quibus nostræ religionis gratia nonnulli quætere, & diruere conantur, quanta maxima brevitæ licebit, repellere curabimus. Non enim materiam huc & farraginem multarum rerum conamur invehere, sed formam Theologo differendi præscribere. Quæ nimirum quo brevior, eo præstabiliior erit.

CAPUT II.

Ubi argumenta referuntur suadere volentibus, quod Deus fallere aliquando potest.

P. CONTROVERSIA **U**T autem ab illa controversia ordiamur, quæ libet facillime, tamen caput est cæterarum, prima veniat in medium juniorum opinio, quæ plerisque notissima est, non omnium quidem, sed paucorum, asserentium, aliquando Deum humano angelicove ministerio homines, fefellisse. Nam quod Spiritus veritatis ipse per se quempiam fallat, ne impietatis invidiam subeant, in dubium vocare non audent. Quod vero per alium decipere Deus possit, id persuadere eo posse arbitrantur.

1. ARG. Primum, quod Abraham pueris mentis est, inquit (1): *Expectate hic: ego & puer, postquam adoraverimus, reverteremur ad vos*. Et tamen illa erat prophetia divinæ revelationis ut docet Ambr. lib. 1. de Abraham cap. 8. (2) in hæc verba: *Prophetavit quod ignorabat: ipse solus discerneret redire immolatio filio, sed Dominus per os ejus locutus est*. Captiose autem loquebantur cum servulis, ne cognatio negotii aut impediret aliquis, aut gemitu obstreperet, aut fletu. Hominis ergo ministerio homines Deus fallit.

2. ARG. Alterum quoque ejusdem rei argumentum proferunt, quod Jacob patrem suum Isaac mendacio etiam de industria confecto decipit, dicens (3): *Ego sum primogenitus tuus Esau: feci, sicut præcipisti mihi, surge, & comede de venatione*

mea. Et paulo post, cum Isaac interrogasset, *Tu es filius meus Esau?* respondit Jacob, *Ego sum*. Mentitus est ergo Jacob: id quod agnovit Isaac, inquit, *Venit germanus tuus fraudulentus*. At ea omnia Jacob & fecit, & dixit ex libito revelatione, ut Innocentius tradit (4). Deus igitur per alium decipere potest.

3. ARG. Ad hæc Elaias Ezechias: *Cras, inquit (5), morieris: & non vires*. Elaias autem sine dubio suis ipse verbis assentiebatur, nec verosine lumine prophetico: agnoscebat enim revelationem illam esse divinam. Lumen ergo prophetiæ causa quædamque prophetæ est, ut decipiat. Non enim tunc temporis mortuus est Ezechias, sed convalescit.

4. ARG. Præterea cum Dominus aliquando per terrores (6): *Quis decipiet Achab?* egrossus spiritus, Ego, inquit, decipiam illum. Cui Dominus, *In quo?* Tum ille: *Ego spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus*. Et dixit Dominus, *Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita*. Subdixit vero Michæas: *Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum, qui hodie sunt, & Dominus locutus est contra te malum*. Deus itaque per cacodæmonem administrum decipit. Id quod August. lib. 83. Quæst. constituitur (7). Quædammodum enim Jodex damnatum perceptor, sua persona indignum & refarium judicat, ejus tamen jussu hoc facit carnifex: ita quem Deus per se non falleret, eum fallit Deo jubente cacodæmon. Licet namque similitudine eadem, eisdem pene verbis, quibus August. oritur, hujus rei argumentum facere.

5. ARG. Item Judæi Domino præcipiente Ægyptios decipere (8). *Fecerunt enim filii Israël, sicut præceperat Dominus Moysi, & perierunt ab Ægyptiis vasa argentea & aurea*. Dominus autem dedit gratiam populo suo coram Ægyptiis, ut commo-derent eis: & spoliaverunt Ægyptios. Deo igitur auctore homo hominem fallit. Nec mirum, si hostem decipi dignum decipere Deus jubet, quodiam hoc pertinet ad justitiam, & veritatem, ut dignis digna distribuantur: quemadmodum idem Augustinus loco nunc citato argumentatur.

6. ARG. Atque hæc testimonia non perinde urgent; illa difficilliora sunt, quæ quoniam unius momenti sunt ferme, simul commemorabuntur. Primum est illud (9): *Qui immutat cor principum, & decipit eos: & errare eos facit quasi ebrios*. Secundum illud (10): *Homo, qui posuerit immunditiam in corde suo, & venerit ad Prophetam interrogans per eum me, Ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum: & Prophetæ cum erraverit, & locutus fuerit verbum, ego Dominus decipiet Prophetam illum*. Tertium illud (11): *Quare errate non fecistis, Domine, de vitiis suis?* Quartum est Apostoli dicentis (12): *Sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum*. Quintum est etiam ejusdem Apostoli (13): *Eo quod charitatem veritatis non receperunt*.

(1) Genes. 22. 5. (2) Hoc Ambr. testimonio Gistel. 22. quæst. 3. 5. Abraham mendicii culpa liberat Fa-larcham. (3) Genes. 27. 19. & seq. (4) De div. c. gaudemus. (5) Esai. 38. 1. (6) 3. Reg. 10. 29. & seq. (7) Quæst. 33. (8) Exod. 11. (9) Job. 34. 24. & 25. (10) Ezech. 14. 4. & 9. (11) Esai. 63. 17. (12) Rom. 1. 28. (13) 2. Thess. 2. 10.

passant, ideo misere illis Deus operationem erroris. Quibus testimoniis Augustin. (1) manifeste doceri existimat, Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates in malum, nedum mentes in falsum.

7. ARGU. Nec ab his ratio aliena est. Cum enim error peccata sit, nihil obstat, quominus Deus, qui peccatorum omnium auctor esse a Prophetis dicitur (2), errorem ipse efficiat in eo praesentim, qui antecedentibus culpis commoverit, ut a iusto iudice in errorem induceretur. Vita & mors, inquit (3), paupertas & honestas a Deo sunt: sapientia & disciplina apud Deum: error & tenebra peccatoribus concessa sunt.

8. ARGU. Confirmat autem illud vel maxime, quod cuiusque motus Deus est causa; in ipso enim movetur & sumit (4). Errorem itaque, qui hominis errantis motus est, Deus efficere in homine potest, poteritque proinde decipere.

9. ARGU. Cuius etiam rei argumentum aliud est, quod mendacium non est suapte natura malum. Potest ergo Deus cuiquam precipere, ut mentitur. Illud vero primum ex eo ostenditur, quod Ioseph mendacium etiam juramento confirmavit. Per salutem (inquit) (5) Pharaonis exploratores esset. Non est autem credendum, quod mendacium juramento firmatum vir iustus diceret, nisi divinam haberet revelationem, per quam a mortali peccato excusaretur. Deinde illud etiam probatur ex eo, quod Michæas ait (6): Utinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer. Non ergo est intrinsecus malum, quod Propheta Deo iussigante desiderat. Adde huc, quod Aristot. 4. Ethicorum (7) Mendacium in iactantiam & ironiam partitur, quæ est divisio propria mendacii, auctore Divo Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 2. At usus eius, quæ dissimulatio Latine dici potest. Græce enim *psōdola* dicitur, frequens in sacris Literis est, ut ibi (8): Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est. Et alio loco (9). Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis. Et 3. Reg. 22. 15. Ascende (ait Michæas) & vade prospere, &c. Si igitur ironia mendacium est, Deus vero per sacros auctores ironice interdum loquitur, non est, ut videtur, cur negemus, Deum posse per alios mentiri. His testimoniis atque rationibus opinionem suam suadere poterunt Theologi novi, & in sacris Literis parum exercitati. Nam quibus ipsi argumentis nuntur, ego data opera sileo: ne, qui hunc librum legerint, scolasticis illis auctoribus invidiam consent, vulgique & imperitorum inscientiam Academicis præferant, cum ea audierint, quæ nonnunquam differunt a nostris. Sed de his habereus. Jam quæstionem ipsam explicemus: divinitusque veritatem (quod erit facile) ab ejusmodi adversariis vindicemus. Deum namque deceptorem credere, nefarium & impium esse quis non facillime intelligit?

CAPUT III.

Ostendit, Deum nec per se, nec per alium fallere nunquam posse.

EA igitur explicanda quæstione, quoniam brevis esse cupio, illud statim ponendum est, divine potentie descriptionem esse duplicem. Nam & generalem quendam intelligimus, quæ, quoniam lege nulla etiam naturali contrahitur a Theologo absoluta vocatur; & aliam huic subjectam, quæ spectat in rerum ordinem præstitutum, hæcque potentiam appellare ordinatam. Atque illa superior definitur: solet circa eas res, quæ esse non repugnat, quæve non implicat contradictionem: sic enim loquuntur. Quæ autem potentia ordinaria subjecta illi priori quasi generi est, eam definiunt circa ea, quæ esse possunt salva lege, statutisque divinis. Illud etiam potest debemus, mentiri nihil aliud esse, quam asserere falsum animo fallendi. Sic enim August. (10) ac Gelasius (11) definiunt. Ex duobus itaque mendacium consistit, si falsum dicitur, & si eo animo dicitur, ut fallatur audientes. Sed & quis proprie dicatur fallere, explicandum est ante breviter, quo facilius id, quod docere volumus, intelligi possit. Non enim qui verum dicit, is proprie fallax existimandus est, licet ille, qui audit, ex prava intelligentia veritatis in maximo incurrit errores (12). Improprie autem res a Deo creatæ dicuntur esse fallaces: dicuntur item esse *muscipule*, sed *pedibus insipientium* (13). Equis igitur alium proprie falli? nempe qui falsum asserendo, causa alii est ut fallatur. Alioqui si ex alieno errore & ignorantia fallacem quempiam deholmus, ipsa quoque veritas erit nobis fallacissima.

1. CONCLUSIO. His positis sit prima conclusio. Hæreticum est asserere, quod Deus de potentia ordinaria mentiri possit. Est enim Deus verax; omnis autem homo mendax (14). Et rursum, Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsam non potest (15). Et alio loco tandem, Non est Deus quasi homo, ut mentiat (16). Atque hæc quidem conclusio adeo est apud omnes certa, ut eam testimoniis etiam apertis confirmasse, supervacaneum fuisse videntur. Quare illa breviter posita, pergamus ad reliqua.

2. CONCLUSIO est. Qui existimat, Deum ex ordinaria potentia per administrum posse vel mentiri, vel fallere, errat ille in fide rursissime. Nam hæreseos notam huic incurrere, ad Ecclesiæ auctoritatem pertinebit. Atque hæc quidem conclusio primum ex eo colligitur, quod ejusdem est præcipere malum, & facere malum: quisque enim ejus rei causa est, quæ eo imperante fit. At juxta fidem catholicam Deus auctor peccati esse non potest; ergo ne mendacii quidem, quod juxta potentiam ordinariam peccatum est. Non itaque Deo auctore, vel angelus, vel homo quempiam fallit. Deinde cum Dominus per administrum, vel angelos,

A 4

vel

(1) De grat. & lib. arb. c. 21. (2) Amos 3. 6. Esaiæ 45. (3) Eccle. 11. 14. 15. & 16.
(4) Rom. 17. 28. (5) Genes. 42. 16. (6) Mich. 3. 11. (7) Cap. 7. (8) Genes. 3. 22.
(9) 1. Cor. 4. 8. (10) Lib. 1. de men. cap. 3. & 4. lib. item de men. c. 12. (11) 18. g. 2. c. Beatiss.
(12) M. 11b. 13. (13) Sap. 14. 11. (14) Rom. 3. 4. (15) 2. Tim. 2. 13. (16) Num. 23. 19.

vel homines nobis loquitur, ipse se loqui testatur, ut multis locis sacrarum literarum constat (1). Ita si Dei administri mentirentur, Deum quoque mentiri necesse esset. Quod quam absurdum sit, quis non videt.

Præterea, si opinantibus non constaret, an Deus nos per Apostolos & Prophetas scellerit. Et cum in sacris litteris Deus ipse per se quidem ratio fuerit locutus, per angelos autem, & per homines frequentissime, si his administris falli a Deo possumus, certe sacrarum literarum firmitas corruet. Atque hæc quidem ratio tam magnum apud me momentum habet, ut non dubitem, ab Ecclesia Catholica errorem hanc hæreticos nota damnatum iri, si in consulationem referat; quippe qui aut profus erent, nostræ fidei fundamenta, aut certe non prius firma consistere. Porro sacris auctoribus fidem habere non tenebimur, si semel eam opinionem induerimus, quod Deus per alios decipere possit. Nec ulla Dei pollicitatio firma erit, nisi quam Deus per se ipse prædixerit. Id quod aperte cum Apostolo pugnat. Nam cum in Epistola ad Hebræos in eam promissionem incidisset, quæ Abraham per Angelum haud dubie ministerium facta est, volens (inquit) (2) Deus ostendere pollicitationis hereditatem immobilizantem, concilii sui interposuit iuramentum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam præpositam spem quam sicut anchoram habemus animæ suam, ac firmam. Non esset autem tota & summa, si huic opinioni credimus. Efficeret itaque, Deum nullo modo posse fallere. Nec mihi dicas, scriptores sacros iustos sanctosque fuisse: Spiritum enim Sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines (3); & rursum, Sicut locutus est per os sanctorum, &c. (4) per huiusmodi autem viros Deum nec velle fallere, nec vero posse, sed improberum ministerium posse. Primum enim si Spiritus Dei inspiratus loquitur etiam impia (5), Deo verba illa tribuuntur, atque adeo Dei auctoritatem habent. Deinde si Dei vel consilio vel præcepto mentitur impia (6), certe eodem consilio præcepto mentiri poterit pius. Non igitur Deus potest per alium fallere, id quod secunda conclusio dictum est.

3. CONCLUSIO. Deus etiam ex absoluta potentia nec per se, nec per alium mentiri potest. Cum sit ioculor August. (7) omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest. Et rursum idem, Dum de omnipotentia Dei, ait (8), tam multa dixerimus, si volens invenire quod omnipotens non potest, habeat persequi. Ego dicam, mentiri non potest. Dominus autem id mihi manifeste videtur confirmare, cum ait (9): Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Vel concidat ergo omne cælum, omnique natura, divina tamen veritas consistat necesse est. Præterea & illud Apostoli testimonium, quod anacitatum est, id ipsum ostendit. Est, inquit, Deus verax, mens autem homo mendax. Quo

loco Paulus non significat quidem omnes homines mentiri, sed eo esse ioculor, ut mentiri possit. De natura quippe agit, non de more. Nam reperitur licet viros aliquando, qui vel rationem deorum sequentes, vel Evangelii gratia legeque aditi ac moniti a mendacio abhorrent, veritatem amplectuntur. Sed quoniam humanitatis va est imbecillitas, ut veritatem, quam tenet, destituere interdum possit, idcirco scriptura omnium hominem dixit esse mendacem. Ex quo intelligitur, in eo sensu Deum appellari veracem, quod cum divina natura mendacium pugnet, id, quod non modo probabiliter argumentatione, sed etiam necessaria Theologorum ratione concluditur. Nam quæ contrarietas est mali & boni, eadem est veri & falsi; sed primæ bonitati repugnat facere malum: ergo & primæ veritati dicere falsum. Hinc enim illa sunt (10). Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et (11), Fidelis Deus, & absque ulla iniquitate. Tam alienas itaque Deus est a falsitate, quam ab iniquitate: & sicut nec per se, nec per alium iniquitatem facere, ita nec fallere quempiam potest. Quod si quispiam Deo auctore falleretur, iam a fonte veritatis mendacium emanaret. At non solum Evangelista testante (12), sed natura etiam duce cognovimus, omne mendacium non esse ex veritate. At revera (ut eo, unde egressa est, referat se oratio) utrumque, & malum facere, & falsum dicere, cum natura stabili immobilique possit. Inde enim cum Scriptura dixisset (13), Non est Deus, ut homo, ut mentiar, & vestigia subdidit, Nec filius Hominis, ut mentiar. Mendacium quippe mobilis naturæ nota est. Adde hæc, quod si per alium Deus decipere homines potest, & per se quoque idem poterit efficere. Cætera liquidem mala, quæ poenam habent a culpa disjunctam, Deus daret & per ministros, & sine ministris per se ipse potest. Atque ut semel finiam, si Deus mentiri posset, merito etiam nos formidare poterimus, an fuerit aliquando mentitus. At nullus est, inquires, formidandus locus, cum ex potentia ordinaria constet, Deum non posse mentiri. Bello id quidem: sed, cum hoc nō per revelationem constare nequeat, qui scire possimus, an illa ipsa revelatione Deus potentia sua absolutam fuerit abusus? Ut enim apud Augustinum (14) est, quomodo credendum est ei, qui putat quandoque esse mentiendum? Nam & forte tunc mentitur, cum præcipit, ut ei credamus. Perit ergo, si ita sit, sacrarum literarum certitudo. Præterquamquod apud Philosophos tam evidens est, Deum non mentiri, quam esse tum optimum, tum sapientissimum, ac proinde nec fallere, nec falli posse: nihil autem interesse, an per se ipse id efficiat, an per administratos suos. Etenim nec purissima veritas est, cui quodammodo est vel falsitas, vel fallacia permixta; nec summa intelligitur, qua maiorem aliam cogitamus. Veracior autem is esset, qui nec per se, nec per alium, quam qui per aliam, fallere posset. Ita divina veritate firmiter posita, ac rationum, ac testimoniorum certi-

(1) Exod. 3. Esd. 1. Hier. 1. 2. 3. 4. 5. Luc. 3. ad Hebr. 1. Vida Hilary. in Psalm. 118. in illum vers. Declaratio sermonum suorum illuminat, &c. (2) Hebr. 6. 17. & 18. (3) 2. Pet. 3. 21.

(4) Luc. 1. 70.

(5) Joan. 11. 51.

(6) Num. 23.

(7) Lib. 1. de Sym. cap. 1.

(8) Job. 20. de Civit. Dei. c. 25.

(9) Luc. 21. 33.

(10) Psal. 145. 13.

(11) Deut. 32. 4.

(12) 1. Joan. 2.

(13) Num. 23. 19.

(14) Lib. 1. de Sym. cap. 1.

(15) Psal. 145. 13.

(16) Deut. 32. 4.

(17) Lib. 1. de Sym. cap. 1.

certitudine corroborata, non aliud superest, nisi ut
adversariorum argumenta diluamus.

CAPUT IV.

Ubi argumenta cap. secundi diluuntur.

RESPON. AD 1. **A**D primum igitur argumentum

non est Theologorum una & simplex responsio. Sunt enim (1), qui pie gravi-terque contendunt, Abraham non esse mentitum. Non enim, ut ajunt, contra id, quod mente ge-ritur. Rectus est: quin filium credidit protinus su-ferat: quemadmodum Apostolus videtur in hac verba tradere (2): *Fide obviis Abraham Isaac, cum tentaretur, & unigenitum offerebat, in quo sus-cepit reprobationem: arbitrans quia & a mortuis suscitatur potens est Deus*. Sunt alii contra (3), qui- bus ego vehementer assentior, qui admittunt quidem Abraham ea ratione fuisse mentitum, quod contra mortem dissimulandi causa locutus est; pro-phetasse autem, quia dixit verum; quod tunc scilicet ignorabat. Id namque Ambrosii verba præ se fe- runt: De primo igitur argumento satis dictum est. De-inceps, ut erat propositum, & de reliquis dicamus.

RESPON. AD 2. Ad secundum Theologi quidem non ignobiles respondent (4), utique Jacob men- titum fuisse, sed matre consulente, non Deo reve- lante. At nos, quibus in animo est Sanctorum sen- sa pro nostra quidem virili tueri, multo aliter re- spondere debemus. August. siquidem in questionibus super Genesim, Jacob a mendacio excusat; adducit- que in hoc, quod de illo Scriptura dixit, virum simplicem fuisse, hoc est, non fictum & sine dolo, & 70. Interpretes converterent. Sine dolo igitur erat, qui dolum fecisse videtur. Quapropter in eo hoc, ut ait, spirituale mysterium cogimur intelli- gere. Et 16. lib. de civitat. Dei. (5) *Quis est (inquit) dolus simplicis, que fictio non mentientis, quasi profundum mysterium veritatis? Ch y oist. etiam dicit. 6. in epist. ad Coloss. & hom. 53. in Gen. sicut Abraham & Phinees ab homicidio, it. & Ja- cob (quoniam Deum illi cooperatum esse credit) a mendacio excusat. Excusat etiam Ambr. l. 2. de Jacob & vita beata, cap. 2. & 3. Innocent. de di- vort. cap. gaudemus, Magist. sent. 3. d. 38. Gra- tian. 22. quest. 2. cap. queritur, Alexand. Alen. 2. part. quest. 139. mem. 6. D. Thom. 2. 2. quest. 110. art. 3. ad 3. Nec vero audiendi sunt (6), qui pu- tantur Jacob per revelationem quidem excusari, non ne mentiris sit, sed ne peccarit mentiendo. Quod mendacium, ut ajunt, recte nonnunquam di- ci potest ex familiari consilio Spiritus Sancti. Quos ego auctores non modo tedarguerem, verum etiam quam plurimis argumentis graviter errasse monstra- rem, nisi D. August. in eadem causa adversum Pei- scillianis accurate elaborasset, atque ita multa dis- servisset (7), ut, si labor idem rursum a nobis su- sciperetur, nihil aliud quam actum ageremus, quod veretur veteri proverbio. Hos itaque cum sua ista Theologia relinquamus, cum doctores sancti non mo-*

do negent peccasse Jacob, sed assentiant etiam & ve- rum dixisse, & verbis illis prophetasse. Qua in re illud equidem animadverto, Majores nostros, quod perspicuum & exploratum erat, id latere non po- tuisse (8), nempe verba illa Jacob in sensu proprio esse mendacium; nec esse tamen absurdum, si homo quamlibet justus semel aut iterum mentiatur.

Quamobrem cum constanter assenserint Jacob non fuisse mentitum, existimandi sunt peculiare, eas- demque graves causas habuisse, quibus in hanc sen- tentiam inducerentur. Porro quemadmodum per le- gitimas allegoriz rationes justus figura justorum, iniquus iniquorum est, ita & falsum absurde in ty- pum veritatis assumitur. Scio quæ contra hoc dici possunt. Legi enim D. Gregorii Commentaria, in quibus huic regulæ non alligat expositionem suam: legi & Hieron. qui Abac. 1. cum spiritum malum per tropologiam converteret in bonum, Tropologia, inquit, libera est, & his tantum legibus circumscri- pta, ut pietatem sequatur intelligentie. Sed hæc lon- gior pugna est: nec hujus temporis patitur angus- tias. Equidem abuti hac liberrate nollem, sed my- sticos sensus quibuldam potius terminis lineisque præscribere. Nec enim consentaneum est, nisi a re- bus vicinis, & similibus, ut metaphoram, ita & figuram imaginemque rerum trahi; quippe com- rem, quæ alterius figura est, ejus similitudinem gerere necesse sit. Nec Salomon in peccatis Chri- sti typus erat, sed in pace: nec sephre in impie- rate adversus filiam typus erat Dei, sed in zelo. At D. Thomas 2. secund. quest. 88. artic. 2. ad 2. repugnat: videtur profecto. Verum jam dixi, hic me non agere de liberis allegoriz, sed de his, quæ certa via & ratione premuntur. Quo sensu nec Hieronymus, nec Thomas locuti sunt. Quæ enim conventio loci ad tenebras? quid Christo cum Be- lial, ut per mysticum sensum, lucem quidem tene- brarum, Christum vero Belial figuram faciamus? Sed de his plura alio loco opportunitus. Nunc, ut ad propositum revertamur, nobis ad certam regu- lam divinæ scripturæ tractandæ sunt; nec iniquum in eo, quo iniquus est, nec mendacem in eo, quo mendax, aut nulli aut veracis typum faciemus. Quia ergo constat, Jacob tum etiam, cum præri- puit fratri benedictionem, gentium fidem prænotas- se, consequens sit, ex peculiari Dei procuratore ea omnia & dicta & facta futuræ veritatis imagi- nem habuisse, ac proinde non fuisse mendacia. Quid ergo? verumne illud est, Ego sum primogenitus tuus Esau? Nempe verum est. Est enim & primo- genitus secundum carnem, & primogenitus secun- dum jus. Nam & Apostolus duo filiorum genera exprimit, inquit (9): *Non omnes, qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ; nec qui semen sunt Abrahæ, omnes filii: sed qui filii sunt promissionis, asstima- tur in semine. Et statim: Non solum autem illæ, sed & Rebecca ex uno consuitu, &c. Et quia ma- jor serviet minori, &c. Paulus itaque semen Abra- hæ vocat populum gentium, eundemque fratrem ap- pellat minorem, cui major erat serviturus. Ut igitur sine mendacio gentium hic populus in fidem*

jam

(1) Gabr. 3. d. 38. sequus est August. serm. 1. de immol. Isaac. Est hic in n. 71. 11 in serm. 72. ad Heb. 11.

(2) Heb. 11. 17. (3) Adrianus quodlib. 2. ad primum princ. (4) Scot. 3. d. 38. Cajet. in Gen. q. 74.

(5) Cap. 37. (6) Gab. 3. d. 38. qu. un. ad 2. Pet. Alia. 1. sen. q. 12. Nic Lyr. ab hac sen. abhorreere videtur.

(7) 11 lib. de terna in l. sententia. (8) Augu. sent. men. 6. 12. (9) Ad Rom. 9. 6. 7. & seqq.

nam & hereditatem Judæorum sufficit dicere poterat, Ego sum semen Abraham: ita & Jacob, quoniam jus habebat ad primogenituram, in qua Isaac auctore fuerat substitutus, vere inique dixit, Ego sum primogenitus tunc Esau. Quid? cum Johannes Baptista Elias a Domino vocatus sit (1); non natura quidem, sed præcursoris officio; nam non & ad eundem quoque modum Jacob, qui hereditario jure fratri successit, se esse Esau sine falsitate potuit asserere? Sed ais; Unde jus hoc Jacob intellexit ad se pertinere? Certe vel Deo revelante, vel matre instructante, quem Dei familiare consilium habuisse, Gen. 25. cap. traditur. Atque in secundi argumenti consultationem satis multa diximus.

RESPON. AD 3. Tertium autem, quod ex Esæ testimonio nobis opponitur, D. Thom. 2. 2. q. 174. art. 6. ad 2. confutat. Quæ quidem consultatio, quoniam peiora est, nos vero brevitati studemus, non est hic adscribenda. Nam & aliter responderi brevius potest, ejusmodi prophetias comminatorias esse; sic enim scholastici vocant. Id quoniam Prophetæ intelligebant (nam intelligentia opus est in prophetia) minime fallabantur. Quin potius fide quidem bona suo ministerio sancti, existimabant tamen comminationes mutari posse moribus commutari. Ob eam enim causam Jonas volebat Ninive subversionem prænnunciare, quod divinam putabat misericordiam Ninivitis penitentibus esse flectendam. Quocirca in simplicibus ejusmodi denunciationibus natura rerum, ususque communis eo nos docuit, et conditionem tactam subaudiemus. Cujus rei insignis exemplum legimus Gen. cap. 20. ubi Abimelech regem corripiens Dominus his verbis utitur: *En morieris propter mulierem quam tulisti*. Postquam autem ille se excusavit, in hunc modum Dominus locutus est: *Nam pado viro suo uxorem, & crebris pro se, & vires. Si autem volueris reddere, scito, quod morte morieris*. Vides ut primo edito vehementius animum ejus concutiat, quo satisfactioni reddat intentum: secundo autem voluntatem liquido suam explicet, qua pœnam denuncians, nihil aliud significat, quam eos se monere, quibus vult parcere; nisi quod syllabatim non exprimit, quod intelligere tamen promptum est. Ad tertium itaque argumentum sic responsum esto.

RESPON. AD 4. Ad quartum autem facile responderetur, verbum imperandi non semper aut præceptum, aut consilium secum, sed aliquando etiam permissionem ferre, ut apud Joannem (2); *Quod facies, fac citius*; & alio loco Dominus ad Balaam (3); *Si vocare, inquit, te venerint homines isti, surge, & vade cum eis*. Cui tamen postea Angelus dixit: *Ego veni ut adversarer tibi, quia perversa est via tua*. D. Th. de Malo quest. 3. art. 1. ad 17. Sic igitur dictum est, egredere & fac; sique omnino, Deum dedisse Spiritum mendacii in ore omnium Prophetarum, concedendo scilicet non jubendo. In quem sensum illud etiam intelligitur (4), *Et ne nos inducas in tentationem*; & illud forsitan (5), *Tu rex regum es, & Deus celi regnum, & imperium dedisti tibi*, &c. & illud (6): *Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper*; atque illud demum; *Quod pater dicitur filium in manus*

impiorum tradidisse. Quia vero permissionem ipsam Divinam (redeundum est enim ad propositum) qua homo vel in errorem, vel in culpam inducitur, non ministri boni, sed mali exequuntur; ideo Augustinus asseruit, per administratos malos Deum aliquando decipere. Ac quarto argumento referendo hæc dicta sunt modo; nam polleris illud aperire forentis via & ratione refutabimus.

RESPON. AD 5. Argumentationi quoque, quæ quinto loco posita est, ita respondeo: Deum non jusuisse quidem filios Israel, ut circumvenirent Egyptios, sed ut, vasa argentea, & aurea peterent commode. Præcepit vero, postea, ne accepta vasa redderentur. Id quod facere legitime potuit, totum propter alia, tum his præcipue de causis; Una, quod Egyptii operarum mercedem Judæis non reddiderant. Præferant siquidem eos operibus dæris loci & lateris, omnique famulatu, ut Exodi 1. cap. legitur. Itaque vel in pace mercedem ab iniuris rapere potuerunt, quando res aliqui debitas nulla alia erat via repetendi. Altera autem erat causa, quoniam in bello iusto res hostium victoriæ jure auferre poterant. Quænammodum & Epiphanius in libro Anecdotus explicuit, & docuit ante Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. Certe utramque causam & Sapientia cap. 10. colligere licet. Priori ibi, *Et reddidit iustus mercedem laborum suorum*; posteriori autem ibi, *Ideo iusti vulerunt spolia impiorum*. Magister vero sent. in 2. dist. 37. Judæos affirmat viros optimos nullo modo peccasse: infirmis autem, qui cupiditate quadam Egyptios fefellerunt, magis esse illud ut facerent permissum, quam iustum. Quod enim Augustinus dixit, Israelitas iustos esse hostem decipere, id ipse eodem potius loco, ac qualibet conaritur, inquit; *Factum est, ut juberet Deus, vel potius, pro illorum cupiditate permitteret*. Pertinet vero ad iustitiam, & veritatem, ut is qui meretur decipi, decipiatur a Deo quidem concedente, ab homine autem, vel angelo malo efficiente. Quos iustitiae suæ administratos licet Deus severe facere ad vindicandum proferat, non continuo tamen pravi eorum operis causa est. Non enim mox, si quis ab usurario pecunias petit, hominisque perversi culpa vituit, idem ipse usurarius est auctor. Nec vero difficile videbitur eadem opera ad Deum, Satanamque referri, si in uno eodemque motu actionem, & passionem res plane diversas inspicimus. Hæc namque res duæ faciunt, ut in talibus longe alia sit ratio divinæ, diabolicæque actionis. In calamitate porro sua Job non solum daemonis, sed Dei etiam opus recognoscit, quem ea dicit sibi abstulisse, quæ insurgente, impellenteque Satana per Chaldeos sperant erepta. Etenim, quia passio bona iusta erat, consilium quoque Dei optimum, finisque sanctissimus, in promptu viro Dei fuit, ibi inculpatam Dei operationem agnoscere, ubi hominum, Satanæque nequitia cum prava sua operatione se prodidit. Hoc video, dum breviter volperim dicere, dictum a me esse paulo obscurius: sed experiar, & dicam, si potero, planius. In opere illo malo & culpa erat, & pœna, actioque prava rectæ iustæ passioni. Deus igitur illic non erat otiosus: sed ejus erat omnino auctor, quod

quod in illo opere erat bonum; ab eo autem erat alienus, quod in illo erat malum. Ita Deus viro sancto camelos abstulit quidem, at non iuste solum, sed benigne: Abstulit & Sarrhan, at crudeliter, ne dum impie: Chaldaei quoque abstulerunt: et tum avari, tum etiam inique. Nihil ergo est absurdum, si opus idem, quatenus poena est, ad Deum, quatenus est culpa, ad Satanam auctorem referamus: ut Satan & in culpa agat, & in poena; Deus in poena agat quidem, at in culpa non agat, sed permittat.

RESPON. ad 6. Argue hac eadem responsione sex-
tum quoque argumentum refellit. Non enim de-
cipit Deus deceptionem ipsam faciendo, sed per-
mitte-
ndo ut fiat. Quae etiam ratione corda & excaca-
re dicitur, & indurare: ut Gregorius 13. moral.
lib. cap. 16. & Tho. 3. adversus Gentes cap. 162.
docuere. Et Clemens Alexandrinus, lib. Strom. 1.
explicans illud Matthaei 13. Ideo in parabolis loquor
vobis, &c. Non Dominus praebet ignoracionem, inquit
(hoc enim scire est nefarium) sed ipsam, quae
inerat, prophetice arguit. Sic etiam homines tradit
Deus in reprobum sensum, & in passiones ignomi-
niae. Dimisit eos, ait, secundum desideria cordis eor-
um: ibant in adinventionibus suis. Atque hoc item
sensu reliqua testimonia interpretanda sunt. Nam
Augustini verba ipse idem Augustinus in libro de
praedestinatione, & gratia, cap. 4. docuit, quomo-
do accipere debeamus. Non operatur, inquit, Deus
in homine ipsam duritiam cordis, sed indurare eum
dicitur, quatenus multare noluerit: sic etiam excacare,
quem illuminare noluerit: & repellere eum, quem
noluerit vocare. Haec ille. Et in libro de arti-
culis sibi falso per Pelagianos impositis, art. 10.
eorum opinionem detestatur, qui Deum pravae cu-
jalquam aut voluntatis, aut actionis credunt au-
ctorem, sive excitantem, sive suadentem, sive im-
pellentem peccantium cupiditates. Deus quippe ne-
minem tentat (1). Et rursum (2). Non dicat, il-
le me implevit. Et iterum (3) Perdidit tua,
Israel, tamen modo in me auxilium tuum. Et alio
loco (4). Diligis omnia quae sunt: & nihil odisti
eorum quae fecisti. At odio habet Deus cecitatem
cordis, errorem, obliuionem: cum odio sint Deo
impietas, & impietas eius (5). Deus igitur nihil
ejusmodi in homine proprie facit, sed tantum ju-
dicio permittit. Nam obliuio, error animi, ac
cecitas peccata sunt: quae scilicet in hominibus,
si proprietatem verbi sequi volumus, Deus nullo
modo operatur. Nisi Melancthonis stultitia placet
(6) qui aequae proprium Dei opus Judae prodi-
tionem, ac vocationem Pauli esse ait. Verum hic
error non solum scripturae testimoniis, sed naturae
quoque rationibus manifeste refellitur. Primum enim
illa Augustini (7) ratio expedita est: nullo sapien-
te auctore aliquem deteriore fieri. Tanta enim
culpa est, quae in sapientem quemvis hominem ca-
dere nequeat. Multo igitur minus Deo auctore fiet
homo deterior, cum sit Deus quovis homine sa-
piente praestantior. Illa item ejusdem Augustini
(8) causa non est levis, quod, quae me auctore
sunt, ea me volente, & aut suadente, aut consu-

lente, aut imperante fieri necesse est: nullum au-
tem Dei iustum, reusque de culpis iudicium fu-
rurum esset, si homines Dei voluntate, iussu, con-
silio, praeceptoque peccarent. Plato insuper in se-
condo de Republica libro, modis omnibus pugnan-
do esse ait, ne Deus, qui bonus est, dicatur esse
malorum causa: alioqui secum Deum pugnaturum,
qui suis legibus contraria fieri mandaverit. Ita eos
civitate excludi iubet, qui verbe illa nefaria dixe-
runt, nobis aliqua perniciose, ut inquit, sibi quoque i-
phis male consona. Sed alterius, & loci, & tem-
poris est, hanc sive amentiam, sive insaniam refu-
tare. Nunc reliqua prosequamur. Nam & eis re-
spondendis huius sexti argumenti testimonia apertius
explicabuntur.

RESPON. ad 7. Cum itaque septimo loco obij-
citur, Deum esse omnium peccatorum causam, nos
certe id negamus: sed eorum vere ac proprie cau-
sa est, quae solum poena sunt, non culpa. Est au-
tem interdum, ut ad Romanos, & Thessalonicen-
ses tradit Apostolus (9), una culpa alterius poena.
Quo casu in poenam incutis impius Deo deferente,
non efficiente. At vero Cajetanus in illud (10).
Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua. Est
sermo, inquit, non de malo culpa sed de malo poe-
nae. Deus enim non est auctor peccati, ut sic, sed
quatenus poena est peccanti, vel alterius. Haec ille.
Et in illud (11), Dominus praecepit ei, ut ma-
lediceret David: Agnosce, ait, maledictionem illam,
quatenus paralam, sibi proferre a Deo. Efficit si-
quidem Deus per Senai maledictionem illam, non
quatenus erat peccatum, sed quatenus erat poena ipsius
Davidis. Quomodo autem superius etiam per eos Na-
baban dixerat: Suscitabo malum de domo tua; non
quatenus erat malum culpa, sed poena. Haec ille etiam
ille. Ac posterior haec sententia quidem facili-
iore ratione defendi potest, si ea distinctio repe-
ratur, quae quinto argumento diluendo posita est,
in opere uno, eodemque & actionem considerari &
passionem. Cum autem res temporaria, salus quo-
que, & vita auctorior, passio non modo ex parte
Dei iuste est, verum etiam ex parte patientis
est bona. Non utilem patientis dico (nam hoc quis
dubitabit?) sed honestam ac meritariam, si aequo
animus, patienterque feratur. Quia vero quo pas-
sio est, eo poena est, rite, ni fallor, dici potest
Deum auctorem esse operis mali, non quia est malum
culpa, sed quia est malum poena. Cum enim Ari-
stoteli (12) actio, & passio iidem modus sint, il-
lus perinde est, ac si Deum auctorem dicamus esse
non male actionis, sed bene passionis. Ceterum
quando nam peccatum alterius est poena, res non
ita facile expeditur potest. Tunc enim nec actio,
nec passio bona est: sed ea, qui plectitur, &
agendo, & patiendum peccat: ut, cum gentes, ver-
be causa, consumptis affecerant corpora, sua in se-
meripsis, & relicto naturali usu, superitundinem na-
turae inimicam operati sunt, mercedemque, quam o-
portuit, erroris sui in semetipsis recipientes, nihil
omnino illic distinguere possumus, curus Deum cau-
sam asseramus. Sive enim agentes, sive patientes,
& quia

(1) Jac. 1. 13. (2) Eccl. 15. 11. (3) Osee 13. 9. (4) Sap. 11. 27. (5) Sap. 14. 27.
(6) In August. op. ad Rom. (7) Lib. 85. tit. 4. 3. (8) In lib. de art. fals. per Pelag. inpos.
(9) Rom. 1. 2. Thes. 2. (10) 1. Reg. 12. 14. (11) 1. Reg. 16. 20. (12) 3. Physic. 1. 1.

& quia agebant, & quia patiebantur, utrinque omnino peccabant. Quamobrem Deus nec actionum ejusmodi auctor erat ullo modo, nec passionum. Illud igitur, quod priore loco Cajetanus ait, dilu-
tius videtur esse, quam ut consistere in vera Theo-
logia possit, quæ an argutius adeo formalis recipiat,
ignoro. Si enim Deus auctor peccati est, quatenus
est pœna peccantis, omnium pœnarum absolute
causa erit, tam etiam, cum peccantis culpa posse-
rior culpa prioris pœna est. Ita erit causa indura-
tionis, cæcitatis, erroris, earumque passionum,
quas ne nominare quidem per verecundiam licet.
Et cum causa moralis, de qua in presenti sermo
est, non agat nisi per voluntatem movere: Deo
certe volente, atque adeo vel iubente, vel suaden-
te, vel instigante, ea peccata proveniunt, quæ in
priorum pœnam accidunt. Quæ nimirum omnia &
per se sunt falsa peripetia; & inter se vehementer
repugnantia. Intelligo autem D. Augusti. lib. cont.
Julian. 5. longa oratione contendere, non permis-
sionis tantum, aut patientiæ divini esse peccata,
sed etiam potentiæ: quum priora videlicet per po-
tentiā puniuntur. Adducit vero in hoc non ea
modo testimonia, quæ nos in argumentis attuli-
mus; verum illa etiam (1): *Misuit Dominus spi-
ritum virginis in medio ejus; & errare fecerunt
Ægyptum, sicut erras ebrius.* Et (2) *Domini sen-
tentia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & non
mererentur ullam clementiam, sicut præceperat Domi-
nus Moysi.* Et (3) *Non acquievi Rex populo, quoniam
aversatus fuerat cum Dominus, ut suscitaret
verbum suum, &c.* loco autem ejus, quod nostra
translatio habet, *quoniam aversatus fuerat cum Do-
minus, LXX. transtulerunt, οτι παρηκυσθη εν
μταστροφη.* Quæ verba Augustinus ita reddidit,
quoniam a Domino erat conversio. Ac recte ille qui-
dem; nam μεταστροφή, proprie conversio est. Huic
vero illud etiam simile est, *Convertis cor eorum, ut
adirent populum ejus, & dolam facerent in servos
ejus.* Addit denique Augustinus & illud, quo uno
causam videtur obtinere; *In hoc ipsum excitavi te,
ut ostendam in te virtutem meam;* ac protinus:
Quem vult, indurat. Volens ergo indurat Deus. Et
posterius: *Quod si Deus volens ostendere iram, &
notam facere potentiam suam, &c.* Potentiæ igitur
divinæ sunt ejusmodi peccata: quare Deus in his
agit etiam, nedum permittit. Confirmat autem hoc
vel maxime, quod, cum David increparet Abisai,
qui caput Semei cuperet amputare, *Dimitte, inquit
(4), eum; Dominus enim præcepit ei, ut maledice-
ret David;* & paulo post. *Dimitte eum, ait, ut
maledicat juxta præceptum Domini.* In eam quæstio-
nem, quam velis equisq; ut dicitur, fugere co-
nabar, volens volens incurri. Ita enim conjuncta
est huic, quæ presenti loco versatur, ut illam ab
hac non potuerim separare, quamvis in ea re diu
multumque elaboraverim. Cum enim considero,
quid ferat instituti operis ratio, occurrentes, conse-
quentesque etiam controversias pro mea certe viri-
li decimo; magis adeo eas, quas dignas esse video,
ut & tractentur insigis, & explicentur accuratius.
Hoc quippe volumen mihi grande displicet; inde

autem mollesse fere, res quam gravissimas multus ac-
curata diligentia expendi, quam earum amplitudo
requirat. Id quod in ea, quæ est nunc in mani-
bus, accidat necesse est. Nam essi moka: dicentur,
multa tamen prætereunda sunt, quæ huic argumen-
to plene absolvendo erant valde necessaria. Atque
veteres Patres, ne fenestram impiis aperirent, du-
ritiam, cæcitatem, erroresque suos, & peccata in
Deum referendi, in id genus locutionibus, quæ actio-
nem Dei sonare videntur, solam permissionem agnos-
cent (5). Quam sobrietatem ut exolsulor, ita
minime periculosam iudico, si permissioni non nihil
addamus, quod nec actio proprie Dei sit, nec so-
la permissio. Ita enim, ut reor, scriptoræ sacræ
intelligentiam germanam, solidam, expressamque te-
nebimus. Principio autem illud intelligendum est,
vim scripturæ & energiam in illiusmodi locis non
fatis per negationem explicari. Etenim, & quæ
Deus exerceat, quem non illuminat; eumque in-
durat, quem non emollit: omnes profecto, quicum-
que in peccato sunt mortui, excæcati a Deo sunt
& indurati. Quod nec scriptura, nec ratio recipit.
Quosdam signidem peculiariter excæcatos a Deo &
induratos legimus; in quibus iram, justitiam, ac
potentiam suam insigni singularique vindicta Domi-
nus ostenderit. Deinde id quoque certum nobis con-
peditumque sit, Deum nec proprio excæcare, nec
indurare, nec decipere, nec hominum corda in o-
dium convertere, nec ea demum facere, quæ in-
literæ superficie facere affertur. Illa enim, quem-
admodum ante constitimus, a natura Dei abhor-
rent omnia. Itaque Deo improprie & figurate tri-
buuntur; triplici, ut ego sentio, ratione. Primam
enim, cum, sublati ejus lumine, nihil aliud, quam
caligo, & cæcitas superfit; cum, ablato suavitatis
ejus spiritu, corda nostra in lapides obdurescant;
cum, cessante ejus directione, in obliquitatem con-
torqueantur, excæcare eos, indurare, errare facere
dicitur, quibus facultatem videndi, liquescendi, ad-
veritatem rectam ingrediendi adimit. Nam & quæ
lucem hanc oculis nostris auferrent, & qui colu-
mnam, qua firmatur, & consistit ædificium, tol-
lerent: ille vere ac jure & obtenebrare oculos, &
diruere ædificium dicerentur. Cum autem dicitur,
Deum facultatem videndi auferre, cæteraque simi-
lia, id non ita accipiendum est, quasi homo arbi-
trii facultate privatus nec videre, nec mollescere,
nec recta ingredi ipse possit; sed ita demum intel-
ligere oportet, ut, quia sine lumine videre homo
non valet, nec sine spiritus suavi oleo emolliiri,
nec sine Dei directione recta ingredi, idcirco quæ
illa justo hominibus iudicio adimit, hic facultatem
quoque ea exequendi quodammodo dicatur adimere.
Altera est ratio, quæ propius ad verborum proprie-
tatem videtur accedere, quod ad exequenda iudicia
sua Satana administro utitur, ob idque ea dicatur
efficere, quæ minister illius auctoritate roboratus
efficit; quemadmodum quæ iudicis administer, domi-
niam ejus sententiam exequitur, facit, ea suo mo-
do a iudice quoque fieri sane intelligimus. Tertiã
rationem Hieronymus ad Hedibiam (6) reddidit.
Sicut enim unus est solis calor, & secundum es-
sen-

(1) Rfa. 19. 14. (2) Jof. 11. 20. (3) 3. Reg. 12. 17. (4) 2. Reg. 16. 10. (5) Vid. Damasc. l. cap. 14. ubi
ait, motum esse divini scripturæ, permissionem Dei, ablationem ejus vocari. (6) Quap. 10.

ram non mentimur. Nihil enim censetur asserere, sed ut veritatem eliciant, perentare. Qualis illa interrogatio fuit (1) *An ignoratis*, quod non est *fidelis mihi in scientia augurandi* Gratianus (2) tamen docet, joco id esse dictum, quare non habendum pro mendacio, ut quod non animo fallendi dictum sit.

Ad secundam vero rationem respondeo, sermonem Prophetæ esse figuratum, vel ad exprimendam rei maximam certitudinem, vel ad desiderium verbum explicandum, ut si fieri posset, ea mala non acciderent; quod vulgo apud Hispanos ipsculpate dicitur, *plega a Dios qui yo mienta*. At tertiz rationi hoc habeatur responsum: Ironiam ab Aristotele ibi accipi pro cavillatione quadam turpi, ac dissimulata, atque parata ad decipiendum (3). Verbum enim Græcum *σιπορυσμα* interdum idem est, atque cavillatorie decipere. Atqui Socrates in omni oratione simulator, quem *σιπορ* Græci nominant; non solum absque vizio, sed etiam cum laude fuit. Nam & ironia, illusio, seu irrisio, est figura apud Latinos usurpata, ubi nullum mendacium ingit. Argumenta igitur omnia, quæ a principio hujus controversiæ posuimus, hoc quidem pacto fuerint refutata.

QUÆSTIO INCIDENTIS: Occurri autem nobis potest, & quidem a doctis, & eruditis, quærentibus, satisne prudenter agere videamur, qui cum in hujus operis initio Dei veritatem, cui fides innitur, primum Theologiæ principium esse docuerimus, nunc tamen longe aliter doctrinam videmur instituire; quoniam divinam veritatem in quæstionem revocamus, & rationibus etiam Philosophiæ confirmare nitimur. Absurdum est autem, ut Aristot. docet, de cuiusque disciplinæ principiis velle cum quovis homine disserere. Et Basilus in Psal. 115. *in quolibet studio*, inquit, *quod ordine in finem procedit, impossibile est primum subjectorum demonstrationes inquirere. Sed necesse est, omnium artium, quæ probatione nituntur, principiis sine investigatione, aut ratione positis, reliqua, quæ deinceps sequuntur, cum ratione ostendere. Sic & Theologia mysterium ex fide minime rationibus probatæ ædificium querit*. Hætenus Basilus. Atque Hilarius ip. lib. ad Constantium Augustum, *Fides, ait, non in quæstione Philosophiæ est, sed in Evangelii doctrina*. Cum ergo & Theologia, & fides eo tanquam summo principio adnitantur, quod omnia in Scripturis a Deo revelata vera sint, statum videtur esse, id aut in dubium vertere, aut philosophiæ argumentis velle finire, quasi fides in quæstionibus philosophiæ sit, & non magis oporteat, cum in aliis doctrinis, tum in hac maxime discipulum addiscentem credere. Ac vera quæmadmodum prima philosophiæ principia quibusque non omnino rationis expertibus animo antecepta sunt, nec nisi absurdissime in quæstionem vocarentur; sic omnes Christiani istam sive anticipationem, sive prænotationem, nullo argumento intercedente, habent animo quasi insculptam, Deum esse naturæ veracem, neminemque præinde ab eo posse falli. Quamobrem imprudentiæ nomine, ut dictum est, accusari a viris etiam eruditissimis possumus, qui de re, quæ controversia esse non debet, contrariam fecimus, & primum Fidei, ac Theolo-

giæ fundamentum, non testimonio solum, sed etiam ratione constituimus.

RESPON. AD QUÆ INCIDENTEM. Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia. Non enim sumus il, quorum vagetur animus errore, nec habeat unquam quid sequatur. Quæ enim ista esset Theologia, vel quæ disciplina potius principiorum ratione sublata? Quæ prorsus tollitur, si perinde atque conclusio, principium quoque in controversiam veniat. Quoniam autem mihi interdum videor differere cum perfectis Theologis, pleneque sapientibus, sed cum illis, quibuscum præclare agitur, si insunt simulacra Theologiæ, non nullos lapides ego moveo, quos scilicet non moverem, nisi quorundam imprudentiam veritus, qui dum juniore passim Theologos sine judicio legunt, in eas opiniones incurrunt, quas refellere, ut videtur, necesse est, ut Theologiæ fundamenta & doctis, & indoctis pariter jaciamus. Ita concedendum nobis est, si imperitorum causa quadam præterdifferendi artem differimus. Nec prudentiam nostram ibi desiderare oportet, ubi doctor tanto prudentior est, quanto sese magis indoctorum ingeniis & imperitiæ accommodat. Porro autem (ut viris doctis nonnihil etiam respondeamus) disciplinarum principia non eandem rationem universa subeunt. Quædam enim sunt tam nota, atque perspicua, ut, qui ea in quæstionem vocent, hi non sunt verbis, argumentis, & disputatione philosophorum, sed verberibus, vinculis, & carcere fatigandi; ut, quodlibet esse, vel non esse; omne totum esse minus sua parte; alia vero sunt ejusmodi, ut & negari ex ignorantia quandoque possint, & rationibus etiam illustrioribus comprobari. Sic enim Aristoteles tradidit, Dialecticæ, ac Metaphysicæ nos coarguere, qui aliarum disciplinarum Principia incitantur: atque ipse idem sæpe ex effectis manifestis causas rerum minus manifestas persuadet, quibus causis tamen philosophiæ principia continentur. Sed & duas esse cuiusque disciplinæ partes exploratum est: unam, in qua principia ipsa tanquam fundamenta ponimus, statuimus, firmamus; alteram, in qua principiis positis, ad ea, quæ sunt inde consequentia, proficiscimur. Atque in hac quidem posteriore, si quis principia negarit, quæ nimirum in scientia supponuntur, non est cum eo contentiosa disputatione ceptandum. Si enim Theologo suas conclusiones ex principiis colligere volenti neget quisquam, Deum esse, stultus erit, si adversum ejusmodi disputationem Theologicam velit instituire. In illa vero, quam priorem esse diximus, licebit atque non solum obscura perspicuis illustrare, sed etiam minus nota principia ex his, quæ sunt nobis notiora, ostendere. Fere autem fit, ut causæ rerum, quæ sunt suapte natura manifestæ, sint nobis obscuræ. Quæmadmodum oculo nictycoracis radii solares tenebræ sunt; ita si viro sapienti negaretur Deus esse, licet primum sit Theologiæ principium, daret tamen ille operam, ut via aliqua & ratione Deum esse constitueret. Non igitur mirum esse curpiam debet, si hoc sane libro, ubi de principiorum Theologicorum firmitudine agimus, ipsa nos principia non modo explicemus, verum etiam constituamus.

Aliter

Aliet autem arbitri fundamenta inimicus concutit, qui conatur evertere: aliet artifex, qui nititur non solum jacere, sed etiam confirmare. Sed jam ista omittamus, & ad ea quæ propius ac validius urgent, festinetus. Nam prima illa quidem machina non erat adeo instructa, ut ad eam detrahendam angustior, aut acrior futura esset oratio. In istam vero pleteram, ut quam adversarii majori arte, & viribus instruxerint, majori quoque nos studio, & aciori disputationis vi debemus incutere.

CAPUT V.

Ubi quatuordecim libri e sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certe a canone rejiciunt.

IN dubium itaque & olim & nostra hac tempestate vocatum est, an septem illi libri veteris testamenti, Baruch, Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, duoque Machabæorum sint habendi canonici. Ex novo quoque Testamento, questio semel eadem existit de Epistola Pauli ad Hebræos, de Epistola Jacobi, de secunda Petri, duabusque posterioribus Joannis, de Epistola Judæ, & libro Apocalypsis. Sunt enim Theologi & fuerunt, atque in his quidem & nobiles veteres longeque principes, & quidam juniores docti & graves, qui multis magisque rationibus adducti, negant eos libros oportere in canonicis computari. Alii vero doctores, ipsi quoque præstantissimi, contra asseverant, hos omnes esse canonicos. Atque ad eam rem confirmandam plurimis etiam maximisque argumentis utuntur. Ita addubitare cogit doctissimo hominum de maxima re tanta diffensio. Ego autem, quo controversiam hanc manifestius explicem, dividam omnino totam istam de libris canonicis questionem in quatuor partes. Primum illud ostendam, ad casusnam auctoritatem spectet definire, quis liber sit canonicus. Deinde eos libros, qui nunc in dubium veniunt, sacros esse demonstrabo. Tum adducam argumenta, quæ verisimilitudine homines aliqui & doctos & pios fallere poterant. Postremo eadem argumenta diluam. Hæc enim omnia ad hanc questionem referenda sunt.

CAPUT VI.

Continet argumenta eorum, qui suadere conantur, scripturam sacram non egere Ecclesiæ approbatione.

I. CONTROVERSIE PARS. ET quidem, quod ad finet, Lutherani aliquando asseruerunt, scripturam non egere Ecclesiæ; aut aliter cuiusque approbatione, sed iudicium de scriptura ex ipsi scripturis esse faciendum: sed potius per ipsas scripturas cætera omnia iudicanda, eas vero per se quidem cuique habenti Spiritus Sancti, & fidei lumen esse manifestas. Quod si ab illis roges, æquis nobis fidem faciat, hæc a Deo prodiisse; æquis salva &

intacta ad nostram æque ætatem pervenisse certiores reddat, æquis persuadeat, librum hunc reverentia excipiendum, illum vero numero expurgandum: ajost, perinde esse ac si quis roget, unde discemus lumen discernere a tenebris; album a nigro, suave ab amaro; non enim obscuriorem veritatis for sensum scripturam præ se ferre, quam coloris sui res abas ac nigras, saporis suaves, & amatas; sicut etiam apud philosophos per communes animi conceptiones (sic enim vocant) reliqua omnia probantur, cum ipsæ probatione non egeant. Ita existimant Lutherani, divini verbi cognitionem, quod est doctrinæ catholicæ commune principium, usque adeo in prompto esse, ut nulla hominum approbatio sit necessaria. Atque hic idem petrius error olim apud Wicleffas invaluit, ut Thomas Waldensis auctor est, lib. 2. doct. fid. Antiq. c. 19. ne quisquam existimet a Luthero hanc primum hæresim prodiisse.

1. ARG. Suadent autem in principio ex eo, quod Dominus apud Joan. dicit: Ego non ab hominibus testimonium accipio. At sive sumus. Porro si sit concilium, seu etiam Ecclesia tota homines sunt; non igitur ab his Christi Evangelium, aut reliquæ scripturæ partes accipiunt testimonium.

2. ARG. Idem sortum ex illo verbo patet, quod Joan. Apost. (1) ait. Non necesse habeo, ut aliquis doceat vos: sed sicut unctus spiritus docet vos de omnibus, & verum est.

3. ARG. Tertio loco argumentatur ex eo verbo Domini (2). Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscat ex doctrina, utrum ex Deo sit; cui simile est illud (?). Oves meæ vocem meam audiunt, alienum autem non sequuntur. Qui testimonio Lutherus quasi re-confecta gloriatur, & nondum collata manu, tanquam feroc victor insolat. Aperte enim (ut ait) Evangelium testatur, ipsas per se oves habere idoneam discernendi scripturas facultatem.

4. ARG. Quarto illud Joannis asserunt (4): Si testimonia hominum accipitis, testimonium Dei majus est; Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. In omnibus igitur, quæ ad fidem pertinent, non ad externa hominum testimonia recurrere debemus, sed ad id, quod Deus intra nos testimonium præbet.

5. ARG. Addunt etiam hoc illud ex Deuter. (5) Qui verba Prophetæ, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Propheta autem, qui voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, interficietur. Quod si sacra cogitatione responderis: Quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? Hoc habebis signum: Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non everserit: hoc Dominus non est locutus, &c. Ecce quemadmodum discernendis verbis Dei a verbis hominum non remittitur fidelis populus ad Pontificem aut Sacerdotem, non ad hominum concilium, sed ex ipsa rerum evidentia, ut discernat, infirmitur.

6. ARG. Eodem quoque pertinet illud Joannis (6): Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate

bate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudo-Prophetae exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei &c.

7. ARGU. Confirmat præterea idem ex illo Apostoli testimonio (1): Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, spiritualis autem judicat omnia; rursum ex eo (2): Propheta duo aut res dicens, cæteri dijudicant; & paulo post: Si quis videtur esse spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quod Domini sunt mandata. Quicumque igitur, in quo est spiritus Dei, cognoscere verba Domini, eoque discernere jure suo potest. Proferunt etiam alia testimonia, quæ quoniam eodem spectant, eodemque modo refelluntur, non est necesse ea hoc loco proferre: sed rationes illas addere, quibus etiam utuntur in sui erroris confirmationem.

1. RATIO. Si Ecclesia, inquiunt, de divinis scripturis judicium ferret, tum inferior in superioris legem auctoritatem usurparet. Id quod absurdum, plane est. Nam, ut August. inquit, non licet judici de legibus judicare, sed secundum ipsas, dist. 4. cap. in illis.

2. RATIO. Præterea quæ securitas (ajunt) nobis erit æternæ vitæ, si quicumque de ea in sacris literis extant promissiones, solo hominum judicio fulzæ constent? Rursum fides nostra quantum apud homines in suspicionem vocabitur, si credatur hominum beneficio non secus, ac precariam habere auctoritatem? Et cum Apostolus asserat, fundamentum Ecclesiæ esse catholicam & Apostolicam doctrinam, istam boic certitudinem ante constare oportet, quam illa extare incipiat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione fundata sit, ubicumque reperitur ea doctrina, Ecclesiam certe præcessit ejus approbatio, sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum ergo commentum est (1: cap. insinuat. Calvinus ait) scriptura judicande potestatem esse penes Ecclesiam, quasi ab hujus nutu illius certitudo pendeat.

3. RATIO. Præterea si scripturæ sacræ veritas ab hominum testimonio penderet, ex eoque comprobaretur, tunc ultima fidei resolutio in Ecclesiæ auctoritatem fieret. Credimus enim Christum fuisse filium David: quoniam Deus Prophetis & Apostolis revelavit. Quod si Deum revelasse, ex Ecclesiæ auctoritate teneremus; jam fides nostra non in Deum tandem, sed in homines revocaretur. Quocirca ratio fidei formalis non divina, sed humana veritas esset.

4. RATIO. Postremo, ut Aristoteles docuit 1. lib. Post. cap. 2. Propter quod unumquodque tale, & illud magis. Si igitur scriptura canonica Ecclesiæ auctoritate comprobaretur, plus hominibus, quam Deo crederemus. Constat vero nullam auctoritatem majorem esse divinam: quæ videlicet sacræ literæ polent. Non ergo scriptura sacra per Ecclesiam confirmabitur, & ab illius approbatione pendeat. His, atque aliis argumentis errorem suum Hæretici suadere possunt, persuadere non possunt. Errant enim vehementer, cum in asserendis scripturis Ecclesiæ auctoritatem labefactare conantur. Quæ de re nunc breviter, & ad hanc solum de libris canonicis causam disputabimus; propterea quod & a plerisque vi-

ris catholicis contra hæreticos de Ecclesiæ auctoritate accuratissime disputatum est, & hanc nos quoque in universum postea asserere & confirmare debemus.

C A P U T VII.

Docet, ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.

1. CONCL. SIT igitur, quod ad præsentem locum attinet, prima propositio.

Judicium de scripturis per scripturas ipsas nobis præsto idoneum esse potest. Nam, ut de pluribus aliis tacemus, quorum similis omnino causa est, certe libros Ruth, Esther, Job, esse canonicos, nullo modo ex ipsius scripturis comprobabitur. Ergo si res hæc in controversiam veniat, aliunde, quam ex sacris literis petenda probatio est. Deinde, quoniam hoc idem amplius urgere volumus, si in controversia sit, an ambo Testamenta novum & vetus Deo auctore sint edita, per nullam alterutrius Testamenti auctoritatem hæc disceptatio componi potest. Quæ enim ratione de toto volumine dubitabatur, eadem quoque de qualibet particula voluminis ambigetur. Necesse igitur est, hujus quæstionis aliquem præter sacras literas judicem constituere. Præterea Basilides Prophetas nescio quos produxit. Barchabam, Barchob, aliosque id genus, qui revera prioribus sæculis nunquam extiterint, ut auctor est Eusebius lib. 4. Eccles. histor. cap. 8. At hujusmodi prophetarum libri per scripturas ipsas refelli non possunt. Diceret namque Basilides, præter quatuor majores, & quatuordecim minores, alios item Prophetas in veteri Testamento fuisse, idque ejusdem testamenti testimoniis confirmaret. Nec his rationibus alia exempla desunt. Nam quidam hæretici rejecerunt Evangelia, quod Christus Dominus nec scripserit aliquid, nec scribendum præceperit, ut August. 2. retract. cap. 18. refert. Alii omnes Epistolas Pauli respuerunt, apud Eusebium lib. 3. hist. Eccles. cap. 27. Iren. lib. 1. cap. 28. & Origen. in 82. Psal. referente eodem Euseb. lib. 9. cap. 28. vide Iren. cap. illo 26. 29. Alii universam Moysi legem, atque adeo omnes instrumenti veteris scripturas abnegarunt, ut August. cum alias sæpe, tum in lib. cont. Faustum, & Euseb. 5. lib. cap. ult. auctores sunt. Nos vero hos liberos in universum recepimus. Item, quæ Nicomedi & Bartholomæi nomine ab Hæreticis proferuntur, Evangelia contemnimus, Marci Evangelium veneramus. Ac nos quidem harum rerum causam reddimus: illi vero ejus, quod universa tener, tenuitque semper Ecclesia, rationem reddere nullo pacto queunt. Imo, vivorum judicium auctoritate sublata, nihil illis superest, nisi ut totum sacrarum Bibliorum codicem de medio tollant. Adde, quod scriptura Iudex est mortuus, qui nec litigantium utrinque rationes audire, nec sententiam ipse eloqui valet. Accedit, quod, si in humana aliqua republ. talis judiciorum esset forma præscripta, ut nulli essent iudices vivi, sed solis exaratis literis controversia quæcumque de illius reip. scripturis exorta finiretur, præterquam quod forma iudicandi stultissima esset, nullus etiam esset litigandi finis.

fiat. Et enim; qui neget instrumentum, nulla vis inferri queat, si viri iudices nulli habeantur. Ita *Deuter. 17.* non ad scripturam diffidentes homines referuntur, sed ad vivorum examen iudicumque. Et *Malach. 2. cap. Labia*, inquit, sacerdotis custodiant secretum, & legem requirant de ore eius: de ore eius, ait, non de lege ipsa. Et *Astor. 15.* non ad scripturam appellaverunt Antiocheni, ut intelligerent an verba Pauli divina essent, sed ad Apostolos & seniores, qui erant Hierosolymis. Nec Apostoli & seniores scripturam iudicant, sed semperitos & Spiritum sanctum posuerunt. *Videtur est*, inquit, non scripturæ, sed spiritui sancto, & nobis. Sanctus quippe Spiritus non habitat in litera, sed in spiritu: non in syllabis, sed in cordibus. Quod si ii qui Paulo adversabantur, scripturæ in causa illa iudicium peterent, quæstio hodie maneret ambigua.

2. PROPOSITIO. Iudicium de scripturis canonicis ad privatos reipub. Christianæ cives non pertinet. *Primo*, quia in humana repub. ejusmodi iudicia non permitterentur privatis hominibus, nisi leges leges deservissent. Uterque enim eorum, qui diffidum habent, hanc sibi iudicandi pari ratione vindicaret auctoritatem; siquæ nullus esset diffidorum finis. Privatas ergo cujusque vel revelationes, vel opinionationes velle sequi, idque in quæstione fidei necessaria, stultum erit. Pro sua etenim factione quisque definit, & quæ ipse existimaverit, ea sibi asseret a Deo revelata.

Quid quod nullus homo privatus certam habet in Ecclesia auctoritatem, nullus apud reliquos fideles exploratam & solidam veritatem? ita iudicium quodcumque ab ejusdem privato cive profectum infirmum erit: & scripturarum proinde fides incerto & imbecillo fundamento nitetur. Quid quod *Deuter. 17.* quæstiones graves non ad privatos jurentur deferri, sed ad eos, qui habent publicam in Ecclesia potestatem? Quid? Num Antiocheni privati homines iudicium sibi assumpsere in illa controversia, qua dubium erat, Pauline verba Dei esse, an non? Minime vero; sed miserunt ad Apostolos & seniores, qui erant in Hierusalem; *Astor. 15.* Adde huc, quod, cum quidam viri doctissimi negarint Epistolam ad Hebræos esse canonicam, alii doctores quoque ipsi non ignobiles Apocalypsim Joannis excluderint, non posset ex cujusque privati hominis sensu ea doctissimorum virorum controversia componi. Vide Origenem homilia 7. in Ezech. Gregor. Nazianzenum in Apol. Hieron. in Ezech. cap. 13. & in Hiere. cap. 23. ut intelligas, quam parum sit deferendum in hujusmodi rebus privatorum hominum præjudiciis. Sed de his multa posterius. Nunc reliqua persequamur.

3. PROPOSITIO. Ab Ecclesia est determinandum, quænam liber sit canonicus, & illius auctoritas certa regula est ad libros vel in sacrorum numerum recipiendos, vel etiam ex eo numero rejiciendos. Hanc tenuit Irenæus lib. 3. adversus Hæreses cap. 2. 3. & 4. & August. lib. contra Faustum 33. cap. 4. & lib. 28. cap. 2. & 4. & secundo libro de doctrina Christiana, cap. 8. denique in libro contra Epistolam Manichæi cap. 5. ubi illa est o-

mnino sermone trita sententia, *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesia moveret auctoritas.*

Hæc eadem definitur a Concilio Toletano primo in hæc verba: *Si quis dixerit, vel crediderit alias scripturas esse Canonicas, præter eas, quas Ecclesia catholica recipit, anathema sit.* Ecclesiæ igitur catholicæ auctoritas certum argumentum exhibet ad libros factos vel recipiendos, vel rejiciendos, id quod multis magnisque rationibus comprobatur.

Primum enim, si hujusmodi res in contentionem veniat, cum nec ex scripturis ipsis, nec ex privata cujusvis opinacione sit censura ferenda, ex aliquo hanc loco petere necesse est. Non est autem, unde commodius atque constantius ejusmodi iudicium censuramque petere debeamus, quam ab Ecclesia, quæ est columna & firmamentum veritatis (1). Ad Ecclesiæ igitur tribunal est hæc quæstio referenda; & ejus decretum Lydius lapis erit ad explorandum, qui liber canonicus sit.

Item, ut D. Augustinus (2) contra Faustum Manichæum argumentatur, in libris Ethnicorum non alia ratione magis veros auctores exploramus, quam ex communi consensu & testimonio eorum, qui fuerunt ante nos. Unde enim Platonis, Aristotelis, Ciceronis libros novimus, nisi ex eorum, qui nos ætate antecesserunt, continuis testimoniis? Si ergo in cæteris omnibus hæc via tutissima & certissima est ad cognoscendum cujusque libri auctorem, cur hæc eadem non erit certa, & explorata viro catholico ad intelligendum hunc librum esse Martini, illum non esse Thomæ, hanc Epistolam esse scriptam a Paulo, illam a Paulo scriptam non fuisse? Ecclesiæ itaque testificatione libri sacri sunt admittendi. Quod videtur Joannes Evangelista significasse, cum ait (3), *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his: & scimus quia verum est testimonium ejus.* Joannes ergo testimonium perhibet Evangelii, & Ecclesiæ probat, inquit: *Et scimus*, &c. Alioqui, quorsum illa numeri tam subita & inopinata mutatio? Apostolos quoque Paulus id manifeste docet in Epistola ad Galat. cap. 7. Nam cum accepisset Evangelium per revelationem Jesu Christi, & mansisset cum Petro & Jacobo diebus quindécim, ascendit rursus Hierosolymam secundum revelationem, & contulit cum Apostolis & fidelibus Evangelium, quod prædicabat in gentibus; seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse: ne forte in vanum correret aut cucurrisset. Quod si Ecclesiæ probatio non esset necessaria, certe non fuisset sollicitus Paulus, ut ascenderet ad conferendum Evangelium, ne forte, &c. Atque (ut Augustinus contra Faustum ait (4) si Apostolas Paulus non inveniret in carne Apostolos, cum quibus conferret Evangelium, Ecclesiæ illi omnino non crederet. Et Hieronym. in Epist. ad Augustinum hæc Apostoli verba pertractans: *Ex his*, inquit, ostendit, se non habuisse securitatem Evangelii prædicandi, nisi Petri, & qui cum eo erant, fuisset sententia roboratum. Est autem hæc Epist. etiam in toto operum Augustini secundo num. 21. Et Tertoll. lib. 4. adversus Marcionem, *Propterea* inquit, *Paulus Hierosolymam ascendit ad Apostolos consulendos,*

das, ne forte in vacuum cucurrisset. Non enim sufficeret ad fidem singularitas instrumenti destituta patrocínio antecessorum. Denique, ut cum auctoribus convulsit, & convenit de regula fidei, dexteris miscuerit. Igitur, si ipse illuminator Lucæ auctoritatem antecessorum & fidei, & prædicationis suæ optavit, quanto magis eam Evangelio Lucæ exposuimus, quæ Evangelio magistri ejus fuit necessaria. Hactenus ille.

Idem quoque habetur act. 15. Cum enim apud Antiochiam dubitaretur, an Paulus, & Barnabas vere sentirent, & docerent de cessatione legalium, statuerunt fideles, ut ascenderent Paulus, & Barnabas, & quidam alii ad Apostolos, & Presbyteros in Hierusalem. Non ergo unusquisque per se cognoscit, an doctrina ex Deo sit, necne, aut ipsa statim doctrina cuivis sese esse divinam manifestat; sed Ecclesiæ opus est approbatione. Quod Lutherani tandem in comitiis Augustanis confessi sunt, habere scilicet Ecclesiam auctoritatem ad discernendum verba Dei a verbis hominum. Atque Lutherus in libro de captivitate Babilonica, ubi de Ordinis Sacramento agit, confitetur quidem, Ecclesiam habere potestatem discernendi verbum Dei a verbis hominum, sed non proinde tamen judicem esse verbi Dei. Quemadmodum Augustinus ait, quod veritate ipsa sic capitur anima, ut per eam de omnibus certissime judicare possit, sed veritatem judicare non possit; dicere autem cogatur infallibili certitudine, hanc esse veritatem judicata magis, quam judicans: ita & in Ecclesia talis, inquit, est sensus, illustrante spiritu, in iudicandis, & approbandis doctrinis, quem demonstrare non potest, & tamen certissimum habet. Sicut enim apud Philosophos de communibus conceptionibus nempe judicat, sed omnes per eas judicantur: ita apud nos de sensu spiritus, qui judicat omnes, & a nemine judicatur. Sed nos hoc sane loco de verbis certare nolumus.

Tantum desolamus, id quod jam Lutherani vel inviti concedunt, ex Ecclesiæ auctoritate certum argumentum sumi vel ad libros sacros admittendos, vel ad eos repellendos, qui sacri non sunt.

At vero non parva questio se offert, an nomine Ecclesiæ significemus hoc loco Ecclesiam, quæ fuit tempore Apostolorum; an fidelium congregationem, qui modo sunt; an potius universam collectionem Christianorum a Baptismo Christi per Apostolos & ceteros successores eorum usque ad hæc tempora propagatam. Durandum enim in 3. Sententia. distinct. 24. quest. 1. & Gerson. de vita spirituali animæ, lect. 2. coroll. 7. hujusmodi auctoritatem sacros libros approbandi, vel etiam non sacros reprobandi, ad Ecclesiam referunt fidelium, qui cum Apostolis existerunt. At Joannes Driedonis lib. 1. de Ecclesiasticis Scripturis, & dogmatibus. cap. 1. & Thomas Waldensis lib. 2. de doctrinal. fid. antiquæ cap. 19. & 20. hanc auctoritatem existimant referendam ad seriem Patrum omnium, & fidelium ab Apostolis succedentium; quæ eadem profecto videtur fuisse sententia Irenæi lib. 3. cap. 3. & lib. 4. cap. 63. adversus hæreses: & Tertulliani lib. 4. adversus Marcionem, & Augustini lib. 33. contra Faustum Manichæum, & in lib. 2. cap. 6. contra Julianum Pelagianum, & lib. 2. de doctrina Christi, cap. 8. & Epist. 63. Sed & alii tamen hanc

auctoritatem hujus etiam temporis Ecclesiæ tribuunt; quæ videlicet eadem est cum antiqua, habetque eandem veritatis spiritum assistentem.

Ego vero primum sentio, ad Apostolos pertinuisse libros sacros probare, non sacros rejicere. Nec enim alios libros canonicos habemus sive veteris, sive novi Testamenti; quam quos Apostoli probaverunt, atque Ecclesiæ tradiderunt.

Existimo deinde, hujusmodi traditionem Apostolicam non alia ratione melius innotescere, quam per Patres, & Doctores Ecclesiæ post Apostolos succedentes; quemadmodum non alia via certior, atque expeditior est ad Christi & Apostolorum reliquas traditiones cognoscendas: quod suo postea loco demonstrabimus. Atque horum quidem numerum opus est exquisitis rationibus confirmare: tantum satis est admonere.

Illud vero demonstrandum est, Ecclesiam fidelium nunc viventium non quidem scribere canonicum librum posse, sed definire, an liber, de quo disputatio est canonicus sit, an non. Quia definitio dabiliorum, quæ circa fidem modo exoritur, ad præsentem Ecclesiam pertinet. Oportet enim judicem vivam in Ecclesia esse, qui fidei controversias decidere possit: siquidem Deus in necessariis Ecclesiæ suæ non desuit. At librum esse canonicum, necne, fidem maxime tangit. Ad Ecclesiam igitur hujus temporis hujus rei iudicium pertinebit. Nam si errores, qui sanæ doctrinæ adversantur, Ecclesia, quæ nunc est, condemnare nequit profecto, iudicibus de medio sublatis, hujus sæculi hæretici impune vivere, atque adeo regnare possunt.

Rursum, tempore Hieronymi dubitare catholico licuit, an Apocalypsis Joannis sacra & canonica esset. Nunc autem, ut suo loco ostendimus, id non licet in dubium vertere. Ergo post tempora Hieronymi Ecclesia auctoritatem habuit illam questionem profligandi.

Quamobrem cum nostro tempore quidam in dubium vocent, an Baruch, & Machabæorum libri, ac ceteri, de quibus questio in manibus est, canonici sint, necne; hanc certe ambiguitatem præsentis Ecclesiæ iudicium explanare poterit.

Præterea. Ecclesia, quæ nunc est, in fide errare non potest. Ergo, si crediderit, aliquem librum esse canonicum, ex ejus testimonio idoneum firmiterque sumetur a Theologis argumentum. Nam & Ecclesia præsens docere eos, qui fidem susceperint, suo jure potest, quæcumque fidei sunt, & sacros libros, quos per traditionem veterum accepit, posteris suis ipsa eradere. Qui quidem posteris fidem proxime habeant Ecclesiæ præsentis necessus est; ut præsentem credidimus proxime antecessoribus, & illi superioribus, serio quadam & ordine usque ad Apostolos, quibus fideles tunc vivi proximius crediderunt.

Sicut enim in disciplinis duos principiorum genera cernimus, unum remotum, alterum proximum, hoc postremum, illud primum, nec conclusiones ad prima initia, nisi per postrema, referuntur: sic nec fides succedentium ad eos, qui nos ætate antecesserunt, nisi per nos referri potest, donec ad Apostolos, & inde ad Christum pervenitur, ubi tanquam in primo fundamento catholica fides con-

conficit. Quomodo etiam utraque disciplinae principia firma sunt, utraque item conclusiones certo probant, licet altera mediata, altera immediata sit: ita & Ecclesia, quae nunc est, certum argumentum dogmatis Christiani exhibet, quatenus ipsius demum fides ad Christi & Apostolorum sit doctrinam referenda.

Qua de re videtur mihi falsus Thomas Waldensis. Etiam, ut paulo ante indicavimus, aliud est querere, quid Ecclesia praesens definire possit, & quodque habeat controversias decernendi auctoritatem; aliud vero investigare, quamvis via & ratione adiectam & firmam harum rerum definitionem valeat pervenire. Ac nos quidem ingenue fatemur, non esse nunc novas revelationes expectandas, siue a summo Pontifice, siue a Concilio, siue etiam ab Ecclesia tota; sed inquirenda potius minorum documenta, ac Sanctorum scripta. Apostolicas rectas traditiones, sacras etiam literas consulendas, atque per huiusmodi conquesta media questionum de fide propositam decernendam. Nam & Apostoli & seniores congregati in Concilio Hierosolymitano, magis facta conquestione, totius rebus ante actis, tum ex scripturis Prophetarum, sententiarum de re proposita atque in questione vocata valuerunt.

Fallitur & in alia re, nisi fallor ego, Thomas Waldensis, cum assertit testimonium laicorum fidelium etiam hoc pertinere; sed ideo ad eos non esse opus recurrere, quia nesciunt, inquit, fidem solum congruis vocabulis, atque ab omni iurisdictione liberis successerunt consignare memoriis. Nam quae ad fidem spectant, sunt in duplici differentia. Altera, quae omnes fideles explicite credunt; ut Filium Dei hominem naturam suscepisse; altera vero sunt, quae videlicet soli majores credere tenentur explicite, populus autem implicite in maiorum fide: ut Patrem & Filium esse unum principium Spiritus Sancti. A populo igitur rudi in rebus fidei, quae sub priori genere continentur, iure forsitan testimonium postularis, quod earum rerum fides etiam ad majores ac minores pertinet. At in his quae ad alterum genus spectant, si quae questio exortatur, inopissimum erit, ut imperitum vulgus, debilis senex, parula anus, lutor indoctus consulatur; atque maxime, si non ad Ecclesiam praesentem, sed ad eam, quae superiorum saeculorum temporum, huiusmodi questionibus sint referenda. Quod fieri oportere, Thomas ipse Waldensis asseruit. Cum igitur fides de numero canonicorum librorum explicite non popularium sit, sed maiorum, ad quos utique spectat, quinam sint sacri libri cognoscere, fatemur necesse est, in huiusmodi questione, quam modo testamur, testimonium a plebe non esse requirendum, sed a doctoribus Ecclesiae, quibus & plebs rudis debet credere, ad quosque similium rerum iudicium pertinere, ut iustum, ita quoque certum est. Quod sit, ut si mores sancti & doctores Ecclesiae asseruerint aliquem librum esse canonicum, id pro certo habendum sit, perinde ac si tota Ecclesia assensisset. Quod uberius a io loco explicandum est.

4. PROPOSITIO. Ad Concilium universale prae-

cipue pertinet definire, quis liber sit canonicus; Quam quidem propositionem aequo animo paterer ab haereticis non admitti. Sed illud tamen doleo vehementer, quod eam nonnulli fideles inficiantur, in quibus Thomas Waldensis esse videtur, l. b. 2. doctrinalis fidei antiq. cap. 19.

Probat tamen illa manifeste, quae proponere fidelibus ea, quae sunt divinis revelata, ad Ecclesiae pastores maxime spectat: tum quia tota Ecclesia huiusmodi revelata proponere & docere non valet; tum quoniam, ut posset, non doceret tamen, ut tota Ecclesia docendi officium assumeret; tum quia pascere oves in scientia & doctrina, proprium munus pastorum est, ut Hieremias 23. dicitur; tum quoniam aliquando inter ipsos catholicos concertatio est, an hic, an ille liber canonicus sit. Ad dirimendam igitur huiusmodi disputationem, oportet in Ecclesia iudices esse, quorum sententiae fideles debeant sequi. Iudices autem in doctrina fidei non alios convenientius accipimus, atque Episcopos & Doctores, quibus fidelium instructio mandata est, quosque si de medio tollas, Ecclesiae universales iudicia protinus auferis; cum tota ipsa Ecclesia, hoc est, fideles omnes, convenire ad iudicandum de proposita questione nec debeant, nec vero possint.

Præterea Concilium est certa regula in his, quae fidei sunt, ut posterius ostendemus. Cum igitur hæc questio de libris sacris atque canonicis ad fidem attineat, Concilii testimonio abunde poterit definitum. Id quod Antiocheno intellexisse constat. Non enim questionem de legalibus ad fidelium plebem, sed ad Apostolorum & seniorum Synodum retulere. Nec post Concilii sententiam ullus relictus est dubitandi locus, Actorum 15.

5. PROPOSITIO. Ad summum Pontificem pertinet definire, quinam liber sit canonicus. Primo, quia majores Ecclesiae causae ad summum Pontificem referendae sunt, ut Innocentius probat de baptismo cap. maiores, nosque idem etiam sumus demonstraturi. At hæc de libris canonicis causa maxima est: ad summum itaque Pontificem est referenda. Deinde quia contingit esse dissidium inter Patres in concilio congregatos. Quod si non esset iudex in Ecclesia, qui hanc contensionem litimque dirimeret, certe non esset Ecclesiae a Deo provisum in rebus necessariis.

Præterea quia summus Pontifex, quoties de fide pronuntiat, errare nequit: quod suo postea loco etiam commonstrandum est. Ipsius ergo Pontificis testimonio tanquam certo iudice propere poterimus, quis liber sit canonicus, quis contra non sit.

Postremo id ostenditur argumento Nicolai Papae (1). Nam quod vix sedes Apostolica probavit, hodie tenetur acceptum, & quod illa repulit, haecenus inefficax prorsus habetur. Ita oppulsa doctorum, quae approbavit, Ecclesia probat; quae contra reprobat, Ecclesia reprobat. Summorum ergo Pontificum de hisce rebus testimonium, ipso etiam perpetuo rerum experimento, firmum ac certum habere compellitur. Nam & Evangelium, quod Paulus prædicabat in gentibus, ut ante ex Tertulliano, Hieronymo, & Augustino monstravi-

mus, non fuisset ab Ecclesia receptum, nisi Petri auctoritate fuisset roboratum; &, ut idem Hieron. In lib. de viris illustribus (1) ex Clemente in 6. *ἑποφύλακτον* scribit, Marci Evangelium, cum Petrus audisset, probavit, & Ecclesiz legendum sua auctoritate edidit. Idem vero Eusebius libro 2. Ecclesiasticæ historiæ, cap. 15. non solum Clementis, sed & Papæ testimonio confirmat. Constat autem, qui Petro succedit, hunc eandem potestatem habere in illis sane, quæ sunt Ecclesiz necessaria. Ad summum ergo Pontificem hujusmodi de libris canonicis iudicium pertinet. Nam & si qua similis quæstio in veteri lege exoriretur, ad Pontificem ejus definitio pertineret, ut Deut. 17. legimus.

Hactenus quanta fieri potuit brevitate a nobis ea dicta sunt, quæ præsentis loco satis erant, ut pius lector intelligeret, quibus auctoribus, in libris canonicis constituendis, fidem habere oporteret. Nam si qua horum majori vi & argumentis indigent, ut in universum probentur omnibus, ea suis postea locis confirmabuntur. Nunc vero illud agendum esse puto, ut argumentationes hostium veræ religionis, quam brevissime etiam possumus, refellamus.

C A P U T VII.

Ubi confutantur argumenta capitis senti.

RESPON. AD 1. **A**D primum igitur argumentum sic respondeo. Si Christus ab homine testimonium non accipit, ubi nam illud est (2), *Fuis homo missus a Deo, ut testimonium perhiberet de lumine?* Ubi rursus illud (3), *Vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum estis?* Ubi denique illud (4) (ne omnia repetamus) *Eritis mihi testes in Hierusalem &c.* Sensus igitur est: Ego hominis testimonio non egeo quidem, sed assero tamen testimonium Joannis propter vos. Ideoque subjungit: *Sed hæc dico, ut vos salvi sitis.* Quod autem ipse humanum testimonium non quærat, quod videlicet ipse minime egere credendus est, probat subjungens, *Ego habeo testimonium majus Joanne, &c.* Et revera convincit, ut, qui divinum testimonium habet, ipse quidem propter se non accipiat ab homine testimonium, sed oblatum tamen propter aliorum utilitatem non repudiet. In eundem quoque sensum deinde subinfert, *Claritatem ab hominibus non accipio;* eam tamen Petrus dictus sit (5) sua morte Deum glorificasse. Ac de primo quidem argumento satis.

RESPON. AD 2. Ad secundum vero facile responderetur, Apostolum ibi non cum imperitis, sed cum doctis habere sermonem. Ait enim, *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.* Sapientibus ergo Ecclesiz magistris unctio interior sufficit ad ea, quæ fidei adversantur, refutanda; at ignorantibus opus est etiam externa doctrina, eorum maxime, quos Deus constituit in Ecclesia pastores & doctores. Intelligendum est etiam, doctrinam fidei singulis hominibus necessariam unicuique per se forte innoscere, si spiritum manentem in se habet. At vero, quæ sunt in fide non singulis quidem necessaria, sed ad Ecclesiz communem utilitatem pertinentia, non ea statim a

bonis viris cognoscantur, quamlibet spiritum Dei & unctionem habentibus. Si enim simplici mulierculæ proponatur, an accidentia in Sacramento altaris sine subiecto sint, quamvis sancta sit & iusta, non est opus ea de re ab unctione doceatur. Sed si illud ab ea inquiras, num Christus pro peccatis nostris sanguinem fuderit, id profecto ab unctione docebitur, quoniam præstanti, quod id se est, Deus fidem ad salutem necessariam non negat. Porro autem, cum quæstio hæc de numero librorum Canonicorum non spectet ad singulos, sed ad doctos in Ecclesia viros referenda sit, sit consequens, ut ad cognoscendum, an hic liber, an ille sit Canonicus, non sit satis unctionem habere. Non enim unctio quemcumque simpliciter docet de omnibus, sed quemque de his, quæ sunt ei propria & necessaria. Atque hæc satis abunde erant, ut secundum argumentum eluderetur. Sed, ut iis morem geramus, qui aliud præterea quicquam in illius testimonii explicatione desiderant, tertia adhuc responsio adjicienda est. Non, si quidam in Ecclesia primitiva tantos habuere & in virtute & in doctrina progressus, ut nullo doctore externo indigerent, quippe qui spiritu docente nossent omnia, idcirco gratiam illam Spiritus Sancti nos & ad omnes, & ad hoc etiam tempus referemus. Alioqui si quis aut linguarum donum, aut alia multa, quæ spiritus a principio fidelibus impertiebatur, modo non habeat, non se arbitretur spiritum accepisse, nec unctum sese existimet, nisi cum Antonio Monacho Ægyptio sine ulla scientia literarum divinas scripturas intellexerit. (6) Quod si etiam unctio docet sine externo doctore de omnibus, non doceant parentes parvulos suos doctrinam Christi: sed ne ad ipsam quidem Evangelium audiendum atque discendum eat populus in Ecclesiis; quin etiam codices nullos legat, nec legentem explicantemque hominem audiat; expectet vero rapi se usque ad tertium cælum, & ibi omnia Christianæ doctrinæ mysteria percipere? *Caveamus,* Augustinus ait, *sales tentationes superbissimas, magisque cogitemus* & ipsum Apostolum Paulum, *licet divinis & voce & spiritu instructum, ad hominem tamen missum esse, ut ab eo disceret, quid se oporteret facere;* Act. 9. Et Cornelium cogitemus, *quamvis & exauditis orationes ejus, elemosynasque respectas ei Angelus nuntiavit, Petro tamen traditum imbuendum, a quo, quid credendum, quid sperandum, quid diligendum audires,* Act. 10. Ac de 2. argumento hæcenus.

RESPON. AD 3. Tertium vero eludi primum poterat eo rerum discrimine repetito, quod in superioris argumenti confutatione posuimus. Concedimus enim liberaliter, doctrinam cuique in sua vita & statu necessariam, illi fore perspectam & cognitam, qui fecerint voluntatem Dei: sicut enim gustus bene affectus differentias saporum facile discernit; sic animi optima affectio facit, ut homo doctrinam Dei ad salutem necessariam discernat ab errore contrario, qui ex Deo non est: quæ vero Ecclesiz sunt communia, hæc ad iudicium & fidem spectant singulorum, ea non a quovis discerni & iudicari possunt, quantumcumque is Dei faciat voluntatem.

Hu-

(1) In Marc. (2) Joan. 1. 6. (3) Joan. 15. 27. (4) Act. 1. 8. (5) Joan. ult. 19. (6) Vid. Aug. in Joann. lib. de doct. Christiana.

Huiusmodi autem sunt, quæ versantur in hac controversia de liberorum divinorum numero. Nec illarum etiam rerum iudicium adeo perspicuum est celsis, ut statim, ac sine doctore in promptu sit. Erant enim quidam verbum Pauli cum aviditate suscipientes, & quotidie tamen scrutabatur scripturas, si hæc ita se haberent: (Act. 17.) & cum quidam docuissent, sine circumfusione neminem posse salvari, non proxiis oibilibus exploratum fuit, num se rex ac doctrina ex Deo esset, an obo; sed rebus est potius ad Apostolos & leniores quæstio, & adhibito concilio, magnæque prius facta disquisitione, finita, Act. 17. Quod si, quæ in huius argumenti refutatione dicta sunt, cuiquam adhuc non esset illa satis videantur, habeat & hoc responsum, Christum non disisse quidem, qui fecerit voluntatem Dei, bene per se & sine magistro veram omnem Prophetarum, Evangelistarum, Apostolorumque doctrinam posse a falsa discernere, aut oves sine doctore externo vocem Christi intescere, contrariamque alieni refutare: sed id docuit, cum adesset fidei magister idoneus, qui rem credendam aptis loco & tempore, solido pondere ac certa auctoritate proponat, tunc auditorem, si bonus est, Dei Doctrinam accepturum, sin malus, repudiaturum. De se quippe Christus (sæpe doctrina peculiariter loquebatur: quem quoniam Pater significaverat Deus, ducem ac præceptorem mundo dederat, omni que testimoniorum genere comprobabat, ei tot, tantisque argumentis Evangelium annuncianti, ei ritæ, doctrinæ, miraculorum gloria præstanti, ei humana atque adeo divina auctoritate polienti, fidem non habere nemo sine peccato poterat. Abeat nunc Lutherus, & quasi Ecclesiæ fidem validissimis arctibus concusserit, vanissima exultatione bacchetur: nos vero intelligamus potius illam, quem diximus, esse verbum Christi sententiam, cum ex aliis Evangelistarum testimoniis, tum vero præcipue ex ipso eodem, quod ex cap. 10. Lutherus adversus nos citat. *Opera, inquit Dominus, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me; sed vos non creditis, quia non estis ex ovis meis: & statim, Oves meæ vocem meam audiant. Nam certe si non audirent, ex oves Christi non essent, ut quæ ad vocem proprii pastoris tam exploratam & certam clausis auribus obfunderent. Quæ ex re patet, quem inepte a Luthero illa Domini testimonia in hac causa, de qua nunc differimus, referantur. De 3. igitur argumento tantum.*

RESPON. AD 4. NONNULLIS PRÆMISSIS. Quæto priusquam respondeo, operæ pretium mihi facturus video, si stricte quidam attigero, quo facilius non hoc solum argumentum diluatur, verum etiam ea, quæ deinceps differenda sunt, explicari queant.

Primum ergo id statuo, juxta communem legem, aliqua exteriora & humana incitamenta necessaria esse, quibus ad Evangelii fidem inducamur. *Quomodo enim credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audiens sine predicante (1)? Item (2): Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent: & Si opera non fecissem, quæ nemo alius facit, excusationem haberent de pec-*

cato suo. Non igitur solum necessarium est, ut creditorum ea, quæ sunt fidei, simpliciter ab homine proponantur, quasi prima principia discipulo; verum etiam opus est exteriorum aliquam persuasionem, & humanam incitamentum adhiberi: quomodo principia Geometriæ nonnulla a magistro explicantur, & suadentur. Hinc illud est, quod cum dixisset Moyses Domino (3), Non credens mihi, Dominus ei dedit potestatem signa faciendi; hinc rursum illud (4): Predicaverunt ubique, Dominus cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Hæc illa pertinent (5): Hic venit in testimonium, &c. ut omnes crederent per illum. Et Sergius Paulus vir prudens cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrinam Domini, Act. 13. Et Centerio videns quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens, Vere filius Dei eras iste, Lucæ 23. Et (6): Cognovis pater, quia illa hora esset, in qua dixit ei Jesus, Filius tuus vivis, & credidit ipse, & domus ejus tota. Ex paulo ante, Excivitate autem illa multi crederunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcumque feci: & (7) Multi venerunt ad Jesum, & dicebant, quia Joannes quidem signum facit nullum. Omnia autem, quæcumque dixit Joannes de hoc, vera erant. Et Jo. 20. Introivit ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum: & vidit, & credidit. Nondum enim sciebat scripturam, quia oportuit eum a mortuis resurgere. Philippus (8) denique & Petrus (9) non utrumque fidem Eunuchus, Cornelioque proposuere: sed & causas etiam adhibuerunt, & car.

Deinde id quoque statuendum est, auctoritatem humanam & incitamenta omnia illa prædicta, sive alia quæcumque adhibita ab eo, qui proponit fidem, non esse sufficientes causas ad credendum, ut credere teneamur: sed præterea opus esse inferiori causa efficiente, id est, Dei speciali auxilio moventis ad credendum. Docet id Divus Thomas ad Rom. 10. Læction. 2. ac Divus Augustinus lib. 8. Retract. cap. 21. & alias sæpe. Quia sacre literæ id quoque docent. *Quam speciosi, inquit (10), pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! sed non omnes obediunt Evangelio. Esaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Item (11): Nolite murmurare invicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Et scriptum in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui auditus a Patre, & didicit, venit ad me. Et inferius, quibusdam discipulis dicentibus: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Propterea (inquit Dominus) dixi vobis, quod nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Et alio loco (12), Cum autem sancta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ impleretur: Domine, quis crediderit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? &c. Exteriorum igitur omnes & humanæ persuasiones non sunt satis ad credendum, quantumcumque ab hominibus compententer ea, quæ sunt fidei, proponantur; sed necessaria est insuper causa interior, hoc est divinum quod-*

(1) Ad Rom. 10. 14. (2) Joann. 15. 22. & seq. (3) Exod. 4. 1. (4) Marc. ult. 20. (5) Joann. 1. 7.
(6) Joann. 4. 53. (7) Joann. 10. 41. (8) Act. 8. (9) Act. 10. (10) Ad Rom. 10. 15.
(11) Joann. 6. 43. & seq. (12) Joann. 12. 37.

dam lumen incitans ad credendum, & oculi quidam interni Dei beneficio ad videndum dati. *Videmus* (inquit Moyses (1)) *oculi tui signa illa, portentaque ingenia? & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, & aures ad audiendum, nec oculos ad videndum.* Hoc quoque sua voce dilocite confirmavit Christus Petro inquires (2), *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in celis est.* Certe Petrus audierat Joannis Baptistae testimonium (3), quo aperta voce clamaverat, Christum esse filium Dei: multa insuper Christi miracula viderat: & tamen post haec omnia non aut testimonio, aut auctoritate Joannis, non miraculis visis, fidei confessionem Christus assignat, sed divinae revelationi. Et ad Thessalonicenses (4), *Gratias agimus Deo, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus fidei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed, sicut est verum, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis.* Sunt & alia pleraque sacrarum literarum testimonia in hujus rei confirmationem, ut ad Corinth. (5) *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto, & cetera quae sequuntur.* Et rorsum, inter spiritus charismata Paulus (6) enumerat fidem: & alibi (7): *Non sumus sufficientes, &c.* Et apud Lucam (8), Quaedam mulier colens Deum, audit Paulum; *cujus Dominus aperuit cor intendere his, quae dicebantur a Paulo.* Et illud (9), *Erigit mane, mane erigit tibi aurem, ut audiam quasi magistrum, Dominus Deus aperuit tibi aurem.* Dies me deficiet, si omnia velim commemorare, quibus secundum hoc fundamentum stabilitur.

Cum & tertium subiiciendum est, rationem formalem nostrae fidei non esse Ecclesiae auctoritatem, hoc est, fidei ultimam resolutionem non fieri in Ecclesiae testimonium. Ipsae scholasticae res formas dicendi scholasticas rapiunt, & quae vocabula scholarum consuetudo distorta trivrit, ea Latini nobis condonare debent. Nec enim tam sermonis ornatum, quam disputationis lucem sequimur. Sed ad rem. Eorum hic errorem dissimulare non possum (10) qui asserunt, fidem nostram eo, tanquam in ultimam credendi causam, reducendam esse, ut credamus, Ecclesiam esse veracem, cui plius, (inquirent) assentimur per fidem acquisitam, quam per insulam. Quod si verum esset, prima ratio formalis insulae fidei non esset veritas increata, sed creata. Quare fides nostra non impiteretur tanquam suo fundamento divinae veritati, sed humanae. Deinde, cum assensu conclusionis non sit, certior principiorum assensu, ut Aristoteles 1. Post. lib. demonstrat, si fides insula fidei acquisita niteretur, tunc Deum esse trinum, cui assentimur per insulam fidem, non esset nobis aut infirmus, aut certius, quam Ecclesiam esse veracem, cui juxta horum sensum assentimur per fidem acquisitam, & per humanarum causarum incitamenta.

Præterea nunquam hominem quemvis ita per fidem acquisitam exillimamus esse veracem, quin formidamus, eum posse vel falli, vel fallere. Qua-

propter, si assensus catholice fidei ex-acquisita fide penderet, firmus omnino esse non posset.

Ad hæc si omnes hi, qui me docuerunt, imo adeo angeli caelorum mihi astruerent oppositam ejus quod fide teneo, non ex eo fides mea labefactaret, juxta Pauli Apostoli præscriptum illud: (11) *Licet nos, aut Angelus de celo evangelizet vobis, &c.* Nostræ igitur fidei assensio humanis causis, & incitamentis non innititur, quæ scilicet fides acquisita sectatur. Quare ne mens nostra vacillet, altius petenda, quam ab hominis vel ratione, vel auctoritate Scripturæ divinæ auctoritas est.

Præterea Apostoli, & prophetæ resolvebant ultimo fidem suam in divinam & auctoritatem & veritatem. Ergo nos in humanam Ecclesiae auctoritatem fidem nostram non resolvimus. Eadem enim fides est, idemque proinde habet objectum, rationemque formalem.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod ea, quæ per accidens contingunt objecto alicujus habitus, non variant illius objecti formalem rationem: Sed articulos credendos proponi per hos, aut illos homines, per accidens omnino contingit. Cum ergo Prophetæ, & Apostoli assentiantur articulis fidei quia Deus revelavit: eandem quoque nos credendi rationem habebimus. Nisi forte fides nostra non est virtus Theologica, cujus videlicet prima & formalis ratio, si his credimus, non divina, sed humana veritas est.

Nec desunt sacrarum testimonia literarum in hujus rei confirmationem, ut illud (12), *Credidimus Domino, & Moysi servo ejus.* Non dixit, Moysi & Domino, sed, Domino & Moysi. Item (13), *quæ credis in me, non credis in me, sed in eum qui misit me, & cetera quæ sequuntur:* & ad Thessaloni. (14) *Gratias agimus Deo, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus fidei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed sicut est verum, verbum Dei.*

His vero tribus certis stabilibusque sententiis illa etiam conjuncta est, ultimam fidei nostræ resolutionem fieri in causam internam efficientem, hoc est, in Deum moventem ad credendum. Verbi gratia, huic articulo, Deus est trinus, &c. huic, Ecclesia non potest errare, &c. ceteris universis doctrinæ Christianæ principiis assensio per insulam fidem, non quod Joannes dixerit, aut quivis alius homo, sed quod Deus revelaverit: huic autem Deus revelavit, immediate credo, a Deo motus per instantiæ specialem. Itaque ex parte objecti ratio formalis movens est divina veritas revelata; sed illa tamen non sufficit ad movendum, nisi adsit causa interior, hoc est, Deus etiam movens per gratitudinem specialemque concursum; Divus Thomas 2. 2. qu. 2. art. 9. ad 3. August. 11. confess. cap. 3. Et licet fundamentum in hoc secundo jam jam firmiter hæreat, subsistit tamen eo etiam testimonio, quod in argumento refertur. Hunc enim sensum habet, quod Joannes Apostolus dixit: *Si testimonium hominum accepimus, testimonium Dei majus est.* Atqui, quod credimus, Apostola, id esse Dei testimonium? Qui

etc.

(1) Deut. 29. 3. (2) Matth. 16. 17. (3) Joan. 1. 34. (4) 1. Thess. 1. 13. (5) 1. ad Cor. 12. 3.

(6) 1. ad Cor. 13. (7) 2. ad Cor. 3. 5. (8) Act. 16. 14. (9) Esai. 50. 4.

(10) 1. de Sc. 3. ad 23. quæst. unic. & Durand. d. 24. quæst. 1. art. 1. & d. 25. quæst. 3. & Gabr. d. 23. quæst. 12. art. 1. & 2. qui videntur esse in hoc errore.

(11) Galat. 1. 8. (12) Exod. 14. 31. (13) Joa. 12. 45. (14) 1. Thess. 2. 13.

erodis, inquit, in filiis Dei, habet testimonium Dei in se. Quod si rem hanc a capite arcessere, & unde omnia manant, videre volumus: illud tandem intelligamus oportet, habitum fidei in ordine ad Theologiz disciplinam se habere ut habitus intellectus se habet ad humanas scientias, & facultates. Quemadmodum itaque intellectus noster in discursu disciplinarum naturalium, primo cum principiis congruitur, deinde ad reliqua cognoscenda proficitur, quæ videlicet a principiis positis derivantur: sic in cognitione supernaturalium rerum quædam sunt principia supernaturalia, ex quorum fide fidelis animus ad cætera investiganda procedit. Accedens (inquit (1)) ad Deum oportet credere quia est, & inquirere utrum se remanentior sit; & iterum (2), Cum deberetis magistri esse propter tempus, rursus indigetis ut doceamini, quæ sint elementa eorum sermonum Dei, & statim docet, quædam sint ejusmodi elementa, inquit (3): Inimicitie inebriationis Christi sermonem, ad perfectionem feramus, non rursus jacentes fundamentum pietatis, fidei ad Deum, baptismatum doctrina, impositionis quoque manuum, resurrectionis mortuorum, & judicii æterni. Quibus rebus expositis, facile (ut opinor) intelligi potest, vera esse, quæ paulo ante sunt dicta, hoc est, oportere humana quædam & exteriora adminicula intervenire ad credendum; nec tamen ea esse idonea per se, nec fidei nostræ resolutionem in ejusmodi fieri, sed in interiorum causam divinam, quæ excitat, & moveat, ut credamus. In istam hanc principiorum Geometriæ, vel Aristotelicæ multa veniunt quasi præambula & antecursoria, ut cognitio sensitiva, explicatio, & sensus præceptoris, qui eadem principia non utrumque proponit, sed explicat viam vel per exempla sensibus manifesta, vel per effecta notissima. At ratio assentiendi formalis non est quæquam illorum, sed sunt illæ quasi determinaciones, & veluti conditiones, sine quibus ejusmodi principia a discipulo non intelliguntur. Ratio autem formalis lumen naturale est inexistens, quo videlicet evidens ille assensus efficitur, ut & lumen hoc exterioris ratio formalis est, quæ colores efficit evidentes. In hunc ergo modum, proponere credenda, suadere, miracula facere, determinant quidem intellectum, ut credat, quasi conditiones, sine quibus vix unquam intellectus determinatur; at ratio formalis assentiendi lumen fidei est, quod Deus infundit credenti.

RESPON. AD RATIONES ARGUMENTIS SUBJECITAS. Jam si hæc, quæ diximus, sacris literis accommodaveris, invenies profecto, ea esse usque adeo consonantia, ut obtinere a quovis adversario debeamus. Hæc enim pertinet illud Joannis 4: *Jam non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim audimus, & credimus, quia hic est vere Salvator mundi*: ut alia prætereamus, quæ retrò sunt nobis commemorata. Nam quarto argumento refellendo satis superque dictum est, unde tamen tria postrema argumenta facillime diluantur. Quamvis enim, respectu omnis aut alterius hominis sacras videlicet literas resistentis, prior sit Ecclesiæ auctoritas, quoniam jure probamus illi hanc esse epistolam

Pauli, illam Jacobi, per Ecclesiæ auctoritatem; non tamén inde colligitur, quod absolute Ecclesiæ auctoritas sit ratio credendi formalis: quomodo si neganti principia philosophiæ naturalis ex effectis notissimis nitamur ea suadere; non querimus causam, a qua principia philosophiæ pendeant, sed argumentum aliquod vel indicium certum ejus rei, quæ in controversiam venit. Ac fere in omnibus disciplinis contingit, ut adversus ignorantem causam utamur effectui; & adversus negantem effectum utamur causa, propter utriusque motuam connexionem. Atque id quidem copiose variis multarum disciplinarum exemplis monstrare possem, sed, quæ perspicua sunt, longa esse non debent. Adhibebimus ergo exemplum totius generis ejus, quod & facile intellectui sit, & positum in una re transferri per multas possit. Terram interjici Inter Solem & Lunam, ex Lunæ defectu suadet Astrologus, nec affert tamen genus argumentationis ineptum. Præclare enim est hoc usurpatum a doctissimis, quorum auctoritate non uteretur, si mihi apud aliquot agrestes habenda esset oratio. Cum vero ad eos scribam, quibus hæc inaudita non sunt, cor ego simule, me, si quid in his studiis operæ posuerim, perdidisse? Usurpatum est igitur ab eruditissimis viris quoddam argumentandi genus, quod a posteriori juniores vocant, Aristoteles juxta veterem interpretum demonstrationem quia est, nos ab effectis vocamus. Quæ quoniam suis sæpe causis notiora sunt, ad eas commotrandas identidem inferuntur; nec illico tamen effecta hæc causarum suarum formales rationes erant. Non enim, ut in eodem versetur, si terram interjici ex Lunæ defectu suademus, idcirco defectus ipse ratio est interjectionis formalis: quoniam contrario, si rerum natura spectetur, ipsa terræ interjectio ratio est formalis, cur Luna defectum patitur. Quod igitur in cæteris artibus, idem quoque in Theologia contingit, ut verbum ordo interdum humani ingenii causa permuteretur: ita fit, ut contra negantes novum Testamentum aptissime argumentemur ex veteri, atque e diverso contra negantes vetus ex novo. Et nim ab his, quæ notiora sunt nobis, ad ea, quæ minus nota sunt, quodam quasi naturæ ductu homines ferri non solum Philosophus auctor est, sed nullo etiam philosopho auctore experimur. Quamobrem Jædæo, cui vetus Testamentum certius est, novum ex veteri suademus. *Habemus, inquit, (4) firmiorem propheticum sermonem: cui bene facitis attendentes quasi lucerne lucens in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris*. Et Act. 17. Il qui cum aviditate verbum Pauli susceperant, scrutabantur quotidie scripturas, an hæc ita se haberent. Contra vero oportet, ut adversus eum, qui novum Testamentum recipit, ac rejicit vetus, ex novo veteris auctoritatem colligamus. Ad eundem quoque modum auctoritas Ecclesiæ cum sacrarum literarum auctoritate connexa est, & per legem connexorum utramque in alterius probationem sumimus. At si generaliter queratur, unde fidelis constet, ea, quæ fide tenet, esse a Deo revelata, non poterit Ecclesiæ auctoritatem inducere, quia unum de revelatis est, Ecclesiam errare non posse, ut 1. ad Tim. 3. cap. habetur. Nec verus catholicus, quod

quod nonnulli fingunt, assentitur hanc, Ecclesia est verax, solum per conjecturas humanas, quibus acquisita fides innititur: ad quem modum & Saraceni suis præceptoribus, & Judæi suis Rabbini, & gentes suis Philosophis, & omnes denique suis majoribus inhzrent. Non sic (inquam) Christiani, sed per interius lumen infusum a Spiritu Sancto: quo firmissime atque certissime moventur ad credendum, Ecclesiam Christianam errare non posse; Saracenorum, Judæorum, Paganorum errare posse. Deinde responderi potest, quod etiam si in universum opus esset, ut Ecclesia ea, quæ sunt credenda, proponeretur, non tamen proinde colligeretur, ultimam fidei resolutionem in Ecclesiæ auctoritatem fieri. Non est enim Ecclesiæ auctoritas ratio per se moventis ad credendum, sed causa sine qua non crederemus. Quippe ut nos credamus juxta præscriptam a Paulo legem, oportet, ut illa, quæ credere debemus, nobis per hominem proponantur. Providit autem Deus, ut Ecclesia esset, quæ certo ac firmo iudicio ea, quæ vere nobis sunt credenda, proponeret. Proponit enim Ecclesia (ut rem exempli causa illustremus) Evangelium Matthæi esse a Deo revelatum; nec mihi proponere nisi verum potest. Ego igitur non credo, Evangelistam dicere verum, quia Ecclesia eum dicat verum dicere, sed quia Deus revelavit. Et tamen Ecclesia proponens est causa, sine qua ego non admitterem illud Evangelium esse Matthæi. Spiritu itaque sancto Ecclesiam assistam certo credo, non ut veritatem, auctoritatemve libris canonicis tribuat, sed ut doceat, illos, non alios esse canonicos. Nec si nobis aditum præbet ad hujusmodi sacros libros cognoscendos, protinus ibi acquiescendum est; sed ultra oportet progredi, & solida Dei veritate niri. Quæ ex re intelligitur, quid sibi voluerit Augustinus, cum ait, *Evangelio non crederim, nisi me Ecclesia moveret auctoritas*; & rursus, *Per Catholicos Evangelio credideram*. Videlicet negotium Augustino erat cum Manichæis, qui abque controversia suo cuidam Evangelio credi volebant, & Manichæo fidem asserere. Rogat igitur Augustinus, ecquid facturi sint, si in hominem incidant, qui in Evangelio quidem credat: quoque genere persuasionis sint eum in suam sententiam adducturi. Certe se affirmat non aliter potuisse adduci, ut Evangelium amplecteretur, quam Ecclesiæ auctoritate victum. Non itaque docet fundatam esse Evangelii fidem in Ecclesiæ auctoritate, verum simpliciter nullam esse certam viam, quæ, siue infideles, siue in fide novitii, ad sacros libros ingrediantur, nisi Ecclesiæ Catholicæ unum eundemque consensum. Id quod ejusdem epistolæ c. 4. & in libro de utilit. cred. ad Honorat. satis ipse explicavit. Certum itaque argumentum in controversia de unoquoque libro sacro ex Ecclesiæ auctoritate sumitur, idque Augustinus tradit; sed non ad hanc, sed ad divinam auctoritatem fides librorum divinorum referenda est.

RESPON. AD 5. Nec post hæc in postremis illis tribus argumentis eluendis lectorem amplius morari volumus, sed ad ea, quæ in medio relicta sunt, explicanda properare. Testimonium igitur ex Deuterono, illud, quo deinceps adversarii utuntur, pro eis nihil omnino facit. Quemadmodum enim, cum Dominus fideles monuit, ut a lapsis attenderent,

eosque ceu arbores non ex foliis, sed et fructibus internoscerent; non statim excluditur nec canam fida custodia, & ad discernendum lapsos naturæ mira sagacitas, nec pastorum vigilans cura & diligens omnium providentia; nam si isthæc desunt, ipse per se oves sibi cavere non possent, quemlibet signum a Christo habeant, unde lapsi internoscantur: sic Moses discernendis prophetis falsis per rerum quidem eventa populum instituit, sed non proinde tamen sacerdotum in his iudicium negligit, ad quos scilicet causas omnes debias ipse idem paulo ante referri jusserat. Sæpe autem ulvenire poterat, et difficile esset & ambiguum de propheta quopiam iudicium, & variæ, ut fit, discrepantesque sententiæ.

RESPON. AD 6. ET 7. Testimonium vero, quod affertur ex Joanne, quoniam simile est, simili quoque ratione convellitur. Aliud vero ex prima ad Corinthios epist. non ita facile refelli potest; sed id constat, verba Pauli mirifice a Lutheranis torqueri. Nam si spiritualis homo, id est in quo est spiritus Dei (sic enim illi interpretantur) indicat in universum omnia; quomodo Elifæus; *Anima*, inquit, *ejus in amaritudine est, & Dominus celavit a me?* 4. Reg. 4. Quomodo Job, cum multe se ignorare argumentis certis cognovisset, ignorantem suam fatetur, inquires, *insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excedunt scientiam meam?* Job 38. 39. 40. 41. 42. Quomodo Apostoli non intelligebant, quæ dicebantur? Lucæ 18. Quomodo Petrus & Joannes nondum sciebant sculpturam? Joan. 20. Quomodo speravit scriptores discipulis suis Christus, quæ illis antea erant clausæ? Lucæ 24. Quomodo Petrus non judicavit simulationem suam esse Evangelio contrariam? Quomodo rursus idem, *Abba, Domine*, inquit, *quia nunquam manducavi eum commune & immundum?* Hæsitavit enim intra se, quidnam esset visio, quam vidisset. Act. 10. Expediant mihi si possent Lutherani, cur Eusebîos, in quo sine dubio spiritus Dei erat, locum Elifæ sine externo doctore expedire non poterat, Actor. 8. Explicent & id quoque, quæmobrem fideles, qui erant in circumcisione, disceptabant adversus Petrum, quod ad Cornelium accessisset, si omnia viri iusti dijudicare possunt. Exponant item, id quod paulo ante in hac causa retulimus, quidnam Antiochenis impedimento fuit, ut non discernerent doctrinam Pauli veram esse, aliorum vero falsam; sed in senatu Hierosolymitano retulerunt, ut seniorum, Apostolorumque concilio illa quæstio dijudicaretur. Adderem a sacris libris hujusmodi non pauca, nisi in promptu essent; & ea etiam, quæ posuimus, satis sunt ad evincendam causam. Paulus itaque non vult quemvis hominem justum posse de omnibus judicare. Erant enim inter Corinthios ipsos parvuli quidam & imperfecti, quibus etsi spiritus ad justitiam non deerat, deerat tamen ad ea discernenda mysteria, quæ Apostolus perfectis communicabat. Non potui, inquit, *vobis loqui quasi spiritualibus; tamquam parvulis in Christo lac posui vobis dedi, &c.* Per viros igitur spirituales, perfectos intelligit, inter quos sapientiam ipse loquebatur, qui similes Paulo scriptum Apostolicum acceperant, ut scirent, quæ ipsis donata essent, quæ loquebantur non in doctis humanis sapientiz verbis qui breviter sensum Christi peculia-

si spiritus domo possidebant. Sed ne si quidem simpliciter omnia dijudicabant, nisi velimus eos per spiritum & Geomerras, & Phycos, & Astrologos fuisse. Atqui nec spiritualia universa cognoscebant. Nam quendam sibi spiritus reservavit, quendam privatim uni, alia alii revelavit. Est ergo distributio accommodata, ut ibi: *Ille docetis veritatem*: & ibi etiam, *Unctio docet vos de omnibus*. Spirituales igitur & Apostolici viri omnia discerunt, hoc est, supernaturalia & naturalia, spiritualia & corporalia, non singula, sed ea omnia, quæ ad salutem fuerint necessaria. Quibus rebus intellectis, nihil est opus respondere ad alteram ejusdem epistolæ testimonium. At vero prima ratio hoc modo elucitur. Non decet veros gravesque Theologos verborum ambiguitate ludere. Non itaque hoc loco Judicium usurpamus pro ejus sententia, qui re ipsa, quam judicat, superior est. Alioqui, si ea semper esset vocis hujus significatio, cum juxta Paulum prophetæ docerent res loquuntur, & ceteri dijudicant, oporteret res, qui judicium sunt, & prophetis, & prophetia esse superiores. Assertimus ergo Ecclesiam de scripturis saneque sensu judicare, id est, discernere humanum a divino, verum a falso. Atque Ecclesia sine usurpata auctoritate, quemadmodum ante constitimus, hæc habet a Christo facultatem. *Spiritus*, inquit, *meus*, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui usque in sempiternum. De qua re quoniam alio loco sumus satis disputatori, nihil est nunc præterea dicendum. Rationes autem, quæ sequuntur, omnes jam sunt in quartæ argumenti responsione confutata. Pergamus itaque ad reliquas controversias, & institutum ordinem persequamur.

CAPUT IX.

Obstandis, illas libros, de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.

IN secunda hujus controversiæ parte polliciti sumus, nos quidem ostensores, quatuordecim illos libros, qui in dubium sunt vocati, canonicos esse. Id ut fiat quam brevissime, sit prima conclusio.

1. CONCL. Baroch a Canone sanctarum scripturarum estimare, non solum temerarium, sed etiam erroneum est. Erroneum vero hic appello (quoniam varia & ambigua est hujus nominis significatio) id, quod hæresi proximum, hæresim non audeo vocare.

Hæc primum patet ex concilio Florentino sub Eugenio IV. in Decreto super unione Jacobinorum & Armeniorum, ubi Baruch inter Prophetas & sacros auctores annumeratur.

Deinde Synodus Tridentina sub Paulo III. a parte librum Baroch in Canonicis censet. Erroneum igitur est, illum a canonicis excludere: nam & Eusebium libro de demon. Evangel. c. 19. Prophetiam Baroch divinam esse non dubitat affirmare; affirmat quoque idem Clemens Alexand. lib. 2. *Pædag. cap. 3.*

Denique in vigilia Pentecostes, nomine prophæ-

tæ, toti populo Christiano per omnes Ecclesias legitur, quæ in re si Ecclesiæ Christi fallerentur, perniciosissime fallerentur. Quid ita? Nempe simul atque populus intelligeret, se in re ejusmodi a sacerdotibus ludificari, nullam deinceps certam fidem haberet aut prophetias, aut etiam Evangelia proponentibus ut qui in simili causa atque negotio jam & essent falsi, & fessissent. Quod si his plebis Christianæ fides vacillat & claudicat, certe ego non video, quo alio in loco possit firma consistere. Eorum autem, qui volunt plebem radem non a Sacerdotum auctoritate pendere, sed per seipsam exquirere, an liber, qui legitur, Canonicus sit, jam pridem explosa sententia est.

Fateamur ergo, ne in Ecclesiæ doctrina graviter erremus, librum Baroch, quem illa nomines prophetæ a multis annorum centuriis legit, inter canonicos esse censendum. Nec enim viro cuiquam pio persuaderi potest, Deum passurum fuisse, ut populus Christianus tot sæculis in re adeo gravi decederetur.

2. CONCLUSIO. Tobiam, Judith, Sapientiam, Ecclesiasticum, duosque Machabæorum libros a Canone rejicere, multo magis erroneum est, ne dicam hæreticum. Augustinus in primis hos etiam sex inter alios Canonicos annumerat, lib. 2. de doctrin. Christian. cap. 4. ubi divinarum scripturarum catalogum intexit, ex communi Ecclesiæ præcudibio sententia.

Isidorus quoque 6. etymolog. cap. 1. de his libris loquens ait, quod, licet Hebræi intra suam canonem non recipiant, sed Ecclesia Christiana inter divinos honorat, & prædicat libros.

Hæc præterea conclusionem definit Innocentius I. in Epist. ad Exuperium Tolosanum Episcop. cap. ultimo, quo loco sanctarum Scripturarum libros inseruit.

Gelasius etiam Papæ cum concilio 70. Episcoporum id decrevit, assertitque, hos quoque libros sanctam & Catholicam Romanam Ecclesiam in ordine veteris testamenti suscipere ac venerari.

Hanc eandem conclusionem docet Concilium tertium Carthaginense. Quod tametsi provinciale fuit, confirmatum est tamen & a Leone IV. 10. distin. cap. de libellis & a Synodo in Trullo celebrata. Nec movere nos debet, quod Trullana illa synodus Concilium Carthaginense præbasse legitur, non concilia; quoniam apud Græcos Carthaginense unicum est, quod Græcum vocatur, in ejus 24. c. hæc habetur sacrorum librorum annumeratio. Tametsi Patres Trullanz synodi non Concilium Carthaginense probent numero singulari, ut Gratianus accepit, sed canones editos in nova Carthagine.

Postremo. Hanc eandem conclusionem habes apud duo Concilia jam citata, & Florentinum sub Eugenio IV. & Tridentinum sub Paulo III.

3. CONCLUSIO. Hæreticum est, Epistolam ad Hebræos inter canonicas non reponere. Primo, quoniam adversatur definitioni omnium Pontificum & Conciliorum sacros libros annumerantium, ut (1) Innocentii I. atque Gelasii, Concilii tertii Carthaginensis, Florentini insuper ac Tridentini, denique Laodicensis; quod utique Con-

clium

liam manifeste confirmatum est a synodo Trullana.

Deinde probatur hæc conclusio, quoniam Epistola ad Hebræos recepta est in Concilio Nicæno, ut auctor est D. Thom. in commentariis super eandem. Rem vero adeo gravem vir S. non astueret, nisi compertum habuisset.

Præterea manifeste id ostenditur ex Concilio Ephesino (1), cujus verba sunt: *Pontificem & Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum divina scriptura commemorat. Si quis ergo Pontificem & Apostolum nostrum negat esse factum Dei verbum, anathema sit.* Hactenus concilium. Id autem non alio loco, nisi in Epistola ad Hebræos Apostolus dixit. Divina igitur scriptura est: ex cujus etiam ipsius auctoritate efficax argumentum trahitur ad hæresim revincendam.

Quod si post tam præclara & summorum Pontificum & Conciliorum testimonia sanctos auctores in hujus sententiæ confirmationem citare voluerim, vereor, ne mihi illud obijciatur, quod asseram in re non dubia testes minime necessarios. Atqui non est leve argumentum, quod ex communi omnium sanctorum consensione ducitur. Atque ut Græcos scriptores præteream, quorum omnium (ut Hieronymus ad Dardanum ait) manet ad unum firma consensio; utque Latinos omittam reliquos, præter unum Hieronymum (de quo, quid sentiat, postea differemus) D. Augustinus constantissime ubique tenet, hanc Epistolam esse canonicam. Nam in lib. 2. (2) de doctrina Christiana in Canonem sanctarum scripturarum refert; & tertio de Trin., (3) ita solidam cecidit hujus Epistolæ auctoritatem, ut ab ea (sicut ne ab alijs quidem divinis scripturis) aberrare non liceat (4). Cumque post Augustini tempora omnes sancti, omnes Theologi, omnes Catholici pro canonica eam epistolam haberint, quid est, quod juniores isti in meridiana lucem tenebras interire consent? Nisi volunt universam Ecclesiam abhinc mille annos in summo errore, inque magna hujus questionis ignorantie versatam: cujus videlicet usu cunctis gentibus nomine Apostoli hæc epistola legitur.

4. CONCLUSIO. Hæreticum est, Epistolam Jacobi in Canonicas non referre. Primo, quoniam Hieronymus in lib. de viris illustribus asserit, hanc (licet aliquando fuerit dubitatum) paulatim tamen procedente tempore meruisse auctoritatem. Jam ergo vel D. Hieronymi ætate hanc epistolam Ecclesia receperat.

Item quoniam Innocentius, & Gelasius, Conciliaque omnia, Carthaginense, Laodicense, Florentinum, Tridentinum eam inter sacras reposuerunt. His adde Sanctos antiquos, quos nominatim etiam postea commemorabimus, omnesque juniores cum veteribus Theologis scholasticis, breviter omnes Catholicos. Ufu quippe Ecclesiæ legitur ubique gentium pro sacra & Apostolica. Abest igitur Lutherus, & reliquis gravissimis testimoniis, tibi fidem habere, testi scilicet integro atque incorrupto. Nos autem solido fundamento innixi teneamus, illam esse canonicam.

Atque, si super hoc Ecclesiæ fundamentum salve adificare volumus, secundam Epistolam Petri,

deas posteriores Joannis, & illam aliam Judæ in Canonicis numeremus, hujusque contrarium dogma hæreticum censeamus. Causæ enim omnino substantem eadem, quas dixi paulo ante.

Prima, quod hujus sententiæ fuit Hieronymus in Epistola ad Paulinum, Augustinus 2. de Doctr. Christi. cap. 8. Isidorus 6. lib. Etymologiarum cap. 1. Damascenus 4. lib. cap. 18. ne omnes commemorare antiquos: e quibus nullus ex his episcopis tamquam divinis testimonia non refert.

Altera, quod Innocentius, Gelasius, Concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, illas communi consensu in Canonicis supputant. Id quoniam constat inter omnes, fateamur opus est, has esse Canonicas.

Postrema, quod diversis anni temporibus hæc Ecclesia universalis nomine Apostolorum proponit & legit. Qua in re (ut eandem locum frequentius urgeam) si populus a Sacerdotibus ludificaretur, nulla postea ratione posset adduci, ut suis pastoribus etiam in eandem sententiam concorrentibus fidem indubitam haberet, quo malo non aliud gravius in Ecclesiam posset invadere.

5. CONCLUSIO. Librum Apocalypsis a Canonicis excipere, hæreticum est. Patet in primis, quoniam D. Hieronymo auctore in lib. de Viris Illustribus, & in epistola ad Dardanum, & in Epistola ad Paulinum, & alijs quoque locis, D. quoque Augustino referente 2. de Doctr. Christi, Ecclesia librum Apocalypsis pro Canonico habet.

Item Epiphanius hæres. 51. quæ fuit Allegoriam tanquam hæreticos eos refellit, qui Joannis sive Evangelium, sive Apocalypsim scripturam sacram esse negant. Et Clemens Alexandrinus lib. 2. pedag. c. 12. inter scripturas Apocalypsim censet. Et Dionysius libro Eccles. Hierarch. cap. 3. Evangelistæ Joannis esse comprobat. Et Orig. apud Eusebium 6. lib. Eccl. histor. cap. 18. Ipse quoque idem Euseb. in Chronicis. Ac Dionys. Alex. per Del Spiritum sine dubio Apocalypsim esse scriptam affirmat, Eusebio auctore 7. lib. Eccl. hist. cap. 23. Et Justin. mart. apud Euseb. lib. 4. Eccl. hist. cap. 18. extat locus in dialog. cum Thyphron. Et Irenæus lib. 4. adversum hæreses. Et Chrysost. Suida referente. Et Damasc. 4. lib. c. 18. Nam recentiores præterea, qui hunc etiam librum suis commentariis illustrarunt, Bedam, Cassiod. Rabanum, Rupertum, Ricard. a sancto Victore, & alios bene multos. Quamobrem verissime Tertullianus lib. 4. adversus Marcionem astruit, ordinem Episcoporum ab Apostolis succedentium hunc eundem librum Jo. Evangelistæ tribuere. Scriptura igitur sacra est, si ordini Episcoporum ab Apostolis succedentium credimus.

Præterea Innocentius, Gelasius, Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, inter libros canonicos habendam esse Apocalypsim definiunt.

Præterea Concilium Toleranum quartum, *Apocalypsim*, inquit, *multorum Conciliorum auctoritate, & presulum Romanorum synodica decreta inter divinos libros recipiendam esse constituerunt: & qui plurimi sunt, qui ejus auctoritatem non recipimus, si quis deinceps non receperit, excommunicationis sententiam habebit.* Hactenus Concilium.

Ten-

Tandem, cum istis Ecclesiasticis nomine Joannis Evangelicis, hoc est, tanquam sacra populo legenda proponatur, dubitare non licet, quin sit canonica. Quibus rebus & apertissime expositis, & firmissime corroboratis, satis docuisse videor, id quod secundum questionis hujus parte promiseram, quatuordecim illos libros veteris ac novi testamenti honore divino cum sacris reliquiis afficiendos, habendosque posthac diu controversiam pro canonicis.

CAPUT X.

Continet argumentationes adversariorum contra ea, quae capite superiori definita sunt.

Nunc tertia pars argumenta subijciat, quibus permoti esse videntur, qui adversa dogmata temere & inconsulte tenuerunt. Nam, quod Lutherus argumentatur, nullum librum veteris testamenti a Christiano recipiendum, quia, si accipimus Moysen in uno mandato, oportet Moysen totum accipere, circumcidi, & Sabbatum observare, nihil est cur solliciti debeamus; cum & Tertullianus libris quinque adversus Marcellonem, & Augustinus triginta tribus libris contra Faustum Manichaeum non hoc solum Lutheri argumentum, sed & multa alia copiose, doctique refutaverint. Præterquam quod multas multorum objectiones destitit etiam opera in hoc libro dissimulamus, partim, quod frivolæ sunt & usuriæ, (docuit autem prudenter Aristoteles, quolibet stulto proferente contraria, non decere sollicitum esse sapientem) partim, quod sunt aut coriosæ, aut inutiles, nec in opere, quod ego & gravissimum & utilissimum fore copio, expectandum est, deinde de remo inflexo, & de collo columbæ responderem.

1. **ARG.** Primum itaque argumentum primam conclusionem prænitam labefactare conatur, quod Baruch libellum illum nec Augustinus, nec Damasceus, nec Innocentius, nec Gelasius, nec Concilium Laodicenum, nec Carthaginense in numero librorum canonicorum supputarent. Imo Augustinus, cum totum canonem scripturarum divinarum texere se profiteretur, libellum Baruch in enumeratione prætermisit: & Innocentius, ceteris præter hunc unum supputatis, reliquos asseruit esse damnandos.

Confirmat autem hujus argumenti vim præcelsam in hoc librum, ubi, quoniam in Hebræo canone non habetur, propter notitiam solum legentium adscribitur dicitur. Est autem desumptum ex præmisis D. Hieronymi in commentariis Hieremiz. Ob quam etiam causam, cum Hieronymus reliquos omnes Prophetas suis commentariis illustrasset, in hanc nihil profus commentatus est.

2. **ARG.** Secundum vero argumentum secundam conclusionem infirmare nititur, quod D. Hieronymus in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regum, & in Epistola ad Chrematium & Heliodorum, quæ Proveneriorum præcelsum est, sex illos libros veteris testamenti excipit a canone. Quos autem libros rejicit Hieronymus, Ecclesia rejicit, ut c. sancta Romana 15. dist. Gelasius tra-

dit. Non igitur sunt canonici. Confirmatur quoque idem alia argumentatione non levi. Nam Cyprianus in Expositione Symboli eisdem sex libros Patrum auctoritate, a quibus se accepisse ait, a numero sacrorum eximit. Quod idem fecit Melito: qui quidem ad Orientem hujus rei sciscitandæ causa perrexit, ubi scilicet prædicationis nostræ cepit exordium: cumque diligenter de omnibus exploraverit, omni investigatione comparit, hos libros esse a veteris instrumenti canone rejiciendos, ut auctor est Eusebius 4. Ecclesiasticæ historiæ libro, cap. 26. Origenes etiam in Psalmum primum hos sex libros cum Hebræis a Canone rejicit, quod Eusebius refert lib. 6. cap. 18. Sed & idem Eusebius lib. 6. cap. 11. hos libros a sacris videtur eximeret: Nec ab hac sententia alienus est Damascenus 4. lib. cap. 18. nec D. Thomas (1) de Ecclesiastico certus est; sed ne D. quidem Augustinus in libro de cura pro mortuis gerenda. Epiphanius quoque in libello de ponderibus & mensuris, libros Sapientiæ & Ecclesiastici a canone rejicit. Eadem autem est ratio de aliis quinque. Non est igitur tam explorata ista conclusio, quam volumus.

Confirmatur deinde hujus argumenti robor, quoniam in Concilio Laodiceno (2) ex veteri testamento illos solum enumerantur, quos Hieronymus numerat, nec ulla prorsus mentio de sex illis habetur.

Confirmatur præterea idem, quoniam a Trullana Synodo probantur octoginta quinque capita canonum Apostolorum; at capite 84. non numerantur inter canonicos nec Tobias, nec Judith, nec Ecclesiasticus; non ergo sunt canonici. Nam hujusmodi libros Apostoli Ecclesiæ tradiderunt; nec alios sacros habemus, quem quos ab ipsis acceptimus.

Confirmat autem id postremo, quod synagoga in fide errare non poterat, (erat quidem eadem tunc Ecclesia, quæ in gentes disceps propagata est; quocirca eodem Divino Spiritu continebatur, eundemque Deum assistentem & gubernatorem habebat) sed Hebræi omnes sex illos libros a canone rejecerunt, ut constantissime non Hieronymus modo, & Josephus (3), verum etiam Origenes in primum Psalmum, & auctores reliqui perhibent: non igitur illi sex libri sunt canonici.

3. **ARG.** Tertium autem argumentum contra ambas conclusiones insistit. Si enim esset erroneum libros illos veteris instrumenti a canone rejicere, profecto viri pii juxta ac docti, post Pontificum Conciliorumque definitiones, in damnatum errorem neustiquam incidissent. Nec enim verisimile est, ejusmodi viros latuisse, quid de hac re Summi Pontifices, & Concilia præscriperint. Constat autem plurimos eisdemque doctissimos in contrariam sententiam ille; qui tamen semper in Ecclesia catholici sunt habiti. Nam glossa in præcelsum Hieronymi super omnes Divinæ Scripturæ libros, Joannes item Orledonis primo lib. de Ecclesiasticis dogmatibus negant, Baruch esse Canonicum. At Nicolaus Liranos super Esdras cap. 11. & super Tobiam, Abulenensis super Matthæum cap. 15. D. Antoninus 2. part. tit. 18. Cajetanus cum aliis locis, tum maxime in fine commentariorum super libros hi-

(1) 1. part. q. 89. art. 8. ad 2. (2) Cap. ult. (3) Joseph lib. 1. ad Apionem, ubi quæ volumina apud Hebræos auctoritate habeantur, secundum Majorum traditionem docet, ut auctor est Euseb. lib. 3. Hist. Evang. 6. 9. & 10.

historicos Veteris Testamenti, alios etiam sex sacros esse inficiantur. Quos omnes si daremus a fidei definitione exorbitasse, non in ipsos modo, verum in reliquos etiam fideles effemus contumeliosos; ut in quibus zelus Christi ita obdormierit, ut nullus contra præscriptos auctores proclamaverit. Quod certe, ut nullum esset aliud, satis magnum argumentum est, cur eos libros non esse Canonicos constiteamur.

4. ARG. Porro quantum argumentum peculiare est, ut Machabæorum libri a numero canonicorum expungantur. Nam Gelasius Papa rejecit secundum librum, uti supra commemoravimus; D. autem Greg. lib. 10. moral. 19. (1) rejicit ambos; rejicit Eusebius in lib. de Temporibus; & Richardus lib. 2. exceptionum, cap. 9. & Octavius 4. parte dialogorum, tractatu primo lib. 3. cap. 19. ac D. August. contra secundam Gudentii Epistolam, c. 23. docet, ab Ecclesia quidem esse receptos, sed non certa fide.

RATION. IN CONFIRMAT. 4. ARG. Nec deest hoc loco copia rationum, quibus idem suaderi possit.

Prima est, quod priori libro (2) dicitur Antiochus illustris regnasse anno centesimo trigésimo septimo regni Græcorum; quem tamen anno centesimo quinquagesimo tertio regnum tenuisse, comperitur est tum ex annalibus Græcorum, tum ex Eusebio in sua Chronographia. Item eodem libro & capite abominationem desolationis, quæ prædicta est a Daniele, ad idolum Antiochi deterisit auctor libri ejus; qua in te falsus est, ut Cajetanus in cap. Matthæi 24. ostendit.

Secunda ratio est, quod in 2. lib. (3) auctor culpam a lectoribus deprecatur: quod alienum est a divina auctoritate. Certe qui scripta sua indigere venia fatetur, is Spiritus sancti oracula non esse clamat, ut etiam Calvinus cap. 9. institutionis argumentatur.

Tertia ratio est, quod eodem libro (4) statim a principio in Epistola, quæ priori loco ponitur, fit mentio de altera, quæ e vestigio subditur; dicitur autem scripta anno centesimo sexagesimo nono; cum tamen scripta fuerit anno centesimo octogesimo octavo, quemadmodum in ejusdem Epistola initio videre licet.

Quarta ratio, quod in ea, quæ secundo loco ponitur, cujus videlicet in superiori commemoratio fit, Judas refertur esse vivus; qui tamen non solum anno centesimo octogesimo octavo, verum etiam anno centesimo sexagesimo nono jam erat vita functus, ut primo Machabæorum libro (5) cernere est.

Quinta ratio, quod eodem libro secundo (6) dicitur Antiochus membratim divisus; at postea mors ejus longe diversa describitur.

Sexta ratio, quod eodem libro secundo (7) quædam apocrypha referuntur de Arca Domini, probanturque ea ex descriptionibus Hieremiæ; quæ tamen ne per somnium quidem Hieremias adumbravit, quin etiam contraria scripserit videtur, cap. 3. suæ Prophetiæ, inquit: *Non dicent ultra: arca Domini, &c.*

Postrema ratio, quod utroque libro referuntur Machabæi duces fuisse super Judam, & Jerusalem, quos tamen de tribu Juda non fuisse, sed de tribu Levi notius est, quam ut a me sit in præsentia confirmandum. Philo siquidem libro 2. de temporibus (8), ob eam causam, inquit, inimicitias, & similitates ortas id temporis fuisse, quod Machabæi ducatum a Domo David usurpaverint, id autem manifeste pugnat cum illa Jacob Prophecia (9), *Non auferetur sceptrum de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui misendus est*. Quæ singule rationes si non movent, at simul omnes movere possunt, non solum indoctos, sed etiam doctos, ut libros Machabæorum non esse arbitrentur in canone. Atque hæc rationes universæ quarti argumenti appendices sunt, ut secunda conclusio labefactetur.

5. ARG. Nam quintum præcipuum argumentum cum conclusionibus quidem non pugnat; rationem tamen eam, quæ a nobis assertur, non satis firmam esse contendit. Nam Concilium Carthaginense, & Innocentius numerant quinque libros Salomonis, Proverbia, Ecclesiastem, Cantica, Sapientiam, Ecclesiasticum. At hos deos posteriores non esse Salomonis, inter doctissimos quoque fere convenit; ut Augustinus etiam tradit de civitate Dei 17. lib. cap. 20. Erravit igitur Innocentius, erravit quoque Concilium. Quocirca volebant quicquam de fide pronuntiare, sed ex opinione loquebantur. Ita nullum aut ex Pontificibus, aut ex Conciliis certum argumentum sumitur ad id, quod volumus, confirmandum.

6. ARG. Sextum etiam argumentum forebitur in eos rationes, quæ duabus istis conclusionibus confirmandis constitutæ sunt. Nam canonicus liber Latine dicitur regularis. Id vero bisariam esse potest. Vel enim regularis intelligitur ad firmandam fidem, vel ad instruendos mores. Ergo licet illi libri a Pontificibus & Conciliis definiatur esse canonici, non cogimur protinus credere, Canonicos esse ad fidei dogmata confirmanda; sed sat est, si Canonicos posteriori significatione lateamur. Sancti quoque auctores eadem religionis testimonia ex quarto libro Esdræ referunt, quæ ex his septem, qui a nobis approbantur, ut patet apud Ambrosium, libro de bono mortis, c. 10. & super Lucam, cap. 1. At quantum Esdræ librum certum est non esse canonicum. Non igitur ex eo, quod Sancti ex hujusmodi libris testimonia tanquam sacra referant, satis ostenditur, eos esse divinos.

7. ARG. Septimum argumentum contra tertiam conclusionem est, quod D. Hieronymus ambigit, an Epistola illa ad Hebræos sit canonica; imo asserit, Latinos eam non recipere, ut patet ex lib. de viris illust. in Cajo, & ex commentariis super Esaiam (10). Eusebius item libro 6. cap. 16. Cajus, inquit, *vir disertissimus Pauli Apostoli tradidit esse Epistolam asserit, eam, quæ ad Hebræos scripta est, non commemorans, quæ & nunc apud Latinos putatur non esse Pauli Apostoli*. Non

igi-

(1) Cap. 17. (2) Cap. 1. (3) Cap. ult. (4) Cap. 7. (5) Cap. 9. (6) Cap. 3. (7) Cap. 9.

(8) An Philonis liber hic sit, incertum est. Euseb. certe lib. Eccl. hist. 2. c. 18. cum indicem librorum Philonis diligentissime scripserit, hujus libelli non meminit: ita a plurisque rejicitur.

(9) Genes. 49. 10. (10) Cap. 6. & 8.

igitur certum est, eam esse canonicam. Dubitat etiam idem Hieronymus (1) de auctoritate hujus Epistolæ in lib. de viris illustribus in Paulo, & in Epistola ad Paulinum, & in commentariis Hieronymi.

RATION. IN CONFIRMAT. 7. ARGU. Ac ne omnia ad Divi Hieronymi auctoritatem revocentur, ratio hoc idem ipsa suadet. Prima Lutheri est, in prologis dicentis: „Ad Hebræos Epistola nec Pauli est, nec alius Apostoli. Nam durum habet nomen, quod in 6. & in 10. capite simpliciter de nega poenitentiam peccatoribus post baptismum; & duodecimo cap. ait, Esau non invenisse poenitentiae locum, quamquam cum lacrymis inquisiverit eam. Quod est contra omnia Evangelia, & Epistolas Pauli“. Hæc Lutherus.

Alteram quoque rationem adiciunt viri quidam haud mediocriter in Ecclesia Catholica celebres, quod si Pauli hæc epist. fuisset, procul dubio ad Hebræos ab Hebræo, sermone fuisset Hebraico conscripta. At non esse, multis argumentis suadent; tum quoniam auctor hujus epistolæ, *Melchisedech*, inquit, interpretatur rex justitiæ: quod si Hebraici lingua diceret, absurdum esset, non aliter ac si dixisset, *Melchisedech* interpretatur Melchisedech: tum quoniam idem auctor Hebraica testimonia citat (2), non juxta veritatem Hebraicam, sed juxta translationem Septuaginta; non erat igitur Hebræus Hebræa lingua scribens ad Hebræos: tum quoniam epistola Hebraica nusquam gentium reperitur; non est autem probabile, ex omnibus epistolis Apostolicis hanc etiam periisse: nam reliquæ in idiomate, quo ab Apostolo sunt scriptæ, apud nos feruntur.

Tertia insuper ratione suadent, auctorem hujus epistolæ non fuisse Paulum, quoniam ad probandum Hebræis, Christum esse filium Dei, illo testimonio utitur (3), *Ipse eris mihi in filium, & ego ero illi in patrem*. Quod tamen in germano litteræ sensu de Salomone intelligitur: ut patet in lib. 2. Reg. (4) & in 1. lib. Paralipomenon (5). Deditur autem tantum Apostolum in tanta re, idque in principio Epistolæ, Hebræis pertinacibus loquentem, argumento imbecillo uti.

Quartam adhuc rationem addunt, quoniam auctor hujus epistolæ asserit (6), se in doctrina Evangelica ab his, qui Dominum audire, confirmatum. At Paulus ad Galatas clamat (7), se non didicisse Evangelium ab homine, sed sine homine per revelationem Jesu Christi.

Quintam rursus apponunt, quod hujus Epistolæ auctor loquens (8) proprie de testamento, quæ ratione a pacto distinguitur, probat verus quoque Testamentum morte ac sanguine confirmatum, probatque Exodi testimonio (9), ubi tamen Moyses non de testamento proprie, sed de pacto loquebatur. Non est igitur ille Paulus, ut qui minus apte referat sacramenta testimonia litterarum.

Postrema ratio est, quoniam ejusdem Epistolæ auctor asserit (10), in arca fuisse urnam mannae, & cibum Aaron, & tabulas; cum tamen tertio li-

bro Reg. (11) expresse dicatur, in arca non nisi tabulas fuisse. Nec igitur Pauli est, nec Epistola Canonica, utpote quæ cum libro canonico evidentissime pugnet. Ecce quibus rationibus Erasmus Roterodamus, & hunc secutus Cajetanus tertiam conclusionem moliantur evertere.

8. ARGU. Quartam vero conclusionem infirmare conantur argumentis ejusmodi.

Salutatio Epistolæ, quæ Jacobi inscribitur, nihil Dei, nihil Jesu Christi, nihil gratiæ pacisve sonat, sed profano more salutem dicit. Non ergo sapit Apostolicum usum & auctoritatem. Quare non videtur Jacobus auctor ejus Epistolæ, atque adeo ne alius quidem Apostolus. Cujus rei alia conjectura est apud Euseb. lib. 2. hist. Eccles. cap. 23. de hac epistola differentem his verbis: *Sciendum tamen est, quod a nonnullis non recipiatur, nec facile quis antiquorum meminerit ejus*. Nam quod Lutherus pingui Minerva argumentatur, hanc epistolam nullius Apostoli esse, quia contra Paulum tribuit operibus justificationem, & a viris doctis prorsus contemnendum est, & a nobis dissimulandum, ne de fide, & operibus ex-p-rym differamus.

9. ARGU. Nonum argumentum adversus eandem conclusionem intenditur; quod stylus Epistolæ secundæ, quæ Petro tribuitur, longe alius sit ab stylo primæ, ac proinde non sint ab eodem auctore conscriptæ. Certum est autem, auctorem primæ fuisse Petrum Apostolum. Non igitur secunda a Petro Apostolo scripta fuit. Ob hoc enim argumentum de illa secunda epistola in secunda epistola ad Cyprianum Hieronymus dubitat; atque Eusebius libro tertio, cap. 3. de secunda Petri multis, inquit, incertum est, &c.

10. ARG. Decimum argumentum in eandem conclusionem est, quod Eusebius libro tertio Eccles. histor. (11) eorum sententiæ subscribit, qui asserunt, duas posteriores Joannis Epistolas non esse Evangelistæ, sed cujusdam Joannis cognomento presbyteri; unde & salutatio harum epistolarum hujusmodi est: *Senior Cajo, Senior Eleste*. Est autem idem senior, qui presbyter. Sed etiam Hieronymus in hanc Eusebii opinionem liquet descendisse, in libro de viris illustribus, cum & Joannis Evangelistæ, & Papæ vitam operaque texeret.

11. ARG. Undecimum eandem item conclusionem labefactare contendit: quod epistola Judæ testimonium refert ex libro Enoch apocrypho. Quamobrem multi eam merito rejecerunt. Nam plerisque rejecisse Hieronymus auctor est; Eusebius item 3. Ecclesiast. hist. lib. (12)

12. ARG. Postremum argumentum contra quintam conclusionem multis conjecturis nititur, quas omnes concessit Erasmus in annotationibus in Apocalypsim. Igitur quantum complector animo, novem causas reperit, cur Apocalypsis non esse Joannis Apostoli, & Evangelistæ videatur; unam, quod Eusebius libro 3. hist. Eccles. (13) asserit, Apocalypsim non esse Joannis Evangelistæ; alteram, (14) quod Dionysius Alexandrinus, gravissim-

(1) Cap. 31. (2) Cap. 8. 9. & 10. (3) Cap. 1. (4) Cap. 7. (5) Cap. 28. (6) Cap. 2. (7) Cap. 1.
(8) Cap. 9. (9) Cap. 24. (10) Cap. 9. (11) Cap. 2. (12) Cap. 25. (13) Cap. 39.
(14) Euseb. lib. 7. Cap. 23.

imprimis auctor, & qui candidissime de hoc libro iudicavit, suspicatur opus ab alio quopiam Joanne conscriptum: tertiam, quod Doroteus Tyri Episcopus ac martyr prodidit, Joannem Evangelium suum scripsisse in insula Pathmo; de Apocalypsi autem nullam omnino facit mentionem (1): quartam, quod Cajus, vir sane orthodoxus, aperte negat, Apocalypsim esse Joannis Evangelistae, apud Eusebium libro septimo, capite vigesimo primo: quintam, quod Anastasius in suo catalogo, ubi sine controversia de huiusmodi rebus accuratissime disputavit, non aedet affirmare, hoc opus esse Joannis Evangelistae: sextam, quod Joannes Evangelista nomen suum per modestiam in Evangelio taceat, auctor vero Apocalypsis suum contra nomen frequenter inculcat: septimam, quod Graeci hunc librum non receperunt, ut auctor est Hieron. ad Dardanum; imo multi eruditissimi viri totum librum censuratum infectum sunt, quasi nihil haberet Apostolicae gravitatis, nec in sententiis quicquam esset, quod Apostolica maiestate dignum videretur: octavam, quod stylus Evangelistae ad huius libri magnopere discrepant: novam, quod in Graecia codicibus non erat titulus Joannis Evangelistae, sed Joannis Theologi, qui alias Presbyter cognominatus est. His conjecturis Erasmus utitur, ut hunc librum Joanni Evangelistae adimat. At Lutherus nec Apostolicum, nec Propheticum existimat, quod beatos dicat eos, qui servant, quae in ea scripta sunt, cum tamen nemo sciat, an solus sit an non sit; & praeterea cum humana intelligentia scripturam illam penitus non assequatur, rupturam (inquit) est, ac si eam non haberemus. Quippe divini libri, quoniam ad populi utilitatem accommodantur, ab humana intelligentia non sunt prorsus remoti. En argumenta, quibus fidei veritas impugnari quidem ab hominibus potest, vinci certe, aut superari non potest. Quod parte huius questionis ultima palam fiet ubi eorum argumentorum quantum quodque valeat, quantumque idoneum sit unumquodque videbimus.

C A P U T XI.

Ubi consulantur argumenta capite nunc proximo posita.

NON ego catholica dogmata crassa istorum circumfundere tenebris, nisi lumen possem accendere, quod quasi sole ex oriente fugeretur. Alioqui in haereticorum argumentationibus rectandis digitos ad fontes solum intendere, ne videlicet lumen illorum aquae in nostra scripta deriveretur, consilium est amicorum quidem, sed (nisi me fallit amor) timentium, ubi non est timor. Existimarent namque imperiti, argumenta esse maiora, quam ut a nobis refelli possent, si aut summam & breviter perstringeremus, aut certe omnino dissimularem. Mucronem itaque adversarii ipsi, qui acutimus, retundemus.

RESPON. AD I. Nam ad primum argumentum tametsi respondere possumus, non omnes libros ca-

nonicos esse simul ab universa Ecclesia receptos, quo fieri potuisse, ut quem priora Concilia minime recepissent, eum posteriora confirmarent; respondemus tamen (idque verius) Baruch prophetam tanquam partem quandam Hieremiae fuisse a veteribus computatam. Quod (ne nostrum videatur esse commentum) testimoniis antiquitatis roborandum est. Augustinus in primis tradit hoc 18. de civit. Dei lib. (2) haec in verba: *Prophetans autem de Christo Hieremias, Hic Deus meus (inquit (3)) & non estimabitur alter ad eum: Postbac in seculis visus est, & cum hominibus conversatus est.* Atque vestigio Augustinus, hoc testimonium, ait, quidam non Hieremiam, sed Baruch scribae eius attribunt: sed Hieremiam celebratius habetur. Et auctor. lib. qu. vet. & nov. testam. q. 102. sive Augustinus, sive quicumque tandem alius is fuerit, Cassiod. etiam in Psalm. 81. Chrysostomus quoque idem testimonium nomine Hieremiae citat, in homil. quadam de Trinitate. Sexta etiam Synodus fest. & refert ex eiusdem Chrysost. altera homilia, cuius initium est: *Profundam sectionem*, nomine Hieremiae illud idem testimonium. Clemens item Alex. lib. 1. paedag. cap. 10. illud, *Audi Israel mandata mea*, &c. quod Baruch 3. nos habemus, Hieremiae assignavit: & 1. 2. c. 3. referens illud, *Ubi sunt*, &c. divinam scripturam vocat. Et Basil. 4. lib. contra Eunomiam super illud, *Ut cognoscant se solum verum Deum*. Ambrosius item lib. 1. de poenitentia, cap. 8. & lib. 3. Exameron, cap. 14. & lib. 1. de fide cap. 2. ex eodem lib. sub nomine Hieremiae testimonia referunt. His adde Sixtum Papam in epist. sua prima ad omnes Christi fideles; Felicem in Ep. ad Petrum Episcopum Antiochenum in 5. Synodo condemnatum; Pelagium denique in Epistola ad Vigilium. Ecce qui libellos Baruch nomine nunc legitur, cum olim antiqui Hieremiae tribuebant: esseque difficile credere, nisi testes huius rei certissimos haberemus, quorum auctoritate primum illud argumentum difficulter quidem, sed abunde tamen elusum.

Ad confirmationem autem facilius responderi potest. Fateor enim tempore D. Hieronymi, quod nunc tenemus, id non fuisse adeo certum. Sed quemadmodum ante tempora Hieronymi, licet quidam asseruerint Epist. Jacobi ab alio sub nomine eius editam; tamen paulatim (ut idem ait) procedente tempore, obtinuit auctoritatem: & Epistola Iudae, quam a plerisque Hieronymus astruit fuisse reiectam, auctoritatem usque meruit: ita & liber iste Baruch, quamquam olim a quibusdam non fuerit receptus, modo tamen dignus est habitus, qui ab Ecclesia & Conciliis universalibus reciperebatur.

RESPON. AD 2. Secundum quoque argumentum facile diluitur. Nec enim verum est, in libris canonicis decernendis Ecclesiae regulam esse Hieronymum, quod Cajetanus perperam, ne dicam perniciosum existimavit. Hieron. quippe (ut Joan. Cochlaeus recte dixit (4)) in enumeratione canonicorum librorum veteris Testamenti Iosephum secutus est: qui in 1. lib. adversus Apollonem ex majorum suorum traditione, ut inquit, 22. lib. enumerat. Auctor est Euseb. lib. 3. c. 9. & 10. At August. non Iudae, sed

(1) Vide etiam eundem 1. 3. c. 25. (2) Cap. 33. (3) Baruch 3.

(4) In princ. Ep. ad Heb. & in resp. ad 16. artic. Parisiis damnatos, art. 4. in prologo Galeatio Hist. Eccles.

Ad Christianos in ea re sequitur, & recte hic quidem. Nam Ecclesia gentium columna est, & firmamentum veritatis. Probatum vero a Gelasio (sententia Hieronymi non in canone sanctorum scripturarum continendo, sed in his auctoribus condemnando, quos Hieronymus zelo Dei & fidei religione reprehendit. Atque ad secundum argumentum hac laus dicta fuit.

Nam ad primam ejus confirmationem respondet (id quod Doctores, sere credunt) librum illum non esse Cypriani, sed Rufini. Certe D. Cyprianus in Epistola ad Rogatianum, Ecclesiasticum, & in libro de habitu virginum, Sapientiam, ut divinos libros citat: quod vero Rufinus asserit, eorum traditionem eos libros a canone rejicienda (per lectionis dictam sit) patrum traditiones ignoravit. Tertium namque Carthaginense concilium, quod tres inter canonicos numeravit, dicit se a patribus accepisse; & August. lib. 1. de prædest. Satorum, proximos Apostolorum affirmat librum Sapientie tanquam divinum citavisse; atque Dionysius ex eodem libro magno præfationis honore testimonium allegat, inquiens (1): *In primis scripturarum insinuationibus quendam de divinis sapientie dixisse comperies, Amator factus sum forma illius.* Quid omnes commemorem? Hieronymus in prima caput Hieronimæ (2), ut librum prophetæ citat; Ambrosius autem 1. lib. de fide, Gregor. 18. moralium, & Concil. Sardicense in Epistola ad omnes Episcopos, et divinum librum Sapientie referunt; Concilium deorum Toletanum undecimum (3) in confessione fidei sanctam esse scripturam asseverat.

Quid Ecclesiasticum? Ut divinum citat Clemens Alexand. 7. lib. Strom. (4) Ambros. serm. 31. & lib. 4. de fide; Evaristus Papa in Epistola prima ad Episcopos Africanos; Sixtus secundus in Epistola ad Gratianum Episcopum. Utrumque autem lib. divinum scripturam esse, tanquam rem certam in fide tradit Epiphanius hæresi 76. Anomozorum. Non igitur patrum traditione eos libros Rufinus, sed sub potius sensu relutavit. At eo tempore, quo res nondum erat definita. Qua etiam ratione & reliquos excusamus. Nam quod D. Thom. in eam sententiam advocatur, id ferendum nullo modo est, ut ex 1. parte, q. 1. art. 3. colligere licet, & ex commentariis in quartum caput de divinis nominibus. Sed in illa q. 89. nihil de suo dixit; quæ ad verbum retulit Augustinam; qui tamen quam haberet constantem firmamque sententiam lib. 2. de doct. Christiana cap. 8. & lib. 17. de Civitate Dei, c. 8. & ad Horodium contra Priscillianistas, cap. 11. imo eo ipso libro de cura promouendis gerenda, c. 17. manifeste declaravit.

Secunda autem confirmatio, quæ ab auctoritate Concilii Laodicensis sumitur, imbecilla est. Non enim Concilium negat esse canonicos; licet inter canonicos noluerit annuenerat; quod nondum ea res satis erat explorata. Videlicet (quod sæpe jam diximus) non omnes libri canonici ab Ecclesia sunt communi consensu recepti.

Ad tertiam vero confirmationem (quoniam nihil in præsentia de auctoritate canonum, qui di-

cuntur Apostolorum, disputare volumus; nam hæc questio ab ea, quæ nunc in manibus est, separatur) dupliciter respondemus. Prius, ne quis ejusmodi argumento nos velit urgere, intelligat eodem cap. 84. tres Machabæorum libros inter canonicos supputari. Quod si Apostolorum hos octoginta quinque canones recipere cogimur; respondeant hic ipsi nobis, qui Machabæorum libros rejiciunt: Si autem, ne confiteantur, hos esse canonicos, testimonium hujus capituli contemnant, jam profecto non est, cur pondere illius nos velint obruere. Sed hanc disputationem (ut diximus) in aliud tempus reservantes, quod ad præsentem locum satis est, alteram responsum subijcimus: Clementem, qui eos canones dispersos in unum volumen congregasse dicitur, non omnes libros canonicos collegisse, quos Apostoli verbo tenus Ecclesie tradiderunt. Non enim aliunde vel Concilia, vel Patres Apostolorum proximi, hos esse sacros, quam ab Apostolis didicerunt. At tamen Iren. lib. 3. c. 3. referturque ab Euseb. lib. 5. cap. 6. Clementem, quoniam cum Apostolis vitam semper egerit, atque ab Apostolis institutus fuerit, recentem gessisse traditionis ærorum memoriam, & eorum formam semper in oculis habuisse. Ita si hæc responsio non placeat, detur alia: non omnes illos canones a Clemente editos, sed nonnullos a Græcis adjectos esse.

Ad postremam denique confirmationem, hujusmodi habeo responsum. Ut cum his liberaliter agamus, donemusque eis, Synagogam in fide errare non posse (quod tamen non perinde, ut de Ecclesia catholica certum est) negamus, hos libros a Synagoga esse reiectos. Aliud est enim non recipere, aliud vero rejicere. Judæi ergo intra suum canonem hos quidem libros publica auctoritate minime receperunt: tamen nonnulli etiam ex eis divinos, & sacros esse crediderunt. Quæ de re vide Cochleum in libello de canonicæ scripturæ & catholicæ Ecclesiæ auctoritate (5). De secundo igitur argumento hætenus.

RESPON. AD 3. Ad tertium autem præcipuum argumentum respondetur, ante id temporis nec rem fuisse tam expeditam, nec Conciliorum lectionem tam assiduam, nec hæreticorum impudentiam tam procacem in libris canonicis vel infirmandis, vel etiam rejiciendis. Quo circa non fuerunt perinde solliciti fideles de hujusmodi questione, cujus definitionem sine jactura pietatis poterant ignorare. Quod si argumentum idem contorquere in adversarios volumus, nihil est, quod facilius efficere possumus. Nam (ut ex Concilio primo Toletano didicimus) si quis dixerit, vel crediderit, alias scripturas præter eas, quas Ecclesia catholica recipit, in auctoritate habendas esse, vel venerandas, anathema est. Cum ergo plerique (quod retro nos ostendimus) hos libros tanquam divinos venerentur, certe, si Ecclesia non reciperet, in anathema Concilii Toletani pariter omnes incurrerent. Ne igitur hos audacia & temeritatis condemnemus, illos potius ignorantia laborasse concedamus. Imo cum perniciosius Ecclesie sit libros recipere pro sacris, qui revera non sunt, quam librum rejicere, qui alias vere sacri est (ut D. Th. prima parte q. 88. art. 5.

& de

& de potentia q. 4. art. 1. latius explicat) cum Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, Innocentius, Gelasius, ac fere sancti omnes hos libros tanquam sacros Ecclesie tradiderint: profecto si non essent, perniciosissime falleremur. De tertio igitur argumento satis dictum est.

RESPON. AD 4. Ad quartum vero argumentum primo dicitur, quod Gelasius forsitan unius libri nomine ambos complectitur; quod etiam in Esdra non ipse modo fecit, sed & Isidorus (1), & Hieronymus, qui Esdras interpretatus unicum edidit, sequens Hebræorum consuetudinem, qua Esdræ primus & secundus liber in uno est, ut Origen. in primum Psalmum docet, & Eusebius lib. 6. capitulo 18. Hanc autem mentem fuisse Gelasii vel illud abunde magnum argumentum est, quod idem ipse probat lectionem scripturarum, quæ per anni circulum distribuuntur, librum autem Machabæorum pro Dominicis Octobris, in quibus ambos Ecclesia legit. Deinde respondetur, Gelasium de secundo libro ambiguam forte sententiam tenuisse, eoque consilio in enumeratione eum librum prætermisisse. At August. 18. de Civitate Dei (2), & Isidorus 6. Etymologiarum (3), utrumque Machabæorum ab Ecclesia recipi asseverant: quod & in procemio horum librorum asseritur. Nec id modo in dubium vocare licet, quod D. Gregorio, Euseb. atque reliquis licuit aliquando dubitare.

RESPON. AD RATION. 4. ARGUM. Jam ad primam rationem, quæ in hujus quarti argumenti confirmationem asseritur, Joannes Annii in commentariis super secundum librum Philonis de temporibus (4) tradit, libros Machabæorum, qui absque temporibus scripti erant, Josephum adjunctione temporum apocryphos reddidisse. Ostendit vero id argumento, quo nos uti sumus; quo eodem Joannes quoque Lucidus permotus est 4. suæ chronographiæ libro. Urde autem Annii noster acceperit, aut sine temporibus Machabæorum olim libros haberi, aut Josephum adjecisse tempora (ingenue fateor) me præterit. Sed si id verum est, quemadmodum mendum, quod in numeris facillimum est, non auctoribus, sed librariis imputatur, ita menda, quæ Josephi per incuriam inducta sunt, non auctori libri Machabæorum, sed Josepho tribuimus; nec ob id libros hos apocryphos existimabimus. Tamen si Josephum germanam veramque catholicorum lectionem vitiasse, viris Ecclesiasticis omnibus dissimulantibus, atque adeo conventibus, mihi quidem non fit verisimile. Nisi volumus, mille quingentos annos, & eo amplius, Ecclesia in utramque aurem dormitante, inimicum hominem zizania superfeminasse. Quamobrem multo melius Euseb. Cæsariensis, licet hos libros non crediderint in sacrorum numerum referendos, asserit tamen auctorem illorum non supputare Græcorum regnum ab Alexandro, sed a Seleuco Nicanore, qui regnavit in Syria anno a morte Alexandri exacto undecimo. Cui numero si addas quinque annos (5), quibus Alexander tanquam Monarcha imperavit Græcis, conficitur numerus annorum exactus sexdecim; qui-

bis minor erat supputatio Monarchiæ Græcorum juxta rationem Hebraicam. Nam Græci ab Alexandro supputabant. Igitur quod juxta annalia Græca Antiochos regnasse dicitur anno centesimo quinquagesimo tertio, & juxta primum Machabæorum anno centesimo trigésimo septimo, verborum, non rerum dissensio est. Quippe, si centesimo trigésimo septimo sexdecim adjicias, numerus centesimos quinquagesimos tertius conficietur. Joannes vero Lucidus in eo discrepat ab Eusebio, quod scribit (6) Alexandrum post adeptam Monarchiam annos septem regnasse, Seleucum vero anno octavo post mortem Alexandri jam exacto. Sed quod ad præsentem attinet quæstionem, non admodum refert, utrum ex his verum sit, cum supputatio præcipua, de qua hic agimus, minime variatur.

In hujus vero confirmatione argumenti Ambrosius Catharinus Cajetanum affirmat tot peccata admisisse, quot verba pene effudit. Sic enim ille loquitur. Nec advertit homo ad carpendum promptulus, se quoque in reprehendendo Cajetano sæpe ac multum errasse. Hoc certe loco ter erravit. Sed istius errores coarguere nec meum est, nec hujus temporis. Quid ergo? Nonne hic peccavit Cajetanus? Peccavit sane. Primum in eo, quod temere & inconsiderate, ne superbe dicam & arroganter, auctorem libri Machabæorum ait in intelligentia Danielis esse deceptum, quem constat Spiritus sancti afflatu eum librum scripsisse. Deinde falso existimat Cajetanus, si auctor libri Machabæorum verba Danielis usurpat, idcirco Daniele interpretari. Quasi non licuerit Bernardo verbis scripturarum passim uti: quas si eum ab ipso male intelligi, quod verba non in eum asserat sensum, qui scripturarum erat germanus & proprius, is stultus esse videatur. Certe Poetz recentiores veterum versus etiam integros usurparunt elegantissime, nec tamen priorum illi versus a posterioribus in eandem sententiam capiuntur. Fallitur præterea Cajetanus in eo, quod putat Danielis prophetiam non potuisse ad Idolam Antiochi referri, quia Dominus ad futura tempora referendam declaravit. Eadem quippe scriptura & ad Luciferum pertinet, & ad Nabuchodonosor, & ad Antichristum. Vanissimum ergo fuit, auctorem libri Machabæorum reprehendere, quod in Idolo, abominatione, & desolatione Antiochi ad verba Danielis alluserit, vel ea certe in simili causa usurparit. Nam etsi in illum sensum Daniele adduxisset, id fecisset egregie, quod & Paulus, & Apostoli ceteri sæpe fecerunt.

At secunda ratio duobus modis refellitur. Prius enim nihil impedit, ut Spiritus S. scriptori assistat, qui in quibusdam tamen humano more ex modestia loquitur. Sic enim Paulus ait (7), *Etsi imperitus sermone, sed non scientia*; & rursum, *Ut minus sapiens dico, plus ego*; & iterum (8), *Donate mihi hanc injuriam*.

Posterior, aliud est loqui de ipsius historiæ veritate, aliud de interpretatione in aliam linguam. Interpres ergo veniam petit, non falsitatis, quæ nulla erat, sed elocutionis, quæ ab homine erat. Secunda

igi-

(1) 9. Etymol. cap. 1. (2) Cap. 36. (3) Cap. 1. (4) Annii hos libros Philoni tribuit, at docti negant.

(5) Quinque annos integros: nam regnavit præterea & aliquot menses. (6) Lib. 4. c. 2.

(7) 2. Cor. 11. 6. & 22. (8) 2. Cor. 12. 12.

igitur illa ratio hac duplici responsione convellitur.

Sed & tertia bis quoque consutari potest; & quia non est opus consideri, epistolam, cujus in priori sit mentio, eam esse, quæ e vestigio subditur; & quod si esse quæ contendat, habet in promptu quid dicat, puncta librariorum incuria esse male distincta. Illa enim verba, *anno centesimo octogesimo octavo*, non sunt initium epistolæ sequentis, sed finis antecedentis; ut subsequens epistola hoc principium habeat, *Populus qui est Hierosolymis*. Cujus rei illud est argumentum, quod diem, annumve, quod scribitur epistola, non ab initio statim, sed a hoc ponere soleamus; salutationem vero statim a principio. Tameñ utrumque Constantius & in epist. ad Donum Papam, & in epistola ad Georgium Constat. Patriarcham, conjunxerit. Quæ igitur secundo loco ponitur, hæc scripta est anno centesimo sexagesimo nono, ut in priori epistola dicitur: quæ vero ordiæ quidem scriptoræ antecedit, sed ipsa tamen posterius missa est, ea scripta fuit anno centesimo octogesimo octavo.

Iu ad quartam rationem facile dici poterat (quod ante monuimus) illam Epistolam non esse, cujus prior meminit. Quare nec necesse est fieri, eam esse scriptam anno centesimo sexagesimo nono. Quin compilerator illius secundi libri, sive is fuerit Iosephus, ut Annio placet, sive quisquam alius, quascunque Epistolas invenire potuit a Judæis scriptas, nullo servato ordine, in initio libri scribitur collocavit.

Quod si secundam illam esse admittimus, quam commemorat prima, dicere oportet, numerum non secundum Hebraicam computationem haberi, sed secundum Græcam. Potuit enim (nec id incommodum) fieri, ut qui eas literas dederint, ii Græcam monarchiæ supputationem fecerint secuti, quam tamen is, qui librum illum dicitur in compendium redigisse, noluit immutare, sed describere numerum, ut scriptam reperit. In aliis vero secutus est semper supputationem Hebraicam. Judas itaque mortuus est, juxta Hebræorum rationem, anno centesimo quinquagesimo secundo æpæto, hoc est, anno centesimo quinquagesimo tertio. Quibus si æponas sexdecim annos Græcæ supputationis, constat numerus centesimus sexagesimus nonus, qui idem est cum priori. Nam, quo anno Judas mortuus est, scripsit epistolam. Ita non est necesse cum Ruperto, libro de victoria verbi (1), alium a Machabæo Judam divinare, qui eam epistolam dederit.

Ad quintam, non desunt, qui existiment non Antiochem membratim divitum, sed ducem ab eo missum; sic enim videtur 1. capite significari: illum vero sæga elapsam morbo pestilenti interiisse, ut capitulo 9. dicitur. Sunt etiam, qui contendunt, in cap. illo 1. particulam, *Et*, adjectam esse librariorum vitio, lectionem autem veram hanc esse, *Perussit ducem*, & eos, qui cum ipso erant, *diviserunt membratim*, &c. Scio autem, verbum *percutere* interdum significare idem, quod occidere, ut eo loco, *Perussit Philistæum*, &c. & ibi, *Perussit Saul mille*, &c. Sed non cogimur hic, vocabuli propria significatione deserta, ad dictionem confugere figuratam: præsertim cum Danielis 11. cap.

de Antiocho scriptum sit, *Et veniens super eum Romanus, & percussus*; quo loco Hieronymus, *Perussus*, ait, *dicitur esse, non quod interierit*, &c. & 2. Reg. 2. *Servi David percusserunt de Benjamin 360. qui & mortui sunt*. Sed ne illud quidem huic expositioni repugnat, quod Lyrano objicit, Antiochem (ut hic dicitur) cecidisse. Non enim semper eo verbo mors significatur: sed, qui victus est, cecidisse vere asseritur. *Ceciderunt*, inquit (2), *per prona fugientes*. Sed ne illud quidem obstat, quod ibi legitur, *Cum ingressus esset intra ambitum sani, clauserunt templum*; cum autem intrasset Antiochus, &c. ubi videtur designari, Antiocho concluso nullum fuisse locum fugiendi relictum. Non enim intelligendum est templum clausum post ingressum ducis, sed cum milites essent intra sani ambitum: ut, si exempli causa dicamus, in atriis sacerdotes clauserunt januas templi. At contra cum milites Antiochi aditum templi occlusum aperuissent, ut cognita res est, lapidibus sunt a Judæis obruti. Potuit ergo dux ipse percussus, si ducis nomine Antiochus intelligitur, quo aditu aperto intraverat, exire atque fugere: ob quam fugam cap. 9. dicitur, inhoneste ac turpiter de Perside rediisse. Sed ne rimulas quærere ad elabendum videamur, ista responsio & planior & verior est (cui historicorum gravium consentit auctoritas) non eundem esse Antiochem, de quo primo capite, & de quo capite nono perhibetur: sed ibi Antiochi Magoi mortem scribi, hic vero Antiochi Epiphanis, cujus etiam finis primi libri capite sexto textitur. Nam illum Strabo libro 16. ait templum Bæli expoliare conatum, finitimos Barbaros interemisse.

Ad sextam, licet Rupertus omnia ea figurate velit intelligi de arca novi testamenti, id est, humanitate Jesu Christi; ad literam tamen miraculum illud vel jam factum, est cum expulsi gentibus a Judæa Hebræi ex diversis locis, ubi erant dispersi, convenerunt: vel forte etiam in conversatione Judæorum ante diem judicii futura, fiet.

Nec nostris conjecturis divina promissio debilitanda est. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

Postrema demum ratione solvenda varie torquentur auctores. Alii namque fingunt, Machabæos per matrem a tribu Juda originem ducere; eaque ratione defendunt, sceptrum de Juda non esse translatum. Alii sequentes traditiones Thalmud, asserunt, Machabæis quoque existentibus ducibus fuisse judices quosdam ex tribu Juda, penes quos summa decernendi atque imperandi potestas resideret, qui Hebræice *Zanedrin*, Latine senatus, ut apud Romanos, appellabatur. Unde illud est: *Populus qui est Hierosolymis, senatusque & Judas*, &c. Hos itaque cum Herodes, qui primus ex alienigenarum genere ortus regnum Judaicæ gentis obtinuit, in odium Davidici regni de medio sustulit, tunc vero sceptrum de tribu Juda dicitur abstruisse. Alii hunc nodum solvant, affirmantes illum Jacob Prophetiam, promissionem fuisse ad 1. æm comminationum intelligendam; quæ scilicet mutatis moribus commutetur: & quem modum sententia adversus Ninivitas post prophetiam translata est, ita quoque divina promissio filii Juda peccantibus fuerit commutata.

C

Quam

Quam quidem normam in explicandis tum comminationibus, tum promissionibus ex Ezechiele (1) desumunt, apud quem Dei & comminatio & pollicitatio pro conversis, aut averis hominum moribus transferantur. Nos vero, quibus consilium est alienas e positiones non inimice aut insectari, aut repellere, facilius hunc locum expediemus, si ex primo Machabzorum libro intelligamus, populum Judæorum ducatum Machabæis tradidisse, non tanquam proprium & hæreticarum, sed ad legem depositi conservandam; ut videlicet Israeliticam plebem interea tuerentur, donec surgeret Propheta fidelis, vel qui eos instrueret, vel quem de tribu Juda venturum expectabant. Quæ ex re sceptum de tribu Juda non auferebatur; eo præsertim, quod ipsa quoque tribus in hoc populi conditum sententiamque a principio saltem creditor concessisse. Quamvis ergo argumentum cum suis confirmationibus hoc modo fuerit confutatum. Nam quod argumentum Cajetanus in Matthæi 24. cap. ponit, auctorem libri Machabzorum errasse in interpretatione Prophetiæ Danielis, quam ad Antiochum ille refert, cum Lucas ad exercitum Romanorum perspicue retulerit, id nullius momenti est. Eadem quippe litera & ad Nabuchodonosorem & ad Antichristum spectare potest. Sic eadem & ad Antiochum, & ad Idolam Romanorum, & ad Antichristum pertinet. Quæ omnino res, quoniam nihil obscura est, nostra explicatione non eget.

RESPON. AD 5. At quintum argumentum refellamus. Non modo concilium Carthaginense, & Innocentius, sed plerique alii Sapientiam & Ecclesiasticum Salomonis assignaverunt (2). Nam librum quidem sapientiæ nomine Salomonis citat Tertullianus de præscriptionibus hæreticorum; Origenes super Epistolam ad Romanos lib. 8. Cyprianus sermone quarto de immortalitate; Basilii lib. 5. contra Eunomium; Ambrosius sermone 8. in Ps. *Beati Immaculati*, & lib. 3. *Exameron* cap. 15. & 4. lib. de fid. cap. 6. & Euseb. 11. lib. *Præparationis Evangelicæ* cap. 5. Quin Eusebius ipse lib. 4. *Ecclesiæ* hist. cap. 22. asserit, Egesippum, Irenæum, & omnes antiquos librum Sapientiæ Salomonis tribuisse. Tribuerunt certe Evaristus in Epistolam ad Episcopos Africanos; Felix primus ad omnes Episcopos Galliæ; Felix secundus ad Athanasium & ceteros Episcopos Egypti; Epiphanius hæresi 76. Anomzorum; Damascenus quarto suæ Theologiæ libro (3), ubi Iodocus Clithrovæus multis argumentis contendit, librum illum non fuisse Philonis, sed Salomonis: in quibus illud maximum est, quod verba, quæ auctor cap. 9. ejusdem libri de se dicit, non alii, quam Salomoni congruere possunt.

Ecclesiasticum quoque auctores nobilissimi Salomonis nomine retulerunt; Clemens Alexand. lib. 7. Strom. Gregorius Nazianzenus oratione octava; Basiliius quarto libro contra Eunomium; Chrysostomus, live quis alius fuerit, homil. tertia imperfecti operis in Matthæum. Ambrosius super 7. caput prioris ad Corinth. Hieronymus in cap. 10. Ecclesiasticis; Cyprianus ad Rogatianum, & 3. lib. ad Quirinum, & 1. serm. de eleemosyna; Cassio-

dor. in Psal. 55. & 66. & 97. Gregorius 10. lib. *Moralium* (4); & 1. quæst. 1. cap. *Non est paranda*; Sixtus primus in Epistolam ad omnes fratres; Marcellinus ad Salomonem Episcopum; Fabianus Epistolam ad omnes Orientales Episcopos; Sixtus secundus ad Gratianum; Damasus ad Episcopos Italiæ; Joannes Papa ad Valerium Episcopum. Quod si post tot, tamque graves auctores libros illos Salomonis esse asseveremus, nihil erit profecto cur timere debeamus.

Deinde librum esse hujus aut illius scriptoris non admodum interest catholicæ fidei, dummodo Spiritus sanctus auctor esse credatur (5). Quod Gregorius in præmio super Job c. 1. erudit & tradit & explicat. Nec enim refert, quæ penna rex Epistolam scripserit, si vero scripserit. Unde nihil obstat, ut in ea re, quæ ad fidem non pertinet, Innocentius, & Concilium Carthaginense communem antiquorum opinionem sequerentur. Nec proinde tamen in libris canonicis enuntiandis errare potuerit, quippe quod ad fidem attinere creditur sit.

Deinde, ut has duas responsiones prætermittamus, habemus aliam multo potiore, quam ex Eusebio lib. 11. *Præparationis Evangelicæ* (6) Joannes Driedonis expressit. Cum enim Salomon, juxta scripturam (7) locutus fuerit tria millia parabolarum, & carminum quinque millia, quæ non sunt in unum aliquod volumen a Salomone coacta, fuerant alii atque alii, qui sententias Salomonis sparsas collegerunt, ut patet Proverbiorum c. 25. Ita Augustinus Engubinus (8), secutus Rabbi Moysen, & Thalmudistas, credidit Elaiam libros Salomonis scripsisse: quod equidem incertum habeo; illud vero exploratum, sententias librorum qui Sapientiales vulgo nuncupantur, a Salomone quidem fuisse primum excerptas, sed non ab eodem auctore collectas. Unde & Jesus Syrach in Ecclesiastico (9) non ait, se potuisse, sed renovasse sapientiam de corde suo. Hujus ergo rei Innocentius & concilium Carthaginense non ignari optima ratione hos omnes libros Salomonis dederunt. Ac de quinto argumento hæc dixerimus.

RESPON. AD 6. Sextum vero argumentum Cajetani est in fine commentariorum super libros Historicos veteris Testamenti. Pudet autem virum alioqui ingeniosum & doctum, virum pium, ac nostræ familiæ columen, vano distinctionis novæ commentum argumentum firmissimum eludere voluisse, atque ut leviolem plagam repelleret, graviolem accepisse. Cum enim nomen libri canonici apud scriptores omnes, uno excepto Cajetano, pro sacro atque divino sumatur, non modo comprehendi animo, sed ne suspicione quidem potest attingi. Pontifices & Concilia omnia aliter vocabulum usurpasse, quando erat in usu universorum. Deinde concilium Carthaginense, ne quis aliter inverteret, quid nomine scripturarum canonicarum intelligeret, declaravit inquit: *Præter scripturas canonicas, nihil in Ecclesiastica legatur sub nomine divinarum scripturarum. Sum autem canonice scripturæ, &c.* Et Innocentius, *Hi libri, ait, recipiuntur in honorem sanctarum scripturarum.* Et in concilio Florentino eodem Spiritu in-

(1) Ezech. 33. vid. 2. Regum 7. & 3. Reg. 9. de promissione regi Davidi facta. (2) Hilary in Ps. 128. Cassiodorus in Ps. 88. & 89. & 91. Et 5. 1. hist. Eccl. c. 18. (3) cap. 18. (4) cap. 13. (5) Vide ea, quæ in consuetudine ex Hieron. referuntur. (6) Cap. 5. (7) 3. Reg. 4. (8) In comment. super Gen. (9) Cap. 50.

frante illi omnes libri, quos suscipit, & veneratur Ecclesia, & de quibus præsens disputatio instituitur, scripti a sacris auctoribus afferuntur. Præterea, cum sub eodem contextu omnes illi libri multo facili discrimine definiatur esse canonici, ridiculum est, ut parum in ipsa significatione, partim in aliis libris canonicos habeamus. Ac si hanc sensu distinctionem admittimus, auctoritate conciliorum atque pontificum nullus liber sacre constare poterit. Nam pari causatione, si id quidem lubicium esset, hæretici dicant, nonnulli quolibet de cæteris non esse canonicum ad firmandam fidem, sed ad instruendos mores. Id quoniam absurdum omnino est, retineamus potius eam rationem oportet, quam Cyprianus voluit evertere, vir (ut sæpe jam dixi) cum primis eruditus & pius, sed qui in libris sacris constitutis Erasmi aduertes, ingeniumque secutus, dum alios vestigiis voluit insilire, propriam gloriam maculavit. Ac de sexto argumento hætenus.

Ad confirmationem autem facilius responderi potest, non Ambrosium modo, sed & Cyprianum ad Pompejanum, & Augustinum 18. de Civ. Dei (1), necesse ex 3. & 4. libro Eisdem testimoniis, sed non tanquam ex spiritibus divinis edita, quibus scilicet nefas sit refragari.

RESPON. AD 7. In septimo principali argumento molestia fero, non alienos modo, verum etiam nostrates (bona verba legetur) in tam novam, ne dicam levem, sententiam incidisse, ut Epistolam ad Hebræos Apostoli Pauli esse negaverint (2).

Sed id multo molestius, ut, si Pauli non sit, propius sit canonica. Nam, auctore incerto, poterit Epistola certo esse canonica. Sive enim Lucas, seu Barnabas (quod quidam sunt opinati) eam Epistolam scripserint, canonica erit. Nam & per Lucam & per Barnabam Spiritus Sanctus loquebatur. Sed ad rem, Cumbæreticum sit, hanc Epistolam a sacris scripturis excludere, certe temerarium est (ne quid amplius dicam) de huius Epistolæ auctore dubitare, quem Paulum fuisse certissimis testimoniis confirmatur. Origenes in primis lib. 1. commentationum super Matthæum, & refertur ab Eusebio lib. 6. Ecclesiasticæ historiæ (3). Ego dico (ait) quod ipsa manifestissimè est Pauli Apostoli: & semper omnes antiqui majores nostri tam ut Pauli Apostoli suscepimus: & opinio usque ad nos pervenit, quod sermo ejus est Græco, sermone compositus, vel per Clementem Romanæ urbis Episcopum, vel per Lucam.

Clemens item Alexandrinus apud Eusebium 6. Ecclesiasticæ historiæ libro (4), Manifeste (inquit) est Pauli, scripta quidem Hebræo sermone tanquam Hebræis, sed a Luca in Græcum interpretata.

Eusebius quoque in eandem sententiam ivit, 3. libro historiæ Ecclesiasticæ (5). Ubi cum dixisset, Clementem Romanum Episcopum in Epistola ad Corinthios nomine Pauli testimonii huius Epistolæ usum, continuo subiicit: Unde constat, quod Apostolus hanc Epistolam tanquam Hebræis mittendam, patris eam sermone conscripserit: & (ut quidam tradunt) Lucam Evangelistam, aut autem Cle-

mentem interpretatum esse: quod & magis verum est, quia & stylus ipse Epistola Clementis cum hac concordat, & sensus nimirum utriusque scriptura plurimam similitudinem ferunt. Hætenus Eusebius. Et cap. 3. ejusdem libri (6) Pauli manifeste 14. sunt Epistolæ. Dies me deficiet, si velim enumerare auctores Græcos, qui hanc Epistolam Pauli tribuerunt. Nec minus si commemorarem etiam Latinos. Quid enim referam Athanasium in Epistola ad Episcopos Africanos, lib. 11. de fide Trinitatis? Quid Cyrillum 12. lib. Thesauro? Quid Chrysostomum innotis prope locis? Quid Ignatium? Quid Irenæum? Quid Damascenum? Quid Anacletem in Epistola de ordinatione Episcoporum? Quid Higinium in Epistola ad omnes Christi fideles? Quid Concilium Laodicenum? Quid tandem Concilium Ephesinum (7)? cum omnes Græci scriptores (ut auctor est Hieronymus ad Damascanum) hanc epistolam Apostoli Pauli esse vix voce fateantur. Theophylactus certe miratur eorum impudentiam, qui hanc epistolam Pauli esse inficiantur, affirmantque eos non secus peccare, quam si a Paulo abesse Christum negarent. Quid Latini? Nempe fateantur etiam. Fateatur Ambrosius super Psalmum, Beati immaculati, & libro de his, qui mysteriis initiantur, cap. 8. Augustinus insuper 2. lib. de doctr. Christian. cap. 8. & sæpe alias. Item Gregor. 5. lib. Moralium cap. 3. Gehasius cum concilio septuaginta Episcoporum: Innocentius Papa: Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum. Quid moror? mille quingentos abhinc annos Ecclesia legit hanc nomine Pauli Apostoli, & audeamus nos in dubium vertere, quod omnes catholici, & retro sæculis sine ambiguitate tenebant? Omitto quod Petrus, nisi me valde opinio fallit, testatur Paulum Hebræis epistolam scripsisse. Nam primam Petri Hebræis scriptam esse, solatio ipsa adeo aperte docet, ut ne Cyprianus ipse quidem negare poterit. At secunda Petri eisdem quoque scripta est. Ait enim: Ecce jam vobis hanc secundam scribo epistolam. In hujus vero fine sic Petrus inquit: Sicut & carissimus frater noster Paulus scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis, &c. Vobis, scilicet Hebræis, ad quos scribebat Petrus. Unde facti distinctione subiungit: Sicut & in omnibus epistolis: ut non obscure intelligeres, quod Paulus Hebræis de longanimitate & salute Christi, idem & in aliis epistolis scripsisset. Non est ergo, cur de auctore huius epistolæ quisquam dubitet.

At Hieronymus dubitat. Certe, ut dubitasset, non proinde nostram hanc certam, indubitatamque fidem ambigam efficere potuisset. Sed negamus, Hieronymum anepitem hoc loco (quod illi falsissime impingitur) habere, sententiam. Nam ut innumera loca silentio prætereamus, quibus refert Hieronymus ex hac epistola nomine Pauli testimonio; ut illud etiam dissimulemus, quod de viris illis tribus in Paulo, cum quorumdam contrariam sententiam expressisset, quam argumenta &

(1) Cap. 36. (2) Arius negavit hanc Epistolam esse Pauli.

(4) Cap. 11. (5) Cap. 37. (6) Cap. 9. (7) Cap. 10.

quod Christus est factus Pontifex, & Apostolus est, &c. Hieronymus in Epistola ad Damascanum, & in Epistola ad Augustinum, &c. præsidebat tamen Synodo, & est a Synodo scripta.

lit; ille profecto locus Hieronymianæ sententiæ clarissimus testis est, qui habetur in epistola ad Dardanum de terra promissionis, in hæc verba: *Var electionis loquitur ad Hebræos, fide, qui vocatur Abraham, &c. Nec me fugit, quod perfidia Judæorum hac testimonia non suscepit. Illud nostri dicendum est, hanc epistolam, quæ inscribitur ad Hebræos, non solum ab Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus vestro Græci sermonis scriptoribus, quasi Pauli Apostoli, suscipi; & nihil interesse cujus sit, cum Ecclesiastici viri sit, & quotiæ Ecclesiarum lætione celebratur. Quod si eam Latineram consuecudo non recipit inter scripturas canonicas, nec Græcorum Ecclesia Apocalypsim Joannis eadem libertate suscipiunt; & tamen nos utramque suscipimus, nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scripturarum auctoritatem sequentes, qui utriusque testimonii utuntur, non ut interdum de apocryphis facere solent, sed quasi canonicis & Ecclesiasticis. Hactenus Hieronymus. Et in Epistolam ad Titum (1), *Lege* (inquit) *ad Hebræos epistolam Pauli Apostoli, siue cuiuscumque alterius eam esse putas, quia jam inter Ecclesiasticas est recepta.**

RESP. AD RATIONES 7. ARGUMENTI. Ad primam igitur rationem, quoniam in relectione de penitentia accurate hæc ac diligenter illa Apostoli loca explicata sunt, non est necesse modo respondere.

Ad secundam respondere necesse est, & quidem eo ordine, quo adversum constitutam veritatem objectionis singulæ/particulæ fuere propositæ. Nam, quod prima particula objiciebatur, facile dilatur, cum contingere poterit, ut interpres reliquerit quidem in texto verba Hebræica, sed in margine, quod fieri solet, addita fuerit interpretatio, quam librarius textui deinceps inseruerit. Quod etiam idem in Matthæo usu fortasse venit in verbis illis (2) *Eli, Eli, &c.* Quod autem, quæ expositæ fortasse quippiam in margine apposuerit, ea scriptorum vitio textui nonnumquam inserantur, Nicolaus Lirani recte 2. Reg. 8. animadvertit: illa enim verba, *De quo fecit Salomon omnia vasa aurea in templo, & mare æneum & columnas, & altaria in hunc modum & adjecta, & inserta esse constat.*

Potuit & alia ex causa proficisci, ut Apostolus vel Evangelista Hebræice scribens, quorundam vocabulorum interpretationem adjecerit, quod apud Judæos erant verba quædam vel Chaldaica, vel Syriaca, quæ potuerunt commodè in linguam Hebræicam verti; ut (3) *Golgotha*, & *Ephphetha*.

Ecce duas causas, quibus interim argumentum illud Cajetani posset eludi. Quo ne librum quidem Genesios Hebræico sermone scriptum sibi Cajetanus suaderet. Nam ibi legitur (4) Rachel vocasse filii sui nomen Benoni, id est, filium doloris mei: nomen vero ei a patre inditum Benjamin, id est, filium dextræ; & in Exodo (5): *Est enim phasæ, id est & transitus Domini.* Respondeant nobis isti, qui simili argutia negotium nobis exhibere volunt: & si non valuerint, tertiam causam nos reddemus. Videlicet, sunt nomina composita

ex multis simplicibus, quæ nonnumquam integra in compositione manent, interdum corrupta: ea si aliis verbis eadem etiam lingua explicare volueris, nihil absurdum orietur: et si verbi causa dicam Nicola, interpretator Dei color: paterfamilias, hoc est, domus gubernator & pater. Quod idem in nominibus Benoni & Melchisedech evenire potuit.

Sed ne ad hæc tanquam in aram confugiamus, illa causa & præstantissima & verissima est, interpretem id iure suo facere potuisse, cum videlicet necessum fuit Hebræica verba manere. Si enim interpretes translissent, *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* non fuisse a Latinis præceptum, quorum astantes dixerint, *Heliam vocas iste*. Quare verba Hebræica retinere coactus, eorum interpretationem apposuit, quod facere æque poterat verbis Hebræicis non retentis. Certe Genesios 25. & Exodi 12. in Hebræo nominum interpretatio non habetur: sed interpres adjecit de suo.

Quod si objicias illam particulam non esse sacram scripturam, si hoc verum est, ut quæ ab officina interpretis prodierit: primum conceditur conclusio; nec ego video cur perborlescere debeamus. Deinde, negatur illa collectio, si ab interprete proficiscitur, extra sacras literas est. Nam particula quæ ad servandam vel congruitatem, vel intelligentiam in sacrarum literarum interpretatione additur, non censetur a sacris literis aliena. Unde Hieronymus in commentariis epistolæ ad Galatas (6), *Hæc consuetudinem*, inquit, *in pluribus locis scripturæ conservat, ut Hebræicum verbum cum interpretatione sua ponat; Bamimus Filius Timæi, Afer, divitis, Tabita, Dorcas, & Mesecb, vernaculus.* Ecce scripturam Hieronymus vocat etiam eam particulam, quam interpretem addidisse compertum est. Atque id in epistola ad Hebræos vel maxime locum habet: cujus interpres fuit vel Lucas, vel Clemens; quod Apostolo & vivente & vidente factum esse, ad veritatis similitudinem videretur esse propensius. Verum eûs asseverarem, nisi Acatæ temperamentum in causa conjecturæ placeret. Nihil ergo prima illa causa movere nos debet, ut crederetur hanc epistolam Hebræice scriptam non fuisse. Sed in secunda quidem causa movet: eadem enim in Apostolum torqueretur, qui in Actuum lib. (7) Judæi loquens citat scripturam veterem juxta translationem Septuaginta. Itaque interpres aut Lucas, aut Clemens, licet Hebræos Hebræice Paulus fuerit allocutus, versionem tamen Septuaginta interpretum magis reddere voluit, ne Græci literæ novitate turbarentur. Quam etiam ob rem Apostolus (8) Romanis scribens abutitur testimonio Habacuc juxta translationem Septuaginta, ne Romanis auribus inusitam orationem afferret: ut Hieronymus auctor est in commentariis super Habacuc (9).

Jam vero tertia illa causa, quæ in postrema hujus rationis parte nobis opponitur, nulla est. Audivi equidem ab Hebræo, cui Hebræi Carpentorages primas ex suis hominibus deferebant, epistolam hanc Hebræicam hodie etiam, Matthæique

(1) Cap. 8. (2) Cap. 27. 46.

(3) Joan. c. 12. videtur aliter vocem Hebræicam esse. Sed quia voces Chaldææ erant Hebræis quasi propria, ideo Evangelista dixit: *Hebræica autem Golgotha*: quemadmodum si ego dicam, Hispanè autem Javali. Quam vocem puni- cam esse certum est pro apro ab Hispanis usurpata.

(4) Cap. 35. 18. (5) Cap. 12. 21. (6) Cap. 4. in illud, Abba pater. (7) Act. 12. (8) Cap. 1. 17. (9) Cap. 2.

que Evangelium extare (1). Sed ut Iudæus ille nos irritare voluerit, aut, etiam ex alicujus Hebræi versione illi habeant nunc Hebraicam epistolam Pauli, Evangeliumque Matthæi, perierint vero legitimum Matthæi ad Hebræos Evangelium, & epistola Pauli ad Hebræos, Iudæorum cura id verisimillimum est accidisse.

Ad tertiam rationem, qua etiam id agitur, ut Paulus auctor hujus epistolæ non credatur, prius responderetur, testimonium illud in sensu literali ad Christum referri. Nec obstat, sensum etiam literalem ad Salomonem etiam pertinere: cum eadem littera plura simul literalia sensa contineat; ut D. Thom. (2), & ante hunc D. Augustinus (3) tradidere. Quemadmodum igitur nomine David Christus interdum ad litem significatur, ut Ezech. 34. Suscitabo super ea Pastorem unum, servum meum David: & Hierem. 30. Serviens Domino Deo suo, & David regi suo, &c. sic & per nomen Salomonis Christum Dominum eo loco scriptura signavit. Id ne nos præteriret, adjecit, *Stabilitatem ejus usque in sempiternum*. Quod apud Lucam (4) Angelum ad Christum retulisse, notius est, quam ut explicandum sit: *Filius, inquit, altissimi vocabitur, & super domum David sedebit*. Augustinus porro auctor est (5) Psalm. 71. licet in Salomonem inscribatur, Iudæos tamen de Christo esse prophetiam invicissimè defendere, quia nonnulla ibi dicta sunt, ut in Salomonem convenire non possint. Quæ eadem profecto causa, ut de Psalmo 44. idem sentiamus, cogit.

Posterior, ut in sensu allegorico hoc testimonio Paulus abuteretur, nihil a suo more faceret alienum; qui cum sæpe alias, tum maxime in prioribus Corinth. epistola (6), ex sensu allegorico argomentatur. Aliud est enim ex sensu spirituali certum & efficax argumentum trahi, quod Augustinus (7), Dionysius (8), Hieronymusque (9) negant; aliud vero argumentum inde probabile duci, id quod nemo sane doctus negare potest. Quod enim Rhetores argumenta verosimilia certis & exploratis adjungunt, id Apostolus quoque facit. Peritis autem hoc loco multo & commodius & vehementius facere, ubi Hebræi intelligebant ea, quæ David in Salomone Deus promiserat, in Christo esse complenda. Intelligebant autem eisdem sacris litteris sæpius admoniti, ut Mich. 4. Dan. 7. patet.

Ad quartam rationem non oporteret respondere, si oratio Pauli colo & commate aptius distingueretur. Itaque lectio in hunc modum habere debet: *Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est; ut illa verba, Ab eis, qui audierunt non ad participium sequens, sed ad infinitivum antecedens referantur*. Sed cui hæc displicent, is tale habeat responsum. Quod Paul. ait, *In nos confirmata est*, non ad se peculiariter refert, sed ad Iudæos generaliter, ut Glossa interlinearis admonuit. Præterquam quod Paulus non ait se accepisse doctrinam ab eis, qui audierunt, sed laticis confirmationem: accepit enim & Sacramenta ab illis, & doctrinæ confirma-

tionem, tum quia Ananias dixit illi, quid oporteret eum facere, tum quia ascendit ad antecessores Apostolos, ne forte in vanum curreret, &c.

Ad quintam vero respondere oportet in hunc modum: nomen Testamenti apud Latinos interdum significare pactum, & promissionem, ut Hieron. in Hierem. 31. cap. & in Malac. 2. cap. scripsit, & Innocentius in capite *Cum Marthe, de celebratione misse*, etudite postea docuit. In quam significationem illud tradidit accipiendum, quod in canone dicitur, *Hic est calix novi & æterni Testamenti*, id est, novæ ac æternæ promissionis: & illud etiam ad Hebræos (10) *Novi testamenti mediator est, ut re promissionem accipiant, qui vocati sunt, hereditatis æternæ*. Illud etiam exploratum est, apud Græcos nomen διαθήκη, interdum proprie testamentum, nonnunquam pactum, fœdus, & pollicitationem significare, ut ex Auctorum Apostolicorum capite tertio Budæus in commentariis probat. In qua etiam posteriori significatione & Genesios nono, & Psalm. 54. & 88. & 105. nomen διαθήκη legitur.

Vocabulum quoque Hebraicum *Berith*, quod Exodus 24. & Hierem. 31. habetur, licet frequenter pactum fœdusque significet, quandoque tamen ad testamenti significationem flectitur. Nam & Hieron. Zachariæ nono, & Psalmorum interpret Psal. 44. nomen *Berith* in testamentum vertit. Imo licet & quila nomen illud semper pactum interpretetur, at 70. tamen fere testamentum, ut Hieron. in 2. cap. Malach. testatur. In nomine igitur Hebraico Paulus ludere potuit Rhetorum more, & vocem a proprio ad improprium significatum flectere: quod idem, si aut Græce, aut Latine loqueretur, facere potuisset. Idque eo magis, quod instrumentum, a sanis oblatum, testamentum dicitur; quamvis codicillo postea vel mutentur aliqua, & aliqua inducantur, vel etiam totum omnino, quod testamento semel cautum erat, antiquetur. Quocirca & vetus illud legatum, testamentum quidem erat signatum a vivo: sed apertum moriente Christo, ut velum scissum ostendit, ac per Evangelicam Legem velut per codicillum abolitum. Id quod Lactantius de vera sapientia (11) videtur mihi intellexisse. Nihil igitur obstat, quominus Exodus loquentem de veteri fœdere, loquens etiam proprie de testamento Paulus adducat. Quinimo consentaneum argumentum est, ut perfectum testamentum, scilicet novum, sanguine confirmatum sit & morte testatoris, quandoquidem imperfectum illud vetus non sine sanguine firmatum est: ut figura figurato congrueret. Atque hæc quidem responsio argumento Cajetani satis facit; etiam si nomen Hebraicum non testamentum proprie, sed fœdus solum significet; quod & Hieronym. in 31. cap. Hierem. & Hebræi docti contendunt.

Ad postrema vero rationem is ipse, qui posuit, respondet; illa tria quidem in arca fuisse omnia, ut Paul. dicit, sed urnam & virgam foris pendentes a latere; tabulas vero intus, ut 3. lib. Regum (12) habetur. Rursum etiam forte post illa Salomonis tem-

(1) Ante paucos annos Sebastianus Munsterus dedit Evangelium Matthæi Heb. & ejus in Latinam linguam ver. onem. (2) 1. part. q. 1. art. 10. (3) 2. de doct. Christ. c. 29. & 12. Conf. c. 26. 31. & 32. (4) Cap. 1. 32. (5) De unit. Eccl. c. 8. (6) Cap. 9. (7) August. ad Ponton. Denotissim. epist. 48. (8) Dionys. in epist. ad Tit. (9) Hier. in 13. Ada. lib. c. (10) Cap. 9. 15. (11) Cap. 27. (12) Cap. 2.

poris Sacerdotes cupientes, virgam, & manna in secetiori tutiliorique esse custodia, intra arcam cum tabulis posuerunt. Cujus rei Paulus non erat inscius; nos somus, qui Hebræorum traditiones ignoramus. Theoph. in Epist. ad Hebræos cap. 9. asserit Paulum optime institutum in rebus Judaicis a Gamaliële ex traditione hoc habuisse, hodieque Pharizæorum sectam assentiri, rem ita se habere. Admonuerat fere idem prior Chrysostom. hom. 18. De septimo itaque argumento, & huic adjunctis rationibus satis est dictum. Nam quod ex illis verbis, *Celerius autem videbo vos*, Cajetanus argumentatur, alienum a ratione videri, ut, postquam appellaverit Cæsarem, spondeat se Paulus dæmonum Judæis, adeo leve est, ut referre pigeat, nedum refellere.

RESPON. AD 8. In octavo vero principali argumento, quo quarta conclusio congeritur, Cajetanus quidem non negat, Epistolam Jacobi esse canonicam, sed auctorem asserit incertum esse. Erasmus addit, eam non sapere apostolicam auctoritatem. At cum Hieronym. de viris illustr. (1) Urbanus Papa in Epistol. de communi vita, Alexand. quintus a Petro in Epist. ad omnes Episcopos, Anacletus in Epist. de oppressione Episcoporum, Marcellus Papa ad Episcopos Antiochenæ provincie, Gelasius cum Concilio septuaginta, Innocentius I. Concil. Milevitano cap. 7. Concil. Laodicen. Carthag. Florent. Trid. hanc Epistolam Jacobi Apostoli, Jacobi, inquam, Apost. esse affirmaverint, idque Ecclesie universalis usu confirmante; temerarium est, ne dicam erroneum, hujus Epistolæ certitudinem velle aut ex incerto auctore, aut ex stylo salutationis infirmare; idque argumento leviori, quam cul respondere debeamus.

RESPON. AD 9. Ad novum argumentum sic respondeo. Erroneum est, ne dicam hæreticum, secundam illam Epistolam Petri Apostoli esse, negare. Adversatur enim in primis omnibus sanctis; deinde Innocentio & Gelasio; præterea conciliis Laodiceno, Carthaginensi, Florentino, Tridentino; denique usui catholicæ Ecclesiæ, quæ legit eam hoc festo transfigurationis nomine Petri Apostoli.

Contineret etiam aliquid falsi, si Petrus Apostolus ejus auctor non fuisset. Nam licet argumentum ex salutatione ipsius Epistolæ forsitan eladeretur, quod a falsario quopiam esset adjecta; at, quod capite primo illius epistolæ legitur, eludi nulla ratione potest. Hanc vocem (ait) nos audivimus de celo allatam, cum essemus in monte sancto cum ipso. Quod si Petrus non scripsit epistolam, (Joanni autem Jacobove tribuere, stultitiz manifestariz est) falsum epistola continet: Quod est Hæreticum. Argumentum vero illud, quod Erasmus movit, imo plerisque olim ante Hieronymum (ut refert idem de viris illustribus in Petro) infirmum est; cum eundem auctorem sæpe contingat non aliam modo, verum tandem quoque sententiam stylo scribere differenti. Quod (ut reliquos prætereamus) in D. Gregorio videre licet: cujus epistolas si cum aliis ejusdem operibus conferas, judiciumque feras ex diverso dicendi characterē, ab alio auctore scriptas esse judicaveris.

Hieronymus tamen ad Hodiham, quest. 17. aliter responderet, inquiens: *Due epistolæ, quæ feruntur Petri stylo inter se & characterē discrepant, stultitizque verborum: ex quo intelligimus, Revertam pro necessitate verum diversis fuisse usum interpretibus.* En Hieronymus ex dissimili stylo non diversos auctores colligit, sed interpretes differentes (2). Apostoli enim in aliena lingua malebant per interpretationem scribere, quam dono linguarum abuti, quod non ad elegantiam & luxum, sed ad usus necessarios acceperant. Nec me fugit, quod Erasmus hunc locum Hieronymi detorqueat: sed more suo facit, ut pro sua libidine interturbet omnia.

RESPON. AD 10. Propter decimum argumentum Erasmus & Cajetanus datas illas posteriores epistolas negant esse Joannis Evangelistæ. Quam ego sententiam non temerariam modo, sed etiam erroneam esse crediderim. Quoniam si Joannis, cognomento Senioris, asserantur, non sunt profecto canonice. Nec enim quisquam Joannem presbyterum auctorem sacrum existimavit. Sunt autem sine dubio, ut antea nobis demonstratum est, epistolæ canonice: non ergo sunt Joannis presbyteri, sed Evangelistæ. Quod Origenes in 1. Plalm. apud Eusebium 8. lib. Ecclesiast. hist. cap. 18. Clemens lib. 2. Strom. (3) Damasc. 4. lib. (4), Isidorus Lexic. etymolog. August. 2. de doctrina Christiana (5), Hieronymus ad Evagrium, Innocentius primus (6), Gelasius, Concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinumque testantur. Sed tempore Paschali universalis Ecclesia duas has epistolas nomine Joannis Apostoli populo legit, Ecclesiæ autem, conciliis, & sanctis antiquis tutus nos committeremus, quam novit illis auctoribus; quorum argumentum cum imbecillum sit, alia confutatione non eget.

RESPON. AD 11. Undecimum vero argumentum indignum esset, quod in aliorum numerum censeretur, nisi ob illud Cajetanus asseruisset, hanc epistolam minoris esse auctoritatis, quam alias, quæ sunt certo scripturæ sacre. Nam hujus epistolæ auctoritatem expresse negare non audeat, ne quid invidiæ subeat, aut criminis. Cum autem Hieronymus asserat, auctoritatem jam vetustate & usu meruisse, & inter canonicas computari; miror equidem, cur Cajetanus aliorum opinionem sub Hieronymi censuram non redegerit, quem pro certa regula sacrorum librorum habendum existimavit. Cajetani igitur assertio hoc loco periculosa est, si vis comparativi teneatur: Minoris (inquit) auctoritatis est ista, quæ sunt certo scripturæ sacre. Non est igitur certo scripturæ sacre: quod est erroneum. At quidam ante Hieronymum hanc epistolam non probantur. Fætor; sed fuerunt nonnulla ante Hieronymum in controversia, quæ modo in dubium vertere hærentiam est. At citat librum apocryphum. Forsitan apocryphus apud Hebræos non erat. Quod si esset; ut & Hieronymo, & plerisque aliis placet, nihil mirum, si ab Apostolo quida referatur; cum testimonia referat Paulus in Arato (7), Menandro (8), Epimenide (9), ethnicis prophanisque poetis. Vide Hieronymum in epist. ad Ephes. c. 5. & ad Tit. 1. At coarguit hoc responsum Cajetan. Non abs re, in-

(1) Orig. hoc in Ier. (2) Clem. Alex. 7. lib. Strom. Glaucium tradit fuisse Petri interpretem, (3) Cap. 18. (4) Cap. 1. (5) Cap. 8. (6) 93. dist. c. legimus. (7) All. 17. 18. (8) 1. Cor. 15. 33. (9) ad Tim. 1. 12.

*aperta, hanc epistola a multis refutata est: quoniam esse citare apocrypha multo magis licet, quam potius; auctoritati tamen sacrae scripturae derogat, ut apocrypha Prophetia, ut simpliciter & absolute Prophetia, inducatur. Hæc ille. Verum aliud est, totum librum apocryphum esse, quod Hieronymus ait, quia scilicet quedam in eo libro continentur, quæ esset ambigua; aliud particulam illam, quam Iudas excitavit, apocrypham esse, quod nec Hieron., nec alius ex catholicis dixit. Nam licet ex auctore hæc non haberemus tam esse Prophetiam; auctoritas Judæ satis est, ut illam verissimè a Spiritu sancto extitisse sentiamus, sicut credimus illa verba, *Beatius est magis dare, quam accipere*, Jesu Christi esse, quia Paulus dixit. Sed stultus ego sum, qui hujusmodi argumenta conor refellere.*

RESPON. AD 12. Ad postremum argumentum, ubi Erasmi Luthericque conjectura ponuntur, ut Apocalypsis auctoritas infirmeretur, post ea, quæ diximus, non fuerit opus respondere; tantum satis fuerit admonere discipulos. Manifesta enim percurramus, ut in obscurioribus immoremur, atque Franciscus Tinelanus in hac causa accuratissime laboravit, ediditque peculiaris controversiam, unde lector petere ea poterit, quæ hanc responsioni nostre deesse videbuntur. Nam ratio postulat, ut secundæ hujus controversiæ finem aliquando faciamus.

CAPUT XII

Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacramentum intelligentia scripturarum, ad fontes Hebræicum, & Græcum recurrendum.

In tertiâ vero questione magna dissensio est, earumque nisi judicetur, in summo errore necesse est nos, atque in maximam rerum ignorationem verari: An in sacramentum literarum intelligentia ad Hebræicum Græcumque fontes sic recurrendum: an potius editio ipsa Latina tam magnæ sit auctoritatis & ponderis, ut nec ab originali scriptura pendat, nec per eam aut corrigi oporteat, aut limari.

1. ARG. Prior autem hujus controversiæ pars funderetur ante omnia D. Hieronymi testimonio, qui in libro adversus Helvidium hujus assertionis primus auctor esse creditur, ea ratione val maxime, quod multo potius credenda sit mensura fontis unde, quamvis risit. Idem etiam in epistola ad Marcelinum (1), cujus initium, *Poss prioram*, cum fateretur, aliquem sese in vulgata editione Evangeliorum Latiorum emendasse, atque ad Græcam originem revocasse Lachry, obstrictiores suos contemnens: *si displices (inquit) fontis unde potissimum, cornu os riuales bibunt, & digeruntur, quæ arborum sylvas, & convallium gurgites arant, in scripturis legendis abjiciunt.* Idem confirmat in epistola ad Damasum de verbo Olam (2), cujus initium est, *Multi & firi contentum super Zachariam (3) v. dicens, Cogitavit ad Hebræos recurrere, & scientiæ veritatem de fonte magis, quam de rivulis querere: nempe, ut Cicero de oratore etiam ait, tardi ingenii est, rivulos consectari, fontes rerum non videre.* Et in epistola ad Vitalem, docuit, se ad Hebræicam veritatem, tanquam in præsidium & arcem, solitum esse confugere.

2. ARG. Hoc addo Augustini testimonium ex 2. de doctr. Christi cap. 15. & 18, de civit. Dei (4), quibus locis Hieronymi sententiæ subscribit.

Præterea Damasus coegit Hieronymum, ut novum Testamentum ad Græcam reduceret veritatem, quemadmodum Hieronymus idem in præfatione super quatuor Evangelia testatur. Id vero Damasus non jussisset, nisi intellexisset novi Testamenti veritatem a Græco fonte petendam.

3. ARG. Hieronymus quoque ipse in commentariis veterem interpretem sæpe vellicat, ut qui interpretando frequenter errarit. Non igitur veteri editioni Latinæ fidem habere necessum est; nisi Hieronymum aut malevolentiam velimus arguere, si mendaciter opera, aut imperitiæ, si ignorantia, quæ bene conversæ erant, reprehendit. Aliquid igitur, quæ ab editione Latinæ, querenda est sacramentum literarum firma intelligentia. Quid quod Laurentius Faber, Erasmus, Eugubinus, alique nonnulli juniores veteris interpretis nunc obscuritatem, nunc negligentiam, nunc imperitiæ, nunc superstitionem coarguere idoneis causis rationibusque videntur. Nec animus est tamen omnia eorum argumenta refutare, qui Latinam editionem, quæ Ecclesiæ utilis, solent reprehendere. His enim argumentis refutandis aliud & temporis, & operis dandum est. Illas solum reprehensiones afferemus, quibus veterem editionem falsitatis accusant. Primum autem Num. ultim. cap. Latium ajunt interpretem seipsum reddidisse non Hebræicæ modo veritati, verum etiam sacris omnino literis repugnantem. Illius enim editio præceptum non obscurum habet, ut nullus vir sanctum ducat, nisi de tribu & familia sua; nec ulla femina viro nubat alterius tribus & familij. Id autem tantum abstrahit scripturæ fide, ut nihil illis magis possit esse contrarium. Moyses quippe primus hoc neglexit, nec usque de sua ille tribu duxit uxorem. Aaron uxorem accepit Elisabeth de tribu Juda. Exod. 6. Soror regis Judæ nupsit Joia de Pontifici. 2. Paralip. 22. & 4. Reg. 11. Elisabeth, cum esset de filiabus Aaron, cognata erat Beatæ Mariæ, quæ sine dubio erat e tribu Juda. David Michol duxit filiam Saulis de tribu Benjamin. Undecim tribus non legem, sed juramentum præterunt, quominus filias suas Beniaminitis collocent, cum interim tamen eos, qui non juraverunt, nulla lege prohiberi apostatissimo præ se ferant. Jud. 11. Subditivum ergo est, adulterinum, & falsum, quod interpretes solum auctoritate redditum est. Deinde Michæ 5. Latina vetus editio hunc in modum habet: *Et in Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Judæ, ex te mihi egredietur, &c.* At Marthæus contrario penitus sensu verba eadem allegavit, inquit, *Et in Bethlehem nequaquam minimus es.* Præterea Psalm. 7. vers. 12. nostra editio habet, *Numquid irascitur per singulos dies (ubi Hebræica veritas contrarium sensum habet, cui Hieronymus omnino constant.)* Contendit etiam Calvinus, locum illum Ecclesiastes 9. *Nemo scit, utrum odio vel amore dignus sit, mendose esse ab interprete redditum, falsamque esse sententiam interpretis, cum plerique sciant, se odio dignos esse, & nonnulli scierint, se fuisse amore dignos.* Ac

sunt, qui credant interpretem Matth. 24. falsam reddidisse lectionem, dum pro, *Fulgore*, reddidit, *Fulgur*: quod utique non pertingit ab oriente in occidentem, sed solis fulgor est, qui pertingit. Arque illud quoque urget, quod Jonæ 4. vertit inre pres, Dominum hederam præparasse, ut esset umbra supra caput Jonæ, &c. cum, ipso quoque Hieronymo auctore (1), *kikajon* nec hederam sit, nec concubita, sed quoddam genus fruticis, Latinis & Græcis incognitum, quod Syris familiare est. Non ergo Dominus hederam præparavit, nec Jonas sub umbra hederæ requievit, quod interpretes falso transtulit.

4. ARG. Ad hæc si veteris latini interpretis editioni addidit esse debemus, compellemur a leonistoriam Sufannæ (2) recipere, atque etiam Bel draconis narrationem (3); quam quamvis Hebraica veritas non habet, Hieronymus fabulam vocat, non eam sacris libris additurus, nisi apud imperitos (ut ipse ait) videretur magnam partem voluminis detruncasse: item cogemur etiam Marci postremum caput accipere, quod Hieron. ad Heb. quæst. 3. non credit esse necessarium, cum in raris feratur Evangeliiis, & omnibus pene Græcæ libris hoc capitulum non habeatur: necessarium quæque erit historiam adolteræ mulieris venerari, quæ Joannis 8. cap. nunc habetur, cum eam tamen nec Eusebius cognoscat, nisi in Evangelio secundum Hebræos; nec Hieronymus eam prorsus agnoscat; sed ne Chrysostomus quidem eam interpretatione sua dignatus sit, quamvis illius alias fecerit mentionem. Atque Euthymius, licet eandem enarret, paulo tamen superius ait, in eætoribus exemplaribus non haberi, eo quod illegitima videatur.

5. ARG. Rursum, si Latini interpretis sequenda esset editio, fateri oporteret, omnes esse resurrecturos, ac proinde morituros, juxta id, quod in priore ad Corinthios epistola (4) dicitur, *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. At huic sententiæ stare non cogimur, ut D. etiam Thom. in commentariis super eundem locum astitit: quin probabilissima opinio est, homines, qui reperientur in die judicii vivi, nulla interveniente morte vivos esse judicandos, quod Apostolus certe videtur asserere in priore ad Thessalon. epistola (5). Adde huc, quod interpretes non erat Propheta, auctorve ficer, sed humano spiritu, & intelligentia sacræ litteræ ex aliena lingua in propriam transferbat. Errare igitur salique interpretando potuit. Quamobrem interpretis sensum non tenemur amplecti, sed ipsum textum, quemadmodum ab auctore sacro vel Hebræice, vel Græce traditus est. Aliud quippe fuerit (ut Hieronymus ait (6)) vatem esse, aliud interpretem; ibi enim spiritus ventura prædicat, hic eruditio & verborum copia, quæ intelligit, transfert.

6. ARG. Præterea, si non licet ab interpretis Latini translatione discedere, damnamus juniorum omnium in vertendis sacris literis diligentiam, linguarumque peritiam, tanquam videlicet otiosam ad sacras literas intelligendas. Nimirum, etiam si alium sensum habeant verba vel Hebræica, vel Græca, hic scilicet contemnendus est: ille vero

omni ratione tenendus, quem Latina vetus litera præferat. Nec hic argumentis satisfieri ea response potest, quod Hieronym. hujus editionis auctor (7) multo fuerit linguarum peritior, quam alius quisquam, ac proinde illius auctoritas, ingenium, & eruditio majora sint, quam cuiusquam alterius interpretis junioris. Hæc (inquam) responsio non facit satis. Primum, quoniam præstet oculis tuis videre, quam alienis: satis igitur erit, ut quisque linguas ipsas calleat, & videat ipse potius, quam credat interpreti. Deinde etiam, quoniam cum septuaginta interpretes, viri doctissimi, atque Hebræicæ, Græcæque lingue peritissimi interdum ipsi interpretando fuerint, non est cur existimemus, novum Hieronymum nusquam a vero, dum interpreteretur, errasse. Ut illud præteramus, quod editio hæc vetus an Hieronymi sit, an alterius, summa virorum doctissimorum disensione certatur: novum certe testamentum (ut de veteri taceam) aut Hieronymus non vertit, aut si vertit, ejus versio non extat. Quod si extaret, manet semper integrum argumentum, quod modo posuimus, Hieronymi utique sensum, ut qui facer auctor non fuerit, non oportere semper amplecti.

7. ARG. Præterea, in Clementina prima, titulo de magistris, Viennense concilium statuit, in Universitatibus Bononiensi, Parisiensi, Salmanticensi parandos esse trium linguarum doctores, qui earum peritiam studiosa instructione in alios transfundant; quod nisi esset ad sacras literas intelligendas magnopere necessarium, nulla ratione synodus statuisset.

Insuper non videtur hoc divinæ scripturæ negandum, quod humanis scripturis omnibus concedere necesse est, ut, cum de aliqua scriptura scilicet ambigitur, ad archetypum, unde translata est, recurratur.

Hic argumentis, & iis quidem non levibus, sed (ut plerique judicant) sane firmis novarum rerum studiosi sibi primum persuaserunt, ad veritatem novi ac veteris testamenti cognoscendam duorum linguarum Græcæ & Hebræicæ peritiam esse necessariam: inde rursum in eam opinionem descenderunt, ut non se existiment sacras litteras exponere, si interpretationem Latinam-vulgarem sequantur; id enim (inquiunt) est non auctorem scripturæ sacræ, sed ejus interpretem explicare: denique & eo progressi sunt, ut asserant, non oportere Latini interpretis auctoritatem amplecti, sed ipsius textus Hebræi in veteri testamento, Græci autem in novo; quo fieri, ut Latina editio nostra per exemplaria Hebræica & Græca sit omnino limanda ac corrigenda.

Hanc vero persuasionem, Lector optime, si forsitan induisti, exue, rogo, tantisper, dum tibi, qua sunt veriora certioraque, proponimus, Nos liquidem hanc sententiam a plerisque receptam refellere tentabimus. Refellemus autem (ut spero) illo ferente opem, cujus tueri causam cupimus adversum impugnatores veritatis. Ego enim si aut ostentatione aliqui adductus, aut studio certandi ad hanc potissimum disputationem me applicui, non modo stultitiam meam, sed etiam mores & ingenium con-

(1) In præf. super Dan. & Abacuc. (2) Daniel. 13. (3) Daniel. 13. (4) Cap. 15. 51. (5) Cap. 3. 14. & seq. (6) In præf. super Pentateuch. (7) Hieron. in Epist. ad August. cujus initium, *Tres simul*; & de Viris illustribus in fine emendationem agnoscit, non interpretationem.

condemnandum puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia coercetur; ego ne de maximis, & quæ ad Ecclesie unitatem continentendam magnopere pertineant, aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum aliis, tum etiam me ipsum velim? Causa igitur veri repertiendi disputare cupientes, controversiam hanc quatuor conclusionibus brevissime definimus.

CAPUT XIII.

In quo veteris vulgate editionis auctoritas demonstratur, & quod non est nunc ad Hebræos Græcosque recurrendum.

Prima conclusio, quæ maxime rem, causamque continet, nam cæteræ sunt quasi consensuæ: editionem hanc veterem atque vulgatam, quam post tempora D. Hieronymi Latina Ecclesia usurpavit, fidelibus esse retinendam in his omnibus, quæ ad fidem & mores spectant.

Secunda. Si qua morum & fidei questio inter catholicos exoritur, eam definiri oportere per latinam hanc veterem editionem; cuius videlicet si aliquod testimonium alteram questionis partem confirmaverit, ea sit catholicis amplectenda: sin contra reprobarerit, rejicienda.

Tertia. In fide ac morum disputatione non esse nunc temporis ad Hebræica Græcave exemplaria provocandum; nec iis certam controversiarum fidem esse faciendam.

Quarta. In his, quæ ad fidem & mores pertinent, non esse Latinæ exemplaria per Hebræica, vel Græca corrigenda.

Primum, sive axioma, sive pronunciatum, sive propositionem scholastico more vocare velis, Concilium Tridentinum sessione 4. in hæc verba definit: *Sacra Synodus considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesie Dei, si ex multis Latinis editionibus, quæ circumferuntur, sacrorum librorum, quænam pro authentica habenda sit, innotescat, statuit & decrevit, ut hæc ipse vetus & vulgata editio, quæ longo tot seculorum usu in Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus pro authentica habeatur, & quod eam nemo rejicere quovis pretexto audeat vel presumat.* Hic statuit Concilium.

Ne autem concilii solum auctoritate adversarios obviemus, causas cur id definerit, subiiciemus; nec enim synodo rationes deesse potuerunt, quibus ita iudicaverit.

Primum enim, vel in hac scriptura Latina aliquid falsum continetur, quod ad fidem moresque pertineat; vel e contrario verum est, quod nobis ubique tradit. Si verum est, id confirmare nitimur; si falsum, jam Ecclesia Romana atque Latina, in qua vel sola nunc temporis fides catholica perseverat, circa ea, quæ fidei sunt, graviter aberraret: suam enim aliquam scripturam, tanquam ab Spiritu sancto revelatam nomine vel Prophetæ, vel Apostoli, vel Evangelistæ proponeret. Quæ omnia re auctoritatem sibi adimeret in reliquis

proponendis; quo nihil aut absurdius, aut incommodius posset accidere.

Deinde (ut exempli causa ponatur aliquid, quod latius pateat) si forte modo vocetur in dubium, An historia mulieris adulteræ vera sit, neger autem quispiam veram esse; tunc aut hic error satis exploditur ex codicum Latinorum unanimi consensione, & id profecto est, quod querimus: aut non satis exploditur, impuneque licet eam historiam contemnere, quæ Latinorum omnium consensu celebratur, quæque nomine Joan. Evangelistæ quotannis in Ecclesia legitur; & jam Romanæ, Latinæque ac Catholicæ Ecclesiæ fides & auctoritas infringitur, violatur, enervatur, dum errare in cæteris posse simili ratione existimabitur. Quod quoniam absurdum penitus erat, iure idem Concilium Tridentinum eadem sessione decernit, ut, si quis libros ipsos canonicos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata editione habentur pro sacris non susceperit, anathema sit. Conficitur itaque, editionem Latinam tot annorum centenariis usque Ecclesiæ comprobata in his, quæ ad fidem & mores attinent, esse inconcusse retinendam.

Præterea, cum scholastici auctores abhinc fere quingentos annos in dogmatis theologicis confirmandis, aut etiam in hæresibus refellendis solum Latinam editionem tenuerint; id puto, an quicquam in suis disputationibus consecerint, necne? Quod si nihil certi confectum est, o miseros homines, qui trecentum annos, atque eo amplius, & oleum & operam perdidit! Quippe linguæ Græcæ atque Hebræicæ non habuerunt peritiam, sed, solo interprete Latino contenti, scholæ quidem dogmata confirmabant, rejiciebant autem universa, quæ illis adversarentur, Romana atque adeo Latina Ecclesia tacente, vidente, probante. Sin vero confectum est a Theologis scholasticis quippiam, credendum est certe, suis stabilendis conclusionibus tuto sese Latinæ editioni commisisse. Ea igitur editio est a fidelibus retinenda.

Postremo Hæreticæ pravitatis inquisitores in refutandis hæreticis atque puniendis, rogo, an hanc editionem Latinam sedulo tenere debeant? an potius necesse sit illis, ad Græcam & Hebræicam, quam minime noverunt, recurrere veritatem? Quod si indignum est, a re prorsus incognita gravissimi tribunalis pendere iudicium, si absurdum, e nostratibus ad alienos, id est, Hebræos & Græcos appellare, si impium, ad Judæorum, & schismaticorum senatum referre catholicæ fidei consultationem: haud quidem intelligo, quorsum Theologus huc errori contentiat, ut non existimet, editioni Latinæ certam fidem habendam. Intelligo autem, nostra hæc dilemmata versutos homines & impudentes cum plausu etiam elufuros. Nam & irrident scholæ universos auctores, & totum negotium cognitionis fidei cavillantur (1). Sed nos his argumentis sane nolumus hæreticos petulantes tanquam adversarios convincere, sed Theologis modestis veritatem suadere.

Etiam vero, qui hanc nostram editionem infirmare cupiant, videntur mihi nihil aliud moliri, nisi quoddam occultum hæreticorum patrocinium.

Nem-

(1) Lutherani de peritia linguarum superbiētes, mox veteres Theologos contempnere. Quod si quis novitatibus eorum contradiceret, prætendebant statim lectionem Græcam, & continuo in Græcam & Hebræicarum literarum ignaros plenis convitiis plausis invehebantur. Cochleus auctor est.

Neque Inquisitores despicient, qui scripturam Latinam tanquam certam regulam teneant, cum veritatis Græcæ atque Hebræicæ ignorantia teneantur. Scholasticos auctores despicient, qui vulgari Latino interpreti fidem suam alligant, cujus tamen (ut ajunt) intelligentiam sequi non cogimur; despicient sanctos etiam priscos, qui Hebræicæ linguæ peritiam caruere. Nam ex Græcis Dorotheum, Origenem, & Eusebium Hebræicas literas legitimos calluisse; Ex Latinis autem, præter Clementem, & Hieronymum, vix alius quispiam Hebræas literas novit. Quocirca fere sanctos in veteri testamento hallucinari necesse erat, imo adeo ejusdem instrumenti sacramenta omnia cæcis oculis attrectare. Ea si Christianæ aures merito perborrascunt; consentiamus, prorsus Latinam vulgatam editionem a fidelibus esse tenendam. Sanè (quod Frater Franciscus Thelmannus, vir literis & eruditione præcipuus, moribus & pietate insignis, præclarissime dixit) dum providam Dei dispensationem advertimus, facile videmus, quemadmodum cum fidei rectitudine connexa semper fuerit scripturæ veritas, & cum illa solita fuerit emigrare. Donec enim apud Judæos solos firmitas persistit recte fidei, apud eos quoque solos scripturæ soliditatem cognoscimus latuisse. Postea vero quam veritas a Judæis repulsa a gentibus suscepta est, digna Ecclesia gentibus est habita, quæ proprio suo idiomate, id est, Græco, quod & vulgarissimum erat inter eos, qui ex gentibus crediderant, & latissime cognitum, scripturam novi testamenti acciperet in stabilimentum fidei salutaris. Porro autem, cum ad Latinos devolvit jam fidei veritas cepit, Græcis maxime ex parte vel ob innatam levitatem, vel ob contentionis studium ab Ecclesiæ corpore disjunctis, certe dignam aliquam, divino munere, scripturæ stabilitatem Latinos accepisse consequens fuit. Nec quoquam pacto illud fieri verissimile potest, Latinam Ecclesiam, apud quam jam inde a multis annis Christianæ fidei veritas fuit, nullam adhuc scripturam Latinam habuisse, cui suis stabilendis dogmatis tuto imitti, suæque fidei adversarios condigna posset auctoritate revincere.

Aliud quoque gravissimum incommodum in Ecclesiam mihi videntur inferre, qui, Latina editione postposita, aliunde censent puram firmamque veritatem hauriendam: Quod Latini fideles, Græcas videlicet Hebræicasque literas ignorantes, cum scripturam sacram in suo idiomate Latino legerint, semper ancipiti sententi pendebunt. Siquidem nesciunt, nam, quæ Latine legunt, sic, analiter apud Græcos & Hebræos habeantur. Vacillabit itaque omni loco legentium fides, nec poterit alicubi firma consistere. Quo quid perniciosius esse potest? Latinam igitur vulgatam editionem tutam esse legentium fidelium anchoram, siue dubio teneamus: eisdemque argumentis etiam secundam conclusionem, quæ ut (ante diximus) hujus primæ, quam modo confirmavimus, corollaria est.

Tertiam vero primum ostendimus ex eo, quod plures scripturæ particule nobis subtrahantur, quæ scilicet in Græcis aut Hebræicis hujus temporis exemplaribus non leguntur: ut historia puerorum & Sa-

lame apud Danielum (1); & historia mulieris adulteræ apud Joannem (2). Imo & illud egregium de Trinitate testimonium (3). Tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, &c. ex Græcorum mendis ante aliquos annos nobis fuerat detractum: ut & Marci extremam coronidem (4), atque alia item multa ex Latino exemplari novi illi interpretes expunxerunt. Non igitur in Græcæ, vel Hebræicæ exemplaria fidei controversia resolvenda est; alioqui eas scripturæ partes reliquimus oportet, quæ Concilium Tridentinum atque adeo ecclesiæ nos voco & consensu recipit.

Deinde tertia illa conclusio hoc etiam argumento monstratur, quod, si est ad Græcæ exemplaria veritas expendenda, in Psal. 13. octo versus nos habemus, quos Hebræicus textus minime habet. Ita merito a nobis expungerentur, cum eos tamen auctoritate Apostoli (5) nos habemus.

Huic vero argumento nec Origenem (6), nec Hieronymum (7) facisse satis, Ecclesia demonstravit, quæ usque ad hoc temporis octo illos versus in Psal. 13. servandos credidit, non servatura, & (quod illi asserunt (8)) errore ignorantium falsent inserti.

Item Hebræorum doctores, nostri videlicet inimici, multo studio contendunt textum Hebræicum corrumpere, ut veros testamentum nostris exemplaribus facerent esse contrarium, ut Euseb. lib. 4. Eccles. hist. cap. 18. refert. Græci quoque eadem confectione multis locis, ut scripturam ad suam sensum traherent, novum testamentum violarunt, ut Tertul. 5. lib. adversus Marcionem testatur, & Euseb. lib. 5. Eccles. hist. cap. ult. & Iren. advers. hæres. lib. 4. cap. 29. & Basil. l. 2. contra Eunom. D. quoque Ambrosius in comment. super Ep. ad Rom. & in proemio primi libri super Lucam, & Hieron. in proemio super epist. ad Philemonem, & Origenes in commentariis super Epistolam ad Romanos. Nam imperis Græcis exemplaribus deest tota illa clausula, *Ei autem qui potens est*, &c. quam ne Theophylactus quidem habuit. Nec in sacris literis solum sed in sanctorum codicibus fecere idem. Nam & in sexto Concilio Constantinopolitano (9) Macarius, ejusque discipuli convicti sunt, quod in confirmationem sui erroris sanctorum testimonia aut truncarint, aut depravarint. Et in 7. Syn. Act. 4. ostenditur, Iconomachos ex testimonio beati Nili depravato nonnullis imposuisse, & Act. 5. ostensi sunt synodo libri quidam ab Hæreticis depravati. Quis fuit nomine Vigilli Romani Pontificis duos libellos prodætos, & Epistolam nomine Menno ad eundem Vigillum scriptam, titulos ementitos & suppositionis habuisse, eodem Concilio palam factum est. Et Leo in Epistola quandam ad Palæstinos queritur Epistolam, quam ad Flavianum scripserat, a Græcis depravatam. Atque hunc Græcorum morem fuisse, Nicolaus in Epistola ad Michael. Imperatorem testatur. Existimat Gregorius Epist. decima quarta 5. lib. Chacedonensem Synodum, scilicet & Ephesinam, esse a Græcis depravatam. Unde monet Narsum, ut non novis codicibus passim credat. Romanos autem codices ve-

riores

(1) Dan. 3. & 13. (2) Joann. 8. (3) 1. Joann. 5. 7. (4) Hieron. ad Hedibiam q. 3. assertis hoc caput in raris exemplaribus haberi. (5) Ad Rom. 3. (6) In comment. super 1. Pet. ad Rom.

(7) In proem. super 16. lib. comment. in Elia. (8) Cajetan. in illum Psalm. homo, ut solet, ad scribendi licentiam liber, nos omnes tanquam ignorantes & confidentes damnat. (9) Africa. n. 8.

nones esse affirmat, quam Græcos, Dionysius quoque Corinthiens. Episcop. apud Euseb. lib. 4. cap. 23. *Qui autem miramur, inquit, si dominica verba sanctæ scripturæ sulfare conati sunt, qui vidia hæc, quæ nos scripsimus, corrupterent?* Hæc Dionys. cum quæreretur, quas epistolæ esse ab hæreticis adulterinis detractionibus, additionibusque corruptas. Extat Epist. Cyrilli ad Successorem Diocæsariens. Episcopum, ubi nert se sciscitatum a Budo, Emesenz civitatis Episcopo, an consentiret Epistolæ Athanasii ad Epictetum. Corinthiorum Episcopum, respondisse, *Si hæc apud vos scripta non sunt adulterata, nam plura ex his ab hæreticis Ecclesiæ deprehenduntur esse depravata. Et tam contulissent Epistolam cum antiquis exemplaribus, depravatam inveniant &c.* Quo loco admonendi sunt omnes boni, ut a Cæciliis, Philippi, ac cæterorum similium fraudibus cavendo intelligant, quoties sanctorum veterum sententias ad causam suam accommodabunt. Id vero tam magis, cum nec librum, nec locum annotaverint; ibi enim eorum fides in veterum sententiis profrendis suspectior est. Proferrem autem multa hujusmodi loca, nisi esset lectori molestum, nec nunc alias res nos ageremus. Non igitur ad Hebræicæ & Græcæ exemplaria, ut quæ depravata sint; est recurrendum. At Hieronym. in Esa. 6. cap. non credit esse verosimile, ut Hebræi scripturam suam depravarint. Quid Hieronymi ætate fuerit, ego non discipulo: quævis Justinus Triphonem evicerit, quod a Judæis multa Prophetarum loca detracta fuissent; illudque inter cætera refert, *Dicite in nationibus, quia Dominus regnavit a ligno.* E quo versa illa verba, *A ligno*, detracta fuisse contendit. Post ea certo tempora a Judæis scripturas contaminatas Hieronymus, si viveret, non negaret. Præterea, qui Hebræicis exemplaribus ad hæreses, necesse est eos sequi Rabbiorum expositiones, & non catholicorum. Nam catholici vel septuaginta Interpretum, vel Latipam editionem exposuere. Indignum autem est, ut nunc denuo ab Hebræis nostræ fidei oracula petantur, Christiana quippe veritas ab Ecclesiæ viris quærenda est, non a Rabbiniis Synagogæ.

Ad hæc, ut ex multis unum aut alterum exemplum in medium proferatur, Geneleos octavo capite nostræ editio Latina habet, quod corvus a Noe dimissus egrediebatur, & non revertebatur. Sic Hieronymus habet in dialogo contra Luciferianos, & in Epistola ad Oceanum; sic Cyprianus in Epistola ad Novatianum hæreticum, *quod lapsus non est spes venie degredanda*; sic Ambrosius de Noe & Arca, cap. 17. sic Augustinus tractatu sexto in Joannem; sic Iudorus & Chylstomus in commentariis super Genesim; sic Euseb. in chron. sic breviter omnes doctores catholici tam Græci, quam Latini, tum veterissimi, tum juniores ex 70. Interpretibus habuere. Contra nunc Judæi legunt, Corvum egredi & reverti: quos sequuntur novi interpretes Lutherani. Pelicanus & Munsterus. Quibus ergo putas potius credendum esse? Nam Judæis hostibus Christi? Num hæreticis, inimicis Ecclesiæ? Nonne magis septuaginta Interpretibus? Nonne magis Hieronymo? Nonne magis sanctis antiquis viris Ecclesiasticis? Qui omnes inter se continentes eadem asserere nullo modo pos-

sunt, nisi uno divino spiritu contingerent. Symmachus, Theodorionis, Aquilæ translationes, quod vel Judaismo infecti, vel hæreseos nota essent infames, parum auctoritatis habere Hieronym. (1) non semel testatur. Irenæus etiam apud Euseb. lib. 5. eccles. hist. cap. 8, hoc argumento Theodorionis & Aquilæ translationem infirmat, quod Judæi essent ambo, & Profelyti, eosque Hebræonitæ sequerentur. Et nos Judæos atque hæreticos Judæorum interpretes, & in errore socios admittimus? ita ne omnia exemplaria nostra tam Græca, quam Latina, tam antiqua, quam nova a librariis corrupta sunt, sicut mille annis permanserunt? minime vero gentium. Quod si recentiores aliud sentiunt, quam veteres Hebræis, quis non malit veterum sententiæ subscribere, quam horum magis adhærere? præsertim cum tot exiliis agitati, tantaque cæcitate sint percussi, ut, amissa suæ linguæ & omnium bonarum disciplinarum cognitione, nullam in Deum fidem, hominum vero vix communem sensum obtineant. Quo loco misari satis non possum, Augustinum Eugubinum, virum alioqui egregie doctum & pium maluisse Judæis & hæreticis, quam Catholicis consentire (2). Nam Cajetanus eisdem semper vestigiis in hærendo, per omnia in veteri testamento Hebræicos, in novo Græcos codices prorsus amplectitur, vix ulla Latini interpretis habita ratione. Non est autem vel a seipso admonitus, qui cum in Luc. 3. cap. scriberet, consentaneum rationi esse dixit, ut potius novi textus Hebræi manci & corrupti sint, quam ut 70. Interpretes, viri boni & insignes, studeant commento & mendacio fingendo. Hæc nimirum apud viros doctos vehemens idgræque ratio est. Nam quas illi ratiunculas addunt ad compurgandam incredibilem novitatem, non est quidem diei locque hujus refutare. Satis enim modo est, adversarios suis quoque argumentis refellere: quoniam his de gradu dejectis, abunde sententiæ nostræ veritas comprobatur. Ut igitur eo, unde digressa est, recurrat oratio, si vocetur in questionem, an corvus reversus fuerit ad Arcam, rogo, an impune libereque a catholico negari possit, etiam si in Hebræicis omnibus exemplaribus (quod isti dicunt) contrarium habeatur. Si negari potest, profecto evicimus, Hebræicæ exemplaria nec firma, nec apta esse ad catholicas controversias finiendas. Si non potest, iam dicto, si ita libet, nec Hieronym. nec Ambros. nec Cyprian. nec Aug. nec Chrys. nec reliquos hujus ordinis viros catholicos esse, nos vero hæreticos etiam dicito: corvum namque ad arcam reversum inficiamus. Hoc dicere quoniam insolentissimæ vesaniæ est, illud dicamus potius, Hebræorum nova ista exemplaria in Theologiæ questionibus nihil virium habere ad faciendam fidem.

Præterea magna est dissensio sæpe numero Græcorum codicum, qui nunc habentur in manibus: unde & qui nostris temporibus ad Græcæ dicunt se expendere Latina, haud raro inter se dissident, non in verbis modo, sed in sententiis quoque. Quid, quod interim eadem exemplaria novi isti interpretes non eodem sensu interpretantur? Nam versum quatum Psalm. 109. aliter Lutherus, aliter Pomaranus, aliter Pelicanus, aliter Bucerus, aliter Munsterus, aliter Zuinglius, aliter Felix, aliter Pagninus tra-

duxe-

(1) In præf. s. super Job, & in prelog. Esdræ. (2) Pagninus quoque Judæos novos sequutus est.

duxerunt, ut jam mihi videantur Theodotionis, Simmachii, Aquilæ, quinta, item sexta, & septima editio, ac vulgata quoque septuaginta numero paucissimæ, si ad horum innumeras conferamus. Quid, quod Erasmo cum seipso non conventi? Exerat enim quinta, extaret & sexta editio, nisi vel inconstantia rorem inurendam sibi metuisset, vel morte fuisset interceptus. At certe hæc varietas versionum semper fuit hæreticis quasi gentilis & propria. Id enim Artemonitis olim a viris Ecclesiasticis obiectum est, quod ne ipsa quidem exemplaria sibi ipsi concordarent, si piiora cum posterioribus conferrent: *Semper*, inquit (1), *emendant quibus semper displicet quod emendant, & nova quæque perquirunt, cum eis, quæ in usu sunt, videbuntur adversa*. Et Lutherus primum quidem novi Testamenti veterem editionem Germanicam sua versione mutavit, quo persuaderet populo scilicet, majores nostros usque ad id temporis verum Evangelii textum non habuisse. Ipse tamen idem non post multos annos suam editionem ita correxit, ut ex solo Matthæi Evangelio annotaverint viri docti triginta, & eo amplius locos immutatos. Itaque homines leves non tam ex fontibus sacras literas vertunt, quam circa fontes ipsi vertuntur, doctrinisque variis & peregrinis adducti, parvuli fluctuant, & circumferuntur omni vento doctrinæ. Et re vera, cum novitas quælibet quasi novus ventus ebullit, statim cernitur frumentorum gravitas, & levitas palearum, tunc si ne magno molimine id excutitur ab area, quod nullo pendere intra aream tenebatur. Quorsum hæc (inquies) tam longo repetita principio? Nempe, ut intel igamus, novitios illos interpretes, vel exemplarium, vel interpretationum discrepantia, varietatem in Ecclesiam inducere magnopere suspectam, & piis omnino mentibus formidandam. Ac novitas ipsa quidem primum timenda est, quæ sine Reipubl. perturbatione esse non potest; ob eam causam Hebræis regem petentibus, si Gregorio credimus, Dominus succensuit, quod omnem in Reipubl. novitatem habeat exosam. Metuenda quoque rerum mutatio est; nam & parva momenta tantum valent ad commutem statum civium perturbandum, ut mutatis (quod Plato ait (2)) musicæ modis & Reipubl. inorumque necesse sit mutationem fieri. Quamobrem qui gravissimos legis divinæ modos novis aliis, acutis illis fortasse quidem, sed levibus tamen commutare pergit, videant illi, ne religionis cæremonias, sacramenta, sacerdotium, versionum prætextu, simul invertant. Adco hæc enim inter se connexa copulataque sunt, ut ex his nullum a cæteris nec divelli, nec distrabi possit. Ita qui unum horum quodlibet versarit, reliqua etiam verset oportet; id quod Lutheranorum exemplo didicimus, qui novis inventis universa illa pariter mutaverunt. Porro autem varietatem, ut ante dixi, ac multo etiam magis respuere ac formidare debemus, quæ nimirum constantia atque unitatis inimica est. Quas Ecclesia virtutes habere nequit, si scripturæ non est unitas eadem & consensus. Qua in parte feliciora nostra secula sunt, quam antiqua. Nam olim tot pene vulgebantur exemplaria, quot codices. At vero nunc sancti Spiritus sine dubio peculiaris providentia, Damasci sollicitudine, Hieronymi summis laboribus, Ecclesia

sancta, concordem Scripturarum unitatem accepit; omnique sublata de medio varietas est, unica Latina editione omnium consensione recepta. Quapropter, qui ad Græca exemplaria nos revocant, eandem veritatem inferre volunt, a qua olim Hieronymus liberos nostros avertit, imo eandem falsitatem, a qua ille codices nostros expurgavit. Nam varietas codicum facilis depravationis occasio esse solet. Atque ut nulla depravatio sit, ipsa tamen varietas noxia est. Nec enim potest unquam verum asserti, quod diversum est, ut Hieronymus ad Dionemonem, & Rogatium scripsit, & ad Damascum: *Verum*, inquit, *non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur*. Si enim Latinis, ait, exemplaribus fides est adhibenda, respondet ei, quibus tot sunt exemplaria pene, quos codices. Varietas igitur exemplarium Latinorum, quæ tunc erat, fidem ejusmodi exemplaribus derogabat. Atque huius quidem argumenti tanta vis & efficacia fuit, ut vel refractariam illam Lutheri procacitatem retuderit. Is quidem, referente Cochizo in libro de Canonica Scripturæ auctoritate (3), sic ait: *Si diutius steterit mundus, iterum erit necessarium, ut propter diversas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, ad conservandam fidei unitatem Concilii decreta recipiamus*. Providentissime igitur a sacra Synodo Tridentina constitutum est, ut ex multis Latinis editionibus sacrorum librorum, una vetus & vulgata editio, longo tot seculorum usu recepta, in publicis disputationibus pro authentica habeatur. Non est itaque nunc temporis in fidei ac morum disceptione ad Hebræicam Græcave exemplaria provocandum: quippe cum fidei dogmata per discrepantes aut Hebræorum, aut Græcorum codices male confirmari possint, aut Ecclesiæ unitas contineri.

Atque eisdem fere argumentis quarta illa postremaque conclusio persuaderi potest. Nec enim sunt Hebræorum aut Græcorum codices modo emendatiores quam Latini: imo plerumque aliter habeant, quam ratio ipsa & veritas postulant; quemadmodum Frater Franciscus Titelmannus & in Collationibus super Epistolam ad Romanos, & in Apologia pro veteri interprete doctissime copiosissimeque disseruit. Unde duo solum ex innumeris loca desumere placuit, ut in his Theologi discant, quam parum novis istis interpretibus sit fidendum.

Unus locus est ad Rom. 12. Ubi enim nostra editio habet, *Domino servientes*, novi fere interpretes reddunt, *Tempori servientes*; & tamen nostra litera præferenda est, quam & olim Græci emendati codices habuere. Chrysostomus liquidem, & Theophylactus non legunt *τῷ καὶ χρόνῳ διαδόντες*, sed *τῷ κυρίῳ*. Quam etiam lectionem habuit Origenes. Atque adeo Hieronymus in epistola ad Marcellam, cujus initium est, *Post priorem epistolam*, cum lectionem aliam reprehendisset, asseruit, secundum Græcam veritatem legendum esse, *Domino servientes*.

Alter habetur prioris ad Corinthios septimo. Nam ubi nos legimus, *Qui cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divinus est*; illi ex Græco (ut ajunt) forte sic vertunt, *Qui cum uxore est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, divisa est uxor & virgo*. Quam

postea

posteriorem lectionem D. Hieron. in priori aduersus Iovinianum libro docet, non esse Apostolicam veritatem. Quamquam fatetur se aliquando illam locum in eum sensum edisseruisse, &c. Sic igitur quædam exemplaria, tum Hebraica, tum Græca, olim Hieron. nactus est, multo emendatiora, quam ea, quibus iuniores interpretes & expositores fidem suam alligauerunt. Camque nobis opponunt codices quosdam ante annos sexcentos aureis literis descriptos (hos enim fontes appellant) Hieronym. pro nobis illis responderet, inquiens (1): *Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argenteoque descriptos, vel uncialibus (ut vulgo ajunt) literis, onera magis exarata, quam codices: dummodo tibi utrisque permittant pauperes habere scedulas, & non tam pulchros codices, quam emendatos.* Quamobrem hominibus his, qui novandis rebus student, illud sæpe accidit, ut, dum codicum vel Hebraicorum, vel Græcorum, quos penes se habent, exempla sequuntur, nihil aliud agant, quam ex non correctis emendata corrigere.

Quo quidem in loco Ildorus Clarius ferendus non est, cuius emendatio nihil est aliud, quam interpretis veteris reprehensio. Pollicetur enim in operis fronte veterem editionem correctam; postea vero quam pollicitatione hac depellit invidiam novitatis, multa inserit, adjicit quædam, nonnulla mutat; ut lector non aliud possit in locis mutatis intelligere, quam aut veteris interpretis errorem aut veterum codicum depravationem. Quam bellum erat potius novam editionem confiteri, quam veterem emendatam: ne lectores simplices verbis ambiguis deciperentur. Nota sunt ejusmodi plurima loca apud Ildorum Clarium & in veteri & in novo Testamento; proferremque illa, nisi ad alia properaret oratio. Illud tantum admoneo, hujusmodi vel mutationes, vel detractiones, vel additiones, quæ curiosos homines sæpe delectant, parentibus nostris, si nunc viverent, futuras esse molestissimas. Id quod ex primo libro Historiæ (2), quam vocant Tripartitam, colligere licet. Cum enim (ut ibi dicitur) multi Episcopi convenirent, & quidam eorum rogatus esset, ut faceret sermonem populo, vir scilicet eloquio & sapientia præditus, ille locus venit in medium, Tolle lectum tuum, & ambula: ubi pro lecto, Cubile dixit. Tunc Spiritus Sanctus Episcopus vir sanctissimus indignatus, & exiliens de cathedra sacerdotali, Tu melior es (inquit) eo, qui lectum dixit, quia ejus verbis ait, *Ecce cubile tuum?* Hoc autem fecit populo suspiciente, mediocritatem docent eum, qui eloqui perperitio præsumebat. Erat enim idoneus ad putorem incutiendum, cum esset venerandus, & operibus gloriosus, simulque presbyter ævo atque sacerdotis officio. Quid hic faceret, si Ildori Clarii, quid si Erasmi, quid si Cajetani, quid si reliquorum tam variis & multis versioes & inversiones audiret? Quo minus mirum foret, cum in aliis libris, tum maxime in Davidicis Psalmis, Cajetani lectionem & textum usque adeo a nostro discrepantem, ut vix possis agnoscere, autem liber faceret, an alius sit? Quid Hieronymus? Psalmosne ad verbum translatos pateretur? In libro de

ratione interpretandi Horatianum præceptum illud, *Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpretes*, etiam in sacris literis interpretandis magnopere commendat? Et in epistola ad Augustinum asserit Hieronymus sensuum potius veritatem, quam verborum se ordinem conservasse; & ad Suniam & Fretellam boni interpretis regulam ponit, ut non verba verbis quævis paria & demensa respondeant, sed sensus sensui. Quid, quod Cicero in lib. 3. de finibus ait, verbum e verbo exprimere indifertos interpretes solere? Fallitur ergo præceteris Cajetanus, qui hujus præcepti immemor, Psalmorum versionem dum fidam voluit reddere, reddidit ad Ecclesiæ quidem usum prorsus inutili.

CAPUT XIV.

In quo argumenta capituli duodecimi refutantur.

RESPON. AD I. **A**C primum quidem, cum Hieronymi auctoritas nobis objicitur, haud difficile erit respondere. Duabus enim ex causis tunc erat ad fontes recurrendum; una quod non tam turbidi fontes erant, nec primariæ scripturarum scaturigines conturbatæ; altera, quod tunc varietas Latinorum codicum & dissonantia magna erat, nec tolli commodè poterat, nisi ad exemplaria Græca arque Hebraica Latina referrentur. His vero causas fuisse Hieronymo, ut in eam sententiam induceretur, manifeste patet ex præmio super quatuor Evangelistas ad Damasum, & ex epistola ad Suniam & Fretellam. At modo cum exemplarium Latinorum una apud omnes concordia sit, potius Græca variantia per nostram Latinam editionem sunt limanda, atque in pristinam unitatem reducenda: saniorisque consilii est, limpidam aquam & lacunulis detestatis, quam ex turbato fonte liquore obscœnum bibere. Porro (ut ab scholastica disputatione interim excurrere annuente lectore liceat) nos, qui Abraham secundum promissionem filii sumus, puteos fodimus in aliena Palæstinorum regione: at vero Palæstini alienæ felicitati invidentes, puteos inventos conantur obstruere (3). Quos tamen Isaac multa diligentia refodit, ac repurgavit: donec aqua viva reperta est. Ibi pastores Geraræ cum pastoribus jurgantur Isaac, dicentes: *Nostra est aqua.* Quamobrem nomen putei Isaac ex eo, quod acciderat, vocavit Calumniam. Profectus inde fudit alium puteum, pro quo non contendunt: itaque vocavit nomen ejus Latitudo. Fudit in hunc omnino modum Ecclesia Romana atque Latina puteos aquarum viventium, hoc est sacrarum literarum; invenit autem aquam sapientie salutaris; venas vitæ (inquam) invenit: sed in aliena veloxi regione Judæorum & Græcorum. At illi puteos oblinare, obstruereque nituntur; quin etiam jurgantur contra nos, & inquirunt, *Nostra est aqua*: fons noster est: qui Hebraicus Græcusque non fuerit, in alieno solo fodere non debet. Nostro idiomate, ait, ututus est Christus, locuti Prophetæ, Apostoli, & Evangelistæ. Vos Latini hospites estis: & hæc

lire.

(1) In præfat. super Job. (2) Cap. 16. G. Genes.

litteras a nobis emendicare debetis: nostra opera, nostraque castigatone restituendi sunt in genuinam veritatem vestri codices. Sic pureos nostros Judæi, hæretici, curiosi novarum rerum amatores humo opplere contendunt, certantque nobiscum; sed mera calumnia est. Qui enim sunt alieni a corpore, quo pacto illustrabant ipsum? Qui sensum Christi non habent, quomodo sensa Christi interpretantur? Qui adversum nos pognant, num arma nostra sunt instructuri? nequaquam. Fodiamus igitur alium puteum, quem Latitudinem nuncupemus: Ecclesiam scilicet longe lateque dispersam, pro qua nulla controversia excitetur. Est enim Ecclesia columna & firmamentum veritatis (1); est civitas Dei, quam fluminis imperius laificat (2). Hæc pavit filios suo mille abhinc annis hujus fluminis aqua. Hanc nos aquam & probare & tenere debemus, nec alios fontes veritatis exquirere.

RESPON. AD 2. Sed prima argumenta vidimus, jam reliqua videamus. Nam, quod Augustini ac Damasci auctoritas objicitur, post ea, quæ dicta sunt, nihil ponderis habet. Sive enim Augustinum, seu Damascum nobis opponas, de suo tempore ambo loquuntur. Innocent. vero 20. *distin. cap. de quibus* (3), quem nonnulli etiam nobis adversum esse volunt, quid sibi velit, equidem non intelligi, nisi locus depravatus sit. Existimo enim non Græca, sed Cononica esse legendum. De qua re alio libro fortasse latius.

RESPON. AD 3. Nam illud quidem, quod Erasmus gravissimè urgere existimaverit, levissimum est. Multa siquidem, quæ Hieronym. primum & in novi testamenti editione veteri & translatione 70. errata esse crediderat, ea post majori diligentia perpendens, aut etiam vel ab amicis, vel certe ab inimicis admonitus, comperit non esse corrigenda; id quod Franciscus Titelmannus in Apologia declaravit. Certe Hieronymus in Hebræicis questionibus 70. interpretes notat, quod contra Hebræam veritatem pro *Amico Opilionem* verterint. Et ipse tamen postea 70. secutus est. Nec me præterit Augustini Eugubini sententia; sed eam esse commentitiam patet. Quid enim ineptius dici potest, quam 70. Interpretum errorem vitio librorum in Hieronymi editionem irrepsisse? Quid rursus improbabilius, quam 70. Interpretes viros clarissimos in re apertissima, quæ vel vulgo facilis erat, fuisse hallucinatos? Jam vero quàm indigne a Laurentio, Fabro, Erasmo vetus editio passim reprehendatur, in una Ep. ad Romanos Franciscus Titelmannus liquido ostendit. Ex qua re satis intelligitur, quantum fidei Aristarchis istis sit habendum.

At illud primum, quo falsitatis nostra vetus editio insinulatur, Osiandri est in Harmonia Evangeliorum argumentum. Atque eandem ante notam veteri interpreti inusserant Nicolaus Lyranus, *Judicium* 10. & Burg. *Nam.* 36. Sed Hieronymus secutus est 70. Quibus consentiunt Damasc. *lib.* 4. *cap.* 15. Euseb. *lib.* 1. *Eccles. h. st.* *cap.* 6. Epiphani. *Hæres.* 78. Ambros. *lib.* 3. *comment. in Lucam*, Niceph. *lib.* 1. *cap.* 11. Beda *lib.* 1. *in Lucam cap.* 10. Quorum libentius ego æmulor negligentiam. Igitur, cum in lege ratio finis habeatur, lex intelligenda est de

minis illis, quæ ex defectu masculorum paternam hereditatem sortiuntur. Quæ causa fuit D. Th. 1. 2. q. 105. art. 2. *ad secundum*, & 4. *Sent. dist.* 20. qu. 2. art. 1. q. 3. *ad quantum*, ut filiabus Aäron liberum matrimonium concederet: in quibus scilicet ratio hujus legis deeat. Et Levitici 21. jubetur Pontifex ducere uxorem virginem de populo suo, non de familia aut tribu sua. Et Judicum 16. constat, Tholæ & Abimelech consanguineos fuisse, quorum alter fuit ex tribu Issachar, alter ex tribu Manasse. Et vir Levites de sorte Ephraim uxorem duxit de tribu Juda, *Judic.* 19. Josephus *libro quinto annal. cap.* 6. Non ergo falsa est editio nostra, sed est tamen littera sane interpretanda. Quid ergo (nam hoc dicit aliquis) pertinet ad Dominum generationis ordo deductus usque ad Joseph? Certe pertinet multum. Nam quando Evangelista scriberet, Judæis erat exploratum, Joseph ex eadem tribu esse; ideo enim ambo in Bethlehem censentur, ut de una videlicet stirpe generati. At Beatam Virginem nullo fratres habuisse, historiarum omnes consentiunt. Itaque viro contribuli nuperat. Quod ergo populo tunc Judaico notum erat, non erat opus, ut Evangelista scriberet: id docuit, Joseph a David descendisse. Qua non re & servavit consuetudinem scripturarum, qua mulierum in generationibus ordo non textitur, & vere docuit id, de quo poterat esse controversia. Nam quod Maria ex eadem familia esset, quod eo tempore plebi notissimum erat, non putavit Evangelista admonendum.

Argumentorum etiam alterum ejusdem Osiandri est in *Harmon. Evangel.* ubi tradit, „Hebræos in dictionum inflexionibus neutrum genus non habere, re, ex quo effici, ut voce masculina, vel feminina pro neutra abutantur. Ut ubi nos dicimus, *Non est bonum hominem esse solum*, imperitus interpretes redderet, *Non est bonus esse Adam, solus*. Ad eundem quoque modum, loco ejus, quod Hieronymus vertit. *Parvulus es*, perspicuum & vere convertendum est, *Parum est, ut sis inter Chiliarchos, seu principes Jude*. Cujus axiomatis causa aptissime redditur, *Ex te enim*, &c. Quæ ratio ineptissima est, si ad præcedens pronuntiandum juxta Hieronymi versionem accommodetur. Quod autem posterius membrum prioris ratio sit, sermonis natura prodit, sensus communis judicat, & Spiritus Sanctus Evangelistæ testatur. Hæcenus Osiandri verba retulimus. Sed miranda est hæretici insipientis impudentia. Chaldaei paraphrasæ, sententiores Judæi omnes, Septuaginta Interpretes cum Hieronymo consentiunt, & hic unus sibi solus sapit. Sed cum Hebræicus textus conjunctionem non habet, potest quidem sic tota oratio accipi, ut secundum membrum causa sit prima. Quem sensum Pontifices, & scribæ habuerunt, eorum verba fide qua oportuit Matthæus retulit. Potest autem sic etiam accipi, ut posterior pars, nisi adversative intelligatur, quo sensu accepit Hieronymus, ut patet ex commentariis in Michæan. Ac si rem ipsam diligentius animadvertas, parum esse interet, utro modo accipiat oratio. Quod circa ridiculus est Osiander, qui in re nihil, autas tragœdias excitet.

Mod est facile, quod tertio loco additur. Nam Codices 70. Interpretum interrogandi notam habuerunt, & ita converterunt, *Nunquid irascetur per singulos dies?* Et Augustinus quidem, licet sine interrogatione legerit, nostram tamen sensum expressit, inquires: *Longanimis, & non iram adducens per singulos dies.* Itaque 70. Interpretes optime sensum illius versiculi videntur expressisse, si antecedentia consequentibus hzere debeant. Quod vero Calvinus cap. 5. Instit. objicit, frigidum id languidumque est, tum quoniam, ut quibusdam placet, de amore, & odio prædestinationis, & reprobationis loquitur Salomon, idque suaderi putant ex eo, quod subiungitur, sed omnia in futurum servantur incerta; tum quoniam secundum communem legem loquitur, atque ad communem etiam loquendi formam orationem accommodat, quæ cum ignoret homo an amore dignus sit, vere dicit, *Nescis homo, utrum odio vel amore dignus sit;* tum quoniam, ut alias in eo libro sæpe, argumentantis locum assumit, atque personam, non definitis. Itaque eo capite argumentatur a principio statim, multa mala consequi ex eo, quod omnia æque eveniant iustis, & impiis in hoc mundo. Unum autem ex absurdis, quæ proponit, est, quod sint in domo Domini servi differentes, alii boni, alii pravi, & tamen Dominus non debeat, quem amet, quem odio prosequatur: sed ita benigne se erga impios, ut erga pium gerere videatur; nec minus gravis & severus sit erga bonos servos, quam erga improbos. Omnia enim bona, malaque hujus vitæ utrique sunt communia. Nihil ergo falsi nostra editio continet, siue primum, siue secundum, siue tertium hunc sensum amplectamur.

Nam quod suspicantur quidam, Matth. 24. interpretem falso pro *Fulgore Fulgur* reddidisse, ideo, quod non fulgor exit ab oriente, & protenditur usque in occidentem, sed fulgor, periculolum argumentum est. Primum enim, si qui hoc in loco error inest, hunc non interpretis, sed librariorum fuisse, ad veritatis similitudinem videbatur esse proferendus. Voces quippe illæ, *Fulgur, & Fulgor*, usque adeo similes sunt, ut proclive sit unam proaltera substituisse (1). Quare parum æque ea in interpretem culpa rejicitur, quam librariis assignare æquius erat. Deinde interpretis peccatum hic nullum omnino esse potuit, ubi græca omnia exemplaria & vetera, & nova consentiunt, nec aliud, quam *ἄσπερ* legunt, quæ unque vox non fulgorem, sed fulgur sonat. Sed ne de fulgore quidem accipi potest, etiam si græca vox utrumque sonaret. Sol namque paulatim oritur; ejusque adventus diu præsentitur, antequam appareat. Illius itaque fulgor con inexpectatus advenit. Domus autem sine dubio significat, adventum suum subitum, & inopinatum fore. Id quod fulguris similitudine aptissime exprimitur, quod priusquam expectes, jam emicnit & abiit. Et quanquam fulgor non pertinet ab oriente usque in occidentem, si ad Philosophiæ rationem expendas, sed ad exprimendum subitum & inexpectatum quidem, sed conspicuum omnium oculis adventum Christi, satis est accommodare id, quod oculis nostris apparet. Alioqui

arguatur D. Th. quasi perspectivæ facultate indotus, qui explicaturus quemadmodum res divinz in humanis eluceant, exemplum ponit speculi, in quo, ut ait, imago conspicitur; quod licet revera ita non sit, nobis tamen ita videtur: quinetiam arguatur Moyses tanquam Astronomiz imperitus, quod duo luminaria magna posuit, cum sint alia multo majora. Sed sensui nostro illa duo maxima apparent; nec alienum est a sacræ Scripturæ auctoribus se se populo rudi attemperare, quique, ut vulgus solet. Hicse vero rebus exempla plura egoadjungerem, nisi de hoc argumento satis superque esset dictum. Helio certe juxta hanc rationem illud dixit, *Ab inferioribus egrediatur tempestas, & ab æthuro frigus:* Job trigésimo septimo. Adeundem Propheta ait, *Qui fundavit terram super aquas:* quasi aquæ inferiores sint, cum tamen emineant, ut decimotertio libro ostendemus. Simili quoque lege tres Angeli, qui Patriarchæ apparuerunt, comedis dicuntur, non quod revera comederint, sed quod comedere visi sunt. Quamquam Iulianus figurate accipit, perinde ut ignis devorare & exedere dicitur, quia consumit. Est autem locus in Dialogo cum Triphone. Jam vero illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimarent interpretes, non oportere semper easdem omnino res, quæ in Hebræo sunt significatæ sermone, in Græcæ cum Latinumque transferri; sed satis esse quoadque, si proximæ, atque simillimæ ponerentur. Illud enim in sacris etiam literis convertendis præse tulerunt; quod de lege interpretanda est a Cicerone dictum, verba non numeranda esse, sed ponderanda, sensumque sensui ita reddendum, ut quoad fieri posset &liceret, verborum quæque interdum neglecta cura, lectoris intelligentia juvaretur. Id vero tum vel maxime licere sibi arbitrati sunt, cum Hebræi auctores similitudine unaquolibet aut animalis, aut arboris, aut fruticis, aut herbæ, aut rei denique alius usi essent, quæ esset Græcis ac Latinis incognita; ut Esaiæ 1. ubi Latina editio habet, *Cum fueritis velut quercus fluentibus foliis*, Hebraice habetur *Ela*, quæ vox, si 70. Interpretibus, ac Hieronymo etiam ipsi in commentariis credimus, Terebinthum magis, quam quercum sonat. At quia Terebinthus est arbor peregrina, & incognita, soloque apud Latinos nomine celebrata, non incongrue Terebinthi loco, Quercus posita est, arbor omnibus & linguis, & gentibus manifesta. Psalmo item 101. pro pellicano in Hebræo habetur *Lika*, pro nictycorace autem *ko, kom*. Illud alii monedulam, alii onocrotalum, alii pelicanum: hoc partim bubonem, partim cuculum, partim noctuam reddiderunt. Ac 7. Interpretes quidem vocem Hebræam, quam Hieronymus in onocrotalum perpetuo vertit, nunc in pelicanum, nunc in avem, nunc etiam in leonem transulerunt. Nec vero ita id factum est ab illis, quod voces essent multiplices & ambiguæ, sed quod cum apud Hebræos animantium præsertim, plantarumque vocabula penitus ignorata sint, nihil referre existimarent unamquamlibet ex rebus similibus poni, si idem omnino sensus remaneret. Similitudo enim ibi quaeritur, in qua res omnes illæ conveniunt,

(1) Origenes a fulgure, de quo primum locutus est, ad fulgorem deinde labitur. At nec Græcum nomen idem utramque significat, nec voces, quæ Græcis fulgur, fulgoremque designant, similis regnataque sunt: sed valde diverse.

veniunt, non alia quævis propria, specialisque natura. Quemadmodum etiam cum apud Latinos proverbialiter dicitur, *In præsepio canis*; si Hispanice quispiam verterent, *el perro del Orrolano*, Olitoris canis, optime profecto interpretaretur; quoniam sub re, & voce diversa unus idemque sensus esset lectori insinuat. Quamobrem illa Cajetani religio nimia fuit, qui Esaiz i. vocem *Ela* noluit in Latino exemplari mutari: quasi periculum esset, si aut quercam, aut therebinthum, aut aliam quamvis similem arborem legeremus. Ex eadem quoque re istorum error coarguitur, qui, quoniam ibi Hieronymus onocrotalum reddit, ibi ferre Septuaginta reddunt pelicanum, eandem esse avem existimant. In quo errore auctor etiam commentariorum fuit, quæ Hieronymi titulo in Psalmos circumferuntur. Ea vero Divo Hieronymo tribuere, manifestarè ignorantia esse vel ex hoc uno loco aperte convincitur (1). Ait enim hic actor, pelicanum Latine dici onocrotalum. Ecqua autem ignoratio major esse potest, quam vocem onocrotali Latinam existimare? Sed de his hætenus. Nunc illud etiam atque etiam asserimus, in huiusmodi comparationibus transferendis nihil omnino interesse, an res eadem in easdem, an in similes & proximas convertantur, si sensus non diversus, sed idem est.

Quid quod cum Latinis res ipsa Hebræa & nomenclatura deest, si interpres ex re agnata & vicina rem nobis alias incognitam nominavit, nihil prorsus absurdi fecit? Quin rem tentavit interpretibus universis aut ex auctoritate, aut ex vicinitate concessam, ut aut notren Latinum ad significandum imponeret, aut certe ad rem similem vel proximam insinuandam transferret. Cum itaque Jonæ c. 4. alii cucurbitam, alii hederam converterunt, ut sunt illi quidem jure suo, nec verborum religione astricti debuerunt committere, ut illo in loco nullam omnino rem nec Græci intelligerent, nec Latini. Non est autem huic illud dissimile, quod Danielis Prophetæ objecit Porphyrius, confictam esse scilicet, nec haberi apud Hebræos, sed Græci sermonis esse commentum: quia in Susannæ historia continetur, *ἀπὸ τῶ πρώτου, πλῆγαι, καὶ ἀπὸ σχίστου, σχίσται*. Quam etymologiam Græco magis sermoni convenire, quam Hebræo. Cui quoniam id, quod Eusebius, Apollinaris, atque Hier. responderunt, ab Ecclesia reprobatum est: multo nos verius respondemus, hoc interpretem Græcum facere potuisse, aut jure potuisse quidem, quod Latinus interpres reformidavit. Non enim necesse erat, easdem arbores eo loco reddi, quas lingua haberet Hebræa, quoniam si eadem redderentur, non solum etymologia servari non poterat, sed nec prophetiæ festivitas, nec ratio sententiæ. Alias ergo vel similes, vel proximas vertit, in quibus iudicii prophetici & acumen servaretur & causa. Præterquamquod arbores illæ a Propheta Chaldæo sunt nominatæ sermone: nec opus est, sollicitos nos esse, si in Hebræo nec illæ, nec similes habeantur.

Argumentis igitur, quibus editionis nostræ veritas impugnari solet, abunde, ni fallor, responsum est. Quæquam nonnulla de industria prætermisi, quæ scilicet facilliora visa sunt, quam qui-

bus refellendis deberem aut oleum, aut operam sumere. Quale illud est, quod Faber Strabulensis ait, Ecclesiam interpretis errore versatam impio pro Deo angelos legere. Nam lectionem illam impiam credit, *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*. Qua in re quam indocte & inconsulte, quam temere & insipienter errarit, non esset difficile ostendere, nisi ante nos Erasmus magna argumentorum vi eandem causam evicisset.

Certe interpres epistolæ ad Hebræos vel Clemens, vel Lucas fuit, quemadmodum auctores gravissimi prodidere. Horum utrumlibet impietatis insimulare, piaculum erit. Ecclesiam quoque accusare, quæ eam probavit epistolam, in qua error impius est, an sine impietate fieri possit, ignoro. Sed de his satis. Jam reliqua persequamur.

Enimvero cum historiam Susannæ post ea tempora Ecclesiasticus usus approbarit, & Danielis prophetæ nomine populo legerit, cumque Tridentinum Concilium sua quoque id definitione firmaverit, ea certe historia nunc a fidelibus recipienda est. Africanus quidem Origeni objecit, quod historia Susannæ ficta videretur, & aliena a scriptura prophetica, ut Eusebius testis est lib. 6. cap. 23. At illi tamen, ut idem Eusebius ait: *Origenes manifestissime rescribens asserit, nequaquam Judeorum commentis, & fabulis auscultandum, sed hoc solum pro vero habendum in Scripturis divinis, quod 70. Interpretes transfudissent; nam id esse solum, quod auctoritate Apostolica confirmatum sit*. Hæc Eusebius. Idem vero refert Hieron. in catalog. de Julio hoc Africano loquens; & Hieronym. ipse lib. 1. Apol. adversus Ruffin. quæ in præstationibus dixerat, ea purgat, inquit: *Quod autem refero, quid adversus Susannæ historiam, & hymnum trium puerorum, & Belis draconis fabulas, quæ in volumine Hebræo non habentur, Hebræi soleant dicere; quæ me criminatur stultum, se sycophantam probat: non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicerent, explicavi*. Hætenus Hieronymus.

RESPON. AD 5. Ad illud ergo argumentum, quoniam nolumus esse longi in singulis explicandis, breviter responderetur, eum locum ex priori epistola ad Corinthios bisariam apud Græcos legi, & ut vulgata habet editio, & in hunc modum, *Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur*. Cujus rei auctor est Didymus; & Hieronymus in epistola ad Minerium, & Alexandrum. Neutra autem lectio a viris Ecclesiæ reprobata est. Quin admonere semper, lectionem dubiam, & variam esse; nec alterutram ex eis ut certam & exploratam amplexi sunt. Neutram igitur lectionem recipere cogimur, quia neutram partem Doctores Ecclesiæ tanquam exploratam & catholicam assuere. Quod idem in alia particula qualibet Latinæ editionis fieret, si idem penitus contigisset. At ubi doctores catholici unam, & eandem lectionem sine varietate tenebant, nec accipiemus assertionis libravere sententiam, nobis non licet Latinam editionem in qua lectionem vertere. Sed ne in hoc quidem loco Erasmi, Fabri, & Cajetani sententiam probari potest, qui in re, ubi nihil intererat, utro modo diceretur, eam lectionem deligere maluerunt, quam novitatis ratio

(1) Non nego emula illa esse Hier. Credo enim in quædam esse similitudinem cum commentis illis.

reddere plumbiliorem. Id quod gentile his est, qui curiosa sectari volunt magis, quam solida. Nos autem Origenem, Didymum, Athanasium, Augustinum (1), Cyprianum, Tertullianum, communemque Latinorum consensum sequi malimus. Nam & Accacius Sclarez civitatis Episcopus apud Hieronymum (2) in pluribus Græcis exemplaribus lectionem nostram haberi dicit, aliam vero in paucioribus. Nec me tamen illud præterit, quod Chrysostomus, & Theophylactus in commentariis, & Hieronymus quoque in epistola quadam ad Marcelinum (3) scripsere. Sed, quod ante dixi, male habet, in rebus, quæ in utramque partem controversantur, nova delectare Theologos magis, quam vetera, eaque usu parentum nostrorum comprobata. Ac de quinto argumento sitis.

Ad id vero, quod sequitur, hoc habeo responsum. Magnus error eorum est, qui sine Spiritus sancti peculiari dono Scripturam sacram existimant se posse vel intelligere, vel interpretari (4). Quod utique donum quanto magis sacris litteris intelligendis atque interpretandis opus est, tanto rarius difficiliorque contingit. Nam eruditionem, verborum copiam, multarum linguarum peritiam hominem diligentia præstat. At si spiritus quidem peculiaris, non tam ob ipse, qui percipit, quam ob Ecclesie utilitatem, gratuita Dei miseratione donatus sacrorum librorum interpreti desit, jejuna erant & frigida omnia, quamlibet elaborata, & diu ante excogitata, & inventa fuerit; imo falsa erunt in interpretatione pleraque humano sensu intelligentiaque traducta. Nam interpretationem Scripturarum prophetiam, & inspirationem Dei credis Clemens Alexandr. lib. 1. Stromat. & Apostolos in priori ad Corinthios epistola inter reliqua Spiritus sancti dona commemorat; nec philosophiam, sed prophetiam vocat: videlicet quod sacris litteris explicandis eodem spiritu opus sit, quæ ipsæ sunt conditæ, divino utique atque prophetico. Id quod Petrus posteriori sua epistola (5) confirmat, inquit: *Habemus firmiorem propheticum sermonem: cui bene facitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco; hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia scriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Hoc autem, quemadmodum ante nos viri clarissimi intellexerunt, eum habet sensum, Bene quidem facitis prophetis attendentes: sed id primum intelligite, divinas prophetias humana & propria interpretatione non intelligi. Spiritu enim sacro locuti sunt sancti Dei homines, & animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Quis enim cognovit sensum Domini? Atque id ipsum Elaias significavit, inquit (6), *Dominus aedis mihi linguam eruditum ut sciam sustinere eum qui lapsus est verbo.* Erigit mane, mane erigit mihi aurum, ut audiam quasi magistrum, & apud Lucam (7), *Aperuit Dominus discipulis sensum, ut intelligerent scripturas.* Quo testimonio probat Hi-

larius in Psalm. 115. scripturarum intelligentiam donum Dei esse. Quid si scripturarum intelligentia donum Dei est, scripturas autem interpretari, nemo, nisi qui intelligit, potest: conficitur utique, sacrarum literarum in aliam linguam versionem sine Dei peculiari gratia nemini posse contingere. Alioqui si D. Hieronymus sufficere existimat verborum copiam, eloquentiam secularem, trium linguarum peritiam, rerum multijugam cognitionem; cum his omnibus abunde se noverit instructum, cur in epistola ad Desiderium deprecatur alienarum orationum adiutorium, ut eodem spiritu, quo scripti sunt libri, in Latinum eos possit transferre sermonem? Cur item in epistola ad Paulinum Scripturas sanctas interpretaturus, *Revela, inquit, oculos meos; & considerabo mirabilia de lege tua? Lex enim spiritualis, & revelatione opus est, ut intelligatur: & rursus, Quamvis, inquit, hodie putant se nosse literas, & tenent signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille relierit, qui habet clavem David: & in illud ad Galat. 1. Sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt convertere Evangelium Christi. Omnis, ait, qui evangelium alio interpretatur spiritu, quam scriptum est, credentes turbat, & convertit Evangelium Christi; ut id, quod in facie est, post tergum faciat, & ea, quæ post tergum sunt, vertat in faciem. Si quis tantum litteram sequitur, posteriora ponit in faciem; si quis Judæorum interpretationibus acquiescit, post tergum mittit ea, quæ ex natura sua in faciem constituta sunt: & posterius eodem quoque cap. in illud, Notum vobis facio Evangelium, quia non est secundum hominem, & cetera, Marcion, & Basilides, ait (8), & ceteris Hæreticorum pestes, non habent Dei Evangelium, quia non habent Spiritum Sanctum, sine quo humanum sit Evangelium quod doceat. Nec putemus in verbis scripturarum esse Evangelium, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in sermonum foliis, sed in radicibus rationis. Hactenus Hieronymus. Qui si vera dicit, cogit nos profecto credere, aut veterem interpretem Spiritus sancti peculiari dono sacras literas convertisse, aut Ecclesiam Latinam multis retro seculis non Dei habuisse Evangelium, sed hominis. Cum igitur objicis, interpretem non fuisse Prophetam; sane vero propheta non fuit, habuit tamen (ut Titelmannus recte asserat) Spiritum quendam prophetico vicinum & proximum, qualem necessariam esse ostendimus sacris litteris interpretandis: imo qualis erat necessarius, ut Ecclesia Latina editionem sacrorum librorum haberet, quam tuto in fide & moribus sequeretur.*

Jam ad postremum argumentum facile respondemus. Quod si Latinorum ad Græcæ Hebraicæque collatio a nobis negligeretur, exemplo D. Ambrosii rueri nos utcumque possemus, qui cum Græce sciret, & commentarios in sacras litteras ederet, sæpe tamen non est dignatus Græcæ consilere, etiam ubi diversitatem aliquam lectionis esse

fi

con-

(1) Lib. 10. de civit. Dei c. 20. (2) Ad Milner & Alex. (3) Initium epist. est, *Magis nos provocat*

(4) Iamblicus Pythagoræ doctrinam ait, quamvis divinitus tradita fuerit, non nisi quoniam Deorum interpretamentum intelligi posse. Itaque invocandum esse Deum a discipulis, cum Deum a nullo egat.

(5) Cap. 1. 29. (6) Esa. 50. 4. (7) Luc. ult. 45. (8) l. 2. q. 1. Marcion.

constabat. Videre hoc est in commentariis super caput duodecimum epistolæ ad Romanos. Quod si interpretum etiam magis varietate turbamur, quam javemur, Sophronii nos excusaret exemplum, qui id de se apud Hieronymum (1) fatebatur. Nos vero nec versiones novorum interpretum, nec linguarum peritiam, nec ad Græcæ & Hebræicæ exemplaria Latinorum collationem damnare volumus; quin potius magnopere commendamus. Nam si Augustinus de doctrina Christi. lib. 2. cap. 11. vulgariū etiam & parum doctorum interpretum versiones plus adjuvare inquit intelligentiam, quam impedire, ego varias doctissimorum hominum editiones jure reprehendere nec possum, nec debeo. Atque ut invidiam eorum deprecem, qui nos aut miseros & barbaros, bonarumque literarum expertes, aut etiam laborum alienorum invidos reprehensores calumniari possunt; ego in linguarum cognitione plura etiam commodā ad sacras literas intelligendas esse fateor, & id quidem peringere. Tantum abest, ut linguarum peritiā infecer.

C A P U T XV.

De linguarum Hebræicæ & Græcæ utilitate.

P Rincipio enim sunt linguæ utilissimæ, ubi differtur cum infidelibus; vel etiam ubi infideles alienæ linguæ ad fidem instituuntur. Quæ causa vel sola redditur in illa Clementina 1. de magisteriis, propter quod linguæ sunt in academiis perdiscendæ. Alioqui, quorsum attinebat Arabica lingua, quæ ibi doceri præcipitur? Quæ de re, leviter motus videtur Erasmus, (2) ut Clementinæ hujus argumento assereret, ad sacras literas intelligendas Hebræicam, Græcæque linguam esse necessarias. Altera linguarum commoditas est in his dictionibus explicandis, quæ magnam emphasis habent, aut aliquam innatam proprietatem apud Hebræos & Græcos, quam Latinus sermo exprimere non valet. Hujusmodi dictiones multas cum in Hebræicis questionibus, tum in commentariis adnotavit Hieronymus. Nos unam aut alteram exempli causa ponemus. Ut Marc. 6. interpret reddidit, Et cum dimisisset eos; ubi verbum tamen Græcum ἀποστασθαι non significat simpliciter dimittere, sed dimittere benignè ac gratulose, quemadmodum amicis celebrato convivio benevole valedicimus. Quæ in re Evangelista Græcæ scribens, Jesu Christi etiam erga rusticos summam comitatem & gratiam commendavit. Id quod Latina voce exprimi vix potest. Et in epist. ad Ephes. pro eo, quod nostra editio habet, A constitutione mundi Græcæ habetur καταβολή, cujus vocis emphasis Hieronymus in commentariis explicare volens, Non idipsum (inquit) καταβολή, quod constitutio sonat: unde & nos propter paupertatem linguæ & rerum novitatem, & (sicut quidam ait) quod sit Grecorum sermo latior, & lingua felicior, conabimur non tam verbum transferre a verbo

(quod impossibile est) quam vim verbi quodam explicare circuitu: καταβολή proprie dicitur cum quid deorsum jacitur, vel cum aliqua res sumis exordium. Unde & hi, qui ædium futuratum jaciunt fundamenta, καταβιβάζειν dicuntur. Volens itaque Paulus ostendere, quod Deus universa sit machinatus ex nibilo, non conditionem, non creaturam atque facturam, sed καταβολήν, id est, initium fundamenti ad eum refulsit. Hactenus Hieronymus. Ex 1. lib. adversus Jovinian. tractans illum locum 1. Corioth. 7. Non ut laqueum vobis inficiam; Sed & proprietatem, ait, Græcam Lauslaus sermo non explicat; quibus enim verbis quis possit dicere, &c. unde & in Latinis codicibus ob translationis difficultatem hoc penitus non invenitur. Cujusmodi sunt & alia exempla pleruma, quæ nos causa brevitate omittimus. Legat multa qui volent apud Hilarium in expositione Psalmorum, pluribus in locis asserentem (3), Latinum sermonem plenam Græcæ literæ intelligentiam non reddere. Ambrosius quoque in explanatione Psalmi. 118. Latinos, ait, non posse in omnibus vim Græci sermonis exprimere quod in Græco plerumque major sit vis & pompa sermonis. Quæ in re plurimum Theologos javare possunt Erasmi in nostram Testamentum adnotationes, nisi eas tam multis erroribus aspersisset.

Est alia quoque utilitas ad accipiendos plures sensus catholicos ex eadem scriptura, præsertim cum apud Græcos & Hebræos est æquivoca. Sic enim dictiones polysemas & ambiguas dialectici nostri vocare solent. Nam interpret unam solam vocabuli significationem reddere porit. Ut Eccles. 2. ubi nostra editio habet, Cogitavi abstrahere a vino carnem meam; alii vertunt, Trahere in vinum carnem meam; alii, Abstrahere in vino carnem meam. Cujus quidem contrarietatis omnino versionis contrarius verbi Hebræici significatus causa fuit. Quod & Hieronymus ipse in commentariis adnotuit. Atque 1. lib. Apologiæ adversus Rufinum; tractans illud 2. Psalmi. Apprehendit disciplinam, pro quo ipse interpretatus est, Adorate filium, vel etiam, Adorate pure: Nisi (inquit) prolixum esset, & redolere gloriam, jam nunc tibi ostenderem; quid utilitati habeat magistrorum limina terere, & artem ab artificibus discere; & videres, quanta sylva sit apud Hebræos ambiguum nominum atque verborum, quæ res diversæ interpretationi materiam præbuit, dum unusquisque inter dubia, quod sibi consequentius videtur, hoc transferret. Hactenus Hieronymus. Ambrosium item vide, in Psalmi. secundum de verbo, Beresit. Ambiguitas etiam in aliena lingua festivum quandoque vocis usum lusumque præbet, qui in nostra non solum conservari nequit, sed ne sensum quidem germanus sine magna licentia reddi. Ut Hierem. primo, pro eo, quod nos habemus, Vigilantem, in Hebræo est vocabulum, Soced, quod ambiguum est, noctemque & vigilias significat; ut Hieronymus ibidem & in Ecclesiastis cap. ult. differit. Dum itaque Prophetæ in visione virga nucæ seu amygdalinæ fuisse

(1) Hieron. in epistol. ad Sophronium. (2) In præfat. super Laurentii annotat.

(3) in Psalmi. 65. in illum vers. Psalmi. 118. Omnis consummationis vidi finem; & in illum, Viam mandatorum tuorum curri, cum dilatasti cor meum; & in illum, Deduc me in semitam mandatorum tuorum.

de ostendit, respondit a Domino quid videret, Hebraea lingua *virgam* *Sced* se videre respondit. Tunc ergo Dominus sermonis occasione ledens, Bene, inquit, *vidisti*: quia *vigilabo* *ega*, &c. Ita quoque Hieronimus in una significatione nomen accepit, et Dominus ad alteram flexens, fecit ex sermonis ambiguitate concentum sententiae elegantissimum, ut si *tydos* quoddam celeste quis videt, *coena* se videre dicat, scite illi diceretur, *bona visio*, *Cena enim lacerabit te*, &c. Jam vero *Septuaginta* *Latini* *Sced* in nucem transulisse, quod fecerant, absurde sibi subiungeretur, *Bene visio*, quia *vigilabo*, &c. unde coactus fuit bene quendam, ipsolitaque interpretandi licentia, *virgam* *vigilantem* Latinis auribus reddere. Quae ego asserere non auderem, nisi auctor gravissimus Hieronymus (1) astruxisset.

Quarta militas in linguarum eruditione est ad cognoscenda idiomatica, phrasae, & proverbialia linguarum alienarum; ut sunt illa (2), *Ne respicias post te*; & (3) *neminem salvaveritis in via*; quibus maxima quaedam itineris celeritas quasi proverbialiter & figurate significatur. Illud etiam per proverbialem figuram apud Hebraeos atque Hispanos dicitur, (4) *Omni habenti dabitur, ab eo autem, qui non habet*; & *quod habet auferetur ab eo*. Sic apud Ecclesiasticum (5) de consiliario infido & invidioso dicitur, *A consiliario serva animam tuam, ne forte mittat sedem in terra, & dicat tibi, Bona est via tua*. Sic Hebraea phrasim, *filii excussorum* robusti & expediti dicuntur. Quae de re Hieronymus, lege in epistola ad Marcellam, cuius initium, *Beatus Pampilius*. Sic *filii curminis*, Ecclesiasti. 22. aures intelliguntur. Sic *Saul filius unius anni* dicitur, cum regnare coepisset, id est, innocens. Nisi (quod Ezechiel visum est) ita intelligas, *Saulem* electum a Samuele nno anno domi tacuisse, & expleto anno coepisse regnare. Sed de hoc exemplo alius. Nam visio scribentium forte, pro 21. anni, *novis* anni inducitur. Sic *Nemrot robustus venator coram Domino*, id est, sub caelo, quasi robustissimus omnium hominum, qui sub caelo erant. Scio quoddam ita interpretati, ut *venator coram Domino* dictus sit, quasi Dei venator: quod significaretur civilem unius monarchiae potestatem vincendum esse a Deo approbatam, ut quae Dei admistratio sit. Sed id, quod prius dixi, Hebraeorum doctissimis placet. Vel certe *venator coram Deo* vocatur, id est, sub dio. Homines enim ferarum more palantes in agris ad civilem societatem coegit.

Sic pluisse Dominum a Domino, Hebraismum esse quidem existimant, id est, desuper: sed filium & patrem intelligunt Euseb. lib. 1. Ecclesiasti. Hist. cap. 1. Hieronym. Osee 1. Irenaeus lib. 3. cap. 6. Basilii lib. 5. contra Eunom. Marcellinus ad Salomonem Episcopum, Concil. Sirmiens. canon. 15. Ac certe, ut alius libros veteris Testamenti praeteritissimus, Solomonis Proverbia, nisi habita ratione Hebraeorum consuetudinis & sermonis, vix ullo pacto explicari queunt. Nam quod apud Hebraeos proverbiali figura dicitur, id apud Latinos nullum

quandoque proverbium est; quod plerique ignorantes, in proverbiorum expositione aut ad allegorias consurgunt, aut varia etiam deliramenta congerunt: multoque melius fuerat, simpliciter inscitiam confiteri, quam impetitis, suz alios haeredes facere. Horum ego Latinorum errata facile commemorarem, nisi aliud huius temporis ratio posset; & nos aut reverentiz, aut benevolentiae causa neminem hic certo nomine volumus lacerare. Illud constat, Parabolas aliud in modula, aliud in supercilio polliceri, neque hoc sonare, quod scriptum est. Ex quo, ut Hieronymus in Ecclesiasti. cap. ult. ait, manifestum sit, Proverbiorum librum non, ut simplices arbitrantur, patientia habere precepta, sed quasi in terra aurum, in nuce nucleus, in hisseta castaneorum operculis absconditus fructus inquiritur, ita in eis divinum sensum altius perscrutandum. Id quod sine Hebraeorum linguarum peritia difficulter, ne quid amplius dicam, facimus. Jovaret autem Hieronymus vehementer Latinam intelligentiam, si commentarios in libros Proverbiorum edidisset. Nam, qui circumferuntur, quonquam Hieronymo in Decretali vir, de consilio tribuuntur, Hieronymi tamen non esse liquido deprehenditur.

Quinta commoditas est ad menda ea corrigenda, quae ex incuria videlicet typographorum aut eorum, qui excerpere, imperitia obrepserunt. Ut Josue 11. cap. *Non fuit civitas, quae se non eraderet*: ubi secunda negatio superflua, ut ex consequentibus manifeste colligitur. Sed quia fortasse 70. interpretes negationem illam in exemplari habuerunt, coacti sunt verbum *Tradidit* ad suppositum aliud referre, & pronomem *Se* vel expungere, vel omittere. Item Psalm. 29. *Ut videam voluntatem Domini*, pro, *Voluptatem*, Graece *την πότνην*: & in tit. Psalm. 62. *Idumea*, pro *Judaea*, ut Graeca omnia Hebraeaeque exemplaria demonstrant. Et Psalm. 65. *Et exultavi sub lingua mea*, pro *Exaltavi*, id quod tam ex Graecis, quam ex Hebraeis manifestum est. Sunt qui putent, etiam subesse mendum Psalm. 29. *Ipsi obligati sunt*, & *occiderunt*; pro, *Oblivati sunt*: sic enim Hieronymus vertit, *Incurvati sunt*: & consentiunt ceteri interpretes. Ac Psalm. rursus 124. *Declinantes autem in obligationes*, pro *Oblivationes*; Hieronymus reddidit *perveritates*; *Felix perversa*; alii *iniquitates*. Consentit hic Titelmannus. Verum haec duo loca incorrupta sunt. In priore siquidem Graece habetur *συνεπιδοσθῶσαν*. *Συνεπιδοσθῶσαν* autem est, obligo, nexus impeditio, & implico. In posteriore vero Graece legimus *επαγγαλίας*, quae vox Latinis est obligatio, nodus, & nexus implicatus; quemadmodum & Nazianzenus in orat. usurpavit. Ac Hieronymus in Esaie cap. 58. *obligationes nobiscum legit*. Unde & nodus gottaris, & locus strangulationis, *επαγγαλίας* Graecis dicitur: & *επαγγαλίας*, strangulo, suffoco, illud sane corruptum est in Psalm. 106. *Esusum est contentio super principes*, pro *Contemptio*; Graece, *ἐξεδίωξεν*. Quam eandem vocem, Psalm. 122. in *Despektionem* vertit interpret. Rutilius au-

(1) In 12. cap. Eccl. & in 23. c. Hier. (2) Gen. 19. 17. (3) Luc. 10. 4.

(4) Hispanice, *No es en oyderi villo*: id est, nullam viam facias. Al rico todos le dan &c. al pobre aun lo que tien e le qui tan. Habla con vos y coge piedras con plus les.

(5) Cap. 37. 9.

tem lib. 8. Hist. Eccl. cap. 2. illud ita convertit, *Effusa est contumelia super principes*. Et Job. 19. *Vel celsa suspensus in filice*, pro *Certe* (1); & Lucæ 10. *Suspiciens*, pro *Suspiciens*, ὑπαλαβών, tametsi auctor libelli de vera & falsa penitentiā, qui nomine Augustini circumfertur, communiū errorem secutus est; Et Lucæ decimoquinto, *Everis*, pro *Everis*, εὔροι; & primæ ad Corinthios 2. *Spiritualiter exornatur*, pro; *Examinatur*, ἐκπαιδεύεται; & capitulo 10. *Omnes, qui de uno pane*, pro, *Omnes quidam*; & cap. 15. *Quotidie morior propter gloriam vestram*, pro *Per gloriam*. Jurat quædam ibidem Apostolus, & particula ἵνα adverbium jurantis est apud Græcos, Et ad Hebræos cap. 5. *Interpretabilis sermo*, pro *Interpretabilis*, hoc est, inestimabilis, explicatque difficilissimus, quemadmodum ex Hieronymo in Epist. ad Evagriū liquet. Atque idem Hieron. in quæstion. Hebr. Genes. 3. legendum sit, *Ipsæ comederunt caput tuum*, non *ipsa*. Cum enim apud Hebræos neutro genere ad semem referatur, interpret rem significatam perpendens, in masculino genere transtulit *Ipsæ*. Quod imperiti non intelligentes, vitiumque scriptoris existimantes, substituerunt *Ipsa*. Ut illa prætereamus, quæ Augustinus Eugubinus commemorat, *Sicut cervus desiderat umbram* (2), pro *Servus*; & *solis ardore* (3), pro *Salis*; & *Servit anima mea ad Deum fontem* (4), pro *Foris*; & *interfecta est terra a sanguinibus*, pro *Infecta*. Nam & Psalm. 10. pro eo, quod nos habemus, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*; Divus Hieronymus legendum credit, *Anima sua*, hoc est ipsius: refertur enim affirmata, ad Deum, non ad peccatorem. Sentius autem mirifice conveit, ut Deus scilicet intelligatur utrumque quidem interrogare, & justum & impium, sed impium tamen reprobare: odium enim Dei reprobatio est. Nos autem Græca 70. interpretum exemplaria, quæ nunc quidem extant, sequi possumus. Non enim illa habent τὸν Ἰουχῆν, sed τὸν Ἰουχῆν. Atque fortassis hinc illud apud Tobiam acceptum est (5), *Qui autem faciunt iniquitatem, hostes sunt anime sue*. Similiter & in Epistola ad Suriam & Fretellam, pro eo, quod in Psalm. 5. legitur, *Dirige in conspectu tuo viam meam*, legendum contendit, *Dirige in conspectu meo vitam tuam*. Sic enim ipse verterat, *Dirige ante faciem meam viam tuam*. At in hoc etiam nos Græcorum exemplaria sequimur; & vulgatam lectionem, cum fieri sane potest, approbamus. Simile illud est ad Philippen. 3. *Qui spiritu Deo servimus*, ubi, *spiritui* legendum esse credidit Ambrosius lib. 2. de Spiritu Sancto, cap. 6. Nec solum in Latina Lingua huiusmodi errores accidunt; sed nos etiam in Hebraica & Græca deprehendimus. Deprehendit Cajetanus, ac vere ille, meo iudicio quidem, 12. Regum 21. vocem *Micha* falso ab Hebræis pro *Mereb* fuisse substitutam, ut patet 1. Reg. 12. Deprehendit quoque Hieronymus in Psalm. 131. septuaginta interpretes non χῆραν, id est, *viduam*, sed θῆραν, id est, *venationem* transtulisse, sed propter vocum similitudinem pro, θῆρα, id est, *ve-*

natione, χῆραν, id est, *viduam*, esse suppositam; maxime quia in sequenti versiculo *Pauperes* sequuntur. Nisi forte Latinus interpres *Vitam*, aut *Venationem* reddidit, & error obtinuit, ut *Vidua* legeretur. Nam vox Hebraica nullo modo *vidua*, sed *venationem*, *victimam*, *viaticumque* significat. Huiusmodi menda gravi ratione, prudentique consilio corrigi possunt. Nam illos qui ferat, qui fecit est apud Quinctilianum, dum libriorum insciuntur inscitiam, *proctum suam*? & dum libros sacros mendis (ut ajunt) scateutes purgare volunt, contaminant? Fateor siquidem proclive fuisse & facile indocto, & negligenti librario, præsertim in verborum & rerum nonnulla similitudine, ea, quæ recta erant, explodere, & quæ erant depravata, substituere; fateor etiam, tantam fuisse olim in sacris litteris reverentiam, ut, quæ menda quamlibet dilucida semel irreperant, religio fuerit attingere; sed video quoque hujus temporis improbam temeritatem, quæ adeo nihil non audent sacris codicibus corrigendis, ut Manichæi olim parum in hac re immodesti fuisse videantur, quos August. ad Hieron. scribit (6), multa divinarum scripturarum loca vitata esse contendere solitos, non ab scribentibus Apostolis; sed a quibusdam (nescio quis) codicum depravatoribus. Verum hæc hastenus (7). Illud tamen non est prætereundum, quod D. Hieron. in 40. c. Ezechielis scribit, omnia prope verba Hebraica, & nomina, quæ in Latina translatione sunt posita, nimia esse vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata. Ut igitur hæc emendantur; Hebraicæ lingue cognitio necessaria est. Nam etsi nomina adhuc integra & inlibata manerent omnia, sed ipsæ tamen nominum interpretationes, quibus multa Scripturæ sacræ mysteria aperiantur, sine hujus lingue peritia non habentur: ut August. 2. de doctr. Christi. cap. 16. auctor est. Quo etiam loco illud agnoscit, non parum beneficiis eos Latinis hominibus contulisse, qui Hebraica nomina separatim interpretati sunt.

Sexta utilitas fuerit ad intelligenda quædam loca, scilicet quæ vel apertis ab interprete reddi poterant, vel etiam quæ sine linguarum cognitione nequeunt explicari, ut apud Joannem (8), *Erat quidam regulus*; pro quo Græce, βασιλεύς, hoc est, de agra regia, seu Palatinus, ut Hieron. in Eslam (9) annotavit. Videtur interpres Græce legisse, βασιλικός. Græca vero exemplaria habent omnia βασιλικός, id est regalis, seu regius. Quæ ex re conjectura sit, interpretem Regalem vertisse, sed a sciolo Regulum esse suppositum. Et Joannis primo, *Qui post me venturus est, ante me factus est*, quod evidentius videretur, *Mibi præpositus*, seu ante latius est, ut August. super Numeros, quæst. 51. & super Joannem homil. 3. subnotavit: & Act. 27. *Cum non esset tuta navigatio, eo quod jam junium jam præterisset*, pro eo, *Quod ultra tempus sustinuisse inedia*; & ad Roman. 12. *Non vosmetipsos defendentes*, pro *Ulciscentes*. Nam numerum bestiarum, qui Apoc. cap. 13. scribitur, sine alphabeti Græci secundum ordinem arithmeticum intelligen-

tia,

(1) Vid. Job. 12. (2) Job. 7. 2. (3) Deut. 9. 25. (4) Psalm. 41. 7. (5) Cap. 12. 10.

(6) August. 1. de doctrina Christi. c. 12. (7) Vide Aug. de bono magistro c. 11.

(8) Cap. 4. 46. (9) Cap. 63.

ia, aut vir, aut certe nullo modo exponere possumus. De qua re 14. libro (1) fufius differemus. Septima utilitas, ad evitandum errorem ex Latini sermonis amphibologia. Ut, *filius hominis* in Evangelio dicitur Christus. Ubi cum genitivus apud Latinos communis generis sit, apud Græcos articulo masculino definitur: ut non filius virginis, sed illius Adam intelligatur. Filius siquidem hominis per Hebraicam phrasim dicitur, ut filius matris, homo obfcurus & contemptibilis; quæ utique nomenclatura Dei filius identidem in Evangelio gloriatur. Tanta fuit Verbi incarnati modestia! Quoque, ut Augustinus ait, commendat Christus frequenter nobis, quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Huiusmodi etiam exemplum est ad Romanos ultimo, *Salutem vos Cajus hospes meus, & universæ Ecclesiæ*, ubi, *Universæ Ecclesiæ* casus gignendi est, non nominandi, ut Cajus intelligatur, non Paulum modo, verum etiam totam Ecclesiam hospitio excipere. Et Lucæ 11. *Quod superest, date elemosynam*; ubi Latinus sermo acceps est. Potest enim intelligi, *Quod superest*, pro eo, quod unum illud vobis restat, seu reliquum est: vel, *quod superest*, id est, quod superfluum est. Quam utroque intelligentiam Latinus quidem sermo recipit; Græcus tamen exclaudit. Habetur enim res tria, id est, quæ insunt, ita quæ habentur, ut & Theophylactus, & Cyrillus lib. 2. in Leviticum, & Augustinus super Psal. 125. & Chrysost. hom. 33. ad populum, & super Epistol. ad Hebræos, hom. 9. exponunt. Nam hanc postremam sententiam Græca lectio habet, primum & secundum non videtur habere: tamen secundum ille D. Thomas placuerit; qui quidem in ea re & Bedam sequitur super Lucam, & Gregorium in Epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum; referturque 12. quest. 1. cap. *Quia tua*.

Alia denique utilitas est, ad quædam vocabula vel Hebræa, vel Græca percipienda, quæ in editione Latina remanserunt, vel propter sanctionem antiquitatis servandam auctoritatem, vel quia in Linguam alienam transferri commode non poterunt, prood Augustin. lib. 18. de civitate Dei, c. 11. tradit: ut Matthæi 11. *Pauperes evangelizaverunt*, id est, bonum accipiunt nuncium. Cum enim in humano principatu regum mysteria secreta ad pauperes per divites deriventur, in Christi regno & contrario nuncia cælestia ad divites per pauperes sunt delata: & 1. ad Corinth. ult. *Anathema, Marana tha*. Quorum illud prius Græcum, hoc posterius non tam Hebræum, quam Syriacum est. Quæ de re Hieronymus disserit in Epistola quadam ad Marcellam, cujus initium est, *Nuper; Et in Epist. ad Damasum de verbo Osanna*, in qua Hilarius notat, quod ob linguæ hebræicæ imperitiam, verbum illud male fuerit interpretatus. Sunt & aliæ fortasse in peritia linguarum utilitates. Nec enim ego omnes enumerare potui; sed quæ satis erant, ne hujus rei invidia labeficeretur disputatio mea. Istæ autem melius ab aliis copiosiusque traduntur; qui linguarum patrocinium forte susceperint. Quæ in causa quæ volent, omnia poterunt

dicere, ac nos quidem libenter audiamus, si intra præscriptos modo religionis modestiæque terminos se contineant; nec aut veras linguarum utilitates fallaci vanitate, aut etiam veterem Latini interpretis editionem novis aliis quasi elegantioribus melioribusque permittent. Sunt enim nonnulli, quibus, quoniam novi Testamenti antiquæ verbi parum elegans & culta est, placeret maxime, ut, illa summta, in illius locum Latinos alia succederet. Scilicet artis coloribus Dei volunt sapientiam pingere, & quasi puellam rhetorum stolis exornare. At illa modesta cum sit, non ambit ornatum; cum sit gravis, focum ignorat; cum virilis, mundo muliebri non capitur. Sine phaleris est, ait quidam, omne quod dicitur affectio. Amor itaque phaleras nescit. Discendi ornamenta, alius inquit, non sunt negotii, sed otii; nec militiæ sunt picta verba, sed quietis. Igitur quæ bellicum canit, quæ exultat quasi tuba vocem suam, quæ irruentes hostes, mortem præsentem intonat: ea horridum nescio quid & barbaricum sonat: non tantum lyra citharave carmen mœsticum lævi dulci-que sono canit. Quid Theopompo acciderit in Scriptura sacra rhetorum more ludenti, memoriæ proditum est (2). Sed dimittamus externa, ad nostra veniamus. *Non persuasibilis*, ait (3), *humana sapientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis*. Et rursum (4), *O Timothee, devota*, inquit *prophætiæ vocum novitates*. Si ergo vltanda est vocem etiam novitas, tenenda est antiquitas; & si prophæta novitas est, vetustas sacrata est quemadmodum Vincent. Lirinens. dixit. Item, *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum*. Scilicet ad spiritum puro & simplici puro, simplexque oratio expectanda erat. Nec scæminam gravem honestam, seniore debeat, nisi castus ornatus: vide Aug. lib. de doct. Christi. 4. cap. 6. Quamobrem ingenue dicam, ne illos quidem probare unquam potui, qui paraphrases quaslibet Latinæ & elegantes in sacras literas ediderunt. Cum enim personam Christi, Pauli loquentis assumunt, quæ elegantius nitidiusque eloquuntur, eo minus illorum spiritum & majestatem servant, atque adeo rei quodammodo sunt lzli spiritus, & majestatis. Certe, quod olim puer magno assensu virorum sapientium dixit, Si aut Christus, aut Paulus illorum mihi lingua loquerentur, nec Christus mihi, nec Paulus essent. Non est nitidulus Christus; mihi crede, non est compensus, non elaborate ornatus: Paulus vero non scientia ille quidem, sed sermone imperitus est tamen. Permite Christo igitur linguam suam, linguam suam pernite Paulo: utraque enim calamus est scribæ velociter scribensis, non ad singula verba & apices elaborantis. Novi ergo tellamenti vetus editio, id namque agebamus, quamvis simplex & inculta sit, non est propter hoc minoris facienda. De tertia igitur questione satis dictum est.

(1) Vide notam in fine libri 12.

(2) Esch. de Praepos. Evangel. l. 8. c. 1.

(3) 1. Cor. 2. 4. (4) Tim. 6. 30.

CAPUT XVI.

Ubi ponuntur argumenta eorum, qui sunt opinati, factos auctores in libris Canonicis non semper. Divino Spiritum fuisse locutus.

CONTROVERSIA 4. **Q**uarta consequens sit, An auctores sacri in libris Canonicis spiritu interdum humano sine divina & supernaturali revelatione loquantur. Fuerunt enim viri Ecclesiastici nonnulli (ut Hieronymus in proœmio super Epistolam ad Philemonem testatus est) qui crederent, non semper auctores sacros Spiritum in se loquentem habuisse.

1. ARG. Quia nec humana imbecillitas unum notorem sancti Spiritus tam longo orationis decursu ferro potuisset; nec dignum est (inquiunt) ut ad hujus corpusculi naturales & evidentes necessitates Spiritus sancti maiestatem sine causa deducamus. Adhuc vero hujus rei exempla ex Epistola ad Timotheum 2. *Periculum, quam reliqui Trade apud Carpum, veniens offer tecum; & illud, Lucas est mecum solus; &, Trophimum reliqui infirmum; & alia hujusmodi, quæ passim in Epistolis Pauli humanitus scripta inveniuntur. Non igitur scriptores sacri Spiritum sanctum semper manentem, & in ipsis loquentem habuerunt. Nam & hoc Christo Domino peculiare fuit, ut Joannis 1. cap. dicitur: Super quem videris (inquit) Spiritum descendentem, & manentem super eum, & ceter. Confirmatur autem idem hoc argumento, maxime quod sicut Deus non deficit in necessariis, ita non redundat in superfluis, quemadmodum Aristoteles demonstravit. Ad ea vero, quæ naturali lumine nota erant, non erat supernaturalis revelatio necessaria. Quæ igitur scriptores sacri viderant, & manibus attestaverant, non divino lumine infuso, sed humano locuti sunt.*

2. ARG. Deinde, Apostolus in priori ad Corinthios Epistola quædam ponit, de quibus asserit, quod Domini sunt mandata. *Præcipia (inquit) non ego, sed Dominus. Mox vero subdit, Cæteris ego dico non Dominus. Quod si Paulus ex interna revelatione Spiritus sancti omnia scriberet, profecto non diceret, Ego dico, non Dominus; quoniam ejusmodi consilia, quæ Deo revelante dantur, Domini sunt: quemadmodum quæ a prophetis per revelationem dicebantur, Dei verba erant. Non enim Propheta asseruisset, Hoc ego dico, non Dominus. Hanc vero argumentationem non leviter, sed haud scio an gravissimo Basilii confirmat lib. 5. contra Eudæmum capite penultimo, in hæc verba: Quæcumque spiritus loquitur, Dei verba sunt; & propterea omnis scriptura divinitus inspirata, & utilis est, quam locutus est spiritus. Nam vero idem monstrat, spiritum non esse creaturam; quoniam omnis rationalis creatura est, quando ea, quæ Dei sunt, loquitur: ut cum dicit Paulus, De virginibus autem præceptum non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus: his autem, qui matrimonio conjuncti sunt, præcepto, non ego.*

sed Dominus. Et propheta, O Domine, judicia loquar ad te. Quid, quoniam impij prosperantur? Et rursus, Heu me mater, ut quid mihi peperisti? Nonnunquam autem dicit, Hæc dicit Dominus. Es nonnunquam Moyses, Ego sum tenuis voce, & tardo loquax, Aliquando vero is ipse, Hæc dicit Dominus, emittas populum meum, ut mihi sacrificet. Spiritus autem non sic. Non enim aliquando sua, aliquando quæ Dei sunt, loquitur (id namque creatura est), verum omnia spiritus verba Dei verba sunt. Hæcenus Basilii. Sed & Origenes homilia 16. super Numeros (1), Sermo (ait) qui apud Jonam scriptus est, & non est factus, a Jona potius quam a Deo prolatus esse videtur. Non enim semper ea, quæ per prophetam dicuntur, quasi a Deo dicta suscipiantur oportet. Nam per Moysen multa quidem locutus est Deus aliquanta tamen & Moyses propria auctoritate mandavit. Quod Dominus in Evangelio evidentiissima distinctione secernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus (2), Ad duritiam cordis vestri permisi vobis Moyses dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic, &c. Ostendit hæc & Raulus in literis suis, cum dicit de quibusdam, Dominus dicit, & non ego; & de aliis. Hæc autem ego dico, non Dominus; & iterum in aliis (3). Præceptum Domini non habeo, consilium autem do: & iterum (4), Quæ loquor, non loquor secundum Deum. Unde similiter etiam in cæteris Prophetis aliqua quidem Dominus locutus est, & non Propheta; alia vero Propheta, & non Dominus. Hæcenus Origenes; qui eandem quoque sententiam in proœmio commentariorum in Joannem amplexus est. Et Ambros. lib. 8. in Lucam, c. 60. explicans illud, Ad duritiam cordis vestri &c. Ostendit, ait, locus hic, quæ propter fragilitatem humanam scripta sunt, non a Deo scripta. Quæ de & Apostolus, Denuntio, inquit, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; Et infra, Cæteris, inquit, ego dico, non Dominus: Si quis, &c. Hic Apostolus negavit legis esse divinitatem, ut conjugium qualescunque solvatur. Tantum Ambrosius. Cum igitur Basilii, Ambrosius, & Origenes viri clarissimi, non in ea modo sententia fuerint, verum etiam scripturæ sacræ testimonio confirmaverint, nihil erit absurdum, si nos etiam asseramus, non omnia quæ sacri auctores scripserunt, Spiritus sancti afflatu scripta fuisse.

3. ARG. Adde quod Apol. in posterioribus ad Corin. Epistola (5), affectum se ponentem dicit, quod illos prioris Epistolæ representatione vexarit. Rei autem semel scriptæ non alium ponere potest, nisi eum, qui scribendo crediderit se exarasse. Non igitur Paulus, quæcumque ad Corinthios scripsit, divino ex spiritu se scripsisse existimavit. Adde rursum, quod in hac etiam Epistola posteriore (6), In quo quis audeat, inquit, in insipientia dico, audeo & ego. Ministri Christi sunt (ut mihi sapienter dico) plures ego. At blasphemum est, verba Spiritus sancti insipientia dicta assermare. Spiritu igitur hominis Paulus ibidem locutus est. Adde etiam quod in eadem Epistola, cum dixisset

A

(1) Nisiit Origenes illo Deus, testimonia: Quod si in nomine Domini Propheta quicumque prædixerit, & non evenierit, hoc Dominus non est locutus.

(2) Matth. 19. 8. (3) 1. Cor. 7. 25. (4) 2. Cor. 13. 27. (5) Cap. 2. 5. (6) Cap. 11. 21.

Apostolus, se plus omnibus laborasse, correctione non adhibita, docet parum se caute fuisse locutum. *Nam autem ego, inquit, sed gratia Dei incipio.*

4. ARG. Præterea, si quæcumque Apostoli præscripserunt, ex divina auctoritate ac revelatione existunt omnia, certe istud Pauli præceptum, quo jubet, ut Episcopus sit unus uxoris vir, divinam esset, non humanam. Ita fieret, ut summus Pontifex in eo dispensare non posset. Nam, ut Aug. ad Iacarium ait (1), quod Christus præscripsisset, eo penitus auderet variare. At, ut qui bigamus fuisset, ita fieret Episcopus, summus Pontifex, certe etiam præbante, aliquando fecit. Non ergo Apostoli decreta omnia Spiritu sancto sanctione præscripta sunt.

5. ARG. Matthæus insuper memoria lapsus est; nam pro Zacharia Hieremiam posuit (2) & Marcus item (3), cum in Esaiâ scriptum affirmet, quod in Machabâ scriptum est; & eam rursum hora terribili narret Dominum crucifixam, qui hora *seu sexta* a Pilato iudicatus est, ut Joan. c. 19. dicitur. Quæ ex re fit, ut non semper in omnibus Evangelistis scriberetur Spiritus Sanctus effuisset.

6. ARG. Præterea Lucas capite Evangelii 3. dicit Galileam situm fuisse Arphaxad. Sale autem fidem Euxinam. Constat vero Gene. cap. 11. Sale non Arphaxad, neque situm fuisse, sed filium, nullamque inter hos mediam generationem intercessisse. Superflua igitur est in genealogia Christi una generatio, atque adeo non est institutio Sancti Spiritus apposita.

7. ARG. Lucas denique idem act. 7. multa refert, quæ spiritu afflante referri non poterant. Ut est illud primum, quod Joseph accersivit omnem cognationem suam in animabus 75. At bene 46. & Exod. 1. septuaginta solam animam enumerantur. Nec vero dici potest, Stephanum Josephi eos etiam filios supputare, qui nati sunt postea; & per antichristianam aut prolepsin hæc cum illis simul 75. dicere. Eos enim Josephus accersisse non potuit. Dicit autem Lucas, Joseph 75. animas accersisse. Illud gravius est, quod deinde subiicitur, Jacob & Patriarchas translatos fuisse in Sichem, cum Josephus 2. antiq. lib. c. 8. fratres Joseph affirmet conditos esse in Hebron. Quæ in re non aliud scribere credendum est, quam quod a maioribus per manus traditum valgo etiam tenebatur. Præterquam quod Lucas hic aperte dicit, Patriarchas sepultos esse in sepulchro, quod emit Abraham. Atqui certum est, Abraham in Hebron emisit sepulchrum, Genes. 23. Tertium vero multo difficilior est, quod rursus addit, Abraham sepulchrum emisit a filiis Emor, filii Sichem. Jacob siquidem a filiis Emor partem agri emit, ut Gen. cap. 33. scribitur Abraham autem non a filiis Emor, sed ab Ephron filio Sobac (potentem emit duplicem, quod Gen. cap. 23. non obscure traditum est. Quid, quod Emor Lucas dicit filium fuisse Sichem, cum Genes. 23. contra dicitur, Emor patrem Sichem fuisse, non filium? Frustra ergo, ut videtur, asserimas, nihil in sacris esse libris, quod non idem spiritus afflatu scriptum sit. Verum, a contraria parte il-

lod facit, quod si in libris Canonicis aliqua humano more & spiritu vel scripta, commemorare fuissent, nihil ob stare videretur, quominus in iis aliquod mendacium esset. Jam si errorem aliquem in scripturis sacris agnoscimus, eam auctorem Spiritum sanctum esse quis crederet?

CAPUT XVII.

Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum Spiritu sancto assistente scriptas fuisse.

IN hæc questione & controversia non defuisse, I. qui priorem illam partem amplecterentur, auctor est D. Hieron. (4) non in eo solum loco, quem paulo ante tetulimus, sed in commentariis etiam sæper quicquam Michæ caput. Cujus erroris nota Erasmo quoque, ut alios dissimulem, innotuit. Is autem error quam sit impius, illo primum argumento demonstro, quod sacrarum scripturarum magna ex parte labefaciatur auctoritas, si hæc opinio vera est. Nam, ut Augustinus ait (5), si in sacro quovis libro una qualibet falsitas reperitur, totius libri certitudo interit. Quo uno argumento Augustinus de consen. Evang. lib. 2. cap. 12. satis ostensum ac patefactum esse credit, Prophetarum & Apostolorum scripta nullam omnino habere falsitatem, non solum eam, quæ mentiundo promittitur, sed ne eam quidem, quæ obliuiscendo. Levibus, inquam, in rebus, & nihil ad salutem nostram pertinentibus, auctores sacri & falluntur, & fallunt. Ea igitur in dubitum vocare possumus, quæ maxima, & gravissima sunt. Non eadem, ajunt, causa est; quoniam, si Ecclesiam, cuius erudendæ gratia spiritum sacris auctores habere, spiritus ipse in parvis destituit, non mox destituit in magnis. Consentunt enim Theologi gravissimi, Ecclesiam errare in minimis posse, in maximis non posse. Quid igitur obstat, inquam, cur non ad eundem quoque modum asseramus, Apostolos, & Evangelistas in rebus parvi momenti interdum lapsos, cum in rebus necessariis lapsi non fuerint? Nam, si superi placet, hujusmodi errores in Apostolis maxime, & Evangelistis agnoscunt; quod si dicimus, spiritus suggessit Apostolis & Evangelistis omnia; ajunt, non omnia simpliciter, sed quæcumque Christus dixisset illis. Hæc autem erant maxima. Si addimus, docuit spiritus eos omnem veritatem; respondent, non absolute omnem quidem; sed quæ esset ad salutem necessaria. Sic elabi conantur isti. Sed frustra conantur tamen. Principio enim equid, rogo, isti facturi sunt, si cum homines differant, qui multa Evangeliorum miracula commentitia esse, Evangelistæque, Herodoti, Xenophontis, ac Platonis exemplo, confictis narrationibus abusus dicat, ut Christi illustrandi gratia, aut fideliū in Christum affectus excitandi? Nempe hoc facere, ut homines, sine Dei spiritu potuere.

Deinde quam facile erit cūque res vel graves; vel leves pro suo arbitratu ingenioque æstimare? Jam hic dicet tibi, tres unius substantiæ prædicari per-

(1) Epist. 118. (2) Matth. 27. 9. (3) Marc. 1. 2.

(4) In adnot. in c. 2. Matth. & 1. Marc. & rurs. in cap. 27. Matth.

(5) Epist. 8. & 13. ad Hieron. Diss. 9. c. Si ad scripturas, & cap. Ego solis.

ri personas levissimum esse, nec ad salutem nostram pertinere: jam contendet alius, duas in Christo, & operationes & voluntates a rebus esse non gravibus. Nam & spiritus a patre & filio procedentis unicum esse principium, tanquam rem levem quidam contemnendam arbitrabitur. Quib, quod tertio die an quarta Christus resurrexerit, eodem non valde ad salutem attineat, pro nihilo quispiam habebit. In his itaque Evangelistas, Apostolos, Prophetas errore labi, hallucinari potuisse. Porro, ut reliquas scripturarum partes pretereamus, in sacris historiis distingui discernique non posset, quid ex Deo, quid ex homine sit; quid auctor ex revelatione divina, quid contra ex spiritu humano & ingenio proferat. Quocirca fluctuaret passim & legentium & audientium fides, dum ignoraret, quam spiritus hominis, an Dei, unaqualiter chronicorum sanctarum particula fuisset scripta. Quis est autem tam perfictis frontis (ut pro Evangelistis nonnihil humano more loquamur) ut, si quid in publicum scribere vellet de rebus, quarum memoria sit recentissima, quasque lectores fere suis non auribus audierint, sed conspexerint oculis; ea sponte inferat, quæ cum ad rem nihil faciant, tum narrationem totam falsam & incertam efficiant? Adeone stulti erant Evangelistæ, ut ea, quæ promittere sine periculo poterant, aut asfingerent, aut etiam pro certis assererent cum manifesto discrimine causæ, quam persuadendam acceperant? Quod si tales fuissent, certe Judæi, quibus tanto erant opere invisi, omni vi & arte contenderent, atque adeo efficerent, ut hujusmodi vel figmenta vel errata deprehenderentur. Sed humana loquimur. Nam si in subtilis concionibus Spiritus Sanctus Apostolorum linguas attemperabat, quid in scriptis, quæ futura erant æterna? Et si novi testamenti idonei administræ Apostoli & Evangelistæ facti sunt, illorum profecto sufficientia non ex litteris, sed ex Deo est: illorum proinde error Dei est, non illorum. Nos enim ab Apostolis Christi testamentum accipimus; & cum illos audimus, Christum audimus; cum eorum Evangelium legimus, Christum legimus Evangelium. At cum lex Moysis, quod est ministerium mortis, tam exacta diligentia scripta sit, ut jota unum aut unus apex ex ea præteriri non possit, multo certe magis Evangelium Christi, quod est ministerium spiritus ac vite, scriptum erit tanta cura & Dei assistentia afflato, ut non modo verbum, sed ne apex quidem nullus sit, qui non sit a spiritu divino suppeditatus. Quid, quod Apostolus officiosum mendacium, quodque ad Dei laudem maxime pertinere videretur, penitus horret, inquit, *Si autem Christus non resurrexerit, inanis est prædicatio nostra; inanis est & fides vestra. Laventur autem & falsi testes Dei; quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt.* Quod si falsitas hæc, quæ cum Dei potentiam commendaret, tam populum in officio contineret, a sacris auctoribus excluditur, certe quæcunque alia ac multo etiam magis rejicitur. Nulla enim in sacris litteris levis, sed gravis esset, per quam scripturarum auctoritas elevaretur.

Jam si in hujus rei confirmationem arcuam litterarum nos testimonia referre vellemus, verumdam sana est, ne, qui oppositum errorum tæci capiunt, illa se ratione tænantur, quod auctor scripturarum sacrarum eo etiam loco, qui a nobis asseretur, non de spiritu divino, sed de suo fuerit locutus. Ita fiat, ut vix ullum e sacris litteris testimonium adversum hæreticos firmum esset. Quamobrem hoc quidem ab hoc sermone removeamus; qui errores sententia omnem scripturarum & vim minuat, & elevat auctoritatem. Ipsi vero fateantur, singula quæque sive magna, seu parva a sacris auctoribus spiritu sancto dictante esse edita. Id a parvibus accepimus, id fidellum animis inditum & quasi insculptum est; id itaque & nos, & Ecclesia præsertim ipsa magistra & dux, retinere debemus.

CAPUT XVIII.

Ubi refelluntur argumenta capituli decimi secundi.

RESPON. AD I. **C**onfirmandæ atque tuendæ veritati ea rationum ac testimoniorum præsidia satis sunt, quæ capite superiore sunt posita. Nunc vero argumenta ea confutanda sunt, quibus adversarii contra pugnaverunt. Atque a primo quidam argumento, quo veritas impugnabatur, facilis est & expedita defensio. Hæretici enim, non singulas scripturarum particulas, ut a sacris auctoribus scriberentur, propria, & expressa revelatione indignisse; sed singulas tamen scripturas ex peculiari spiritu sancti instinctu afflatasque, vere & jure contendo. *Ille, Christus ait (1), vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixerit vobis.* Alias etiam oblita suggeret, alias etiam vestris auribus audita suggeret, quæ alias natura sponteque sua in mentem venire poterant, ea quoque suggeret, non supernaturalia modo, sed & naturalia suggeret, & quæ alias humano more scriberentur. *Omnia, inquit, quæcumque dixerit vobis.* Atque Apostolus, *Nos ait (2), non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis; quæ & loquimur, non id doctis humane sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.* Spiritualis enim iudex omnino, secus scriptum est, *Quis cognovit sensum Domini? Nos autem sensum Christi habemus.* Ecce Apostoli, in quorum nomine Paulus loquitur, ad doctrinam spiritus edendam spiritum accepere, per quem in Christi sensu omnia judicabant. Nimirum animalia illa oculis atque plena ad expressionem quædam Evangelistarum posita, per scriptores omnes sacros transferre merito & optima jure possumus. Nihil ergo auctores sacri cæcis oculis scribebant; sed scribentium calamam spiritus ipse attemperabat, ne scribendo laberentur. Inde enim, cum in secunda ad Cor. Epistola (3) quidam dixisset Apostolos, quæ humano more ab Ecclesia profecto dici possent, subiicit protinus, *an experimentum ejus queritis, qui in me loquitur Christus?* Spiritu igitur sancto inspirati, qualvis scripturarum partes scribere sancti Dei homines. *Nolite, inquit (4), cogitare, quomodo,*

aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Quod idem profecto sacris auctoribus præceptum erat, ut non cogitarent scilicet, quomodo, aut quid scriberent; dabatur enim illis in illa hora quid scriberent. Hoc vero Spiritus sancti donum toto vitæ decursu non habebant; sed tamisper dum lingua eorum calamus erat scribere velocius scribentis. At Christus nullum unquam verbum locutus est, quod non idem ab Spiritu sancto extiterit. Erat enim, ut scholæ verbis utar, Christi Jesu sacratissima lingua perpetuum divinitatis instrumentum. Ex hinc apparet ejus argumenti certa ruina, quo deinde contrariam partem confirmabimus. Non enim asserimus, per immediatam Spiritus sancti revelationem, quæ quidem propriè revelatio dicenda sit, quamlibet Scripturæ Sacræ partem fuisse editam. Quin Lucas, quæ ab Apostolis accepit, ea scripto ipse mandavit, ut in Evangelii sui præmio testatur: & Marcum, quæ a Petro dicerat, rogatum a discipulis scripsisse, auctores sunt Clemens in 6. dispositionum libro, apud Eusebium lib. 2. Eccles. hist. cap. 15. Papias apud eundem eodem lib. &c. & 1. 8. cap. ult. & Orig. 1. lib. comment. in Matth. eodem Eusebio referente, lib. 6. cap. 18. & Euseb. quoque ipse lib. 3. cap. 4. & Hieronymus de viris illustribus in Marc. & Irenæus lib. 3. adversum hæreses, cap. 1. Sive ergo Matthæus & Joannes sive Marcus & Lucas, quamvis illi visa, hi audita referrent, non egebant quidem nova Spiritus sancti revelatione, egebant tamen peculiari Spiritus sancti directione. Primæ igitur argumentationi hoc modo satisfecerimus.

RESPON. AD 2. Secundæ vero sic responsum esto, Paulum Domini seu præceptum, seu consilium eo sane loco vocare, quod Christus Dominus ore proprio vel præcepit in Evangelio, vel consuluit. Nam, quod consilium suum Paulus Spiritus sancti consilium existimaret, satis ipse indicat, dicens (1), *Beatior eris, si sic permanferis secundum meum consilium: puto autem, quod & ego Spiritum Dei habeam*. Hujus vero argumenti confirmatio ex iis maxime elicitur, quæ primæ sunt argumentationi responsa. Etenim, quæ sacri auctores scribere, hæc in duplici sunt differentia. Quædam, quæ supernaturali solum revelatione cognoscebant; & ea Basilii tradit a Spiritu sancto esse: alia vero naturali cognitione tenebant, quæ scilicet aut oculis videbant, aut manibus etiam attrectaverant. Atque hæc quidem, ut paulo ante diximus, supernaturali lumine & expressa revelatione, ut scriberentur, non egebant, sed egebant tamen Spiritus sancti præsentia & auxilio peculiari, ut, licet humana essent, & naturæ rationem cognita, divinitus tamen sine ullo errore scriberentur. Hæc vero illa sunt, quæ juxta Basilium Paulus & Prophetæ de suo loquebantur. Solent etiam nonnulli veterum Origenis non sententiam modo, sed verba referre, non aliter certe accipiendam, quam Origenes ipse acceperit. At Origenes eam rem significavit potius, quam asseruit. Nec enim in ea sententia persistit. Sed & Ambrosius in priorem Epistolam ad Corinthios (2), ubi locus proprius erat, nobiscum apertissime sensit.

RESPON. AD 3. Ad illud vero, quod tertio lo-

co obiectum est, brevis & non difficilis est responsio. Non enim ibi, poterere, respicere est, sed tristari. Tristatur autem pater, cum filio dolentes videt; sed lætatur, cum dolorem ad salutem fuisse intellexit. Nam quod additur, id facillimum est. Quo enim modo Paulus sit intelligendus, Paulus ipse explicat, inquit: *Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia; & paulo ante: Iterum dico, ne quis me pater insipienter esse, alioquin velut insipientem accipitis me; & capite ejusdem Epistolæ duodecimo: Si vultis gloriari, non ora insipiens; veritatem enim dico; & paulo post, Factus sum insipiens, vps me coegitistis*. Quid ergo, sapiens, & insipiens? Nempe sapiens ne vere, sed quasi insipiens, qui tanquam insipientia personam assumere, & sapientiam jactare videretur. Laudare quippe se insipientis hominis nova est. Verum hæc, quæ stultitia esse videbatur, Dei erat sapientia, ut Apostolus non sponte, sed coactus, non ex vanitate, sed ex charitate gloriaretur. Ab Spiritu igitur sancto erat hujusmodi quasi stulta gloriatio. Sed ne illud quidem est difficile, quod deinde subjicitur: non enim, quod ait quidam, incaute Paulus fuerat locutus; sed ne quis in ea laude aut arrogantiam, aut vanitatem aliquam subesse interpretaretur, docet se non in se, sed in Domino gloriari; *Non ego, inquit, sed gratia Dei mecum*. Simile fore illud est, quod, cum Dominus doctrinam Evangelii suam appellasset, subjecit protinus, *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me Patris*. Hoc igitur in modum cum Paulus vere dixisset, se plus omnibus laborasse, addit, & vere etiam addit, se non plus omnibus laborasse, &c.

RESPON. AD 4. Ad quartum vero argumentum sunt qui respondeant, Ecclesiæ auctoritatem tantam esse, ut quædam etiam de scripturis sacris immutaret. Hujus generis exempla ponant, Sabbatum, esum suscitari, & sanguinis, Baptisma in nomine Jesu: & quod Christus carnatis dedisset Eucharistiam, Ecclesia jejunis: Christus sub ambabus speciebus, Ecclesia laicis sub una: quod Paulus denique permittit dispares in fide conjuges, Ecclesia improbavit. Ita quamvis lex scripturæ sit, ut is non ordinetur Episcopus, qui duas habuerit uxores, Ecclesia tamen eam legem poterit vel ex parte solvere, vel etiam omnino abrogare. Hoc autem responsum hanc quidem habet viam, quæ deducit ad convenientiam conservationemque Ecclesiasticæ auctoritatis, quam si sequemur, nunquam aberrabimus, sequemurque & id, quod certum & tutum est, & id, quod ad fideliū consociationem accommodatum, & id, quod vehementer atque forte. Sed cavendum sane est, ne si in argumentorum confutatione ad Ecclesiam tanquam in eam confugimus, rustici porius, quam Theologi esse videamur. Mibi itaque aliud responsum multo & doctius videtur, & verius, quod duplici partitione subnixum est. Una est hujusmodi: Scripturæ præcepta quædam temporaria erant; id est ad tempus, ex loci, temporis, personarum, aliarumve rerum & causarum ratione servanda. Atque hujusmodi ipsa ex se in præfinito tempore antiquabantur, nulla etiam Ecclesiæ interveniente auctoritate. Quod enim pro necessitate temporis

poris statutum est, cessante necessitate, debet cessare pariter quod urgebat, 1. q. 1. *Quod pro necessitate*. Ejus generis fuit Sabbatismus, & reliqua omnia, quæ proprie ad legem veterem pertinebant: talis etiam lex illa fuit de immolationis, sanguine, & suffocato: talis quoque usus Apostolicus de baptismo in nomine Jesu (1). Alia vero præcepta æterna sunt, quorum servandorum ratio non brevis & temporalis, sed perpetua, & sempiterna est. Sempiternum autem scripturæ more voco, quod semper erit, non quod semper fuit. In hoc genere sunt omnia naturæ præcepta, quæ tam in veteri, quam in novo Testamento continentur: in hoc etiam lex illa, *Nisi quis renatus fuerit*, &c. & altera similis de poenitentis Sacramento. Præcepta rursum Apostolorum, quæ in sacris literis scripta sunt, quædam a Christo ipsi acceperunt gentibus evulganda, juxta illud (2): *Baptizate omnes gentes, docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis*: altera vero non fuerunt quidem a Christo Apostolis injuncta; sed ipsi post Christum in cælos assumptum ea populus tradiderunt. Quæ tamen Christi Deique præcepta dicuntur, non ob eam modo causam, quod per acceptam a Domino potestatem lata sunt; verum etiam quia Dei Spiritu peculiariter suggerentia edita fuere. *Visum est*, inquit, *Spiritui sancto, & nobis, nihil ultra imponere*, &c. Quæ verba Basil. 5. lib. contra Eunomium referens, *Spiritui*, ait, *visum est quidem, a quo ut Domino Ecclesie leges datæ sunt; Apostolis vero tanquam ministris, per quos decreta sunt edita*. Quod autem præcepta hæc Christi quoque dici possint, Christus ipse docet, inquit, *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit*. Inter hæc autem scripturæ mandata non leve discrimen est, quod priora illa a Domino Apostolis tradita, ut propria sunt legis novæ præcepta, ita ea Ecclesia nec solvere, nec remittere ulli potest, sicut ne legem naturæ quidem. Cujus rei causam nos in relectione de poenitentia dedimus, quod legis auctor Evangelicæ Christus Dominus non alia præcepta per se ipse edidit, quam quæ essent summopere ad salutem necessaria. At posteriore mandata proprie quidem humana & Ecclesiastica snere, quæ videlicet ab Apostolis Ecclesiam gubernantibus edita sunt, non aliter atque alia fuere postea a præfatis Ecclesiæ subsequenter, dispari tamen auctoritate. Nam Apostolorum nemo in præceptis suis errare poterat; sed a Spiritu Sancto peculiarissime eorum quisque dirigebatur in ferendis Ecclesiæ legibus. Posteriores vero antistites hanc peculiarem Spiritus sancti præsentiam non habent, nisi cum in nomine Christi & Ecclesiæ congregantur. Quod utique fit in conciliis generalibus. Qua de re libro postea quinto fusius disseremus. His autem præceptis, licet Apostolica fuerint, & in sacris etiam literis scripta, Summus Pontifex subditos suos liberare, vel ex parte, vel omnino potest: quæ etiam ratione, ut alia non esset, lex illa Apostolica de abstinendo a sanguine & suffocato per Ecclesiæ potestatem abrogari potuit. Quamquam, ut diximus, ea lege admonitæ sunt gentes, ne sua libertate in fratrum of-

fensionem abuterentur. Præscribunt autem Apostolici quatenus pro tempore expediebat, quibus illa rebus in fratrum offensionem possint incurrere. Quia igitur lex a fine suo ælimanda est, tunc hæc intelligitur abrogata, cum ab illis offensionibus ac diffidiis, quibus occurrere voluerunt Apostoli, nihil amplius periculi fuit: Quibus positis, facile, ut opinor, quantum illud argumentum refelleretur (3). Nam Pauli præceptum de non ordinando Episcopo, qui bigamus fuerit, secundi generis est, id est, humanum & Ecclesiasticum; cujus proinde vinculum solvere Ecclesia jure suo potest. Sed id tamen, nisi semel aut iterum, & gravi etiam urgente causa non fecit. Nec id nisi summo Pontifici permisso in Ecclesia est: nam Episcopis contra Apostolum dispensare cum bigamis non licet; ut Lucius & Innocentius tradunt (4). Divus vero Augustinus de legibus primi generis loquebatur, quæ si Christus ipse tulerit, ut quæ vere, & proprie divinx & Evangelicæ sunt, nemo aut possit, aut aus sit immutare. Quarto igitur argumento diluendo satis dixisse mihi videor. At quintum sic refellitur.

RESPON. AD 5. Primum, sunt qui velint, aut impiorum malitia, aut librariorum errore pro Zacharia Hieremiam scriptum esse. Cujus sententiæ fuit Eusebius lib. 10. demonstr. Evangel. demonstr. 4. Id quod nec Origeni displicuit, & Cajetanus vero simile existimavit. Nec Hieronymus certe ab hac opinione alienus est: quin in Psal. 77. errore scriptoris dicit, pro Zacharia Hieremiam esse suppositum. Sunt alii, qui opinentur, eandem sententiam & apud Hieremiam olim scriptam reperiri, sed non omnia Hieremiæ vaticinia nunc extare. Opinatur quoque Augustinus libro de consens. Evangelist. 3. cap. 7. quoniam eodem spiritu Hieremias & Zacharias scribere, nihil referre, si unus sententiam alteri tribuas; imo peculiari Spiritus sancti consilio id factum esse, ut ab eodem auctore scripti libri omnes sacri credantur.

Illud vero, quod Marco Evangelistæ objectum est, frivolum his videri solet, qui Latine mediocrem passim ad Græca exemplaria expendant. In quibus quoniam non legitur, *Sicut scriptum est in Esaia*, sed, *Sicut scriptum est in Prophetis*; argumentum esse infirmum ajunt, ut quod librorum depravatione nititur. Huic vero sententiæ Theophylactum subscribere, facile profecto suaderi potest. Non enim in *Esaia*, sed in *prophetis*, legitur. Atque Hieronymus in comment. super 2. Matthæi caput, huic quoque opinioni subscribit, inquit: *Nos enim Esaia putamus additum scriptorum visio, quod & in aliis locis probare possumus; aut certe de diversis testimoniis scripturarum unum corpus effectum*. Existimat ergo Hieronymus, sive hoc, sive illud accipias, locum esse depravatum. Id quod & de Psal. 13. credidit. At Erasmus, tamen fatetur Græca exemplaria omnia, quæ videre quidem ipse potuit, in *πρωφηταις* habere: lectionem nostram probat tamen, Græcamque asserit a Græcis fuisse immutatam. Hieronymus etiam ipse in Epistol. ad Pammach. de opt. gen. inter solam hanc, quam habemus lectionem, probat; alterius autem eo lo-

co ne

(1) Act. 2. 38. (2) Matth. ult. 19. (3) D. Thom. in Addit. 4. 66. art. 5. ad 2.
(4) De Bigam. non ordin. cap. sup. r. & c. a nobis.

de meminisse quidem. Et Porphy. 14. lib. Marcom Evangelistam eo nomine accutat, quod homo imperitus & rudis: vel suas literas nesciat, idque quasi ab uno eodemque propheta scriptum esset, quod non ab uno, sed a duobus scriptum est. Cui calumniæ Chrysostomus (1.) respondens non capitor, mendaces mendosos esse, aut certe ab impio locum depravatum; sed plane confentit, eo prorsus modo locum iri, quo Porphyrius in objectione legit. Quæ ex re perspicuum fit, ante Chrysostomum & Hieronymum tempore in editionem nostram omnes & Græcos & Latinos codices conseruisse. Ubi non possumus novitios istos interpretes non ridere, qui tanta facilitate & confidentia e pravis Græcis Latinæ excendant non prava? Nimirum enim possent hic, si de ipsis ludimus, quibus in usu est ludere de nobis; imo patenter potius, ut, quod hæc loco verum antesignanus Erasmus summo jure magnæque ratione facit, idem nos aliis quoque locis faciamus, &c., Græcis exemplaribus posthabitis, Latinam editionem veneremur. Sed ut eo revocetur, unde hæc declinavit ratio, cum argumentum illud non sit tam facile, quam illis visum, majore omnino vi & arte refellendam est. Illa igitur verba, *Sicut scriptum est in Esaiâ*, non referuntur ut omnia ea, quæ sequuntur; sed ad id tantum, *Vox clamantis in deserto*, &c. Illa verò, *Ecce ego mitto Angelum meum*, &c. tanquam de suo Evangelista addidit, quod locum jure potuit, quamvis eadem in alio propheta repertantur. Non enim, si Aristoteli refero, opus est sequentia verba omnia Aristotelis esse; quia licet nihil nonnulla de meo adijcere, præsertim si ad explicationem Aristotelis conducant maxime. Sic, quoniam Evangelistæ illa verba, *Ecce ego mitto Angelum meum*, &c. verborum Esaiæ erant expositio quædam; nihil Marci derogat fidei, si Esaiæ testimonium verbis ejusmodi adjectis & exposuit, & ornavit. Nisi infidelis servus est, qui apposito verborum ornatu heri sui mentis simplicitatē. Hoc respondet Chrysostomus. Hieronymus (2.) autem Evangelistas fuisse ait non de verbis, sed de sensu sollicitos: omnia vero illa quæ in Marco sequuntur, ab Esaiâ scripta, non secundum verba quidem, sed secundum sensum esse. Quæ enim vocem clamantem, &c. aperte dixit, is Angelum eundem esse sensit, qui viam Domino præpararet. Atque hæc responsio a Bedæ vel maxime probatur in commentar. super Marcum. Jam, quod testatur etiam Marcus arguitur, qui Christum scripsit horam tertiam crucifixum; de hac re quatuor video sententias ferri, quarum nulla est, in qua non major adhuc probabilitas desideretur. Prima eorum est, qui animadvertunt, Joannem non scribere, Pilatum horam ferme diei sexta pro tribunali sedisse, sed parasceves hora fere sexta. Aliunde vero diem, aliunde parascevem initium sumere. Nam Judæos ante diem principium, hoc est, ante solis ortum præparationi paschali operam dare solitos, rationi consentaneum est. Si enim Christiani in hujusmodi festorum vigiliis multo ante diluculum incipiunt quædam necessaria præparare, Judæi, ac multo etiam magis idem fecisse credendi sunt, qui non modo azyma in multis dies, verum complura quoque alia erant paraturi, non solum ad se-

stem diem, sed ad vespeream etiam Paschæ. Sunt & alii, qui Augustinum secuti, putant, Marcum non de crucifixione militum locutum esse, sed de crucifixione Judæorum. Hi enim vel maxime Christum crucifixerunt; quemadmodum Actorum cap. 4. illi Petrus edixit. Ut ergo ostenderet Evangelista, Dominum Jesum non tam a militibus, qui simplex ministerium prædici tribuere, quam a Judæis crucifixum, posteaquam militum ministerium expressit, inquit, *Et crucifigentes eum, dividerunt &c.* nam vero ad vocem, quæ sanguinem iusti petiit, auctoresque flagitii crucem Domini revocavit in hæc verba, *Erant autem hora tertia, & crucifixerunt eum*. Horam quippe crucifixionis militum, ut quæ vulgo nota erat, non credidit exprimendam. Alii credunt huic se absurditati satis occurrere, si dicant, Christum intra horam tertiam, & sextam crucifixum; & ab utroque extremo, quemadmodum media solent, horam mortis Christi esse nominatam, ab uno videlicet tertiam, ab altero sextam. Sed hæc responsio patentem habet scrupulum. Quod enim hora quinta fiat, hoc si quis vel quarta, vel sexta fieri ab utroque extremo dicat, quamvis improprie id quidem dicat, sed ferri tamen utcumque potest. At quod in quinta hora fit, hoc in tertia, vel secunda fieri, nec usus profecto, nec ratio fert. Ponunt igitur assidue hoc, quod, quemadmodum nox in quatuor vigilias, ita dies in quatuor stationes, & partes divisus a Judæis est. Quarum prima incipiebat a diluculo, & durabat usque ad horam diei tertiam, vocabaturque prima ed, quod ab hora prima initium sumeret; secunda autem incipiebat ab hora tertia, & durabat usque ad horam sextam, vocabaturque hora tertia, quod ab hora tertia principium haberet; tertia vero diei pars incipiebat ab hora sexta, & durabat usque ad horam nonam, appellabaturque similiter ab hora, unde principium acceperat, hora sexta; quarta demum statio, parsque diei incipiebat ab hora nona, & durabat usque ad occasum solis, vocabaturque vel hora nona, vel vespere. Quæ si vera sunt, jam pulchre consentient Evangelistæ. Nam in secunda statione, quæ hora tertia dicebatur, circa finem Christum crucifixus est, hora scilicet illa nondum elapsa. Aliquanto vero prius, in eadem hora tamen stationeque diei, Pilatus pro tribunali sedit, nempe hora quasi sexta. Vere siquidem tertia erat, sed erat proxima sexta. Quæ nimirum opinio longe erit probabilissima, si probeur ad eum modum diem a Judæis dividi solitum. Atque in historia passionis quidem nominatim diluculi, tertie, sextæ, & nonæ horarum mentio fit; de reliquis autem interfueritibus omnino tacetur. At parabola de patrefamilias operarios in vineam suam condocente, quam isti etiam afferunt in hujus rei confirmationem, non solum nihil juvat, sed etiam officit, quoniam ibi Dominus non tantum primæ, tertie, sextæ, & nonæ, sed undecimæ meminit. Id quod absurdum esset, si quartæ diei pars, hoc est, hora nona, reliquum omne ejusdem diei tempus complecteretur. Ac revera, ut breviter, simpliciterque dicatur, qui undecimæ horæ, quæ inter nonam & duodecimam interfuerit, expressam mentionem fecit, eum certo certius constare diem non ad eum modum in stationes, & horas quatuor,

(sed,

et, ut moris est nostri, in partes, & horas duodecim divisisse. Verum ut hæc cuncte habeant, huic non solum responsioni libenter subscribemus, si illa diei in stationes quatuor partitio, illæque rursum ab initio denominationes, quatuor, aut idoneo testimonio, aut probabilis ratione consistent.

Nec etiam desunt, qui existiment, hæc a recentioribus Jædæis esse confecta omnia. Nam secundæ diei statio, cum tres solum horas complecteretur, quartam, quintam, & sextam, non hora tertia a fine scilicet stationis proxime elapsæ, sed ora quarta ab initio stationis ejusdem nominanda erat. Ecquis autem ferre possit stationem, quæ a decima usque ad duodecimæ finem protenditur, nonam horam appellari? Certe sicut prima hora, si verum est, quod illi dicunt, a principio suo nomen accipit, sic & stationes cæteræ a suis propriis principiis nominarentur. Mihi simplicissima ratio hujus loci explicandi esse apparet, si cum Theoph. (1) & Cajet. dixerimus, Marcum ita scripsisse, *ὅτι δὲ ὥρα* id est, *erat autem hora sexta*; sed indoctos, oscitantesque librariorum notam illam senarii *ε* in *γ*, quæ est nota ternarii, mutasse. Quod & hoc loco ob nonnullam literarum similitudinem factu proclive fuit, & in his auctoribus, quorum libri hujusmodi numeros & notas habent, sæpe fieri notius est, quam ut indicandum sit. Nec Theop. solum & Cajet. auctoritas, sed ratio quoque me, ut ita tenerem, impulit. Nam sexta hora Dominum vere ac proprie crucifixum, ut omitam quod & vulgo Christianorum persuasum est, & passim in crucis officio ac precibus celebratur, certe ex Joannis Evangelio colligitur. Tradit enim, Pilatum hora ferme sexta pro tribunali sedisse. Erat igitur propemodum elapsa quinta. Alioquin falso hora fere sexta diceretur. Incredibile autem est id, quod reliquum erat horæ quintæ, cum esset breve, & perexiguum, in sententia ferenda, in suscipiendo Jesu & educendo, in cruce usque ad Calvarie locum bajulanda, non esse insumptum. Etenim nec locorum intercapedo parva erat, nec tantum fuit celeritatis in via, ut non poterit interea & Simon angariari Cyrenensis, & a Christo oratio haud momentanea ad mulieres haberi. Itaque sine dubio, si prorie & vere Marcus loqui voluit (cur autem noluerit, nulla est causa) non scripsit hora tertia, sed sexta Dominum crucifixum. Id quod Hieronymus, si is tamen horum commentariorum est auctor, in Psal. 77. aperte docet. Sed quisquis illum Psalmum esposuit, si non fuit Hieronymus, certe eruditus fuit. Atque Erasmus in annotationibus super hunc Marci locum nomine Hieronymi hunc commentarium refert. Accedit, quod non alia fere scribit Marcus, quam Matthæus, idque maxime in historia passionis Christi. Itaque dum considero, Marcum in historia passionis non solum eadem eodem ordine cum Matthæo, sed eisdem etiam pene verbis scripsisse, facile adducor, ut sentiam, ipsum non notam ternarii, sed senarii, ut est apud Matthæum, posuisse. Quod autem huic sententiæ objicit auctor commentariorum in Marcum, quæ Hieronymi titulo circumferuntur, hoc facillime refellitur. Si sexta inquit, hora Dominus fuit crucifixus, cum a sexta usque ad nonam tenebræ suffuderint terram, non potuissent prætereuntes in eum mo-

vere capere, quem per tenebras omnino non cernerent. Cui ergo respondeo brevissimo, Christum in sextæ horæ principio crucifixum. Hora autem eadem labente, convicia in eum jacta sunt. Sed circa ejusdem horæ finem tenebræ orbem circumfuderunt. Quod Marcus appositisime significare videtur his verbis, *ὅτι facta hora sexta*. Quid enim expeditius est, quam factam intelligere, non incipientem, sed expletam? Id quippe factum & vulgo, & Philosophis vere dicitur, non quod inchoatum, sed quod consummatum est. Quæ ex re, velit nolit Osiander, satis plane intelligitur, omnia Evangelistæ dicta coherere, si legamus, *Erat autem hora sexta, & crucifixus est cum*. Quæ hora interfluente quoniam ea gesta sunt, quæ Evangelista subiicit, idcirco ait tandem, *Et facta hora sexta tenebræ* &c. ut expleta jam hora, nisi valde effemos tardi, tenebras factas acciperemus. Ac de quinta objectione satis abundanter, ut arbitror, disputatum est.

RESPON. AD 6. Eam vero objectionem, quæ sexto loco posita est, quæ via Cajetanus noster repellere tentaverit, Invitus quidem facio, ut dicam, sed dicam tamen, ne in Evangelii veritate tenenda nostris videar pepercisse. Significat cerse illo primum (nam deinde in ea opinione non perstat) Lucam Evangelistam 70. interpretum errorem in hac parte, sine proprio tamen errore, secutum. Id quod ego non solum intelligere, sed ne cogitatione quidem informare possum. Si enim Evangelista imprudens 70. Interpretes errantes in historia Evangelii sequitur, licet imprudens, sed errat tamen. Sin autem videns prudensque, ut dicitur, falsam a 70. narrationem suo Evangelio inserit, errat quoque, & eo magis, quod dedita opera Evangelii sinceritatem fabula commentitia contaminat. Brevis, si Cainam non fuit filius Arphaxad, nec Sale filius Cainam, falsa est profecto Evangelica historia, in qua non obscure dicitur Cainam filius Arphaxad fuisse, Salec vero filius Cainam. Quod autem Lucas auctores habuerit gravissimos, quos in errore sequeretur, id Evangelistam culpa liberare fortasse poterit, Evangelium certe errore non poterit. Quo magis Eugubinum reprehendum censeo, qui aperte, constanter, & sine ullo aut modestiæ aut reverentiæ temperamento asserit, errasse 70. eosque Lucam in errore secutum. Jam, quod Hieron. adversus Helvidium ait, Evangelistas opinionem vulgi quandoque exprimere, quæ, ut inquit, vera historiarum lex est; id recte dicitur, si ad voces spectes. Non solum enim historici, sed omnes omnino sapientes, ut Aristot. monuit, licet aliter ac vulgus sentiant, cum vulgo sæpe loquuntur; nec loquuntur falso tamen. Sic scriptura eos fratres appellat, qui juxta Philosophiarum regulas propriæ & vere fratres non sunt, sed quæ vulgo, ac sine falsitate id quidem, fratres vocantur; sic etiam Evangelistæ Joseph patrem Domini vocaverunt, nec re tamen ipsa falsam opinionem vulgi secuti sunt, quamvis sint locuti cum vulgo. Pater namque Christi Joseph sine mendacio dicebatur, & quia nutritus erat, & quia vir matris Christi erat: utrique enim patres vocari solent. Quid ergo facturi sumus, qui, ut in proverbio est, locum utraque aure tenemus? Si enim veteris testa-

menti

mentis versionibus, quae Ecclesia ouitur, afferere & vindicare nitimur: arguimus non solum 70. Interpretes commiseris frigidissimi, sed apertissimi etiam erroris Evangelistam. Sin Lucas defendere auri-que volueris, versionem scripturae sacrae Ecclesiae usui debetisque probatam improbamus. Incidit in in Scyllam capiens vitare Carybdim.

Nobis haec illud in primis vitandum est, ne Locum Evangelistam, atque adeo Christi Evangelium suum hoc est, divina auctoritate fraudemus. Testatur itaque illam in genealogia Christi generationem, quae Lucas ex 70. Interpretum editione posuit. Etenim haec quoque editionem Ecclesia suo usu probavit. Graeci certe scriptores omnes hanc generationem cum 70. Interpretibus agnoscunt, & Augustinus 16. de civitat. Dei cap. 10. Nec quocumque pacto sit vero simile, 70. Interpretes viros probos vane frigideque generationem illam unam continuisse. Quid quod, ut Origenes ait (1), hoc pro vero habendum in scripturis divinis est, quod 70. Interpretes transtulerunt? nam id est quod authenticam Apostolica confirmatum sit. Nostra igitur testamenti veteris editio imminuta est. Exemplaria vero, quae Hieron. nactus est, non fuerunt integra (2). Itaque sine culpa & errore potuit unam generationem omittere. Nam & Evangelista Mitibus plures omisit, & sine errore omisit, quomodo Christi genealogiam tenet. Alioqui nostram nos editionem a falsitate quidem omni, sed non ab omni imperfectione vindicamus. Nec me illud laet, quod adfirmamus, Joanne Naclero, & Lucido dictum est, Lucam Evangelium esse depravatum, ac pro verbo *Fait* particulam *Es* substituendum hoc modo, *Qui fait Sale, qui & Cainam*; ut *Substitutionis* intelligatur. Sed hi non videntur editionem 70. legisse, unde Cainam nomen ab Evangelista acceptum est. In editione quippe 70. Interpretum eundem fuisse Sale & Cainam, ne fingi quidem possit. Sed & aliter, ac fortasse melius huc controversia dirimitur, si dicamus, exemplaria Hebraica vera & emendata non habere quidem generationem illam Cainam; sed a septuaginta Interpretibus fuisse adiectam. Nec adiecta illi falso tamen; quia vel ex maiorem traditione, vel ex historiis fide dignis habendum est, Arphaxad genuisse Cainam, Cainam vero genuisse Sale. Septuaginta igitur Interpretes non vere solum, sed forte etiam prudenter illam unam generationem posuere; id videlicet mementis, ne Exhoici aut Hebraeorum antiquas traditiones, aut sacras certe literas falsitatis arguerent, si in his legerent, Arphaxad genuisse Sale: ex illis acciperent, non Arphaxad, sed Cainam Sale genuisse. Spiritus autem Dei occulta nobis ratione Moysi mentem manumque permovit, ut in ea patrem serie unam illam generationem praeferret; quemadmodum divino consilio Matthaeus plures etiam in Christi genealogia praetermisit. Eandem vero causam Moysi Matthaeoque fuisse, non absorde huc conjectura assequemur. Matthaeus ubi praetermissa Christi majores recensuit, Omnes, inquit,

generationes ab Abraham usque ad David, &c. ut ne quis suspicaretur, aliquem ex maioribus memorie lapsu, & non potius de industria fuisse silentio praeteritum. Et quamvis multas rei hujus fortasse causas Evangelista posset reddere, eam magis tamen in epologo videtur prae se ferre, quae resradecadiz commendationem habet. Ob id quippe tres generationum ordines numero aequales esse voluit, ut numerus 14. ter etiam in Domino stemmate consecraretur. Quod Moyses ut fecerit, subest omnino causa eadem. Ab Adam enim ad Noe decem generationes atterxit; a Noe autem ad Abraham decem item alteras: ut in denario numero, in quem majorum utramque seriem redegerat, mysterium aliquod subesse intelligeremus. Cur autem numerus quartus decimus ad legem Evangelicam, decimus vero ad naturae legem referatur, non est hujus diei locique disserere. Ubi id tantum dicimus, ne sine causa septuaginta interpretes Cainam generationem addidisse, nec sine mysterio eandem Moysen praetermisisse; utrumque vere, utrumque prudentem factum esse: alterum & vero, & prudenter Lucam esse secutum. Nec vero quis tragœdias nobis excitare debet, quod editionem nostram imperfectam esse in quibusdam locis dixerimus. Possunt enim verba Hebraica nonnulla in medium adduci (3), quae Hieronymus ipse in commentariis fatetur significanti & melius potuisse transferri. Quin etiam in Isaia cap. 19. *In eo, inquit, quod nos transtulimus, Incurvantem & refrinantem, possumus dicere, Incurvum & lascivientem. Nos autem verbum Hebraicum Akum (*), dum celeriter quae scripta sunt vestimus, ambiguitate decepti, Refrinantem diximus. Quod significantius Aquila transtulit ερβάρτα, id est, qui nihil recte agit, sed omne perversum. Haec Hieronymus; qui & cap. 9. ejusdem Prophetae vocabulum idem in depravantem vertit. Ac certe nec sensus, nec verba Hebraica patiuntur, ut Refrinantem admittamus, quod alio loco explicandum erit. Nam de sexto argumento dictum est satis, ut arbitror, diligenter.*

RESPON. AD 7. Ad illud vero, quod septimo demum loco sequitur, multa quidem & varia sunt virorum doctissimorum responsa, sed adeo tamen improbabilia, ut nec doctis, nec piis faciant satis. Nim primum objectionis particulam Augustinus Eugubinus ita repellit, ut in editione 70. Interpretum, & Genes. 46. & Exod. 1. librariorum vitio dicat pro 70. annibus scriptum esse 75. Eandem quoque corruptelam a libris Actor. 7. accidisse; vel etiam Lucam, ut qui Hebraice nescierit, locum, ut se haberet ea tempestate, corruptum citasse; aut certe si 70. Interpretes ita converterint, Evangelistam eorum editionem, quae ubique erat receptissima, fuisse secutum. At Hieronymus in quaestionibus Hebraicis librariorum negligentiae nihil imputat, sed docet reclamare quidem Hebraeam veritatem; 70. autem Interpretes per prolepsin 75. annos posuisse: Lucam vero non debere contrarium aliquid scribere adversus eam scripturam, quae

(1) Euseb. lib. 6. Ec. hist. c. 23. (2) Id vero similis esse credit Cajetan. in 3. Luc. C. Atque Hier. in comment. ad Galat. 3. non censet esse absurdum, si dicatur aut intro Hebraicos aliter aut passionem Christi habuisse, aut Hebraeos vel passivum aliquem vel detraxisse, vel addidisse.

(3) In Zachar. 7. cap. Pro plesse, Hieron. ait, atque fiktore, Statuarius olim interpretatus sum verbi ambiguitate compulsum: cum mollius certe sigulum transtulisset, quemadmodum apud Isaia. 27. in scriptis vero curaretur.

quæ jam fuerat gentibus divulgata. Majoris enim opinionis illo demtaxat tempore 70. Interpretum habebatur auctoritas, quam Lucam, qui ignotus, & vilis, & non magnæ fidei in nationibus dacebatur. *Licet plerique*, inquit, *tradant Lucam Evangelistam, ut profelytium, Hebræas literas ignorasse*. Tantum Hieronymus. Principio autem, ut a capite exordiamur, omnia exemplaria, tum nova, tum v. tera, Græcæque & Latina, tribus simul locis fuisse corrupta, vix credibile est. Nullum vero auctorem ante Eugubium, quum, & in ea loca, & in hanc quæstionem incurrissent plurimi, rem aperi- tissimam animadvertere potuisse, mihi quidem non sit vero simile. Atque si hujusmodi solvendis nodis librarium incuria pro libidine abuteretur, verendum sane illud est, ne dum alienam prodere conamur incertam, prodamus nostram. Alioqui si ira placet, omnes ambiguas quæstiones, & quæ in scriptura sacra videntur esse pugnantia, ad istum modum explicemus. Id quod passim Eugubinus facit. Nam & ad postremam objectionis partem pel- lendam affirmat, scribentium vitio pro Jacob pos- tum esse Abraham, & Patris positum esse pro Fi- lio. Certe si Div. Hieronym. quum ipsi 70. Inter- pretem objiceretur auctoritas, hanc se defensione- auctori posset, ea libentissime abuteretur. Sed, quum videret exemplaria univ. ita mirifice contentire, Expositoreque omnes unum idemque sonare, non mendolos codices cautosus est, sed confessus est plane 70. Interpretes ita veritatis, quos Lucas Ev- angelista sequeretur. At enim Lucam Evangelis- tam locum ex veteri testamento, ut ea erat æta- te, depravatum citasse, multo absurdus invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem. Aut enim ignorantem facimus Evangelistam, si eum latebat depravatio; aut timidum facimus, si divi- na auctoritate pollens, non est ausus depravata re- stituere, quod sine ulla auctoritate Eugubinus est ausus. Impium est autem, quod Spiritus sancti consilio scripsit Lucas, id Hebræicarum literarum ignorantia tribuere. Cum ergo singulas scripturæ particulas divina inspiratione & assatu scriptas esse causis necessariis dixerimus, nulla earum profe- cto potest a linguarum ignorantia proficisci, nisi Spiritus sanctus, qui Evangelistæ regebat & men- tem & manum, Hebræicas literas ignoravit. Dica- mus igitur id, quod presenti locosatis est, 70. In- terpretes 75. animas Genes. 46. & Exod. 1. posuisse, id quod ex contextu manifeste colligitur. Cum enim Gen. 1. 46. filios Manasses & Ephraim, hoc est, Nachir, Galaad, Sotalaam, Taam, Edem, Interpretes 70. annumeraverint, necesse fuit, ut nu- merus 75. constaretur. An vero Hebræica exempla- ria, quæ 70. interpretes converterunt, nepotes illos Josephi in illa genealogia supputarint, an potius ipsi 70. interpretes per anticipationem addiderint, in- certum est. Illud certum, quæ detraxerint, bona fide hæc, & prudenter fortasse consilio detraxisse; quæ adjecerint, ea sine dolo adjecisse. Constat enim, eos nonnullis locis magis paraphrasim, quam inter- pretationem edere. Lucas vero, ac cæteri Apostoli & Evang. 70. interpretum editione usi sunt, quo- niam eo tempore illa erat præstantissima. Nec alienum sequuntur ex ore, quod nonnulli imprudenter

affirmant, sed in eo, quo illi vere locuti sunt, eorum testimoniis utuntur. Nec me illud terret, quod qui- dam obijciunt, historiz hujus veritatem nonnisi per figuratam dictionem defendi posse. Nam & editio nostra eadem defensionem eger. Quum enim 70. ani- mæ ingressæ in Egyptum dicuntur, necesse est quo- que Ephraim & Manassem ad explendum numerum supputari, qui tamen ipsi in Egyptum non sunt ingressi. Nec mirum est, si in 70. interpretum edi- tione anticipatio sit, cum etiam in nostra admit- tamus postpositionem. Geneleos liquidem cap. 12. post mortem Thare præceptum Domini scribitur, quo jobet Abraham exire de terra ac cognatione sua. At Act. 7. Stephanus non obscure docet, præceptum illud datum esse in Chaldæa prius, quam Thare moreretur, & venire in Charsan. Id quod & Div. Aug. ead. vidit 16. lib. de civit. Dei (1), & ratio quoque ipsa demonstrat. Cum enim jobea- tur Abraham exire de terra & cognatione sua, Chaldæam cogimur intelligere, quæ propria erat terra Abraham, ubi etiam habebat cognationem suam. Si autem de Charran joberetur exire, certa nec de terra sua exiret, nec de cognatione. Nam licet Charran pars Mesopotamiæ esset, non erat tamen Chaldææ pars, quod quidam parum doctæ asserunt. Nec clam me est, Hieron. in Ezech. 30. cap. scripsisse, in libris historicis præpositam narrationem nullam reperiri, sed in Psalmis, & Prophetis. Quod mirari magis æquidem, quam re- fellere debeo, cum in Evangelis (2) constet an- ticipationes usurpati. Quæ de re alio loco diligen- tibus. Sed ne illud quidem movet, quod Joseph di- citur 75. animas accersisse eadem enim difficultas esset, si 70. solum animas posuisset, cum Ephraim & Manassem nusquam omnino accerserit. Non igitur (ut Hieron. ad Pammach. de opt. gen. in- terp. recte dixit) in scripturis verba sunt conside- randa, sed sensus. De prima ergo 6. argumendi particula hæc-nus.

Jam secunda, licet difficilior esse videatur, faci- lius tamen refellitur. Nam 12. Patriarchas sepultos esse non in Hebron, sed in Sychem, non solum ex Stephani narratione, sed etiam ex Hieronymi testi- monio cognoscimus. In epitaphio namque Pauli ad Eustachium, quum Pauli peregrinationem scriberet, sic ait; *Transiit Sychem, & circa puteum Jacob extructum intravit Ecclesiam. Atque inde divertens, vidit 12. Patriarcharum sepulcra*. Ad Pamma. autem de opt. gen. int. Duodecim, inquit, *Patriarchæ non sunt sepulti in Hebron, sed in Sychem*. Quam eandem sententiam Beda sequitur, alique viri Ec- clesiastici. Quantum vero fidei Josepho sit in histo- ria habendum, undecimo postea loco demonstrabi- mus. Atque de 2. arg. 6. parte tantum dictum sit.

Tertia vero, eademque postrema indissolubilem videtur habere quæstionem (3). Nam quod Aug. Eugubinus, & hunc secutus Aloysius Lippomanus dicunt, locum esse depravatum, & pro Abraham, legendum esse Jacob, pro Filii, esse substituendum Patris; consilere hoc nullo modo potest; tum quo- niam omnia exemplaria Græca atque Latina jam inde ab Apostolorum ætate fuisse corrupta, non ve- ro simile quidem est; tum quoniam non est probabi- le, Hieronymum, Rabanum, Bedam, aliosque item

Ec.

(1) Cap. 31. (2) Math. 10. (3) Hieron. de opt. gen. int. proponit, & non solvit.

Ecclesie auctores, qui in hunc locum & questionem incidere, huiusmodi defensionis prædium vestigios, si vel tantillum probabiliter in ea inesse existimassent. Nec viri prudentes & graves difficultatibus questionibus esse dixissent, quæ minimo quidem negotio, ut junioribus illis visum est, explicaretur. Quid quod in vocibus adeo dissimilibus nulla depravationis occasio erat? Si enim librarij pro *Eueris*, scribat *Eueris*; pro *Fortem Fontem*, vocem scilicet magna similitudine fallentur. At pro *Jacob*, *Abraham*, pro *Patri*, scribere *Fili*, in tanta nimis remotione discrepantia nulla depravationis causæ fugi possunt, nisi librarij eorum aut ebrietas, aut amentia. Quid quod in exemplari Græco nec *Fili*, nec *Patri* expressum est, sed post vocem *Emar*, solum genitivus *vi Duxim* scriptus legitur? Ubi latinos interpretes, quibus propensum id erat, filium subintulerint, non patrem. Ad quem omnino modum Sanctus quoque Paganinus interpretatur. Nec me fugit, in Epistola ad Parmeniam de opt. ge. int. *Patri* legi, non *Fili*. Sed *Erasmus* fortasse lectio illa est, non *Hieron.* Verum de voce patris nihil moror. Nam si Græca phrasis perhibetur, quod permittit certe, ut vel *fili*, vel *patris* nomen subintelligatur. *Stephanus*, qui Græce locutus est, nihil parietur in hac parte calumniæ. At in voce *Abraham* locus non habet *Eugubini* responsum (1), pro qua si *Lucas* Jacob scripsisse dicitur, nihilo secius accensabitur. *Jacob* enim non pretio argenti sepulchrum emir, sed centum novem libris ovibus, ut *Iosue* c. ult. scriptum est. Scio autem, quæ novitii interpretes hoc loco differant; sed scriptura, quam Ecclesia probat, editio quoque *70.* *Cenitum* novellæ eas habent, non, *Nunquam* argenteus annus, *Mancat* igitur, exemplaria non esse corrupta. Et quoniam eadem facilitate reliquæ aliorum responsiones coargui possunt, nihil video esse casus, cui eis refellendis immoremur. Sed ne *M. Benier* quidem aliorum sententias reprehendimus.

Hoc igitur locus mihi *Bede* optimo placet, cui & *Rabanus* assensus est. Verba illius in hunc modum habent: *Beatus Stephanus*, vulgo loquens, vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. *Dixit* enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinem circumstantis historie, quam causam, de qua agebatur, intradit, &c. Eadem fere *Rabanus*. Quibus verbis veterande quidem ac modestæ significavit, *Stephano*, id quod vulgo fere solet, accidisse, ut in longa videlicet narratione, eademque præsertim subita, considerit nonnulla & miscuerit, in quibusdam etiam memoria lapsus fuerit, in hiscitantur, quæ ad rem parum, aut nihil omnino attineant. Nam causæ, de qua potissimum agebatur, erat intentus. Locus vero historie veritatem retinere volens, ne jura quidem immutavit, sed rem, ut a *Stephano* narrata erat, exposuit. Nos autem non *Stephanum* ab omni lapsu, sed *Evangelistam* vindicare debemus. Solis quippe Apostoli, Prophetæ, & Evangelistæ hunc honorem referre Catholica fide docente didicimus, ut nullum eorum vel remotionem lapsum esse credamus, nullum nec in

magis, nec in parvis errasse. At *Stephanus* plenus erat Spiritu Sancto. *Fator*. At spiritus loquebatur in eo. Et id equidem fateor. Sed aliter in Christo spiritus loquitur, aliter in Prophetis & Apostolis, aliter in *Stephano* & *Ambrasio*. At certe per hos omnes loquebatur. Per Concilium generale Deus Ecclesiæ loquitur, per Ecclesiæ Pastores Deus Ecclesiæ loquitur, per veteres Sanctos Deus Ecclesiæ loquitur. Et hi omnes tamen in parvis labi possunt, memoria præsertim, ubi lapsus facilius est. Scriptorum ergo sacrorum hoc privilegium est, ut eorum nullus in scribendo erret. Apostolorum privilegium est, ut nullus eorum in docendo erret. *Stephano* privilegium hoc nec ratio concedit, nec auctoritas. Nec vero a sacris auctoribus alienum est, errantium quoque verba referre. Sic enim *Jephthæ* Judic. 11. trecentos annos possessionis prætendit, cum revera trecenti non fuissent. Et faceret tamen historicas trecentos retinere. Sic etiam *Marthæ* (2), si *Hieronymo* credimus, prophetiam *Michæ*, non ut a *Michæ* scripta erat, sed, ut a scribis erat enuntiata, retulit. Scribere autem, quam vanis & frivolis argumentis hanc *Hieronymi* sententiam *Erasmus* (3) reprehenderit, non est hujus aut loci, aut temporis. Illud dicendum est, *Hieron.* & *Aug.* verba in eum torquere sensum, ut credantur asserere Evangelistas esse aliquando lapsos, nisi parum prudenter fieri non possit. Cum enim *Hieronymus* in epistola de opt. gen. int. quædam loca a sacris auctoribus retulisset, quæ ipsius memorie assignari possent, subdit, *Hæc replico*, non ut Evangelistas arguam falsitatis. Hoc quippe impium est, *Celsi*, *Porphyrj*, *Juliani*. Id tamen ita *Erasmus* (4) accipit, ut falsitatis crimen abominetur in Evangelistis *Hieronymus*, memorie lapsum non item. Quasi falsum non sit, nisi quod mendacio de industria confictum scriptum est. Certe si memoriam, seu ignorantiam lapsi Evangelistæ a veritate discesserint, jure falsitatis arguerent. Cumque etiam *Augustinus* libro de consensu Evangel. 3. cap. 7. non lapsi memorie, non errori tribuerit, quod Evangelista *Matthæ* cap. 27. nomine id *Hieremæ* citaverit, quod apud *Zachariam* reperitur; sed tribuerit Spiritus Sancti consilio, directioni, constitutioni, præcepto, quomobrem contenderit illud sine falsitate esse factum; ac *Erasmus* (5) errorem & lapsum Evangelistæ ex *Augustini* sententia interpretatur. Ea quam falso viri sanctissimi impingant, facillime judicari poterit cum ex his ipsis locis diligenter evoluit, tum ex aliis eorundem auctorum testimoniis, quæ nos capite superiori citavimus. Nam quartæ controversiæ, jam tempus est, ut finem faciamus. Hic autem primus etiam locus concludatur, non paucis ille quidem (nam id fieri non poterat, quod amplissimum esset, & justis voluminis copiosam materiam suppeditaret) sed quam paucissimis fieri licuit, ut loci firmissimi auctoritas eo statu esset, quem neque humani ingenii temeritas, neque Hæreticorum labefactaret injuria.

(1) Vide *Eugubium* in recog. Genes. (2) *Matth.* 2. *Mich.* 5. (3) In annot. in 2. c. *Matth.*
(4) In annot. in 2. c. *Matth.* (5) In annot. in 27. *Matth.* 6.

DE TRADITIONIBUS APOSTOLICIS,

Quo secundo loco possit fieri.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Ubi eorum argumenta referuntur, qui Apostolicarum traditionem impugnant.

BENE habet. Scripturæ divinæ auctoritatem primo jam loco constitimus. Ad secundum deinceps aggrediamur; Apostolicarumque traditionum quanta sit & vis & auctoritas, via, & ratione explicemus & quidem hunc locum Lu-

therani imbecilliorum esse credunt, quam ut du-ctis inde argumentis dogmata fidei confirmetur. Nam, quod Ecclesiæ traditiones a Christo & Apostolis descenderint, existimant nullo modo posse probari. Non enim adeo sunt stupidi, ut verba Christi, quæ modo Christi esse constaret, infirmare pergant, quod non fuerint ab Evangelistis scripta. Sed quoniam quid Christus, quidve Apostoli sperint locuti, eos solum nosse putant, qui Christum & Apostolos aspiciere, colligunt, apud nos nunc non unum quidem dogma posse traditione probari, quin oportere omnes fidei & religionis controversias sacrarum literarum testimoniis componere; fuisse vero nihil, nisi quod sacris literis expressum. Erasmus etiam cum saepe alias, tum in Epistola nuncupatoria operum Hilarii, hoc de-ctum afferit eruditionia vere Theologica esse, nihil ultra, quam sacris libris proditum est, definire; cætera omnia esse problemata in illud rejicien-da tempus, quoniam sublato speculo videbimus Deum de facie. Nec hi tamen aut primi, aut soli pos-sent huic loco asserere tentarunt. Tentaverat idem prius Wicleffus, ut Thomas Waldenses scribit lib. doctr. fid. antiq. 2. cap. 19. Tentarant hoc aliis ante sæculis Hæretici quidam, quos Bernardus homil. 66. in Cantica commemorat. Sed & Arianis hæc hæresim tribuit Augustinus in confictu contra Maximinum, Thom. Waldense referente libro de Sacramentali doctr. 2. Ariani certe, qui in Synodum Seleucianam convenerunt, non obicere tes-tati sunt, se in fidei questione præter divinas scri-pturas nihil omnino recepturos, ut auctor est Epi-phanus hæres. 73. qui & ipse Arianis hanc erro-rem assignant, hæres. 75. Basilus Eunomium dicit in eodem errore versatum. Tertullianus lib. de præscript. hæres. & Irenæus 2. lib. adversus hære-ses, cap. 2. his adiungunt Valentinum, ac Mar-cionem. Basilus vero quidam Anciranus Episco-

pus in confessione, quas exhibuit septimæ Syno-do, Anathematismo septimo, non solum Icono-machorum, sed Arit, Nestorij, Eutychis, Dioko-ni sententiam hanc communem fuisse constetur. Quamquam autem error hic communis fuit hære-ticis pene omnibus, Lutherani tamen quasi pro-prium usurparunt, quantaque maxima potuere ef-fectuere nisi sunt, nihil præter scripturas sacras Apostolicam habere auctoritatem.

1. ARG. Infidelis, inquit, est, & incerta illa per manus traditio, quod is, qui accipit, vel non satis accurate auiscultat, vel morbi, ætatis, natu-ræque injuria nonnunquam obliviscitur, vel certe interdum moritur, antequam tradat accepta. Ea etiam, quæ de aure in aurem transeunt, aut in dies majora fiunt, aut non eadem profecto perse-verant, sed motatis auribus permutantur. Quin etiam pereunt, nisi ea literarum monumenta conser-vent. Pythagoræ quæ literarum paucæ extant? Druidarum æquid est reliqui? Nempe traditionibus illi confi-si, nihil ad memoriz æternitatem literis prodide-runt. Quamobrem quæ Christus Dominus ad salu-tem fidelium vidit esse necessaria, & quæ in Ec-clesia certa esse voluit, atque perpetua, ea literis consecrari vel iussit, vel suggessit.

2. ARG. Augustinus item tellis est (1), implea-quidem Dominum & fecisse, & dixisse, quæ scripta non sunt; electa vero esse, quæ scriberetur, quæ credendum saluti sufficerent. Augustinus eum idem docuit (2), quod ubi de re obscurissima dis-putatur, non adiuvantibus divinarum scripturarum certis, clarisque documentis, cobibere se debet huma-na præsumptio, nihil faciens in alteram partem de-clinando. Et mox; Illud credo, inquit, quod divi-norum eloquiorum etiam hinc clarissima auctoritas es-set, si homo illud sine dispendio promissæ salutis ignorare non posset. Nihil ergo creditu necessarium extra sacras literas est.

3. ARG. Paulus (3) quoque scripturam idoneam esse docet, ut per eam perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Si igitur quæ erant satis, ut fideles essent ad omne opus bonum instructi, ea scripta sunt omnia, quorsum illæ non scriptæ Tra-ditiones moribus formandis necessariæ fingantur?

4. & 5. ARG. Quid quod non jubemus credere quæcumque nos docuerint sacerdotes, sed quæ docue-rint iuxta legem Domini (4)? Si ergo quicquam il-li præter legem docent, fidem eis habere non est necesse. Cum enim ex ipsis veris Ecclesiis frequen-ter exeant seductores, quod auctor Imperfecti (5)

argu-

(1) In Jo. 17. 4. 9. (2) Lib. 2. de pos. mer. & rem. c. ult. Id. in ep. ad Opsat. de orig. an. (3) 2. Tim. 3. (4) Deut. 17. (5) Ho. 49. in Masib.

argute dixit; ne doctioribus quidem credendum est, Ecclesiarum traditionem quamlibet preferentibus, nisi ea dicant, quæ scripturarum congruunt veritati. Nam & papias mille ille suos post resurrectionem futuros annos tanquam Apostolis tradentibus inferens (1), Irenæum alioquin multos Ecclesiæ viros, non tam veritate disputationis, quam Apostolicæ traditionis auctoritate commovit. Et Irenæus quoque ipse Joannis Evangelistæ, aliorumque Apostolorum traditione docet (2) Christum Dominum, quo die mortuus est, annos quadraginta fuisse natum. Quod tantum abest a veritate, ut nihil veritati magis possit esse contrarium.

6. 7. & 8. ARG. Ita Thophilus Alexandrinus (3) scripsit, demoniaci spiritus esse, aliquid ex scripturarum auctoritatē putare divinum. Et Hieronymus (4) dogmata condemnavit, quæ absque auctoritate & testimoniis scripturarum ex traditione Apostolica præferuntur. Et rursum (5), Sine auctoritate, ait, scripturarum garrulitas non habet fidem; & iterum, Eorum sententiam, qui traditione veteris historie tenentur, Zachariam illum, qui vocatus fuit inter templum & altare, patrem fuisse Joannis Baptiste, ea solum ratio reprobat, quod de scripturis non habet auctoritatem. Unde eadem facilitas censuræ, qua probatur. Atque Origines (6), Necessè est, inquit, nobis scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, & narrationes sine his rebus non habent fidem.

9. ARG. Confirmat autem hoc maxime oratio illa, qua in Nicæna Synodo usum fuisse Constantinum, refert Theodoretus (7), In disputationibus, inquit, rerum divinarum habetur sancti Spiritus doctrina scripta. Evangelici enim, & Apostolici libri cum Prophetarum antiquorum oraculis, plene nobis ostendunt sensum numinis. Proinde summus ex dictis divini Spiritus explanationes quaerimus. Cui orationi, Calvinus ait, nemo tunc fuit, qui refragaretur. Quod silentium perfidia non carebat, si verum est, præter scripturas sacras Evangelistarum, Apostolorum, & Prophetarum traditiones esse tenendas in fidei ambiguis questionibus. Cum igitur Theodoretus scribebat, Episcopos libenter amplexos esse id, quod dixit Imperator, constat novum esse traditionum dogma, illisque sæculis omnino incognitum. Traditiones igitur istæ senium parum valent ad dogmata fidelis comprobanda; quin cum humane sint, non divinz, non sunt nobis magni faciendæ; ne quod Pharisæis, idem nobis objiciatur (8), Sine causa coeant me, docentes doctrinam & mandata hominum.

10. ARG. Quid quod hæreticis semper gentile fuit, mysteriis, & traditionibus suos discipulos imbuere? Id quod a Christi doctrina alienum est (9), qui palam locutus est mundo, & in occultis docemus est nihil. Ac si quid in tenebris dixit, profecto jussit (10) Apostolis, ut dicerent ipsi in lumine, & quod in aurem audierunt, ut prædicarent super terram (11). Non ergo habemus

Christiani occultas mysteriorum traditiones.

11. & 12. ARG. Quod si veterum traditionibus fidem & religionem nostram asserimus, id Pagani, id Judæi, id Saraceni faciunt, eoque præsertim nomine sectas suas retinent, quod quemadmodum nos, ita ipsi quoque majorum institutis inhaerent; eaque longissimi temporis possessione tuerentur, justumque pro illis bellum incipiunt. Non est autem disciplina nostra Pythagorica, ut traditionibus quasi vestigiis insistantur; literis est Christi doctrina prodita; illas in omni fidei & religionis quaestione amplecti debemus. Hæc Lutherani argumentantur.

C A P U T II.

Superfluitatem videri cum Lutherani non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.

EGO vero cum Lutheranis quotiescunque me comparo ad differendum, repente a me avertitur oratio mea, & omnis statim mihi disputandi ratio tollitur. Quo namque consilio adversum hos disputare aut debeam, aut possim, qui cum omnia Theologiæ principia tollunt, tum una fere sola asseverandi audacia utantur, quæ illis perpetua est pro locis Dialecticis Theologicisque omnibus? Quid ego contra hos scribam, qui nullam in Ecclesia legem esse volunt, per quam scripturæ sensa finiuntur; sed suo cuique ingenio esse utendum; nec id sentire oportere, quod alii senserint, sed quod ratio propria præscriperit? Quid autem stultius, quam cum eo disputare, qui nihil admittit nisi scripturæ verba, sed hujus interpretationem sibi uni reservans, reliquos omnes exitumque miris modis hallucinari? Machinatos, ne si res esset via & ratione explorata, in male suscepta causa cadere cogeretur, omne disputationis aditum lege suis edita præcluserit, & Lutherus differendi principia suis universa tollens, si disputationem instituat, nec aditum, nec exitum poterit reperire. Perinde enim est, scripturas solas sine lege & pro cujusque interpretatas arbitrio accipere, ac si nullum fixum certum differendi principium acceperis. Quapropter miseri Lutherani, haud secus atque Saraceni, nec suas, nec magistri possunt ineptias deprehendere; nec nos cum iis differendo aliud possumus, quam tempus & operam ludere. Qui tamen haberent jus suum disputandi, si principiorum aliquem delectum reliquissent, ut ad veritatis inventionem aditus esset. Nunc autem nulla principia reliquunt. Vana igitur cum eis erit, & stultis disputatio. Omnino enim meminisse debemus, id quod ab scholasticis sæpissime usurpatum jam quasi in proverbii consuetudinem venit: Contra negantem principia, quoniam frustræ id fiat, non esse disputandum.

Accedit eodem, quod paradoxa cum communis sensu pugnantia asserunt, quæ si vis argumentando refel-

(1) Euseb. lib. 3. Eccl. hist. c. ult.

(2) Lib. 2. cap. 39. & 40.

(3) Lib. Pasc. 2.

(4) In Aggeum cap. 1.

(5) In Ep. ad Tim. c. 1.

(6) In Matt. c. 23.

Ras. de bum. Christi gen. & Orig. de. 28.

(7) In Matt.

(8) In Hierem. hom. 1.

(9) Lib. 1. hist. sue Eccl. c. 7.

(10) Matt. 19. 9.

(11) Joan. 18. 20.

(12) Matt. 10. 27.

(13) Ire. l. 1. c. 23. scribit hæreticos præceptum esse, non oportere mysteriorum cessari, sed in abscondito contineri.

refellere, res minime dubias arguendo dubias facie. Cum enim illa, quæ in syllogismo antecedunt, ut fidem aliquam faciant, certiora notioraque esse oporteat his, quæ ex antecedentibus consequuntur, verendum sane est, quando Lutheranorum placita coarguimus, ne res maxime absurdas minore evidentiâ refellentes peccatum hoc rationationis vitiosæ ineptæque peccemus.

Nac vero huius rei explicandæ gratia longe exempla petenda sunt, cum habeamus in manibus. Etenim ut hanc, quam modo dixi, opinionationem Lutheranæ tueantur, ponunt primo sacras literas non habere plures sensus. Falso autem illud ponunt: sed demus hoc eis liberaliter. Assument deinde, in scripturis sensum illum unum certissime familiarissimeque doceri, nec esse eas, velut cæcum quendam nasum, in sensum omnem flexibiles, sed potius esse per se expositas, & in promptu cuique sine magistro & docente patere. Quibus egregie sciteque positis, jam facile conficiunt, sacris libris intelligentiis nec veterum traditionem, nec Ecclesiæ iudicium expectandum. Quæ omnia cum & per se sint falsa, perspicue, & scripturis ipsis vehementer repugnantia, si contendam ego ex adverso refellere, aqua mihi, ut dicitur, hærebit; qui scilicet intelligam, quam sit ridiculum constatare vellem vanas commentitiasque sententias, portenta non differentium Theologorum, sed hominum somniantium; quam stultum cuilibet opponenti contraria respondere; quam inutile facies in meridianam solis lucem inferre; quam denique otiosum in te manifesta periclitari. Petrus ait, in Paulinis epistolis esse quædam difficultia intellectu, quæ indocti homines & instabiles depravant ad suam ipsorum perditionem: hi vero contra ajunt, omnes Pauli epistolas esse intellectu facillimas. Paulus perfectis sapientiam loquitur in mysterio absconditam, parvulis autem sac porum dat, quoniam ferre aliud non possunt: isti sine discrimine omnes, ac, si Deo placet, inter pocula universa scripturæ sacramenta devorant, & solidum etiam cibum struthionum more concoquunt, Sapientibus & prudentibus quædam pater abscondit: istis omnia revelavit. Filius discipulis suis aliquando in parabolis est locutus; his palam semper loquitur, & proverbium nullum dicit. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur, quem cum sederis homini scienti literas ut legat, respondebit tibi, *Non possum; signatus est enim*: at his librum agnus aperuit, aperuit item oculos, ut viderent, quæ nos miseri & cæci videre non possumus, imo quæ Origenes, Basilus, Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius non viderunt (1). Eunuchus ille actorum Apostolorum tam religiosus, ut relicta aula regina de extremis mundi finibus veniret ad templum, tam divinæ legis amator, ut etiam in vehiculo sacras literas legeret, non poterat Esaiam intelligere, nisi aliquis eum doceret: & ab istis Prophetæ omnes sine magistro & interprete intelliguntur. Breviter, ut Hieron. ait, nulla ars sine præceptore percipi potest; sola scriptu-

rarum scientia est, quam hi passim sibi omnes vendicant, præsumant, doceant, antequam discant. Sunt in libris sacris loca plurima, in quibus tanta difficultas & obscuritas inest, ut post veterum omnium interpretum vigilas, studia, operas adhuc vix a doctissimis & optimis quibusque intelligi posse videantur. Et multitudo imperita, in quæ nec ratio inest, nec iudicium, universos scripturæ locos facilo expediet atque interpretabitur? Itane facile est expedire, ut reliqua taceam, Hebræi sermonis ambiguitatem, tropos vel vetustate obscurissimos, phrasas alienas ab hisce linguis, quibus assuevimus, nostris inaudita proverbialia, parabolas peregrinas, translationes interdum etiam longissime petitas? Expone mihi facile, si potes, Proverbia Salomonis & Cantica: Ezechielis, Danielis, Esaiæ, Hieremix prophetias: Davidicos Psalmos expone: & si exposueris, tum vero libri sacri nec sunt difficiles, neque obscuri. *Quis sapiens, ait Oleez & intelliget ista? intelligens, & scies hæc? & Salomon, Quis talis, ut sapiens est? & quis cognovit solutionem verbi?* Atqui sapientes suorum omnes isti, & summa facilitate difficillimas scripturæ quæstiones solvant. Quod si scripturæ in varium sensum torqueri sæptique non queunt, quomodo hæreses omnes ex prava intelligentia scripturarum ortæ sunt (2)? At hoc non solum tradentibus Hilario 2. lib. de Trinit. Hieronymo ad Galat. 1. Irenæo lib. 1. advers. hæres. cap. 1. Augustino in Joannem, tract. 18. Vincentio Lirinensi contra proph. nov. Septima Synodo, act. 6. manifeste etiam experimento cognovimus. Unde vero inter ipsos quoque Lutheranos de rebus maximis controversiæ, si scripturæ in varios sensus non flectantur? Nam illa verba, *Hoc est enim corpus meum*, alii proprie, alii per tropum accipiunt. Quæ cum ita sint, alia ratione, atque isti dicunt, scripturæ divinæ investiganda tenendaque intelligentia est. Si enim ad privatam hæc regulam dirigatur, unde evincetur Helvidius de perpetua Mariæ virginitate? unde Arius de vera Dei in Christo natura? Imo vero unde constabit, huius ne, an illius intelligentia vera sit, si scripturæ cuique licet pro sua ingenio interpretari? Cum enim varietate erunt, ut sit, de eodem scripturarum loco sententia, quæ certa sit, eam nemo præstabit. Ille enim omnes, qui inter se dissentient, pari ratione suum quisque sensum tuebuntur. Hoc enim morbi fero innatum est hominum ingenio, ut cedere nesciant, simul atque res in contrarietatem vocatæ est; quæ postquam incaluit, hæc cuique videtur verissimum, quod temere etiam tuendum suscepit. Aus igitur sensum quisque suum certum habet, & redibit infantia veterum, quam Arist. 4. Metaph. lib. manifestis argumentis explosit: aut nullis sententiis certa erit, & præterquamquod dissidiorum nullus erit finis, nullum habebimus certum fidei Christianæ iudicium, sed ex sua opinione quisque suam fidem sibi assignet. Ita fides catholica nulla erit. Ac re vera ridiculi Lutheranæ sunt, qui postulent, ut ipsis sacras literas interpretantibus, ac novo quidem

(1) Vide Hier. ad Paulin. & August. interpretatione libri de doctr. Christi.

(2) Te tull. de resur. car. Hæreses, ait, esse non possunt, si non & veteram scripturam intelligi possent.

deni mirabilique more tota præsentibus certa fides habebatur. Non est creditum Apostolis, ut falso ridet Erasmus, donec multa magaque miracula fidei adstruxissent doctrinæ, & vix quilibet sibi postulat credi, quod affirmet se habere spiritum intelligentiæ, cum nullus eorum tamen nec equum quidem claudum sanare potuerit. Multa prætereunda sunt, ne quid habeat inconsideratis oratio; & tamen multa dicuntur, quæ aperte horum infantiam resistent.

Sane nisi Cochleus in epistolis ad Germaniæ Principes & ad Beroenses antevertisset, exemplis positæ periculum facerem, & in illis varie in utraque partem luderem, ut vel hoc ipso periculo compertum esset omnibus, quam non sit difficile unumquodlibet phoma & sacris literis aut probari, aut improbari, si pro suo eas quisque ingenio interpretetur. Quamquam, fateor, nonnulla sunt scripturae loca, quæ in alium atque alium sensum trahi, & a contentiosis quidem, possunt. Quis enim illud torquet, quod Paulus ad Corinthios scripsit (1), alii per spiritum dant sermonem sapientiæ, alii sermonem scientiæ, alii interpretationem sermonem? At isti omnia ecclesiastici corporis munia confidunt, istis totum corpus est oculus. Omnes siquidem Spiritu doctore intelligunt scripturæ universa mysteria. Sed bene habet, quod vel Lutherus ipse quædam in Psalmis loca se non intelligere confitetur. Bene habet, quod doctores in Ecclesia Christus dedit, non omnes, sed quosdam, ad consummationem sanctorum in opus ministerii (2). Verum de his & multa in secundo libro (3) disserui, & plura adhuc in septimo (4) differuntur, non quo adversum Lutheranos pugnam inire velimus, qui clavis, ut dicitur, oculis more Andæbarum pugnant; sed quo videant catholici, cum omnes locos ratione animoque lustraverint, nullum esse certiores, nullum stabiliorem, nullum denique sacris literis exponendis magis necessarium, quam & est, quo Ecclesiæ traditio continetur. Quo est detestabilior Lutheranorum impudentia, qui hunc locum labefactare, ac funditus delere nituntur. Sed ut hæc omnis questio semel hic, ubi proprius est locus, constitutur, aliquot fundamenta jactenda sunt, quæ Theologiæ fideique simul nervos, ac vires continent.

CAPUT III.

In quo quatuor fundamenta ponuntur, ad traditiones Christi & Apostolorum constituendas.

Primum fundamentum.

Ecclesiam esse antiquiorem scripturæ, fidemque proinde ac religionem sine scriptura constare. Nam vetustissimi illi primorum sæculorum patres, qui in lege naturæ ante Moysen veri Deicultores sunt habiri, sacrificiorum ritum, veramque de rebus divinis sententiam non scriptis legibus, sed

more & instituto majorum servare (5). Christus cumelsonem quoque a Deo primum acceptam Abraham deinceps amissa prodidit. Proles vero ista hominum Hebræorum ejusmodi sacramentum non aut membranis, aut tabulis inscriptum, sed in animis consuetudine imbutis quasi impressum conservavit: multisque annos in Ægypto ultra illam scriptam legem, unus Dei veram fidem & religionem tenuit. Christus etiam Dominus librum nullum scripsit, imo, quantum legimus, ne præcepit quidem, ut scriberetur. Eunt, non ait; scribite, sed predicate evangelium omni creature. Mat. ult. Et per Hierem. cap. 30. Dabo, inquit, legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Et Apostolus 2. Corint. 3. Epistola, ait, estis Christi, ministrata a nobis. & scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Lex ergo evangelica, quæ lex spiritus est, non literæ, non est a principio literis exarata, sed in animis fidelium insculpta. Nam & ceteri Apostoli prius viva voce evangelium docuerunt, deinde mandarunt literis ut testes satis graves & idonei sunt, Irenæus 3. adversus Valentinum libro, Enseb. (6) cum aliis locis non obscure, tum luculentius in 3. histor. Eccles. lib. cap. 24. Chrysost. Homil. 1. in Mattheum, Theophylactus in initio comment. in Matth. Hieron. in catalogo scri. Eccles. in Matth. & in Joan. breviter, re omnes sigillatim enumerem, universi Ecclesiastici auctores. Nolo enim in apertis rebus multos lectioni videri: eo maxime, quod Lucas Evangelistas hujus vel certissimi testimonium præbet, inquit: Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis complete sunt, verum; sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: visum est mihi affectu omnia, a principio diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, & quibus eruditus es, veritatem. Constat igitur, doctrinæ fidei jam vulgatæ scripturæ Evangeliorum accessisse, Accessisse, inquam, non præcessisse. Constat item, Christianam Ecclesiam & religionem non literis primum, sed traditione subministratam. Constat rursus, fidei doctrinam in Ecclesia primitiva non a scriptoris habuisse auctoritatem, sed contra scripturas a traditione. Sicut tradiderunt, ait, nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Constat denique, aliquando in Ecclesia Christi fuisse catholica dogmata, quæ sacris nullis literis continerentur. Quare per motus Irenæus (7) ait: Quod etsi Apostoli nullas nobis scripturas reliquissent, tamen & oportebat nos sequi ordinem traditionis Ecclesiæ, quam fideles scilicet scriptum Evangelium sequebantur.

Secundum fundamentum.

Non omnia, quæ ad doctrinam Christianam pertinent, esse etiamnum in sacris literis expressa.

E 2

Nam

(1) 2. Cor. 12. 8. (2) Ephes. 4. (3) C. 6. 7. & 8. (4) C. 3. concl. 5. & 6.

(5) Ioseph. c. 4. lib. 1. Antiq. tradit. Seth & posteris duas columnas edidisse, unam literarum, alteram lapideam, in quibus disciplinam rerum celestium insculperunt, ne quæ ab ipsis inventæ erant, deperirent. Sed de inventis loquitur, non de iis, quæ a majoribus acceptant: sed ne de his quidem, quæ ad mores pertinerent. Has forte vocat Jamblicus antiquas Mercurii columnas, quas Plato quondam & Pythagoras cum lætissimè, Philosophiam constituerunt.

(6) Lib. 2. Eccles. hist. c. 15. & lib. 3. c. 4. (7) Lib. 3. c. 4.

Nam perpetuum beatæ Mariæ Virginitatem, deoem-
tum Christi ad inferos, Baptismum parvulorum,
conversionem panis & vini in corpus & sanguinem
Christi, processionem Spiritus sancti ex Filio, trium
personarum in una substantia æqualitatem, earun-
demque per relativas proprietates distinctionem, non
ita expressa in libris canonicis invenies, sed adeo
tamen certa in fide sunt, ut contrariorum dogma-
rum auctores Ecclesia hæreticos indicarit. Quomodo-
modum igitur articulus resurrectionis continebatur
in illo, *Ego sum Deus Abraham, & Isaac*, quod
postea Christus Dominus minus intelligentibus ex-
posuit; ita nonnulla per spiritum veritatis ex-
plicuit Ecclesia, quæ in sacris literis habentur
obscura.

Tertium Fundamentum.

Multa pertinere ad Christianorum doctrinam &
fidem, quæ nec aperte nec obscure in sacris lite-
ris continentur. Id primum Innocentius probat de
celebr. Missæ c. cum *Martba*. Verba enim, quib-
us in calicis consecratione utimur, quibusque
Christum dominum usum esse profiteamur, scilicet,
Mysterium fidei, & æterni testamenti, in Evange-
listis non habentur. Ac ne illud quidem, *Elevatis*
oculis ad Deum patrem suum. Sententiam quoque
illam (1), *Beatus est multo dare, quam accipere*,
Christum dixisse nesciremus, nisi Paulus in Actis
docuisset. Quomodo ergo non omnia gesta
Jesu Evangelica scriptura complexa est (2); ita
ne omnia verba quidem, sed quædam per tradi-
tionem accepta sunt. Rursum, sanctorum Marty-
rum auxilium precibus implorandum, eorumque
memorias celebrandas, imagines venerandas esse,
in sacrificio Eucharistiæ simul cum corpore san-
guinem sacerdotibus esse & conficiendum & sumen-
dum, sacramenta confirmationis & ordinis non i-
teranda, sacræ literæ nunquam forte tradiderunt.
At ejusmodi atque alia pleraque id genus ita fir-
miter Ecclesia catholica retinet, ac si sacris codi-
cibus fuissent inscripta. Quatuor demum evange-
lia, quæ nunc Ecclesia recipit, quatuordecim e-
pistolæ Pauli, brevitur, ut in summa dicam, u-
trumque & vetus & novum testamentum firmissi-
me retinemus: nec tamen ea tenere possumus scri-
pturæ auctoritate. Multa igitur sunt fidei catholi-
cæ dogmata, quæ in sacris literis non habentur.

Quartum fundamentum.

Apostolos maximis de causis alia quidem lite-
ris, alia autem viva voce prodidisse. Sed quæ il-
læ causæ sint, repetendum altius videtur. Morem
porro hunc tradendi quædam discipulis non scri-
pto, sed verbo, olim quoque sciimus a Philoso-
phis observatum. Pythagoram certe hunc in mo-
dum discipulos instituisse, posteriorum omnium
scripta testantur; qui & ipse, ut 1. Strom. Cle-
mens Alexandr. refert, circumcisus fuit, ut ady-
ta ingrediens Ægyptiorum mysticam disceret phi-
losophiam. Galenus libro 2. de anatomica admiu.
veteres Physicos ait artes a majoribus quasi per

maus traditas conservasse. Cicero lib. 1. de legi-
bus ferendos in Republica mores existimat, nec scri-
ptis omnia sancienda; & eodem rursus libro, sacra
potat melius in Republica conservari, si a patribus
accepta deinceps familiaris prodantur. Cæsar de bel-
lo Gallico lib. 6. Druidas scribit disciplinæ præce-
pta nefas existimasse, ut literis mandarentur. Scri-
bunt item, non modo celebres Hebræorum docto-
res; sed ex nostris Hilarius (3) & Origenes (4),
Moysem non legem solum, sed secretioram legis
enarrationem in monte divinitus accepisse: præcep-
tum autem ei a Deo, ut legem quidem populo
scriberet, legis autem occulta mysteria ipse mini-
stro suo Josue, hic deinceps succedentibus sacerdo-
tum primoribus magna silentii religione revelaret.
Anatolius quoque apud Eusebium lib. 7. eccl. hist.
cap. 28. 70. interpretes refert Ptolemæo regi por-
tantal multa ex Moyse traditionibus responsisse.
Atque illud etiam auctor 4. Libri Eisdæ, cap.
24. non obscure testatur. *Enarravi, inquit, Moy-
si mirabilia multa, & præcepi ei dicere; Hæc in
palam facies verba, & hæc abscondes*. Quod idem
præceptum Dominus Eisdæ de lege instruenda do-
dit, inquit, *Quædam palam facies, quædam sa-
pientibus absconße trades*. Ad hujusmodi vero tra-
ditiones Propheta videtur spectasse, cum ait (5),
Deus auribus nostris audivimus, patres nostri
*annunciaverunt nobis; & rursum (6), Quanta man-
davit patribus nostris, nota ea facere filius suis*. Ad
similes quoque veterum traditiones Moyse ipse re-
vocat (7), ubi dicit, *Interroga patres tuos, & di-
cent tibi: majores tuos, & annuntiabunt tibi*. Quæ-
dam igitur non scripto, sed verbo tradere, non
philosophorum modo, verum Moyse, imo Dei
etiam consilium fuit. Hujus ergo optimi consilii ra-
tionem Jesus Christus vitz magister habuit, habue-
runt Apostoli. Multa enim a Domino illis tradita
scribere noluerunt. Quibus vero rebus adducti idi-
psum fecerunt, breviter explicandum est. Cæsar de
bello Gall. lib. 6. de duobus de causis Druidas insti-
tuisse dicit, ne disciplinæ præcepta literis prode-
rentur: quod neque in vulgus disciplinam effertur
velint, neque eos, qui discunt, literis confisos mi-
nus memoriz studere. Quod sere plerisque ac-
cidit, ut literarum præsidio diligentiam in perdi-
scendo ac memoriam remittant. Nimis, ut
Joanni Pico in Apologia placet, prior illa causa
Pythagoræ ac Platoni præcipua fuit, ut mysteria
quædam occulta verborum traditione discipulis com-
mendarent. Nec enim aliter existimarent Philoso-
phicæ dignitatem se posse tueri. Ægyptios Clemens
Alexand. 5. Stromat. refert, non quibuslibet myste-
ria commississe; nec rerum divinarum cognitionem
ad profanos deferre solitos, sed ad eos solos, qui
erant ad regnum perventuri: & ex sacerdotibus
iis, qui judicati fuerant probatissimi & educatione,
& doctrina, & genere. Extat Lydis Pythago-
ræ epistola, in qua Hipparchum reprehendit, quod
publice, contra ac magister instituit, philosopharetur.
Nec enim fas esse, ea omnibus porrigere, quæ
paucis & iis quidem disertis & laborantibus commu-
nicanda sunt. Qui autem Pythagoræ præcepta passim
vulgo traderent, &que eos impios haberi, ut qui pro-
pha-

(1) Cap. 30. 35.

(2) Joan. ult. 25.

(3) Hilar. super 2. Ps.

(4) Origen. hom. 5. in Num.

(5) Psalm. 43. 3.

(6) Psalm. 77. 3.

(7) Deut. 32. 7.

phanis hominibus Eleusinarum dearum arcana pateficerent. Eis etiam esse similes, qui in praelatum puteum coeno plenum aquam puram atque nitem effuderint, quos nihil aliud, quam coenum torbare & aquam amittere. Nec solum a Lyfide Hipparchus reprehensus est, sed accusatus a discipulis illis, & expulsus e schola, & propter ipsam tamquam propter mortuum facta columna est, quemadmodum Clemens Alexand. 5. Strom. scripsit. Non licet, inquit quoque Pindarus, apud omnes veterem aperire orationem, praterquam fidelissimis silentii viis. Amat enim natura celari, ut Porphyrius (1) scripsit, nec divina mysteria Deus patitur in aures vulgi interiori pollutas. Aurum & gemmas in altissimas terras latebras natura condidit: Ita magno habentur in pretio: vilescerent, si essent exposita. Basil. in lib. de Spiritu Sancto, cap. 29. & Origines homil. 5. in Num. ob id astant Moysem non esse passum, ut omnia, quae erant in templo, omnibus essent pervia, quod sciret, res istas tritas, expositas esse contemptui: quod vero sepositum est, & rarum, huic conjectam esse summam admirationem & reverentiam.

Plato scribens Dionysio de quibusdam sacris mysteriis monet, ut epistolam e vestigio conserpat, ut in manus indigni vulgi perveniat. Tanta fuit olim vel ethnicis curae, disciplinarum mysteria & a contemptu, & a prophano abusu defendere. Id vero maxime, si ad res sacras mysterium pertinet. Tarpinius rex Marcum Tullium duumvirum, quod librum secreta sacrorum continerent, suae fidei collodizque commissum, Petronio Sabino scribendum dedisset, culeo insutum in mare abjici iussit (2); quod supplicii genus multo post patricidis irrogatum est. Ac iustissime quidem, ut Valerius ait, quia pari vindicta parentum, ac Dei violatio expianda est. Quae videlicet causa Apostolis fuit, ut secreto quadam ex animo in animum solo intercedente verbo transfunderent. Consentaneum enim erat, mysteria quaedam, praesertim sacra claustrum populo rudi habere, perfectis & majoribus sensum communicanda. Non iudicavi, inquit (3), me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hanc crucifixum. Sapientiam autem loquimur inter perfectos, latiusculum, Firmam ait, (4) habere sanctorum verborum, quae a me audisti. Bonum disposuimus custodi, & quae a me audisti per multos testes, haec communem fidelibus hominibus, qui idonei erant & alios docere. Quod si Apostoli, quibus formis sacramenta essent conficienda, quibusve ritibus administranda, aliisque id genus religione secreta, passim vulgo tradidissent, quid esset aliud, quam adversus Christi legem sanctum dare canibus, & in porcos spargere margaritas? Imo vero quid esset aliud, quam omnia mysteria Christianae religionis abolere? Nec enim mysterium est, quod ad populares aures affertur. Haec itaque prima ratio est cur, Apostoli quaedam sine scripto traderent; nempe ne aut ab ethnicis sacra nostra irriderentur, aut vulgo etiam fidelium venirent in contemptum. Se-

cunda est, quoniam habet nescio quid latentis energiae viva vox, & in auras discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat, quemadmodum Hieronymus ad Paulinam ait (5). Indignum ergo erat, ut etiam Evangelii doctrina, quae lex est spiritus & vitae, mortuis ubique litteris committeretur, nec ulla ex parte committeretur cordibus, cum de ea peculiariter scriptum esset, *Dabo legem meam in visceribus eorum. & in corde eorum scribam eam*. Servorum, & rudium est, omnia ex praescripto agere. Iudeorum ergo si scripta haec lex, quae universalis, etiam minimis praesentantur. At illi perfecti jam viri, & in libertatem gratiae vocati, habeant legem insculptam in cordibus. Quamobrem, qui Evangelium omni ex parte in characteribus & membris includunt, nihil illius verbo, nihil cordibus relinquentes, hi Evangelio melum adimunt & dignitatis, & virium. Papias apud Eusebium (6), *Si quando, ait, advenisset aliquis ex iis qui secuti sunt Apostolos, ab ipsi sedulo expiscabar, quid Andreas, quid Petrus dixerit, quid autem Philippus, vel Thomas, quid vero Jacobus, Joannes, Mattheus. Nec enim tantum mihi librorum lectiones, prodesse credebam, quantum vivus vocis, praesentisque magisterium*. Haec enim Papias. Ubi vero gentium est verbum, quod tantopere Lutherani iactare solent? Nam scriptum verbum, si vere ac proprie loqui volumus, non est verbum. Apud nos autem, qui Christi & Apostolorum oracula vocalesque tenemur, verbum Domini vere & proprie manet in aeternum. Verbum, inquam, vivum, quod ex doctorum ore in discipulorum transfusum aures fortius resonat. Verba, inquit, mea quae posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui amodo, & usque in sempiternum.

Adde, quod ad confutandos haereticos major vis in traditione, quam in scriptura est. Egesippus apud Eusebium (7) refert, virginem mundam & immaculatam Ecclesiam permanisse, donec discipuli Domini existerent, corruptoribus veritatis, si qui forte fuerant, in occultis terrae hiatus delitescerentibus: ut vero omnis illa aetas, quae a Domino susceperat vitae vocis auditum, de hac luce discessisset, tum haereticos, nudato, ut ajunt, capite Apostolicam veritatem oppugnasse. Et Ignatius apud eundem ea maxime ratione docet, haereticorum vitari contagia, si diligentius ac tenacius Apostolorum traditionibus inhaeretur (8). Tertullianus quoque adhuc apertius monet, ut adversum haereticos magis traditionibus, quam scriptoris differamus. Scripturae enim in varios sensum facile trahuntur, traditionis non item. Nemo haereticorum est, ut Hilarius ad Constantium Augustum tradidit, qui se non secundum scripturas praedicare ea, quibus blasphematur, mentiat. Omnes scripturas sine sensu loquuntur. Ex Irenaeus 1. lib. 1. cap. Haeretici, inquit, scripturis nituntur sua dogmata confirmare, ne sine teste esse videantur. Sed reformant eloquia Dei, atque ex figura hominis vulpis aut utriusque figuram reddunt. Haec enim ille. Faciant porro haeretici, E 3 quod

(1) Lib. 7. hist. cap. 2. (2) Val. Max. de serv. relig. lib. 2. (3) 1. Cor. 2. 2. & 6.
(4) 2. ad Tim. 1. 13. & 3. 3. (5) Pide Hieron. ad Gai. 4. in illud; Vellem apud vos modo esse, & mutare vocem meam. (6) 3. l. Eccles. hist. c. 39. (7) 3. l. ecclesiast. hist. c. 32. (8) Monianus primus traditioni auctoritas nova quodam ingessisse dicitur hist. eccles. l. 5. c. 26. 3. lib. eccles. hist. c. 36. In lib. de praef. heret.

quod patrem suum fecisse vident, ut Vincentius Lirinensis eleganter ait, & auctoris sui callida machinamenta sectantur. Nam quid ille non faciet miscellis hominibus, qui ipsum Dominum majestatis scripturarum testimonio appetivit? Si finis, inquit, Dei es, mune te deorsum: Scriptum est enim, &c. Ita, quodcumque dogma hæreticus proferat, statim ait, Scriptum est enim, & non unum, sed mille testimonia, mille exempla parat de Lege, Psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus novo more interpretatis sententiam suam approbare conatur. Quorsum hæc tam longo sermone repetita? Nempe, ut intelligas non modo adversum hæreticos plus habere traditionem, quam scripturam virium, sed etiam omnem ferme cum hæreticis dispositionem ad traditiones a majoribus acceptas esse referendam. Nam com utrique & catholici, & hæretici pro sua sententia, quicque sacras literas referant, in sensu & interpretatione discrimen est. Quis autem verus ac legitimus scripturæ sensus habendus sit, nisi Ecclesiæ traditione cognosci certo non potest. Quemadmodum & paulo ante docuimus, & 7. libro (1) summa multis, magnisque argumentis demonstratori. Atque hinc patet causa gravissima, cur traditiones Apostolicæ fuerint necessariæ. Sensus enim scripturarum Apostolicarum non erat ab Apostolis scriptis aliis explicandus, nisi ipsi in opera sua edeant commentarios, quod a viris gravissimis semper alienum fuit. Intelligentiam ergo scripturæ sacræ discipulis suis viva voce tradiderunt, ut illud Deus omni tempore in suis Ecclesiis impleat. *Dabo legem meam in visceribus eorum. Lex siquidem Evangelica*, ut Hieronymus in commentariis ad Galatas (2) scripsit elegantissime, *non in scripturis est, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in verborum foliis, sed in radice rationis*. Ex quo magis emergit, per hujuscemodi traditiones ecclesiasticos ordines suo quemque loco divinitus contineri; dum & majores, qui regni celorum claves habent, sacrosancta scripturæ sacræ mysteria, quibus quoque & tempore, & loco dignum visum fuerit, aperiant, & minores ab Ecclesiæ magistris libri clausi sacramenta percipiunt. Alioqui nulli essent Ecclesiæ doctores, sed quivis, quamlibet plebejus, & rudis, earum per se rerum line præcepto- re quæreret intelligentiam, quas Apostolorum interpretatione, & literis obvias expositasque haberet. Nunc autem traditiones Apostolicæ non quibuslibet commendatæ sunt, sed, juxta Paulum (3), sapientibus & prudentibus, fidelibus quoque, ac religiosis depositi sacramenti custodibus, qui etiam idonei sint & alios docere. Quare re Dionysius (4) Timotheum diligentius admonet, ne sancta sanctorum offerat, ea passim rudibus exponens, sed sanctis solis sacrarum rerum intelligentias secretius pandat: ob hanc enim causam primos illos nostros duces necessario summa, & supersubstantialia partim scriptis, partim non scriptis institutionibus, juxta quod sacræ definiunt leges, tradidisse. Quid quod, ut Cicero ait, suavius mores in republica tradito-

ne feruntur? ne si scripto sanciantur omnia, & molestia illa fiant, & legum, ac doctrinæ codex sua mole & magnitudine terreat. Quid quod hæc via vel maxime Ecclesiæ commendatur auctoritas, quam ut sponsæ charissimæ, Christus tantopere commendavit? Cum enim sponso sui non verba modo, sed sensum etiam in corde servat, verba, quod Apostolus dixit, *columnæ est & firmamentum veritatis*. Et æquum erat, ut aliquis quasi lydius lapis in manu Ecclesiæ relinqueretur, quo falsas, verasque doctrinas exploraret, verumque item scripturæ sensum a falso discernere. Sed de causis hæcenus.

Nunc fundamentum illud confirmandum est, ostendendumque, Apostolos Evangelii doctrinam partim scripto, partim etiam verbo tradidisse. Cujus rei primum testes sunt Dionysius lib. de ecclesiast. hierar. cap. 1. Clemens Alexandrinus in lib. de pasche apud Eusebium lib. 6. ecclesiast. hist. c. 11. & 12. Strom. 1. & 5. (5) Origenes hom. 5. in Num. Papias apud Eusebium lib. 6. Ecclesiast. hist. cap. 39. Egeſippe, eodem Eusebio auctore, lib. 4. ecclesiast. hist. cap. 8. Ignatius, eodem Eusebio referente, lib. 3. cap. 36. Irenæus lib. 3. cap. 3. & 4. quem etiam Eusebius retulit lib. 4. ecclesiast. hist. cap. 14. & lib. 5. cap. 6. & 20. Tertullianus in libro de corina militis; Cyprianus de ablutione pedum; Epiphanius de hæresibus cum aliis sæpe, tum ibi maxime, ubi Arianorum, & Apostolicorum (6) dogmata coarguit; Hieronymus adversum Luciferianos; Augustinus lib. 2. de Bapt. contra Donatistas cap. 7. & lib. 4. cap. 24. & lib. 5. cap. 23. & 26. Damascenus lib. 4. cap. 12. & 17. Basilus lib. de Spiritu sancto, cap. 27. & 29. Refert autem ex his unum, & item alterum G. rianus 11. dist. cap. ecclesiasticarum, & 12. dist. cap. Illa autem. Possit igitur quicquam verum esse, quod sit huic rationi virorum choro contrarium? Sed si tanta nubes testimonii hæreticorum corda non mover, vel divinis testimoniis moveantur. Quamquam quod uno eodemque consensu tot, tantique viri testati sunt, id non humanum, sed divinum est. At suppetat etiam scripturæ divinæ præclara testimonia. State, inquit Paulus (7), & tenete traditiones, quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermonem; & rursum (8) Laudo autem vos fratres, quod, sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis: & eodem cap. postea, Ego accepi a Domino, quod & tradidi vobis, & paulo post, Cetera, cum venero, disponam; atque ad Timotheum (9), *Formam habes sanctorum verborum*, ait, *que a me audisti, horum depositum custodi*; & deinceps (10) *Que audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere*. Ac Joannes in epist. 2. Plura, inquit, habens vobis scribere, nolui per chartam, & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & ore ad os loqui. Quid multa? Duas Petri epistolas habemus, & credimus mutuo annis septem Antiochiæ sedisse, elinguem Romæ annis viginti quinque? Num nihil aliud verbo docuit, quam quod epistolis duabus scriptum reliquit? Quid? Andreas, Thomas,

Bar-

(1) Cap. 3. concl. 5. & 8. (2) ad Galat. 5. (3) 1. Tim. 1. 2. & 2. 13. (4) De calcst. Hier. c. 1.
(5) Just. mart. g. 128. a gentib. posita. (6) Hæres. 76. 61. (7) 2. Thes. 2. 14.
(8) 1. Cor. 11. 12. (9) 2. Tim. 1. 13. (10) 2. Tim. 2. 2.

Orthodoxis, Philippis, nonne sine scriptura, solo intercurrente verbo, Ecclesias sibi destinatas & fundant in fide, & in religione continuerunt? Consentimus igitur, quod negari non potest, fidei doctrinam non scripto totam, sed ex parte verbo ab Apostolis esse traditam.

CAPUT IV.

Ubi seruantur via ad traditiones Christi, & Apostolorum investigandas.

HIS igitur cognitis, restat illud explicandum, ubi totius orationis cardo versatur, quoniam modo Theologo constare possit, hoc aut illud dogma ab Apostolis esse traditum. Verbi causa ponamus aliqua, quae pateant latius. Si in questionem veniat, non minores Ordines, Jejunium quadragesimae, Baptisma parvulorum, Imaginum venerationem, Symbolum fidei ex traditione Apostolorum habeamus: id nunc explicandum esse dicimus, apud sit via aliqua plana & expedita, quae ad certam earum rerum intelligentiam possit perveniri. Non enim sumus ii, qui Phariseorum instar traditiones nostras velimus quasi divinas & Apostolicas venditare, sed ubique gentium copiosius, ut veritas, ita, ab humanis divina secernere; eo vero in loco maxime, ubi de dogmatis fidei Catholicæ agitur. Quo in loco quidem rerum illiusmodi permixta confusio perniciosissima est. Sunt igitur vix quatuor apertæ, quas si sequamur, traditionibus Apostolorum vestigandis minime aberrabimus.

Prima via ab Augustino aperitur cum aliis locis, tum lib. 4. contra Donatist. (1) in hac verba: *Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis insinuat, sed semper retentum est, non nisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur.* Est autem ratio hujus in promptu. Si enim consuetudinis consuetudinem diu in tota Ecclesia observatæ originem & principium nec ad summos Pontifices, nec ad concilia Episcoporum referre possumus, sed ea consuetudo ad Apostolorum usque tempora retro trahitur, conficitur plane illam ab Apostolis esse profectam. Ut si in dubium vocetur, an minores Ordines, subdiaconatus, lectoratus, & ceteri, ex Apostolorum traditione in Ecclesia sint, hunc in modum percolligatur. Si horum ordinum initium vel a Damaso sit, vel a Symmacho, vel ab ullo alio seu Pontifice, seu Concilio, certe Apostolorum traditio non fuit. Sin ante quemcunque Pontificem, ante quodcumque etiam concilium mentio hujus rei apud priores habetur, donec ad Apostolorum tempora perventum est, tunc demum intelligimus, minores Ordines ex Apostolica traditione fuisse, ut & re vera fuerunt, quoniam non posteriores modo, sed Ignatius epist. 8. ad Antioch. Dionys. 3. cap. eccles. hier. Clemens in epist. ad univers. Anaclet. in decretis suis, ejus rei tanquam in Ecclesia jam acceptæ meminere. Eadem quoque ratione docebis, Jejunii legem traditionis Apostolicæ fuisse, cujus videlicet mentionem fecisse constat August. ad Casulanum epist. 86. & ad Januar. epist. 118. & 119. Hieron. ad Lætiam de in-

stitutione filiar, & l. 2. ad euf. Jovinianum, & in Esaiam cap. 58. Ambros. serm. 25. & 28. Chrysost. ad popul. Antioch. hom. 3. & 16. Basil. cum in aliis concionibus, tum in ejus initio, quam in ebriosos habuit, & in posteriore de jejun. Concil. Nicæn. referturque 48. distin. cap. *Habatur*: Concil. Laodic. multis capitibus; Sozomenum hist. tripart. lib. 1. cap. 10. Origenem hom. 10. in Levit. Irenæum apud Eusebium ecclesiastic. hist. lib. 5. cap. 24. Telephorum in epist. ad universos, qui jejunii nostri auctor falso a quibusdam existimatur (2). Quoniam Ignatius in epist. 4. ad Philipp. ejus rei prior meminit, atque habemus etiam canonem Apostol. 68. probatum etiam a Trullan. Synod. canone 9. & canone 20. Quamobrem vere ac jure Theophil. Alexandr. lib. Paschali 1. & 2. non solum legem jejunii a majoribus traditam esse præscribit, sed affirmat fuisse Evangelicam traditionem. Et Epiphanius hæresi 80. ubi doctrinam Ecclesiæ docet, & fidem, quæ traditione ecclesiastica servatur, cum meminit jejunii quadragesimæ, tum dixit aperte Apostolos tradidisse jejunia 4. & 6. feriar. Atque Leo Papa in concione de Pentecost. cujus initium, *Plenissime*, jejunium quatuor temporum Trinitatis ab Apostolis dicit esse institutum. Hieronym. autem ad Marcellam adversus Motham non obscure tradit, quadragesimam nos secundum traditionem Apostolorum jejunare. Quod vero in hoc exemplo fecimus, id facere per multa possumus; & hac eadem ratione parvulorum baptismum, consecrationem virginum, monasticam professionem, lucernam in templis, cereosque lucētes, imaginum venerationem, & alia id genus multa, Apostolis tradita comprobare. Sane quod in moribus diximus, idem in fidei dogmate servandum est, si unumquodlibet novum esse hæreticis calumnientur. Hujus rei illustre exemplum habes apud Eusebium lib. ecclesiast. histor. 5. cap. ultimum. Sed nos pergamus ad reliqua.

Secunda itaque via huic proxima, & ea quidem expeditior est. Si quod fidei dogma patres ab initio secundum suorum temporum successionem concordissime tenuerunt, hujusque contrarium ut hæreticum refutarunt, quod tamen a sacris literis non habetur, id nimirum per Apostolicam traditionem habet Ecclesia. Exemplis sunt, Perpetua B. Mariæ virginitas, Descensus Christi ad inferos, ut animam Adæ & reliquorum patrum, qui ibi tenebantur, erueret: Certus evangelicorum numerus, & cetera id genus, quæ, ne longum faciam, non sunt annumeranda. Omnia siquidem fidei dogmata ab Apostolis accepti Ecclesia vel scripto, vel verbo, quoniam ii ministri fuisse sermonis; nec ullas in fide novas revelationes Ecclesia habet; sed eas servat, quas Apostoli per Spiritum sanctum fidei populo reliquerunt, quemadmodum postea sumus demonstraturi.

Tertia via. Si quicquam est nunc in Ecclesia, communi fidelium consensione probatum, quod tamen humana potestas efficere non potuit, id ex Apostolorum traditione necessario derivatum est. Ut vota dissolvere, & remittere juramenta, non erat

(1) Cap. 34. (2) P. Euseb. de temporib. Forte ante hæc tempora jejunium more ab Apost. accepto servatum est: a Teleph. autem primum lege præscriptum, ac præceptum est.

humana potestatis; tum quia jure naturæ vota nuncupata Deo reddere, & juramenta servare tenemur, humana vero facultas ea, quæ jure naturæ debita, & constituta sunt, condonare, ac tollere non potest, ut Gratianus 13. distinct. statim a principio docet, tum etiam, quia in his quæ superiori ex conventionibus debentur, inferioris potestas nulla est. Eademque est ratio de matrimonii rati disceptione per monasticum solemne votum. Cum enim matrimonium etiam non consummatum ante Evangelicam legem jure esset naturæ indissolubile, nec esset in republica humana facultas ulla hujusmodi matrimonii dirimendi, consequens fit, hunc Ecclesiæ morem ex Christi, & Apostolorum instituto descendisse. Nec enim credi potest, Ecclesiam Dei aliquam sibi potestatem generaliter usurpasse in his, quæ ad jus naturæ pertinerent, nisi quam Christo & apostolis tradentibus accepisset. Jam enim hic error esset gravis in moribus, in quibus Ecclesiam errare non posse, suo loco ostendimus. Nec me clam est, quod Alexander Tertius aliter in postremo illo exemplo docere videatur (1). Cum enim illi esset obiectum, non posse per solemne religionis votum matrimonium dirimi, quoniam scriptum esset, *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, respondit, hoc scripturæ testimonium de matrimonio consummato esse interpretandum. Quo videlicet responso significavit, matrimonium ratum, si consummatum non esset, licere humanitus separari. Verum ut omittam, quod verba illa Adæ, *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*, &c. e quibus Dominus collegit, quod conjunxisset Deus, id hominem separare nec debere, nec vero posse, eo tempore fuerunt in Paradiso dicta, quo nondum erat matrimonium consummatum; utque illud etiam præteream, quod matrimonii ipse contractus adeo natura sua firmus ac perpetuus est, ut ne voluntate quidem contrahentium dissolvi possit, quæ tamen hominum conventionibus dirimendis valere solet plurimum: certe Theologis gravissimis semper absurdum visum est, matrimonium ullum per hominem separari. Quanto gravius Innocentius Tertius aliorum quidem, sed ad hunc etiam locum apposite dixit (2), non hominem, sed Deum id solvere, quod sumus Pontifex non humana, sed divina auctoritate dissolveret. Nimirum quod Dominus Petro dixit, *Quodcumque solveris super terram*, &c. quousque, & quatenus vel amplificandum esset, vel etiam colligendum, id ab Apostolis Ecclesiæ accepisse consentaneum est, qui ejusmodi res ad Ecclesiæ gubernationem necessarias sine dubio tradidere. Atque tradunt nonnulli (3), Joannem Evangelistam jubente Christo a sponsa sua Evangelii gratia fuisse sejunctum. Hieronymus certe 1. advers. Jovinian. libro Joannem affirmat & virginem fuisse, & maritum. Theclam quoque Epiphani. hæz. 78. tradit a Paulo nuptiis exsolutam, cum sponsum haberet primarium urbis formosissimum, & virginem sanctam contempsisse terrena, ut celestium potens efficeretur. Sed contra Alexandrum dicimus. Nam hoc forte dicet aliquis. Minime vero gentium. Nec enim statim Pontifici

contrarius est, qui argumento quod Catholicus uteretur, aliam responsionem parat. De tertia igitur via dictum est satis.

Quarta via eadem & mollior, & tritior, est hujusmodi. Si viri ecclesiastici aliquod dogma, vel unam quamlibet consuetudinem uno ore testentur non ab Apostolis accepisse, sine dubio certum argumentum est, ut ita effecredamus. Ut imagines ab Apostolis esse traditas, Patres in septima Synodo generali actione sexta dixerunt. Et symbolum fidei, quo vulgus fidem suam profiteretur, Ecclesiam Apostolis tradentibus habuisse, auctores sunt Rufinus in expositione symboli, Hieronymus ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosol. Ambrosius in serm. 38. de jejunio, & quadragesima, Cassianus lib. 6. ad Leonem Imperatorem, Isidorus lib. 6. etymol. cap. 18. Leo Papa in epist. 8. & 13. ad Augustinam, Clemens in epistola prima ad Jacobum (4), si Clemens tamen illius epistolæ auctor est. Sed de his hæterus. Nam plura exempla ponere longum esset, nec ad rem, quam institimus, necessarium. Satis autem fuerit, quatuor vias demonstrasse, quibus traditionem aliquam esse Apostolicam investigetur.

CAPUT V.

De variis generibus Traditionum Apostolicarum.

AT vero, priusquam hujus loci auctoritatem confirmo, illud animadvertendum censeo, præcepta, & instituta Apostolorum esse in duplici differentiâ. Quædam enim temporaria fuere, quorum ratio brevis & ad tempus fuit; alia fuere perpetua, utpote quæ causam habuerunt sempiternam, ut in Ecclesia servarentur. Illius generis exempla sunt, de baptismo in nomine Jesu, de abstinentia a sanguine & suffocato; hujus autem posterioris exemplum est, de aqua permiscenda calici. Atque etiam alia diviso est Apostolicæ traditionis. Nam alteras Apostoli a Christo domino acceperunt, ut Matrimonium, Confirmationem, Extremam Unionem, esse sacramenta novæ legis, quæ ipse quidem instituit Christus, suorum sacramentorum primus idemque solus auctor, sed Apostolis tradidit Christiano populo administranda; alteras vero traditiones Apostoli ipsi, Spiritu sancto suggerente, ad Ecclesiæ utilitatem ediderunt, quas tamen eis Christus Dominus, dum in terra degeret, nusquam edidit, ut quadragesimæ jejunium; quod licet Hieronymus in secundum Joannæ caput, Ambrosius conc. 36. Chrysostomus hom. 1. in Genes. ad Christum auctorem referre videantur; at revera, ut equidem sentio, Apostolicum institutum fuit. Quod Christo tamen assignatur, vel quia ad Christi jejunantis exemplum ab Apostolis institutum est; vel quia Apostolica edicta Christi esse censentur, qui per Apostolos Ecclesiæ loquebatur, atque adeo per Spiritum Sanctum Apostolis juxta illud, quod Joannis 16. cap. scriptum est, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquitur a semetipso*, sed

(1) De conc. con. cap. ex publico. (2) De transl. episc. cap. quanto.

(3) Proemie in Jo. Evang. quod Hieron. nonnulli vident. (4) 14. dist. cap. Canones.

sed quoniam audiet, loquitur, quia de meo accipit, & auget vobis. Et Apostolus cum quodam de suo consilium dedisset, *Pute autem*, ait (1), *quod & ego spiritum Dei habeam*; & rursum (2), *de experimentum ejus queritis, qui in me loquitur Christus*. In his autem traditionum generibus ista eadem consideranda sunt, quidem, quæ in superiore libro. (2) de scripturæ etiam legibus admonuimus; sed discrimen illud maxime, quod de scripturæ præceptis tibi positum, transferri huc ad prædicationes debet. Ex traditionum quippe vinculo, quas a Christo acceptas Apostoli fidelibus servandas reliquere, Ecclesia fideles eximere non potest, nec illas contraria aliqua consuetudine abolere. Si episcopi exempli causa, materias & formas sacramentorum Confirmationis, Ordinis, Extremæ Unctionis a Christo Apostolis, nos ab Apostolis accepimus: si ad eundem quoque modum matrimonia non consummata per solemnem castitatis professionem dirimi, consummata vero per conversionem ad fidem, conjuge infideli discedente, Christus Dominus Apostolis, illi nobis edixerunt, in his tanquam in divinis institutis Ecclesia nihil habet potestatis.

In quem sensum explicanda sunt duo illa capita, *Sunt quidam*, &, *Contra statuta*, 25. q. 1. Nec hujusmodi traditiones possunt per contrariam consuetudinem antiquari; sed tali adversæ consuetudini jura obijciuntur cap. *Veritate*, & cap. *In consuetudinem*, & cap. *Frustra*, & distinctione. In alia vero, quæ videlicet Apostoli constituerunt eosque Ecclesiæ pastores, poterit quidem summus Pontifex, ut in ceteris Ecclesiæ legibus dispensare (sic enim schola loquitur), poteritque item conjugatus populi nos instituta hujus generis abrogare. Ut trina immersio quam ex Apostolica traditione in Baptismi sacramento Ecclesiam habuisse, Canon Apostolorum 49. ostendit, per contrariam consuetudinem abolita est. Eiusdem quoque ordinis est Quadragesimæ jejunium, ac poenæ rursus ab Apostolis pro criminibus præfixit, quæ 82. distinctione, cap. *Presbyter*, ex Concilio Gangrensi refertur. Ad hoc genus illud refertur, quod ex Anacleti prima epistola hæretici urgere solent (4), *Peracta consecratione omnes communient, qui noluerunt Ecclesiasticis cæteris liminibus: sic enim Apostoli statuerunt*. Quatenus de ministris, qui Episcopo sacrificanti in diebus sollempnioribus interveniebant, Anacletus loquitur. Quare inde colligi non potest, omnes eos, qui missæ interant, oportere etiam tunc communionem Eucharisticam sumere, in his præsertim diebus qui sollempnioribus non essent; nam, ut antiquo more, Apostolorum instituto communio totius etiam populi a principio statim nascentis Ecclesiæ exigetur, zate tamen Chrysostomi præceptum relaxatum esse constat, & communionem altantium voluntati permissam, ad quam eos Diaconos alia voce invitabat, non cogebat. Hæc enim & alia hujusmodi tacetis ab Apostolis tradita sunt, non sunt tamen ita fixa, ut moveri non queant; cum Christi ipsius præcepta & instituta, quemadmodum

diximus, adeo stabilita rataque sint, ut convelli nullius hominis auctoritate liceat. Cujus ratio loco superiore reddita, frustra hic a nobis reformetur. Atque illud de institutis ad gubernationem populi pertinentibus intelligi volo. Nam dogmata fidei sive Christus ipse per se Apostoli revelavit, seu Spiritus sanctus post Christi ascensionem in celum, mutari non possent, sed firma hæc in veritate remanent, perinde atque illa, quæ Christi sunt ore prodita.

CAPUT VI.

De firmitate & certitudine Traditionum Apostolicarum.

Quibus rebus expositis, non erit difficile ostendere, id quod in hac arte maxime queritur, ex Christi & Apostolorum traditionibus certissima posse argumenta elici, & ad Ecclesiæ consuetudines, & ad fidei dogmata comprobanda. Si enim Apostolus Paulus Ecclesiæ consuetudinem Corinthiis contentiosis opponit (5), cur nus itidem Ecclesiæ morem ab Apostolis usque receptum, torque sæculorum usu ac gentium consensione probatum, non opponemus hæreticis, cum a nobis scripturam in cujusque rei confirmationem efflagitant? Certe Paulus, cum & per scripturas, & per naturæ rationem satis dixisse videretur ad ejus rei fidem faciendam, quam Corinthiis persuasam esse cupiebat: considerans tamen inter Corinthios fore quosdam, qui illiusmodi forte & testimoniis & rationibus repugnarent, non aliud potius argumentum ad causam evincendam habuit quam si eos ad Ecclesiæ morem revocaret: *Si quis*, ait, *videretur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei*. Quod dicit, tale est: Si quis adeo est durus & pertinax, ut argumentis positus non adducatur, sed adhuc contendat, sceminam aperto capite orare oportere, hunc ego non aliter resello, quam quod Ecclesiæ Dei talem consuetudinem non habent. Tanta vis in traditione est, ut quos nec scripturæ, nec naturæ ratio movisset, eos Paulus exillimarit, Ecclesiarum more & instituto resellendos. In priore rursus ad Timotheum epistola (6), *Si quis*, ait, *aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus: non dicit, Scripturis*. Et ad Galat. (7). *Si quis*, inquit, *vobis evangelizaverit præter id, quod accepistis, anathema sit*. Quibus ex locis recte Origenes in commentariis epistolæ ad Titum (8) dehnit hæreticum eum, qui se Christo credere profiteretur, & aliud de veritate fidei Christianæ credit, quam habeat traditio Ecclesiastica. Et lib. 1. Periar. *Sicis multis*, inquit, *apud Græcos & Barbaros pollicentibus veritatem, desuevimus apud omnes eum quævere, qui eam falsis opinionibus asseriebant, postquam credidimus filium Dei esse Christum, ab ipso hanc discendam esse persuasi sumus: ita, cum multi sint, qui se putant scire quæ Christi sunt, & nonnulli eorum diversa a prioribus sentiant, servetur vero Ecclesiastica prædictio per successionis ordinem ab Apostolis*

(1) 1. Cor. 7. 40. (2) 2. Cor. 13. 3. (3) Cap. 18. in resp. ad 4. arg.

(4) De cons. di. 4. c. Si quis presbyter. (5) 1. Cor. 11. 16.

(6) Cap. 6. 3. (7) Cap. 1. 9. (8) His comm. ceteris, sed refertur locus in Apologia Pamphil.

*Religione tradita, & usque ad presens in Ecclesiis perma-
nens, illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab
Ecclesiastica traditione discordat.* Hæc tenet Origē-
nes. Ignatius quoque in epistola ad Heronem,
Omnis, ait, qui dixerit præter ea, quæ tradita sunt,
tamen si fides dignus sit, tamen si jejunes, tamen si di-
gnitatem serves, tamen si signa faciat, tamen si pro-
pheta, lupus tibi apparat. Si igitur anathema,
hæreticus, & lupus habendus est, qui ecclesiasticæ
traditioni repugnat, ex illa profecto certissima ar-
gumentatio promittitur ad fidei dogmata & Eccle-
siæ mores comprobandum. Præterea auctores gra-
vissimi aperte confirmant, hujusmodi inscripta etiam
sine literis accepta eandem vim habere, ac si
scripta ab Apostolis fuissent. Irenæus lib. 3. adversus
hæreses, cap. 4. & lib. 4. cap. 42. Tertullianus
item, quamvis ipse postea ab Ecclesiæ traditione
discesserit, in lib. tamen de corona militis eandem
sententiam habet. Cujus verba licet in præsentia
referre: nec enim solum quid sentiat, tradit, sed
cur etiam sentiat. *Antiquas, inquit, observationes
Ecclesiæ, si nulla scriptura determinavit, certe con-
suetudo corroboravit, quæ sine dubio de traditione
manavit.* Et statim, cum quorundam traditionum
meminisset, quarum in scripturis mentio nulla est.
Istarum, ait, & aliarum disciplinarum si expositas
legem, nulla tibi legis traditio prætendetur. *Auctrix
est consuetudo, confirmatrix est, & fidei observatrix,
idonea est testis traditionis veteris.* Consuetudo autem
etiam in civilibus rebus pro lege suscipitur: nec dif-
fert, scriptura, ab ratione consistit. Hæc tenet Ter-
tullianus. Ac præclare ille quidem; quoniam si
legem ratio commendat; mos, qui ratione con-
sistit, non minus, quam lex habet commendari;
Dist. 1. cap. consuetudo. Basilios insuper, in libro
de Spiritu sancto, cap. 27. ac magno quidem ar-
gumento eandem rem confirmat, inquit. *Dog-
mata, quæ in Ecclesia predicantur, quedam habemus
e doctrina scripto prodita, quedam rursus ex
Apostolorum traditione in mysterio occulto recepimus.
Quorum utraque partem vim habent ad pietatem;
nec in his quisquam contradicit, qui sane vel tenuiter
expertus est. Nam si consuetudines, quæ scripto
proditæ non sunt, tanquam non multum habentes
momenti, contemni rejicere; & ea damnabimus, quæ
in Evangelio necessaria ad salutem habentur: imo
potius ipsam fidei prædicationem ad nudum nomen
contrahimus.* Hæc tenet Basilios. Cujus ratio, si
auctoritas negligitur, certissimam rei hujus facit
fidem. Cum enim scripturas ipsas Ecclesiæ auctori-
tate recipiamus; nec certiore argumento Evan-
gelium Matthæi nomine inscriptum ipsius vere esse
probemus, quam quod sic a patribus accepimus;
simili profecto ratione ex reliquis inscriptis, quæ
videlicet ab Apostolis retinemus, firma argumenta
derivabimus. Quod si quis novum librum sacrum
ingerat, quem patres nostri mitissime receperunt
(ut Basilides, qui prophetas sibi nuncupavit at-
que constituit (1)) is non alio certiore argumen-
to refelli potest, quam traditione majorum: ut
secundo jam libro (2) latius explicatum est. Sic
quippe apud Eusebium lib. 6. cap. 10. Evangelium
nomine Petri ab hæreticis prolatum, Serapion gra-

vissime excipitur. Atque, ut Basilios argumentatur,
etiam in reipubl. judiciis, ubi scripturæ deest
instrumentum, testibus habetur fides; & sicut in
rebus humanis oculos testes, ita in fide æriorum
accipimus, quia fides ex auditu est. Eset autem
ridicula respublica, quæ in judiciis scripto omnino
nihil sine scripto probaret. Scripturæ enim pro-
pter litigiosos factas. Alioqui boni viri solo ver-
bo in veritate & officio continentur.

Præterea multa ad Christianos mores & doctrinam
nam pertinent, quæ e sacris literis non habentur,
ut ante a nobis constitutum est: stultum ergo fore
rit in omnibus scripturam postulare. Traditione
itaque opus aliquando est ad fidei dogmata com-
probanda. Rursus, cum traditiones non scriptas
Polycarpus, Tertullianus, Irenæus, Marcion &
Valentinianus; Epiphanius Melchisedechianis, A-
postolica, Arianis; Hieronymus Vigilantio, Au-
gustinus Donatistis; denique (ut in summa dicam)
omnes sancti adversarii Catholicæ fidei sidenter
objecerint, earumque vi, perinde ac si fuissent
scriptæ, hæreses sui quisque temporis deturbave-
runt: certe non minori efficacia per hujusmodi tra-
ditiones nos hæreticorum, qui aut nunc sunt, aut
etiam sunt futuri, quæcumque dogmata resellere ac
deturbare poterimus. Absurdissimum quippe fuerit,
ut Hieronymus adversus Vigilantium colligit, u-
num Lutherum, aut Nicolampadium in Ecclesiæ
angulo obloquentem audire, universos autem ma-
jores nostros usque ab Apostolis contemnere; quo-
rum traditiones si negligamus, difficile dictum est,
quantum religio detrimenti sit laeta, quemadmo-
dum distinct. 11. cap. Ecclesiasticorum, dicitur.
Qualis enim rerum omnium facies erit, qualis
præsertim erga Deum pietas, cultus, cærimoniz,
non in Ecclesia dico, cujus & mysteria, & sacra-
menta maxima ex parte traditione consistit; sed
in unaquolibet republica vel mediocriter inscripta,
si mores illi, qui principio statim cum republ. a-
doleverunt, contemnuntur, labefaciuntur, evantantur?
Longiores hoc loco sumus, quam necesse est.
Quis enim est, cui non perspicua sint illa quæ
pluribus verbis a quibusdam commemorantur?
Commemoratur ab his Augustinus in epistola ad
Januarium, & in altera quoque ad Casulanum (3),
in quibus scripsit insolentissimæ insaniz esse dispo-
nere, an ejusmodi consuetudines servandæ sint:
nec minus esse eos coercendos, qui has contem-
pserint, quamvis humanæ aliquæ illarum sint,
quam si divinas leges prævaricarentur. Commem-
morare & alios auctores possumus, sed uteremur
in re non dubia testibus non necessariis. Paulus e-
nim unus abunde rei hujus facit fidem in 2. ad
Thes. epistola, cap. 2. inquit eos; *Tenete traditio-
nes, quas accepistis sive per epistolam, sive per ser-
monem.* Parem ergo vim habent Apostolica dog-
mata, pariterque retinenda sunt, sive scripto, seu
verbo ad Ecclesiam pervenerint, ut D. Basilios in
lib. de Spir. sancto cap. 29. ex hoc ipso Apostoli
testimonio argumentatur. Quin Apostolus ipse ad
Hebræos, & ex scripturis, & ex traditione argu-
mentatus est, quemadmodum Chrysostomus ho-
milias 18. in Epistola ad Hebræos admonuit.

Ex

(1) Euseb. lib. 4. Ecclesiast. hist. cap. 2.

(2) Cap. 7.

(3) Dist. 11. c. in his rebus.

Ex quibus omnibus, multisque aliis perspicuum est, qui traditiones contempserint, eos tanquam hæreticos jure ac merito ab Ecclesia fuisse semper expositos. Ita enim hæretici illi sunt habiti, qui solemnia quadragesimæ jejunia ab Apostolis accepta pro nihilo habuerint, ut apud Augustinum de hæz. cap. 53. & apud Concil. Gangren. in epistol. ad Episcopos Armeniæ videre licet; ita qui distinctionem Episcopi & Presbyteri negarunt, etiam hi hæretici sunt damnati, ut apud Augustinum eodem lib. & cap. & apud Epiphanium lib. 3. cap. 75. & apud Concilium Constantiense reperies; ita breviter, sive Wicleffistas, sive Lutheranos, sive alias quascunque antiquiores pestes non minus exhorritis Ecclesia in eo, quod hujusmodi traditiones inficiati sunt, quam in eo, quod scripta dogmata rejicerunt. Inde adeo venit, ut septima Synodus generalis act. 7. doctrinam nostræ orationis maxime consentaneam eviderit in hæc verba: *Festumur nos Ecclesiasticas traditiones sive scripto, sive consuetudine valentes retinere velle, quatum de numero est imaginum effiguratio.* Catholicæ igitur Ecclesiæ traditionem observantes, definimus sanctas imagines venerandas. Qui ergo ausi fuerint aliud sentire, aut more impiorum hæreticorum Ecclesiasticas traditiones contemnere, si Episcopi fuerint, deponantur; si laici, communione privantur. Et in fine ejusdem sessionis, si quis, ajunt patres, traditiones Ecclesiæ sive scripto, seu consuetudine valentes non curaverit, anathema sit. Et Concilium Tridentinum sessione 4. idem definiit his verbis: *Sacrosancta Tridentina Synodus prospiciens veritatem Evangelii salutarem; & morum doctrinam contineri in libris scriptis, sine scriptis traditionibus ipsius Christi, quæ ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictantur, quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt; traditiones ipsas tam ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia catholica conservatas, part præstatis affectu, ac reverentia cum libris sacris suscipit, ac veneratur.* Et posterius, Si quis autem traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit. Ne plura. Reverti enim decet ad ea, quæ capite tertio posui fundamenta, ex quibus ut nihil aliud adjiceremus, id ipsum, quod hæc nunc capite persequimur, satis exploratum esset. Verum ut singula persequi, est operis infiniti; ita quædam explicare fufius, est necessarium. Nec tamen quæ huic loco explicando dedimus, nimis multa videri debent. Quo enim huic loco vis ab hæreticis major infertur, eo nobis magis elaborandum erat, ut is quam diligentissime & explicaretur, & muniretur. Atque quemadmodum supra diximus, ex decem partibus, in quas loci Theologici naturam, vimque divisimus, secunda hæc quæ in Traditione consistit maxime Theologiam, & fidem attingit. Ex res tanta paucis absolvenda non erat. Sed jam argumenta ex tandem diluamus, quæ capite primo adversum traditiones opposuimus.

CAPUT POSTREMUM.

In quo refelluntur argumenta Capitis primi.

RESPON. AD I. Illud vero argumentum, quod est a principio positum, non est difficile refutare. Ridiculum est enim credere, Apostolicas traditiones non eadem fide ac diligentia posse in fidelium cordibus asservari, ac si in papyro scriberentur. Nam nec in scriptura Spiritus Dei vivi facilius quam atramenti deletur & sunt pleræque traditiones, quas more & usu facillime videas retineri. Quod si Christi providentia Ecclesiæ Christianæ deest, tum vero nec traditione asservatas ego defendo, nec certam scripturæ auctoritatem: utraque enim juxtas res sine Dei procuratore non constat, quam si tollas, neque traditio, nec scriptura vindicatur. Sed si Christo curæ Ecclesiæ sua est, jam non erit ambiguum, quin quemadmodum Evangelium illa in sensu potius, quam in littera custodit, ita & cæteras custodiat traditiones; quas ei Apostoli tantopere commendarunt. O Timothee, inquit Paulus, (1) depositum custodi, devitans prophanas vocum (2) novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ. Quam locum miror a Cajetano de gregis commissi deposito, non de commissa doctrina esse intellectum; præsertim cum alterum simillimum in posteriore ad Timotheum epistola non de gregæ, sed de doctrina interpretetur. Debuerat autem Cajetanus admoneri, Paulum de verbo Dei fuisse locutum, ex iis quæ e velligio subdit, *Devitans prophanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ*; utraque enim harum traditioni Apostolicæ adversa est, vocum prophana novitas, & falsi nominis scientia. Traditio quippe vetustate commendatur; & si quid audieris in Ecclesia novi, tum vero id scias esse, ut antiquitatem, ita quoque Apostolicæ fidei contrarium. Cum autem legis, voces esse vitandas, non tibi vocum sonus veniat in mentem, sed vocum significatus. Dogmata enim sententiasque novitias vitare jubet Apostolus, non verborum sonitus inanes aut novos. Tamen novitia quoque verba, quoad licebit, vitare in fidei, morumque disciplina debemus. Scientiam vero falsi nominis vel Sophistici, vel ærem Cabalisticam intellige. Nam traditionibus Apostolicis occultæ illæ Cabalistarum traditiones non aliter opponuntur, ac fabulosa veris, sacris superstitiosa. Quamquam adversus Gnosticos Apostolus dicens, ut vere Theophylactus affirmat, falsam illorum scientiam traducit, quam tamen illi rudi plebi magno pretio vendebant. Quod si nihil est tam contra tradita ab Apostolis antiquæ dogmata, quam opinioniones in Ecclesia tam novæ, tum præphanz, & vetera enim, eademque sacra mysteria fides Apostolica probat, aspernaturque contraria) nihilque tam est secundum Apostolos, quam non recedere ab his, quæ olim accepimus, (nimium de verbi, non de gregis deposito Apostolus loquitur)

(1) 1. ad Tim. 6. 20. (2) *καταφρονήσεις* nosse legit interpres, quemadmodum & Ambr. & Chrys. legisse videntur. Certe Latina eocl. *Novitates* legit, non *inanitates*. Sic etiam Bas. ubique legit, ut auctor est Theoph. 2. Tim. 2. in illud, *Proferens autem & vaniloquia devitans*, & in hunc ipsam locum 1. Tim. 6.

tur) itemque si falsi nominis scientia vel Sophistica intelligitur, ut quibuldam placet, vel Cabalistica, ut etiam Cajetano est visum, vel illa Gnosticarum, ut Theophrasto, mihi quoque etiam probatum est: necesse est, cum veræ falsæ scientiæ advarsetur, contrariorum eundem esse sermonem. Quæ quanquam ita sunt in promptu, ut res confirmatione non ogeat, sunt tamen nobis Vincentii Lirinensis viri gravissimi auctoritate confirmanda. *Deposuium*, inquit, id est, quod tibi creditum est, non quod a te inventum; quod accepisti, non quod excogitasti: rem non ingenui, sed audacis: non private usurpationis, sed traditionis publicæ, tam ad te perductam, non a te prolata: in qua non auctor esse debes, sed custos: non insinuator, sed sectator: non ducens, sed sequens. Aurum accepisti, aurum redde: nolo mihi pro alijs alia subijcias. Custodi propter inimicos, propter fures; custodi etiam diligenter, sedulo, fideliter, ut suo tempore cum oportuerit, quibusque oportuerit, reddas deivitis prophetas vocum novitates, id est, sententiarum, dogmatum, verum, quæ sunt vetustati contrariæ. Nulla quippe hæresis nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore emerit: nec quisquam hæresim insinuat, nisi qui se prius ab Ecclesiæ catholica & antiquitatis confessione disceverit. Hoc ergo apud omnes hæreses legitimum suis atque solemne, ut prophetas novitatibus gaudeant, antiquitatis seipsa fastidiant. Contra vero Catholicorum hæc proprium, deposita sanctæ Patrum & commissæ servare, damnareque prophetas novitates. Ita enim in concilio Ephes. omnium patrum vox fuit hæc, ut, quod erat antiquitus traditum, teneretur, quod adinventionem nuper, exploderetur. Hæcenus Vincentius. Hæc vero Apostolici testimonii tanta vis adversum Hæreticos fuit, ut Clemens Alexandr. 2. Strom. ubi scribat, Hæreticos, quoniam ab testimonio extrahantur, Epistolâ Pauli ad Thimotheum, explendo. Ut id igitur, unde digressa est, se referat oratio, non fuerint majores nobis in re tam necessaria negligentes; sed quod Apostolus Thimotheo, & in illo magna cura commisit quibus, id magna etiam illi cura servarunt. Itaque in primo hoc argumento Lutherani haud secus ratiocinantur, ac si non divinitus res Ecclesiasticæ gererentur. Quod si ita pergunt, pari ratione fundebunt, nec canonicos libros quidem eosdem mansuros semper, sed si placet, etiam perituros. Nam quot libri lineas patcunt blattasque diseri? Quot auctorum monumenta hominum incerta intercedunt? Nimirum enim Pythagoras quoque ipse, ut Lysias Pythagoricus ad Hipparchum scribit, commentarios quosdam Dami filii testamento reliquit: qui tamen, ac multo etiam magis quam traditiones, interiere? Quæ dum ita sunt, verendum non est, ne Apostolorum instituta, quæ dicto Dei non in tabulis lapideis, sed in Ecclesiæ visceribus scripta sunt, hominæ oblivione deleantur. Ac de primo quidem argumento satis multa diximus: vereor etiam ne nimis multa.

RESPON. AD 2. At secundo ita respondes. Non vult Augustinus, dicta, factaque Jesu ab Evange-

lisis scripta, ad salutem fideliæ & doctrinam esse satis. Alioqui epistolæ Apostolicæ, Apostolorum acta, liber Apocalypsis, totum etiam legis veteris instrumentum, supervacanea esse, non necessaria viderentur. Sed hoc vult, non fuisse opus ad fideliæ salutem, ut ex dictis, factisque Jesu alia scriberentur, quam quæ scripta sunt. Hæc enim scribere satis fuisse, reliqua ab Evangelistis sine culpa prætermissa. Nam quod rursum nobis Augustinus objicitur, facilis est & prompta defensio. Quæ enim usu & more Ecclesiæ tenemus, ea non modo non sunt obscura, sed adeo sunt aperta, ut de iis disputare insolentissimæ infantie esse idem August. (1) existimavit. Cum ergo ait, ubi de re obscurissima disputatur, &c. satis indicat, se de his loqui nullo modo, quæ Ecclesiæ instituto & traditione constant. Alioqui illud nobis adversarii expediant velim, quod August. idem lib. cont. Crescon. 1. cap. 33. discrete tradit in hæc verba: *Quamvis hujus rei certe de scripturis capitulis non proferatur exemplum, eandem tamen scripturam etiam in hac re a nobis teneretur veritas, cum hoc facimus, quod universa jam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum scripturarum commentum audierunt: ut quam sancta scriptura fallere non possit, quisquis falli metuit, eandem Ecclesiam consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat.*

RESPON. AD 3. Jam vero Apostoli testimonium perverse nobis opponitur. Nam hominem Dei Ecclesiæ doctorem hic Paulus appellat, qui per literas sacras ad omne ministerii sui opus instruitur. Quatuor quippe sunt res, quas verbi sacri administer prædare debet: nempe docere, arguere, corripiere, erudire. Quæ utique omniadotibus Evangelii scriptura divina suppeditat. Quod si quisquam contendit, generaliter hunc locum intelligendum, huic non magno equidem opere repugnaverim; concedat mihi modo, scripturas non singularem & in specie semper de rebus universis præcipere. Si enim specialiter scripta sunt omnia, quid illud est (2), *Cetera cum venero, disponam*? Quid aliud tantum (3), *Plura habens vobis scribere, nobis pro charitate & amorem, spero enim me futurum apud vos, & ore ad os loquar*? Scriptura itaque divina non de his solum instruit, quæ scripta sunt; sed de his etiam, quæ non sunt scripta. Tempore, inquit Paulus (4), *traditiones quas accepisti, sive per epistolâs, sive per sermones*. Et in hoc ipso 3. cap. posterioris ad Thimotheum, cuius nos testis ubi superius, cum dixisset Apostolus, *Tu autem affertur etiam meam doctrinam* Et in Traditionem (quæ hæc verba etiamque ceterus disciplinæ complexus est, quod scripto, & quod instructo continent) mox subiungit, *Thimothee permane in his, quæ didicisti, & erant per te de. Disceat etiam licet literas scribam, ut si tradidit Apost. & præterea mysteria Evangelii & doctrinæ concedita acceperat, ut cap. 2. dictum erat, & cap. 6. prioris ad eundem epistolâ. Non ergo eo loco traditiones excludit Apostolus, sed potius commendat.*

RESPON. AD 4. Sane vero quod argumentum ex Deo

Deuter. 17. cap. Lutherus addit, hoc nullius propemodum est momenti. Legem enim nos non in chartis solum papyraceis scriptam accepimus, sed etiam magis, quæ in visceribus inscripta est. Nec adeo rudes sumus, ut apud nos lex verbo tenus tradita legis nomen minus habeat, quam ea, quæ literis editur. Fatemur ergo sacerdotes non esse audiendos, nisi docuerint juxta legem Domini. Sed qui instituta Apostolica Ecclesiæ tradunt, ii vel maxime docent nos juxta legem Domini; qui vero contra ecclesiasticas traditiones pugnant, hos cum lege Domini pugnare contendimus. Quæ ex re Calvinii calumnia facile obteritur. Accusat enim Ecclesiam, quasi traditiones contra sacras literas invexerit. Dicitur enim Deuter. 12. ne requiramus alias in colendo Deo ceremonias præter eas, quæ lege præceptæ sunt, nec his quicquam vel addamus, vel minuiamus. Et Salomon, *Ne addas*, inquit (1), *quicquam verbis Dei, & arguas, inveniarisque mendax*. At vero quamvis traditiones Ecclesiæ quædam essent scripturæ sacræ additamenta, non tamen sunt illæ verba Dei additæ; quin potius divina verba sunt, non aliter, ac illa, quæ in sacris libris scripta sunt. Non enim in præsentibus traditionibus differimus, quæ a posteris Ecclesiæ præfæctis prodiderunt, quas alterius loci & temporis est defendere; sed de Christi & Apostolorum traditionibus disputatio est, quas hic nos, at divina oracula, jure, vereque tuemur. Nec traditiones etiam hujusmodi divinarum scripturarum sunt additamenta; sed complementa sunt potius, & eorum quasi commentaria. Alioqui accusentur prophætæ, quod legi Moysi quidpiam adjecerint; accusentur Apostoli, qui epistolas addiderint Evangeliiis, alinæque & pulli simplicitatem suis apposite vestimentis ornaverint; accusa item, si placet, eosdem, qui decretum de idolothytis, sanguine & suffocato sanxerint, ac canones quoque al quot ediderint, qui in sacris libris scripti non sunt. At non sunt illæ, ut diximus, scripturæ additiones, sed interpretationes, quemadmodum adversus Græcos in Concil. Florentino sess. 4. 5. 6. & 7. latius explicatum est. Quæ etiam ratione Ecclesiasticas, & doctrinam & leges, institutaque salutaria defendimus. Non enim Ecclesia his edendis aut nova fundamenta jactit, aut novas fabricas addit; sed superædificat super fundamentum Apostolorum & prophetarum aurum, argentum, & lapides pretiosos; regnique cælorum semina reddit non alia, sed eadem auctiora, ut Euf. 3. l. eccl. hist. c. 37. dixit. Atque nos iidem hunc eandem doctrinam lib. 7. capite postremo, si vita superest, locupletabimus. Nunc de 4. argumento dictum est satis.

RESPON. AD 5. Ad quintum respondeamus. Chrysostomus porro, sive quis alius est auctor, non ait, *scripturarum veritati*, quod hæretici citare solent, sed *nisi ea dixerint, quæ convenientia sunt veritati*. Quamquam, qui traditiones Apostolicas docent, ii revera ea dicunt, quæ congruunt scripturarum etiam veritati. Quod vero de Papæ traditione nobis opponitur, id ab Eusebio refelli-

tur 3. lib. Ecclesiast. hist. cap. ultimo, ubi ait Papiam, ut qui exigui sensus vir & minus capax esset, spirituales & mysticas Apostolorum traditiones corporaliter & secundum litteram suscepisse. Non ergo si unus aut item aliter traditionem Apostolicarum prætexit auctoritatem, fidem nos statim habere debemus. Nam & nonnulli sacras litteras præferunt, quos jure ac merito explodimus, quoniam sacrarum litterarum testimoniis abutuntur. Eodem quoque modo Irenæus posuit a Papia, & aliis discipulis Joannis decipi in ætate Domini salvatoris: credidit enim, nec discussit, an vera dicentibus crediderit. Sed de hac re differemus postea diligentius.

RESPON. AD 6. 7. ET 8. Theophilus ætem, Hieronymi, Origenisque testimoniis non est cur plaribus respondeamus. Nam adversum eos loquentur, qui vel humana commenta sacris etiam literis adversa, vel historias quasdam apocryphas, tanquam res divinas & certas, posteris vendicabant. Alioqui si Hieronymus (huius enim testimonium ingentius premant) non existimabat quicquam esse credendum, nisi quod sacris literis esset proditum, quæ fronte adversus Luciferianos, Vigilantium, Helvidium traditionum auctoritate arguerentur.

Calvini porro confirmatio quam frivola sit, & plane ridicula, faciam ut nullo negotio intelligant ii, qui mecum eam paululum expendere volent. Equidem eum quoque hortarer, ut huc animum serm adverteret, si quid docendo proficere me apud illum posse considerem. Sed quando Lutheranis commissa veritatis ratione, hoc unum propositum est, quacumque possunt via rem suam agere, pauca tantum dicam, quibus sese boni ac veri Theologi ab eorum capthionibus expedire queant. Primum autem Joachimus Camerarius, non *plene*, sed *plane*, habuit in hunc modum, *Evangelia enim, &c. plane instruunt nos de sensu numinis*. Deinde, ut quem in modum Calvinus citat, nos quoque sequebamur; nihil assertur tamen. Nam cum scripturæ ipsæ & Ecclesiæ magisterium, & traditionum auctoritatem non obscure commendent, profecto *de sensu numinis plene nos instruunt*. Docent enim sensum nominis sive scripto, seu verbo traditum juxta esse tenendum. Quid quod concitatæ & ineruditæ concionis esset, statim in præmio verba dicentis retinere, ejus præsertim, qui bona fide loqueretur? An mox cieri turbas æquum esset, & id impudenter antevertere, quod erat in Concilio magna vi, & contentione transigendum? Illud enim Ariani præscripserant, ut capite primo offensum est, sese in fidel quæstione præter scripturas nihil omnino recepturos. Consvenerunt autem Synodi Patres, quæ obiter ab unoquoque dicuntur, qui non sit fidem facturum Concilio, ea prudentissime dissimulare, quæ res, de qua potissimum agendum est, suo & loco & tempore commodius agatur; quemadmodum nobis libro postea quinto explicandum est. Nec Nicæni Patres omnia ea, quæ Constantinus dixerat, amplexi sunt: sed cum monuisset, ut hostili posita discordia quæstiones, explica-

rentur, & omnes cuperet confiteri Apostolicorum dogmatum unitatem; His, inquit Theodoretus, *assensus maxima parvis accessit, interque se concordiam & sanitatem dogmatum constituerunt. Palci tamen &c.* Ex Constantini igitur testimonio, Synodique silentio nihil omnino conficitur. Præterquamquod et si literis sacris dispositio esset instituenda, sensum earum tamen non ex ipsis literis mortuis, sed ex vivæ vocis traditione oporteret accipere: ita traditionis semper usu, & auctoritate indigeremus. De octavo igitur argumento hæcenus.

RESPON. AD 9. Traditiones autem Apostolorum, de quibus apimus, humanæ non sunt, sed divinæ. Itaque qui eas docent, hi non docent doctrinas hominum; quæ omnino doctrinæ vel Dei præceptis contrariæ intelliguntur, juxta illud, quod Dominus Marci dectmoquinto dixit; *Quare vos transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras?* vel otiosæ quædam, & vanæ traditiones; qualis erat illa de manibus a prandio abluendis, quæ ad manuum quidem purificationem utilis esse fortasse poterat, ad Dei certe cultum non poterat. Quam ob causam recte per Esaiam Dominus dixerat: *Sine causa autem colunt me.* At Cyprianus in ea epistola eos reprehendit, qui morem Christi instituto repugnantem inferere conabantur.

RESPON. AD 10. Decimum vero argumentum instantius equidem pressi, ut in hac responsione explicaretur, inter hæreticorum, & Catholicorum traditiones maximum esse discrimen. Hæretici enim mysteria sua mulierculis, & idiotis homunculis produnt; at Catholici mysticas, & sacras Ecclesiæ traditiones muliercularum, homuncionumque vulgo prodere, piaculi loco habent. Cujus rei causæ quoniam capite tertio sunt redditæ, illinc lector assumet, quæ ad hunc locum pertinebunt. Hæretici rursus secretas illas traditiones suas a viris doctis, præsertim iis, qui Ecclesiis catholicis præsent, abscondere solent; catholici contra, juxta quod Apostolus præcipit, Christianæ disciplinæ mysteria iis solum committunt, qui idonei sunt & alios docere. Quare doctrinæ depositum publicum est, utpote quod reipublicæ magistratibus commendatur. O Timothee, inquit (1), o Episcopo, qui Ecclesiæ & præfectus, & doctor es, *depositum custodi;* & rursus (2), *Quæ audisti a me hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.* Atque illud animadvertendum est diligentius, quod non clam in angulo, & privatim hoc depositum Timotheo commissum est, sed coram multis testibus, ut res non privatæ usurpationis, non clandestinæ, fortivæque doctrinæ, sed publicæ traditionis, disciplinæ manifestæ, sineque dolo intelligeretur. Quod qui parum perspiciunt, hi non satis expediunt, quemnam sensum locus ille habeat, *Ego in occulto locutus sum nihil.* Doctrinam quippe Christi, in qua nihil fucatum, nihil fictum, nihil fraudulentum est, sed omnia sincera, vera, simplicia, nihil habet omnino tectum, penetrabile, tenebricosum. Hoc

quoniam hæretici habent; eorum doctrina occulte recte dicitur; quemadmodum citis quisque tam quicquam reipublicæ occultare dicendus est, quum quæ magistratibus revelanda sunt, ea non illis plane, sed privatis hominibus furtim prodit. Nam qui, quæ populo vulganda sunt, ea populo invulgat, quæ contra solis reipublicæ magistratibus expedit, aperiri, solis quidem magistratibus, sed aperte tamen manifestat, hic nihil prorsus occulte gerit. Non itaque nos hæreticorum more mysteria occultamus, sed Apostolorum instituto ea vulgo celamus, majoribus aperimus, quæ majores scire decet, vulgus scire non decet. Quid igitur si bi vult, inquit (3), *Quæ in aura auribus, prædicare super testam?* Quod enim super testam prædicatur, id in vulgus effertur. Enim vero quo tempore Dominus hoc discipulis præceptum adidit, nondum eis aperuerat sensum, ut intelligerent scripturas; nondum per dies quadraginta locutus illa fuerat de Regno Dei, id est, de reipublicæ Christianæ administratione; nondum spiritum miserat, qui doceret ea, quæ vivens Christo portare non poterant: eam partem Evangelicæ disciplinæ tradiderat, quæ ad omnes fideles pertineret, easque leges, quas vulgo etiam notas esse expediret. Hujusmodi igitur præceptum dominicum est: Quod audistis in mysterio, apertius prædicare, quod didicistis abscondite, publice loquimini, quod vos erudivi vel in monte, vel intra domum, in uribus audacter dicite. Sed temporis rerumque ratio habenda est. Nam habeo multa vobis dicere, quæ non potestis portare modo. Ea cum vobis edixero, alia videlicet lex erit. Nolo illa prædicetis super testam, nolo vulgo annuncietis. Eadem enim vobis celandi causa tunc erit, quæ mihi nunc est: quod vulgus portare non poterit. Scio Clem. Alexandr. 1. Strom. lib. de arcanis traditionibus; quæ in aurem editæ sunt, hanc locum intelligere: quas exponit super testam prædicandas, id est, excelsè & excellenter. Sed mihi id, quod dixi multo probabilius apparet. Nam & nostrum hunc sensum illud habet: *Ego semper docui in Synagoga & in templo, quo omnes Judæi conveniunt, & in occulto locutus sum nihil.* Decimum igitur argumentum confutatum est satis.

RESPON. AD 11. At Undecimum, quoniam tertridecimo hujus operis libra est nobis diligenter explicandum, non est animus in præsentia refellere. Tantum sunt lectores admonendi, id quod Lucianus martyr apud Euseb. 6. lib. eccles. hist. cap. 6. fuisse eruditeque persequitur, nos Christianos non humanæ alicujus persuasionis errore contrisigi, nec indiscussa, ut alios, parentum traditione decipi, sed auctorem nobis institutionis & doctrinæ Deum esse, quo magistro jure ac vere gloriamur. Sed de his plura alias. Nunc postremum argumentum diluendum est.

RESPON. AD 12. Sed & ejus argumenti confutatio, ut quæ ad 12. quoque lib. referenda est, brevissima hoc loco erit. Sane Julianus Apostata Christianis obijcit irrationabilitatem & rusticitatem, sapientiamque, ubi nihil esset aliud, præterquam

quam credere. Hinc veto objectioni Greg. Nazanz. respondet in 1. adver. Julianum Stoliczani-
ca, non alienum esse a suis philosophis, quos ille
sanctipere admiratur, ut hac specie doctrina utantur.
Siquidem primum, & maximus Pythagoræ præ-
ceptum erat, ut si quis discipulos suos de dogmati-
bus interrogasset, aut eorum rationem aliquam ex-
gisset, nihil aliud responderent, quam quod ita vi-
sum fuisset Pythagoræ, essetque illa dogmatis ratio
inexpugnabilis. Ita ergo, ac multo etiam magis, exi-
git ratio, ne fidem nos denegemus iis, quæ a divi-
nis dicta sunt hominibus, habeanturque pro rationis
demonstratione fide digna illorum relatio omni vi ra-
tionabili & irratiōabili validius (1). Hactenus
Gregorius. Ubi certe non videtur Gregor. horre-

re, id quod in argumento quasi absurdum refelli-
tur, disciplinam nostram esse similem Pythagori-
cæ, aut hanc potius nostræ esse similem. Sed
esto, dissimillima sit, cur magis argumentum il-
lud contra doctrinam verbo traditam, quam ad-
versum eam pugnet, quæ literis prodita est? Ni-
mirum enim utramque credimus, & utrinque,
si possumus, conbibimur reddere rationem. Red-
demus autem, & Dominus vitam concesserit,
multas, maximas, atque gravissimas, quo sumus
loco polliciti. Nam locus hic concludi jam po-
test. Ac de secundo quidem argumentorum son-
te diximus. De octo autem reliquis latissime præ-
ter disponendi ratio: sed nos, quoad poterimus,
& licet, in breves angustias contrahemus.

(1) Illud Platonis in Timæo, *sciri non potest, ut deorum filios fides non habeatur, etiam si absque necessariis di-
cant demonstrationibus*, hæc etiam refert Clemens Alexandr. in Strom. Ac certe a Plat. videtur Gregorius hanc senten-
tiam deprehendisse.

Finis Libri Tertii.

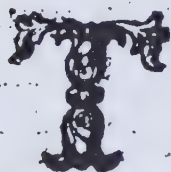
AUCTORITATE,

Quae tertio loco continetur.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Quidne argumentis Ecclesia auctoritas impugnetur.

TERTIA hujus operis pars perfecta est, quam Theologiae cupio esse notissimam. In quarto dunc libro auctoritatem Ecclesiae explicare ac trahi debemus: de qua iam copiose a viris Ecclesiasticis disputatum est, ut una hac de re magna etiam volumina ediderint. Quorum consilium quale fuerit, nihil sane ad hoc tempus. Illud autem est hujus instituta scriptiois ac temporis, de Ecclesiae auctoritate in fidei judicio disserere, atque adeo id docere breviter, an ex fidelium communi sensu firma duci argumenta possint ad dogmata Theologiae comprobanda. Ac Montanus quidem discipulis suis primas fuit, ut nihil reverentiae deferrent Ecclesiae, quae per orbem terrae est, quemadmodum Apollinaris (1), Eusebiusque (2) testati sunt. Nestorius deinde totam Ecclesiam errare affirmavit, quae ignarus (sic enim agebat) erroneosque doctores sequeretur, ut Vincetius Lirvanensis retulit (3). Et Iconomachi post asseruere, Ecclesiam adorandis imaginibus diu ac multum in turpi errore versatam, quod Synodus septima in actione sexta tradidit. Nam & Donatistas, & Rogatianos Ecclesiam catholicam auctoritatem non voce illos quidem, sed re ipsa tamen contempsisse, Augustinus scripsit cum alias saepe, tum in epistolis, 48. ad Vincentium, 50. ad Bonifacium, 101. ad Honoratum. Et, ne omnes commemorem, Lutherus deum suum Wicleffum locutus est, Ecclesiamque cum in aliis, tum in eo errare dixit, quod: sub una specie, contra Christi legem, communionem tribuit laicis. Quin astruxit aliquando, si vera Ecclesia perhibet, errasse illam mox ab initio, ut quae Paulo repugnante fenserit (4), legem & opera esse, necessaria ad salutem. Braviter, haereticis omnibus hoc gentile est, simulataque falso Ecclesiae auctoritate urgeri vident, aut illam spernere, aut Ecclesiam rem ad se nomenque transferre, & eam in illis esse negare, in quibus revera est. Utrumque horum, quoniam ambo in unum idemque recidunt, plurimis argumentis haeretici persuadere conantur.

2. ARG. Primus est hujusmodi. Aaron summus ipse Sacerdos, alique ex plebe, sive majores, sive minores, vitulum constabilem adoraverunt, etque obtulerunt hostias pacificas & holocausta (5).

Ecclesia ergo Christi ad eundem modum poterit sculptilibus & imaginibus adorare. Id si fiat, ut facit, erravit sine dubio in fide ac religione turpissime.

2. ARG. Rursum, Ecclesia Ebraea, Misemilique temporibus in anis veri Dei cultu lapsa est: quid igitur prohibet, quominus & nunc in Deo uno veroque colendo erret? Eadem quippe Ecclesia est; nec in hac re ullam reperiuntur populi novi veterisque discrimen. Quod vero est hujus argumentationis antecedens, id eorundem Prophetarum clarissimis testimoniis existimant se ostendere. Cognovit bos, prior ille inquit (6), possidentem suum, & asinus praesepe Domini sui, Israhel autem me non cognovit, &c. A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas. Et posterior (7). Confusus sum, ait, domus Israhel, ipsi, & reges eorum, principes & sacerdotes, & Prophetae, dicentes ligno, Pater meus es tu, & lapidi, Tu me genuisti; & paulo post, Quid vultis mecum iudicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus; item (8). Circumite vias Hierusalem, & querite, an invenjatis virum facientem iudicium, & querentem fidem: & propitius ero ei. Ego autem dicit, forsitan pauperes sunt & stulti, ignorantes viam Domini, iudicium Dei sui. Ibo igitur ad optimates, ipsi enim cognoverunt viam Domini. Et ecce magistri confregerunt jugum, &c. Tota igitur Ecclesia eo tempore errabat.

2. ARG. Præterea Ecclesiam non oportet digito demonstrari; quin nulla apparente forma consistere in occulto potest. Frustra autem ejus iudicium expectes, quam quæ sit, penitus ignores. Illud suadent, quoniam in populo Judæorum sic saepe Ecclesia deformata est, ut nulla ejus species extaret. Quam enim putamus formam eminuissæ, cum Elias solam se relictum deploraret (9)? Quam, cum populus ille apud Babylonios, Persas, Aegyptiosque dispersus sine sacerdotio, sine templo, sine sceptro, gentibus, ac diis alienis in terra aliena serviret? A Christi ergo adventu deformis etiam latere Ecclesia poterit, bellisque, seditionibus, & haeresibus ita opprimi, ut nulla parte resurgat.

4. ARG. Et sane fœdo jam sæculo Hilarius latentem Ecclesiam potius credebat, quam cernebat: adeo Ariana factio omnia miscuerat. Male, inquit (10), vos parietum amor cepit; male Ecclesiam Dei in testis edificijque veneramini; male sub his pacis nomen ingeritis. Anne ambiguum est, in iis Antichristum esse sessurum (11)? Montes mibi, & sylvae, & lacus, & carceres, & voragine sunt susto-

res:

(1) 1. lib. adv. Constantium. (2) 5. lib. eccl. hist. c. 28.

(4) Act. 13. ubi prescriptum est, abstinere a sanguine & suggesta necessarium esse.

(5) Exod. 23. (6) Isai. 1. 3. (7) Hier. 2. 26.

(8) Contr. Arianism. (9) 2. Reg. 1. 4.

(3) Hier. 5. 1.

(9) 3. Reg. 17.

ver: in his enim Prophetae aut manentes, aut de-
mersi prophetabant. Quibus ille verbis modelle ac
vereconde significat, Ecclesiam Christi non in Ep-
iscopis, non in sacerdotibus, non in templis,
non in populi frequentia, sed in plis esse quaren-
dam: qui interdum Prophetarum more vel in agro
locisque desertis errant, vel in sylvis abstrusi sunt,
in speluncis & in cavernis terræ (1).

5. ARG. Quid quod sub diversis Pontificibus,
diu schismate perdurante, nulla interum Ecclesie
facies apparuit? Manifestam porro Ecclesiam si
ejus saculi fideles requisissent, nec aliam crederent,
quam quæ oculis cerneretur humanis, nullam pro-
fecto invenissent. An vero tunc nulla fuit, quo-
ntiam occulta fuit?

6. ARG. Atque ut antehac Ecclesia dilucide
clareque resplendisset, qui scimus tamen, an-
posthac veram semper genuinamque formam sit
habitura? Nimirum enim si præteritis seculis ita
Dominus populi sui facinora vindicavit, ut eum
& absurdissimis mendacis ludi, & atrissimis te-
nebris offundi passus sit, cur non timeamus, Ec-
clesiam Christi etiamnum cæca nocte, crassaque
caligine adeo occultari & circumfundi posse, ut
nulla ejus vera facies effulgeat? Quasi vero jam
nulla sint Domini judicia, ut eodem pœnæ gene-
re mandum hodie puniat, quo populi veteris in-
gratitudinem aliquando ultus est; nempe, ut pasto-
res atque oves stupore ac cecitate percutiat. Ec-
clesiaque huc exteriorem notitiam ab hominibus as-
pectu adleat. Hic videlicet hæretici quasi re con-
fecta insulant, nosque miris modis irrident, qui
gloriamur in verbis illis (2), *Templum Domini,*
templum Domini est. Translata, inquit, Samaria
est: & cum Hierusalem externis larvis inherens
templum, caeremonias, sacerdotium, sacramenta,
scripturasque jactaret, & ipsa quoque translata est.
Ita, quod de orientali Ecclesia accidit, idem occi-
dentali poterit, ut forma ejus vel in fumos abeat,
vel certe omnino delirascat. Ecquis autem fidem
fecit, aut peccata nostra, quam illorum, esse le-
viora, aut Quam in nos, quemadmodum in illos,
non esse animadvertendum? Præsertim cum non ob-
scure vaticinetur Apostolus (3), venturam in Ec-
clesiam desolationem, quæ utique venire non potest,
dum vera Ecclesie forma & facies extiterit. Qua-
lis autem hæc illo erit tempore, de quo Dominus
ait (4), *Veruntamen filius hominis veniens, prius,*
evangetizabit fidem in terra? Qualis, inquam, erit, cum
(5) *deficiat hostia & sacrificium*? Qualis demum
cum, ut Joannes scribit (6), putei fumes solem
& aerem obscurabit? Qua ex re nihil sane aliud
intelligitur, quam Ecclesiam usque adeo nostra hæc
ære obscurandam, ut ovis in tenebris inveniri non
queat. Quid autem externam Ecclesie faciem ful-
goremque defendimus, cum *omnis gloria filie regis*
ab intus (7)? Quod si invisæ & occulta Ecclesia
est, inexploratum quoque & incertum erit, quod
ometur ex ejus auctoritate argumentum.

7. ARG. Præterea Ecclesia ex solo prædestinato-
rum numero constituitur: soli autem Deo notus est
numerus electorum in superna felicitate locandus:
Ecclesia igitur nobis abdita omnino & incognita
est. Prior illa propositio, in qua difficultas tota
inest, suadet in primis Augustini testimonio, dif-
fertis verbis asserentis (8), ex numero solum præ-
destinatorum, qui in occulto sunt intus, constare
hortum conclusum, fontem signatum, puteum aquæ
vivæ, paradysum cum pomorum fructibus (9).
Nemo vero fidelium dubitat, Ecclesie Christi hæc
proprie esse attributa omnia. Sed ne ambigi qui-
dem potest, quamvis non ita Augustinus exponere-
ret, in horro concluso & fonte signato non alios
intelligi, atque eos, de quibus scriptum est (10),
Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum
hoc: Novit Dominus, qui sunt sui. Probat quoque
eandem rem Augustinus (11) ex eo, quod Petrus (12)
arcam Ecclesie typum esse dicit, in qua ovis ani-
mae salvæ facti sunt per aquam. Non ergo nisi ii,
qui servantur, intra arcam esse existimandi sunt.
Nam Christus non est alterius Ecclesie caput, nisi
ejus, cujus salvator est, & quam sibi exhibet glo-
riosam, ut ad Ephesios docet Apostolus (13). Si
ergo, qui nec salvi, nec gloriosi futuri sunt, non
sunt ejus Ecclesie partes, cujus Christus caput est.
Deinde, e filiis Dei Ecclesia constituitur, utpote cum
non aliorum sit Ecclesia mater ac eorum, quorum
Deus pater est. Hos autem verè filios Dei esse li-
quet, qui paternam hereditatem percepti sunt.
Si filii, inquit (14), & hæredes, hæredes quidem Dei,
coheredes autem Christi. Ovis item Christi non nisi
ex Christi ovibus constituitur: at oves Christi illæ
modo sunt, de quibus ipse ait (15), *Ovis meæ vo-*
cem meam audiunt, & ego vitam eternam do eis,
& non peribunt in æternum. Joannes denique Evan-
gelista de quibusdam, qui ab Ecclesia existisse videban-
tur, cum revera nunquam fuissent in Ecclesia, ex
nobis, ait (16), *proderunt: sed non erant ex nobis*.
Quid ita? Quia si fuisset, inquit, ex nobis, per-
mansissent utique nobiscum. Non igitur ex Ecclesia
sunt, nisi qui in suscepta gratia permanet. Atque
hunc locum, quoniam in promptu est, August. in
lib. de correp. & gr. cap. 9. & de bono persév. cap. 8.
de prædestinatis intelligit, scilicet Hieronymum se-
cutus in dialogo adversum Luciferianos (17).

8. ARG. Ad hæc, veram Christi Ecclesiam per-
fectam esse & immaculatam oportet. Tota enim
pulebra est, & macula non est in ea (18). Et rus-
sum, Una, ait (19), est columba mea, perfecta mea.
Et Apostolus (20) quoque ipse sine macula eam
ac ruga describit. Et Esaias, non adjicies, inquit
(21), *ut pertransiens per te incircumcisos & immun-*
dus. Ecclesiam vero immaculatam censere, cujus
membra nonnihil impuritati habeant omnia, quam
inane ac fabulosum est? Nulla scitur ejusmodi
nunc temporis extrat Ecclesia. Illo solum tempore
existisse videtur, cum vere a Joanne scriptum est
(22), *Omnis, qui peccat, non cognovit eum*. Et, *Omnis,*
qui

(1) Hebr. 11. 38. (2) Hieron. 7. 4. (3) 2 Thess. 1. (4) Luc. 18. 8. (5) Daniel. 9. 27.
(6) Apocal. 9. 2. (7) Psal. 44. 14. (8) 1. Tim. 3. 10. (9) Cant. 4. 19.
(10) 1. Tim. 2. 19. (11) Lib. 3. c. 18. (12) 1. Petr. 3. 10. (13) Ephes. 5. 27. (14) Rom. 8. 17.
(15) Joann. 10. 27. (16) 1. Joann. 2. 19. (17) De Papis. d. 4. c. 6. ex bono. (18) Cant. 4. 7.
(19) Cant. 6. 8. (20) Ephes. 5. 27. (21) Isai. 52. 1. (22) 1. Joann. 3. 6. & seqq.

qui natus est ex Deo, peccatum non facit: & Non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli. Quod si universos, qui Ecclesiasticæ societatis participes sunt, necesse est sine peccato & macula existere, aut nulli profecto sunt, aut occulti nobis & incogniti sunt. Quod Apostolus videtur affirmare, cum Ecclesiam Christi a Synagoga discernens, non eam sensibilem & tractatam, sed spirituales intractatamque describit, nempe ex solis perfectis prædestinatisque constantem. Non accessistis, ait (1), ad tractabilem montem, & accessibilem ignem, sed ad Sion montem & civitatem Dei viventis, Hierosalem caelestem, & Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in celis, & spiritus iustorum perfectorum.

9. ARG. Adde, quod Ecclesiam non quamlibet, sed sanctam fideles tenentur credere. At in sancta congregatione non nisi sancti intelliguntur. Filii sapientie, inquit (2), Ecclesia iustorum. Quod si homines aliquot demones, quorum vel unus iniquus sit, falso dixeris hos esse æquos, quemadmodum si ex decem viris unus fideat, cæteris licet currentibus, decem currere falsum est. Est quoque altera causa ejusdem rei vehementissima, quod si mali membra Ecclesie sunt, membra etiam Christi erunt; sunt autem haud dubie membra diaboli. Quare & iidem cives Hierosalem ac Babyloniz simul erunt, & membra quoque simul Christi & diaboli. Quo quid absurdius aut dici, aut excogitari potest? Nisi forte societas est luci ad tenebras, conventio Christi ad Belial (3). Membra certe corporis ejusdem sibi vicissim contraria esse non queunt; at contra bonum malum est, contra vitam mors, & contra virum justum peccator, ut Sapiens ait (4): non ergo justus & peccator Ecclesiastici sunt corporis membra. Docet item Aristoteles (5) auctor sentiendi gravissimus, cui etiam Divus Thomas assentitur, membra mortua non aliter esse membra, atque ea, quæ dicta & figurata sunt. Peccator ergo, cum mortuus sit, membrum Ecclesie, & pars vere ac proprie non est, sed æquivoce ac figurate. Præterea unus panis & unum corpus multi sumus, quemadmodum in prioribus ad Corinthios Epistola Apostolus tradidit (6): constat autem, ut acute Cyprianus (7) ad Magnum argumentatur, panem ex multorum granorum adunatione congestum; peccatores ergo, qui palæ sunt, sicut nec in panis, ita nec in corporis Ecclesie compositionem veniunt. Id quod Augustinus non obscure testatur; æque ita multis in locis, ut de iudicio ejus dubitari non possit, quin hæc habuerit firmam perpetuamque sententiam, Libro enim contra Petilianum secundo (8), Nec putandi sunt mali, ait, in Christi corpore esse, quod est Ecclesia, quamvis sacramentorum ejus qualiter participes fiant; item libro contra Cresconium secundo (9), Qui mente, inquit, perversa videtur intus esse, cum foris sit, ab ipso Christo jam iudicatus est; & postea, Etiam nesciente Ecclesia

propter malam pollutamque conscientiam damnata a Christo jam in corpore Christi non sunt, quod est Ecclesia, quoniam non potest habere Christus membra damnata. Proinde & ipsi extra Ecclesiam baptizant. Omnia quippe ista monstra absit omnino, ut in membris columba illius unica computentur. Loquitur autem dubio procul de fidelibus peccatoribus, ut ex antecedentibus & consequentibus liquido apparet, Item libro de unitate Ecclesie affirmat (10), malos in Ecclesia minime deputari. Item libro quarto (11) de baptismo contra Donat. & libro sexto (12) discrete etiam affirmat, qui contra Christi mandata faciunt, eos ad illam Ecclesiam non pertinere; quam Christus mundat lavacro aquæ, & de qua scriptum est, Una est columba mea. Et libro septimo ait (13), malos non pertinere ad compagem domus, quæ est Ecclesia, atque haud secus in domo esse, quam palea dicitur esse in frumento. Sed & in eodem libro (14) Cyprianum refert in Epistola ad Magnum, hujus sententiam non solum auctorem, sed etiam confirmatorem. Confirmat autem eam illo prophetico testimonio, Qui habitare facit unanimes in domo, Quibus igitur nec una anima, nec unum cor in Domino est, hi in Ecclesia, quæ domus Dei est, nullo modo habitant. Et Hieronymus. (15) Ecclesia, ait, Christi non habet maculam, nec rugam. Qui ergo peccator est, & aliqua sorde maculatus, de Ecclesia Christi non potest appellari. Possibile est autem, ut peccator currat ad medicum, & curentur vulnera ipsius, & fiat de Ecclesia, quæ corpus est Christi. Quod si Ecclesiam, cujus auctoritati deferimus, sanctam esse necesse est, atque adeo ex piis solum justisque constare; nusquam porro faciet certam in Theologia fidem, quousque certo indicio demonstret se sanctum esse. Id quod nullo modo potest, siquidem solus Deus novit corda filiorum hominum (16).

10. ARG. Querunt etiam a nobis, cur in censa Ecclesia insaniamus, cum eam minime dubio symbolo designavit Christus? Ego, inquit (17), sum pastor ille bonus, & cognosco oves meas, & cognoscunt me mee; Oves meæ meam vocem audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur. Qui ergo vocem Christi non audit, is ad Christi ovile non pertinet, ac proinde ne pars quidem Ecclesie Christi est.

11. ARG. Præterea si Ecclesiam boni simul ac mali constituerent, qua ratione propter justos pauculos sancta dicitur, eadem, ac multo etiam majore, propter iniquos plurimos iniqua Ecclesia diceretur. Quamobrem idem omnino cæcus & Christi esset Ecclesia & synagoga Sathanæ. Non igitur nisi boni Christi Ecclesiam consciunt. Quocirca invisa hominibus illa est, atque adeo minus cognita, quam ut ejus testimonium certam & exploratam faciat fidem.

12. ARG. Dux insuper Ecclesie sunt, Græca, & Latina; quarum utri credendum sit, non satis, ut ajunt, expeditum est. Responderi solet, Græcos esse schismaticos; idcirco apud eos Ecclesiam perisse. Quo jure? Quia a Romano Pontifice de-

sci-

(1) Heb. 12. 18. (2) Eccl. 3. 1. (3) 2. Cor. 6. 15. (4) Ecclesiastic. 33. 14. 15.
(5) 2. de anim. sens. 9. (6) 1. ad Cor. 10. 17. (7) Ep. 6. l. 1. (8) Cap. ult. (9) Cap. 21.
(10) Cap. 12. (11) Cap. 3. (12) Cap. 9. (13) Cap. 51. (14) Cap. 49. & 50.
(15) In Epist. ad Ephes. cap. 5. (16) 2. Par. 6. 30. (17) Joann. 10. 14.

sciscendo, privilegium Ecclesiastici nominis amiserunt. Quid vero? an non multo magis amittunt, qui a Christo vero Ecclesie capite deficiunt? At qui ante Christi nativitatem una priorum omnium Ecclesia fuit, nec in ea tamen fuit unus pastor aut rector. Non ergo ex uno Pontifice Ecclesie nomen ac veritas pendet. Ecclesia igitur Græca erit, quamvis Episcopo Romano non pareat: quo videlicet mortuo, nihilo socius una Ecclesia est, eademque & columna, & firmamentum veritatis. Non ergo ex hoc capite Ecclesie veritas unitasque existit. Sed si unum Dominum habet, unam Christi fidem, unum baptismum, si unum Filium agnoscit, unum Spiritum colit, unum Deum & patrem omnium suscipit, una Christi Ecclesia erit. Iis enim rebus unam Christi Ecclesiam definit Apostolus: (1). Nihil itaque causæ est, cur Græci, in quibus ea omnia, inlunt, in quibusque multi etiam boni sunt viri, Ecclesiam Christi non faciant. Arroganter igitur Ecclesia Latina in fidei iudicio Ecclesie Catholice sibi nomen usurpat. Quapropter nisi idem cum Græca sentiat, Ecclesie universalis auctoritas caret, non tenemurque petinde ejus iudicium revereri, ac si catholica vere esset.

12. ARG. Præterea catholica Ecclesia ideo vocatur, quia per omnes gentes, perque totum orbem diffusa est, ut Augustinus lib. 2. cont. Petilian. (2) patefecit: hæc vero sola est, quæ suo nos iudicio ligat & astringit, quoniam hanc & non aliam quamlibet sacre nobis literæ commendaverunt, quemadmodum plurimis in locis idem August. (3) ostendit: non ergo Ecclesia, quæ modo est, si quæ demum est, certam auctoritatem habet, ut quæ catholica, id est universalis esse desierit.

14. ARG. Præterea ex universalis Ecclesie sententia nullum omnino argumentum sumi potest. Quomodo enim fidelium omnium sensum in fidei questione requiremus? Vanum est igitur ab Ecclesia Catholica velle argumentum ducere. Forsitan quispiam dixerit; Pastores Ecclesiam repræsentant, atque adeo ipsissima Ecclesia sunt. Eorum itaque sententiam querere satis esse, quippe cum idem omnino sensus Ecclesie sit. At erat Esaiæ temporibus Ecclesia Hierosolymis: de pastoribus vero sic loquitur (4): *Speculatores oculis cæci omnes, nesciunt universi: canes muti non valentes latrare, videntes videri, dormientes & amantes somnia. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam. Omnes in viam suam declinaverunt a summo usque ad novissimum.* Durabat quoque Ecclesia ad tempus Hieremias; audiamus quid de pastoribus dicat (5): *Quomodo dicitis, sapientes nos sumus, & lex Domini nobis scum est? Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. Confusi sunt sapientes, verbum enim Domini proiecerunt, & sapientia nulla est in eis. A minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur: a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium.* Cur autem secundum hanc rationem Ecclesiam non referrent 400. prophetae illi, qui Achab mentiebantur omnes (6)? At Ecclesia Dei vera, id est, quicumque in populo erant

pii, a partibus Michææ stabant. Certe, si res ad eum modum se habet. Ecclesie imaginem præ se ferrent prophetae & sacerdotes, cum adversus Hieremiam omnes ad unum fidenter sane iactarent (7), non posse fieri, ut petiret *lex a sacerdote, consilium a sapiente, verbum a propheta.* Adversum omnes tamen unus Hieremias militavit, qui a Domino denunciaret fore, ut lex periret a sacerdote, consilium a sapiente, verbum a propheta. Quod si sacerdotes & pastores Ecclesiam Dei constituunt, cuius revereri testimonium oporteat, sequitur, ab Ecclesia Dei alienos fuisse, cumque illa etiam pugnavit, in Israele quidem Eliam, Michæam, & similes, in Iuda autem Esaiam, Hieremiam, & reliquos ejus notæ, quos sui sæculi sacerdotes, pastores, & prophetae non a se modo abalienarunt, sed diris etiam execrati sunt. Illud si absurdum & impium existimandum est, ut ne dicam etiam stultum; maneat, sacerdotes & pastores Ecclesiam Dei non fuisse, sed impiam adversus Deum conspersionem, ceterumque hominum pessimorum, a quorum necesse fuit consensione desciscere. Cum itaque pastores etiamnum similes veterum esse possint, nec Christi Ecclesiam profecto referunt, nec ex eorum iudicio dogmata fidei probantur. Atque si ex pastoribus & Episcopis Dei Ecclesia constat, ubinam gentium Ecclesia residet, ex quo Basilianæ Concilium Eugenium Pontificatu dejecit, subrogato in ejus locum Amedeo? Concilium siquidem, quantum ad externos ritus attinet, legitimum fuit; nec ab uno solum Pontifice, sed a duobus indictum. Damnatu est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Episcoporum grege, qui Concilio refragabantur. Ex illorum schismaticorum, rebellionis, pertinacium gremio prodixit, quicquid postea Papatum, Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, Presbyterorum fuit. Utinam igitur in partem Ecclesie nomen conferetur? Negabimusne generalem synodum eam fuisse, quæ præsidente Romanæ sedis Legato consecrata est? An fatebimur schismaticum Eugenium cum tota sua cohorte, a qua omnes succedentes Episcopi sanctificati sunt? Aut ergo pastores in Concilio etiam generale coacti Ecclesiam Dei minime repræsentant, aut quotquot sunt, ab hæreticis & schismaticis ordinati sunt. His potissimum argumentis Lutherani abutuntur. Nam, quod Calvinus addit, duo esse Ecclesie symbola, verbi sinceram predicationem, & sacramentorum administrationem rectam; in Catholicorum vero coetu pro verbi ministerio mendacis constare regnare doctrinam, in locum cænz Domini sordissimum sacrilegium subisse, publicos in templa conventus idololatriz & impietatis scolas esse: quamobrem veram apud nos & germanam Christi Ecclesiam non esse, sed Satanz exitialem & sacrilegam conjurationem; id quoniam imprudenter, turpiter, & maledico obijcitur; non est in præsentia refellendum.

(1) Ephef. 4. 4. & segg. (2) Cap. 38. (3) Cont. Petil. lib. 2. cont. Crescon. l. 3. de unit. Eccl. lib. un. Ep. 4. 8. 50. 161.
(4) Isa. 56. 10. (5) Hier. 8. 8. (6) 3. Reg. 22. (7) Hier. 18. 18.

CAPUT II.

Quid Ecclesia voce significetur.

EGO vero pergam, & id faciam, quod in principio fieri, cum in omnibus disputationibus, tum in hac magis oportere cenſeo, ut quid illud ſit, de quo diſputatio ſit, explanetur, ne vagari & errare cogatur oratio, ſ. i. i., qui inter ſe diſſenſerint, non idem eſſe illud, de quo agitur, intelligunt. Eccleſia ergo Græcum nomen eſt, & ſi verbum verbo reddas Latine convocatio dicitur, ſive quod omnes ad ſa vocet, ut Julio (1) & Rabano (2) viſum eſt, ſive quod quicumque in eam conveniant, hi non meritis & juſtiſia ſua, ſed Dei gratia & vocatione conveniant. Nam & hanc nominis etymologiam ſpero lectoribus placituram. Eccleſiæ quippe Romanæ ſcribens Paulus, *Omnes, ait (3), qui ſunt Romæ, vocati ſanctis*; atque in priorē ad Corinthios Epistoſa, *Eccleſia Dei*, inquĩt (4); *quæ eſt Corinthi, vocatis ſanctis*; & paulo poſt, *Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in ſocietatem Filiĩ ejus Jeſu Chriſti*. Quæ ſine dubio ſocietas cum Chriſti Eccleſia ſit, qui titulum ſibi illum arroganti, hi videant, ne hæreticorum more penes ſe Eccleſiam exiſtere mentiantur. Verum de nominis ratione nihil moros, Eccleſia certe concilio eſt; unde Eccleſiaſtes, concionator. Et licet generaliter vox illa quandoque uſurpare ſit pro quacunque concione ſive impiorum, ſive pharorum infidelium atque fidelium (5); ſed in novo teſtamento, quantum memoria repetere poſſum, nunquam infidelium concilio Eccleſia vocata eſt. Qui quidem uſus adeo in Chriſtianis invaluit, ut in nobis hunc multitudinis Eccleſiæ nomen agnoſcant, niſi quæ Chriſti fide & vocatione coaluerit. Eſt autem Eccleſia & locus ipſe, quo multitudo conſtat, & ipſa propriis multitudo. Cujus utriuſque rei exempla ſunt in ſacris literis plura (6). Illud vero diſtictum inter Synagogam & Eccleſiam ſcriptores ſancti obſervarunt, quod populus ille verus, æque & Eccleſia a Synagoga nuncupatus eſt; et Chriſtianam plebem nec ſcriptura ſacra, nec ullus unquam probatus auctor Synagogam appellavit (7). Id porro aut diſcernenda utriuſque reſponſi cauſa factum eſt, aut quod: inter congregationem, quod Synagoga vocat, & convectionem, quod ſonat Eccleſia, nonnihil interſit. Congregati nam pecora ſolent, unde & greges dicimus, non hominum proprie, ſed pecorum & beſtiarum; et convocari niſi homines non ſolent. Tantum Chriſti Eccleſia Synagogam excellit. Et quamvis ſocietas Angelorum & hominum interdum vocetur Eccleſia (8), nonnunquam vere regnum celorum, quod ex hominibus comprehenſoribus viatoribusque conſtituit (9); nobis tamen in præſenti non eſt animus diſſerendi, niſi

de Eccleſia militante, hoc eſt, cum fidelium viatorum. Nec necesse eſt, hos vocis ſignificationes exemplis additis offendere; cum ea paſſim & in illarum ſacris (10), & in ſanctorum hominum libris occurrant. Sane vero, quemadmodum infideles nondum baptizatos in Eccleſiæ Chriſti voce intelligere, non cum veritate ſolum, ſed cum ſenſu etiam communi pugnat: ita hæreticos partes Eccleſiæ non eſſe, conſtituendum eſt. Id quod commune eſt quidem omnium Theologorum, non eorum modo, qui nuper ſcripſerunt, ſed eorum etiam, qui veritate ipſa habentur nobiliſſimi. Teſtatur hoc Cyprianus, Auguſtinus, Gregorius, duoque Concilia, Lateranenſe & Florentinum (11). Recte igitur Nicolaus Papa definit, Eccleſiam eſſe catholicorum collectionem. Certe nervoſius qui Eccleſiam ſciunt, illi non dubitant eam fidelium tantum numero conſtari; qui autem remiſſius, hi tamen non audent, quos catholicos eſſe non vident, eos Eccleſiæ homines appellare. Abſurdum eſt enim, qui catholicæ Eccleſiæ partes non ſint, hos Eccleſiæ Chriſti partes aſſerere.

OBJECT. At Papa etiam hæreticus, donec ab Eccleſia deponatur, cum ſuam retineat ſemper auctoritatem, caput adhuc Eccleſiæ erit: hæretici itaque in Eccleſiæ partibus numerabuntur. Apoſtolus quoque cum dixiſſet Hymenæum & Philetum a veritate excidiſſe, & ſubvertiſſe quorundam fidem, ſubjunct (12), *In magna domo non ſolum eſſe vaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia; & quædam quidem in honorem, alia vero in contumeliã*. Quibus verbis, ut Auguſtin. ait (13), eos etiam, qui a fide aberrarunt, in magna domo eſſe ſignificat, ſcilicet non ut vaſa in honorem, ſed ut vaſa in contumeliã. Quam omnino ſequentiam Cyprianus quoque teſtimonio confirmat (14). Sed enim ad ea, quæ promiſimus, evolventa properantibus non eſt conſilium ſcrupulos omnes, qui in via obſtancur, excutere. Quid enim illud hoc loco expendamus, an Papa hæreticus eſſe poſſit? Quid illud poſſum, an, ſimulatque in hæreſim lapſus eſt, Eccleſiam caput eſſe deſerit? At horum utriuſque tamen proprie argumento diſſuendo necesse eſt explicare. Quod nec brevitatis noſtræ eſt, nec ad opus inſtitutum pertinet; & ſi quid de hiſce rebus dicendum erit, alio loco opportunius dicetur. Atque illam quæſtionem quidem in libro ſexto nos explicaturi ſumus; de hac autem in libro de Auctor. Papæ & Conc. Cajetanus noſter longe lateque diſſeruit.

RESPON. AD OBJECTION. Ne autem argumenti hujus difficultate deteriti dare terga videamur, intelligendum eſt, dupliciter Eccleſiam poſſe dici. Primum eam, quam fidelium omnium ab initio mundi uſque in finem congregatio conſtitit, quemodo divus Thomas de Eccleſia loquitur 3. parte, quæſtione 8. articulo 3. illique omnes, qui eſſe nunc eandem Eccleſiam dicunt, quæ fuit & iu-

(1) Jul. in Dec. esp. 7. apud Bureſi. lib. 3. (2) Raban. de inſtit. Cler. cap. 1.
(3) Rom. 1. 7. (4) Capit. 11. 2. (5) In Pſal. Eccleſia ſanctorum, & Eccleſia malignantium.
(6) Deut. 23. 1. Judith. 6. 21. 1. Cor. 11. 18. Num. 20. 4. Galat. 1. 23. Eph. 1. 22.
(7) Auguſt. in Pſal. 77. Bed. in 5. cap. Prov. Iſd. 8. lib. cym. esp. 8.
(8) Ephes. 1. 22. (9) Ephes. 3. 27. (10) Ephes. 3. 10.
(11) Epist. 3. 1. lib. ad Cornel. & 6. ad Magn. De hæreſ. Firmiſſime 13. Mors. c. 15. de Jun. Trin. Firmiſſe de
c. 2. de Eccl. (12) 2. Tim. 2. 20. (13) L. 3. de Baptiſm. esp. poſtremo lib. 4. de Baptiſ. c. 12.
(14) Ad Autonian. lib. 4. epist. 22.

Et in populo Judaeorum sub lege Moysi, & in hominibus istis sub lege oim naturali. In quem sensum Catechumeni sunt membra Ecclesiae verissima. Non enim tunc baptismi sacramento feceruntur, sed fide, quae omni tempore populum Dei ab infidelium caetibus discriminavit. Deinde & ea Ecclesia dicitur, quae in Christi nomine per baptismum cogitur, qui & fidei sacramentum est, & proprie Ecclesiae membra partesque facit, & Christi Ecclesiam a Synagoga distinguit. Hujus Ecclesiae nunc Catechumeni partes sunt, & illi omnes sunt partes, qui a baptismo Christi characterem habent, nisi post haeresein exteriorem publico Ecclesiae judicio fuerint excisi. Quamdiu enim aliquis reipublicae minister est, ejusque auctoritate & potestate fungitur, tandiu illius pars dici & potest, & debet. In hoc igitur sensu quemadmodum Ecclesia, hoc est, Respub. Christiana, non interiore solum fide constituitur, sed baptismi, etiam exteriore sacramento; sic ejus partes non interior modo infidelitas, sed schisma, externique iudicii divisio separat. Itaque si in ista Nicolai finitione Ecclesia hoc secundo modo accipiat, fideles dicantur oportet non a Christi, sed a fidei sacramento. Verum de hoc in capite hujus libri postremo plura. Argumento vero posteriori ita respondet Apostolus ad Hymenaeum & Philetum, verba illa retolit, non ad id tempus spectavit, quo iam domo fidelium communi per sectam privatam exierant, sed ad illud potius, quo per susceptam fidem ex-baptismum in magna domo continebantur. Quae sententia est Augustini his ipsis, quos attulimus, locis. Quamquam propter Cyprianum, cujus se dicit auctoritate urgeri, fateretur etiam haereticos in magna domo quodammodo esse, propter eadem sacramenta, quibus administrandis cum Ecclesia conveniant. Verum id Augustinus, ut dixi, invitas addidit: nam illud libenter sequitur. Ego vero, ut, quemadmodum sentio, loquar, non intelligo, quid causae Augustino fuerit, ut verba Cypriani in eam sensum acceperit, qui mihi sane tam apparet a Cypriani mente alienus, quam caelum e terre natura alienum est. Nam, ut omitam, quod in locis paulo ante a me citatis Cyprianus ipse haereticos non obesse ab Ecclesia excludit, certe in epistola ad Antonianum, cujus Augustinus testimonio abutitur, non solum non ab ea sententia discedit, sed eadem apertius confirmat, inquit; *Quod vero ad Novationi personam pertinet, scias nos curiosos esse non debere, cum foris doceat. Quisquis ille est, & quascunque est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est, &c.* Nec alia Cypriano causa fuit haereticorum baptismi negandi, nisi quia eos extra Ecclesiam & esse, & baptizare, perpetua illi fuit firmaque sententia. In his verbis autem, quae Augustinus refert, nihil aliud Cyprianus significat, quam Novationorum arrogantiam & tumorem, qui potarent se posse facere id, quod ne Apostolis quidem concessum est, ut zizania a frumento discernerent, paleas separarent a tritico, vasisque ligneis & fictilibus eiecissent, aurea argenteque seligerent. Ubi per vasa lignea & fictilia non eos Cyprianus accepit, quorum sermo ut cancer sepsisset,

sed eosdem prorsus, quos & zizania, & paleas vocaverat, hoc est, fragiles, & imbecillos, qui firmis perfectisque erant, suntque semper in Ecclesia permixti. Quos Novatiani quoniam ferre non poterant, humilitatis ac lenitatis obliti, ab Ecclesia ante tempus ejicere conabantur. Quamquam vasa lignea fictiliaque ad solos improbos referre, quod Cyprianus fatetur, non Augustinus solum, sed mihi etiam parum probatum est. Sensus igitur Apostoli planus est. Cum enim dixisset, quosdam a veritate excidisse, &c. ne omnes fragiles existimarentur, ac proinde Ecclesiae fidei timeremus, subleget, *Sed firmum fundamentum Dei stat, &c.* Quia vero quaereret fortasse quispiam, cur Deus in Ecclesia sua alios, firmos, alios infirmos habere, hos stare, illos excidere pateretur; huic respondet Apostolus, *in magna domo non solum esse vasa aurea & argentea, sed lignea & testacea, &c.*

Est altera hujus Apostolici testimonii intelligentia (1), ex qua Manichaeorum, Pelagianorum, Catharorum, Donatistarum, Beguardorum, & Beguinarum pariter eluuntur errores, in quos Hymenezus forte & Philetus incurrerant. Non enim vero simile sit, in eam hos amentiam incidisse, ut assererent corporum resurrectionem esse jam factam. Sed quoniam falsa absolutae sanctimoniae persuasionem inbuti, vitam in carne mortali assererant similem ei, quam iusti cum angelis post resurrectionem immortales habituri sunt, ab omni scilicet fragilitate & imperfectione alienam; idcirco vasa electionis Apostolus eos asseruisse ait resurrectionem esse iam factam. Horum igitur vanam futilemque sententiam paucis refutat Paulus, inquit, *Sed firmum fundamentum Dei stat, &c.* Quae verba, ni fallor ego, hanc sensum habent. Electio fidelium ex parte Dei quidem certa atque immutabilis est. Hanc enim ille vocat fundamentum, quoniam primum est humanae salutis initium. Nam quos praedestinavit, hos & vocavit, & quos vocavit, hos & justificavit; quos autem justificavit, illos & glorificavit (2). Firmum igitur fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Novit Dominus qui sunt sui. Electio quinque nostra, nobis ipsis obscura & incognita, solius Dei notitia quasi signaculo quodam obsignata clauditur, ut hic & apud nos incerta & occulta sit, & apud Deum clara & fixa. Sed quia salus nostra a nostro quoque arbitrio penderet, nemo ex electione Dei certam sibi stabilemque iustitiam polliceri debet, nemo sensu inflatus carnis suae angelorum religionem in carne mortali praedicare, nemo imprecantiam & virtutem omnibus numeris absolutam sibi asserere, nemo reliquorum fidelium aspernari consortium, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernat. Hoc est autem, quod subiungit, *Discedat ab iniquitate, &c.* Satagat, inquit (3), in primis per bona ipsa opera certam facere vocationem suam, nec tantum munditiae suae fidat, ne timeat iniquitate se posse contaminari & polloi. Intelligat deinde, in magna domo non solum esse vasa aurea & argentea, sed lignea & fictilia; ac quendam quidem in honorem, alia autem in contumeliam. Ita si vasa aliqua frangi cognoverit, reformet ea pro sua virili & custodiet

(1) Clem. ad nostram de Hat. (2) Rom. 8. 30. (3) I. Pet. 2. 30. vide Item lib. 1. cap. 2.

considerans seipsum, ne forte & ipsa frangatur. Atque si vas in honorem sibi videretur esse, serat patienter vasa in contumeliam, nec horum abominatione a magna domo discedat. Nam & vasa ista inhonorata & ingloria, quemadmodum libero arbitrio versa sunt in contumeliam, sic veriti eadem libertate poterunt in honorem. Quibus ex rebus non modo argumentum illud eliditur, verum etiam id constat, quod in hac definitione vel maxime queritur, Ecclesiam omnium fidelium, & fortium & imbecillium, & iustorum & iniquorum collectione constitui. Id quod si plane ac breviter consecrerimus, nec nos industria nostra, nec sui lectorem laboris poenitebit.

CAPUT III.

Quinam sint fideles illi, e quibus vere & proprie Ecclesia constituitur.

ENimvero in partibus Ecclesiae censendis tres errores fuisse animadvertimus. Primus eorum fuit, qui non putarunt illic Ecclesiam habere partem, ubi non est solida vitae puritas, & integritas (1). Tales olim fuere Cathari, & qui ad horum vesaniam accedebant, Donatistae; hodie sunt ex Lutheranis Anabaptistae, qui cum Pelagianis perfectam omnino in hac etiam mortali vita fidelium esse iustitiam volunt; cum Catharis & Donatistis nullam in Ecclesia infirmitatem ferunt. Fuere alii, qui solis praedestinatis ad gloriam locum in Ecclesia concesserunt; cuius erroris auctores praecipui reperiuntur Johannes Wicleffus, & Joannes Hus, daminati in Concilio Constant. (2). Postremi solos probos ad Ecclesiam pertinere arbitrati sunt, improbos autem nullo modo. Id quod post veteres quosdam modo asserunt Lutherani non omnes, sed qui in eis habentur nobilissimi. Verum non est animus, quae adversum hos errores a catholicis disputata sunt, ea hic exquisite resumere. Summatim ergo argumenta referemus, quibus singuli confutantur.

Primus itaque error ante omnia refellitur eisdem omnino testimoniis, quibus Pelagiani olim & Donatistae (3) refutati sunt. Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est (4), item (5). Dimitte nobis debita nostra: quam orationem Christus Apostolos suos docuit, qui Ecclesiae nimirum partes erant? Item (6) In multis offendimus omnes; item (7). Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis, qui condolare possit iis, qui errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate, & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis: item (8); Non intras in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur coram te omnis vivens; item (9). Non est homo qui

non peccet; item (10). Quis potest dicere, mundum est cor meum; mundus sum a peccato? item (11). Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet; ceteraque similia, quae ex Job & Daniele (12) referri solent. Si igitur Ecclesiam in singulis etiam membris omni prorsus labe & culpa vacare oporteret, nulla profecto in terris esset Ecclesia, quoniam nemo ulquam mortalium est, ut praedicta testimonia comprobant, qui omni ex parte perfectus & immaculatus sit. Praeterea Cephas Ecclesiae sine dubio pars erat, qui Ecclesiae columna erat; at ei tamen in faciem Apostolus resistit (13), quia reprehensibilis erat, nec recte ambulabat ad veritatem Evangelii. Non ergo opus est Ecclesiae membra adeo pura esse, ut nulla in eis macula, nullus nervus resideat.

Ad haec, in Thessalonicensibus Ecclesiam agnoscebat Apostolus (14): in his vero iisdem quosdam etiam notabat (15) ambulantes inquiete, & curiose agentes, quod docet non quasi alienos & inimicos existimandos, sed corripiendos ut fratres. Christi igitur confraternitas & societas aliquos habet fratres & socios imperfectos. Quid plura? Nonne Apostolus parvulos quosdam & imbecilles in Ecclesia esse affirmat? Tamquam parvulus in Christo, ait (16), lac potum dedi, non escam; & rursum (17); Infirum in fide assumite. Quid illud (18)? Quosdam quidem dedi Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in edificacionem corporis Christi, donec occurramus omnes in virum perfectum, ut iam non simus parvuli fluctuantes. Et statim, Crescamus, inquit, in illo, ex quo totum corpus compactum & connexum, augmentum corporis facit in mensuram uniuscuiusque membri. Non igitur omnia Ecclesiae membra undique consummata sunt, expletaque suis omnibus numeris & partibus. Sed otiosum erit amplius in erroris huius confutatione versari, praesertim cum Augustinus (19) & Hieronymus (20) in hac ferme eadem causa diligentissime elaboraverint. Pergamus itaque ad reliqua.

Secunda porro haeresis a nostris maioribus primum explosa est, quoniam nexu necessario illi cohaerent aliae pessilientissimae in eodem Concilio (21) damnatae. Si papa fuerit praesens, non habet potestatem super fideles, nisi forte a Cesare; item, Nullus sine revelatione potest rationabiliter de se asserere, quod sit caput particularis Ecclesiae; item, praesens iustitia, & gratia non facit aliquem esse aut Christi membrum, aut Ecclesiae; item, praedestinatio infideles semper fuit Christi Ecclesiaeque membra. Quare nec Paulus unquam fuit membrum diaboli, nec Judas Christi. Quae omnia & per se sunt falsa perspicue, & catholicae fidei vehementer repugnancia. Res certe Christi publica fuisset insipientissime constituta, si magistratum in ea potestas tantis esset tenebris circumfusa, ut nulli profus fidelium eluce-

ret.

(1) Aug. lib. 3. cont. Parm. cap. 2. (2) Jell. 15.
(3) Conc. Mil. c. 6. 7. & 8. (4) 1. Joan. 1. 8. (5) Matth. 6. 12. (6) Jacobi 3. 2.
(7) Hebr. 5. 1. (8) Psalm. 142. 2. (9) 3. Reg. 8. 46. (10) Prov. 20. 9.
(11) Eccl. 7. 20. (12) Job. 9. & 14. Dan. 9. (13) Gal. 2. 11. (14) 2. Thes. 2.
(15) 2. Thes. 3. 11. (16) 1. Cor. 3. 1. (17) Rom. 14. 1. (18) Ephes. 4. 11.
(19) In lib. de perfect. iustitia lib. 1. & 2. ad v. Pelagi.
(20) Lib. 2. cont. Jovin. in 2. ad Ctesiphana. (21) Conc. Constant. Jell. 15.

reg. Cum enim universi fideles dubitent, an summus pontifex, Episcopi, sacerdotes, ac ceteri Ecclesie ministri Prædestinati sint, necne: dubitent etiam oportet, nptm decretis iudicialibus eorum astringantur. Ita fiet, ut Ecclesiam ac Conciliorum dogmata ambigua sint omnia, & leges rursus imbecilles, sineque vi ad coercendam idonea. Quid autem stultius dici potest, quam vicem civitatis suæ magistratos cognoscere, qui sint, omnino non posse? Qui igitur ita sentiunt, illi cum solum Christianæ Reipublicæ auctorem faciunt, tum omnia scita, præcepta, sanctiones evertunt, omnemque funditus Ecclesie potestatem; quæ apud eos sasso vacillet & cadat necesse est, quibus occulta, incerta, atque infortuna est. Nec argumentis a ratione ductis opus est irrationalem, non opinione dicam, sed insaniam conarguere, cum ad eam refellendam manifestissima sint scripturæ testimonia. *Vox inquit (1), estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita, nec accendens lucernam, & ponens eam sub modio, &c. item (2). Si non audieris vos, dic Ecclesia, si autem Ecclesiam non audieris, &c. Ecclesiam igitur manifestam & cognitam fidelibus esse necessum est. Item, ad regnum celorum familiamque suam Christus eum quoque servum pertinere docuit, qui, quoniam conservi sui non est mixtus, tortoribus traditus est. Non ergo in Christi familia, quæ Ecclesia est, soli servi prædestinati continentur. Item (3), Simile factum est regnum celorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, in quas intravit etiam ille, qui missus est in tenebras exteriores. Item (4), Simile est regnum celorum decem virginibus, quorum quinque erant sæpe, & quinque prudentes. Non ait, quinque simile esse, sed decem. Et tamen quinque ex illis clausa est janua; Item Ecclesiam esse ex prædestinatis præscitisque permixtam, illa Christi parabola (5) demonstrat, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, nec seliguntur, donec in littore sint expositi, ubi angeli separabunt de medio iustorum malos, & mittere eos in caminum ignis.*

Illæ quoque idem ostendit, in qua agri dicitur similis (6), qui bona fruge confusus, zizaniis inimici fraude inficitur, quibus non expurgatur, donec in aream advecta fuerit messis, cum colligenda zizannia sunt, & alliganda in fasciculos ad comburendam (7). Et quoniam omnia persequimur, Ecclesiam area illa est, in qua sic collectum est triticum, ut sub palea delitescat, donec vanno & cribro repurgatum in horreum tandem reconditur; paleæ autem comburuntur igni inextinguibili. Præterea non ex præscientia, sed ex præsentis iustitia Dei populum, civitatem, familiam nominari, illud demonstrat (8), *Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei*; illud item (9); *Eratis illo in tempore alienati a conversatione Israel,*

*Et hospites testamentorum; jam autem non estis hospites & advenæ, sed estis cives sanctorum, & domus Dei, &c. Quod nisi ita sit, beatus & iustus est omnis ille, qui est prædestinatus ad gloriam, tum etiam cum miser & impius est. Non igitur a præscientia, sed a præsentis iustitia proprio denominatur. Dedit eis potestatem, ait (10), filios Dei fieri. Quibus? Num iis, quos præscivit esse credituros? Non, sed his, qui credunt in nomine ejus. Item (11), *Eratis aliquando tenebre, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambuletis.* Item (12), *An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?* Item (13); *Qui facit iustitiam, iustus est: qui facit peccatum, ex diabolo est. In hoc manifesti sunt filii Dei & filii diaboli.* Item (14), *Multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem aliter alterius membra.* Quod nisi secundum iustitiam presentem nullo modo sumus. Item (15), *In uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus.* Per baptismum ergo, & non per prædestinationis gratiam in Christi corpus transimus. Sed in hujus erroris confutationem satis multa diximus. Jam tertium eandemque postremum refutemus.*

Id quod in primis eadem omnino Evangelii parabola conficiunt, quibus ante usi sumus. E quibus hoc idem Cyprianus (16), Hieronymus (17), Augustinus (18), argumentantur. In agro quippe dominico inter nitentia culta, lappæque, & tribuli, & steriles dominantur avenæ. In area paleæ frumentum operiunt. In reti pisces & boni concluduntur & mali. In magna domo vasa sunt lignea, & fictilia, honorata quoque, & inhonorata. In regno celorum cum sapientibus virginibus fatæ sunt. In Christi familia servus nequam invenitur; non ille solum, qui conservo negavit misericordiam, sed is etiam, qui super familiam constitutus, cum moram Domini causaretur, pristinumque timorem abiceret (19), cepit percutere servos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari. Quid? an non Ecclesias in Apocalypsi (20) legimus, quarum angelos & ministros Deus ad poenitentiam admissi criminis cohortatur? Nonne Apostolus ad Galatas (21) eas etiam Ecclesias vocat, quas ipse idem errore arguit depravatas? Inter Corinth. quoque non una erat peccati species, sed plurimæ: neque levia erant errata, sed flagitia. Et tamen Apostolus (22) eos non solum Ecclesiam, sed sanctam Christi scietatem & agnoscat, & prædicat. Si inter Corinthios marer Ecclesia, ubi servent contentiones, sectæ, & emulationes: ubi lites vigent & jurgia; ubi faveatur sceleris, quod gentibus ipsis foret execrabilis; ubi poscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colare debuerunt; ubi divina dona ambitioni, non charitati serviunt ubi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent; ubi permulta demum indecenter, & inordinate geruntur: ecquis audet Ecclesie titulum eripere

F 4

iis,

(1) Matth. 5. 14.

(2) Matth. 28. 17.

(3) Matth. 22. 1.

(4) Matth. 25. 1.

(5) Matth. 13. 47.

(6) Matth. 13. 23.

(7) Aug. cont. Parm. parabolam hanc insigniter explicat.

(8) 1. Pet. 2. 10.

(9) Ephes. 2. 11.

(10) 1. Cor. 6. 15.

(11) Ephes. 2. 11.

(12) Joan. 1. 12.

(13) Ephes. 3. 8.

(14) Rom. 14. 5.

(15) 1. Cor. 12. 13.

(16) Joan. 3. 7. Vide Orig. in Joan. 8. cap. 10m. 21.

(17) Adv. Luciferian.

(18) 1. Cor. 12. 13.

(19) Adv. Luciferian.

(20) 1. Cor. 12. 13.

(21) 1. Cor. 12. 13.

(22) 1. Cor. 12. 13.

(23) 1. Cor. 12. 13.

(24) 1. Cor. 12. 13.

(25) 1. Cor. 12. 13.

(26) 1. Cor. 12. 13.

(27) 1. Cor. 12. 13.

(28) 1. Cor. 12. 13.

(29) 1. Cor. 12. 13.

(30) 1. Cor. 12. 13.

(31) 1. Cor. 12. 13.

(32) 1. Cor. 12. 13.

(33) 1. Cor. 12. 13.

(34) 1. Cor. 12. 13.

is, quibus decima pars istorum criminum impingi non queat? Qui tanta morositate sævunt in præsentis Ecclesias, quid quæso Galatis, Corinthiisque fecissent, tantum non Evangelii desertoribus? Habet igitur Ecclesia carnales suos, quos non esse a spiritualibus deferendos monet Apostolus (1), habet suos ægrotos & infirmos; quibus parata a Christo Sacramentorum remedia medicæ admostrant. Iis quippe, qui intus sunt, poenitentia Sacramentum paratum est. Quod frustra esset in Ecclesia, si nulli essent in ea peccatores. Atque Lutherani, quoniam eludere Ecclesiæ judicia volunt, ne fateri cogantur, Improbos habere Ecclesiasticam potestatem, hos Ecclesiæ patres esse negant, sibi quæ proinde Ecclesiam fingunt, quæ nullus hominum videre potest, ut quæ tenebras habitat inaccessible: Ecclesiam certe, quam ego non intelligo. Poderet me dicere non intelligere si ipsi intelligerent, qui defendunt. At involvere isti, & obscurare id volunt, quod in clara luce a Christo possumus esse, ne a catholicæ Ecclesiæ unitate recessisse videantur. Nulla est autem, ut Augustinus ait (2), securitas unitatis, nisi apud Ecclesiam, quæ supra montem posita abscondi non potest (3), & ideo necesse est, ut omnibus terrarum partibus nota sit. Recte etiam est ab eodem Augustino (4) dictum, ubi Ecclesia manifesta non est, ibi ne Christus quidem manifestum esse posse: qui per Ecclesiam non solum hominibus, sed principibus, & potestatibus in cælestibus innotescit (5). Nobis itaque Ecclesia lucerna est, super candelabrum posita (6), quam videant omnes qui in domo sunt. Qualis nimirum Antiochenis fuit (7), cum disceptationis causa finiendæ Hierosolimam ascendissent. Qualem præscripsit Dominus; ubi ait (8), *Dic Ecclesiæ*, &c. Alioqui, quibus Ecclesia occulta est, quid habent illi facere, cum in graves incidunt de lege, ac religione controversias? Num animi pendere usque, & nullo firmo loco consistere? incerta nempe erunt omnia, si apud solos pios Ecclesia est. In quocunque enim Ecclesiæ iudicio excipiet is, contra quem sententia dicitur, quod iudices non sunt pii. Quamobrem qui Ecclesiam iustorum solum numero definiunt, ii cum a malis Ecclesiæ pastoribus omnem potestatem auferunt, tum iudiciorum Ecclesiasticorum vires infirmant, nec ulla habere possunt Ecclesiæ firmam dogmata. Ac nisi Christus intelligeret, malos Ecclesiæ suæ non partes quaslibet, sed primas etiam assignando futuros, nusquam illud profecto admoneret (9): *Super Candelabrum Moysi sederunt scribe & pharisæi: quæcumque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum nolite facere*. Quid vero Paulus? *Hic jam queritur*, ait (10), *inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat*. *Mihi autem pro minimo est, ut a vobis iudicer*, &c. Quod si necessarii essent boni mores, ut quis Ecclesiæ pars, & administrari esse posset: non nique pro minimo haberet Apostolus ab hominibus iudicari: quippe eiusmodi iudicium cum Apostolicæ potestatis ruina cernebat esse conjunctum. Nec autem videns ad dispen-

satoris potestatem illud non esse necessarium, quod Corinthi nonnulli requirebant, *Mihi, ait, pro minimo est, &c.* Jam quot, quaque vehementes scrupuli, quanta cosolatio, atque perplexitas ipsis etiam dispensatorum animis injicerentur, si ex peccato ab Ecclesia fierent protinus alieni, omnemque adeo Ecclesiæ potestatem amitterent? Bene igitur subdit Apostolus, *Sed nec me ipsum iudico*, &c. Hominum autem iudiciorum quanta temeritas, si ab animi virtute Ecclesiæ partes, officiaque penderent? Ea propter adiungit: *Itaque nolite autem tempus iudicare*, &c. Quantum vero schismatum quoridie in Ecclesia videremus, dum unus alteri diceret, *Tu non es de Ecclesia, quis malus es: ego de Ecclesia sum, quis sum bonus?* Dumque etiam quem hic damnaret, cum ille defenderet: quantum putas fore litium, iurgiorumque materiam? Præclare itaque concludit Apostolus, *Hæc autem transfiguravi in me, & Apollo; ne unus adversus alterum infletur pro alio*, &c. Manet igitur, Ecclesiæ nomine fideles universos, probos, improbosque complecti. Quod in hoc capite suscepimus explicandum.

CAPUT IV.

Quanam sit Ecclesiæ Catholice in fidei dogmate auctoritas.

DE Ecclesiæ nomine ea dicta sunt, quæ cum necessaria viderentur, præteriri a nobis nec poterant, nec debebant. Nunc ad rem ipsam, quæ est in manibus, aggrediamur, ostendamusque Ecclesiæ auctoritatem tantum habere ad faciendam fidem virium, ut firmissima etiam theologis argumenta suppediret. Hoc priusquam facio, admonere operæ pretium est, Ecclesiam non ipsam modo catholicorum concionem esse, quæ per baptismum Christo & nomen dedit, & peculiaris, novaque respublica consecrata est, verum etiam principes, ac præfatos ipsos Ecclesiasticos, in quibus scilicet reipublicæ huius auctoritas potissimum residet. Nec id nos aut recentii opinione confingimus, aut sine scripturæ testimonio asserimus. Præclarum est Aristotelis illud (11), Civitatem id maxime esse, quod est in ea principale. Inde enim, quæ principes, ac gubernatores civitatis faciunt, & sentiunt, ea civitas facere, sentireque dicitur. Cujus rei in sacris illud exemplum (12), *Congregati sunt omnes majores natu Israel cum principibus tribuum, & duces familiarum in Jerusalem*. Et inferius; *Convertitque rex faciem suam, & benedixit omni Ecclesiæ Israel: omnis enim Ecclesiæ Israel stabat*. Illud est etiam simile huic (13). *Venit Moyses, & convocans majores natu populi, exposuit omnes sermones, quos mandaverat Dominus. Responditque omnis populus simul: Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus*. Non est igitur, cur in hac significatione Ecclesiæ vocabulum fideles perhorrescant; quod hæretici facere solent in odium Ecclesiasticæ potestatis, quam Christus non penes populares, sed penes Ecclesiæ sacerdotes, ac pastores esse voluit, ut alio &

(1) Galat. 6. 1.

(2) Contr. Parm. lib. 3. cap. 4.

(3) Matth. 3. 14.

(4) Ad Vincent. Epist. 48.

(5) Ephes. 3. 10.

(6) Matth. 5. 25.

(7) Act. 15.

(8) Matth. 13. 17.

(9) Matth. 23. 3.

(10) 1. Cor. 4. 2.

(11) Eth. 9. 6. 9.

(12) 3. Reg. 8. 1.

(13) Exod. 19. 7.

loco, & tempore, si facultas erit, explicabitur. Nunc scholar morem totam, quæ hujus libri caput est, quatuor conclusionibus absolvemus. Sit ergo prima conclusio.

1. CONCL. Ecclesie fides deficere non potest. Est enim sponsa Christi per fidem, sicut scriptum est (1): *Desponsabo te mihi in fide*. Quod si Ecclesie fides deesset, jam sponsi, sponsæque matrimonium dirimeretur: quorum tamen est indissolubilis, perpetuæque conjunctio. *Sponsabo*, ait (2), *te mihi in sempiternum*: Et sponsa, *Tenui*, inquit (3), *eum, ne dimissam*. Et ille ræsum, *Ecce ego totiscum sum*, ait (4), *omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*. Quo testimonio ad id probandum utitur Leo (5) ad Augustin & Theodorum. Probat etiam Julius in decretis suis illo Psalmi testimonio (6), *Circumdante Sion, & complectimini eam, quoniam hic est Deus noster in sæculum: ipse reget nos in sæcula*. Quod de Ecclesia Christi intelligi oportere, quiconque Psalmum leget, etiam me non demonstrante, intelleturus est. Idem quoque ostenditur ex eo (7), *Regnabis in domo Jacob in æternum, & regni ejus non eris finis*. Si ergo in æternum Ecclesia Christi manu sustinetur; Christi præsidio armatur, Christi virtute solcitur, Christi sapientia regitur, fides profecto in ea permanebit, sine qua regnum Christi in terris nullum est. Confirmat autem hoc clarissima illa Esaiæ vaticinatio (8), *Hoc factus sum cum eis, dicit Dominus, spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo, & usque in sempiternum*. Huic & illa similis est (9); *Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum*. Item (10), *Elegis Dominus Sion, elegis eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in sæculum sæculi*. Illa vero Hieremæ est longe simillima (11), *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, &c.* Præterea vir sapiens describitur a Domino is, qui *edificavit domum suam super petram* (12), Christus igitur domum suam super petram fundavit. Quare nec pluvia, nec flumina, nec venti obruere illam possunt. At fide stamus, ut ait Paulus (13). Ecclesia igitur fidem semper habebit. Nam alias non stabit, sed ruet. Quid quod apertis verbis hanc fidelitatem Ecclesie suæ Dominus pollicetur, inquiens (14), *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*? Ecclesie igitur fidem non poterit vel infernus adimere.

CONCLUSIO SECUNDA. Ecclesia in credendo errare non potest. Nonnulli enim Ecclesie perpetuam fidem sic interpretantur, ut intelligant, Deum Ecclesie esse præsentem usque ad sæculi consummationem, ne unquam vera illi fides, & charitas desit; sed posse tamen probabiliter ignorare rem unamquamlibet, qua scilicet ignorata, non proinde Ecclesia fidem amitteret. Faciamus enim disputationis gratia, non esse a Deo revelatum, Divam

Virginem ab originali peccato immunem extitisse. Nihil enim prohibet rem istam exempli loco ponere, quo facilis res intelligatur: quamquam exemplum verum est, ut posterius ostendemus.

Ajunt ergo, quod quamvis Ecclesia crederet, Sanctam Virginem fuisse sine peccato conceptam, idemque definiret ab omnibus esse credendum; non tamen in eo fidei iacturam facere existimaretur. Nam licet falleretur, et error probabilis, & inculpatus fidem Ecclesie non excluderet. Cujus sententiæ, si de facie consideres, videntur esse Glossa interlicearis (sic enim vocant) in illud, *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*: D. Thom. in 4. dist. 6. quæst. 1. artic. 3. quæst. 2. ad 3. & Cardinalis Turrecremata lib. summæ Ecclesie 2. cap. 91. & Alphonsus a Castro Zamoren. de iusta hæz. punir. lib. 1. cap. 5.

At revera id nos superiore propositione constitutum, nempe Ecclesiam semper fidem habituram. Verum est hoc, quis negat? Sed præterea Ecclesiam in fide errare non posse, sic a fidelibus accipiendum est, ut quicquid Ecclesia tanquam fidei dogma tenet, verum sit, nec quicquam falsum, quod illa aut credit, aut docet esse credendum. Cum enim Corpus Christi sit, ut ad Ephesios docet Apostolus (15), a suo certe capite movetur, ac regitur. Ecclesie igitur error ad Christum auctorem referetur. Nullo itaque pacto errare in fide potest. Nam spiritus veritatis est hujus corporis anima. Unus, inquit (16), *spiritus, & unum corpus*. Quod si spiritu veritatis Ecclesia agitur, ad nulum errorem ne insciens quidem moveri poterit. Præclaram deinde promissionem habet Ecclesia, quod nunquam sit a Christo deferenda; quin etiam spiritus in omnem ducatur veritatem. *Ego rogabo Patrem* (17) ait, *& alium Paracletum dabis vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem vos cognoscetis, quia apud vos manebit. Et postea* (18), *Paracletus autem spiritus sanctus ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis. Item, Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Nec me fugit, quod hæretici argumentum hoc duobus modis eludere conantur. Primum enim, ejusmodi verba, ajunt, de solis Apostolis intelligenda, neque ad posteros in Ecclesia pertinere: mox affirmant, Christum non tantum numero duodenario conjunctum, sed Apostolis quoque seorsum singulis spiritum veritatis promississe; imo aliis similiter discipulis, vel quos jam assumerat, vel qui postea accessuri erant. Nam si ejusmodi promissiones sic interpretemur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed universæ simul Ecclesie, nihil nos aliud, quam Christianis omnibus consolationem tollere, quæ inde ad ipsos redire eximiam debuerat. Sed utraque justa in re rustice, indoctæque negantur. Principio enim, verba illa non modo ad Apostolos, sed ad successores etiam referri oportere, ex eo ante omnia pater (19), *Qui manet vobiscum in æternum*. Quo illi simile est*

(1) Osee 2. 20. (2) Osee 2. 19. (3) Cant. 3. 4. (4) Matth. ult. 20. (5) Epist. 14. & 69.
(6) Psal. 47. 13. (7) Luc. 1. 32. (8) Esaiæ 59. 21. (9) Psal. 88. 4. (10) Psal. 131. 13.
(11) Hierem. 31. 38. (12) Matth. 7. 24. (13) 2. Cor. 1. 23. (14) Matth. 16. 18.
(15) Ephes. 5. (16) Epist. 4. 4. (17) Joann. 14. 16. (18) Joann. 14. 26. (19) Joann. 14. 16.

est (1), *Eccce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*. Rursum ex eo quoque patet (2), *Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est*. Pro eis ego sanctificabo meipsum: ut sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem ego rogo tantum, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me. Atque promissionis hujus Esaias mihi videtur illustris non vates modo, sed interpres. *Spiritus meus*, ait, (3) *qui est in te, non recedet de ore tuo, & de ore seminis tui amodo & usque in sempiternam*. Quem igitur spiritum veritatis Christus promisit Apostolis, Ecclesiae item post eos futurae promisit: nisi velimus Ecclesiam defunctis Apostolis fuisse a Domino descriptam; imo vero eam nec concilia, nec praecepta evangelii pertinere. Siquidem quae Dominus Apostolis loquebatur, haec ad illos dantaxat, non ad futuros in Ecclesia post eos spectare dicuntur. Quo quid stultius dici potest?

JAM secunda illa tergiversatio quam vana etiam, & ridicula est! Si enim hoc ita communiter fidelibus dictum esse volunt, ut seorsum quadret in singulos, sequitur, cuicumque fidei spiritum veritatis sempiternum adesse, qui eum doceat omnem veritatem, suggeratque ei omnia quaecumque dicta in evangelio sunt. Sed esto, spiritu sapientiae, intelligentiae, lucis, veritatis omnes polleant: num inficias ire possumus, quicquid particularim membrorum unicuique tribuitur, id penitus, & ad plenum corpori convenire? Quid ad hoc respondeat Calvinus, audiamus. *Hoc*, ait, *tamen habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego*. O stultum hominem, & repugnantem manifestae veritati! An ignorat, quae Spiritus sancti dona singulis membris distribuuntur, in commune conferri omnia? An videt oculus, & non magis homo videt? An non lucerna corporis est oculus? Quid vero absurdius, quam membrum posse quicquam, quod corpus nequeat efficere, partem habere, quod non habet totum? *Unicuique*, ait (4), *nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, &c. ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in edificationem corporis Christi. Ex posterius, *Crescamus in illo, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum, & connexum secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in edificationem sui in charitate*. Membrom igitur, quoniam id, quod est, totius corporis est, nihil sibi vindicat proprium, sed ita in corpus omnia confert, ut magis corporis, quam membri actiones, perfectionesque esse videatur. Quocirca illud absurdum est, quod illi scilicet, quibuscum nunc disseritur, eam curam, quam debent capere, non capiunt; eam capiunt, qua debent carere. Non enim probant, verba Christi minime ad Ecclesiam attinere, probant attinere ad singulos: quod contra oportebat, si propositum illis erat argumenti vires infirmare. Nos sane, quemadmodum scimus animam actum & perfectionem esse maxime quidem corporis physici organici, secundo autem loco membrorum etiam singulorum, in quibus varias

licet edat functiones, sed omnes illarum & corporis propriae sunt, & propter corpus ipsam membris a natura tribuitur: ita spiritum veritatis ad corpus primum Ecclesiae referimus; deinde propter Ecclesiam, ad singulas etiam Ecclesiae partes, non ex aequo, sed analogia, & proportionem quadam, juxta mensuram uniuscuiusque membri. *Unum corpus*, inquit, (5) *& unus spiritus*. *Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*. Quanam vero haec mensura Christi est? *Secundum operationem*, ait, *in mensuram uniuscuiusque membri*. Spiritus ergo suo quidem modo singulis promissus est, ut magnos doceat, doceat & parvulos; at parvulis lac potum dat (6), majoribus solidum cibum; illis Christum loquitur, & hunc crucifixum (7), his loquitur sapientiam in mysterio absconditam. Verum singulis membris sic spiritus veritatis adest, ut non solum corpori universo non desit, sed corpori, quam membris prius, potiusque intelligatur adesse. Quin etiam, si veritas omnium membrorum donum est, tunc nimirum illa erit & firmior & certior, cum in eam omnia simul membra concurrerint. Quamobrem, si quid falsi haberet Ecclesia tanquam fidei catholicae dogma, nec spiritus Christi aeternum cum fidelibus permaneret, nec eos omnem doceret veritatem: quae, nisi Christi sollicitationes vanas, & irritas facimus, vera rataque esse non possunt. Ac si dogma falsum Ecclesia crederet, credendumve proponeret, quamlibet ex ignorantia id faceret, quomodo columba, & fumentum esset veritatis (8)? Certe si veritas in Ecclesiae humeris ionixa est, desse illi omnino non potest, nisi & Ecclesiae scilicet Christus, & Christo ipsa veritas desit. In summa, si Ecclesia posset in fidei questione falli, librum quoque ut divinum recipere posset, qui tamen a Deo non fuisset, comisset eadem ratio de uno libro ac de quoquoque dogmate. Quare non valeret argumentum, Ecclesia habet Evangelium Matthaei pro canonico, ergo canonicum est. Quod quoniam impiissime & absurdissime diceretur, quid nos dicamus potius, recte fideles Ecclesiam Catholicam credere, non solum in eo sensu, ut Ecclesiae Catholicae fides deficiat nunquam, sed in eo etiam, ut nihil ipsa credere aut docere possit, quod sit verum fidei contrarium. Subdole autem atque versute mentem nostram Calvinus, Bucerique interpretantur. Quasi in eum sensum Ecclesiam negemus errare posse, quod spiritus favore, ac praesentia freta, quocumque volet pergere, tuto etiam sine verbo incedat. Proinde, si quid praeter Dei Verbum crediderit, statuerit, finierit, id habendum esse non alio loco, quam certum Dei oraculum. In hoc igitur discrimen esse ajunt, quod nos Ecclesiae auctoritatem extra verbum Dei collocamus: ipsi verbo annexam volunt, nec patiuntur ab eo separari. Laborat autem Calvinus vehementer in iis locis colligendis, in quibus Prophetarum, Apostoli, atque adeo Christus ipse nihil ex se attulisse, sed de ore Domini locuti fuisse memorantur. Conficit multo aequius esse Ecclesiam Christi discipulam, ab ejus ore assidue pendere; nec ex se sapere, & cogitare quicquam, sed statueri sapientiae suae terminum,

(1) Matth. ult. 20.

(2) Joan. 17. 17.

(3) Esai. 59. 21.

(4) Ephes. 4. 4.

(5) Ephes. 4. 4.

(6) 1. Cor. 3. 2.

(7) 1. Cor. 1. 2.

(8) 2. Tim. 3. 15.

nam; ubi loquendi finem ille fecerit. Sanctissime enim Chrysostomus (1), *Multi, inquit, Spiritum Sanctum iactant, sed qui propria loquuntur, falso illum pretendunt*. Ut Christus non a seipso loqui se iactabatur: ita si quid præter Evangelium substitulo spiritus obtrudatur, ne credamus. Sane Christus nihil plus de suo spiritu denunciat expectandum, quam ut mentes illuminet ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. *Spiritus, ait, ducet vos in omnem veritatem*. Sed quomodo? *Quia suggeret omnia, quaecumque dixero vobis* (2). Hæc omnia Calvinus. Nam Buceros dixit multo etiam indolius, tunc esse Ecclesiæ credendum, cum pronunciat secundum scripturas recte intellectas. Sed hoc cum dicit, omnia facit ambigua, quæ sint ab Ecclesiâ definita. Si enim aliter potest pronunciare, quam scriptura sane intellecta exigit: excipiemus semper, Ecclesiâ in eo falli, quod falso scripturam intelligit. Equis vero index erit, an Ecclesiâ scripturam rite, an secus interpretetur? Nihil igitur afferunt, qui Ecclesiæ auctoritatem non absolute, sed ex conditione ponunt. Si namque ad eum modum res se habet, & mihi quoque fides habenda est, quando pronunciavero secundum scripturas recte intellectas. Id enim est non mihi, sed scripturæ credere. At absolute, non ex conditione populus Domino credidit, & Moyse servo ejus. Absolute etiam Prophetis & Apostolis populi crediderunt. Quale vero esset Prophetis Apostolicis loquentibus fidem ea exceptione detrachere, quod perperam Dei verba intellexissent? Quale item esset, si illa quoque exceptio adderetur (3), *Mendacium tu loqueris, non misit te Dominus Deus noster*? Ac valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus. Quid enim eadem auctoritatis in Ecclesiâ erit, si in omni dogmate, lege, definitione dupliciter eludi potest, quod aut sermonem ipsa suum efferat, aut, si sermo Domini sit, non sane intellectum? Sed redeo ad Calvinum, qui cum sibi vulgatum illud Domini testimonium obiecisset (4), *Si Ecclesiâ non audieris, sic ubi sicut ethnicus & publicanus, sateris demum Ecclesiâ audiendam esse, ut quæ nunquam nisi in veritatem Dei consentiat, nihil nisi ex verba Domini pronunciet*. In hoc se insistere, non licere Ecclesiæ novam doctrinam condere, & plus pro oraculo trahere, quam quod Dominus verbo suo revelavit.

Verum enim vero inter suos hic mirifice garrit, & vel stulte ignorat, vel malitiose mentitur, cum dicit, nos id pro oraculo fidei habere, quod homines sine Dei revelatione censuerint. Nos sane fidem nostram individuo nexu cum verbo Dei conjunctam esse volumus, nec ullam Ecclesiæ assensum fidentes firmæque sustinemus, nisi quem a Deo extitisse habemus cognitam, & firmo conceptum animo. Sed illud quoque certo nobis persuasum est, Dominum Ecclesiæ suæ perpetuo ac continenter adesse, & eam spiritu suo regere, ne quicquam pro fidei doctrina tradat, quod non idem fuerit Apostolis a Deo traditum. Ita omnes phantasias novationes execramur, omneque illud in fidei iudicio respicimus, quod non Apostoli Ecclesiæ tradiderint. Non ergo in hoc, sed in eo potissimum cardine quæ-

sio versatur, quod Lutherani negant Ecclesiâ quicquam sine scripto ab Apostolis accepisse: nos contra plura esse accepta asseveramus. Quæ de re multa alias sæpe diximus, & dicemus multa posterius (5). Quamquam in superiore lib. adeo plenè ac copiose quæstio hæc explanata est, ut nihil præterea desiderandum esse videatur. Ipsa mihi veritas manum injecit, & paulisper consistere, & commorari coegit, dum priores conclusiones explicō. Celerius proinde in posteriores incurrendum.

3. CONCL. Sit igitur tertia conclusio. Non solum Ecclesiâ antiqua in fide errare non potuit, sed ne Ecclesiâ quidem, quæ nunc est, quæve futura est usque ad consummationem sæculi, errare in fide aut potest, aut poterit. Hæc conclusio partim ostensa est in libri secundi capite septimo, partim ex his, quæ dudum diximus, comprobatur. Nam pollicitationes Christi de præsentia sua, de spiritu veritatis, de regno ipsius sempiterno, de corpore, cujus ipse erat futurus caput, non ad Ecclesiâ modo, quæ fuit tempore Apostolorum, verum etiam ad Ecclesiâ Catholicam, quæ futura erat in sæculi finem, pertinere necessum est. Id quoniam ex argumentis, quæ prioribus conclusionibus confirmandis posita sunt, manifeste colligitur: vanum profecto erit, aut acta agere, si eadem argumenta repetimus, aut, si nova ponimus, uti in re non dubia rationibus minime necessariis. Certe qui Ecclesiæ præsentem spiritum veritatis negare prætenderit, is negabit eadem potestatem ligandi atque solvendi, negabit sacramenta & sacerdotium, omniaque adeo Spiritus Sancti charismata. Ita nunc Ecclesiâ Christi ad nudum nomen contrahetur, eritque sine re vocabulum communitium. Verum de tertia conclusione hætenus.

QUARTA CONCLUSIO. Non solum Ecclesiâ universalis, id est, collectio omnium fidelium hanc veritatis spiritum sempiternum habet, sed eundem habent etiam Ecclesiæ principes ac pastores. Diximus enim, Ecclesiæ vocem & pro populo fidei, & pro Ecclesiæ pastoribus usurpari. Priores itaque conclusiones illud astruebant, quicquid Ecclesiâ, hoc est, omnium fidelium concio teneret, id verum esse; hæc autem illud affirmat, pastores Ecclesiæ & doctores in fide errare non posse, sed quicquid fidelem populum doceant, quod ad Christi fidem attineat, esse verissimum. Hanc conclusionem mox ostendam, si prius admonvero, pastoris unius & alterius, item errorem pastorem omnium fidei non derogare, sicut ne præcorum quidem fidelium error fidei derogat populi Christiani. Pastores igitur ac doctores omnes a fide nunquam posse aberrare contendimus. Sic est sane.

Id primum, mea sententia quidem, manifeste demonstrat illud Apostoli testimonium (6). *Et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, & doctores ad consummationem sanctotum, in opus ministerii, in edificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento de-*

brina

(1) Hom. de S. & adorando Spiritu.

(2) Joan. 24. 26.

(3) Hierem. 43. 2.

(4) Matth. 23. 17.

(5) Libro 7.

(6) Eph. 4. 11.

Erina in acquiritia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Sane si pastores ac doctores huc atque illuc errarent, a rectoque fidei tramite discederent, oves profecto ipsæ etiam errarent, nec aliter, quam sine pastore dispersæ vagarentur. Cum enim pastor per abrupta graditur, necesse est, quod Gregorius ait, ut per præcipitum grex sequatur. Nec fieri potest, ut membra reliqua eo non deserantur, quo & oculi suam vim atque aciem intenderint, & caput sese inclinaverit atque deflexerit. Bene ergo Paulus, ne populus variis doctrinæ ventris circumferatur, divinæ procurationis esse astruit, doctores & pastores Ecclesiæ dare: quorum videlicet auctoritate plebs sua natura concitata atque mutabilis in fidei constantia superno munere continetur. Quod si nullum Ecclesiæ suæ pastorem daret Christus, jam sine dabo ovile suum pastor bonus ille desereret. Atqui multo melius Ecclesiæ est nullos habere, quam errantes habere. Si igitur pastores ad omnes a veritate discederent, oves suas Christum vel maxime destituisset. Præterea si pastores omnes in errore aliquo versarentur, iidem omnino populum aut de statu suo, & sede moverent, aut certe nutare facerent, vacillare, fluctuare. Ita domus Christi non esset *columna & firmamentum veritatis* (1). Faciamus insuper omnes simul Episcopos in eandem sententiam convenire, hancque populo rudi credendam proponere: tunc rogo, an populus hoc sequi debeat, an non? Si debet, cum errantibus ergo sacerdotibus & Episcopis plebs quoque erret necesse est. Quare sacerdotum omnium error totius erit error Ecclesiæ. Sin autem populo omnium pastorum doctrinam levem existimare licet, vide quæso, an hac sententia absurdior alia dici, aut existimari possit. Si enim hinc pastores, inde oves in contrarias partes separentur: corporis compacti ac per omnem juncturam connexi disjunctio omnem Ecclesiæ distrahatur unitatem; & non solum inter optimates & populum constitutam a Christo societatem everteret, sed communem etiam inter se fidelium consociationem dirimeret, cujus consociationis arctissimum vinculum fidei est conspiratio eadem & consensus partium non divulsus. Divulsus autem omnino erit, si populorum membra a suis capitibus divellantur. Atque ubi semel plebs rudis a doctorum suorum communi sententia declinaverit, quorum doctrinam postea secutura est? Si saltem abiecerit, in quo salietur (2)? Si a luce mentis aciem abduxerit, quid nisi tenebras intuebitur? Si oculos est malus, noxæ & corpus tenebrosus erit (3)? Ubi vero illud (4). *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei, quodcumque dixerint vobis facite?* Anne melliore statu & conditione Scribæ & Pharisei erant, quam Ecclesiæ Christi pastores ac doctores? Certe si præsentibus solum, & non item futuris Dominus loqueretur, ut auctor imperfecti argumentatur (5), dicta illa fuissent, non scripta. Dicta sunt autem propter illos, scripta propter istos. Ad hæc veritas fidei in catholicorum controversiis, quemadmodum in secundo libro constituimus, librisque

etiam quinto & septimo confirmandum est, non est a populo querenda: tum quoniam id esset operis infiniti, ut ad quæstionem unquamlibet decernendam omnium sententia fidelium rogaretur; tum etiam quoniam, ut fieri id commodissime posset, non deceret tamen ut cerdonum, aut muliercularum sigillatim inquirere & expectare iudicium. Sive enim unumquemque seorsum interroges de quæstione, quæ in dubium venit, seu universo velis in concilium cogere, ridicula sane futura sit hujus generis inquisitio. Ita per Ecclesiæ auctoritatem nulla penitus controversia finiretur, si ad eam finitendam totius consensum plebis requirere deberemus. Addendum eodem est, quod jampridem diximus, quædam ad doctrinam fidemque Ecclesiæ pertinere, quæ populares profus ignorant, ut, Patrem & Filium esse unum principium Spiritus Sancti, Animam intellectualem esse formam substantialem homini corporis, Librum Esther esse canonicum, allaque similia, in quibus sententiam populi requirere tam est absurdum, ut non in sapientium modo animos, sed ne in stultorum quidem calurum sit; nec enim placere cuipiam potest, tantas res imperiti vulgi calculis judicari. Præterea in Epistola Ephesini concilii ad Nestorium, id a Nestorio, si facere satis Ecclesiæ velit, exigitur, ut iurejurando fateatur, sentire se & docere, quæ universi per orientem & occidentem Episcopi prædictæque populorum crederent ac docerent. Quæ eadem Epistola comprobata etiam est a sexta synodo action. 11. In concilio item Trident. sess. 3. definitum est, Ecclesiæ esse judicare, de vero sensu & interpretatione scripturarum. At totam fidelium congregationem de re ejusmodi velle iudicium ferre, insanum esset. Pastores igitur Ecclesiæ ac doctores illi sunt, ad quos id rerum iudicia pertinet. Atque Egesippi diligentissima fidei inquisitio Eusebii Cæsariensis (6) literis celebrata est, qui cum Romam pergeret, non popularium sententiam de fide requisivit, sed satis sibi fecisse ad fidei suæ confirmationem, visus est, si cum Episcopis per loca singula in sermone congressus, omnes ejusdem fidei prædicatores doctoresque reperiret. Irenæus rursum (7) cum Ecclesiæ auctoritatem hæreticis objicit, Episcoporum tantum sententiam objicit, secundum seriem ab Apostolis succedentium; horumque sensum & fidem Ecclesiæ sensum & fidem existimat, & illis qui refragetur, eum Ecclesiæ refragari. Cyprianus item in lib. de simplicit. prælat. *An esse sibi, inquit, cum Christo videtur, qui adversus sacerdotes Christi facit? qui se a cleri societate secernis? Arma ille contra Ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat, &c. qui contemptis Episcopis, & Dei sacerdotibus amictis auctis, &c.* Et in Ep. ad Pupianum (8); *Christus dicit ad Apostolos, ait, ac per vos ad omnes prepositos, qui Apostolis vicaria ordinatione succedunt: Qui vos audit, me audit, & qui vos rejicit, me rejicit.* Et posterius asserit, Ecclesiam non esse multitudinem contumacium, sed plebem sacerdoti adunatam, & gregem suo pastori adhibentem (9). Unde qui cum Episcopis non sint, eos

in

(1) 1. Tim. 3. 15.

(2) Matth. 5. 13.

(3) Luc. 11. 31.

(4) Matth. 23. 2.

(5) H. m. 42. in Matth.

(6) Euseb. l. 4. Eccles. hist. c. 20.

(7) Lib. 3. c. 3. lib. 4. c. 43. & 63.

(8) Nona lib. 4.

(9) 7. q. 1. Scire debet.

in Ecclesia non esse, frustra sibi eos blandiri, qui pacem cum sacerdotibus non habuerint: cum Ecclesia, quæ catholica una est, scissa non sit, sed connexa, & coherentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata, &c. Augustinus demum (1), quoniam longum est omnes commemorare, cum adversum hæreticos Ecclesiæ auctoritate niterentur, Episcopos Apostolis ad sua æque tempora succedentes plane intelligit.

CAPUT V.

Adversus hanc postremam conclusionem objectiones quedam.

A Tque in hanc conclusionem & explicationem & confirmationem abunde hæc dicta sufficerent, nisi huic postremæ illud a quibusdam Theologis objiceretur, quod tempore dominicæ passionis Apostoli omnes Christi fidem amiserunt, quo fieri, ut & Episcopi omnes Apostolis succedentes possint Christi fidem amittere. Nam quod eo tempore in sola Beata Virgine fides permanserit, candelæ, inquit, illa significat, quæ in officiis eorum dierum sola non extinguitur, unde discipuli tamen, quod amiserant, receperunt. Quoniam autem ratio hæc infirma illis etiam videbatur, eandem omnino rem & sanctorum veterum, & scripturæ sacræ testimoniis confirmant.

Primum ergo argumentum ex illo trahitur, quod per Matthæum Dominus dicit (2), *Omnes vos scandalum patimini in me in ista nocte: scriptum est enim: Propter pastorem, & dispergentur oves gregis*, id est, ab unitate fidei solvantur. Sic enim glossa interpretans exponit.

Secundum vero, quod apud Lucam (3) legitur, *redierunt nuntiandum Christi resurrectionem vobis Apostolis esse quasi deliramenta.*

Tertium ex eo, quod Marcus tradit (4), Christum exprobrasse omnibus Apostolis incredulitatem, & duritiam cordis.

Quartum ex August. in illud Psalmi (5), *Defecerant oculi mei: Omnes, inquit, discipuli desperaverunt, quod ipse esset Christus. A latrone Apostoli vincti sunt, qui tunc credidit, quando ipsi defecerunt.* Refert etiam Cardinalis Turrecremata (6) in hoc idem Ambrosium, Hieronymum, Gregorium, Isidorum.

RESPON. AD ARG. Verum difficile est, de eorum facilitate, perinde ut causa postulat, dicere: qui huiusmodi argumentis permoti, Apostolos in universum omnes fidem perdidisse ajunt. Id quod non cum ratione solum, sed etiam cum sacris litteris pugnat. Nam, ut de Petro taceamus, cujus fidem non defecisse, postea demonstraturi sumus (7), adhuc opinio illa de cæteris Apostolis non modo non certa, sed ne probabilis quidem est. *Discipuli, inquit (8), obierunt in Galileam in montem, ubi constituerat illis Jesus: & videntes omnes adoraverunt, quidam autem dubitaverunt.* Quidam ait, non omnes. Video autem hanc dubitationem

a nonnullis non ad Apostolos, sed ad alios natos quos discipulos refecti: sed mihi semper Theophylacti magis ac Remigii sententia placuit, qui illam docent ad tempus, quo Christus ante discipulis apparuerat, referendam. Id quod Marcus, in opinor, intellexit, cum ait: *Increpavit incredulitatem & duritiam cordis, quia illi, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant.* Sive enim apparitio hæc, quam Marcus scribit, in die Ascensionis fuerit, ut multis placet, sive antea, quemadmodum nonnullis etiam videtur, dubitandum non est, quia eas increpationes hic Marcus recapitulando perstrinxerit, quas sparsim alii Evangelistæ conscripserunt. *Quia illi, inquit, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant.* Constat autem ex aliis Evangelistis, incredulitatem & duritiam cordis ex ea scilicet causa, quia his, qui viderant Christum surrexisse, non est creditum, non ad omnes Apostolos pertinere. Petrus namque & Joannes audito nuntio cucurrerunt ad monumentum: ac Jacobo juxta Hebræorum Evangelium ab hora, qua biberat Domini calicem, juravit se non comesturum panem, donec Christum videret resurgentem; ut auctor est Hieronymus in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum. Non igitur omnes Apostoli fidei iacturam fecisse credendi sunt: nisi, quod absurdum est, omnes infideles fuisse credideris (9). Non enim fides semel a Christiano suscepta, nisi per infidelitatem tollitur. Illud absurdius, hæreticos notam Apostolis universis inorare. Quod qui faciunt, idque sine idoneis & urgemibus causis, hi non solum illis, sed Christo etiam & Ecclesiæ injuri sunt. Jam argumenta illa infirma esse quis non videt, quæ auctores illius opinionis subjecerunt? quæ quidem partim a nobis ante confutata sunt, partim uno nunc verbo confutabuntur. Si enim quicquam probant, id solum probant, Apostolos in fidei confessione defecisse, aut etiam in fide viva, quæ per dilectionem operatur. Hoc vero referri potest consuetudo illa Ecclesiastica extinguendi omnes cereos præter unum. Quamquam Rupertus libro de divinis officiis 5. asserit, extinctos cereos priores significare Prophetas a Judæis interemptos: ac cereum illum, quid ad breve tempus absconditur, significare Christum. Sane vero etiam si Apostoli tunc temporis fide caruissent, nihil tamen contra conclusionem haberetur. Nam, ut Augustinus (10) admonuit; tunc Apostoli defecerunt, cum nondum erant duces Ecclesiæ; nec illud impletum fuerat, *Ego confirmavi columnas ejus.* Unus ergo tunc erat pastor Jesus Christus. At Petrus ac reliqui Apostoli posteaquam a Christo pastores constituti sunt, sine controversia fidem semper Catholicam tenuere. Cæterum quod hæretici calumniantur, pastores Ecclesiæ homines esse, fallereque proinde, ac falsi posse; argumentum exiguum sane atque mendicium est. Aliud quippe fuerit de humanæ naturæ imbecillitate disputare, aliud de divina gratia & providentia, qua homines in veritate fidei continentur. Toti namque simul fidelium concilio homines sunt. Prophe-

(1) Lib. 28. cont. Faustam c. 3. & l. 33. cap. 6. (2) Cap. 26. 31. (3) Cap. 24. 11. (4) Cap. 16. 14.
(5) Psal. 68. 4. (6) Lib. 3. Summa c. 61. (7) Lib. 6. c. postremo. (8) Matth. ult. 16.
(9) Apoc. omnes fuisse infideles Turrec. concordat lib. 3. Sum. c. 62. (10) In Psal. 114.

et item, Apostoli, & Evangelistae homines erant, sed quoniam spiritum veritatis accipere, in falsam fidei doctrinam venire non poterant. Sic ergo & Ecclesiae doctores universi homines quidem sunt, sed quoniam divino spiritu gubernantur, & aguntur in vera dogmata, nequeunt in falsa decipere.

Illud autem quam ineptum, quam frivolum, quam ridi vili, quod quidam interpretantur, ideo nos in Ecclesiam non credere, quia homines sunt: quomodo vero homo mendax. Non est haec illa profecto causa, quae gravissimos viros adduxerit, ut in Ecclesiam credendum esse negarent. Sed antiquior & polchrior, & ab auctoribus ipsis profecta alia causa est. Augustinus quippe, *Credimus*, ait (1), *Primo, credimus Paulo, in Paulum aut Petrum, nos credimus: credere enim in eum, est credendum apertum, credendum in eum pro*. Hieronymus Augustinus. *Et Rusticus, Non dicitur, inquit, in sanctam Ecclesiam, sed sanctam Ecclesiam credendum esse, non per Deum, sed ut Ecclesiam Deo congregatam*. Haec itaque praepositionis syllaba creator & creaturis secernitur. Haec ille. Ob id igitur auctores hi non admittunt, ut in Ecclesiam credamus, quia Ecclesia fidei nostrae finis non est.

Existi autem hoc etiam loco quoddam quaestio subdilectis. Cum enim ab Hieronymo (2) dupliciter Ecclesia dicatur, & ea quae non habet maculam aut rugam, & vere corpus Christi sit, & ea, quae in Christi nomine, absque plenae victoriis, imo cum vitiis quibusdam admixtis, congregatur: unde nobis constare poterit, utronam modo nomen Ecclesiae capiatur, cum dicitur columna & firmamentum veritatis? Haeretici siquidem quicquid in scripturis proditum est, quod ad Ecclesiam vel auctoritatem spectet, vel veritatem, id totum non in posteriore sensu, sed in priore accipiendum cavilantur. Concedunt itaque spiritum veritatis Ecclesiae sanctorum: Ecclesiae, quae malos habeat permixtos, non concedunt. Nec ea se solum ratione timent, quod in voce ambigua liberum est utramlibet significationem eligere: sed argumentis aliis in id etiam incumbunt, ut hoc loco & quaestione Ecclesiae nomen non aliter usurpandum esse persuadeant. Illud primum est, quod Hieronymus sentit, Ecclesiam in secundo significato abusive dici: *ut fortis*, inquit, *prudens, castus, iustus, & temperans interdum plena pro his, qui perfectae virtutis sunt, interdum abusive pro his, qui sunt incipientes, accipiuntur*. Si ergo prior significatio propria est, posterior impropria, commixtus sine dubio Ecclesiae vocem in illa priorem, hoc est, pro iustorum coniectione usurpabimus. Rursum cum Apostolus illa dicit, *Ecclesia subjecta est Christo: & Christus dilexit Ecclesiam*, &c. & *Christus caput est Ecclesiae, ipse salvator corporis eius*; vox illa pro sanctorum congregatione accipitur, ut Hieronymus, Augustinusque interpretati sunt. Quid igitur causae erit, cur aliter accipiamus, cum Ecclesiam scribit Apostolus columnam esse ac firmamentum veritatis? Praeterea encomio illo nobilitavit Paulus non Ecclesiam quamlibet, sed eam, quae esset domus Dei. At do-

mus. Dei soli iusti esse creduntur, ut etiam Augustinus ait (3): non ergo columna veritatis est, nisi Ecclesia sanctorum. Praeterea Augustinus digne docet (4), domum Ecclesiamque Dei, quae in bonis solum fidelibus est, & sanctis Dei servis, eam esse, quae aedificata est supra petram, quae etiam claves accepit, ac potestatem solvendi & ligandi. Eadem ergo domus Dei est, quae est columna & firmamentum veritatis. Quamobrem, si pastores, qui Ecclesiae sibi nomen vendicant, mali sunt, non ad eos haec & alia similia pertinent. Quod & Augustinus idem multis aliis locis confirmat (5). Quae si vera sunt, non solum conclusio ista postrema, quae nunc expenditur, sed reliquae omnes funditus evertuntur, & quicquid quippiam hoc nobis loco constitutum est. At vero, quicquid in eam sententiam haec & alia plura, ab haereticis disputantur, potest tamen Ecclesiam sequi, oportere, & ab omni, quod abhorret ab ipsius approbatione, foveis. Primum autem hoc intelligendum, prout, quae tunc ab illi defensionis ratio vique tentatur, eam non modo nostras rationes evertere, sed ad id etiam deducere, quod fidei catholicae rerumque omnium publicarum omnia dissonant atque inoppositum sit. Si enim spiritus veritatis solum, non a Christo est in Evangelio promissus: ceterae quoque promissiones ad Ecclesiam, quae ex solis iustis constituitur, pertinebunt. Quocirca dicendum est enim sapientius nec legum sacerdotum auctoritas, nec claustrum potestas, nec peccatorum remissio, nec doctrinae vis, nec sacerdotum religio, nec ulla omnino publica Evangelii facultas, nisi in Ecclesia omni ex parte bona invenitur. Cum vero in Ecclesia catholica, quae inde ab Apostolis fuit, semper fuerint mali bonique permixti: in ea nimirum nulla fuisset firma fides, nulla certa veritas, nulla expressa potestas, nulla solida auctoritas. Ita omnia, quae vel pontificum, vel conciliorum, vel totius etiam Ecclesiae consensione decreta ac definita sunt, nullas omnino haberent vires. Sive enim excipias, eos non esse iustos, sive, ut iusti sint, esse tamen vobis incognitos: utralibet via & modo illorum dogmata, scita, leges elades, eritque, quemadmodum supra diximus, res Christi publica omnium, quae fide possunt, nullissime, atque abiectione constituta.

Itaque sit verum illud, quod initio dixi, spiritum veritatis, fidei catholicae fulgimentum, ceteraque spiritus sancti charismata ei Ecclesiae esse & promissa, & data, quam Apostoli sua doctrina, miraculisque fundaverunt, ad quam iidem suas conscribere Epistolas, quam in terris semper habuit Christus, quam sacrae litterae apte, prudenterque describunt ex bonis ac malis picibus, ex frumento & zizaniis, ex tritico & palea, ex sanis sapientibusque virginibus, & sergis probis improbisque constantem. Haeretici ergo Ecclesiae nomen sibi habent invidiosum & obscurum, eamque Ecclesiam interpretantur, quam adhuc nemo est mortalium inquis; nos autem Ecclesiam ex consuetudine tum divini sermonis, tum etiam viri nostrae interpretemur.

Nec

(1) In Psal. 77. & Psal. 29. in Joan. de parr. dist. 2. §. ex promissis. (2) In comm. ad Galat. 1.

(3) Lib. 7. cont. Donat. c. 51. 24. q. 1. omnibus.

(4) Ibidem.

(5) Lib. cont. Donat. c. 18. & l. 3. c. 10. &

21. & l. 6. c. 3. 1. q. 1. remissionem de cont. 4. Quomodo exaudis.

Nec metiamur eam, ut superbi, & arrogantes verborum magnificentia; sed Ecclesiam eam, quæ habetur, existimemus; illam autem omittamus, quæ omnino nusquam reperitur. Homines enim sumus, remque proinde publicam, quæ est in hominum usu viraque communi, non eam, quæ singitur, sperare debemus. Quæ omnia sic a me dicta existimari velim; non ut nulla in terris sit coram Deo honorum multitudo, atque collectio, quæ & Ecclesiæ, & sponsa, & amica Dei in sacris litteris nuncupetur: sed ut eos non a malis in domo & Ecclesiæ Dei minime separemus, ubi vasa aurea & argentea sunt, lingnea quoque & fictilia: non in honorem omnia; sed quædam vel in contumeliam. Verum hæc explanata sunt ante satis, ut arbitror, diligenter. Jam argumentis illis respondeamus, quæ modo suggestimus: nam his, quæ a principio libri hosus sunt posita, capite sequenti, eodemque postremo respondebimus.

In voce, inquit, ambigua licet e multis unum quodlibet significatum accipere. Minime, inquam, gentium; sed antecedentia primum, & consequentia spectanda sunt; deinde considerandum; quæ natura rerum sit, quid cohereret, quid repugnet, multaque omnino alia, quæ nos in tertio decimo libro accuratius, & exquisitius presequemur. Quid si, ubi dona Ecclesiæ Christum pollicetur, continentis in officio ac veritate fidelibus necessaria, ea nos ad latentia solum & invisa membra referimus: inania profecto essent dona illa, parumque ad communem utilitatem accomodata. Quin, ut supra ostensum est, noxia essent, ac perniciofa valde, quippe quæ perditissimis quibusque civibus & fideliorum præberent perpetuas causas, & in omnibus omnino flagitiis impunitatem ac licentiam sempernam. Jam vero si ratione duce, ac magistra eum injuriam principi bono & sapienti censemus, qui illius privilegia sic interpretatur, ut non solum frustra, sed in perniciem concessa esse videantur; quanto magis ille erit Christi iniquus, pravus, & maliciosus interpres, qui gratias, & favores, quos reipublicæ suæ promissit Christus, in eum solum accepit, qui non modo vanitatem præ se ferat, sed afferat vel existim? De Ecclesiâ igitur, quæ bonos simul, malosque complectitur, locus ille Pauli, cæterique similes intelligendi sunt. At talis cunctio ac cæcus abusus Ecclesiæ dicitur. Id primum nego. Ne enim de forti, prudenti, ac temperanti eadem est causa. Fateor siquidem cum Hieronymo, ejusmodi virtutum vocabula ad incipientes atque imperfectos non posse nisi per abolum traduci; quoniam vera virtutis definitio non illas inchoantes, & ut ita dicam, informatas dispositiones, sed habitus plane absolutos atque perfectos, exprimit, quemadmodum Aristoteles, D. Thomas, ac reliqui viri Philosophi tradiderunt. At Ecclesiæ vox nihil tale indicat, quale illi fiunt, unde malos ab eo cætu excludamus, qui Ecclesiæ sibi nomen propriè vindicat. Quamobrem nulla est improprietas, nullus abusus, si Ecclesiâ etiam ea nuncupetur, quæ in uno baptismo, una fide, una religione improbos habeat probis admixtos.

Quamquam aliter deinde respondere possumus,

Hieronymum de Ecclesiâ Christi in eum sensum fere loqui, in quo populum Dei, domum Dei, servos Christi propemodum usurpamus (1). Fit enim nescio quomodo, in casus gignendi additus ad bonos potissimum vocem illarum intelligentiam deducit. Ita si ad Ecclesiâ vitio depravatam referantur, abusus fortasse nonnullus est; qui mente magis concipitur, quam verbis significari potest. Nam & populus Dei ille in sacris litteris dicitur frequentissime, qui Deo peculiariter dicatus est, in quo scilicet Dei fides viget, ac cultus; quamvis in eo sint aliqui peccatores. Sed ad Hieronymi testimonium satis.

Ad id vero quod subjunctum est capite sequenti respondebimus, ubi explicabitur, quoniam sensu ad Ephes. 5. Apostolus Ecclesiâ nominatur. Quod autem domus Dei etiam illa sit domus magna, in qua sunt vasa aurea, & argentea, lingnea quoque & fictilia, non est necesse demonstrare. Id tamen, etsi perspicuum est, ad futurum tempus reservamus, cum primi capitis argumenta diluentur. Jam, quod postremo loco ex verbis Augustini obijcitur, id caute & legendum; & audiendum est; quemadmodum ante nos viri ecclesiastici admonerunt. Possunt enim verba illa duplicem sensum ingerere, unum, ut soli iusti intelligantur Christi & Ecclesiæ administrari esse, soli remittere peccata, soli ecclesiasticam habere & auctoritatem & potestatem. Quem sensum constat non rationi solum, sed Ecclesiæ, fidei, sacrisque etiam litteris repugnare. Sed de hac re non est huius aut loci, aut instituti disserere. Alteri ergo sine dubio Augustini sensus est, ut soli iusti dicantur claves regni celorum, potestatem ligandi ac solvendi, spiritum veritatis, & reliquas spirituales gratias accepisse: quod universa dona hæc non propter malos, sed propter bonos & promissa & collata sint. Sic enim quæ deoponitis, ac dispensationibus paternis familiis tribuit in familiæ commoditatis distribuenda, non æconomis hæc, sed familiæ ipsi tributa esse intelliguntur.

Si quæ episcopis, & clericis populos dedit in pauperum expendenda usus, ea non episcopis, & clericis, sed pauperibus dicitur contulisse; sic etiam, si princeps homini denaro quicquam ob amici sui preces meritumque donavit, id iure, ac vere dicit se non homini tenore, sed amico donasse. Ad quam omnino legem illa quoque explicanda sunt, quæ ex Augustino contra Petri, & successorum ejus auctoritatem afferuntur (2). *Claves non unus homo Petrus, sed unitas accepit Ecclesiæ.* Item (3). *Potestatem ligandi, ac solvendi Petrus cum omnibus tamquam personam gerens ipsius unitatis accepit.* Item (4). *Ecclesiæ claves data sunt, cum Petro datum sunt: & cum ei dicitur ad omnes dicitur, Pascite oves meas.* Quæ omnia, ut opinor, nihil aliud significant, quam Petrum, ac cæteros Ecclesiæ ministros, nec sibi, nec ob sua merita, sed Ecclesiæ, obque Ecclesiæ causam claves, reliquaque Evangelii publica munera accepisse. Quamquam priora illa scio aliter ab aliis interpretari. Sunt enim qui ea referant ad vultum potestatis, quem mali, quia legitimum habere non possunt, dicuntur

(1) *Dupliciter homo Dei dicitur. S. Thom. 3. p. 2. q. 4. art. 4. ad 1.*

(2) *In serm. Apost. Petri, & Pauli.*

(3) *Rom. 10. in Joan.*

(4) *In lib. de ego. Christi.*

que non habere. Alii referunt omnino ad gratiam, non illam sacramentalem, quæ etiam per malos ministris dari solet, sed quæ precibus ministris responderet, ut de consec. dist. 4. quo modo Augustinus videtur significare (1). Alii tandem existimant, Augustinum de publicis rapinibus, usurariis, concubinaris, sacrilegis loqui, a quibus olim, perinde ut si essent ab Ecclesiæ præcisi, non licebat sacramenta percipere. Ideoque illiusmodi ministri gratiam sacramentorum non dabant. Verum hoc disputare, ut sæpe jam diximus, non est huius diei ac temporis. Et Valdensium ipsania jampridem explosa est: nec in eo negotio nos nunc oportet elaborare. Itaque de his dictum est satis. Nunc argumenta, quæ a principio contra Ecclesiæ auctoritatem posita sunt, quam brevissime possumus, refellamus.

CAPUT POSTREMUM.

In quo argumenta primi capitis confutantur.

RESPON. AD 1. PRIMUM vero argumentum promptissimum est refellere: nec uno tantum, sed multis etiam modis; tum, quod nec Moyses, nec Josue, in quorum gubernatione tempus illud erat positum, in populi furorem & insaniam inciderunt; tum, quod ne certum est quidem, eos, qui in castris remanserint, in flagitium omnes consensisse: quin vero simillimum est, nonnullos etiam repugnasse. Nam ubi primum Moyses illam vocem edidit, *Si quis est Domini, jungatur mihi, congregati sunt ad eum omnes filii Levi, consecraveruntque manus suas Domino, unusquisque in filio & in fratre suo*. Ex quo intelligitur, qui ad unam Myi vocem se illi conjunxerint, qui a Domino steterint, quos Dominus iustitiæ suæ administratos in ultione secerit, hoc in eo scelere cæterorum socios & consortes non fuisse. Quid quod Aaron nondum sacerdotio fuerat initiatus, nec adhuc ei fuerat superhumeralis imposuit, rationalique adstrictum & aptatum, *in quo erat doctrina & veritas* (2). Nihil ergo mirum, si Aaron, filiique ejus, nec pastores populi constituti, nec sacerdotes consecrati, in fide ac religione errarunt. Quamquam Aaron, quod & Petro & Marcellino postea accidit, metu peccavit, non infidelitate. Nihil ergo contra nos assertur, qui asserimus, sacerdotes pastores jam Ecclesiæ a Christo institutos errare omnes in fide ac religione non posse. De argumento itaque primo tantum.

RESPON. AD 2. Secundum autem videtur esse gravius, quo non Calvinus modò, sed Donatistæ etiam adversum catholicos usi sunt, quemadmodum in libro de unit. Ecclesiæ cap. 12, Augustinus tradit. Sed non est necesse nova nunc responsa meditari, quando huic argumento egregie ab Augustino responsum est. Plerumque, ait, *sermo divinus impias turbas Ecclesiæ sic redarguit, tanquam omnes tales sint, & nullus bonus omnino remanserit*. Inde quippe admonemur, in suo quodam numero eos dici omnes, id est, omnes filios gebennæ. Isti ergo vel imperite, vel fallaciter agentes, colligunt de scripturis talia, quæ vel in malos bonis usque in finem permixta, vel de vastatione prioris populi Judæorum dicta reperiuntur; & volunt ea detorquere in Ecclesiam Dei, ut tanquam defecisse ac perierisse de toto orbe videatur. Hactenus Augustinus. Huiusmodi ergo Prophetarum oracula hunc in primis sensum habent, ut, quoniam in comparatione malorum adeo pauci boni sunt, ut nulli esse videantur, scriptura totum una comprehensione populum reprehendat, quamvis in eo nonnulli sint boni. Deinde prædictiones propemodum illæ erant, non reprehensiones. Describitur enim populus ille non qualis tunc erat, sed qualis post Messias adventum futurus erat. Uterque sensus, ne hæretici nostrum esse cautescent, exemplis Scripturæ manifestis comprobandus est. Ezechiel eodem, quo & Hieremias, tempore vaticinatus est. Quid dicat ei Dominus, audiamus (3). *Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde*. Et putas in tota hac depravata domo partem aliquam superesse, cui generalis illa sententia non conveniat? Audi quid etiam dicat Dominus (4): *Signa Thau super frontes virorum gentium & doleantium super cunctis abominationibus, quæ sunt in medio ejus*. Non ergo omnes in populi flagitium consenserant, non omnes attrita fronte & duro erant corde. Esto aliud exemplum. *Salvum, inquit (5), me fac, quoniam defecit sanctus*. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum. En unus totius generis humani culpas voce magna & queribunda deplorat, perinde ac si relictus sit solus. Sed quid dicit illi divinum responsum? *Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam*. Intelligens ergo jam suæ querimoniz se plures habere consortes, *Tu, Domine, inquit, servabis nos a generatione hac in æternum*. In libro autem contra Donatistas post collationem cap. vigesimo idem quoque Augustinus, *Ne forte, ait, arbitrentur Prophetarum tantummodo moris fuisse, & non ad novum Testamentum, sed ad veteris consummationem pertinere, sic arguere reprehensibiles, quasi omnes in eo populo arguantur, & sic alloqui laudabiles, quasi omnes ibi laudentur; ecce sic ad Corinthios Apostolus loquitur: Paulus Ecclesiæ, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini, gratia vobis & pax a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo*. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, divites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia, &c. Quis hæc audiens credat in Ecclesia Corinthiorum esse aliquos reprobos, quandoquidem verba ista sic sonant, velut ad omnes directæ sit ista laudatio? Et tamen paulo post dicit: *Obsecro autem, fratres, ut non sint in vobis schismata, &c.* Et in hoc horrendo vitio tanquam omnes increpans dicit: *Divisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis, &c.* Hactenus ille. Poterat & ea commemorare, quæ in eadem epistola subiecta sunt (6): *Tanquam parvulis in Christo lac potum vobis dedi, non escam: nondum enim poteratis*.

(1) Cont. Donat. l. 3. c. 22. (2) Levit. 8. 8. (3) Ezech. 3. 7.
(4) Ezech. 9. 4. (5) Psalm. 11. 2. (6) 1. Cor. 3. 1.

iratis: sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnalis estis. Cum enim sit inter vos zelus & contentio, &c. Item (1), Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit. Item ex epistola ad Galatas (2); O insensati Galatae, & quis vos fascinavit non obedire veritati, &c. Et postea tamen ait (3), Fratres, si praecipuus fueris homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, in iusmodi instruere spiritu lenitatis, &c. Item ad Philippenses, Omnes quae sua sunt querunt, & non quae sunt Jesu Christi, &c. Quas res in ea dispositione, & multas alias similes a summo Theologo praeteritis arbitror, quod essent faciles; sunt certe ad praesens institutum utiles, easque ferre in epistola ad Vincentium attigit. Jam quod pleraque ejusmodi prophetarum testimonia ad populi Judaici statum & mores post Messiam referenda sunt, & sequenti libro ex multis exemplis cognoscetur, & nunc satis in uno exemplo demonstrabitur. Aggeus Zorobabelem, ac Jesum sacerdotem magnum, totumque omnino populum, ut domum Dei edificarent, his verbis admonuit (4): Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus, & confortare Jesu sacerdos magne, & confortare omnis populus terrae, & facite: quoniam ego vobiscum sum, & Spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere. At eodem postea capite subiunxit Aggeus: Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et responderunt Sacerdotes, contaminabitur. Et respondit Aggeus: Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus, & sic omne opus manuum eorum: & omnia, quae obtulerunt ibi, contaminata erunt. Quomodo omnino locum convenientius de populi statum post Testamenti veteris consummationem intelligimus, tamen Augustinus (5) ad formam quoque superiorum hoc exemplum interpretatus est. Sed, ut dixi, & ad populi conditionem post Messiae adventum aptius hoc congruentiusque refertur, & plura alia praesertim apud Esaiam huic proposito inservire, lib. proximo ostensuri sumus. Itaque de Esaiæ, Hieremique testimoniis dictum est satis.

RESPON. AD 3. Illud vero, quod tertio loco subijcitur, Ecclesiam occultam esse posse, Donatistae etiam olim posuere. Quibus tamen Augustinus (6) occurrit in hac verba: Non est Ecclesia nobis operata, quia non est sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Et de illa dictum est; Non potest civitas abscondi super montem posita. Donatistis operata est, &c. Tantum Augustinus.

Primum autem illud falsum est, veterem populum aliquando nullam Ecclesiae speciem habuisse. Nam cum se solum relictum quæreretur Elias. septem millia virorum Scriptura commemorat genua sua non curvasse ante Baal; quibus sane illud perspectum & exploratum erat, non fidem & unitatem, sed regnum esse divisum; extareque proinde in Hierusalem templum Dei, summum sacerdotem, veram de lege ac religione doctrinam. Ejusmodi Tobias erat, qui, (7) cum tribules

reliqui essent ad vitulos aureos, quos fecerat Jeroboam, ipse pergebat ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Israel, decimas fideliter offerens, & cetera his similia secundum legem Dei pauculus etiam observans.

Deinde non loquitor. si populus ille ita vacillavit, ut pene cecidisse videatur, si ita dissipatus est, ut propemodum formam & speciem amiserit, Christi quoque Ecclesiam usque adeo obscurari posset, ut hostia ejus species ostulgeat. Plebs enim illa verus, ut quæ caeca esset, ruinam saepe calcinabatur. Et quoniam futurum erat, ut illi reipublice tanquam sempiterna nox esset effusa; nihil mirum, si sensum obscurata est, & evanuit. Quid autem, si quandoque etiam vix apparuit, cum tam parva lux tenuisque noctis splendor afflaret? nempe lucerna lucens in caliginoso loco (8). Sed hæc explicabuntur in sequenti libro diligentius.

RESPON. AD 4. Nam Hilarii auctoritatem, qua nos Calvinus urgendo existimat, Vincentius Augustinus quondam opposuit: sed hic loca omnia, quæ ille ex Hilario collegerat, tanquam meras calumnias contudit, & obtrivit sere in hac verba (9): Ecclesia aliquando obscuratur quidem multitudine scandalorum, sed etiam tunc in suis firmissimis eminet. Aliquando tentationum fluctibus operitur atque turbatur; & tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hilarius, unde putasti insidiantum contra testimonia rei divina, &c. Potes hoc modo dicere, nec Ecclesias Galatiae tunc fuisse, quando dicebat Apostolus, O stulti Galatae, quis vos fascinavit? Sic enim calumniaris docto viro, qui tardicordes & timidos graviter increpabat. Quis enim nescit, illo tempore obscuris verbis multos parvi sensus fuisse delusos, ut putarent hoc credi ab Arianiis, quod etiam ipsi credebant; alios autem timore cessisse, & simulate consensisse? Quamquam & illi, qui tunc firmissimi fuerunt, & verba hereticorum insidiosa intelligere posuerunt, pauci quidem erant in comparatione caeterorum, sed tamen etiam ipsi quidem pro fide fortiter exultabant, quidam toto orbe latitabant. Hilarius ergo decem provinciarum Asianarum antizania, non triticum arguebat, aut ipsum etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur, quanto vehementius, tanto utilius arguendum putabat. Habent enim etiam Scriptura canonica hunc arguendi morem, ut tanquam omnibus dicatur, & ad quosdam verbum perveniat. Haec tunc Augustinus.

Ac Hieronymus (10), Ingemuit totus orbis, inquit, & Ariannum se esse miratus est. Periclitabatur navicula Apostolorum, ardebant venti, fluctibus latera suadebantur, nihil jam supererat spei, Dominus exsistatur, imperat tempestati, bestia moritur, tranquillitas redit. Manifestius dicam; omnes Episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterriti, ad Ecclesias redeunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Aegyptus excepit, tunc Hilarium de praelio convertentem Galliarum Ecclesia complexa est, tunc ad reditum Eusebii lugubres vestes lilia mutavit. Hæc Hieronymus, multa quoque alia,

G

quæ

(1) 1. Cor. 5. 2. (2) Gal. 3. 1. (3) Galat. 6. 1. (4) AGG. 2. 5.
 (5) L. con. Donat. post collat. c. 20. (6) De unitate Eccl. c. 14. (7) Tob. 1. 5. (8) 1. Petr. 1. 29.
 (9) In epist. ad Vincent. nrm. 48. (10) Advers. Lucifer.

quæ brevitas studio prætereo. Sed hæc satis sum, ut omnes intelligant, nam Ecclesiæ in alto hæresum, seditionum, discordiarumque procellis fluctantem, fuisse jactatam quidem, ac pene operam fluctibus (1); sed non fuisse tamen in tanta etiam tempestate demersam. Quin, in suis, licet paucis, fortissimis etiam, qui quo magis in remigando laborant, eo spectabiles clarioresque fuerunt. Nec hoc loco opus est Ecclesiæ Romanæ fidem lucemque proferre, quæ nunquam omnino ipsa læuit, sed toti semper urbi manifesta fuit; quemadmodum sexto postea libro accuratius ostendetur.

RESPON. AD 5. Nec vero sub diversis Pontificibus fides Ecclesiæ aut solvitur, aut occultatur; quin eo etiam tempore Ecclesiæ catholica, fidei lux manifestum argumentum edit. Judicia tunc pastorum perlestantur, quæ sine certo Ecclesiæ capite infirma atque incerta erunt. De qua re alio libro differemus.

RESPON. AD 6. Jam in sexto argumento Calvinus & multum operæ ac verborum sumit, & vane se labore frangit. Poterat brevis ac facilius dicere, quoniam synagoga extincta omnino & deleta est, Ecclesiæ quoque Christi funditus esse delendam. At discessio, quam prædixit Apostolus, venire non potest, dum vera Ecclesiæ facies extiterit. Id Calvinus dicit, non probat. Itaque falsum est. Quia posteaquam Germaniæ non solum a Romano Pontifice, sed a Romano eodemque suo Imperatore majore ex parte defecit, illa fortassis Pauli prædictio impleta est, instantque proinde Antichristi infelicitissima tempora. At filius hominis veniens fidem non inveniet in terra. Sed huic argumento respondet Hieronymus (2), illam hic fidem nominari, de qua Dominus agebat, *Fides tua te salvam fecit*; & alibi de Centurione, *Non inveni tantam fidem in Israel*; & rursum ad Apostolos, *Quid timidi estis medicæ fidei?* nec non & in alio loco, *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis*; &c. Nec enim Centurio, aut illa muliercula in Trinitatis sacramenta crediderant; sed simplicitas mentis, & devota Deo suo anima commendata est. Hæc est fides, quam raro inveniam. Deus pronuntiavit; hæc est fides, quæ etiam apud eos, qui bene credunt, difficile perfecta invenitur. Eodem quoque modo Augustinus respondet (3), Dominum de perfecta fide loqui, quæ ita difficilis est in hominibus, ut in ipsis admirabilibus sanctis invenitur aliquid, ubi trepidaverint. Addit rursum, propter iniquorum abundantiam & peccatam donorum, quæ illi potissimum ætate erit, Dominum ita loquutum. Propterea enim non dixit, Filium hominis veniens non inveniet fidem in terra: sed quasi dubitans, *Putasus*, ait, *inveniet fidem?* non quod ille cuncta sciens de aliqua re dubitaret, sed ut sua dubitatione figuraret nostram; quæ propter multa scandala circa finem sæculi pollutantia hoc erat infirmitas humana dilata. Illorum autem error eripiendus est, qui vanissimis argumentis adducti sunt ut putarent fidem in solo uno manere posse. Cum enim Ecclesiæ non

men collectivum sit, si unus tantum crederet, non crederet Ecclesiæ. Adde quod Dominus per Matthæum dicit (4), *Eccce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. Vobiscum, ait. Et per Joannem (5), cum pollicetur spiritum veritatis fidelibus sempiternum, pluribus illum pollicetur, non tantum uni. Adde etiam, quod corpus non est unum membrum, sed multa, ut Apostolus ad Corinthios docet (6). Sed corpus Christi, quod est Ecclesiæ, ut idem ad Ephesios ostendit (7), usque in finem permanebit. Non ergo nunquam multi fideles in Ecclesiâ deerunt.

Præterea triticum simul cum zizanij in agro, bonique pilces cum malis in reti (8) usque ad consummationem sæculi durabunt. Non ergo solum in uno manebit fides. Sed deficiet hostia & sacrificium. Equidem hanc Danielis vaticinationem non ad finem sæculi, sed ad Synagogæ consummationem existimo referendam. Quod si quis ad tempus Antichristi referre velit, cum hoc ego non magnopere contenderim, modo sic interpretetur, ut propter crudelissimi tyranni sæviriam sacerdotum a publico & sole, ni sacrificio desistant. Quod vero ex Apocalypsi Joannis obijciatur, quoniam valde obscurum est, nihil contra nos habet ad faciendam fidem virium: tamen hoc oraculum in Luthero fateor esse completum, cui data est clavis putei abyssi, ut errores penitus demersos atque defossos eruendo tanta caligine orbem obduceret, ut vel lucem ipsam tenebris circumfudisse videretur. Sed affulget adhuc Ecclesiæ lumen his, qui oculos habent ad videndum. Nam Lutherani cæci sunt, & duces cæcorum. Si autem omnis gloria filie regis ab intus, nihilque in ea externi splendoris est; qui fieri potest, ut illa cohæreat, *Astutis regina a dentris suis in vestitu deaurato, circumdata varietate?* item, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona?* Et, *Non potest civitas abscondi super montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant?* cæteraque similia, quæ sunt, ne longum faciam, prætereunda. Planum est igitur, in sponsa Christi, in qua nihil fictum, nihil simulatum est, sed omnia vera, sincera, solida, omnem etiam externam gloriam ad interiore virtute & splendore procedere. Ac de sexto argumento nimis multa diximus.

Reliquis vero argumentis diluendis illud admonere operæ pretium est, per figuratam dictionem multa, quæ parti conveniunt, in totum solere transferri. Id nobis in usu est, cum persæpe alias, tum magis cum de civitate, populo, regno, omniisque omnino cœtu loquimur, de quibus ea in universum dicimus, in quæ non omnes reipublicæ partes, sed interdum pauca etiam concurrunt. Populum enim robustum, gentem bellicosam appellamus, non quod omnes in ea republica aut robusti aut bellicosi sint, sed quod viri ex ea ad rem bellicam selecti ejusmodi soleant esse. Nec enim aliter de humana republica, ac de humano corpore loquimur. Dicitur autem homo agere vel pati, quæ manus pesque vel agit vel etiam patitur. Dicitur

(1) Matth. 8. 24. (2) In Dialog. advers. Lucifer. (3) De unitate Eccl. c. 13. (4) Matth. ult. 20.
(5) Joan. 14. & 26. (6) 1. Cor. 12. 14. (7) Ephes. 5. 23. (8) Matth. 7.

sicut mundus immundusve, si facies aut munda aut immunda sit; eodemque omnino modo similiter in reliquis. Inde adeo venit, ut vocabula, quæ quibuscumque Ecclesiæ partibus convenire videmus, Ecclesiæ ipsi attribuantur. Ad hanc enim legem Ecclesia dicitur amica, pulchra, immaculata, sancta, videlicet ratione bonorum; hortus conclusus, fons signatus ratione electorum. Qui cum prima atque optima pars sint Ecclesiæ Christianæ, imo vero regni cælorum cum sint principes, quamvis in terrena republica despicatissimi ac contemptissimi, vere ac jure ea, quæ in eos conveniunt, in totam Ecclesiam transferuntur; quoniam, ut ex Aristotele etiam ante docuimus, id civitas aut esse aut facere dicitur, quod in ea primarii aut optimates aut esse dicantur, aut facere. Neque hoc loco, ubi a Lutheranis vel maxime petimur, Lutheri testimonium negligendum est, quo intelligant hi rem esse tam apertam atque dilucidam, ut eam ne Lutherus ipse quidem negare potuerit. Is igitur cum in concione quadam ad populum explicaret, quemadmodum Ecclesia sancta diceretur, per synecdochem docet Matthæum scripsisse, latrones blasphemasse, cum unum eorum id fecisse Lucas scribat. Sic unus & idem populus, ut ait, arguitur in Prophetis, cum multi sint inter eos boni; rursus laudatur, cum multi sint inter eos mali. Et pulcherrimæ charitatis ea est figura, quæ communia faciat omnia bona, communia item omnia mala; ut alter alterius onera portet, & sic impleat legem Christi. Sic civitas, vel regio, vel domus fecisse, aut passa esse dicitur, quod aliquot in ea fecerunt, aut passi sunt. Hæcenus Lutherus. Hic ego hæreticos universos appello, ut jam vel ipsi sint iudices, num prudenter nobis opponant Ecclesiam hortum conclusum esse, fontem signatum, puteum atque vivæ, paradisum cum pomorum fructibus, sanctam, pulchram, perfectam, sine macula, & ruga gloriosam, ut in ea nullum præcolum, nullum infirmum, nullum improbum esse conspiciant. Sed respondeamus ad singula.

RESPON. AD 6. In septimo argumento Canticorum de Ecclesia encomium ponitur, cui abunde, ut reor, satisfacimus. Additur deinceps, in arca solos eos fuisse, qui salvati facti sunt: arcam autem Ecclesiæ imaginem extitisse. At ne quis in hunc errorem incideret, ut putaret omnes, qui per baptismum in Ecclesiam transeunt, esse salvos, Idcirco Petrus caute, & sapienter adjecit, *Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptismus: non carnis depositio sordium, sed conscientie bona interrogatio, &c.* Alioqui etiam, quod Hieronymus adversum Luciferianos ait, ut in arca omnium animalium genera; ita & in Ecclesia universarum gentium, & morum homines sunt: ut ibi pardus & hædi, lupo & agni; ita & hic iusti & peccatores, idest, vasa aurea & argentea cum lignis & fictilibus commorantur. Arca igitur in eo purissimum Ecclesiæ typus est, quod extra eam nullus servatus est, non in eo, quod omnes intra illam facti sunt salvati. Sed arce Sacramenta ex Hieronymo

in dialogo illo petantur. Nos pergamus ad reliqua.

Christus, ajunt, non est alterius Ecclesiæ caput, nisi ejus cujus salvator est. Hoc primum non est adeo expeditum. Est enim caput Angelorum Christus, nec constat tamen, an eorum sit proprius servator. Certe ego non poto, quamvis contra sit a nonnullis disputatum. De qua re non est hic locus differendi. Deinde ea connectio insana est, Christus est Ecclesiæ salvator, ergo omnes, qui sunt in Ecclesia servati. Est enim salvator omnium hominum, maximo fidelium (1); nec omnes tamen ipsa salvos facit: Atque ut Christus corpus suum, quod est Ecclesia, servet; servet, inquam, rei efficientia & exitus: adhuc non sequitur, cum omnes qui sunt in Ecclesia servare. Tum quoniam jam satis ostensum & patefactum est, quoniam de Ecclesia vere dici, quæ ei non omnium, sed quarundam partium ratione conveniunt; tum quoniam totius partiumque vocabula latius fusa sunt, quam voces corporis, atque membrorum, quemadmodum paulo post explanari solemus. Ita non fit, ut si corpus Christi, omniaque ejus membra servantur, partes Ecclesiæ servantur omnes. Nec vero Paulus ait, Christum exhibere sibi gloriosam Ecclesiam; solum astruit seipsum tradidisse, ut eam exhiberet gloriosam. Quemadmodum autem mortuus ille est, ut omnes viveremus, nec vivunt omnes tamen; sic se tradidit pro Ecclesia, ut eam mudaret & glorificaret, nec tamen omnes, qui in Ecclesia sunt, mudantur & glorificantur. Tamen vere Ecclesiam suam sibi exhibet gloriosam; sed nec in omnibus partibus, nec in hoc fortasse tempore.

Porro id, quod sequitur, facillimum est. Nam quamquem filii Dei aliquando secundum prædestinationem nominantur; at propria, eademque frequens denominatio a præsentis iustitia fit, ut capite tertio explanatum est. Videmus autem vere filios exheredari, ac iuste aliquando quidem. Non itaque colligitur, Filius est, igitur percipiet hereditatem; nisi illud simul ponas: Et jam quod accepit, non amisit. Quoniam autem filius Dei non semper probus intelligitur, sed is quoque interdundum, qui paterna bona prodegerit; etiam hoc distinguendum puto, Ecclesiam e Dei solum filius constare. Nam si filios voces, qui per baptismum sunt Christo & Ecclesiæ geniti; id nos asserimus. Sed in his sunt improbi quidam & multi filii, quos patris, matrisque cura parturit iterum gessit, donec formator in eis Christus. Sin filios Dei juxta frequentiorum Scripturæ usum eos tantum appelles, qui probi, & sapientes sunt; certe Ecclesia non ex his modo constituitur, sed ex illis etiam, qui paternæ & probitatis & sapientiæ effugium elerunt. Nam & in hos nomen filii quandoque diffunditur. Nonne, inquit (2), ipse est pater suus? At generatio perversa erat, & infideles filii. Item (3), Filios nutriti, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Item (4), Convertimini, filii revertentes, & sanabo aversiones vestras. Item (5), Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Quod de sanctis Ecclesiæ viris dictum esse, omnes Christi fideles agnoscunt. Unde autem appellat spinas, nisi, ut

(1) Tim. 4. 10.

(2) Drui. 32. 6.

(3) Esai. 1. 2.

(4) Hieron. 2. 22.

(5) Cant. 2. 2.

Augustinus ait (1), propter malignitatem morum & eandem unde filias, nisi propter communionem sacramentorum? Bona ergo filia in medio malorum est, in eademque paterna domo. Sed ovile Christi nonnisi ex Christi ovibus constituitur. Quid tum? quasi non alias pecudes habeat pastor. Habet sane capras, habet & hœdos. Pastori itaque non modo ovile est, sed & caprile, & hœdile. Hœdi porro, & agni in Dei cognitione intelligentiaque discreti sunt, in hominum scientia, & cogitatione confusi. Dum hic vivitur, diversi licet greges, in una tamen congregatione sunt, adeoque permixti, ut segregari non possint, donec ille veniat, qui separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis, & statuet quidem oves a dextris, hœdos autem a sinistris (2).

Sed ut argumento hanc scholæ more pressius distinctiusque respondeam, illud considerandum censeo, quod ut nomen ovis non in eo solum loco, sed in sacris fere literis (3) pro bonis ac iustis accipitur, sic ovile Ecclesiam in bonis iustisque designat; quales sunt, quemadmodum supra diximus, voces alie nonnullæ, ut exemplis causa, amica, columba, immaculata, hortus conclusus, fons signatus, paradysus cum pomorum fructibus, quæ nimirum voces Ecclesiæ vel propter iustos, vel etiam propter electos tribuuntur. Quocirca non fit, ut si in ovili non sunt nisi oves, in Ecclesia non sint hœdi, quos sponsa pascere iussa est, quoad eos ab agnis pastor ille summus segregaverit. Nomen etiam ovis malos nonnunquam in Ecclesia significat, nedum probos. Hinc enim illa sunt (4), *Erravi sicut ovis quæ perierat*. Et (5), *Omnes nos quasi oves erravimus*. Et (6) *Sicut oves in inferno positi sunt*. Et (7), *Iustus est furor tuus super oves pascuæ tuæ*. Et in Evangeliiis (8) ovem errantem legimus. Et (9), *Oves, quæ perierunt, domus Israel*. Atque cum Dominus Petro commisit oves, si nomen hoc pro solis bonis usurpatum censeamus, verendum est utique, ne mali a Petri cura exstiment se exemptos. Sane vero quicumque fidei sacramentum habent, Petro intelliguntur esse commissi: nec ab eo modo requirendum, si gregem bonorum paverit; sed illa etiam, an, quod infirmum fuit, consolidarit, & quod ægrotum, sanarit, & quod contractum, alligarit, & quod abjectum, reduxerit, & quod perierat, requisierit. In quem sensum ovile Christi non est angustius, quam Ecclesia; sed perinde ut illa, cum sanis morbosas etiam oves continet. Dominus autem Joannis capite decimo in illum alteram sensum vocem ovis usurpavit. Jam quod in hoc septimo principali argumento demum objicitur, id in promptu est refellere. Nam si ex discipulis pseudoprophetae exierunt, intus ergo prius domique erant: nec enim aliter exire potuissent. At non erant, inquit, ex nobis. Hoc duobus modis exponitur. Initio significat Joannes fictos illos, & simulatos Christi discipulos fuisse, qui quasi amici ad tempus, & socii mensæ, in die necessitatis recesserint (10). Inter nos versabantur, ait, eandem nobiscum

mensam cæteraque omnino sacramenta habebant communia, sed simulatio virtutis erat, venditatio, ostentatio; ideoque, quod non erant ex animo, & vere nostri, non erant ex nobis; nam si fuissent tales, quales nos sumus ex animo Christiani, permansissent utique nobiscum. Deinde de viris forte Apostolicis loquitur, cum ait, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*. Nonnulli siquidem statim a principio nascentis Ecclesiæ nomine se Apostolos venditarunt, cum non essent Apostoli Christi veri, sed pseudoapostoli (11). Quod igitur dicit, tale est: *Ex nobis exierunt*, hoc est, a nostra schola, & societate: sed non erant ex nobis, id est, non vere erant Apostoli: si enim ii fuissent, nobiscum profecto permansissent. Veri enim Apostoli, quos ad Evangelii munus delegit Christus, non tum hoc, tum illud, sed idem dicebant semper: eratque illi constans ac perpetua ratio & veritatis, & virtutis. Hoc enim ad auctoritatem Evangelii pertinebat, ut ejus primi administrari, quibus scilicet illud est creditum, odorem, saporemque Christi (12) semper, & in omni loco servarent. Contra vero operarii subdoli, quamvis aliquando se transfigurassent in Apostolos Christi (13), sed insipientia tandem eorum manifesta erat omnibus (14), & fini secundum opera ipsorum. Quamquam, si de prædestinatis, ut Hieronymo, & Augustino visum est, Joannes loqueretur, nihil adhuc hæretici conficerent. Nam quæ rerum consequentia est, Non sunt ex nobis, id est, non sunt ex electis: non igitur sunt in domo Dei, quæ est Ecclesia? Quasi vero in domo Dei non sint cum valis electis in honorem vasa etiam non electa, nempe in contumeliam. Sed ad argumentum septimum diximus multa. Nunc octavum diluamus.

RESPON. AD 8. Et ad testimonia quidem ex Canticis post ea, quæ dicta sunt, nihil est necesse respondere. Illud autem, quod ex Apostolo objectum est, Dives Augustinus in libro secundo Retractionum (15) ita interpretatur, ut Ecclesiam describat Apostolus, non quæ jam sit, sed quæ præparatur ut sit, quando apparebit etiam gloriosa. Et in libro de perfectione iustitiæ, Cum enim, ait, non tantum Apostolus dixerit, ut exhiberet sibi Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, sed addiderit gloriosam, satis significavit: quando erit sine macula, aut aliquid huiusmodi, tunc utique, quando gloriosa. Non enim modo in tantis malis, in tantis scandalis, in tanta permixtione hominum pessimorum, in tantis opprobriis impiorum dicendum est, eam esse gloriosam. Nam si Dominus ipse non fuit glorificatus, nisi resurrectionis gloria, quomodo dicenda est ante resurrectionem suam Ecclesia ejus esse gloriosa? Mundat ergo eam lavacro aque ablucens peccata præterita; deinde perficiem ejus sanitates, facit eam occurrere in illam gloriosam sine macula, & ruga. Hæcenus Augustinus. Cujus sententiæ fuit non solum D. Thomas (16), sed etiam Hieronymus (17) ac Bernardus (18). In quem omnino sensum Esaiæ (19) testimonium idem Augusti-

(1) De unitat. Ecclæ. c. 13. (2) Matth. 25. 23. (3) Joan. 10. (4) Psalm. 118. 176.
(5) Esa. 53. 6. (6) Psalm. 48. 15. (7) Psalm. 73. 1. (8) Matth. 18. 12. Luc. 15. 4.
(9) Matth. 10. 6. & 15. 24. (10) Eccles. 6. 10. (11) 2. Cor. 11. 13. (12) 2. Cor. 2. & 15.
(13) 1. Cor. 11. 23. (14) 2. Tim. 3. 9. (15) Cap. 19. (16) 3. p. q. & art. 3. ad 1.
(17) In Hier. cap. 31. (18) In seq. omni. Sancti. hom. 3. (19) Esaiæ 51.

glossinus interpretatus est in lib. contr. Donatist. post collat. cap. 8. Quamquam altera est ejus loci commodior intelligentia, ut inelucubatus & barbarus populus non sit Ecclesiam Dei opprimiturus, quem admodum opprimit qui pede calcit. Et cap. 9. docet distinguenda esse tempora Ecclesie, & pro diversitate varia Scripturæ loca, quæ partim Ecclesie puritatem, partim malorum permissionem enuntiant, esse concilianda. Memini me tamen sic Pauli verba aliquando exponere, ut ad efficientiam baptismi etiam præsentem illa omnia referantur. Quod enim ait, *Ut eam sibi exhiberes sine macula*, hoc planum & expeditum est, cum sine controversia omnes omnino maculas baptismi deleat: quod vero subiungit, *Sine ruga*, id certum est ad baptismi novitatem attinere, qui veterem hominem soluit & absumpsit. Renovatur quippe, ut aquilæ, juvenus nostra per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quam effudit in nos abunde (1), &c. At, quomodo Ecclesia per baptismum gloriosatur. Næpè tunc gloriosa sponsa sponso suo exhibetur, cum illi virgo genere ac virtute clara, pulchra, munda, veste pretiosa, auro gemisque ornata exhibetur. Non autem regina illa, quæ astitit a dextris regis in vestitu deaurato circumdata varietate; non Esther regis solgens habito, & circumdata gloria sua; non in omni gloria sua Salomon, ita gloriosus descriptus sunt, quin gloriosior Ecclesia sua Christo sit recens baptismi initiata sacramento. Nec enim minus in Ecclesiam, quam in synagogam ista quadrant (2), *Lavate aqua, & emundavi sanguinem suum estis: & unxit te oleo, & vestivi te dysscoloribus, & calcavi te hyacinthis, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus. Es ornavi te ornamentis: & dedi armillas in manibus tuis, & sorquem circa collum tuum. Es dedi in aurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Es ornata es auro, & argento, &c.* Quæ singillatim in baptismi efficientia explanare, erat facile id quidem, sed hujus temporis non est. Non ergo cogimur ad futurum tempus ea effecta referre, quæ in præsentis baptismi Ecclesie præstat (3). Omnia siquidem illa in duo hæc Apostolus contulit, ut Ecclesia sit sancta & immaculata. *Ut exhiberes*, inquit, *sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata*; qualem certe nunc etiam credimus esse, non in omni sua parte quidem, (nam id, quemadmodum ante diximus, non est necesse) sed in multis membris, quorum sanctitas & puritas facit, ut Ecclesia ipsa sancta vere immaculataque dicatur.

Sane in parvulis adultisque nunc primum per baptismum lotis, nulla prorsus questio est, quin Ecclesia sancta & immaculata sit: sed esse sine macula, ut Augustinus docuit (4), non absurde etiam ille dicitur, qui & criminibus caret dampnabi-

lissus, & ipsa peccata venialia non negligit mundare elemosynis. Hos enim immaculatos Scriptura vocat. *Ero, ait, immaculatus cum eo. Quomodo? Observabo me ab iniquitate mea. Item, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* In his ergo, qui ab iniquitate & crimine mundi sunt, (sunt autem plurimi) Ecclesia immaculata est; quævis imperitatis nonnihil, hoc est, culpæ venialis ex levi inconstantiq; natura contrahant omnes.

Secundum hanc interpretationem, quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli magis consentanea videtur, patet, Ecclesiam etiamnum extare in quibusdam suis membris quidem prorsus immaculatam, hoc est sine omni omnino macula, in quibusdam vero ita puram, ut quiddam maculæ, lævis illius tamen, possit habere. Sic in quibusdam columba est, in quibusdam perfecta. Perfectos autem pingui, ut ajunt, Minerva appellamus eos, quibus vita mortalis contenta est, qui assequuntur, quantum homines possunt, & optimam in terra vivendi rationem & viam, tamen in rebus minimis quandoque deficient. *At omnis, qui peccat, non cognovit Deum: & omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit.* Hunc locum D. Bernardus in Concione de Septuagesima, cujus initium, *Magna mihi consolatio*, accipit de filiis Dei secundum prædestinationem, quos interpretatur non peccare, id est, non permanere in peccato. Divus autem Augustinus Homilia quarta in hanc Joannis epistolam, & secundo libro de Baptismate parvulorum, cap. 8. & lib. 2. contra Parmenianum, cap. 7. & multo fusius in lib. de perfect. justit. exponit filios Dei non peccare ex hoc, quod filii Dei sunt; eos vero, qui peccant, non cognoscere Deum, quæ ratione peccant. Peccatum enim non a fide & scientia, sed ab ignorantia proficiscitur: Fides contra & charitas, quibus filii Dei sumus, non agunt perperam, sed resutant omne peccatum. Quam sententiam Divus Thomas cum familia sua sequitur, secunda secundæ, questione vigesima quarta, articulo undecimo ad primum. Eandem secuti sunt cum Augustino alii Episcopi Africani, ut patet in epist. quinque episcoporum ad Innocentium.

Quemadmodum enim Paulus dicere potuit (5): *Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*; ita homo justus, & ex lege alias naturæ repugnantem leviter aliquando deficiat, illud quoque vero dicet, *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Quam interpretationem, quoniam ei & hujus epistolæ quædam loca, & ipsi clarissimi consentiunt, non audeo equidem interpretare. Sed ut dicam ex animo quod sentio, mihi magis Hieronymi (6) sententia placet, qui non putat Joannem

(1) Tit. 3. 5. (2) Ezechiel 16. 9. (3) Ad eccles. in præsentis hoc omnino referre videntur Fab. Papa ep. 3. ad Hilari. Galasius in decret. de apoc. Conc. Tol. 6. cap. 1. Sixt. 3. ep. unic. cap. 5. Hieron. in ep. ad Eph. cap. 5.

(4) De perfect. just. contr. Cuest. (5) Rom. 7. 20.

(6) In 2. lib. advers. Jovin. de pen. dist. 2. Si enim. Simon Saleneus quandam quaesturiam sibi conjunxit, & discipulos suos deus libere agere quæ vellent, secundum enim gratiam salvati Bombei, & non secundum opera jurata. Irenæus auctor ep. lib. 1. cap. 20. Quosque quoque in cognitione & scientia, quæ moralibus falso pollicebantur, consuetudinem constituebant, cum tamen opera charitatis negligentes: adversum quos epistol. ad Tim. scripta sunt epistol. ad Pet. 2. & 1. Joan.

in genere de peccato loqui, sed tantum de mortali. Id quod in toto quasi contextu epistolae facile cernitur. Hoc enim Apostolus ibidem agit, ut ostendat nullam esse communicationem locis ad reverbis, Christi ad Belial, nec misceri posse iustitiam & iniquitatem, crimina & charitatem, Christum & Antichristum, non plus certe, quam noctem & diem. Nam fore quidam haeretici, quales nunc sunt ex Lutheranis plurimi, quibus sacris fuit, si semel baptismo suscepto fidem haberent etiam sine operibus. Quem errorem a primo statim cap. Joan. cepit depellere in haec verba, *Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt ulla. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mensimur.* Item cap. 2. *In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata eius observamus. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est.* Item eodem cap. *Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est.* Item, *Qui diligit mundum, non est charitas Patris in eo, &c.* Item cap. tertio, *Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit.* Scilicet, ne quis putaret de quolibet peccato etiam levi futurum esse sermonem. Iniquitas enim grave peccatum est. Tunc ergo subiungit, *Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non (*) vidit eum, nec cognovit eum.* Nam est cognitio quaedam scientiaque de Deo iis familiaris, & propria, qui spiritum intellectus, scientiae, sapientiae, consiliique habent: quoniam spiritum omnes improbi carent. Itaque nec vident, nec cognoscunt Deum, quoslibet visiones & revelationes Dei habere se praedicunt. Item. *Filioli, nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est. Qui facit peccatum, nempe mortale, ex diabolo est. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: videlicet quoadmodum filius Dei est, quoniam semen ipsius, hoc est, Charitas, in eo manet; & ut arbor bona, nisi vitietur, non potest malos facere fructus; sic filius Dei crimen & flagitium committere non potest, nisi filius Dei esse desierit.* In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii Diaboli. Qui iustus est, filius Dei est; qui non est iustus; nec diligit fratrem suum, filius est diaboli. Item in fine epistolae: *Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, hoc est, non violat charitatem, sed servat mandata, quoniam generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum.* Nimirum quoadmodum semen ille conservat, generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum. At si volens semen illud abiecerit; ex quo semine natus est, tunc profecto Diaboli effectum iam malignus non solum tangit, sed utitur eo etiam pro suo. Quem Hieronymus sensum Augustinus etiam amplectitur, homilia in hanc epistolam quinta. Atque utinam haec Apostoli doctrina nostri saeculi hominibus non esset necessaria. Sed videmus esse multos, qui contra fratrum societatem & charitatem neglecta, aliisque Evangelii & naturae praeceptis omisso, preculis, meditationibus (non enim contemplationes dicam) die nocteque vacantes, mentiuntur se & nosse, & dili-

gere Deum. At in hoc scimus quod cognoscimus eum, si mandata eius observamus. Qui enim non diligit, non novit Deum. Haec est autem charitas Dei, ut mandata eius custodiamus. Sane qui totum secundam, tum maxime tertiam epistolam eiusdem Apostoli legerit, intelliget evidentius, totum Apostoli sermonem eos coarguere, qui bonos, iustos, amicos, & filios Dei se esse sine proximi charitate mentiebantur. Id vero gravius, quo maiori simulationis artificio fingebant se cognitioni Dei, & contemplationi vacare. Verum de hoc argumento plura dicta sunt, quam fortasse ratio inliciti operis postulabat.

Itaque ad illud ex epistola ad Hebraeos testimonium, ne molestum sit plura dicere, dicemus nihil. Nec necesse est tamen aliquid dicere, cum in eiusmodi argumentis diluendis nostra opera, & studium minime desiderentur.

RESPON. AD 9. Illud etiam est facile, quod in novo argumento primum opponitur. Jam enim demonstratum est, ut Ecclesia sancta sit, non operere omnes eos sanctos esse, qui illius partes esse dicuntur. Non autem, quamvis id Hieron. fecerit (1), Ecclesiam dupliciter usarpamus, & eam, quae tota sancta & tota corpus Christi sit, & eam, quae cum sanctis malos habeat permixtos; sed id docemus populum Christianum vere sanctum dici, licet non omnes, qui in hoc populo numerantur, sancti sint. Nam argutias illas elegantissimas, quibus hoc impugnatum est, consilium est negligere: Sophistarum quippe sunt mæzæ nugæ, gerris, ut ajant, Siculis vaniores. Præterquam quod forsitan Ecclesiam sanctam credimus, quia populus est Deus per baptismum dicatus, consecratus, sanctificatus; hos enim Scriptura sanctos appellare solet. Illud vero, quod statim additur, diligenter expendendum est. Aliud porro est partes Ecclesiae esse, aliud esse Ecclesiae membra (2). Nomen liquidem partis latius diffunditur, nomen membri contractius est. Pars ad totum refertur, membrum ad animantis corpus. Ita pars sine vita invenitur, ut in lapide, ligno, ac cæteris ejusmodi: membrum autem vere & proprie sine vita ne intelligi quidem potest. Quomodo enim improbi partes quidem Ecclesiae sunt, membra Ecclesiae aut Christi non sunt: Sunt autem diaboli membra; at in Ecclesia esse censentur, civesque civitati haec & annumerati & adscripti: cives mali & flagitiosi tamen. Quo vero pacto improbi atque improbi eandem omnino populum constituent, nec sit tamen societas locis ad tenebras, conventio Christi ad Belial, D. Augustinus egregie explicat contra Donatist. post coll. cap. 6. Quae una ex re cæteræ hujus argumenti confirmationes extrahimus, quod ajunt, digitalis evanescunt. Sive enim dicas corpus, sive panem, sive granum, sive triticum, seu alia similia quævis nomina sunt, quæ bonis per se convenient quidem, sed per bonos illi etiam populo, cujus boni primariæ sunt partes. Hunc vero sensum omnia quoque Augustini verba (3) præ se ferunt; est, quam ut indicandum sit. Negat enim malos in corpore Christi esse, nec posse habere Christum membra damnata. Negat in columbae membris computari. Negat ad illam Ecclesiam per-

(*) Præteritum pro praesent. (1) In comm. ep. ad Galat.

(2) D. Th. 3. p. 9. b. ar. 3. ad secund. (3) Ibid. 3. de diff. Chr. 6. 32.

portinare, quæ non habet maculam nec rugam. Negat spectare ad compagem domus Dei, aut in ea etiam habitare, in qua unanimes solum habitant. Etenim hæc uniuersa, ut perpe dictum est, tantum probis ex se attribuantur, & horum ratione attribuantur Ecclesiæ: quemadmodum ratione partis in toto ipso insignis atque præcipue quedam de toto enuntari solent, quæ partibus singulis non perinde conveniunt. Quanquam August. illum fortasse Hieronymi partitionem secutus est, ut Ecclesiam bifariam distribueret: & eam, quæ omni ex parte bona Christi quæ corpus sit: & eam, quæ ex bonis malisque constet. Quæ vero fronte nobis Augustinus obijciunt, qui in libro retract. 2. cap. 18. & in Psalmum 24. ac 25. & libro contra Petil. 3. cap. 12. & de unitate Ecclesiæ cap. 23. & contra Donatist. post collat. a 4. usque ad undecimum cap. (1) nostram habet apertissime constantissimeque sententiam? Nec dubium est, Cyprianum atque Hieronymum eadem nobiscum concinuisse; illum in epistola ad Maximum (2), hunc in comment. epistola ad Galatas (3), & in dialogo aduersum Luciferianos. Ac de nono argumento hæcenus.

RESPON. AD 10. Decimo vero argumento ex his, quæ in 7. dicta sunt, satis, ut arbitror, responsum est.

RESPON. AD 11. At undecimo argumento hoc habeto responsum. Non abhorret a sacrarum literarum consuetudine, si eundem omnino populum nunc propter iustos saltem beatumque dicamus, nunc propter impios miserum & infelicem. En Moyses Israelem modo vocat populum electum, beatum, gentem sanctam, populum Dei peculiarem: modo durissima cervicis populum stultum, & insipientem. Atque Esaias interdum populum Gomorrhæ, interdum etiam populum Dei appellat. Et revere si Scripturæ usus est, quemadmodum in consolatione secundi argumenti multis exemplis perfecimus, perinde populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ut si omnes essent boni: consuetudinem est quorū, ut populus idem & in reprehensione vituperationeque vocetur iniquus, & in consolatione ac laudatione sanctus. Nec Augustinus dubitavit, Ecclesiam nigram in malis, formosam in bonis interpretari in 3. lib. de doct. Christ. cap. 32. Quia Origenes Ecclesiam propter eos, qui columbas in illa vendunt, speluncam latronum appellavit, tract. in Matth. 15. Quod si hoc nos præsidium deficeret, habemus alterum: quod in huiusmodi major quædam vis boni, quam mali est, plusque omnino valent pauci boni, ut plebs bona sit, quam multi mali, ut nominetur mala. Ecclesiam præterea sanctam dicimus, quod Deo peculiariter sacra sit: quæ ratione, quamvis mali in ea sint plurimi, Synagoga Satanæ appellari nec debet, nec potest. Hinc enim in Concilio Constantensi ejus impudens maledicentia damnata est, qui Romanam Ecclesiam Synagoga Satanæ appellavit. De undecimo autem argumento dictum est satis.

RESPON. AD 12. Duodecimum vero infirmum & negatorium est, tamen Calvinus inde exultare

non dubitat, unde erubescere debuisset. Rariocinatur ille quidem interdum argute, sæpius eleganter; sed quandoque adeo inepte, insolite, frigide, ut viz eum credas, non dico eruditionem acumenve, sed aut rationem omnino nullam, aut servum etiam communem habuisse. Tantum hæreticos error & cæca pertinacia potest, ut omnem proflus doctrinam adimat, intelligentiæ lumen extinguat, & universam ingenii retundat aciem. Sed ad rem. Illud est verum, Græcos esse schismaticos, ideoque apud eos Ecclesiam non esse. Credimus enim unam catholicam Ecclesiam. Quæ necesse est, ut qui ab unitate se separat, quoniam non est in una Ecclesia catholica, ne in Ecclesia quidem ille sit. Nec Græci solum schismatici sunt, sed sunt etiam hæretici, tum propter alia, tum hæc præcipue de causa, quod negant unum totius Ecclesiæ pastorem esse a Christo in B. Petro institutum. Sed hæc importune hoc loco, alibi oportune differuntur. Quod si quia Christo vero Ecclesiæ capite ita deficiant, ut ei abrogent fidem: hos fateor, ac multo etiam magis privilegium ecclesiastici nominis amittere. Mortuo autem summo Pontifice, una sine dubio Ecclesia manet, & manet in ea spiritus veritatis: sed manca & imminuta sine Christi vicario, & Ecclesiæ catholicæ uno pastore relinquitur. Quocirca licet veritas tunc etiam in Ecclesia sit, at si controversiæ fidei & religionis oriantur, Ecclesiæ judicia sine capite in terris non adeo certa erunt. Quæ persequi, huius loci non est. Atqui Apostolus, cum eo loco dedita opera Ecclesiæ unitatem definire vellet, ejus rei prorsus oblitus est, a qua re nos dicimus unitatem Ecclesiæ pendere. Sed mirari satis non possum istorum hominum stultitatem, qui cum non servarint unitatem spiritus in vinculo pacis, sed ab Ecclesiæ se corpore sejunxerint, Paulum eo loco nobis obijciunt, qui illis vel adversissimus est. Nam si unum corpus, & non duo Christus habet, quo modo nos duas Ecclesias admitemus? Et si una est fides: qui in fide & religione discrepat, hic quomodo in una Ecclesia est? Qui autem Christi vicarium contemnit, is ne unum filium agnoscit? Certe qui cultum Dei pro suo sibi arbitrio fingit, is nec spiritum unum colit, nec patrem unum suscipit, nec in una proinde Ecclesia est: quæ sine recta & catholica fide Deum unum nec colere, nec habere potest. Verum isthæc, quæ extra causam, præterque institutam inivit occurrunt, paucis refellenda sunt. Reliqua itaque persequamur. In Græcis, ajunt, viri boni sunt aliqui. Sane, si sunt aliqui, hi tantum erunt, qui cum catholica fide consentiunt, qui ab schismate alieni sunt, qui unum omnis corporis tenent caput (4), unumque omnis ovilis pastorem, non in cælis solum, sed etiam in terris. Sic enim Christo capiti nostro ac pastori visum est, unum loco sui Ecclesiæ relinquere: quem simulatque fidelis abiceret, & corporis & ovilis defereret unitatem. Quemadmodum in Israel sob Hieroboam quidam erant viri pii, sed illi tantum, qui in divisione regni nullam fidei, religionis, sacerdotii divisionem meditabantur. Verum hæc alias. Nunc illud admodum puto, Apostolum eo loco Ecclesiæ perfectam unitatem

(1) De corn. dist. 4. Est unitas

(2) 3. lib. Ep. 3.

(3) Cap. 1.

(4) Coloss. 2. 19.

rem communionem describere: nimirum qualis in bonis sanctisque viris reperitur. Meminisse enim opus est, corporis nomen proprium esse Ecclesiae ipsorum. Unum igitur corpus uno primum spiritu definitur, qui illud non modo quasi anima vivificet, sed tamquam spiritus membra ejus singula ad finem suum quoque agat, moveat, intelliget. Deinde unum corpus unam quoque spem vocationis requirit: ubi spei vox pro re gloriaeque sperata usurpatur, ut illo etiam loco, *Spes autem, quae videtur non est spes*. Unum igitur finem, sicut cetera, haec etiam respub. habet, ad quem omnes ejus cives vocati ac destinati sunt, in quem proinde spectant omnia hujus corporis membra. Tertio loco una resp. unum Dominum, unum regem, unum caput desiderat. Nam si duo habent capita, monstrofa erit. Exigit praeterea unam fidem. Nisi enim hujus reip. cives fideles sint, Dei populum non conficient. Populus autem Dei intelligitur divino cultui ac religioni dicatus. Quod nisi una sit omnium communis fides, ne una quidem religio erit, atque adeo nec una Dei Ecclesia. Quid quod si diversa credimus, cum fides sit quasi hujus corporis oculus, eundem scopum & finem habere non possumus? Una ergo fides necessaria est. Necessarium est denique, praeter haec, baptisma unum, in quo inest ceterorum sacramentorum communicatio. Plebs quippe Christiana non interiore solum fidei communionem ac charitatis vinculo, sed externa etiam fidei testatione, sacramentorumque consociatione constat. Ex quo fit, ut nili in eodem baptismo, eisdemque omnino sacramentis membra exterius colligata sint, in unum Christi Corpus, quod est Ecclesia, coire non queant. Fecit autem Apostolus solius baptismi mentionem, tum quoniam inter omnia sacramenta vel maxime est unum: tum quoniam hoc sacramentum Christianae gentis proprium signaculum est, quo videlicet non confignamur modo, sed etiam sacramur. Id quod Synagoga circumcisio praestabat. Jam in verbis, quae addit Paulus, *Unus Deus, unus Pater*, &c. eo, ut mihi videtur, respicit, ne in uno hujus reip. domino tyrannidem ac dominationem subesse putaremus. Unum itaque dominum cum dixisset, blandioribus vocibus dominatum molli ac mitigat. Ne te, inquit, terreat unus Dominus: unus enim Deus idem est, unusque etiam pater. In Dei porro nomine bonitatem, suavitatem, providentiam nominis intellige. Beatus, ait, populus, cujus Dominus Deus ejus, sed ille multo beator, cujus Dominus pater ejus. In patre siquidem singularis amor & cura minime vulgaris designatur, ut non tam regnum, quam patris unam filiorumque familiam intelligas. Sed nescio quo pacto, dum Pauli verbis insitit atque haesit oratio, a proposito longius excurri, instituique mei pene immemor factus sum. Dicebam, Apostolum perfectam corporis Ecclesiae unitatem causis suis omnibus definire. Ecclesiae vero unitas latius extensa est, & in eis invenitur, qui non servant unitatem spiritus in vinculo pacis, nec inter se per amorem adhærescunt, nec alii alios apprehendentes capiti suo connectuntur,

Quin etiam partes quaedam in hoc toto sine fide insunt, ut haeretici oculi, quando ab Ecclesia non sunt exclusi. In quibus satis est unum baptismum, sacramentorumque eadem societas & communicatio, ut in una Ecclesia esse dicantur. Nam summum pontificem, episcopos, ceterosque Ecclesiae ministros potestate ac jurisdictione per haereticum abditam interiorumque privari, non modo non cerum sed ne probabile quidem esse, maxima auctoritate Theologi affirmant. Rectores vero ac magistratos, & reip. omnino administratores illos esse, qui reipub. hujusmodi partes non sint, ne cogitatione quidem informari potest. Ex quibus magna significatio fit, non esse æquam in omnibus Ecclesiae partibus unitatem, sed in quibusdam valde imperfectam. Id si minus intelligitur, ex corpore naturali percipi potest: in quo sic spiritus & anima existit, ut partibus quibusdam vim sentiendi tribuat, quibusdam vim crescendi, aliis, ut videtur, ne ullam quidem aut animalem, aut spirabilem facultatem, perinde ut si partes illæ nec animam, nec spiritum in se haberent. Quin etiam videmus, cum membrum aliquod sensu & vita carens arescit in corpore, quoniam reliquis omnino partibus continetur, motum quemdam externum ab spiritu participare: quamquam spiritus illi nihil interius vitaleque communicat. Quem profecto modum spiritus Christi in corpore Ecclesiae tenet ac servat. Quaedam enim partes ita animat, & vivas facit, ut nihil illis deesse vitalium motionum videatur: in quibusdam sic insluit, ut non vitam eis quidem, sed interiorum quandam spirationem quasi vitalem conferat; aliis autem externam vim suam facultatemque dimittat, ut quamvis mortua prorsus & arida membra sint, quia non sunt tamen a corpore excisa, a spiritu cum corpore moveantur. Quæ partium affectuum mirabilis continuatio ac series, licet tenuis illa quidem & modica sit, at tantum in Ecclesia valet, ut propter locum, quem habent in corpore, nonnullæ partes vel capita Ecclesiastici corporis appellentur. *Va*, inquit (1), *vebis, qui opulenti estis in Sion, optimates, capita populorum*: Membra videlicet aliquando, non ex vita, quam sua sponte & natura vendicant, sed ex situ, quem sortita in corpore sunt, per metaphoram transferri solent. Ita qui locum primum in Ecclesiae gubernatione tenet, caput Ecclesiae ille dicitur: tametsi proprie ac vere membrum corporis Ecclesiae non est. Sed de his, quæ ad Ecclesiae unitatem spectabant, quantum huic loco satis erat, dixisse videmur. Nunc de universitate Ecclesiae dicamus: nam id in tertio decimo argumento quaeritur.

RESPON. AD 13. *Καθόλου* Græce, si verbum verbo reddas, secundum totum interpretabere: *όλον* enim totum est. Unde catholica, ut Augustinus ait, nomen acceperit: quod in toto orbe juxta prophetarum prædictiones (2) diffusa est. Quia vero in toto orbe universæ etiam gentes intelliguntur, inde adeo venit, ut Ecclesia catholica, id est, universalis nominetur, quoniam in omni gente, populo, natione, sexu, conditione longe lateque patet.

Cu-

(1) *Amos* 6. 1. (2) *Malach.* 1. 11. *Daniel.* 2. 44. *Ezra.* 54. 5. *Pf.* 18. 3. & 71. 8. *Marc.* ult. 13. *Matth.* 1. 8. *Gen.* 26. 4. *Psal.* 22. 28. & 116. 1. *Luc.* 24. 47. *Apoc.* 5. 10. *Colo.* 3. 11.

Cujus utriusque rei extat insigno illud oraculum (1), *Postula a me, & dabo gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminis terra.* Atque hoc discrimine non solum a Synagoga, sed ab hæreticorum etiam conventiculis congregationibusque distinguitur. Sunt etiam qui dicant, Ecclesiam propter communem fidem, universalemque doctrinam, catholicam appellatam. Fides autem Ecclesiarum doctrina multifariam communis & universalis est. Primum ratione hominum juxta illud (2): *Predicate Evangelium omni creature*: deinde ratione loci, quemadmodum scriptum est (3), *Predicaverunt ubique*, & (4), *In omnem terram exiit sonus eorum.* Præterea ratione temporis, quoniam Apostoli non tam hoc, tam illud, sed idem dixerunt semper. *Fidelis*, inquit (5), *Deus*: quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo, Est, & Non: sed, Est, in illo fuit. Item (6). *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. Omnia mandata tua veritas.* Et posterius, *In æternum Domine permanens verbum tuum, in generationem & generationem veritas tua.* Quod igitur ab omnibus in omni & loco & tempore certo atque constanter creditur & docetur, id vero dogma catholicum nuncupatur; & quæ hujusmodi dogmata ac disciplinam habet, ea vere Ecclesia catholica. Nam hæreticorum conciones privatas habent, peregrinas, inconstantes, clandestinasque doctrinas. Bene ergo & prudenter Vincentius Lirinensis de prosa. nova. In ipsa, inquit, catholica Ecclesia, ad quam non una natio, non unus angulus, sed maris multitudo convertitur, id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim vere præcipue catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat: quæ omnia hæc vere universaliter comprehendit. Quæ cum ita sint, ille est verus germanusque catholicus, qui, quicquid universaliter antiquitus Ecclesiam catholicam tenuisse cognoveris, id solum sibi tenendum credendumque decernit. Quidquid vero ab aliquo deinceps uno præter omnes vel contra omnes novum & inauditum subinduci senserint, id non ad religionem, sed ad sententiam potius intelligat pertinere. Hactenus Lirinensis. Scio causas proferri alias solere, cur Ecclesia catholica sit; sed hæc nihil vitæ sunt cognominis hujus asserendi gravissimæ. Quibus positis illud argumentum facile diluitur. Primum Enim Ecclesia non ita modo contracta est & adducta in angustum, ut in orbe diffusa non sit; quin nostra memoria novus orbis apparuit multo maximus atque latissimus, in quem discipulorum Christi sonus exiit, ne quispiam dicat, Hispanos, Gallos, Italos, Germanos, cæterasque nationes, in quibus Christi nomen aut vivit, aut non omnino deletum est, minorem partem orbis occupare. Deinde satis est, Ecclesiam semel in totum mundum esse fufam, ut etiamnum vere catholica dicatur. Nempe eadem Ecclesia est, eandemque fidem tenet, quam Apostoli in universa terra vulgaverunt. Sane vero fidei præsentis universalitas ad eam universitatem referenda est, quæ tempore antea in Ecclesia fuit; & hæc ad illam tandem, quam

Apostoli in totum orbem ediderunt, quemadmodum in secundo libro demonstratum est. Ex quo efficitur, ut quamvis Christiana fides in unius forte provincie angustias redigeretur, nihilominus catholica esset, & provincia item, quæ eam fidem haberet, Ecclesia esset etiam catholica. Nam & Ecclesiarum singulæ sub universali comprehensæ catholicæ vocitantur, quoniam eam fidem habent, quam universalis tenet, tennique semper Ecclesia. Sed hæc, & ea quoque quæ restant, perspicua sunt omnia. Breviter itaque expedienda sunt.

RESPON. AD 14. Objicitur ergo in quarto decimo argumento, frustra omnium fidelium sensum expectari. Qui ergo argumento hæc brevissime retulerim. Duo sunt rerum genera, ut alias dictum est, quæ ab Ecclesia creduntur. Unum est earum, quæ ad omnes æque pertinent; ut Deum esse hominem, animum nostrum esse immortalem. Et in hoc genere non est valde difficile, omnium fidem sensumque cognoscere. Non dico autem, ut seorsum rogentur singuli, quod & permolestum esset, & oppido quam ridiculum, sed singulorum fidem in hujusmodi rebus statim se se prodere: satique mediocri adhibita diligentia cognitam nobis & perspectam esse posse, præsertim si res in contentione veniat, & vulgus suo more caleseat. Alterum est genus earum rerum, quas cognoscere non rudium & imperitorum in Ecclesia, sed majorum & sapientium interest; ut epistolam ad Hebræos esse canonicam, ac re iqua similia quamplurima. Quo in genere si vulgarem plebis sententiam roges, perinde erit, ut si a czco sensum colorum postulares. Cautè igitur atque prudenter, cum hujusmodi fortasse res in sermonem popularem incidunt, qui in vulgo paulo modestiores sunt, nihil omnino affirmatæ asseveranterque pronunciant; sed id se credere ac sentire in hisce rebus profitentur, quod Ecclesia credit, ac sentit. Quæ profecto nomine sapientes Ecclesiarum majoresque designant. Porro si in hoc, si in illo genere questio versetur, populus quasi de tribunali sententiam dicere nec debet, nec vero potest: quoniam, ut hic pro certo, & probat sumimus, ligandi, solvendi, judicandique potestas in singulis fidelibus non est, sed in Ecclesiarum præfatis, atque pastoribus. De qua re alio loco differemus. Nunc illud dicimus, in communi omnium controversia certum argumentum ex communi fidelium sensu deponi; quamvis non oporteat sigillatim omnium sensum perscrutari. In fide autem earum rerum, quæ propriæ sunt doctorum, atque sapientum, solam horum sententiam expectandam, vulgi ne expectandam quidem. Nam illi certam fidem faciunt catholici dogmatis; hi faciunt nullam. At vero in utrarumque rerum decretis ac legibus nec vulgus, nec sapientes omnes habent locum; sed ii tantum, qui sint Ecclesiarum pastores, quemadmodum libris sequentibus explicaturi sumus. Ea vero argumenta, quibus pastorum veritas atque apostolitas impugnata est, in librum huic proximum differantur, ubi hæc, multaque id genus alia longe opportunius refutabimus.

Cæterum quod duo symbola Ecclesiarum interno-

(con-

(1) Psalm. 2. 8. (2) Marc. 16. 15. (3) Marc. 16. 20. (4) ad Rom. 10. 18.
(5) 2. Cor. 1. 18. (6) Psalm. 118. 85.

scendæ Calvinus ponit, nempe ordinem in verbo, & sacramentis a Christo commendatum, ad quas omnino notas cen ad lydium lapidem omnis congregatio exigenda sit, quæ Ecclesiæ nomen obtinenda: bene profecto haberet, nisi hunc lydium lapidem in manu habere ipse vellet, cæteris negaret omnibus. Nos asserimus, Lutheranos nec sinceram Evangelii doctrinam, nec legitimam sacramentorum administrationem retinere. Illi contra nobis utramque notam inrunt. Ecquis erit iudex? Negant apud nos Ecclesiam esse; apud se, ut nos dicimus, existere mentiuntur. Ecqui sunt ii tandem, quibus lapis iste lydius est certus, solidus, germanus ad veram Ecclesiam explorandam? Arius, Nestorius, Macharius, Donatus, Pelagius, cæterique omnes hæretici, tum etiam cum Ecclesiæ bellum facient, eadem omnino insolentia se habere præferent duas illas Ecclesiæ quasi tesseras. Quapropter in quacunque de fide cum hæreticis controversia Ecclesiæ notio periclitabitur. Excipient animi protinus, nos aut in fidei errore versari, aut Christi sacramenta non perinde gerere, ut a Christo nobis institutum, atque præscriptum est.

Notior est Ecclesia, mihi crede, notior est quam ut quibuscumque motis quæstionibus ejus non solum auctoritas, sed res omnino & nomen in dubium revocentur. Verum hoc loco Calvinus sic insulsus exitit, ut nihil aliud ejus, nisi ipsa insolentia rideatur. Ecclesiam enim apud nos esse, modo ait, modo negat: nunc Ecclesiam dicit nunquam fuisse intermortuam, nunc contra verbi puram prædicationem asserit aliquot jam sæculis evanuisse; tum affirmat sub Romano Pontifice, quem Antichristum vocat, non esse Ecclesiæ nomen abolitum, sed sub ejus quoque tyrannide Ecclesias manere: tum asserit, præsentem omnem catholicorum censum idololatria, impleque doctrina contaminatos esse, claviumque proinde non habere potestatem. Quod si ita est, Christi Ecclesiæ qui sunt? Nempe, si Christi Ecclesiæ sunt, Ecclesiæ catholicæ membra erunt. Porro si membra sunt veræ catholicæque Ecclesiæ, nequeunt vel idololatriæ probare scelus, vel errores Evangelio contrarios docere. Item nisi solum mihi quoque ipsi videretur, exigerem ex illo, cogeremque ut responderet, num viros aliquot probos in catholicorum concione esse arbitretur. Si nullos, quoniam, ut ait, omnes ad unum sunt idololatræ, & in impietate esse pios nemo potest; eadem profecto causa ante Lutherum vir bonus in catholicis nemo esset, quippe cum ejusdem criminis rei essent omnes, in eodemque

errore versarentur. Ecclesia ergo Christi catholica jam ante Lutherum nulla in orbe erat. Et ubi sunt illæ de æterno Christi regno promissiones, quas, quoniam aperte, clare, perspicue sunt, nulla iste interpretatione potuit eludere? Sin autem verè pii inter nos sunt aliqui; non est certe apud nos Ecclesia impia, sed pia; a qua cum se contentionis studio Lutherani separaverint, exploratissimum est, a veræ esse Christi Ecclesia descendisse.

Quid? Anne ambiguum est, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Basilium, Chrysostomum, ceterosque optimos, ac præstantissimos viros, quos catholici & veneramus & agnoscimus, veræ Ecclesiæ Christi membra fuisse? At illi sunt a nobis universi, Lutherani universi repugnant; quod factissimum est ostendere. Sed quid ego stultus, qui suadere velim, Lutheranos hæreticorum more cum Ecclesia Christi bellare? Quasi verò difficile esset, causis evidentibus, ac necessariis addicere; hos neque in Apostolica, neque in catholica, neque in sancta, nec in una Ecclesia esse. Nihil sane facilius esset, nihil explicatius, nihil promptius, si bonus esset aut loci aut temporis. Nimirum quibus omnino rebus cum Donatistis Augustinus egit, ut eorum animos ad veram notionem Ecclesiæ voluit, sentit, Catholica, atque Apostolica revocaret, istidem nos Lutheranos vincere nullo negotio & labore possumus. Atque si res ipse, quæ tamen in manu nostra sunt, in hac nos pugna deserereot; at cognomina Catholici, ac Lutherani apertissime, planissimeque demonstrant, veram germanamque Ecclesiæ notam & characterem habere nos, illos non habere: quamvis Ecclesiæ nomen fingant, simulent, obtegant. Sicubi, ait Hieronymus (1), audieris eos, qui dicuntur Christi, a quoquam alio nuncupari, ut puta Marcionitas, Valentinianos, Pelagianos, &c. scito non Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Quo eodem discrimine Augustinus (2), atque Epiphanius (3) hæreticos a Catholicis distinguendos esse docuerunt. Cum itaque Lutherani cognomen ex Lutero traxerint, planum & expeditum est, eos a communis fide, atque Ecclesia catholica in privatam, & singularem hæresim abiisse. Nobis autem super terram nullus fidei magister est; unus Cælestis est Christus, a quo Christianorum cognomen est, quod habemus ex illo hereditarium. In Christi igitur Ecclesia sumus, de qua hæc ut brevissime dici poterunt, ita a me dicta sunt. Nunc ad reliquos locos ex ordine instituto progrediar: moxque ad meum munus, pensumque revocabo.

(1) *Advers. Luciferian.*(2) *Lib. 1. contr. Crescon.*(3) *Hæres. 70. Audianer.*

Finis Libri Quarti.

DE AUCTORITATE CONCILIORUM,

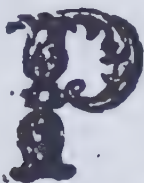
Quæ quarto loco est posita,

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

*Argumenta continet, quibus heretici utuntur ad
huius loci auctoritatem labefaciendam.*

1. ARG.

POST Ecclesie auctoritatem
auctoritas Conciliorum se-
quitur, quam heretici pluri-
mis argumentis oppugnant.

Illud primum est, quod
Ecclesia columna est, &
firmamentum veritatis. At

in Synodum soli Cardinales, & Episcopi veniunt,
qui & numero pauciores sunt, nec auctoritatis pon-
dere, hoc est, nec virtute, nec sapientia gravio-
res: non ergo Synodus regula credendi Ecclesie
est, sed contra, Ecclesia synodo.

2. ARG. Deinde Pontifices & Pharisei colle-
gerunt concilium, cujus sententia impla fuit, ut Joan-
nis 11. capitulo legitur: non ergo semper Synodi
sacerdotalis iudicium probandum est. Sicut enim
principes sacerdotum, & omnes concillium quere-
bant falsum testimonium contra Jesum, Matth.
26. & omnes principes sacerdotum, & seniores po-
pli adversum Jesum consilium inierunt, Matth.
27. Ita & episcopi ac pontifices nostri contrariam
Jesu Christo sententiam ferre possunt.

3. ARG. Præterea si veritatem episcopi tenent,
& falli non queunt, id ex divino aliquo pacto pro-
fisciscetur. At pactum hoc nusquam apparet; atque
ut appareat, haud aliter interpretandum est, quam
illud, quod cum Levi olim & posteris ejus Do-
minus inquit. *Pactum, inquit, (1) monui cum Le-
vi. Lex veritatis fuit in ore ejus, & iniquitas non
est inventa in labiis ejus: in pace & equitate am-
bulevis mecum, & multos avertis ab iniquitate.*
*Labia enim sacerdotis custodiens scientiam, & legem
requirunt ex ore ejus, quia Angelus Domini exerci-
tuum est. Vos autem recessistis de via, & scandali-
zastis plurimos in lege: irritum fecistis pactum Le-
vi, dixit Dominus exercituum. Item: (2) Obsecro,
Dorsive, custodite pactum custodientibus mandata
sua. In quæ verba Hieronymus, Non ergo, ait,
quod pollicetur Dominus, statim futurum est, sed
in eos sua promissa compler, qui custodiunt mandata
illius. Unde constat, pactum retinendæ veritatis
quondam cum sacerdotali tribu initum per poste-
riorum culpas irritari. Quo fit, ut ad eundem
quoque modum, si Apostolus, & succedentibus o-
mnino Pontificibus veritas a Christo promissa est,*

eandem tandem sint servaturi, quamdiu id non suis
peccatis egerint, ut veritate destitui mereantur.
Alloqui, ut Hieronymus in hunc Malachie locum
ait, *Ad sacerdotum quidem pertinet disciplinam,
interrogatos respondere de lege, sed si ignorantiam
in cæteris diligentem in scripturis sanctis obtenderint
negligentem, frustra jactant dignitatem, cujus ope-
ra non exhibent.* Atque idem etiam Hieronymus
scribit, falso sacerdotes illa jactare (3): *Nam
peribis lex a sacerdote, nec consilium a sapiente,
nec sermo a Propheta, cum Scriptura dicat, In
perversam animam non intrabit sapientia. Et per
Ezechielem Dominus (4), Querent, ait, visio-
nem de Propheta, & lex peribis a sacerdote, &
consilium a senioribus.* In quæ verba idem ipse
Hieronymus, *Hæc autem, inquit, non solum eo
tempore, quando Babylonius contra Hierusalem ve-
niebat exercitus, a Prophetis, sacerdotibus, & se-
nioribus querebatur, sed quotidie in Ecclesiis requi-
suntur. Quæ si visionem, legem, consiliumque per-
diderint, frustra Prophetas, & sacerdotes, & senio-
res habere se jactant.* Adde huc illud Hieremie
testimonium (5), *Sacerdotes non dixerunt: Ubi est
Dominus? & tenentes legem meam nesciunt me,
& pastores prævaricati sunt in me, & Propheta
prophetaverunt in Baal. Quibus verbis intendum
esse adversus ordinis magistros, Hieron. in com-
mentariis auctor est: Adde illud etiam (6), Spe-
culatores ejus cæci omnes, nesciunt universi; cæces
muti non valentes lavare, videntes vana, dormien-
tes, & amantes somnia. Ipsi pastores ignorarunt in-
telligentiam, omnes in viam suam declinaverunt.*
Quibus ex rebus facile intelligitur, non esse fiden-
dum pastorum sacerdotumque iudiciis, præsertim
si illis Dominus iratus est. Si ergo illi solum in
concilium coguntur, concilium profecto errare
potest.

4. ARG. Præterea conciliorum auctoritas illo
potissimum testimonio probari solet (7). *Si duo
ex vobis consenserint super terram, de omni re,
quæcunque petierint, fiet illis a Patre meo. Ubi
enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi
sum in medio eorum.* At hoc testimonium proba-
ret æque, provincialium synodorum certa esse ju-
dicia: quod a recta fide alienum esse cum ex aliis,
tam vero magis ex Concilio Carthaginensi sub
Cypriano constat, in quo non duo vel tres, sed
octoginta episcopi congregati, contra orthodoxam
de unico baptismo doctrinam errare (8): Sy-
nodorum ergo veritas infirmo, aut nullo potius
funda-

(1) Malach. 2. 5. & seqq. (2) Dan. 9. 4. (3) Hierem. 18. 18.

(4) Cap. 7. 26. (5) Cap. 2. 8. (6) Esa. 56. 10. (7) Matth. 23. 19.

(8) August. de bapt. contr. Donat. lib. 1. cap. 18. Rufin. lib. ecclesi. hist. 10. cap. 21. Leo. epist. 12. 13. 11. 22.

fundamento nititur. Atque in eo testimonio his tantum conciliis se assuturum promissit Christus, quæ in nomine ipsius convenirent. Primum ergo fidem faciunt se coire in Christi nomine: nam fieri potest, ut improbi episcopi adversus Christum conspirent. Deinde nihil verbo Dei addant, aut detrahant; illis enim hæc lex præscripta est.

5. ARG. Ad hæc concilium Ariminense sexcentorum episcoporum erravit cum Ario; Ephesinum secundum etiam frequentissimum cum Dioscoro; Constantinopolitanum vero trecentorum pontificum cum Leone Imperatore (1). Concilia igitur quamlibet generalia nullum argumentum firmiter Theologos subministrant.

6. ARG. Sexta item synodus apud Trullum celebrata non unum; sed multa peccavit: ut videre est canone secundo, tertio, decimotertio, quinquagesimo quinto, & sexagesimo septimo. Errare igitur in fide & moribus concilia possunt.

7. ARG. Albertus insuper Plehius vlr doctus & pius multis argumentis ostendit, æta, quæ nomine sextæ, & septimæ synodi circumferuntur, varios errores continere. Non igitur conciliorum etiam generalium fides adeo certa est, ut in dubium vocari non debeat.

8. ARG. Præterea Concilium Constantiense definiit. (2) Concilium esse supra Papam; Florentinum autem sub Eugenio IV. (3) & Lateranense sub Leone X: contrarium dogma finierunt: conciliorum ergo auctoritas infirma est.

9. ARG. Rursum Concilium Basileense definiit (4), esse hæreticum qui negaverit, Concilium esse supra Papam, aut asseruerit Papam transferte in alium locum posse Concilium, aut in aliud tempus prorogare. Et tamen nemo tam infans post ea tempore fuit, ut sententiæ contrariæ auctores hæreticos existimaverit: conciliorum ergo judicia incertiora sunt, quam ut certam fidem facere possint.

10. ARG. Præterea Augustinus lib. 2. de baptismo contra Donatistas, cap. 3. *Plenaria concilia*, inquit, *sæpe priora a posterioribus emendari*. Id quod certe non fieret, si semper veritatem assequerentur. Sed & Isidorus quinquagesima distinctione, capite, Domino. *Quotiescunque*, inquit, *in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius sententia conciliis magis teneatur, cujus antiquior & prior extat auctoritas*. Non igitur conciliorum decreta certa sunt omnia, sed interdum varia sunt, atque ideo inter se pugnantia.

11. ARG. Præterea, cum concilium dicitur errare non posse, aut intelligitur mutilum sine capite, aut integrum interveniente etiam capitis auctoritate. Si mutilum erravit aliquando, ut catholici ultro ipsi fatentur: si integrum, frustra ad fidei quæstionem finiendam congregabitur, cum Romanus Pontifex sine generali concilio rite de fide pronunciet, quemadmodum loco proximo sumus demonstraturi. Aut igitur conciliorum dog-

mata incerta sunt, aut vane profecto congregantur. Id quod Gregorius Nazianzenus in epistola ad Procopium, quæ est numero centesimo secundo, plane testatur in hæc verba: *Quodcumque episcoporum concilium fugio, propterea quod hæcenus nullius omnino Synodi finem aliqua utilitate prædictum, & unde res male habentes non magis exacerbat, quam curare faciunt, videre licuit*.

12. ARG. Postremo Œcolampadius argumentatur ex Concilio Romano sub Nicolao (5), ubi Berengarius, ut inquit, coactus est adjurare in verba falsissima, quæ nec Rôthenus libro tertio contra Œcolampadium cap. 12. nec Cajetanus in libello de Cœna Domini ab errore liberare poterunt. Hisque aliis argumentis contra hujus loci auctoritatem hæretici pugnare solent. Lutherus autem more suo rem nulla argumentatione, sed sola assertionem conficit, inquit (6). *Sæpius erraverunt concilia, præsertim Constantiense, quod omnium impissime erravit*. Et in quadam ad populum oratione, concilium primum, cui Apostoli & eorum discipuli interfuerunt, errasse ait, eo quod senserint legem & opera necessaria esse ad salutem. Sed enim hæc nos locum & confirmari, & tueri semper oportet, nec ex vera Ecclesiæ sententia falsa ulla ratione moveri.

C A P U T II.

Docet, quidnam nomen aut Synodi, aut concilii hæc sane loco significetur.

Nihil dubium erat, quin synodi vel concilii nomen, eadem quippe res est, patres semper nostri intellexerint sacerdotes, præsertim episcopos, in locum unum congregatos, ut causas eas scilicet definirent, quæ ad Ecclesiæ sive fidem, seu mores pertinerent. At Lutherani novum concilium volunt, omnibus retro sæculis inauditum, ubi de fidei quæstione judicent non episcopi & sacerdotes, sed rhetores, & laicorum turba, qui non via & ratione, sed verbis & clamore prævaleant. Verum hujusmodi errorem facillimum est eripere.

Tota enim fidelium Ecclesiæ congregari non potest, & ut posset quidem, non expedit tamen, ut ad indisciplinatum vulgum discipline nostræ convertere referantur. Quod si ad rempublicam vel in pace, vel in bello continendam solum esset concitatur & inrudire plebis consilium requirere, solum quoque est, ac multo etiam magis, valde ut in gravissimis de fide quæstionibus populi consensionem atque judicium requiramus. Ac si populus in rebus temporariis tuto & prudenter magistratum curæ, diligentiæ, consilio sese tradat, nec ferendis legibus quæ equam sibi aut consilii aut auctoritatis vendicet: ut plebem hi Christianam doceant, ut suis nolite rectoribus se committere, sed pergat in confectum illum admitti, ubi causæ omnino publicæ non a privatis hominibus, sed a publicis

(1) Tho. Vucl. lib. 2. de fide. ad. m. c. 9. Vm. in spe. lib. 14. cap. 12. Turr. lib. 3. cap. 58. Septima synodus ubi illa Cris. damnata est.

(2) Sess. 4. & 5. (3) Sess. ult. abbas. 12. (4) Sess. 23.

(5) de cons. dist. 2. Ego Bereng. (6) in lib. de cap. Bab.

publicis ecclesie magistratibus transigendæ sunt? Non sumus, inquit, adeo rudes & tardi; ut velimus aut totam plebem in concilium cogi, quod esset amentie, aut doctrine questiones ad indoctam vulgus referri, quod esset stultitie: sed id cupimus, quod & merito & optimo jure cupimus, ut nec sacerdotes imperiti in concilium veniant, & qui laici sacrarum literarum periti sint, sunt autem plurimi, hi ad synodum evocentur; & sive sacerdotes, sive laici, deligantur viri prudentia ac sapientia celebres, quorum consilio res omnes ecclesie, publicaque negotia gerantur. Quoniam non deeret, ut in his, quæ religionis sunt, irreligiøsus episcopus laico pio antefatur: aut in his, quæ sunt doctrinæ, laico docto antefert sacerdos indoctus.

Sed quod de ignavis episcopis calomniatur, id in consutatione argumentorum explicabimus: nam & hoc primo jam capite inter cetera objectum est. Quod vero dicunt, selectos e plebe viros in synodum cogendos esse, errant in eo turpissime, nec intelligunt, qualis sit reipublicæ Christianæ facies & forma a Christo instituta. Qua de re satis abundanter multis voluminibus ab Alberto Pighio, aliisque Catholicis disputatum est. Nunc vero cum Lutheranis ego non pugno, utrum omnes fideles sacerdotes fiant; non, utrum scemina a Christo sint ad ecclesie munia & sacrarum administrationem admittæ: quoniam hujusmodi questiones non sunt præsentis operis & instituti. Tantum dico, non sceminas, non laicos, sed solos sacerdotes & episcopos oportere in concilium cogi. Veniam, inquit Dominus Moysi (1), ad te in caligine nubis, ut audias me populus loquentem ad te, & credat tibi in præsumptum. Descende, & constare populum, ne fosse velis transcendere terminos, & peras ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, & ascendes tu, & Aaron tecum, &c. In hanc ergo formam Christus per Episcopos & Sacerdotes populum Christianum instituit: nec plebei ascendere ad consultandum cum sacerdotibus debent, sed præscriptis terminis contineri.

Sed ais, Moyses sacerdos non erat, & tamen ille docebat populum, religionisque questiones finiebat. At primum, nego Moysen sacerdotem non fuisse. Moyses, inquit, & Aaron in sacerdotibus ejus, Psalmo nonagesimo octavo. Item non modo obtulit Deo munera & immolavit: verum etiam Aaron & filios ejus consecravit. Sacerdos igitur erat. Illud Levitici octavo discrete explicatum est. Deinde dato mihi legislatorem alium, dato ducem & prophetam a Deo constitutum, dato hominem, cujus verbis Deum tantum auctoritatis dederit, & tunc ego fortasse dicam, ejusmodi virum, etiam si laicus sit, cum sacerdotibus consulendum. Sed illud uni Moysi concessum est. Transferri itaque passim in alios non debet. Nam quod proprie in controversiis finiendis legislator ipse præscripserit, planum in lege & expeditum est. Si difficile, ait (2), & ambiguum apud te judicium esse perspexeris, venies ad sacerdotes Levitici generis, &c. se-

quisque sententiam eorum: ne declinabis ad dextram, nec ad sinistram. In ambiguis ergo questionibus ad sacerdotes populos habet currere, in eorumque judicio requiescere. Adde hac illud Aggei (3), Interroga sacerdotes legem. Adde etiam illud Malachiz (4), Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum est. Nec in veteri Testamento solum ea præscripta forma est in controversiis finiendis præcipiendaque doctrina; sed in novo etiam aservatur, ut in utraque juxta re populus ab Episcoporum sacerdotumque labiis & judicio pendeat. Nam, quod ab Episcopis percipienda Evangelii doctrina sit, testis est Paulus ad Ephes. 4. Inquiens, Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, & doctores, &c. Quo loco Paulus, cum Apostolos, Prophetas, Evangelistas quasi in tres classes distribuisset, pastores tamen & doctores severe sane atque prudenter re ipsa confusos, sola cogitatione distinxit, ut iidem esse in Ecclesia, qui & pascere, & docerent, intelligerentur. Sed in his verbis lapsa consuetudo deflexit de via, sensumque eo deducta est, ut alios pastores, alios doctores intelligeret, quæ nulla perniciēs major Christianorum vicæ potuit asserri. Apostolus autem panes Episcopos ut regendi, ita quoque pascendi, ac docendi auctoritatem esse voluit. Attendite, inquit (5), vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. Et rursum ad Timotheum (6), & Titum (7), non alios Episcopos, alios doctores, sed eundem Episcopum du-ctoremque præscripsit. Ac per Hieremiam Dominum (8), Dabo, inquit, pastores, qui pascant vos scientia & doctrina. Doctrina igitur Evangelica a pastoribus Ecclesie expectanda est, quos & Episcopos esse, & doctores tradidit Paulus. At vero, quod Episcoporum ac Sacerdotum etiam sit de fidei controversiis decernere, Act. 15. c. tradit Lucas. Cum enim venissent Paulus, & Barnabas, & quidam alii Hierosolymam, suscepti quidem sunt ab Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, sed cum proposita esset questio, convenerunt, ait, non scemina, non juvenes, non laici; sed Apostoli & Presbyteri videre de verbo hoc. Quod si Petrus, ut mentes Antiochenorum dubitantium Synodi auctoritate firmarentur, non fideles omnes, sed solos Presbyteros cum Apostolis congregandos exilimavit, quid est, quod nos in Ecclesie gravissimum cœtum mulierculas, lanios, coquos, fartores convenire cupimus? Scimus enim, apud Lutheranos hujusmodi multos sacrarum sibi literarum scientiam assumere. Præterea cum in dubium venit, quænam pascua sint ovibus permittenda, quæ contra vitanda, pastorum ea consultatio est, non ovium. Ecclesie igitur pastoribus hujusmodi causas Dominus demandavit. Præterea claves regni cœlestis Christus non vulgo passim, sed Apostolis, eorumque successoribus concessit, ut in cap. Firmiter de sum. Trin. dicitur; nec enim quæ alterius & loci & temporis sunt, ea nunc probare debemus: in clavium autem potestate ex-

deus

(1) Exod. 19. v. 9. & 21. (2) Deut. 17. 8. (3) Cap. 3. 12. (4) Cap. 2. 7. (5) Act. 20. 28. (6) 1. Tim. 3. 2. (7) Tit. 1. 9. (8) Cap. 3. 15.

dem res sunt, aperire & solvere, & claudere & ligare, quemadmodum vel ipse Christus Mat. 16. cap. explicuit. Solvere ergo quæstiones circa fidem exortas, ligareque fideles expleto iam iudicio ad ostendendum non quovismodum est, sed eorum tantum, qui ut claudendi & apocendi, ita ligandi solvendi que auctoritatem habent.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod ex impedimenta tollere, quibus jamjam regni ætalonum clauditur, clavium munus est proprium. Ignotantiam igitur fidel, quæ sine dubio in ejusmodi impedimentis est, illi proprie tollent, quibus claves concessæ sunt. Accedit ad hæc, quod Apostolorum ad Rom. 10. celos esse intellexit Apostolos, cum eis illud prætauit, *In omni terra*, &c. Apostolorum ergo, & eorum, qui Apostolorum successores, populum exiit illustrare ceteros, ac vi sua populum continere. Quod si cæli illustratione totis, quibus omnia, quæ terra parte, maturata pubescunt: infuscanda hæc maneat necessæ est, ac vix juxta nomen suum arida. Atque etiam si tenebræ operient terram, & caliga populos, non hæc alii discutient, quam quibus a Christo dictum est, *Vos estis lux mundi*. Qui vero, quod superius est munus, inferioribus in Ecclesia tribuunt, hi similes sunt, ut si qui aut in terra viam illustrandi ponant, aut in pedibus vim cernendi. Sed quoniam de his satis & accuratius ab aliis disputatum est, satis fuerit hæc nos pauca breviter arguisse. Nec est profecto cur majorem in hac re locum desideremus, quam non raris modo, sed perpetuis etiam Ecclesiæ usus fecit esse perspicuam. Non enim patrum memoria, nisi episcopi & presbyteri in concilium vocantur; nec hi omnes, sed qui pastores Ecclesiæ, & rectores sunt. Episcopi enim, quos æmulares nostri vocant, sine causa aliquando in synodum sunt admissi. Sed nihil mirum. Nam & sine causa in Ecclesia sunt. Verum hæc alias.

Nunc complectar quod proposui brevi. Sane, nisi me opinio fallit, sicut nec simplices presbyteri, ita nec anulares isti Episcopi quidem in synodum cogendi sunt. Totum quippe Ecclesiæ Concilii negotium non ordinis, sed jurisdictionis potestate transigitur. Ferre namque sententiam, solvere aut ligare absque jurisdictione nemo potest. Constat autem, patres in synodo aut leges de moribus dare populo, aut de fidei quæstionibus judicare: quorum neutrum sine ligandi, solvendi que jus sacerdos facit. Sed utrumque hæc habeant, errant certe in modis luce Lutherani, qui synodum aliter quam Episcoporum & sacerdotum collectione definiunt; errat quoque turpiter pueriliterque Bocerius, cum ait, in synodum Ecclesiæ non debere cogi, nisi Dei filios. Primum enim, si solum Dei filii synodum Ecclesiæ faciant, quæro an convenire debeant ulro nec vocati, an potius futurus sit aliquis, cojes evocentur imperio. Si vocati in concilium veniant, æquis, rogo, ille futurus est, qui veros Dei filios internoſcat? Sin ulro veniant, quisque ergo de se iudicium feret, & suæ bonitatis opinione frater in concilium sese ingeret. Sed ut de se conjecturam habeat, quomodo reliquos justos esse & sanctos intellegit? Atque ut huiusmodi hominum insaniam apertius deprehendas, frange in rep. unquamlibet clives, qui sua & sponte,

& auctoritate se congregent ad censendum de legibus, de magistratibus, de religione, &c. quæ quæque apudiacus, quo magis virtuti sua & studiis hujus. Num talis Resp. forma & species, non a Solone dico, aut Lycurgo, sed ab ullo omnium cordato homine probaretur? Non igitur ea consilio ac perturbatio in Ecclesiæ synodum inferenda est, quam ne in vicis quidem & oppidulis homo sane mentis admittet. Nisi forte in illam insaniam recidamus, ut putemus, hominem, simulatque Dei filium esse deserte, potestate quoque regendi, pascendi, judicandi, ligandi, solvendi tri destitutum. Quod quidem quæ sit, non est hujus operis ostendere, sed in Repet. propheta animadverti potest, ubi civium tamen vel probitas, vel improbitas non adeo obscura est, ut non queat aliquando facile deprehendi: id quod in Christiana Repub. non perinde facile est, cujus scilicet præcepta virtus, quæ filii Dei & nominantur & sunt, occultissima est. Non enim qui in manifesto Judæus est, nec quæ in manifesto in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Judæus est, & circumcisio cordis in spiritu, non illæ, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Quamobrem si charitate amissa potestas item publica amitteretur, dici non potest, quantis tenebris Ecclesiæ esset circumfusa. De quo argumento & hoc superiore libro diffeminimus, & alii plerique dissererunt multo copiosius: nos quasi prætereuntes hæc diximus, ut lectores intelligant, quod ad præsentem locum satis est, Episcopos etiam malos in synodum congregandos, ut qui potestatem pascendi, judicandi, ligandi, solvendi non amiserint. Lethargos itaque ab hoc quidem sermone removeamus: ipsi autem intelligamus, synodi Ecclesiæ nomen non quovis, sed Pastores, & Pontifices Ecclesiæ complecti in unam locum congregatos, ut de causis Ecclesiasticis, hoc est de moribus, fide, religione pronunciant.

C A P U T III.

In quo Synodorum varia genera ponuntur.

Quorum hominum conventum synodos Ecclesiastica præferat, satis explicatum arbitror capite superiore. Nunc vocabulum partiendum est, ut singula conciliorum genera quidam veritatis & auctoritatis habeant, videamus. Et quidem Gratianus 3. dist. c. Regula, Synodos bisariam partitur, in generales, & provinciales. Hæc autem divisione, cum præterire aliquid maximum vitium in dividendo sit, unum prætermisum est. Nec enim solum generales & provinciales synodi sunt, sed etiam episcopales. Ita si placet nominemus, fabellamurque, si opus erit, verba. Sunt enim rebus novis, ut Cicero tradit, nova ponenda nomina. Quamvis hoc recens quidem illud, sed perceptum tamen usu a nostris, tritamque non a barbaris modo, verum etiam a Latinis. Concilia equidem generalia voco, quæ omnium Christianorum pontificum conventionione celebrantur. Inter multos autem sæpe disceptatum est, an generalis convocatio satis sit, an etiam sit necessaria congregatio generalis. Si enim Summus Pontifex concilium generale indicaret, non

congregantur tamen nisi soli duxerit Italia Pontifex, huiusmodi profecto synodus non est cur gerenda videatur. At contra, si necesse est, Episcopos omnes congregari, primum nullum forte in Ecclesia tale ad hoc concilium fore, in quod Episcopi antea consenserint. Deinde pessimum quique Episcopos, dum non solum per negligentiam, sed per malitiam synodo adesse contempserint, generaliam non esse calamitabitur. Ex principe in republica quilibet, si illi synodus displicerit, taceatur bare eam minimo negotio poterit, cessanteque Episcopos sine ullo querebimus, vel remotione deinde concilio interesse non posse. Verum, quoniam omnes huiusmodi controversias persequi non est operis institui, huius questionis breviter respondemus. Non satis est huiusmodi ad concilium generale, si evocatio generalis est, quando adeo pauci congregantur, ut maior multitudo provincialium parte relicta esse videatur: praesertim si causa legitima sit, cur Episcopi synodo non assuerint. At si per malitiam hominum pessimumque una & item altera provinciae desit, non propterea concilii generalis nomen amittitur. Sed ne si per negligentiam quidem, aut altera occasione quamlibet Episcopi aliquot desint, huiusmodi sol iacturam generale concilium faciet, nisi tunc dubium vertimus, an Concilia illa quatuor, Nicaenum, Ephesium, Constantinopolitanum, Chalcedonenae, generalia sint. Quamobrem ut fideles, ita nos hoc loco loquimur, ut synodum generalem omnium Episcoporum evocatione legitima firmamus, licet non sit omnium congregatio. Compertum enim fidei huiusmodi agendum est, cum de rebus viciisque Ecclesiae loquimur. Idque eodem modo fecerunt sapientes. Nec satis est tamen ad generale concilium evocatio generalis, nisi sit etiam generalis congregatio. Sed ad generalem congregationem omnium Episcoporum congregatio non requiritur. Neque hic definimus nisi id, quod frequens in Ecclesia est. Scimus enim concilia generalia sine evocatione celebrari aliquando posse, sed id perarum, atque adeo praeter artem est. Verum de his postea diligentius. Nunc ad reliquas partes propositionis divisionis revertamur. Provincialia concilia sunt, cum a Metropolitano, vel Primatu omnes unius provinciae aut etiam regni Pontifices evocantur. Episcopalia sunt synodi sacerdotum, quae ab episcopis singulis in sua diocesi haberi modo solent ob causas singularem Ecclesiarum causas. Nam synodi huiusmodi, praesertim in Hispania, non erant in usu olim, nisi ob eam causam, quae decima octava distin. cap. postremo exprimitur.

Hac divisione posita, & omnium consensu approbata, altera assumitur; Conciliorum, sive generalium, sive provincialium, seu episcopaliū quaedam esse congregata Romani Pontificis auctoritate, alia vero non sunt: rursum alia confirmata ab eodem Romano Pontifice, alia vero non ab eo confirmata. Nam Concilium Ephesium secundum, auctore Leone, coactum est quidem, sed non est a Leone, aut alio quovis summo Pontifice comprobatum. Basilienae quoque Eugenius Quartus indixit, nec tamen confirmavit. At Constantiense, quomodo a principio nullius Romani Episcopi auctoritate congregatum fuerit, confirmavit illud tamen Martinus Quintus Pontifex maximus. Con-

clitum hanc infirmitatem, quod & Innocentius & Callistus probaverunt, sine auctoritate summi Pontificis constare fuit. Cum ergo, quam Gratianus duplicem patavit esse rationem, in tres partes distribui debere reperitur, & Augusti trium bis distribuatur in quas: primum est de generali Concilio, sed dupliciter; tunc pars rationis de provinciali: post de episcopali discernenda.

CAPUT IV.

Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci huius auctoritas continetur.

I. CONCILIIIS simplicis, prima conclusio fit. Concilium generale, quod auctoritate Romani Pontificis nec congregatum, nec confirmatum est, errare in fide potest. Hanc conclusionem manifeste probat error Concilii Ariminensis, & Constantinopolitani sub Leone Imperatore: quem huius loci auctoritati in quinto argumento capituli primi obiecebamus. In ipsum quoque ostendit Gratianus decima septima distinctione, capite Regula, & capite Multis, Iulii, & Pelagii clarissimis testimoniis. Ideo definit Damasus in epistola ad Stephanum Archiepiscopum, & tria Concilia Africana, quae in epistola ad eundem Damasum hoc ipsum confessa fuerant. Non est quippe verum, ratumque Concilium, quod auctoritate Episcopi Romani caret: quemadmodum non ita solum Pontifices, sed Concilia eorum ipsa tradiderunt. Tradidit septima synodus, actio sexta, tomo primo, & octava Synodus, actio prima, & septima, & synodus Romana sub Symmaco, 96. distinctione, cap. Bene, & synodus nonaginta Episcoporum sub Damaso: historia tripartita libro quinto, capite vigesimo nono, & Concilium Lateranense sub Leone decimo sessione undecima, ubi eadem res dicitur in synodo Alexandrina desinere. Ita Socrates libro quarto historiae tripartitae, capite non tradit, regulam Ecclesiasticam iubere, ut Concilia ejusmodi praeter sententiam Romani Pontificis non celebrentur. Id quod Iulius in epistola ad Orientales dixit fuisse a Nicena synodo definitum, & Marcellus in epistola ad Antiochenos hoc ait Apostolos statuisse. Videlicet ejusmodi Concilia non solum infirma in Ecclesia fore semper ad fidem veritatis faciendam, sed conventicula propemodum fore iniquitatis, & tristes atque adeo exitiales exitus habuerunt. Mentiri vero ait Bucer eos, qui affirmant, non licere sine Romani Pontificis assensu concilium cogere. Id autem primum Eusebii & historiae tripartitae testimoniis confirmat. Deinde Est Canon inquit, Nicaeni Concilii de synodis habendis. Item quoque Canonis Apostolici, qui quotannis binas synodas in provincia quilibet praescribit. Asserit autem firmum ac ratum esse quicquid in huiusmodi Conciliis statuitur pro veritate contra mendacium, ita ut ne a summo quidem Pontifice rescindi possit.

Sed huius hominis impudentiae quis poterit sine Romacho respondere? Principio namque illud impudentiae quantum est, quod historiam Eusebii & Tripartitam nobis objicit, in quibus contra nos refertur nihil, pro nobis multa? Quid illud alterum? quod Nicenum Concilium, & canones Apo-

Apostolicis apperitur, in quibus de Synodis provincialium sermo est, quas summi Pontifices pro rebus Ecclesiarum institutione, & administratione præscripserunt. Nos autem de synodis generalibus loquimur, quas sine summi Pontificis assensu cogere non aliter accipiendum est, ac si regni principii sine principis assensu, argue adeo illo repugnante cogerentur. Illud vero quale est, firmum esse velle quicquid in his synodis statuitur? Pro veritate, ait, contra mendacium. Scilicet, si pro veritate est, ubiqueque firmatur, accipiendum est. Sed quis nos certiores reddet, pro veritate esse quocumque a synodis provincialium decreta sunt? Verum de his hæcenus. Nam in quarta conclusione super istâc explicabuntur.

SECUNDA CONCL. Concilium generale, etiam congregatum Romani Pontificis auctoritate, errare in fide potest. Hæc demonstratur aperte exemplo Concilii Ephesini secundi, ubi Legatis Leonis repugnantibus Episcopi ferme omnes Dilecti hæresi subscripserunt. Confirmat hanc luculentius Leo Papa, in Epistolis retro citatis ad quintum argumentum, & synodus ecclasiastica actione septima, & Nicolaus ad Michaelem Imperatorem, & Eugenius Quartus in decreto super unione Jacobitarum, in quo postquam Ephesinam secundam synodum sub Leone congregatam condemnavit, quæ videlicet Eurychiano errori consensit, *Suscepit*, ait, *sancta Romana Ecclesia omnes universales Synodos, auctoritate Romani Pontificis legitime congregatas, ac celebratas, & confirmatas*. Non dixit congregatas solum, sed celebratas, & confirmatas. Eadem res ostenditur exemplo quoque Basiliensis synodi; cuius errorem in nono argumento capitis primi opposebamus. Sed de hac re in responsione ad hoc argumentum latius. Præterea nullum Concilium ratum est, aut fuit, quod Romani Pontificis non fuerit sollicitum auctoritate, ut Julius, Damasus, Pelagius, alique Patres in prioris conclusionis confirmationem allegari non obscure tradiderunt: at quamvis Concilium sit edicente Pontifice summo coactum, si tamen non sunt ab eo Concilii dogmata confirmata, sed potius vel is, vel ejus Legati pugnant, tum certe synodus non est sollicita Apostolica auctoritate: non igitur rata, & firma erit, ac proinde ne idonea quidem, ut ex ea fides faciamus. Sed hæc conclusio capite proximo superius explicabitur.

TERTIA CONCLUSIO. Concilium generale confirmatum auctoritate Romani Pontificis certam fidem facit Catholicorum dogmatum. Quam quidem conclusionem ita exploratam habere opus est, ut ejus contrariam hæreticam esse credamus (1). Primum, quoniam recedunt alias hæreses universalis Conciliorum generalium auctoritate damnatæ: & symbolum quoque Nicænum erit ambiguum, Concilii generalis auctoritate sublata. Deinde, si Concilium huiusmodi errare in fide posset, nulla profecto certa via esset reliqua, ut in fidei controversiis Catholicum dogma exploraremus. Qui enim summi Pontificis, ac reliquorum omnium Ecclesiæ pastorum iudicium detrectat, is nullum vivum ju-

dicem inventurus est, a cuius tribunali non liceat discedere. Volunt Lutherani iudicem in concilio scriptoram esse, quæ nec sentit, nec intelligit, nec eloqui ipsa iudicium valet. Lutherus ipse clamat illa verba, *Hoc est corpus meum*, proprie accipienda; Zuñglius contra figurate. Quis sententiam dicit? Num scriptura ipsa? an potius iudex Ecclesiæ summus cum concilio sacerdotum, quem admodum Deuter. 17. c. scriptum est? Quod si in iudiciis humanis vivos iudices quis recusaret in Republica constitutos, & ad literas mutas, & inanimas confugeret, omnibus quinque modis exploderetur. Sed de his & diximus multa alias, & multa sæpe dicemus. Nunc ad propositum revertamur. Sane Conciliorum fide rejecta, Scripturæ quoque bonam partem amittimus. Nam si quis Epistolam Jacobi cum Luthero a litteris Canonis expunxerit, per scripturam hæc certe quæstio definit non potest. Vivi ergo iudices constituantur oportet. Quod si pastorum detrectato iudicio ad aliud tribunal provocet, nihil aliud profecto facies, quam Christi, & Ecclesiæ declinare iudices, & pro divinis humanos substituere. Quoscumque nimirum præter pastores Ecclesiæ delegetis, humana illi incertaque auctoritate pollebunt. Ad hæc vel populus fidelis teneatur stare definitioni Concilii, vel potest etiam repugnare. Si tenetur, jam errante Concilio populus in eodem errore versabitur. Sin repugnare potest, ubinam illud est (2), *Qui vos audit, me audit*? Ubi illud rursum (3), *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei, quæcumque dixerint vobis, facite*? Ajunt. Si quæcumque dixerint nobis, ea facere jubemus: cur alio loco (4) Christus cavere voluit a sermone Phariseorum? Nam illud Matthæus Phariseorum doctrinam interpretatur. Cur rursum eorum traditiones exemplo etiam proprio contemnere docuit? Aliquid ergo doctrinæ propriæ puritati Evangelii admiscere possunt: in quo non solum non sunt audiendi, sed etiam sunt refutandi. Id ergo præcavit Christus, ne plebs malis decentium exemplis ad contempnitionem veræ doctrinæ inducatur. Tunc ergo quæ dixerint nobis Pharisei, eadem facere jubet Christus, cum super cathedram Moysi sederint, hoc est, legem Dei enarraverint, docuerint, proposuerint. Nam si sua doceant, eos negligere non solum possumus, sed debemus, quemadmodum Augustinus in Joannem (5) non obscure interpretatus est. Nihil ergo pastores Evangelicæ illæ sententiæ iuvant; quin cum de suo loqui possint, possunt a nobis vel sperni. Unde Hieronymus in Matthæi decimo septimo capite, super illis verbis; *Non omnis qui dicit mihi, &c. Sicut supra*, inquit, *dixerat, eos, qui habent vestem vitæ bonæ, non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc e contrario asserit, ne his quidem accommodandam fidem, qui cum polleant integritate fidei, turriter vivant, & doctrinæ integritatem malis operibus destruunt*. Sed illi, quod de mercenariis ab Augustino dicitur, id ad veros Ecclesiæ pastores vane malitioleque traducunt; nec intelligunt, inter mercenarios veros semper in Ecclesiâ pastores esse, quorum vocem audire oves oportet,

(1) *Dist. 25. cap. Sicut, & c. Sancta Romana.* (2) *Luc. 10. 16.* (3) *Matth. 23. 2.*
(4) *Matth. 16. 6.* (5) *Tract. 46.*

referuntur in omnibus eadem sit. Tunc enim pastorum vox: Ecclesie quoque vox, atque adeo Christi est. A inquit, quidam illud tibi vult (1). *Discevo vos, ut israhel dicitur omnes, & non sint a vobis schismata.* Divinus est Christus? Ab. *Non est assensionis Dominus, sed pacis* (2). Ac revera, ut hoc argumentum conferamus in pauca, si oves omnium pastorem Deum eandemque doctrinam sequantur, nihil culpa in ovibus erit. Sequantur, ergo (fac ira), & errantibus pastoribus universis oves item omnes errabunt. Quod superiore libro fieri non posse demonstratum est. Nam vero Hieronymus quid sibi velit, statim indicat. Docet enim utrumque Dei servis necessarium esse, quo eis fides accommodetur, ut & ovis sermone, & sermo operibus comprobetur.

Præterea Martinus Quintus in Concilio Constantensi inter reliquas interrogationes, quibus inspecti in fide sunt examinandi, eam etiam proponit, *Utrum credant, quod quodlibet concilium gerat universalem Ecclesiam representet*. Si igitur concilium generale universalis Ecclesie habet auctoritatem, qui illam de medio tollit, totius Ecclesie auctoritatem eadem opera dissolvit. Præclarum igitur illud Augustini est libro primo de Baptismo contra Donatistas cap. decimo octavo, plenarii concilii sententiam totius Ecclesie confirmationem esse. Præterea Paulo non alia via commodior visa est ad veritatem in questione exorta vestigandam, quam si ad concilium Hierosolymitanum controversia referretur. Eam igitur viam, quam Paulus ad fidei questionem terminandam aptissimam existimavit, illis ingredi & tenere debemus: eamque modicam imitari, quæ & in Judæis, & in Gentibus a Luca Actorum quindecimo capite describitur. Poterant enim Gentis cum Concilio illo Hierosolymitano exsultare, quod libertatem ubi a Christo datam eriperent, quodque caeremonias nonnullas humeris discipulorum tanquam necessarias imponerent, quæ minus necessarie esse visibantur, cum Christi fides esset ad salutem idonea. Sed ne Judæi quidem repugnare, qui tamen concilii definitioni scripturam possent opponere dicentem, *Homo, cujus caro preputii, &c.* Tantum itaque honoris concilio deferentes, formam futuris servandam sæculis exhibere, ut synodis Petri, successorumque ejus auctoritate firmatis certa fides haberetur. *Visum est, inquirunt, Spiritui Sancto, & nobis.* Concilii ergo sententia Spiritus Sancti sententia ipsissima est. Accedit illa quoque causa, quod Ecclesia Catholica conciliorum generalium decreta semper accepit, ab ipsique habites hæreticos, tales etiam esse sine dubio existimavit. Necessarium est igitur conciliorum tenere fidem, si Ecclesie fidem tenere volumus. Quæ res libro etiam superiore magnis argumentis confirmata est.

QUARTA CONCLUSIO. Concilium provinciale non confirmatum a Summo Pontifice errare in fide potest. Cujus rei exemplum habens in concilio Mediolanensi libro 10. histor. Eccles. cap. 20. & in Concilio Antiocheno 90. Episcoporum lib.

4. hist. trip. cap. 9. & in Seleuciano lib. 1. tripart. cap. 34. & in Carthaginensi, cujus inter arguendum mentionem fecimus. Hæc quoque conclusio non exemplis modo, sed testimonio etiam Symmachi (3) comprobatur, iniquitatis: *Concilia sacerdotum Ecclesiasticis legibus per provincias decreta, quia presentiam Papa non habent, valetudinem perdidit.* Ita leges aut nimis duras, aut parum rationi consentaneas a conciliis provincialibus interdum editas non est negandum. Quævis illa fortasse fuit apud Aquilgranum, quæ refertur trigesima sexta questione secunda, cap. *Placuit*. Illa rursus non improdenter modo, verum etiam impie a concilio Elibertino (4) lata est de tollendis imaginibus. Quod si generale concilium, cui auctoritas Episcopi Romani deest, errare in fide potest, errabit aliquando, ac multo etiam magis synodus provincialis.

QUINTA CONCLUSIO. Concilium provinciale Summi Pontificis auctoritate firmatum in fide nequit errare. Multorum autem hæreticorum damnatio esset incerta, si hæc conclusio certa non esset. Plerique enim hæretici non per concilia generalia, sed per provincialia sunt damnati.

Ut, Priscillianus in concilio Toletano primo, Helvidius in concilio Thelensi, Pelagius in concilio Milevitano & Carthaginensi (5). Quanquam Pelagium in synodo etiam Ephesina damnatum, de hæret. c. Fraternitatis, Gregorius tradit. Sed hæc sententia hodie apud Ephesinum concilium non extat. Deinde nec expedit, nec tolerabile est, singulis hæreticis condemnandis singulas generales synodos cogere. Cum ergo Ecclesie suæ Deus prospexerit in necessariis, nimirum ad hæreses privatas in provinciis refutandas, concilia provincialia satis erunt, si erunt modo Summi Pontificis auctoritate roborata. Præterea quoscunque ejusmodi concilia damnare, Ecclesia eos semper explosit: errare igitur illa in fide nequeunt. Quod si possent, vel unum certe exemplum proferretur. At nullum omnino est. Nam quod Æcolampadius adfert a Romana Synodo sub Gelasio, ubi definitum esse ait, substantiam panis in Eucharistia Sacramento manere, id commentitium esse loco proximo demonstraturi sumus. Nullius enim synodi illa sententia est, sed ne Gelasii quidem.

Præterea Symmachus Papa (6) tradit concilia provincialia quotannis per Ecclesie leges decreta, quia presentiam Papæ non habent, valetudinem perdidit: ergo si presentiam habent, valida erunt. In 7. synodo, actione 3. cum Theodoretus concilia generalia recepisset, statim subdit, *Locales synodos (7) non averfamur, sed magis amamus, amplectimur, & recipimus.* Earum etiam divinitus inspiratas canonicas constitutiones, correctiones, & legislationes summa observantia colimus. Hanc autem Epistolam Theodori & orientalem probat ipsa 7. synodus. Atque 8. synodus sessione postrema Canone 1. *Regulas*, inquit, quæ Ecclesie sanctæ tam a sanctis Apustolis, quam ab orthodoxorum universalibus, nec non & locutibus conciliis tradite sunt, servare ac custodire profite-

H

MMV.

(1) 1. Cor. 1-10. (2) 1. Cor. 14-33. (3) 17. d. cap. Concilia. (4) Cap. 36. (5) Primum confirmatum est a Leone, 2. a Siricio, 3. & 4. ab Innocentio, & Coelestino. (6) 17. d. cap. Concilia. (7) Locales hic vocantur Provinciales.

mur. Sed & omnes, qui Christiano censentur vocabulo damnationibus & justificationibus, que per illas prolata sunt, canonice subijci decernimus. Hactenus 8. Synodus. Cujus verba in iis maxime conciliis locum habere intelligenda sunt, quæ a summo Pontifice sunt confirmata. Summus enim Pontifex, ut sequenti loco demonstrabitur, in fidei judicio errare non potest. Conciliorum ergo provincialium decreta ad fidem pertinentia firma & certa sunt, si a Romano Pontifice confirmantur. Id quod Actorum 15. capite explicatum est. Quod enim ibi congregatum legitur, hoc non generale, sed provinciale concilium fuit. At non minor fides habita est Petro prædicatori, quam si esset Synodus generalis. Qua ex re Erasmi calumniam retunditur. Cum enim in annot. super epistolam ad Romanos capite 5. dixisset, non utique adeo astringi synodo Milevitana, aliisque similibus conciliis provincialibus, subdidit: *Alioqui si quis urgeat, esse servanda quæcumque in illis decreta sunt, proferam ex illis dogmata quedam, que nunc Ecclesia damnat pro hæreticis.* Hactenus ille: sed, ut diximus, Milevitanum Concilium confirmatum est, ideo illo Christianus urgetur. Illa vero, e quibus dogmata hæretica proferuntur, confirmata non sunt. Ac de his aliam conclusionem adjicimus.

SEXTA CONCLUSIO. Ex conciliis provincialibus, licet eis auctoritas Episcopi Romani desit, probabile quidem argumentum sumitur ad fidei dogmata suadenda. Hujus rei vel illud abunde magnum argumentum est, quod ex innumeris conciliis ejusmodi vix quinque aut sex reperiuntur, quæ a recta definiendi ratione ac via declinarint. Si ergo hujusmodi concilia rectam ut plurimum fidem tenent, raro deficiunt: probabilissimum sine dubio est, quod ex id genus conciliis argumentum promitur. Atque certe, nisi sint peculiariter reprobata, communi Ecclesie vel silentio, vel etiam implicito consensu commendantur, si ad Ecclesie communem notitiam pervenerint. Non enim fit aliquo pacto vero simile, ut concilii provincialis toto orbe vulgati hæresim Ecclesia diu dissimulaverit. Error enim, cui non resistitur, approbatur, 83. dist. c. *Error*. Nec mihi concilium Elbertinum objicias. Nam in ea parte qua erravit, semper a Catholicis expulsum est. Hæc ergo causa est vel maxima, cur Toletana, Arelatensis, Hispalensis, & alia similia antiqua concilia, licet non expresse, implicate tamen probata ab Ecclesia videantur (1). Nam Ancyranum, Neocæsariense, Gangrense, Sardicense, Africanum, & Carthaginense a Leone 4. confirmata sunt, 2. dist. cap. *de libellis*. Trullana quoque synodus quædam concilia provincialia probavit: sed quantum hæc Trullana approbatio valeat, postea sumus fide disputaturi. Nunc illud solum asserimus, concilia, quæ a summo Pontifice comprobata non sunt, non certum quidem illud, sed probabile tamen argumentum suppeditare ad fidei dogma corroborandum. Id quod ex Innocentio colligitur, 20. dist. c. *de quibus*.

SEPTIMA CONCLUSIO. Concilia Episcopalia, si a Romano Pontifice in decretis fidei confirmantur, certum argumentum veritatis exhibent. Si enim

Toletana synodus, prædicatori & confirmante Petri successore, in fide errat, non videtur causa esse, cur Romana synodus errare non possit. Item concilium provinciale a Summo Pontifice confirmatum certe auctoritatis est; ergo & synodus episcopalis. Sed non venit in mentem alia episcopalis synodus in judicio fidei a Romano episcopo confirmata, præter Complutensem sub Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano, ubi damnatus est magister quidam Oxoniensis, qui falso de clavibus Ecclesie, & poenitentia sacramento sentiret.

POSTREMA CONCLUSIO. Synodus episcopalis per se quidem in judicio hæresis probabilem fidem facere potest, certam non potest. Illud prius expedire debemus, nam hoc posterius satis expeditum est. Illud ergo ostenditur ex cap. *Ad abolendam, de hæreticis*, ubi a Lucio tertio viatico perpetui anathematis innodantur ii, quos vel Romana Ecclesia, vel singuli episcopi per dioceses suas cum concilio clericorum, vel etiam, si oportuerit, vicinarum episcoporum, hæreticos judicaverint. Non ergo levis conjectura accipitur ex hujusmodi synodorum judiciis, quæ Lucius tanti fecit, ut pro excommunicatis habendos esse decreverit, quos eadem synodi hæreticos definierint. Nec me clam est, quod quidam viri docti hanc Lucii decretalem de deprehensis in manifesta hæresi interpretantur. Alioqui jus negant concilio Episcopali, atque adeo provinciali de hæresi judicandi. Id probant, quod fides res est omnibus communis, quare potestas censendi de fide hæresisque contraria non penes privatas Ecclesias, sed penes universalem Ecclesiam erit. Item suadent id ex cap. *Majores de baptis. & ex capit. Quoties*, 24. quæst. 1. ubi ejusmodi causæ ad solam sedem Apostolicam dicuntur esse referendæ, cum illi speciali privilegio a Domino reservatæ sint. Ac post verba citata idem Lucius hoc videtur confirmare, inquit, *Præsenti nihilominus ordinatione sancimus, ut quicumque manifeste fuerit in hæresi deprehensus, &c.* Loquitur ergo Pontifex in casu, quo hæresis est manifesta. Sed mihi semper longe probabilior illorum sententia visa est, qui putant, eos plane & simpliciter anathematis vinculo per hanc Lucii decretalem alligari, quos vel Romana Ecclesia, vel synodus provincialis, aut etiam Episcopalis hæreticos judicaverint, quamvis non sit hæresis omnibus manifesta. Primum enim non dixit *retrus*, *Quos hæreticos declaraverint*, sed, *judicaverint*. Alioqui si declaratio illa rei manifestæ erat, non verum in causa fidei iudicium, quorsum eam rem ad Episcopum cum concilio clericorum, & non magis ad Theologos Lucius retulit, ut scilicet eos anathemate percelleret, qui a Theologis eruditæ hæretici declarantur? Deinde, si Lucius non proprie verbum illud, *Judicaverint*, usarpavit, sed improprie, pro eo quod est, rem manifestam exponere: cum idem omnino verbum simul & ad Ecclesiam Romanam, & ad Episcopum cum clericis suis referatur, consequens fieret, ut etiam pari modo per Ecclesiam Romanam non hæreticos judicator, sed declaratos excommunicari a Lucio intelligeremus. At constat, vocem

illam

illam de Ecclesia Romana proprie & simpliciter intelligi: nos est igitur, cum ad synodum Episcopi refertur, in aliam sententiam detorquenda. Adde, quod multiteriam causa reus, qui hæreticos insinuabatur, ad id genus synodos referri poterat. Primo ex sedis Apostolica commissione peculiari, ut de causa Priscilliani cognovit concilium Tolosanum primum (1): & de causa Magistri cuiusdam Oxoniensis cognovit synodus Complutensis, sub Domino Alphonsio Carillo Archiepiscopo Tolosano (2). Atque sine commissione pontificis speciali, id quod inquisitores modo faciunt, in hæresi quidem manifesta, sed ubi non erit manifestum, an reus esset hæreticus, vel quia non erat probatum & notum, eum propositionem hæreticam asseruisse, vel certe quia, etsi asseruisset, nondum erat compta pertinacia, sine qua hæreticus noster est. Postremo in hæresi non perinde manifeste, ut omnibus passim esset exposita, sed tali tamen, ut non esset necesse, aut ad concilium generale, aut ad Apostolicam Ecclesiam referre eam: quod pariter Theologi hære in esse consentirent. Et in his omnibus casibus ius & olim habebat Synodus, & nunc habent ii, quibus fidei cognitio est mandata, pronuntiandi ac iudicandi de causa fidei. Tamen si huiusmodi tribunalium iudicia non adeo explorata sunt, ut falsa esse non possint, non in re dubia solum, interque viros doctos controversa, quo causa synodi locales non habent de hæresi pronuntiare, sed etiam in re, quæ omnibus provinciæ Theologis videtur manifesta, quo caso sine crimine usurpi iudicii de causa fidei pronunciant. In his ergo tribus casibus, licet iudicia hæc certa & firma in Ecclesia non sint, expedit tamen, ut, quoniam sunt valde probabilia, maximi a fidelibus habeantur. Nec enim erit parum Ecclesie noxium, si non interim ab his perinde ac ab excommunicatis caveat, quos non Ecclesia Romana modo, verum etiam synodus aut provincialis, aut Episcopalis hæreticos iudicavit. Sed primam objectionem videamus. Causæ, inquit, fidei omnibus communis est, atque adeo privatis iudicibus non licet de ea sententiam ferre. Et lætæ maiestatis, ac proditæ Reipublice crimen clivis universos tangit, & privari tamen iudices de eo censere solent. Nam capitula illa, quæ asserunt, intelligenda sunt, cum res inter ipsos Episcopos, & viros Theologos est ambigua: quemadmodum Pelagius explicuit 17. distinct. cap. Multi. Qui etiam sensus ex Dom. 17. c. manifestius habetur. Si difficile, inquit, & ambiguum apud te iudicium esse prespexeris, & iudicium intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus, &c. Nam illud quidem, quod Lucius addit, nihil militat adversum nos. Non enim dixit, Quicumque fueris in manifesta hæresi deprehensus: sed, Quicumque manifeste fueris in hæresi deprehensus. Vult autem, quod ibidem perspicuum est, ut nemo tradatur brachio sæculari, nisi hæreticum esse conspicerit. Eiusmodi enim potest, ut executioni mandentur, probationes exigunt luce meridiana clariores. Sed de concilio auctoritate dictum est satis.

CAPUT V.

Ubi modi quidam solvantur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent.

Quibus rebus expositis, nihil aliud superesse videbatur, nisi ut argumenta reselleremus, quæ a principio sunt posita. Sed paranti mihi eas objectiones repellere obiceretur se scrupuli aliquot, quos prius convenit excutere, quam ad alia pergamus, ne in via, quam superiore capite aperuimus, sine Theologis impedimento.

1. QUÆST. Peltum igitur dubiam illud excutendum est, an concilium per legatos summi Pontificis celebratum firmam certamque habeat auctoritatem: an potius Episcopi Romani confirmatio expectanda sit, ut certa habeantur decreta concilii. At Coletanus quidem, qui sine controversia de auctoritate Papæ, & concilii accuratissime disputavit, quemque nos correctione quadam adhibita potissimum secuti sumus, multa hic diserte dicit, quæ a presenti instituto videntur esse aliena: sed affirmat, denique, id quod ad præsentem locum, & questionem attinet, concilium per legatos Pontificis actum errare in fide posse. Superest enim adhuc ille, pro cuius fide rogaris Christus, ille, inquam, ad quem fidei summa tandem referenda est. Quali nisi definitiones conciliorum per summos Pontifices & probentur, & confirmantur, certas firmasque esse non oportet. Idem etiam Cardinalis Turrecremata sensu libro tertio, capite sexto, octavo, & trigesimo octavo, quibus locis sumissime ostendit, omnia sensu antiqua concilia a summis Pontificibus confirmationem dogmatum petiisse, non id profecto actura, nisi existimassent necessarium. Nam quod confirmatio Pontificis ad fidei quoque dogmata referatur, liquet ex Epistola Nicenæ synodi ad Sylvestrum Papam. Quicquid, ajunt, confirmamus, precamur ut uestri opis consorcio confirmetur. Et Sylvestrus eidem synodo retribuens, Confirmo, inquit, siquæ ad doctrinam vestram reclamantes de unitate Trinitatis. Et paulo post, Probo, ait, vera fuisse, quæ in vestrum nostrumque manavere mysterium, &c. Ex patre Concilii Chalcedon. in Epist. ad Leonem, Omnem, inquit, vobis gestorum vim insinuavimus, ad probationem nostræ sinceritatis. Et ad coruptos, quæ a nobis gesta sunt, firmitatem & consonantiam. Et Leo Papa in Epistola ad Concilium Chalcedonense, quæ est in ordine 59. (3). Ne ergo, ait, dubitabile videatur, utrum quæ per unanimiter vestram de fide sententia sunt, approbemus &c. & postea dicit se approbationem gestorum synodali in sola causa fidei mittere, propter quam scilicet concilium congregatum est. Idem patet ex Epistola Leonis huius nominis tertii, quæ confirmat sexta synodum generalem. Adde huc, quod Ecclesia ante ipsius Pontificis confirmationem nunquam firmum habuit & ratum, quod a legatis concilio præfidebatur definitum est. Hinc enim Marianus Augustinus a Leone contigit, ut concilium Chalcedonenfis de fide iudicium approbaret.

H. 2.

Et

(1) Leo commisit. (2) Sicut & commisit. (3) Vide etiam Epist. 59. ad Pulcherium.

Et Leo ob hanc quoque causam Martiano commendavit, ut confirmatio approbatione Concilii ad omnes Ecclesias perferretur, quemadmodum Epistola 57. ad eundem Martianum scribitur. Præterea conciliatur sine legatis errare potest: ut summus Pontifex non transferri in legatos fidei sollicitudinem, quam scilicet sibi sibi privatim vendicat, eo quod Geristi Vicarius est, pastor Ecclesiarum universalis, & pater, supra quomodo Christus suam fundavit Ecclesiam. Ergo ergo simul cum Concilio errare poterunt. Non enim pro legatis Petri, sed pro Petro rogavit Christus, &c. Ad hæc, Concilium provinciale, cui legati summus Pontifex adfuit, errare in fide potest: non autem si a summo Pontifice confirmatum est. Non igitur Legati eam habent in fidei dogmatibus auctoritatem, quam summus ipse Pontifex habet. Quocirca infirma adhuc erant decreta Concilii, quamvis per legatorum iudicium confirmata. Præterea Concilium Ephesinum secundum errorem cum Dioscuro; & tamen legitime, auctore Leone, congregatum est: non ergo firmum & ratum est Concilii decretum, nisi sit a summo Pontifice confirmatum. Nec valet dicere, legatos Pontificis, & paucos quosdam alios repugnasse. Non enim oportet omnes patres synodali sententiæ subscribere, ut generale Concilii iudicium habeatur: quoniam ne omnes quidem Episcopi iudicio Nicenæ synodi subscripserunt. Ac si legati ipsi, ut dicti omnes consensione, errare possunt, nihil obstat, quominus alii Episcopi errantibus consensissent. Legatus deum Pontificis aderat, cum in secunda & tertia sessione Concilii Basiliensis vehementer erratum est, errorique quoque cæterorum Legatus ipse subscripsit: non ergo satis est Concilium esse coactum Pontificis auctoritate, & legatorum Concilii sententiam approbasse, ut firma & certa esse in Ecclesia existimetur.

At contra viri quidam doctissimi sentiunt, Concilium generale legitime congregatum, etiam absente Papa, solidum certumque habere auctoritatem, priusquam a summo Pontifice confirmetur: cujus sententiæ duas potissimum causas reddere possunt. Unam, quod ejusmodi Concilium per legatos Episcopi Romani celebratum Ecclesiam universalem representat, quoniam est Concilium Ecclesie generale: non ergo errare in fide potest, sicut ne Ecclesia quidem universalis. Quod autem omne Concilium generale Ecclesiam universalem repræsentet, definitum est a Martino quinto in fine Concilii Constantiensis. Altera causa est, quod Concilium generale legitime congregatum, in Spiritu sancto congregatum est: quare habet spiritum assistentem, cujus præsentia fieri possunt utique patres, cum aliquid definiunt, dicere (1): *Visum est Spiritui sancto, & nobis*. Confirmat autem hoc vel maxime testimonium Julii ad orientales Episcopos inquitentis (2). *Regula vestra nullas habet vires, quoniam Romanæ Ecclesie legatus non interfuit, canonibus præcipiuntibus, sine ejus auctoritate concilia fieri non debere, nec ullum ratum est concilium, quod ejus non fuerit presentium auctoritate*. Hactenus Julius. Semper ergo sine dubio, Con-

cilium habere vires, ratum esse, Romanæ Ecclesie nisi auctoritate, & Romanæ Ecclesie legatus interfuit.

Ad hæc difficilem questionem explicandam illud ponimus, quod rerum gestarum explicationem coarctat, summi Pontificis legatos non solum ad Concilium accedere, ubi questio de fide agitata est, nisi instructos prius & munitos de Ecclesie Romanæ fide circa ea, quæ sunt in Concilio finienda. Solere, inquam, non item oportere. Nam legati in Concilium Tridentinum non pergere commode de questionibus differendis arte instrui, quoniam erant propemodum infirmæ. Sed cætera fere Concilia ad unum, aut alteram fidei tractandam causam compacta sunt: ideoque legati de Apostolica Ecclesie fide prius instructi accesserunt. Principis igitur illud statui: posse Concilium legatorum doctrinam, & instructionem repugnare, atque e contra legatos posse repugnare Concilio: quicquid decreto Concilii non solum non eruat tacita Apostolica auctoritate, sed erunt potius refutata. Sic ut enim congregatio Concilii saglamente, vero contraque Ecclesie Pontificæ, vana est & irrita; sic doctrina, cui vel præfens Pontifex per se, vel ab eo per legatos suos contradicere, incerta est & imbecilla: idque eodem prorsus argumento, quoniam utique auctoritas Episcopi Romani desit, sine qua nec Concilium, nec Concilii decreta rata sunt. Quod si qui existiment, Concilium semel rite ac legitime congregatum errare tum etiam non posse, cum legati Pontificis repugnant, respondeant illi argumentum velim, quo secundam conclusionem cap. 4. probabamus, Concilii Ephesini secundi exemplum proferentes, ubi ab omnibus pene Episcopis erratum est. Non fuit liberum Concilium, inquam, sed sententia a Dioscuro arte, minis, & terroribus extorta est. Video, sed si secundum hominem loquimur, qui metu frangitur, is cupiditate etiam frangitur necesse est (3). Quocirca si per metum vera & legitima synodus errat, causabuntur hæretici, reliquis etiam omnes Pontificum & Imperatorum cupiditibus intervisse. Ita fiet ut nullius synodi explorata auctoritas habeatur. Quanto gravius illud nos asserimus, Concilium Apostolica auctoritate firmatum nullis humanis affectibus a vera posse fide discedere: ut ne Ecclesia quidem, quamvis descendat pluvia, veniant flumina, irruat venti, cedere loco potest, fidelique stationem deferere. Sed Concilii reliqua pars, quamlibet maxima, si Pontifex & legati pugnant, infirmari affectu potest. Huc enim illud pertinet, *Tu, o Petre, confirma fratres tuos*.

Sed ais, Quid si legatus doctrinam, quam a Pontifice accepit, deserat, & multitudinis sensum amplectatur? Primum, nullum huiusmodi exemplum proferetur, nisi forte ex Concilio sub Michaela Imperatore, ubi Radoldus & Zacharias Michaeli & Photio consenserunt adversus Nicolai instructionem atque mandata, ut videre est in Epistola Nicolai ad Patriarchas, Metropolitans, ac reliquos Episcopos. Deinde si legatus contra instructionem agit, non censetur ex potestate delegata agere, atque adeo non est, cur eo modo acta superioris auctoritate proba-

(1) Act. 15. 12. (2) 17. dist. cap. Regula. (3) Eug. 4. in decreto unionis Jacobinorum. Et Leo Papa Epist. 42. ad Martinum Augustinum.

probata esse credantur. Inde enim Agatho Papa, ut patet actione a. sextæ synodi, *Auctoritatum*, inquit, *eis*, hoc est legatis, *dedimus*, in quantum *eis* *summatim injunctum est*, ut nihil presumant augere, minuire vel mutare, sed traditionem hujus Apostolicæ sedis sinceriter enarrare. Et Leo Epist. 42. ad Pulcheriam Augustam, *Insistentium*, inquit, *Episcopum, & Basilium presbyterum dirigere præparavi*, qui dispositiones meas secundum eas, quas acceperunt regulas exequantur. Decreta igitur, si quæ a legato contra sedis Apostolicæ traditionem approbentur, non habent Romanæ Ecclesiæ auctoritatem; nec aliter se habent, quam si a Concilio sine legis prodissent. Quid vero, si legati sine Apostolicæ sedis instructione ad synodum accessere? Num synodi judicium firmum erit & certum, prius quam a summo Pontifice comprobetur? Certe in his, quæ ad fidem non attinent, sed ad Ecclesiasticam gubernationem, ejusmodi synodorum decreta non oportet a Spiritu Sancti proficisci. Quare non sunt omnino valida, nisi Romani Episcopi *consensione* firmentur; ut videre est in Epistola 51. Leonis ad Anatolium, 52. ad Marianum, 53. ad Pulcheriam, & 59. ad Concilium Chalcedonense. Sed ne in causis fidei quidem adeo exploratam auctoritatem habent, ut qui ea in dubium vocet, hæreticus sit; tum quia auctores nobilissimi, quos ante diximus, Cajetanus, & Turrecremata non solum citra hæreseos crimen, sed probabiliter etiam consentiant, nihil firmi dogmatis ab ejusmodi synodis proficisci, quoniam per Christi Vicarium approbentur; tum quia, ut ante dictum est, solidam auctoritatem, quam in confirmandis & fratribus, & dogmatis Petrus habet, in legatos transferre non potest; tum quia si legati, qui instructionem ab Apostolica sede acceperunt, discedere ab illa possunt, illi etiam, qui ad Concilium sine instructione accedunt, poterunt cum sedis Apostolicæ doctrina pugnare. Quare eorum confirmatio infirma est. Quid, quod legatus Julianus Concilii Basileensis doctrinæ consensit, quam nullus Theologus ita solidam & certam exillimat, ut hæreticos credat, qui ab ea doctrina dissentiant?

Nec contraria argumenta quicquam efficiunt. Nam primum sic refellitur. Fateor equidem quoddamque Concilium generale universalem Ecclesiam repræsentare, sicut omnes proceres & procuratores civitatum, cum de rebus publicis tractaturi conveniunt, regnum totum repræsentant. Sed dum urges Ecclesiam errare non posse, verum est id in eo sensu, quo a fidelibus accipitur; intelligimus enim totam simul Ecclesiam, hoc est, fideles omnes non errare. At nihil obstat, cur major Ecclesiæ pars non erret. Sic igitur non ego admitto, ut totum Concilium cum legatis errare possit. At errare poterit major pars Concilii, & erranti illi poterunt legati subscribere. Atque id est, quod nos in præsentia dicimus, judicium majoris partis, etiam si legati sequantur, non esse certum: certum autem esset, si a summo Pontifice confirmaretur. Nec enim opus est, quemadmodum paulo ante docuimus, sententiam Concilii omnes simul patres approbare. Secundo vero argumento hoc habeto

respondens, Concilium utique generale, cui legati præsent, in Spiritu Sancto congregatum esse, quoniam auctore Christi Vicario, eodemque legitimo Ecclesiæ principe coactum est. Sed Ecclesia quoque unum corpus est, ejus Spiritus Deus est, qui Ecclesiæ semper assistit. Quemadmodum ergo quod toti pariter Ecclesiæ visum est, id Spiritui Sancto eadem visum est; sed non continuo quod major Ecclesiæ pars judicavit, hoc Spiritus sancti judicium est: Ita, si quid ab omnibus quidem Episcopis judicatum fuerit, a Spiritu profecto Dei judicatum est: ac non statim si plures Concilii Patres in unam sententiam convenerint, Spiritus Sancti ea sententia credenda erit, nisi per summum Pontificem confirmetur. Ad quem nimirum spectat Patrum lites, dissidiaque componere. Jam Julli testimonium explicatu facillimum est. Tacet enim, quod manifestum erat, concilium illud summi Pontificis præsentia caruisse: posuit autem ne legatos quidem Ecclesiæ Romanæ assidue. E quibus duobus altero tacito, altero expresso, colligit nullam proferas Ecclesiæ Romanæ auctoritatem in eo Concilio intercessisse. Quare irritum & vanum esse. Alioqui, si quis rustice sane eo nos testimonio urget, is nullo negotio exploditur. Nihil enim valet illa collectio, si concilium legatos non habuit, infirmum ejus judicium fuit: ergo, si habuit, fuit firmum. Sed de prima quæstione dictum est satis.

2. QUÆST. Sequitur altera. An Patres Concilii vere judices sint, an potius consiliiarii? Sunt enim auctores non omnino pessimi, qui conciliorum auctoritatem non in judicanda, & scienda causa fidei, sed in querenda & investiganda veritate sitam esse vellent. Omnem quippe judicii vim ad ipsum Ecclesiæ principem, eundemque Christi Vicarium revocant, qui ad fidei causam decernendam eo vel plures, vel pauciores in consilium adhibet, quo causa vel gravior, vel facilior est. Hujus vero rei primum argumentum ponitur, quod in sex libris Decretalium & Clementinis non Patribus, sed summo Pontifici sententia tribuitur, sacro tamen approbante Concilio. Unde Clemens Quintus Concilio Viennensi præsidens, Nos, inquit, ad tam præclarum testimonium, ac sanctorum Patrum communem sententiam, Apostolica considerationis (ad quam dumtaxat hæc declarare pertinet) assensu convertemur, sacro approbante Concilio declaramus, &c. Solum ergo ad sedem Apostolicam judicium pertinet; Patrum vero non judicium, sed consilium est. Præterea cum Pontifex Ecclesiæ Romanæ presbyteros in conventum cogit, ut causa aliqua fidei judicetur, *De fratrum*, inquit, *nostrorum consilio* (1), &c. Consulant ergo, non judicant. Ad hæc Denter. 16. Si difficile & ambiguum, &c. venies, ait, ad sacerdotes Levitici generis, & ad judicem, qui fueris illo tempore, &c. Et post, Qui autem superbitis, inquit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo suo, ex decreto judicis morietur homo ille. Ecce imperium non omnibus, sed summo sacerdoti assignatur, & decretum non judicium, sed judicis esse dicitur. A consiliis ergo sunt reliqui sacerdotes, non sunt judices. A contraria vero parte facit, quod

In Concilio illo primo Hierosolymitano non solum Petrus, sed reliqui etiam Apostoli, & seniores iudices esse dicuntur. Propter quod ego iudico, Jacobus ait, non inquietari, &c. Actuum 15. Et posterius cap. eodem, praecepta Concilii vocat Paulus praecepta Apostolorum. Et cap. 16. dicit, ea dogmata esse decreta ab Apostolis & senioribus.

Ad hanc quaestionem persacilis est, & expedita responsio, Episcopos concilii in fidei causa non modo consiliarios esse, verum etiam iudices. Alioquin non solum Episcopi ad ferendam sententiam synodalem adhiberentur, sed etiam docti Theologi, & viri in Ecclesia prudentes. Quod inauditum est, contraque formam Actuum decimoquinto praescriptam, ubi Apostoli tantum cum presbyteris de fidei quaestione iudicantur. Cum igitur Ecclesiae perpetuo usui soli pastores in Concilio sederent, consequens sit, censores eos esse, non modo consultores. Nam si, ut consulerent, advocarentur, iis Episcopis, qui Theologiae rudis & imperiti essent, nullus esset omnino in Concilio locus, quando Theologiae quaestio veniret in dubium. Praeterea non Romanus Episcopus modo, verum reliqui etiam Episcopi claves regni caelestis habent: ergo in causa fidei ligandi quoque ac solvendi potestatem. Visum est, inquit, Spiritui sancto, & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, quam haec necessaria, &c. Omnes ergo Episcopi unus, praeceptumque imponunt, omnesque simul sententiae Synodalis auctores sunt. Atqui consiliarii, qui non sunt simul iudices, non solent iudicio, sententiaeque subscribere. At in synodali sententia non Pontificis solum, sed ceterorum Episcoporum subscriptiones adponuntur. Sont igitur sine dubio iudices.

Verum scrupulus hic existit, qui male quosdam habet. Nam si omnes Episcopi sunt iudices, summus omnium Pontifex tenebitur in ferenda sententia maiorem partem iudicium sequi, eorumque doctrinam approbare. In omni enim recto, & bene instituto tribunali is, qui praesidet, plurimum iudicium confirmare debet, paucorum negligere. Huic solvendae quaestioni Cardinalis Turrecremata l. 3. Summae Ecclesiae capite sexagesimoquarto, & sexagesimoquinto, iurisperitis ipse sequens multa dicit, quae mihi non prebantur omnia. Nec est animus tamen singula persequi, & cuiusque opiniones refutare. Acute enim disputantis, ut Cicero tradit, illud est, non quod quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Quod igitur assumptum est, Patres Concilii non modo consultari esse, verum etiam iudices, id inficias ire nec possumus, nec debemus. Nam Patres Nicenae synodi a Sylvestro contendunt, ut quicquid constituerunt, confirmet. Et Leo, quae a Concilio Chalcedonensi de fide statuta sunt, ea dicit se probare. Et Concilium ipsum ad Leonem; *Decretis, inquit, tuis nostrum bonorum iudicium.* Et sexta Synodus, actione decimoctava, *Anathematizamus, inquit, Theodorum, Sergium, Cyrillum, &c. & paulo post, His omnibus, ait, a sancto hoc concilio constituti, & per subscriptionem nostra firmitudinis confirmatis, sancimus, ut nullus aliquid quicquam de fide sataget, &c.* Num verba haec confutantis sunt? an potius iudicantis? Atqui in ceteris

Patres non ut consiliarii, sed ut iudices loquuntur. Caput enim tertium Nicenae synodi sic habet: *Idcirco per omnia magna synodus, &c.* Scrupulum veto, qui nunc opponitur, facile eximo. Nego enim, cum de fide agitur, sequi plurimorum iudicium oportere. Nec hic, ut in humanis vel electionibus, vel iudiciis, ex numero suffragiorum sententiam metimur. Scimus frequenter usu venire, ut major pars vincat meliorem: scimus non ea semper esse optima, quae placent pluribus: scimus in rebus, quae ad doctrinam pertinent, sapientum sensum esse praefendum. Et sapientes paucissimi sunt, cum stultorum infinitus sit numerus. Quadringenti Prophetae Achab mentiri sunt (1): ex ore vero Michaeae solius quidem & contemptibilis veritas egressa est. Non sunt igitur divina iudicia humanis rationibus moderanda. In paucis aliquando citius, quam in multis salvat Dominus. Major quippe pars Ephesini Concilii secundi in Dioscori sententiam venit, nec legati tamen plurimum iudicio subscribere. Quocirca summus Pontifex majoris patris sententiam non tenetur amplecti; imo si pauci, sive plures ad errorem deflexerint, munus est Apostolici Antistitis ad veram eam fidem revocare juxta illud, quod Petro dixit Christus, *Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua, & tu* (non unum, & item alterum, sed si ve paucos, seu multos) *confirma fratres tuos.* Ita Damasus scribens ad Episcopos per Illyricum constitutos, numerum concilii Ariminensis magna libertate contempsit, illique tantae multitudinis vnum Vincentium, & alios paucos opprobuit, qui contra illius concilii sententiam dixerunt. Et Leo, cum Anatolius decretum Chalcedonensis synodi de Ecclesiae Constantinopolitanae primatu, sexcentorum triginta patrum consensione praeferreret, *Quasi, inquit* (2), *refutari nequeat, quod illicite voluerit multitudo.* Nulla sibi met de multiplicatione congregationis concilia blandiantur; nec recentis illis decem atque octo copiosior numerus sacerdotum comparare se audeat, vel praeferre, cum tanto divinitus privilegio Nicena sit synodus consecrata, ut si ve per pauciores, si ve per plures Ecclesiastica iudicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quicquid ab illorum fuerit constitutione diversum. Haec tenus Leo.

Non itaque, quod in humanis confessibus sit, plurimum apud nos sententia praevalet. Quod si semel fidei causam ad humanas conjecturas, prudentiamque deducimus, verendum est sane, ne Ecclesiae negotium ex divino humanum faciamus. Quin enim certum est, qui probabili multorum iudicio nituntur, eos fidei nostrae firmitudinem labefactare. Secundum quippe concilium generale centum quinquaginta patrum numero constitit, quantum vero patres habuit sexcentos triginta: utrumque tamen pari veneratione suscepit Ecclesia. Non enim numero haec iudicantur, sed pondere. Pondus autem Concilii dat summi Pontificis & gravitas, & auctoritas: quae si addit, centum patres satis sunt, si deficit, nulli sunt satis, sint quamlibet plurimi. Nec si major pars patrum vere sentiat, summus Ecclesiae Pontifex repugnabit. Id enim ad peculiarem Christi procuracionem pertinet, temporque pertinet, ne Ecclesia in factiones duas dividatur,

Nec

Nec Romanus unquam episcopus, si exemplum queritur, contra patres concilii vero sentientes dixit. Ad secundam autem questionem nihil est, quod addere debeamus: nam argumenta ex adverso posita ex his, quae diximus, facile dissolvuntur.

3. QUEST. 1. ARG. IN CONTR. Alia questio etiam existit, quae non est ad respondendum facilis. Si enim concilium summi Pontificis auctoritate firmatum Spiritu sancto regitur: fidei causis iudicandis, ejus ergo definitiones ad sacram scripturam pertinebunt. Nam scriptura sacra vocatur, quae Spiritu sancto afflante scripta est.

2. ARG. Hujus vero argumenti conclusionem vir apprime doctus, & qui tantos habebat in Theologia progressus, ut cum excellentibus Theologis compararetur, non est veritus me praesente concedere. Atque in hanc opinionem Gratianus quoque videtur descendisse, Divi Augustini testimonio confirmatus ipse distin. cap. *In canonicis*, ubi summorum Pontificum epistolas decretales canonicas scripturas esse dicit: eadem igitur ratione Concilii decreta in canonicis scripturis habebuntur.

3. ARG. Sed & Innocentius de celebr. Miss. capite, *Cum Maribus*, eandem sententiam videtur amplecti. Ait enim scripturam sacram asserere, quod inieriam sacri martyri, qui orat pro martyre. Hoc autem testimonium alicuius nimirum vel Pontificis, vel Concilii est.

4. ARG. Ratio item his testimoniis consentit. Fides enim Catholica nihil credit, nisi quod est a Deo revelatum. Quod si Concilii decreta teneamus certa secundum fidem habere; ea sunt certa a Deo revelata, atque ex consequenti scriptura Canonica.

RESPON. AD 1. At haec opinio quam sit inconsiderata, lector, vel me non docente, intelletus est. Nam si symbolum Athanasii concilii Niceni inter sacras literas refertur, cur nec in codicem sacrorum biblicorum redigitur, nec cum libris canonicis annumeratur? Jam libros, qui decretales Pontificum Epistolas, synodorumque iudicia continent, in sacris & canonicis habere absurdum est. Duplex enim discrimen inter sacros auctores, & summum Pontificem patreque concilii reperitur. Unum, quod auctores sacri ex proxima Dei vel revelatione, vel inspiratione scribunt Catholici dogmata. Nec enim egent exteris ad scribendum incitamentis, aut humana ratiocinatione a scripturis aliis argumentantur, discurrunt, colligunt. At Concilium & Pontifex humana vi incidunt, rationemque sequuntur: atque argumentando verum a falso discernunt. Non enim existimandus est summus Pontifex eam habere facultatem, quae in Apostolis, Prophetis, & Evangelistis inerat, ut proposita unaquolibet de fide questione proxime discernere possit, utrae questionis pars vera fallax sit; sed adhibere prius consilium necesse est, & expendere utriusque partis argumenta: tum deinde sequetur auxilium Dei, quod videlicet opus est, ut summus Pontifex in recta fide contineatur. In Conciliis itidem non habent patres mox quasi ex auctoritate sententiam abique alia discussione dicere: sed collationibus & disputationibus re ante tractata, precibusque primum ad

Deum fufis, tum vero questio a Concilio sine errore solvitur, Dei videlicet auxilio atque favore hominumque diligentia, & studio consequentibus.

Nam & Apostolis, & Presbyteris in synodalia Hierosolymitanam congregationis non statim revelatum est, quod esset in fidei causa decernendum: sed facta est prius, ut Lucas ait (1), magna confusio, Ex in Niczna synodo, ut Rufinus tradit (2), per singulos dies agitabatur conventus: nec facile apte remora de re tanta statueri audebant Patres. Evocabatur frequenter Arius in Concilium, & assidue tractatu assertiones ejus discutiebantur, & quid adversum hanc teneri deberet, aut struendum cum libratione quaerebatur. Ita post diuturnam, multamque tractatum firmissima omnium sententia Arius condemnatus est. Ex quo perspicuum est, non dormientibus & oscitantibus Patribus Spiritum S. assistere, sed diligenter humana via & ratione quaerentibus rei, de qua differitur, veritatem. Alterum autem discrimen est, quod scriptoribus sacris, quemadmodum primo loco iussus explicuitur, Dei spiritus adest in singulis. Etiam in minimis rebus? Etiam, At patribus synodi Spiritus veritatis non est praesens in omnibus, sed in rebus solum ad salutem necessariis. Quod etiam in symbolo Athanasii dicitur, carnem & animum unum esse hominem, id non oportet verum esse, quamvis cum Athanasio Concilium Nicenum consensisset. Nam utrum homo partes illas complexus sit, an non sit, ad Philosophiae rationem pertinet, non fidei: quare Philosophorum questio est, non fidelium. Synodus autem provincialis sub Stephano hujus nominis septimo per errorem omnes ordinationes factas a Bonoso irritas esse decrevit, quod in Synodo Romana sub Joanne Nono iure reprobatum est. Sed iudicium rerum gestarum erat, non religionis fideique decretum. Huiusmodi sunt ea, quae in Clement. *Pastoralis*, de sent. & re iudic. transiguntur. Non enim ad fidem & religionem attinent. Quocirca licet errasset Clemens, quod Bucerus contendit, nihil inde concilii auctoritas labefacteretur. Tamen Clementina illa Clementis est, non concilii. Verum Pontificum & Conciliorum eadem causa est. Sixtus Quartus docuit, D. Catharinam Senensem Stigmata non habuisse, non desijt qui contra iudicavit. Neutrius Pontificis iudicium ad Christi Ecclesiam spectat: utrumque aut probare aut improbare sine fidei discrimine possumus. Sed valeant stulti, qui de rebus, nihil digladiantur. Nos enim hic exempla ponimus, ut lector intelligat, aliter auctores sacros esse habendos, aliter conciliorum patres: illos uniusque vera dicere; hos posse in parvis errare. Ita quod Christus Ecclesiae suae pollicitus est, Spiritum eam docturum omnem veritatem, hoc ad fidei veritatem referendum est, ut diserte Augustinus docet, & in commentariis super Joannem, & in actis contra Felicem libro secundo. Nec enim rogavit Christus, ne deficeret Petrus aut Philosophiae, aut rerum gestarum cognitio & veritas, sed ut deficeret ei fides.

Forſitan quiſpiam dixerit; Nonne igitur concilii Hierosolymitani decreta sacra scriptura sunt? Facta est enim magna confusio: dictum est autem scri-

scriptura sacra auctoribus minime convenire, ut disquirant, & humanitas ratiocinetur.

Item (nam & hoc dicit aliquis) si summus Pontifex & concilia, nisi diligentiam adhibeant, errare possunt: cum nobis non constet, an summus Pontifex patresque Concilii præstiterint se diligentes, & industrios, ut via & ratione procederet inquisitio, ne constabit quidem an erraverint. Ita quæcunque definiert, erunt incerta.

Ac primus quidem scrupulus facilis eximitur. Quamadmodum enim verba Pilati ad canonem pertinent, non quæ Pilatus dixit, sed quæ scripsit Evangelista; sic & concilii Hierosolymitani definitio sacra scriptura est, quod Lucas eam reliquis historiæ suæ partibus contulerit. Ut e contrariis verbis Petri, quæ refert Clemens, non sint de canonibus, quoniam Clemens scriptor sacer non fuit. Quæ causa idonea est, ut Canones Apostolorum, quos idem Clemens scripsisse fertur, in libris canonicis non habeantur, tamen Damascenus lib. 4. cap. 28. in catalogum, ut videtur, sacrorum librorum referat, & Epiphanius ad hæresim postremam refellendam Apostolorum constitutiones divinam scripturam vocet. Loquitur attem sine dubio de his constitutionibus, quæ in sacris Bibliis scriptæ non sunt. Sed alia est illa, cum veritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas: alia cum obiter & intranscursum ad vulgarem quandam opinionem accommodatur oratio. Quamobrem ut sapientes, ita nos hoc loco verbis Ecclesiasticis utimur, ut eos solum, qui Spiritu dictante scripti sunt libri, sacros & canonicos appellemus.

Alter vero scrupulus ita Sylvestri animo resedit (1), ut vix eum inde pellere potuerit; meliusque fuisset occidere, quam stimulare cæteros, quo ipse scrupulo pungebatur. Ac sunt etiam, qui non obscure dicant, quod si quando Romanus Pontifex in definitione fidei erravit, inde evenire potuit, quod non tamen, quantum debeat, adhibuit diligentiam, antequam sententiam proferret: quoniam vel rem non plene examinavit, vel non eos, quos oportebat, consuluit. Quibus si objicias, Apostolicam Sedem errare in fide non posse, fatentur id quidem; sed ajunt, Sedis Apostolicæ nomen non solum Summum Pontificem significare, sed ipsum, ut scis ea, quæ ad cathedram spectant, hoc est quatenus non ex suo, sed ex consilio bonorum virorum & doctorum procedit: ita Sedis Apostolicæ iudicia intelligi, non quæ occulte, malitiose, inconsulte, per solum Romanum Episcopum, aut etiam cum paucis sibi faventibus proferuntur; sed quæ ab eo ex consilio plurimorum virorum sapientum plane prius re examinata procedunt. Quæ res ut de Conciliis quoque dicatur, subsunt omnino causæ eadem, quas dixi paulo ante. Non enim existimare debemus summum solum Pontificem, cum dormierit, errare, cum non dormierit, verum dicere, Patres autem, sive dormiant, sive vigilent, semper recta ingredi, & clausis, quod ajunt, oculis vel in tenebris obscura cernere. Commune est, crede mihi, omnibus Ecclesiæ iudicibus, ut, si decreta ediderint temeritate quadam, sine iudicio, repente quasi vento incitati, nihil omnino con-

sistant, quod solidum, quod grave, quod certum habentur. Ea pars est & gravis & certa in Ecclesiis haberi, quæ iudicio, considerate, constanterque edicta sint. Quamobrem qui sive Pontificum, sive Conciliorum diligentiam in fidei causis scienda indubium vocant; eos necesse est omnia Pontificum iudicia, ac Conciliorum infirmare. Nos igitur scriptam illam posteriorem, si cui infixus est, aliter ex animo evelemus. Nam Deus suaviter disponit omnia, simulque prospicit, & finem, & media ad finem necessaria. Si enim promitteret cuicumque æternam vitam, mox conferret etiam illi bonarum gratiarum actionum, quibus eam vitam consequeretur. Videlicet quos glorificavit, eosdem & iustificavit, & vocavit, ut ad Romanos octavo capite dicitur. Sic omnino, cum Ecclesiæ fidei firmitatem fuerit pollicitus, deesse non potest, quominus tribuat Ecclesiæ præces, cæteraque prædia, quibus hæc firmitas conservatur. Nec vero dubitari potest, quod in rebus naturalibus contingit, idem in supernaturalibus quoque aservire; ut qui dat finem, det consequentia ad finem. Quod quoniam Philosophorum pronuntiarum est, & Theologorum etiam ore teritur, permittant mihi, obsecro, Latiniore, interdum cum nostris nostra loqui. Nam etsi ornatius, quam hi solent, nos plerumque differimus, sed nonnunquam quas sententias a scholasticis accepimus, eisdem verbis efferre volumus, ne dicendi forma prorsus immutata, discessisse a schola videamur.

Itaque præstat semper Pontifex, quod in se est, præstatque Concilium, cum de fide pronuntiant: caditque causa, si quis e nostris aliter existimat. Quamadmodum enim, si Christus Petro diceret, Ego rogavi pro te, ne deficiat charitas tua; certo certius intelligeretur, diligentiam, coram, vigiliis, precibus, cæteraque auxilia opportuna illi impetrasse, quæ sunt ad charitatis conservationem necessaria: ita cum dixit, Ergo rogavi pro te, ne deficiat fides tua, procul dubio intelligimus id a Patre suo consecutum, ut quæ ad rectum de fidei questione iudicium pertinerent, ea adessent Petro omnia, sive a Deo, sive ab homine expectarentur. Quod si Deus in sequentem annum lugum abundantiam polliceretur, equid stultius esse posset, quam dubitare, an ne homines semina terræ mandari sint? Certe si seruerint, metent: si non seruerint, non metent. Sed ex Dei pollicitatione colligimus non solum propitias cæli conversiones, quibus omnia, quæ terra gignit, uberiora proveniunt, sed agriculturalium etiam curas, operas, diligentiam. Non enim frugum abundantia illa promissa nisi arantibus, seminantibus, laborantibusque continget. Quibus ex rebus facile comprehenditur, cum spiritum veritatis Christus Apostolis, eorumque successoribus in fidei iudicio promiserit, nihil omnino illis defuturum, quod fidei controversiis finiendis fuerit necessarium. Ac si semel hæreticis hæc licentiam permittimus, ut in questionem vocent, num Ecclesiæ iudices eam diligentiam & curam exhibuerint, quæ opus erat, ut questio via, & ratione finiretur: equis adeo cæcus est, qui non videat, omnia mox Pontificum, Conciliorumque iudicia labefactari? Porro si illud in questionem

veniat, nec certis argumentis confirmari possit; at hæc res tamen Theologis constituta sit ac definita, concilia, quoque modo se habeant, si a summo Pontifice confirmata sunt, errare in fide non posse. Quamquam, me quidem iudice, absurdum est, ad finem aliquem nisi per consentanea media perveniri. Ita nunquam ego admittam, aut Pontificem, aut Concilium diligentiam aliquam necessariam quæstionibus fide decernendis omisisse. Id, quod privato cuicumque alteri homini accidere potest, ut nec diligentem navet operam ad disquirendam veritatem, & ut navaverit, integrumque se se in ea re præstiterit, erret adhuc tamen, quamvis error sine culpa sit. Error autem, vel inculpatus, ab Ecclesia Dei longissime abest, quemadmodum libro superiore constitimus. Quæ res abunde magno argumento est, ut nec Pontifex, nec Concilia necessarium quicquam in deliberando prætermiserint. Fac enim, quidpiam ex necessariis omissum esse; tum rogo, an fideles his, qui de fidei quæstione judicaverunt, tantisper parere debeant, dum illorum negligentia innotescit Ecclesiæ. Parere debent, ajunt. Jam igitur eo tempore, errantibus iudicibus, errabit Ecclesia. Sine vitio suo, inquit, Ecclesia tunc errabit. Agnosco. Sed, ut dictum est, re hunc quidem errorem admittere in Dei Ecclesiam debemus. Quid quod si semel de diligentia iudicum dubitamus, novum examen, iudiciumque semper recens postulabitur, ut de diligentia adhibita, vel non adhibita censeatur. Concedamus ergo iudicibus a Deo in Ecclesia constitutis nihil eorum deesse posse, quæ ad rectam, veramque iudicium sunt necessaria. Quibus explicatis facile intelligitur, ut ad tertiz hujus quæstionis caput recurramus, nec Pontificum, nec Conciliorum decreta sacre scripturæ partes esse: id quod in primo argumento objiciebatur.

2. REFELLITUR. Dicamus igitur ad ea, quæ in secundo argumento sunt dicta; ubi Gratianus Augustini sententiam non est assecutus. Cui erroris causam fortasse præbuit codex quispiam depravatus. Augustini enim vera lectio sic habet: *In canonicis scripturis Ecclesiarum Catholicarum quam plurimum auctoritatem sequatur: Inter quas, scilicet Ecclesias, sane ille sunt, quæ Apostolicas sedes habent, aut Epistolas accipere meruerunt.* Est autem sensus hujusmodi: in iudicio librorum Canonico-rum primum videndum esse, quid Ecclesiæ Catholicæ sentiant: sed inter Catholicas Ecclesias illorum esse testimonium præferendum, quæ vel fuerint sedes Apostolorum, ut Hierosolymitana, vel ab Apostolis aliquam Epistolam acceperunt, ut Corinthia, Galatia. Non itaque Augustinus loquebatur de Epistolis Pontificum Decretalibus, ut Gratianus falso existimavit. Id quod ante nos quidam etiam alii viri diligentissimi deprehenderunt.

3. DISSOLVITUR. Tertio vero argumento occurri potest in hunc modum: Leges Pontificias quoadque sacras appellari, ut a legibus principum discernuntur. Atque hoc sensu sacram scripturam vocavit Innocentius. Sic forsitan divina lex vocatur Canonica, humana vero civilis, de juram. calum. cap. 1. ut Cardinalis Hostensis, Andreas Barbatius Siculus, & alii jurisperiti notaverunt, & Glossa cap. *Ex diligenti*, de Simonia. Atque adeo Innocentius Quartus cap. *Cum de diversis*, de privil.

ig. 6. non obsecro, juxta Canonicam divinam vocat, civile autem humanam. Et legem Canonice sacram ac divinam appellat Justinianus in Authen. *ut Clerici apud proprios Episcopos: §. si vero.* Quam rem sciolos fortasse quispiam ignorans 20. dist. c. *De quibus*, ubi lectio vera habebat: *Ad divina recurrere scripta canonica*, loco hujus possemus vocis substitui *græca*. Nihil enim minus Innocentius eo capite agebat, quam in Ecclesiasticis causis iudicandis ad Græca Bibliorum exemplaria iudices mittere. Alioqui cur non etiam ad Hybræa? Nec vero simile est, in causis Ecclesiæ decernendis scripta canonica esse ab Innocentio prætermitti; quin post divinam scripturam secundo ea loco posuit etiam ante, Sanctorum scripturas. Et hoc erat Gratiani in ea distinct. proprium institutum. Nihil igitur nobis mirum est, si scriptura Canonum sacra & divina quoadque nuncupetur. Sed nos alto sensu de scriptura sacra loquimur. Quamquam ab Innocentio testimonium citatum quidem Augustini est de verb. Apost. iniquitatis, *Injuria est pro martyre orare, cujus debemus precibus commendari.*

ULT. REFUTATUR. At postremum argumentum sic facillime refutatur: Duplex conclusionem genus posse in Concilio definiri. Unum est earum, quæ sunt propriæ Theologicæ facultatis, quoniam vel ex duobus principiis per fidem creditis, vel alio credito, alio lumine naturæ cognito colliguntur. Alterum autem genus est earum, quas Spiritus Sanctus ipse revelavit quidem Apostolis, Evangelistis, aut Prophetis, sed quoniam non erat id perinde manifestum, a synodo declaratur. Quæ sunt prioris generis, ad fidem spectant secundario, & ut ita dicam, mediate. Quare, quod suo postea loco fuisse sumus explicaturi, qui eas negaverit, hic hæreticus erit, quod ex consequenti negit principium, unde illæ conficiuntur. Quæ veto sunt posterioris generis, propriæ, & per se ad fidem pertinent: nec has a Pontificibus, aut Conciliis novas expectare debemus. Id enim etiam atque etiam asserimus, nullas alias scripturas sacras Ecclesiam aut habere nunc, aut deinceps habituram, præter scripturas populorum, & principum h. rum, qui fuerunt in eas; Non sunt, inquam, aut erunt, sed fuerunt. Omnia siquidem, quæ Pater Filio suo Unigenito Ecclesiæ declaranda commisit, primum ipse Filius Apostolis revelavit, deinde eadem ut invulgarent, iussit, *Vos, inquit, dixi amicis; quia omnia, quæ audiivi a Patre meo, nora feci vobis*, Joan. 15. Et rursum, *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis*, Joan. 14. Et iterum, *Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, Joan. 16. Hi enim fuerunt novi Testamenti ministri, qui revelata facie gloriam Domini speculati sunt, secundæ ad Corinthios 3. Hi fuerunt ministri terminis ut Lucas capite Evangelii primo testatur. His quoque dictum est, *Docebo omnes gentes ea servare, quæcumque præcepi vobis*, Matthæi ultimi. Omnem ergo Fidei veritatem vel a Christo, dum in terra degere, vel a Spiritu Sancto Apostoli postea acceperunt, eamque juxta præscriptam legem aut scripto, aut verbo Ecclesiæ tradiderunt. Hinc enim est, quod Irenæus, Hieronymus, Augustinus adversum hæreticos semper id agunt, ut videant, an il-

ah illorum nova dogmata congruant cum antiqua traditione & fide. Et si quas scripturas novas heretici proferant; si se Apostolos aut Prophetas fingant, statim notitias odio exploduntur. Itaque post Apostolos, & eos, qui ab Apostolis probati sunt, nullos auctores sacros expectamus. Sed siue summus Pontifex, seu concilia, primum de vero sensu, & interpretatione scripturarum iudicant, ut in Concilio Tridentino sessione tertia definitur. Et absurdum est sane, ut Ecclesia auctoritatem habeat discernendi verba Dei a verbis hominum, sensum Dei ab humano sensu non habeat. Id igitur ante omnia Conciliis tribuamus. Deinde & illud, quod veras & legitimas Christi, & Apostolorum traditiones via, & ratione investigant. Rursum, quænam conclusiones his cohereant, quæ contra dissideant, certa complexione, & conplexione conficiunt. Consulunt autem in huiusmodi rebus finiendis non sacras litteras modo, verum etiam Apostolorum instituta, priora Concilia, summorum Pontificum decreta, Sanctorum veterum scripta, Scholasticorum Theologorum dogmata, secundam Philosophiæ rationem. Breviter, causam, de qua differitur, in eos locos conficiunt, de quibus liber hic noster instituitur. Nec enim ex aliis fontibus argumenta derivare possunt ad Fidei Theologice solvendas quæstiones. Novas autem revelationes & scripturas sacras quærere, Judæorum est, qui recentes etiamnum Prophetas præstolantur.

4. QUÆST. Alia etiam quæstio valde difficilis ex his, quæ diximus, oritur. Si non omnia in Conciliis certa sunt, (nec enim in singulis Spiritus Sanctus Conciliis assistit) æquæ via & ratione vestigabimus Conciliorum certa in fide decreta? Principio namque in Clementina unica de summa Trinitate, & fide Catholica ea opinio tanquam probabilior eligitur, quæ habet, in baptismo gratiam, & virtutes infundi. Pari ergo causa & in aliis Conciliorum decretis dicere possumus, probabiles opiniones eligi, non res exploratas definiri. Deinde in cap. *Firmiter, de summa Trinitate, & fide Catholica*, Patres Concilii Lateranensis *Firmiter*, inquit, *credimus, & simpliciter confitemur, quod unus est solus verus Deus creator omnium, visibilium, & invisibilium, spiritualium & corporalium, qui simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spirituales & corporales, angelicam videlicet & mundanam*. At non est fidei adversum, Angelos ante mundum corporeum creatos. Id enim asserunt Gregorius Nazianzenus in prima oratione de natali Domini, Basilios in exam. congregatione prima, Damascenus 2. lib. 3. Ambrosius in exam. lib. 1. c. 5. Hieronymus in comment. super 1. cap. Epistolæ ad Titum. Cassianus collat. 8. cap. 7. Unde nec Augustinus libro de civitate Dei 22. cap. 32. nec D. Thomas 1. par. quæ. 61. artic. 3. hanc opinionem Fidei esse contrariam putaverunt. Ac Concilium illud Lateranense Thomas viderat, imo in illud ipsum caput ediderat commentaria: non ergo Conciliorum aut definitiones, aut Fidei confessiones certe sunt, sed Patres, etiam cum asserunt se firmiter quicquam, & probiter & credere, nihil omnino definiunt, quod fideles sequi teneantur.

Huic quæstioni illud primum dandum est, non

sax esse, ut Conciliorum, & Pontificum iudicia sacra esse credantur, in divino officio publico a tota etiam Ecclesia celebrari. Nec enim historia, quibus martyrum, & confessorum gesta narrantur, quævis per summum Pontificem, aut Concilium approbata sint, fidei decreta sunt: sicut nec opuscula quidem doctorum Ecclesiasticorum, quæ probantur a synodo Gelasii Papæ, decimaquinta distinctione, cap. *Sancta Romana*.

Item illud damus, ac libenter quidem, non statim si quicquam juris Canonici volumine continetur, Fidei dogma esse credendum. Nam ut libro huic proximo apertius ostendamus, nonnulla habentur in Epistolis decretalibus, quæ fidei Catholicæ decreta non sunt, idque ipsum nunc ex Clementina unica de summa Trinitate diserte ostendebamus. Quod non in hac solum Clementina existimandum est intervenisse, sed idcirco hic admoneri nos, ut in aliis quoque locis simile quippiam credendum posse contingere. Id vero tum maxime, cum aut verbis opinandi ardentur iudices, aut responsa non ad totam universalem Ecclesiam, sed ad privatas Ecclesias, & Episcopos referuntur. Intelligendi sunt enim eo tantum casu fide pronunciaré, ubi iudicium in omnes Christi fideles spectat, omnes ligat. Certe quippe Fidei iudicibus a Deo constitutis non propter Ecclesias privatas promissa & concessa est, quæ singulæ errare possunt, sed propter Ecclesiam universalem, quæ errare non potest. Itaque summorum Pontificum conciliorumque doctrina, si toti Ecclesie proponatur, si cum obligatione etiam credendi proponatur, tum vero de fidei causa iudicium est. Sed animadvertendum est diligentius, & quæ natura rerum sit, de quibus iudicium est, & quæ verborum proprietates & pondus. Nimirum enim Ecclesiæ scilicet doctrinæ, quam amplecti etiam tenemur, non idem est gradus, nec omnia iudiciorum decreta eodem loco habenda sunt. De qua re quoviam in duodecimo libro sumus longe lateque disputaturi, nunc dicere non est opere pretium. Id dicimus, nec omnia, quæ aut juris, aut Conciliorum volumina continent, doctrinæ Christianæ esse iudicia, nec omnia rursum doctrinæ iudicia, Fidei censuras esse. Multa si quidem ad sanam Ecclesiæ disciplinam attinent, quæ Fidei decreta non sunt.

Nonne igitur, dixerit quis, erit aliqua nota, quæ conciliorum de fide iudicia inter nosci queant? Erit plane. Prima, & ea quidem manifesta, si contrariam asserentes pro hæreticis iudicentur. Cujus rei exempla habes cap. *Damnatus, de summa Trinitate*, & cap. *Ulcio, de summa Trinitate*, in 6. & Clement. unic. *de summa Trinitate*, §. 2. Altera nota est, cum in hanc formam synodici decreta præscribit: *Si quis hoc aut illud senserit, anathema sit*, qualia permulta sunt in Concilio Tolitano primo, & in synodo Tridentina. Tertia est, si in eos, qui contra dixerint, excommunicationis sententia ipso jure feratur. Exemplum est de hæreticis, cap. *Cum Christus*, &c. *Ad abolendam*, in Concilio tamen Tridentino, sess. habit. 18. Octobris Anni 1551. de Eucharistiæ Sacramento definitum est, confessionem sacramentalem Ecclesiasticæ præmittendam esse, si conscientia peccati mortalis gravat. Et protinus, *Si quis*, ait synodus, *contrarium docere, predicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam*

him publice disputando defendere presumpseris, ne ipso excommunicatus existas. Sed hoc propter periculum cautum est: erat enim opinio contraria pernicioiosa, ideoque excommunicatio illa ad publicam doctrinam vel maxime refertur. Nam quod sententia Cajetani non fuerit pro hæretica condemnata, & nos testes sumus, qui Concilio interfuimus, & contextus ipse demonstrat, habet enim Can. 27. idemque postremus in hæc modum: Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem preparationem ad sumendum sanctissimum Eucharistia Sacramentum, anathema sit. E vestigio autem adduntur mutata dicendi forma hæc verba, Et ne tantum Sacramentum, &c. ubi vides Cajetani sententia anathema non dici, sed quoniam non solum falsa, sed noxia etiam erat, reprobari: & propter periculum, publicam præsertim predicationem & disputationem interdicti. Quarta, si quicquam expresse & proprie a fidelibus firmiter credendum, aut tanquam dogma Fidei Catholicæ accipiendum dicitur, vel aliis similibus verbis aliquid esse Evangelicæ doctrinæ Apostolorum contrarium. Dicitur, inquit, non ex opinione, sed certo & firmo decreto. Licet enim opinio Durandi reprobetur, cap. Gaudemus, de divorciis: sed qui dixit, Verum absque hoc videtur & inimicum fidei Christianæ, is posuit hæreseos illum condemnare. Verbum enim, Videtur iudiciorum infirmat certitudinem. Porro autem, quæ in Conciliorum vel Pontificum decretis vel explicandi gratia iudicantur, vel ut obiectis respondeatur, vel etiam obiter & in transcurso præter insistentem præcipuum, de quo erat potissimum controversia; ea non pertinent ad fidem, hoc est, non sunt Catholicæ fidei iudicia. Exempli causa posuimus aliquid, quod positum in una re, transferri per multas possit. Quod in capite Firmius, de summa Trinitate dicitur, Angelos esse incorporeos, id non fidei decretum est, cum ipsi decretalem illam non & Philosophi & Theologi falso quidem, & contra hæreseos notam contrarium asseruerint. At enim, ut explicaret synodus, id quod fides Catholica tenet, Deum esse creatorem omnium visibilibus & invisibilibus, adiecit, corporalium & incorporealium. Quas particulas exponendi, non definiendi gratia adjectas esse constat. Ac quomodo Concilium tenuit id, quod & verum, & longe, longeque plurimum probabile erat, Angelos ut invisibiles, ita quoque incorporeos esse: sic forte & illud accepit, Angelos & mandata simul esse congenitos. Non enim eo tempore hoc agitur, ut Gregorii Nazianzeni, & aliorum hunc sequentium opinio damnaretur. Nec ego tamen is sum, qui opinionem hanc tueri in præsentia velim. Non enim dubito, eam hoc sæpe tempore temere & inconsiderate, ne quid præterea dicam, defendi. Sed id ago, quæ in re operæ pretium me Theologis facturum existimo, non omnia, quæ etiam absolute & simpliciter in Conciliis affirmantur, fidei decreta esse. Cujus rei exempla, si opus esset, per multa facile promerem: sed nolo esse longus in singulis explicandis. Nam de quarta questione satis.

5. QUEST. 1. ARG. Postrema vero questio animam putat, An concilia in moribus errare pos-

sint. Nam si quis ait, habet in primis argumentum illud, quod Dominus solum rogavit pro Petro, ne deficeret fides ejus: in alijs ergo, quæ non ad fidem, sed ad mores attinent, errare Ecclesia poterit.

2. ARG. Deinde nihil a Catholicis certa fide creditur, quod non sit idem divinitus Ecclesiæ revelatum: quicquid ergo definat synodus, si non ad fidem, sed ad mores attinet, non oportet certa fide tradi.

3. ARG. Præterea in canonizatione sanctorum, sic enim nostri vocant, fidem Ecclesiæ detrachere sine fidei discrimine possumus. Comperit enim eam rem ad mores spectare: errare igitur Ecclesia in morum iudicio potest. Illud vero Theomæ (1) & Antonini (2) testimonio comprobatur, qui non aperiunt certo & firmiter, sed pie credendum esse Ecclesiæ in re hujusmodi non errare. Nam quod absolute possit, illa ratio confirmat, quod in id genus iudicijs Ecclesiæ hominum eorum testimonijs innititur, qui & fallere & falli possunt. Jam si Concilium, cum de Theologiæ dogmate censet, non certis & exploratis argumentis, sed probabilibus niteretur, fidem certe dogmatis illius indubitatam non faceret. Fides ergo ambigua summo Pontifici habititur, ut quicum hominem quemvis in divorcium numerum refert, incertis medijs & argumentis nititur.

4. ARG. Ordinum approbatio tandem, in quibus sub diversis institutis & regulis varia hominum genera Christo militare dicuntur, ad mores haud dubie pertinet. At debiam non est, aliquos Ordines non modo inutiliter, verum noxæ etiam approbatos. Etenim in tam multis & ordinibus & institutis usque adeo religioni incommodatum est, ut inter reliqua malorum remedia hoc etiam a synodo generali jure ac merito expectarent viri pii, ut, paucis quibusdam selectissimis retentis Ordinibus, ceteri omnes exploderentur. Falsum est ergo aliquando & imprudens de moribus Ecclesiæ iudicium: siquidem id quandoque approbat, quod non approbasse oportuisset. His argumentis quidem auctoritate ecclesiasticam infirmare pergit, tantum in iudicio morum; nam in fidei decretis firmam esse nobiscum etiam consentiunt. Sed quoniam quædam Ecclesiæ de moribus iudicia sine dubio certa sunt, quæ sine illa, repetendum altius videretur.

Omnis de rebus Theologicis duplex est questio. Unum genus est, quod ad contemplationem & ream cognitionem pertinet: alterum, quod positum est in morum præceptis, quibus in omnes partes usus vitæ confirmari possit.

At etiam alia divisio est Theologiæ questionis, Nam & una est, cujus cognitio & explicatio ad salutem est necessaria: est & altera, cujus ignorantia sine pietatis salutisque iactura esse potest. Non enim in Theologia semper de necessarijs agitur, sed interdum etiam de his, quæ utilia esse videntur, quamvis non sint adeo necessaria.

Multa sunt autem & in superioribus libris, in hoc etiam adversum eos disputata, qui de Ecclesiæ auctoritate in fidei iudicijs parum recte sentientes: atque in sequenti libro nonnulla quoque disputabuntur.

tabuntur. Ecclesie vero auctoritatem eam nunc appello, quæ synodorum etiam generalium ac summæ pontificis est. Hæc enim est una res profusa, ut non differat multum inter Ecclesie, conciliorum, sedisque Apostolicæ judicia: propterea quod connexa hæc & colligata sunt, quemadmodum esse videmus humanum corpus & caput. Itaque quæ erant ecclesiastica auctoritatis in fidei decretis propria, locis suis aut dicuntur, aut dicta sunt. Quæ autem pertinent ad iudicium morum, de quibus jam diu loquimur, nunc dicenda sunt.

1. CONCL. Sit igitur prima conclusio. Ecclesia in morum doctrina eorum, qui ad salutem necessarii sunt, errare non potest. Exempli causa ponatur aliquid, quod patet satis: an fideles laicos Eucharistiæ sacramentum sub utraque specie accipere oporteat, an panis potius species sola satis sit: quæstio est eorum rerum, sine quibus salus esse non potest. In hac ergo & aliis id genus controversiis Ecclesie decretum certum est. Itaque si quid necessario, vel agendum, vel vitandum firmo iudicio definit, in hoc errare nequit, sicut ne in fide quidem. Deus enim non deficit in necessariis, ut sæpe ante dictum est: in doctrina ergo morum eorum, qui sunt ad salutem necessarii, iudices, & doctores Ecclesiæ a Deo dati errare non queunt. Confirmat autem illud vel maximo, quod Dominus Petro inquit (1), *Pasce oves meas*, & Paulus (2) dedisse Deum pastores & doctores, ait, *ad consummationem sanctorum, ut non circumferamur omni vento doctrine*. At si errarent in moribus ejusmodi, non pascerent salubriter oves. Non enim moralis doctrina minus exigitur ad pascuum ovium Christi salutem, quam fidei disciplina. In his igitur Ecclesiæ pastores errare non possunt. Adde, quod Dominus apud Joannem pollicitus est (3) Spiritum doctrinæ Ecclesiam omnem veritatem, scilicet ad vitam æternam consequendam necessariam. At utraque veritas necessaria est, & quæ ad contemplationem pertinet, & quæ ad actionem: in utraque ergo definienda Spiritus docet Ecclesiam.

Præterea Apostolus in priore ad Timotheum epistola cap. 3. *Hæc*, inquit, *scribe tibi, ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi; columna & firmamentum veritatis*. Ea autem, quæ ibi scribebat Paulus, ad morum veritatem magna ex parte spectare perspicuum est. Est ergo Ecclesia firmamentum, non ejus veritatis solum, quæ in contemplatione cernitur, sed illius etiam, quæ aliquid molitur ut faciat: almitrum, ut sciamus, quomodo oporteat nos in domo Dei conversari.

Præterea si Ecclesiæ pastores, in concilium præsertim congregati, leges & præcepta vitæ sinistre interpretarentur, ut videlicet quæ essent ad salutem necessaria, ea non necessaria dicerent, ut quæ contra minime essent necessaria, hæc esse necessaria definirent: cum Christus dixerit, *Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & pharisæi, quæcunque dixerint vobis facite*; & rursum, *Qui vos audit, me audit*; Ecclesia certe pastores errantes sequens, juxta quod illi præscriptum est, hujus erroris Chri-

stus præcipuum haberet auctorem. Ad hæc si lex Evangelica manca & imminuta non fuit, ut revera non fuit, eos omnino mores præstinavit, qui essent ad salutem necessarii. Imperfectus enim legislator est, nisi ea præscribat, sine quibus reipub. finis constare non potest. At Spiritus veritatis Apostolis, eorumque successoribus suggerit, quæcunque Christus dixit vobis: in præceptis ergo vitæ necessariis errare illi non possunt. Item Matthæi 16. *Tibi*, inquit Dominus Petro, *dabo clavem regni cælorum*. Regnum autem cælorum utraque ignorance clauditur, & fidei, & morum. Ecclesia ergo utralque quæstiones aperire Christo auctore potest, utroque modos solvere, sive ad fidem, sive ad mores attingant. Huc enim illud accedere credendum est, *Quæcumque solveris super terram, erunt soluta & in cælis*. At, inquis, intelligitur clave non errante. Bene volo. Sed aliud est de privatis pastorum judiciis differere, quæ negligere etiam aliquando possumus, aliud de Ecclesiæ communibus, quæ perinde ut Ecclesiæ decreta debemus amplecti. Et quidem cum Pontifex, quicumque ille sit tandem, quicquam privatim agit, solvique, aut ligat, errare per ignorantiam, aut etiam malitiam potest; & abuti clavium potestate. At cum publica sunt totius Ecclesiæ judicia, eaque in rebus ad salutem necessariis, Ecclesiæ totius communes iudices, quales sunt concilii Patres, errare nequeunt, ne per hujusmodi errorem Christiana tota plebs in ignorantia veritatis ad vitam instituendam necessariis verteretur.

Præterea Concilium Constantiense sess. 13. condemnat in hæreticos eos, qui dixerint, Ecclesiam errare in consuetudine administrandi populo Eucharistiam sub una specie tantum. Et Martinus Quintus in litteris, quibus concilium approbavit, qui hoc ecclesiæ institutum damnant, eos definit tanquam hæreticos, vel sapientes hæresim coercentes. Ecclesia igitur in morum hujusmodi judiciis non errat, neque ex consequenti ne concilia quidem summi Pontificis auctoritate confirmata.

2. CONC. Hujus vero conclusionis & altera conclusaria esse videtur, Ecclesiam, cum in re gradui quidem, & quæ ad Christianos mores formandos apprimè conducit, leges toti populo dicit, non posse jubere quicquam, quod aut Evangelio, aut rationi naturæ contrarium sit. Non ego hic omnes Ecclesiæ leges approbo: non universas pœnas, censuras, excommunicationes, suspensiones, irregularitates, interdicta commendo. Scio nonnullas ejusmodi leges esse, in quibus si non aliud præterea quicquam, at prudentiam certe, modumque desideres. Id ergo dico, summorum Pontificum, Conciliorumque præcepta, scita, sanctiones omnibus nobis probatum iri, si moribus fidelium instituendis sint necessaria. Si enim Ecclesiæ consueverit, quod modo ex concilio Constantiensi afferebamus, Evangelio adversari non valet, ergo ne Ecclesiæ quidem lex Evangelio adversabitur.

Deinde Ecclesia non potest definire, quippiam esse vitium, quod honestum est, aut contra honestum esse, quod est turpe: ergo nec sua edita lege pro-

probare quicquam, quod Evangelio rationive iustitiam sit. Si enim ecclesia expressis vel iudicio, vel lege lata turpia probaret, aut repræbaret honesta, hic jam nimirum error non solum fidelibus pestem ac perniciem afferret, sed fidei etiam quodammodo adversaretur, quæ omnem virtutem probat, universa vitia condemnat. Ascendit illa, *Quæcumque dixerint vobis facite & c.* *ubi vos audis, me audis.* Quibus præcipitur Ecclesiæ legibus obtemperare. Ita si errat illa, Christus nobis erroris auctor est. Quæ qui videat, non modo indocte, verum etiam impie faciat; si Ecclesiam in morum doctrina errare contendant: præsertim si mores & præcepta vivendi sint ad salutem necessaria. Quæ autem ratio id de se Ecclesia convincit, eadem convincit de Concilio, in quo universalis Ecclesiæ auctoritas residet. Quare quemadmodum concilium falsa plebi credenda proponere nequit, sic nec mala potest proponere facienda. Proponere, inquam, firmo, perquoque decreto, quo omnes & ad credendum, & ad faciendum sub æterna poenæ obligator.

Sed an sit hæreticum asserere, vel aliquam Ecclesiæ consuetudinem esse malam, vel aliquam ipsius legem injustam, non autem definire. Nam licet Concilium Constantiense sessio 13. statuerit, eos pro hæreticis condemnandos, qui affirmarint, Ecclesiam errare in more communicandi plebem sub una specie tantum: at eo tempore statuit, quo sine capite erat. Contendit autem Cajetanus in opusculo de auctoritate Papæ, & Concil. & in Apologia c. 10. & 21. Turcremata item tertio libro, cap. 32. & 33. Concilium mutilum sine capite in decretis fidelis ferendis nullam habere certam auctoritatem. Et quamquam id multis quidem argumentis fundere nituntur: sed apud me illud est maximum, quod sicut Deus non deficit in necessariis, ita non abundat in superfluis. Cum ergo sola auctoritas deponendi Pontificem hæreticum, & aut eligendi, aut decernendi catholicum sit Ecclesiæ necessaria in casibus, quibus Ecclesia concilium sine capite cogere jure suo potest; nihil causæ est, cur amplius potestatem concilio imperfesto tribuamus. Reliqua siquidem per integrum concilium expediri possunt, vel electo Pontifice catholico, qui non errat, vel definito certo, cum inter multos, quisnam esset verus Pontifex, dubium erat. Adde, quod, ut supra dictum est, concilii dogmata non sunt firma, nisi a Romano Pontifice confirmantur. Quando ergo concilium sine capite est, non habet dogmatum certitudinem. Præterea Martinus Quietus in litteris, quibus concilium probat, non simpliciter probat illum articulum: sed solum definit, eos, qui docuerint Ecclesiam in consuetudinem ejusmodi errare, esse vel ut hæreticos, vel ut sapientes hæresim condemnandos. Quod ergo Martinus Concilio præsidens non est auius nomine hæreseos condemnare, id ego graviore censura accusare non audeo, nec debeo. Quod si in more ad salutem necessario, qualis ille videtur esse, de quo in Concilio Constantiensi erat controversia, tanta fuit Martini modestia, quanto nos molestiores esse oportet in aliis erroribus condemnandis, qui consuetudini Ecclesiæ minime ad salutem necessariz refragantur. Morem circumgestandi solemnem processionem per vias publicas Eucharistiæ sacramentum Lutherani repræbent,

Si originem erroris & principium spectes, hæresis tibi erit. Nam ideo illi morem hunc circumgestandi Sacramenti rident, quia veram Christi præseuam in Sacramento negant. Sed si ipsum in se errorem contempleris, hæresim sapit, temeritas & impudencia est. Quamvis enim multis nominibus hic error est notandus, non tamen est hæresis, cum etiam in hac consuetudine erraret Ecclesia, non proinde in gravioribus rebus eius periclitaretur auctoritas. Quæ causa Concilio Tridentino fuit, ut canonem sextum de Eucharistiæ sacramento causæ formaret in hæc verba: *Si quis dixerit, in fœcto Eucharistiæ sacramento Christum non esse, culu sæpiæ etiam externæ adorandum, atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus secundum laudabilem Ecclesiæ consuetudinem solemniter circumgestandum, anathema sit.* Non enim eos anathematice simpliciter percussit synodus, qui ritum illum Ecclesiæ reprehenderint, sed qui idcirco hoc faciant, quia nec presentiam corporalem Christi in Eucharistia admittunt, atque adeo ne ipsius quidem adorationem & cultum. Atque hæc eadem fortasse causa Martinum quintum impulit, ut qui reprehenderet Ecclesiasticam illam consuetudinem impartienti Eucharistiæ populo sub una specie, eos non ut hæreticos, sed ut sapientes hæresim condemnaret. Cum enim sub utraque olim specie plebs sacramentum Eucharistiæ acceperit, idque Apostolorum auctoritate & usu confirmata, non erat hæreticum in dubium vertere, an verus ille Ecclesiæ mos novo esset præferendus. Sed quoniam Wicleffitis idcirco asserabant Ecclesiam errare, quia existimabant necessarium esse plebi ad salutem, utramque Sacramenti speciem sumere, huc detorquentes illa Domini verba, *Nisi manducaveritis, & cetera*: prudentissimus Martinus quintus vituperationem Ecclesiastici novi moris non dixit hæresim, sed hæresim sapere. Est quoque illud argumentum grave, cur hujusmodi erroribus hæreseos nota non innotatur, quod ut postea dicemus, non est hæreticum credere, Ecclesiam hominibus in divos referendis errare posse. At jubet Ecclesia interdum divos, quos hujusmodi honore afficit, peculiari die festo, & cultu colere: non est igitur hæresis asserere, in hac de uno, aut altero divo colendo lege ac consuetudine Ecclesiam errare. Sed intelligendum est, Ecclesiæ mores quosdam a Christo & Apostolis Ecclesiæ traditos, in quibus qui Ecclesiam errare diceret, hic erroris ejus Christum & Apostolos auctores faceret. Quam obrem hæreticus censeretur ut Iconomachi, qui Ecclesiam in veneratione & cultu imaginum errare asseruerunt. Alii vero mores sunt post Apostolos inducti, in quibus quævis Ecclesia erraret, non propterea fide periclitaretur. Sine periculo igitur hæreseos teneri potest, Ecclesiam in aliqua lege & more posse errare. Sed de secunda conclusione hætenus. Sic tertia conclusio.

Conc. 3. In moribus non toti Ecclesiæ communibus, sed qui ad privatos homines vel Ecclesias referuntur, errare per ignorantiam Ecclesia potest, non in iudicio solum rerum gestarum dico, sed in ipsis etiam privatis præceptis & legibus. Cum quis enim occulte una uxore habet, alteram

nam, dicit publice, jubet illi Ecclesia, ut priore relicta, posteriorem accipiat. Qua in re sine dubio fallitur, & id præcipit homini, quod rationi Evangelioque adversum est. Hujus vero conclusionis veram & idoneam causam Innocentius tertius reddit in cap. *A nobis de lentem*. excom. in hæc verba: *Judicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, semper innititur: judicium autem Ecclesiæ nonnunquam opinionem sequitur, quam & fallere sæpe contingit, & falli: propter quod contingit interdum, ut qui ligatus est apud Deum, apud Ecclesiam sit solutus; & qui liber est apud Deum, Ecclesiastica sit sententia innodatus*. Hactenus Innocentius. Hæc autem, quæ perspicua esse videntur, breviter & sine disceptatione judicanda sunt. Nec enim omnia nos, ut queramus, exponimus: sed ut explicemus. Hoc itaque loco non tam conclusio, quam conclusionis causa consideranda est. Nam inde liquet, id quod est animadversione dignissimum, certa & firma Ecclesiæ decreta esse non posse, quæ non certis & firmis principiis ac fundamentis innitantur. Quocirca si vel unum ex his, a quibus Ecclesiæ judicium pender, incertum est, certum Ecclesiæ decretum esse non potest, si ve questio speculativa sit, seu practica: sic enim nostri loqui solent. Conclusio quippe, ut in dialecticorum proverbio est, debiliorem partem sequitur, & si unumquodlibet principiorum claudicat, eam quoque ex illa parte debilitari necesse est (1). Quæ ex re facile intelligitur, Ecclesiæ judicia, quæ ab incertis hominum testimoniis proficiuntur, infirma esse ad certam & exploratam faciendam fidem. Quale illud est, quo sanctum aliquem divorum catalogo ascribendum censet. Nec tamen impune licet hujusmodi decreta in dubium revocare; quin temerarium & irreligiosum est, in divis consecrandis Ecclesiæ abrogare fidem. *Injuriam enim facit Martyri, qui orat pro Martyre*, ut capit. *Cum Maribus*, de celebr. miss. Innocentius tradit & injurius ergo est, ac multo etiam magis, qui Martyrum catalogo ascriptum & divorum numero rejicit. Id quoniam temere & inconsiderate faciet, jure profecto ab Ecclesia punietur.

Mox etiam si unum aliquod hujus generis decretum in questionem veniat, certe Hieronymi, Ambrosii, Augustini, ac reliquorum sanctitatem sine crimine in questionem vocare poterimus: atque adeo asserere, illos cum demonibus condemnatos. Ita posses eos maledictis condicere, ac vexare contumeliis, quæ omnia aures sane fidelium perhorrescunt. Quod si viris justis in divorum catalogum reponendis Ecclesia erraret, nimirum non esset valde absurdum, divorum omnium cultum ab Ecclesia explodere, eorum qui post Clementem consecrati sunt. Quo quid aut stultius, aut impudentius dici potest? Item, multum refert ad communem Ecclesiæ mores, scire, quos debeat religione colere: quare si in illis erraret Ecclesia, in moribus quoque graviter falleretur. Nec differt, diabolum colas, an hominem condemnatum. Atque si Ecclesia abstinentiæ legem rogaret, quæ vel ratio-

ni, vel Evangelio adversa esset, turpiter ab illa profecto erraretur, turpiter ergo etiam errabit in doctrina morum, si legem ferat de colendo divo, quem colere, si divus non est, & cum ratione & cum Evangelio pugnat. Ne igitur tantus error in Ecclesia sit, Deus peculiariter providere credendus est, ne Ecclesia, quælibet hominum testimonia sequatur, in sanctorum canonizatione erraret. Cujus peculiarissimæ providentiæ abunde magnum argumentum est, quod nunquam infirmata est fides ab hominis testibus semel in hujusmodi judiciis suscepta. Quod in causis civilibus sæpe accidit. Quæ si singula forte non movent, universa certe tamquam inter se connexæque conjuncta movere debebunt, ut qui fidem in his Ecclesiæ detrahunt, eos non hæreticos quidem, sed temerarios, impudentes, irreligiosos esse credamus. Quibus rebus expositis, primum, secundum, ac tertium argumentum facile refelluntur.

Nam quæ de postremo disputari possunt, illa nobis alio tempore atque ad aliud institutum, si facultas erit, explicabuntur.

RESPON. AD 4. Nunc illud breviter dici potest, qui summi Pontificis omne de re quacunque judicium temere, ac sine delectu defendat, hæc sedis Apostolicæ auctoritatem labefactare, non fovere, evertere, non firmare. Nam ut ea prætereamus, quæ paulo ante in hoc capite explicata sunt, quid tandem adversum hæreticos disputando ille proficiat, quem viderint non iudicio, sed affectu patrocinium auctoritatis pontificiæ suscipere, nec id agere, ut disputationis suæ vi lucem ac veritatem eliciat; sed ut se ad alterius sensum voluntatemque convertat? Non eget Petrus mendaciorum nostrorum, nostra adulatione non eget. Ordines igitur vel probare, vel refellere, quoniam non & scientia id solam, sed etiam & prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus pontifex errare nequit. Atque jam vel in concilio Lateranensi (2) advertetur, religionem nimiam multitudinem, quam nunc esse videmus, valde Ecclesiæ Christi incommodare. Concilium quoque Lugdunense factetur (3), quod importuna petentium inhiatio contra synodi decretum aliquarum religionum confirmationem exorsit. Unde quosdam ordines per sedem etiam Apostolicam approbatos, tanquam Ecclesiæ vel noxios, vel inutiles abolendos esse ita decrevis, ut nullum deinceps ad eorum professionem admitteret. Et Cælestinus quintus statum vitamque Fratricellorum suo privilegio confirmavit: quod tamen confirmationis privilegium Joannes XXII. aperte infirmum esse dixit (4): quod Bonifacius ex certis rationabilibus causis ea, quæ Cælestinus concesserat, viribus penitus evacuasset. Paulus item tertius ordinem, quem in Italia frater Baptista Cremenensis instituit, literis suis probasse dicitur: at nuper & ordo ille a Venetis est edito publico explosus, & Baptiste doctrina, cui illius ordinis homines inhærebant, Romæ est condemnata. Imbecillum itaque eorum argumentum est, qui ex hujusmodi privilegiis, quæ his facile temporum vel

(1) Antoninus 3. p. Tit. 32. c. 8. Cajet. opusc. de indulg. ad Julian. c. 8. D. Tho. in quodl.

(2) De rel. do. cap. ult. (3) De rel. do. in 6. (4) In extravag. Sancta Romana de relig. do. Vide etiam extravag. Quia quorundam de verb. signific. ejusdem Joann. 21.

vel conceduntur, vel potius extorquentur, novas religiones non aliter ac de tralio lapide excipiendas esse confirmant, eas quoque, quæ nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel a suis editam profitentur. Nec ejus generis privilegia certa sunt sedis Apostolicæ judicia, quibus scilicet omnes fideles astringantur. Satis fuerit, si eam habeant auctoritatem, quam epistolæ decretales: quarum nonnullas constat a posterioribus meliorem consilio refutatas, quoniam non ex firmo decreto, sed ex pontificum opinione prodierunt. Et quidem ante D. Thomæ tempora adeo restrictæ & gravate novi ordines admittebantur, ut ex tam gravi angustoque judicio probabile argumentum prudentis consilii sumeretur. Nostro vero hoc sæculo tam multæ sunt religiones a pontificibus confirmatæ, ut quæ eas omnes ritebri voluerit tanquam Ecclesiæ vel utiles vel necessarias, hic imprudentiæ, ne dicam stultitiæ nomine jure optimo summisque rationibus arguantur. Sed jam liber de conciliorum auctoritate concludendus est: si prius tamen eorum conatam refutemus, qui in hujus loci firmissimam soliditatem impetum facere, & incursionem voluerunt.

CAPUT POSTREMUM.

In quo refelluntur argumenta capitis primi.

RESPON. AD 1. PRIMUM igitur adversariorum argumentum ex his, quæ superiore libro dicta sunt, promptissime refellitur. Ostendimus enim, Ecclesiæ nomen principibus & majoribus solere tribui: & in illis reipublicis sitam esse auctoritatem, quos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei (1). Ac si Ecclesia columna est & firmamentum veritatis, Apostoli etiam sunt Ecclesiæ fundamenta, ut ad Ephes. cap. 2. & Apoc. 21. dicitur: corporis quoque robor & firmitas a capite pendet, quod si tollas, cadat corpus necesse est. Episcopi vero populorum capita sunt, & Petrus Ecclesiæ caput est, quemadmodum sequenti libro demonstraturi sumus. At sunt idiotæ Episcopi. Valentinus olim & similes imperitiæ sanctorum presbyterorum arguerunt, non contempnentes, quanto plures sit idiotæ religiosi blasphemæ & impudente sophista, quemadmodum Irenæus ait lib. 5. Sabellus quoque idem objecit concilio Nicæno, ut lib. 2. hist. trip. cap. 8. scribitur. Sed & Apostoli idiotæ erant: per quos tamen Deus plures hujus mundi confodit. Vide, inquit (2): *Educationem vestram, fratres, quia non multi sapientes, &c. sed quæ stulti mundi, elegit Deus, in confundentes sapientes.* Non propter sapientiam majorem pastores Ecclesiæ firmi in fide & doctrina sunt, sed propter peculiarem Christi procuratoriam, ne pastoribus & doctoribus vacillantibus populus fluctaret, circumferaturque omni vento doctrinæ. Quid vero, si sancti episcopi non sunt? An solvendi & ligandi potestatem amittunt? Num pascendi auctoritate carent? Super cathedram, inquit (3), *Moyse sederant Scribæ & Pharisei: quodcumque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum*

non facite. Quoniam vero cum ab aliis plerisque, tum ab August. maxime ostensum & patefactum est, per malos etiam administrari Christi radios in Ecclesia fundi: supervacaneum erit ei non argumentum pluribus respondere, cui ante per nos abunde responsum est.

RESPON. AD 2. Ad id quoque, quod deinceps sequitur, non est difficile respondere. Nam sacerdotum veterum acta quidem Christo adversa fuerunt; at sententia hominum aliqui pessimorum non solum verissima, sed reipubl. etiam utilissima fuit. Quin divinum oraculum fuisse Joannes Evangelista testatur. Cum enim post longam variationemque concilii deliberationem Caiphas, qui ut summus Pontifex concilio præsidebat, sententiam illam, cui omnes ferme consenserunt, dixisset, *Expedis nobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat:* mox Evangelista subiecit: *Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit.* Quæ ex re fit, ut & nostrorum pontificum vita quidem & opera contrariis sorte sint Domino Jesu; sed eorum judicia, quæ videlicet a summo Pontifice comprobata sint, & vera erunt, & Christianis utilia, ut quæ ad populi salutem sint divinitus instituta: imo adeo a Spiritu sancto erunt ob eam causam, quam ab Evangelista didicimus, quia scilicet Ecclesiæ Christi Pontifices sunt. Ac de secundo argumento satis.

RESPON. AD 3. Tertium vero argumentum sic refellitur. Nego, nullam Christi pactum cum Ecclesiæ sacerdotibus esse. Est enim primum cum Petro cæterisque qui illi in Pontificatu succedunt, ut Math. 16. & Luc. 22. videre est. Promisit item Apostolis, eorumque proinde successoribus Christus Spiritum veritatis, Joann. 14. 15. & 16. Pactum quoque veritatis cum Ecclesia initum (4), ad Ecclesiæ tandem pastores & doctores referendum est. Non enim Ecclesiam suam Deus aliter, quam orbem administrat, ubi firma per media, media per suprema geruntur, quemadmodum Dionysius admonuit. Pacta vero & conventa illa vetera longe alia ac nostra sunt. Illa enim temporaria erant, sicut & lex & sacerdotium, ablatum est quippe a Judæis regnum, ablata lex, translatum sacerdotium.

Sacerdotalis autem & veritas & auctoritas paulo ante adventum Christi labefactari cœperunt. Nam quod antiquatur, & senescit, ac prope interitum est, id debilitare oportet, atque infirmum fiat. Prophetæ igitur li vel maxime, qui Christi adventui proximiores fuerant, identidem hanc legis, veritatis, auctoritatis, sacerdotii, sceptrique ruinam Judaico populo annuntiabant. Eorum hac de re oracula si quis ad Christi Ecclesiam referre nisi ex parte velit, illa profus ignorat (5), *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech;* item (6), *Hic est Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula; item, In misericordia sempiterna miseratus sum tui: Dixit redemptor tuus Dominus: Sicut in diebus Noe illud mihi est, cui juravi, ut ne inducerem aquas ultra super terram: sic juravi, ut non irascar tibi.* Montes enim

(1) *Matth. 20. 28.* (2) *1. Cor. 11. 26.* (3) *Matth. 23. 2.* (4) *Exech. 34. 25. & 37. 26.*
 (5) *Psalms. 109. 4.* (6) *Psalms. 47. 15.*

enim commovebuntur, & colles contremiscunt: misericordia autem mea non recedet a te, & factus pacis inter me non morietur, *Isa. 54.* Item (1), *Ergo domus Israel & domus Juda factus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris: quod irritum fecerunt, &c.* Et paulo post: *Hec dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei: Si defecerint leges iste coram me, tunc & semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus, &c.* Item (2), *Feriam ei pactum sempiternum, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me.* Item (3), *Percutiam illis faciem pacis, pactum sempiternum erit eis: ceteraque in novo testamento similia (4): Regnabis in domo Jacob in aeternum, & regni ejus non eris finis (5): Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem seculi (6). Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabis vobis, qui maneat vobiscum in aeternum, spiritum veritatis (7). Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non prevalebunt adversus eam.* Hic est sanguis novi & aeterni testamenti. Reprehensiones igitur comminationesque illarum Prophetarum generales ad tempus Dominicae passionis potissimum referendae sunt, ut Hieronymus ipse (8) non semel testatur. Quid ergo sibi vult, cum quae adversum antiquos sacerdotes dicta sunt, ea in nostros torquet omnia? Nempe omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter utilitatem nostram. Ea igitur, quae Prophetarum in illo populo reprehendunt, ad nos quoque pertinent, servato tamen synagogae Ecclesiaeque discrimine, ut illa ad tempus, haec perpetua esse intelligatur. Compertum est autem, sine lege & doctrina, sine sacerdote & doctore, sine Christo & spiritu veritatis, Ecclesiam nullo posse modo consistere. Quod quoniam aliis locis abunde satis explicatum est, non est frustra hic repetendum. Nam & novae legis sacerdotibus conferre veteres, scripturarum ignoratio est. *Hier. 3. & 23. Ezech. 34.* secunda ad *Corinth. 3. & 4.* Cui autem aliquando veterum dictum est, *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & porta inferi, &c.* Et rursum (9), *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua?* Quibus vero synagogae sacerdotibus & pastoribus spiritus veritatis promissus est (10), qui cum illis in aeternum maneret, & in omni institueret veritate? Hieronymus itaque nec de sacerdotum Concilio loquitur, nec de omnibus simul Ecclesiae pastoribus. Ad singulas Ecclesias, privatosque & pontifices & sacerdotes verba Prophetarum refert, in Ecclesiam catholicam ejusque aut sacerdotium aut veritatem nihil dicit.

At vero illud movere quempiam poterit, quod *Esaia 22.* cap. scriptum est, *Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et vocabo servum meum Eliacim, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu ejus, & eris quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Juda. Et dabo*

clavem domus David super humerum ejus, & aperiet, & non eris, qui claudis; & claudes, & non eris, qui aperias. Et figam illum paxillum in loco fideli, & eris in solium gloriae domus patris ejus, &c. Quae de translatione sacerdotii veteris legis in novum Christi sacerdotium prophetata esse, indubium vocari non potest. Quod aptem sequitur, videtur sensui nostro esse contrarium. *Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli, & frangetur, & cades, & peribis, quod perpenderas in eo, quia Dominus locutus est.* Si enim Christus Dominus, qui tanquam paxillus in Ecclesia fixus est, auferatur, & qui ex eo fide ante perpenderant, pollea peribunt & cadent, quomodo nos Ecclesiae in fide firmitatem perpetuam pollicemur?

Quomodo etiam asserimus, Christum Ecclesiae semper pastoribus assuturum? Hoc Hieronymus (11) in commentariis ita solvit, ut ad dies novissimos referatur, cum (12) *refrigeret caritas multorum, & locum habebit illud (13) Putas filius hominis veniens invenire fidem super terram?* Quod, quemadmodum libro superiore diximus, non sic intelligendum est, quasi nulla tunc Ecclesia futura sit, nulla Christi fides, nullum mysticum fidelium corpus, nullus veritatis in eo corpore spiritus, quae omnia sacris ipsis literis adversarentur; sed ulso scripturatum, quod in comparatione aliorum minimum est, nullum esse dicitur. In tantum ergo in illis diebus fidelium numerus minuetur, ut Christus de medio Ecclesiae sublatus esse videatur, Sed non avolabis a paucis illis, qui residui erunt, doctor sive (14): dabit eo quoque tempore Christus pastores & doctores (15), qui dat eos, domo occurramus omnes in unitatem fidei & agitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi. Occurramus enim eis, qui vivimus, qui relinquuntur in adventum Domini, & simul cum Domino erimus (16). Ecclesia igitur, ejusque species & forma in finem usque saeculi permanebit, permanebitque adeo cum ea & Christus, & spiritus veritatis, sine quibus consistere illa non potest. Atque Hieronymus illam *Esaiae* vaticinationem ad Christum secundum anagogam refert. Nam sensum historicum & literalem libro Commentariorum quinto explicaverat. Ex sensu autem anagogico nullum certum argumentum trahitur. Sane vero illud etiam considerandum est, Prophetas illas reprehensiones non sic in omnes ejus temporis pastores & sacerdotes convertendas, ut nullas intelligatur exceptas. Concionatoribus siquidem hoc permissum est, ut quod plerisque tangit, id ita enuncient, quasi tangat omnes. Sic aliquando totus ille populus ab *Esaia* reprehenditur, tanquam in eo a planta pedis usque ad verticem capitis non sit inventa sanitas (17): & tamen idem Propheta viros aliquos justos relictos esse statetur; inquit: *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen &c.* Sic Helias in omnes invehitur, quasi relictus sit solus: at dicit illi divinum responsum: *Reliqui tibi septem milia viro- rum, qui non curva-*

verunt

(1) Hierem. 31. 31. (2) Hierem. 32. 40. (3) Ezech. 37. 26. (4) Luc. 1. 32. (5) Matth. 28. 20.
(6) Joan. 14. 16. (7) Matth. 16. 18. (8) In Ija. 3. 36. 57. 59. & 61. cap. (9) Luc. 22. 31.
(10) Joan. 14. 16. & 16. 7. (11) L. 7. comm. in Eja. (12) Matth. 24. 12. (13) Luc. 18.
(14) Eja. 30. 20. (15) Eph. 4. 13. (16) 1. Thes. 4. 10. (17) Eja. 3. 6.

Infans grana sua dedit. Sed de tertio argumento factis multa diximus. Nam & ex his, quæ superiore libro responsa sunt, poterat abunde confutari.

RESPON. AD 4. Ad quartum vero respondeo primum conciliorum auctoritatem illi testimonio non inniri. Nihil enim de Ecclesie conciliis præferre videtur eo loco Christus, sed unitatis confessionem commendare, cuius ad impetrandum magna vis est. Quod si propter Innocentium, 20. d. cap. de quibus, & propter synodum 6. actio. 17. & propter synodum Chalcedonensem in epistola ad Leonem, de synodis locus ille intelligatur, aliter deinde respondere possumus, quod quemadmodum in nomine principis concilium aggregatur, cum ejus auctoritate iudicatur, sic synodus ecclesiastica in Christi nomine cogitur, cum indigente Christo, vel ejus Vicario cogitur. Concilia itaque, quæ præter auctoritatem Romani pontificis sunt, non oportet Christum in medio habere. Talis autem synodus illa Cypriani fuit. Tamen ne omnes quidem viri iusti, qui in nomine etiam Christi congregantur, quamvis Christum in medio habeant, ad hunc semper effectum habeant, ut veritatem questionis propositæ decernere & tenere possint. Sed si fuerit res ad salutem necessaria, hoc fiet illis a Patre celesti, ut vel ab eo, in cujus nomine & auctoritate congregati sunt, probentur, si vera dixerint, vel doceantur, si vera non dixerint. Id enim satis est, ut preces illorum exaudire dicantur: juxta præferendum Martini testimonium. Illæ vero, quæ sequuntur, sive sunt Calvinii calumniæ, quibus non est operæ pretium respondere, Nam priori quidem nunc satisfacisse mihi videor, posteriori autem & in capitis superioris tertia questione ad postremum argumentum, & in tertii libri capite ultimo ad quartum respondimus. Sed de quarto argumento hactenus.

RESPON. AD 5. Porro ad quintum responsio ante oculos est ex his, quæ dicta sunt. Nam concilium Ariminense invito Liberto Papa hæreticorum opera coactum fuit, ut & in historia ecclesiastica, & in epist. Damasi ad Africanos episcopos, & in 15. dist. c. *Sancta Romana*, ex Gelasio refertur. Ephesinam quoque secundam, licet auctore Leone congregatum fuerit, sed Dioscori tam inanis, tum erroribus corruptam est, pontificis legatis, & quibusdam aliis bonis viris repugnantibus. Ita nusquam fuit confirmatum, sed damnatum potius a Leone & synodo Chalcedonensi. Constantinopolitanum demum illud repugnante Ecclesie pontifice coactum est, reprobatumque postea in 7. synodo generali 367. Patrum, qui apud Nicæam convenerunt. Quo ex loco manifeste refelluntur illi, qui concilii auctoritate retenta, summi pontificis existimant non esse tenendam. Quid enim causæ est, cur concilium Constantinopolitanum primum 150. patrum tamquam unum ex Evangelii habeatur, hoc autem alterum Constantinopolitanum, ubi multo plures fuerunt episcopi, habeatur pro nihilo? nempe conciliorum robur ab illo est, pro quo rogavit Christus, ne deficeret fides ejus, quo fratres suos posset in fide firmare. Sed de his sequenti libro diligentius.

RESPON. AD 6. Nunc sextum argumentum diluamus, in quo non parva questio est, num canones Trullani Ecclesiasticam habeant auctoritatem. Nam quod habeant, his argumentis suadet. Primum, quod Gratianus nomine sextæ synodi hos canones perpetuo citaverit (1), ut patet 16. dist. cap. *placuit*, & cap. *Quoniam* & de cons. dist. 1. cap. *Jacobus*, & de cons. distinct. 2. cap. *didicimus*, & 27. quest. 1. *Si quis Episcopus*. Sexta vero Synodus sine dubio Ecclesie auctoritatem habet, ut paulo post demonstraturi sumus. Trullanos ergo canones catholici probare debemus.

Deinde id suaderi potest ex Innocent. 3. de stat. & qual. ord. cap. *A multis*, qui in 6. synodo constitutum esse dicit, ut si qui eorum, qui ad clerum accedunt, nuptiali jure mulieri voluerit copulari, hoc ante subdiaconatus ordinem faciat. Constat vero hoc esse canonem 6. inter Trullanos.

Præterea Adrianus Papa hos canones, & synodum, a qua sunt editi, probat & recipit, ut cernere est 16. dist. cap. *Sextam*: & de cons. dist. 3. cap. *Sextam*. Non igitur de Trullanis canonibus dubitare catholico licet.

Quarto loco id ipsum demonstratur ex 7. synodo act. 3. ubi Tharastius, *Ejusdem*, inquit, *sextæ synodi recte & divine decreta edita, traditosque canones recipio*. Et actio. 4. (2) Petrus episcopus dixit: *Habeo codicem sextæ sacre synodi canones continentem*. Sanctissimus autem patriarcha Tharastius subiicit: *Quæ est hæc ignorantia, qua plerique laborant circa hos canones?* Scandalum enim est dubitare, num sint sextæ synodi. Et actio. 6. Epiphanius, qui loco synodi respondebat Iconomachis, *Sacra*, ait, *sextæ synodus postquam sententiam suam de una voluntate Christi sub Constantino pronunciaffet, iterum unanimiter omnes divina voluntate post 4. aus 5. annos congregati, duos & centum canones ediderunt*. Quod si divina voluntate unanimiter illi canones a patribus sunt editi, probati utique sunt septimæ etiam synodi testimonio. Atque eadem 7. synodus (3), *Defecerunt*, inquit, *sextæ synodi sancti patres, conveniunt per singulas provincias semel in anno fieri*. Hunc ergo canonem & nos renovamus. Auctoritatem ergo finiendo patres illi habuerunt, & si sancti fuerunt, ut hic dicitur, nihil sibi usurparunt contra Ecclesie regulas. At si præter sententiam Romani Pontificis coactum illud concilium est, adversum ecclesiasticas regulas coactum esse constat: habet igitur Trullana hæc synodus solidam auctoritatem, si septimæ synodo credimus. Accedit his, quod 7. synodus, act. 5. & 6. Nicolaus in epist. ad Michaelem imperat. Concil. Florentinum sess. 5. horum canonum auctoritate utitur.

Sed mihi rem hanc diligentius consideranti contraria opinio & probabilior, & gravior videri solet. Cujus sententiæ auctores habeo Anastas. Apostolicæ sedis bibliothecarium in proemio in 8. synodum, ad quam iussu Adriani secundi venit, nam erat utriusque linguæ Græcæ & Latine peritissimus, ut 63. dist. cap. 2. dicitur: In eadem opinione est Theophanes Græcus historicus, & Humbertus

(1) 31. dist. c. *Quoniam*, 50. dist. cap. *si quis*, 93. dist. c. *fin*.
(2) dist. 16. c. *Habeo*. (3) 38. dist. cap. *Quoniam*.

Silvæ Candidæ Episcopus Aprocissarius Leonis noni, in libello contra epistol. Michaelis patriarchæ Constantinopolitani. Qui liber citatur a Gratiano (1), ut liber Leonis noni contra epistolam Nicetæ Abbatis. Sed & a Latinis non recipi hos canones, referunt Theodoretus Balsamon, & Mathæus monachus, maximi Latinorum detractores, ille in interpretatione eorundem canonum, hic in historia conciliorum & virorum illustrium. Sunt autem argumenta, quæ hanc sententiam confirmant, irrefragabilia. Primum, quod sexta synodus sub Constantino Imperatore contra Monothelitas ab Agathonē congregata, a Leone secundo comprobata, nullos ediderit canones. Illa vero synodus, quæ sub Justiniano Imperatore postea coacta est, cur sexta synodus appellatur, nulla est causa. Sed de nomine nihil moror. Hoc solum affeto, ei concilio nec Romanum pontificem, nec ejus legatos interfuisse. Subscriptiones episcoporum videantur, & res fiet manifesta. Justinianus primam subscripsit, deinde episcopi qui sextæ synodo affuerant, sed nec numero pares, nec nominibus omnino similes, ut Theophanes & Anastasius evicerunt. Romani vero pontificis, & legatorum ejus nulla subscriptio est.

Alterum argumentum est, quod Justinianus bis synodum apud Constantinopolim coegisse legitur, prius sub Sergio Rom. Pontifice, posterior sub Joanne septimo eodem quoque episcopo Romano (2). Et de priore quidem Beda de natura rerum, cap. 67. ait, Justinianum Romanæ Ecclesiæ pontificem Sergium, quia erraticæ suæ synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere, & subscribere noluisse, iussisse Constantinopolim deportari, qui tamen ob culpam perfidiæ regni gloria postea privatus, exul in Pontum secessit. Hactenus Beda. Et Platina in vita Sergii; Justinianus, inquit, synodum habuit, in qua nonnulla approbata sunt orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergii apocissarius, qui tum Constantinopoli erat, subscriptione sua stolide nimium confirmavit. Verum cum postea Romam delata a Sergio exploderetur, ira percussus Justinianus Zachariam misit, qui Sergium ad se vincitum iraberes. Hactenus Platina. De posteriore autem idem Platina in vita Joann. VII. ita scribit: Justinianus eadem stultitia vexatus; quæ fuerat ante amissum imperium, Sergio pontifici quos metropolitanos Romam misit, qui Joannem adhortarentur, ut habita synodo, quæ de hominibus crederent orientales, eadem etiam occidentales affirmarent, præpositis libellis, in quibus ei subscribendum erat. Homines tamen re infecta ad Imperatorem pontificem remisit. Hæc ille. Ac si quis Trullani concilii verba velit expendere, statim deprehendet, quale illud concilium fuerit. Sic enim habet (3), Quoniam sanctæ universales synodi quinta & sexta, de mysterio fidei plenissime disputantes, canones non fecerunt, propterea nos convenientes in hanc imperialem urbem sacros canones conscripsimus. Oportebat enim, ut synodus universalis canones Ecclesiasticos promulgaret. Hactenus concilium. Principio autem, si ipse Constant. urbem convenistis, dicite mihi, ex quo evocante convenistis? Anne Romanus

aliquis episcopus vobis concilium iudicavit? Minus id quidem. At Romanus Pontifex eo tempore certus erat, Catholicus erat, addo etiam probus erat. Præmissæ autem Ecclesiæ sine principis Ecclesiasticis & veri & Catholici & pii voluntate cogere, hoc non est synodum velle facere, sed adversus Ecclesiæ principem conspirare. Quemadmodum si regni proceres ad res publicas paratrandas sine regis arbitrio conveniant, conjuratio illa potius, quam congregatio existimabitur. Justinianus, inquit, eos facit convenire. Bene profecto narras nam istum improbum fuisse, & Ecclesiæ Rom. inimicem, memoris proditum est. Qualem autem synodum a tali viro profectam esse arbitramur? Sed videmus causam conventus faciendi. Quoniam sanctæ universales synodi quinta & sexta canones non fecerunt, propterea nos in hanc imperialem urbem convenientes, canones conscripsimus. Oportebat enim, ut synodus universalis canones Ecclesiasticos promulgaret. Itaque hæc Trullana synodus supplementum duarum esse dicitur, & quod decretæ quintæ & sextæ, id nimirum addidisse. Ideo enim nec sexta, autem, propter nominatur, sed *πενδικτη*, id est, quinisexta. Scilicet nomine sextæ Synodi Trullana se prius vendicare volebat. At nunc, nec sexta, nec quinta, nec septima est, sed undecima quoddam, quinisexta. Illud vero quis ferat, quod insimulant patres hi deo gravissima concilia tanquam mutila & imminuta, ut causa congregationis necessaria videatur? Enimvero concilium generale Ecclesiæ ne unum quidem habuit, ubi causa aut hæresis, aut schismatis nulla esset. Trullana hæc synodus sola est, quæ non ad profligandam hæresim, non ad tollendum schisma, sed ad canones edendos cogitur. Ecquid autem erat opus, pastores Ecclesiarum omnium suis sedibus cieri, ut post innumeros fere canones Apostolicos, Nicænos, Ancyranos, Neocaesarienses, Aptiochenos, aliorumque plurimorum & martyrum, & confessorum, qui canone secundo Trullano comprobantur, alii centum duo ab his patribus ederent? Quanto vero gravius sexta synodus egit, quæ causa fidei, ob quam convenerat, absoluta, noluit Ecclesiæ canonibus onulam dicere. Non igitur necesse erat canones condere, sed si verum sciri velis, alia Justiniano causa vestræ congregationis fuit, nimirum ut Latinos, sedemque præsertim Apostolicam inflecteretur, utque, quod Platina ait, aliqua vestra auctoritate probaret orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Nam si, ut ipsi dicitis, post quatuor aut quinque annos a sexta synodo exacta (4), sub Justiniano, filio Constantini, Constantinopoli convenistis, certe (computare tempora) hæc illa est erratica synodus, cui, auctor Beda, Sergius noluit subscribere. Sed jam videamus, ut reliqua, quæ nunc non extant, dissimulemus, cur his centum duobus vestris canonibus subscribere Sergius nec voluerit, nec vero debuerit.

In canone secundo suscipitis & confirmatis 85. canones Apostolorum: hos sedes Apostolica non recepit, et auctor est Isidorus 16. dist. cap. Canones, id quod

(1) 16. dist. cap. Clementis.

(2) Idem Paul. Diaconus l. de Roman. gestis 8. c. 9. scribit.

(3) 16. dist. cap. Quoniam.

(4) Theophan. putat a 6. synodo ad hos editos Canones 26. ann. interfluxisse.

quod cum ex Leone IX. c. *Clementis*, eadem dist. ostendi potest, tum vero magis ex Gelasio 15. dist. cap. *Sacra Romana*. Cur autem sedes Apostolica probet 84. Canonem, quem vos probatis, ubi tres Machabeorum libri contra omnium consensum Ecclesiarum admittantur? Atque in eodem secundo canone synodum Cypriani de rebaptizandis hæreticis comprehenditis, quasi secundum traditam Afris consuetudinem lex illa constituta sit, & non magis adverteret omnibus Ecclesiis Dei. Nec enim decretum illud Cypriani explicari potest ad normam 95. canonis Trullani, & ip. Niceni; quoniam canon Cypriani de omnibus in universum hæreticis præscriptus est, maxime Donatistis, quos constat in nomine Trinitatis baptizasse. Decretum ergo Cypriani ab universali Ecclesia simpliciter reprobaturum Sergius approbare non debuit, quod Trullana synodus fecit. In canone tertio Ecclesie Romanæ legem de bigamis non ordinandis summopere appellatis, & ex rigore austeram: sedis autem Constantinopolitane mollior: ac dissolutio benignitas vobis est. Mediam quasi ex duabus componitis, sed talem Ecclesie Latina super exposcit. Jure igitur hanc vestram Synodum expulsi Sergius.

Canon 13. jubet, ut hypodiaconi, diaconi, presbyteri a suis legitimis uxoribus non separantur. Ea consuetudo apud Græcos quidem invaluit, sed synodus generalis eam toti Ecclesie contra Latinorum usum male præscripsit. Bene ergo Sergius vestros canones reprobavit.

Canone 26. decernitis, quod thronus Constantinopolitanus æqualis privilegia cum Apostolica sede obtineat, & Alexandrinus, Antiochenus, ac Hierosolymitanus aliis præferatur. Scitis adversum hunc canonem olim a Sancto Papa Leone pugnatum. Et quamquam ratione pugnatum est, at sequentes Romani Pontifices Constantinop. huic ambitioni, & vanitati contradicere noluerunt. De privilegio Antiquo.

Canone 62. præcipitis, in omnibus diebus quadragesimæ, præter sabbatum, & dominicam, novas hostias consecrari, sed, ut apud nos in die pasceves, fieri præsanctificatorum sacrificium. Hoc vestris Græcis præcipite, si vultis: Romanus enim Episcopus hoc in totam Ecclesiam decretum non probaret.

Item Canon 55. nulla nostra constitutione egot: absurdus enim per se est, & manifeste in Romanam Ecclesiam injuriosus. ipsum audiamus. Quoniam intelleximus in Romanorum civitate in sanctis quadragesimæ diebus in ejus sabbatis jejunare prout Ecclesiasticam traditionem consuetudinem: sancte synodo visum est, ut in Romanorum Ecclesia, si quis fuerit invenimus sabbatis jejunare, ut vultis deponatur, laicius segregentur. Non ubi videtur a Romano aliquo Pontifice hanc canonem probatum iri? Minime vero gentium. Quid 67. Vide an probandas sit. Sacra, inquit, scriptura nobis præcipit, ut afflicteamus eos, qui cujuspanique animalia sanguine arte aliqua condiant, & sic comedant. Ecce autem major scripturatum ignorantia esse poterat, quam existimare, præceptum illud Apostolicum ad ea usque tempora perdurasse? Quanto verius

Latini decretum Hierosolymitanum, quoad sanguinem & suffocatum attinebat, ad breve tempus tantisper manere interpretati sunt, quamdiu Judæorum & Gentium consuetudo coalesceret, quamdiuque synagogam Ecclesia cum honore quodam sepeliret. Abest nunc Gratianus, & sextæ synodo canones Trullanos tribuat, Innocentius vero decretum Gratiani eodem nomine retulit, quo erat a Gratiano citatum: id quod & Divo Thomæ, & aliis quoque viris doctis aliquando accidit, ut Gratiani diligentia fidei capita decreti eminentis auctoribus, & titulis referant. Idem quoque Gregorio Nono contigit, qui titulo de constit. nomine Hieronymi commentaria in Proverbia retulit, quæ Hieronymi non esse certum est. Caput autem illud, quod Innocentius citat, habetur 32. dist. cap. Si quis eorum, nomine sextæ synodi. Adrianum vero Trullanos canones recepisse, tantum abest a veritate, ut nihil magis veritati possit esse contrarium. Verba siquidem illa reperiuntur in epistola Tharasi ad Adrianum, non sicut Gratianus memoria lapsus existimavit, in Epistola Adriani ad Tharasium. Tharasius itaque recepit illos, non Adrianus, ut patet actione secunda & tertia septimæ synodi. Adrianus siquidem verba Tharasi refert, ut Constantinopolitanos proprio mucrone confodiat. Si enim, inquit, vos fatemini canones illos divinos & legales esse, canone autem 82. imaginem Christi venerandam esse conceditis, quid nunc contra sacras imagines depugnatis? Quod si septima synodus uno canone utitur, ut ipsorum Græcorum testimonio imagines esse venerandas comprobet, ecquid inde argumenti promitur, ut ceteros item canones approbari? Quasi totum Menandrum, Aratum, aut Epimenidem confirmari Paulus, quod horum aliquando sit testimonii usus. Nec verba illa, quæ ex septima synodo retulimus, ipsius synodi sunt, sed Tharasi, Petri Episcopi, Epiphani. Quæ non erat ejus temporis & instituti expendere. Non enim id tum agebatur, an Trullana synodus probanda esset, sed an essent imagines venerandæ, quamobrem, quæ obiter, & præter institutum a privatis hominibus in Concilio dicebantur, ne novæ lites suborirentur, illa sapienter a Patribus dissimulata sunt, eo vel maxime, quod in causa præcipua, de qua ibi erat controversia, Trullanæ synodi auctoritate libenter utebantur. Id ne comminisci videamus, Nicolaus nimirum est auctor abhibendus, qui in epistola ad Michaelem Imperatorem, cum ad quandam causam suadendam synodi hujus Trullanæ canone quodam vellet uti, in hunc modum disserit: Provide hoc Constantinopolitana synodus canonum suorum sexto dignoscitur prohibere capitulo. Quod tamen non apud nos invenitur, sed apud vos haberi perhibetur. Parum novimus nos Apostoli imbuti documentis etiam sententiis viri Paganorum; quanto magis Christianorum, & contra ipsos, quorum nec vitam sequimur, nec mentem errorum imitatur? Deinde Apostolus Paulus de libris Paganorum aliqua in suis scriptis posuit: nunquid ideo etiam cuncta recipienda sunt, quæ cum his potius sunt prolata? Hæcenus Nicolaus. Non itaque si aut Innocentius, aut septima synodus, aut Nicolaus, aut Concilium Florentinum horum auctoritate canonum abutuntur, probato uno, aut item altero

tero, reliquos probaverunt. Quoniam Patres synodi Florentinæ hos 102. citasse canones, me omnino præterit. Nam quod actione quinta refertur, id non ex synodo, ubi hi canones sunt editi sub Iustiniano, sed ex sexto concilio universali sub Constantino illius patre de promptum est, ut actione 17. ejusdem sexti concilii patet. Sed quoniam & hæc synodus apud Trullum regium palatium scilicet celebrata est, quod de hac dicitur, hoc per errorem ad Trullanos canones creditum est pertinere. Quorum auctoritas ideo a nobis labefacta est, ne quisquam falso errore deceptus eos veris, legitimisque conciliis opponeret. Video autem dubitari posse, cor inter reliquos canones Ecclesiæ Romanæ contrarios non & 82. notaverimus, ubi prohibitum est, ne Christus deinceps sub figura agni pingeretur. Sed nolui equidem has Trulli regulas inimice infectari. Nego itaque in 82. canone secundum veram lectionem tale aliquid prohiberi; quin potius in eo pictura illa veneranda, qua agnus digito Patris cursoris demonstratur, & suscipitur, & deinceps conservari in Ecclesiâ jubetur. Id quod colligere licet ex epistola Adriani ad Tharasium, septimæ synodi actione primâ, & ex actione quarta ejusdem septimæ synodi. De Trulli igitur canonibus, atque adeo de sexto argumento hæcenus.

RESPON. AD 7. In argumento vero septimo, Pighii contentio pertinax coarguenda est, qui et opinionem; quam semel induerat, tueretur, synodos Ecclesiæ decreto susceptas vanis conjecturis infirmare perrexit. Tantum studium certandi, ubi semel esset ibi, & dura pertinacia potest. Mihi vero non est hoc loco opus pro sexta synodo, unde emerfit certamen, depugnare, quam & Agatho coegit, & Leo II. confirmavit, quam & Beda lib. de temp. rat. cap. 56. & cæteri post eum catholici probaverunt, quam & concilium Florentinum sess. 5. recipit, & Eugenius IV. in decreto super unione Jacobinorum veneratur. Alii pro sexta, & septima synodis apologiam edant, si diligentia illis Francisci Turrensis non adhuc facit satis. Nos enim id dogmate fidei, & decretis ad salutem fideliū necessariis conciliorum auctoritatem asserimus, in rerum gestarum iudicio & ordine non asserimus. Nec in his, quæ parum, vel certe nihil ad nos attinent, tempus & operam sumimus.

RESPON. AD 8. Ad octavum ergo argumentum Cajetanus in opusculo de auctor. Papæ, & Concil. cap. 8. respondet, Concilium Constantien. quo tempore illud decretum edidit, non fuisse & universale & integrum. Erat enim tum schisma in Ecclesia sub tribus Pontificibus Joanne XXIII. Gregorio XII. & Benedicto XIII. Unde asserere, quod id temporis illud concilium erat generale, nihil aliud est, quam revocare antiquum schisma, alioque damnare, qui Benedictum & Gregorium sequebantur. Quod tamen fuit, estque semper ambiguum. Quod si objicias, Martinum V. in ultima sessione approbasse omnia, & singula decreta in materiis fidei, quæ prius a Concilio Constantien. prodissent: respondet idem Cajetanus id proprie ad fidem pertinere, & tanquam fidei decretum a Martino probari, quod adversum hæreticos fuisset definitum, ut in octava, 15. & 21. sessione

factum est. Quod autem Martinus V. ea solum probet, patet primum, quoniam ad petitionem Oratoris Regis Poloniæ illa approbatio facta est, qui hoc tantum exigebat, ut acta in Concilio contra hæreticos confirmarentur. Patet etiam, quia Martinus dicit, se omnia sic conciliariter facta approbare, & non aliter, nec alio modo. Supponebat enim quædam non conciliariter acta. Nam in illa quarta, & quinta sessione, ut idem Cajetanus admonet, nec disputatio, aut disquisitio aliqua intercesserat, nec delecti fuerant adhuc viri docti ad differendum, & tractandum ea, quæ in fidei doctrina essent constituenda, sed id cautum postea a concilio fuit in sessione sexta. Ita si quis tradita in sessione quarta diligenter expendat, inveniunt ea non formam habere decreti, quo videlicet aut fideles obligentur, aut contrarium sentientes expellantur. Patet demum ex litteris Martini Quinti, in quibus errores Joannis Wicleffi, Joannis Hussi, & Hieronymi Pragensis expresse damnantur, nulla de ea re, an Concilium sit supra Papam, facta mentione. Sed quoniam quæ de concilio Constantien. in dubium verti solent, ea pulcherrime explicantur a discipulis D. Thomæ, maxime a Cajetano (1), viro in nostra familia excellentissimo, nos de hac re ne verbum quidem ullum præterea faciamus. De octavo igitur argumento tantum.

RESPON. AD 9. In nono vero miror equidem illorum cæcitatem, qui concilium Basileense tueri volunt, cum manifestum sit, illud, licet a principio Eugenio Quarto consentiente fuerit congregatum, postea tamen ab eodem primum Ferrariam, deinde Florentiam translatum, ubi Basileenses conatus publica Ecclesiæ auctoritate repressi sunt. Nam & unio Armenorum, & Græcorum populi Christiani consensione approbata, non in Concilio Basileensi, sed in Florentino facta est. Eugenium Ecclesiæ etiam post illam depositionis Basileensis tententiam, pro vero Pontifice habuit: Felicem autem illum in synodo electum contempsit. Quorum ergo attinet mordicus Concilium Basileense tenere? Quorum favere hæreticis, qui conciliorum in hæreticos judicia infirma esse contendunt, quod concilium Basileense eos hæresis nomine damnari, qui etiamnum Catholici judicantur? Quæ qui sentiat, is nihil omnino senturus esse videatur. Quocirca non dubito, esse nunc grande piaculum, pro Concilio Basileensi stare velle, cum schisma illud jam extinctum non alia ratione magis denno possit accendi. Et Nicolaus Quintus aperte sentit, Felicem illum non fuisse verum Ecclesiæ pastorem, sed nominatum; nec verum Concilium & generale, sed congregatum vocat nomine Concilii generalis: Eugenium vero felices recordationis prædecessorem suum honorificentius appellat. Ita in litteris suis non probat, nisi beneficiorum collationes (sic loqui solent) & hujusmodi cætera, quæ si irrita haberentur, populus moratis apt pastoribus aut officialibus multum incommodi acciperet. Atque Leo Decimus in Concilio Lateranensi sessione 11. plane definit, Concilium Basileense non fuisse legitime congregatum. Et postea, cum de quadam sanctione ageretur a Concilio Basileensi edita,

Sicut

Sicut Leo, inquit, ea, quæ in secunda Ephesina synodo tenore contra iustitiam & Catholicam fidem gesta fuerunt, postmodum in Chalcedonensi Concilio fecit revocari: ita nos a tam nefaria sententia revocatione retrahi, salvo conscientia, & Ecclesia bonæ non possumus, cum ea omnia, post translationem ejusmodi Concilii Basileensis per felices memoriam Eugenium Papam VI. predecessorum nostrum factum, a Basileensi concilio, seu potius conventiculo facta existerent, ac propterea nullum robur habere potuerint; cum etiam solum Romanum Pontificem, tanquam auctoritatem super omnia Concilia habentem, Conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendorum plenum jus, & potestatem habere, nondum ex sacra Scriptura testimonio, dictis sanctorum Patrum, ac aliorum Romanorum Pontificum decretis, sed propria etiam eorundem conciliorum confessione manifeste constet: Hæcenus Lateranense concilium. Probat autem ea, quæ dixerat, multis & testimoniis, & exemplis, quæ nos, ne sit longum, prætermisimus. Sed provocaverant Doctores Parisienses a Concilio Lateranensi, & appellatio nomine Academiæ circumferebatur. Quorum illa fuerit, ego hic non disputo: illud assero, non sine Ecclesiæ scandalo, atque perniciæ circumferri. Extat anathema Pii Secundi in eos, qui ad futurum Concilium appellaverint; & sine Pii causis, quæ multis suis literis reddidit, manifestum est, rem hæc & hæreticorum omnium summum patrocinium esse, & hostiam vel maximam aperire ad obedientiam Ecclesiasticam potestatem, ac perniciem vere pietatis. Sed de his non est hujus loci, temporisque disserere. Verum objicis ea, quæ in secunda sessione Concilii Basileensis decreta sunt, a legitimo Concilio esse decreta, ut patet ex literis Eugenii, quæ lectæ sunt 16. sess. ejusdem concilii. Sed nos huic questioni breviter respondemus, non approbasse Eugenium decreta edita, sed solum Concilium generale Basileense a tempore inchoationis suæ legitime continuatum fuisse. Deinde Concilium in secunda sessione non erat plenum, quia major pars episcoporum deerat, imo paucissimi aderant. Quare inchoatione quidem generale erat, sed nondum erat vere & perfecte re ipsa generale. Præterea Legatus sine commissione processit ad ea decreta ferenda, ut ex literis Eugenii ad Jollanum colligitur. Adde quod cum gravis atque difficilis semper fuisset inter catholicos altercatio, quibusdam dicentibus Papam supra concilium esse, aliis contra asserentibus concilium esse supra Papam, nulla conquisitione facta, nullo examine præcedenti, positum est id quod erat ambiguum. Quare non fuit decretum Fidei, sed simplex quædam commemoratio ejus doctrinæ, quæ erat in Concilio Constantiensi tradita. Id quod videntes hujus synodi patres, rursum in sessione 33. rem eandem aliter tractaverunt, definientes ea tanquam Fidei decreta esse deinceps amplectenda. Sed tunc omnis legatorum potestas erat abolita, & synodus Florentiam translata. Quare nihil mirum, si turpiter & pueriliter erraverit, eos pro hæreticis condemnando, qui nunc sine controversia fideles habentur.

RESPON. AD 10. Ad decimum vero argumentum responsio est facilissima, plenaria concilia a

summo Pontifice minime confirmata per alia legitima, & probata emendari. At quod plenarium concilium summi Pontificis auctoritate firmatum per aliud posterius emendatur, exemplum ne unum quidem proferri potest. Nam & hujusmodi concilia Augustinus non infirmat, sed tæctur ejusdem libri c. 4. Quamquam Augustinus non videtur loqui de emendatione Fidei, sed de emendatione legum, quæ ad res scilicet vel gestas, vel gerendas referuntur. Ipsa plenaria, inquit, concilia priora a posterioribus emendantur, cum aliquo rerum experimento aperitur, quod clausum erat. Quod ad fidei veritatem referri vix potest, quæ non rerum experimentis innotescit. Leges ergo nonnullæ, in quibus per imprudentiam falli concilia possunt, nihil obstat quo minus a posterioribus conciliis emendantur. Idcirco autem ex his etiam respondetur. Non enim sunt nobis explicanda singula.

RESPON. AD 11. Ad undecimum diximus sæpe concilia integra & capitis auctoritate perfecta ea esse, quæ nos ab errore vendicamus. Nec si summus pontifex firmus in fidei causa iudex est, concilia frustra coguntur. Primum enim, ut capite superiore admonebamus, Romanus Pontifex non temere & stulte, sed considerate atque sapienter debet fidei controversias definire, advocando scilicet consiliarios, vel plures, vel pauciores, juxta rei, de qua dissiluit, gravitatem. Juvant enim patres concilii summi Pontificis fidem atque doctrinam. Unde in concilio Hierosolymitano, cum facta esset magna conquisitio, Petrusque sententiam dixisset nullo sacrarum literarum testimonio fultam, Jacobus probavit eam quidem additis testimoniis prophetarum. Adiecit item quasi de suo legem maxime necessariam de abstinentia ab idololatriis, fornicatione, suffocatis, & sanguine. Ita enim divina procuratio in ecclesiam se fundit, ut membra præcipua, tamen a capite ipsa pendeant, caput tamen tueantur & juvent. Facit quoque concilium plausibilem populo fidem propter acceptissimam moltorum testimonia atque iudicia. Nam & leges, quæ communi optimarum consensu & rogantur, & feruntur, libentius populus accipit, quam si a rege solum ederentur. Quamobrem Bedæ libro retracta in actus Apostolorum prudenter sane monuit, Paulum costulisse cum Apostolis aliis Evangelium, quod prædicabat in gentibus, soletur in concilio disquirendo, an recte de legalium cessatione doceret. Non quod ipse de hæc re, inquit, aliquid dubitaret, sed ut mentes dubitantium Apostolica synodi auctoritate firmarentur. Gregorius autem de synodis provincialibus locutus est, quæ in causa fidei vix quicquam obtinere potuerunt, nisi essent summi pontificis auctoritate roborata. Illa expertus est Gregorius, hæc non est expertus. Quamquam & illo tempore concilii Nicæni utilitas nondum erat satis explorata.

RESPON. AD ULT. De postremo argumento difficile dictum est. Quid Theologi fere opinentur, video. Hoc tamen vere licet dicere, Romanum illud Nicolai concilium locutum esse multo ad sensum fidellum accommodatus. Concilii verba prius audiamus: posterius expendemus, verane, an falsa sint. Profiteor, inquit Berengarius

(1), non solum sacramentum, sed verum etiam corpus Christi manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri. Hæc Berngario præscripta a synodo confessionis forma. Ubi alterum potest habere dubitationem, An corpus Christi ratione sacramentalium specierum vero & tractari dicatur, & frangi; alterum dubitari non potest, quin in seipso Christus nec tractetur a sacerdotibus, nec frangatur. Atque alii dicent forte pro suo arbitratu quisque eos autem hoc quidem tempore, & in hac questione sequemur potissimum Thomam Waldensem, qui in libro sacramental. tit. 4. cap. 24. docet, ejusmodi loquendi formulas & esse verissimas, & esse etiam olim a Patribus usurpatas. Refert in hoc Dionysium cap. 3. lib. de ecclesiast. Hierarch. Refert quoque Chrysostomum in *Matth. homil.* 83. Retulerat autem & cap. superiore Paschasium in lib. de corpore & sanguine Christi, Fideles sane cum speciebus sacramentales viderint, Christum se vidisse testantur, eundemque, cum illas tetigerint, tetigisse. Quod magnum profecto argumentum est, cur ita esse credamus. A fidelium vulgo, inquis, ista sumis. Metuebam ne a lenonibus diceres. Christiani rudes differunt isto modo. Bene profecto narras. Nam in questione fidelis communis fidelis populi sensus hæc levem facit fidem. Quæro enim ex te, quando de rebus Christianæ fidei inter nos contendimus, non de philosophiæ decretis: utrum potius querendum est, quid philosophi, atque ethnici, an quid homines Christiani & doctrina & fide insituti sentiant? Præsertim cum huic sententiæ consenserint Patres etiam veteres, quemadmodum paulo ante demonstratum est. Præterea motis speciebus sacra-

mentalibus, id quod inter doctiores sere convenit; Christus irem per accidens quidem, sed movetur tamen: nihil igitur obstat, quin visis, tactisque speciebus, Christi corpus & videatur, & tangatur. Nam nec ipsa substantia sensilis, nisi per accidentia, sentiiri potest. Ad hæc, cum species panis vni-
 quæ miscetur, Ecclesia fatetur corporis & sanguinis Domini mixtionem fieri: ergo cum videntur & tanguntur species, corpus Christi & videtur, & tangitur. Quid multa? Sic mihi persuasi, sic sentio, Christi corpus in locum pauli ita successisse, ut præter ea, quæ fidei hujus sacramenti repugnant, omnia sibi vendicat, quæ panis ante ratione accidentium vendicabit. Alioqui qui species panis manducaret, is Christi corpus non ederet, nec ille biberet sanguinem, qui vini specie potaretur. Atqui scriptum est, *Accipite, & comedite: hoc est corpus meum; & rursus, Qui manducat meam carnem; & bibit meum sanguinem, &c.* & iterum, *Qui manducat indigne, judicium sibi manducat non dijudicans corpus Domini.* Quod si caro Christi in sacramento editur, cere frangitur, dentibusque fidelium atteritur. Utrumque enim ei cibo, quem edimus, est & conjunctum, & proprium. Quid quod per Locum, si Græci sermonis habetur ratio, Dominus ait, *Accipite, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur?* Nec vero nobis Divus Thomas in 4. sententiarum objici debet, cum in tertia parte, questione 77. artic. 7. ad tertium argumentum, nostræ hujus sententiæ auctor sperit vel præcipuus: quem quis non præferat forcentis scolampadiis? De postremo igitur argumento diximus satis: satisque proinde de quarto loco diximus. Ad sequentem deinceps transeamus.

Finis Libri Quinti.

DE ECCLESIE ROMANÆ AUCTORITATE,

Quæ quinto loco continetur.

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnatur.

N eum locum incidimus, quem longe, lateque parentem Theologi, præsertim juniores, copiose tractare solent, propterea quod ledit Apostolicæ non auctoritas modo, & gravitas, verum etiam omnis omnino vis & facultas, cum semper ab hæreticis impugnata est, tum multo magis hoc tempore a Lutheranis impetitur, quorum in Ro-

manam Ecclesiam contentio pertinax, & odium æternum est. Sed non ego persequar quæstiones infinitas de Romani Pontificis potestate: tantum de auctoritate dogmatum videamus. Nolo autem agere consule, ut id explicemus hac disputatione, quod queritur. Itaque eorum imprimis argumentationes exponemus, qui locum impugnant. Deinde locis nos vim & auctoritatem cum catholica Ecclesia conservabimus. Post hæc adverbiorum argumenta dilabemus. Quæ si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparata, fortasse etiam brevior videbitur. Qui igitur locum hunc infirmare pergunt, his argumentis, ut sibi videntur, efficiunt.

I. ARG.

1. ARG. Primò, Joannes vigesimus secundus publice docuit, iustorum animas non videre Deum usque ad iudicii diem: cavique, ne Parisiis Theologis gradum quisquam consequeretur, nisi prius in hanc sententiam iuravisset. Errare igitur summus Pontifex, atque adeo sedes Apostolica in fide potest.

2. ARG. Secundo, Cælestinus Tertius definivit, quod cum alter conjugum habitet in hæresim, dissolvitur matrimonium, ut patet de divortii, cap. *Quanto*. Super quo affirmat Hostiensis, Cælestini epistolam decretalem habitam olim in corpore iuris. Erravit igitur in fide Cælestinus, nam definitio illa Evangelio contraria est.

3. ARG. Tertio, Alexander Tertius de sponsa duorum, cap. *Licet*, asserit, quosdam spos prædecessores iudicasse, quod si post matrimonium contractum per verba de præsenri, non consummatum tamen, aliud novum matrimonium consummaret, primum dirimitur, secundum est validum. Hic autem error est sine dubio in fide, & moribus manifestus.

4. ARG. Quarto, idem Alexander Tertius, cap. *Cum esses*, de testamentis, definit, alienum esse & a generali Ecclesiæ consuetudine, & a divina lege & sanctorum Patrum institutis, ut testamenta, nisi quinque, vel septem testium fuerint subscriptione firmata, penitus rescindantur. Constat autem, civilem legem, quæ ejusmodi testamentis minores solemnia irrat, a viris hodie Ecclesiasticis comprobari. Fallus est igitur in fide Alexander, ut qui pronuntiat, legem aliquam esse divinam contrariam, quæ re vera contraria non est.

5. ARG. Quinto, Innocentius Primus in epistola ad Rufum, & Eusebium, cap. 1. *Qui viduam*, inquit, *acceperunt uxores, ad summum Sacerdosium agnoscimus pervenisse. Quod contra legisse præceptum nullus ignorat, cum Moyses clamaret, Uxorem virginem sacerdos accipias: contra quod præceptum divina auctoritate subnixum nulla defensione opponitur, nisi consuetudo vestra, quæ ex ignorantia profusa est.* Et Innocentius Tertius, cap. *Per venerabilem*, *Qui filii sui legitimi*, cum quamdam legem Deuteronomii retulisset, *Sane, ait, cum Deuteronomium secunda lex interpretatur, ex vi vocabuli comprobatur, ut quod ibi decernitur, in novo testamento debeat observari.* At decreta veteris legis debere a nobis observari, sacris etiam literis, non modo Concilio Florentino adversatur.

6. ARG. Sexto, Nicolaus Tertius in extravaganti, *Exiit, qui seminat*, de verborum significatione, decernit, abdicationem proprietatis omnium rerum tam in speciali, quam in communi Christum Dominum & verbo & exemplo docuisse. Quod erroneum esse Joannes Vigesimus secundus docet in extravaganti, *Cum inter nonnullos*.

7. ARG. Septimo, Nicolaus ad consulta Bulgarrorum, referturque de consecratione distinct. 4. cap. *A quodam Judeo*, definit, quod si in nomine Christi aliquis baptizetur, rebaptizari non debet: Cujus oppositum, Pelagius Papa determinat in epistola ad Gaudentium episcopum, referturque

eadem dist. cap. *Multi*, & cap. *Si re vera*, quæ ambò capitula ex eadem epistola sunt deprompta. Consentit & cum Pelagio Zacharias Papa, cap. *In synodo* eadem distinctione. Aut Nicolaus igitur, aut Pelagius falso de fidei questione decrevit.

8. ARG. Octavo, Divus Gregorius in epistola quadam ad Augustinum Cantuariensem Archiepiscoporum, Gregorius quoque tertius in epistola ad Bonifacium episcopum, ex Apostolicæ, Romanæque Ecclesiæ auctoritate pronuntiarunt, quod si mulier infirmare aliqua fuerit correpta, nec valuerit debitum marito suo reddere, maritus quidem aliam uxorem ducere potest, ea lege tamen, ut subsidii opem conjugi priori non subtrahat. Quod autem vir ab uxore, quæ per infirmitatem debitum reddere non valet, discedere possit, atque ad secundas nuptias transire, doctrinæ Evangelicæ, Apostolicæque adversum est, ut Gratianus 31. quæst. 7. dixit.

9. ARG. Nono, Gelasius contra Eutychem, & Nestorium definit, in altaris sacramento, facta etiam consecratione panis, vinique substantiam manere. Id quod a fide catholica alienum est.

10. ARG. Decimo, Romani Pontifices literas sæpe sacras falso exposuerunt. Nam ut ea loca prætermittam, quæ Cajetanus refert in opusculo 27. questionum, q. ult. certe Gelasius Papa cum concilio septuaginta episcoporum, & refertur sub nomine Pelagii, 21. dist. cap. *Quamvis*, atque Anacletus 22. dist. cap. *Sacrofancto*, probant, Romanam Ecclesiam cæteris esse prælatam illa Evangelica voce Domini salvatoris, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Quod idem plures etiam alios Pontifices sensisse constat. Ridiculum autem videtur esse, Evangelicum testimonium in eum sensum velle flectere. Ad eundem quoque modum plerique summi Pontifices ad probandum, majores ecclesiæ causas ad sedem Romanam esse referendas, inducunt illud ex Luca, *Ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua*. Quod quæ inane inceptum, sit, vel ex eo liquere aiant quod ibi Dominus Petto solum, non item posteris loquebatur. Subdit enim, *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Quæ verba si ad posterum referantur, nimirum Romanos Pontifices, prius avertos fuisse oporteret, ut aliquando conversi confirmarent fratres suos. Cum itaque Romani Episcopi sacras literas falso interpretentur, falli & fallere in fidei dogmate possunt. Nam ex sacrarum literarum recta intelligentia vera dogmata, ex obliqua vero falsa trahuntur.

11. ARG. Undecimo, Si Apostolica sedes in fide errare non possit, id maxime ex privilegio Petri Luc. 22. *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua*. At Petri fides defecit, juxta id, quod Ambrosius ait (1), *Fidelior factus est Petrus, postquam fidem se perdidisse deservit*. Multo ergo magis cæteri successores errare in fide poterunt. Ut erravit certe Anastasius 19. distinct. cap. *Anastasius*. Erravit quoque Honorius, ut in Concilio sexto Constant. sessione 13. & 18. definitur.

12. ARG. Postremo, Hieronymus in epistola ad Evagrium, cum illi objiceretur Romanæ Ecclesiæ

(1.) *Dis. 50. c. fidelior. Ex serm. 47. de fide Petri.*

consuetudo, *Si auctoritas*, inquit (1), *queritur*; orbis major est urbe. Ubicumque fueris episcopus, siue Rome, siue Constantinopoli, siue Alexandria, ejusdem meriti, ejusdem est & sacerdotii. Potentia divitiarum, & paupertatis humilitas vel sublimiorum, vel inferiorum episcopum non facit. Ceterum omnes Apostolorum successores sunt. Quid ergo mihi proferis unius urbis consuetudinem? quid paupertatem, de qua ortum est supercilium, in leges ecclesiae vindicas? Haecenus Hieronymus. Et Ambrosius lib. 3. de Sacram. capite primo, cum Romanam consuetudinem sibi opponeret, *In omnibus*, ait, *cum pio sequi ecclesiam Romanam: sed tamen & nos barmine sensum habemus: ideo quod alibi rectius servatur, & nos recte custodimus. Ipsum sequimur Apostolum Petrum: ad hoc ecclesia Romana quid respondet?* Unique ipse auctor est nobis hujus assertionis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit Ecclesiae Romanae. Quod si Hieronymus & Ambrosius ecclesiae Romanae instituta facile rejiciant, certe non est cur Apostolicæ sedis præscriptam in moribus regulam sequi debeamus. Eo vel maxime quod Trull. synodus can. 55. asserit, Romanam ecclesiam præter ecclesiasticam traditam consuetudinem Sabbatis quadragesimæ jejunare: corrigique hanc ecclesiae Romanae morem, qui contra Apostolorum canonem 65. inolaverit. His potissimum argumentis hanc locum quidam infirmum esse contendunt. Credunt enim sedem Apostolicam errare posse, etiam cum de fidei questione judicat. Inter Parisienses Gerson & Almain hujus sententiae præcipui auctores habentur. Eandem sequitur Adrianus in 4. sentent. de confir. quæst. ultima, Ac Thomas quidem Wal. l. 2. doctrin. fid. antl. c. 19. eandem videtur sequi, tamen in lib. de sacramentalibus, doctrina 10. longe aliter sentit. Gratianus 19. distin. 5. *Hoc autem intelligendum est*, eidem opinioni videtur etiam assensit. Nec ab hac, ut apparet, alienus est Cardinalis Torrecr. lib. 4. par. 2. c. 16. Quamvis in l. 2. c. 109. 110. contrariam sententiam & rulerit & offenderit. Hanc Erasmus libenter amplectitur super epist. Hieronymi ad Damasum de nomine Hypostasis. Quia in libro de ratione veræ theologiæ fenestram dicit aperire ad perniciem veræ pietatis eos, qui doceant, Romanum Pontificem errare non posse, quoties de moribus, aut fide pronunciat. Huic Lutherus subscribit, huic Wicleffus, atque adeo omnes hæretici subscribunt libentissime.

C A P U T II.

In quo redditur causa, cur Sedes Apostolica quintum locum obtineat.

HOrum ego opinionem ex academicis theologiacis explosurus sum, efficiamque, ut spero, vi argumentorum meorum, si integris animis expendantur, semotis contentione & odio, quibus omne iudicium exoculari solet. Ut autem evidenter intelligatur, quam sit magnus hujus opinionis error, fingamus animo unum esse Lutherum, in quem stylus hic noster acutatur. Nam errantium

multitudo non parit errori patrocinium. Sit ergo primus idemque solus qui audeat affirmare, summum pontificem ecclesiamque Romanam in fidei controversiis decernendis posse contra evangelium errare. Nisi ergo probavero certioribus argumentis, id esse erroneum, quem probent catholici aut purgatorium esse, aut indulgentias pontificias divina auctoritate constare, auctoritas hæc mea quantula ea cunctis est, apud lectores periclitabitur. Illud vero melius ostendo, si ad locum hunc firma ratione constabiliendam, alius hujus rei fundamentum jacio. Sed ante tamen, cur hunc locum quintum fecerimus, paucis explicandum est. Erunt enim fortasse quidam, quibus aptior ordo videretur, si priorem, quo conciliorum auctoritas continetur, hic locum antecederet. Qui etiam si aberrant a conjectura, video tamen quid sequatur; nempe sedis Apostolicæ auctoritate sablata, concilia quæcumque non solum vacillare, sed cadere: at sedem Apostolicam per se etiam sine conciliis suam habere auctoritatem: priorem itaque esse ecclesiae Apostolicæ, quam conciliorum auctoritatem. Rebus autem suis cuique servare locum natura jubet, quemadmodum locus elementis suis est cuiusque proprius, ut terra infimum teneat, haec innondet aqua, superior æther, ignibus altissima ora reddatur. Quibus breviter respondemus, nos humani ingenii habita ratione, naturæ ordinem sæpe negligere. Est autem hominibus comparatum, quod Aristoteles non semel admonuit, ut a notioribus ad ea, quæ minus sunt nota, profisciscantur. Quamobrem, cum conciliorum auctoritas plerisque sit & acceptior, & notior, nihil mirandum est, si naturæ ordinem antevererimus. Præterquamquod concilia Ecclesiam repræsentant, & ab Ecclesia catholica Concilia catholica seungere, non erat satis ex ordine. Merito igitur Ecclesiae Concilia hære fecimus. Sed de his hæcenus. Jam id, quod erat institutum, persequamur.

C A P U T III.

Tres pronuntiata continent, quibus efficiunt, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari.

ET si non sum nescius, quam sit scholastica disputationis forma quibuscumque involta: sed non debeo tamen aliam inire disputandi rationem, præter eam, quam & viris clarissimis probatam esse intellexi, & ad errores omnes refellendos semper aptissimam existimavi. Certe quæ Augustinus contra adversarios Ecclesiae disseruit, tamen & inventa sunt acutius, & dicta subtilius, quam ne quis ea possit agnoscere, ad evincendos tamen hæreses eo aptiora judicantur, quo tenuius ad vitium rescata sunt. Demonstraturus igitur Apostolicam eandemque Romanam sedem errare in fide non posse, Scholz more tres propositiones habeo ponere, in quibus hujus questionis cardo vertitur.

PRIMA PROPOSITIO, Petrum Apostolum fuisse a Christo institutum pastorem Ecclesiae universalis.

Hanc

Hanc probat aperte illud apud Joannem testimonium (1), *Pasce oves meas*. Quenim non distinguat inter has oves & illas, alienam a suo demon- stravit ovili, quæ Petrum pastorem non recognosceret: ut Innocentius de maj. & ebe. cap. *Soluz*, & Bernardus lib. de confid. ad Eugen. cap. 6. evidentissime argumentantur. Nec dubitari potest, ad Petrum eam curam specialiter pertinuisse, quem Dominus, priusquam oves illi committeret, interrogavit, nec id semel aut bis, sed tertio etiam, *Simon Joannis diligis me plus his?* Ubi non expressit solum Simonis proprium nomen, sed patris etiam nomenclaturam adjecit, ne ulla posset ambiguitas Petri potestas eludi, aut perverse in alium torqueri. Atque idem rursus ex altero apud Matthæum testimonio declaratur. *Beatus es*, inquit Dominus (2), *Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in celis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam: & quodcumque solveris super terram, &c.* Ubi notandum in primis illud, quod cum omnes discipuli rogati fuissent, cæteris tacentibus, unus Petrus respondit. Deinde & illud advertendum, quod & nomen Petri antiquum Christi servavit, inquit, *Beatus es Simon*, & patris etiam nomen addidit, ne ad Cananæum possent verba referri. Nomen quoque novum indidit, quod Petro non commune cum reliquis Apostolis esset, sed proprium. *Et ego dico tibi*, ait, non Joanni, non Jacobo: sed, *tibi: tu es*, non solum vocaris, sed es Petrus, hoc est, saxum. Unde & Joannis primo cap. *Cephas*, id est petra ingens, seu rupes magno ferendo edificio idonea, a Domino vocatus est. *Et super hanc petram*, inquit, *edificabo Ecclesiam meam*, id est, super te, o Petre, ut exponit Hilarius super Matthæum, Ambrosius sermone 47. de fide Petri, Cyprianus in epistola ad Quintum, Hieronymus 2. lib. contra Jovinian. & super Matth. & in epistola quadam ad Marcellam, & in Eliaz 2. & 16. c. quamvis in concione quadam de pentecoste aliter exposuerit. Chrysost. homil. 55. in Matth. Cyrillus lib. 2. in Joann. cap. 12. Origenes hom. 1. in Matth. & hom. 5. super Exodum, Theophylactus Lect. 22. Gregorius in quadam epistola ad Mauricium Augustum (3), & in alia ad Eulogium Alexand. episcop. 6. lib. epist. 37. Leo concione 2. de Apostolis Petro & Paulo. Sed & in epistola ad Flavianum, *Petrus*, inquit, *a principali petra soliditatem & virtutis traxit & nominis*. Atque in Epist. 67. ad Episcop. Viennens. id apertius exponit, 19. dist. cap. *Ha Dominus*, Tertul. l. de præf. hære. Epiphanius in lib. Ancoratus, Dionysius item in ep. ad Timoth. Petrum dicit a Paulo vocatum fundamentum ecclesiæ. Et Concil. Chalcedon. vocat Petrum petram & crepidinem catholicæ Ecclesiæ; atque ex consequenti fatetur, Ecclesiam catholicam super Petrum edificatam. Nec me latet, August. super Joannem homil. ultima, de verb. Domini homil. 7. id verum esse concedere. At lib. 1. retract. ep. 21. hunc communem sanctorum sensum non improbat. Nec reprobari sane is poterat, quem non omni modo Pontifices, verum Concilia quoque

probarunt, quemadmodum ex his, quæ postea dicemus (4), perspicuum erit.

Sed non est opus, rem aliqui lucidissimam externis admotis luminibus illustrare. Quorū enim dicit Dominus Simoni filio Jonæ, *Tu es Petrus*, hoc est, saxum, nisi ut intelligeremus, com e vestigio addit, *Et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam*, ipsissimum Petrum esse, super quem esset Ecclesia ædificanda? Com vero idem sit secundum metaphoram domus fundamentum, quod servata corporis analogia caput; manifeste colligitur, Petrum ut Ecclesiæ caput, ita etiam fundamentum esse. Cur autem nomen capitis in Petro vereamur, si rectorem ovium Christi eum negare non possumus? Nam populi rectores, capita dicuntur, Amos 6. & Sial quoniam rex erat, caput populi dicitur, 1. Regum 15. Sed testimonia patrum Buceros quarit, negatque Petrum ab ullo unquam caput Ecclesiæ vocatum. Impudentissimū vero negit. Quoniam Evaristus, Alexander hujus nominis primus, Pius etiam primus, Calixtus primus item, Gregorius, Athanasius, Chrysostomus, Patres Concilii Chalcedonensis, Constant. septimæ synodi, Petrum, ac successores ejus caput Ecclesiæ non obscure appellaverunt. Quorum testimonia paulo post adscripturi sumus. Fateamur igitur, Petrum & caput & fundamentum, & rectorem pastoremque esse a Christo constitutum Ecclesiæ universalis. Hæc enim omnia adeo sibi cohererent, ut si unum ex illis tollas, reliqua tollere necesse sit. Ac Clemens 6. dispo. lib. *Petrus, Jacobus & Joannes*, inquit, *quamvis a Christo fuerint omnibus primus prelati, tamen non sibi vendicabant primatus gloriam, sed Jacobum, qui dicebatur Justus, Apostolorum episcopum statuerunt*. Non igitur Clementi Petrus erat pastor Ecclesiæ universalis. Hujusmodi scilicet testimonia hinc inde veniunt hæretici, ut luci tenebras ostendant. Dionysius 3. c. de Div. Nomin. Petrum dicit supremum fuisse decas & Theologorum colamen. Euseb. lib. 2. Ecclesi. hist. cap. 14. Petrum scribit, probatissimum omnium Apostolorum & maximum, fideique magnificentia primorum principem. Epiphani. hæres. 51. affirmat, Christum elegisse Petrum, ut esset dux suorum discipulorum. Leo in epist. ad Episcop. Viennens. Evangelici muneris sacramentum, ait, ita Dominum ad omnium Apostolorum officium pertinere voluisse, ut in beatissimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocaret. His, nam alios enumerare longum est, his, inquam, tam multis & idoneis rebus non credunt hæretici; & volunt nos uni Clem. credere, qui dicat Jacobum Apostolorum Episcopum institutum esse. Hierosolymorum Episcopus Jacobus agnoscitur; Apostolorum Episcopus non agnoscitur. Quamquam Apostoli ædificationis gratia, cum erant Hierosolymis, Jacobo sane plurimum deferrebant; quo posteris Episcopis exemplo essent, ut tanquam subditos in aliena Ecclesia se gererent. Sed bene habet, quod non asserit Clemens Dominum statuisse, sed Apostolos modestiæ causa. Nos vero hæc primæ propositione asserimus, Petrum a Domino pastorem Ecclesiæ Catholicæ institutum. Quod quoniam Cæ-

jetanus

jetanus in libel. de auctoritat. Papæ & Concilii, & fusius adhuc in altero de Eccl. Romanæ primatu plurimis maximisque argumentis ostendit (1), nos breviter demonstrasse sufficiat.

SECUNDA PROPOSITIO. Petrum, cum Ecclesiam docebat, aut oves in fide firmabat, errare non potuisse. Hæc primum ostenditur ex illo testimonio Lucæ 22. *Simon, Simon (2), ecce Satan expetivit vos, ut cribretis sicut cricum: ego autem rogaui pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* En cum dixisset Dominus, *Satan expetivit vos*, non ait, *Ego rogaui pro vobis*, sed, *pro te*: nec dixit, *Et vos aliquando conversi*, sed, *Tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* Cum autem oratio Christi, ut auctor est Paulus, semper fuerit exaudita, quod Christus oravit, id certe consecutus est, ne Petri fides deficeret; ut fratres posset in fide firmare. Deinde hanc etiam demonstrat illud Matthæi 16. *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non prævalebunt adversus eam.* Quæ verba explicans hom. 1. in Matth. Origenes ait, *Manifestum est, etsi non exprimitur, quod nec adversus Petrum, nec adversus Ecclesiam porta prævalere poterunt inferorum.* Nam si prævalerent adversus petram, in qua Ecclesia fundata erat, contra Ecclesiam item prævalerent. Petros ergo firmus stabat in fide, ne fabrica super ipsum fundata roceret. Præterea si Petro peculiari ratione & privilegio Claves non uniuscuius, sed cælorum datæ sunt, quemadmodum homil. 6. in Matth. annotavit Origenes, Claves autem cælus aperiant, consequens sit, ut omnia cælorum impedimenta tollant. At ex parte intellectus ingressum in cælus impedit ignorantia fidei, sicut ex parte voluntatis affectio prava: data est igitur Petro potestas non minus ad tollendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata. Quæcumque itaque solvisset, & quæcumque ligasset, si ve spectarent ad intellectum, si ve ad affectum, ea ligata fuissent solutaque in cælis. Quamobrem questiones in fide difficilesolvere jure suo Petrus poterat, ligareque proinde suo iudicio, ut id tenerent fideles, quod ipse decerneret. Atqui falso de fide iudicio Fideles ligari non queunt. Quod si divina ratio in labiis regis, & in iudicio non errabis ore ejus, ut Proverb. 16. c. dicitur, cur nos existimabimus, Petrum regis cælorum principem a Deo constitutum, in gravissimo de fide iudicio errare potuisse? Et si Caiphas, vir in synagoga impius, cum esset pontifex anni illius, quia pontifex tamen erat, prophetavit, nonne magis Petrum summum a Christo Pontificem Ecclesie datum, divino Spiritu ad veritatem finiendam agi credemus? Si pastor denique omnium Fidelium Petrus est a Deo constitutus, dīctor ergo, & magister Ecclesie supremus effectus est. Quod si pascua doctrinæ salubris ovibus Christi non daret, sed posset eas erroribus falsis ac periculosus pascere, nimirum non esset a Christo Ecclesie provisor. Provisor est autem sine dubio, nisi Petrus ipse nos fecerit, inquires, *Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in vobis elegit, per os meum audire gentes. verbum Eu-*

angelii, & credere. Petrum ergo peculiariter inter ceteros elegit Christus, ut cum gentes in fidei controversia non audirent solum loquentem, sed etiam crederent. Ita enim cum Petrus sententiam edixisset, tacuit omnis multitudo, Petro definitiōi consentiens, ut Act. 15. a Luca refertur.

TERTIA PROPOSITIO. Petro defuncto, divina jure esse, qui illi succedat in eadem auctoritate & potestate. Nam cum oves Christi essent usque ad conformationem sæculi futuræ, desipiet profecto, qui Christum existimabit ovili perpetuo pastorem temporarium suffecisse. Quod igitur Dominus instituyendo pastorale Ecclesie munus primo pastori cōtulit, id ordinarie cœlibet successori intelligitur contulisse, ut Cajet. de prim. Eccles. Rom. cap. 12. eruditissime comprobavit. Præterea regnum Christi futurum erat æternum; ergo & Ecclesie principatus non fuit temporalis, quod libro etiam superiore probatum est. Alioquin si Petri potestas ad posteros non est translata, ne cæterorum quidem Apostolorum potestatem ad succedentes Episcopos transmissam agnosceremus. Ita nunc in Ecclesia nulla aut Episcoporum, aut sacerdotum potestas erit. Qui est error in fide manifestus. Utitur etiam Bernardus ad Eugen. l. 2. cap. 6. in hujus rei confirmationem illo Exod. testimonio (3), *Esse tu populo in his, quæ ad Deum pertineant, ut operas populo cæremonias, & ritum colendi, viamque per quam ingredi debeam.* Provide autem de omni plebe viros sapientes, qui judicent populum omni tempore. Quidquid autem majus fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodo judicent. Si hoc feceris, implebis imperium Domini. Quibus auditis, Moyses fecit omnia, quæ Jetro suggereras. Quod si Jetro consilium & optimum fuisse constat, & Synagoge maxime necessarium, ut unus esset summus Jdex, ad quem majores causæ & quæstiones referrentur: nullo pacto verisimile sit, Christo Domino hujusmodi consilium defuisse, quod Ecclesie erat similiter necessarium. Non ergo Petro solum ea potestas collata est a Domino, sed ad posteros quoque transiit, nisi Deus majorem synagoge curam habuerit, quam Ecclesie. Confirmat eam rem vel maxime alterum legis veteris testimonium, quo usus est Innocentius III. cap. Per venerabilem, qui Filii sunt legitimi (4). Si difficile, inquit, & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris, & iudicium intra portas tuas videris verbo variari, surge & ascende ad locum, quem elegeris Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Levitici generis, & ad iudicem, qui fueris illo tempore, quævisque ab eis, qui judicabunt tibi, iudicii veritatem. Et facies quæcumque dixerint, qui præsum loco, quem elegeris Dominus, & decurrunt se iuxta legem ejus, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbia, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministras Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morientur homo ille, ut nulus deinceps insumat superbia. In quibus verbis illud primum advertendum est, non quælibet causas ad metropolitanum iudicem summumque sacerdotem esse referendas, sed

(1) Vide etiam Turrec. l. 2. Summa. Eccles. c. 13. Agrebo, alion. 4. sexta synodi. (3) Cap. 12. 19. Hæc est de bail, Gallico, lib. 6.

(2) Bis Simonis nomen in Græco repetitur, & sic legitur. (4) Similis iudiciorum forma Gallic olim erat ut Casar au-

sed difficiliores, quam ut minorum iudicium auctoritate absolvi possent. Deinde & illud admonendum, supremum illud tribunal, a cuius sententia iuxta legis normam nulla pronus erat appellatio, senatum suum habuisse quidem Levitarum & Sacerdotum, sed unum esse primum iudicem, summumque unum Sacerdotem, qui in sententia ferenda vel solus significatur habere auctoritatem: *Qui autem superbierit, inquit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministras, vel præsidenti ad ministrandum, ut septuaginta transulerunt.* Et rursum: *Ex decreto iudicis morietur homo ille.* Non ait, *Sacerdotum & iudicum*, sed *Sacerdotis & iudicis.* Nec illud prætereundum, quod non iubet Dominus concilium ex tota synagoga congregari, sed concilium adhiberi iubet Sacerdotum & Levitarum, qui senatus loco summo sacerdoti in civitate matricia semper adessent. Quia enim in promptu erat, ut id genus quæstiones & controversiæ identidem orirentur, paratum, & aditu facile oportebat esse tribunal: id quod non esset, si frequens cogendum esset ex omni synagoga concilium, ut universas controversias definiret.

Sed ne id quidem negligendum est, legislatorem absolute præscribere, ut post sacerdotis præsentis iudicium omnes suis opinionibus cedant. *Facies, ait, &c. sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dextram aut sinistram.* Non injuria id quidem præscribit legislator, quoniam ante, ut securos discrepantes redderet, fuerat pollicitus, iudicium illius senatus, ad quem consultatio referretur verum esse futurum, *Qui iudicabunt, inquit, tibi iudicis veritatem.* Sed, ait Bucerus, vera erunt hæc, si protulerit secundum legem. Sic enim habet Moyses, *Facies quæcumque docuerint te juxta legem ejus.* Hic primum, quod isti sæpe contra nos faciunt, revocare eos libet ad Hebraicam veritatem. Septuaginta quippe hoc modo verterunt, *Facies secundum verbum, quod nuntiaverint tibi ex loco, quem elegeris Dominus Deus tuus.* Et custodies valde, ut facias secundum omnia quæ sancita fuerint tibi, secundum legem, & juxta iudicium, quod dixerint tibi, facies. Et Sanctes Pagninus ita reddidit, *Facies secundum sermonem verbis, quod annuntiabunt tibi, & custodies faciendo juxta omnia, quæ docebunt te.* Juxta sermonem legis, quem docebunt te, & secundum iudicium, quod dicent tibi, facies. Ubi non præcipit Moyses, ut sacerdotibus credant, si iudicaverint secundum legem, sed potius, ut quæ sacerdotes docuerint, ea pro lege habeantur. Alioqui si de legis ac religionis controversia ad senatum recurrentibus hanc causam liceret arripere, nulla unquam ejusmodi quæstio finiretur. Semper enim ille locus dubitandi esset reliquus, an sacerdotes proferrent juxta legem: cuius dubitationis nullus esset iudex institutus. Sed de his disputatum est alio loco satis, ut arbitror, diligenter. Nunc autem id solum agimus, Deum post tempora etiam Moyse, quamdiu synagoga futura erat, instituisse maximi Pontificis unum tribunal summum, e cuius iudicio privati omnes cives ac iudices etiam minores penderent. Quid ergo? Moyses providit synagogæ, & Christus non pro-

vidit Ecclesiæ? An volumus, ut his diebus non sit iudex in Israel, sed unusquisque quod sibi videatur bonum, id & faciat & sentiat? *Volumus.* Inquunt, *Evangelii libertatem.* An ne est libertas civitati, nullam habere, a quo regatur? Est libertas navis, sine gubernatore undis ventoque permitti? libertas ergo erit, ut quidam ait, nullum esse in schola præceptorem, nullam in humano corpore caput, nullam mentem in homine, sed solis cupiditatibus turbari ac misceri omnia pro libidine. Id vero ne peccudes quidem cuperent, quæram interest pastores habere, a quibus deducantur in pascua, atque in eis defendantur ab injuria ferarum. Non itaque, ut ad propositum revertamur, domus una sine patrefamilias, una civitas sine rectore, ovile unum sine pastore uno mortuo Petro, relictum est, sed est aliquis, qui illi in regendi ac pascendi oves auctoritate succedat.

Quod si objicias, ex typo & figura non sumi idoneum argumentum, memineris, quæ in veteri populo illo quasi delineata ad illius speciem & ordinem pertinerent, ea ad speciem Ecclesiæ & ordinem referri oportere. Nec nos ex figura argumentamur, & typo, sed a minori ad majus argumentamur, evidenti sane ratione. Incredibile est enim, synagogam componendis de fide, lege, & religione controversiis iudicem & senatum Deo auctore habuisse, Ecclesiæ non habere: præsertim cum Ecclesiæ id sit multo etiam magis necessarium (1). Quæ cum ex tam variis nationibus, linguis, ingenii, institutis emerferint, necesse est, ut plures gravioreque habeat de fide & religione controversias. Quas nisi hujus Reipub. princeps valeat componere, Ecclesiæ profecto forma & species turpissima est, & fors multo quam synagogæ deterior. Sed Ecclesiæ ac synagogæ omnia comparatione, ex fine certe præscribitur auctoritas, quæ principi in unaquaque societate congruat. Non enim æqua est auctoritas cuilibet imperanti; sed alia patrifamilias, alia præfecto, alia regi convenit: unicuique vero horum tanta, quanta ad cuiusque societatis finem necessaria erit, ut eam patrifamilias præstemus auctoritatem necesse est, quam ad finem domesticæ convivii necessariam esse, ratio rectæ & doctri præscripserit: quoniam in una domo eodemque recto, ubi varia est hominum natura, & officium cuiusque diversum, non aliter vivi omnino potest: Tantam ergo habet summus a Christo institutus Pontifex in Ecclesia auctoritatem, quanta ad continendos Christianæ Reipub. cives in fide, religione, officio est necessaria. Suboriri autem inter nos necessum est de fide ac religione controversias, quibus componendis si nullus est a Christo datus iudex, ad quem referretur tandem ejusmodi quæstio omnibus, sine fine esset, perpetuæque dissensio, totque ac tam dissonantes de fide ac religione sententiæ, quot sunt in Ecclesiæ, & quam sunt diversa capita. Quæ ob res si Ecclesiæ unitatem, charitatem, consociationem conservare oportet, necesse est profecto, ut unus sit relictus a Christo princeps, qui non aliter ac Petrus dissidentium lites dirimere, solvereque quæstiones possit. Videmus enim principi cuiusque alterius societatis id convenire, ut si inter socios aliquæ controversiæ oriantur, præsertim quæ ad finem illius

societ-

(1) Vide Pigbium l. 2. de Eccles. Hist. c. 2.

societatis proprie pertinent, dirimere eas valeat, cum adjuncto sibi seniorum prudentiumque consilio. Atque hæc demum propositio tertia definita est in Concilio Constantiensi. Nam 8. sess. ille error Wicleffi damnatur, *Papa non est proximus & immediatus Vicarius Christi*. Et sess. 15. septimus error damnatus est hujusmodi, *Petrus non fuit, nec est caput sanctæ Ecclesiæ Catholice*. Et tertius decimus, *Papa non est manifestus & verus successor Petri*. Et 27. error, *Non est scintilla apparentia, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum ipsa militanti Ecclesia conversetur & conservetur*. Et in Bulla Martini quinti eidem Concilio præditi. *Uirum credas, quod Papa canonice electus, qui pro tempore fuerit, sit successor B. Petri, habens supremam potestatem in Ecclesia Dei*. Neque hoc novum sane fuit; quin Ecclesia semper unum summum pontificem, ac totius Ecclesiæ pastorem Petro succedentem agnovit. Quod si reliqua omnis potestas Petro concessa sive ad remittenda peccata, sive ad quæcumque alia Reipubl. Christianæ necessaria munia, non ad Petrum solum, sed ad successores pertinet: certe quod dictum est, *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non prævalebit adversus eam*: illud rursum, *Tibi dabo claves regni celorum*: illud item, *Pasce oves meas*; illud denique, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, ad summos Pontifices, qui Petro in Ecclesia succedunt, est referendum. Privilegium quippe in fide non errandi, ob Ecclesiæ utilitatem, Petro concessum est. Ideo enim cum dixisset Christus, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, subdidit potius, *Et tu confirma fratres tuos*. Verum hæc in genere dicta sunt: jam in specie, quæ ad hanc controversiam pertinent, ea evidentius explicabantur.

C A P U T IV.

In quo ostenditur, quod Romanus Episcopus ille sit, qui Petrus, & in fidei firmitate, & in componendis religionis controversiis, divino jure succedat.

SEquitur, ut doceamus Romanam sedem esse, ubi Petri & soliditas & auctoritas, Deo auctore collata sint. Quod quoniam non hæretici modo impudenter, verum etiam catholici nonnulli imprudenter irasciati sunt, diligentissime est nobis corroborandum. Tam enim diligenter, etsi minus vere, sed tamen accurate non modo fundatam, verum etiam exactam opinionem non est facile diruere: si opinio tam en dicenda est, quæ adeo certis argumentis refelletur. Et quidem hæc de re quamvis plura dicta sint a Cæetano, cum aliis in locis, tum in libello de Romanæ Ecclesiæ primatu: quia tamen vel ob styli quasi ingenuitatem obcuritatem, vel ob id forsitan, quod minus attente a plerisque legitur, nihil etiam novis viris doctis & ingeniosis persuasit, oportebit nos de rebus eisdem iterum disputare. Explicabuntur autem hæc fortasse juvenius: his enim ubertas orationis adhiberi vix potest. Verumtamen de rebus grandiori-

bus, atque ad exponendum difficilibus omne; quod dilucide dicitur, egregie & præclare dicitur. Locum igitur arduum explanatori, testibus primum id faciemus, quorum audita testimonia locum dubitationi non relinquant. Nolo autem quam plurimis possum testimoniis lectorem onerare, sed gravissima & apertissima solum adscribam. Ordiam autem ab ipsis summis Pontificibus, quorum de hac re clara judicia & certa sunt. Simpliciter autem adscribentur, ne, inquit & ait, sæpius interponentur.

Anacletus in epist. 1. de oppressione episcoporum. *Difficiliores quæstiones & majores causæ ad sedem Apostolicam referantur: quoniam Apostoli hoc statuerunt iussione Salvatoris, ut majores & difficiles quæstiones semper ad sedem deferantur Apostolicam, super quam Christus universam construxerit Ecclesiam, dicente ipso ad beatum principem Apostolorum, Tu es Petrus, & super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam*. Et in 2. epistola de Patriarchis & Primatibus explicat (1), quidnam per sedem Apostolicam intellexerit in hæc verba: *Hæc sacrosancta Romana & Apostolica Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino Salvatore nostro primatum obtinuit, & eminentiam potestatis super universas Ecclesias, ac totum Christiani populi gregem affecta est, sicut ipse beato Petro Apostolo dixit, Tu es Petrus, &c.*

Evaristus. *Ad sedem Apostolicam tanquam ad caput sunt dubia referenda*. Id vero dixit Evaristus episcopis Africanæ regionis, cum illum de fidelis quæstione consulere. Dixit etiam eos in hoc normam patrum secutes. Ab ineunte igitur Ecclesia Romanus Pontifex magister fidei est agnitus. Quod erat Petri proprium munus.

Alexander hujus nominis primus in epist. ad omnes orthodoxos. *Hujus sanctæ & Apostolicæ Sedis apici summarum dispositiones causarum, & omnium negotiorum Ecclesiarum ab ipso Domino tradita sunt, quasi capiti*. Prebit vero hoc eodem Matth. testimonio, *Tu es Petrus, &c.*

Sixtus primus ad Gallicanas Ecclesias, & Euthymius ad easdem affirmant, vel a sanctis Apostolis esse institutam, ut episcoporum judicia ad sedem Apostolicam referantur. Scilicet, quia majores Ecclesiæ causæ, &c.

Pius primus in epist. ad omnes Ecclesias: *Hanc sanctam sedem Apostolicam omnium Ecclesiarum caput Dominus esse præcepit, dicens principi Apostolorum Petro, Tu es Petrus, &c.*

Victor in epist. ad Theophilum, ad Romanum episcopum episcoporum omnium causas ab Apostolorum tempore pertinere definit; probatque illo testimonio, *Quæcumque ligaveris, &c.* Citat etiam in hoc institutum Apostolorum, in quo Romana sedes vocatur universaliis Apostolica Ecclesia. Eundem quoque Apostolicum canonem nomine Ecclesiæ referre in hoc ipsum Sixtus II.

Zephyrinus in epistola ad episcopos Sicilianos. *Majores Ecclesiæ causæ a sede Apostolica, & non ab alia, sicut Apostoli statuerunt, sunt terminandæ, juxta illud, quæcumque ligaveris, &c.*

Marcellus ad episcopos Antiochenæ provincie idem confirmat ex illo, *Tu es Petrus, &c.* Afferit etiam,

etiam, ex divina jussione, & Apostolorum traditione ad Ecclesiam Roman. tanquam ad caput, referenda majora Ecclesie negotia.

Eusebius ad Episcopos Campanie & Tuscie, cum affirmasset Romanam Ecclesiam Petri privilegio esse donatam, subjicit: *Prima salus est, recte fidei regulas custodire, & a constitutis patrum nullatenus deviare. Nec potest Domini nostri pratermissi sententia, dicentis, Tu es Petrus, &c. Et hac, quæ dicta sunt, rerum probantur effectibus. Quia in sede Apostolica extra maculam semper est catholica servata religio.*

Melchisedes in Epistol. ad Hispaniarum episcopos: *Privilegium episcopos judicandi Dominus beato clavigero Petro sua vice solummodo commisit. Quod ejus prerogativum sua conceit sedi futuris hereditandum temporibus. Quod utique privilegium a temporibus Apostolorum statutum est servare: & illud minus usque in hodiernum diem: Ne quando membra a suis discrepent capite, & scissinosa oriatur.*

Marcus ad Athanasium. *Sancta Romana Ecclesia, quæ semper immaculata mansit, & Domino providente, & Beato Petro Apostolo opem ferente, in futuro manebis sine ulla hæreticorum insultatione firma & immobilis. Hæc Apostolorum viva traditio. Hæc sancta & Apostolica mater omnium Ecclesiarum Christi Ecclesia, quæ per omnipotentis Dei gratiam a tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, sed illibata faciens manet, secundum ipsius Domini pollicitationem. Ego pro te rogavi, Petre, ut non desissem fidei tuæ. Quo eodem testimonio probat idem Lucius ad consulta episcoporum Galorum & Hispanorum: & Felix ad B. nigrum.*

Julius in epist. ad orientales episcopos: *Concilio- rum convocandorum jura, & majores causas ad sedem Apostolicam evangelicis apostolicisque institutis referri oportet. Id a sanctis Apostolis & successoribus eorum: id a Nicæna synodo definitum est. Afferit vero hic pontifex ad illud confirmandum testimonium Christi a cæteris repetitum, Tu es Petrus, &c. Illam quoque rationem, ne membra a suo capite diffident.*

Idem quoque Julios in epistola ad episcopos congregatos Antiochiæ: *Sanctam Romanam Ecclesiam & Apostolicam ipse Dominus decemter allocutus est, inquit, Tu es Petrus, &c. Habet enim potestatem singulari privilegio sibi concessam, & Domini ore sacra atque desuper exaltata est. Et sicut beatus Petrus primus fuit Apostolorum omnium, ita & hæc Ecclesia suo nomine consecrata Domino insistentem prima & caput est cæterarum, ut ad eam, quasi ad matrem & apicem omnium majores Ecclesie causa referantur. Astituit vero in Nicæna synodo esse definitum, non debere præter sententiam Romani pontificis alio modo aut concilia celebrari, aut episcopos damnari, cui majora Ecclesiarum negotia ab ipso Domino speciali privilegio tradita sunt. Citat vero in hujus rei confirmationem 18. caput Nicæni Concilii in hæc verba: Omnes episcopi in gravioribus causis libere Apostolicam appellant sedem,*

atque ad eam quasi ad matrem confugimus, cujus dispositioni omnes majores Ecclesiasticas causas antiqua Apostolorum auctoritas reservavit. Citat rursus 19. caput ejusdem Nicæni concilii in hæc verba: Quamquam accusati pontificis causam compvincialibus episcopis scrutari liceat, non tamen inconsulto Romano pontifice definire, cum beato Petro Apostolo non ab alio, quam ab ipso Domino dictum sit, Quacunque ligaveris super terram, &c. En Nicænum concilium non obscure, quæ potestas beato Petro a Domino data est, eam in Romanum pontificem astitit esse transmissam. Nec obstat sane, quod hæc capitula in nostris nunc exemplaribus non habentur, tum quoniam Julius ipse sub gravi jramento testatur, ea in scrinio Romanæ sedis haberi; (fuit autem Julius hujus nominis primus, qui hoc testimonium perhibet, vir integra & incorrupta fide) tum quoniam adversus eos scribebat epistolam, quorum plerique Nicæno concilio ipsi interfuerant; nec ullo pacto fieri potest verosimile, quod canones iis objecerit, qui facile probare possent fuisse a pontifice confictos; tum, quoniam id etiam testantur Athanasius; & Pontifices Egyptiorum Thebaidis & Libie in epistola ad Felicem, qui concilio quoque eidem præsentis fuerunt. (1) Scimus, inquit, in Nicæna magnâ synodo ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani Pontificis sententia concilia celebrari, nec episcopos damnari. Tradunt autem in eadem epistola ejusmodi capitula, & alia pura necessaria ab hæreticis incensa, nobisque sublata. Eundem item canonem nomine Nicæni concilii protulerunt in sexta synodo Carthagenensî Faustinus, Philippus, & Afellius, Apostolicæ sedis legati ex litteris Zozimi Rom. Pontificis. Testatur etiam Athanasius in epistola ad Marcum papam, fuisse 70. capitula Nicæni concilii, id quod Marcus ipse eidem rescribens plane confirmat (2). Et Felix papa in epistola ad Episcopos Egyptios queritur, ea capitula, de quibus nunc agimus, hæreticos expunxisse. Sed & Pelagius 17. dist. cap. Multis, id quod nos probare nitimur, dicit sanctam synodum statuisse, Nicænam videlicet intelligens. Quod expressit Innocent. I. ad Victorium seu Victorinum cap. tertio, & Leo ad Theodosium Juniorem. Non ergo dubitari potest, quin nostra hæc sententia fuerit a Nicæno concilio definita, quemadmodum Julius pontifex asseveravit.

Damasus ad trium conciliorum Africanorum Episcopos, *Summas causarum definiri absque Rom. sedis auctoritate non licet, Synodumque sine ejus auctoritate fieri non est catholicum. Nec ulla concilia rata leguntur, quæ non sunt sub apostolica auctoritate. Est enim firmamentum a Deo fixum & immovebile omnium episcoporum Apostolica sedes, & vertex Ecclesiarum, supra quam Christus universalem construxit Ecclesiam: aitenim, Tu es Petrus, &c. Vide eundem quoque in epistola ad Prosperum, & cæteros Numidicæ orthodoxos episcopos.*

Innocentius primus in epistolis ad concilia de Carthagenensî & Milevitanum. *Congruè Apostolicæ sedis*

(1) Vide totam epistolam, in qua Rom. episc. caput omnium acrius, & doctior orthodoxa doctrina.

(2) 26. dist. cap. septuaginta.

CAPUT V.

Ubi conclusio eadem ostenditur sanctorum veterum testimonio manifestis.

sedis aeterna confutatis, antiqua regula formam secuti, quam toto semper ab orbe nostris esse servatam, praestitum quatuor ratio fidei ventilatur. Breviter, quoniam omnino verba referre molestissimum esset, idem omnino confirmat Leo epist. 54. ad Anastasium, & epist. 67. ad episcopos Viennensis provinciae, Gelasius ad Anastasium Augustum (1), & in decretis, quae cum 70. episcopis tulit, & in epistola ad episcopos Dardaniae, Vigilius in decretis suis cap. ult. Pelagius II. ad episcopos, qui convenierant in civitatem Constantinopolitanam, D. Gregorius in epistola ad August. Anglorum episcopum, alique multi pontifices, quorum testimonia habes 12. dist. & 17. & 19. & 20. & 21. & 22. & 30. dist. cap. *urbes*, & 96. dist. cap. *bene*, & 24. quaest. 1. per multa capita, & 25. quaest. 1. & de electione cap. *Significasti*, & de Privileg. cap. *Antiqua*, & de Baptis. cap. *Majores*, & de elect. in 6. cap. *Fundamenta*, & in Extravag. *Unam sanctam*. Quam extravagantem innovavit, & approbavit concil. Lateranense sub Leone decimo.

Cum ergo omnes episcopi, Petro in Ecclesia Romana sede succedentes, unanimi consensione asseruerint, fidei soliditatem Petro collatam ad Romanos pontifices, tanquam ad legitimos successores pertinere; certe si Irenzi (2) Canon verus est, qui hoc negaverit, Ecclesiae auctoritatem ipse negat. Quae causa idonea fuit, ut si quae Ecclesiae a Romana sede descenderint, non aliter a summis pontificibus ad unionem Ecclesiasticam fuerint receptae, quam sub huiusmodi confessionis forma.

Prima salus est rectae fidei regulam custodire; & a constitutis patrum nullatenus deviare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi praetermissi sententia dicentis, Tu es Petrus, & super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, & haec quae dicta sunt, verum probantur effectibus, quia in sede Apostolica extra maculam semper est catholica servata religio; anathematizamus omnes, qui contra sanctam Romanam & apostolicam Ecclesiam suam erigunt cervicem, sequentes in omnibus apostolicam sedem, in qua est integra & vera Christianae religionis & perfecta soliditas: Profitemurque sequestratos a communione Ecclesiae Catholicae, id est, non consentientes sedi apostolicae, eorum nomina inter sacra recitanda non esse mysteria, qui videlicet sanctae Rom. & Apostol. Ecclesiae privilegia cassare nituntur. Hanc confessionis normam praescripsit Bonifacius II. in epist. ad Eulallium Carthaginens. episcopum; hanc Joannes Constantinopolitanae Romanae, a qua Acacio auctore defecerat, uniretur. Eandem Hormisdas Papa ad episcopos Hispaniae misit, ut si qui ex schismate venientes Ecclesiasticam communionem ab eis exposcerent, secundum illam professionis formam amitterentur. Hanc denique Adrianus Papa dedit ad 8. synodum generalem. Satis igitur perosum esse debet, nisi valde sumus pertinaces, in Romana sede Petri auctoritatem & firmitatem esse istam.

Nec vero audiendi sunt illi, qui reprehendant & irrident, quod eorum hic testimonia referamus, quorum tanquam in propria causa iudicium merito & optimo iure detractare adversarii possunt. Non enim pontificum Romanorum causa isthuc propria erat, sed Ecclesiae gentiumque omnium communis. Atque in his testibus quidam Latini essent, alii Graeci, partim Hispani, partim Africani, partim Galli & Germani, quibus fere hominibus Ecclesiae Rom. causa non solum propria non erat, sed erat etiam aliena. Fuerunt quoque in his viri plurimi adeo graves integritate doctrinae, vitae, moribus, ut eorum fides suspecta esse nec debeat, nec vero possit. Accedit, quod nonnulli ex his vel Apostolorum fuere discipuli, vel illi certe saeculo proximi, cui nullam fictionis notam inurere, nisi impiis, & perfrictae frontis hominibus permittam esse. Sed ne ullas tergiverandi locos relinquantur, liber quoque sanctorum veterum, qui Romani pontifices non fuere, testimonio uti. Nam sic casum cor aux ignoscant, aut fingere, nullam profecto haberent. Irenaeus lib. 3. advers. haeres. cap. 3. *Sed quoniam omnium Ecclesiarum numerare successiones valde longum est: maxima & antiquissima, & omnibus cognita, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romae fundata Ecclesiae, eam quam habes ab Apostolis traditionem & annuntiatam hominibus fidem, pervenientem usque ad nos, indicantes, consuevimus omnes eos, qui praeterquam operari, colligunt.* Ad hanc enim Ecclesiam propter potentissimam principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eas, qui sunt undique fideles, in qua semper conservata est ea, quae est ab Apostolis tradita. Haec enim Irenaeus. Quare periculosus Augustinus contra epistolam Manichaei, cap. 4. Multa sunt, ait, quae in Ecclesia promissa nos iustissime tenent. Tenet ab ipsa sede Apostoli Petri, cui pascondas oves suas Dominus commendavit usque ad praesentem episcopatum, sacerdotium successiva. Hanc etiam apostolicam cathedram & principatum in Romana Ecclesia agnoscit idem Augustinus in epist. 162. ad Glorium & Eleutharum, & in epist. 106. ad Paulinum, & in Joan. tract. 56. & lib. 2. contra Pelag. & Caelest. & lib. 2. contra Donatist. cap. 1. (3).

Cyprianus lib. 1. epist. in epistola ad Cornelium, & lib. 4. in epist. ad Papianum, & in tract. de simpl. praet. eandem sententiam apertissima tenet (4). Ambrosius quoque ejusdem rei testis est clarus, in lib. de excessu fratris tui Satyri cap. 7. & serm. 47. de fide Petri.

Cyrillus apud D. Thom. in libello contra errores Graecorum multo evidentius, quam auctores ceteri, huc veritati testimonium perhibet. (5) Nec mireris, quod in libris Theophrasti, e quibus loca illa a D. Thom. referuntur, ea nunc reperire non licet. Detruncant enim haeretici librum illum,

(1) 19. d. c. *non Dominus*. (2) Lib. 1. contr. Valent. (3) 2. quaest. 7. cap. puto 24. quaest. 1. cap. *Pudenda*.

(4) 24. quaest. 1. cap. *Loquitur Dominus*, & 91. d. cap. *Qui cathedram*.

(5) 24. quaest. 1. cap. *qua dignior*, & 22. quaest. 2. cap. *Omnes*.

lum, & quæ in eo ad Rom. pontificis auctoritatem pertinebant, hæc eraserunt omnia. Quod idem in commentariis Theophylacti super Joann. (1) hæreticos fecisse, a viris hodie catholicis & deprehensum & patet factum est. Quamquam non omnes libri Thesauri latini facti sunt: nam in synodo 6. citatur 32. liber, qui nobis non est redditus.

Maximum quoque refert D. Th. eandem sententiam non assentientem modo, verum etiam eo argumento confirmantem, quod Paulus Apostolus ad Petri magisterium venit, formam videlicet futuris præstans, ut ad Petri successores Romanos pontifices in simili causa recurrerent.

Hieronymus insuper in epistola ad Damasum de nomine Hypostasis, hujus rei testis locupletissimus est. Cujus verba retulit Gratianus 24. questione prima, cap. *Quoniam vetusto*. Nam quod ea causa, & quæst. cap. *Hec est fides* refertur ex explanatione Symboli ad Damasum, consulto prætereo: quoniam Erasmus eam epistolam Hieronymi esse negat. Sed bene habet, quod illa ad Damasum de nomine hypostasis Hieronymi sine controversia est. Adde, quod lib. 1. apolog. adversus Ruffinum pro eodem habet, quæpiam Romanam fidem tenere, & catholicam esse.

Bernardus quoque a nobis facit in epist. 121. ad Mediolanenses, & 166. ad Innocentium, & 189. ad eundem, & 227. ad Eugenium, & 142. ad Romanos. Referrem alios, nisi hi satis abunde essent ad ejus rei faciendam fidem. Quid enim? tot tantorumque Patrum consentiens, conspirans, continuataque sententia, quæ non coget ea, quæ dicuntur, comprobare? Præterquam quod ea sentiunt, quæ sanctarum etiam synodorum testimonia confirmant, id quod cap. sequenti demonstrabitur.

CAPUT VI.

Ubi Conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus Ecclesie Romane vis & auctoritas comprobatur.

His duobus capitibus superioribus nec summorum omnium verba Pontificum, nec veterum sanctorum adscripsimus, ne longior atque adeo molestior fieret oratio. Tantum loca indicavimus, quæ quam videat lector, tum plane intelligat, nihil nos obscurum, nihil ineptum, aut quod ad rem non faceret, attulisse. Nunc synodica hæc de re non judicia solum, sed verba quoque referemus: ut adversarii nunc etiam horum testium gravius opprimantur.

Primum igitur sit Concilii Nicæni, testimonium, quod quoniam capite quarto adscriptum est, non est operæ pretium hic resumere.

Alterum sit Concilii Chalcedonenis, quod retulit Div. Thom. in opusculo contra errores Græcorum, in hæc verba: *Veneramus secundum scripturas & canonum definitionem, sanctissimum antiquæ Romæ episcopum, primum esse & maximum episcoporum*. Et infra, *Si quis episcopus prædicatur infamis, liberam habet sententiam appellandi ad beatissimum episcopum antiquæ Romæ; quia habemus Petrum pe-*

tram refugium, & ipsi soli libera potestate loco Dei fides discernendi, secundum claves a Domino sibi datas: & omnia ab eo definita teneantur, tanquam a vicario Apostolici throni. Ac re vera in hujus synodi act. 1. Leo dicitur Apostolicum gubernare thronum, & sedes Romana caput omnium Ecclesiarum. Et act. 2. cum esset lecta epist. Leonis, Patres clamaverunt, *anathema, qui ita non credit*. *Petrus per Leonem locutus est*. Et in act. 3. Romanum episcopum dominum nostrum vocant, eique acclamantes Apostolicum & universalem appellant: & ejus doctrinam, ut beati Petri amplectuntur, atque universa concilii dogmata optant sedis Apostolicæ auctoritate confirmari. Et cum Leo Dioscorum condemnasset, synodus ait, *Sanctissimus Archiepiscopus magna Romæ una cum ter beatissima Petro, qui est petra, & crepido Catholica Ecclesia, & ille, qui est recta fidei fundamentum, nudavit eum episcopatus dignitate*. Et in epistola synodali ad Leonem gratulantur patres, quod tantum antistitem Apostolicæ sedi, unde religionis nostræ fons & origo manat, Dominus dederit. Atque hæc in concilio Chalcedon. quidem. Ea vero, quæ D. Thomas refert, in hujus temporis exemplaribus non habentur. Sed ab hæreticis erasa Gregorius queritur, lib. 5. epist. epistola 14. ad Narsen Comitem.

Tertium testimonium extat in synodo quinta generali, apud Constantinopolim celebrata. In sententia siquidem illa, quam contra Anthymum pronuntiavit Mennas Constantinopol. Archiepiscopus, cui videlicet omnes concilii patres subscripserunt, hæc verba ipse idem Mennas adjecit. *Nos apostolicam sedem sequimur, & obedimus, sicut caritas vestra fecit, & ipsius communicatores, communicatores habemus, & condemnatos ab ipsa & nos condemnamus*. Synodus ergo quinta generalis, Mennæ judicio subscribens, apostolicæ sedis decreta tanquam certa amplectitur. Non enim aliter eos in universum Catholicos haberet, qui Romanæ apostolicæque fidei communicassent, nec illos damnet omnes, quos apostolica sedes damnavisset.

Aliud testimonium gravissimum habes in sexta synodo generali, actione quarta: ubi scribitur professio fidei, quam Agatho Romanus episcopus ad concilium misit. Quam etiam repetit Agatho idem in suggestione synodica, (sic enim ibi appellatur) cui innumerabiles episcopi subscripserunt. Atque hæc suggestio, nequis calumnietur, probata est ab omnibus concilii Patribus, actione 8. 13. & 17. Verba autem professionis synodice hæc modo habent: *Beati Apostoli adnitate presidio, hæc Apostolica ejus Ecclesia nunquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflecta est*. Hujus auctoritatem, utpote Apostolorum omnium principis, semper omnis catholica Christiana Ecclesia, & universales synodi fideliter amplectentes in cunctis secute sunt: omnesque venerabiles patres Apostolicam ejus doctrinam sunt amplecti, per quam & probatissima Christi luminaria clarnaverunt, quam & sancti doctores orthodoxi venerati & secuti sunt: hæretici autem falsis criminationibus ac derogationum odiis insecuti. Hæc enim Apostolica Christiana Ecclesia per Dei gratiam a tramite Apostolica traditionis nunquam errasse probabitur, nec hæreticis novi-

novitatibus depravata succubuit; sed ut ab exordio Christiana fidei perceptis ab auctoribus suis Apostolorum Christi principibus, illibata sine sensu permanet, secundum ipsius Domini salvatoris divinam pollicitationem, Petre, Petre, ecce, Satban expetivi vos, &c. Ego autem pro te rogaui, ut non deficiat fides tua. Et tu confirma fratres tuos. Quod apostolicos pontifices, meos predecessores, confidenter fecisse semper est cognitum. Haec Agatho Roman. Episcopus. Et actione 18. ipsa synodus aperte proficitur, Romanum episcop. Agathonem successorem esse in sede principis Apostolorum.

In septima etiam synodo generali actione 2. lecta est epistola synodica Adriani primi, qua definit, Ecclesiam Roman. caput esse omnium Ecclesiarum. Recepta vero epistola est atque probata a concilio generali, ut patet ead. act. 2.

In octava quoque synodo generali habetur libellus Adriani hujus nominis secundi, ab ipsa synodo acceptus & confirmatus, qui illam fidei confessionem continet, quam in capitis quarti fine posuimus. Patres vero hujus 8. Synodi Romani pontificis doctrinæ in hæc verba consentiunt (1). *Sequentes in omnibus Apostolicam sedem speramus, ut in una communione, quam sedes Apostolica prædicat, esse mereamur, in qua est vera & integra Christiana religionis soliditas. Quare non consentientes sedi Apostolica, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda.* Haec Patres. In eadem rursus synodo approbata est (2) epist. Ignatii Constantinop. Patriarchæ ad Adrianum, ubi eadem hæc res aperte docetur. Approbatus quoque est libellus Ecclesiæ Romanæ, & synodus item Nicolai, in quibus eadem doctrina est. Sed & in postrema sessione canone 21. Romanam sedem vocat synodus sedem Petri principis Apostolorum.

Synodus Romana insuper sub Symmacho assentitur (3), Romanæ sedis præfulem merito beati Petri Apostoli per universum orbem primatum obtinere sacerdotii, & naturalis synodalibus solere tribuere firmitatem.

Præterea synodos alia universalls, cui Nicolaus præfedit: *Si quis* (4), sit, dogmata, vel decreta pro catholica fide, aut Ecclesiastica disciplina, a sedis apostolica præfule promulgata contempserit, anathema sit. Quam fore sententiam Lucius III. accepit cap. *Ad abolendam*, de hæreticis.

Leo quoque hujus nominis IX. in epist. Synodica ad Petrum Antiochenum Patriarcham astringit, sanctam Romanam & Apostolicam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum, ad quam majores causas esse referendæ, *Concilia*, inquit (5), *omnia, & sanctus sanctorum, rex regum confirmant.* Præterea, concilium Lateran. sub Inno. 3. sic habet. *Nolumus quicquam Abbati Joachimi derogari, cum omnia scripta sua assignari mandaverit Apostolicæ sedis judicio approbanda, vel etiam corrigenda, firmiter consentiens se illam fidem tenere, quam Romana tenet Ecclesia, quæ disponente Domino sanctorum fratrum mater est & magistra.* Quod idem concilium Lugdunense sub Gregorio docuit (6). Ex Domini itaque in-

stitutione Romana Ecclesia fidelium magistra est, ac proinde Romanus episcopus Petro succedit in Ecclesiæ magisterium. Idem tradit concilium Lugdunense sub Innoc. IV. (7). Idemque omnino tradit Concil. Triid. sess. 7. in hæc verba: *Si quis dixeris, in Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est & magistra, non esse veram de baptisimi sacramento doctrinam, anathema sit.*

Concilium vero Lugdunense sub Gregorio dicit (8) Romanum pontificem esse vicarium Jesu Christi, successorem Petri, rectorem Ecclesiæ universalis.

At concilium Viennense sub Clemente assertit (9), dubia fidei declarare ad sedem Apostolicam duntaxat pertinere.

Præterea Patres concilii Florentini. *Definimus* (inquirunt) *sanctam Apostolicam sedem, & Romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, & ipsi pontificem Romanum successorem esse B. Petri principis Apostolorum, & verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem ac doctorem existere, & ipsi in B. Petro ascendendi & gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse; sicut in gestis æcumenicorum conciliorum continetur.* Haec concilium Florentinum. Sed conciliorum testimonia satis multa retulimus. Rationibus modo Theologicis ea, quæ posuimus, corroboranda sunt: inque magis, Romanum pontificem, cum de fide judicat, errare non posse.

C A P U T VII.

Rationibus Theologia probat, Romanum Pontificem in fidei controversiis finendis errare non posse.

Romanum pontificem in Petri locum, fidem, & auctoritatemque succedere, Ecclesia ab Apostolorum tempore semper agnovit. Quod, quoniam totius orbis consensione usque firmatum erat, ne Ariani quidem negare poterunt, ut Sozomenus lib. 4. histor. trip. cap. 15. & 16. prodidit. Ad Romanam porro sedem episcopos Ecclesiarum in causis quibuscumque gravissimis provocasse, ab illorum fideles fidei semper oracula petiisse, illius judicium catholicos omnes in religionis controversiis expectasse, illius denique & vim & auctoritatem sacra omnia efflagitasse concilia, adeo certum & manifestum est, ut sim ego ineptus, si vetim ostendere. Quibus ex rebus, quoniam negari non possunt, constat & efficitur id, quod quærimus argumentum, quo ex multis magnisque haud facile quis dixerit aliud aut evidentius, aut certius. Si enim legum Christi interpretis nullus sanior est, quam perpetuus Ecclesiæ usus, Ecclesia vero in fidei religionisque quæstione ac cæteris gravissimis controversiis non ad Antiochenum, Alexandrinum, Constantinopolitanum, Ephesium, Mediolanensem, Parisiensem, Colonensem, Tolietarum, aut Bracharensem episcopos, sed ad Romanum omni semper

(1) Hunc scilicet in modum refert Turczanemat. lib. 7. cap. 109. (2) Act. 1. synod. 8. (3) 96. d. cap. Bene. (4) 25. quest. 2. cap. Si quis. (5) De summa Trinit. cap. Damnam. (6) De summa Trinit. in 6. (7) De hemil. cap. unic. (8) cap. Ubi periculum: de elect. in 6. (9) Clem. unica de sum. Trinit.

per ztata recurrit: quis dubitet, hanc esse, quem
ut successorem Petri, ita quoque doctrinæ Aposto-
licæ magistrum, quæstionemque de fide iudicem
habemus? Nam si aliquem ejusmodi post Petrum,
ad Ecclesiam instituendam, atque in veritate con-
stituendam reliquit Christus, nimirum aut hic est,
aut nullo est; quippe eam de aliarum Ecclesia-
rum Episcopis nulla quæstio sit, quin non fuerint
loco Petri universali Ecclesiæ doctores pastoresque
a Deo dati. Romanos igitur Episcopus, Ecclesiæ
istæ interpretante, ille est, cui Dominus in Petro
ait, *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam:*
& *Tibi dabo claves regni celorum:* & *Quodcum-
que solveris, &c.* ac rursum, *Pasco oves meas:* &
iterum, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides
tua: & in confirma fratres tuos.*

Quid? quod ipso etiam rerum experimento com-
perimus, Christi de Petro & successoribus vaticini-
a in Ecclesia Romana manifestius impleri? Hanc
enim constant fixam & immobilem, orbe etiam to-
to omni illam machinarum genere quærente, in
fide & auctoritate Petri permanisse. Et cum cæ-
teris Apostolorum Ecclesias vel ab infidelibus oc-
cupatas, sine fidei vestigio, vel ab hæreticis ali-
quando affectas viderimus: at adversum hanc unam
Romanam sedem nec Paganæ, nec hæretici præva-
lere potuerunt. Pugnatum est siquidem vehemen-
ter, non a Græcis solum, sed ab aliis plerisque
totius orbis episcopis, ut hoc Romanæ Ecclesiæ
privilegium aboleretur. Atque habebant pro se
illi quidem & Imperatorum arma, & majorem
Ecclesiæ suæ vocem: nunquam tamen efficere
potuerunt, ut aut Romani pontificis potestatem
abrogarent, aut in alium transferrent episcopum.
Quinimo qui a Romana quidem sede defecerunt,
hi schismatici semper in Ecclesia sunt habiti: qui
vero hujus sedis de fide judicia detestantur, hæ-
retici. Quæ profecto omnia satis ostendunt, non
humano, sed divino decreto Ecclesiam Romanam
& cæteris esse præpositam, & Petri privilegia jure
suo sibi vendicasse, & eam demum petram esse,
super quam Christus universalem construxit eccle-
siam, adversus quam portæ inferi prævalere non
possunt. Quidni ita esset, qui potuisset Ecclesia
Romana tot, tanque magnis principibus repugnan-
tibus, tam multis hæreticis contradicentibus, tam
variis ecclesiis defectionem moliantibus obistere?
Quod si commentitia, vanaque opinione hoc Roma-
ni Episcopi privilegium Theologi assensissent, non
tam stabilis sententia permaneret, nec confirmare-
tur diuturnitate temporis, nec una cum sæculis,
statibusque hominum inveterasset. Etenim videmus
opinionem fictam, atque vanam, viris præsertim eru-
ditis adversantibus, diuturnitate extabuisse. Opi-
nionem enim communem deleto dies, fidei judicia
confirmat. Adde, quod Apostolicarum traditionum
sinceritas non posset ad nos usque servari, alias
ecclesias hæreticis episcopis toties occupantibus, nisi
una sedes Apostolica, inter tot orbis tumultus,
fixa, intemerataque consisteret. Ad hæc cum con-
cilia & provincialia & generalia, sine Romani pon-
tificis auctoritate nonnuquam erraverint, nun-
quam autem, si Romani pontificis auctoritate fir-
mata sunt, satis persuasum esse debet, conciliorum,

atque adeo totius Ecclesiæ firmitatem a Romano
pontifice derivari. De quo quoniam in loco supe-
riore multa diximus, illinc lector assumet, quæ ad
hujus argumenti explicationem pertinebunt. Atque
si in definienda fidei quæstione Romanus episcopus
errare posset, redditur statim incerta nobis multa-
rum hæresum condemnatio: pleræque enim non
sunt damnatæ per generalis Concilii, sed per Ro-
manæ Ecclesiæ judicium & decretum.

Præterea si inter Patres concilii est controversia
vel de intellectu sacrarum literarum, vel de uno-
quolibet libro, an-canonicus sit, necne, vel de
alia hujus generis quæstione, ad hanc litem com-
ponendam iudicem ponere necesse est: cujus ta-
men, si errare possit, incertum judicium erit. Ju-
dex autem inter Patres concilii dissidentes nullus in
Ecclesia, nisi Romanus episcopus est agnitus.

Præterea Ecclesiæ consuetudo hoc manifeste de-
clarat. Nunquam enim admissa est appellatio in cau-
sis fidei a sede Romana, sed hæreticos ab ea judi-
catos, Ecclesia semper hæreticos etiam judicavit.
Et certe, si Romanæ sedis judicium fallax esset, con-
cilii vero esset verax & certum, naturæ, rationi,
veræque Theologiæ is adversaretur, qui appellatio-
nem a Pontifice ad concilium denegaret. Quo uno
argumento ostendit Gelasius, sedem Apostolicam de
tota Ecclesia judicare, ipsam vero ad nullius pertine-
re judicium. Jam illiusmodi appellationes, in Fidei
præsertim dogmatæ, ecclesia nescit: nam iis hære-
tici solum utuntur. Quod si ad singulos hæreticos
condemnandos opus esset congregare generale conci-
lium, cum id sæpenumero non modo difficile, ver-
um etiam impossibile sit, licebit profecto interim
hæreticis impune vivere, donec synodus a tota Ec-
clesia cogatur. Id si alienum esse constat a Christi
providentia, fateamur potius Romanæ sedis aucto-
ritatem satis esse ad hæreses revincendas. Ita fiet,
ut hujus tribunalis de fide judicium certum omni-
no habeatur. Quid quod non solum ecclesiam cat-
holicam credimus, sed etiam Apostolicam? At Ec-
clesia Romana Patrum, fideliumque consensu Apo-
stolica dicitur, cum reliquæ omnes jam inde a mul-
tis annis hoc cognomen amiserint.

Sed quæris, Erit ne hæreticam asserere Romanam
Ecclesiam denegare quoque ut ceteris posse, & Apo-
stolicam etiam sedem a fide posse Christi deficere?
Huic quæstioni breviter respondemus. Nolumus hic
nos ecclesiæ sententiam prævenire, sed si ad gene-
rale concilium referatur, hæreseos nota errori illi
inpretur. Nec enim video, cur, quid ipse sententiam
de hac re, non audeam dicere: quam eo melius cer-
nere mihi videor, quod & eam propius diligentius-
que contemplor, & sine affectu, perturbationeque
contemplor. Quod si in hoc erro, quod Romanæ
sedis privilegia a Christo illi concessa & tueor, &
contradicentes hæreseos nomine condemnandos esse
credo, non solum tuto, sed libenter erro: nec mi-
hi errorum utilem, quo etiam delector, sine rati-
onis præsertim vi extorqueri volo. Nam me non
solum ratio, ac disputatio impulit, ut ita crede-
rem, sed nobiles etiam summorum Theologorum
& auctoritas. Hieronymus prophanum esse, & per-
jurum dicit (1), qui cathedræ Petri, & Romanæ
sedis fidem non fuerit secutus. Cyprianus alienum

K

ait

sit esse (1), prophanum esse, hostem esse, qui universalis Ecclesie non tenet unitatem, hoc est unum unum, unde multi radii: radicem unam, unde multi rami: fontem unum, unde multi rivuli: rivum unam, supra quam Ecclesia edificata est: unum Pontificem, qui ceteros omnes sua & vi, & auctoritate contineat. A quo si radium tollas, extinguatur; si frangas ramum, intereat; si præscindas rivum, arefcat. Sic enim ille declarat. At qui in Fidelis controversia Apostolicæ sedis fidem, judiciumque detestatur, is nec unitatem tenere potest, nec lumen, nec radicem, nec fontem. Atque Cyprianus idem, *Qui cathedram*, inquit, (2) *Petri, supra quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia esse non confidat*. Ambrosius pro eodem penitus habet, (3) catholicum esse, & cum Romana Ecclesia convenire. Gregorius (4) sic Sedis Romanæ auctoritatem in religionis, fideique causa existimat esse amplectendam, ut qui noluerit, ab ejus petra, super quam Christus universalem fundavit Ecclesiam, soliditate concessatur. Leo (5) exoritur divini mysterii eum esse affirmat, qui ausus fuerit a Petri soliditate recedere, & impiam præsumptionem, quæ Petri istius firmitatem Deo edificante constructam nititur violare.

Nicolaus finit, (6) quod qui Romanæ Ecclesie privilegium ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite Christo traditum auferre conatur, hic protul dubio in hæresim labitur. Nam fidem, inquit, violat, qui adversus illam agit, quæ est mater fidei. Hanc vero Nicolai sententiam noli quæso lector contemnere, quæ scilicet actione prima, & septima synodi octavæ confirmata est. Ubi & condemnati sunt Photius, & Michael, qui hoc Sedis Romanæ privilegium quatefacere nitébantur. Quod si in hæresim labitur, qui Romanum Episcopum Petro concessisse negat, & Ecclesiam proinde Romanam ceteris esse præpositam: æquid de illo faciendum est, qui privilegia Petro ob Ecclesie utilitatem a Christo data, privilegia, inquam, quæ Petro ut Pontifici, Doctori, & Pastori concessa sunt, ea ad successores quoque pertinere negaverit? At enim, doctrina sana oves pascere, fratres in fide confirmare, universas gentes per os illius audire verbum Evangelii, & credere, supra illum edificare Ecclesiam, ut portæ inferi non prævalerent adversus eam, non Petro ut privato homini, sed ut reipublicæ Christianæ præfesto congruebat. Quocirca ambigui inter Catholicos nec debet, nec vero potest, quin Romanæ Sedis de Fide, & Religione judicia certa sint. Præterea, qui negaret, in ligando atque solvendo eandem potestatem in Romano nunc Episcopo inesse, quam Petro Christus contulisse creditur, is jure ac merito haberetur hæreticus: qui ergo firmitatem Petri ad fratres in fide confirmandos, his, qui Petro succedunt, denegaverit, hic hæreticus judicandus erit. Ad hæc faciamus ambiguum esse aliquam inter fideles de religione controversiam. Tam quærimus, si Romana eademque Apostolica sedes, ut dissidentium Ecclesiarum lites, disceptationesque componat, e Petri cathedra, tribunalque pronunciet, an sequi illius sententiam debeamus, aut non? Si sequimur, Romana sede er-

rante, Ecclesia tota in illius errore versabitur. Si non sequimur, ubinam illud est, *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in celis*? Ubinam rursum illud, *Deus elegit in nobis per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere*? Quod igitur, saltem in rebus ambiguis, ligaverit successor Petri, id ligatum erit, & quod in questione de fide de proposita docuerit, hoc gentes non audire debent modo, verum etiam credere. Non hic refero, quæ Leo in hujus rei confirmationem dicit 20. distinct. cap. de libellis, non quæ Damasus & Adrianus 25. quæst. 1. cap. *Violatores*, & cap. *Generali*. Illud referam, quod in Concilio Complutensi confirmato a Sixto Quarto condemnatus est Petrus Oxoniensis nomine etiam hæresis, in eo quod asserit, Ecclesiam urbis Romæ errare posse. Quem item errorem eodem quoque hæresis nomine damnavit Sixtus idem, in extravaganti adversum Petrum Oxoniensem edita. De qua quoniam in recensione de pœnitentia satis multa diximus, eo lector revocandus erit. Coactus est igitur ille sententiam recantare in hanc formam: *Consensio sanctæ matri Ecclesie Romanæ, & sedi Apostolicæ, & ore, ac corde confiteor illam me fidem tenere, quam dominus Sixtus Papa auctoritate Apostolica, & Evangelica tenet. Et omnes, qui contra hanc fidem venerint, dignos æterna damnatione pronuncio*. Hactenus ex Conc. Compl. Martinus vero quintus in fine Concilii Constantiensis, *Sacro*, inquit, *approbante Concilio mandamus archiepiscopis, episcopis &c. ut qui de sacramento corporis & sanguinis Domini, vel de baptismo, seu peccatorum confessione, pœnitentiæ præceptis injuncti, vel reliquis Ecclesie sacramentis, seu fidei articulis aliter sentit ac docet, quam sacrosancta Romana Ecclesia docet, & observat, eum tanquam hæreticum judicetis*. Concilium ergo Constantien. illos esse hæreticos indicavit, qui Romanæ Ecclesie Fidei & doctrinæ refragarentur. Illud postremo addam. Cum ex traditionibus Apostolorum ad evincendam hæresim argumentum firmum certumque trahatur: consistit autem, si testimoniis rationesque hoc loco positas cum iis regulis conferam, quas in 2. lib. posuimus, Romanos episcopos Petro in totius Ecclesie Pontificatum & Fidei magistratum successisse, ab Apostolis esse traditam; cur non audebimus assertionem adversam tanquam hæreticam condemnare? Sed, ut dixi, nolo ego Ecclesie judicium antevertere. Quoniam non videor antevertere: cum jam ipsius Ecclesie terminum nostram omnem comprobavit de Romanæ sedis auctoritate sententiam. Sed hoc vix ægre dico propter viros quosdam doctos & pios, qui nos contraxerant. Illud assero, ac hidenter quidem assero, pellem eos Ecclesie ac perniciem atterere, qui aut negant Romanum Pontificem Petro in Fidei doctrinæque auctoritate succedere, aut certe asserunt summum Ecclesie pastorem, quicumque tandem ille sit, errare in Fidei judicio posse. Utrumque scilicet hæretici faciunt: qui vero illis in utroque repugnant, hi in Ecclesia catholici habentur.

Quamobrem non equidem intelligo, quonam concilio Fideles quidam hæreticorum, quam catholico-

rum

(1) De simplir. præ. iv. 3.
(2) 22. dist. c. præceptis.

(3) Lib. 4. ep. 9.

(4) Lib. de exc. fratris sui Syn. c. 7.
(5) 19. dist. c. ita Dominus.

(6) 22. dist. esp. Omnes.

rum opinionibus favere malint. Nam hæretici video quid sequantur, nempe vivendi docendique licentiam, & in his omnibus impunitatem. Volunt sine capite corpus, ut neque pes, neque mens suum officium faciant. Volunt sine pallore uno oves, ut cum lupi ipsi sint, pastores tamen esse videantur. Volunt sine iudice lites, ut dissidiorum nullus finis sit; atque ita cum amoto arbitro adversus deos dimicant, victores a turba judicentur. Turbari demum omnia volunt, quoniam, ut in Hispanorum proverbio est, turbatum flumen piscatorum est lutrum. Nos autem communem catholicorum sententiam sequamur: toto enim sequimur, quoniam communis catholicorum est. Præterquamquod ea sentiant, quæ sacramentum etiam literarum testimonia confirmant, pontificum decreta fiunt, veterum sanctorum choris concinit, conciliorum patres affirmant, Apostolorum traditio probat, perpetuus Ecclesiæ usus observat. Quapropter si ea quæ dixi, sole ipso illustriora & clariora sunt, si omnia dixi hausta ex Ecclesiæ Scripturæque fontibus, si tota oratio nostra certis Theologiæ rationibus, integritque & incorruptis testibus omnem sibi fidem confirmat, assestiamur tandem, ex Apostolicæ sedis auctoritate firma Theologos argumenta sumere ad fidei Theologiæque dogmata comprobanda. De quinti igitur loci firmitate tantum dixerimus. Nunc adversariorum argumentationes refellamus.

C A P U T VIII.

Ubi argumenta capitis primi refutantur.

A Tque in illis argumentis, quæ a principio sunt posita, Theologi nonnulli, minime mali illi quidem, sed non satis acuti, quoquo modo possunt, tergiversantur. Romanam quippe Ecclesiam a Romano pontifice discernunt: adiungunt hunc in fide errare posse, illam non posse. Sic sibi videntur omnia propemodum argumenta diluere. Nam pleraque ex illis non Ecclesiæ Romanæ, sed summi Pontificis fidem impugnant. Atqui Ecclesiam Romanam istam, non Romanum Episcopum, ab errore vindicant. Verum si de errore in Fidei iudicio atque decreto loquimur, ut vere loquimur, nullum ego discrimen inter Apostolicam sedem, & Apostolicæ sedi insidentem invenio. Primum quoniam cum ad sedem Apostolicam accedimus: Fidei oracula postulaturi, non singulos Romanæ Ecclesiæ Fideles interrogamus, nec Ecclesiam ipsam Romanam in concilium cogimus, sed Pontificis maximi iudicium querimus, eiusque sententiam expectamus.

Rursum quoniam non Romanus populus est, qui Ecclesiam universalem docet ea, quæ ad fidem continent, sed Romanus Episcopus. Nec potestas iudicandi de causis Fidei, ligandi, solvendi, pascendi in populo Romano est, sed in Romano pastore, Vicario Jesu Christi. Concilia quoque non exigunt confirmationem & robur ab ipsa Romana plebe, sed a plebis Romanæ Antistite.

Præterea privilegium firmitatis, ut ante probatum est, Petro fuit peculiariter datum. Ego, inquit,

(1) rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua, & tu confirma fratres tuos. Et iterum (2) Tu es Petrus, & super banc petram edificabo Ecclesiam meam. Quocirca si veræ Theologiæ rationem sequimur, quæ capite tertio explicata est, in Petro, & successoribus primum firmam certamque doctrinam asseremus, mox vero in Ecclesia Romana, cujus Petrus cum successoribus & caput & fundamentum est. Atque illud etiam animadverto, quod sicut omnibus simul Episcopis docentibus errores filios necesse esset sanè totam Ecclesiam vario in errore versari: ita si pastor Eccl. Romanæ errorem Fidei contrarium decerneret, oves quoque errante pastore dispergerentur. Testimonia demum, quæ retulimus, id fere probant, summam Ecclesiæ pontificem, Petri successorem & Christi Vicarium, eum de fide pronuntiare, errare non posse (3). Quod magis illos reprehendendos iudico, qui se discepturos controversiam putaverunt, si Apostolicam sedem ab Apostolico præfate secernerent. Non recipit illam resolutionem ratio, aspernatur, repellit. Illud potius sumit, errorem esse duplicem, alterum personalem, alterum judicalem. Nec enim scholæ propria vocabula, etiam si minus Latina sint, averari debemus, sed malle, quod Augustinus ait, (4) apertos, quam nitidos habere sermones. Error itaque personalis privatus est cuiusque error, judicialis est publicus. Edidit Innocentius hujus nominis IV. in libros decretalium commentaria, si in his quicquam errati est, hominis nimirum est, non pontificis, quavis ea commentaria a pontifice edita sint. At si idem Innocentius in iudicio de fidei questione definiret quippiam, quod revera falsum esset, jam hic error a publico Ecclesiæ consensu proficisceretur, essetque proinde judicialis.

RESPON. AD 1. Quæ ex re primum argumentum facile refellitur. Nec enim historia fide digna docet Joannem XXII. post summum adeptum pontificatum de ejusmodi re aliquid definisse; quin potius quam ad hujus rei definitionem se pararet, ut Benedictus XI. in extravag. sua ait, morte præventus definire nequivit. Nec, si antequam esset pontifex, errorem illum habuerit, hæreticus censendus est: sicut nec Irenæus, nec Chrysostomus, nec Theophylactus, nec Bernardus, quos, re nondum expresse per Ecclesiam descripta, illius opinionis fuisse, sunt qui contendunt; vere ne, an falso contendant non est diei locique hujus disputare.

RESPON. AD 2. Ad secundum etiam eodem modo respondetur. Non enim Cælestinus quicquam definivit. Verba quippe Innocent. III. sic habent (5): *Licet quidam prædecessores nostri sensitse aliter videantur. Sensisse, ait, non definivisse. Sed ne Innocentius quidem definit quicquam, sed explicat sententiam & opinionem suam, inquit: Non credimus, quod in hoc casu is, qui relinquitur, possit ad secundas nuptias transire.* Quod profecto verum est, quamquam per illam Innocent. decretalem non firmiter definitum. Nec enim statim, si aliquid juris volumine continetur, Fidei dogma esse credendum est. Quod penultimo superioris libri capite latius explicatum est.

K. 2

RE

(1) Luc. 22. 32. (2) Matth. 16. 18. (3) Vide lib. 5. c. 3. & 2.
(4) 58 d. Scholæ. (5) c. Quanto de divor.

RESPON. AD 3. Tertio vero argumento nullum negotium est respondere. Nam verbum, *Judicio*, frequenter in ea significatione usurpatur, ut idem sit, quod sentio, seu opinor. Quomodo Alexander accipit, cum ait, quidam prædecessores suos aliter judicasse.

RESPON. AD 4. Ad quantum argumentum longe difficillimum est, nec potest ita breviter expediri. Aperte enim Alexander docet, consuetudinem illam civili etiam lege confirmatam, quæ testamentarius solemnitas rescindit, & a divina lege, & a patrum institutis, & a generali Ecclesiæ consuetudine alienam. Quod autem ex auctoritate pontificia hoc sane loco pronunciet, illud est evidens argumentum, quod sub interminatione anathematis prohibet, ne quis ejusmodi audeat rescindere testamentum. Unde & capite proxime sequenti iudicibus mandatur, ut in id genus causis tres duosve solummodo testes exigant, nec civiles laicos, sed canonici decreta sequantur. Si ergo iussit ecclesiæ pontifex, & anathematis interminatione iussit, ut nemo ea irritet testamenta, quæ duorum, vel trium testium sunt testimonio firmata: nimirum non ut privatus quisvis homo, sed ut publicus Ecclesiæ iudex eam quæstionem determinet. Atqui non est Dei Evangelicæ præceptum, quod tamen Alexander videtur asserere, ut omnes causæ tribus duosve tantum testibus absolvantur (1). Alioqui non solum Leo quartus, sed Sylvester etiam in Synodi Romanæ cap. 3. legem Evangelio Deoque contrariam edidissent. Deceverunt enim, ut, nisi in 72. testibus, non damnetur episcopus. Quæ ex re intelligitur, legem civilem, quæ tollendis & reprob. fraudibus cavet, ut testamenta non valeant, nisi quæ septem fuerint testibus obsignata, non esse legi Evangelicæ adversariæ: quemadmodum ne illa quidem, quæ, ut constat in Episcopis invidia occurreret, statuit, ut ad Episcopos condemnationem duo solum testes non sufficerent. Atque si mortalium vita esset mediocriter instituta, moresque ad naturam, non ad avaritiam compositi, duorum hominum testimonium idoneum profecto erat, ut quæcumque in iudicio causa finiretur. Sed sicut iuramentum a malo est, non illius, qui jurat, sed eius, qui verum dicenti non credit: sic plures, quam duos testes requirere, a malo quidem fuit non requireris legis, sed hominis defraudantis. Sed hæc differere non est huius aut loci, aut temporis. Illud proprie huc pertinet, an Alexander erraverit.

Et quidem in decretis pontificiis duo cum primis distinguenda sunt. Unum est, tanquam intentionis conclusioque decreti: alterum quasi ratio & causa a pontifice reddita ejus rei, quam constituerit. Atque in conclusione pontifices summi errare nequeunt, si Fidei quæstionem ex Apostolico tribunali decernant. Sin vero pontificum rationes necessariæ non sunt, ne dicam aptæ, probabiles, idoneæ, in his nihil est videlicet immorandum. Non enim pro causis a Pontificibus redditis, tanquam pro aris & focis depugnemus. Alexander igitur non definit, consuetudinem illiusmodi esse divinæ legi contrariam, sed, quod juris peritis ferre placere video, jubet, ut in legatis piis duo,

vel tres solum testes a iudicibus exigantur. Hæc decreti huius conclusio est, hic sensus: nec dubium est, quin rem eam pontifex jure quodam suo potuerit præscribere. Sed si in eius præscripti confirmationem Deuteronomii lege utitur, hanc quippe divinam nuncupat, si ad canonum statuta revocat, si ecclesiæ morem asserit, non est operæ pretium rationes illas ad vivum resecare. Quemadmodum si concilia quædam definiant, duos esse in Deitate personas, patrem & filium, asserantque in hoc illud quoque Geneleos testimonium, *Pluit Dominus a Domino*, non protinus in Fidei iudicio errant, quamvis ex illo loco patrum apte Trinitas comprobetur. Extat item synodus, ubi de perpetua Mariæ Virginitate pronunciatum est. Ad eam rem suadendam referunt patres portam apud Ezechielem clausam. Irrideat, si quis vult, sed ridebit tamen frustra. Non enim semper patres in Fidei quæstione causas asserunt necessarias, sed interdum vero similes. Quod si etiam pontifices in huiusmodi ponendi causis quandoque saluatur, ne calumniandi sunt quidem: tantum abest, ut inde loci huius auctoritas infirmetur. Porro autem, si valere quicquam iudicium meum potest, neque in conclusione Alexander, neque in causis erravit. Nam suis in utroque foro subditis ferebat leges, Hostiensibus nempe civibus, ac iusticiis Vellenen. Non ergo legem civilem, quæ Imperatores in regionibus suæ ditioni subiectis utuntur, improbare voluit Alexander; sed voluit iudices etiam laicos in ecclesiæ patrimonio non secundum Imperatorum leges, sed secundum statuta canonum de testamentis judicare. Nec enim æquum esse censebat, ut in rebus temporariis ad iudicandas tam sint sancti sacri canones, quam sunt leges civiles; honestiusque esse credit, in civitatibus & oppidis, quæ in ecclesiæ jure ac dominio sunt, non legis civilis, sed canonum consuetudinem observari. Quo fit, ut, si decretalis huius ratio pressus teneatur, non solum in terris Romanæ ecclesiæ subiectis, sed in quibuscumque aliis, quæ sub episcoporum ecclesiarumque dominio sunt, lex hæc Alexandri debeat servari: non in his modo, quæ pietatis causa ecclesiæ relinquuntur, verum etiam in aliis quibusque legitis. Honesta ergo Alexandri lex est, sancta, legitima. Sed ne in causis erravit quidem. Nam licet non sint necessariæ, non sunt tamen profus inaptæ. Consuetudo, inquit, quæ plures, quam tres duosve testes postulat, primum aliena est a divina lege, veteris scilicet instrumenti, quæ duos solum tresve ut plurimum testes exigebat: aliena etiam a patrum institutis, hoc est, a more, jureque canonico, ubi in rebus præsertim temporariis duo testes sufficiunt: aliena demum a consuetudine Ecclesiæ generali, quæ in ejusmodi causis duobus, vel tribus testibus est contenta. Aliena autem, non quasi contraria, sed tanquam nova & extranea, ob id quæ parum in Ecclesiæ iudicio probanda. Quod si hanc animi sinceritatem, dextramque de testibus opinionem, si hanc veteris legis ac juris canonici consuetudinem principes sæculi in tribunalibus suis sequi nolint, sed, ut fraudes tollant, majorem testimonium nume-

(1) 2. quæst. 4. Nullum. 2. quæst. 2. Presul.

rum in testamentis civium suorum exigant, suo quidem iudicio libere possunt uti: nihil enim Alexander impedit per illam epistolam decretalem, quæ nimirum eos solum ligat, qui Ecclesie in utroque foro fuerint subiecti. Sed de quarto argum. satis superque dictum est.

RESPON. AD 5. Quintum vero facillime diluitur ex iis, quæ in quarti argumenti refutatione sunt dicta. Causas enim Pontifices quandoque adferunt, non quæ cogant, sed quæ suadeant. Nam quia leges quædam synagoga olim a Deo habuit, non modo ad gubernandum utiles & accommodatas, verum etiam ad plebis ejusque mores ad religionem instituendam propemodum necessarias, Ecclesia eas Christi in suum usum vindicavit. Quamobrem & summi pontifices, & juris periti horum auctoritate confirmati leges aliquot veteres probatas rursus ac de novo restitutas ab Ecclesia, divinas vocant: non quod Dei nunc præcepta sint, cum lex illa vetus sit abolita, sed quod Dei præcepta fuerint, servanda etiamnum a nobis, non ex vi quidem veteris legis, quod falso pontificibus doctissimis impingebatur, sed ex Ecclesie nova institutione. Quæ tamen nova Ecclesie institutio seu restitutio potius, ex veteri divina lege probabiliter suadetur.

RESPON. AD 6. Ad sextum argumentum Turrecremata respondet lib. 2. c. 212. nullam esse inter pontifices illos pugnam. Quia Joannes exponit Nicolaum. Nam post verba prædicta Nicolaus subiunxit, *Nec hic quisquam putet obfistere, quod interdum Christus loculos dicitur habuisse: infirmorum enim personam Christus suscepit in loculis.* Id vero est, quod Joan. vigesimæ secundas definiit, nempe hæreticum esse, negare, Christum & Apostolos aliquid habuisse in communi, quod contrarium ex Luc. 22. Joan. 4. & 13. Actor. 4. constaret.

RESPON. AD 7. Ad septimum primo dicitur, quod neuter ibi pontifex definiit ejusmodi controversiam. Respondent enim sæpe Pontifices ad privatas hujus, aut illius Episcopi quæstiones, suam opinionem de rebus propositis explicando, non sententiam ferendo, quia Fideles obligatos esse velint ad credendum. Certe, ut de Pelagio taceamus, Nicolaus nihil eo loco, quod ad hanc quidem quæstionem attineat, decrevit. Non enim illi proposita fuerat quæstio, An baptismus in nomine Christi collatus esset validus, sed an baptizatus a Pagano, vel Judæo verum baptismi sacramentum suscepisset. Obiter autem & in transcurso, cum huic quæstioni propositæ responderet, de suo non interrogatus adjecit, baptismus in nomine Christi conferri. Quæ in re falli sine dubio potuit. Imo adeo falsus est, ut in 4. sentent. libro magnis argumentis ostendimus.

Deinde duo hi Pontifices fortasse non pugnant. Nam Nicolaus intempestive docuisse, quod in simili necessitate, qualis Apostolorum tempore fuit, si cætera paria sint, baptismus in nomine Christi nunc etiam ratus erit. Pelagius autem definiit, circa ejusmodi necessitatem non valere; quemadmodum si nunc deesset balsamum, aut liber & calix qui tangetur, & confirmationis & ordinis sacramenta manu solum imposita conficerentur, ut ætate Apostolorum a principio statim fieri consuevit. At ubi non esset similis necessitas, nec ordinatio forte, nec

confirmatio hujusmodi sacramentorum materia valeret. Hæc autem de baptismo in nomine Christi communem secuti opinionem diximus. Primum enim nusquam, ut ego quidem sentio, baptismata eam formam administratum est: *Ego te baptizo in nomine Christi.* Quod & divus Ambrosius & plerique alii videntur intellexisse. Sed si qua ejusmodi forma Apostoli usi sunt, ea fuit: *Ego te baptizo in nomine Jesu Christi*, Act. 2. 38. & 19. Deinde, non necesse est Apostolos sub alterutra illarum formarum Baptismi sacramentum contulisse. Nec si scriptura dicit, quidquam in Christi nomine fuisse gestum, statim cogimus existimare, his conceptis verbis non gestum administratamque fuisse. Exempla sunt in divinis literis plurima. Illud est in promptu. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Item, *Cæsis denunciaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu.* Act. 5. Item, *Paulus dicitur fiducialiter egisse in nomine Jesu.* Act. 9. Hebræis porro id in alicujus nomine fit, quod auctoritate ac virtute cujuscumque transigitur. Quare qui regis loco, & tanquam illius minister quidpiam agit, hic in nomine regis eam rem dicitur agere. Recte igitur quæ tanquam Christi Administri in aqua & spiritu homines sanctificabant, eos in nomine Christi baptismi gratiam exhibuisse interpretamur. Non ergo necesse est sentire, quod Apostoli baptismi formam a Christo præscriptam immutarunt. Nim & hodie nos vere in Christi nomine, hoc est, loco, vi, & auctoritate, baptismus conficimus. Ac si præscripta illa formula nominis Jesu Christi Apostoli baptizarunt, non putandi sunt tamen Spiritus sancti Patrique nomen omisisse: sed in nomine Patris, & Filii ejus Jesu Christi, & Spiritus sancti baptizasse. Quod alterius loci est demonstrare. De septimo igitur argumento satis.

RESPON. AD 8. In Octavi argumenti explanationem multa quidem dici possent, sed nos in plura conferemus. Sine Gratianus 31. qu. 7. audacius sane multo, quam disertius ait, illam Gregorii sentent. Evangelicæ, & Apostolicæ doctrinæ esse contrariam. A quo ego longe dissentio. Nam, ut Romanorum Pontificum auctoritatem negligamus, non possumus tamen utrumque Gregorii & primi, & tertii, contemnere definitionem, cum fuerint ambo tum doctissimi, tum etiam sanctissimi. Itaque non errarunt, quod Gratianus falso existimavit, sed locuti sunt potius de ea, quæ ante matrimonium per infirmitatem inepta erat ad conjugalem, hoc est, ut Scholæ verbis utamur, quæ erat impotens ad solvendum debitum. Cujus simile exemplum habes de frigidis, c. *Consultationi*. Atque ipse idem Gregor. hoc modo sententiam suam explicat in Epist. ad Ravennatem Archiepisc. referturque a Grat. 33. q. 1. cap. *Requiesci*. Nec desunt huic argumento alie etiam responsiones, sed hæc & plurius & expeditior est. Quam quoque Gloss. sequitur 20. d. c. *De libellis*, in verbo *junioris*.

RESPON. AD 9. In nono argum. nobis Lutherani, præsertim Oecolampadius, Bucerus, & Calvinus insultant. Sed pueriliter tamen. Quoniam librum illum Gelasii Rom. Pontificis non esse magnis argumentis a me & animadversum & patefactum est.

est. Primum enim auctor opusculi dicit, esse recentem alterationem de veritate quorundam naturarum in Christo. Non autem erat recens tempore Gelasii, sed olim profligata a Leone & Concilio Chalcedon. ubi Eutychis & Nestoris explorata sententia est. Rursum in toto lib. Nec Leonis, nec Concilii Chalcedonens. meminit. Id quod maxime fecisset, si auctor esset Gelasius. Nam in Epistola ad Faustum hujus concilii auctoritate libenter utitur, libentius hic usus, ubi adversarios posset tantæ synodi testimonio revincere. Ac certe cum Damasum contra Arium citaverit, citasset et magis magis etiam Leonem contra Eutychem, si post tempora Leonis scripisset. Atque Gelasius multo tardior fuit Leone posterior. Quid quod auctor ille Damasum nomine Episcopi Romani nullo alio honoris titulo regit? Quod a more posteriorum pontificum, cum priorum testimonia referunt, valde est alienum. Præterea ejus operis auctor ad probandum utriusque naturæ in Christo veritatem, inter magistros Ecclesiæ catholicos censet Eusebium Pamphili, ejusque testimoniis utitur. Quem tamen apertissimum impietatis Ariani propugnatorem fuisse, Hieronymus affirmat in Epist. ad Pammachium & Oceanum cujus initium est, *Schedula*. Quin etiam tanquam Arianus, Eusebius hic cum suis operibus damnatus est, Act. 5. & 6. septimæ synodi generalis. In asserenda item Christi utraque natura, e patribus Latinis auctor ille solum Ambrosium refert: qui si esset Gelasius, Hilarii, Hieronymi, Augustini testimoniis uteretur, nec quosdam Græcos ibi scriptores excitasset, qui latinis demortui semper & sunt & fuerant. At Gelasius scripsit de utraque Christi natura adversus Eutychem & Nestorium. Non incipiamus; sed quinque libros scripisse legitur, non hoc parvum opusculum, quod ementito titulo circumfretur. Gennadius quoque contra Eutychem scripsit: cur magis hoc opus Gelasii, quam Gennadii fateamur? Fuit etiam Gelasius quidam episcopus Cæsares Palæstinæ, quem Hieronym. tradit quædam eo tempore scripisse, sed celasse. Hinc ego opusculum tribuerem, nisi quod purum & politum sermonem dicit eum Hieron. habuisse, quemque in hoc libello equidem non agnosco; nisi bono & eleganti auctori contigit melius & impurus interper. Falluntur autem, qui opus hoc Gelasio pontifici Rom. tribuunt, ex verbis illis, *Cum sedem Apostolicam vestram dilectio unanimiter teneat, constanter predices, sapienterque defendat*; quo loco legendum esse, *fidem Apostolicam*, vel me non demonstrante lector probaturus est. Nec novum est sane, ut nomine pontificum Romanorum libri ejusmodi proferantur. Nam actione 5. Synodi 7. Iconomachi duos libellos prædiderunt auctore Vigilio Rom. pontif. Sed falso tamen. Atque, ut opus constaret esse Gelasii, nihil tamen asseritur. Cum enim edunt libros de re quolibet Romani pontifices, sententiam suam, ut homines alii docti, expriment, non tanquam Ecclesiæ judices de fide pronunciant. Nonum igitur argumentum satis, ut arbitror, evidenter confutatum est.

RESPON. AD 10. Decimo autem refutando, quæ Cæteranus in illo 27. questionum opusculo dixit,

non sunt hic ea nobis refutanda, nã acta agamus, quod veterum veteri proverbio (1). Quod nunc inlat, id diligenter explicandum est, quid videlicet consequentiz sit, ut si super Petrum Christus Ecclesiam edificavit, Romana statim sedes cæteris esse præposita divino jure intelligatur. Inde enim placeat quæque erit illa collectio: Si Petri sedes juxta Christi orationem non defecit, majores Ecclesiæ causæ ad Romanum episcopum sunt referende. Video autem, ejusmodi res plane & potius expadire non posse, nisi doctum & intelligentem virum. Cujus rei tantumque difficultis facultatem confectum esse me non profiteor, secutum esse præ me vero. Ex enim exponenda in hoc me opere suscepisse constans, non quæ essent pervia, & omnium sermone edita, sed quæ viz adhibita etiam diligentia a doctissimis quibique intelligerentur. Quod si succedat cõpatas, par est laudandus: sin vero non succedat, non est certe reprehendendus. Sed hæc hætenus. Rem jam ipsam explicemus. Primum autem illud commemorandum est, quod alias sæpe diximus, quæ Petro dicta in Evangelio a Christo sunt, non ut hominibus privato, sed ut Ecclesiæ præfecto, ea ad successores quoque sine vi aliqua, aut literæ inversione pertinerent, quemadmodum quæ Dominus Apostolis commendavit æque congruentia fidelibus universis, eadem factoris Christianis omnibus in sensu literali commendata sunt: juxta id, quod Christus ipse Marci 13. explicuit, inquit, *Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate*. Vigilare quippe ad omnes æque pertinet, quare etiam si Christus id non adeo diserte fuisset interpretatus, ut ille explicuit; ita nos quoque necessario explicaremus. Pari item ratione quæ Dominus Apostolis locutus est, ad ipsos quidem spectantia quatenus Ecclesiæ sacerdotes, hæc non ad fideles omnes, sed ad reliquos futuros in Ecclesia sacerdotes catholici referimus. Quale illud est Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem*. Cum enim Dominus pane & accepto & fracto, elevatisque in cælum oculis Deo gratias egerit, calicemque simul & accepit & levaverit, sine dubio Eucharisticum sacrificium, hoc est, gratiarum actionis, Judæorum ritu obrulit: nisi stultus fuit & ingratus, qui cum referri Patri summam gratiam posset, quæ ab illo nobis acceperat summa dona eidem referendo, minime reulisset. Jubens itaque Apostolis suis Christus, ut hoc ipsi facerent, quod scilicet illum videbant facere, nimirum id præcepit, ut hostiam Eucharisticæ & gratiarum actionis offerrent. Quod & Cyprian. ad Cæciliam, & Irenæus lib. 4. cap. 32. divine exposuerunt (2). Quia ergo sacrificium facere, sacrificiorum, & sacerdotum proprium munus est, quod eo loco Dominus Apostolis commendavit, id proprie ad futuros Ecclesiæ sacerdotes spectat, non ad vulgus etiam muliercularum, quod hæretici crediderunt. Porro quæ ipsdem Christum, quia pastores Ecclesiæ futuri erant, mandasse legimus, hæc ipsa episcopis, & posteribus succedentibus ad literam credamus esse mandata. Hujus rei exemplum est illud Matthæi 18. *Quæcumque alligaveritis, &c.* Et illud item Joann. 20. *Sicut misi me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum, &c.* Hanc vero regulam si in sacris literis explicandis tenderimus,

vita-

vitabimus procul dubio permixtam illam, & tenebricosam confusionem, quam in scripturæ intelligentia hæretici patiuntur. Quorum hæc nempe, ut ea, quæ Petro in Evangelio dicta sunt, apte ac prodeuter distinguamus; & si quid illi, ut privato, congruit, hoc ad singulos fideles spectare existimemus (cujusmodi illud est (1), *Si peccaveris in te frater tuus, corripe illum inter te, & ipsum solum*, &c.) sin vero quicquam illi convenit, ut Apostolorum principi, & Ecclesiæ pastor, hoc citra controversiam putemus ad succedentes in Ecclesiæ pontificatu esse referendum, idque in genuino literæ sensu. Nam & quæ legislator civilis suis delegatis præscribit, non ad eum solum, cui viva voce loquitur, sed ad cæteros, qui illi in eodem officio succedunt, referuntur.

Deinde illud quoque magnopere advertendum est, Romanum Pontificem Petro succedere, non esse per se quidem in sacris literis revelatum, sed aliunde constare: ex eo scilicet, quod historiæ gravissimæ prodidere, Petrum Apostolum suam cathedram Romæ demum collocasse, ibique cum esset episcopus, fuisse defunctum. Hoc Velenus, hoc Sebastianus Francus, hoc hæretici quidam alii negant; quin etiam ajunt, Petrum ne Romam quidem invisisse. Quod tamen, cum historici omnes graves prodiderint, malitiose negatur. Non enim existimandi sunt isti, quod verbis negant, id mente sentire, nisi pueri, & pueri stulti esse creduntur. Quid enim tam stultum, tamque puerile dici potest, quam si ea nos esse olim in republica gesta negemus, quæ gesta esse vir quisque ante nos gravissimus affirmavit? Quod si ejus rei, de qua differimus, auctores quæris, Dionysius unus est in epistola ad Timoth. Dionysius Corinthiorum episcopus alter est apud Eusebium lib. 2. Ecclesiast. hist. cap. 25. Tertius testis est Clemens in epistola prima. Quartus est Anacletus in epistola de ordinatione episcoporum. Quintus est Marcellus 24. quæst. 2. cap. *Rogamus*. Sextus est Leo in concione prima de festo Petri & Pauli. Septimus est Gelasius cum concilio 70. Episcoporum. Octavus est Innocentius III. in cap. *Per venerabilem*, *Qui filii sint legitimi*. Nonus est Nicolaus III. cap. *Fundamenta* de elect. in 6. Decimus est Leo IX. in epistola synodica ad Petrum Antiochanum Patriarcham. Undecimus Constantinus in edicto ante Nicænam synodum, 96. dist. cap. *Constantinus*. Duodecimus Epiphanius hæresi 27. quæ est Carpocratis. Tertiusdecimus Irenæus lib. 3. contra Valent. cap. 3. Quartusdecimus Tertullianus lib. 4. adversus Marcionem, & lib. de præscript. hæret. Quintusdecimus Ambrosius in oratione contra Auxentium de Basil. trad. (2). Sextusdecimus Hieronymus in lib. de viris illust. in Petro. Decimusseptimus Egesippus 7. lib. de exil. Hierosol. cap. 2. Decimusoctavus Augustinus lib. 1. contra Julianum Pelag. Postremus Eusebius lib. 2. Ecclesiast. histor. cap. 14. & 15. libro quoque tertio, capit. 2. & 25. Quibus locis etiam refert Origenem, Cæsum, Papiam. Tam vero multis & incorruptis testibus qui non credit, is aut stultum, aut hæreticum certe se esse demonstrat: ut publicam Romæ urbis vocem, loca item

ipsa urbis prætereamus, quæ etiamnum vitæ, mortique Petri testimonium perhibent. His itaque positis, difficilis, & perobscura quæstio facile explicatur, quæ quidem, ut dixi, doctissimos viros ita implicuit, ut se expedire non valuerint. Quod enim pastor post Petrum a Christo in Ecclesiâ suffectus potestatem Petri ordinariam habeat, ac cætera privilegia propter Ecclesiâ Petro concessa, ex Evangelio habetur: juxta ea, quæ primo documento animadversa a nobis, & demonstrata sunt. Quod vero ille, quem Christus Petro mortuo suffecit, Romanus fuerit episcopus, e re gestâ colligitur. Nam si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut cœpit, sine dubio episcopus Antiochenus illi legitime in pontificatum successisset.

Sed & id postremo considerandum (est enim res magna, ac diligenti contemplatione dignissima) non illud modo ad doctrinam catholicam pertinere, quod Apostolis expresse revelatum est, verum hoc etiam, quod ex altera propositione revelata, & altera certa in lumine naturali, syllogismo, collectioneque evidenti conficitur. Ut Christum Dominum habere voluntates duas, duosque intellectus, utriusque item actiones, & creatam, & increatam, aut Christum etiam ridere suapte natura, ut homines cæteros posse, in sacris forte literis non habetur expressum. Sed quoniam traditum in illis est, Filium Dei esse hominem, & naturali ratione constat, omnem hominem habere voluntatem, intellectumque creatum, operationesque utriusque potentie etiam creatas, omnem item hominem, ut flere, ita quoque ridere posse: qui unumquodlibet horum negaverit, is hæreticus judicabitur: propterea quod negando consequens, scilicet Filium Dei habere intellectum, intellectionemque creatam, negat proinde antecedens, ex quo illud colligebatur, hoc est, Filium Dei esse hominem. Esto aliud exemplum. Concilium Nicænum in fide non errasse, aut Chalcedonense, aut Ephesinum, nec in sacris libris, nec in Apostolorum traditionibus explicatum est; sed id solum, Concilia in Spiritu sancto legitime congregata errare non posse. At quod Concilium Nicænum, Chalcedonense, Ephesinum legitime fuerint coacta, ex divina revelatione non creditur, creditur tamen ex humana fide & traditione historiæ fide dignæ, per quam habemus, eas synodos, indigentibus, & confirmantibus veris Ecclesiæ pastoribus, ex universo orbe convenisse. Unde licet earum rerum certitudo ac veritas, quæ in ejusmodi conciliis definitæ sunt, ex duobus quasi principiis pendere videatur, quorum alterum revelatum a Deo est, concilia videlicet legitime congregata certissimæ veritatis esse, alterum vero sola certitudine naturali credatur, pat. ea, quæ scriptores graves & incorrupti memorie prodidere: at hæreticus erit, qui negarit earum synodorum scita atque decreta, non aliter ac si negaret Evangelium. Esto quoque aliud exemplum apertissimum. Quod sacerdotes nostræ hujus ætatis a veris Episcopis rite fuerint consecrati, non est sacris literis proditum: sed res gestâ potius est, quæ ex verbis & animo consecrantium pendet. Ex hoc igitur principio, quod humana certitudine tenemus, videlicet hos sacerdotes rite initiatos esse,

Aliud pendere necessè est, an in Ecclesia non sit verum Eucharistiae sacramentum. Quod qui inficietur, huic Ecclesia existimaret hæreticum. Tamen illa solum enunciatio universalis per revelationem accepta sit, omnes veros sacerdotes, si rectam intentionem habeant consecrandi, verum Eucharistiae sacramentum conficere. Sed quod si, qui modo vivunt, sint ejusmodi, non Evangelium solum, sed gravis, & constans hæreticæ ratio simul cum Evangelio probat. Ad eundem profecto modum, qui negaverit Romanum Pontificem eandem habere potestatem, quam Petrus a Christo accepit; Fidei adversarius censendus est: quamvis ex Evangelio nihil aliud proxime colligatur, quam Petri successores eandem habere cum Petro principatum. Nam si huic Evangelicæ conclusioni istam addas, Episcopum Romanum esse Petri successorem, quam ex historiis a traditione virorum gravissimorum exemplum, manifeste colligitur, Romanum Episcopum & cæteris episcopis superiorem esse & eandem habere in Ecclesia potestatem & auctoritatem, quam habuit Petrus. Aptè igitur summi Pontifices, atque prudenti testimonio illa Evangelica ad Romanum Episcopum, sedemque Apostolicam retulerunt.

Quod si sententia hæc nostra minus viris doctis fuerit probata, quanquam haud scio, cur probetur minus, habemus tamen adhuc aliam hujus rei explicandæ formam, unde liqueat, Pontificem Romanum ex divina institutione fuisse Petri in Ecclesiæ totius Pontificatû successorem, atque adeo Romanis Episcopis ea testimonia convenire, quæ Petri probant & primatum, & fidem. Diximus quippe retro, fidem nostram non solum scripto, sed etiam traditioni contineri. Ita, licet Romanos Episcopos Petro succedere in sacris libris non habeatur scriptum, ab Apostolis tamen Ecclesiæ, quasi per manus, traditum est. Jam quod hæc fuerit Apostolorum viva traditio, ex his scilicet viis manifeste constat, quas in tertio libro nos vel aperuimus, vel indicavimus. Non enim singillatim sunt nobis explicanda omnia, ne longa oratione negotium lectori facessamus. Certe hujus rei illud est evidens argumentum, quod non ante Phocam modo, & Constantinum, non ante Nicenam solum synodum, verum etiam ante quemcunque post Neronem Imperatorem, ante quodcunque Ecclesiæ concilium, ante quoscunque post Petrum pontifices maximos, semper a viris Ecclesiasticis Romanus Episcopus Petri successor est agnitus (1). Atque Apostolicam traditionem fuisse, non obscure tradit Anacletus Petri discipulus in epistola prima de oppressione Episcoporum, Sixtus primus ad Gallicanas Ecclesias, Eleutherius ad easdem, Victor in epistola ad Theophilum, Sixtus Secundus in epistola ad Gratum Episcopum, Zephyrinus in epistola ad Episcopos Sicilianos, Marcellinus ad Episcopos Antiochenæ provinciarum, Melchisedes ad Episcopos Hispaniarum, Marcus in epistola ad Athanasium, Julius ad Orientales Episcopos. Nec verisimile fit, ut rem tam necessariam ad Ecclesiæ unitatem continendam Christus Dominus Apo-

stolis suis non revelarit. Si enim Moyse locus ille revelatus est, quem Dominus elegerat, ut inde a Judæis divina oracula peterentur, quanto magis credendus est Christus Petro manifestasse, quicquam esset ille locus, ubi constituerat regni sui & principatum, & sedem collocare? Atque si, ut transferretur Ecclesia Hierosolymitana in civitatem Pelam, voce Domini sunt Apostoli admoniti, ut Eusebius 3. lib. Eccles. hist. cap. 5. & Epiphanius lib. 7. contr. her. cap. ult. referunt, multo magis credemus, ut e civitate Antiochena Romam emigraret Petrus, cathedramque inde transferret, Dominicis oraculis fuisse communitum. Quod si ita est, ut vera est, nec aliud nisi absurdissime credi potest, jam hinc fideles intelligant, unde illa vox Lutheranorum fuit, qua inter cæteros articulos Wormaticæ propositos, hunc etiam posuere, ut abrogaretur Romani Pontificis potestas, quam sibi sumit supra cæteros Episcopos: intelligant rursum, quidnam illi moliantur, qui Romani Episcopi monarchiam asserunt fuisse post D. Hieronymi tempus exortam (2). Nam qui Phocam scribunt instituisse, Romanam Ecclesiam omnium esse Ecclesiarum caput, pie quidem fortasse id, nullius enim animi ego judico, sed imprudenter tamen scripserunt: intelligant etiam unde D. Th. lib. quarto adversus gentes, capite septuagesimo sexto affirmat, eorum presumptivum errorem esse, qui se subducere nituntur ab obedientia & subjectione Petri, successorem ejus Romanum Pontificem universalis Ecclesiæ pastorem non recognoscentes: intelligant demum qua ratione Leo X. Lutheri articulum vigesimumquintum condemnasset in hæc verba: *Romanus Pontifex Petri successor non est Christi vicarius super omnes totius mundi Ecclesias, ab ipso Christo in beato Petro institutus*. Decimo igitur argumento, quoniam in eo exponendo difficultas erat maxima, non potuit a nobis verbis paucioribus responderi.

RESPON. AD 11. Ad undecimum vero sic respondeo. Non est profecto admittendum, fidem etiam personalem Petri defecisse. Nam Petri iudicium in fide publicum falsum asserere, hæresis est manifesta. Sed cum Apostolorum nemo in fide doctrina errare posset, id peculiare Petri privilegium fuit, ut ejus ne personalis quidem fides deficere potuisset.

Quod enim quidam asserunt, Christum Dominum recombentem undecim exprobasse incredulitatem (3), &c. hoc Petrum Apostolum ne tangit quidem. Nam cum Lucas cap. 24. scripserit, *Mulieres undecim Apostolis ea, quæ a Domino audierant, annunciasse, nec illos credidisse mulieribus, sed earum verba deliramenta judicasse, proxinus subdidit, Petrus autem cunctis ad monitionem suam*. Non enim curruisset, nisi credidisset (4). Et conjunctio adversativa, qua Evangelista usus est, satis ostendit, Petro verba mulierum non esse visa deliramenta. Atque oratio Christi pro Petro facta (5) id aperte demonstrat, Petri fidem non defecisse. At exponunt adversarii, orasse Dominum, ne fides

(1) V. Innoc. I. ad Concil. Carthagin. & Milevisan. Et Gelas. ad Anast. Aug. (2) Erasmus in cons. ep. st. Hieron. quæ inscribitur, de oblatio. ait. Beatus Rhen. in l. Tertull. de præl. her. Mart. Palmerius, & Hermon.

(3) Marc. 16. 14. (4) Contr. auctor. comm. in Psal. qui Hieron. 111. circumferuntur: in Ps. 88. Persudisti omni confusione. (5) Luc. 22. 32.

fides Petri deficeret finaliter, sic enim loquuntur, sed nullius discipuli fides hoc modo defecit. Ita oratio Christi non in singulare Petri privilegium cederet, quod non solum Chrysostomo, Theophylacto, Ambrosio, & Bedæ, sed contextui etiam contrarium est. Cum vero Ambrosius Petrum fidem amisisse ait, nomen fidei pro fidelitate accipit, quam scilicet amico suo Christo non servavit. Quamquam illud etiam est frequens, ut fides pro fidei confessione usurpetur. At ridiculum est, ut si Christus collegium Apostolicum increpasse dicitur, singulos increpasse intelligatur, quasi vero non a Prophetis sæpe populus arguatur, in quo multi essent, ad quos reprehensio nullo modo attineret. De qua re libro quarto uberius disputatum est. Id vero, quod de Anastasio & Honorio additur, non parvam ingerit questionem: Quoniam si oratio Christi non ad Petrum modo, verum ad posteros quoque Romanos episcopos referenda est, qua ratione Petri fides nec publica nec privata deficere potuit, eadem etiam nullius successoris deficiet fides, nec in iudiciis publicis, nec in colloquiis, aut confessione privata. Sin vero cum ad posteros oratio illa refertur, intelligenda solum est de fide publica, scilicet in questionibus fidei decernendis: temere profecto & inconstanter eo testimonio videmur Petri fidem, etiam personalem, vindicasse.

Hic loco Albertus Pighius Campensis (1) non aliter potuit occurrere, quam omnes Romanos Pontifices erroris nota liberando. Ita contendit nullum unquam in hæresim incidisse. Atque ut Anastasium in libertatem afferret, Gratianum vexavit contumeliosissime, Jurisperitis turpissime maledixit. Ut vero Honorium tueretur, sextæ generalis synodi exemplaria falsarios corrupisse, multis conjecturis suadere nitus est. Deinde etiam in eam opinionem inclinavit, ut crederet: epistolam Honorii ad Sergium a Græcis de more fuisse vitiatam: Synodum autem in eo iudicio deceptam. Quin adeo duorum conciliorum sexti & septimi acta omnia calumniatus est (2), ac pro sua cære viris amorum labefactavit, & auctoritatem & fidem. Hæc vero Alberti opinio nova quidem in Ecclesia est; sed ea etiam ratione confirmari potest, quod non est verisimile, ut homini, qui hæreticus esse possit, Fidei summam Dominus committeret. Rectum enim est regula sui & obliqui, ut Aristoteles docet. Quare si Fides Romani pontificis dirigere ipsum non valet, multo minus, ut videtur, alios in fide rectos efficiet. Quid, quod imbecillus in fide fratres in fide confirmare nequit? Si igitur Romanus episcopus juxta Christi pollicitationem fratres suos confirmaturus est, firmum ipsum esse oportebit. Quamvis autem multis in locis dicat Pighius, sicur hic dicit, satis probabiliter de summi pontificis auctoritate: nam non id spectandum est, quid dicat, sed quid consentaneum sit ei dicere, cui veritatem tueri ac retinere sententia est. Dicit itaque ille multis locis de hac re quidem, sed aqua hæret, ut ajunt. Defendar Liberium Pighius, quem rædio victum exilii in pravitate hæreticam subscripisse, auctor est Hieronymus in Chronicis. Excuset Marcellinum, quem timore fractum idolis sacrificium obtrulisse, memorie proditum est. Victorem vindicet, quem

Pantianista summ esse mentiti sunt, ut scribit Eusebius. lib. Eccl. hist. cap. 2. Anastasium liberet, quem sine certo & probabili testimonio Gratianus hæreticos insinulavit. At Honorium quomodo ab errore vindicabit? quem hæreticum fuisse, tradit Psellos in canonicis de septem synodis, Tarsasius ad summos sacerdotes Antiochiæ, Alexandria, & sanctæ urbis, ut 2. synodo, actione 3. scriptum est. Theodores cum synodo sua Hierosolymitana in confessione Fidei, quæ habetur eadem actione tertia, Epiphanius respondens hæreticis in conspectu concilii eiusdem adigne 6. tom. 2. tota demum ipsa 7. synodus actione ultima, & in epistola ad omnes sacerdotes & clericos. Adjungit quoque Romanus pontifex in actione 5. Synodi octavæ generalis, *De Romano* (inquit) *pontifice quemquam judicasse non legimus: licet enim Honorio ab orientalibus post mortem Anathema sit dictum, sciendum tamen est, quod fuerat super hæresi accusatus, propter quam solum licitum est minoribus in synodo sacrum motibus resisteret.* Hic tenus Adrianus. Ubi etiam addit, sententiam in Honorium litam ex Romani pontificis consensu fuisse. Id quod exploratum est in 6. synod. generali, actione quarta. Ubi Agatho in epistola ad concilium, Honorium ipsam anathematizat. Beda item de natura rerum cap. 67. in sexta synodo (ait) *Mucarius cum suis sequacibus simul & præcessoribus, Cyro, Sergio, Honorio, Petro, anathematizatus est.* In libro præterea pontificali refertur Leo secundus sextam Synodum susceperit, in qua condemnati sunt Cyrus, Sergius, Honorius. Atque in fine sextæ synodi ponitur epistola Leonis ad Constantinum, ubi post susceptum confirmatumque concilium, *Anathematizamus (inquit) Cyrum, Sergium, nec non & Honorium, qui hanc Apostolicam Ecclesiam non Apostolica traditionis doctrina illustravit, sed prophana prodizione immaculatam fidem subvertere conatus est.*

Præterea illud caput, *Si Papa*, 40. distin. quod pro nihilo habet Campensis, nos maximi habere debemus. Quoniam ille unus casus, in quo oves pastorem suum judicare possunt, scilicet cum fuerit hæreticus, habetur, ut alia loca præteream, in quinta synodo Romana 218. episcoporum, in hæc verba: *A multis antecessoribus nostris synodaliiter decretum, atque firmatum est, ut oves pastorem suum nec reprehendere nisi a fide exorbitaverit præsumant.* Idem Anacletus in epist. 3. de pætriarchis, & primatibus, inquit, *Pastor Ecclesie, si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus; sed pro reprobris moribus magis est edendus, quam distringendus, quia rectores Ecclesie a Domino sunt judicandi.* Idem Eusebius docet ad Episcopos Ægyptinis, referturque 2. quæst. 7. cap. Oves. Idem Joannes Papa in epist. ad Zachariam. Idem in octava synodo traditum est, ut nunc referabamus. Refert etiam Burchardus lib. 1. cap. 12. 138. 139. Calixtum. Clementem, Gazem in hanc eandem sententiam.

Non est igitur negandum, quin summus Pontifex hæreticus esse possit, ejus rei exemplum urum & item alterum forsan proferentur: at quod in fidei iudicio contra fidem definerit, ne unum quidem pro-

(1) 4 lib. Eccl. Hist. Hier. cap. 8. (2) In distictis de actis 6. & 7. Synod.

proferri potest. Itaque objectioni positæ hoc responsum habeto. Aliud est in Petro, quod spectat ad hominis privatam excellentiam, aliud quod pertinet ad communem Ecclesiæ utilitatem. Quod negat Christum, hominis erat; quod confirmat fratres, erat Ecclesiæ. Illud proprium, hoc commune erat. Similiter, quod fides Petri propria semper interiori servaretur, hominis privilegium erat; quod vero aliis confirmandis solidam fidem proponeret, nec in Fidei iudicio deficeret, Ecclesiæ publicum privilegium erat. Romanus igitur Episcopus non fuit hæres aut privilegiorum, aut culparum Petri propriarum, quæ videlicet ex accidenti publicæ Petri potestati coniungebantur, sed successit in his, quæ spectabant ad Ecclesiæ communes, & necessarias commoditates. Nam privilegia Apostolis a Christo concessa aliter ad ipsos, aliter ad successores referuntur. Quippe in Apostolis fuerunt etiam privilegia personalia amplioris gratiæ, quam in posteris. Ut, verbi causa, per illa verba, *Quaecumque ligaveritis super terram*, &c. & per illa, *Sicut misi me Pater, & ego mitto vos*, &c. intelligimus, potestatem generalem in universum orbem Apostolos suscepisse. Ita pares Petro dicuntur 21. dist. cap. *In novo*, & 24. quasi. 1. cap. *Loquitur*. Sed episcopi posteriores non successere Apostolis in potestate generali extraordinaria, sed in ordinaria, quam singuli in suis Ecclesiis Apostoli habuerunt, ut Simeon Jacobo in Ecclesia Hierosolymitana, &c. Esto aliud exemplum: Ex verbis illis, *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis*, recte quidem Theologi colligunt, Apostolos post Spiritus Sancti adventum in gratia confirmatos. Ceterum non ita transit hic Spiritus in episcopos succedentes, ut in eis æternum maneat per gratiæ confirmationem, quod Apostolis ex privilegio personali donatum est, sed id solum transit ad posteros Ecclesiæ pastores, quod necessarium erat ad Ecclesiæ communem utilitatem. Sic omnino privilegium Fidei indeficientis, quod in Petro personale etiam fuit, ad Episcopos Romanos transmissum est, non in eo, quod Petri erat peculiare, sed in eo quod commune erat Ecclesiæ. Unde & alie objectiones repelluntur, quæ pro Alberii sententia positæ sunt. Non enim fides interior Romani Pontificis Ecclesiæ est necessaria: nec illius occultus & privatus mentis error Ecclesiæ Christi nocere potest. Quapropter non est necesse, ut interioris Fidei conservatione Romanis Pontificibus Deus semper assistat. At, quod, dum ea decernunt, quæ fidelibus credenda sunt, dumque Ecclesiam Christi in fide dirigunt, non deficiant, sed divina manu teneantur, id Ecclesiæ opus est, idque proinde Romanis Episcopis etiam imbecillis, & alias privatim errantibus non negabitur, ne videlicet per publicæ potestatis ignoratione versari. Undecimum igitur argumentum abunde, ni fallor, confutatum est.

RESPON. AD ULT. At postremo argumento refutando illud non sunt lectores admonendi, est enim in promptu, malos urbis mores, si quos forte urbs malos habeat, non esse huius loci defendere. Non

sumus tam rudes & stupidi, quam Lutherani nos esse calumniantur. Oculos etiam nos eruditos habemus, sed modestos tamen. Scriptum est enim, quod Patris nodata verenda boni filii aversi veniendo tlexerunt (1). Aversari autem id dicimur, quod reprobamus. Quid autem est, filios verenda patris superjecto dorsis pallio averlos operuisse, nisi, ut Gregorius ait (2), bonis subditis sic præpositorum suorum mala displicere, ut tamen hæc ab aliis occultent? *Operimentum*, inquit, *aversi deferunt; quia judicantes factum, & venerantes magisterium, nolunt videre, quod tegunt*. Sic magistrorum vitam discipuli probi jure apud se taciti reprehendunt, & eos, etiam cum displicent, venerantur. *Super cathedram*, inquit Christus, *sederunt Scribæ & Pharisei, quaecumque dixerint vobis facite, secundum vero opera eorum nolite facere*. Sed hæc hæcenus. Illud est potius lector admonendus, ut animadvertat, Romanas consuetudines alia esse Romæ cum tota Ecclesia communes, quas videlicet ex Apostolorum Petri & Pauli traditione creditur accepisse; de quibus Augustinus in epistola ad Januarium, numero 118. multa, sed plura solius Innocentius Primus in epistola ad Decentium tradit (3). Aliæ vero sunt consuetudines, quas Ecclesia Romana vel a se habuit privatim institutas, vel a Petro quidem Apostolo accepit, non tamen in universum orbem promulgandas, de quibus Augustinus discrete loquitur in epist. 86. ad Calulanum, & in epist. 118. 119. ad Januarium. Priores igitur consuetudines, quas Ecclesia Romana non modo tenet, verum etiam ab universa Ecclesia docet esse servandas, omnino tenere debemus ut Julius 12. dist. cap. *Nolite*; & Innocentius ead. dist. cap. *Quis nesciat*; & Galixtus 12. dist. cap. *Non decet*; & Gregorius ead. dist. cap. *Præceptis*, docuerunt. Posteriores vero Ecclesiæ Romanæ consuetudines non oportet privatas Ecclesias sequi, ut D. Augustinus locis positis tradidit, & Nicolaus 12. dist. cap. *Scit*; & Gregorius ead. dist. cap. *Novit*. Idemque omnino traditur 31. dist. cap. *Quoniam*, & cap. *Aliter*. In una enim fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa, ut habetur de cons. dist. 4. cap. *De trina*. Atque de huiusmodi consuetudinibus & Ambrosius & Hieronymus intelligendi sunt in his locis, quæ sunt objecti. Illud vero, quod ex Trullana synodo affertur, facile diluitur; quoniam, ut superiore libro latius explicatum est, synodus hæc nullam habet in Ecclesia auctoritatem, in his præsertim, in quibus contra Ecclesiam Romanam Græci se contentione erexit. Nec Conciliorum conatus de legibus aut ferendis, aut abrogandis quicquam valet, nisi summi Pontificis decreto & sententia confirmetur. Et consuetudinem illam de jejuniis sabbati ex his esse constare, quas in posteriore genere collocavimus, ut etiam Ambrosius dicit, duodecima distinctione, cap. *IIIa*. Quæcunque de hac re a Concilio Trullano Ecclesia Romana reprehenditur. Sextus igitur liber hunc in modum absolutus sit, quem plus fortasse nimio longum fecimus: tamen non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

DE SANCTORUM AUCTORITATE.

Quæ sexto loco continetur.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Argumenta complentur, quibus Sanctorum Patrum auctoritas impugnatur.

Auctorum auctoritas sexto jam loco nobis constituenda est, quam hæretici, maxime Lutherani, de gradu dejicere moluntur.

1. ARG. Ac primum quicquid antiqui Sancti asserunt, incertum esse suadent D. Augustini plurimis testi-

moniiis, quæ retulit universa Gratian. 9. dist. decret. ex procem. l. 3. de tri. ex l. ad Vincen. Viñt. 2. ex epist. ad Hier. 19. ex ep. item altera ad Marcel. lin. 7. ex epistola rursus ad Vincent. 48. ex epistola quoque alia ad Fortunat. 111. ex lib. denique 2. de baptismo cont. Donat. cap. 3. His enim locis omnibus sui Augustinus similis idem dicit, hoc est, præter auctores sacros, qui libros scripsero. Canonicos, alios omnes ita legendos, ut quantalibet sanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum sit putandum illud, quod asseruerint, quia ipsi ita senserunt, sed quia nobis vel auctorum sacrorum testimonio, vel probabili ratione id persuadere poterunt: licereque proinde contra atque illi sentire, & salva honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere. Hoc autem Divi Augustini testimonium tam constans, tamque multis locis non obscure repetitur, si verum esse credimus, fateamur necesse est, nullum omnino a sanctis auctoribus firmum argumentum sumi posse ad fidei Theologicæ dogmata corroboranda: Id quod D. Thomas D. Augustini auctoritate confirmatus 1. part. quæst. 1. art. 8. ad 2. arg. plane testatur in hæc verba: *Auctoritatibus canonica scripturae usitur sacra doctrina ex necessitate argumentando: auctoritatibus autem aliorum doctorum Ecclesia probabiliter arguendo.* Atque ejus rei causam etiam subdit, quod innititur fides nostra. revelationi sacre fidei, qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi, si qua fuit aliis doctoribus facta. Quod si duo hi testes clarissimi contemnuntur, si ratio quoque D. Thomæ contemnitur, rationibus certe aliis minime contemnendis id ipsum confirmari potest. Nam si in libro canonico una quælibet falsitas inveniretur, quemadmodum superiore quoque loco argumentabamur, totius libri certitudo interiret. Cum ergo libri sanctorum scriptorum unam

& eam alteram falsitatem liceat reperire, vel in his etiam, quæ ad fidem pertinent, sit consequens, ut sanctis scriptoribus certam fidem habere non sit necessarium: Scio, inquit Hieronymus (1.), *non aliter habere Apostolos, aliter reliquos tractaverit; illos semper vera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare.*

2. ARG. Præterea, ne de singulorum auctoritate differatur, quam incertam esse satis exploratum haberi potest, majus aliquid adversarii conficere argumentando volunt: nempe sanctos scriptores, etiam si plerique in eandem sententiam conveniant, probabilem quidem fidem facere posse, certam non posse.

Nam plurimi ex eis asseruere, mundi hujus partes omnes non eodem simul die, sed multis potius fuisse editas, ornatas, absolutas. Asseruit certe id Basilii in hom. 2. Examer. & aliis sequentibus, Eusebius in principio suæ chronograph. Chrysostomus hom. 2. super Genesim, Damascenus lib. 2. suæ Theologicæ, Ambros. lib. 1. Exameron. cap. 7. Gregor. 32. moral. cap. 10. Sed & Magist. sentent. in 2. distinct. 12. & 13. Hieronymum in hanc sententiam citat. Posset autem facile tum Bedam, Rabanum, Strab. tum alios hujus ordinis viros commemorare, qui communi sensu opera illa, quæ Genesios 1. cap. enarrantur, sex diebus succedentibus condita esse intalexerunt. At communis hic Sanctorum consensus nullum argumentum certum theologis subministrat: quia unius Augustini opinio cæteris omnibus adversa probabilis semper in Ecclesia est habita. Non itaque ex communi Sanctorum sententia firmum argumentum promitur, quo conclusiones Theologicæ, aut etiam fidei dogmata confirmantur. Atque hujus rei, ut in eodem versetur, aliud quoque exemplum proferre possumus. Plurimi namque ex Sanctorum scriptorum numero tradiderunt, Moysen Dei naturam, dum in hoc mortali corpore viveret, aperte, & quod dici solet, ad faciem non vidisse. Tradit ita Hieron. ad Damasum Papam in 6. cap. Euseb. Gregorius Nazianzenus 2. lib. suæ Theologicæ, Div. Greg. 18. moral. cap. 36. Chrysost. hom. 14. in Joannem, Cyrillus lib. 1. in Joannem, cap. 22. Evaristus Papa in prima sua epist. decret. Dionys. in lib. de myst. Theol. cap. 1. Origen. lib. 1. periar. cap. 4. At opinio Augustini (2) contraria non modo non est rejecta, verum etiam habetur apud Theologos probabilissima. De communi igitur Sanctorum consensione nihil certi in Theologia

(1) In epist. ad Theophilum advers. Joan. Hierosolym.

(2) August. secutus est Basilium hom. 1. Exi. & Amb. 1. Es. c. 2.

gia conficitur, id quod hoc etiam argumento confirmari potest.

3. ARG. Sancti namque omnes, qui in ejus rei mentionem incidere, uno ore asseverarunt, Beatam Virginem in peccato originali conceptam. Hoc videlicet Ambros. asseruit super Pl. 118. concione 6. hoc August. super Pl. 34. in illum versic. *Ego autem, cum mihi molesti essent*, &c. & lib. 2. de bapt. parvior. cap. 24. & 10. super Gen. ad lit. cap. 18. & lib. 53. cont. Iulian. cap. 9. hoc Chrysost. super Matth., hoc Euseb. Emis. in 2. conc. Nativ. Dom., hoc Remigius super Psal. 21., & Maximus in serm. de Assumpt. B. Virginis asseruere. Idem quoque affirmat Beda in homilia super *Missus est*, Anselmus in libro *cur Deus homo*, cap. 16. Bernardus in epist. ad Lugdunenses 174. Erardus episcopus, & martyr in concione quadam de Nativit. B. Virg., S. Antonius Paduan. in concione etiam de Nativit. ejusdem sanctæ Virginis, S. Bernardinus in sermonum suorum opere tertio, in tractatu de B. Virgine, concione quarta, Div. Bonaventura 3. sentent. dist. 3. quæst. 1. art. 2. D. Thomas 3. par. quæst. 27. art. 2. Div. Vincentius in serm. de Conceptione B. Virginis, Div. Antonin. 1. part. tit. 8., Damas. lib. 3. sententiarum suarum, Hugo de sancto Victore de sacram. par. 2. cap. 4. & cum nullus Sanctorum contraveniret, infirmum tamen ex omnium auctoritate argumentum ducitur: quin potius contraria sententia & probabiliter, & pie in Ecclesia defenditur. En argumentum illud Achillicum, quo Erasmus omnium etiam Sanctorum testimonio non se existimat obviandum, si quando universis repugnaverit.

4. ARG. Cujus sententia ratio etiam illa suffragatur, quod Sancti universi, præter auctores sacros, qui libros scripsere Canonicos, humano spiritu libros suos ediderunt. Nam si Spiritu sancto inspirante ipsi etiam locuti sunt, nihil videtur ob stare, quominus eorum libri in canonicis habeantur. Infirmus igitur hic locus est, quo Sanctorum auctoritas continetur. Humana enim veritas firma, & certa esse non potest. Omnis quippe homo mendax. Osiander vero 1. lib. annot. in harmoniam Evangelicam, illud argumentum addit, quod omnes veteres commentatores a tempore Apostolorum id, quod Matth. de Christo asserit, *Ex Ægypto vocavi filium meum*, in genuino literæ sensu ad Israellem referunt, juxta allegoriam vero ad Christum; cum tamen, ut ait, allegoria, utcumque fingatur, constare non queat, quoquo enim te veritas nihil simile videri esse, præterquamquod utrique fuerunt in Ægypto. Ita contendit litteræ solum a principio capitis de Christo Domino esse, qui Rex Israelis est, & auctoræ merito comparatus. Quod si in sacrarum literarum expositione Sancti omnes erant, horum certe auctoritas firmum argumentum Theologis exhibere non potest. Ecce argumenta, quibus adversarii nostri locum hunc aggredi, & expugnare contendunt.

CAPUT II.

Varios modos exponis, quibus de Sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.

NObis autem pro ejus defensione vehementer pugnandum est, illudque in primis ponendum, de auctoritate Sanctorum trifariam disputari posse. Primum de onius aut alterius proprio placito, quale fuisse videtur Augustini de opere sex dierum (1). Rursum de communi plurium sanctorum consensu, a quo tamen unus aut alter sanctorum desciverit. Postremo de omnium unanimi concordique sententia: nam de his omnibus facta in argumentis mentio est.

Id rursum considerandum est, sanctorum testimonia referri posse vel ad philosophiæ confirmandæ dogmata, vel ad assertiones aut fidei, aut Theologiæ comprobandas. Erant enim ex sanctis scriptoribus quidam non in sacris literis modo, & aliis, quæ ad Christianam, pertinebant disciplinam eruditi, verum etiam in his, quæ philosophi tam de natura, tum de moribus docuere.

Illud demum & quidem diligentissime est advertendum, inter auctores etiam ecclesiasticos duo esse disputationum genera, alterum earum rerum, quæ vere ad fidem spectant doctrinamque catholicam, alterum earum, quæ citra iustam pietatis ignorari non ab imperitis modo, verum a doctis etiam possunt, quod nec fidei dogmata sunt, neque ex illis derivantur.

Hæc autem duo rerum genera non est facile discernere; quoniam etsi nonnulla quæ aliqui per se quidem ad fidem pertinebant, ut Apostolis, Prophetis, atque Evangelistis revelata, in dubium venire possint, antequam sint ab Ecclesia definita, sed id tamen per ignorantiam fit, quæ videlicet exulcantur, qui ea vertunt in quæstionem, quæ alias divinitus sunt tradita: ut processionem Spiritus Sancti a Patre & Filio tanquam ab uno principio ante Ecclesiæ definitionem Græci quidam negare sine culpa potuere, tamen Evangelium id Apostolice tradiderunt. At hæc nos sub priori genere complectimur: quippe cum fidei catholicæ dogmata non ex accidenti imprudentium hominum ignorantia, sed ex divina revelatione hoc sane loco metiamur. Illud ergo asseribamus esse difficile ad discernendum, ecquæ res sub illud primum genus, ecquæ autem sub hoc secundum suæ quasi sponte, & natura veniant. Et quidem generaliter, unaque comprehensione in promptu definire licet, in isto primo rerum genere omnia ea contineri, quæ Apostoli vel scripto vel verbo Ecclesiæ tradiderunt; ita rursum, quæ in te certa connexionione probantur exister: quemadmodum in secundo genere ea sunt, quæ neque a Christo, neque ab Apostolis acceptimur: neque ex iis certo colliguntur, quæ Christi & Apostolorum auctoritate retinemus. At omnia hæc speciatim certa definitione præscribere vix possumus, quamquam exemplis peculiaribus quædam horum iudicare possumus. Ut verbi causa; A gratia, quæ iustificemur, qualitas quædam sit ani-

animo impressa, quæ ipsi præstet & esse & vivere, unde qualitates aliæ consequantur, hoc est, virtutes quædam tum Theologicæ, tum morales infusæ, per quas animus divinas & supernaturales habeat actiones, inter scholasticos quidem disputatur. Item, An Sacramenta, quæ causa gratiæ & virtutum esse dicuntur, huiusmodi effectû vi quadam, & qualitate inexistente divinitus indita efficiant, necne, magna multorum dissensione certari solet. Huius generis vero quæstiones in posteriorum ego numerum redigo, neque sacrarum literarum testimonia de his qualitatibus intelligenda esse existimo: neque controversiam catholicorum cum Pelagianis de gratia ad credendum, ad sperandum, ad amandum, ad implendam legem, ad perseverandum, de qualitatibus potissimum esse, sed de Dei auxilio gratuito & speciali. Rursum, si quis forte curiose differere voluerit, An Evangelista Joannes e vita jam excesserit, an potius cum Elia & Enoch maneat vivus, utque iam mortuus fuerit, an caro ejus viderit corruptionem, an proxime fuerit suscitatus, utrinque rationes afferre poterit: & salva fide utrumlibet vel probare vel improbare. Nam tamen si statutum sit omnibus hominibus semel mori, sed unum aut alterum ex illa generali lege per privilegium eximere, non perinde sacris litteris adversatur, ut non queat in dubium revocari. Tria vero hæc principia, quoniam per se ipsa ratione consentiunt, non est opus diligentius persequi: nam si quæ sunt perspicua, in quibus non est controversia, viri docti argumentari non solent: perspicuitas enim, ut ait Cicero, argumentatione elevatur. His itaque omnium assensu approbatis, prima conclusio est.

C A P U T III.

*Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit
atque defendit, simulque jussit ar-
gumentis capiti primi.*

1. **CONCL.** **S**anctorum auctoritas, sive paucorum, sive plurium, cum ad eas facultates affertur, quæ naturali lumine continentur, certa argumenta non suppeditat, sed tantum pollet, quoniam ratio naturæ consentanea persuaserit.

Primum quidem, quoniam sancti auctores non erant adeo solliciti in philosophiæ dogmatis perscrutandis: quin philosophorum libros, ut totos sese divini sapientiæ dederent, aut valere sinebant, aut etiam interdum a limbo salutabant. Gregorius quippe Nazianzenus, & Basilus tredecim annos, omnibus libris sæcularium remotis, solis divini scripturæ voluminibus operam dedisse, referuntur a Rufino, lib. Ecclesiasticæ hist. suæ secundo, cap. 9. Et Hieron. in præfatio commentariorum 2. lib. super epistolam ad Galatas, *Plurquam quindæcim anni sunt, inquit, ex quo in manus meas nusquam gentiliū literarum quilibet auctor ascendit: & si quis forte inde, dum loquimur, obrepit, quasi antiqui per nebulam somni recordamur.* Et de studiis nostrorum paulo post, *Quoruscunque, ait, nunc Aristotelem legis? quanti Platonis vel libris vivere vel nomen? vix in angulis otiosi eos se-*

nas recolunt, Rusticanos vero & piscatores nostros totus orbis loquitur, liberius mundus sunt. Hactenus ille. Plura exempla non quero; cum manifestus hoc sit, quam ut pluribus indigeamus.

Accedit, quod ex sanctis antiquis nonnulli Physici & Metaphysici vel non habuere quidem, vel certe leviter attingunt. Alii vero magna ex parte fuerunt Platonicæ, priusquam convertententur ad fidem. Quamobrem cum in philosophiæ quæstiones incidunt, aut vulgi & Rhetorum opiniones sequuntur, aut etiam quas a Platonicis acceperant, in Christianorum scholam invehunt. Ita viri doctiores forte quosdam (quod ad philosophiam quidem humanam attinet) in sanctis antiquis deprehendunt. Atque hujus rei exempla proferre facilitum esset, sed non libet etiam in his parvis majores nostros designare.

SECUNDA CONCLUSIO. Unius aut duorum sanctorum auctoritas, etiam in his, quæ ad sacras litteras & doctrinam fidelis pertinent, probabile quidem argumentum subministrare potest, firmum vero non potest. Ita despiciere & pro nihilo habere, impudens erit; suscipere & habere pro certo, erit omnino improdemptis. Atque hanc conclusionem demonstrat ratio illa manifestæ, cui nulla prorsus via occurrere potest, quod cum sanctorum quisque, his tantaxat exceptis, vel libros canonicos ediderunt, spiritu fuerit humano locutus, & aliquando vel in eo errarit, quod ad fidem spectare postea demonstratum est; aperte constet, ex hujusmodi auctoritate exploratam fidem fieri non posse. Quæ in loco admonendi sunt, hi qui præceptis Theologiæ nullis acceptis, post bonas, quas vocant, litteras statim ad sanctorum veterum lectionem appellant animi.

Non enim quæcumque ibi legerint, ea sunt probanda omnia. Nec quemquam hoc errore duci oportet, ut si quid Ambrosius, aut Hieronymus contra morem doctrinamque hujus temporis fecerint, locutive fuerint, idem sibi arbitretur licere.

Primum quoniam res nonnullæ non erant tunc adeo in Ecclesia definitæ, ut nunc esse videmus. Deinde quoniam magis illi & divinis bonis quidam licentia faciendo dicendique affecti sunt, quæ non est passim cuiuslibet permittenda. Atque etiam si nostra hæc ætas illi solissent, quadam profecto aliter & facerent & loquerentur. Quid quod, ut ante dicebamus, in rebus quoque ipsis, quæ ad fidem attinent, sancti nonnunquam erraverunt, a quibus si ne transversum quidem unguem discedendum sit, necesse est sane in magnos quandoque errores, fidei etiam adversos, incorrere.

At Gelas. 17. dist. decret. cap. *Sancta Romana*, prohibet opuscula Cypriani, Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Ambrosii. Nihil ergo in his fidei catholicæ contrarium reperitur. Alioqui cum Rufini opera non eodem modo ibi probata sunt, sed potius reprehensa; quod Hieronymus eum in quibusdam de arbitrii libertate notavit? Cur item Origenis libri damnantur, non etiam Ambrosius, aut Cyprianus, si bi quoque in nonnullis fidei orthodoxæ contraxerunt? Aut igitur damnantur omnes, in quibus error aliquis doctrinæ sanæ contrarius invenitur, ut probetur omnes, quum-

quamlibet uno, & item altero errore sint aspersi. His videlicet argumentis Glossi 9. dist. decret. docet, ea Divi Augustini testimonia, quibus certa fides veteribus derogatur, intelligenda esse secundum illa tempora, cum scripta sanctorum Patrum authentica non erant: liber enim verba Glossæ usurpare. Sed hodie, inquit, jubentur omnia teneri usque ad ultimum iota. Verum hic error ab aliis confutatus non desiderat orationem meam. Quid enim? An hoc agere Gelasius voluit, in veterum libris non esse quicquam erroris? Atqui laterem, ut ajunt, laverit quisquis isthuc conetur. Hanc siquidem felicitatem Deus in suis divinis voluminibus inesse voluit, quemadmodum Augustinus gravissime, ac verissime tradidit. Cæteroqui nemo quantumvis eruditus & sanctus, non interdum hallucinatur, non alicubi cæcutit, non quandoque labitur. Sanctus vero is fuit, qui credidit ab hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Christi corpore & sensum pœnæ, & dolorem fuisse negavit. Sanctus fuit, qui in Chilianarum dogma descendit. Sanctus fuit, qui viro ob adulterii culpam, uxorem repudiandi alterum matrimonium concessit. Sanctus fuit, qui animis piorum usque ad judicii diem veram felicitatem ademit. Sanctus fuit, qui animam hominis ex tradoce esse putavit. Sanctus fuit, qui animam Adæ ante corpus fuisse editam opinatus est. Sancti fuere, qui angelos multis ante mundum corporum æternitatibus creatos esse existimaverunt. Atque horum opuscula a Gelasio comprobata sunt. Hos ego tamen reverentiæ causa propriis nominibus non appellō. Malo enim antiquitati, sanctitatisque parcere, quam otioso lectori facere satis. Legentur itaque a nobis Patres veteres cum reverentia quidem, sed ut homines, cum delectu, atque judicio. Quod si quis aliter sapit, nec sanis consiliis acquiescit, hic jam non sanctorum religione, sed sui ipsius amore capitor; & sub veterum nomine novas opiniones inveterare conatur, qua de re Vincentius Lirinensis: *O rerum, inquit, mira conversio! Auctores ejusdem opinionis catholici, confessoribus vero hæretici judicantur. Absolvuntur magistri, condemnantur discipuli. Quod quidem mihi divinitus promulgatum videtur esse judicium, propter eorum maxime fraudulentiam, qui cum sub alieno nomine hæresim concinnare machinantur, captant plevumque veteris ejusque viri scripta paulo involutius edita, quæ pro ipsa sui obscuritate dogmati suo congruant, ut illud, quod proferunt, nec primi, nec soli sentire videantur. Quorum ego nequitiam odio dignam judico, quod sancti ejusque viri memoriam, tamquam sepultos jam cineres, prophana manu ventilant, & que silentio operire oportebat, rediviva opinione distillant, sequentes omnino vestigia auctoris sui Cham, qui nuditatem venerandi Nœ non modo operire neglexit, verum quoque irridendam cæteris enuntiavit. Longe aliter fratres illi sui, qui nuditatem ipsam venerandi patris nec suis temerare oculis, nec alienis patere voluerunt: sed averti, ut scribitur, reverterunt eum. Quod est, erratum sancti viri nec approbasse, nec prodidisse. Hactenus ille. Ac rursum, Quid, inquit, si in ipsa vetustate duorum, aut trium error deprehendatur? Curabimus omnino, ut paucorum inscitia universalis Concilii decreta præ-*

*ponantur. Quæ si desint, collatas inter se majorum sententias lector consulat eorum, qui diversis licet temporibus, & locis in unius tamen Ecclesiæ catholice communionis ac fide permanentes, magistri probabiles extiterunt. Et quidquid non unus aut duo tantum, sed omnes pariter uno, eodemque consensu, aperte, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit, id sibi quoque intelligat absque ulla dubitatione credendum. Hæc Vincentius Lirinensis non minus prudenter, quam vere dicit. Quibus ex rebus Calvinii calumnia facile retunditur, qua apud regem Galliarum Franciscum, ut Lutheranorum impudentiam excusaret, Catholicorum innocentiam tradidit. Cum enim Lutherani verissime ac gravissime objiceretur, quod Patrum essent ubique & contemptores & adversarii, Multa, ait Calvinus, ignoravit sancti illi viri: sepe inter se conflabantur, interdum etiam secum ipsi pugnant. Tum deinceps, quotquot patrum errores colligere potuit, falso etiam illis affictos, enumerat, quæritque. Cur nos item a Patribus discedamus? Nos autem divi Augustini partitione primum utimur, qui libro adversus Julianum 1. capite 2. *Alia sunt, inquit, in quibus inter se aliquando etiam doctissimi atque optimi regule Catholice defensores, salva fidei compage, non consonant: alia vero, quæ ad ipsa fidei pertinent fundamenta.* In prioribus illis a Patribus nos quandoque discedimus, in posterioribus Lutheranis. At nos quidem modestè ac reverenter oculos a Patrum errore avertimus. Lutheranis autem Patres aut irridendos, aut certe despiciendos propinquant. Deinde nos ab uno interdum, aut altero Patrum dissentimus; at Lutheranis ab omnibus contententibus sæpe dissentimus. Aliud est autem unius, aut duorum sanctorum privatum dogma repellere, quod hac secunda conclusione aliquando licere dicimus, aliud vero contra omnium communem fidem & doctrinam dicere, quod quatenus liceat, & quomodo, sequentibus conclusionibus demonstrabitur; si prius tamen explicatum fuerit, quid sibi Ecclesia velit, cum sanctorum Patrum libros approbat. Id namque a nobis in hac sorte disputatione desideratur. Nondum enim argumenta diluimus, quæ illius Glossæ opinionem confirmabant.*

Ecclesiastici auctores etiam probatissimi non eodem gradu & loco sunt omnes. Nec magnopere conandum est eorum hic auctoritatem refellere, qui libris canonicis Hieronymi, aut Augustini opuscula æquarint. Quemadmodum autem res a Deo conditæ, probatæ quidem fuisse universæ (vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona) sed rerum variz differentesque naturæ non eundem locum, vim, stabilitatem accipere (nam sunt corpora cælestia, & corpora terrestria) sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium, alia claritas solis, alia lunæ, alia stellarum: (*Stella enim a stella differt in claritate*, 1. Corinth. 15.) sic sane scriptores Ecclesiastici probati sunt, qui scilicet Spiritus sancti illustrati luce Ecclesiam ipsi illustrarunt; sed alia tamen claritas Matthæi, alia Hieronymi, alia Isaïæ, alia Ambrosii. Atque auctores canonici, ut superni, cælestes, divini, perpetuam stabilemque constantiam servant; reliqui vero scriptores sancti inferiores &

humani sunt, deficiuntque interdum, ac monstrum quandoque pariunt præter convenientem ordinem institutumque naturæ. Quin ergo probatur Eusebius Cæsarens. Episcopus? Quin Rufinus? Quin Origenes? nam & hi Ecclesiam Christi suis litteris illustrarunt. Nempe aliud fuit errare in rebus obscuris, & quæ non erant eo tempore explicatæ ac definitæ, aliud in apertis, & quæ tunc etiam in Ecclesia firmissime credebantur. Illud aut Cypriano, aut Ambrosio, aut Augustino accidit: hoc Origeni, Eusebio, ac Rufino. Cyprianus item, Ambrosius, Hieronymus in nullo a sanctæ Romanæ Ecclesiæ consortio deviarunt, nec ab ejus fidei prædicatione sejuncti sunt, sed communionis ipsius gratia semper fuisse participes, ut Gelasii verbis etiam utamur: at Origenes deseruit unitatem, & fons Arii jure ac merito existimatus est. Hinc schismaticus a Gelasio dicitur; hinc etiam Eusebius Origenis laudator nimis, Arii factor acerrimus reprehenditur. Nam Rufinus vir aliqui religiosus, præterquam quod in libero arbitrio, re videlicet manifestissima erravit, Origeni, Origenisque discipuli vehementer fuisse convincitur. Fuit autem Ecclesia semper non solum cauta, sed etiam acris & severa in Origenistas, ut a quibus grandem in doctrina Ecclesiastica pestem fuerit experta. Sed de secunda conclusione satis. Jam peragamus ad reliquas.

TERTIA CONCLUSIO. Plurimum Sanctorum auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo sufficere & præstare non valet. Id quod ex secundo argumento ante posito satis ostenditur. Angelos quoque esse corporeos, Augustinus ac pauci quidem alii inter veteres sanctos asseruerunt: & quævis opinio hæc falsa sit, sed tanquam Fidei adversa ex communi veterum sententia evinci non potest. At Thom. Walden. in proœmio doctrinalis Fidei antiquæ docet, quod major pars Patrum ab Apostolis senserit, id esse catholicæ Ecclesiæ fidem. Id quoque Vincen. Lirin. tradit in libro advers. prophan. novationes. Vera sunt hæc, non inficior, sed tunc unus aut paucorum contrariam sententiam Ecclesia penitus expulit, ut illorum, qui putarant ab hæreticis venientes esse iterum baptizandos; illorum etiam, qui Melchisedech non hominem quempiam, sed Spiritum Sanctum esse dixerunt; utrumque enim horum post ea tempora Ecclesia semper exhorruit. Porro autem si unus, aut paucorum opinatio non fuerit ab Ecclesia rejecta, tum plurimorum auctoritas, quemadmodum diximus, nihil certum firmumque conficiat. De tertia igitur conclusione hætenus.

4. CONCL. Omnium etiam sanctorum auctoritas in eo genere quæstionum, quas ad fidem diximus minime pertinere, fidem quidem probabilem facit, certam tamen non facit. Quam ego conclusionem postremo illo argumento abunde probatam existimo. Quod enim ea controversia non sit ex illarum numero, quæ catholicam fidem aut promovere, aut impingere possint, vel ex eo perspicuum est, quod beatam Virginem a peccato originali fuisse penitus liberam, e libris sacris juxta germanam litterarum sententiam nusquam habetur; quinimo lex generalis in eis raditur, quæ universos filios Adam, carnali scilicet propagatione creatos, sine ulla exceptione com-

plectitur. Nec vero dici potest, per traditionem Apostolorum id in Ecclesiam descendisse, cum hujusmodi traditiones non per alios, quam per Episcopos illos antiquos & sanctos auctores Apostolis succedentes ad eos usque pervenerint. At constat, præcos illos scriptores non id a majoribus accepisse. Traderent enim bona fide & ipsi posteris suis. Non igitur ad fidem illud attinere potest, quod neque in sacris litteris, aut Apostolorum traditionibus invenitur, neque ex eis certa valet conexione confici. Cæterum, quod opposita etiam assertio, hoc est, B. Virginem peccatum originale a parentibus contraxisse, non sit in numero dogmatum catholicorum, manifestissime colligitur ex eo, quod a lege universalis per singulare privilegium unam Dei Matrem excipere, sacram litterarum fidei nullo pacto adversum est. Alioquin cum sacre littere in universum clament, *Non videbit me homo, & vivet, Deum nemo vidit unquam*: qui Paulum, aut Moysen excepisset, sacras litteras contra pugnavisset. Atque ea causa est, nisi toto celo animus meus errat, quamobrem nec Sixtus IV. nec concil. Lateranen. sub Leone X. nec synodus Triden. sub Paulo & Julio tertius inchoata eam quæstionem definierunt. Negram enim ex illis opinionibus poterant tanquam dogma catholicum approbare. Ita is erravit, qui asseruit, erroneum esse, aliquem præter Christum a lege illa originalis peccati liberare. Erravit ac multo etiam magis Basileense concilium, cum definivit, doctrinam illam, quæ docet beatam Virginem Mariam nunquam originali subjecuisse peccato, tanquam consonam scriptoribus sacre ac Fidei catholicæ amplectendam fore, nullique de cætero licitum esse in contrarium docere. In pari quippe errore versantur, qui alterutram partem ad catholicam fidem attinere posse credunt. Difficile est hoc dicere. Credo, si in contione quæretur: at hoc loco & disputatione facillimum. Non enim hic cum vulgi imperitia cæramus, sed eos instituiamus, qui veræ germanæque Theologiæ solidam, & expressam effigiem tenere cupiunt, nec fugientes umbras persequi. Propositum est autem veri repertiendi causa, & contra nostros, & pro alienis etiam dicere; & cum res postulat, utroque nullius accepta persona reprehendere. Atque in eo opere maxime, quod ad Ecclesiæ publicam utilitatem quædamus, privatis non debemus affectibus inservire. Nec deerunt post hæc etiam ex viris plane doctis, qui me objurgent, erunt etiam qui vituperent, quod in quæstionem multis nominibus invidiosam consulto & cogitato incididerim, ut rem alias gravissimam nullius in Christiana religione esse momenti asseverarem. At ego & benevolos objurgatores placare, & invidiosos vituperatores confutare possum, ut alteros reprehendisse poeniteat, alteri didicisse se gaudeant. Non mihi, fateor ingenue, alia via patuit ac illud Erasmi argumentum eludendum, quo sanctorum auctoritatem acute ille quidem tentavit eludere. Nec fuit integrum, quod hæreticis semper proprium fuit, antiquorum Patrum libros corrompere, & bonam etiam partem voluminum detruncare; ut ore saltem, reclamante licet conscientiam, possem Bernardum, Augustinum, Ambrosium, aliosque item patres in ea fuisse opinione negare. Quid enim prodest, si verum scire cupis, sancto-

*Christiana religionis simplicitatem, dum se plus cum-
bis sapere presumit, dum ecclesiasticas traditiones &
veterum magisteria contemnens, quadam scripturarum
capitula novo more interpretatur, meruit ut de se
quoque diceretur: Si surrexeris in medio tui prophe-
ta, &c. Deuter. 13. Hæreticorum itaque, & schis-
maticorum communis fuisse videtur Cajetani illa
sententia. Nec ego hic tamen hæreticos volo ar-
gumentando revincere. Quid enim illis facias, qui
eodem impudentia & apostolice sedis iudicia, &
conciliorum dogmata, & Apostolorum traditiones,
& sanctorum omnium doctrinam contempnere?*

Adversus Cajetanum omnis oratio suscipitur a
nobis, qui ut erat ingeniosus, nostras rationes ex-
penderet; utque erat plus auditis gravissimis testi-
monii minime refragaretur. Atque nobis unum
sat erat, ita nobis majores nostros tradidisse. Sed
Cajetanus auctoritatem contemnit, ratione pugnât:
patietur igitur rationes meas cum sua ratione con-
tendere. Quamquam a Philosophis quidem ratio-
nem philosophicæ conclusionis jure forsitan postu-
laris: in sacrarum autem literarum intelligentia
majoribus nostris debes, nulla etiam ratione red-
dita, credere, & quas sententias de lege, de fide,
deque religione ab illis accepisti, defendere. Ego
vero eas defendam, semperque defendi; nec me ex
eo sensu, quem a patribus accepi, ullius unquam
ratio aut docti, aut indocti movebit. Sed age,
ratiocinemur, ostendamusque in expositione san-
ctarum scripturarum concordem antiquorum sensum
esse tenendum, si volumus esse catholici. Sed prius
tamen quid majores nostri de ea re sentierint, ex-
plicemus. Quando enim me in hunc locum dedu-
xit oratio, docebo quid didicerim, non modo
Theologorum ratiocinationibus, verum etiam tes-
timoniis antiquitatis.

Clemens in primis ad discipulos Hieros. (1).
Relatum est, inquit, quosdam docere, non secundum
traditionem patrum, sed juxta sensum suum. Mul-
tas enim ex his, que legunt secundum ingenium ho-
minum verisimilitudines capiunt. Ideo diligenter ob-
servandam est, ut lex Dei non secundum propriam
intelligentiam doceatur. Sunt enim multa verba in
scripturis divinis, que possunt trahi ad eum sensum,
quem sibi quisque sponte presumpsit. Quod fieri non
oportet. Non enim sensum, quem extrinsecus attu-
deris, alienum & extraneum debetis quærere, sed ex
ipsis scripturis sensum capere veritatis. Et ideo opor-
tet ab eo intelligentiam discere scripturarum, qui eam
a majoribus secundum veritatem sibi traditam ser-
vavit, ut & ipse possit ea, que recte suscepit, compe-
tentem afferere. Hactenus Clemens; qui & lib. 10.
recognit. (si liber hic modo recipitur) documen-
tum hoc a Petro Apostolo se accepisse testatur.

Dionysius item 1. cap. lib. de celest. Hierar.
Ad sanctissimum, ait, scripturarum intelligentias,
prout etas a patribus accepimus, conservandas pro vi-
ribus pergamus. Accedit eodem testis Iocyples Tre-
nazus, qui etiam scribit lib. 4. cap. 63. expositio-
nem legitimam scripturarum per traditionem ma-
jorum accipiendam.

Epiphanius rursum (2), cum hæreticos, qui se

vocabant Apostolicos, refutat, *Scriptura, inquit, &
speculatione indigens, ad cognoscendam uniuscujusque
argumenti vim & facultatem. Oportet autem & tra-
ditione uti: non enim omnia a divina scriptura ac-
cipi possunt. Hæc Epiphanius. Traditionem autem
sine dubio vocat intelligentiam & sensum a pa-
tribus acceptum. Illam enim clavem verbi Dei
esse auctor est Petrus apud Clementem lib. 10.
recogn. Hanc autem legisperiti habuisse dicuntur,
ad quos scilicet traditiones Moysis & seniorum
quili per manus venerant.*

Clemens vero Alexandrinus Strom. lib. 7. qui
adversus Ecclesiasticam traditionem scripturas in-
terpretantur, hos regulam veritatis amisisse affir-
mat. Et postea eodem quoque lib. de hæreticis dis-
serens, *Gloriam, inquit, sententur desiderio, qui ea,
que ex sua natura conveniunt, sermonibus divinitus
inspiratis tradita a beatis Apostolis & magistris,
sua sponte fallaci sapientiæ simulatione corrumpunt
per alias tractationes, humanis doctrinis resistentes
divinæ traditioni. Nam inter eos viros, qui tamen
erant in Ecclesiastica cognitione, quid restabat dicen-
dum a Marcione, Prodicò, & similibus, qui non
sunt ingressi recta via? neque enim eos, qui præces-
serunt, superare poterant sapientiæ, ut aliquid adin-
venerint iis, que ab illis vere dicta sunt. Sed bene
cum eis actum esset, si scire potuissent ea, que prius
sunt tradita. Atque Origenes tractatu in Math.
29. Quoties heretici, inquit, canonicas proferunt
scripturas, in quibus omnis Christianus consensus &
credis, videntur dicere: ecce in domibus verbum est
veritatis. Sed nos illis credere non debemus, nec ex-
ire a prima & ecclesiastica traditione, nec aliter
credere, nisi quemadmodum per successionem Ecclesie
Dei tradiderunt nobis. Hæc Origenes.*

Ambrosius quoque tertio ad Gratianum de fide
libro (3). *Servemus, ait, præcepta majorum; nec
hereditaria signacula ausi rudis temeritate violamus;
libram sacerdotales quis nostrum (*) resignare au-
deat, signatum a confessoribus, & multorum jam
martyrio consecratum?*

Hieronymus insuper in epistol. ad Evagrium,
*Revolvi me, inquit, ad veterum libros, ut viderem,
quid singuli dicerent, uti tibi quasi de multorum
consilio responderem. Et deprehendi, eorum omnium
opiniones ad unum computum pervenisse, ut dicerent
Melchisedech hominem fuisse Chanaanum: & post
multa, quæ narrare longissimum est, Habes, ait,
que audivim, que legerim de Melchisedech. Memum
fuit recitare testes: tuum sit de fide testium judicare.
Quod si omnes repaleris, tuum certe illum spiri-
tualem interpretem non recipies, qui tanto supercilio,
& auctoritate Melchisedech Spiritum sanctum pro-
nunciavit, ut illud verissimum comprobavit, quod
apud Grecos canitur. Imperitia confidentiam, eru-
ditio timorem creat. Et in Daniel. 12. c. Scri-
ptura, inquit, sanctam intelligentiam absque Di-
gratia & doctrina majorum sibi imperitissimi vel
maxime vendicant. Et in epistola illa ad Pauli-
num celebri, multis & testimoniis exemplisque &
rationibus elegantissime docet, neminem in scri-
pturis sacris sine prævio & monstrante semitam
posse*

L

(1) Epist. 5. 37. dist. cap. Relatum. (2) Her. 61. (3) cap. 17. (*) alii legunt designare.

posse ingredi. Id quod Clemens Alexand. 5. Strom. lib. docuerat. Et Cicero, *In universum nulla ars, inquit, literis sine præceptore & interprete percipi potest*. Is autem ad sacras literas sine doctore aggredditur, qui neglecto sensu antiquorum patrum, ascenam scripturam ex suo interpretatur.

His etiam similia concinit Augustinus in libro de utilita. cred. ad Honoratum cap. 7. (1) Cum enim factos isto libros sine aliena ope & legere & intelligere se posse arbitraretur? *Ita ne est?* Augustinus ait. *Nulla imbutus poetica disciplina Terentium sine magistro attingere non auderes. Asper, Cornutus, Donatus, & alii innumerabiles requiruntur, ut quilibet porta possit intelligi: tu in sanctos libros sine duce irruis, & de his sine præceptore aures ferre sententiam?* Et cap. 17. *Si unaquaque disciplina, inquit, nunquam vilis & facilis, ut percipi possit, doctorem aut magistrum requirit, quid temeraria superbia plantis, quam divinorum sacramentorum libros ab interpretibus suis, nolle cognoscere?* Hætenus Augustinus. Gregorius etiam lib. 28. Mor. cap. 9. hanc etiam conclusionem confirmat, exponens de sanctis doctoribus illud, *Super quo bases illius solidata sunt*.

Unum his Cassiodorum adjiciam in proœmio lib. divinæ. insitit, differentem in hæc verba: *Ad divinam scripturam ascendamus per expositiones probabiles. Patrum, velut per quandam scalam, visionis Jacob, ut eorum sensibus prævecti, ad cognitionem Domini efficaciter pervenire mereamur*. Et lib. eod. c. 11. *Sunt nonnulli, ait, qui putant esse laudabile, se quid contra antiquos sapiant, & aliquid novum, ut petiti videantur, inveniant*. Et Cap. ejusdem libri 25. *Cuncta, inquit, quæ antiqui expositiones probabiliter dixerunt, sollicita mente tenenda sunt: illa vero, quæ ab eis intacta sunt relicta, ne infructuosa labore fatigemur, primus rimanda sunt, quas virtutes habeant, aut ad quæ nos instituta perducant*.

Adde huc quoque Gregor. Nazianz. & Basil. qui, ut lib. 12. Eccles. hist. (2) Rufinus tradit, *divinatum scripturarum intelligentiam non ex propria præsumptione; sed ex majorum scriptis & auctoritate secuti sunt, quos & ipsos ex Apostolica successione intelligentia regulam suscepisse constabat*. Hætenus ibi. Atque hæc satis erant homini modesto, ut in nostram sententiam induceretur. Nam, clarissimis monumentis contestata consignataque antiquitas quem non moveat? Certe cum Clementem, Dionysium, Irenæum, Epiphonium, Nazianz. Basil. Ambr. Hier. Aug. Cassiod. Bernard. audio nunc & idem professores, non existimo totidem hominum doctissimorum quidem & sanctissimorum, attamen hominum, me audire sententiam, sed Catholicæ Ecclesiæ, cuius illi fuere columnæ præcipuæ. Nec enim aliud viri illi omnes tanto consensu sensisse credendi sunt, quam quod communiter Ecclesia catholica sentiebat. Sed habemus præterea graviores testes ad hujus rei fidem plenam & integram faciendam. Dixerit enim fortasse quispiam, testimonia fera illa, quæ retulimus, adversum Lutheranos magis, quam Cajetanum facere. Non enim hic adeo fuit insolens, ut aut omnino veterum magistrum contemneret, aut eorum

in sacras literas commentaria. Negavit solum, communem antiquorum intelligentiam certam esse lineam, ad quam intelligentias nostras, semper dirigere debeamus. Id quod nondum adhuc videmur refellisse. Verum utique hæc habeant, placeat mihi jugulum causæ petere, ac propius conferre pedes, ut Cajetani error certissimis argumentationibus refutetur.

Primum autem in synodo sexta generali sess. 11. ob id damnati sunt Origenistæ, quod eandem expositionem, quas hic novas Cajetanus insert, conati fuerint contra majorem traditionem invehere. Multa alia, ait Sophronius, extra Apostolicam atque paternam traditionem asseruerunt, paradisi plantationem projicientes, in carne Adam formatum fuisse nolentes, ex eo Evam formatam fuisse vituperantes, serpentis spiritum resistentes. Hætenus ille. Est autem probata hæc Sophronii epistola Synodica actione 12. ejusdem sexti concil. generalis.

Deinde Canon 19. Synodi Trullanæ sic habet: *Oportet eos, qui præsumunt Ecclesiis, clero & populum docere, ex divina scriptura colligentes intelligentias & judicia veritatis, & non transgredientes jam positos terminos, vel divinorum Patrum traditionem. Sed eisi ad scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesie luminaria & doctores suis scriptis exposuerunt; & majorem ex his laudem assequantur, quam si ea, quæ a se dicuntur, componant; ne, dum quandoque ad iditant, ab eo, quod convenit, excidant*. Hætenus Conc. Trulan.

Ad hæc, cum de intelligentia illius testimonii Joannis Evangelistæ (3), *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, &c. inter fideles quæstio esset exorta, eaque ad Viennensem Conc. referretur, Clemens concilio præsidens ita loquitur* (4): *Nos ad sanctorum patrum & doctorum communem sententiam Apostolicæ considerationis aciem convertentes, sacro approbante concilio declaramus, &c. Sedes ergo Apostolica, & Viennense concilium, cum de fide & intelligentia sacrarum literarum pronunciant, sanctorum communem sensum tanquam Thesauri filium terent, eosque quasi duces intelligentiæ sequuntur*.

Concilium quoque Lateran. sub Leone decimo, acti. 11. præcipit omnibus, qui Evangelicam veritatem populum docendi sunt, ut sanctam scripturam juxta interpretationem doctorum, quos Ecclesia, vel usus diuturnus approbavit, explanent: ne quicquam eis proprio sensu contrarium aut dissonum adjiciant, sed illis semper insistant, quæ a præfatorum doctorum interpretationibus non discordant.

Est præterea idem definitum apertius in synodo Trident. sess. 4. in hæc verbi: *Decrevit sancta synodus ad coercenda petulantia ingenia, ut nemo sue prædicationis vinctus, in rebus fidei & morum ad edificationem doctrine Christiane pervenientem, sacram scripturam ad suos sensus contorqueat, aut contra eum sensum, quem tenet & tenet sancta mater Ecclesia, aut eam contra unanimum consensum Patrum ipsam scripturam sacram interpretari au-*

at.

(1) Vide etiam eundem Aug. in. proœm. lib. de doctrin. Christi.

(2) Cap. 9. (3) Ioan. 19. 33. (4) Clem. 1. De Jun. Trin.

deat. Hactenus Concil. Trident. Poterim hoc addere decretum quintæ synodi ex Ivono titulo 11. lib. 2. cap. 14. Alterum etiam simile concilii Meldani. cap. 11. ex Burch. lib. 1. cap. 61. sed multa præteritos, ne disputatione longa negotium lætiori facessamus. Sed enim & sacris quoque literis ad ejusdem rei confirmationem habemus testimonia non pauca. Ac primum illud ex Ecclesiastico cap. 8. *Non te prætereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt a patribus suis: quoniam ab ipsis discas intelledum, & in tempore necessitatis dare responsum.* Deinde illud Apostoli ad Rom. 12. *Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Habentes donationes secundum gratiam differentes, siue prophetiam secundum rationem fidei, &c.* Illud vero constat, prophetæ vocabulum Apostolo usurpari non modo pro eo, qui futura videt atque prænunciat, verum etiam pro eo, qui Spiritus sancti dono Prophetarum, Christi, Apostolorum oracula intelligit & exponit. Jabet autem Paulus, ut qui ejusmodi munus in Ecclesia suscepit, primum quidem non plus sapiat, quam oportet, sed ad modestiam & temperantiam sapiat: deinde, ut prophetiam habeat secundum rationem fidei, hoc est, ne sacris literis exponendis humani acumen ingenii, aut naturæ vim rationemque sequatur, sed eas juxta fidem a majoribus acceptam, & hujus fidei proportionalem rationem interpretetur. Nam philosophos quidem poteris forsitan exponere juxta rationem scientiæ, nulla etiam adhibita fide: at sacros libros sobrie sine majorum fide & doctrina non poteris. Sed & qui explicando Aristotele veteres omnes Peripateticos pro nihilo haberet, & his magna confessione reclamantibus ex philosophi sententia paradoxum nusquam auditum nova nobis interpretatione præscriberet, parum ille sobrius haberetur. Multo vero etiam magis, qui in Apostolorum libris suo pte ingenio novas quasdam sententias comminiscitur, eaque Apostolorum discipulis & antiquis omnibus interpretibus adversas, hic non est profecto, cur satis sanus habeatur. Sed de secundo testimonio satis.

Tertium 1. ad Cor. 14. habes. *Prophetae, inquit Apostolos, duo aut tres dicant, & ceteri disjudent. Ne quis autem a reliquis temere dissentiat. Non est aptem, ait, dissensionis Deus, sed pax; id est, non ejus, qui a consentiendi unitate defecerit, sed eorum, qui in consentiendi pace permanerint, ut Vicent. Litinens. exposuit. Sicut in omnibus, inquit, Ecclesiis sanctorum doceat, hoc est, catholicorum. Quæ ideo sanctæ sunt, quia in sanctorum communione persistunt. Ac ne qui tandem harum rerum iudicium ad se unum despectis cæteris revocaret, paulo post addit: *An a vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit? Si quis videtur esse propheta, aut spiritualis cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.* Mandatum utique est, ut si quis est spiritualium rerum magister summo studio unitatis cultor existat, ut nec opinioniones suas communibus reliquorum omnium præferat, & ab universorum sensibus non recedat: id fiet autem, si duo præcepta teneantur. Unum, ut sacrarum literarum interpretes semper in priores spe-*

ctet, a quibus verbum Dei processit in posteros: hujus enim rei Apostolus Corinthios monet, inquiens *An a vobis verbum Dei processit?* Alterum, ut ne sensum suum tenaci contentione defendat, sed prius reliquos Ecclesiarum doctores consulat, ut si viderit, omnibus id probari quod sentit, tuto jam teneat: sin reprobari, tuto jam deterat. Hoc enim significat Apostolus dicens: *Aut in vos solos pervenit?* Sic enim mihi plane videor Pauli sententiam interpretari. Quod si hoc Apostoli testimonium videbitur cuiquam ad suadendum magis, quam evincendum idoneum; cum illo non existimari equidem contentiosa disputatione certandum. Nec enim vel ipsi credimus omnia argumenta, quibus utimur, esse palmaria.

Quartum porro ejusmodi Apostoli testimonium gravissimum est. Habetur autem ad Ephes. 2. in hæc verba: *Et ipse dedit quasdam quidem Apostolos, quasdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in edificationem corporis Christi, ut non simus jam parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* Quæ quidem Pauli verba, quoniam in tertio loco uberior explicata sunt, levi nunc brachio attingemus, quantumque satis erit ad id, de quo hunc agimus, confirmandum. Ex his itaque verbis plane intelligitur, divinæ providentiæ fuisse, ut non solum Prophetarum, Apostolorum, & Evangelistarum codices haberemus, verum etiam sanctorum doctorum in illos commentaria. Ob eam enim certe causam, post Prophetas, Apostolos, & Evangelistas, Ecclesiæ a Christo doctores dantur, ut illorum sacros hi libros interpretentur. Hos ergo in Ecclesia Dei divinitus per tempora & loca procuratos quisquis in scripturæ sensum eundem convenientes contemplerit, non hominem contemnit, sed Deum, a quo in id illi fuere destinati, ut populum Christianum sacras Prophetarum, Apostolorum, Evangelistarumque literas edoceret. Quod si sancti omnes, dum illa interpretarentur, errarunt, Deo auctore erraret Ecclesia; cum doctores sibi a Christo datos sequeretur, & in sacrorum codicum intelligentia eorum vestigiis insisteret. Nec me clam est Paulinum, Augustinumque in epist. 38. & 59. Prophetas in hoc Apostoli testimonio non eos accipere, qui ante Domini adventum futura prædixerant, quorum non scripturas ut canonicas ac divinas retinemus, sed illos, qui in Ecclesia Christi tempore Apostolorum prophetandi gratia eminere. At quoniam utroque Ecclesiæ a Christo datos negare non possumus: nihil mirum videri debet, si neutros ab Apostoli verbis excluderimus.

Sed quæret hic forsitan aliquis (1): Cum sit perfectus scripturarum canon, sibi quæ ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei sanctorum & intelligentia jungatur, & auctoritas? Quia videlicet scripturam sacram pro ipsa sui & altitudine & obscuritate non uno eodemque sensu omnes accipiunt, sed aliter atque aliter alius atque alius interpretatur, ut pene quot homines, tot allic sententiarum esse posse videantur. Aliter namque illam Novatus, aliter Sabellius, aliter Arius, aliter Donatus

exponit. Quocirca necesse est, ut prophetica & Apostolica interpretationis linea propter tam varii erroris anfractus secundum normam aliquam dirigatur. Ob id ergo post Prophetas, Apostolos, & Evangelistas, sanctos quoque Doctores accepimus: quo eorum catholicam, hoc est, universalem intelligentiam, tanquam Ecclesie regulam a Deo præscriptam sequeremur. Præclare igitur illud adjectum est, *Ad consummationem sanctorum, in edificationem corporis Christi, ne simus parvuli, &c.* Ac de verbis quidem Apostoli hæcenus. Nunc Salomonis unicum testimonium addemus, quod si diligenter expendatur, multum conferet ad eam rem, de qua disserimus, corroborandam. *Verba sapientium, ait, sicut stimuli (1), & quasi clavi in altum defixi. Quæ per magistrorum concilium autæ sunt a pastore uno, his amplexus, fili mi, ne requiras.* In quem locum Hieronymus, *Exceptis, inquit, his verbis, quæ ab uno pastore sunt data, & a concilio atque consensu præbata sapientium, nihil tibi vincas; majorum sequere vestigia, ab eorum auctoritate non disceperis.* Hæc Hieronymus. Nos vero, quis ille unus pastor sit, per Ezechielem intelligimus (2). *Susceptabo, ait, super eus pastorem unum, qui pascat eos: ipse erit eis in pastorem.* Ne autem exillimares, quod ipse per te Christus hoc semper esset facturus, per Hieronimam monet, inquit, *Dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascet vos scientia & Doctrina.* Quod autem verba sanctorum data fuerint ab illo pastore uno, talis tantusque omnium consensus ostendit: nec enim intelligere idem omnes una mente possent, nisi uno eodemque Christi spiritu in ea unitate continerentur. Unde divine ait Salomon, per magistrorum concilium data esse a pastore uno. Sanctos quippe antiquos sapientes fuisse, nemo negat; Ecclesie fuisse magistros, certo constat, a Deo fuisse Ecclesie datos, Christi erga Ecclesiam providentia manifestat; datos esse ut Apostolorum, Prophetarum, Evangelistarum quoque oracula exponerent, Paulus inquit; ab uno pastore tam nuntius, atque adeo diversis & loco & tempore fuisse procuratos, sententiarum unitas & concordia monstrat: ut nihil aliud, quam magistrorum concilium liceat intueri, quod ab uno veritatis spiritu fuerit congregatum. Certe, ut Augustinus lib. adversus Julianum 2. dicit, si episcoporum synodus ex toto orbe congregaretur, ut controversiam decernerent circa sacros libros exortam, nec tales possent facili sedere, nec tuti. Quia nec sancti uno tempore fuerunt.

Te nunc, Cajetane pater, si sine patrem appellare licet, appello te; Cajetane, inquam, appello, te in concilium voco, te non in lyceum aut academiam adduco, sed in sanctorum patrum pacificum honorandumque conventum. Pone tibi ob oculos, rogo te, tam numerosam seriem eruditissimorum virorum, quos in hunc usque diem tot seculorum consensus approbavit, quos præter admirabilem sacrarum literarum peritiam vitæ quoque pietas nostra commendat. Aspice illos, obsecro te, quodammodo accipientes te, & mansuete ac leniter dicentes tibi: Itane res, fili Cajetane, in sacrarum expositione literarum huiusmodi erramus? Itane nobis omnibus, quos Ecclesie Christus præceptores de-

dit, spiritus intelligentiæ defuit? Itane tu unus adversum nos pugnare audes, & Ecclesiam credis minus sensum hominis secuturam, hujus vero gravissimi sanctissimi que senatus commune iudicium deferaturam? Utrum plus tribuendum esso iudicis reconditorum, sanctorum, martyrumque præjudiciis, an tuo singulari privatoque iudicio? Respondebis ne ad hæc, aut omnino hucere audebis? Videre mihi videtur, Cajetane pater, modestiam tuam, ingentique candorem, atque adeo in sanctos religiosam reverentiam & pietatem, & quasi coram esses, audio vocem tuam aures meas circumsonantem: Vidimus utrique; uterque nostrum palam refert: tu mei, & ego erroris. Sed nescio, bone lector, quo me impetus animi & nimis differendi calor evexit. Nam & Cajet. eo jam diu loco est, ubi omnes una mea disputatio vicit errores: & ego non consuevi eorum insultare erroribus, quorum minor ingenia. Sed nos, ut corporeus, persequamur, & Theologiæ quæque rationibus hunc errorem confutemus. Licet enim ad fidem in Theologia faciendam auctoritas plus polleat, quam ratio; quippe cum ea sine ratione latius habeat momenti, ratio sine auctoritate non multum valeat: sed auctoritati tamen ratio conjuncta, quantum volet, habebit ad faciendam fidem vim. Et nos jam inde a principio pollicebamur: hanc cum Cajetano callam ratione magis, quam testimoniis transacturos.

Primum autem, qui novam hinc exponendi sacras literas rationem suscitavit, hi præterquam quod veteres obtulerunt majorum laudes, cum vanis hominibus, tum magis hæreticis exemplo sunt, ut novis falsisque commentis sacrarum literarum vera sensu continent. Quod si semel admissa fuerit hæc licentia, ut libros sacros pro suo quicunque arbitrio interpretetur, horreo dicere, quantum abolendæ religionis periculum consequatur. Etenim unaquolibet particula sanctorum scripturarum humanorum ingenio libertati permittitur, alia quoque atque alia, & omnes jam quasi ex more relique humanitus trahuntur. Porro autem si totam scripturam divinam hominum quorumlibet ingenio arbitratoque exponi liceat, nihil firmum relinquetur; sed si ubi desuper errorum lupanar necesse est, ubi erat ante custodia & incorrupte sacrarum veritatis, quemadmodum Vincentius Lirinensis non minus vere, quem elegenter asseruit. Quin etiam præter incommoda & multi & magna, quæ futuris in Ecclesia fidelibus hæc opinatio attulit, Ecclesiam, quæ nos antecessit, erroris gravissimi nota liberare nequit. Cum enim five concionatores, five scriptores omnes, qui sanctis antiquis succedere, sacræ scripturæ sensum populo tradiderint juxta doctrinam a sanctis acceptam, populus autem sensum eundem fidenter acceperit: nimirum qui concordem sanctorum veterum expositionem rejicit, intelligentiam, quam hæcenus Ecclesia habuit, rejicere convincitur. Exempli causa ponatur aliquid, quod pateat latius. Sancti omnes expellere, Hevam & colia Adæ, ut litera sonat, fuisse conditam. Id quoniam sacerdotes sequentes ita invenere a sanctis expositum, populo Christiano sedulo significarunt, & populus ipse bona utique fide credidit. Ita efficitur, ut sanctis antiquis errantibus in illius loci

interpretatione, tota Ecclesia in eodem fuerit errore versata. Atque sanctorum, & Ecclesie ignorantem esse conjugiam. Nestorius plane intellexit, a concilio Ephesino damnatus in hæc verba; *Inveſti ſumus in Nestorii ſceleratam præſumptionem, quod ſacram ſcripturam ſe primum & ſolum intelligere, & omnes eos ignoraffe jactaret, quicunque ante ſe magiſteri munere præditi divina eloquia tractaviſſent; totam etiam nunc Eccleſiam errare, quæ, ut ipſi videbatur, ignaros Doctores ſequeretur.* Hæcenus Ephesinum concilium: refertur autem a Vincentio Lirinensi in libello illo vere aureo adversum prophanas novationes.

Adde, quod, ut jam pridem dicebamus, in his, quorum cognitio non pertinet ad populum, Ecclesie fides fides majorum est. Cum igitur e scriptura sacra veram & sinceram intelligentiam accipere non spectet ad plebem, nisi Lutheranorum instantiam sequi volumus, patrum certe nostrorum in libris sacris intelligentia Ecclesie intelligentia ipsi sima est. Quamobrem si sancti omnes antiqui in divinis literis intelligendis errarunt, Ecclesia dubio procul erravit: idque Deo præcipiente. Peccaret enim populus, si scripturæ juxta sanctorum omnium sensum expositorum repugnaret: in his præsertim, quorum judicium non ad plebem, sed ad majores spectat.

Præterea ab omnibus sanctis, communi unaque mente idem sentientibus, non potuit Dei verbum recedere; ut videlicet omnes simul haberent aliquam scripturam pro canonica, quæ canonica non esset, aut e diverso aliquam communi consensu exploderent, quæ canonica esset. Ergo nec vera intelligentia verbi Dei potuit simul ab aliis recedere. Utrumque enim Ecclesie promissum est, spiritus, & verbum; & si utrumlibet omnibus sanctis doctoribus defuisset, Ecclesie quoque pariter defuisset. Illud autem, quod priore loco assumptum est, si minus intelligitur, ex aliis huius dogmatis percipi potest, in quibus sanctos simul omnes errare non posse, magnis argumentis offensuri sumus: nec ita multo post, sed pauca ante dicenda sunt. Quod vero & verbum & spiritus intelligentiæ in Ecclesia conjuncta sint, quemadmodum posteriori loco assumebamus, per Isaiam Dominus in hæc verba testatur (1): *Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo usque in sempiternum.* Semen vero Christi fidelium Ecclesiam esse negabit nemo, qui vel parum fuerit in sacris literis exercitus. Quis est igitur, qui res a Christo in Ecclesia copulatas audet errore dividere, & aut verbum, aut verbi sensum sanctis omnibus ac proinde Ecclesie tollere?

Præterea, ut Hieron. in comment. super 1. cap. epistolæ ad Galat. ait, Ecclesia Dei quæ a posteris Apostolorum fidem accepit, non accepit hominis Evangelium, sed Dei. Doctores enim Ecclesie, inquit, non tam ipsi docent, quam in ipsis Deus, qui ad sanctos loquitur: Ego dixi, & creſcis, & filii excelsi omnes (2). Qui autem dii sunt, tradunt Dei Evangelium, & non hominis. Marcion & Basilides, & ceteræ hæreticorum pestes non habent Dei Evan-

gelium, quia non habent Spiritum sanctum, sine quo humanant sit Evangelium, quod docetur. Hæcenus Hier. Et eodem loco statim; Nec putemus, inquit, id in verbis scripturarum esse Evangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla & non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Alioquin & diabolus, qui loquitur de scripturis, & omnes hæretes inde sibi consuunt cervicalia. Grande periculum est in Ecclesia loqui, ne forte interpretatione perversa de Evangelio Christi hominis fiat Evangelium, aut quod pejus est, diaboli. Hæc quoque Hieronymus. Quæ ut conferamus in pauca, hanc rationem habere: Si a sanctis antiquis Apostolorum successoribus fideles sensum scripturæ falsum accepere, certe non receperunt Dei Evangelium, quod non est in verbis scripturarum, sed in sensu: non in litera occidente, sed in spiritu vivificante: non in membranis, sed in cordibus. Id quod non Hieron. modo, verum etiam Hilarius in lib. ad Constant. Augustum tradidit. Et si lex spiritualis est, & spiritu indiget, ut intelligatur, quod in primo jam loco abunde monstravimus, ecquæ, rogo, tanta dementia est, Spiritum Sanctum mihi uoluisse dicere, sanctis omnibus defuisse? Atque enim, ut a divinis ad humanas rationes nostra defluat oratio, si in scripturæ interpretatione quicquam tribuitur ingenio & eruditioni, quid Græcorum ingenii aut acutius, aut perspicacius? quid in literis sacris exercitatus? Nec vero Latinis Sanctis defuit ingenium, nec literarum sacrarum peritia defuit. Notum enim modo aut Latinis Græcis, aut Græcos Latinis antepone. Utrosque constat & ingenio & eruditione valuisse. Quod si in hoc iudicio magis spectatur vitæ sanctimonia, quis homo recens veteres illos Ecclesie primarios viros excellere? Verum, ajunt, sed homines erant. At ego & novitiorum istos interpretes homines esse reor. Audio; quid multitudo facit ad sensum spiritus? Respondeo; quid facit paucitas? sed & in his, quæ vel apud homines fide creduntur, non nihil facere solet testium multitudo maxime seniorum. Nam veterissimi quique solent esse gravissimi. Juniores autem, quasi pueri, si speciem afferant veritatis, non est illa quidem protinus repudianda: vetustas tamen suo loco conservanda est. Maxima enim est vis & auctoritas vetustatis, & abi cum novitate ceteræ, est illa sine dubio præferenda. Sed nescio quo modo a rationibus gravissimis ad has leviores oratio nostra delapsa est. Jam ad illas redeamus, easque ipsas concludamus aliquando. Illud ergo urgentius & instantius premebamus, qui sanctos veteres in universum omnes in sacre unoquoque scripturæ loco exponendo errasse affirmat, eum catholicæ Ecclesie hanc ipsam errorem attribuere. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Ubicumque est enim Ecclesie corpus, ibi etiam est spiritus veritatis, ut Hieron. docet (3), imo Christus Dominus inquitens (4), Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritus veritatis. Docet quoque idem aperte Paulus ad Ephesios 4. & 1. Corinthios 12. Spiritus autem in corpore non easdem omnibus corporeis partibus tribuit functiones, quemadmodum Apostolus ad Romanos 12. & prioris ad Corinthios cap. duodecimo elegantissime

persequitur. Alii namque datur per spiritum sermo sapientiæ, alii prophetia, alii interpretatio sermonum, &c. Neque enim in Ecclesia omnes Apostoli, nec omnes Prophetæ, nec omnes interpretantur, &c. Certum est autem, quod sacrarum litterarum intelligentia sanctis doctoribus, si quibus maxime per spiritum data est. Qui ergo spiritum veritatis sanctis omnibus in scripturæ sacræ interpretatione negat, hic sine dubio eundem spiritum Ecclesiæ tollit; quemadmodum qui ab oculis videndi munus aufert, hic reliquas etiam omnes corporis partes obscurat; nam si oculus non fuerit lucidus, totum corpus tenebrosus erit (1). Atque hæc sunt quintæ conclusionis causæ gravissimæ. Possunt enim esse alie leviores. Certe Patrum optimorum & sapientissimorum exemplum non omnino leve est, qui quanquam erant acerrimo ingenio, scripturæ tamen sanctæ interpretationes ita illi referunt, ut a maioribus didicisse, non ut ex se reperisse videantur. Ad quam legem nos non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti esse debemus. Ac de quinta conclusione dictum est satis.

SEXTA CONCLUSIO. Sancti simul omnes in fidei dogmate errare non possunt. Hanc primum ostendit D. Augustinus in libro adversus Julianum primo cap. 3. Cum enim Julianus vellet sanctorum testimonium in dogmate fidei, de quo erat controveria, revincere, *Non omnium*, inquit, *de hac re sententias commemorabo, sed ponam pauca paucorum, quibus tamen nostri contradictores coguntur erubescere, & cedere, si ullus in eis vel Dei timor, vel hominum pudor tantum malum pervicaciæ superaverit.* Et posterior, *Alia sunt*, ait, *in quibus inter se etiam doctissimi atque optimi regulæ catholicæ defensores salva fidei compage non consonant, & alius alio de una re melius aliquid dicit & verius.* Hoc autem unde nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta. Et lib. 2. adversum eundem ita loquitur: *Hæc probavimus catholicorum auctoritate sanctorum, ac per hoc non est consequens, ut falsum sit. Tales quippe ac tanti vi- vi secundum catholicam fidem hoc verum esse confirmant, ut vestra fragilis & arguta novitas sola auctoritate conteneratur illorum.* Præterquamquod ea dicunt, ut se per eas loqui veritas ipsa testetur. Sed tunc auctoritate primitus eorum vestra est contumacia comprimenda, ut dum sales homines Dei in fide catholica errare potuisse non creditis, ausus præcipites refrænetis. Et paulo inferius, Ego te inquit, ante istos iudices constituo, quos non amicos meos, & inimicos tuos in hac nostra disceptatione constitui cognitores, nec quorum sententiæ de hoc, quod inter nos disputatur, incerte sunt, inani cogitatione confixi: sed sanctos, & in sancta Ecclesia illustres Antistes Dei, non Platonici & Aristotelici & Zenonici (quantum & in his nonnulli ex eis docti fuerint) verum omnes sacris literis eruditos nominavi, sicut oportebat, expressi, ut in eistimeas non ipsos, sed illum, qui sibi eos utilis vasa formavit. Qui tunc de ista causa iudicaverunt, cum ab odio, amicitia, inimicitia, ira vacui erant, quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt. Et posterior, Usque adeo, ait, permiscuit imis summa longus dies, ut videant Pelagius, Celestius, Julianus, & cæci sint Hilarius, Gregorius, Ambrosius, Cyprianus. Sed qualiscunque homo sis,

tamen quia homo es, videre mihi videor verecundiam tuam (si tamen non in te ipse est omnis emortua san- nitas) & quodammodo audio vocem tuam, quæ respondet: Absit, ut audeam oculos istos viros vel cogitare, vel dicere. Et in fine libri tandem, qui sanctos rejiciunt, eos universam Christi Ecclesiam rejicere testatur. Et Vincentius Lirinensis, Necess- se est, inquit, omnibus catholicis, qui sese Eccle- siæ legitimis filios probare student, ut sanctorum Pa- trum fidei, inhereant, adgloriantur, immorantur: 2. prophanas vero novitates detestentur, horrescant, per- sequantur. Concilio enim Ephesino divinitus placuit, nihil aliud posteris credendum decernere, nisi quod sacrata sibi consentiens sanctorum Patrum tenuisset antiquitas. Hætenus ille. Nec Ephesina solum sy- nodus ita sensit, sed Constantinopolitana sexta, ac- tione 22. in hæc verba. Et dixit sancta synodus: Omnino necesse est non solum secundum sensum sequi Sanctorum Patrum dogmata, sed eisdem vocibus uti cum illis, nihilque penitus innovari. Et iterum: Sanctorum Patrum dogmata sequi legem sanctæ Dei suscipiunt Ecclesiæ: Nec obstat, has sententias Sergii esse, non synodi, tam quoniam si hæreticus ipse Sergius, publica Ecclesiæ confessione victus, hanc nostram conclusionem negare non potuit, certe inimici nostri sunt iudices; tum quoniam synodus actione 17. & 18. sanctos ipsos Patres tanquam regulam sequitur, & synodus Lateranensis sub Mar- tino Quinto can. 11. & 12. quæ omnes consonantes Ecclesiæ Patres respondent, ea Catholicam, & Apo- stolicam Ecclesiam respuere dicit, & quæ credunt, credere. Id quod non modo Augustini, Vincentii, Conciliorumque gravissimis testimoniis, verum etiam invictissimis rationibus confirmari potest. Nam si Sancti in aliquo fidei dogmate falsi sunt, & populi, qui eos sequebantur, falsi fuissent. Con- stant enim, populum Christianum antè nos fidei san- ctorum doctorum acquiescisse. Neque enim aliter fi- dem in Jesum habere poterat, nisi haberet etiam in sanctos ejus. (*) Gratias ago Deo meo, ait Pau- lus ad Philemonem, audiens fidem, quam habes in Domino Jesu, & in omnes Sanctos ejus. In quæ verba Hieronymus: Quicumque, inquit, Deo credi- dis, aliter ejus fidem recipere nequit, nisi credat & in Sanctos ejus. Non est enim in Deum perfecta fi- des, quæ in ministros ejus infidelitate tenuatur.

Præterea cum quædam ad fidem pertineant, (quod etiam sæpe dictum est, dicendum est tamen sæpius) quæ plebs penitus ignorat, si sancti omnes in fide re- rum hujuscemodi decepti fuissent, Ecclesia certe fuisset decepta. Ad hæc, Sanctorum omnium fide repulsa, magna ex parte Christi, & Apostolorum traditiones repellentur. Non enim aliunde apterius, quam ex Sanctorum veterum testimonio plerasque Apostolicas traditiones agnovimus. Unde in septi- ma synodo generali, actione 1. Anathematismus 7. Basilii poenitentis sic habet: Qui doctrinas sancto- rum Patrum, & traditionem Catholicæ Ecclesiæ con- temnunt, quique causantur, & voces Arii, & Nesto- ri, Eurychis, & Dioscori iustant dicentes, quod nisi satis ex veteri, & novo Testamento instructi es- semus, sanctorum Patrum, & Catholicæ Ecclesiæ traditiones sequeremur, execratio. Hæc igitur duo

ita sunt connexa atque conjuncta, ut divelli ac dissociari non possint, doctrina sanctorum Patrum, & Ecclesiae traditio. Quisquis unum istorum tentavit labefactare, alterius quoque fidem concutiat necesse est. Atque ejusdem synodi actione 7. tomo quinquagesimo, Epiphanius pro synodo sic ait: *Quod si is, qui hanc expositionem contra venerandas imagines edidit, asserit, se a sanctis patribus, qui circa ea tempora floruerunt, non fuisse receptum, quomodo ea, quae sancti patres non probaverunt, nos qui indigni sumus, ut discipuli eorum nominemur, recipiamus?* Neque synodus hanc modo, verum reliqua concilia omnia, omnes pontifices ac sancti doctores hac via & ratione universas haereseis resutaverunt. Non enim commode aliter poterant, nisi & in scripturis ipsi canonice, & in reliquis fidei decretis majorum sententiam, ut acceperant, tenuissent. Quae de re libet prorsus verba Vincentii Lirinensis adscribere. Sacra, inquit, *vetustatis auctoritate prophane novitatis coneremus audaciam. Neque hoc sane novum, siquidem mos iste semper in ecclesia viguit, ut quo quisque florere religiosior, eo promptius novellis adinventionibus contraires. Exemplis salibus plena sunt omnia: sed ne longum fiat, summam nonnulla ac breviter perstringemus, ut omnes lucet clarius videant, beatorum Apostolorum beata successio qua via semper ingressa novas doctrinas refutavit. Intellegebant enim viri sancti atque prudentes, nihil aliud rationem pietatis admittere, nisi ut omnia, quae fide a patribus suscepta forent, eadem filiis consignarentur: idque esse proprium Christianae modestiae ac gravitatis, non sua posteris tradere, sed a maioribus accepta servare. Ducatum quippe praebet nobis religio, non nos religio: nec majorum sensa qua volumus trahemus, sed potius qua illa trahunt retrahuntque sequemur. Haec tenus ille. Utrum vero idemque praecipuum ejus rei, quam dixerat, exemplum afferat ex Ephesino concilio, ubi cum de faciendis fidei regulis contra Nestorium disceptaretur, decretum est, ut sanctorum patrum in medium sententiae proferrentur. Quod cum ita factum esset, Nestorius tanquam catholicae vetustati contrarius, damnatus est. Cyrillus vero, tanquam sacrosanctae antiquitati consentaneus, est probatus. Sed, ut ipse idem dixerat, *exemplis salibus plena sunt omnia*. Sic enim Hieronymus Helvidii dogma revocavit; sic Basilius ad Amphilochem Spiritus sancti divinitatem asseruit; sic Aug. Donatistae & Pelagianos refellit; sic Paulus Samosatenuus (1.) a celebri quodam scriptore superatus est? sic Theodoretus Alexandrini concilii definitiones comprobavit (2); sic Leo Papa apud Leonem imperatorem Eutychem huiusque sectatores confudit, asseruitque, a sanctis doctoribus consentientibus nullos nisi impios & haereticos discrepare; sic Agatho Papa ecclesiasticum dogma de duplici Christi voluntate & operatione firmavit (3), nempe sanctorum scriptorum consentientibus testimoniis: quibus ea solum ratione haeretici respondere se posse existimant, si libros depravassent, & alia ex eisdem sanctis testimonia vel mutila, vel etiam confecta in confirmationem erroris adduxissent. Neque enim negare san-*

ctorum auctoritatem integrum vel haereticis videbatur. Quorsum autem post vetera exempla nunc novitia proferamus? ex Bernardo epistola 77. ad Hugonem, ex Innocentio. De presbytero non baptizato, cap. Apostolicam, ex concilio Florentino, ex multis quoque aliis, quo ne longum sit, missos in praesentia faciemus. Satis enim nobis, si modo in philosophia Christiana aliquid proficimus, positis exemplis rationibusque & testimoniis, persuasum esse debet, sanctorum omnium communem sensum certam fidem facere catholicorum dogmatum, ac proinde ex omnium auctoritate certa argumenta deprimi Theologicis conclusionibus confirmandis.

SATISFIT ARGUMENTIS CAPITIS PRIMI. Id quod sexto hoc demum loco erat nobis constitutum. Constitutum autem longa oratione id quidem; (quomodo enim rem tantam verbis paucioribus explicaremus) sed adeo praecclare tamen, ut tenebrae, quas adversarii veritati offundere, suis argumentationibus conati sunt, jam superioris disputationis luce fugatae esse videantur. Certe primum, secundum, & tertium argumentum, post ea, quae dicta sunt, nulla responsione egent. Sed ne ratio illa quidem deinceps apposita. Eadem enim non magis contra veteres sanctos, quam contra patres conciliorum omnes, atque adeo contra totam ecclesiam valet. Ita nos antea duobus illam locis refutavimus. Osiandri ergo & Cajetani scrupuli modo restant, qui si fuerint exempti, nihil profecto erit amplius, quod sexto loco explicando desideretur.

CAPUT IV.

Nonnullos Osiandri & Cajetani scrupulis eximis.

CUM igitur contendit Osiander, & expositores utque ab Apostolis universos in prophetiae illius intelligentiam errasse, primum nihil nobis contrarium assert. Nam, ut Vincentius Lirinensis recte dixit, *Antiqua sanctorum patrum consensus non in omnibus divinae legis quaestiuiculis, sed solum in fidei regula nobis certo est sequenda, atque in his praecipue quaestionibus, quibus catholici dogmatis fundamenta nituntur*. Quod etiam capite superiore paulo latius explanavimus. Porro autem Oseae Prophetia an in sensum literali, an in allegorico ad Christum referenda sit, ad fidei quaestionem non pertinet. Ita quamvis sancti in hoc falsi fuissent, non in re gravi, sed quae parvi momenti in ecclesia est, fuissent falsi. Deinde falsum est, omnes auctores usque ab Apostolis locum illum in sensu solum allegorico ad Christum retulisse. Referunt quidem omnes ad populum Israel, & ad Christum quoque referunt, sed non omnes asserunt per allegoriam id fieri; quin nonnulli affirmant, eundem scripturae locum plures habere interdum sensus literales. Postremo, si dicamus sensum esse allegoricum, nullus est error. Nam objectioni Osiandri Hieronymus in comment. super Oseam docte respondet. Vana igitur ista ratio apud eos valet, qui ipsi decipi fallique volunt. Graviore constantioresque admonendi sunt, ut animadvertant, ne callida altera ratione capi-

(1) *Eus. 5. l. eccl. hist. c. 28.*(2) *6. Synod. ad. 4.*(3) *L. 6. hist. trip. c. 20.*

antur. Aperte enim sophisticantem nemo non videt, nisi qui admodum est indoctus: Callidos ille & occultus sophista, ne veritatis specie fallat, studiose cavendum est. Nec enim facile agnoscitur. Nec vero existimari velim, Cajetanum aut in sophistis esse censendum, aut assevere, vafre, malitiose quempiam fallere voluisse. Sed vir ingeniosus & doctus non fallebatur, nisi specie quadam obscuræ rationis. Quocirca quoniam vim habet majorem, quam ceteri ad decipiendum, majori cura & diligentia ab hoc sane cavendum est.

Argumentatur itaque Cajetanus: Non alligavit Deus expositionem scripturæ sacræ præfectorum doctorum sensibus, &c. Imo vero alligavit, si omnes ad unum in eandem sententiam concurrerint. Tenentur enim universi catholici sensum ecclesiæ sequi. Sensum autem ecclesiæ fuisse, qui idem fuit doctorum ecclesiasticorum omnium, explicatum est paulo ante satis, ut arbitror, diligenter. Nec ecclesiæ nunc de scripturarum sensu indicat divinando, sed ex traditione majorum eas interpretatur. Quemadmodum enim, si qua alia fidei quæstio occurrerit, ecclesiæ judicium nihil novi auribus Christianæ plebis inserit, sed majorum antiquam in ea re fidem & inquiri & sequitur; ita, cum de sacrarum literarum sensu existit aliqua contraversia, nullam novam intelligentiam a censura ecclesiastica expectare debemus, sed eam, quæ magna facta disquisitione patrum nostrorum communem esse constitit. *Spery* inquirunt, nobis & posteris solis exponendi sacras literas, nisi transferendo de libro in quærentium. Minime vero gentium. Nam, ut illud præteream, quod in sacris Bibliis loci sunt multi, atque adeo libri integri, in quibus interpretum diligentiam ecclesiæ desiderat, in quibusque proinde juniores possent & eruditionis & ingenii posteris ipsi quoque suis monumenta relinquere; in illis etiam, quæ antiquorum sint ingenio & diligentia elaborata, nonnihil nos Christiano populo, si volumus, præstare & quidem utilissime possumus. Possumus enim vetustis novitatem dare: obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam dubiis fidem, omnibus naturam suam; & naturæ suæ omnia. Sed quoniam huc Cajetani argumento Vincentius Lirinensis doctissime elegantissimeque respondit, verba nos ipsius ascribemus, digna illa profecto, quæ aureis literis scriberentur. *Esto*, inquit, *Doctor*, quasi *Beseleel*, (1) & præfectorum divini dogmatis

gemmas exsculpe, fideliter coapta, adorna sapienter; adifice, splendorem, gratiam, venustatem, intelligatur te exponente illustris, quod antea obscurius credebatur. Eadem tamen, quæ didicisti, doce, ut cum dicas nove, non dicas nova. Sed forsitan dicet aliquis: Nuliusne ergo in ecclesiâ Christi profectus habebitur intelligentiæ? habeatur plane & maximus; sed ita tamen, ut vere profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, ut in semetipsa unaquæque res amplificetur: ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Immitetur, animarum ratio rationem corporum, quæ licet annorum processu numeros suos evolvant & explicent, eadem tamen, quæ erant, permanent. Parva lactentium membra, magna juvenum, eadem ipsa sunt tamen: quæ parvulorum artus, tot virorum? & si quæ illa sunt, quæ ævi maturioris ætate pariantur, jam in seminis ratione præinserta sunt, ut nihil novum postea præferatur in sensibus, quod non in patris jam ante latitaverit. Quod si humana species in aliquam diinceps non sui generis vertatur effigiem, aut certe eadatur quippiam membrorum numero vel detrahatur, necesse est, ut totum corpus vel prodigiosum fiat, vel etiam intercidat, vel certe debilitetur. Ica etiam sacrarum literarum intelligentia sequatur has decet progressuum leges, ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublevetur ætate: incorrupta tamen, illibataque, permaneat. Et paulo post, Quodcumque igitur, ait, in ecclesiæ paradiso Dei agricultura, patrum labore satum est, hoc iacem filiorum industria colatur, floreat, manuveſcat, proficiat, perficiatur. Et prisca illa celestis philosophiæ dogmata a posteris excutuntur, limentur, poliantur. Sed nefas est, ut commutentur, occurrantur, mutantur, humanorumque ingeniorum quasi extranea additamenta recipiant: Accipiant licet evidentiam, lucem, distinctionem, sed retineant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem. Hactenus ille. Cujus tota ratio eo mihi videtur probabilior, quo magis ex Apostolo ad Ephel. 4. videtur esse deprompta. Ubi illam corporalis augmenti similitudinem adeo & aperte, & copiose protecurus est, ut nulla mea oratione opus sit. Tantum fuerunt lectores admonendi. De sexto autem loco hactenus. Jam ad septimum tranſeimus, hoc est, scholæ novæ auctoritatem. De qua etſi nonnihil fortasse novi dicturus sum, ea tamen, quæ pios lectores probaturos esse confidam.

(1) *Exodi* 36.

Finis Libri Septimi.

DE AUCTORITATE DOCTORUM SCOLASTICORUM,

Quæ septimo loco posita est.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

*Lutheranorum in Theologiae furor: quinam veri
nominis Theologi censendi.*

Equitur locus huic disputationi vel maxime necessarius, qui Scholæ Theologicæ continet auctoritatem, quam hæretici juniores non modo elevant, & extenuant, verum etiam explodunt, & exorbitant. Ac signifer impietatis Germanicæ Lutherus, Wicleffi in hoc, ut in aliis, discipulus, in libro quidem adversus Jacobum Latomum asserit, Theologiam scholasticam esse nihil aliud, quam ignorantiam veritatis, inenemque fallaciam, quam ad Colossenses cap. 2. Apostolus præcavit. In libro autem de abroganda Missa privata, Academiis dicit esse Antichristi iupanaria. Philippus vero Melancthon in Apologia contra Parisienses, Latetie natam esse, ait, prophetiam scholasticen, quæ admissa, Evangelium obscuratum, ac fidem extinctam. Breviter, Lutherani omnes ad unum scholæ nostræ auctoritatem & mihi contempnant, & inimice insectantur. Atque hinc fortasse tanquam ex primo fonte reliquæ illorum hæreses derivatæ sunt. Principio namque, quod erat facile, scholæ auctoribus contemptis, scholæ quoque judicia contempserunt. His neglectis, mox necesse erat, Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Ambrosius, Basilii negligenter, quos Theologi recentes dogmatum suorum auctores habebant. At antiquis Sanctis posthabitis, despectui quoque habita sunt eorum consilia. Unde consecutum est, ut & libros quosdam canonicos, & ecclesiasticam auctoritatem Lutherani considerent. Adeo verum illud est, qui minima negligit, paulatim desluit. Abiit invidia verbo. Nec enim minima scholæ auctoritas esse potest, quam parvi facere nemo sine fidei discrimine potest. Connexæ quippe sunt, ac fuere semper postulatam scholam scholæ contemptio, & hæresum pestes. Quamobrem tunc etiam hunc locum, neque facile, ac breviter, ut mihi videtur, expediam. Nam etsi facultatem disserendi a Dialecticis exercitationibus acceptam scholastica in nobis Theologia amplificavit; neque enim mediocrem a primo tempore ætatis in eo studio operam, curamque consumpsimus: at hic sane quamquam in loco proprio versamur, non ad copiam nostram nos in utramque partem exercere volumus, sed ad nostrum morem tenenter angustoque disserere. Sed in omni oratione memento, Lector, eam me defendere scholæ doctrinam, quæ sacrarum literarum fundamentis consistit. Ex quo id efficitur, quod ego magno

cum assensu omnium dicere me video, miserram esse scholæ doctrinam, quæ se citulis magisterii defendat; miserram etiam, atque haud scio an multo magis, quæ detractæ scripturæ sacræ auctoritate, syllogisticis contortis de rebus divinis philosophatur; imo ne de rebus divinis quidem, sed nec de humanis; verum de his, quæ nihil ad nos attineant. Intelligo autem fuisse in schola quosdam Theologos aceptorios, qui universas quæstiones Theologicas frivolis argumentis absolverint, & vanis, invalidisque ratiunculis magnum pondus rebus gravissimis detrahentes, ediderint in Theologiam commemarioria vix digna lucubratione anicularum. Et cum in his sacrorum Bibliorum testimonia rarissima sint, conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis Sanctis oleant, nihil ne ex gravi philosophia quidem, sed sere e puerilibus disciplinis; scholastici tamen, si superis placet, Theologi vocantur: nec scholastici sunt, nedum Theologi, qui sophismatum sæces in scholam inferentes, & ad risum viros doctos incitant, & delicatioris ad contemptum. Quem vero intelligimus scholasticum Theologum? aut hoc verbum in quo homine ponimus? Opinor in eo, qui de Deo, rebusque divinis apte, prædenter, doctè e literis, insitutusque sacris ratiocinetur. Quod etsi ita esse pluribus verbis postea disserendum est, illud tamen nunc brevi confitemur est, nisi quis is sit, esse Theologum scholæ neminem.

Intelligo etiam in schola fuisse nonnullos quasi ad discordiam natos, qui tam optime disseruisse se putant, cum contra doctores dixerint, ut non tam verum invenisse velle videantur, quam adversarios convincere, concertationibusque & rixis totas charitas implere. Atque hos, sunt in Ecclesiâ multi, qui tamquam milites auctorati vel tuerentur, vel impugnant, & tota eorum de re Theologica disputationum partium studium est, contentio, atque dissidium. Quos ego probare nec debeo, nec possum. Nam quamvis dissentientium inter se reprehensiones non sint vituperandæ, concertationes tamen in disputando pertinaces indigæ philosophia prophana, nedum sacra doctrina, mihi videri solent. Nec enim, quod Cicero disertissime dixit, disputari sine reprehensione, nec cum pertinacia recte disputari potest. Atque illud vere a Publio dictum est, veritatem nimium altercando amitti. Minime vero assentior iis, qui ex circularum scholasticorum disputationibus ortam esse pertinaciam volunt, irritationemque scalpendi omnia. Quin istiusmodi malorum exitium in moribus esse culpam, non in schola. Moderati enim, nec contentiosi homines, nec pertinaces, quasunque res sobrie, ad temperantiamque definient. Quod cum omnibus est faciendum, qui disciplinam quamlibet profitentur, tum

tem nemini potius quam Theologo. Fuere autem sine dubio in schola multi, qui his vitis declinatis, rem Theologicam graviter sane ac modeste tractarunt. Nam quos isti pertinaces vocant, omniaque scalpentes Theologos, paucos, si vere loqui volunt, significare possunt. Qui etiam mihi, si cui maxime displicent: sed propter paucorum vitia non est omnium corona traducenda; quod & si plerique Theologi in his vitis essent, iniqua esset adhuc ista calumnia. Quemadmodum enim nemo iustus & prudens universos adolescentes accusat, quamvis plurimum sint libidinosi, quoniam libido non est omnium adolescentum, sed non proborom: sic quoniam ista scholastica pertinacia Theologorum levium est, non omnium, inique profecto, ut modo dicebam, schola traducitur propter ea vitia, quæ non sunt scholæ, sed inertis, vanæ, contentiosæ scholæ. Theologos itaque scholasticos, qui modo hoc cognomine digni sunt, asserere quidem, & vindicare volo, idque faciam, si prius scholæ proprium institutum, & rationem docendi propositam ostendam, quæ minime intellecta, nihil recte aut pro illis, aut contra illos dici potest.

C A P U T II.

Multiplex Theologiæ Scholasticæ munus exponit.

Theologiæ scholasticæ proprium munus, quantum & a maioribus accepimus, & huius facultatis alumni quotidianis fere congressibus experimur, illud primum est, ut quæ in sacris literis & Apostolorum traditionibus abdita continentur, ea in lucem quasi e tenebris eruantur. Colligit enim Theologus ex principiis fidei a Deo revelatis conclusiones suas, atque in principiis ipsis implicitas per argumentationem naturæ consentaneam explicat. Quemadmodum enim Musica facultas ex iis, quæ sunt in Arithmetica posita, ea ratiocinando connectit, quæ sunt in numeris sonantibus aut consona, aut dissona; ita scholæ Theologia ex his, quæ fides posuit, ea quæ sunt consequentia, naturæ ratione conficit, de Deo, rebusque divinis. Quod si Astrologia, Musica, perspicendi facultas, atque alia id genus disciplinæ, tamen ex alienis facultatibus quasi mendicæ, sed habentur in prætio tamen, tanquam utiles & necessariæ: æquissimam ille malus genius est, scholasticam disciplinam profligare vellet, quæ non ex Arithmetica, non ex Geometria, non ex Physica, sed ex sacris divinisque & literis & institutis docet, quid consequens sit, quid contra repugans? Nec vero audiendi sunt (1) qui scholasticas quæstiones ut curiosas reprehendunt, & scholæ temeritatem insimulant, quod de rebus longe semotis a capto nostro audeat pronuntiare, & tam multa definire, quæ citra salutis dispendium vel ignorari poterant, vel in ambiguo relinqui. Huius generis exempla ponunt: Quid discernat Patrem a Filio; Quid ab utroque Spiritum S. Quid intersit inter Filii nativitatem & Spiritus processionem; Utrum Spiritus sancti a Patre, & Filio proficiscentis unicum sit principium, an duo. Ita censent id præclari & magni Theologi esse, nihil ultra quam sacris li-

teris proditum est definire, hoc est, in Theologiæ principiis hæerere, mentem a consequentibus, & repugnantibus sevocare. Quorum sententia quid tibi velit non intelligo. Potest enim quicquam esse absurdus, quam sola disciplinæ principia habere definita, conclusiones vero, quæ certo atque evidenti syllogismo ex illis conficiuntur, aut ignorari velle, aut in ambiguo relinqui? Quod si in Geometria, Physica, Astrologiæ quicquam assereret, vere & iure rusticissimus haberetur. Sed de his hæcenus. Non libet enim mihi rem exploratam suadere, quod multi, & hi docti sæpe fecerunt. Itaque pergamus ad reliqua.

Habet rorūm hæc disserendi in schola facultas alium propositum scopum, fidei nostræ adversus hæreticos defendendæ. Est quippe doctoris scholastici, ut Magister sententiarum in procemio ex Augustino (2) tradit, scire, quemadmodum fides catholica & piis opuletur, & adversus impios defendatur. Quod si scholæ doctor non possit docere fideles doctrinam sanam, & eos, qui sanam non habent, redarguere, apud vulgus theologus esse aliquando poterit, revera nunquam erit. Atque ob eam causam scholasticorum disputationibus adeo sunt hæretici infensi, quod intelligunt, catholicam fidem, quam expugnare moliantur, horum studio doctrinæ muniri. Agnoscunt sane lupi canes, eoque odio prosequuntur: & scholæ nomen istis invisum est, quæ lupos arcet a gregibus, & eorum insidias porro cavet. Atque in hoc genere nihil est quidem admirandum. Illorum autem hominum genus mirari non desino, qui cum catholici & habeantur & sint, his plausus tamen excitare solent, qui nesciunt juventutem ad linguarum studium adhortari, nisi prius Theologos scholasticos maledictis figant, totisque concidant voluminibus. At suavissime maledicunt. Venenum animi linguæ mella tegunt, eoque perniciosius paratum, quo suavius obbibitur. At sunt morosi & prolixi scholastici theologi, si querimus, anxie etiam superstitioni: sed hæc, ut dixi, morum vitia sunt, non scholæ. At morositas tamen, & ea vitia, quæ theologis obiciuntur, habent aliquid exultationis vel iustæ, vel quæ probari posse videatur. Nam de rebus multis & variis non solum in genere, sed singulatim etiam differentes, non potuerunt hæc brevi oratione conficere. Hinc autem myriades articuloꝝ, quas illi reprehendunt, quæ si essent adagiorum, non reprehenderent, sed suspicerent. Accedit, quod perspicuitas non solet esse conjuncta brevitate. Obscuri namque sunt, qui breves esse laborant. Ita perspicui Theologi esse cupientes, longiores aliquando fuerunt. Adde, quod res difficiles & obscuræ, quas plurimas Theologi edisserunt, paucis explicari non queunt. Radibus quoque & imperitis schola sese attemperat, atque adeo pueri & quærit & definit, quæ doctis hominibus, iis etiam qui ingenio haud multum valent, supervacanea videtur. Scholastico demum more in utramque partem Theologi differentes, necesse est, ut quæcunque docent, longiore ea sermone complectantur. Anxia vero superstitionis quæ dicitur, religio est, non superstitio. Nempe non licet apud nos susque deque omnia ferri, sed scholæ norma decretoque universos, qui aut dispu-

tare

tare aut scribere de re theologia velint, certis oportet limitibus ac præscriptis lineis contineri. Hinc illæ lacrymæ. Illis libertas placet, imo vero licentia dicendi scribendique: nos cum de rebus theologicis disputamus, licentiam omnem & remanentem perhorrescimus. Sed totum hoc scholasticum differendi genus spinosum est: & pes spinis confusus gressum deinde fignē non valat. Scilicet tenerrimi istorum pedes sunt: & quos errores non pungunt, pungit disciplina, quam, ut ante dicere cœperam, ob id odio isti prosequuntur, quod ars est, quæ doceat tam propugnare fidem, tam hæreses expugnare. Id quoniam postremo libro sumus fide ac diligenter explicatori, breviter & sine disceptatione modo ponendum est. Nec enim decet omnia eodem loco demonstrare.

Speciat denique ad scholasticorum functionem, Christi Ecclesiæque doctrinam, quantum fieri potest, ex disciplinis humanis aut illustrare, aut etiam confirmare. Nam, quod Augustinus docuit, (1) vasa argentea & aurea, cæteramque Ægyptiorum suppellectilem, etiam si commodatam acceperimus, fore quasi nostra facere possumus, inque fidelium animis vendicare: & alienigenam mulierem, ut Heronymus admonet (2), rasis crinibus, rejectisque superfluis, ad Dei populum introducere. Id quod si, quo decet, temperamento gravitateque fiat, nemo, ut opinor, tam stultus futurus est, qui reprober, nisi horum nihil unquam reputaverit. Discunt theologi a David extorquere de manibus hostium gladium (3), & Golia superbissimi caput proprio mucrone trancare. Discunt a Pablo (4) vel inscriptionem fortissimè arte torquere in argumentum fidei, & quæ in aliam usum scripta sunt, ea ad emolumentum ecclesiasticæ doctrinæ convertere. Discunt cum Daniele ac Moysæ Chaldæorum Ægyptiorumque sapientiam, si non ut sequantur, at ut indicent atque convincant. Nec æquum est, ut, si adversum philosophos disputant, ignorent dogmata philosophorum: nam & si quispiam adversus Mathematicos velit scribere imperitus Matheos, risui patet 37. d. capit. *Qui de mensa*. Possem persequi multa hujus rei argumenta: sed ea ipsa, quæ dixi, sentio fuisse longiora. Ignoscet autem Lector. Nam & studio rerum nostrarum provectus sum, & schola est paulo loquacior, ne ab omnibus eam vitilis videar vindicare. De his igitur hæcenus. Egi enim secus, atque initio dixeram, & in loco pressio atque angusto spatia dicendi videor quæsisse. Sed difficile erat rem & ab alienis conscissam, & a quibusdam e nostris male tractatam ne levi quidem ratione farscire.

Tres itaque fines veræ theologiæ constituendi sunt. Nec enim tantum de scholastica, sed de omni omnino theologia dispero. Lutheranorum autem hæresis, si sibi consentanea esse velit, de scholæ instituto nihil queat dicere, in qua nunquam se exercuisse vel ipsa fatetur. Nemo autem audiendus est, qui de ea re, quam nec usu, nec ratione habet cognitam, disputabit. Quod si tria illa veræ theologiæ sunt communia, ea vero scholæ omnia præstat, certe in his perniciosus est error, qui scholam negligenter

dam esse existimant. Hæc est enim vera theologia, in qua omnia insunt, quæ sunt in theologo requirenda, scientia Dei, celestium rerum cognitio, humanarum prudentia & usus: ut tum hæc adfuerit, perfecta doctoris Christiani disciplina sit, & sine his esse non possit. Quod cum optatum maximumque sit, si id volumus adipisci, theologiæ scholasticæ opera danda est, sine qua nullam omnino perfectam in Ecclesiâ doctrinam consequi possumus. Ea vero neglecta, qui se Theologos esse arbitrantur, cum se denique errasse sentiant, cum eos aut disputatio cum hæreticis, aut gravis aliquis de perplexus conscientiæ casus experiri coget. Hæc vero quisquam scriptoræ sanctæ studiosus vereri debet, ne si scholæ studio sacrarum literarum studium retardetur. Nam & ad hunc fructum forendum non modo non retardat, verum etiam invitat atque allectat schola: nobis ipsi quidquid ad sacras literas attulimus, si modo aliquid attulimus, a doctoribus atque doctrinæ scholasticæ instructi ad eas & orati accessimus. Sed jam tempus est, ut doceamus, quod est nobis hoc loco præcipuum insitutum, an scholasticorum auctoritas firma argumenta theologiæ præstat, an infirma.

CAPUT III.

Præcipua Lutheranorum in Scholæ auctoritatem argumenta compelluntur.

1. ARG. Infirma autem ea omnia argumenta est, in se, quæ ab scholæ auctoritate derivantur, illa primò ratio habet, quod nec a sacerdotibus, nec ex Apostolorum institutis, neque ex ecclesiæ definitione scholæ auctoritas comprobatur: Comque scholasticis auctoribus Spiritum veritatis nusquam Dominus fuerit pollicitus, errare, ut homines possunt, atque adeo nullum argumentum ex eorum auctoritate firmum erit.

2. ARG. Item nullum est in schola certum dogma, sed partium factionibus plena sunt omnia. Nihil igitur certi ex scholæ auctoritate confici potest.

3. ARG. Præterea theologi scholæ omnes asseruere, matrimonium etiam sine ecclesiæ ministro contractum esse verè ac proprie novæ legis sacramentum. At hæc omnium communis sententia non solum non facit certam fidem, sed ne probabilis quidem videtur esse. In nulla igitur re alia scholæ testimonium certum erit.

At nos & quid sentiamus, & cetera etiam sentiamus, paucissimis quum fieri poterit exponemus: pugnabimusque pro scholæ auctoritate non affectu, sed ratione. Quamquam non sumus ignari, multos studiosè contra esse dicturos: quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omnino scriberemus.

CAPUT IV.

Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam esse etiam arguit defensio.

Quod fuerit Academiæ theologiæ institutum, quis progressus, quos institutores habuerit, quos-

(1) Lib. 3. de doct. Christian. cap. 4. Deut. 21. prodigo. (3) 1. Reg. 17. 51. (4) Act. 17. 23.

(2) In epist. ad Magnum orthodoxum, & ad Damasum de filia

quosque auctores, tametsi ad scholæ commendationem attinet, non est tamen huius loci dicere: ubi hoc solum conatur explicare, quantum habeat virum ad faciendam fidem argumentum ex scholæ auctoritate depromptum. Ea igitur re explicanda, sit prima conclusio.

1. CONC. Theologorum scholasticorum etiam multorum testimonium, si alii contra pugnant viri docti, non plus valet ad faciendam fidem, quam vel ratio ipsorum, vel gravior etiam auctoritas comprobabit. Videlicet in scholastica disputatione plurimum auctoritas obtrudere theologum non debet: sed si paucos viros modo graves secum habeat, poterit sane adversum plurimos stare. Non enim numero hæc iudicantur, sed pondere. Hanc vero conclusionem probare argumentis non debeo. Nam si quid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari non soleo: *perspicuitas* enim, ut ait Cicero, *argumentatione elevatur*. Certe ubi variaz sunt doctrinarum hominum discrepantesque sententiaz, Academicorum temperamentum imitari, & a rebus incertis certam assensionem cohibere debemus. *Quid enim tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate atque constantia, ut idem Cicero elegantissime tradit, quam, quod non satis explorare percepimus sit & cognitum, id sine ulla dubitatione defendere?* Quo loco sane arguendi sunt scholastici nonnulli, qui ex opinionum, quas in schola acceperunt, præiudiciis viros alias catholicos notis gravioribus inuolunt, idque tanta facilitate, ut merito rideantur. Nobis autem schola nostra magnam quidem licentiam dat, ut quodcumque maxime probabile occurrat, id nostro jure liceat defendere: sed non licet tamen eos, qui nobis sunt adversi, temere ac leviter condemnare. Alia sunt scholæ placita, de quibus mox dicturi sumus, alia sunt præcepta scilicet, de quibus modo loquimur. Quæ ab illis dissident, ea notam habent, quæ ab his, non habent. Nec enim si quid aut Scoticis aut Thomisticis pronuntiatis contrarium est, error illico est. Sed hæc hæc.

SECUNDA CONCLUSIO. Ex auctorum omnium scholasticorum communis sententia, in re quidem gravi, usque adeo probabilia sumuntur argumenta, ut illis refragari temerarium sit. Nam in quacunque arte peritis credendum esse, ratio monstrat. Nec enim sanus haberetur, qui nautis in navigandi ratione non crederet. Qui igitur in arte hac de Theologiarum dogmatibus differendi experimentibus & exercitiis nullam fidem habet, aut parum sanus, aut certe temerarius est. Deinde in Clement. uni. de summa Trinit. Patres concilii Viennens. *Opinionem illam, æquunt, quæ dicitur tam parvulis, quam adultis confecti in baptismo informantem gratiam & virtutes, tanquam probabiliorum, & doctorum modernorum Theologia magis consonam & concordem, fore a catholicis eligendam.* Si ergo in re, quæ olim inter ipsos etiam scholasticos theologos controversa fuerat, opinio concors juniorum tanti apud patres in concilio fuit; quanto magis nos res omni tempore ab schola præscriptas tenere ac revereri debemus? Et si opinatio ipsa theologorum recentiorum communis fidem facit concilio, illudque inclinat, ut definiat huiusmodi opinionem esse tenendam;

quid si non ex opinione, sed ex certo & minime circumductili animo quicquam theologi omnes præfuerint? An non exissimas, concilium Viennense pro ejusdem dogmatis firmiter in schola receptis graviore censura judicatorum? Scholæ igitur communem consensum non nisi impudenter & temere rejiciamus. Præterea cum inter ipsos Theologos scholasticos magna fere ubique dissensione certetur, ita ut in hac parte jure forsitan reprehendantur, certe non idem omnes assererent, nisi eodem divino spiritu permoverentur. Nec minus mirandum est, varias scholæ factiones doctoresque tam inter se discrepantes in unam eademque sententiam concurrisse, quam septuaginta interpret. ceteris (ut ferant) cellulis inclusos, in unam eandemque conventionem interpretationem. Non igitur potest esse verum illud, quod scholasticorum theologorum choro idem concinenti fuerit contrarium.

TERTIA CONCLUSIO. Concordem omnium theologorum scholæ de fide aut moribus sententiam contradicere, si hæresis non est, at hæresi proximum est. Scholæ porro placita, si ita vocare libet, in duplici sunt differentia. Altera ad philosophiæ magis rationem expediunt, quam fidei: altera ad fidem pertinent, moresque Christiano populo necessarios. Quæ ab illis dissident, ea scholastico theologo non sunt hæretica: quæ vero huic posteriorum rerum generi sunt adversa, ea non hic tanquam venena refugimus. Nam his hæreseos crimen, ut quod sit ipsum per se atrocissimum, impingere aperte & simpliciter non audeamus: in quo equidem sæpe theologorum requiro prudentiam. Absurdum est enim, ut crimen gravissimum nisi rebus quoque gravissimis impingatur. Sed ad rem. Ila conclusio, ut est a me posita, primum ostenditur, quod nullum dogma reperitur, quod eadem mente atque scholastici omnes certo ac firmiter asseruerint, quin idem in universum Ecclesia teneat, eorum auctoritate mota. Nam si aliquid invenire hæretici possunt, proferant, & tacebimus. Quod si nullum proferri potest, sine dubio, velint, nolint, id, quod scholæ totius auctoritate firmatur, verum est, si ad fidem, ut dixi, moresque pertinet. Adde quod nullum tam proprium scholæ decretum est, quod vel ex sacris literis, vel ex Apostolorum traditione, vel ex conciliorum aut pontificum definitionibus non habeat certam originem. Ita qui scholæ decreta resutant, hi semper inventi sunt & fontem, unde illa manant, repudiassent. Arque, ut uno verbo dicam, nemo qui in catholicis habeatur, omnes quæ discrimine theologos expolit. Quod abunde satis magnum argumentum est, sine fidei discrimine huiusmodi scholæ placita negari non posse.

Præterea si qua in questione universi Theologi eadem inter se concinunt, profecto si in eo errant, Ecclesiam item errandi periculo exponunt. Sive enim qui confessiones audiunt, sive qui ad populum habent conciones, utrique plebem instituunt, ut a Theologis acceperunt. Ita fit, ut Ecclesia eorum in fide communem errorem dissimulando, Christi fideles suo silentio deciperet. Error enim, cui non resistitur, approbatur: & veritas, cum non defenditur, opprimitur, ut Innocentius ait 83. dist. c. Er-

zoz: Atque Deus ipse si Theologorum omnium erro-
rem non aperiret, in necessariis Christiano populo
deesset. Quid enim facturus est populus imperitus,
nisi eos sequi, quos pro illo tempore Ecclesiasticæ
doctrinæ magistros accepit? An post hæc omnia
scholæ Theologia contemnenda est? Crederem, nisi
ejus auctoritate Ecclesia res plurimas dedisset.
Quippe trecentos abhinc annos, si quæ Ecclesia
hæreses condemnavit, si quæ de fide & moribus
decreta tulit, in utrisque scholasticorum subsidio
& diligentia vehementer adjuta est. Id quoniam
constat inter omnes, quibus vel consiliorum ge-
sta, vel negotia cognitionis fidei sunt cognita, sa-
teatur necesse est, doctores scholasticos summi o-
mnes in fide & moribus errare non posse.

Præterea, cum Dominus dixit, *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit*, non mo-
do ad primos Theologos, hoc est, Apostolos ver-
ba illa referebat; sed ad doctores etiam in Eccle-
sia futuros, quamdiu pascende essent oves in scien-
tia & doctrina. Quemadmodum igitur qui Theolo-
gos Christo succedentes contemnebat, Christum is
etiam Dominum contemnebat: ita qui Theologos
juniores antiquis succedentes despiciat, hic Christum
quoque ipsum despiciat necesse est. Unde Chrysost.
sive quis alius fuerit, in commentariis super Mat-
thæum imperfectis, hom. 42. *Cum audieris, in-
quit, aliquem beatificantem antiquos doctores, proba
qualis est circa suos doctores. Si enim illos, cum qui-
bus vivit, sustinet & honorat, sine dubio illos, si cum
illis vixisset, honorasset. Si autem suos contemnit, si
cum illis vixisset, illos contempnisset. Hæcenus ille in
ea verba Christi, hæc vobis, qui edificatis sepulchra pro-
phetarum, & ornatis monumenta justorum, & dicitis:
Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus
socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimo-
nio estis vobismet ipsis, quod fidei estis eorum, qui
prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram pa-
trum vestrorum. Nimirum Phariseorum instar hæ-
retici ratiocinantur. Si essent scholastici doctores,
quales erant Hilarius, Hieronymus, Basilus, seque-
reremur eos: si in diebus Augustini, Ambrosii,
Hieronymi fuissetis, non essemus socii Manichæi,
Novati, Vigilantii, Pelagii, Joviniani. Itaque te-
stimonio sunt, quod filii sunt eorum, qui sanctos
antiquos contempserunt, cum juniores scholæ Theo-
logos pro nihilo putant. Postremo, ut ad Eph.
4. Apostolus docet, *Alios dedit Christus in Ecclesia
Apostolos, quosdam Prophetas, alios vero Evangelis-
tas, alios autem Pastores & Doctores, ad consumma-
tionem sanctorum in opus ministerii, in edificationem
corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem
fidei in unum perfectum: ut jam non sitis parvuli
fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ.*
Quamdiu igitur Christi corpus, hoc est, Ecclesia
fuerit, ad divinam procurrationem pertinebit, ut
ii, qui in Ecclesia sacre doctrinæ doctores habent-
ur, tanquam a Deo dati veritatem in fide teneant,
ne populus parvulorum more circumferatur (1).
Nec verò si hoc Apostoli testimonium æque pro
antiquis & junioribus facere dicimus, juniores
Theologos præcis illis mox æquamus: (scimus
enim, quantum antiquitati deferendum est, quantum*

etiam sanctitati) sed firmum esse hunc etiam locum,
tum ex multis aliis, tum ex hoc Apostoli testi-
monio, pro nostra quidem virili contendimus. Re-
cte ne, an secus, aliorum esto judicium. Nos
enim in argumento novo, ubi nullum, quam imi-
taremur, habebamus, quæ nobis probabilissima vi-
sa sunt, ea lectoribus exposuimus. Si quis vero sic
nostra rejiciat, ut adducat meliora, volentes ac li-
bentes amplectemur. Nihil autem necesse est, de me
ipso dicere mihi. Quamquam non est verendum,
ne vera & aperta de me prædicans, nimis videar aut
insolens, aut loquax. Sed atcumque hunc scholæ
locum ego tractavi, gratissimum, ut puto, Theolo-
gis feci; quoniam cum explicatissime de ea re dis-
cuerim, discant hodie a me, quibus facillime ratio-
nibus scholasticæ Theologiæ asserere & gravitatem
possint, & auctoritatem. Atque hæc hæcenus. Nunc
objectiones a principio contra positas repellamus.

CAPUT V.

*Respondet Argumentis Capituli tertii; docetque quid
de variis Theologorum placitis statuendum.*

RESPON. AD 1. **A**C primo quidem argumento
refellendo non est opus quic-
quam præter ea, quæ sunt dicta, adjicere. Osten-
dimus enim, ut opinor, scholasticæ Theologiæ asse-
rendæ non deesse Ecclesiæ scripturæque sanctæ testi-
monium. Quæ testimonia nos habuimus, ea jam pro-
tulimus: ab aliis forte post & plura & graviora pro-
ferentur.

RESPON. AD 2. Secundum etiam argumentum ni-
hil minus confutatum est. Diximus enim, id quod
etiam sæpe dictum est, dicendum est tamen sæpius, sa-
ctiones in schola, quasi juratas, studium contradicen-
di, & si quæ sunt similia mala, non scholæ, sed homi-
num vitio contigisse. Alioqui decreta multa sunt
inter scholasticos certa & firma, eoque magis, quo-
nulla unquam factio ea in questionem revocavit.

RESPON. AD 3. At tertium argumentum diffi-
cillimum est, egerque disquisitione non parva.

Quare si longiorem orationem huius argumenti
difficultas exigit, non debet Lectori molestum esse:
nam orationis longitudo magnitudine utilitatis pensa-
bitur. Principio autem Theologos omnes admonitos
esse velim, ut sepositis non affectibus modo, sed
opinionum etiam præjudiciis, de causis fidei proden-
ter graviterque decernant. Non enim si quidquam in
schola bonis etiam temporibus inveteravit, mox fidei
dogma existimandum est. Sunt autem nonnulli, qui
per eas persuasiones, quibus a principio sunt imbu-
ti, de rebus gravissimis sententiam ferunt, temere-
ritate quadam, sine judicio, repentino quasi vento
incitati, quæ longe alia esset, si judicio conside-
rate constanterque lata fuisset. Hi autem in eo
primum errant, quod scholæ opiniones a certis
constantibusque decretis non separant. Deinde er-
rant in eo, quod duo rerum genera confundunt,
unum earum, quæ ad religionem attinent, ea-
rum alterum, quæ hanc ne attingant quidem. Ac
si sanctorum veterum consensus, ut libro superio-
re definitum est (2), non in omnibus legis questio-
nibus

nibus sequenda nobis, & tenenda est, sed solum in fidei regula; nec quævis illorum etiam in re gravi communis opinio fideles astringit, sed fixum constanque iudicium: ecquid de recentioribus scholæ Theologis dicere oportet, quos veteres illi longe & vitæ merito, & scripturarum usu, & auctoritatis pondere superarunt? Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me viri multi pili cupiunt commemorare, tamen causa postulat, tamen quia postulat, non flagitat, præteribo. Quoniam vero utriusque erroris exempla, cum alias sæpe posui, tum in duodecimo libro varia etiam adiuncturus sum: uno nunc exemplo contentus ero; quod satis erit tamen, ut illi, qui in censuris Theologicis præcipites esse se sent, suæ temeritatis admonentur.

Magister ergo sententiarum dixit (1), baptis-
mi sacramentum fuisse ante Christi mortem, & a
Christo ipso institutum, & ab Apostolis ministratum.
Huic D. Thomas, ceterique scholæ Theologi
assensu sunt. Nimirum Divum Augustinum (2)
Magister secutus est, cujus opiniones schola liben-
ter amplectitur. At enim si quilibet forte contra
suerit opinatus, baptisma novæ legis verum & pro-
prium, idemque primum sacramentum non prius
a Christo editum, quam in cruce passus sit, non
statim vexare eum gravi Theologiæ censura debe-
mus; sed primum illud expendere, num Theologi
hoc loco, quasi re certa & confecta, quicquam
plane suo iudicio definiant, an potius re nondum
latis ad liquidum explorata probabiliter opinentur:
deinde id etiam vestigare, pertineat ne ad catholi-
cam fidem, Christum sacramentum hoc ante passio-
nem suam edidisse, an non. Ac Magister sententia-
rum quidem nihil certo statuit, sed probabiliorum
opinionem elegit. *Communis*, inquit, *dicitur*, &c.
Augustinus quoque, *Baptizabat Christus*, inquit
(3), *non per se ipsum, sed per discipulos suos.*
*Quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive bap-
tismo Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quod
magis credibile est, baptismo Christi.* En Augusti-
nus non certo pronunciat, Apostolos prius esse bap-
tismo Christi baptizatos, quam illud baptisma ad-
ministrarent, cujus Joannis tertio & quarto capi-
te mentio fit. Quin ubique docet (4), nos igno-
rare, quando Apostoli fuerint baptizati. Nullo au-
tem pacto sit verisimile, si Apostoli veri sacramenti
baptismatis jam inde administrari erant, eos non
prius idem sacramentum accepisse. Quo fit, ut
utrumque juxta in opinione, non firmo constanti-
que decreto situm sit.

Præterea & in forma baptismatis illius Scholasti-
ci dissident. Nam Magister & Adrianus existimant,
Apostolos tum etiam in nomine Trinitatis bap-
tizasse, id quod ego mihi persuadere non possum. Alii
vero tradunt, eos baptizasse in nomine Jesu Chri-
sti, id quod verosimilius est. Sed hæc in baptismi
forma tanta dissensio a certitudine dogmatis aliena
est. Non itaque certum quippiam Theologi de hac
re statuere voluerunt. Nec Divi Thomæ verba, si
quis attente legat, aliud pro se ferunt. *Videtur*,
inquit, *quod baptizatus ante Christi passionem fuit*
institutus, &c. Quo scilicet verbo Divus Thomas
utitur fere solet, cum res non est plana & definita.

Itaque existimo, Divum Thomam, cum dixerit,
Videri, hoc ipsum tenuisse, quod disserit, videri
modo, non etiam oportere. Quid autem defini-
visset vir alioqui prudens, & gravis in ea re,
quam rem ad fidem nihil autinere intelligeret? Non
enim aut e literis sacris, aut ex Apostolorum in-
stitutis colligi certo potest, baptisma, quod Apo-
stolis statim a conversione sua in usu erat, peccata
remittere, gratiam conferre. Nam quod Augu-
stinus refert. (5) *Qui lotus est, non indiget, nisi*
ut pedes lavet, sed est mundus totus; id non oportet
de baptismi mandatis intelligi, sed de ea, de
qua postea (6) *Jam vos mundi estis propter sermo-
nem, quem locutus sum vobis.* Quod vero a quib-
dā refertur, *Ego nesciebam eum, sed qui misit*
me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem
*videris Spiritum descendentem, & manentem su-
per eum, hic est, qui baptizat Spiritu sancto*; id
nihil etiam cogere ultro quoque ipsi fatentur, qui
eo testimonio abutuntur. At constat Apostolos bap-
tizasse, Joannis 3. & 4. cap. & non baptismo
Joannis, ut notum est: ergo baptismo Christi. Sic
enim Magister argumentatur. Sed hoc argumentum
infirmitus & incertius est, quam ut quid firmum
certumque coniciatur. Baptismus enim Joannis dupli-
citer vocari potest, ut Joannis instituto & auctori-
tate exhibitus, aut baptismus aque, quale bap-
tisma Joannis erat, qui videlicet nihil aliud esset,
quam meditatio quædam & præparatio ad novæ le-
gis sacramentum. Baptismus item Christi aut sic
vocari potest, quia Christo jubente & auctore mi-
nistratus est, aut quia institutus a Christo ad ab-
luenda peccata. Diceretur ergo, nec absurde id qui-
dem, illud Apostolorum baptisma, cujus Joann. 3.
& 4. capite mentio fit, non fuisse Joannis Bap-
tis-
mæ in prioro sensu, sed in posteriore tantum;
fuisse autem baptismum Christi, quoniam illius præ-
cepto & auctoritate Apostoli baptizabant. Unde si
quis colligat, jam tum illum fuisse verum novæ legis
sacramentum, pari ratione argumentabitur, Unctionem,
qua Apostoli ante passionem usi sunt, jam
inde a principio fuisse verum & proprium extremæ
unctionis sacramentum. Quod tamen nonnulli
Theologi asseruerint, non tamen expeditum est.
Apud veros sane gravesque Theologos, Unctionem
extremam sacramentum esse, fidei dogma est: an
ante Christi passionem, an post fuerit institutum,
nihil ad rem existimant pertinere. Quod idem & de
sacramentis Confirmationis & Pœnitentiæ sentiunt.
Nec video, cur de baptismis nos aliter sentiamus,
putemusve fidei questionem esse, num ante passio-
nem Christi hoc sacramentum fuerit institutum. In-
stitutum enim esse, dictum quidem est proclive. Ita-
que fere Theologi loquuntur, sed quis est tandem, qui
hoc esse verum idoneis argumentis ostenderit? Quid
quod Theophylactus in cap. Joann. tertium, &
Chrysostomus homilia in Joann. 28. disserere negant,
illud baptisma, de quo agimus, sacramentum esse,
quod peccata remitteret, gratiamque conferret?
Quid quod Hieronymus in dialogo adversus Lucife-
rianos, cum duplex baptisma dissinxisset, perfectum &
imperfectum, non obscure docet, nisi in cruce &
resurrectione nullum baptisma perfectum esse? quam-
obrem

(1) 4. dist. 3.

(2) Tract. 5 & 14. in Joann. & in Epist. ad Seleuciam.

(3) In epist. ad Seleuciam.

(4) De Orig. anime ad Vincent. Pistor. l. 3. c. 9.

(5) Joann. 13. 10.

(6) Joann. 13. 3.

ebrem Joannis baptisma fuisse imperfectum? Quid quod Leo in epistola ad Episcopos Siciliæ inscripta, eorum omnino videtur sententiæ subscribere, qui contenderent Baptismi sacramentum, non quando Christus a Joanne baptizatus est, sed post resurrectionem editum & constitutum? Quæ non eo dixi, candide Lector, quo scholæ communes opiniones improbarem. Nos enim ea Theologia plus utimur, in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab opinione communi. Quid ergo est? Primum opinionem a dogmate secerni & internosci volumus: deinde Theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerumque brevis est & ad tempus, sed maturo judicio de rebus hisce pronuncient, in quibus præsertim non ita facile expediri potest, ad fidem pertineant, nec ne. Nam si in exemplo quod modo posuimus, eas rationes scripturæque testimonio liberes adungere, quibus a contraria parte adversus communem scholæ opinionem pugnari potest, quæstio forte in utraque partem adeo ambigua redderetur, ut difficile esset judicare, utra cum fide magis & religione consentiat. Sed, ut dixi, non disputo nunc, scholæ communis opinio verane, an falsa sit; quanquam ab Instituto nostro non adeo sortassis alienum: sed id ago, scholasticas opiniones oportere a decretis sejungere, fideique quæstiones ab his, quæ modo hæc, modo illuc transferuntur, & sine pleratis iustura possunt in utraque partem disputari. Decreta arte tenere debemus, accurateque defendere: opiniones non item, sed si non cum Academicæ, at cum Christianæ modestæ temperamento. Pro fide etiam cum vitæ discrimine pugna sit; pro his, quæ fidei non sunt, sit pugna, si ita placet, sed incerta sit tamen. Hæc præscripta servantem licet magnifice, graviter, animo-lique differere, licet judicare constanter, vere, doctilique & indoctis utiliter. Quorsum hæc, inquires, non solum longe, sed longis etiam ambagibus repetita? Nempe ut explicaremus, id quod cap. superiori in conclusionibus breviter significatum est, nos non in scholæ opiniones, sed in certa constantiaque de fide moribulque iudicia jurasse. Hæc hujus loci est defendere, illas alterius & loci & temporis. His igitur expositis, facile, ut opinor, tertium illud argumentum refelli potest. Nego enim scholæ certo constantique decreto finitum, Matrimonium sine Ecclesiæ ministro contractum, esse verum & propriè sacramentum. Nego eam rem ad fidem & religionem attinere. Nego omnes scholæ Theologos id asseruisse. Hæc tria cum docuero, argumentum positum omni ex parte refutatum erit.

Ostendam ergo primum, opinionem communem illam esse, non scholæ dogma firmumque judicium. Qui hoc intelligi potest? Quia de hac re Theologi videlicet ita differunt, ut nihil finisse velle videantur. Lega Magistram, Div. Thom. Scotum, Bonam, Ricardum Palud. Durand. cæterosque scholæ Theologos, & nisi statim eorum pendentes ac vacillantes animos deprehenderit, tum vero me aut statum, aut temerarium iudicabo. Nam & cum quaerunt, an matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maxime finiendum erat; non definiunt tamen, sed in his referunt, quæ in hominum opinione sunt

positæ. In materia item & forma hujus sacramenti statuenda adeo sunt inconstantes & variæ, adeo incerti & ambigui, ut ineptus foretur sit, qui in tanta illorum varietate ac discrepantia rem aliquam certam, constantem, exploratam conetur effigere. Quod si in forma & materia sacramenti, quæ res in sacramentorum tractatione vel gravissima est, ambigue Theologi inconstanterque loquuntur, nec definiunt omnino quicquam; cur in ea quæstione, quæ & levior est, & minus ad sacramenti hujus constitutionem necessaria, aliquid eos certi præscriptisse fateamur? Concilium certe Florentinum de materia, forma, ministro sacramenti Matrimonii præstitit nihil: id quod sine dubio scieret, cum hoc in cæteris omnibus Ecclesiæ sacramentis fecisset, si de iis rebus videret quippiam esse a Theologis in schola definitum. Præterea nunc Matrimonium sine Ecclesiastico ministro novæ legis sacramentum esse, nec propriè & expresse in quæstionem Theologi vocarunt, nec via & ratione, ut solent, vestigarunt, nec argumentis ullis concluderunt. Qui igitur vult, eos sine disquisitione attenta, sine diligenti tractatu, sine idoneis argumentationibus certo de rebus Theologicis pronunciasse, hic videat, ne eadem opera illis & injurios sit, & in rebus quoque gravissimis derogat fidem. Adde, quod in Conciliorum scriptis, ac summorum Pontificum epist. decretalibus id observandum est, ut non quævis simplex aut affirmatio aut negatio certum sit exploratumque judicium, sed sunt notæ quædam peculiare, quibus certas Conciliorum Pontificumque definitiones internoscimus, quemadmodum libro 5. (1): latius explicatum est. His ergo notis, ac multo etiam magis ad scholæ quoque decreta secernenda uti debemus. Alioqui si quæcumque scholasticorum simplex assertio dogma fidei certum est, major est profecto horum, quam Pontificum & Conciliorum auctoritas. Quod si probari nemini potest, illud certe probari omnibus necesse est, Theologos hoc loco & quæstione nihil omnino definisse. Etenim nec sententiam adversam hæreticam erroneamve dixerunt, nec quod dixerunt, id firmiter catholicis amplectendam: breviter, nullam notam interposuere eorum, quæ certa constantiaque iudicia judicare solent.

Quæ cum ita sint, id quod primum conficiendum erat, confectum est, Theologos ea de re, quam modo versamus, nihil certo & constanter decrevisse, sed incerta inconstanti que opinione probabilem unius sensum cæteros esse insecutos. Ita casu quodam communis forte consensus facti est: cum contra usu quoque venire potuerit, ut si primus asseruisset, non omne fidelium conjugium sacramentum esse, sed quod religiose sacratæque fuisset constitutum; secundos, tertios, ac deinceps reliqui, quoniam probabile etiam id esset, eandem sententiam sequerentur. Sequitur ut ostendam, quicquid Theologos opinari contigerit, nihil tamen ad fidem spectare, an ejusmodi Matrimonium Ecclesiæ sacramentum sit, an non sit. Quod, ut mihi videtur, uno hoc argumento facile & evidenter expedit. Tres sunt res, quibus efficitur aliquid ad fidem pertinere. Aut enim in sacris libris habetur scriptum, aut apo-

stolicis.

foliis institutus est traditum, aut ex utrislibet plane certa complexione & consecratione colligitur. Nulla autem harum rerum efficere potest, Matrimonium sine ministro prophane contractum, esse novæ legis sacramentum. Ubi ego, si Thomistæ omnes cum Scotistis existant, si cum antiquis juniores velint contra me pugnare, tamen superior sim necesse est. Non enim, quemadmodum nonnulli putant, omnia sunt in Theologorum auctoritate. Est quidam tamen ita perspicua veritas, ut eam infirmare nulla res possit. Experiantur hic quantum possunt vires suas, si qui forte contra voluerint dicere, & cum in hac res causa sacræ literæ, Apostolorum traditiones, Scholæ syllogismi destituerint, tum vero, nisi rudes & tardi sunt, mecum omnino intelligant, eam questionem minime ad fidem pertinere.

At argumentabitur quispiam, fidelium Matrimonium esse novæ legis sacramentum; non autem esse majorem rationem de uno, quam de alio: omne igitur fidelium Matrimonium esse sacramentum. Appellatur vero hic Theologus, aut hoc etiam nomine dignus putetur? Dum quidem ita argumentabitur, non modo Theologus, sed Philosophus, aut etiam Dialecticus omnino habendus non erit. Anne ad hunc modum graves Theologi ratiocinantur? Anne hisce argumentis adducti de rebus Fidelis pronunciant? Equidem Baptisma sacramentum esse scio, sed si formam sacramentum non habeat, baptismus erit, sacramentum non erit. Unctionis quoque sacramentum agnosco: sed sine sacra forma, sine Ecclesiæ ministro, unctio quidem esse poterit, sacramentum vero esse non poterit.

Pœnitentiæ demum sacramentum amplector, et sine forma sacra & ministro pœnitentiam reperio, sacramentum reperire nec deo, nec vero possum. Sic igitur, tametsi Matrimonium sacramentum est, non ideo tamen conjugium quodcumque venerari cogimur, sed id, quod formam sacramentum habeat, & a vero Ecclesiæ ministro consecratum sit. Alioqui, si quodlibet fidelium conjugium Theologis necessario sacramentum est, quis Scotum tacebit, qui conjugia, quæ solis nubibus contrahuntur, negat esse sacramenta? Ac nisi me fallit animus, recte negat. Etenim non Magister, & Divus Thomas modo, verum etiam Concilium Florentinum docet, omnia sacramenta verbis constare, quæ si desint, nullum omnino confici sacramentum. Quod si semel admittimus, formam sacramenti esse posse aliquando nuda verborum loco substitutos, nullo pacto effugere poterimus, quin & mutus sacerdos a peccatis absolvere, & mutus episcopus sacris initiare possit. Atque Matrimonium non aliis quandoque nubibus contrahitur, quam carnali copula. Cum enim post sponsalia sponsus & sponsa affectu maritali coeunt, fatentur omnes & jurisperiti & Theologi verum matrimonium confici. At carnis commixtionem novæ legis proprie sacramentum dicere absurdum est; Spiritus quippe sanctus, & sacramenti gratia per coitum non datur, 32. quæst. 2. capit. *Conubia*: non igitur Ecclesia docet, quodlibet fidelium matrimonium sacramentum esse. Nisi quis adeo desipit, ut Cajetanum damnet, qui & probabilissime, & me quidem iudice verissime, Matrimonium, quod

inter absentes per literas procuratoresque contrahitur, Sacramentum esse iniciatus est. Nam qui in hoc Cajetanum errasse clamant, hi non intellegunt, nec quæ loquuntur, nec de quibus affirmant. Quod si nullo idoneo & necessario argumento, sed sultis turbulentisque clamoribus alienas refellere sententias pergunt, atque adeo damnare quæ probabiliter & vere dicta sunt, tum nos in quiete & silentio taciti illorum sultitiam amentiamque ridebimus. Concedant illi, unum pro altero sacramentum sumere, cum pro altero contrahit; concedant, sacramenta Christi absentibus administrari, eisdemque & gratiam conferre, & peccata remittere. Nos enim, quoniam hæc absurda sunt, concedere potius volumus, ejusmodi contractus, qui inter absentes, transiguntur, matrimonium quidem veritissima esse, vera sacramenta nullo modo. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, non solum non esse dogma fidei, omne fidelium matrimonium sacramentum esse, sed etiam contrarium omnino sententiam probabiliorē esse. Quod si licuit Scoto, ac Cajetano, ut vere licuit, matrimonia, quæ vel non verborum, sed rerum notis, vel per procuratores conficerentur, ab Ecclesiæ Sacramentis eximere, ecquæ religio nos attrahit, ut matrimonium, quod civiliter & prophane Judæorum, Saracénorum, Ethnicorum more, sine sacris caeremoniis, sineque Ecclesiæ ministro contrahitur, sacramentum esse proprie fateamur? Præsentim cum contraria sententia non modo probabilior, sed & ad catholicam fidem tuendam faciliior, & ad Lutheranorum tela depellenda solidior sit.

Age vero, quando me in hunc locum deduxit oratio, quibus ego argumentis persuasus sum, eisdem Lectori persuadere conemur, Matrimonium ejusmodi sacramentum proprie non esse, quod scilicet & signum sanctificationis sit, & ejusdem sanctificationis in fumentibus digne causa sit. Quem laborem spero me non frustra susceptorum, cum videam mecum & rationes, & testimonia, & sacramentorum demum naturam totam mirifice consentire. Illud vero mihi persuasi primum, quoniam sacramenta proprie dicta sacra sunt religionis caeremoniæ. Sacrorum enim usus ad religionem, qua Deum colimus, pertinet. Quocirca Sacramentum opus est religionis. In Sacramentis quoque profitemur, nos salutem a Deo salutari quærere: hæc vero professio, quæ Fidei interioris externa testatio est, ad eam virtutem attinet, quæ Deo cultum exhibemus. Atque peccata, quæ in sacramentorum abusu sunt, virtuti religionis adversantur. Et Augustinus (1) non quodlibet signum rei sacræ definit esse sacramentum, sed quod sit sacrum signum. Quibus rebus efficitur, ut sacramenta divini cultus ac religionis sacra quædam opera sint. Cum igitur Matrimonium solis verbis viri & feminae civiliter prophaneque contractum, licet rei sacræ signaculum sit, non sit tamen opus religionis sacrum, certe non est proprie sacramentum. Alioqui si rebus satis est significationem assignere, ut sacramenta dicantur, serpens æneus, atque manna proprie sint sacramenta, atque adeo in universum omnia, quæ gratia significandi res sacras instituta sunt.

sunt. Id quoniam absurdum est, consentiamus verum illud esse quod posuimus, connubia sine sacro ministro, sineque aliqua religionis sacra caeremonia inita, non esse Christianæ religionis sacramenta.

Deinde concilium Florentinum, enumeratis septem novæ legis sacramentis, *Hec omnia sacramenta, inquit, tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, & persona ministri conferentis sacramentum*. Quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. At in matrimonio, quod modo versamus, nullus est sacramenti minister; nullum ergo conficitur sacramentum. Nec vero audiendi sunt illi, qui putabunt, virum ac foeminam esse sibi vicissim sacramenti ministros: quos ego manifestis argumentis evincerem, nisi ad alia graviora festinaret oratio.

Præterea fideles non se existimant esse sacrilegos, si non sunt in gratia, quo tempore sic prophane contrahunt: in animis ergo fidelium inscriptum est, ejusmodi contractum non esse Ecclesiæ sacramentum. Nam si sacramentum esse, sacrilegium haud dubie committeret is, qui in peccato mortali conjugem duceret. Arque si excommunicatus matrimonium hujusmodi contraheret, sacrilegus quoque bis esset, utpote qui sacramentis Ecclesiæ se indigne ingereret, quibus privatus per Ecclesiæ est. Quæ omnia quam abhorreant a fidelium communi sensu, facile, etiam si ego non admoneam, intelligitur. Ad hæc Augustinus in epist. ad Bonifacium tradit (1), oportere res ipsas corporeas, quibus sacramenta constant, imaginem & similitudinem gerere ejus sanctificationis, cuius signa & causæ esse dicuntur. Ut baptismus lotionem exterius administratam, spiritualis ablutionis, quam efficit, imaginem & figuram habet. Eucharistia refectione potus cibique visibilis invisibilem refectionem adumbrat. Eodemque omnino modo in cæteris sacramentis externa quadam actione & representatione sanctificatio interior delineatur, & quasi ob oculos ponitur. Matrimonium autem hujusmodi civile & profanum nec sanctificationis imaginem gerit, nec ad sanctificandum sub quadam exterioris sanctitatis specie exhibetur. Non est itaque propriæ sacramentum.

Præterea Concilium Florentinum docet, idque Theologorum omnium decretum est, omnia sacramenta verbis constare tanquam forma, qua perficitur sacramentum. Incredibile est autem, nisi a forma sacra sacramentum perfici. Quemadmodum enim humana forma hominem efficit, & albedo facit album; ita profusum necesse est a forma sacra quodcumque sacramentum existere. Arqui in matrimonio, quod civili more profaneque contrahitur, nulla verba sacra sunt: nulla igitur est ibi sacramenti ne facies quidem. Nec vero dici potest, verba, quibus utuntur contrahentes, nempe, *Ego te accipio in meam*, &c. esse hujus sacramenti formam. Primo quia verba ejus, qui suscipit sacramentum, materia sacramenti esse possunt, forma esse non possunt. Forma siquidem ab agente existit in passum, mediantibus causis ministris. Sacramentorum ergo formæ a Deo per sacrorum ministros in eos prodeunt, qui sacramenta recipiunt, id quod inductione manifestissima liquet in omnibus sacramentis, quæ sine controversia sacramenta sunt. Tum quia in omnibus sacramen-

tis, licet materia sit res aliqua naturalis, & quæ ante in humanos usus conferri soleat, forma tamen supernaturalis sit oportet, cuius scilicet & vis & significatus non a natura, sed a causa quadam superiore oriatur. Cum enim sacramentum quiddam supernaturale sit: forma, quæ constituitur, per fidem accipienda est, non item per naturam. At illa verba, *Ego te accipio in meam*, undique naturalia sunt, atque omnibus usurpata gentibus, quæ etiam sine fide contrahunt. Adde, quod forma sacramenti significat eum spirituales effectum, cuius causa sacramentum esse dicitur. Nam sacramenta, ut in scholæ proverbio est, efficiunt quod figunt. Significatio autem sacramenti in forma vel maxime elucet. Illa vero verba, *Ego te accipio in meam*, nullius effecti spiritualis signa sunt. Verba insuper, quæ sunt sacramentorum formæ, divina institutione præscripta & determinata sunt, neque possunt hominum arbitrio immutari, quemadmodum D. Thomas in tertia parte demonstrat. At verba, quibus matrimonium contrahendum sit, nulla sunt omnino definita: sed innumeris verborum formis, non synonymis, sed variis & dissimilibus ejusmodi contractus fieri potest. Non ergo verba illa, quibus utuntur sponsus & sponsa ad contrahendum, forma sacramenti Christiani sunt. Præterea, quando verba aliqua sunt forma sacramenti, si natus vel scriptura vel aliud unumquodlibet signum eorum loco verborum substituitur, inanis nimirum actio est. At si contrahentes loco verborum natus vel scripturam supponant, æque conficiant matrimonium, ac si verborum millibus uterentur. Quod profecto si quis recte consideret, non leve argumentum est, ut verba contrahentium hujus sacramenti materia sint. Nam præterquamquod materiam sacramenti is, qui suscipit, administrare potest, formam non potest, cum in idem forte sacramentum verba loco materię formęque recurrunt, pro verbis, quæ materię vicem habent, natus aliæque signa poni possunt, pro verbis autem, quæ formę vice sunt, poni non possunt. Quæ res in Pœnitentiæ sacramento facile cernitur. Verba igitur contrahentium, pro quibus omnino verbis signa quævis alia substituere licet, materia sacramenti esse forsitan queant, forma non queant. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Nomen enim sacramenti pro materia accipi solet, pro forma non item: quemadmodum D. Thom. egregie diserteque docet 4. sen. d. 1. q. 1. a. 1. q. 3. ad 1. & d. 3. q. 1. art. 1. q. 1. ad 2. Baptismus enim, id est ablutio, sacramentum est, non illa verba, *Ego te baptizo*, &c. Unctio, Confirmatio, Pœnitentiæque similiter. Verba autem contrahentium sunt sacramentum, ut idem auctor testis est additionum quæst. 44. artic. 1. ad 1. Dicimus namque matrimonium esse sacramentum. Matrimonium autem contractus ille est, qui ex amborum verbis constituitur. Verba igitur contrahentium materia sacramenti sunt, forma non sunt. Jam illa falsa & commentitia esse quis non videt, quæ juniores Theologi confingere, ut civilem hunc humanumque contractum Christi & Ecclesiæ sacramentum esse muerentur? Quæ quidem pleraque infidelibus valde nugatoria sunt, fidelibus autem parum solida. Hic tibi dicit,

M

con-

contrahentes ipsos esse materiam sacramenti, hic, non ipsos, sed consensum: alius, gestus, & notus, qui a viro seminaque exceptis verbis addibentur: alius, prioris loquentis verba materiam esse affirmat, posterioris formam. Quæ utinam graviter, vere, probabiliter dicerentur ne jure ab hæreticis rideretur. Quorsum autem attinet, in re gravissima tenuiter, ne dicam ridicule philosophari? Quorsum in re ad fidem & religionem necessaria tanta varietas & inconstantia? Non enim, ut Hieronymus ait, *potest unquam verum esse, quod diversum est*. Et rursum, *Verum, inquit, non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur*. Quid? quod materiam res & formam sacramenti querimus, hoc est, res quasdam religione sacras, hi vero de forma materisque contractus prophani naturalisque respondent. Nam si apud Ethnicos de pactis illius conventionisque materia & forma controverſia esset, non aliter profecto illi ac nostri Theologi loquerentur. Ita Lutherus more suo Theologos satis jocosè ludit, quod religionis nostræ sacramentum ex his vel integrum & perfectum constituisſent, quæ penitus omnia in matrimoniis paganorum reperirentur. Ac certe materiam & formam civilis naturalisque contractus quibus in omni semper lege omnes usi sunt, quæque perpetuo & fidelibus & infidelibus fuere communes, eadem omnino esse materiam & formam, quibus integra & perfecta nostræ religionis constituantur sacramenta, non Luthero dicam, sed vix cuiquam persuaderi poterit, nisi ei, apud quem tantum opinio præjudicata potest, ut etiam sine ratione valeat. Equidem cum ad respondendum argumentis Lutheri me comparo, quibus ille multipliciter sacramentum hoc conatur evertere, non id defendendum sumo, matrimonium ejusmodi sacramentum esse, in quo nulla sacri facies appareat, quodque uni voce cum cæteris sacramentum esse, ne cogitatione quidem informari posse videatur. Sed sive nostra opinio vera, sive falsa sit, nihil enim moror: si Lutherani de hoc matrimoniorum genere disceptare voluerint, intelligant se in scholæ disceptationes incurrisse; nec oportere catholicum ad eorum argumenta respondere. Sin vero argumententur, Matrimonium cum sacris ceremoniis, cum sacra materia, cum sacra forma, a sacro ministro administratum, quemadmodum in Ecclesia Romana semper usque ab Apostolis administratum est, si hoc, inquam, argumententur, sacramentum Ecclesiæ non esse, tunc catholicus respondeat fidenter, animosè defendat, securè contra pugnet. poterit enim consentaneas causas omni possenti reddere de ea, quæ est in Ecclesia firma, perpetua & constantique doctrina. poterit fidem quæque nostram & suaviter insinuare fidelibus, & graviter ab infidelium calumniis vindicare. Quam ego cum Lutheranis disputationem liberrimè nunc animo aggrederer, si id hujus libris insinuantem pateretur. Video autem me plus, quam ratio argumenti positi postulabat, digressum esse: si digressio tamen dicenda est; ubi quod in utramque partem adeo probabiliter disputari potest, hoc nos contendimus non ad catholicam fidem, sed ad scholæ opiniones referendum. At ea

res verbis paucioribus addici poterat. Poterat sane. Verum difficile est, ut in omni loco verba rebus quasi paria & demens respondeatur. Et libuit tandem quamplurimis argumentis addicere, sine ecclesiæ ministro conjugii sacramentum nullum esse, ut inde pateret, eam quæstionem nullo modo ad fidem attingere, quod secundo loco pollicitus sum.

Attende nunc, Lector, dum illud, quod postremum erat, absolvimus. Non omnes, inquam, scholæ Theologi in eam sententiam convenerunt, quemadmodum in argumento somitur. Quin etiam nonnulli graves auctores nobiscum sentiunt. Arque in primis Guillelmus Parisensis, in libro de Sacramentis, tract. de Matrimonio, cap. 8. quæst. 1. (1) negat, matrimonium veri nominis sacramentum esse, & sacramentalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio consecratum fuerit. Nam Magistrum & Durandum non refero, qui in universum opinantur, matrimonium gratiam non conferre. Qui profecto hoc loco non errassent, nisi communis opinio in extremo posita eis vehementer improbaretur. Patres item concilii Colonienſis aperte inficiantur, clandestinum matrimonium esse proprie sacramentum: atque iidem quoque non obſtare aſserunt, aliud esse verbum, quo contrahitur matrimonium, aliud, quod efficit matrimonii sacramentum; nec satis esse ad sacramentum ea verba, quibus mutus consensus exprimitur, sed aliud verbum requirendum, quod, ut in cæteris sacramentis, accedens ad elementum faciat sacramentum: quod utique verbum fidel sit, non naturæ. Quorum in hoc sententiam difficile est factu non probare. In eo non probo, quod verbum illud, quo sacramenti forma continetur, non inde petunt, unde temper catholicis petitum est. Enim vero quibus ritibus, quibusque omnino verbis sacramenta ecclesiæ conficienda sint, non aliunde verius, tutius, constantius peti potest, quam ab ecclesiæ Romanæ perpetua consuetudine. Sed de his non est hic locus differendi. Alio forte opportunius propitiâ hujus sacramenti materiam & formam explicabimus. Nunc ad id, quod instituimus. Non si solum, quos diximus, nostræ sententiæ assentionur, sed Petrus Palud. 4. sent. dist. 5. quæst. 2. imprudens in eam quoque descendit. Nam quum vir & femina civiliter contrahunt, etiamſi peccatores sint, nec pœnitentiam agant, non credit eos esse reos sacrilegii. Id quod nullo modo probabile esset, si ejusmodi matrimonium esset verum ecclesiæ sacramentum. Omnes quippe sine controversia sacrilegi sunt, qui post peccatum mortale sine pœnitentia Christi sacramenta percipiunt. D. vero Thomas licet in scripturis communes ferre opiniones sequeſteretur, sed a veritate tandem rationeque coactus nostræ opinioni subscripsit. Cum enim in 4. dist. 1. qu. 1. art. 3. docuisset, verba in omni sacramento necessaria esse, quinto id argumento impugnavit in hunc modum: *Pœnitentia & matrimonium sunt sacramenta; sed de integritate eorum non sunt verba aliqua, &c.* Cui argumento ille quidem respondit, quod *matrimonium secundum quod est in officium, & pœnitentia secundum quod est virtus, non habeat aliquam formam verborum; sed secundum*

dum

CAPUT VI.

De auctoritate juris Pontificii prudentium.

dum quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum ecclesie consistens, utrumque habet aliqua verba. Hiclenus D. Thom. Ex 4. lib. adversus gentes, cap. 78. non aliter docet nuptias sacramentum esse, nisi ad modum, quem diximus, per ecclesie ministros populo dispensantur. Ea, inquit, quae per ministros ecclesie populo dispensantur, sacramenta dicuntur. Matrimonium igitur, secundum quod consistit in conjunctione maris & femina interducentium prolem ad cultum Dei generare, & educere, est ecclesie sacramentum. Unde & quodam benedictio nubentibus per ministros ecclesie adhibetur. Hæc ille. Ac patrum quidem memoria matrimonium proprie esse sacramentum, ita demum proditum est, si sacerdotis ministerium interveniat. Sic Calixtus la. epist. ad omnes Galliarum episcopos prodit (1). Sic Cirsicus ad Cumerium Tarracensem episcopum, cap. 4. Sic Nicolaus 31. quest. 2. c. *Lotharius*. Sic Hermilda, Evaristus, Idorus, quos refert Gratian. 30. q. 5. prodidere. Sic concilium Carthaginense 4. c. 13. referturque 30. q. 5. c. *Sponsus*. Sic concilium Lugdunense, & refertur 35. q. 3. c. *Nulli*. Sic concilium Lateranense de Simon. c. *Cum in ecclesia corpore*. Sic concilium Constantiense sub Martino V. in fine concilii. Sic Clemens de privileg. Religiosi. Sic Ambros. lib. 1. epistolarum, epist. 1. quæ scribitur ad Vigilium. Quorum ego testimonia nec adscribo, nec expendo, quoniam, ut dixi, alterius & loci & temporis est disputatio. Certe Evaristus (2) matrimonium clandestinum sine sacerdotis contractum, tantum abest, ut sacramentum ecclesie fateatur, ut adulterinum etiam contubernium appellet. His adde, quod nostræ etiam opinioni subscribunt jurisperiti propemodum universi, qui quum negant, matrimonium gratiam conferre, sine dubio id intelligant de contractu civili, quem sacramentum latius usurpato vocabulo appellant. At cum administratio sacerdotalis accedit, non obscure jurisperiti tradunt, per actum sacerdotis consecrantis conjugium gratiam conferri; ideoque non licere pro eo pecuniam accipere, quia sacramentum ecclesiasticum est. Ubi jureconsulti probabilis, ut equidem sentio, quam theologi loquuntur. Tamen si Theologi etiam quidam docti sani & graves inventi sunt, quibus communis illa reliquorum sententia displicet. Pro qua si qui adhuc contra nos steterint, non debent statim nostra placita damnare, sed idonea aliqua argumentatione refellere. Ego enim etiam non is sum, qui nihil unquam falsi approbem, sed ea, quæ differo tamen, non arroganter præjudico, nec revoco ad arbitrium meum, sed vel sanctorum testimoniis, vel ratione probabili consentaneaque confirmo. Sic jure ac merito possum a viris doctis postulare, ut de me non nisi causa cognita judicent. Quod si rationibus, quibus ego ducor, falsam me habere sententiam doceant, gratissime accepturus sum. Ut vero sine argumentis quicquam sola me asseveratione vincat, fieri certe vix potest. Sed de scholæ auctoritate dictum est satis.

Atque hic quidem liber concludi jam poterat, nisi Theologiae juris pontificii præsentia jungeretur, essetque proinde hoc etiam loco explicandum, quantum juris hujusmodi prudentium auctoritas Theologo ad arguendum conferat. Sunt enim quidam usque adeo in ea facultate doctis insensu, ut illorum auctoritatem ab usu præfatus Theologus remotam esse arbitrentur. Nos vero, hujusmodi doctorum auctoritas quanti sit Theologo facienda, paucis ostendemus, illo principio sumpto, Theologis, qui pontificum canones ignorent, nimis multa deesse ad usus Theologiae necessarijs.

Principio enim, si a Theologis animarum curæ non est aliena, sed potius animas regere eorum quasi pecuniare munus est, procul dubio canonici juris scientia est illis necessaria (3). Nam quemadmodum non est in Abbatem eligendus, nisi qui ante fuerit in regula competenter instructus, ut c. *Officii de elect.* Innoc. tradit: ita ne cura quidem Ecclesiam gubernandi est ei committenda, qui ecclesiasticas regulas nescit. Theologus igitur, qui vel episcopus, vel parochus futurus est, nisi canones ante didicerit, quibus fideles debent in Christiana religione & ecclesie caeremoniis institui, non habebit profecto ad rem hanc publicam gerendam Theologiae officinam satis instructam. Atque hinc illa sunt ex Cælestino, Leone, Augustino, septima synodo, concilio Carthaginensi, concilio Toletano 4. concilio Aureliano. 4. quæ partim a Gratiano, partim a Burchardo referuntur (4). Quibus omnibus locis idem omnino præscribitur, hoc est, sacerdotes Canonum ecclesiasticorum oportere esse peritos. Episcopis item juris canonici intelligentiam esse necessariam, facile ostenditur ex c. *Accedentibus*, de excess. prælat. ubi definit Pontifex, ad episcopum pertinere de causis matrimonialibus cognoscere; publicas poenitentias, vel injungere, vel tollere, indulgentias concedere. At hæc omnia nisi sciat, quomodo & quatenus per jus liceant, nulla ratione rite agere potest. Quæ de re quoniam late differunt Innocent. Hostian. Anton. de Butri. Cardin. Abbas, & ceteri jurisperiti in cap. *Cum in eunctis*, de electio. & in cap. *Nisi cum pridem*, de renun. & in cap. 1. de consanguinit. & affinit. Gratianus quoque 21. dist. Cosmus in pragmat. sanctione Gallica, tit. de collatio, §. *salutem*, Joan. de Anania in cap. *Quia nonnullis*, de magistris, Augustin. de Anco. in lib. de potestate eccles. qu. 108. art. 3. Anton. 3. part. tit. 5. cap. 2. nos hic nihil superaddemus. Solam argumentabimur, canonici juri cognitionem Theologo esse pernecessariam. Cum enim Theologi propria functio sit, exhortari fideles in doctrina sana, iidem quippe Theologi, qui magistri animarum esse dicuntur, doctor vero ecclesie non divinas modo leges, verum etiam ecclesiasticas populum docere debeat: absurdum sane est, auferre a Theologi munere canonum disciplinam. Nam licet in scriptura

(1) 1. q. 4. cap. *Consanguineorum*. (2) In epist. 1. *suorum decretorum*.

(3) D. Antonius 3. p. 116. 22. c. 2. §. 6.

(4) Gratian. dist. 38. & 61. & Burchard. l. 2. c. 159.

pura sacra praecepta vivendi majori ex parte tradantur, sed, ut Cardinal. Thomecemat. in proemio decreti docet, doctrina morum in specie, secundum gradus singulos & ordines officiorum ecclesiarum, sine juris ecclesiastici cognitione non habetur. At sermones morales absolvi esse nequeunt, si generatim & non speciatim habeantur, ut Aristotel. in ethicis suis monet. Ad disciplinam igitur ecclesiasticam cultum Theologus nimirum sacras ecclesiae leges debet addiscere. Confirmat autem hoc vel maxime Concil. Lateranens. sub Innocent. III. in cap. *Quia nonnullis*, de Magistris. Praecipit enim, quod theologus in Ecclesia Cathedrali ad docendam constitutus sacerdos doceat in sacra pagina, & in his praesertim informet, quae ad animarum curam spectare noscuntur. Atqui in canonibus plurima sunt instituta, quae ad animarum pertinent curam: canones igitur non habet theologus ignorare.

Praeterea omnis doctrina divinitus inspirata utilis est ad docendum, arguendum, & corripiendum, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, 2. Timoth. 3. At canones ecclesiastici instinctu Spiritus sancti sunt editi, ut Damasus ait 25. quaestione prima, cap. *Violatores*.

Praeterea Theologi a summo pontifice, & episcopis asciscuntur, tamquam adjutores & comministri, non solum in praedicationis officio, verum etiam in audiendis confessionibus, & poenitentis injungendis ac ceteris ejusmodi, quae ad salutem animae pertinent: ut ex cap. *Inter cetera*, de offi. jud. ordina. tam etiam rerum experimento docemur. Confessiones autem audire, ac poenitentias injungere sine juris peritia vix quisquam potest. Nam quod Cajetanus dixit (1), poenitentes in excommunicationibus, suspensionibus, irregularitatibus, aliisque ejusmodi poenis ad jurisperitos remittendos esse, ne confessor ipse alterius facultatis onere praegravetur, id ignoro prorsus quemadmodum sine magnis incommodis fieri queat.

Primum enim interdum in poenas juris incurrunt foeminae, quas pro conscientiae remedio jurisperitorum adire domos absurdum erit, ac certe parum modesti veracundiae consentaneum. Deinde etiam cum jurisperiti & scientiam & verba locare soleant, ad confessionis sacramentum non nisi prius data pecunia erit accessus. Adde, quod homines vel sacerdoti videntur sua peccata detegere. Quod si ad jurisperitos etiam relegatur, sacramenti hujus onus gravius efficietur, quam ut ferri ab imbecillis possit. Sed quid ego incommoda numerare pergo, in quae confessores incidant necesse est, atque adeo poenitentes, si confessores ipsi canonum sunt ignari, cum manifestiora sint, quam ut indicare debeamus? Fatendum est igitur, juris peritiam theologis magno usui futuram. Nec adeo longe repetita argumenta conquirere opus est, cum passim ipsi videamus, quanta canonum multitudine theologorum sin repleta volumina, istorum praesertim, qui indices quaestionum scribere, quas summas nuncupare consuevimus. Ubi quantum jus canonicum theologis conferat, vel ipsi iudices esse possunt, qui quantumvis eximia doctrina polleant, has & legunt, & amant epitomas. Sed & summa ipsa

Cajetani, si, quae ex jure canonico multa continent, demas, magna ex parte imperfecta reperietur.

Praeterea cum ad theologum nulla causa frequentius referantur, quam matrimonii, si non respondeat, indoctus habebitur; si citra juris peritiam respondeat, ne dicam impudens, erit imprudens. Nam, ut Alexand. cap. 1. de con. & aff. tradit, causa matrimonii non sunt tractanda per quoslibet, sed per viros discretos, & qui statuta canonum non ignorent. Ad haec summorum Pontificum decreta a jure divino, hoc est, a libris utriusque testamenti dimanasse creduntur, id quod habes de trasla. episc. cap. 1. & de accusa. cap. *Qualiter & quando*, secundo. Cum ergo Theologia ex eisdem fontibus suos rivulos ducat, inepte nimirum theologus faciet, nisi opera summorum pontificum velit uti; qui cum multorum consiliis exquisitis, tum Spiritu sancto suggerente, ex divinis oraculis dogmata & leges, sive ad fidem, sive ad fidelium mores, & ecclesiasticos ritus, & ceremonias collegerunt. Item theologica facultas non est ejusmodi, ut tantummodo animo rem cernat, sed etiam aliquid molitur & facit. Est enim, ut scholae verbis orar, partim speculativa, partim practica, quemadmodum D. Thomas prima part. qu. prima, articulo quarto demonstrat. At juris canonici disciplina Theologia quaedam practica est, ut Alvarus Pelagius docet lib. de planctu eccles. secundo, art. 20. tum quia ejus facultatis finis est, dirigere animas per canonicas leges in salutem aeternam; tum etiam, quia in solo volumine decretalium multi casus & articuli continentur, utiles & necessarii tam in consiliis animarum, & poenitentiae foro, quam in regendis & disponendis Ecclesiis, & rebus ecclesiasticis (2). Agit enim liber ille de baptismo, de sacra unctione, de celebratione Missarum, de Matrimonio, de ordinibus, & ceteris sacramentis: de statu Monachorum, de clericorum honestate, de voto, de jurejurando, atque aliis ejusmodi; de Simonia, de perjurio, de usuris, de furtis, & reliquis id genus criminibus, de irregularitate, suspensione, excommunicatione, interdicto, poenaeque similibus. Quae omnia si theologus ignoret, non solum idiota erit, ut cap. *Ex multa*, de voto Innocen. vocat, sed in multis praesertim quae ad actionem pertinent, & ad mores Christianos, hallucinabitur. Atque utinam theologi, qui juris canonici sunt penitus ignari, vel a discernendis conscientiae casibus abstinere, ne imperiti risui haberentur, cum de his nonnunquam respondent ut magistri, quae nonnunquam ut discipuli didicerunt; vel certe ea essent modestia praediti, uti jurisperitos consulere, ne divinando de sensu proprio responderent. Quod si docere vellemus, in quot errores Theologi nonnulli ob juris pontificii ignorationem incurrerint, facillimum quidem esset, nisi esset longum, & alio nostra oratio properaret. Sentiamus igitur, id quod positum est, juris canonici doctrinam theologo esse valde necessariam, eo vel maxime, quod summi pontificis, & concilliorum auctoritas, quae hujus doctrinae voluminibus continetur, theologis argumenta subministrat propria Theologicae facultatis, ut abunde duobus ante libris demonstratum est.

Quis usus Juris canonici in Theologica facultate.

Sed enim hoc posito non adhuc apparet, cui nam usus juris interpretes & professores theologi differentibus esse possint; quæque argumenta, & qualia eorum auctoritas Theologicis disputantibus administrant. Id quoniam nemo vel leviter attingit, dicam ego, ut potero, incondite fortasse, sed tamen ut res possit intelligi. Juris pontificii volumine circa varia rerum genera versantur. Primum enim catholicam fidem & profitentur & explicant, ut in tit. de som. Triort. Deinde de moribus definiunt, & religione Christiana; quantum aut ex evangelica lege, aut naturæ ratione definiunt licet; ut videre est in tit. de usurâ, de jurejurando, de divorciis, de simonia. Præterea differunt quoque de moribus Ecclesiasticis, deque religionis ceremoniis, & officiis ministrorum Ecclesiæ, quatenus hæc omnia disponuntur legibus positivis: nam scholastico verbo libenter uimur, nec Grammaticorum censoras pestimescimus: alioqui, ut Aristoteles ait, res gravissimæ interdum minor verborum atque ornamentis immodicæ diligentie deformantur. Atque hæc mihi causa est, cor sermone eo quandoque utar, qui scholæ notus est, ne; ut quidam latinissime loquentes, a scholæ theologis jure optimo iridear. Quoniam vero scito, graves sententias inconditis verbis etatar, delicatiorum præsertim aures offendere, adhibere soleo sermonis mundiciam non odiosam, nec exquisitam nimis, tantum quæ fugiat agrestem quorondam negligentiam. Sed ad rem. Humanas ego leges de iuribus & moribus Ecclesiasticis, quoniam sic vocant, positivas appellavi: quales sunt multæ in est. de celebra. Miss. de cleri. peregr. conjugatis, &c. de ætate & qualitate ordi. de obser. jeju. & breviter in lib. 1. decre. de officiis iudicum, & in 2. de ordine iudiciario. Pestremo autem huiusmodi pontificia jura præscribunt pœnas his, qui leges vel Evangelicas, vel nazotales, vel etiam ecclesiasticas petruerint, ut in titu. de exco. de raptu. de apôsta. de hæreticis licet zernere.

2. CONCL. Hoc igitur fundamento posito, sit prima conclusio. In his, quæ ad fidem pertinent, jurisconsultorum auctoritate theologos non eget. Quin potius eorum theolorum expositionem, qui de fide decernunt, legisperitis a theologo mutuari debet. Ratio vero in promptu est. Sive enim pontifices, seu comilia, quæ in volumina juris cognantur, quicquid definiant, quod ad fidem spectare videatur, id certe, ut alio iam loco explicuimus, non ex sensu suo, sed ex sacris literis, atque Christi & Apostolorum traditionibus colligant necesse est. Cum ergo principia, unde pontifices & concilia adquisitionem fidei decernendam proficiuntur, propria sint Theologicæ facultatis, cuius est cognoscere, quæ a Deo sunt revelata, quæque his sunt vel consequentia, vel repugnantis: plane conficiuntur, in ejusmodi rebus canonum factorum intelligentiam non a jurisperitis, sed a Theologis esse petendam. Id quod patres, quibus est fidei cognitio mandata, libenter agnoscunt. Non enim prius quenquam hæ-

reseos criminis damnant, quam theologi definierint, quod in iudicium venit, id hæresim esse.

Quæ cum ita sint, non video equidem quoniam consilio nunc apud nostros in negotio cognitionis fidei partes postremæ, ne dicam nullæ, theologis permittantur, jurisconsultis vero vel primæ, vel etiam omnes. Cumque præcipuus sit in hoc negotio labor dæcernere, quid hæresis sit, quid hæreticum faciat, quid fides teneat, quid contra cum fide pugnet, quantum & quatenus doctrinæ sanæ ac Catholicæ adversetur id quod reus asseruerit; ad rerum quidem pœnas dæcernendas, quod posterius est, decreti sunt in republica iudices, ad illud autem, quod & gravius est, & in fidei negotio prius, nulos habet respublica Theologos patres conscriptos, quorum de culpis iudicium, cum de pœnis iudicant, jurisperiti sequantur. Paxit Christus, cujus hæc causa est, ut principes Christiani, qui huius operi, quo fides & religio continetur, libentissime favere solent, rem, quam semel coeperunt, absolvant, & gravissimo tribunali theologos probatissimos, probatissimos inquam, adiungant ad huius divini negotii absolutissimam moderationem. Id enim si fuerit Ecclesiæ præstitum, nihil erit, quod in sanctissimo & maxime necessario inquisitionis officio desideretur. Sed de prima conclusione satis. Jam pergamus ad reliqua.

3. CONCL. In his etiam, quæ ad mores pertinent, quatenus vel lex Evangelica, vel ratio Philosophiæ de huiusmodi præscribit, iure consultorum auctoritas parum, aut certe nihil Theologo conferre potest. Quin rectam & sanam earum rerum cognitionem jurisperiti a theologis mutuam accepturi sunt. Nam quemadmodum Musicus ab Arithmetico conclusionum suarum rationem sumit, quod hæ conclusiones a principiis Arithmetice derivantur; ita & si quæ dogmata de moribus ius Pontificium vel ex Evangelio, vel ex philosophia colligit, ea sane tanquam a propriis principiis accepta Theologus agnoscat, retinensque & intelligit, & interpretabitur. Quæ ex re facili conjectura est, jurisperitis quosdam in summo errore, & magna veritatis ignorance versari, cum afferunt in materia usurarum, simoniæ, & aliis ejusmodi, in quibus de peccato mortali agitur, ad jurisperites potius, quam ad Theologos recurrendum. Quo in errore fuerunt Anchranus in disputatione, cujus initium est, *Antiquis, & modernis temporibus*, & Joannes de Anania, in cap. in civitate, de iur. & Alexander in concilio primo, & Alvarus Belaxius lib. 2. art. 20. & Hostiensis in c. penult. de ætat. & qualitat. ordi. Quos tamen non est difficile refellere. Nam cum Theologo sacrarum literarum cognitio propria sit, quæcumque de moribus vel in sacris literis continentur, vel ex eisdem per certam connexionem cursuuntur, ubi Theologus invenerit, ea tanquam sua recipiabit, jurisperitis autem ut aliena mutabuntur. Conque rursus philosophiæ principia a Theologis etiam habentur, ut qui de virtutibus & vitiis, de fine humanæ vitæ, deque actionibus, quibus ad hunc finem pervenitur, longe lateque disserant, & super harum rerum iudicis fundamentis morum fabricam extruant: certe quæ in iure de moribus ex principiis nature ratione constitutis præscribuntur, ea Theologus quasi suo sibi iure assumet, jurisconsultisque exposita & enucleata tradet.

3. CONCL. In tertio illo genere rerum, ubi sci-

licet de moribus Ecclesie & religionis institutis per leges tantum pontificias decernitur, in illa etiam postremo, ubi pæne juris præfiniuntur, jurisperitorum omnium communis consensus, concordique sententia Theologo magnam fidem facere debet, si quando incidat quæstio circa res hujusmodi. Ut si exempli causa veniat in debium; an hic aut ille homo sit vel irregularis, vel excommunicatus, vel interdictus, vel suspensioni obnoxius: item, an delegatus possit subdelegare, an episcopos in his, illiusve possit dispensare (scholæ verbis liceat uti) an Ecclesie pastor rite sit electus, nam iudex Ecclesiasticus causam in iudicio legitime definierit: In his, aliisque sexcentis hujus generis, theologus insolentissimus erit, si, quod ignorat, iudicavit: insolentior, si postea quam jurisperitos consuluerit, omnium auctoritati refragabitur. Etenim, ut alias sæpe diximus, cuiusque rei pericula non aliis certius, malialque contingit, quam ejusdem rei peritis hominibus. Ita doctissimis quibusque in arte sua fidem habere opus est. Juris ergo Pontificii prudentibus in his, quæ propria sint illius facultatis, non credere, erit profecto temerarium.

Deinde in ejusmodi canonum interpretatione Ecclesie iudices, & administri concordem omnium jurisconsultorum sententiam amplectuntur. Qui enim in actionibus vel iudiciis Ecclesiasticis suo sensu, & non communi jurisperitorum omnium ducatur, sine dubio suo illum iudicio Ecclesia coerceat. Ita Ecclesia usum iudicium approbando (1), eorum quoque videtur intelligentiam approbare, quos hi in Ecclesie administratione sequuntur.

Nec alienum est a vera conjectura, Christum Dominum juris hujus peritis quodammodo etiam adesse in legum ecclesiasticarum vera interpretatione. Cum enim sacri canones insignante Spiritu sancto ad ecclesie sint utilitatem editi, ut Damasus Papa definit, consonantem est, ut ecclesia, cui canones isti sunt necessarii, quo in religione & moribus ecclesiasticis continetur, interpretes a Deo sanctos acceperit earum legum, & institutorum, quibus est administranda. Parum enim profuisset leges mortuas in membranis scriptas habere, nisi haberet quosque respublica Christiana vivos interpretes, qui rectum earum legum sensum assequerantur, Deus itaque, quoniam non deficit in necessariis, non in theologos solum, sed in juris Pontificii peritos spiritum veritatis effudit. Quapropter ex concordii omnium sententia probabilissimum argutissimum sumere theologus potest ad eas quæstiones decernendas, quæ circa illa duo rerum genera posteriore loco posita exorientur. Exorientur autem in utroque genere plurimæ, quarum definitionem theologis ignorare fas non est: his vel maxime, qui aut laicorum & clericorum confessiones audiunt, aut etiam Theologiam in Accademiis præstentur. Hi enim, quoniam de multis, qui ex jure procedunt, magnam manus respondendi sustinent, si responsa, atque decreta jurisconsultorum negant, periculo nonnunquam, ac torpiter errabunt. Quæ autem cum viris in sua quibusque arte peritis consuluntur, ea aut minimo, aut nullo certe periculo respondentur. Ac de septimo quidem loco satis dixisse mihi videor.

(1) De cons. sup. 1.

Finis Libri Octavi.

DE OCTAVO LOCO,

QUI

RATIONIS NATURALIS

Argumenta continet.

LIBER NONUS.

CAPUT I.

Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus æquo in re Theologica rationi naturali tribuatur.

Equitur, ut doceam, quidnam argumentorum ratio naturalis Theologo suppeditet, quod in octavo loco me actorum pollicebar. Agam autem, quantum res ipsa patietur, brevissime. Est enim hic locus late patens, & quamquam non est theologus, sed alienus, magnus tamen est, cum ab scholasticis reliquis, tum a D. Tho-

ma familia excoltus uberrime; non quod de loci hujus aut vi, aut usu quisquam adhuc scholæ theologus disputaverit, sed quod universi philosophiam, ceterasque naturali ratione disciplinas vel in scholam Christianam invexerint, vel certe ab aliis invectas excoluerint, pro sua quidem facultate quisque, sed in theologorum, ut ita dicam, prege sine controversia D. Thomas excelluit. Principio autem in hujus loci translatione duos errores contrarios fugere debemus. Primus est eorum, qui usque adeo argumentis a ratione ductis addixerunt se, ut sive disputent, sive scribant, scripturam sacram, sanctorumque Patrum libros ne legisse quidem videantur. Qui parum illis dissimiles sunt, quos Eusebius 5. lib. hist.

bist. eccles. postremo capite commemorat, in tantum stultitiz prolapsus, ut si quis sermonem de scripturis proposuisset, illi e contrario proponerent, utrum ille sermo, de quo agebatur, conjunctum an separatam genus syllogismi faceret. De quibus rursus Eusebius, *Derelinqentes*, ait, *sanctas scripturas Dei, geometriam tractant, & qui vere de terra sunt, de terra loquuntur: & ideo cum, qui de sursum est, & de celis venit, ignorant. Denique Euclides apud eos vel maxime in Geometria disciplinis viget. Sed & Aristoteles, & Theophrastus ab his in admiratione habentur. Galenus vero a nonnullis eorum adoratur etiam.* Ac fuisse usum in ecclesia nonnullos, qui rationem auctoritati præferentes, rem theologiam syllogismis absoluerint, Augustinus in epistola ad Dioscorum numero 56. Bernardus quoque epist. 189. testes locupletissimi sunt. Hoc vero sæculo fuisse etiam in Academicis multos, qui omnem ferme theologicæ disputationem sophisticis, inaptisque rationibus transegerint, utinam ipsi non fuissimus experti. Egit autem diabolus, quod sine lacrymis non queo dicere, ut quo tempore adversum ingruentes ex Germania hæreses oportebat scholæ Theologos optimis esse armis instructos, eo nulla prorsus haberent, nisi arundinis longas, arma videlicet levia puerorum. Ita irrisi sunt a plerisque, ac merito irrisi, quoniam veræ Theologiæ solidam effigem nullam tenebant, umbris utebantur, easque ipsas utinam sequerentur. Feruntur enim e scripturæ sacræ principiis, cujus isti vel umbras non sunt assecuti. Quocirca homines verbo tenus in Theologia magistri, pugnare illi quidem adversum ecclesiæ inimicos, sed valde tamen infelicitè. Male enim se res habet, cum quod ingenio & eruditione effici debet, id tentatur a viris, qui & ingenio parum valent, nec sunt admodum eruditi. Errabant illi autem a principio statim studiorum suorum. Cum enim facultates eas: quæ linguam expoliant, mirum in modum neglexissent, cum se se in sophistica arte torquissent diutius, tunc demum ad Theologiam aggressi, non Theologiam, sed sumum Theologiæ lequebantur. Quod si vituperandi sunt, qui per ignorantiam erraverunt, quid de iis existimandum est, qui valentes & prudentes in errorem inciderunt? Nam cum rem perditam & collapsam suam restituere auctoritate deberent, tempori, ut inquit, servientes, non modo sophisticata non profigarunt, verum etiam auxerunt. Quæ nimirum cum a philosophia, tum vero magis a Theologia tollenda sunt, easque arguendi ars, quæ vult illa quidem videri se esse Dialecticam, sed abest ab ea distatque plurimum. Dialectica enim est locata in peritia usque partiendi, finiendi, argumentandi, id quod Theologo est pernecessarium; Sophistica autem nihil habet nisi argutationes vanas, quarum nullus in Theologia fructus est. Quin adeo nulla perniciēs Theologiæ major inveniri potest, quam in sophisticatum sæce simulatio Theologiæ. Ex quo illa absurda nascuntur, ut sophisticæ Theologi esse videantur. Quod si quem etiam ista delectant, ne bellum omnino indixisse videar sophisticatibus, quorum est etiam fortasse quidam modus, non intelligo, quid causæ fuerint viris doctis, ut sub Dialecticæ nomine exponibiles, obligationes, insolubiles, relexivas, aliæ id genus monstra in scholam intro-

lerint, de usu autem Dialecticæ non fecerint ne verbum quidem ullum. Nonne igitur illa sunt pueris utilia? Sint; nam nos quoque sophisticæ saltem altquando: sed obsecro, ita mihi habeantur ista, non ut ornamenta virorum, sed ut exercitamenta puerorum. Atque vel ipsi pueri intelligant, sophisticatum brevem quendam ludum esse oportere, aliamque usum a Dialectica requirendum, Philosophiæ, Theologiæque maxime necessarium. Verum hæc habetis. Jam ad propositum revertamur. Quæ igitur Theologiæ dogmata humanis metimur argumentis, nec ea, quæ a ratione ducuntur, volent præponderari auctoritate, hi primum omnem vim Theologiæ & gravitatem amittunt, deinde faciunt, ut Theologia detracta auctoritate non solum contemnat, sed ne Theologia quidem sit. Nam si vera & legitima Theologia est, a fide descendere oportet, ubi hujus facultatis propria principia resident, quemadmodum in hujus operis initio constituimus. Fides autem tota scripturam & Ecclesiæ auctoritate continetur. Quamobrem satis exploratam habere possumus, quam male valeant ii de re Theologica aut scribere aut disputare, qui sacros libros, Apostolorum traditiones, Conciliorum dogmata, jussu Pontificis decreta, sanctorum veterum doctrinam vel rejiciunt vel ignorant. Itaque hoc quidem opinantium genus pellatur e medio; est enim totum improbabile & implium, qui opinantur aptiora Theologo ea argumenta esse, quæ ex ratione, quam ea, quæ ex auctoritate ducuntur. Rebus enim ante dictis aperte intelligitur, cum de Deo præsertim, divinisque mysteriis disputatio incidit, argumentis philosophicæ præponenda esse argumenta, quæ pertinent ad Dei filium, quæ nihil Theologo debet esse antiquulus. Sed prioris hujus erroris levitas, quoniam facile deprehenditur, non est pluribus refutanda.

CAPUT II.

Extremum aliorum errorum percensens, qui a naturæ rationibus prorsus abhorrent; quorum etiam argumenta proponit.

Alter autem error illorum est, qui solis sacrarum literarum testimoniis, aut interdum etiam scriptorum veterum omnia definiunt, argumentis naturæ haud aliter abhorrentes, quam si essent Theologiæ adversa & inimica. Hunc autem errorem plurimis testibus inadent.

1. ARG. Ac primus testis citatur Gregorius Nazianzenus, orat. 1. in Julianum, ubi ait, disciplinam nostram esse Pythagoricam. Atqui apud Pythagorizos tantum auctoritas præjudicata poterat, ut sine ratione valeret. Alter est Hieronymus in 10. Matthæi caput, quo loco non vult Evangelii doctores humanæ ratioctionis præjudiciis niti; quia hujusmodi, ut inquit, *virga & baculus arundinis est, quem si paululum presseris, frangitur, & manum perforat incumbens.* Et in 21. caput Hieronimæ, de verbis Dei humano sensu argumentari dicit esse sacrilegium. Tertius est Aug. lib. 1. de actis cum Felice Manichæo, cap. 10. Cum enim Felix Manichæus efferret, quod docuisset discipulos suos initium, medium, & finem, & quomodo, vel quare factus sit mundus, de cursu solis, & lanæ,

deque aliis huiusmodi rebus physicis (1). Angustinus contra ait, quod Spiritus paracletus non docet has veritates. Christianos enim vult facere, non Mathematicos. Sufficere autem, ut homines de his rebus propter humanos usus noverint id, quod in schola didicerunt, scilicet priusquam ad Christi religionem converterentur. Propter humanos usus, inquit: ad usum igitur Theologiz humanæ ratio doctrinæ nihil catholico proderit. Referuntur etiam a Gratiano trigesima sexta distinctione duo testimonia, unum ex Ambrosio, alterum ex quarto Concilio Carthaginensi, quibus suaderi videtur humanas disciplinas, ut perniciosas; vel certe ut inutiles, a Theologia repehendas. Concilium quippe Carthaginense quantum vetat episcopis, ne libros gentilium legant. Ambrosius autem dicit, Astrologiam, & alias huiusmodi disciplinas nihil valere ad salutem, sed in errorem mittere. Epiphanius quoque hæresi septuagesimaseptima adversus Aetium differens, ait, quod non revelat Deus Patrem & Filium per Spiritum sanctum his, qui de ipso per syllogismos ratiocinantur. Qui ergo in Theologiam humanas rationes invehant, hi divinæ revelationis non possunt esse participes.

2. ARG. Nec solum testimoniis Patrum, sed sacrarum etiam literarum abutuntur in sui erroris confirmationem. Principio enim asserunt illud Ecclesiastes primo. *Proposui in animo meo querere, & investigare sapienter de omnibus, quæ sunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea. Vidi quæ sunt cuncta sub sole, & ecce universa vanitas, & afflictio spiritus.* Si ergo occupatio pessima est studium humanæ literaturæ, si vanitas, & afflictio spiritus, non est profecto a Theologis expetenda.

3. ARG. Deinde argumentantur ex illo Proverbiorum quinto, *Ne attendas fallaciam mulieris: facinus enim distillans labia meretricis, &c. postea, Quare seduceris, filii mei, ab aliena, &c.* Hanc autem humanam sapientiam interpretantur, quam nimium esse fallacem ad Colossenses secundo testatur Apostolus in hæc verba, *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inane fallaciam.*

4. ARG. Addunt illud primæ ad Corinthios primo, *Perdidi sapientiam sapientium; & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens, ubi scriba? ubi inquisitor, huius sæculi? Nonne stultiam fecit Deus sapientiam huius mundi?* Addunt etiam illud ex eodem Apostolo primæ Corinthiorum octavo, *Scientia inflat.* Aliud quoque primæ ad Timotheum sexto, *Si quis non acquiescit sanis sermonibus, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa questiones.* Quo loco voluit Apostolum significare, disciplinas humanas morbos esse, solamque Christi doctrinam esse sanam: hanc secundum pietatem, idest religioni conformem & consentaneam esse, illas non esse.

5. ARG. Præterea Apostoli non habuerunt Philosophiam: non est igitur Theologo necessaria. Si enim Spiritus Sanctus docuit Apostolos omnem veritatem, iuxta Domini pollicitationem Joannis decimosexta, & has disciplinas non docuit; sequitur non esse Christiano doctori utiles, atque adeo ne

versari quidem circa veritatem. Præterea vel Philosophia est Theologo necessaria, dum imperfectos in Ecclesia instruit, vel dum perfectos alloquitur. Imperfectis hac Apostolus dat, nec existimat se quicquam inter huiusmodi scire, nisi Christum, & hunc crucifixum. Perfectis vero sapientiam loquitur, non huius sæculi, neque principium huius sæculi, hoc est Philosophorum. Non ergo Theologus Philosophia eget, sive cum parvulis, seu cum provecioribus sermonibus divinos conferat.

6. ARG. Pergunt etiam argumentari, quod si utilis, & necessaria esset Theologo philosophia, hoc esset ob id maxime, quod non alia via, & ratione melius Philosophi Christo repugnantes evincerentur. At hoc constat esse vanissimum, primum quoniam evacuaretur crux Christi, ut Apostolus ait (2), si de philosophis, & sophistis per humanam sapientiam triumpharet: rursus quoniam, ut idem Apostolus secunde ad Corinthios capite decimo auctor est, arma Christianæ militiæ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum; consilia destruentes, & omnem altitudinem extollemem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.

Non ergo Theologus, Christi miles, humanarum disciplinarum præsidio eget, ut fidei adversarios possit evincere. Id, quod exemplis Nicæni Concilii facile demonstratur, ubi Philosopho superando plus valuit simplicis hominis sincera fides, quam omnes omnium Dialecticorum, & Philosophorum argutiæ (3). Certe Hieronymus ad Pamachium adversus Joannis errores, argumenta a ratione ducta, & de gentilium fonte manantia, tanquam gentilium arma, Christiano dicit esse deponenda. Postremo etiam argumentantur, Christi doctrinam perfectam esse; non itaque philosophiæ subditi indigere.

CAPUT II.

Memorati erroris architectos, ac sectatores percenset.

His argumentis nituntur illi, qui in hoc errore fuerunt. Nam fuisse quosdam testator Clemens Alexandrinus primo Stromatum libro in hæc verba: *Non me autem latuerunt ea, quæ ab aliquibus imperite tumultuantibus jactantur, qui dicunt oportere in his versari, quæ fidem continent, externa autem, & quæ sunt supervacanea, transilire, quæ nos frustra conterunt, & detinent in iis, quæ ad fidem nihil conferunt: Alii autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vicam esse ingressam, ut quæ profectus sit a maligno aliquo inventore.* Et rursus eodem libro, *Nonnulli, ait, qui se putant esse ingeniosos, nec Philosophiam attingere volunt nec Dialecticam, sed nec contemplationem discere naturalem, seu solam & nudam fidem requirunt, perinde ac si cum nullam vitæ curam gesserint, velint ab initio statim vitæ accipere.* Dicitur autem Dominus vitæ allegorice, a quo cum diligencia & agri colendi arte, quæ fit ratione, ac sermone, fructus est vindemiandus, &c.

Lu-

(1) Sæc. L. 1. biff. 6. 8.

(2) 1. Cor. 1. 17.

(3) Ruffin. l. c. cap. 8.

Lotharius etiam, qui omnes omnium hæreticorum hæreses in unam fecit Camarinam confluere, non modo asseruit Philosophiam esse Theologo inutilem & noxiam, verum etiam omnes speculativas disciplinas errores esse. Scilicet morum Philosophiam vovus hic Socrates mirifice complexus est: quæ in contemplatione versatur, eam solum damnat. Cornelius quoque Agrippa, vir post hominam memoriam vanissimus, in suo illo libro, qui de vanitate scientiarum inscribitur, non sicut Zethus ille Pacuvianus, Philosophiæ solum, sed omnibus humanis disciplinis, atque adeo divinis belum indixit. Atque horum hominum ingenium quale esse soleat, non est necesse disputare: est enim in promptu. Facile siquidem intelligitur, quamobrem isti discipulos suos a facultatibus, quæ ratione constant alienos esse velint.

Quemadmodum enim Epicurus rejicit Dialecticam (1) Aliaquint etiam Machumetis Saracenos procul ab omnibus disciplinis abducunt, quoniam intelligunt disciplinas, artesque omnes rationales doctrinæ perversæ esse contrarias: ita Lutherani, nequendo a discipulis errores sectæ absurdissimi reprehendantur, cupiunt eos ab omni cognoscendi ratione favocare. Sed enim cum veritas veritati nunquam adversetur, consentiat semper, & subserviat; jure ac merito scholæ nostræ auctores nobilissimi humanas omnes scientias, tanquam ancillas, ad arcam & ministerium veræ sapientiæ advocarunt. Id, quod Julianus invadens, Christianis lege interdixit studiis bonarum artium. Socrates libro tertio historiæ Ecclesiasticæ capite 12. & 16. Sozomeneus libro sexto historiæ tripartitæ, capite 37. Quapropter mirari non desino, morem ejiciendi humanas rationes, cum in Theologia differitur, in quibusdam etiam catholicorum Gymnasiis insertum esse, haud parva certe jactura Ecclesiasticæ disciplinæ, si illa consuetudo invalescat. Erunt enim hi, si ita res procedit, optimi, præstantissimique Theologi, qui plurima loca memoria tenuerint, & quod Jurisperitis objicitur, qui Elenchi fuerint librorum & indices. Id, quod in Germania, regnante Lutero, accidit, ut sorores, qui novum Testamentum memoriz mandarant, magni, & præclari Theologi haberentur: atque adeo mulierculæ, quoniam Evangelia, & Paulinas epistolæ memoriter recitare poterant, omnium Academiarum Theologos ad disputandum provocarent, auderentque viris concurrere non virgines, sed mulieres corruptissimæ.

Talis scilicet est Lutherana Theologia, in qua quoniam nullum acumen, nullum ingenii specimen est, optimo quisque, splendidissimoque ingenio, quamlibet acie mentis, & veri perspicientia polleat, quamlibet rerum & divinarum, & humanarum ordinem ac connexionem teneat, quamlibet omnium causas, effectus, antecedentia, consequentia non animo solum perlostrat, sed etiam comprehendat, nullo tamen apud istos habeatur in pretio. Sed hæc alio loco forte tempestivius dicentur. Nunc ad id, quod erat institutum, revertamur.

CAPUT IV.

In quo recensentur error refelluntur.

Autes itaque ad naturæ rationes occludere, si quando a Theologis asserantur, id nos in errore maximo docimus. Si enim cadit in Theologum aliquando, ut de rebus humanis philosophetur, quod profecto cadit, nisi ex eo extirpatam humanitatem arbitremur, quænam, rogo, causa est, cur naturales argumentationes a Theologia pellamus, ne, ut quæ divina sit, humanis administrabilis eguisse videatur? Non egeat his esto: cum suis, hoc est divinis quasi lineis contineatur. At volumus ne nos Theologum; qui solum divina calleat, in humanis erret, labatur, cæcutiat, hallucinetur? Quid autem interest, ratione animi sublata, non dico inter rusticum & Theologum, sed inter Theologum & pecudem, aut saxum etiam, aut truncum, aut quidvis generis ejusmodi? Quæ vero ista sit mens, vel quæ hominis ratio potius, si hæc philosophiam, nec Dialecticam habere, nec ullam omnino humanæ rationis disciplinam? Intelligendum est autem, Christianæ doctrinæ professores duobus quasi indutos esse personis: quarum una est communis, ex eo, quod omnes participes sumus rationis, a qua omnis argumentatio naturæ tribuitur & ex qua ratio invenienda argumenti naturalis exquiritur; altera autem, quæ proprie Theologis est attributa, unde argumenta expectantur, quæ propria sunt Theologicæ facultatis. Deponat igitur Theologus personam hominis, si ita placet, cum divina tractat; cum vero tractat humana, quænam, rogo, stultitia erit hominem ex homine tollere? Quamquam in quacunque disputatione, si de humanis, si de divinis differatur, utramlibet personam deponere stultissimum erit. Quid enim stultius esse potest, quam vel pedem abjicere, cum caput minus suum explet, vel caput tollere, cum pes minere suo fungitur? Nam nec pes capiti officit, nec caput pedi, quin etiam, ut Apostolus monet (2), non potest caput dicere pedibus, *Non estis mihi necessarii*. Sic nimirum, cum nec humanarum rerum intelligentia divinarum cognitioni obstat, nec divinarum cognitio humanarum intelligentiæ, neutram debemus in alterius propria functione abjicere, nisi volumus esse stulti. Porro qui Theologiam sic instituit, ut nihil habeat cum naturæ ratione conjunctum, omniaque egregiæ disciplinæ dogmata sola scripturarum fide nititur, hæc, si in opinione persistat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, nec Theologiam colere, tuerique possit, nec fidem, nec humanitatem. Non humanitatem, sæpe enim dicendum est, quia sine ratione humilitas extirpatur; qui autem rationale disciplinæ Theologo auferant, hi suam illi rationem eripiunt; quoniam si veritatem, quæ in disciplinis cernitur & hominis intelligentia, a ratione tollas, jacebit profecto, vel nulla erit potius. Nec fides rursus se ipsa sola sine doctrina, & ratione tueri potest. Nam philosophia, & omni ratione disputandi sublata, cum fide sancta rusticitas manet, quæ, ut Hieronymus

ad

(1) Plutarch. de plac. philos. Ensch. lib. 1. præpar. Evang. c. 3.

(2) 1. Cor. 12. 22.

ad Paulinum scribit, quantum prodest vitæ merito, tantum simplicitate nocet, si adversariis non resistat. Itaque vacillabit fides, nisi fidelis, quod Petrus ait, paratus sit reddere rationem, id quod sola fide sine ratione fieri non potest. Theologia denique citra naturæ rationem non constat. Cum enim sit homo rationalis, est illi ingenta ratiocinatio, si ve agat secum quid, si ve cum altero, si ve velit humana, seu divina cognoscere. Quare ubi homines differunt, rationem naturalem repellere nec debent, nec vero possunt, nisi homines esse desierint. Ratio enim res omnes continet, quoquo te verteris, præsto est, nulla disputatione excluditur. Quamobrem qui naturalem rationem ab usu Theologiæ remotam esse volunt, si omnem a Theologia disputationem excludunt: sine qua tamen, quid in quaque re verum sit, discerni & comprehendendi non valet. Quocirca hoc quidem constat, ut opinor, Theologis inter Theologos necessariam esse rationem, quæ est disputationis cujusque fons a natura constitutus. Quid quod gratia non tollit naturam, sed perficit, nec natura gratiam repellit, sed suscipit? Sacra igitur Theologia humanæ naturæ rationem non abiciet. Multa etiam in Theologiæ principiis continentur, ut alio quodam loco diximus, quæ nisi ratione, & discursu interveniente, intelligi, & explicari non possunt. In principiis vero ipsi hære, a consequentibus, & repugnantibus oculorum aciem provocare solum erit. Rationem item si a Theologia submovent, Theologia ipsa & rem amittere & nomen. Nec enim quicquam aliud est Theologia, si interpretari velis, quam sermo, ratioque de Deo. Si autem rem ipsam quæras, est, ut veteribus Theologis definitur, rerum divinarum scientia. Scientia vero, ut Aristoteles demonstravit (1) *non nisi per syllogismum quaeritur*. Quod si etiam illud addimus, quod recte addi potest, nihil esse fere, cujus in scriptura sacra mentio non fiat, non angelum, non animam, non aerem, non ignem, non aquam, non cælum, non terram; concedatur profecto verum esse, si ornate, & erudite hæc Theologus explicare velit, Philosophiam, hoc est, rerum hujusmodi intelligentiam eum habiturum. Maximum itaque ornamentum Theologiæ tollit, qui ex ea tollit Philosophiam, quæ scriptura etiam ipsa divina, nedum humana ratio excolitur. Ac mea quidem sententia, omnis institutio Theologiæ humanæ rationis adjumenta desiderat, sed illa in primis, in qua de rebus naturæ disseritur. Disseritur autem de ejusmodi sæpe numero. Atque ut illud omitam, quod sacra doctrina mores naturæ moderationi consentaneos præscribit, vitia rationi contraria refutat; quo loco si ve in schola de hisce definias quicquam, si ve populo in concione persuadeas recta, prava dissuadeas, naturæ, rationis, Philosophiæ opem contemnere, amentis erit: hoc tamen expeditum est, multa in sacris literis haberi, quæ sine Philosophiæ, Arithmeticæ, Geometriæ, Geographiæ, Astronomiæque subsidiis expediri non queunt. Pleni exemplorum sunt sacri libri, cum sæpe alias, tum maxime, ubi rerum naturalium quasi miracula, quæ in disciplinis humanis explicantur, a Sa-

lomone, Davide, Job, & cæteris Prophetis in divinæ vel potentia, vel sapientiæ commendationem afferuntur. Quod quoniam in tertio decimo libro fuisse sumus ac diligenter persecuturi, non libet in præsentia exponere. Nunc enim satis est fuisse demonstratum, rationes humanas homini Theologo non solum utiles, sed etiam necessarias esse. Homo quippe, rationem omnem tollens, Theologus, ex auctoritate omnia statuens, esse certe nullo modo potest. Quo etiam magis vituperanda est rei maxime necessariæ tam noxia reprehensio. Una est enim Philosophia in rebus humanis; de cujus inutilitate Ecclesiæ scriptores eodem ore consentiunt, quamquam a Lutheranis ipsa contemnitur, & fallacia quædam atque ostentatio esse dicitur. Qui autem hoc dicunt, aut nihil contra naturæ rationem existimant se dicere, aut censent se gigantum more bellare cum diis, id est, naturæ repugnare. Si nihil existimant dissonum rationi se docere, quid cum illis differas, qui rationem naturalem homini theologo eripere, non intelligunt rationi esse contrarium? Sin adversari quidem rationi putant: errant in eo turpiter, quod homini rationali error rationi adversum suadere se posse credunt. Ab-eant igitur, & quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari, nec philosophari volunt, ei qui sit ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) se suamque Theologiam infundunt.

CAPUT V.

Philosophiam Theologo necessariam ostendit.

Porro ut ad illud, quod de Ecclesiasticorum auctororum consensu diximus, revertamur, Clemens Alexand. 1. stro. lib. & a nobis stat, & multas etiam causas affert, cur Philosophia sit Theologo necessaria. Unam, ad philosophos edocendos; simili enim edocemur simile. Sicut ergo Apostolus Hebræis Hebræus factus est, atque adeo omnia omnibus, ut omnes lucrificeret: ita Theologiæ professor fiat necesse est Philosophus Philosophis, ut hos convenientius faciliusque lucretur. Exhibenda enim cuique sunt, quæ ei conveniunt, & quæ sunt familiaria, ut per propria ad fidem veniat veritatis. Atque hanc etiam causam 5. lib. Strom. resumit. Alteram affert ad refellendos sophistas. Nam quo pacto fallaces Philosophorum argutias refutare possumus, nisi arguendi & refellendi artem persequamur? Tertiam, quod varia ac multiplex præceptoris doctrina & delectat, & admirationem adfert, atque adeo auditores captat. Quod varie item multiformi argumento suaderetur, id firmius hæret animis discipulorum. Apostolus quoque docere se ait (2) *in omni sapientia, ut exhibeat omnem hominem perfectum in Christo*. In omni inquit, sapientia, hoc est, divina & humana, ut cujusvis generis homines afficeret perficeretque in Christo. *Assistit præterea Regina a dextris Christi; circumdata varietate* (3). Ad hæc quomodo ferri ac siliis concussione ignis, sic hominum doctissimorum conspectu, & disputatione veritas elicitur.

Quam

Quam ob causam Peripateticorum morem de omnibus rebus in utraque partem discernendi Cicero sibi dicere placuisse. Disputationes autem inter homines humanæ disciplinæ imperitos solent esse ineptissimæ. Quod si inutilis esset sapienti philosophia, quorsum Deus Salomoni philosophiam iudicasset? (1) *Dedit autem illi Deus bonum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciret dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementarum, divisiones temporum, stellarum dispositiones, naturas animalium, vim ventorum, differentias virgultorum.* Si igitur Dominus harum rerum scientiam docet, est vero Deus, qui utilia docet, ut Esaias ait, certe illa non potest esse. Theologo noxia, sed erit potius accommoda. Et si hæc scientia vera est, ut dicit Salomon, quid dicat Lutherus, qui speculativas omnes disciplinas errores esse affirmat, inanisque fallacias? Pergit Clemens argumentari ex eo etiam, quod athleta, qui non se prius instruat ad certamen, jura contemnit. Qui ergo ad certandum cum fidei adversariis multiformibus non est etiam multiformi disciplina instructus, is non est dignus, qui in perfectis Theologis habeatur. *Iosuper dividere, inquit, voces, quæ in scriptura afferuntur ancipites, Theologo necessarium erit, ne ex ambiguitate & eludat & eludatur.* Hoc autem præstare sine Grammaticæ artis auxilio non poterit. Quod si Grammatica semel admittitur, quidni Dialectica? quidni Philosophia? An volunt Grammatici sibi solis Theologiam vendicare, ceteros omnes, Dialecticos, Physicos, Astronomos, Geometras ab illius participatione secludere? Id quoniam constat esse vanissimum, fateamur necesse est, humanas disciplinas Theologo esse peritiles. *Quod si non sunt, inquit Clemens, adhuc necesse est illas addiscere, ut rite alant damari.* *Quæ enim fronte de his sententiam ferimus, quæ perspecta, & cognita non habemus?* Hactenus Clement. Alex. secuti sumus, non ut interpretes, sed, ut solemus reliquos, iudicio arbitrioque nostro, quantum quoque modo videtur & fontibus eorum haurientes.

Origenes autem, ut Eusebius auctor est lib. sexto Ecclesiast. hist. cap. 15. (2) Philosophiæ studia detestantibus respondet, se huic quidem operam navasse diligentem, sed non absque virorum gravissimorum exemplo, Panthæni, Heraclæ, aliorumque similium, qui cum essent doctores Apostolici, nihilo secius Philosophorum libros legere, & in Philosophiæ studiis exerceri solebant. Refert etiam Eusebius Origeni morem istum fuisse, ut si quos nostrorum adolescentulorum ingeniosos videret, traderet eis etiam ea, quibus Philosophi discipulos suos velut primis elementis imbuerent solent: dicere vero solitum, non parum ad intelligentiam scripturarum emolumentum fidelibus conferri, si in liberalibus & philosophicis literis exercerentur, nostræ enim philosophiæ partes Græcos anteverisse: nec debere partes suas omittere veritatem, quia eas sibi præveniens salutas vindicasset. Vide etiam Eusebium lib. 4. cap. 7. & Sozomenum lib. 3. hist. suæ, c. 15.

Theodoretus quoque lib. 8. hist. tripar. c. 8. Di-

dymum refert Grammaticam; Rhetoricam, Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam, syllogismosque Aristotelis didicisse, quod adversariendaciam arma veritatis existerent. Fortiter enim expugnantur hostes, quando adversum eos ipsorum armis utimur. Socrat. 3. lib. c. 16. & Damascus 4. lib. c. 18. Neque statim prava opinione fallaris, contra hostes hoc esse licitum, in aliis disputationibus dissimulandum; quia, ut Hieronymus ad Magnum ait, omnes pene omnium doctorum Ecclesiæ libri ejusmodi eruditionis plenissimi sunt. Quod autem ibidem Theodoretus ait, hujusmodi disciplinæ veritatem, nempe fidei, non erudit, id significat, non his Evangelium quasi ignis falcis, aut inde Catholicæ veritatis probationem pendere. Alioqui viri gravissimi ad ea etiam suadenda, quæ fidei nostræ ac religionis propria sunt, naturalia argumenta inseruerunt. Exemplo nobis sunt Eusebius libro tertio hist. Eccl. cap. 25. & lib. 9. cap. 8. Melito rorsum apud eundem lib. 4. cap. 26. Justinus quoque, eodem Eusebio referente, lib. 4. c. 8. Tertullianus præterea in Apolog. id quod Euseb. etiam retulit lib. 2. cap. 24. Lucianus denique Merryr, & summa eruditione vir, eodem Eusebio auctore lib. 9. c. 6. Non hic refero Damascenum 4. lib. c. 4. non Epiph. hæresi 76. non Aug. lib. 1. de mor. Eccles. (3) & toto primo adversus Crescentium libro. qui ut Grammaticus Dialecticam in Augustino damnavat, & de null. cre. capit. 97. & contra epistol. Funda. cap. 4. & 18. de civit. cap. 41. Non Bebam 37. d. c. Turbatur; non Hieron. ea. d. c. *Si quis artem, &c. Qui de mensa*, non Syn. Eug. Pap. c. *De quibusdam*, non Clem. c. *Relatum*. Hæc, inquam, & alia plura non refero, quoniam libris sequentibus hujusmodi argumentum sum diligentius persecuturus. Id modo constat, clarissimos viros, non solum ad ea suadenda, quæ rationi naturæ consentiunt, sed etiam ad ea, quæ lumen naturæ superant, humanis rationibus usos esse: eisdemque ab Ethnicis calumniantibus Christianam religionem asseruisse.

CAPUT VI.

Apostolos, aliosque sanctos viros, naturæ etiam rationibus usos evincit.

SED quoniam hæreticis proclive est veterum patrum usum auctoritatemque contemnere, ostendam deinceps, ipsorum quoque Apostolorum doctrina, & exemplis rationes naturales in Theologiam invecas: his adductos externos ad fidem confirmatos fratres, inviatis dociles, repulso repugnantes (4). Adducantur primum ratione exteri ad fidem & quasi præparantur. Deus quippe ad fidem in mortaliæ mentes inducendam naturæ instrumentis utitur, ut primo loco suffus explicatum est. Hinc etenim & resurrectionis suæ oculatos testes protulit, & miracula doctrinæ conjunxit (5); nimirum, ut Apostoli non solum per verbum, sed etiam per ipsum opus persuaderent fidem audientibus, ut Epiph. lib. 2. hæz. 51. docet, & Ambr. in commen. epistol. ad Rom. cap. 1. *Testis*, ait, *doctri-*

(1) Scp. 7. 17. (2) In versione Mascul. habentur hæc, cap. 18 & 20.

(3) Cap. 3. (4) Cle. Alex. lib. 1. & 7. Strom. c. 8. (5) Ab. 1. v. 8. & 3. v. 15. & 15. v. 30.

ne in ipso est, ut quia quod predicatur, incredibile mirando est, gestis fieri credibile. Et Beda lib. 3. in Luc. 7. Concessa, inquit, primo potestate signorum, misit predicare regnum Dei, ut fidem verbis daret virtus ostensa. Signis ergo & miraculis via fidei per sensus & rationem sternitur. Sic enim Sergius Paulus vice prudens, cum vidisset factum credidit: admirans super doctrina Domini (1). Sic Centurio (2) videns, quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens, Vere filius Dei erat iste. Petrus etiam, ac Paulus (3) quo suavius audientes ad fidem resurrectionis allicerent, ratione naturæ ostendunt, locum illum scripturæ: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, de David intelligi non posse, ac proinde de Christo intelligendum. Ac Petrus ipse alio iterum loco (4) Christi resurrectionem insinuat audientibus, primum testimonio oculatorum certissimo testimonio, deinde evidentia miraculi editi. Nos, ait, testes huius sumus. Et mox, In nomine ejus, inquit, hunc quem vos videtis & no-
stis, Deus confirmavit, & dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. En Petrus, sensus ipsos citando testes clarissimos veritatis, Christi resurrectionem suadere conatur. Nec frustra tamen; multi enim audientium crediderunt.

Confirmantur deinde ratione naturæ fratres. Non enim ait, precedentibus, sed, sequentibus signis: nec, Sermonem inferente, sed confirmante. Iularci ultimo cap. Ita Hieronymus in celarum Marthæ caput annotat, Dominum, post sermonem illum montis, eiegium miraculum edidisse, ut per hoc preteritus apud audientes sermo firmaretur. Petrus insuper persuasoribus fidelibus conclusionem illam de legalibus, de qua in concilio erat controversia, Viri fratres, inquit (5), qui novit corda. Deus, testimonium perhibuit, datus illis Spiritum Sanctum, & cæ. Et protinus tacuit omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum narrantes, quanta Deus fecisset signa in gentilibus. En quæ accide-
rant res exteriæ & sensuum testimonio reserbat in controversia etiam fidei apud catholicos dimissa. Atque in concilio illo legem de abstinendo a sanguine & suffocato, idolothyræ & fornicatione, Apostoli nullo modo tulissent nisi rationem naturæ sequerentur. Testimonia siquidem nulla suppetebant, quæ ad eam legem præbandam idonea viderentur. Non modo igitur ad exteriæ, qui naturam ducem solam habent, sed etiam ad eos, qui intra Ecclesiam sunt, humanis rationibus Theologo licet uti. Id vero eo loco magis, ut ante jam diximus, ubi res naturæ lumine cognoscibiles, sive alienis seu nostris persuadere cupit. Hac enim via Barnabas & Paulus ingressi sunt, ut Acto. 14. legitur. Nam cum sacerdotes & populus Barrabæ & Paulo sacrificare vellent, quod erat naturæ rationi contrarium, naturalis quoque ratio-
ne ipsi contradixerunt: Viri, inquit, quid hæc facitis? & nos mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vobis converti ab his vanis ad Deum verum, qui fecit celum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, &c. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, Benefacient de ca-

lo, dans pluvius, & tempora fructifera &c. Quia ergo res naturales testimonium perhibent Deo, quem admodum hoc loco Apostolus asserit, non est absurdum, quin etiam est maxime consentaneum, ut Theologus de divinis quoque differens, huiusmodi etiam naturalium rerum testimoniis, utatur. Nam & Act. 17. Paulus idem probat, Deum non indigere aliquo, quod cæli & terræ sit dominus, & det ipse omnibus vitam & inspirationem & omnia. Probat item, Deum non esse longe ab unoquoque nostro, quoniam in ipso vivimus, movemur, & sumus. Ac Prophetæ Ps. 138. ostendit Deum cognoscere nos & intima nostra, qui formavit nos, & posuit super nos manum suam. Quod idem naturale argumentum habes & Ps. 92. Quibus ex verbis breviter disputatis intelligi potest, id quod ante ponebamus, deciles quidem, si infideles sunt, ratione allici in-
vitarique ad fidem, sin vero fideles, confirmari: utrosque autem in his, quæ naturalia sunt, persuaderi. Quod si indoci es sunt & repugnantes, ut evincantur, ratio quoque naturæ valet. Principes enim & seniores videntes Petri constantiam & Joannis (6), comperto, quod homines essent sine literis & idcirco, admirabantur: hominem quique videntes stantem cupis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Cæcus quoque ille apud Joannem Judæus Christo adversus naturæ rationem eiecit inquit (7): In hoc mirabile est, quia vos nescitis unde sit, & aperuit meos oculos. Dominus item Mat. 12. eos, qui calumpniantur, quod in sabbato curasset ægrotum, naturali & ratione & exemplo refellit; & Mat. 22. Sadducæos refutat duobus principiis positis. Quorum primum erat Exodus testimonium illud (8), Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob: quo posito, & adversariorum consensu approbato, alterum Christus e ratione naturali assumpsit, nempe non esse Deum mortuorum, sed viventium. Quo syllogismo collegit, Abrahami, Isaaci, & Jacobi animas vivere, quod Sadducæi repellentes, resurrectionem mortuorum ex consequenti negabant. Rationes itaque naturales contra fidei adversarios multum valent. Nec sunt atra Saulis, quæ pugilem Christi magis gravent, quam invent, ut quidam inepte per allegoriam arguerentur: sed si allegorici agendum est, sunt potius gladius Goliath, quem cum ipsi e manibus extorseris, suo illum gladio ingulas. Sed ajunt: Si credo quod traditum est, quid opus est operosa disputatione? Si non credo, nullis umani rationibus persuadebitur. Egregio vero dilemmate rem aliqui lucidissimam obscurare volunt. Non credo, adducor: credo, confirmor: repugno: confunder. Ratione non domina, sed administra, syllogismo non præidente, sed subserviente. Quid multa? Nonne videmus, cum reliquorum Apostolorum, tum vero maxime Pauli epistolas & adversarios concidere, & fidei domesticos instruere non scripturarum modo testimonio, verum etiam naturæ rationibus? Id quoniam dubium non est, valeat. hunc differendi morem a Christo Domino prædictum, ab Apostolis repetitum, a sacris auctoribus confirmatum, Theologis non solum utiliter, sed etiam necessaria usurpari.

CA-

(1) Act. 13. 12.

(2) Matth. 27. 54. Luc. 23. 47.

(3) Act. 17. & 2. 13.

(4) Act. 13. 13.

(5) Act. 13. 8.

(6) Act. 4. 13.

(7) Joan. 9. 30.

(8) Exod. 3. 6.

CAPUT VII.

*Extrema quorundam Theologorum vitia in
usu Philosophia castigantur.*

IN hoc tamen disciplinarem genere Theologia professoribus & honesto & necessario duo illa vitia maxime vitanda sunt, quæ Cicero commemoravit. Unum, ne incognita pro cognitis, incertæque pro certis habeamus. Quæ in re etiam in Theologia multa peccantur, ut illi, qui Divi Thomæ Scotique opiniones vel indiscussas amplectuntur, proque his non aliter pugnant, ac pro aris & focis. Quamvis autem qui nihil certo comprehendendi posse existimant, multa illi absurde dixerint: hoc præclare tamen, debere sapientem ea, quæ sibi probabilia viderentur, sequi, quæ contra, improbare, atque affirmandi arrogantiam vitantem fugere temeritatem, quæ a sapientia dissidet plurimum. Sed hoc vitium effugere, qui volet, non satis est, si ad res considerandas adhibeat & tempus & diligentiam, nisi ad ea etiam, quæ ignorat, a doctissimis quibusque Interroganda adhibeat & curam, & modestiam. Qui vero in Academiis Christiani orbis insignibus literas discunt, hi & eruditissimorum virorum frequenti disputatione instructi, & juvenum exercitissimorum quotidiana constitutione verati, vitium huiusmodi vitare facilius possunt. Præclare autem cum eo agetur, cui præceptor contingerit & eruditus & pius; qui cum certarum incerta separet, tum vanis questionibus declinatis, utiles & necessarias seligat, doceatque discipulos esse quandam doctrinam, ut ita dicam, ignorantiam, sapientiusque esse, quædam nescire, quam scire. Alterum enim est vitium, quod quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias. Quo in genere multos etiam nostris peccasse video; ut ex quibusque questionibus latissime persequerentur, quibus Porphyrius abstinuit, homo impius, sed in hac re prudens tamen, ut Platonis Aristotelisque discipulum possis agnoscere, qui nec quicquam tibi opportunis & loco & tempore tractaverit, nec questionibus ullas persecuti sunt, quæ juvenum ingula obstruerent, non juverent. Nostri autem Theologi, importunis vel locis, longa de his oratione differunt, quæ nec juvenes portare possunt, nec senes ferre. Quis enim ferre possit disputationes illas de universalibus, de nominum analogia, de primo cognito, de principio individuationis, sic enim inscribunt, de distinctione quantitatibus a re quanta, de maximo & minimo, de infinito, de intentione & remissione, de proportionibus & gradibus, deque aliis huiusmodi sexcentis, quæ ego etiam, cum nec essem ingenio nimis ardo, nec his intelligendis parum temporis & diligentie adhibuissem, animo vel informare non poteram? Paderet me dicere non intelligere, si ipsi non intelligerent, qui hæc tractant. Quid vero illas nunc questionibus referamus? num Deus materiam posset facere sine forma, num plures angelos ejusdem speciei condere, num continuum in omnes suas partes di-

videre, num relationem a subiecto separare, aliaque multo vaniores, quas scribere hic nec libet, nec decet, ne qui in hunc forte locum inciderint, ex quorundam ingenio omnes scholæ auctores zstiment. Illis igitur vitiis declinatis, quod in rebus naturalibus & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id non modo, ut inquit ille, jure laudabitur, verum id ut fiat, etiam summo opere necessarium, si Theologi perfecti pleneque sapientes esse volumus. Prudenter enim Hieronymus Pamachium admonet, ut si adamavit captivam mulierem, id est, sapientiam sæcularem, decalvet eam, & illecebras crinium atque ornamenta verborum cum emortuis ungulibus amputet. Multos enim tunc factos captiva dabit, & de Moabitide efficietur Israelitis.

CAPUT VIII.

*Quæ sit hujus loci firmitas in Theologica
disciplina.*

QUibus rebus expositis, superest, ut doceamus, an hic locus in Theologia firmus, an potius infirmus sit. Ubi nihil nobis immorandum esse video, cum naturæ argumentationes constet unas certas, alteras incertas esse. Ac certæ quidem sunt, quas Dialectici demonstrationes vocant, hoc est, quæ ex perspicuis exploratisque principiis aliquid certo evidenterque consiciunt. Incertæ vero, quæ licet probabiles sint, conjectoris tamen hoc atque illuc trahuntur; nullam habent suadendi necessitatem. Firmum argumentum illud est: *Non longe est Deus ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur, sumus*, Acto. 17. illud item, *Qui plantavit aurem, non audies? aut qui finxit oculum, non consideras?* Psalm. 93. Atque illud etiam, *Edentes & bibentes, quæ apud illos sunt; dignus est enim operarius mercede sua*, Lucæ 10. & 1. Corint. 9. Probabile argumentum hoc est, quod Petrus Act. 2. utitur: *Non enim ebrii sunt hi, cum sit hora diei tertia*. Ita patet, naturæ argumentationes, quæ in usum Theologiæ veniant, interdum infirmas, firmas nonnunquam esse. Nam qui omnium rerum infinitam volunt esse questionem, & nullo loco veritatem fixam constantemque persistere, ii & in naturam ipsam, & in Deum impilant. Sapienter siquidem Apostolus, cum rationes a natura profectas manifestas esse dixisset, tum demum ad Deum eas auctorem revocavit. *Quod notum est Dei*, inquit (1), *manifestum est illis. Deus enim manifestavit*. Num per angelos? Num per prophetas? Num per Apostolos? Minime id quidem: *Sed invisibilia Dei*, ait, *a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*. Conspiciuntur igitur & certæ sunt quandoque naturæ rationes. *Vani namque sunt omnes homines, in quibus non subsistit scientia Dei, neque operibus attendentes cognoverunt, quis esset artifex. A magnitudine etiam speciei & ætatis cognoscibiliter poteris creator horum videri* (2). Evidentes itaque sunt, atque adeo firmæ naturales quædam argumentationes. Non ergo speculativæ disciplinæ quæ ex huiusmodi argumentationibus constatur & efficiuntur, errores sunt, inanæque fallaciæ.

Quod

(1) Rom. 1. 19. (2) Sep. 13. 1. & 3.

Quod Lutherus non stulte modo, verum impie etiam asseruit. Quod enim humana scientia atque sapientia omnis a Deo sit, non solum illo Apostoli testimonio, quod modo posuimus, ostenditur, sed aliis etiam, quæ a Clemente Alexandrino referuntur. Unum est illud (1). *Omnis sapientia a Domino Deo est.* Alterum illud (2), *Vocavi ex nomine Bezeleel, & implevi eum sapientia & intelligentia ad excogitandum quicquid fabricari potest.* &c. Fabrilis igitur ars, atque omnis proinde humana disciplina ad Deum tanquam ad fontem, & primum sapientie cuiusque principium referenda est. Ex quo, & multis aliis intelligi debet, qui philosophiam errorem esse ianemque fallaciam aiunt, eos non solum stultitæ, sed etiam impletæ esse damnandos. Deus quippe veritas est, & ab eo error est nullus. Quare facile etiam intelligitur, cum Philosophis rationes a divina veritate sunt sumptæ atque petiti, qui illas rejiciunt, hos Dei veritati, qua illæ subsistunt, refragari. Nec quod tali fundamento nititur, imbecillum esse aut infirmum potest. Quocirca frustra homines vani conabuntur philosophiæ, naturæque rationes evertere. Utrumque enim lumen & naturæ & fidei, quorum altero naturalia, altero supernaturalia videre dicimur, a Deo est: Illa enim (3), *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem;* Et (4) *Signatum est super nascentem vultus tui Domine, ad naturalem etiam mentis illustrationem referuntur.* Ita non minus a Deo falleremur, errantes in naturæ lumine, quam si per fidei lumen erraremus. Luminis igitur naturalis ducatum, investigationem, argumenta repellere, non modo stultum est, quod Aug. 5. de Trin. (5) docet, verum etiam impium, quod hæc nos loco abunde docuimus. Qui quidem locus conclusi jam poterat, nisi prius argumentis illis respondendum esset, quæ hæretici contra posuerunt. Prima igitur videamus, deinceps ordine reliqua.

C A P U T IX.

Satisfacit argumentis Capite secundo propositis.

RESPON. AD I. **P**Rincipio itaque veterum nobis auctoritatem opponunt. Quod dum faciunt, veteribus sunt injuri. Quid enim est aliud humanas scientias omnes a patribus condemnari, quam eos fuisse non modo imperitos, verum etiam alienos ab humanitate? Nam, quoniam homo rationis est particeps, consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones inquirat, similitudines comparat, & rebus visibilibus adiungit atque annexit invisibiles. Quæ mentis inquisitione investigationeque efficiuntur naturales in homine disciplinæ, quarum studium qui vituperat, haud sane intelligo, quidnam sit, quod laudandum patet. Quis vero longum esset alia loca ex eisdem ipsis patribus adscribere, in quibus humanæ doctrinæ commendantur, non libet nisi unum solum ex Augustino referre, in illo etiam ipso libro contra Felicem Mani-

chæum, cujus testimonium nobis illi vel maxime obijciunt. Augustinus igitur, quamvis eos hæreticos reprehendisset, qui auderent auctoritatem ecclesiæ rationis sollicitatione superare, naturales tamen rationes suo loco & gradu commendat, inquit. *Fides imperator clementissimus, & per convenientes celeberrimos populorum, atque gentium, sedesque ipsas Apostolorum arce auctoritatis munivit ecclesiam, & per pauciores pie doctos copiosissimis apparatus etiam invictissime rationis armavit.* Verum illa rectissima disciplina est, in arcem fidei recipi infirmos, ut pro eis jam introitus positis fortissima ratio pugnetur: Ex quo loco quid Augustino placeat, lectores vident. Cum enim apud illum ratio cum auctoritate conferatur, jacet quidem rationis species, valet auctoritas. Sed nusquam ille tamen hæc, duas argumentandi virtutes ita sejungit, quasi possit quicumque, qui non idem simul & ratione & auctoritate nitatur, esse theologus. Indoctum quippe armat fide, ductum etiam ratione. Non igitur humanas disciplinas, naturalium earum ratiocinationes damnant doctissimi viri, sed illos, qui cum in unitate catholica non sint, & Christiano tamen nomine gloriantur, audent imperitos quasi ratione traducere: quia jacere se abjectissime sentiunt, si eorum cum auctoritate catholica auctoritas conferatur; ut ab Augustino ad Dioscorum scriptum est. Illos etiam damnant, qui Philosophiam Evangelii præferunt, quibus Avertois Paulus est, Alexander Aphrodisæus Petrus, Aristoteles Christus, Pilato non divinus, sed Deus, cuiusmodi nos ipsi præsertim in Italia vidimus multos, qui scriptura sacra neglecta, ad horum Philosophorum doctrinas tanquam ad Syrenum scopulos adherabant, postque galeros eriam & insulas non Prophetas, non Apostolos, non Evangelistas, sed Cicerones, Platones, Aristoteles personabant. Eos quoque sacerdotes patres nostri reprehendant, qui plus nimio philosophorum libris indulgent. Noluerunt enim illi, quos occupationibus & gravissimis, & maxime necessariis oportebat esse districtos, eos philosophiæ studiis præpediri. Basilii certe ac Gregorius tredecim annis (6), ut litteris sacristotos se dedarent, sapientiæ secularis libris omnibus valedixerant. Testatur etiam de se in Epistol. ad Galat. Hieronymus: annis quindecim nullis sapientium Gentilium librum ne in manus quidem ascendisse. Clemens porro Alexandrinus (7) hujusmodi viris, qui in Ecclesia doctores perfecti & absoluti esse debent, Philosophiæ studia, causa solum relaxandi animi, in otio permittit: & quoniam ancillas, ut vocarent ad arcem, sapientia misit (8), admonere patres, disciplinas, quas vocant liberales, Theologiæ subservire oportere, non dominari. Curaturum itaque illarum studiorum (9), ne ancillarum amatoris delectatur; dominam, hoc est, veram sapientiam negligat; quin etiam curaturum, ut si Agar Ægyptia Abrahami complexibus insoleat (10), ejiciatur foris atque exulet, nec sinatur aut Ismael Isaaci simplicitatem irridere, aut Agar Siræ bonitatem contemnere (11). Affligat ancillam domina & corrigat, habeat in manibus, utatur ea ut libitum fuerit. Si enim modesta, erit

(1) Eccl. 1. 1. (2) Exod. 31. 2. (3) Joann. 1. 9. (4) Psal. 4. 7. (5) Cap. 6.
 (6) Lib. 10. hist. sue cap. 8. Rufinus. (7) Lib. 6. Siro.
 (8) Prov. 9. 3. (9) Clement. 2. Syro. (10) Genes. 16. & 21.
 (11) Hieronym. sermo in Prophetis incultus aliquando non placuit.

era nullis : quæ cum si præter modum indulgeretur, esset eriam pernicioſa. Fugax est enim vita noſtra, & quod plus temporis ſtudiis humanis impartimur, id, divinis adimamus neceſſe eſt, quibus nos Chriſti religio conſecravit. Qui doctrinis item liberalibus nimium vacant, ii ſere errores imbibunt, qui vix elai poſſant. Quæ de re lege quoque cautum eſt in Concilio Lateranenſi ſub Leone Decimo, ſaſſio. na decima. Eſt enim lex apud noſtros ſanctiſſima, quæ in huiusmodi diſciplinis ſolem adoleſcentes, neque omnes, ſed ingenioſos exercet; grandiaribus autem patet, ingenioque tardiore ſtudiis hæc interdicit. Quod ſi leges perſequebantur quidem, aut in philoſophia & dialectica plus temporis & curæ ſumerent, quam æquum eſt, non propter iſtorum vitium eſt aut Philoſophia ſpeculativa, aut ſcholaſtica Theologia, quæ illam in uſum ſuum vendicat, contumelioſo vexanda. Nam ne illa quidem nos ſugiat, quæ vulgi etiam ſarmento tenentur, *Neguid nimis : Modus omnibus in rebus eſt optimus*, & quod verſibus perſecutus eſt Horatius; *Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines* : cæteraque graviſſima. Notum enim lectoribus carmen. Utique itaque vitium reprehendimus, & eorum, qui Ariſtotelis Platonisque libros diu noctuque verſant, & eorum, ac multo etiam magis, qui cum omni rerum naturalium cognitione vacui ſint, ubi primoribus, quod ajunt, labris ſacras literas deguſtarint, tum ſe Theologos abſolutiſſimos proſequebantur, tum Philoſophiam quaſi rebus Theologicis tractandis ineptam negligunt. Sed ad ſanctorum teſtimonia ſatis dixiſſe videtur.

RESPON. AD 2. E ſacris vero literis Eccleſiaſtiſ primum teſtimonium obijcitur. Cuius tamen veram germanamque intelligentiam facile aſſequemur, ſi libri totius quaſi ſcopum & mentem tenemus. Salomonis autem eo libro præcipuum inſtitutum eſt, declarare, quiſnam ſit hominis ille finis, gratia cujus ſit conditus, hoc eſt, quonam loco humana felicitas ſua ſit. Nam cætera, quæ Eccleſiaſtes ea concione diſerit, hæc demum pertinent & revolvantur omnia. Ponit igitur a principio ſententiam prænotatam illud, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, quo ſignificat, nulla huius ſæculi bona ea eſſe, quæ finem homini ſuum exhibere poſſint, veramque illi præſtare felicitatem. Hoc enim ſenſus res omnes vanas Sapiens vocat. Nec abſurde id quidem. Vanum namque id defini ſolet (1), quod ſine caret, ſeu ad finem, qui quaeritur, otioſum eſt. Jure itaque res illæ vanæ vocantur, ut quibus quietem homo ſi quaerat, non inveniat; felicitatem ſi expeſtet, fruſtra expeſtet; finem ſuum ſi perſequi ac tenere cupiat, vanus ſit. Themate igitur in hunc ſenſum ab iniſſe concionis poſito, quo univerſa huius mundi

bona Salomon complexus eſt, tum deinde ſigillatim omnia perſequitur, oſtenditque non in ſapientia, non opibus, non divitiis, non voluptate hominis beatitudinem eſſe locandam. Monſtrat autem primo capite, per humanæ diſciplinæ hominem non beari. Id quam apte & divins probet, non eſt huius loci exponere. Tantum ſunt lectores admonendi, ut ne Ariſtotelis vario verſentur errore, qui in contemplatione rerum ſupremarum ſummum hominis bonum collocavit (2). Qui ſi loqueretur de mentibus corpore ſolutis, & vitæ ſaræ felicitatem quaereret, nobis, id eſt Divi Thomæ familie, aliquid proſecto diceret. Sed cum de immortalitate animi tum hoc, tum illud, nec idem dicat ſemper, quidque poſſimum ſentiat, difficile ſit intelligere, de altera proſecto vita, quam vel non habebat exploratam, vel penitus ignorabat, ecquid diſturus erat homo aut impius, aut certe varius & anceps, ſenſumque præſidio deſtitutus, quibus illa adminiſtris in iudicio rerum omniam utebatur? De felicitate igitur præſentis vitæ loquitur. Hinc enim in Ethicis & Politicis opes, divitiæ, amicos, ſaluem, cæteraque huiusmodi caduca etiam & temporaria bona, quaſi felicitatis adjumenta requirit. Et in lib. de bona fort. ſine exterioribus bonis, quocumq; fortuna, ut ait, eſt domina, negat aliquem felicem eſſe. Quam ob rem de iudicio Ariſtotelis dubitari non poteſt: recte ne autem dixerit an ſecus, de eo fortasſe dubitari poteſt. Verum qui Eccleſiaſtiſ hoc primum caput intellexerit, is jam ſine dubio poterit Ariſtotelis errorem facile deprehendere. Nam cujuſmodi felicitatem habebit ſuperna illa ac ſupercæleſtia contemplanſo, animus tanta mole corporis non onuſtus, ſed obrutus? (*) *Cogitationes*, inquit Sapiens (3). *mortalium timide, & incerta providentiæ doſtre, Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Et difficile æſtimamus quæ in terra ſunt; & quæ in proſpectu ſunt, invenimus cum labore: quæ autem in celis ſunt quis investigabit?* (**) Eccleſiaſtes quoque primo, *Cunctæ*, ait, *res difficiles: non poſſe eas homo explicare ſermonibus*. Miranda ſane, & digna Salomone ſententia, quæ declarat id, quod Ariſtoteles quoque ipſe ſevero atque prodeſtor dixit, mentis noſtræ aciem non aliter ad ea quæ maniſeſtiſſima ſunt caligare, quam noſtris oculos ad fulgorem ſolis. Quæ magis Ariſtotelis conſilium nonnulli, ac recto illi quidem, admirantur, quod cum non igooraſet, quam infirmæ eſſent ingenii noſtri vires, memoria anguſta, fluxa, infidelis; acumen reuſum, impeditum, debile; ſegnibus diligentia & tarda: in eo conſtituerit felicitatem, quod adeo in hac vita remeſt eſt & exiguum, adeo obſcurum & imperfectum, adeo infirmum & inſta-

(1) 1. *Psalm. Arif.* (2) 10. *Eth. III.*

(3) *Eccl. 1. De. Luge*, inquit, *Nat. Arif. virtutes verſutæ: Zenonem & Carneadem diligentius intue- re, & probabis verum eſſe, quod diſcipul. Labor ſtultorum aſſidit eos. Veritatem illi quidem omni ſtudio quaſierunt: ſed quia non habuerunt ducem, & prævium itineris, & humanis ſenſibus rati ſuas ſe comprehendere poſſe ſapientiam ad civitatem minimis pervenerunt. De qua in *Psalm.* dicitur: *Domine in civitate tua imaginem ipſorum diſſipabis. Omnes enim umbras, & dæmones imagines atque perſonas, quas ſibi in variis dogmatibus induerunt, in urbe ſua Dominus diſſipabis.* (3) *Sap. 9. 14.**

(**) *Eccl. 7. Alta profunditas: quæ invenieturam? Luſtravi univerſa animo meo, ut quaſerem ſapientiam, & & pſi, vtrum de mille & c. 8. Appoſui cor meum ut ſcirem, & & poſi, Et intellexi, quod omnium & c. *Eccl. 1. Qui addit ſcientiam, addit & laborem: Eccl. 3. Non ſatiatur oculus viſu, nec auris auditu amplectitur, & 7. dixi, ſapiens efficiar, & ipſa longius receſſit a me.**

instabile, adeo non per se idoneum ad beandum, adeo denique paucorum hominum, ut nihil propemodum habere videatur ex his, quæ veræ felicitatis definitio continet. Qualis enim felicitas est, quæ frequentissime intercipitur, & rebus abjectissimis cedit? quæ non est commune bonum humani generis, sed quod paucissimi consequi ac tenere possint? ad quam si omnes homines, ut par est, ad finem suum conarentur, respublica omnis interiret? quæ aucta hominis requiem non augeat, sed laborem? quæ hominis desiderium non satiet, sed excitet? humana quippe mens, quandiu hic vivitur, rerum cognitione torqueri potest, satiari non potest. Maneat igitur, vitæ hujus felicitatem in primæ Philosophiæ usu, hoc est, in rerum immaterialium contemplatione non consistere, ut quam morbus tollere valeat, dolor intercideret, inopia inturbare. Nam si ad hanc Aristotelicam felicitatem necessarius est aliorum etiam honorum quasi concentus, talem nobis felicem Aristoteles fingit, qualis ut arbitror, nemo unquam erit: & ut confirmare possum, nemo certe fait. Quid quod ut idem Aristoteles in libro de bona fortuna tradit, *ubi plurimus intellectus, ibi minima fortuna, ubi autem plurima fortuna, ibi minimus intellectus*? Ecclesiastes cap. 9. *Vidi, ait, nec sapientium pacem, nec doctorem divitias, nec artificum gratiam, sed esse tempus casumque in omnibus*. Quæ igitur ratione fortunæ bona ad felicitatem necessaria esse dicemus, quæ casui subiecta insipienti, quam sapienti magis obveniunt? Quanto sapientius Salomon hominis finem, qualis in hac mortali vita quæri potest, in Dei timore & amore constituit! *Deum time, inquit, & mandata ejus serva, hoc est omnis homo*. Atque sententiæ hujus reliqua omnis divina scriptura consentit, *Beatus vir, ait, qui timet Dominum, in mandatis ejus volens nimis*. Et, *Beati omnes qui timeant Dominum, qui ambulant in viis ejus*. Et, *Beati immaculati in via, &c.* Et apud Matthæum Dominus, *Beati, inquit, qui esuriunt & sitiunt justitiam*. Et, *Beati mundo corde*. Nimirum in præsentī seculo aut hæc beatitudo est, aut nulla omnino est. Per hanc enim veram & perfectam felicitatem assequimur, per hanc etiam summe beato, hoc est, Deo maxime appropinquamus. Quemadmodum autem quo quidque est maxime calido propinquius ac similis, eo calidius est: ita quo quis Deo est in hac vita proximior, ac similior, eo beator ac felicius erit. Paulus etiam Apostolus (1), non modo D. Thomas (2), dixit, dilectionem Dei in hac vita cognitioni scientiæque præstare. In dilectione itaque Dei hujus vitæ felicitas sita est, non in cognitione. Nec si rerum terrestrium atque cælestium cognitio, quam naturales in homine disciplinæ pariunt, neminem facere felicem potest, statim est a Salomone damnata. Sed studium humane scientiæ occupationem vocat pessimam, quod molestissima sit. Malum enim in scripturis (3) interdum non pro culpa, sed pro pœna usurpatur. Idem quoque studium vanitatem nuncupat, quod nec homini finem præstat, & ad veram felicitatem consequendam otiosum est.

Hoc vero testimonio si adversum liberales scientias abutimur, vituperemus simul opes, divitias, regna, artes, omnia denique, quæ sub sole fiunt. Nam eadem de his quoque Sapiens dixit. Illud quoniam stultissimum est, fateamur omnino ex verbis Ecclesiastis nihil contra disciplinas humanas confici posse.

RESPON. AD 3. Multo vero minus ex Proverbis conficitur: nam verba illa plane de cæca voluptione intelliguntur (4), quam apud Ciceronem (5) Plato escam malorum appellat, quod ea videlicet homines capiantur, ut hamo pisces. Non est Philosophia meretrix illa vaga, & garrula, quietis impatiens, proca, blanda adulatrix, præparata ad decipiendas animas, sed, si quid tale est, est illa Thamar, quæ causa prolis sedit in trivio, ad quam studiosus, & fidelis Judas declinavit, indeque genuit Phares & Zaram, qui in Evangelis memorantur. Non sunt Musæ Sirenes, ut est apud Pythagoram: castæ sunt, non meretrices: veraces sunt, non fallaces. Qui Sirenium cantibus delectantur, hi sunt in vitio: qui Musas amant, in vitio non sunt. In epistola autem ad Colossenses, eodem Clemente auctore (6), non reprehendit Apostolus Philosophiam veram, hoc est, quæ de naturæ rebus vere sentit, sed Epicuream, quæ videlicet tollit providentiam, & in Deorum numerum refert voluptatem, & præter res corporeas nihil esse credit. Hujusmodi ergo aliasque similes Philosophorum doctrinas condemnat Paulus, quæ ab ipsis auctoribus Philosophiæ nomine venditantur, cum nihil vera minus sint, sed ignorantium hominum traditiones, quemadmodum eas vocat Apostolus (7). Vera autem, & naturalis Philosophia non hominum traditione, sed Dei revelatione habita est, ut supra ejusdem etiam Apostoli testimonio ostendimus. Cum vero eodem ipso capite scriptum sit, *Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonis*, mirum est, cor Lutherus, Philippus, & alii, quos, quoniam adhuc in Catholicis habentur, nolo hic nominatim cum hæreticis lacerare, eloquentiam, & omnem sublimem dicendi characterem non reprehenderint. Absurdum est enim, ut quibus verborum disciplinæ placent, his rerum cognitio displiceat. Sed periculosa curiositas (nam hoc dicit quidam) & ninda in definiendis rebus obscuris audacia & Philosophiæ studio sunt nobis nata. Atque idem excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium deprecans adjicit, se non in totum Philosophiam damnandam putare. Hoc autem calumniandi genus, quale sit, & cujus hominis, quis non videt? Certe non aperti, non simplicis est, non ingenui, non iusti, non viri boni: sed versuti potius, obscuro, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vatri. Non nascuntur, mihi crede, & studio Philosophiæ vitia, sed ex errore, & ignorantia nascuntur. Quid enim Philosophiæ magis contrarium esse potest, quam aut vana, periculosaque sectari, aut quod non satis exploratum sit & cognitum, id sine ulla dubitatione definire? Quid vero sibi vult oratio illa, se non in totum philosophiam damnandam putare? Quam igitur

tor

(1) Cor. 13. 2. (2) 2. 2. 9. 3. art. 6. ad 3. Nam quod Cajet. ait dilectionem Dei naturalem virtutem non esse, absurdum est. (3) Esai. 45. 7. Amor 3. 6. (4) Ch. 1. 17. (5) In Cat. Major. (6) 1. & 6. lib. 1. (7) Col. 2. 8.

tur partem philosophiæ damnat? At, ut Lutherus, eam, quæ contemplatur, & cernit? Explicat, atque excollat intelligentiam suam, ut videat, quæ sit in ea species, forma, & notio philosophiæ. Nos enim non more vulgi doctrinam Stoicam, aut Platoniam, aut Pythagoricam, aut Aristotelicam, philosophiam appellamus: sed, ut homines definiendi periti, si interpretari volumus, studium sapientiæ, si rem ipsam quærimus, rerum humanarum ac divinarum, terrestrium atque celestium scientiam. Quam non dico in totum, sed ne in partem quidem damnare, vel insignis stultitiæ cû, vel malitiæ manifestæ. Augustinus porro libro primo de moribus, Eccles. cathol. cap. 21. curiosam naturæ inquisitionem, & nimium quandam amorem terrene sapientiæ cavendum intelligit, non veram philosophiam, quæ est amor sapientiæ moderatus.

RESPON. AD 4. Jam vero quod ex priore ad Corinthios epistola opponitur, nihil illud movere potest. Nam quod ait, *Perdam sapientiam sapientium*, id perinde est ac si dixisset, sapientiam sapientium obsecrabo. Quomodo? Nempe illustrando mundum majori doctrinæ lumine, ad quam doctrina Philosophorum omnis nulla esse videatur; sicut etiam sol fulgore suo stellarum, lucernarumque lucem dicitur perdidisse. Prudentiam autem prudentium Deus reprobavit, quia non elegit, nisi quæ stulta sunt mundi, ut confunderet sapientes. In quem sensum fortes, & potentes reprobasse dicitur, quia infirmos, & ignobiles elegit Apostolos, ut Dei virtus magis in Evangelii prædicatione clarescat (1). Quamquam Clemens primo libro & quinto Stromatum docet, non esse hic forte sermone de vere sapientibus & prudentibus, sed de his, qui tibi sapientes & prudentes videntur. Sicut non vocatur Evangelium stultitia, quod stultitia sit, sed quod ita humis mundi sapientibus visa sit. Nam illud, *Scientia inflat*, facillimum intellectu est. Non enim magis scientiam hic damnat Apostolus, quam opes, regna, pollicitudinem, vires, abstinentiam, virginitatemque damnaret is, qui hæc omnia inflare testatur. Clemens vero Alexandrinus secundo Stromatum libro de illis hoc exponit, quise sapientes existimant, cum tamen superbi sint, nihil re vera scientes, sed languentes circa quæstiones (2). Quæ intelligentia ex eo probabilior efficitur, quod statim Apostolus subdit: *Si quis autem se existimas scire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oporteat eum scire*. Non itaque vera scientia inflat, sed quæ videtur esse, nec est tamen, ea inflat. At secundo Stromatum libro, nove exponit inflare, pro eo, quod est, facere ut manifeste sentiant, quicquam habuerint. Refert vero in hoc illud quod Ecclesiastici quarto capite, *Non docuit dñs sapientiam dñi sapientem*, id est, sapientia filios suos inflavit: sic enim vertit interpretes. Quod alii, *exaltavit*, Hieronymus vero, *vitam inspiravit*. Verbum autem *δωσάν*, selevate, & tollere est. At vero illi testimonio ex priore ad Tim. cap. 6. Divus Hieronymus in commentariis super epistolam ad Titum 1. cap. respondet in hæc verba: *Queritur, quare ad id, quod Apostolus ait,*

Secundum fidem electorum Dei, & cognitionem veritatis junxerit, quæ juxta pietatem est, utrumnam sit aliqua veritas, quæ non in pietate sit posita, & nunc ad distinctionem illius inferatur cognitio veritatis, quæ juxta pietatem est. Est, plane veritas; quæ non habet pietatem, ut si quis Grammaticam artem noverit, vel Dialecticam, ut rationem recte loquendi habeat, & inter falsum & verum disjiciat. Geometria quoque, & Arithmetica, & Musica habent in sua scientia veritatem, sed non est scientia illa pietatis. Scientia pietatis est, nosse legem, & intelligere Prophetas, Evangelio credere, Apostolos non ignorare. Absque pietate vero notitia veritatis delectat ad præsens: sed æternitatem non habet premium. Hactenus Hieronymus. Sanos ergo sermones vocat Apostolus eos, qui salutem animæ præstant, pios vero, qui pios & religiosos homines faciunt. Hæc humana scientia non exhibet: sed non proinde est Theologo inutilis.

RESPON. AD 5. At Apostoli non fuerunt humanis literis eruditi. Fateor. Chæstus non docuit eos Geometriam, Astronomiam, Physicam. Et hoc item fateor. Spiritus Sanctus docuit eos omnem veritatem, nec Philosophiam, Arithmeticam, aut Geographiam docuit. Verum est & id quidem. Christus nobis & Apostoli non Dialecticam artem, sed nudam scientiam, quæ fide ac bonis operibus cultoditur, tradiderunt (3). Non repugno. Non igitur sunt disciplinæ illæ Christiano doctori utiles. Id vero est, quod ego constantissime pernego. Apostolis siquidem, ut ait Clemens (4), Spiritus Sanctus omnia plene suggererat, quæ erant & ad scripturam sacram intelligendam, & ad docendum cujusvis generis homines necessaria. Nos autem, qui Spiritus hoc peculiare donum non habemus, si humanarum simus literarum rudes & ignari, nec divinas percipere sane possumus, nec perfecti esse in Ecclesia doctores. Christus etiam & Apostoli non docuerunt nos humanas disciplinas, ut fides nostra non esse in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Docere etiam nihil voluerunt, nisi quod esset ad salutem necessarium. Alioqui, si exemplum placer, ignoremus Grammaticam, quoniam Apostoli Grammatici non fuerunt. Sinus barbari, quia non fuerunt eloquentes Apostoli. Nihil consulto, ac cogitato meditatum, & præparatum inferamus, quod Apostoli hæreticis Philosophis, Tyrannisque evincendis repente, atque ex tempore sapientissime loquebantur. Quomodo autem doceri sint omnem veritatem, Augustinus in Joannem declaravit. Sunt autem sine dubio humanæ quædam veritates, quas tametsi Apostoli non sunt edocti, nos tamen utiliter addiscimus.

Quod enim discipulis humanis subiecta sit veritas, quam tractent, & in qua verentur, adeo est manifestum, ut stultum sit & me reprehendere velle, & alios negare. Quo vero tempore, quo loco, quocumque hominum genere disciplinis humanis Theologo sit utendum, nam & hoc in argumento quæritur, alio libro sumus tuto, ac diligenter explicaturi. Itaque nunc res eas præmittimus, quarum ratio & major est, & in aliud tempus differenda (5).

N

RES-

(1) Id sentis Hieron. in Es. c. 29. Quin tradit ibi, non de quibusque prophetis esse sermonem, sed de sapientibus & magistris Judæorum, quos in adventu Christi Dei jureo execratos continet. Perbit, ait, sapientia & sapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abscondetur. (2) 1. Tim. 6. (3) Socr. lib. 1. hist. Eccles. cap. 8.

(4) 1. Jerom. (5) Lib. post.

RESPON. AD 4. Tantum ergo postremum illud argumentum restat, cui respondere debeamus. Id quod argute Clemens Alexandrinus apud primo Seronatum libro facit, inguitur: Non per oblationem Philosophia pervenitur veritas, sed ad eam comparatur, & adiutrix invenitur: sicut primas & secundas gradus ei, qui ascendit in concubum, & Grammaticus ei, qui est philosophaturus. Nam & visus, & auditus confert ad veritatem, mens autem est, que eam apprehendit & naturaliter cognoscit. Respicitur etiam opem ferre ad irabundam veritatem: & Dialectica, ne prosternamur ab hæresibus. Et est quidem per se perfecta Servatoris doctrina, & nullius indiga, cum

sic Dei virtus, & sapientia. Accedens autem philosophia non veritatem facit potentior, sed debilem adversus eam efficit sophisticam argumentationem, & propulsans dolosas adversus veritatem insidias, vincit est sepes, & vultum. Et quæ est quidem ex fide veritas, tanquam panis necessaria est ad vivendum. Quæ autem præcedit disciplina, est obsonio similis, & bellariis. Desinente cæna, suavis est placensula, ut ait Pindarus Thebanus. Hactenus Clemens (1). Hactenus etiam nos de octavo loco differimus. Ac si quæ sunt forte reliqua, ea in nono, qui statim sequitur, differuntur.

(1) Socr. xld. etiam lib. 3. Eccl. dist. c. 16.

Finis Libri Noni.

DE PHILOSOPHORUM

Naturam ducent sequentium

AUCTORITATE,

Quæ nono loco posita est.

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

Huius loci pertractandi necessitatem exponit.

Utmadmodum argumenta Theologo docerentur a Philosophia, atque ab omni omnino ratione naturæ, satis explicatum arbitror loco superiore. Sequitur, ut cætera persequar, quæ pertinent ad Philosophorum & historiarum auctoritatem. Hi namque soli duo restant ex locis, qui sunt in initio propositi; de quibus dicere aggrediar, si quæc prius de Instituto, ac iudicio meo dixerō. Quamvis enim libri nostri non modo in scholastica pugna, & contestatione versentur, sed multa etiam alia contineant iis utilissima, qui interiores scrutantur, & reconditas literas: tamen interdum vereor, ne quibuscumque bonis viris scholæ nomen sit incusum, mirenturque, in ea illustranda, tantum me operæ & temporis potere. Ego autem, quandiu res scholastica per eos gerebatur, qui iuventutem ad scholæ Theologiam incitare sunt soliti, meas curas, cogitationesque orones in id conferebam, ut meo quavis via, & ratione a scholasticis contestationibus liberarem. Non enim existimabam, meam operam scholæ Theologis quoquo modo necessariam. Cum autem Academia viros illos sanctos amiserit, & quidam ex reliquis, qui huius rei totius socii esse deberent, studia hæc vel tanquam arida, contentiosaque dimiserint, vel certe ut laboriosa, & molesta declinaverint, Lutherani vero quasi noxia quoque reprehenderint, indignum iudicavi illi meo otio dare, quod multis ante mihi, magnisque desideriis optaram. Itaque in his studiis ab initio versatus ætatis, existimavi

honestissime me Christianæ Reipublicæ inservire posse, si animum in schola meum vel repugnantem continerem. Cui cum multum adolescens, discendi causa, temporis tribuissem, posteaquam Theologiam publice profiteri cœpi, meque ipsum discipulis tradidi, tempus fere totum consumebatur in docendo, scribendi otium non erat. Sustinebam enim magnum onus, non discipulos modo quotidianis &lectionibus, & disputationibus instruendi, verum etiam de multis & verbo, & scripto respondendi. Accedebant etiam non infrequentes ad populum conciones, quibus me vel necessitas adjudicabat, vel voluntas. Plures autem res, præsertim magnas, eodem simul tempore non modo agere, sed ne cogitare quidem possumus. Quamobrem de hoc opere absolvendo, in quo tantam difficultatem inesse videbamus, ut viro indigeret non solum egregie docto, sed nullis aliis negotiis præpedito, omnem omnino spem sæpius abieciimus. Sed partim discipulorum precibus efflagitati, partim amicorum convitiis evicti, tuo vero iussu potius, Pater optime, cujus studiis, præsertim in re tam iusta, cum difficile est, tum ne equum quidem obfistere, subcivis ut ajunt, horis, opus hic informare decrevimus, ut si quo forte casu nequeamus absolvere, certe instituisse videamur. Eo vero me minus instanti mei pœnitet, quod facile sentio, ut nihil aliud agam, excitare me homines non socordes ad rei magnæ investigandæ cupiditatem. Nos enim si non assecuti, at id secuti profectio sumus, ut ea his libris explicarem, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. Sed jam ad instantia pergamus. Danda enim opera est, ut etiam si ad alia aberrare aliquando cœperit, ad hæc revocetur oratio.

CAPUT II.

Ubi argumenta proponuntur, quibus Philosophorum auctoritas elevatur.

1. **ARG.** Fuisse olim in Ecclesie nonnullos, quos Philosophorum auctoritatem a schola Christiana rejecerint, Clemens Alexandrinus perhibet, gravis in primis auctor. Tradit etiam hanc illos persuasionem induisse, quod Dominus apud Joannem dixerit, omnes quotquot ante se venissent, scire fuisse & latrones: nec audisse eos oves. Fures autem vocatos ajunt, quod fuerint sophistæ fallaces. Nam sophistæ quandam furandi artem ipse quoque Aristoteles dixit.

2. **ARG.** Es Jassinus, cum decalisset Philosophos similes esse latronibus, & tanquam deceptores redarguisset, per insidias Crescentis Philosophi interceptus est, ut Eusebius scribit lib. 4. Ecclesiast. hist. cap. 16. Non sunt igitur Philosophi audiendi, præsertim cum nostræ semper doctrinæ repugnarent. Nam ut Ruffinus lib. 1. Ecclesiast. hist. c. 2. refert, Ario favebant viri in questionibus calidi, & ob id simpliciter fidei adversi. Atque Epiphanius lib. 2. adversum hæreses, cap. 69. eo nomine taxat Arianos, quod fuerint novi Aristotelici, & ab hoc Philothopho venient jaculationes sibi ipsi affricaverint, reliquæque Domini mansuetudinis, Aristotelem induerint. Ita nec spiritus domum in se habere digni facti sunt. Et Hieron. adversum Luciferian. Arianam dicit hæresim argumentationum rivos de Aristotele fonte mutuari.

3. **ARG.** Paulus denique ait, Philosophos dicentes se esse sapientes, stultos factos esse, traditosque in reprobam sententiam. Eorum igitur auctoritas nobis apud nos momenti esse debet. His, & similibus argumentis versutus error ille mirebatur. Quem tamen jam diu sepultum sine ullo etiam argumento Lutherus sustinere conatus est, damnaretque subinde cum scholasticis ceteros, tam magis D. Thom. quasi auctor fuerit regnantis Aristotelis, vassaloris pæ doctrinæ: sic enim loquitur contra Latentem. Vigilans Dominicus exemplo philosophos non verba solum, sed orbe pellendos esse credit. Nos autem quid Fides Catholica, ratioque sana docet, breviter, & sine disceptatione docebimus.

CAPUT III.

Qui Philosophi sint Theologis utiles.

Philosophorum auctoritas eorum qui falsa senserunt, nostram non potest adjuvare doctrinam, & latentia cognita facere, ut, Augustinus ad Dioscorum (1) vere, & spiritualiter scripsit. Quid enim nobis est, ait, propter defensionem Christianæ religionis, querere quid senserint Anaximenes, Democritus, Epicurus, Parmenides, & Melissus, aliique similes hujus farinae philosophi, quorum doctrinæ erronibus naturæ rationi contrariis plena sunt? Non itaque omnes Philosophi scholæ nostræ probati sunt, sed illi, de quibus, apud Platonem (2) So-

crates, *Sunt*, inquit, in mysteriis multi quidem, qui gestant fœculam, pauci vero Bacchi. Magnifica vero vox, & magno viro, ac sapiente digna, qua docemur, multos utique barba, & pallio tenus, sed paucos re vera fuisse Philosophos. Paucos igitur hos, qui scilicet naturæ vim & effecta, morem ac vitæ normam via & ratione investigant, magnaque ex parte consecuti sunt, Theologis esse utiles, hæc nos oratione contendimus. Nec video equidem, cur ejusmodi Philosophos tanto Lutherani odio prosequantur, nisi quod auctores obscuros, intellectusque difficiles perdiscere nec volunt, nec vero possunt. Etiam optimi cujusque Philosophi commentaria, præsertimque Aristotelis discipulorum non modo ingensolum, sed amantem etiam laboris exigunt. Illi vero cum parum ingenio valent, tum in laboribus & vita etiam Christiana pellendis occupati & sunt & fuerunt. Quamobrem, quod in philosophorum libris difficile atque arduum esse viderent, id & horrent ipsi, & ab eo juvenum animos alienant. Quid autem sibi Theophilus Alexandrinus velit, penitus non intelligo, cum in secundo paschali libro Origenem carpit, quod Philosophorum argutias tractatibus suis miscuerit, atque ita ex malo exordio in fabulas & deliramenta processerit, ac Theologicum dogma ludum & jocum fecerit. Quando illud apud Porphyrium, quamquam ab impho Philosopho dictum est, veritas tamen & luculentius dictum est, Origenem Græcorum divitias omnes ad Christianum dogma lucupletandum convertisse. Sed hæc forte obscura sunt, cum laente argumentis nullis appositis explicantur. Factis primum illustranda sunt summorum virorum hæc, deinde patrum nostrorum testimoniis, tum rationibus apertissimis illis quidem, sed quam paucissimis. Cum enim in hujusmodi causis, quæ scholæ propriæ sunt, verarum equidem, ne cui ex scholasticorum disputationibus, non ex Ecclesiæ sensu deprompta nostra videatur oratio, interdum argumenta dicta a ratione perscrutemur, & veritatem, quam sequimur, majorum potissimum auctoritate suademus. Intelligendum est autem, cum proposita sint genera decem, e quibus argumenta ratiocinationisque manarent, splendidissimum videri, quod veterum traditione exemplisque consistit. Atque si bono loco res essent, quæ more aguntur & institutis Ecclesiæ, de his nihil erat argumentandum: illa enim ipsa certissima argumenta sunt. Lutheranorum vero oratio tota mox erat rejicienda. Est enim inimica Ecclesiasticæ regulæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil constans, nihil verum. Sed hæc alias; nunc quod iustat agamus. Porro olim Ecclesiæ Doctores summi fuisse, qui illud fuerunt philosophi, Didymus, Justinus, Origenes, Gregorius Nazianzenus, Basilus, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Augustinus. Tales enim, cum habebantur, Ecclesiasticæ scholæ perfici solere, Eusebius lib. 5. Ecclesiast. hist. cap. 10. scribit his verbis: Consuetudo antiquius tradita servabatur, ut divinarum scripturarum doctores in schola Ecclesiastica habebantur viri dumtaxat scientia, & eruditione probatissimi. Hujus officii auctor & dux tunc satis illustris habebatur Panteus, qui in Philosophiis, Stoicis prius nobiliter floruisse. Tradit quoque Origenes apud Eusebium,

lib. 6. capite 15. non solum a Panthæno, sed ab Heracle, aliisque plerisque doctioribus Apostolicis Philosophorum libros legi solitos. Quod si sanctorum loca referre voluerimus, quibus illi philosophorum testimoniis uteretur, non eorum modo, qui de moribus, sed eorum etiam, qui de natura scripserunt, utendum nobis est, ne in causa parum dubia testibus utamur minime necessariis. Legant illi omnia eorum commentaria, quibus de opere sex dierum disputatio instituta est, atque in his vel solis videre poterunt, & quanta fuerit maiorum nostrorum in legendis philosophis diligentia, & quantum sit Philosophorum explicandis sacris literis usus. Vide autem etiam Hieronym. in 17. cap. Hierem. & lib. 2. adversus Iovinian. Ubi etiam cum hæretico disserens, variis philosophorum testimoniis, utitur: multoque philosophorum commentariis, rerum naturarum exemplis editis, plane docet, quantum hominum auctoritas Theologo ad argumentandam conferat. Sed de hac re paulo post. Nunc id, quod erat institutum, persequamur. Sane ut re ipsa præteream, quæ stare a nobis adversarii nostri non dubitant, Epiphanius certe ipse, quem nobis obijciunt, Philosophorum auctoritatem haud semel utitur. Docturus enim hæresi 51. quam ratione essent hæretici fugandi, *Ajunt, inquit, hi, qui hoc in consuetudine habuerunt, adore Diæmoni, Syracis, Libanidis, Aboroni, Bituminis, Thymiamatis, Lapidis Gagata, aut cornu cervi sugari reptilia, & venenum jaculantia.* Item hæresi 78. cum multis argumentis fossisset, Beatam Virgineam post partum virginitatem conservasse, subdit: *Si vero etiam ab aliis quædam speculationibus ipsas res accipere convenit, attingemus quoque rationibus naturæ cognationes.* *Ajunt leonem non parere præterquam semel & unum (1).* Cumque subiecisset causam, quam ejus rei Philosophi naturales redderent, colligit Beatam virginem, quæ Leonem peperit de tribu Juda, non nisi semel atque unicum peperisse. En Epiphanius & Christianos instruens, & cum hæreticis de fide certans, Philosophorum testimonia refert. Quip etiam Paulus non solum cum ethnicis persuadet, sed etiam cum fideles instruit. Postquam & Philosophorum testimonia referre solet, exque his argumenta sumere. Nam ad Athenienses loquens ex Arati Astronomi Phenomenis usurpat illud, *Ipsius enim & genus sumus:* ad Corinthios vero ex Euripidis Poetæ tragædis illud (2), *Corruptus bonos mores colloquar præter:* ad Titum autem ex oraculis Epimenidis Philosophi illud, *Cretenses semper mendaces, multa bestia, verites pigri.* Ac subiicit hic protinus, *Testimonium hoc verum est.* Si igitur hæc dicit Apostolus, ea Philosophorum testimoniis confirmat, Pauli etiam, non modo aliorum sanctorum exemplo facere nos idem & possumus & debemus.

Alter erat locus, a patrum testimoniis ostendere Theologis Philosophos esse utiles, ubi nihil laboris esse video, cum testentur hæc plerique quidem non obscure, sed æperissime Augustin. lib. de doctrina Christiana 2. cap. 40. Socrates lib. 3. histor. Eccles. cap. 16. Num loquimur quæris auctores? Citarem alios, nisi alio nostra festinaret

oratio. Certe Hieronymus in epistol. ad oratorem magnam non testatur hoc modo, sed magnis etiam argumentis confirmat. Tertium est propositum, rationibus illud ipsum demonstrare. Id quod faciam ostine, & faciam brevius, quam restant fieri possit.

Multa a Philosophis prudenter fuisse & graviter disputata, multa etiam breviter, & commode dicta, multa denique ingeniose & luculenter exposita, qui negaverint, ut non sunt verbis & ratione, sed vinculis & carcere fatigandi. Atque si etiam hoc naturæ ratio præscribit, ut quæ viri graves, ingeniosi, eruditi acute digneque tradiderint, ea juvenes memoriæ mandent, ferique studeant istorum & scientia, & prudentia docti: necesse est. Philosophorum doctrinam non juvenibus solum, sed his etiam omnibus esse utilem, quibus ullum aliquando commercium cum humana sapientia & prudentia sanum est. Quod si ita est, idque nos superiore loco satis ostendimus, Theologos ad res multas hujusmodi commercium habituros: nimirum quodam poterunt & licebit, ad eorum latere non discendent, qui recte de moribus & natura sentiant. Idque ipsum si ita est, Philosophorum certe literis Theologi dare operam debent: non enim alios hodie reperient, qui de rebus hujusmodi aptius & sapientius philosophentur. Veram autem primum, verum igitur & extremum. Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt, omnia esse sacris literis prodita, quæ ad rationem hominis instituendam videntur esse opportuna & necessaria. Quorum error, quoniam abunde ex iis, quæ supra diximus, (2) exploditur, non est hic pluribus refellendus. Quid enim stultius esse potest, quam aut in scriptura sacra liberales omnes disciplinas traditas credere, aut hujusmodi disciplinis existimare hominis rationem non bene & utiliter instrui? Quod si philosophia Theologo utilis & bona est, eam autem nisi philosophorum libris adiutus consequi non potest, non utique sunt ei philosophi negligendi. Cum autem barbarum, lapidum, animalium, arborum, elementorum, aliarumque rerum terrestrium cælestiumque cognitio sacris literis intelligendis sit magis opere necessaria, quemadmodum August. 2. de doctrina Christiana lib. docet, utique etiam sumus idem in 17. hujus operis libro solius demonstraturus, insanus profecto erit, qui in harum rerum cognitione paranda eos auctores neglexerit, qui & summo ingenio, & magna perquisitione, & multo temporis experimentis in his cognoscendis elaborarunt. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin Philosophi plurimum Theologis profint, illud, de quo dubitari a doctis etiam potest, jam statuendum est, argumenta & philosophorum auctoritate petita, certa ne, an potius incerta sint.

C A P U T IV.

Quam habeat in re theologica certitudinem Philosophorum auctoritas.

Philosophorum omnium non eademque consensu certam fidem sacri Philosophici dogmatis. Quod

(1) Vid. Arist. 6. animal. & Cell. 1. 13. c. 7. & Herod. 1. 3. Epiph. 5. Menandro tribuit; Clement vero Alex. Euripidi.

(2) Hoc Hieronym. & ad Titum 3. & ad lib. 8. & 9.

Quod enim in aliis artibus valet, ut auctores probati tantum apud eos, qui eam artem sequuntur, auctoritatis habeant, ut inde non nisi temere discedi soleat, id in Philosophia, ac multo etiam magis valere debet, ne in rerum naturalium cognitione vario discipuli versentur errore, nec habeant unquam quos sequantur. Bene, inquit Aristoteles libro secundo de celo, sese habet quemque sibi persuadere, veteres, & majorum maxime nostrorum sententias veras esse. Atque si in omni disciplina, & arte oportet addiscentem credere, ut & Aristoteles idem prudenter admonuit (1), & Theoderetus magna exemplorum vi ostendit, & patefecit, in Philosophia certe perdiscenda scientiæ hujus professoribus, in eandem præsertim sententiam concurrentibus, fidem habeamus oportet. Quanta vero arrogantia erit, quanta temeritas, non cum Platone dicam, Aristotele, Hippocrate, Galeno, Theophrasto, Themistio, Alexandro, Dioscoride, cæterisque hujus chori Philosophis, eorum idem consensibus dissentire, quorum scripta & magna cura, studioque elaborata, & posteriorum non examinatione modo expensa, verum etiam consensione probata sunt: sed contra sui temporis homines doctos dicere, & singularia placita communibus antepone? Nempe id est, ut ille inquit, bellare cum diis, id est, naturæ repugnare: major enim pars eo deferri solet, quo a natura ipsa deducitur. Ex quo intelligitur, non esse alienum Theologicis institutis ad ea conjectanda, quæ in natura dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, & si morum questio est, usu peritos; & quid his de unoquoque questionis genere placeat, exquirere. Quod si pictores, & ii, qui signa fabricantur, & veri etiam Poetæ, suum quisque opus a vulgo etiam considerare vult, ut si quid reprehensum sit a pluribus, corrigatur, quanto magis Theologo prudenti non volgi, sed sapientum Philosophorum judicio, permultæ de rebus naturæ sententiæ notandæ & corrigendæ sunt, licet illi veræ esse videantur? At enim in rebus, quæ ad mores pertinent, non doctissimorum Philosophorum modo, sed virorum quoque optimorum, nulla etiam causa reddita, valebit auctoritas. Nam, quod Aristoteles docet, ut omnia fere, tradidit, quemadmodum de saporibus palatum sanum recte iudicat, insectum non item: sic vir bonus & iustus bonum a malo, rectumque a pravo egregie discernit, contra autem omnis affectus animi perturbati tollit iudicium veri, idque adulterat. Adeo illud verum est, qualis unusquisque erit, tale etiam iudicium proferet. Atque ipse idem Aristoteles (2) plane testatur, non minus eorum, qui sunt experti, & seniorum, prudentiumque sententiis, quam ipsis demonstrationibus adhibere animum oportere. Tanquam oculum enim, ait, per experientiam, habentes principia ipsa rerum agendarum cernunt, & ab iis perinde atque a natura acti recte discernunt. Quamobrem sancte, ac prudenter Innocentius (3), in morum iudiciis sanctorum exempla nos sequi voluit. Gravissime quoque Plato in Timæo, Fieri, inquit, non potest, ut decrum filiis fides non habeatur, etiam si absque probabilibus, & necessariis dicam

monstrationibus. Et Ecclesiasticus (4): Cor, ait, boni consilii statim tecum. Anima enim viri sancti enuntiat aliquando verba, melius quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum. Quæ causa mihi semper fuit, pater sanctissime, atque optime, ut in rebus huiusmodi gravissimum iudicium tuum non minus expectarem, quam alterius cuiusque eruditissimi Philosophi, atque Theologi. Intelligebam enim, virtutes illas omnes, quas expertus fueram in te, nullo etiam Dialectico syllogismo interveniente, id quod rectum esset, securas, declinatorasque contrarium. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de proborum genere toto. Neque illam de scientiæ dogmatibus, sed de prudentiæ iudiciis potissimum intellectam velim. Iudicia quippe prudentiæ, mutatis moribus, permutantur, scientiæ vero decreta non item. Ab his autem longe dissentio, qui decernendis conscientiarum catibus (sic enim vocant) relictis doctissimis Philosophis, ac Theologis, spirituales nescio quos homines consulunt, qui visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini (5). Multa quoque perfectior, exercitationeque virtutum opus est, quemadmodum ait in 4. cap. Joannis Origenes, ut bona & mala, vera & falsa diiudicare possimus. Rari autem illi sunt, qui quod Apostolus ait, exercitatos habeant sensus ad discretionem boni & mali. Sed hæc hæcenus. Nunc eo redeamus, unde huc digressi sumus. Constitutum est igitur, Philosophorum iudicium, eorum scilicet, qui magna doctrina excellentique ingenio valuerunt, in magno pretio esse nobis habendum, si nolumus haberi temerarii.

Omnino si quicquam est probabile, nihil est profecto magis, quam naturæ principem naturalis disciplinæ doctores aliquos mortaliū generi providisse. Quis enim adeo esse insipiens, ut academiam unamquamlibet sine præceptoribus institueret? Certe, quoniam notus in Judæa Deus, quasi divinæ scientiæ Gymnasium erexit, Rabbinos ibi etiam procuravit. Et quoniam apud Christianos Evangelicæ doctrinæ academias esse voluit. Apostolos quoque, Prophetas, Evangelistas, Doctores dedit, qui eam in Christi repub. doctrinam profiterentur. Quapropter, cum universis gentibus edocendis naturæ leges ac disciplinas ediderit, non sit verosimile, nullos huiusmodi legum ac disciplinarum magistros instituisse. Atque etiam, si ab alia similitudine argumentari convenit, Clemens Alexan. (6) Philosophiam ait Græcis a Deo veluti proprium testamentum esse datam. Quamadmodum ergo nec Judæorum, nec Christianorum testamenta, ita ne Græcorum testamentum quidem absque interprete dereliquit. Quocirca divinæ hic quoque procuratoris erat, ut non omnes simul Philosophi aut in Dei cognitione, aut in morum & vitæ regula, aut etiam in rerum naturalium intelligentia, quæ quidem esset ad illa duo priora necessaria, hallucinarentur. Quæres efficit, ut juxta Pauli sententiam Græci fuerint inexcusabiles. Qui tamen excusari possent, si eorum præceptores non ad veritatem bonitatis instructi satis, informatique essent, auctore naturæ optimo duce atque magistro. Id vero scripturæ etiam divini

(1) 1. 1. de cur. Greg. affe. (2) 6. Eth. c. 11. (3) 1. 20. c. de quibus.
(4) Cap. 37. 17. (5) Hier. 23. 16. (6) 6. Strom.

testantur. De Deo enim in Psalmo scriptum est (1): *Qui docet hominem scientiam: & insum in libro Job: (2) Qui docet nos super jumenta terra, & super volucres celi erudit nos.* Nimirum sicut quibusdam animantibus, qui tanquam principes, & duces reliquorum a natura dati sunt, concessi sunt quidam instinctus, quibus ad gregis quisque sui ducatum rectum utilemque ferantur, obliquè retrahantur & noxia: ita in hominum eorum mentibus, qui natura duces sunt ceterorum, inditas esse notiones credendum est, quibus in illa, quæ ad imperitorum & rudium populorum doctrinam spectant, inducantur. Nec enim melior est belluarum conditio, quam nostra. Atque Boetius magno vir ingenio, in primisque doctus, communes sapientem conceptiones (sic enim appellat) non minoris facit, quam si communes essent omnium hominum. Nosque ipsi 6. ac 7. loco, ad eandem quoque rationem offendimus, communia doctorum ecclesiasticorum præjudicia non aliter esse accipienda, ac si omnium fidelium essent communes, conspirantesque sententiæ. Quamobrem id quidem non est dubium, quin verum & exploratum illud sit, de quo omnium philosophorum ratio consentit. Quomodo enim homines, & ambitiosi honoris & gloriæ, & cæci fere aviditate carpendi, & plurimis sæculis maximisque locorum intervallis juncti, in unam sententiam convenirent, nisi in hanc quasi conspirationem naturæ impulsu quodam agerentur? Ex quo rursus intelligi perspicique licet, id quod paulo ante dictum est, Philosophos ab uno aliquo mortalium magistro excepisse ea, quæ populis ac gentibus universis communi consensione conscripserint. Verissima ergo sunt communia philosophorum placita, nec ab illis licet, si omnes ad unum idem sentiant, dissentire. At Hieronymus lib. 1. adversus Pelagianos, cum adversarius eam Philosophorum communem sententiam obiecerit, qui unam habeat, eum omnes habere virtutes; respondet eam quidem Philosophorum fuisse sententiam, sed non Apostolorum, neque esse illi curæ, quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. Sane quis sit Hieronymi in dialogo mos, quæ in argumentis eludendis figura, ne longum faciam, hoc loco præteream. Huic enim argumento facile respondetur, Hieronymum sententiam hanc eandem & veram consensisse, & Philosophorum auctoritate probasse: ut in Esa. cap. 26. *Philosophorum; ait, sententia est, & Apostoli Jacobi, habere sibi virtutes, ut qui una defuerit, huic omnes defint.* Et in 56. caput, ejusdem Prophætæ, *Virtutes, inquit, invicem sequuntur, ita ut qui unam habuerit, omnes habeat, & qui una caruerit, cunctis careat.* In dialogo igitur illo non vult Hieronymus se in dogmate fidei auctoritate philosophorum urgeri, quam tamen ipsa idem aliis locis usurpat.

CAPUT V.

Quibus finibus Aristotelis Auctoritas circumscripta.

CUM verò de prius aut alterius Philosophi sententia disceptetur, longe diversa quaestio est. Anque

quo quisque doctior & gravior est, eo est filius quidem & probabilior auctoritas, & fide dignius testimonium. Sed nulli Theologus ita sese adjudicare debet, ut ab eo ne latum quidem unguem patet discedendum. Non enim æquum est, ut sapud Christi discipulos tantum Ethnici unus auctoritas possit, ut etiam sine ratione vincat. Refert certe in quacunque arte plurimum, unum in illa excellentem auctorem legere, cui potissimum te addicas. Nollus tamen, & quamlibet eruditus, sentienti tibi ac dissentienti auctor futurus est. Nemo enim fuit omnium, qui non, ut homo, interdum hallucinaretur. Enim vero qui primas inter Philosophos habeat, quisque proinde ille sit, cui præcipuum dare operam operæ pretium sit, variæ sunt doctissimorum hominum discrepantesque sententiæ. Nam, ut alios præteream, in hujusmodi causa illud D. Aug. videri solet, cui cave quinquam anteponas; nec enim doctior vir fuit Augustino quisquam, nec clarior: Aliud autem videtur D. Thomæ maximo gravissimoque Theologo atque Philosopho. D. Augustino Plato summus est, D. Thomæ summus est Aristoteles: sic fere res habent, ut id doctrinæ genus quisque maxime probet, cui a teneris annis maxime assuetus est. Exoritur Augustini ratio ex altera parte, nullo esse omnium Christianæ magis doctrinæ concordem, quam Platonem. Plato siquidem fuit ex Hebræis philosophus, ut Clemens Alexand. (3) auctor est. Imo vero, inquit Thom. Peripateticorum doctrina Christiano dogmati consentit plurimum. Clemens enim Alexand. lib. 5. Strom. etiam refert Aristobolum multis libris probasse philosophiam Peripateticam ex lege Mosaica & aliis dependisse Prophetis. Ac D. Thomæ sententia quidem, & omnium pene gentium & multorum sæculorum usu probata est. Platonem enim jam inde a multis annis vix in angulis homines otiosi legunt: Arist. vero magno consensu orbis academiarum resonant. In Aristotelem quoque illud elogium unicum universæ consentiunt gentes, per antonomasiam philosophum, hoc esse philosophorum primum fuisse. Jure ergo illum amplectimur, cujus de laude omnium sit fama consentiens. Divo etiam Thomæ ita sunt Theologi scholastici assenti, ut in schola Theologiæ Plato ne locum habeat quidem, ita eam Aristoteles occupavit. Illud constat, neminem in rebus naturalibus plane eruditum esse posse, si solum Platonem legat. Solus autem Aristotel. abunde sat est, ut sit homo in Philosophia tribus omnino partibus eruditus. Sane, ne quis causeetur, misero sæculo Aristotel. Theologis, Platonem autem meliorem Ecclesiæ statu placuisse, sciat, is, quicumque est tandem, scholam Aristotelicam Alexandriæ tum etiam vigere solitam, cum ibi doctores Apostolici vigerent plurimum (4). Sed enim, ut mihi quidem videtur, nec Augustini, nec Thomæ contemnenda est sententia. Nam & iis concedendum est, qui Aristotelem amant, & iis forsitan, qui Platonis amici sunt. Quorum iudicium in eo quod de animi immortalitate, de Dei providentia, de rerum creatione, de finibus bonorum & malorum, deque alterius vitæ vel præteritæ vel præteritis, Platonem apertius, constantiusque locutum asserant, difficile factum est non probare. Probant.

(1) Psalm. 93. 10.

(2) Job. 35. 11.

(3) 3. Strom.

(4) Euseb. J. 7. Eccl. hist. dep. 2.

banda vero magis est Divi Thomæ opinio, sed ita tamen ut adhibeatur moderatio quædam, sine qua probari illa non potest. Placet enim quoque nobis Aristoteles, & recte placet, modo ne repugnantem etiam illum ad Christi velimus semper dogma convertere. Id quod interpretes fere solent. Qui vim contextui sæpe afferunt; atque Aristotelem cogunt, ut veli noster pro fide catholica pronunciet. Periclitemur autem, si placet, & in his quidem exemplis, in quibus errasse Aristotelem vulgus Theologorum fortasse non parat. Nec enim hoc loco de æternitate mundi, montiumque præfinito numero differendum est; sed ne de animi immortalitate quidem. Nam illa priora obvia sunt omnibus, hæc autem questio in his commentariis, quos de anima scripsit, accuratissime est a Cajetano disputata. Verum hæc consideremus, quæ difficultiora sunt; & quæ Aristoteles vafre, verisque de industria ad imponendum compositis, obscure videtur enuntiasse, ut si doctis fortasse viris iure quandoque & vere reprehenderetur, haberet quo posset elabi, atque ab amicis excusari. Nec ego hic tamen adversus Aristotelem accusationem instituo, vitium doctissimum, deque humanis literis omnibus bene meritum. Sed cum plerique ab illo quæ non aliter atque ob oraculo pendere videantur, secureque omnia illius opera legere, minuenda est hæc opinio, ne ab huius Philosophi placitis dissentire, piaculi loco sit. Audistimus enim Italos esse quosdam, qui suis & Aristoteli & Averroti tantum temporis dant, quantum sacris litteris ii, qui maxime sacra doctrina delectantur; tantum vero fidei, quantum Apostolis & Evangelistis ii, qui maxime sunt in Christi doctrinam religiosi. Ex quonata sunt in Italia pestifera illa dogmata de mortalitate animi, & divinis circa res humanas improvidentia, si verum est, quod dicitur. Nihil enim præter auditum habeo: cum homines Aristotelis inflati opinionibus torpenter sibi blandiantur, & inde in maximo versantur errore. Sed hæc hæcenus. Nunc ad propositum revertamur.

Primus igitur locus, ubi contra scripturarum fidem errasse Aristotelem existimo, habetur de somno & vigilia, quo loco negat Deum immittere somnia, reddique ejus rei causam, quod si Deus eorum esset auctor, sapientibus vel maxime, & his quidem vigilantibus ea immitterentur.

Alterum exemplum est in tractatu de bona fortuna, ubi res fortuitas divinæ gubernationi ac directioni subtrahit, duobus argumentis persuasus: uno quod res secundæ pravis obveniant quorum Deum habere curam non sit vero simile; altero, quod Deus potius dirigere in effecta fortunæ homines sapientes, cum contra fere videamus, imprudentissimos quosque esse fortunatissimos.

Tertius locus est libro primo de celo, ubi quicquid gentium esset, id corruptibile asseruit; nec incorruptibile quicquam, quod non esset ingenuum. Posuerat vero ante omnia varias harum vocum significationes, ne res verbi ignorancia clauderetur. Ratus itaque se adversus Platonem bonam habere causam, certamque proinde sibi victoriam pollicitus, contra morem suum non obscure, sed quam fieri potuit aperte docuit, quidquid incorruptibile

esset, id ingenuum esse ac perpetuum oportere, hoc est, nullo unquam modo incepisse. Sic enim vocem illam interpretatur. Quæ ex re fieret, ut anima rationalis aut corruptioni esset obnoxia, aut esset certe ingenua ac sempiterna.

Quartus locus est libro quinto, rursusque duodecimo Metaphysicis, quibus locis definit, Deum animal esse perpetuum & optimum. Vocat autem Deum communi nomine substantiam quamcumque cælestem, & divinam. Nam post hæc incipit inquirere, an illa substantia sempiterna una, an plures sint. Atque eodem lib. 22. consentit bene, antiquos res illas præstantissimas deos appellasse. Ludit autem per amphiboliam: nunc enim mentem ipsam Deum vocat, nunc cælum, ejus anima mens est, id quod libro etiam secundo de celo videre licet (1). Sed ne quis sit admiratus, quod cælestes substantias animalia hic Aristoteles nuncupet: nam veterum more substantiam animatam live animam sensitivam, seu intellectivam vocat animal. Itaque arbitratur Deum illum unum principem ceterorum, extremo celo situm, per se movere ipsum, quo modo cætera mentes suos orbis movent, suntque Aristoteli orbium animæ: ut & D. Tho. 2. con. gent. c. 75. admittit. Nec Aristoteli aut 8. Physicis aut 12. Metaphysicis hominis intelligentiam ad aliud principium revocat, quam ad illam primam mentem, quæ vi sempiterna primum mobile ciet.

Quintus locus est eodem quoque libro, ubi substantiis intellectualibus cælorum morticibus virtutem tribuit infinitam, quod infinito tempore moveant.

Sextus locus est eodem etiam libro ubi, ut mihi quidem videtur, Dei providentiam, præmiæque & supplicia, quæ probos & improbos in futura vita manent, fabulas esse significavit, gratia vulgi conticendi in officio confectas. Reliqua, aut fabulose jam sunt allata ad persuasionem vulgi, atque ad usum legum, vitæque humane utilitatem. Ecquæ enim rogo illa sunt veteribus tradita, in quibus hæc ambo conveniant, ut sint & ad usum legum, & ad vitæ humanæ utilitatem tradita, nisi ea, quæ nos explicare volumus, Aristoteles noluit, ne proborum hominum, eorum vel maxime, qui Republicæ curam gererent, invidiam sibi odinque constaret? Nam quod Aristoteles Deo rerum humanarum providentiam adimat, maxima auctoritate Theologi assentiant, Clemens Alexand. lib. 5. Strom. & Epiphanius 3. lib. adversus hæreses, cap. ultimo (2). Quos autem locupletiores auctores quaerimus, quam sanctos eruditos, in Græcorumque doctrinis apprimè versatos? Anne ipsius etiam Aristotelis de se testimonium expectamus? Nimirum 12. Metaphysicorum libro verbis artificiose excogitatis, ne in hoc etiam a more suo discederet, absurdum esse docuit, Deum de quibusdam intelligere, quod præstet videre aliqua, quam non videre. Ubi non dicit absurdum esse Deum quædam intelligere, sed de quibusdam intelligere, aut meditari, ut vetus interpretes reddidit: ut non tam simplex rerum viliū intelligentia, quam providentia earum, & cura significaretur. Sentit itaque Deum magna curare, parva negligere. Atque in libello de mundo, si modo ejus

est hoc opus, Deum facit similem magno: Perfarum regi Xerxi, vel Cambysi, vel Dario, qui ipse per se maxima & pulcherrima regni obeat munia, minora, & sordidi, mandat aliis. Ac 19. Ethicorum libro, *Quod si dii*, inquit, *curam habeant aliquam humanarum rerum, quemadmodum existimatur & creditur, rationabile est, eos amantibus mentem honorantibusque fervere, tanquam rerum sibi charissimarum curatoribus, ac bene agentibus*. Nota, ut existimatur & credatur, & cetera. Jam Diogenes Laertius aperte tradit, Aristotelem Dei providentiam ad caelestia usque perstringere. Jam, quod libertatem Deo in naturae robus Aristoteles neget, viri docti & graves ita magnis argumentis tuentur, ut supervacaneum sit, eas hic a me rationes repeti, quas in promptu est ex illorum libris cognoscere. Certe ubi de mundi aeternitate velis squisique, ut ajunt, cum Platone cerat, si naturae auctorem librum faciat, ridiculus esse videtur. Quid de indignatione ob prospera improptum evenia, quam ad bonos mores pertinere secundo Rhetoricorum libro affirmat? Quid quod 7. Politicorum libro praescribit, nihil mutitum, & immanitatem orbatumque naturae educendum? scilicet, ne similia filiorum multitudine res sua illa publica formam speciemque congruentem amitteret; propter quam etiam causam praeventendos fetus existimat, abortumque ante animationem faciendum. Nam postquam vitam acceperint, nefas putat attingere. Quid de animarum infinita multitudine? quam admittit necesse est, ne in Pythagorae numerum incidat. Illa vero admitta, cum incipit corpora esse non posse existimari demonstratum, resurrectionis articulum nun admittit. Quid quod duo principia Aristoteles posuit, Deum, & materiam? nec enim rerum creationem ex nihilo agnovit. Cujus quidem rei testes non mediocres, sed hand scio an gravissimos, Clementem Alexandrinum, Epiphaniumque noli lector continere. Atque haec quidem Aristotelis sententia fuisse, verecundius assero propter D. Thomam, qui hujus Philosophi soler fere esse patronus; sed doctores doctissimi probant, illum ita sensisse, quos ego in hac parte secutus sum. Si quis vero pro Aristotelis sensu apologiam adornet, cum hoc ego non magnopere contenderem. Tantum a Lectore postulo, ut mihi concedat, si potest, Aristotelem in his locis errasse: si hoc non licet per D. Thomam, at illud certa dabit, vel certe eum ut varium & lubricum esse legendum, vel certe esse in nonnullis placitis reprobandum. Mihi utrumvis satis est, & tunc hoc, tum illud probabilius videtur, nec praeterea quicquam probabile. Quantum ergo Philosophi vel simul omnes, vel separatim singuli ad faciendam fidem habeant virum, satis, ut arbitror, diligenter explicatum est.

C A P U T VI.

Ubi satisfiit argumentis capite secundo posuit.

RESPON. AD 1. **N**ullius vero negotii erit, objectiones contra a principio

positas repellere. Primum enim facile intelligimus: non eos, qui missi sunt, sed illos, qui venerunt, vel Pseudopphetas, vel Pseudophilosophos. Deumimo reprobant. Non missebam, inquit, (1) & ipsi credebant. Veros autem Philosophos divinitus fuisse procuratos, satis supra, si fallor, argumentati sumus. Deinde Graeci Philosophos etiam ratione fures esse dictos censendū. Clemente, quod ultra quam a Moyle & Prophetis sapientiam subripuerint, gloriam incompensabilem gratis sibi fecisse putare super soliti. Pythagoram quidem discipulum fore Judaei consilium Nazaren, ut Alexander in libro de symbolis Pythagorae scribit. Quia Dieris Ambrosius Pythagoram genere fuisse doctorem non obscure tradidit. Certe fuisse circumlocutionem Clementis Alexandrinus auctor est (2).

Clearchus autem Peripateticus in primo libro de somno dicit se posse Judaeum quendam, gravissimum non solum eloquio, sed etiam animo, cui quo veritatis est Aristoteles. Nam Platonem non solum a Pythagora; sed a nostris etiam doctrinam accepisse, & Augustinus & Clementes testantur, & Ambrosius multis argumentis funder. Id quod Plato ipse in Timaeo ingenue fatetur. Cum itaque ea, quae a philosophis recte & sapienter dicta sunt, nostris nos disputationibus toleremus, repetemus nostra tunc, non aliena mutemus. Ac de primo quidem argumento hactenus. Nam cetera sibi buxulnodi, ut negotium lectori facilius times, haec modo refutemus.

C A P U T VII.

De Juris civilis in Theologicis controversiis auctoritate. Quibus impellatur argumentis.

Quoniam vero pertinet quidem ad hunc locum juris civilis auctoritas, & ita pertinet, ut non recopdita quadam ratione cessaret, sed sit in promptu: necesse est ut de illa quoque pauca dicatur. Est enim sine dubio juris legumque peritia recta morum & vitae disciplina: philosophia autem vitae lex est ac ratio. Quo fit, ut legum civilium periti philosophi censendi sint, scilicet quae veram, ut ille ait, philosophiam profiteantur; nec vero civile nulla in parte Theologia prodesse possit, ex eo primum legendum, quod buxulnodi iura discere, presbyteris atque adeo monachis est interdictum. Repugnat ergo Theologia illa faciles, & quae clerici abhorrent, leges canonica praescribitur. Cumque Theologia rursus de rebus divinis sit, jus vero civile in eorum humanarum earumque temporalium administratione vertitur, vix intelligi potest, quem usum Theologo de rebus aeternis dissergati scientia, quae res temporarias administrat, praestare queat. Ap. Cyprianus fatetur quidem (3) pontifices legibus imperatorum uti, sed pro ecclesiarum tantummodo temporalium. Non igitur viri Ecclesiastici, cum res Theologicas, hoc est, divinas sempiternasque tractare volunt, leges imperiales usurpare debent. Imperatorum quoque edicta, quae jus civile continent, Dei quandoque legibus adversantur (4).

Non

(1) Jer. 23. 21.

(2) Vide Josephum 1. con. App. Alio libro.

(3) Dist. 14. 6. quoniam.

(4) 11. qui. 3. ca. Imperator. distin. 10. c. lege 96. ca. Ethic.

Non ergo Theologus ex illis argumentis aliquid idem accipiet ad conclusiones Theologice comprobandas.

C A P U T . VIII.

*Juris civilis studium Theologo utilis-
simum probatur.*

Sed illud verum est, juris humani firmitatem in multis theologo commodum esse posse. Si enim illi theologia scientia est necessaria, hanc autem peritia legum adeo conjuncta, & colligata est, ut vix altera possit ab altera separari, theologus sane ut ius canonicum, ita quoque & civile cum illo connexam vindicare debet. Quod autem sacro-
rum statuta canonum principum constitutionibus adhaerent, vultumque illarum juvare, velletur. Lucius 3. de novi operis reg. cap. 1. Unde illud apud Isaias, *U legiste senza consiglio vale poco; ma il consiglio senza legge val niente*, factum est jam utrum sermone proverbium. Rursum Pontificum iura plurimoque civili auctoritate rationeque mun-
ter. A Theologo igitur, cui ius pontificum fami-
liare esse oportet, non erit juris civilis cognitio alie-
na. Augustinus praeterea non improbat, si certenti-
perit leges in sacris auditorium heretici affomant;
id enim facit Apostolus. Probandum est igitur, ac
multo etiam magis Theologus, si adversum hereti-
cos, cum vel de rerum temporalium dispositione re-
cta discessit, vel de moribus in republica aut con-
stituendis aut conservandis, legum civilium auctorita-
tem adsciscit. Id quod Augustinus idem contra Do-
naticas saepe fecit. Nec enim peculiarem aliquem
locum referre libet, cum tam multis hoc sit a Di-
vo Augustino usurpatum. Ad hoc in disputationem
de iustitia, & iure faciat Theologos aliquando ne-
cesse est. Quo loco sane ineptus erit, si ea, quae
graviter a viris clarissimis de iure dicta sunt, negli-
gere voluerit. Praeterea in pactis, stipulationibus,
contractibus, in rerum dominio, prescrip-
tione, testamentis, donationibus, testibus, iudici-
bus, aliisque sexcentis huius generis, quoties Theo-
logus opus est aliam a nigro, aequumque ab iniquo
secernere? Saepe mirum, si ejus manus esse credi-
tur, solmarum cavere periculis, eorumque saluti
consulere, Injustitia quippe mortale peccatum
est: Quare nihil est mirandum, si, qui & mul-
torum confessiones audire debet, & de injustitia
plurimis respondere, ab eo legum gentium quoniam
cognitionem ipse requirat. Quid cum ad reslita-
tionis materiam apte, exacteque tractandam de re-
bus huiusmodi Theologus disputaturus est? Nam
iustitiae & aequitatis, in foro etiam consuetudinis,
rectas arbitri esse poterit, nisi multa a iuriscun-
sultis, & civili prudentia mutetur? Minime id
quidem. Nam licet iustum, iniquumque toties
scire philosophorum, Disque Thomae libris Theo-
logus adjutus possit: At id solum facit in genere,
in specie autem sine iuris aliqua peritia non fa-
ciat. Sed hanc videri posse obsecro, dum sine
appositione exemplorum lentius disputatur. E-

xemplis illustranda sunt haec, quae rationibus
subtilius quam satis est, disputari videntur. Pro-
secum autem aliquae ex multis exempla, nam no-
mina etiam operis infinita. Sit igitur primum: Si
penitentem dicat se habere fornicatorem super his aut
illis bonis, quae videlicet ex prescriptione longi tem-
poris possidet, quae ex donatione vestri alius ha-
ber, quae ex testamento minus solenni, quae ab
incestibus obveniant. Sit secundum exemplum:
Si ne penitens se habere litas super hac, illave
causa, nescireque se an cedere debeat liti, an po-
tius illam valeat iuste prosequi. Sit tertium: Si
quis primogenitus a Theologo quarat, an possit
mortaliter, nisi sorores iuste matrimonio contracti,
nisi et alienam solvat, quod patens contrarium,
nisi progeniem eorum, & tenetur. Quid in duma-
tario? An teneatur ad debita? Quid in dominio:
An a subditis possit solva quaedam munera exigo-
re, eosque ad consueta onera servitia, sive per-
sonalia obligare? Placent enim nobis haec loco qui-
dem jurisprudentiarum illarum voces, nec semper nos o-
porteret accurata distinctione differere, quin satis est
de nominibus parum esse sollicitos, esseque inter-
dum faciles, & negligentes, quemadmodum Plato
nos & in Theaeteto, & in Politico admonuit. Ve-
rum haec obiter. Jam ad illa redeamus. Sed quid
opus est plura? Atque speciatim definire, quando
in iudiciis, in contractibus, in officiis voluntati-
bus, ac nonnunquam etiam in delictis committat-
ur injustitia, vires Theologi non excedit? cum ca-
sus occurrunt immanes, qui naturae lege definiti non
queant. Id si sit, ut est certe, insolentia erit
maxime, in eiusmodi questionibus iuris peritiam
contemnere. Iuris vocem peritia non aut consuli-
tus investigari, aut inveniri certius potest, quam
in iuris voluminibus; quae non alia quaecumque phi-
losophorum volumina, nec eloquentia, nec pre-
dientia superant: de quinquaginta loquor Pande-
ctarum libris. Nam posteriores leges multum o-
mnino utraque in re ab illis declinant. Quod si
bibliothecas omnium philosophorum unos Ciceroni
visos est duodecim tabularum libellus & auctorita-
tis pondere, & utilitatis uberitate superare, quid
nos credere oportet de illis quinquaginta libris,
quibus non leges modo duodecim tabularum, ve-
rum multae etiam aliae continentur de hominum
conventionibus, deque iure & aequo praedenter,
sanctaque praescripser? Sanctum, inquam, votamen
est, & iustitiae exemplum merito illud Justinianus
appellavit (1). Atque cum e sacra totam phi-
losophiae ius esse totum civile constet, et sententia
sic certe & rivalis Theologos colat, ne parum sit
in philosophiam ipsam religiosus. Sane qui ius
civile Theologo negligendum putat, is bonum per-
tem philosophiae moralis revellit: cuius substantiam
si quis illi neget de moribus differenti, stultus esse
videatur. Quia ergo saepe utitur Theologus sub-
idio iuris in disputatione Theologica, ideoque istam
iuris scientiam Theologiae tanquam ancillulam, pe-
dissequensque adiungit.

CAPUT IX.

Quæ vis ac potestas argumenti ex jure civili desumpti.

ET quamquam argumentum, quod a jure civili ducitur, nec certum fortasse, nec exploratum est: sed probabilissimum est tamen, cum omne, tum illud magis, quod a legibus Christianæ Reipublicæ usu probatis Theologus accipiet. Non enim sine divino nutu hujusmodi leges Romanis esse datas credendum est; quin divinitus per ora principum promulgatas fuisse, Joannes VIII. prædicat. Et Augustinus inquit, humana jura per imperatores & rectores sæculi Deum humano generi distribuisse. Ac Demosthenes, leges inventum, manusque deorum esse putat. Et Cicero principis legem ad jubendum, & vetandum aptam, rationem rectam esse ait summi Jovis (1). Et Salomon, *Divinitus, inquit (2), in labiis regis, in judicio non errabis os ejus*. Ad Dei ergo procuracionem pertinet, ut homine quodam legum Romanarum latrores afflarentur, quo ad Reipublicæ moderationem ea scita præscriberent, quæ essent justa atque legitima. Quamobrem si Theologus ex illis argumentumumat, nihil abhorrebit a professionis suæ instituto, & si non certo, at probabiliter argumentabitur. Nec enim mihi Ludovicus Vives probari potest, in eo, quod universam legum Romanarum & vim nititur frangere, & elevare auctoritatem. Plus ille nimio interdum sibi indulget, dum corruptas disciplinas persequitur. Nec novitios solum errores, qui vel irrepperant, vel invaserant, coarguere, sed antiquorum recepta placita convellere pertentat, maximo quidem semper verborum ambitu, sed vi quandoque argumentorum minima. Dixit ille quidem in libris de corruptis disciplinis multa vere, multa præclare: atqui fidenter pronuntiavit aliquando, tanquam e divorum concilio descendisset. Multo autem viris doctis probaretur magis, si qua diligentia, & disertitudine causas corruptarum artium expressit eadem collapsas restituisse, sed in tradendis disciplinis elanguit, cum in carpendis erroribus viginisset. Nec mirum. Nam

aliorum errata etiam probabiliter reprehendere, facile est id quidem; artes vero, quas jam inde a multis annis viri quidam & indocti, & barbari deflexerunt, ad rectam lineam revocare, scilicet hoc opus, hic labor est. Hucque orat omnino conandum, si quicquam magna laude dignum agendum erat. Aliud est autem leges civiles, præsertim in republica bene instituta, longo usu probatas reprehendere, aliud errorem interpretum increpare. Quamquam Ludovicus, quod ad jurisperitos attinet, eadem nobiscum sentit. Ait enim: Ac juris civilis veteres interpretes summo olim in honore fuere, jure quidem merito magnisque rationibus. Quoniam jus civile, ut a præclaris philosophis graviter, prudenterque editum fuerat, ita illud etiam non nisi graves, prudentesque philosophi interpretabantur. Postea vero quam facultas hæc in eorum manu esse coepit, qui nulla philosophia, nulla gravi disciplina ante instructi ad eam & ornati accesserant, scientiæ hujus splendor omnis deletus est: neque ejus professores habentur in pretio nisi a vulgo, quod litibus plenum est omne. Quemadmodum autem Egyptii sacerdotes mirifice colebantur, quod multam in mathematicis posuissent operam (3). Geometria vero Egyptus tota indigeret, confusus per annos singulos agrorum limitibus ab inundante Nilo: sic cum licet inundatione sua orbis Christiani fines pervaserint, miscuerint, confuderint, necesse est, eos honore tamquam athici, qui iurgiorum componendorum dicuntur esse periti. Componant nec ne ipsi viderint: hoc nos certe videmus, minus ibi esse litium, ubi minus est huius generis literatorum. Novitios itaque eos jure consultos ne ego quidem in usum theologiæ vendicare copio. Nec enim mihi jure consultus est leguleius quispiam, cautus & acutus, cautor formularum, auceps syllabarum, injustitiæ æque ut justitiæ patronus. Sed id doceo, civiles leges, eas vel maxime, quæ Christiani populi usu & more observatæ diu sunt, theologo ad argumentandum esse utiles. Sed de his satis. Nunc de Historiæ auctoritate dicamus. Nam argumenta, quæ posuimus, ut juris civilis auctoritatem elevaremus, faciliora sunt, quam quibus refutandis nostra immorari debeat oratio.

(1) L. nam & ff. de leg. & l. jus civile, ff. de justis. & jure. (2) Prov. 26. 10.

(3) Diodor. in pri.

Finis Libri Decimi.

DE HISTORIÆ HUMANÆ AUCTORITATE,

Quæ Postremo loco est posita.

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

CAPUT II.

*Nuncios de morte Parentis vindam furis sapienti
libro altius anaxerent.*

Superiorem locum viz duci fueram,
& ecce nuncios affertur, parentem
meum charissimum Vienno diem ex-
treum obisse. Eo vero audito nunci-
cio, si motum me negem, quam id
recte faciam, viderint sapientes, sed
certe mentiar. Motus sum enim ta-

li parente orbatus, qualis, ut arbitror, apud mor-
tales reliquus nullus est. Cum autem ego illi meus
has lucubrationes nuncparem, scilicet a labori-
bus, quos ejus porfissimum causa susceperam, ali-
quandiu cessatum est. Mihi enim ante ita iucun-
da huius libri confectio erat, ut non modo omnes
abstergeret laborem molestias, sed efficeret labores
molles etiam & iucundos. At vero postea nihil
omnino erat, quo sedulum & cura levaretur. E-
nim vivo patre, cum de locis Theologicis ali-
quid vellem scribere, ille mihi occurrebat non eo
solum dignus munere, sed in cuius etiam nomine
vigilare nostræ gratias apparerent. Nunc autem
quem similem inventorem sum, ut patris loco sub-
stituam? Solebam mihi equidem charissimum pa-
rentis vultum sistere; & quotiescumque scribendum
erit, aut ego eram cum illo, aut ille mecum. Il-
le addebat aculeos, ille torpentem excitabat: ille
ne discitare quidem me sinebat. Tanta erat in ab-
sentem etiam patrem reverentia. At modo opus
coeptum persequi cupienti aqua hæret, ut ajunt,
nec quicquam conor, ut non labascit animus vi-
ctus quam cito. Longo enim a me ille spatio se-
junctus, non minus mihi reliquit moriendo dolo-
ris, quam afferebat vivendo lætitiæ. Sed cum ac-
cepto vulnere otium mihi magnum, insperatum-
que contigerit, nihil autem agere animos nec de-
beret, nec posset, ad postremum locum omnino
appellendus fuit; ne res bene & utiliter lachoata,
ejus morte interciperetur, qui etiamnum & superis
vigillarum mearum munus exigit. Nec vero du-
bitem ego quærenti, cui scribam, respondere: Pa-
tri meo scribo, qui me non ipsi hæc tantummo-
do dare voluit, sed etiam aliis prode. Quanta
igitur apud Theologos sit historiæ humanæ & uti-
litas, & auctoritas, explicari modo sumus. Ora-
bit autem sine dubio Pater, ut quod iter illo in
terris cogente carpsimus, eodem nunc & cælis fa-
vente peragamus.

De Historiæ humanæ in Theologiam utilitate.

EMersi jam & vadis, & scopulos prætervecta est
oratio mea. A rebus enim difficilissimis ad res
faciles delapsus sum, neque in historiæ humanæ au-
thoritate explicanda potest aut ingenium, aut Theolo-
gia mea periclitari. Multo vero id minus, cum
illud explico, quam sit Theologo humana historiæ
utilis, & necessaria. Nullos quippe hic adversarios
habemus, nulla contra veritatem argumenta sunt.
Etenim viri omnes docti consentiant, rudes omni-
no Theologos illos esse, in quorum lucubrationi-
bus historiæ materia est. Mihi quidem non Theologi
solum, sed nulli satis eruditi videntur, quibus res
olim gestæ ignotæ sunt. Multa enim nobis & the-
sauris suis historiæ suppeditat, quibus si carea-
mus, & in Theologia, & in quacumque serme-
alla facultate inopes sæpe numero & indocti repe-
riemur. Cum vero pateat, quandoque in re quon-
dam gesta Theologicæ disputationis cardinem ver-
ti, quis est hic, qui negat, interdum etiam in
scholastica disputatione opus esse ex annalium mo-
numentis testes excitare clarissimos veritatis? E-
quidem historiæ esse Theologo differre necessa-
riam, cum sæpe alias, tum maxime in hoc opere
animadverti: ubi quantum mihi fuerit historiæ hu-
manæ usus, qui superiores libros attigerint, it
facile iudicabunt. Nam quam magnus postea futu-
rus sit, non audeo ego in præsentia dicere, sed
montes aureos videar polliceri.

Certe quantum historiæ cognitione Theologus in-
digeat, vel illi abunde magno argumento sunt.
qui ejus ignorantia sunt in varios errores lapsi.
Hujus generis quidam exemplum ponunt, quod Tra-
janum Gregorii præcibus a gehenna liberatum, non
vulgo solum, sed Divo etiam Thomæ olim juve-
ni persuasum est. Persuasum est autem Joannis Da-
masцени auctoritate, cui D. sane Thomas pluri-
mam deferrebat. Sed illius fabellæ, inquam, ar-
gumento nemo adduceretur, si ex temporum ra-
tione intelligeret, Joannem Damasценum rei ejus
auctorem esse non posse, ut qui plus uno seculo
juxta horum sententiam Gregorium antecesserit.
Nam Raphael Volaterranus, Vincentius Valvænsis,
ac Divus Antoninus illum tradunt sub Theodosio flo-
ruisse. Sed hoc exemplum ineptum est, cum Joannes
ille Damasценus, qui quatuor de orthodoxa fide li-
bros edidit, sub Constantino & Leone floruerit, hoc
est, Divo Gregorio jam defuncto. Nec in re aperta
opus est aut Joannem Patriarcham Hierosolymita-
num, aut rerum scriptorem Romanarum lib. 21. & 22.
aut alios etiam historicos excitare, ubi Joannes ipse
Dama-

Damascenus non obscure indicat, quo tempore existerit. Primum enim Cyrillum saepe refert, qui post Theodosium fuit. Synodi quoque Chalcedon. aliquando meminit. Quin lib. 3. cap. 10. Petri cuiusdam Gnapthxi facit mentionem, qui sub Iustiniano in quinta synodo damnatus est. Sed & lib. 4. cap. 17. contra Iconomachos scribit, eisdemque in lib. hæres. Iconoclastas & Thymoleontes appellat, a Leone scilicet, qui scilicet illius præcipuus & auctor & adiutor fuit. Eodem præterea hæres. lib. Monothelitas commemorat Cyrum, Sergium, & Eustachium, qui damnati sunt in sexta synodo sub Agathone Papa: adversum quos copiose etiam inscriptis lib. 5. de orthod. fid. cap. 24. & 25. Quæ omnia qui expendat, is facile intelligit, Joannem Damascenum post Gregorium existisse. Nam quod Tithemius ait, duos fuisse hujus nominis, alterum sub Theodosio, qui libros illos Theologiæ composuerit, alterum sub Leone, qui pro imaginibus depugnaret, id commentitium totum est, ut ex locis modo recitatis apparuit. Nec vero historiam ego illam probo. Mirum enim est, hominem Græcum nostrum, & toto, ut ipse inquit, orbe vulgaram Græcis suis prodidisse, quam historia tamen omnis Latinorum ignorat. Sint exo fabulæ, non repugno, ea quæ de Trajano & Gregorio referuntur. At non ob illam causam tamen, quia prior Gregorio Damascenus fuerit. Verum hoc in genere Hispanus noster Genesius Sepulveda nuper erravit, homo neque meo iudicio imperitus, & suo valde doctus, certe & eloquendi arte clarus, & a Theologiæ studio non abhorrens: qui cum persuadere vellet, barbaris novi orbis oppugnandis iustam esse belli causam, in eam argumentationem incubuit, quod Gregorius in epistola lib. primi septuagesima tercia, (id quod refertur 23. qu. 4. Si non) Gennadium commendat, qui tantum Christianæ dilatandæ causa Reipub. bella suscepit, quatenus Christi nomine per subditas gentes Fidei prædicatione circumquaque discurreret. Hoc vero Gregorii testimonium, quam sit ineptum ad rem præpositam commutandum, is quoque in se Genesius facile iudicasset, si ex historiis didicisset, eos, adversum quos bella Gennadius gessit, hostes non imperij Romani necesse, verum etiam Ecclesiæ Christiæ fuisse. Id quod ex alia quadam ad eundem Gennadium epistola, quæ est in eodem lib. non ero 72. luce clarius videre licet (1). Nec debitarum potest (2), Vandalos, quorum reliquæ ex ultione in Africana provincia inerebant, Ariana peste affectos: nec ignoreret Donatistas, quibus Africa tunc etiam plena erat, præmiis, & vi contra Catholicos, non solum disputatione pugnasse. Sed de his exen. plus non est hic locus differendi, ubi brevior & in transcurso Theologum admonemus, ut ne historiam Ecclesiasticam neglegat, cujus & cognitio magnos fructus parit, & ignorantia parit errores.

Jam vero Augustinus lib. de doctr. Christi. 2. cap. 28. Ebraicorum etiam historias ad intelligentiam scripturæ sacre plurimum conferre tradit, ostenditque ex eorum ignorantia quosdam circa scri-

pturas errasse. Videlicet Irenæus & Tertullianus (3) circa ætatem, qua Christus passus est, in vario sunt quidem errore versati, sed ob eandem causam tamen. Hæc enim humanas hoc loco neglexerunt, quibus cognitis ea res facillime expeditur. Quamquam uterque erroris sui ex Evangelio quoque poterat admoneri. Atque Erasmus, quas tenebras super universam terram facias plane scribit Evangelista (4), eas ipse super Judæam tantum sulas intelligit (5), fallaxque intelligentiæ causam. ponit neque veram, neque si vera esset, satis idoneam, quod si hæc tenebræ tanto spatio contingerent per universum orbem, aliquis certe seu Latinus seu Græcus scriptor ejus rei meminisset. Nam epistolam, qua Dionysius astruit eclipsim illam se diligenter & vidisse oculis, & animo considerasse, quasi nomine Dionysii confictam deridendam propinat. At vero nec quam Philosophiæ & doctrinæ laudem Dionysio Atecapagitz eripere conatur Erasmus, eam ego in hoc opere asserere insituo; nec id etiam reprehendo, quod D. Hieronymum ejus interpretationis auctorem facit, cui non alius ququam scripturæ interpretis apertius contradicit. Illud ego, nisi humanas historias hic ignoraret Erasmus, tenebras profecto illas aliter, ac vere quidem, interpretatum. Ptolemon enim Olympiadarum egregius supputator, in quatuordecimo libro ita scribit: *Quarto autem anno 207. olympiadis, magna & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio solis est facta. Dies hora sexta ita in tenebras noctem versus, ut stella celo visa sint, terræque motus in Babilonia Nicene urbis multas ades subiecit.* Quem annum cum passione Dominica concurrisset Euseb. in chronicis patefecit. Lucianus quoque presbyter Antiochenus, vir omnibus & eruditione præcipuus, cum gentibus de fide Christiana disputans, *Requirit, inquit, in annalibus vestris, & invenietis temporibus Pilati, Christo patiente, fregisse pote interruptum tenebris diem.* Auctor est Eusebius libro 9. Ecclesiast. histor. capit. 6. Tertullianus demum, Eodem, inquit, momento dies medium orbem signavit solo subactis est. Deliquimus utique putaveramus, qui id super Christum prædicatum non jecerant: & tamen cum mundi casum relatum in archivis vestris habetis. Hactenus ille in Apoc. cap. 21. Quibus ex rebus facile intelligitur, sacris literis exponendis historias etiam gentium esse necessarias. Quæ quamquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat, sunt tamen nobis in tertio decimo libro sulas explicanda.

Cum igitur ibi hæc simus exemplis manifestissimis illustraturi, non est cur quæ ejus libri propria doctrina erit, hoc nos eam loco importune anteveramus. Atque ut Geometræ solent non omnia argumentis ostendere, sed postulare, ut quædam sibi concedantur, quo facilius quæ velint, explicent: sic ego interim a lectore postulo, ut mihi concedat esse in libris sacris loca plurima, quæ tunc historiæ humanæ cognitione expediti non queant. Quod autem in disputatione adversum fidei Christianæ inimicos rerum gestarum monumenta Theologo peropportuna

tuna

(1) 23. q. 3. c. Sicur. (2) Prosp. in Chron. (3) Iren. 2. lib. c. 39. & 40. Tertull. in opere advers. Jud. vii. Euseb. l. 1. eccl. hyst. cap. 10. Epiph. hæresi 51. Aug. lib. de doctr. Christi. 2. c. 28. Iren. in 40. anno Christum ipsum esse dixit, Tertull. in 30. secutus Cle. Alex. in 1. Strom. & LaRant. inst. divin. lib. 4. (4) Mosb. 27. (5) In Annotat. sup. Matth. c. 27. & super Act. Apost. c. 17.

non sicut, flagrantissimum virorum blasphemum com-
miserat. Tergellianus ex ipsius Romanorum historiis
argueretur (1), & postimos quosque vestros Chris-
tianos, quodalesque fuisse. Bonum itaque esse id,
quod mali homines insectantur. In libro vero ad
Jovianum, quot totum gestorum exemplis usus est,
ut, secundum ob veratos Christianos, multos gen-
tium, periculosos tristes exitus habuisse? Quamobrem
qui cum nobis arguavissent, eos cum Deo quo-
que sine dubio certare. Cyprianus (2) idolorum
omnium, impietatem qua historiarum scientia &
commemoratione coarctat? Hieronymus (3) quot
quaque passus advenit Jovinianusque historiis in-
commendatorem virginum castitatem commen-
torum, Lucanus presbyter, quemadmodum supra
diximus, ipsos gentium annales exorat, ut nobis
etiam fidelis dogmata illorum testimonio asserat.
Eusebius (4) Iudeos, & Paganos saepe ex historiis
humanis recitat. Non ergo historia solum Ecclesia-
stica, sed etiam quae est ab ethnicis auctoribus
scripta, Theologo contra adversarios fidei utilissima
est. Quapropter rotem esse omnino in historiis gen-
tium, aut incertissimae legnitia est, aut falsitatis de-
licatissimi. Enimvero quod commodum ac prudenter
non in concionibus modo, sed etiam in disputatio-
nibus Theologos exempla proferat, dum quippiam
vel iustum esse suadet, vel iniustum, quoniam a
victis aut probis, aut improbis usurpatum est, Ter-
tullianus (5), Hieronymus (6), alique viri gra-
vissimi satis ostendunt, qui non raro huiusmodi
persuasionis genere delectantur. At exempla proba-
bilia sine historiarum cognitione profecti qui possunt?
Quam late igitur historiarum utilitas sola sit, apparet:
siquidem quicumque Theologi ingredimur sive con-
cionando, sive disputando, sep sacras literas ex-
ponendo, in aliquam historiam vestigium ponimus.
Itaque cum ad has multas res Theologo peritiles
sint historiarum libri, studiose profecto ab eo le-
gendi sunt, ne turpiter in rebus ad se maxime
pertinentibus erret, eaque ignoret, quae ignorari
non sine imprudentia modo, sed ne sine impetitia
quidem possunt. Historia quippe, ut Cicero vetis-
sime dixit, cum magistra vitae est, tum lux etiam
veritatis. De historiarum ergo utilitate haecenus dictum
est, nunc de auctoritate videamus.

CAPUT III.

*Argumenta continet, quibus auctoritas humanae
historiae impugnatur.*

Quamquam, ut paulo ante dicebamus, e locis
scopulosis enavigavit oratio, nec ea, quae in
hujus loci explicatione differenda sunt, ingenii vim
aciemque desiderant, egent tamen quaedam horum
generi maturoque iudicio. Quae ex re fit, id quod
vix credibile est, ut in loco facili & explicato per-
diles & lubricae quaestiones existant. In primis
enim constituendum est, qualis quantaque sit hi-
storiarum humanae auctoritas, & quam faciat in Theo-
logia fidem, quod non adeo expeditum est. Unde

quis auctor probabilis ac fide dignus existimari de-
beat: quae res est omnium difficilissima. Cum enim
non ex sermone hominum recentium, sed ex mu-
jorum memoria atque annalium vetustate deo-
scopo sit veritatis explicatio ejus, quae in Theolo-
gici disputatione versatur, oportebit sane de histori-
ae praesentis vitio iudicare: historicos omnes in-
terrogare, mendacique & veracibus discernere.
Quam sollicitatem quoniam mihi nec miror, nec
debes, faciet, ut non sine metum ac periculum quo-
dam hinc provinciarum susceperis: mucronis acutissi-
tis, non voluntatis opere profundus: non quod
mihi in tanta officio maxime gravi causa non de-
suerit, sed quod video periculum esse, si eo vi-
maxime loco iudicem velle fieri, ubi vitia om-
nium exitus, qui & antiquae & memoriam
numquam habeat, & prudentia summa gravissimae
que iudicio sit praesidium. Sed quo citius haec, quod
sollicitus, non mediocre munus conficiat, pos-
sumus, omnia aut ignorantiae mox, aut temerita-
tis, aut argutiae etiam deprecatione, ad examina-
tionemque veniamus.

Principio itaque historiarum humanae auctoritatem
argumentis oppositis impugnabimus. Mox docebi-
mus ex eiusmodi historia qualia in Theologia sum-
argumenta ducantur. Tertio loco ostendemus
quoniam illi auctores sint, quos in historia Theo-
logi probare debeant. Postremo argumenta oppo-
sita refutando fidem huius libri faciamus.

1. ARG. Primum ergo argumentum, quo histo-
riae humanae fides labefactari potest, est huiusmo-
di. Joseph secundum naturam filium fuisse Jacob
secundum legem fuisse filium Eli, Africanus in e-
pistola ad Acilium, Justinus martyre quaestione ad
Orthodoxos 66. Eusebius libro 1. Ecclesiast. histor.
cap. 7. Nicephorus lib. item primo cap. 11. Am-
brosius lib. 10. Lucan 2. Hieronymus in primum
Matthaei cap. August. lib. 2. de concord. Evang.
cap. 3. & 2. retractat. lib. cap. 5. & 16. Damascen-
us lib. 4. cap. 15. Beda lib. prim. in Lucan cap.
10. Theophylactus in Lucan tertium caput, om-
nesque sero patres scripserunt. Neque illis su-
bito reperta haec, aut sine auctoribus confecta
sunt, sed ab ipsius Salvatoris nostri propinquis &
consanguineis tradita, quemadmodum Africanus as-
firmat. Haec vero multis argumentis commentitia
esse probat libro primo harmoniae Evangelicæ O-
sander, atque, ut sibi quidem videtur, ita pro-
bat, ut non modo D. Thomas, ceterisque Theo-
logis, quasi portenta somniantibus insulset, verum
etiam eos ipsos appellet, qui haec primi in lu-
cem ediderunt.

2. ARG. Secundum argumentum est, quod Jo-
seph vir Mariae alteram prius uxorem habuisset, ex
qua filios suscepit, qui fratres Domini in Evan-
gelio dicuntur, Eusebius libro secundo Ecclesiast.
histor. cap. 1. Nicephorus lib. 2. cap. 3. ubi
etiam refert Hippolytum ejusdem sententiae au-
ctorem, Ambrosius in libro de Institut. virgin. cap.
6. Epiphanius lib. 2. contr. haec. cap. 51. & 78. Hi-
larius

(1) In apologetico 1. (2) In lib. quod idola non sint dii.

(3) 1. 1. advers. Jovinian. (4) 1. lib. eccles. hist. c. 6. & 11. l. 2. c. 3. l. 3. c. 7.

(5) In Apolog. (6) L. 1. cont. Jovinian.

larius cap. 1. in Matth. aperte consentiunt. At historiam hanc Hieronymus in Matthæi duodecimum caput tanquam apocryphorum deliramenta contemnit: quoniam etiam adversus Helvidium asserit, audaci eam temeritate confictam.

tertium ARGUMENTUM. Hieronymus scribit, veterem historiam narrare, quod Herodias, cujus Matthæus meminit (1), filia fuerit Aretæ regis: idem quoque asserit Beda libro com. in Marcum secundo, Eusebiusque Rufinus interprete, libro Ecclesiast. hist. primo, cap. 13. At illud esse falsum & Josephus lib. 18. antiq. cap. 5. & Egesippus lib. 2. de exci. Hier. cap. 12. testes locupletissimi sunt. Quibus etiam assentitur Nicephorus lib. 2. cap. 20. Nihil igitur ex rerum veterum publicæ commemoratione, non certo dicam, sed ne probabiliter quidem suadere possumus. Nam si historias, quæ in his tribus argumentis referuntur, expiandæ, & pro nihilo putare licet; nulla profecto humana historia reperietur, quæ quicquam habeat ad faciendam fidem virium.

QUARTUM ARGUMENTUM. Magos, qui Christum adoraturi ex Oriente venerunt, reges fuisse, nedum philosophos, tradunt Cyprianos in sermone de Baptismo Christi, & manifesta Trinit. Athanasius questione secunda ad regem Antiochum, Hieronymus in Plal. 71. Augustinus sermone quadragesimo tertio ad fratres in eremo, & de mirabilibus sacre scriptura, si tamen hæc Opera Augustini sunt, Chrysostomus homilia sexta in Matth. Tertullianus contra Iudæos, Doctor quidam antiquus, nomine Christianus, in cap. Matth. 2. Idorus in præfatione Missæ, quæ vulgo dicitur *Mocarave*, Divus Thomas in Matth. cap. 2. & in Joannis 11. cap. nam & tertia parte, questione trigesima sexta, articulo tertio, ait, non solum fuisse sapientes, sed potentes. Eiusdem sententiæ fuerunt Albertus Magnus, D. Vincentius, Nicolaus Liranus, Dionysius Carthusianus, Simon de Cassia, Doctor incognitus in Plal. 71. Titelmannus, Joannes Echius, D. Antoninus, alique ex junioribus, quos longum est enumerare. At certe historia esse videtur per manus a maioribus nostris accepta. Sed hæc tamen communis traditio nullam prorsus in Ecclesia facit fidem. Quin probabilissime a Baptista Mantuano, alicuique recentioribus asseritur, Magos reges non fuisse. Non enim id sentio prætermisurum Evangelistam, quod ad rem magnopere pertinebat; Nec Herodem, si reges essent, eos adeo imperiose, & inviciviter excepturum.

QUINTUM ARGUMENTUM. Magos venisse Hierosolymam diebus a Christi nativitate tredecim, non Hieronymus modo, & Augustinus, verum etiam omnes prope auctores & veteres & recentes memoriam prodiderunt. At Epiphanius hæresi quinquagesima prima constanter affirmat, post duos annos a nato Christo Magos ex Oriente advenisse (2). Cujus opinionis duæ causæ sunt non omnino pessimæ. Una, quod in die Purificationis non agnum (3), sed turturem, aut columbæ pullum Christi mater obtulit: non ergo potuit invenire manus ejus pre-

tium agni, atque adeo ne thesaurum quidem a Magis acceperat. Altera causa est, quod Herodes occidit omnes pueros a bimatu, & infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Non est autem verosimile, Herodem bimos pueros interfectorum juxta tempus stellæ, cujus apparitionem diligenter a Magis exquisierat, si abortu stellæ ad Magorum adventum non nisi tredecim dies interfluxissent. His adde, quod ipsi quoque testati sunt, se stellam in Oriente vidisse. Quæ profecto verba plus aliquid significant, quam regionem, unde profecti sunt, & comparatione tantum ad Hierosolymam Orientalem fuisse. Si igitur, ut plane scribit Evangelista, ab Oriente venerunt, cum non sit obscurum, Hierosolymam longissimo intervallo ab Oriente distare, intra tam paucos dies & stellam vidisse, & consilium de professione communicasse, & adornasse iter, & ab Orientis partibus per tot regiones ac populos ad Palæstinam accessisse, prorsus abhorret ab humanæ judicio rationis.

SEXTUM. Miraculum nuptiarum in die anni-versaria Epiphaniæ fuisse editum, posteritati suæ, quod ait Maximus, *fidelis mandavit antiquitas*. At Epiphanius contra docet (4), eodem die, quo Christus natus est, completo jam anno trigésimo, filium cum matre convivio nuptiali interfuisse. Nihil igitur certum ex temporum publicæ commemoratione accipere possumus.

SEPTIMUM. Lex veræ historiæ est, ut Hieronymus sæpe dixit (5), ea scribere, quæ vulgus existimat, quamvis re ipsa falsa sint. Sic enim Joseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Josu, & Herodem Evangelista contristatum esse ait, non quod re vera aut Joseph pater Christi esset, aut Herodes esset animo contristatus: sed quod illud eo tempore sic vulgo ab hominibus putaretur, hoc autem discumbentes existimant: cum potius illud credendum sit, dissimulasse mentis suæ malitiam artificem homicidam, cum trilitiam in facie, & lætitiā haberet in mente. Ob quam causam vulpes est a Domino appellatus (6). Unde & Josephus 18. antiq. lib. cap. 7. asserit, ab Herode Joannem esse occisum, quia timebat ne auctore Joanne defectionem populus moliretur. Ambiguum igitur omne argumentum est, quod ex historia petitur. Nam vulgi sermo opinio falsa est: & poterit omnis ejusmodi argumentatio refelli, quod historicus non veritatem rerum, sed vulgi opinionem expresserit.

OCTAVUM. Augustinus sermone 71. de immolatione Isaac, *Antiquorum*, ait, *relatione refertur, quod Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit sepultus*. Et Cyprianus in sermone de resurrectione Christi, *Adam*, inquit, *sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus traditur ab antiquis*. Atque Paula & Eulochium in epistola ad Marcellam, eandem historiam tanquam habitantium ore celebratam narrant. Ita eam refert quasi mi-nime dubiam Epiphanius lib. 2. cont. hæres. cap. ultimo. At Hieronymus in Matth. 27. cap. & in 5. cap. epistol. ad Ephes. quasi fabulam irridet, quod Josue 14. cap. Adam in Cariath. Arbe dica-

(1) Matth. 24. (2) Id. Zach. Chrysopol. (3) Levit. 12. 6. (4) Hæres. 56.
(5) Adv. Helut. & in Marc. 14. cap. Idem Beda lib. 2. comm. in Marc.
(6) Euseb. 1. 2. Eccl. hist. c. 11.

esse esse conditus. Opholionem vero Hieronymi didorus sequens est.

NONUM. Clemens Alexandrinus (1), Eusebius Cæsariensis (2), Theodoretus (3), Hieronymus (4), & Augustinus (5) ex nunquam ratione colligunt, septuaginta desolationis annos in secundo Darii Hythaspis fuisse completos. At hoc non modo falsum & commentitium est; sed sacris etiam literis adversum, quæ non implicite & absconditæ, sed patentes, & expeditius continent, septuaginta illos annos statim ab initio regni Cyri abscisos (6). Nullum ergo idoneum argumentum ex temporum ratione promittitur.

DECIMUM. Hieronymus (7) auctor gravissimus historiæ præfuit, quod in secundo Darii anno templum ædificari ceptum est. At vero exploratè perceptum est & cognitum, Zorobabelem sub Cyro templi fundamenta jecisse (8). Imbecillum ergo est quodcumque argumentum ex historia humana de promptum, quamlibet historiæ auctor gravis sit.

UNDECIMUM. Plerique historici & il nobiles tradiderunt (9), Artaxerxem ædificationem templi impedisse. At contra scriptura tradit (10); templum ædificatum esse præcipiente Cyro; Dario, & Artaxerxe.

DUODECIMUM. Josue post mortem Moysis 26 annos imperasse, auctores sunt Josephus lib. 5. antiq. cap. 1. Sabellicus Ennea. 1. lib. 4. Naucteros Chronographiæ suæ generatione 28. Natn Eusebius in chroniciis, atque hunc secuti Isidorus, Severus Sulpicius, & Joannes Carlson. 27. annos Josue imperio tribuerunt. Quæ si vera essent, non esset vera summa 420. annorum, quæ ab exitu filiorum Israel de Ægypto ad templi ædificationem 3. Reg. lib. cap. 6. colligitur.

TERTIUM DECIMUM. Si qua historia Theologo probanda est, ea erit maxime, quæ omnium Ecclesiarum ore celebratur. At ejusmodi multæ collam faciunt prorsus in Theologia fidem. Ev enim, ut ea prætereamus, quæ ridiculo & falso de Circo & Juba, de Gregorio, de Catharina martyre, deque undecim mille Virginibus referuntur, certe historia Thomæ Apostoli apocrypha & commentitia est, non solum Gelasio 15. dist. cap. *Sancta Romana*, sed etiam August. lib. 22. contra Faust. cap. 79. & lib. unico advers. Adimantum; cap. 17. & lib. 1. de serm. Dom. in mon. cap. 28. His adde Marthæ & Mariz Magdalenz fabulam, quæ narrat, ad Mariam quidem Magdalum, ad Martham vero Bethaniam sorte hæreditaria pervenisse: cum contra scribat Joannes (11), Bethaniam castellum Mariz Marthæque fuisse.

QUARTUM DECIMUM. Ea historia reliquas videtur excellere, quæ a summis Pontificibus probata est: Constantiani vero donatio, lepra, baptismus, sanitas, non modo historiis celebrantur Ecclesiæ, verum etiam per summos Pontifices approbantur

(12). At hæc scia esse omnia magis viri doctissimi contendunt. Nulla igitur Ecclesiastica historia Theologo idonea argumenta ministrat.

QUINTUM DECIMUM. Nemo in Ecclesiasticis viris est, qui historie probabilis auctor haberi queat. Non Philo in temporum brevuario. Nam in eo libello, quamvis exiguo, tot mendacia sunt, ut sint numeratu difficillima. Non Josephus. Primum, quia multa tradit sacris literis vehementer repugnantiæ. Deinde, quia totum Elde librum in historia sequitur, quem Hieronymus non aliter, quam somnia rejicit. Postremo, quia in temporibus rerum notandis vario fuit errore versatus. Equis ergo in Ecclesiæ auctor historie certos habebitur? An Africanus? Sed hujus historia Gelasio (13) Apocrypha est. An Eusebius? Sed hujus quoque historiæ, tanquam apocrypham, idem Gelasio reprobatur. Sed in historia tripartita Socrone princeps habetur. At hunc damnat Gregorius, Inquens (14). In historia Socrone de quodam Eudoxio aliqua narrantur. Sed ipsam historiæ Sedes Apostolica recipere recusat: quoniam multa mentitur, & Theodorum omnino laudat, atque usque ad ultimum sui diem magnam Ecclesiæ doctorem fuisse prædicat. Si igitur qui primas in historia Ecclesiastica partes habet, incerti ac mendaces auctores sunt; nimirum neque ex aliis, quorum minor est auctoritas, idoneum foret Theologus argumentum ad suas conclusiones corroborandas.

SEXTUM DECIMUM Innocentius 20. dist. c. *De quibus*, solæ Ecclesiasticæ historiæ in causis Ecclesiæ firmandis approbavit. Ethnicorum ergo de rebus gestis monumenta parum in Theologie usum valere possunt. Id quod concilium Florentinum sessio septima confirmat in hæc verba: *Romanorum, aut Græcorum historia nequaquam in synodo uti debemus.*

DECIMUM SEPTIMUM. In Assyriorum monarchia Berofes commendari supra cæteros solet. At hujus auctoris nulla extat historia. Nam quæ Berofis nomine est ab Anno edita, eam sciam esse viri eruditi deprehenderunt. In Persarum vero rebus gestis commendandis præferat Metasthenes, qui veros & publicos Persarum annales, ut fertur, secutus est. At hujus etiam monumenta multo falsiore titulo Annus edidit. Metasthenes siquidem iste Annianus, octo solum Persarum reges fuisse tradit, cum tamen fuerint quatuordecim, quos ordine & Hieronymus in septimum Danielis caput. & Eusebius censet in chroniciis. Jam Græcorum rerum historia quid nisi fabulas continet, quas illi passim pro veris historiis edunt? Cicero quippe auctor est gravis, (15) quod testimoniorum religionem Græca natio non coluit. Scriptorem apud Livium (16) non aliter historias Græcas ac fabulas refert. Vere quoque dixit Fabius (17), Græcis historiis plerumque poetice similem esse licentiam: Ut jure illud ex Saryra vixi etiam sermone transferatur.

(1) Clem. in 1. Strom. (2) Euseb. in Chron. (3) Theod. in 1. Zach. cap.

(4) Hieron. in præf. sup. Agg. & in 1. Zach. ca. (5) Aug. lib. 18. de civ. Dei c. 26.

(6) Dan. 9. & 2. Paral. 36. & 1. Esdr. 1. (7) In 7. c. Dan. (8) Esdr. 3.

(9) Joseph. 1. 11. c. 3. Archib. 1. par. tit. 4. c. 1. Herm. in Chron. (10) 1. Esdr. 6.

(11) Joann. 11. 1. (12) In extrav. unigenit. de pan. & rimiss. qua est Clem. 6. & in c. fundam. de elect. 19. c.

(13) 15. dist. 8. Sancta Romana. (14) 1. 6. epist. 31. (15) In orat. pro L. Flacco.

(16) Liv. 1. 4. c. 2. (17) Liv. 2. orat. In sit. c. 4.

ratum (1): *Et quidquid Græcia mendax audent in historia. Atque Josephus in proœmio lib. de bello Judaico veritatem a Græcis in historia negligi testis est. Id quod in 1. cont. App. lib. confirmat. Sed & e nostris Hieronymus (2) cum Græcas historias opposuisset: Non debemus, inquit, eorum auctoritati acquiescere, quorum mendacia desumuntur. Sane, ut taceam de reliquis, Herodotus, & Xenophon, quod historiarum parentes Græci habent, confictis fere narrationibus abutuntur (3). Quid in imperio Romanorum? An ulli extant annales publici, quibus credere debeamus? Minime gentium. Sed quisque pro affectu suo res illorum gestas scripsit. Laudationibus porro, quod Tullius ait (4) historia verum Romanarum est facta mendosior. Quædam autem in Livio esse, quædam in Sallustio, quædam in Cornelio Tacito, quædam in Trogæ, quorum fides manifestis testimoniis labefactari possit, Flavius Vopiscus (5) verissime dixit. Nil ergo fidei ethnicorum historiis habendum est, utpote que nullam habeant non modo certam, sed ne probabilem quidem auctoritatem.*

18. ARG. Postremum argumentum historiarum omnes generaliter & Ecclesiasticas & prophanas impugnatur. Illud est huiusmodi. Fidem humanam idcirco Aristoteles virtutum intellectualium numero exemit, quod iuxta ad falsum & verum inclinatur. Theologia ergo, quæ tota veritate perpenditur, non accipies ab humana fide adiutorium, ne verax cum fallaci ad argumentandum consociationem contrahat: quoniam tale argumentum ex ea parte, qua humanæ fidei incutitur, æque falsitati ac veritati innitetur. Confirmat autem hoc vel maxime, quod homines mendaces sunt, fallereque & falli omnes ad unum possunt. Sive igitur pauci seu plures historici quicquam affirmant, inbecilla ex omnis argumentatio erit, quæ in testimonio hominum inclinata recumbit. Quocirca argumentum quodcumque ex humana historia petitum imbecillius est, quæ ut in Theologia ullam omnino faciat fidem. His argumentis loci huius auctoritas impugnatur. Nam si quæ sunt alia, erunt autem ferale plura, similia sunt, atque adeo similiter refellentur.

C A P U T IV.

Quod auctoritas humana historia aliquando probabilis, quandoque etiam certa sit.

SEQUITUR, ut explancemus, qualis quantaque sit humanarum historiarum apud Theologos auctoritas: nam hoc secundo loco nos actores pollicebamur. Quod quo magis intelligi possit, illud principio ponendum est. Necessarium esse homines hominibus credere, nisi vita pecudum more degenda sit. Eam rem quoniam Theodoretus in opere de cura Græc. affect. lib. primo, Augustinus item in libro de utilitat. cred. ad Honorat. cap. 12. & de fide rerum invisibilium, cap. primo & secundo diligenti-

ssime persecuti sunt, non esse nobis hic magnopere laborandum. Atque Augustinus quidem plane asserit, non amicitiam modo, verum omnem omnino humanam societatem interire, nisi amicus amico, iratus uxori, parentibus filiis, fratres fratribus, civibus cives, sociis socii fidem habeant. Multa ille asserit, quibus ostendat, necessitudinem & pietatem duo generis humani sanctissima vincula vinculari atque dissolvi, nihilque prorsus in hominum consociatione incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non idem possumus quasi manu tangere ac tenere percipere. Huius itaque vitæ necessarium esse, hominum diis homines hoc ulla etiam dubitatione credere. Theodoretus vero fidem esse ceu primariam artium basim, disciplinarumque omnium crepidinem probat etiam manifeste. Nec enim, ut cetera taceamus, pueri elementarii ullam omnino possunt disciplinæ puerilis facultatem adipisci, nisi & nomina literarum & syllabarum nexu fide a præceptoribus acciperint: ut illud Isaïa in omni etiam & arte, & ætate verissimum comprobetur (6): *Nisi credideritis, non intelligetis.* Præulium est igitur Aristotelis illud (7): *in omni facultate atque doctrina operere accipientes credere.* Experimentis quoque quotidianis hoc nos tallo admonente discimus, quod cognitionem ac rerum intelligentiam præcedit fides, subsequitur autem fidem scientia quæcumque veri. Quæ ex re fit, ut naturæ auctor in hominum mentibus inclinationem ad credendum naturalem impressit: sed non minus fides necessaria est hominis & vitæ & disciplinæ, quam aut igni locus supremus, aut terræ in us, ut bene habebat, necessarius est. His autem propriis quædam, & quasi appetitiores naturæ indidit ad vires & perfectiones necessarias. Quæ ebrem qui humanam fidem ex hominum animis, evelere conatur, il non solum stulti sunt, sed gigantum nec cum diis bellant, hoc est, cum natura pugnant. An vero quicquam tam puerile & stultum dici potest, quam si ea, quæ videntur alii, negemus etiam, quia ipsi non vidimus? Credere igitur necesse est, nisi pueris stultioris esse volumus. Quibus possit, sit prima conclusio.

1. CONCL. Præter auctores sacros nullos historicus certus esse potest, id est idoneus ad faciendam certam in Theologiam fidem. Hæc, quoniam cuique per se est obvia & manifesta, non est nostris argumentationibus comprobanda. Flavius porro Vopiscus vere falsæque dixit, neminem historicum non aliquid esse incertum: unde fidem se historiam aggredi, habiturus mendaciorum comites.

SECUNDA CONCLUSIO. Historici graves ac fide digni, quales nonnulli sine dubio & in ecclesiasticis & in secularibus fuerunt, probabile argumentum Theologo suppeditant, cum ad ea, quæ sua sunt, corroboranda, tum ad falsas adversariorum opiniones refellendas. Quæ conclusio satis per se etiam videtur exposita. Nec enim est hominis bene instituti, & ad vitam humanam recte compositi, viro gravi rem credibilem asserenti non credere. Rem

credi-

(1) Juven. Sat. 10.

(2) In c. 27. Ezech. vid. Joseph. l. 1. contra Appionem.

(3) Cicero de leg. 1. Apud Herodotum, inquit, historie patrem, & apud Theopompum sunt innumerabiles fabule.

(4) De clar. Orator.

(5) In vit. Aulianæ.

(6) 1. Ezech.

(7) Ja. 7. juxta LXX. Interpr.

credibilem dixi, quoniam quidam a Plinio, aliisque historicis vel gravissimis referuntur, quæ cum vix credibilia sint, si ea fuisse negemus, non ideo historicæ auctoritatem labefacimus. Uterque igitur, & qui cito credit, & qui ad credendum nimium est tardus, jure reprehenditur; multo vero hic magis, si cum pluribus historicis probatis gravibusque dissenserit. Si namque in duorum ore, vel trium stat omne verbum, cur adversus hanc legem pluribus testibus rem eandem olim gestam contestantibus fidem Theologus abrogabit? Præsertim cum testimonia ex vetustate desumpta hoc potentiora ad probandum sint, quod ea sola, ut Fabius ait, criminibus odii gratique vacant. Nimirum Innocentius auctor est gravis (1), in humanis historiis nonnihil probabiliter inesse, cum lege edita præcepit, ut in causis ecclesiæ finiendis illarum auctoritate, quamvis cætera argumenta desissent, ecclesiastici judices uterentur. Sed plerique nostra hac ætate perverse, ne dicam imprudenter, res, quas esse gestas gravissimi auctores testari sunt, in dubium vocant. Qui si idoneas causas probabilesque redderent, audiendi fortasse essent. Cum vero reddant nullas, contemnendi sunt, ut qui communem hominum sensum exuerint, iudiciorum humanorum potissima instrumenta, hoc est, testimonia rejecerint, vitæ magistrum, prudentiæ subsidium, lucem veritatis historiam neglexerint.

TERTIA CONCLUSIO. Si omnes probati ac graves historici in eandem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promittitur, ut Theologiæ dogmata firma etiam ratione constituantur. Exempla sunt ejus rei multa, sed pauca obijciam. Petrus Romæ & collocasse sedem, & pro Christo martyrii gloria coronatum esse, omnes graves historicæ tradunt: unde nos certa in 5. libr. argumentatione consecimus, Romanum Episcopum Petro in pontificatu succedere. Item concilium Nicænum tempore Constantini a Sylvestro vero ecclesiæ Pontifice esse coactum, historici quique gravissimi prodidere. Ea nos e re colligimus, concilii Nicæni definitiones certas esse, quod certum sit, synodum ecclesiæ generalem Romano Pontifici comprobatum errare non posse; certum quoque, Nicænum ejusmodi esse, cui nec universas pastorum Ecclesiæ defuerit, nec Romani Episcopi comprobatio. Plurima sunt ejusmodi, quæ communi historicorum consensione traduntur. Hæc non modo negare, sed in his etiam addubitare, stultissimum est. Quid enim stultius esse potest, ut eandem locum diutius urgeam, quam si ea genera belluarum, quæ in rubro mari Indiæve gignuntur, nulla esse dicamus, quia nunquam vidimus? Omnia tolamus ergo, si ita placet, quæ aut historia nobis, aut testes graves & probati adserunt. Ita fit ut medicæ transei mare esse non credant, nec in insula nati, in qua lepulculos vulpeculasque solum viderint, credant leones & pantheras esse; si vero de elephanto quis dicat, etiam rideri se putent. Historiæ igitur fides vel certa habenda est, cum in idem auctores universi consentiunt. Certa quippe apud homines ea sunt, quæ negari sine pervicacia, & stultitia non

possunt. Præclero itaque Josephus r. contra Appionem lib. illud veritatis historiæ signum certum esse dixit, si de iisdem rebus eadem omnes conscribant. Verum de his, licet breviter, diximus tamen quod satis est. Nam his paucis expositis, nisi ego fallor, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, facile intelligitur. Historia nimirum est, ut Quintilianus ait, scripta est non ad probandum, sed ad narrandum, aliquid tamen sine dubio probat, probabiliter fore: nam aliquando etiam necessaria. Nunc argumenta contra historiæ fidem posita diluamus.

CAPUT V.

Ubi respondetur argumentis capituli tertii.

RESPON. AD I. **N**ON est facile contrarias objectiones excutere: sed excutiendæ sunt tamen. Atque in primo argumento quidem non Osiander modo, verum etiam Catholici quidam omni vi & ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Joseph naturali, & legali refertur, commentum, potentiam, monstrum, somnium esse. His enim nominibus sententiam illam Africani notandam putant. Certe auctor lib. qq. vet. & no. test. (2) bñe August. is fuerit, seu quiscumque alius sententiam eam asserit nec probabilem esse, nec ad ullam rem proficere; ne sit qui existimet veterem historiam solis junioribus displicuisse. Utantur autem hi ad Africani traditionem infirmendam argumentis hujusmodi.

Primo, quod nullum vel testimonium vel exemplum nec e sacris, nec ex prophætiis Hebræorum literis erui possit, quo talis primogenitus filius defuncti, nuncupetur: non ergo mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deinde, Ut demus, inquirunt, quantumvis iniqua conditio, ejusmodi primogenitum duos patres sortitum esse, adhuc tamen nihil faciet, ut Evangelicæ discrepantiæ scrupulos eximatur. Nam legalem filium nemo poterat ex uxore defuncti procreare, nisi frater fuisset defuncti germanus, simulque cum eo habitasset, quemadmodum Deut. 15. evidentissime traditur. Illud vero non contingit nisi ex eodem patre natis: nam qui diversos habent patres, si diversas etiam capiunt hereditates, atque adeo non habitant simul. Nunc autem Jacob & Helel nec fuerunt ex iisdem patribus, avis, aut proavis: nec simul habitare potuerunt, cum alter conceperetur in posteris Natham, alter in posteris Salomonis. Nam, quod etiam argumentantur, Joseph non fuisse vocatum nomine patris legalis, quæ res erat necessaria juxta illam Deuter. legem, id exiguum sane ac mendicium argumentum est, cui August. & 5. lib. qq. in Deut. q. 46. & l. 2. retract. c. 12. nullo negotio responderet. Mibi vero opinio communis magis placet: quamvis illorum opinio non displiceat, qui asserunt, Helel Josephi focerum fuisse, eundem qui & Joakim parentem virginis Mariæ; ut Lucas genealogiam Christi per matrem atroxperit, Matthæus vero per eum, qui pater putabatur. Nec proinde tamen genealogiam mulierum contra scripturæ usum

O

Evan.

Evangelista tenuit. Nam cum ait, *Qui fuit Heli*, relativum ad Christum referendum est, ut sit sensus: Et ipse Jesus putabatur quidem esse Iosephi, at re vera non illius fuit, sed Heli. Cum enim sine virili opera ex virgine matre natus sit, nullum habuit in terris, cuius filius vere dici posset prater Heli, qui avus scilicet ipsius maternus erat (1). Ne quis ergo miraretur, quod in texenda genealogia Christi ab nepote statim transilierit ad avum, interjecit causam: quia Ioseph, quem patrem Christi dicere debebat, non vere erat pater, sed putabatur. Quamquam & relativum ad Ioseph quoque referri potest, ut intelligas eum fuisse Heli non naturalem filium, sed ad eum modum, quo generi fieri filius esse dicitur. Itaque Iosephum evangelistæ ad parentes suos retulerunt, alter ad eos, quos ex se habuit, alter ad eos, quos ex coniugio sortitus est. Huius opinionis Augustinus lib. questionum evangelicarum 2. q. 5. ineminit. Hanc tenuit auctor libelli cuiusdam de ortu Virginis, qui Hieronymo falso tribuitur. Hanc Joannes Annius, Joannes item Lucius, Georgius Wicelius, alique nonnulli junioris amplexi sunt. Huic etiam nominum significatio consonat. Nam Joskim, Eliachim, Heli, idem fere significant (2), proque eodem fere usurpantur, 4. Reg. 23. 2. Paral. 36. Probabilis opinio hæc sit. Quis negat? Sed ne ipsa quidem certa est. Osiandri enim argumenta, quæ illi firma esse existimant, sunt profecto infirmissima.

Obijcit primo, nusquam in sacris literis reperiri; quod ille primogenitus filius mortui nuncupetur. Id vero de more imprudenter obijcit. Si autem Obed filius Noemi, illique natus esse dicitur (3), cur non dicatur natus Maalonis, huiusque proinde etiam filius? Item (4), *Accipiet eam*, inquit, *frater ejus, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit*. Præterea ecquid obsecro est suscitare semen fratris, nisi filium illi gignere? Quid? Nonne illud manifestum est; *Ille sciens non nasci sibi filios, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur*? Gene. 38. At hæc ipsa loca retulit Osiander; retulit quidem, sed ita tamen, ut apertis testimoniis respondere nequiverit, nisi hæreticorum ritu aut vulgata editionem accusaret, aut etiam scripturæ & verba & sensum eloderet. Nam sanctorum omnium communem intelligentiam pro nihilo habere est illi familiare, & cum ceteris Lutheranis gentile, ac proprium. Jam quod secundo loco accipit, fratres, de quibus lex loquitur, simul habitare oportere, id est in eadem hæreditate paterna, atque adeo germanos esse, ab eodemque patre genitos; speciem fortasse veritatis habet, veritatem nullam profecto habet. Fratres quippe in illa Deuteronomii lege non germani modo intelligendi sunt, verum etiam consanguinei, qui scripturarum usu fratres appellantur. Id quod non communi solum sanctorum omnium sententia, sed apertis scripturæ testimonio comprobari potest. Booz enim Maalonis non germanus erat, sed propinquus. Nec confundimus nos negotium redemptionis cum negotio leviri, quod Osiander calumnia-

tur. Sed contendimus, summoque omnino jure contendimus, exemplum libri Ruth ad legem illam Deut. pertinere. Alioqui, si eos simul habitare interpretamur, qui in eadem hæreditate paterna habitant, cur non magis, nam hoc simplicius est, eos, qui in eadem domo? Ita quamvis fratres germani sint, nisi eandem domum habeant communem, eo lege minime tenebuntur. Quod ne Osiander ipse quidem, quamlibet perstricta fronte, concessurus esset. Exponamus igitur, quod & Hebræorum mos, & legis ratio exigit, tum etiam fratres habitare simul, cum in eodem oppido, vel civitate habitarent. Id vero non duobus solum uterinis, quales Jacob & Heli fuisse perhibentur, usvenire potuit, sed propinquis etiam aliis vel remotis. Nihil ergo nos Osiandri argumenta movent, quominus fidem Africano habeamus.

Illud forte movere potest, quod in tertia conclusionem capitis superioris asserimus, communem scriptorum omnium traditionem certo, nedum probabiliter pro vera historia habendam esse. Huic autem Africani traditioni historici omnes ecclesiastici testimonium perhibent. Igitur non modo probabilis, sed certe illa doctrina erit, quæ duos patres Ioseph legalem, & naturalem inferat. Minime vero. Multum enim refert, res gestas quæ historici asseruatione narrent. Si enim is ipse, qui primus auctor historiæ fuit, rem non ut vitam ac certam, sed ut auditam & incertam scripserit, tunc qui simili temperamento rem ceu probabilem referunt, ii quamvis consentiant omnes, non faciunt tamen historiæ firmitudinem. Porro autem Africanus, unde ceteri hanc historiam acceperunt, nihil præter auditum habuit, nec referentibus certam habuit fidem. Nam postquam rem, perinde ut a Judæis quibusdam acceperat, ad Aristidem retulisset, huiusmodi verba, Musculo interprete, adiecit: *Sive itaque ad hunc modum, sive aliter habet res ista, non poterit quisquam, meo iudicio, clariorem illius, scilicet quæ obiecta erat, Evangelistarum discrepantiæ expositionem reperire. Quisquis autem equo animo præditus est, idem quod non curabit, etiam si certum desit testimonium, ob id videlicet, quod meliorem ac veriorem expositionem proferre non poterit. Evangelium sane per omnia quæ vera sunt, tradit*. Hæstenus Africanus. Quibus verbis satis ille significat, si componendis Evangelistis ratio alia quæcumque probabilior appareret, eam se libenter amplexurum. Quæ omnino res & August. & Thom. (5) videtur compulisse, ut præter hanc, alias quoque rationes tollendæ discrepantiæ investigarent. Sed de primo argumento satis multa diximus.

RESPON. AD 2. Ad secundum vero dicendum est, huiusmodi quoque res non tam ex fide historiæ, quam ex probabili eorum conjectura pendere, qui sacras literas interpretantur. Non est enim aliquis probatus auctor, qui asserat se præter Mariam, aliam Iosephi uxorem aut vidisse, aut certis testimoniis accepisse. Sed cum in evangelio fratres Domini legerentur, & religio veteret filios Mariæ suspicari, scripturæ expositoribus conjectandum fuit, quoniam id pacto fieri potuerit: ut veritas evan-

gelia

(1) De verb. signific. Nam & Rex. & Heli esse synonyma. (2) Ruth. 4.

(3) Philo Anianus tradit, Syris, & Ægyptiis Joskim, Eliachim. (4) Deut. 25. 5. Matth. 23. 24. Luc. 20. 38. (5) 3. P. 4. 31. vers. 3.

gellii eum Mariæ perpetua virginitate congrueret. Ita quidam filios Joseph ex alia uxore intulerunt, Christiſque proinde fratres non veros, ſed qui putarentor, interpretati ſunt: nam & Joseph non verus erat pater, ſed putabatur. Neque horum conjeſtura vana commentitiaque fuit, nullave ratione tantum ad reſpondendum hæreticis excogitata; ſed probabiles habuit cauſas, quæ ſcripturarum etiam teſtimoniis niterentur. Primum quia Jacobus Jerolymitanus episcopus non peculiariter eſſet frater Domini cognominatus, ſi cognatione ſolum fratres Domini vocarentur: cum & Jacobus Zebedei filius, a quo ille cognomento diſtinguitur, ad eum quoque modum frater Domini eſſet. Deinde non ſimpliciter quidam in Evangelio diceret (1), *Eccce mater tua & fratres tui foris ſtant querentes te*, alloqui, ſi generali ſanguinis conjunctione fraternitatem definiſſet. Jacobus namque & Joannes tunc temporis cum Chriſto intra domum erant, qui illo modo erant fratres.

Accedit quod apud Marcum a quibuſdam dictum eſt (2): *Nonne hic eſt ſaber filius Mariæ, frater Jacobi, & Joseph, & Judæ, & Simonis? Nonne & ſorores ejus hic nobiſcum ſunt?* Filii, inquit, Mariæ, frater Jacobi & Josephi, &c. ut non ex Mariæ, ſed ex Josepho fratres intelligerentur. Unde & juxta Lucam interrogant (3). *Nonne hic eſt filius Joseph?* Atque ſorores, filias Josephi Edher & Thamar intelligendas eſſe, Hippolytus ac Nicephorus graves in primis auctores aſſerunt. Fratres ergo ſimiliter intelligendi ſunt Jacobus, Joseph, Simon, & Judæ, quos quatuor filios ex priore conjuge, cui nomen erat Salome, Josephum ſuſcepſiſſe, iidem auctores prodidere. Accedit etiam, quod Josephum, cum Mariam uxorem accepit, 80. annorum fuiſſe ſenem, Epiphanius non ſemel aſſruit. At in tam longa ætate non eſt proſecto veriſimile illum ſine conjuge exiſtiſſe. Hæc auctores illi ſine fidei diſcrimine argumentari, atque adeo aſſerere potuerunt. Sed Hieronym. tamen rem diligentius animadvertens, ut erat in ſacris literis apprime verſatus, probabiliorem multo rationem invenit, qua citra & Mariæ corruptionem, & Josephi bigamiam fratres Domini in ſcripturis intelligerentur. Quod enim Jacobus frater Domini vulgo cognominatus, Josephi filius non fuerit, ex Evangeliiſ videtur manifeſte colligi. Marcus ſiquidem quos capite ſexto fratres Domini vocatos ſcripſerat, eos capite quintodecimo filios cujuſdam Mariæ ſcribit eſſe, quæ nimirum uxor Josephi eſſe non poterat, niſi duas illum ſimul uxores habuiſſe contendas, Mariam Virginem, & alteram Mariam, quod nulla ratio probat, nulla prodiſt historia. Quin hominem pauperem, qui vix unam alere & ſuſtinere poſſet, duarum conjugum onera ſubiſſe, & improbitatæ, & incontinentiæ argumentum eſt. Ea vitia viro juſto tribuere quam ſit ſultum, ne dicam impium, non eſt opus longa oratione ſuadere.

Adde, quod hæc eadem a Joanne Maria Cleopha cognominata eſt. Erat autem Cleopha frater

Josephi, ut Eusebius lib. 3. eccl. hiſt. cap. 11. ex Egeſippo retulit: quæ quam cauſam, niſi me conjeſtura fallit, ſoror Mariæ Virginis appellatur. Nam & leviri fratres vulgo, dici ſolent, & fratrum uxores ſorores. Non igitur, ut ſentio equidem, Mariæ illa tanquam mater, ſed tanquam uxor Cleopha, nomen accepit. Josephi itaque conjux non erat; atque adeo nehuſius filii, filii erant Josephi, ſed Cleopha. Verum quemadmodum Joſephus pater Chriſti exiſtimabatur, ſic filii Cleopha, Jacobus, Joseph, Judæ, Simon exiſtimabantur Chriſti conſobrini, Chriſtiſque patris Cleopha. Quæ ratione Mariæ iſta Chriſti matertera nuncupari poſteſt, non quod vere Mariæ Virginis germana fuerit, ſed quod ſoror & habita & dicta ſit. (4). Atqui conſobrinos fratres etiam dici, omnia ſcriptura demonſtrat. Nec prioris opinionis neceſſe eſt argumenta reſellere. Nonnulla enim aſſumit, quæ cæteris de cauſis a plerisque aliter exiſtimantur. Ut filios Zebedei Chriſti eſſe conſanguineos, & proinde ſcripturæ uſu fratres, item Joſephum 80. annos natum eſſe, cum Mariam uxorem accepit. Quæ res dici poſſunt, probari non poſſunt. Nam & Act. cap. 1. Lucas cum Jacobum Alphaï, Simonem, & Judam retuliſſet, ſubdit: *Hi omnes erant perſeverantes in oratione cum Mariæ matre Jeſu, & fratribus ejus.* Conſtat autem, Jacobum Alphaï, Simonem, ac Judam fratres Domini appellatos. Sed de his diſputatum eſt ab aliis diligentius. Nos in præſenti non id agimus. Tantum dicimus, ex diverſis opinionibus, quas in ſcripturarum interpretatione orthodoxi ſequuntur, minime hiſtoriz fidem periclitari. Hæc quippe ſola oratio erat ſecundo argumento conſutando neceſſaria.

RESPON. AD 4. At tertium ſic diſcutitur. Non fuit Herodias filias Arethæ regis, ſed Ariſtoboli, hæc Joſephus multis in locis (5) teſtatur eſſe. Id quod nomen quoque ipſum indicat. Eſt enim quaſi patronymicum ab Herode, nihilque proinde aliud ſignificat quam filiam, vel neptem, vel aliquam e poſteris Herodis. Quamobrem cum Arethæ rege Arabum nihil videtur habere commune: cum Herode magno, cujus fuit neptis, commune habet genus. Quod autem Hieronymus tradit ex veterè hiſtoria, pace tanti viri dixerim, in ea ſe ſine dubio fallitur. Apparet eum ſane vel in hiſtoriam quampiam auctoris incerti inciſiſſe; ob id enim quidem veterem hiſtoriam appellatam volunt: vel certe in Eusebii (6) Latinam inciſit, quam Ruſſinus fecit ſua traditione vitioſam. Quo autem res planior fiat, verba loci illius ſubſcribemus. *Concordi vero teſtimonio etiam Joſephus de hac ſcribit nominatim, etiam de Herodiade commemorans, velut de conjugio fratris Philippi viventis violentè abſtracta, & ſuis ab Herode inceſſiſ nuptiis ſociata, propria, & legitima uxore depulſa, quam Herodiadem filiam fuiſſe dicit Arethæ regis Arabiæ.* Hactenus Eusebius, Ruſſino interprete. E quibus verbis ſi tollas nomen *Herodiadem* poſtèriore loco poſitum, quod nec Eusebius habet, nec Joſephus, vera erit lectio, atque adeo ger-

O 2 mana

(1) Matth. 13. 47. (2) Marc. 6. 3. (3) Luc. 4. 22. (4) Iſidor. in lib. de ortu & uſu. & obit. ſancti. patr. dicit, Alphaï filium fuiſſe ſororis matris Domini, unde & fratrem Domini vocatum.
(5) Lib. 18. antiq. c. 9. (6) Lib. 1. Eccl. hiſt. c. 52.

nostra Eusebii Græci in Latinum conversio. Nam relativum, *Quam*, non ad Hesiodidem, quod Rufinus falso intellexit, sed ad propriam & legitimam uxorem depulsam referendum est: quod recte Musculus in nova nunc interpretatione fecit. Verum de tertio argumento hæc nobis dicta sint.

RESPON. AD 4. Ad quantum ita respondeo. Qui quid sit de Magi, an fuerint reges nec ne, quod in controversia est positum, certum illud est, non ex ea re historię fidem labefactari, quod plurimi auctores magos reges fuisse tradiderint. Nempe res hæc ejus generis est, quam nemo historicorum sese affirmet aut vidisse, aut ex viri fide dignis, qui viderint, audivisse. Nituntur itaque auctores illi non historię auctoritate, quam nullam probatam habuere, sed probabilibus conjecturis, quas porro habuere nonnullas. Qualis est, quod in Magis videtur impletum illud (1), *Reges Tharsis & insulae manera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent*: Item illud (2), *Ambulabunt reges in splendore oris tui*, &c. Quæ in Epiphania Domini non hodiernum vulgus, sed antiquus semper ecclesię chorus totouit. Accessit quod, ut Tertullianus ait, *Magos reges Jero habuit Orons*. Accessit quod in reges illud maxime quadrat (3), *Apertis thesauris suis*, &c. Extat etiam Claudiani epigramma, ubi Magos appellat Chaldaeos reges. Quod si Claudian non est, certe elegantissimi poetæ est. Hanc opinionem, ut quæ plausibilis sit ac popularis, Christi fideles jam olim libenter induerunt. Neque operę prærium judico, si quis in concione publica eam dissuadere conetur. Nam dissuadere nihil attinet: ac frustra nitri, & nihil aliud, quam laborando olivum querere, extremæ dementia est. Quod si paucis foris quibudam fidem argumentatione tua feceris, multas tamen in populo querelas, dissidia, ac lites indices. Sine ergo, plebem probabilissimam opinionem, præsertim quæ penitus insedit atque inveteravit, cum suis majoribus retinere. Quod si conjecturis aliis permixtus contrariam sententiam habes, liceat per me, e quidem non repugno. Illud ago, si hæc, si illa opinio vera sit, non inde historię auctoritatem aut elevari aut imminui, cum neutra earum opinionum historię auctoritati, sed probabilis conjectura innitatur. Quod enim regum nomen Evangelista superfluit, id omnino nihil est. Non enim existimavit evangelii testimonium regio apparatu cumulandum, quod Magorum sapientiam & gravitatem amplissime ornaverat. In veritate sane occulta confirmanda regia appellatio obscura, & otiosa erat, Magorum vox præclara & opportuna. Nam quod Herodes Magos parum honorifice exceperit, hoc aut Herodianus silius indignum est, aut Romana glorię, & majestatis. Indignum vero est magni regis tumorem in minorum invidiam odiumque convertere.

RESPON. AD 5. De quarto igitur argumento hætenus. Nunc ad quintam respondeamus. Non Hieronymus modo, Augustinus, Thomas, ac ceteri fere omnes auctores, verum etiam antiqua ecclesię traditio tenet, quod Magi Christum decimo tertio die, ex quo natus fuerat, adorant. Cujus

quidem rei cum causam quærerem, quidnam esset cur tanta id consensione ab Ecclesiâ receptum sit, quamquam veteri traditioni in hujusmodi rebus multum debetur fidei, ut ratio alia non subsit, has causas tamen inveniebam duas, easque ambas ex ipso Evangelio collatas. Unam, quod Matthæus dicit, *Cum natus esset Jesus, ecce Magi ab Oriente venerunt*. Sage si quando Magi venerunt, Christus esset anniculos, aut bimus, ut Epiphanius, Zacharias, Faber, Osander existimant, cum dixisset evangelista, *Cum natus esset, ecce Magi*. Quod non de re tam sera, sed de subitâ & improvisa, vel certe proxima, & quasi præserte dici solet. Necdum, inquit (4), intra se verba compleverat, & ecce Rebecca egrediebatur. Et Postea: *Audiat hæc aliquis, vel qui venit, ecce Palamon*. Hinc etiam cum Mariæ dixisset Angelus, *Eccce concipies*, &c. intelligens ipsa statim se concepturam ait: *Quomodo fiet istud, quodam virum non cognosco*? Recens ergo natus erat infans, quando Magi advenerunt. Altera causa est hæc, Magi venerunt puerum in Bethleem: ergo ante diem purificationis accesserunt: quia ultra id temporis Christus non fuit in Bethleem. Lucas enim iis descriptis, quæ ad purificationem attinebant, subdit (5). *Ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galileam in civitatem suam Nazareth*. Non ait, in Bethleem, sed in Nazareth. Cur aut Bethleem reverterentur, ubi adeo nihil habebant suppellectilis, ut Virgini ad reclinandam infantem non alius, quam præsepe locus fuerit in diversorio? Nec Evangelista docet eos venisse ut morarentur, sed ut profiterentur in civitate sua. Manserunt itaque ibidem quantum necesse fuit ad implendam legem, quæ jubet, ut post circumcissum infantulum maneat mulier triginta tribus diebus in sanguine purificationis sue. Intra quos dies Bethleem venisse Magos recte credimus, & puerum indicio stellæ inventam adorasse.

In ea vero ratione, quæ primum opponitur, quidam liberalitatem ac beneficentiam Virginis animadvertunt, quæ brevi autem acceptum in pauperes erogavit: alii prudentiam, quod viaticum paraverit in Ægyptum. Sive enim Joseph ante purificationem de fuga ab Angelo fuerit admonitus, juxta illud (6) *Cum Magi recessissent, ecce Angelus apparuit in somnis*, &c. siue Magi oraculum de reditu per aliam viam Virgini communicaverint: credibile profecto est, foeminam prudentissimam jam inde illud, quod ad fugam & peregrinationem opus erat, providere. Sunt qui modestiam advertant. Atque hæc ratio mihi videtur sanctissime & providentissime constituta. Non decebat enim, ut quæ pauper erat, et divitum oblationem subito inferret. Ab omni fastu, & ostentatione erat virgo aliena, nec mutare conditionem illi erat animus, quam seiebat Dei Filio placuisse. Quid quod auro Deo a Magis oblatum in sacros fortasse usus censuit consecrandum? Prima itaque adversariorum ratio his omnino modis facile diluitur. Secunda pressius videtur urgere. Si enim diligenter a Magis Herodes tempus stellæ didicit: occidit autem omnes pueros a bimatu, & infra, secundum tem-

PRI.

(1) Psalm. 71. 10.
(4) Genes. 24. 25.

(2) Esai. 60. 3.
(5) Luc. 2. 39.

(3) Matth. 2. 11.
(6) Matth. 2. 13.

pus, quod exquisierat a Magis, biennium ergo ante stella Magis apparuit. Non igitur mox a Christo nato advenere. Nam statim recedentibus Magis, Herodes occidit pueros. Illa enim particula, *Tunc*, non minus rem præsentem proximamve significat, quam vocula, *Eccē*, cuius vim paulo ante expendebamus. Ait vero Evangelista: *Tunc Herodes videns quoniam illusum esset a Magis, mittens occidit*. Sed hic nodus bifariam solvi potest. Primum enim, quod Euthymius admonuit, illa oratio, *Secundum tempus*, &c. non refertur ad id, quod præcessit, a bimatu, sed solum ad particulam, *Infra*, cui proxime conjuncta est. Itaque continenter legendum est, *Occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus ejus a bimatu*. Et ibi facta hypodiasole subjungatur: *Et infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis*. Non itaque intelligendus est peremisse bimulos secundum tempus exquisitum: sed tantum alios minimos, quibus videlicet suis tempus stellæ accommodavit. Sed als, Cur bimos interfecit, si non secundum tempus stellæ? Respondeo, Cur in omnibus finibus Bethleem, si in Bethleem juxta prophetam natus est Christus? Quemadmodum ergo ex propria malitia ampliavit locum, sic ampliavit & tempus. Deinde probabile est id, quod mihi semper vero similis fuit. Herodem Romam evocatum, ut accusationi filiorum responderet (1), stragem illam puerorum edere dissiisse; quam edidit postea cum Hierosolymam regressus est. Quod si necesse esset biennium Magis ad iter faciendum concedere, quod tamen absurdum est, non protinus necessario fit consequens, ut biennio post Christum natum advenirent. Multo enim facilius expeditiusque diceretur quod Chrysostomo, Augustinoque video placuisse, apparuisse stellam Magis tanto ante Christi nativitatem, quantum fuit opus, ut tot regionibus, ac provinciis peragratīs puerum hand multo ante natum adorarent.

Cum vero demum quaeritur, Qui fieri potuerit, ut ab Oriente Magi tam paucis diebus pervenerint, huic quaestioni responsum facile, & promptum est. Non enim opus fuerit, quod Remigius facit, eam rem nati pueri facultati viribusque tribuere, qui Magos ad se tam brevi dieterum spatio perduxerint. Sed Oriens in sacris literis frequenter accipitur pro terris, quæ Orientales ad illam sint, in qua sunt, qui loquuntur. Ut ibi (2), *Elegit sibi Loth regionem circa Jordanem, & recessit ab oriente*. Item (3), *De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de montibus Orientis*. Sive ergo Magi posteris fuerint Balaam; ac proinde ex Mesopotamia Syriæ venerint, ut Chrysostomo, Hieronymo, & Ambrosio visum est; sive ex Arabia accesserint, quæ sententia Iustini martyris perpetua fuit: seu sapientes alii, vel Persæ, vel Chaldæi, quod Magorum nomen præ se fert: dubitari non potest, quin totum illud quicquid erat itineris, decem diebus conficere potuerint. Distat siquidem Hierusalem ab Aram centum septuaginta duobus parafangis Persicis & Hispanis, ab Ur vero Chaldæorum ducentis duodecim. Atque cum Laban Jacob fu-

gentem a Mesopotamia in Judæam insequeretur, septimo die consecutus est illum in monte Galaad, qui est principium Libani (4). Et ferebat tamen Jacob greges, & uxores, ac parvulos. At Laban non ante tertium diem fugam deprehenderat. Quid, quod in regione illa abundavit dromedarii, quos nullo die stadiorum mille iter conficere, scribit in vita Apollonii Philostratus (5)? Aristoteles quoque lib. 9. hist. animal. cap. ultimo testatur, celerius eos currere, quam Nisæos equos. Nec te illud turbet, quod Hieronymus in Hierem. 25. cap. imo Hieremias ipse, Chaldeum, ait, in aquilonis parte juxta situm Hierusalem collocatam esse (6). Quia enim inter aquilonem & orientem sita est, modo aquilonaris, modo orientalis nuncupatur. Hæc fastidioso lectori scio molesta fore: sed erat ostendendum, quam temere quidem a sincera historiz fide, & communi sanctorum opinione disenserint. Verum de quinto argumento satis. Nunc sequentia refellamus.

RESPON. AD 6. Sane quidem, cum in sexto argumento Epiphani sententia contra historiz fidem ponitur, nihil prorsus movere nos debet. Primum, quoniam in rerum gestarum temporumque ratione pullos ille graves auctores sequi solet: atque adeo in earum rerum memoria interdum fallitur. Deinde quoniam hoc saltem loco nulla argumentatione probabili, nullis prolatis veteribus monumentis, antiquo ecclesiæ usui contradicit. Quod si verum est, ut verum est profecto, Christum passum esse anno ætatis suæ trigésimo tertio, inchoato per tres menses ac decem fortasse dies; nam de hac re nullam modo quaestionem habere volumus; docuisse autem eum tribus annis, & Ignatius in epist. 1. ad Traianos, & Eusebius in Chronicis prodiderunt; certe Epiphani opinio videtur vera esse non posse. A trigésimo namque anno expleto usque ad passionem, non nisi duo anni supersunt. Quamvis nodum hunc solveret Epiphanius, si tempus doctrinæ Christi non a nuptiis, sed a baptismo inchoaret. Quod nos quoque dicere oportet, qui Maximi sententiam, veteremque ecclesiæ usum propugnamus, nuptias quippe anno post baptismum integro elapso factas esse credimus. Quæ in re nobiscum dissentiant quidam, nec sine causa dissentiant tamen. Primum enim toto illo anno nihil, inquit, scriptum haberemus de doctrina Christi, quin eo anno nihil omnino decuisset. Quod est credibile nullo modo. In baptismo siquidem filius, & sapientia Dei, dux populi, atque magister, patris testimonio declaratus est. Nec post Evangelii munus evidentissima Triadis commendatione, justificationeque susceptum, otiosus Christus tot diebus vitam in silentio degeret. Sed illud, ut par erat, protinus exequeretur. Id quod non conjectura nostra solum, sed Joannis etiam Evangelio comprobatur. Joannes porro ita diserte rerum gestarum post baptismum tempora notat; ut ad nuptias, non dicam annus, sed ne pauci quidem menses interfluxisse videatur. *Altero, inquit, die vidit Joannes Jesum venientem ad se; & rursum paulo inferius, Altera die iterum stabat Joannes, & ex discipulis ejus duo, &c.* Et postea, *In crastinum voluit exi-*

{ 1 } Joseph. l. 16. antiq. c. 7. { 2 } Gen. 33. 11. { 3 } Num. 23. 7.
{ 4 } Gen. 31. 23. { 5 } Lib. 2. { 6 } Idem Zachar. 4. 2.

in Galileam, & invenit Philippum, &c. Denique statim in secundi capitis initio, *Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*. En cum Joannes Judæorum legis respondisset, postero die vidit Jesum venientem ad se; quo tempore Jesus nec totus erat, nec discipulos acceperat, ut ex hoc primo Joannis capite manifestissime liquet. Sed postero die, hoc est, tribus a legatione diebus, duo discipuli Joannis secuti sunt Jesum ac proximo huic die exiens in Galilæam Jesus ipse Philippum invenit. Cum vero subiungit Evangelista, *Et tertia die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*, satis aperte indicat, quam breve tempus inter baptismum, vocationem discipulorum, ac nuptias fluxerit. Non itaque annus integer intercessit. Præterea post secundum adventum in Galilæam cepit Jesus predicare, ut Matthæi c. 4. dicitur. Non ergo ante nuptias prædicaverat. Nam illæ factæ sunt, cum post baptismum primo adventu in Galilæam. Quod si annus integer a baptismo ad nuptias interfuxisset, jam tres anni prædicationis Christi nullo modo invenirentur. Adde, quod ex ea sententia consequens fieret, ut Christus anno ætatis suæ trigesimoquarto inchoato fuerit passus. Illud non obscure colligitur, quoniam si vera esset, quinque pascha a baptismo ad mortem intervenisset. Primum id esset, de quo nihil habemus in Evangelio scriptum inter baptismum & nuptias. Secundum, quod Joannes statim post nuptias commemorat, cap. 2. ubi Christus ementes, ac vendentes ex templo primum ejecit. Tertium, de quo fit mentionem Joannis quinto, cum sanavit paralyticum. Quartum, cujus idem Evangelista meminit, cap. 6. inquiens, *Erat autem proximum pascha*, &c. Quintum, in quo passus est Christus: de quo Joannis 12. & 13. Nam quod tertium illud, de quo dubium esse potest, festum paschæ fuerit, non modo Rupertus (1), sed Irenæus etiam (2) testatur. Ac re vera nomen festi simpliciter pro pascha solet in evangelis accipi; ut ibi: *Non in die festo*, Matthæi 26. Item, *Secundum consuetudinem diei festi*, Luc. 2. Item, *Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum*, Joan. 13. Cum itaque Christus baptizatus fuerit anno tricesimo ætatis suæ inchoato per tredécim dies: erat enim incipiens quasi annorum triginta, ut Lucas affirmat (3), si quinque festum paschæ intercessit, nimirum mortuus est anno ætatis suæ trigesimoquarto. Quod licet Bedæ (4), alique nonnulli juniores asseruerint, defendi tamen nulla ratione potest, ut Paulus episcopus Forotempronienſis, lib. 9. 2. par. & lib. 5. ejusdem patris, Joannes item Lucidus in libro de vero die passionis Christi ostendunt. At vero nullæ hujusmodi rationes ab antiqua Patrum traditione, quam communis ecclesiæ consuetudo in divino officio, hymnis, antiphonisque confirmat, potuerunt me movere. Non quod hæc ad fidem, religionemque magis optineant, sed quod in rebus vel ex utraque parte probabilibus, vel etiam ambiguis, veteris ecclesiasticæ historiæ fides communis me delectat.

AP. I. ALTERIUS OPIN. ARG. Sed prima videamus. Anno, qui inter baptismum, & nuptias fluxit, nihil omnino docuit Christus: cessator ergo fuit maximus, qui post inunctum unguis tam-

diu fuit otiosus. Sane quidem eo anno non est publice concionatus Christus, neque turbis Evangelium prædicavit. Sed non fuit interim otiosus. Quin & frequenter ad Joannem accessit, ut frequens etiam de ipso Joannes testimonium diceret, & privatim quoque docuit quosdam, ne Ecclesiæ concionator repente prodiret. Non enim discipuli Joannis illud Rabbi (5), hoc est, magistrum appellerent, nisi jam docere incepisset, quemadmodum Cajetanus noster diligenter advertit.

AD 2. ARG. Nam quod ajunt, ex Joannis evangelio colligi, paucos dies inter baptismum & nuptias intercessisse, id nullo modo verum est: cum Joannes adventum Jesu ad baptismum nunquam omnino narraverit, ut idem Cajetanus manifesta argumentatione conficit. Quamquam in eo fallitur, quod pro certo asserit, ex quatuor Baptistæ testimoniis, quæ primo capite Evangelista refert, tertium datum esse die proximo post secundum. Secundum quippe, ut mihi videtur quidem, de futuro est: & licet scripturæ ordine sequatur, tempore tamen primum etiam testimonium antecessit, ut vel Cajetanus ipse confitetur. Illud enim, quod a Joanne legatis Judæorum imperitum est, idem omnino ipsum fuit, quod se ante dixisse Baptista meminerat. Estque multo vero similis eo tempore nondum Christum a Joanne baptismum suscepisse. Medius, inquit, *vestrum scitis, quem vos nescitis*. Ipse est, qui post me venturus est. Dum ergo Evangelista inquit, *Alter die vidit Joannes Jesum venientem ad se*, nec intelligit de adventu ad baptismum, nec scribit quid postero die a legatione Judæorum gestum sit: sed docet, tertium testimonium altero die post illud, quod primo loco scripserat, datum esse. Nam secundum obiter est utrique, id est primo & tertio ab Evangelista interpositum, ut explicaretur Baptista semper fuisse sui in testificatione similem, nec aliud futurum ante dixisse, quam in præsentem testificaretur. Itaque temporis ordine, ut diximus, illud fuit primum, quod secundo loco Evangelista commemorat. Deinde secutum est id, quod a principio positum est. Post hoc proximo die tertium Baptista testimonium dedit, cum vidit Jesum venire ad se. Sape enim post baptismum, ut supra dictum est, ad Joannem veniebat. Postero autem die quartum testimonium addidit, cum interesset illi ex discipulis ejus duo, quorum unus erat Andreas. Cum igitur, non constet, quantum temporis inter baptismum, & tria illa testimonia de præsentem fluxerit, quamvis omnia illa post baptismum data sint, certe ex Evangelio Joannis non colligitur, paucos dies inter baptismum ac nuptias interfuisse. Quid? quod cum ait, *In crastinum voluit exire in Galileam, & invenit Philippum*, non Christum fortasse Evangelista intellexit, sed Andream, quem primum dixerat invenisse Simonem, nunc dicit, postero die invenisse Philippum, cum ex habitaculo Christi in Galilæam exiisset? Ob id enim interpret latinus ait: *Et dicit ei Jesus*, cum nomen Jesus non repetatur in Græco.

AD 3. ARG. Quot autem dies intercesserint inter postremum illud testimonium Joannis, coram duo-

(1) Lib. 3. cap. 39. (2) Lib. 3. cap. 39. (3) Luc. 3. 23. (4) Lib. de temp. esp. 47. Annus 34. (5) Joan. 1. 38.

duobus discipulis tributum, & hunc diem, quo Andreas invenit Simonem, incertum est. Nam illud quidem apud Matthæum de publica ad plebem predicatione intelligitur: cum perspicuum sit, in primo adventu Christi ad Galilæam, quem solus Joannes capite secundo narrat, iam Christum discipulos habuisse. Matthæus autem de secundo adventu loquitur, quum iam Joannes erat in carcere. Non igitur de privata doctrina, sed de publica & populari intelligi potest.

AD 4. ARG. At vero tempus predicationis Christi quantum fuerit, non satis a veribus expeditum est. Eusebius quoque ipse parum sibi in hac re constare videtur. Nam in Chronicis post quindecimum annum Tiberii tribus annis scribit Dominum predicasse; idque asserit a Joanne etiam in Evangelio conscriptum (1). Cæterum idem in libro demonstrat. Evangel. 8. demonstratione secunda, Joannis item testimonio confirmat, tribus annis, & sex mensibus Christum predicavisse. Quod si ad passionem venit anno Tiberii decimo octavo, ut in Chronicis Eusebius ait, qui fieri potest, ut post annum Tiberii quindecimum, annis tribus, & sex mensibus predicaret? Atqui post annum decimum quintum Tiberii inchoatam esse evangelii doctrinam, e Lucæ 3. cap. patet.

AD 5. ARG. Nos autem si trium annorum doctrinam explere volumus, quam doctrinæ privæ, quos vero publicæ doctrinæ impartiemur. Huic enim totum triennium dare nulla ratio cogit, nulla probat auctoritas. Negamus siquidem, probabiliterque negamus, festum, cuius Joannes c. 5. meminit, pascha fuisse; Chrysostomus porro (2), ac Cyrillus (3) affirmant, fuisse Pentecosten. Quod mihi, si forte ingenuè, non sit vero simile. Primo, quoniam post Pascha Jesus moratus est in Judæa cum discipulis suis, ut cap. 7. Joann. scribit: at mora juxta scripturæ usum in paucis his diebus, qui ad Pentecosten interfuxerunt, intelligi non potest: eo vel maxime, quod postquam Christus moratus in Judæa est, abiit iterum illa relicta in Galilæam, quemadmodum Joannis cap. 4. dicitur. Ac rursum a Galilæa venit Hierusalem, quod habet cap. 5. Quæ omnia tam brevi tempore, nisi Christum cursorem faciamus, expediri vix queant. Cæterum sane in quantum Joannis caput (4), haud absurda ratione compariat, Christum in Judæa post pascha celebratum, in quo vendentes eiecit de templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Non igitur festum illud, quod cap. 5. commemoratur, Pentecosten solemne erat.

AD 6. ARG. Deinde quod c. 5. unum miraculum Evangelista narravit in Pascha patratum, & quod sexto statim capite ad alterum pascha transierit, omnibus & gelis, & dictis unius anni intermissis, non ita probabile apparet. Festum ergo illud, in quo paralyticus sanatus est, ut recte Cajetanus existimavit, hyemale fuit. Nihil autem iuterest, sive dicas fuisse festum dedicationis templi secundi sub Zorobabele, quod celebrabatur tertia die mensis Adar (5), hoc est, Februarii; sive potius festum sortium, quod Judæis solemne erat 14.

& 15. die ejusdem postremi mensis (6). Tunc enim ordine egregio cap. 6. sequitur: *Erat autem proximum pascha*, &c. Sed in hujus argumenti constitutionem nimis multa diximus.

RESPON. AD 7. Septimo vero argumento libri secundi cap. decimo octavo respondisse videmur. Sed ibi breviter: nunc ubi proprius est locus, longiore oratione argumentum illud refellendum est. Non sunt verba Hieronymi in eum sensum intelligenda, ut existimemus ad veritatem historię satis esse, si ea, quæ auctor affirmat, vera a vulgo esse credantur, tam etiam cum falsæ sunt. Alioquin si ad eam regulamlicerit scripturæ historię interpretari, diceretur, cum Apostolus ait, *Samlem regnasse 40. annis*, eum vulgo loquentem hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Quod Beda in 13. c. Actor. Apostolicorum asseruit: recte ne, an secus, aliorum esto judicium. De tanto quippe viro non libet in presenti judicare. Diceretur rursum, Matthæum virum Mariæ Josephum appellasse, non quod revera esset, sed quod vulgo esse crederetur: turbatum quoque Herodem, & omnem cum illo Hierosolymam non re quidem, sed opinione vulgi: mortuum denique, si ita placeret, esse Christum, non vere, sed ad vulgi exillimationem apparenter. Certe si consuetudinis sceleratum est, ut opinionem multorum sic nartaret historicus, quomodo eo tempore ab hominibus credebatur? omnia quæ de Nabuchodonosore, Dario, Cyro, Alexandro, Samone, Machabæis scriptura refert, poterit quis inficias ire, quod videlicet auctores sacri ea nartarent, quæ vulgo erant perfocta, non quæ ipsi vera esse crediderint. Quod quum sit audiri horribile ac pertimescendum, nemo fidelium non videt. Alius est igitur Hieronymi sensus multo & sanior & verior, quem ex subiecta partitione facile lector accipiet. Falsæ vulgi opiniones in duplici sunt differentia. Quædam, quæ non nisi verbis falsis significari atque exprimi possunt: Ut Christum esse Joannem Baptistam, vel Hieremiam, vel unum ex prioribus Prophetis. Atque hujusmodi opiniones semper auctores sacri ita referunt, ut non ex se, sed ex vulgi nomine retulisse videantur. Aliæ sunt vulgi opiniones falsæ quidem, sed verbis his expressæ ac significatæ, quæ in sensu aliquo vulgari vera sunt: ut Joseph esse patrem Christi ad vulgi sensum falsum omnino erat, sed vere tamen pater, & sine fallitate dicebatur: tum quoniam nutritus erat, tum quoniam vir matris erat (7). Et licet vulgi sermone, vere tamen privigenis filius vocatur, mater noverca, vitricus pater. In quibus rebus, si forte, vera historię lex est vulgi opinionem exprimere. Nam si de priorè rerum genere sermo sit, in historia profana absurdus est, in sacra etiam impius. Sapientes quippe cum vulgo loquuntur sere, sed non sentiunt cum vulgo. Nec mandacili tamen rei sunt, quoniam quæ loquuntur, ea secundum aliquem verbi significatum vera esse intelligunt. Sic Maria virgo dixit: *Pater tuus & ego dolentes quærebamus te*, sermone vulgi quidem, sed vere tamen. Sic etiam si nullam habuisset interiorem admirationem Christus, vera tamen admiratus dici posset, cum

(1) Hieron. in 9. c. Dan. (2) Chrys. hom. 35. in Jo. (3) Cyril. l. 1. 2. 123. c. Idem ad Liran.

(4) In illud; adhuc quatuor menses sunt, & messis venit. (5) 1. Esd. 6. 15.

(6) Esh. c. 9. 12. (7) Vide Bed. l. 1. in Luc. cap. 7.

com speciem admirantis exhibuit, quemadmodum Beda lib. 2. in Luc. cap. 24. exposuit. Sic contristatum Herodem Matthæus, Marcusque dixerunt; qui tristitiam haberet in vultu. In quem sensum hypocritas tristitiam simulantes, tristes quoque appellavit Dominus (1). Valgata enim dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. Tamen in præscriptis exemplis & Christus, si divo Thomæ credimus, aliquo modo interior admiratus est, & Herodes etiam contristatus. Etenim peccatores simul in viris tristantur & exultant, gaudent, dolentque. At de hoc argumento satis. Jam pergamus ad reliqua.

RESPON. AD 8. Non debuit sane tantopere ridere Hieronymus Adami in loco Calvarie sepulcrum: nec nos, viri licet sanctissimi exemplo, historias ejusmodi ridere debemus. Vulgus, video equidem, hisce rebus credendis nimium est facile. Credulitas etiam in optimi cuiusque mente facillime itrepat. At viri quidem excellentes cum a vulgi facilitate & credulitate declinant, in adversum quodoque vitium incurrunt: suntque tum etiam increduli, cum in fide nihil est vitii, in incredulitate vix nonnihil est. Testimonium autem, quod ex Josue c. 14. historiæ veteri opponitur, nihil profecto urget; utpote cum nomen Adami eo loco non proprium sit, sed commune. Reddit enim scriptura causam, eor quæ post Hebron, ea ante Cariath Arbah, id est, civitas Arbez dicta sit; quod videlicet Arbah, quem Arbeam LXX. vocare, homo inter gigantes, magnus ibi fuerit (2). Qui sensus præterquam quod scripturæ contextui aptissime jungitur, (quapropter a Chaldeo interprete, Pagnino, aliisque viris clarissimis expressus est) inde etiam facile probari potest, quod capite ejusdem libri decimo quinto Arbah pater Enach fuisse dicitur: ut primum sit cuique intelligere, & Arbah nomen fuisse gigantis proprium, a quo Cariath-Arbah nominata sit, & Arbah patrem primumque fuisse illius terræ gigantum. Omitto hic versionem LXX. (3) qui tamen magnitudinem non ad Arbah, sed ad civitatem retulerunt, ut ea urbs Metropolis intelligeretur, suis tamen indicant, Arbah nomen esse gigantis proprium, unde civitas illa suum olim cognomentum accepit. Itaque primi parentis in civitate Arbez fuisse sepulcrum, nec ex eo loco, neque aliunde colligitur. Quin illud multo probabilius est, quod publica rerum veterum memoria prodidit, primum Adam ibi jacere conditum, ubi secundus etiam sepultus est. De octavo igitur argumento hætenus.

RESPON. AD 9. Nonum argumentum non solum in Chronographia, sed in scripturarum intelligentia difficillimam quæestionem habet, quæ auctores nobilissimos in varias sententias traxit. Josephus sane (4) 70. illos annos Judaicæ captivitatis ad primum Cyri annum computavit. Quem secuti

sunt Africanus in quinto temporum volumine; Abulensis noster in secundum Marth. cap. quæst. 91. Annus cum Philone suo lib. 14. Joannes Lucidas lib. 2. cap. 11. alique viri graves, & antiqui & juniores. Nituntur vero hi scripturæ sacræ clarissimis testimoniis. Primum est Hieremiæ capit. 25. inquentis, *Servient gentes iste regi Babylonis 70. annis. Cumque impleti fuerint 70. anni, dissolbo super regem Babylonis, &c.* Septuaginta ergo anni Judaicæ captivitatis jam tunc expleti erant, cum Babylon capta a Persis ac vallata est. At rem hanc primo anno Cyri gestam esse, nemo est qui ignoret. Idem Hieremiæ 29. *Cum caperint implevi in Babylone 70. anni, sustinabo vir, & suscitabo super vos verbum meum bonum, ut redeam vtr ad locum istum.* Quam varicationem primo Cyri anno fuisse expletam 2. lib. Paralip. cap. 36. & 1. lib. Esdræ c. 1. non obscure traditur. Atque Hieronymus ipse, quamvis altis in locis aliter sesserit in hunc tamen Hieremiæ locum non potuit cum manifesta veritate pugnare. *Nisi, inquit, septuaginta anni expleti fuerint, Cyro rege Persarum laxante captivos, nequaquam in patriam revertemini.*

A contraria parte illud primum est, quod Angelus, qui in Zacharia loquebatur, *Usquequo, ait, non miseraberis Hierusalem, & urbem Juda; quibus iratus es? Iste jam septuagesimus annus est (5).* Idem autem annum Darii secundum eundem esse, Zacharias cap. 1. testatus est: non ergo 70. anni in primo anno Cyri, sed in secundo Darii completi sunt. Quo argumento Clemens, Theodoros, Eusebius, Hieronymus, Augustinusque nituntur. Quod verò exponunt quidam, *iste jam 70. annus est, scilicet jam diu transactus, vix audiri sine molestia potest: cum pronomem, iste, hanc intelligentiam evidentiissime excludat: quæ, si pronomem abjiceretur, esse fortasse probabilis.* Denique 70. illi anni, quos prædixerat Hieremiæ, non transmigrationis Judæorum (6), sed desolationis templi ac civitatis intelliguntur. At 70. desolationis anni non sunt ad primum Cyri annum, sed ad secundum Darii referendi. Annus ergo 70. de quo est Hieremiæ varicatio, non in primo Cyri anno, sed in Darii secundo expletus est. Illud prius, quod in hac argumentatione sumptimus, ex 2. Paralipom. c. 36. probari facile potest, ubi hæc verba scripta sunt: *Cunctis diebus desolationis egit sabbatum, usque dum complerentur 70. anni, &c.* Et Danielis 9. *In anno 1. Darii filii Assueri de semine Madorum, ego Daniel intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam Prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni. Et Hierem. 25. Et eris terra in solitudinem, & in spem, & servient regi Babylonis 70. annis. Anni ergo septuaginta non transmigrationis, sed desolationis intelligendi sunt, ut Josephus etiam testis est libro de antiq. 10. c. 10. 11. & 1. 2. cont. App. Desola-*

(1) Matth. 6. 16. (2) Sic omnes Hebræi testantur. Sed Hieron. videns in Hebr. utroque modo vocem accipi posse, reliquis in Latina lingua eandem Hebr. vocem. (3) Certe habuerunt aliud exemplar Hebraicum.

(4) Lib. 11. de antiq. Jud. cap. 1. (5) Idem confirmant verba illa: Cum jejunaretis & plangeretis per hos 70. ann. &c. (6) Transmigrationem hic dico, cum Joakim sponte dedit se, translatumque est in Babylonem ann. 3. regni Nabuchodonosor. Quomodo Esch. 1. usurpatum est, ac recte quidem, ut Hieron. in Hier. 14. c. annotavit. Nam transmigrationis vocem scio a Josepho aliisque aliter aliquandoque usurpat.

desolationis autem annos non in primo anno Cyri, sed in secundo Darii fuisse completos, id enim posteriora loco sumptum est, Eisdæ testimonio a Hieronymo. (1) comprobatur. Esdras quippe verbis minime obscuris testimonium perhibet, templum usque ad Darii tempora denubiarum perstitisse. Septuaginta igitur everſionis annos non ad primam Cyri annum, sed ad Darii secundum computare debemus. Quibus ex rebus satis profecto intelligitur, quantum omnino tenebris questio præsens, sacras etiam literas circumfundat: sed in ratione quoque temporum adeo impedita, & complicata est, ut vix aut nullo certe modo expediri atque extricari possit. Clemens porro Alexandrinus a desolationis initio, quod decimo nono Nabuchodonosoris anno, & Sedechiæ undecimo fuisse, 4. Regum 25. scribitur, ad primam annum Cyri, quod laxata captivitas Judæorum est, non nisi triginta annos computavit. Cui numero, ut dixi, Eusebius, Theodoretus, Hieronymus, Augustinusque consentiunt. Cujus rei etiam illud argumentum est, quod si ad imperium Cyri 70. anni interfuxerunt, Mardochæus certe ea ætate res tales ac tantas gessi inveniretur, qua per summam senectutem non dico Rempublicam administrare, sed ne inter vivos quidem numerari possit. Fuit namque ex eorum numero captivorum, quos cum Jeconia rege Juda Nabuchodonosor transfudit (2). Quare vel secundum illos, qui non a desolatione, sed a transmigratione 70. annos computare volunt, expleta captivitate, hoc est, primo Cyri anno, jam Mardochæus erat propemodum octogenarius, nisi credamus illum bimom aut trimum in Chaldeam esse translatum. Sed sic anniculum fuisse. Minimum ergo unum & septuaginta annos natus erat, quando laxata per Cyrum captivitas est. Cyrus autem, ut nobilissimus quisque tradit historicus (3), aut triginta, aut triginta ferme annos imperavit. Cambyſes, & Magi imperarunt novem. In principio itaque regni Darii Hyſtaſpis Mardochæo anni ætatis centum decem accesserant. Ponamus igitur id, quod videtur cum ratione pugnare minus, Darium fuisse eum, sub quo res Mardochæi gestas scriptura complectitur (4). Nam illas sub Artaxerxe Longimano, aut etiam sub Memnone contigisse, ut qui multis annis Dario fuerint posteriores, longe incredibile est; nullo vero modo probabile ad Cambyſen filium Cyri hæc ipsa traducere, qui octo solum annos tenuit imperium. At post duodecimum Assuæri annum quædam Mardochæi gesta historia sacra commemorat. Non ergo Assuæros ille Cambyſes fuit, præsertim cum hujus acta actis illius nullo pacto cohzreant. Manet ergo, Mardochæum eo etiam tempore, quo ad centesimum vigesimum secundum annum vitam perduxerat (5), non imbecillum, ingravescentem, seniove confectum, sed solidum

robustum, ac valentem in rebus magnis præclari-
que gerendis fuisse veritatem. Quod in illis seculis
vix credi potest, quippe cum multo ante nondum
hominum ætate adeo inclinata, illud Propheta
dixit, *Si autem in potentatibus 80. anni, & an-
pius eorum labor, & dolor.* Quas ob res triginta
annis, quos ad primum Cyri Augustinus, Histo-
nymphus, Eusebius, Theodoretus, Clemenſque A-
lexandrin. colligunt, historiæ libri Eſſer magi
convenire, & quadrare videntur, quam numerus
70. qui aliorum opinione colligitur. Nisi Philonis
Ariani fabulis delectamur, qui Mardocheum ait
decem & octo annis ætatem Israël superasse. Ve-
rum, enimvero Josephus (6) a decimo nono anno
Nabuchodonosoris, quo anno templum destructum
everſumque fuisse sacræ literæ produnt, ad finem
regni Balſathar, cum Babylon a Dario, & Cyro
capta est, non solum 70. annos, sed multo etiam
plures enumerat. Scribit enim Abilamitroda-
chum (7), Nabuchodonosoris filium annis 18.
imperasse, Neglistarem (8) deinceps annis 40.
Laboforſachum post mensibus novem; Balſatharem
denique annis 17. Itaque præter annos, quibus a
templo vastato Nabuchodonosor vixit, qui fuere
non pauci, septuaginta sex alii, si Josephus vera
dicit, ad primum Cyri interceſſerunt (9). Bero-
lius autem in 3. libro Chalædeorum non nisi 48.
annos a desolatione ad Cyrum ſupputat. Nabucho-
donosorem namque ait 43. annos imperium tenuiſ-
ſe. Hujus filium Evilmerodachum annos duos. Ni-
glifar, quem maritum ſororis Evilmerodachi fuiſſe
tradit, annos 4. Laboforſachum Niglifarſis filium
menſes novem. Nabonidum ex eadem gente an-
nos 17. cujus poſtremo anno Babylon a Cyro ca-
pta eſt. Quæ eidem ſerme computatio ex Phœni-
cum historiis habetur, quas Josephus 11. cont. Ap-
pion. lib. retulit. At Merasthenes a vastatione He-
ruſalem ad primum annum Cyri ſeptuaginta an-
nos computavit in hunc modum. Nabuchodonosor,
qui templum civitatemque vaſtavit, impe-
rium tenuit 46. annis. Evilmerodach filius ejus
30. Reg. Aſar hujus filius 3. Lab Aſar Dachi hu-
jus frater 6. Balta Aſar, horum etiam frater 5.
Si enim acceperis 26. annos, quibus poſt ever-
ſum templum (10) Nabuchodonosor vixit, &
illis addideris 44. quibus Nabuchodonosoris filius
unus ac tres nepotes imperarent, conſicies dictum
nummerum 70. In ratione igitur temporum quæſtio
hæc valde implicita eſt, atque ita implicita, ut ne
a viris quidem historiæ peritis explicari poſſe
videatur.

Nam Judæi, quippe qui Chronographiæ penitus sint ignari, nihil hoc loco, & questione valent, nisi mera scœmnia fingere. In quibus etiam Lyranus est, qui suo arbitrio 70. annos ab 8. Joakim patris Jechoniæ ad quantum Cyri numera-

vic

(1) In praemio super Agg. l. i. c. 4 & 5. (2) Eßber. 2. 6. & 11. 4.

(3) Clem. Alex. Eufb. Hieronym. Africanus 30. anni Cyro tribuunt. Herod. 29. Solus Metathenes Annal. 34. officium: sed a Babylone tamen expugnata. Inque re ipsa idem cum ceteris genti.

(3) *Confer principium l. EAB, cum in eo c. 1. tit. 3. l. EAB. Hujus opinionis Joann. Carion. fuit. Joseph. l. 1. tit. 1. c. 6. verum FABR Longimanum credidit, Euseb. in Chronicis, Meminim. Josephum videtur sequi August. l. 1. tit. 2. c. 36. Josephus 6. annos solus illes affigit l. 1. tit. 1. c. 1. anteq. Jud. cap. 2. Herodot. l. 1. q. 1. annos 7. & menses 5. et prius habenda fides, quoniam ex tempore fuit. Canonis prius Judaeis fuit, Affuerit mulierum.*

(5) *Centaurea nigella* secundum collige, fl.

(6) Lib. 10. antiq. c. 13. (7) Eulimnoda h. legit. H. G. Durr. 5. (8) Nigiljar legit Hieron. Dan. 5.
(9) A transmigratione Joskim ad primum annum Eulimnoda h. legit Nabuchodonosor 37. annos interfluxisse scri-
bitur 4. Reg. lib. c. 25. (10) Bala possit marem Nabuchoda. a 31. anno post ejectionem Hierosolymorum.

vixit (1), tantum ut sententiam suam diceret, nullus gravis auctoris testimonio sublevari, nulla analogum ratione probata, nullis argumentis persuasam, a sacris etiam literis alienam. Sed hoc in re ambigui ferri potest. Illud quod ferat? quod nonnulli apud Eusebium a 17. anno Josiae ad primum annum Cyri septuaginta illos annos, de quibus est controversia, computandos esse astruxerunt. Quid? quod in hac etiam questione illud varium atque irritum est, quod vel maxime erat explicatum necessarium, ut hujus questionis difficultas exponeretur. Nempè an Balthasar filius Nabuchodonosoris fuerit, an nepos, an pronepos. Nam si verum est, quod Eusebius ait, Balthasar filium fuisse Nabuchodonosoris, fratrem Evilmerodachi, nihil absurdum videtur dicere, cum negat a demolitione templi ad primum Cyri annum plures, quam 70. annos intercessisse. Sin autem idem Nabuchodonosoris non filius, non nepos, sed pronepos fuit, tum vero inter everitionem civitatis, et primum annum Cyri non nisi triginta annos interfluxisse, nullo modo est credibile. At fuisse proneporem, Hieronymus auctoribus Beroso ac Josepho in 7. Daniellis caput affirmat; & refertur de verbis significat. c. *Nam & rex*. Quamquam Josephus libro decimo an. c. 13. Balthasar nepotem Nabuchodonosoris fuisse scripsit. Quod & Metasthenes Annianus asseruit. Quae omnia idcirco a me tam prolixè sunt posita, ut lector intelligat primum, hujus argumenti quaestio quantis sit difficultatibus illigata; deinde non in re perdifficili ac perobscura, quom explanare nemo adhuc potuit, sententiam a me expectet perspicuam, certam, constantem, sed probabilem, verosimilem, minime absurdam.

Principio igitur illud pono, quod, nisi ego fallor, satis abunde probatum est, septuaginta annorum initium a desolatione sumendum esse, non a transmigratione; hoc est, non ab 8. anno regni Nabuchodonosoris, cum Joakim cognomento Jechonias ultro se dedidit, 4. Reg. 14. sed ab undevigesimo ejusdem Nabuchodonosoris, quando Nabuzardan templum, domos, murosque civitatis everit, 4. Reg. 25. Id quoniam, ut dixi, ex 2. Paralip. cap. 36. primo Esdr. primo, & Hierem. 25. ostensum est, supervacaneum existimo, si eadem iterum resumatur. At Cajetanus in 2. Paral. 36. caput contra dicit, a Jechoniae transmigratione 70. annos computari oportere, quod Hieremias cap. 29. iis, qui cum Jechonia translati sunt, ait: *Cum exieritis impleri in Babylone 70. anni, visitabo vos, & suscitabo*, &c. Verum satis expeditum est, ea, quae cap. 29. dicuntur, ad sensum capitis 25. esse referenda. Non enim inquit, *Cum exieritis in vobis impleri 70. anni*, sed, *cum exieritis impleri 70. anni*, illi scilicet, quos praedixerat. Perspicuum est autem, 70. annos capitis 25. desolationis intelligendos esse, tum quoniam omni populo Judaeae loquitur, ut patet ex initio capitis; tum quoniam per transmigrationem Jechonia non est sola universa terra illa in solitudinem & stuporem. Tunc quoniam statim subditur, *Et servient omnes gentes istae regi Babylonis 70. annis*. Si autem soli illi, qui cum Jechonia commigraverunt, 70. annis servierunt, quomodo omni-

bus dicitur, *Et servient omnes gentes istae*, &c. Nemo potest etiam vicinè Hierosalem, &c. Quid quod etiam si solitudinis fuissent 70. anni, desolationis tamen non fuerunt, si a transmigratione Jechoniae computamus? Aliud quippe est solitudo, aliud desolatio. Non ergo 70. anni a transmigratione Jechoniae numerandi sunt. Quamobrem qui vel a decimotertio anno Josiae, vel etiam ab octavo Joakim, aut a tertio quoque hujus computare 70. annos incipiunt, eis equidem ab hac disputatione multo magis removens existimo.

Primum itaque fundamentum praefare justum est. Deinde non mihi sane verosimile sit, a desolatione ad primum Cyri annum nonnulli annos triginta interfluxisse, quos Eusebius, & qui Eusebio consentiunt, Theodoretus, Hieronymus, & Augustinus numerent necesse est, si ad secundum annum Darius Hystaspis (2), septuagesimi anni abolitionem trahant. Constat siquidem, Nabuchodonosorem patrem Evilmerodachi ad quadragesimum quintum annum imperium perduxisse. Quos illi verè Metasthenes Annianus tribuit. A transmigratione enim Jechoniae ad primum annum Evilmerodachi, triginta septem anni effluxerunt, 4. Reg. 29. & Hierem. 25. Jam ergo Nabuchodonosor hos triginta septem annos imperavit. His si addis octo annos, quos ante regnavit, 4. Regem 22. annos quinque & quadraginta conficies. Nec hanc sententiam repugnat Hieronymus, qui in Daniel. 5. cap. Nabuchodonosorem ait annis tribus & quadraginta regnasse. Quam sententiam ex Josepho accepit, primo contra Appionem libro, Josias vero a Beroso in tertio libro Chaldaeorum. Computat namque annos integros, non integros excludit. Qui mos est auctoribus profanis, sacrisque familiaris. Sic Hierem. 23. scribitur, primum Nabuchodonosoris annum, eodem regis Joakim fuisse quartum, cum tamen anno tertio Joakim rex Judae, Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierosalem venerit, & obsederit eam, Daniel. primo. Eodem autem tertio anno Joakim, Judaeam captam a rege Babylonis, Eusebius etiam in Chronicis auctor est. Annus ergo tertius Joakim primus erat Nabuchodonosoris, sed non integer: annus vero Joakim quartus, idem Nabuchodonosoris primus integer fuit. Nos porro annos Nabuchodonosoris 45. licet non omnes integri suppone, numeramus. Si quae de annis non integris in tota hac disputatione loquimur. Unde error Eusebii coarguitur, qui non nisi 38. annos imperii Nabuchodonosori assignavit. Ponit enim illius mortem anno a desolatione decimonono, cum in vigesimo sexto ponenda esset, si verum est, ut verum esse certe, Nabuchodonosorem post desolationem 26. annos imperium tenuisse. Nam a decimonono anno, in quo templum vastatum est, ad 45. ad quem Nabuchodonosor vitam, regnumque perduxit, anni sex & viginti computantur. Item si a 37. annis, quos a transmigratione Joakim Nabuchodonosor vixit, undecim ademeris, quibus regnavit Sedecias, 26. annos pariter supputabis. Atque hinc etiam error alter Eusebii refellitur, qui Evilmerodacho, ceterisque Nabuchodonosoris posteris quatuor duodecim annos

(1) Joseph. l. 10. an. 2. 7. scribit, Joakim 8. anni regni sui fuisse a rege Babylonia captum. Sed contra Dn. 9. dicitur, quod anno sexto regni Joakim venit Nabuchod. Quod autem eodem anno, sic caput, Eusebius in Chronicis docuit.

(2) Alii Hystaspem vocant.

annos imperii reliquit, aut plurimum sex, neque eos integros tamen. Certe si a desolatione ad primum annum Cyri triginta anni numerentur, cum viginti sex ex illis Nabuchodonosori accesserint, quatuor solum, aut quinque restant, quos Evlimerodacho, Neglari, Labordacho, Balthasari impartiamur. Hos enim Nabuchodonosori ordine successisse, non Iosephus modo affirmat, verum & Hieronymus Bero-
telum prodidisse consentit. Quæ res omnino mihi magnam admirationem movet. Quid enim causæ Hieronymo fuerit, equidem non intelligo, ut Bero-
lo Iosephoque consentiens Balthasar Nabuchodonosori prænepotem fuisse crediderit, & cum Eusebio tamen a fine regni Nabuchodonosoris ad primum Cyri annum adeo paucos annos computarit. Eusebius enim excusari forte potest, qui Balthasar fratrem Evlimerodachi fuisse, filium vero Nabuchodonosoris existimavit. Sed cor Eusebium exculem, cum Marthas dicat, Iechoniam post transmigrationem Baby-
lonis genuisse Salathiel, Salathiel autem Zorobabel? Hic autem in primo anno Cyri iam grandior erat, cum esset dux, & princeps Iudæorum. At ne intelligi quidem potest, Iechoniam in tam paucis annis ab Eusebio computatis nepotem adeo adultum habuisse. Non ergo a desolatione ad remigrationem triginta solum anni intercesserunt. His duabus conclusionibus illam adicio, a desolatione ad primum Cyri annum septuaginta annos intercessisse. Quam ego conclusionem negare non queo, cum 25. cap. Hierem. 1. & 26. 2. Paralipom. diligenter expendo. Si quis autem his scripturæ testimoniis apte ac probabiliter respondebit, cum eo quidem non magnopere contenderim. Mihi profecto, ut dixi, nulla via explicandorum eorum testimoniorum apparet, nisi plane contentiendo, quod ad primum annum Cyri septuaginta desolationis anni interfuxerunt. Intelligi autem quosdam rei huius summam ita distinguere, ut captivitatis septuaginta annos a transmigratione ad primum annum Cyri computent: at in secundo Darii anno septuaginta desolationis absolvant. Quod si verum esset, discrepantium opinionum probabilis sane concordia esset inventa (1). Sed nihil falsius invenio, cum ad veritatem cepti revocare rationem. Transmigration enim fuit in anno Nabuchodonosori octavo, ut 4. Regum libro, cap. 24. scribitur, desolatio vero in ejusdem Regis anno undevigesimo facta est, 4. Reg. 25. Vastatio ergo post undecim annos transmigrationi successit. A primo autem anno Cyri ad Darii secundum sine controversia plures quam triginta interfuxerunt. Nullo ergo modo fieri potest, ut a transmigratione Iechoniz ad primum annum Cyri septuaginta anni, a desolatione item ad annum Darii secundum, septuaginta alii numerentur. Quocirca variis dissentientium auctorum sententiis omisiss ad argumenta cum tertia hac conclusione pugnantia respondeamus.

Obijcitur primum, quod Angelus apud Zachariam, cum de secundo Darii anno loqueretur, *Iste, ait, jam septuagesimus annus est.* Cui nos arguendo ante omnia responderemus, locum illum ab Interprete Chaldæo Sandæque Pagnino multo aliter, atque ad scripturæ sensum fortasse aptius fuisse conversum. Horum porro versio sic habet:

Usquequo Domine non miseraberis Hierusalem, & urbem Juda, quibus iratus es istis septuaginta annis? Nimirum enim apud Hebræos interrogatio non illius orationis medio rumpitur, sed ad finem continenti sermone produci potest. Quæ ex re fit, ut in editione nostra, tametsi oratio divisa est, dum tamen interrogationes in una angeli querimonia intelligantur, quarum prior illa sit, *Usquequo Domine non miseraberis Hierusalem, & urbem Juda, quibus iratus es?* Posterior illa, *Iste septuagesimus annus est?* Quasi angelus in hunc modum conquiretur: *Itane Domine promissionis tuæ oblitus es? Num ille est septuagesimus annus, quem scilicet & tu nobis tanta benignitate promiseras, & nos a te tam ardenti desiderio expectabamus?* Ecquid nobis confert laxata captivitas, facultas concessa & templum extruendi, & civitatem, si illud æversum, hæc vastata perseverat? Nec vero insolitum est, ut quedam passim sine nota interrogandi proferantur, quæ rectius aliter enunciarentur. Habes exemplum, ut cætera omittam, in epistola ad Romanos capite octavo, cujus nos particulam sic pronunciare solemus: *Quis accusabis adversus electos Dei? Deus, qui justificat. Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* At Augustinus (2), rectissime indicat, sic legi ac proferri oportere: *Quis accusabis adversus electos Dei? Deus, qui justificat?* ut tacite respondeatur, non. Et item: *Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis?* quasi dicat, absit. Quo in loco vides percunctationibus duabus duas interrogationes adjunctas cum multum habere venustatis, tum acrimoniz plurimum. Quod ego idem in presenti de angeli querela sentio. Major quippe vis in illa inerit, si duabus interrogationibus continebitur. Sed fac, nihil hic percunctatione quæsum. Anne idcirco nihil est, quod non dolore expressum videatur? Primo equidem, nec absurde puto, illa quasi dolentis, ac dejecti animi verba esse, quæ nihil minus conquestionibus depressa, quam sublata interrogatione significant. Id quo melius intelligatur, exemplis etiam scripturæ illustrandum est, quæ aperte mihi rem totam videntur exponere. Hieremias (3) primum duas quoque querelæ ejusdem partes facit, quarum una interrogationem habet, altera non habet: *Quare, inquit, via impiorum prosperatur, bene est cunctibus, qui prevaricantur, & inique agunt? Plantasti eos, & radices miserunt, proficiunt, & faciunt fructum.* Simillimum ex Habacuc exemplum proferam (4): *Quare, ait, non respicis super iniqua agentes, & sates devorant impio justorem se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem.* Num Propheta hi aliud conquestionem, atque interrogationem denotarunt? Num quicquam asseruere, dum queruntur? Non certe pios, quam dum interrogant. Ad eundem ergo modum angelum in Zacharia duas suæ querimoniae particulas fecisse intelligo, quarum prior per interrogationem expressa sit, posterior per conquestionem. Non itaque asserit, illum annum, in quo loquitur, septuagesimum a desolatione esse: sed

istum

(1) P. Theodores. in 1. c. Zach.

(2) Lib. 3. de doctr. Chris. c. 3.

(3) Hier. 12. 1.

(4) Habac. 1. 13.

istam tam promissam, tam desideratam jamdiu præterisse conqueritur: Nihil enim, ut modo diximus, conquerendo exprimit, nisi quod interrogando expressisset. Iram Dei scilicet ultra tempus præfinitum trahi, illa interrogatione questus est: *Uſquequo non miſereberis?* Miſericordiam item plus nūc in diſſerri queſtus eſt, illam conqueſtionem adiciens: *Iſte ſeptuageſimus annus eſt.* Quod non vultu aſſerentis, ſed ſentis, voce videlicet queribunda, proferendum eſt. Verum de Zachariæ teſtimonio ſatis. Opponitur deinde, quod anni ſeptuaginta non captivitatis, ſed everſionis numerandi ſunt; id quod nos libentiſſime concedimus. Sed ſeptuaginta everſionis annos non in primo Cyri, ſed in Darii ſecundo expletos eſſe, id vero conſtantiffime pernegamus, non noſtra opinione nos, ſed ſcripturæ teſtimonio freti (1). At, inquis, templum uſque ad Darii ſecundum annum deſectum, everſumque permanſit. Si nihil templi factum intelligis, falſum eſt: cum in primis Cyri annis altare fuerit extructum, templique fundamenta jacta, ut primo Eſdr. lib. cap. 3. & 5. ſcribitur. Sin templum ais non fuiſſe Cyro regnante perfectum; ita eſt ſane: Sed ne uſque ad Darii ſextum quidem annum perfectum eſt, quemadmodum primo Eſdr. lib. cap. 6. legimus. Quin Joſephus (2) memoriæ prodidit, templum uſque ad annum nonum Darii non fuiſſe cui ex parte expletum. Cui opinioni Judæi conciliantes, quadraginta ſex annis ajunt templum ædificatum (3). Atque idem Joſephus libro eodem, cap. 5. tradit, templum ne anno quidem Xerxis 25. eſſe ſuis numeris omnibus abſolutum. Quocirca ſi demolitio templi tandiu perduraſſe intelligitur, quando informatum illud, atque imperfectum manſit, nimirum ſeptuaginta anni non jam ad ſecundum, ſed ad ſextum, vel nonum Darii, vel etiam 25. Xerxis numerabuntur. Quid, quod ſeptuaginta anni vaſtatis non modo templi, ſed urbis etiam intelligendi ſunt? Ego inquit, (4) *intellexi numerum annorum, de quo factus eſt ſermo ad Hieremiam prophetam, ut compleveretur deſolationis Hieruſalem ſeptuaginta anni.* Si igitur ad eum modum annos vaſtatis accipimus, cum Hieruſalem in viginti etiam Artaxerxis anno adhuc deſerta perſiſteret, muri diſſipi, portæ conſumptæ, ut 2. Eſdr. cap. 2. habes, dicemus utique ſeptuaginta illos annos ad Neemiæ quoque tempora protrahendos, cum civitas ab eo eſt per Artaxerxis imperium inſtaurata. Nos ergo, tamen in ſecundo (5), vel ſaltem tercio Cyri anno templi fabricam inchoatam eſſe credimus, ſeptuaginta tamen everſionis annos tunc expletos arbitramur, non quando templum aut inceptum, aut conſummatum eſt, ſed quando Judæis eſt laxata captivitas, dataque adeo ſaculas, ut in patriam ſolum remigrarent, altare extruerent, fabricarent templum, civitatem reſicerent, ruinas implerent. Quem omnino ſenſum, ut diximus, a ſacris videmus literis accepiſſe (6), quæ verbum Hieremias primo Cyri anno impletum eſſe tradiderunt.

At Mardochei atas, imo potius res præclare ge-

ſtæ cum noſtra opinione diſſentiant. Nam ſi tanta ſuit, quanta ex nobis adverſarii colligunt, non modo ſumma, ſed decrepita etiam ac caduca ſuit, nec rebus ita magnis gerendis idonea. Cuius argumenti reſponſio illa, quæ a viris doctiſſimis accepta eſt, non eſt omnino contemnenda. Ecquid enim abſurdi eſt, ſi illis adhuc ſæculis homo nous aut alter ztate, temperamento, corporis, animique vigore longe reliquis ſui temporis ſenibus antecelluerit, cum etiamnum quidam ſint, quorum in ſumma ſenectute nec ingenium, nec memoria, nec ætate animi vires non modo labefactatæ, ſed ne extenuatæ quidem videantur? Atque hac reſponſione illud quoque argumentum diſſolvitur, quod ex Aggæi 2. trahi poteſt. *Quis in vobis, inquit, eſt deſectus, qui vidit demum iſtam in gloria ſua prima?* &c. in ſecundo igitur anno Darii quidam ſupererant, annos nati 116. & eo amplius. Si enim 70. annis deſolationis, 30. Cyri, Cambyſis, & Magorum 9. (7) Darii ducis & quinque, vel etiam ſeptem addas, quibus ante vaſtatem vixerant, ſi templum videre, & gloriæ eius poſt tot annos recordari potuiſſent, certe ſummam illam 116. annorum conficiſſet. Atque hæc reſponſio quidem minus abſurda iudicabitur, ſi 30. Cyri anni non a capta Babylo- ne, ſed ab Aſtyage victo numerentur. Tunc enim primum Perſarum ac Medorum regum accepit. Denique hoc quoque reſpondendum cenſeo: Quod Mardocheus fuiſſe legitur de eo numero captivorum, quos tranſtulit Nabuchodonosor cum Jechonia rege Juda, non ſic accipi oportet, quaſi iſe tunc fuerit inter captivos numeratus, ſed quaſi ex illis extiterit, exque eis duxerit originem. Hoc vero in Mardochei laude ſcriptura poſuit, quod non ex illis fuerit parentibus qui Prophetis contradixerunt, ſed ex eis, qui Hieremiæ obtemperaverunt. Quæ huius loci interpretatio ex primo Eſdræ libro, cap. ſecundo colligitur, ubi nuntiantur illi, qui aſcenderunt de captivitate, qui in tranſtulit Nabuchodonosor, & in Judæam reverſi ſunt, cum ex iſtis quidam non in Babylo- niam venerint, ſed patres eorum. Comperitum ſiquidem ex Marthæo eſt, Zorobabelem in Babylo- ne genitum fuiſſe. Sed & 3. Eſdr. lib. cap. 5. ita legis: *Sunt autem hi qui aſcenderunt ex Judæa, &c.* Nullam ergo vim ſcripturæ aſſerimus, ſi interpretamur Mardocheum de Hieruſalem tranſlatum eſſe, quod pater ejus tranſlatus ſit. Quod ſi quis adhuc hanc intelligentiam violentam eſſe contendat, ſic quoque reſpondere poſſumus. Aſſuerus ille, de quo in libro Eſther perpetuo mentio ſit, Aſtyages fortaſſe fuit pater Darii Medi (8). Hunc enim Daniel cap. 9. Aſſuerum vocat. Vel certe Cyaxares huius pater, quem primum Aſiæ populos in provincias diſtinxit, Herodotus tradit. Fuiſſe etiam ait, cum ingenti tenebatur ira, peracerbum. Quæ omnia in Aſſuerum apprimè conveniunt, qui in libro Eſther eiſdem coloribus pictus eſt.

Nec reſert, hi, an alii Medorum reges ante Cyrum Aſiæ imperitarint. Scimus enim Cteſiam

Cni-

(1) Dan. 9. 3. Par. 36. & 1. Eſdr. 1. (2) Lib. 11. ant. c. 4. (3) Joſ. 2. 20. (4) Dan. 9. 2.
 (5) In 2. anno Cyri templi fundamenta poſita, Joſ. 1. cont. Appi. 1. tradis. Cui ego libenter aſſentior.
 (6) 2. Par. 36. 1. Eſdr. 1. (7) Hier. annum Magorum perpetuo excipis, & 8. ſolam Cambyſi aſſignas.
 (8) Hier. communem ſententiam ſequitur, Aſſuerumque illum Artaxerx. a Græcis appellatum, aſſ. At hic Aſtya-
 ges, nec Cyaxares Aſiæ rex, vocatus eſt.

Cnidium apud Diodorum in tertio, alius atque Herodotus scripsit, posuisse. Sed Herodotum Eusebius sequitur. Accedit, quod nunquam Assuerus iste rex Babylonis dicitur, sed Persarum atque Medorum. Ante Cyrum autem, & Darium avunculum una erat Monarchia Medorum atque Persarum: Babylonii rex proprius imperabat, ut in primo libro Herodotus scribit. Accedit etiam, quod huius expolitio omnia consonant, nec ex ea quicquam absurdi emergit. Nam quod Mardocheus primum in Babylonem translatus sit, deinde in Susis appareat, nulla repugnantia est. Constare enim fieri potuisse, ut Babylonii quosdam ex captivis Persis Medisque vendiderint: ut causas alias omittam, quae eius rei multae esse potuerunt. Danielem sane in Babylonem principio translatus, compertum est: at in Susis postea extitisse, capite eiusdem Prophetae octavo legimus (1). Quanto illud urgentius adversarios premit, quod si tempore aut Darii Hystaspis, aut Artaxerxis Longimani illa contigissent, quae ipsas Esther narrat historia, nullo modo Eldas Neemiisque silentio praeterissent? Nam haec ad Artaxerxes Memnonis tempora refertur, si Mardocheus cum Iechonia commigravit, somnio quam simillimum est. Nec me fugit, Susa regiam aliquando Medorum ac Persarum civitatem, in qua Assuerus convivium illud instruxit, a Dario Hystaspis filio conditam, Plinium lib. 6. cap. 27. scribere. Quae res si vera est, illa de Astyage, aut Cyaxare sententia vera esse non potest. Sed Plinii nos auctoritas urgere nequit. Quin multo probabilius Strabo in libro 15. scribit, Susa Thitoni patris Memnonis aedificatum esse. Atque Herod. l. 5. urbem Memnonis vocari solitam, ait, non Artaxerxis Memnonis, sed illius praestantissimi juvenis, qui Priamo e Syria auxiliaturus venit, qui etiam in Susis regiam aedificavit, Memnoniam ab illo cognominatam, ut Diodorus scripsit lib. 7. Susa vero ante Cyrum fuisse condita, Daniel certissimus auctor est. Anno, inquit, tertio regni Balthasari, cum essem in Susis, &c. Quam urbem Metropolim esse regionis Elamitarum, Hieronymus vere quidem interpretatur, sed in ea Danielem turrim extruxisse falso existimavit. Iosephus siquidem in decim. lib. postremo cap. Danielem, ait, apud Ecbatana Medae turrim eam aedificasse, apud Susa vero primariam Persidis urbem illa vidisse, quae Danielis 8. narrantur. Quamquam Susa proprie nec Persidis, nec Mediae civitas est, sed Susae Persis Mediaeque vicinae (2). Quae quoniam non duabus his provinciis modo, verum etiam Babylonii consensu erat, inque harum trium regionum medio collocata, ideo reges Persarum atque Medorum in ea sedem imperii locaverunt. Quod Cyrum fecisse Strabo affirmat, nos alios etiam priores fecisse credimus. Jam si Susa principium regni Assueri fuit, ut prim. lib. Esther cap. dicitur, non fuit autem aut Darii Hystaspis, aut Longimani, aut alterius Artaxerxis cognomento Memnonis Susa regni principium, sed vel Thitoni, vel alius regis, qui primus Susa nobilitavit, atque inde exordium imperii sumpsit; certe non est absurdum

Assuerum virum Esther Astyagum Cyaxaremve huius patrem intelligere. Uterque enim Madis etiam ac Persis imperavit, quemadmodum scribit in 1. libro Herodotus. Restat ut illud tandem exponamus, qui fieri potuerit ut 70. annos, quos praefixit Hieronimus, Iosephus in primo Cyri anno expletos dicat: cum multo plures ipse idem in Nabuchodonosoris posteriorumque huius imperio computarit. Sed in numeris Iosephi libri menda habent innumera. Quae ego menda viro diligentissimo atque gravissimo assignare nec volo, nec debeo. Liberioram ergo vitio accidisse credendam est, ut in Neabitaris regno, pro 20. subjecta fuerint 40. in Balthasari autem, pro 7. posita fuerint 17. Hos enim duos numeros si corraxeris, 70. anni constabunt, quos Iosephus a desolatione ad 1. Cyri annum scripsit, effluxisse. Si tamen 70. annorum summa constabit, si post desolationem solos 25. Nabuchodonosori tribuas, quod 26. inceperat fuit, non absolutus: si excludas item postremum Balthasari, quod lo illius initio Babylon in Cyri ditionem venit. Ac si 5. annos Balthasari dedit, sed ex scribantium viris substituti sunt septendecim, tunc 70. anni constabunt; nec opus erit eos, qui integri non fuerunt, excludere. Verum in his minutis explicandis ego quoque mihi ipse displiceo. Sed harum rerum curiosis semel satisfaciendum fuit. Et Gordianus iste nodus, quamvis initio labore verbiisque etiam multis, erat tamen explicare distincteque solvendus.

RESPON. AD 10. Decimum argumentum facile est quidem, sed ad scripturae cognitionem explicatu necessarium. Non enim Hieronymus solum, sed Aggeus etiam scribit, in secundo Darii anno templi esse fundamenta iacta. Atque illud, quod ex commentariis in Danielem objecimus, nihil habet omnino quaestionis: cum Hieronymus ipse in Isa. 44. sua verba fuerit interpretatus. *Cyro vivente, ait, templi iacta sunt fundamenta.* Ceterum sub Dario anno illius secundo templum aedificari ceptum est. Hoc itaque facillimum, id difficilius, quod Hieronymus, imo Aggeus ipse dicit in hac verba: *Posite corda vestra ex die ista & in futurum, a quarta & vicesima noni mensis: a die, qua fundamenta iacta sunt templi Domini, &c.* Et Hieronymus (3): *A die vicesima quarta noni mensis, in qua templi fundamenta sunt iacta, &c.* Loquitur autem sine dubio Propheta de nono mense anni secundi sub Dario. Huic argumento varie quidem a multis responsum est. Lyranus sentit, fundamenta hoc saepe loco appellari partem aedificii inferiorem, quae ceteras sustentat ac faciat, etiam si ima non sit, sed fundamentis imis superposita. Beda credit (4), atque id receptius est, templi interioris fundamenta vivente Cyro fuisse posita: atrii vero exterioris porticum, & gazophylacii in secundo anno Darii. Illud quoque dici potest, sub Cyro fundamenta inchoata informataque fuisse (5), sub Dario perfecta & consummata. Adde, a Cyro ad Darium 40. annis interfluentibus fundamenta & temporum injuria, & inimicorum opera fuisse propemodum

(1) Narratur Hebraei, ut in 10. Zach. c. Hieron. refert, captivum populum iuxta regem non Idum in Media & Persia, sed in Bosphoro quoque & Septentrionalium plagam a Chaldaei esse translatum.
(2) Ptole. lib. 6. c. 2. 3. 4. (3) In Agge. 1. cap. (4) Refertur in gloss. ordinata. (5) Cf. A. & B.

everſa & labefactata : ſed ſub Dario reconcinnata reſectaque fuiſſe. Unde & Joſephus Ruſſino interprete ſcriptis (1) quod ſub Dario fundamentis reſtitutus ſuperædificabatur. Atque, ut quemadmodum ſentio loquar, non mihi Aggeus videtur aſſuere, quod in ſecundo Darii anno templi fundamenta jacta ſint ; ſed hanc ſenſum Propheta habet : Attendite non ſolum ex die iſta, quæ videlicet eſt viceſima & quarta noni menſis, ſed a die, qua fundamenta jacta ſunt templi, & invenietis in templo meo inchoato nulloſ uberiores fructus prædia veſtra tuliffe. Nimis enim negligentibus Dei religionem & cultum nihil adhuc proſpere evenit. At ex die iſta benedicam, &c. Et hic ſenſus paulo ante ſcraſ explicatus his verbis : *Et nunc ponite corda veſtra a die hac : & ſupra antequam poneretur lapis ſuper lapidem in templo Domini*, &c. Quafi ex eo tempore, quo primum jubente Cyro e Babylonæ venerint, eorum fragibus maledixerit, nec quicquam eis feliciter terra produxerit, quod in Dei opere & templi ſtructura ceſſaverint. Sed de argumento decimo hæc ſatis.

RESPON. AD 11. In undecimo non eſt facile expedire, quiſnam ille Artaxerxes fuerit, qui cum Cyro, & Dario joſſerit templum ædificari. Rabbi Samuel eundem eſſe credidit Darium & Artaxerxem. Hoc enim non proprium nomen, ſed regum Perſarum omnium fuiſſe cognomen : ut Gaſar Romanorum, Pharoæ Egyptiorum. Non itaque tribus jubentibus templum ædificatum, ſed duobus Cyro, & Dario Artaxerxe. Cui opinioni vehementer conſenſio repugnat, quæ nomen Darii cum Artaxerxe non ſolum in Latino, ſed in Græco & Hebræo exemplari conjungit. Ineptæ ſane loquentis formulæ ſunt, Joſius & Czſar, Marcus & Tullius, Chencres & Pharoæ. Huic quoque ſententiæ illud refragatur, quod pari ratione Artaxerxis cognomen Cyro fuerat addendum, qui rex utriusque nobiliſſimus Perſarum fuit. Atque idem Rabbi per Artaxerxem, de quo cap. 4. ſermo ſit, vere, ut ego ſentio, non Cambyſen, ſed Cyrum intellexit (2). Cur igitur ſcriptura cognomen utrique regi commune alteri adjiceret, ab altero auferret ? Hanc denique opationem illud minus probabilem facit, quod ſi Artaxerxes cognomen omnium regum Perſarum eſſet, id eſſet abſurdum, quod 1. Eſdr. 7. ſcribitur : *In regno autem Artaxerxis regis Perſarum Eſdras*, &c. Nullus enim peculiariter intelligeretur, non plus certe, quam ſi ſolum regem Perſarum ſub Artaxerxis voce poſuiſſet. Sed de hac ſententiæ ſatis. Pergamus ad reliquas. Joſephus porro apud Lyranum, hunc Xerxem filium Darii interpretatur. Undecimo quippe antiq. Jude. l. c. 5. ſcribitur, Xerxem filium Darii pietatis paternæ periade ut regni hæredem fuiſſet : nihilque ex patris miſericordiæ circa divinum cultum immutaſſet, ſed Judæos ſumma fuiſſet benevolentia proſecutum. Addit etiam hujus tempore Eſdræ quidem argento, auro, & vasis præcioſis, quæ ex univerſa provincia Babylonis attulerat, templum ornaſſe, ac Dei cumulafſe cultum : Neemiam vero eodem rege

concedente non modo civitatem & muros inſtaurafſe, ſed & id ſuppleſſe, quod ad fabricam templi deerat. Verum hæc ſententia duos ſcrupulos habet. Prior eſt, quod huic regi 38. annos imperii tribuit. Qua in re cum omnium Chronographorum ratione pugnat, qui Xerxi filio Darii non niſi viginti regni annos impertuntur. Poſterior ſcrupulus eſt huiusmodi : primi Eſdr. 6. cap. dicitur, quod Judæi ædificaverunt, conſtruxerunt, & compleverunt domum Dei, Cyro & Dario & Artaxerxe jubentibus, ſed compleverunt tamen in anno 6. Darii. Neceſſe eſt igitur, ut Artaxerxes ille, quicumque tandem fuerit, ante annum Darii 6. fuerit. Alio qui quomodo uſque ad 6. annum Darii conſtruxerunt Judæi, & compleverunt templum, vivente Cyro & Dario & Artaxerxe ? Non itaque in nomine Artaxerxis Xerxes filius Darii intelligitur. Quæ eadem cauſa eos etiam urget, qui hoc loco Artaxerxem Longimanum filium Xerxis accipiunt, cujus diebus, ut Euſebius eſt auctor, & Eſdras, & Neemias ea quæ templo, civitati, murisque deerant, expleverunt. Ac ne illud quidem verum eſt, quod nonnulli ajunt, Darium Medium hoc loco accipi oportere : nam Darium Hiſtaſpis nomine Artaxerxis accipiunt (3). Primum enim niſquam aut in literis ſacris, aut in auctore aliquo hiftoriæ probato legitur, quod Darius Medus templi fabricam aut juverit, aut joſſerit. Solos quippe Daniel hujus Darii mentionem fecit, nec tale quippiam illi assignavit. Deinde cum Darius hic avunculus Cyri eſſet, ut plerique viſum eſt, multoque ætate major, ut viſum eſt omnibus, nequaquam ſcriptura ſacra contra aliarum omnium morem, Cyrum prius quam Darium nominaret : *Jubente*, inquit, *Cyro & Dario & Artaxerxe* (4). Quæ eadem ratio vetat, ut Darius hic Medus per Artaxerxis vocem intelligatur. Quamquam ſeptuaginta Interpretes Danielis ſeptimo pro Dario Artaxerxem interpretati ſunt, quemadmodum Hieronymus noſter admonuit. Præterea nulla hiftoria neque humana, neque divina Darium Hyſtaſpis Artaxerxem appellavit. Nulla ergo cauſa eſt, cur hoc loco Darium Hiſtaſpis Artaxerxis nomine intelligamus ; prætertim cum in toto libro per nomen Darii non alius unquam, niſi Hyſtaſpis filius intelligatur. Quid autem ſcriptura nobis per nominis ambiguitatem illuderet, ſi in eadem etiam orationis clauſula Darii nomen in varios ſignificatus diſtraheret ? *Ædificaverunt*, ait, *jubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe, & compleverunt domum Dei iſtam, uſque ad diem tertium menſis Adar, qui eſt annus ſextus Darii regis*.

Mihi daz viz hujus quæſtionis explicandæ apparent. Una eſt, ut totamur id, quod nunc impugnatum eſt, Artaxerxem Longimanum hic accipi oportere, qui primus hujus nominis in hiftoriis prophetanis invenitur. Quæ eadem ſententia Bode fuit. Loquitur autem ſcriptura per anticipationem, id, quod ſæpe alias ſacri auctores ſollicitant. Non enim omnes illi tres intelligendi ſunt templum Darii ædificafſe, & compleſſe, uſque ad ſextum Darii annum.

(1) Lib. 11. c. 4. (2) Noſum, inquit, ſit regi, quod Judæi, qui aſcenderunt a ſe ad nos &c. 1. Eſdr. 4. Cyro ſcribentibus illi, a quo Judæi in Judæam dimiſſi fuerant. Joſephus, ac ceteri hanc Cambyſem interpretantur. (3) Gloſ. inſerim. Dan. 9. ait, Darium primum captum Iſrael ſoluiſſe, ſed non probat. (4) Meſaſthes. Anni. hunc ordinem invertit.

annum. Sed tres illi opus complevere quidem, quos Judæis constat in opere faciundo explendoque fuisse, ut ædificatum est, atque aliqua ex parte completum usque ad sextum Darii annum, Cyro, & Darii jubentibus. Tamen eo anno templum non est omni ex parte absolutum; quoniam, ut Josephus ait, Esdras ac Neemias sub Artaxerxe postea templi fabricam, ornatum, & cultum expleverunt. Hoc vero solum a Josephi opinione nostra discrepat, quod ea, quæ Esdras, & Neemias gessisse in scriptura referuntur, ille Xerxe Darii Imperante, nos Longimano jubente gesta esse contendimus. Illud autem sine controversia verum est, Cyrum, & Darium, & Artaxerxem, eum, cui Neemias, atque Esdras placere, templum ædificasse, absolvisse, & ornasse.

Alteri quoque scrupuli hujus eximendi ratio est, si dicamus, duas illas particulas, & Artaxerxe, ab Hebræo quopiam adjectas esse in margine primum, deinde textui, ut fieri solet, insertas; nec aliunde, quam ex eodem libro exemplum hujus erroris petere necesse est. In capite enim quarto sic Latina editio habet (1). *In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes, &c.* ubi tres illæ voces, *ipse est Artaxerxes*, non sunt scripturæ partes, sed ab expositorum nescio quo in margine fortasse positæ, scribentium errore textui nostro interjectæ sunt, cum nec in Hebræis exemplaribus, nec in Græcis septuaginta Interpretum haberetur; quemadmodum etiam ante nos Lyranus admonuit. Idem quoque error accidit in Latinis codicibus, 2. Reg. cap. 8. ubi verba illa, *De quo fecit Salomon omnia vasa arca in templo, & mare æneum, & columnas, & altare*, nec Hebræa exemplaria habent; nec Græca Septuaginta, &c. Quod autem vitium in Latinam editionem irrepsit, idem potuit accidere, ut in Hebræa quoque irreplevit exemplaria. Quæ de re & lib. 2. multa opportune diximus, & jam jam in sequentis argumenti explicatione quædam haud importune differemus. Illud nunc dico, me non levi conjectura ductum de hujus loci errore ita existimasse. Josephus siquidem Esdræ locum referens, sic ait; *Magna omnium studiis proficiebat templi ædificatio, juxta mandata Cyri, & Darii, prophetantibus interim Aggeæ, & Zachariæ: absolutumque est intra septennium.* Et lib. 125. cap. postremo, non alium templi auctorem facit Herodes, præter Cyrum, & Darium. Non ergo alius tertius in Hebræis exemplaribus veris habebatur. Verum hæc hæc hactenus. Cætera diligemus.

RESPON. AD 12. Argumentatio duodecima usque eo difficilis, & obscura est, ut aut nullo modo, aut multo difficillime dilui possit. Nimium enim in historia cum sacra, tum prophana ita sæpe librorum vitio numeri depravati sunt, ut qui eos ad veram rationem revocare voluerit, is non dico in scrupulosis locis, arduisque versetur, sed in labyrinthum inexplicabilium quæstionum intret necesse sit, unde exire non queat, nec si Thesei quidem filium habeat. Hujusmodi autem errores in historiis humanis prædere supervacaneum erit: nam obviæ sunt passim plurimi. In sacris paucos quosdam commemorabo, qui satis sint tamen, ut

intelligant omnes, quàm lubricum, & facile librariis sit, vel in divina scriptura numerum pro numero substituere. Agedum ergo primum hujus rei exemplum proferamus, ex libri secundi Paral. cap. 15. ubi ita legimus: *Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Asæ.* Et vestigio in initio capituli sextidecimi: *Anno autem tricesimo sexto regni Asæ ascendit Baassa, &c.* Quo, utroque loco pro tricesimo, legere oportet, Vicesimum. Nam Baasa anno tertio regis Asæ regnare cepit, solemque regnavit annos quatuor & viginti, ut 2. lib. Reg. cap. 15. traditur: Non ergo ad tricesimum sextum annum regis Asæ regnum vitæque perdidit. Id quod perspicuum quoque sit ex 2. Reg. lib. cap. 16. Anno, inquit, *vicesimo sexto Asæ regis Juda regnavit Hela filius Baassæ super Israel, &c.* Et posterius; *Anno vicesimo septimo regis Asæ regnavit Zamri, qui scilicet occiderat Hela.* Quam errorem Joannes Lucius in secundo temporum libro animadvertit (2).

Ne vero imperites quisquam hujus loci vitium in Latinæ editionis odium torqueat, æque sciat Græca Hebræaque exemplaria esse corrupta. Id quod 2. Paral. c. 26. etiam contigit. Ubi in hæc verba exemplaria omnia, quæ mihi videre licuit, consentiunt: *Ocho annorum erat Joakim, cum regnare cepisset, & tribus mensibus, ac decem diebus regnavit in Hierusalem, fecitque malum in conspectu Domini.* Quo loco, pro decem & ocho, librarius aut indoctus aut negligens ocho subiecit. Sic enim 3. Reg. 24. vere legis: *Decem & ocho annorum erat Joakim cum regnare cepisset, &c.* Alioqui quomodo fecit malum in conspectu Domini? Quomodo egressus est ad regem Babylonis, & cum esset natura bonæ, ne civitas periclitaretur, ultro se dedit? 4. Reg. 24. Josephus 10. antiq. cap. 9. Atque hunc etiam errorem Cajetanus prior deprehendit. Nolo enim quicquam aliorum aut industriæ aut ingenio detrahere. Verum ego etiam ipsa interdum conjectura ducor ad suspicandum, auctores sacros quibusdam in locis alios numeros posuisse, quam nunc inveniantur. Verbi causa ponamus aliquid, ubi conjecturæ hujus argumentum appareat. Primo Reg. lib. cap. 13. scribitur, quod filius unius anni erat Saul, cum regnare cepisset. Quod si filius anni unius intelligitur, quasi puer unius anni innocens, qui nesciret inter dextram sinistramque discernere, quomodo pacto illud accipiemus (3), *Filius viginti & unius anni erat Sedecias cum regnare cepisset?* Quid si hic etiam numerus ille viginti ex scribentium esset errore prætermisus? An non tibi videatur, si ita hic per incuriam negligentiamque fecissent, falsa interpretantium expositionibus locum esse daturos? Rursum, quale quæso illud est (3), *Filius triginta annorum erat David, cum regnare cepisset, & quadraginta annis regnavit, si filium unius anni innocentem interpretatur?* In simili ergo dicendi forma similis sit interpretatio. Sed similis esse non potest, si unius anni filius Saul esse dicatur. Quamobrem verosimile est, auctorem lib. Regum filium enim viginti & unius anni scripsisse; sed scriptorum vitio majorem numerum in Hebræis exemplari-

(1) 1. Esdr. 4. 6. (2) Cap. 9.
(3) Jer. 32. 1. (4) 2. Reg. 5. 4.

planibus omiffum. Quem deinceps errorem in Graeca Latinaque exemplaria aut alii quilibet, aut etiam interpretes transfuderunt. Quod idem 2. Paral. c. 15. 16. & 36. accidit, ficuti paulo ante demonstravimus. Et quoniam non est animus fingula loca discutere, unum folummodo ex Rabani opinionem adjiciam, ut jam demum ea, quæ sunt hujus argumenti propria, expendantur. Hieremiz 52. vulgata lectio sic habet: *Iste est populus, quem transtulit Nabuchodonosor; in anno septimo Judeos tria millia & viginti tres. In anno octavodecimo Nabuchodonosor transtulit de Hierusalem animas octingentas triginta duas. In anno 23. Nabuchodonosor, transtulit Nabuzardan magister militiæ animas Judæorum septingentas quatuordecim quinque. Omnes ergo animæ quatuor millia sexcentæ.* Quæ ex lectione subdificiles & perobscuræ quæstiones emergunt quantum nonnullas Lyranus movit, sed quam belle responderit, aliorum esto judicium. Rabanus in Hieremiam ter Judæos a Nabuchodonosore captos scribit, harum trium captivitatum numerum hic a propheta censer. Prima fuit, cum Nabuchodonosor Joakim filium Josæ victum catenis duxit in Babylonem, 2. Paral. 36. (1). Nec enim est verosimile, non etiam alios plurimos cum Joakimo in Babylonem transtulisse. Nam & Daniel capite primo verbis non valde obscuris significat, anno tertio Joakimi quoddam e Judæa in Babylonem esse translato. At Cajetan negat (2), Joakimem in Chaldæam advenisse. Sane quidem: verum infirma ratione negat. *Interfectus est, inquit, Joakims in Judæa, & sepultus a fini juxta Hieremie predicationem (3), sepultus est, ac projectus extra portas Hierusalem.* Quid tum? Quasi vero fieri nullo modo posset, ut ductus primum in Babylonem, deinde in Hierosolyma remitteretur, ubi, cum fidem regi Babylonio datam violasset, in gloria morte periret. Non itaque easus inficias, Joakim cum aliis multis in Babylonem esse traditum. Id enim non Rabanus solum, sed divinæ etiam scripturæ tradunt (4).

Secundam captivitatem Rabanus ponit in transmigratione Jechoniæ, quæ 4. lib. Reg. 24. habetur expressè. Tertia quoque in eodem lib. c. 25. expressa est, cum Nabuzardan templum etiam, urbemque vallavit. Trium ergo harum captivitatum, ut Rabanus aumat, Hieremias hic singillatim scribit numerum. Quæ si vera sententia est, tres numeri mutandi sunt, ut pro septimo anno in prima captivitate scribatur, primo. Illa enim anno primo Nabuchodonosoris contigit, qui idem Joakimi tertius fuit: quemadmodum paulo ante dicebamus. In secunda vero captivitate, pro Octavodecimo scribendum est, Octavo. Constat enim, Jechoniam in Babylonem Octavo Nabuchodonosoris annos commigrasse, 4. Reg. 24. Pro vicesimo autem tertio in captivitate nostra legi oportet, Undevicesimo. Nam, ut 4. Reg. 25. scriptum est, Hieremiz item 52. Sedecias in anno 19. Nabuchodonosoris ductus est in Chaldæam. Nec huic sententiæ repugnat, quod lib. Reg. 4. cap. 24. decem Judæorum millia cum Jechonia dicuntur esse translata. Quoniam Hieremias

non vulgus promiscuum, aut milites quoslibet annumerat, sed principes Judæ, & eos, qui erant in dignitate aliqua constituti, ut Josephus decimo Judaic. antiq. lib. cap. 8. animadvertit. Vel etiam eis hic supputat Hieremias, qui in libris Regum non fuerant numerati. Primæ quidem ac postremæ captivitatis numerum auctor libri Regum omnino præterierat. In secunda autem posuerat majorem quidem, hoc est, decem millia: prætermiserat minorem, quem hic supplet Hieremias, id est, animarum octingentas triginta duas. Quod Josephus intelligens in decimo antiq. Judaic. lib. cap. 9. utrumque numerum complectitur, asseritque eos, qui cum Jechonia ducti sunt, fuisse decem millia numero, & amplius octingentos triginta duos. Quamquam primam captivitatem ad eum annum refert (5), quo rex Babyonius Joakimem interemir, insepultumque extra moenia jussit projici. Tum enim scribit, tria millia Judæorum Babylonem in captivitatem esse ducta. Qui annus procul dubio septimus Nabuchodonosoris fuit. In octavo namque Jechonias pro patre est constitutus, 4. Reg. 24. quod si accipimus, numerus primæ captivitatis in Hieremia sine ulla correctione rectissime constat. Intellego autem locum Hieremiz totum posse a mendis nota vindicari, si dicamus secundam captivitatem anno 18. Nabuchodonosoris fuisse, annis scilicet integris numeratis: sicut & prima anno septimo est in hunc sensum adscribenda. Alioqui, si de annis non expletis sermo sit, prima in anno 8. secunda in 19. Nabuchodonosoris fuit. At tertia fuit anno 23. cum quinto post excidium Hierosolymitanum anno, qui fuit regni Nabuchodonosoris 23. invasit Coelem Syriam, Ammonitas, Moabitaque subegit, Ægyptios perdonavit, ac repositos ibi Judæos captivos Babylonem abduxit, ut Josephus auctor est 10. antiq. Judaic. lib. cap. 11. Sed quoniam Hieremias eos numerare videtur, non qui de Ægypto, sed qui de Judæa translati sunt: quia rursum e s videtur captivitates recensere, quæ e sacris historiis colliguntur: quia demum eam, quæ sub Nabuzardane fuit omnium celeberrima, templique, atque urbis incendio vel maxime nobilitata, tertio loco videtur scribere, ut eo redeat, unde est paulo ante digressus, ut numerum annorum in secunda, & tertia captivitate ad formam 4. lib. Reg. restituendum contenderet, ei ego non magnopere repugnam. Nam si in prima captivitate Josephum, quam Rabanus sequi malis, non equidem improbo. Ego autem, ut ingenue loquar, nunquam mihi minus, quam in hac digressionem placui, quamquam magis adeo id argumenti difficillimi explicandi cupiditate, quam ulla alia culpa mea contigit: qui dum monere volo, numerorum quæstiones lubricas esse, atque difficiles, quod error in numeris facilis, ac lubricus sit, mei pene sum oblitus: fecique id repentino quasi motu percipiens, quod ne meditatus quidem opere ad hoc instituto facturus eram, ut de his rebus, quæ maximi sunt negotii, inter refellendum argumenta disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod duodecimi argumenti difficultas omnis in eo numero

anno-

(1) Joseph. 1. con. App. Alia lib. ex Berojo refert. Nabuchodonosor primo anno regni sui quosdam Judæorum captivos in Babylonem adduxisse. (2) In 36. c. 2. Paral. (3) Cap. 23. 19.

(4) 2. Par. 36. 6. (5) 10. lib. cap. 8.

annorum sita est, qui 3. Reg. lib. cap. 6. præscribitur, ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum a Salomone inchoatum. Est autem in omnibus exemplaribus Græcis, Latinis, & Hebræis idem omnino numerus annorum quadringentorum octoginta. Quem numerum ex scribentium errore a vero esse immutatum, hisce argumentis snaderi potest. Primum, quod Josephus lib. antiq. Judaic. 8. cap. 3. Scribit, Salomonem templi fabricam exortum esse annis quingentis nonaginta duobus (1); postquam Israelitæ ex Ægypto exceßerunt: mille vero viginti annis postquam Abraham in Chanaanam regionem e Mesopotamia migravit. Nam si quadringentis triginta, qui juxta Exodum a migratione Abraham ad exitum Israelitarum de Ægypto interfluxerunt, quingentos nonaginta addideris, ab exitu ad templi adificium cœptum, totum illa Josephi relinquatur annorum mille viginti, atque adeo & uterque sibi numerus, & inter se vicissim ambo constabunt. Deinde Josephus idem lib. 11. antiq. Judaic. c. 4. *Ante Saulen & Davidem*, inquit, *tempus. Judices administraverunt. Qui reipub. status plus, quam quingentis annis duravit post Moysen & Josue imperium*. Non ergo ab exitu Israel de Ægypto ad initium templi 480. solum anni intercesserunt.

Præterea Moyses quadraginta annis imperavit. Erat enim annorum octoginta cum eduxit Israel, Exod. 7. & centesimo vicessimo ætatis anno mortuus est. Deut. ultimo.

Adde annos octo interregni, quibus Israelitæ servierunt post mortem Josue regi Mesopotamie, Judic. 2. Josephus 6. lib. antiquit. cap. 5. scribit hos fuisse duodeviginti. Quorum octo servitutis fuisse lib. 5. cap. 7. tradiderat.

Othoniel judicavit populum quadraginta annis. Judic. 3.

Adde duodeviginti annos interregni, quibus servierunt regi Moab. Judic. 3.

Ad judicavit populum octoginta annis. Judic. 3. Adde viginti annos interregni, quibus servierunt regni Chanaan. Judic. 4.

Barac, & Debora judicarunt populum quadraginta annis. Judic. 5.

Adde interregnum septem annorum sub Madian. Judic. 6.

Gedeon judicavit populum quadraginta annis. Judic. 8.

Abimelech tribus annis. Judic. c. 9.

Thola viginti tribus annis. Judic. 10.

Jair viginti duobus annis. Judic. 10.

Interregnum decem & octo annorum sub Philistinis, & Ammonitis. Judic. 10.

Jephthæ sex annis judicavit. Judic. 12.

Abesan septem annis. Judic. 12.

Athalon decem annis. Judic. 12.

Abdon octo annis. Judic. 12.

Interregnum quadraginta annorum sub Philistinis. Judic. 13.

Samson viginti annis. Judic. 16.

Hell quadraginta annis. 1. Reg. 4. Saul regnavit quadraginta. Act. 13. Nam Josephus lib. 6. antiq. Judaic. cap. postremo ait, illum regnasse vivente Samuele annis duodeviginti, post Samuelis mortem annis viginti.

David regnavit annis quadraginta. 2. Reg. 5. & 1. Paralip. 3.

Salomon quarto anno regni sui templi fabricam cœpit. 3. Reg. 6.

Qui in summam redeâti ficiant numerum quadringentorum septuaginta quatuor annorum. Quibus si adjicias annos Josue, Samgar, & Samuelis, interregnum quoque, quod inter Samson, & Heli fuisse scriptura dicit, major utique summa, quam illa Josephi, conficiatur. Plures igitur quam 480. anni ab excessu Israel de Ægypto, ad templi fabricam intercesserunt. Mendum itaque in hoc scriptoræ loco inest, sonaque proinde ad veram rationem codices Hebraici, Græci, & Latini corrigendi. Ad hæc, si Græca omnia exemplaria fidem aliquam faciunt, ut in ejusmodi rebus ambiguis, & numerorum ratione controversa æquum est, Paulus (2.) certe post terram Chanaan filii Israel sorte distributam, tempus Judicum aliquo ad Samuel, quadringentis quinquaginta annis, non molto secus definitur. Sic enim Græca habent, *Καὶ καθὼς ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Κανάν, κατεκκληρώθησαν αὐτοῖς τὸν χρόνον. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἑπὶ τὴν τετρακιστίαν καὶ μιστὴν ἰδὼν κατέβη Σαμουὴλ τὸ πρῶτον*.

Quæ Erasmus ita convertit: *Es delentis gentibus septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et post hæc quibus cœcitur quadringentis quinquaginta, dedist Judices usque ad Samuel prophetam*. In eundem sensum Pagninus vertit, cæterique juniores omnes interpretes. Nec enim Græca illa aliter reddi possunt. Quod si quadringentis quinquaginta annis, quos Paulus Judicibus a distributione terræ ad Samuellem impertitur, addamus Moysen quadraginta, Saul item quadraginta, David quoque alios quadraginta, & quatuor denique Salomons: eandem profecto summam conficiemus cum ea, quæ paulo ante ecclis scripturæ testimoniis confecta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum, ut novum testamentum veteri omnino consentiat. Sed ait Cæsaricus, Græca omnia exemplaria, & Latina esse vitata: & Græce *τετρακιστίαν*, non *τετρακιστίαν*, Latine Tercentis, non Quadringentis, esse legendum. Qui sic? Evincitur, inquit, quoniam alias non constabit numerus annorum, quem 3. lib. Reg. cap. 6. definit: scilicet, quasi non in hoc controversia sit, an ille numerus, an hic scribentium errore sit inductus. Numvero sane 3. lib. Regum reliquæ omnes scripturæ dissentiant. Numero Actorum Apostolorum scripturæ consonant omnes. Non ergo hic, sed ille numerus vitio liberariorum est corruptus.

Confirmat autem hæc sententiam illud tandem, quod qui contrariam tueri volunt, numerumque illam quadringentorum octoginta annorum retinere, ii tantum absurditatem in supputatione sua

P

fin

(1) Sic Gubernius ac vix ille quidem transiit. Numerus enim 500. qui habetur in versione Russica, ex scribentium errore est positus, nisi Josephus ipse secum pugnet lib. 11. cap. 4. Unde potes Sabellici error, item lib. 9. ubi vulgatum ultimum saeculus affirmat annum templi inchoatum fuisse ab eo, quo filii Israel de Ægypto sunt egressi, quingentesimum secundum. (2) Act. 13. 20.

faciunt, ut vix audiri sine aurium molestia possint. Nicolaus porro (1) & Abulensis (2), qui in scripturæ explanationem habentur insignes, ut summa illis 480. annorum iusta conscribatur, primum ajunt, annos Josue minime computandos, sed in Othonielis quadraginta includendos. Eodemque modo de Samuele judicant, cujus annos similiter intra quadraginta Saulis includunt. Mox addunt, annos, quibus Judæi servierunt regi Mesopotamiz, alii quo postea sequenti tempore regibus, eis annis includi, quibus terra quiescisse dicitur, vel etiam Judæ hic, aut ille Israelitis præfuisse. Unum solum annorum duodeviginti interregnum in computationem addiscunt, ut cum tribus annis Salomonis summam 480. annorum suo belle arbitratuificent. Sed, ut dixi, hæc computandi ratio multum omnino absurditatis habet. Ut enim omittam alia, ne in re nota, & perspicua multus & insolens sim, illud ante omnia expediri velim: æquo pacto interregnum anni in eos redigi valeant, & contrahant, quibus sub iudicibus terra a præliis dicitur quiescisse? Sane in interregnis aut perpetuum Judæis bellum contra inimicos fuit, aut servitus sine iudice misera, res afflicta, turbata omnia, nulla quies.

Præterea, æquid de quadraginta annorum interregno isti dicturi sunt, quod inter Abdonem, & Samsonem scriptura commemorat? An 40. illos annos in Samsonem viginti inclusuri sunt? An potius in Abdonis octo? Præterea, cur unicum interregnum annorum decem & octo accipiunt, rejiciunt cætera? Quid si causam reddere ne unam quidem idoneam possunt, sane aut interregnum hoc cum cæteris abjiciant, & summa erit minor: aut cum hoc, ut par est, admittant reliqua, & summa erit major. Ad hæc liber Judicum explicate docet, terram duce Juda, qui successit Josue, minime quiescisse, sed multis bellis fuisse agitatam, quibus Chanaanæ ac Pherezæi victi, oppressique fuerunt. Nam Dominum Josue præliis frequentibus turbulentum extitisse, Josue liber ipse manifestat. Cum vero rex Mesopotamiz, Josue, Judæque defunctis, filios Israel pugna vicerit, cæloque annis servire coegerit, tunc tempora pacata, quierantque terram describere, prorsus est a sensu communi alienum. Quod si annos Josue, ac Judæ illos quoque, quibus rex Mesopotamiz Israelitas expugnavit, & oppressit, in id temporis trahas, quo terra quiescisse dicitur, nonne turbidos, & inquietos annos cum tranquillis, quietisque confundes? Nonne etiam scripturæ sacræ in aperta narratione vim afferes manifestam? Illa nimirum non obscure refert (3), post mortem Josue, post Chanaanos, Pherezæosque devictos, post filios Israel per Othonielem a servitute liberatos, terram quadraginta annis quiescisse. Quid Paulus? An non post Samuelum quadraginta annos Saulis regno imperitur (4)? Qua ergo ratione Samuelis annos in annis Saulis includemus? quos triginta octo fuisse Josephus prodit, fuisse quadraginta prodit Paulus.

Nulla ergo ratione, ut videtur, numerus ille qua-

dringentesimus octogesimus defendi potest. Ab aliquo tempore, quo filii Israel terram promissionis incolere, habereque cœperunt, ad primum Jephthe anuum trecentos interfuisse, testis est Jephthe ipse locupletissimus. (5). Trecentis si addas quadraginta, quibus populus moram in deserto fecit, ac viginti annos Samuelis, qui ex primo lib. Regum (6) a quibusdam colliguntur, illos demum, quos a Jephthe ad 4. annum Salomonis ante numeravimus: eadem omnino summa consistet, quæ bis supra constituta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum: ut quoquo te vertas, & sive ex temporibus interregnum ac iudicum singulorum, sive ex Pauli calculo, atque ratione, sive ex Jephthe testimonio & inculpate defensionis iudicio, verum, certumque annorum numerum ab excessu Israel de Ægypto ad templi fabricam efficere pertentes, semper eundem illum invenias quingentesimum septuagesimum quatuor. Porro autem qui numeri cujusque summam exigue nimis, & exilliter ad calculos revocare cupiunt, hi numerum eum verissimum ac rectissimum censent, quem plurimis confectis rationibus undique constantem, coherentem, consentaneum sibi, cæterisque repertiunt, qui sæpe in unum collati eandem prorsus summam efficiunt. His argumentis numerus ille 2. lib. Regum infirmari potest: qui tamen non modo omnibus exemplaribus, sed universis auctoribus Latinis, Græcis, Hebræis consentientibus confirmatur. Verum enimvero in numeri huius summa tuenda & conservanda vix reperias præsidium aliquod omni ex parte munitum. Eusebius etenim, qui sine controversia in ratione temporum diligentissimus est, hanc summam 480. annorum defendit quidem, sed ita defendit tamen, ut defensionis ratio neglecta esse videatur. Principio namque 10. annos Abialon e quadringentesimo octogesimo numero exemit, quoniam septuaginta interpretes aut illum Iudicem omisisse; quare coactus fuit viginti septem annos Josue administrationi dare, ut quadringentesimus octogesimus expletur. Quod si 10. annos Abialon in 480. numero includeret, cum Josue viginti septem attribuerit, 499. annorum summa conficeretur. Incidit autem in codices mendosiores. Nam Complutenses eum iudicem in Lxx. versione habent. Codex quoque fuit illi similiter depravatus in tempore, quo juxta Lxx. Heli populum iudicavit. Scribit autem in Lxx. interpretatione viginti annos inveniri. Atqui in Hispaniensi *recapitulata*, id est, quadraginta reperiuntur. Quem Eusebius errorem sæpe sum admiratus. Si enim Lxx. interpretationem sequi libuit, cur quemadmodum decem annos Abialon, ita & Heli viginti non ademit? Quod si visum est Heli annos 40. retinere, cur decem Abialon a numero exemit? Illud etiam incommodi Eusebio accidit, quod cum interregna omnia posteriorum Iudicum temporibus includeret, videretque ex illis quædam accidentia ineptissime sequentibus copulari, eam rem traditionibus Hebræorum attribuit, ne ipse rei perabsurdæ primus esset auctor.

(1) Nicol. 3. Reg. 6. (2) Abulens. *ibid.* 4. A. & 3. lib. Jud. 4. 11. (3) Judic. 3. 11. (4) Act. 13. 26.

(5) Judic. 13. 26. (6) 2. Reg. 7. Joseph. *lib. 4. c. 13.* tradit, quod Samuel p. primo Josue præfuit populo annis duodecim. Deinde Saul regnante annis 18.

Stor videretur. Circa annos vero Samuelis ac Saulis eodem in luto cum cæteris hæret. Ambobus enim non plures, quam quadraginta annos assignat. At totidem Paulos soli Sauli impertitur. Josephus autem Samueli soli duodecim, regnante Saule duodeviginti: Sauli post Samuelis mortem viginti. Quo in loco Beda magna me admiratione afficit. Primum quod sermonem permittit Paulo cum vulgarem, tum etiam falsum: Deinde quod ante Samuelem trecentos nonaginta sex annos Judices præfuisse eorum librum indicare asserit, cum in Judicum libro non nisi trecenti triginta novem repantur. Quare ad explendam summam illam necesse est Moyſis 40. annos apponas, Josue vero 17. At Josue septemdecim non ex historiz aut divinæ, aut humanæ veritate, sed ex eorum opinione solum habentur, qui ad summam illam 480. annorum numeros quoslibet revocare pergunt: Idque ut faciant, non dubitant historias omnes contravenire. Quid, quod Josephum Beda ait Samueli anno viginti, Sauli totidem alios impertiri? cum quinquaginta ambobus sine dubio impertitur, quemadmodum e locis ante citatis manifestissime constat. Cajetanus porro via longe diversissimi ingressus est. Nam quadraginta annos quidem soli Sauli distribuit: sed ut summa illa 480. annorum constet, Josue annos decem, septem vero Samueli disperſit. Quod præter historiz fidem suo solum arbitrio facit. Quid igitur? semper ego alienarum opinionum telator tantum? Nunquam ne reponam? Sane & de meo aliquid exolvere lectori debeo, si quid tamen probati summi exolveri possit.

Primum autem non existimo, aut fidei, aut religionis quæſtionem esse, Num. 480. iste annorum numerus, qui in codicibus pervulgatis reperitur, librorum vitio scriptus sit, an potius idem ab auctore sacro in suo explicari positus? Ostendimus enim, errorem in numeris promptissimum esse atque facillimum. Ostendimus numeros quosdam in libris sacris ex scribentium errore vitiatos. Ostendimus denique multas esse causas, cur hic, de quo agimus, 480. annorum numerus corrupte esse indoctus videatur. Atque Josephus & Sabellicus, Hebræus unus, Latinus alter, cum locum illum ex l. 3. Reg. c. 6. referrent, non 480. annos, sed multo plures posuerunt. Incredibile autem videtur esse, Josephum, si omnia Hebræa exemplaria 480. numerum habuissent, ab illo certo ac præscripto numero discessurum. Nec Hugo Cardinalis, cum sententiam Josephi retulisset, eam reprobandam censuit. Non igitur si quisquam dicat, ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum incæptum quingentos annos, & eo amplius interfluxisse, protinus refellendus est, quasi ea res ad fidem religionemve pertineat. Illud denique sentio, interregnum annos vere inter annos Judicum effluxisse: itaque non esse, quod Hebræi falso tradant, in temporibus vel priorum vel posteriorum Judicum comparandos. Quocirca Josephos, quoniam non ea solum tempora, quibus Judices præfuerunt, computare voluit, sed illa etiam, quæ in interregnis sine Judi-

ce fluxerunt, vere summam quingentorum nonaginta confecit annorum. At auctor libri regum, interregnum annis amissis, eos tantum redegit in numerum, quos intellexit, dum Judices administrarent, intercessisse. Anni ergo plures ab eo, quo Israel excessit de Ægypto, ad templi iustitia fluxere. Sed ducum, judicum, & regum non fluxere, nisi quadringenti octoginta. Advertendum quoque, ex his, qui populo a Moyſe ad Salomonem præfuerunt, quatuor esse, quorum tempora nusquam scriptura vetus denotavit, nempe Josue, Samgar, Samuel, Saul: nam reliquorum omnium certus annorum numerus in ipsis est testamenti veteris libris designatus. E quibus summa colligitur annorum 470. His si Salomonis adjungas tres, 4. enitendo templum fabricare cœpit (1). reliqui erunt anni 38. quos Josue, Samgar, Samuel, Saulque disperſit. Ad Samgar quidem, quoniam nondum vertente anno munere simul ac vita defunctus est, meritis hujus numeri summa eximitur. Cum vero Saul Paulus (2) impertierit quadraginta (3), dubium non erit, quin decem & octo sint inter Josue, & Samuelis distribuendi. At decem ne ex his Josue, reliquos autem Samueli assignare oporteat, an contra pauciores Josue, Samueli plures, de hac re dubitari potest. Cajetanus illud placuit, mihi etiam idem visum est. Quoniam Josephus atque probitis historicis longior ductus Josue fuit, quam Samueli Judicatus. Nec nostræ huic opinioni contrarium est, Arcam sub Samuelis tempore in Cariathiarim viginti annis permanſisse (4). Non enim his viginti annis, quod quidem falso existimant (5), Samuel plebis Israeliticæ iudex erat, sed propheta. Quin Scriptura ipsa satis, nisi ego fallor, aperte significat, post vicesimum illam annum cœpisse a Samuele populum judicari. Id Josue autem tempore computando ita magna auctorum varietas, & discrepantia est, ut nulla ex parte historiz labefactetur auctoritas; si ubi variz sunt historicorum, discrepantesque sententiz, ibi nulla eorum premis nos, urgerique patiamur. Josephus (6). Gelenio interprete, Josue viginti quinque annos annumerat. Eusebius viginti septem. Beda, Joannes Lucidus, alique nonnulli septemdecim impertiant. Cajetanus decem. Quamobrem cum nos decem & octo Josue, Samuelique disperſendos dicimus, nihil sane absurdi dicimus. Quamquam ratio subest, ut sine scripturæ, veritatique discrimine octo, aut novem alios annos his duobus judicibus adjungamus. Quid ita? Nonne hisce vel octo, vel novem adjunctis, anni plures, quam 480. efficiuntur? Efficiuntur utique. Falsum ergo erit, inquires, anno 480. ex eo, quo Israel de Ægypto exiit, templum edificari cœptum. Minime gemitur: Quia utrumque verum esse nihil obstat: scriptura enim minores numeros præterire aliquando solet. (7) Cuius rei exemplum paulo ante posuimus ex 4. Reg. lib. cap. 24. ubi decem mille Judæi dicuntur esse translati, quibus tamen Josephus ostendens triginta duos adjecit, imo & Hieremias, quemadmodum est nobis supra explicatum. Atqui scriptura Jonæ post quadraginta dies ait

P 2

Nini.

(1) Joseph l. 1. antiq. ca. 8. (2) Act. 13. 21. (3) Totidem Aug. l. 18. de civ. Dei, c. 20. Nam quod Josephum Hebræus scriptor hist. 21. tantum posuit, ad id tempus referendum est, quo mortuo Samuele regnavit.
(4) 1. Reg. 7. 2. (5) Abulenſis. (6) l. 3. ant. c. 1. (7) Vid. Aug. 16. de civ. lib. c. 53.

Nigilviam subvertendam, & tamen septuaginta interpretes 43. græcis literis prodiderunt, qui revera ab initio prædicationis Jonæ computantur: hos vero tres sacer auctor omisit, qui a toto triduo illa semper verba intonabat, *Adhuc quadreginta dies*, &c. Quamvis ab initio, si Niviræ subveniretur, 43. erant internoxii. Quod autem 43. dies septuaginta interpretes scripserint, auctor est Justinus in dialogo cum Triphone. Quia vero Augustinus non 43. sed 3. solum legit, difficulter se ex hac questione extricavit, lib. 18. de civit. cap. 34. Quæ eadem causa Hieronymo fuit. Si enim in Septuaginta non triduum, sed 43. dies ipse legisset, omnis admirandi occasio cessasset. Sic ergo licet plures fuerint, quam 480. anni, quia tamen non ad 490. accesserunt, recte suo more scriptura dixit, annos 480. interfuisse. Id si probabile est, ut est certe, jam vigintiseptem annos Josue, & Samuelli poterimus imperiri, Samuelli decem, septemdecim Josue, quos huic Beda, alique viri graves imperierunt. Sed valeant istæ numerorum tetricæ, salebrozque quæstiones, in quibus poteram ignorantiam meam simpliciter confiteri, & omne curiosorum hominum desiderium contemnere. At levioris culpæ arbitratus sum, in explicanda difficillima argumentatione tam multa fuisse, quam omnino nihil dicere.

RESPON. AD 13. Tertiumdecimum argumentum parva difficultate nos implicat. Nec enim historias omnes veri est animus, quæ passim in ecclesia læsantur. Video tantum vulgi non solum in laicis, sed in ecclesiasticis etiam esse, ut eas quoque fabulas oppide quem libenter accipiant, quas jundiu ecclesia explosit. In his certe pontificum non diligentia modo, verum etiam prudentia desideratur. Quidam namque dum redviam curant, capiti incommodant. Videlicet historias graves pro apocryphis reddunt quidem, sed divinum ecclesiæ effluviū pique eo præter solitum immutant, ut vix ulla antiquæ religionis forma in quotidianis precibus relictæ esse videatur. Quæ ex re quam multa & magna mala ecclesiæ Dei acciderunt, non est hujus loci, & temporis dicere. Sed esto; quædam in publicis ecclesiæ precibus habeantur ambigua, quædam etiam falsa. Nam idcirco historiis ecclesiæ omnibus fidem abrogare perges, quod nonnullæ earum sint vulgo factæ, & credite, in quibus, præsertim quoties de miraculis incidit sermo, ficta reperias fortasse plura, quæ jure ac merito reprobanda? Mihi profecto illud Gelasii (1) consilium placet, ut cum hujus generis historias catholici legent, beati Pauli sententiâ præcedat. *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* Atque irridere episcopos, de Theologis scholæ ludere, in monachorum imperitiâ insultare, quasi fabulas hujusmodi ventris gratia rudi vulgo inferant & introdant, hæc non puto equidem hominis ingenui esse, qui ad bonitatem fuerit a natura compositus, nedum ejus, quem Christus simplicem sicut columbam ad legem Evangelii formaverit. Quod si ex quibusdam ætis, falsisque narrationibus historias gentium æstimemus, nulla omnino erit, quam non similiter illudamus. Id si hominum imprudentium, atque adeo stultorum est, maneat, divorum gesta, quæ in ecclesia legi solent, despici nul-

lo modo oportere: quanquam nonnulla ex his incerta sunt, apocrypha, levia, falsa. Nam & pieraque credibilia, ac vera sunt, quædam etiam certa. De tertio decimo autem argumento hæc tenus.

RESPON. AD 14. In quarto decimo argumenti resolutione multa sunt brevissimo animadvertenda. Primum in maximo illi errore versantur, qui rerum gestarum memorias tamquam ecclesiæ oracula accipiunt, si eis in epistolis, & decretis suis pontifices aliquando usurpant. Non est idem, mihi crede, historiæ approbatio & usurpatio. Utitur quidem interdum pontifex, si quicquam suadere cupit, receptis opinionibus, sententiis, rebusque vulgaris: at non continuo quæcumque in hunc usum attulerit, sed sedis Apostolicæ judicio probat. Aliud quippe est suadentis munus, aliud desinentis. Qui pronunciat, res veras ille adfert: qui suadet, nonnunquam etiam verosimiles. Aduersam de præceptore meo puer, nullum omnino argumentum esse negligendum, in quo aliqua significatio veritatis appareat: Amplectendum autem esse ita unumquodque maxime, ut quodque ad sciendam fidem erit artificiosum. Ad cujus præcepti formam non modo dialectici & oratores, sed veteres etiam Theologi suas disputationes effuderunt. Nam in causam suam quisque & quibuscumque argumentis quandoque aboli sunt, & vulgi etiam credulitate. Inque imprudentium hominum erit, historias qualvis obiter etiam, & ad præsentem causam a pontifice adductas, non aliter amplecti, atque eas, quæ sint ecclesiæ certo judicio comprobata.

Quod deinde ad Constantinum donationem attinet, de eo non libet in præsentia disputare. Disputent alii, quibus cordi forte est Romanæ ecclesiæ maiestatem, amplitudinemque minuire. Laurentium Vallam scimus integro libro adversus receptam communem opinionem sententiam declamasse. Jurisperiti, quæ vulgo circumferuntur ejus donationis formula, eam commentitiâ esse satis indicant, cum Palæ inscriptione deorant (2). Eusebius, Rufinus, Theodoretus, Sociates, Sozomenus, Eutropius, Vistor, cæterique probæ fidei auctores, qui omnia Constantinii gesta scribere diligentissime, non modo nullam donationis ejus mentionem faciunt, sed tradunt etiam orbem Romanum sic inter tres illius filios distributum, ut Italia tui eorum nota contingerit. Ammianus Marcellinus lib. 15. Constantinum urbis dominationem habuisse, & Leontium præfectum ibi constituisse, auctor est. Nonnullos deinceps Imperatores Italiæ, atque adeo Romæ imperasse, omnes historici memorie prodiderunt. Hæc & alla ejusmodi quis ignorat? Verum quid refert, a Constantino facta ea donatio sit, an a principibus posterioribus? Fictam & commentitiâ fabulam dicunt a Nicolao, Clementeque prolata. Quasi vero pontifex aut factam eam donationem suo decreto definiat, aut urbem eo solum titulo defendat. Negant donatam a Constantino urbem esse: quamquam nequeunt probare id quidem. Sed quæro, quod donatam negant, ea si non donata esset, quidnam facerent? An urbem Cæsari concederent? Urgentissime sane. Negant enim donatam esse, & in eo perstant. Nos vero tamquam tormenta quædam

adhi-

adhibemus, ut si responderint, quod donata a Constantino non est, idcirco ad jus nunc Cæsaris pertinere, stultos se esse fateantur. Potuit enim donare alius. Potuit quoque Romanus Pontifex urbem iusto alio nomine possidere. Certe longi temporis præscriptione potuit. Sin negaverint jus omne Cæsari in urbem, omnia, quæ de Constantini donatione disputant, vana esse concedant. Sed iam, ne nos vani item simus, reliqua persequamur. Lepra Constantinum laborasse, apud idoneos auctores nusquam legi, sed ejus nominis alium, cognomento Copronymum. Unde fortasse ambiguitate vocis error inductus. Nisi rumor iste de lepra inde ortos videri possit, quod Byzantio ad aquas calidas valetudinis gratia eum egressum ferunt. D. Thom. 3. p. q. 69. in 4. arg. historiam vulgatam sumit, atque, ut videtur, probat. Cajetanus non item. Habet hic auctores suos Platinam in vitam Marci, Ludovicum Vives lib. de cor. disc. 2. Alciatum lib. parerg. 7. cap. 19. qui aperte negant. Habet scriptores omnes veteres ejus ætatis, qui tacerunt, non omisuri, si scivissent, scituri omnino rem, si fuisset. Nam quod nomine Constantini circumfertur edictum, tamen si Nicæno Concilio adjunctum est, non tamen habet Concilii auctoritatem. Hæc illi. Ego hæc nec pro certis affirmasse ausim, nec pro falsis refellere. Silvestri acta, in quibus ea res gesta commemoratur, Gelasius non reprobat (1). Refertur eadem in synodo Romana sub Silvestro cano. 1. in septima rursus synodo, actione 2. Eandem denique Nicephorus lib. 7. cap. 33. ut veram historiam refert. Quocirca Pontifices duces, Clementem, ac Nicolaum, aut Divum etiam Thomam in eo quod ea historia usi sunt, nec ridere jure possumus, nec arguere. Quamvis, ut dixi, lepræ Constantinianæ testis gravis & probatus ex veteribus nemo est. Itaque, si negemus, nec Pontificum, nec historicorum auctoritatem labefacimus.

De baptismo historici quoque ipsi nobilissimi varie loquuntur (2). Hieronymus in chronicis, Eusebius lib. 2. de vita Constantini, Socrates lib. 1. histor. suæ cap. 39. Theodoretus lib. item 1. cap. 31. Sozomenus lib. 2. cap. 24. Cassiodorus, qui historiam ab his tribus ecclesiasticam compilavit, Pomponius Lætus, aliique scriptores hujus ordinis, Constantinum tradunt non Romæ a Silvestro, sed Nicomediæ ab Eusebio Episcopo, & quidem Ariano, sacrum baptismum suscepisse. Contra Damasus in libro Pontificali tradit, illum Romæ a Silvestro sacris lustris ablutum esse. Cui omnino consentiunt Marius Scorus, Sabellicus, Platina in vita Marci, Nicephorus lib. 7. cap. 35. & lib. 8. ca. 54. nedivum Thomam, Nicolaum, Clementem, duas denique synodos in hujus rei testimonium repetamus. Atque Nicephorus in hac re aservanda, & contraria opinione refellenda, oratione sane quam acris usus est. Ita enim suam de baptismo Constantini sententiam Ecclesie consensionis tribuit, ut adversam Arianorum commentis assignet. Qui in Oriente, inquit, olim Ariane sectæ fuere, Constantinum Nicomediæ, ab Eusebio ejus urbis Episcopo, jam morituum baptismum suscepisse, prodiderunt, propterea eum sacrum lavacrum distulisse dicentes, quod id

in Jordane perficere volueris. Id vero ex eo facile refellitur, quod Ecclesia a Silvestro eum Roma baptizatum esse certo prædicat. Quapropter testatum omnibus esse volo, ut hoc sic etiam tuto & opinentur, & credant. Ariani enim male sentientes animo, & consilio diabolico hoc confixerunt, non Rome baptismum eum esse asserentes, aut fortasse eadem cum illis sensisse astuentes, perinde atque ab ipsis propterea baptismi gratiam suscepisse. Quod absurditatis, & mendacii plenum est. Quod si nondum sacri lavacri particeps fuit, consequitur, eum neque in Nicæna synodo cum Patribus congressum esse, neque cum eis mysteria participasse, sicuti historia tradit. Hæc ille. Et paulo ante: Quod autem Rome a Silvestro sacatus sit, satis ostendit baptisterium, quod ad hoc usque tempus ejus rei gratia in testimonium certissimum Romæ aservatur. Quæ duæ profecto rationes efficiunt, ut non temere iis accedam, qui Constantinum Romæ sacro tinctum lavacro ferunt. Quod si baptisterium tam insigni structum apparatu, si rerum veterum publica commemoratio, non solum habitantium animis, sed lapidibus etiam insculpta, nullum nobis argumentum est, jam jamque non dico quæ vetustatis in urbe monumenta sunt, sed quæ sunt in orbe majorum traditione recepta, ire ea omnia inficias poterimus, quinvis indicia extant rerum, locorum, temporum manifesta. Ac nisi prius baptismi fuisset fonte sublatum, qui credi potest, Constantino Episcopos aut culpatum, & querimoniarum libelles obivisse, aut, ut synodo, & disputationibus interesset, permisisse? Baptizatus ergo ante synodum Nicænam fuerat Constantinus. Ubi hæreticorum industriam, ad diligentiam in propugnanda secta mirari satis non queo. Omnia quippe illi sus deque miscunt, ut viri pietate insignes, præsertim si Reges, aut Imperatores sunt, ipsorum partes fovisse videantur. Tanta vero arte id efficiunt, ut doctos etiam viros, nedum imperitos fallant. Eusebius porro Pamphilii, vel quia Eusebio Nicomediensi, ceterisque amicis credulum se præbuit, vel quia sectam, cujus apertissimus propugnator erat, hac laude, & gloria voluit ornare, ejus fabulæ primus auctor Christianis fuit. Huic enim scribenti Hieronymus, ac reliqui auctores crediderunt. Sed de Eusebii fide plura postea. Non Constantiam Constantinum fratri Ariano presbyterum insinuisse, a quo vir religiosissimus seductus sit, hoc ut credam, quantum Constantiæ levitas & inconstantia mover, tantum Constantini pietas, & gravitas remouetur. Ac si presbyter ille Arianus pium alias Imperatorem quidem, sed potestate, divitiis, honoribus, triumphis, meritis, secundis denique rebus omnibus insolentiorum factum decepit, ut Arium revocaret, Athanasium repelleret: viris etenim huius in rebus ejusmodi facile imponitur, non tamen adeo in errore processisse credendus est, ut Ariano rito alterum processum Nicomediæ susceperet. Quanquam sunt qui existiment, per sortem falsum in fide Constantinum produnt, eos falsos nominis similitudine id patri attribuisse, quod filii scelere patratum est. Verum si hoc modo, si vel alio res habeat, illud tenendum est, nervos, atque artus esse

esse sapientiae non temere credere, iis praesertim historicis, qui quoniam fidem divinam violarunt, fidei humanae auctoritatem amiserunt. Sed de his capite sequenti accuratius differemus. (Ad reliqua argumenta respondetur cap. ultimo).

CAPUT VI.

Qui suae probatae fidei auctores, qui contra non sint.

Quatuordecim argumenta superiore capite sigillatim refutata sunt. Nunc quintumdecimum, 16. 17. refelli oportet: quoniam haec tria unum atque idem exquirunt, quod supra sumus quidem in quadripartita divisione posuimus (1), sed cogitationibus multis variisque dissentii, tertium ejus divisionis membrum voluntaria quadam oblivione contrivimus. Quis enim auctor historiae probatus sit, tertio loco me scripsi dicturum, nec exolvere quod promiseram; quin operis institui pene immemor factus sum. Eam quippe rem nitimur fere omnes aut ex memoria deponere, aut diu, multumque protrahere, quam non libentes & voluntarii, sed invite & repugnantes aggredimur. Atqui licet non constituto tempore & loco, reddam tamen in praesenti, & cum seipso fortasse reddam id quod me debere non inficior. Antea vero, quam de historicis utriusque & Ecclesiasticis & profanis sententiam meam dico, illud est operis praetium querere, sintne regulae aliquae, & quidam historiae quasi indices, quibus historici cujusque fides ac veritas exploretur. Nam Joannes Annii res regulas ponit, easque Metasthenis testimonio confirmat, ad quas omnes Chronicorum libros expendere, & examinare haud secus, atque ad Lydium lapidem debeamus.

Prima, inquit, regula est ista. Suscipiendi sunt absque repugnantia omnes qui publica & probata fide scripserunt. Secunda. Gesta & annales quatuor Monarchiarum non possunt negari & rejici ab aliquo, quia solum publica fide notabantur; & in bibliothecis aut archivis servabantur. Unde & in Eudra legimus, quod controversiae de reparando templo diffiniebantur ex annalibus Persarum servatis in bibliothecis. Tertia regula, qui solo auditu, vel per opiniones scribunt, hi tanquam privati recipiendi non sunt, nisi ubi a publica fide non dissentiant. Ex quibus colligit, quod nemo in Chronicis suscipiendus est, nisi annalibus quatuor monarchiarum concordet. Et in monarchia quidem Assyriorum, quia publica fide scripsit Berosus Chaldaeus, consequens est, ut in temporibus ejusdem monarchiae ipsi detur palma; & hunc secutus item ex Persis Metastheni, ex Graecis Xenophonti in aequivocis, & Archilocho, & Eusebio. Rejiciuntur a temporibus hujus monarchiae ex Graecis Herodotus, Hellanius, Acusilaus, ex Latinis Justinus, Hellius, & Orosius, qui contra publicam & probatam fidem scripserunt.

In secundo vero monarchia Persarum & Medo-

rum auctor publicae fidei fuit Metasthenes Persa, & Ctesias Gnidius, ut in tertio libro Diodorus notavit. Rejiciuntur Josephus ex Hebraeis; & Clemens, Tatienus, Africanus, & Eusebius ex Graecis. Quia privatae opiniones secuti, contra publicam fidem notant reges & tempora, quae in bibliothecis, & annalibus non fuerunt; & contra omnem publicam fidem scribunt, Cyrum ante dedisse licentiam Hebraeis in Babylone captivis, & mortuum, quam Babylonia Darius ejus patruus potiretur. Proinde idem Eusebius, quoniam in tertia monarchia Graecorum, & in quarta Romanorum publicam annalium fidem sequitur, in utraque recipiunt. Recipitur & Philo Hebraeus, qui solos habuit Chronographiam omnium quatuor monarchiarum, & ideo solus ipse in temporibus ex Hebraeorum scriptoribus recipitur. Qui non per opiniones, ut Josephus, sed etiam 70. seniorum testimonio usus certissima scribit. Haec Annii in 11. & 14. libro, hoc est, in Metasthenem Philonemque suos censet: fidenter sane, ut solent isti, nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur. Sed videndum nobis, an in censura hac quantum securitatis est, tantum sit etiam veritatis. Nec vero libenter nos scriptorum, praesertim familiarum nostrae vitiae detegimus. Sed in publica studiorum causa nullo modo praevaticandum erat. Cum viderem itaque viros quosdam eruditos in his Annii praecipis, & exemplis hallucinari, necessarium existimaui & regulas vanas esse ostendere, & falsa item regularum exempla (2). Principio igitur affirmare videtur Annii, in quatuor tantum monarchiis scribas certos haberi solitos, quos respublicae in id constituerit, ut gesta temporaque potarent. Horum annales in locis totis asseruari, quemadmodum in bene instituta civitate videmus, quae instrumenta scripturarum publica a tabellionibus obligata custodire totae committit. Verum illud non in quatuor solum monarchiis, sed in Phoenicis, & Aegyptiorum, quae republica fieri solere, Josephus auctor est, primo contra Appionem Alexandrinum libro. Nec omnes quatuor hae monarchiae hujusmodi rerum gestarum scribas & annales publicos habuere, quibus rerum, temporumque lites, si quae essent, extorcerentur, finirentur. Graecos siquidem hae & scriptoribus & annalibus caruisse, multo probabilis est. Sane ante olympiades Eusebius scribit, Graecam de temporibus historiam falsam credi; quod ut cuique historico visum est, diversas Graeci sententias protulerunt. At post olympiades non asserit ejus generis annales a destinatis republicae ministris adscriptos extitisse: sed id asserit, ex eo veram de temporibus Graecorum historiam credi, quo olympiades in usu esse coeperunt. At Marcus Varro, apud Centorium lib. de natali die. cap. 17. non aliud tradit, quam quod Eusebius accipit, ante olympiades tempus *μυθικόν*, hoc est, fabulosum extitisse, quia in eo multae fabulae referuntur. Cum olympiadibus vero coepisse *ιστορικόν*, quod res eo gestae veris historiis contineantur. Itaque post

olymp-

(1) cap. 3. (2) Nisi forte Annii sentit, gesta & annos quatuor monarchiarum, non a privatis scriptoribus solere scribi, sed ab iis tantum, quibus resp. id munus commissum. Qui omnino sensus, & falsior, & absurdior est. Constas siquidem, in omni monarchia privatos quosdam historicos etiam fuisse. Nam ut de Graecis, Romanae sacraeque, in quibus ea res veris in dubium non potest, Diodorus in 3. Ctesiam, aliosque de rebus Babyonicis discrepantes inducit, nec hoc Ctesiam, nec Ctesiam praesentando: Quod certe indicio est, nullum solum publicum quatuor monarchiarum scripsisse.

olympiades Græci res vere gestas scribere oſi ſunt, ubiſque eſt deinceps apud eos quædam hitoriarum ratio, temporum convenientia; & in hitoriarum conſenſu. Atqui Græcorum republicam hitoriarum adminiſtros ex eo tempore conſiſſiſſe dicere Annius poterit, probare non poterit. Quin e contrario Joſephus bonus in primis auctor ſcribit (1), Græcos nihil firmiter ſcientes, tradiſſe, ſed quod unusquiſque, ait, opinatus eſt, hoc addit explanare. Unde etiam libri ſe invicem arguunt, & in multis Hellenicis ab Acufilao diſcrepat: Heſiodum corrigiſſe Acufilao; Ephorus Hellenicum in plurimis oſtendit eſſe mendacem; Ephorum vero Timeus: Timeum, qui poſt illum fuerat Heſiodorum vero cancti. Sed neque de Siculis rebus, qui eas conſcripſerunt, neque ruſum de Atticis hi qui Atticas, neque de Argolicis qui Argolicas memorie prodidere, conſentiant. Nam & Thucydides in multis etiam tanquam fallax accuſatur, licet ſeruuloſiſſimam ſui temporis hitoriam ſcripſerit. Cauſa vero hujus diſſonantie ea præcipua eſt, quod non fuerit ſtudioſum apud Græcos publicas de his, quæ ſemper aguntur, proferre conſcriptiones. Non enim dumtaxat apud Græcos alios publica conſcriptio eſt neglecta, ſed neque apud ipſos Athenienſes diſcipline auctores aliquid hujusmodi reperitur. Hæcenus Joſephus. Qua de re liquet, falſo Annium Joſephi teſtimonium uſurpaſſe, ut probaret publicos Græcorum annales in templorum bibliothecis cuſtodiri. Nihil enim tale Joſephus argumentatus eſt, quale illi tribuit Annius. Sed hoc argumentatur, quod Cadmo literas Græci ſe accepiſſe gloriantur, id perſuadere illos non poſſe, cum nulla inſcriptio ei in templo parietibus, vel in vaſis, ſtatuis, cæſtisque donis templo dicatis, ex eo tempore reliqua ſit. At in his tamen poſt literas inventas, aut eorum, quibus ea dona oſſerebantur, aut oſſerentium nomina ſemper inſcribi ſunt ſolita. Plutarchus quoque auctor & ipſe graviffimus affirmat (2), nullos ſua ætate publicos Græcorum annales extare, præter nuncupatos canones temporales, quoniam auctoritas parum apud eum valet quod multoties rerum inventa in ipſis repugnantia tolli nequiverit, quamvis in ea re plurimi multum operæ, ſtudioſque poſuerint. Vanum igitur & commentum eſt, in Græcorum regno, & monarchia poſt olympiades ejuſmodi hitoricos publica auctoritate theſuros, deſtinatosque fuiſſe.

Ad id autem vanius, in hac monarchia ſolos Philonem, atque Eufebium accipere, qui publicos, obſolatoſque annales fuerint ſecuti. Etenim Eufebius, ſi eam auctoritatem ſuis Chronicis poſſet adungere, nullo modo reticuſſet ſe hujusmodi annalibus inhzrere. Philo vero Judæus nec quatuor monarchiarum annales habuit, quod illi falſo, & quæ ratione ac teſtimonio tribuit Annius, nec ſubiſſet, quicquam nobis attuliſſet commodi. Nul enim Philo aut rerum geſtarum, aut temporum monumenta reliquit. Nam libellus, qui de temporibus inſcribitur, cum fabularum plenus ſit, nullius avis auctoris eſt, nedum Philonis. Auctor certe ejus non ſolum mendacia conſectatur, ſed adeo etiam

hitoriarum rudis eſt, ut ſolos Hebræos, nec præterea quoniam de prophanis ſcriptoribus legiſſe videatur. Sed hoc nec ita multo poſt ſatis abunde oſtendimus. Nunc de Romanorum quoque annalibus præcipua dicantur. Quibus fuiſſe publicos annales oſtim, Cicero in 2. de Orat. lib. eſt auctor. Ab initio, inquit, rerum Romanarum uſque ad P. Mutium Pontificem Maximum res omnes ſingularium annorum mandabat literis Pontifex Maximus, oſſerebatque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoscendi, it qui etiam nunc annales maximi nominantur. Primo item de legibus libro inducit Atticum ſic loquentem: Nam poſt annales pontificum maximorum, quibus nihil poteſt eſſe nudius (3), ſicut ad Fabium, aut ad Catonem, aut ad Piſonem venias; tanta quid tam exiſte, quam iſti omnes? Annales igitur iſti pontificum maximorum a tempore P. Mutii intermiſſi ſunt, illiſque in hitoria Cato, Fabius Picſtor, Piſo, aliſque ſucceſſere, graves omnino auctores quidem, ſed ſine publica auctoritate tamen. Nec vero audiendi ſunt, qui ejuſmodi Pontif. Max. annales poſt Publium quoque Mutium continuatos aſſerunt, quod hoc loco apud Ciceronem Atticus eos ſe vididiſſe ſignificet: videre autem nullo modo potuerit, niſi eſſent continuati, cum Livius priorum temporum pontificios annales incenſa a Gallis urbe interiiſſe dicat. Non enim interiiſſe dicit omnes, ſed pleroſque. Qua ex re non ſit, ut ſi in Livii manus annales iſti pontificii non venerint, quoniam rari ex incendio relictii ſunt, ne in manus quidem Attici perveniſſe exiſtimemus, qui his querendis majorem forte diligentiam, & curam adhibuit, quam Livius. Quamquam codices ejuſmodi non ſemper hominum diligentia obveniunt, ſed ſortuntur. Annalium igitur Pontif. Max. poſt Publium Mutium facta intermiſſio eſt. Etenim, ſi ea pontificum diligentia perſeveraſſet, aut annales iſti publici in bibliothecis, templiſque deorum extarent, nec jam multis locis animi penderet Livius, & annalium incertitudinem cauſaretur, nec adeo ſæpe in notandis conſulibus, conſulumque etiam annis erraret. Nam erraſſe, Henricos Glareanus per quam diligenter oſtendit: dubitaſſe de perſonis frequentiffime Fabius Quintilianus ait.

Ac decadis primo libro ſexto Livius ipſe, quæ a condita urbe Roma ad captam eandem a Gallis urbem, id eſt, ad olympiadem 97. quinque libris expoſuerat, ea obſcura, & parum conſtantia queritur: tum quod perrare per eadem tempora literæ fuerint, tum quod etiam, ſi quæ in commentariis Pontificum, aliſque publicis, privatisque erant monumentis, reſcenſa urbe pleræque interierint. Et ruſum in octavo libro poſteaquam hitoriarum Romanorum varias, diſcrepantesque ſententias poſuit, Ne facile eſt, inquit, aut rem rei, aut auctorem auctori præſerre. Viſtatam memoriam ſumebimus laudibus reor, falſiſque imaginum titulis, dum famiſia ad ſe quæque famam rerum geſtarum, honorumque ſalutem mendacio trahunt. Inde certe & ſingularum geſta, & publica monumenta rerum conſuſa: nec quiſquam equalis temporibus illis ſcriptor extat, quo ſatis certo auctore

(1) 1. cont. Appi. Alex. lib. (2) In vitam Solonis.

(3) Alii jucundius legunt, ſed perperam, & ad ſenſum Ciceronis parum apta.

re fluxus. In libris quoque nono & decimo, ut loca alia prætermittam, satis ille aperte docet, quam nullos habuerit certos, probatosque annales, quos in scribendo sequeretur. Dionysius etiam Halicarnassensis se ejusmodi annales publicos quoniam conscriptum hunc publicum significat. Cum enim historiarum suarum conciliare cuperet, & veteres scriptorum Romanorum historias se consuluisse testaretur, eorum vel maxime, qui gravissimi, & nobilissimi fuerint habiti: horum tamen annalium publicorum nullam omnino mentionem fecit, si etiam sine dubio, si adeo magnam, ac certam auctoritatem suo posset operi adhibere. Quid multa? Julius Cæsar, auctore Tranquillo (1), inique consolatæ primis omnium insitit, ut tam senatus, quam populi diurna acta conscriberentur, & publicarentur. Quo Satyricum illud attinet: *Cupient & in acta referri*: Pliniam item ille, *Milone causam dicente laxeribus ecclesis pluisse, in ejus anni acta relatum est*. Veterem ergo Pontificum Maximi morem, qui jam diu fuerat interruptus, Julius Cæsar primus omnium renovavit. Nec me præterit, Romanis quondam libros quoque ligneos fuisse, qui nihil fere præter consulum, & magistratum nomina continebant. Sed neque hos Livius vidit, quoniam incensa urbe forte hi etiam perierunt; neque ita horum auctoritate perimur est, ut non eos interdum ab aliis citatos neglexerit. Quin Marcum Licinium cum libris ligneis suis aliquando congruit. Immo vero & Tiberonem, & Licinium refert in discrepanti opinione utrumque libros ligneos protulisse: ut intelligas, libris istis ligneis quam tenuem, & exilem fidem haberet Livius. Quibus ex rebus facile Annii refellitur, qui circa finem commentariorum in Philonem suum astitit, Titum Livium publicos annales Romanæ Monarchiæ secutum esse, hujusque Philonem vestigiis insituisse. Ubi multum omnino de gradu Philonem suum desitit; qui si publicos omnium Monarchiarum annales habuit, ut paulo ante Annii dixerat, imprudenter scire, ac leviter Livium secutus est, quem constat, primum nullos publicos annales habuisse, deinde in plerisque dubitasse, denique errasse in multis, & ita errasse, ut errorum quorundam ab aliis evincatur, quorundam ipse etiam se arguat (2).

Nec patiar, ut quisquam mihi Flavium Vopiscum Syracosium opponat, qui in vitam Probi fateatur, se usum libris ex bibliotheca Ulpia, registris etiam scribarum porticus Porphyreticæ, actis deum senatus, ac populi. In vitam vero Aureliani scribit, Aureliam in libris ligneis, qui in Ulpia bibliotheca erant, ut quotidiana sua acta scriberentur præcepisse. Multo vero minus illud seram, ut mihi Diodorus opponatur, qui in primo libro asserit, ex veteribus annalibus gesta se ac duces Romanorum cognovisse. Flavii quippe nihil nisi libros ligneos restitutos, diligentiamque Pontificum Maximi antiquam illam, sed a Julio Cæsare primum institutam asserit: Diodorus autem non affirmat se publicos Romanorum annales nactum esse, sed veteres. At hi in privatis monumentis esse poterunt. Nihil igitur asserunt, qui in Græcorum, Romanorumque Monarchiis publicos fuisse annales

ajunt, ad quos cætera oporteat historias revocare, ut si iis consentiant, approbentur, reproben-
tur, si dissentiant. Ostensum est enim, nullos neque Græcis, neque Romanis publicos annales extare, atque adeo nullos auctores esse, qui secundum ejusmodi annales Græcorum, Romanorumque scripserint aut res gestas, aut tempora. Nisi forte in uno, aut altero loco auctor, quispiam asserat, se eam rem, quam scribit, ex libris ligneis, aut elephantinis, actisve publicis excepisse. Atqui ex una parte de tota historia judicare nullissimum erit. Præterquam quod si quis suam historiam dicat publicis hujus, aut illius Monarchiæ annalibus consentire; non continuo publicam ejus Monarchiæ auctoritatem habet. Alioqui facile, ac promptum cuicunque erit, ad omnem etiam fabulam legendam conciliare uno mendacio dicendo fidem. Id quod Philo historicus apud multos obtinuit, qui in historiis suis omnia tempora quadrasse ad veros quatuor Monarchiarum annales, plerisque sine omni & ratione, & testimonio persuasit. Historicum dixi; nam verus ille Philo gravissimus Philosophus, idemque theologus eruditissimus, ut ab impudentia, & mendacio, ita quoque ab historia scribenda alienus fuit. Eusebius enim, Hieronymus, ac Suidas, qui Philonis opera diligentissime enumerarunt, nullum opus habent, in quo Philo res gestas regni cujusquam temporaque notaret. Ita doctis omnino viris liber fide de temporibus inscriptione plane eminenti videretur esse suppositus. Quæ res manifestis quoque argumentis evincitur. Primum illud est, quod libelli ejus auctor scribit, stirpem Salomonis in Ochozia defecisse, & Joas, qui illi in regno successit, non de Salomonis, sed de Nathanis fuisse progenie. Quod quam falsum sit, & sacris literis facile patet. Quarti enim libri Regum cap. 11. ita legitur: *Athalia mater Ochozia videns mortuum filium suum, interfecit omne semen regium. Tollens autem Josaba filia regis Joram soror Ochozie Joas filium Ochozie, surrexit eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, & abscondit eum a facie Athalie, ut non interficeretur*. Et capite duodecimo: *Tulit Joas rex Juda omnia, quæ consecraverant Josaphat, & Joram, & Ochozias patres ejus, &c.* Et capite 13. *Anno vicequingentesimo Joas filii Ochozie regis Jude, &c.* Item 2. Paralipomenon cap. 22. *Nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochozia, &c.* Est denique in hanc rem præclarum illud testimonium, contra quod nullus est ad tergiversandum locus, & primi libri Paralipomenon capite tertio, ubi in posteritate Salomonis, verbis nihil obscuris, recensetur Joas filius Ochozie. Id quod Matthæus explicite confirmat, inquit, *Josaphat genuit Joram, Joram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Joatham, Joatham autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam*. Generatione ergo & natura Ezechias filius erat Joseph, ac proinde Salomonis, ut Matthæus ait, & non Davidis edicto in filium deputabatur, ut asserit Philo.

Æquis igitur eos ferat, qui contra apertissima scripturæ sacræ testimonia, stirpem Salomonis in Ochozia defecisse asseverant? Sed ne hic quidem

446

Ἰδοὺ αὖτε ille Philo finem mentiendi facit. Tedit quippe & id rursus, quos scriptura filios Josaphat, fratresque Joram appellavit, eos non vero filios Josaphat, germanosque Joram, sed Nathanis posteros fuisse. Quod ut miteris, imo execreris etiam verba subscribenda sunt, quæ secundi Paralip. libri cap. 21. leguntur. Dormivit, inquit, Josaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in civitate David, regnavitque Joram filius ejus pro eo: qui habuit fratres filios Josaphat Azariam, & Jachiel, & Zachariam. & Azariam, & Michael, & Saphatiam. Omnes hi filii Josaphat regis Juda: Deditque ei pater suus multa munera argenti, & aurum, & pensiones eum civitatibus munatissimis in Juda: Regnum autem tradidit Joram, eo quod esset primogenitus. Surrexit autem Joram super regnum patris sui, cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio. Quo in loco quæ potest esse res versatio, quæ tanta interpretandi licentia, quæ tam magna comminiscendi libido, imo vero quæ tam insignis impudentia, ut eos filios Josaphat, verosque germanos Joram fuisse negemus, quos non sic modo scriptura vocat, sed reddit etiam causam, cur germanos fratres intelligi necesse sit? Joram, ait, fratres habuit filios Josaphat, ne aliunde fratres existimaret: idque etiam ne dubitare posses, iterum atque iterum repetit: Omnes hi filii Josaphat regis Juda. Deditque eis pater suus munera multa, regnum autem tradidit Joram, eo quod esset primogenitus. Quid autem illa commemorem, quæ sine omni sacro & profano testimonio, sineque ulla rationis conjectura Philo ille falsus committitur? Errat item inter filios David ex Bethsabee Davidis edictum de posteris in regnum quodam ordine successuris, a rege Joas omnes sequentes binomios trinomiosque etiam fuisse, a desolatione ad carceres Joachim 20. annos interfuisse, Mardocheum decem & octo annis ætatem hanc superasse, Michabos simul cum pontificatu etiam ducatum a domo David sobripuisse, unde inimicitias exortas, multaque alia ejusmodi quæ partim commentitia sunt, partim sacris etiam literis adversa. Quæ est quod vel in humana historia Philo ille adeo læpe delirat, ut facile dicenti ipsi credas, se in ultimo anno ætatis suæ decrepitæ libellum illam scripsisse. Scribit liquidem, anno Cyri secundo Aggeum & Zachariam prophetasse, item ob mortem Darii Hytaspis opus esse impeditum, nec adiri potuisse Cyrum, qui bello Tamyrico erat implicatus, item Cyro Assuerum Priscum Artaxerxem successisse, qui & plus, quam 12. annos imperavit, & Holofernem in Judæam miserit, item hunc duos filios habuisse, quidè imperio contenderint, sed cum alter eorum, hoc est, Darius Longimanus, victoriam fuisset consecutus, in ejus primo anno Jesum hortantibus iisdem prophetis templi ædificium aggressum. Quæ omnia falsa esse, & historicis probatis omnibus vehementer repugnantia, quis non videt? Itaque introit quid in mentem Annio venerit, ut eum librum,

qui de temporibus inscribitur, in quo multa falsa, pleraque absurda, nonnulla contra scripturam etiam dicuntur, Philoni attribuerit viro doctissimo & prudentissimo. Quis enim credit, Philonem Xerxem illum Persarum regem omnium apud Græcos celeberrimum ignorasse? Darium Hytaspis cum Dario Medo Cyri avunculo confuisse? Agerum illum, qui opus templi impeditur, patrem Longimani existimasse? Nempe in eos errores solus ipse posset incurrere, qui utriusque literaturæ & sacræ, & profanæ rudis omnino, & imperitus esset. Non ergo Philo Judæus, cujus ingenium, eruditionem, facundiam celebravit antiquitas, auctor illius libelli fuit, sed homo quispian sine ulla bona arte, sine eloquentia, sine ingenio, sine literis. Nullo certe loco Philo ille falsos pliniorum, sed ubique non modo indoctus, & indisertus, verum incultus etiam, atque inornatus loquitur.

Sed ut eo, unde digressi est, redeat oratio, cum Monarchiæ Græcæ, atque Romanæ nulli nunc publici annales extant, nullisque omnino auctores, quorum historiæ ad illiusmodi annales conveniant, & quærent, nimirum in his duabus monarchiis regule Annis nulli penitus afui futuræ sunt. Sed & in prioribus duabus monarchiis mihi sine videatur otiosa, ad omnemque usum profus inceptæ. Nam tamen Medos, ac Persas publicos annales assertos habuisse sacræ litteræ prodiderunt, (1) Babyoniis etiam publicæ auctoritatis historias fuisse, non Josephus modo testatur, sed auctores alii nobilissimi; ejusmodi tamen annalibus nos hodie caremus, omnique etiam historico, quem hocce annales secum esse certum, atque exploratum sit. Barolom fateor, quoniam valde prohibere est, auctoritate publica Chaldaeorum historiam edidisse. Metasthenem vero publicum Persarum historicum fuisse cur fatear, non video, quem res Indicæ scripsisse & in Plinio (2). & in Josepho (3) legi, res Persicæ non legi. Sed quoniam non in hoc contentions summa impendet, demus illud Anno gratis: sicut & id quoque, Ctesiam Gnidium in Persarum & rebus gestis (4), & temporibus accipiendum esse. Videbatur apud Diodorum in tertio Ctesias ipse testimonium perhibere, Græcis se veros, certosque annales Persarum, ac Medorum attulisse. Hoc igitur quoniam Ctesias de se dicit, credamus illi. Nam Lucianus Ctesiam Gnidium ait de rebus Indicis scripsisse ei, quæ nec ipse viderit, nec de alio narrante audierit: itaque fabulis esse. At donemus hæc interim, nec enim de omnibus certandum est: illud agimus, quos libros Bæti, & Metasthenis nomine inscriptos Angius protulit, eos nec Bæti esse, nec Metasthenis.

Bæti namque porro Annianum non verum esse, sed fictum, Raphael Volsterranus libro Anthropologicæ decimo quarto animadvertit. Cui Ludovicus Vives (5), pluresque alii viri doctissimi assentiunt. Quæ mihi res argumentis idoneis videtur confici posse. Primum, quod Barolus ille Annianus scribit (6), Noe præter tres primores filios, Sem, Cham, & Jæ-

(1) Est 2. 6. 10. 1. Esdr. 4. 5. & 6. cap. (2) Plin. in 6. c. 17. & in 7. c. 2.

(3) Joseph. lib. 10. ant. jud. cap. 12. & in rom. appo. lib.

(4) Ctesias Gnidi. apud Diod. nullius Persarum regis mentionem facit, Regum Medorum tantum seriem ponit, & in eo Mandonem quendam, quem historia omnes ignorant, jure ut videtur, quidem, quoniam nomen summa potius est, quam viri. (5) In 1. lib. de vitis narra. Item a pr. De trad. dis. lib. 5. & in prom. in lib. 18. de civ. Del. Faber Stap. in 1. l. Poli. Arist. lib. 2. (6) Lib. 3.

& Japhet, plures alios post diluvium genuisse: quod sacris litteris videtur esse contrarium. *Tres isti*, inquit (1), *filiis sunt Noe, & ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram*. Non ergo alii filii Noe fuerunt, qui colonias orbis terrarum præcipuas, Noe iubente, constituerint (2). Refert deinde (3), cum Noe ebrius jaceret, Cham illius virilia comprehendisse, ac tacite submurmurando carmine magico patri illudentem, sterilem eum perinde, ac castratum effecisse. Scribit præterea (4), Noe in Italiam venisse, naturaliumque, & divinarum libros conscriptos Italiam reliquisse: eundem quoque Noe Janum illum extitisse, qui primus in Italia imperavit. Item Nemrod magis studuisse paci, religionique deorum, quam opulentia, ideoque translatum a diis subito non comparuisse. Quæ commentitia esse omnia facile ostenderem, nisi quod plus etiam nimio hujus voluminis magnitudo crevit. Item ait, hunc ipsum Nemrod Assyriam, Medum, & Magogum in Asiam misisse, qui regna condiderint Assyrium, Medum, & Magogum. At hi cum essent filii Japhet, vel patre, vel avo præcipiente, credibilis est colonias deduxisse: vel certe, ut Genesios capite undecimo dicitur, Is ipse Deus qui divisit linguas eorum in Babel, inde dispersit eos super faciem cunctarum regionum. Præterea narrat (5), Semiramidem Babylonem urbem maximam ex oppido fecisse, & magis illam ædificasse, quam ampliassse. At verius e contrario Berossus apud Josephum, in primo contra Apionem Alexandrinum libro, scriptores Græcos reprehendit, qui falso tradiderint, a Semiramide Babylonem ædificatam, & mira opera ab illi circa hanc fuisse constructa. Ad hæc Berossus Annianus prodit (6), Cenchrem Ægypti regem Hebræorum magia in mari perivisse. Quod utique nullo esset modo a Josepho prætermisissum, qui cum Hebrææ gentis antiquitatem adversum Græcos conaretur ostendere (7), nullum aut prius aut antiquius expressum testimonium potuit Berossi præferre, quam ex tertio libro Chaldaeorum, ubi Nabuchodonosorem scripsit templum Judæorum, civitatemque vastasse. Berossus insuper Annianus nullam nec aperte, nec obscure Abrahami mentionem facit. At Berossus ille veros, ut Josephus auctor est (8), Abrahami implice meminit his verbis: *Post diluvium autem decima ætate, apud Chaldaeos erat quidam justitia cultor, vir magnus & syderalis scientie peritus*. Præterea Berossus Sennacherib regis Assyriorum gesta commemoravit, quemadmodum Josephus (9), Hieronymusque (10) testantur. At in Beroso Anniano nulla Sennacherib commemoratio est. Præterea fictus ille Berossus in Ascate decimo octavo Assyriorum rege finem historiarum suarum facit, post quem tamen viginti alii reges usque ad Sardanapalum Babylonis imperarunt. Sed hos tamen Berossus non omisit, quin eos etiam annumeravit, qui Nabuchodonosoro Nabonassar filio usque ad Cýrum in imperio Babylonico successere, ut Josephus contra Apionem libro primo, Divusque Hieronymus in Dani. 5. cap. affirmant. Atque Metasthenes Annianus, cum

triginta octo Assyriorum reges a Saturno ad Sardanapalum numerasset, tempusque etiam regni cuiusque eorum subjecisset; in his omnibus se Berossum sequi, atque adeo ejus se verba exscribere testatur.

Nec vero dici potest, libellum istum de antiquitatibus fragmentum esse Berossi, non integrum opus, quoniam vel Annianus ipse nobis tamquam integrum opusculum venditavit. Manethon quoque Annianus aperte dicit, se inde historiam exordiri, ubi finem historiarum suarum fecit. Ita in supplemento Manethon decem & octo regibus Berossi quatuordecim alios adjecit, quos si a Beroso accepisset, nullo pacto inficiaretur. Fictus est ergo Berossus iste Annianus, non mancus. Quid quod apud auctores veteres Berossus non Ægyptiorum, non Lybicorum, non Celtiberorum, non Italarum, non Germanorum, sed Chaldaeorum scripsit historiam? Annianus vero ille æque horum omnium regnorum historicum se præbet. Nullum certe probatum auctorem invenies, qui Berossus, nisi in rebus Chaldaicis testem exciter veritatis. Atqui, si auctor gravissimus res alias scripsisset, sine dubio in eis ab aliquo vel Hebræo, vel Græco, vel Latino auctore aliquando citaretur. Sed nascio an Berossus istum satis fuisset nulla argumentatione conficere. Res quippe ita priscae memoriae prodit, ut licet falsas intelligere per tui animi conjecturam possis, arguere tamen per illarum vetustatem nimiam non possis. In rebus enim ejusmodi quo quisque improbius est, eo majorem habet fingendi licentiam, adeo ut de libris quidem toris, & auctoribus, quemadmodum ait Fabius, mentiator turo, quia inveniri, qui nunquam fuerit, non possunt: de rebus autem ipsis vel tenuissime mentiator, quia nulli testes produci queunt, qui non sint pueri, si contra veteritimos proferantur. Qua in re cum Episcopus quidam nostras deprehensus esset sæpe peccasse; eos enim auctores citarat interdum, quos nulla unquam habuit ætas, eas res olim gestas scripserat, quas nulli homines ediderunt; respondit, referre nihil, in historia sic anahiter omnino sentias, quod omnia essent ambigua, nisi quæ sacris litteris continerentur. Indigna quidem Episcopo, eoque Theologo sententia. Nam rusticus homo & vanus si hæc dicat, non est mirum. Sed ut eo revertamur unde discessimus, facilius dico esse, Berossus istum Anolianum contemnere, quam refellerre. Nam viris doctis ipsa libelli lectio satis magna persuasio est, indoctis persuadere nihil attinet. Suo Beroso fruamur licet. Quem solum de temporibus inscriptionum quarundam, per annos quadringentos octoginta ante Nimum, & Phoroneum sapputasse, Annianus aut Plinium tetigisse; cum Plinius tamen nihil aliud tradat, quam Berossus usque adeo Astrologia enituisse, ut Athenienses ei ob divinas prædictiones publico in gymnasio statum inaurata lingua statuerint. Fruamur itaque, ut dixi Beroso suo, sed Plinii auctoritate non fruamur: imo ne probabili testimonio ullo quidem, aut ratione aliqua consentanea. Illa enim ridicula est, Hieronymum Berossi hujus verbis quandoque uti; quasi vero com-
mento

(1) Gen. 9. 19. (2) Omnia, quæ de antiquitate sapientia nostræ, quæ eadem Judæorum sunt, Joseph. Euseb. Augusti. disputant, vera sunt, si hæc vera sunt. (3) In 4. (4) In 5.
(5) In 5. (6) In 5. (7) 1. contra Apionem lib. (8) Lib. 1. ant. Jud. c. 15.
(9) Lib. 10. ant. Jud. cap. 1. (10) In Isa. c. 37.

mento lotus esse posset, nisi Barocus iste fictus ver-
ti Beroci quoddam verba compilasset.

Sed jam Annii Metasthenem, quam fieri potest
brevissime, explodamus. Non autem persequar er-
rata omnia, quæ in parvo volumine plura sunt.
Tantum quæ sunt majora videamus. Scribit igitur
monarchiam Persicæ reges, & tempora in hunc mo-
dum: *Balthassar interfecit, regnaverunt simul Cy-
rus, & Darius annis duobus, inde solus Cyrus duo-
bus & viginti. Filius Darii Priscus Artaxerxes As-
suerus annis viginti: ultioque interea sumpta de Sa-
bianis Tamyrica, quæ per dolam patrum tradide-
rat Tamyra, hujus duo filii Cyrus Ariabannus, &
Darius Longimanus septem mensibus pro imperio di-
micerentur, & septimo mense Longimano victoria
cessit, regnavitque annis septem & triginta. Ejus fi-
lius Darius Nobis annis decem & novem, magnus
Artaxerxes Darius Mémnon annis quinquaginta quin-
que, Artabazdes Orbis sex & viginti, nostra etate
Arses annis quatuor, Darius ultimus sex. Hos quo-
que reges, & tempora eodem ordine, eisdemque
poëe verbis, Philo Anni notavit, ut eundem fuisse
utriusque fabulæ artificem suspiceris, vel potius
intelligas. Hoc solum addit Philo, videlicet ex
Hebræorum officina, Assuerum illum Nabuchodo-
nosorem esse, cujus res gestas Judith scribit histo-
ria. Illud autem in primis rogo, equis ille est
Priscus Artaxerxes Assuerus, qui patrem habet
Darium, patrum Cyrum, qui Cyro in imperio
succedit, qui viginti annos regnavit, qui & Na-
buchodonosor fuit, cujus exercitum, Principem-
que militiæ Holofernem molier una deturbaverit,
qui denique duos filios sortitus est, Cyrum Artab-
annum, & Darium Longimanum? Sane Camby-
sen respondent esse. Id namque Metasthenes paulo
ante scripserat, Cyrum, & Darium sex annos prius,
quam Babylonem caperent, bellum Tamyre regi-
næ illaturos, regnum Persicum Cambyli filio re-
gnasse. Id etiam historicorum omnium consensio-
ne proditum est, Cambysem statim a Cyro Persa-
rum imperium tenuisse. Assuerus ergo ille idem,
qui & Cambyles fuit. At vero quæ in præco As-
suero sive adjuncta, sive antecedentia, consequen-
tiæque ponuntur, adeo sunt a Cambyse aliena,
ut etiam contraria esse videantur.*

Primum enim Darius Cambylis pater non fuit,
sed Cyrus. Id quod non Herodotus modo, Joso-
phus, Hieronymus, sed universi Scriptores Græci,
Latinique testantur. Cujus omnino rei illud quoque
argumentum est, quod Cyri parenti Cambyles no-
men erat, ut historici uno ore dixerunt omnes. Da-
rius autem nullam majorem habuit, qui Cambyles
vocaretur. Consentaneum est ergo, Cambysem fi-
lium Cyri fuisse, non Darii. Præterea, si Camby-
les Darii filius fuit, certe Dario mortuo in regnum
apris successisset: at Dario mortuo Cyrus solus
Persis, ac Medis vigintiduo annis imperavit,
& etiam Metasthenes, & Philo confessi sunt. Non
ergo Darii filius Cambyles fuit, sed Cyri, cui in
imperio successit. Præterea, cum Monarchia a
Medis in Persas per Cyrum fuerit translata, eco-
no pacto verisimile sit, filium Darii Medi in
Monarchiam successisse, filium Cyri Persæ non
successisse? Sed quid ego demens eam rem conor ar-
gumentis demonstrare, quæ cum ex historiæ fide

pendent, historicis omnibus consentientibus memo-
riæ prodita sit? Nihil profecto necessarium est, contra
eam ratione pugnare, quem omnium & ecclesiasticorum,
& profanorum auctoritas vincit. Simile est,
quod deinde subjicit: Cyrum patrum fuisse hujus
Assueri. Fuerunt igitur Cyrus Persæ, ac Darius Me-
dos germani fratres, quod cum ratione etiam pugnet.
Atque auctores universi alios parentes Darii Medo,
alios Cyro Persæ fuisse scribunt. Quod rursus tertio
loco addit, Assuerum ipsum viginti annos imperasse,
illud historiis item omnibus adversum est: Apparet
autem in hoc esse confictum, ut historia libri Ju-
dith sub isto scripta videatur: id quod Eusebius in
chronicis magis refert, quam sequitur. Traditio
quippe Hebræorum est, quæ nec idoneo testimonio,
nec probabili ratione consistit. Josephum sane repri-
gat, qui libro Judaicæ antiquæ undeclimo, capite
secundo, Cambysem ait septimo anno regni sui mor-
tem oppetiisse. Sed & Eusebius Cambyli octo so-
lum annos imperii tribuit, Herodotus vero septem
annos & menses quinque. At Nabuchodonosor, qui
in libro Judith commemoratur, phars etiam, quam
23. annos imperavit, ut cap. 2. habes. Non ergo
Cambyles Nabuchodonosor ille fuit. Præterea om-
nes historiæ prodant & Cambysem, & Cyrum,
cui ille in regno successit, reges Medorum, Persa-
rumque fuisse. At Nabuchodonosor libri Judith
nusquam aut Medorum, aut Persarum rex, sed
ubique & Assyriorum fuisse, & regnasse in Nini-
ve civitate magnæ dicitur.

Ad hæc si Cambyles Mediarum rex erat, uti vero
erat, quomodo Nabuchodonosor ille fuit, qui Arpha-
xat regem Medarum obtinuit? Nempè quamvis fin-
gere nostro arbitratu libeat id, quod Philo Annios
facit, Arphaxat factiōnis Tamyricæ fautorem As-
syrios, Medos, ac Persas ad desertionem compul-
sisse, at non proinde tamen regem eum Medorum
scriptura appellare. Pari etiam ratione Persarum
Assyriorumque rex Arphaxat ille vocetur. Quid?
Quod Nabuchodonosor tamen etiam rex Assyriorum
fuisse dicitur, cum Arphaxat regem Medorum su-
peravit. Quale ergo Philonis commentum est, Ar-
phaxat cum Persis ac Mediis Assyrios quoque ad
desertionem compulsi? Præterea, Arphaxat ille,
contra quem Nabuchodonosor depugnavit, civita-
tem Mediarum florentissimam condidit, cui nomen
Ecbatani, ut Jos. 1. capite legitur. At civi-
tas hæc multis ante Cambysem annis erat ædifica-
ta, a Diace videlicet, quædam Medorum regis,
quemadmodum Eusebius testatur in chronicis,
itemque in primo libro Herodotus. Nec excidit
mibi scripsisse in tertio Diodorum: Ecbatana ante
Semitamidem condita, in quibus regnum quoque
illa ædificavit: Plinio vero in 6. c. 14. Seleuci
ædificium esse. Verum, quoniam non confuto,
sed casu in hujus rei mentionem incidit, satisfac-
ciam utrique quasi præmissis quam brevissime.
Diodorus primum sepe & multum in historia pu-
gatur. Eandem certe habuit, ut ceteri Græci,
mentiendi libidinem. Quid enim levius in men-
tiendo, quam Græciæ regio vana, & ad omnem
impulsam mobilis? Nisi forte Diodorum defendit
titulus libri ejus, qui nunc unus extat, de anti-
quorum fabulosis gestis inscriptus, qui quoniam in-
scriptioni suæ ipse responder, neminem fallit.

Quod

Quod enim promiserat, idem exolvit. Nam quod Plinius in præmio totius operis asserit, Diodorum apud Græcos primum desisse rugari, id facile ex orationis Plinianæ contextu intelligitur non ad historiarum falsitatem, sed ad inscriptionum vanitatem pertinere. Græci enim auctores innates ventosæque inscriptiones libris suis passim præponebant. At Diodorus, ut Plinius ibi refert, librum suum nullo levi vanoque indice invidiosum fecit, ut priores, sed bibliothecæ historiarum inscripsit. Non ergo Diodori nos urgebit auctoritas, si quæ de Semiramidis magnificentia, & in Ecbatani extructa regia Græcis fabulis decantata sunt, ea ipse vel retulerit, vel etiam fuerit secutus. Plinius vero iis, qui ubes præclaras condiderunt, nobilitandis sæpe fallitur.

Sed ad rem. Cum Alphaxar eum, qui Ecbatana ædificavit, ante Canbysem fuisse certum exploratumque sit, fieri non potest, ut Canbyles Nabuchodonosor ille intelligatur, qui ab Alphaxar Ecbatanarum conditore victoriam reportavit. Præterea, Ninive tempore regni Persarum a Babylonis vallata fuerat, ut Nahum var cinatio indicat. Nec Persis monarchiam occupantibus regem proprium hæc civitas habuit. At Nabuchodonosor, cujus in libro Judith mentio est, regnabat in Ninive civitate magna, non igitur quæ Judith historia refert, ea sub Canbyse, sed, ut vere Carion sentit, ante Persarum imperium gesta sunt. Nec, ut ab hac sententia discedam, Achioris me verba movent, quæ cap. 5. referuntur. Quoniam ante insignem illam captivitatem Babylonicam afflixit aliquoties Dominus omne semen Israel, & tradidit eos in manus diripientium nunc Ægyptiorum, nunc Syrorum, nunc Assyriorum, nunc Moabitum, & Armonitarum, donec tandem projecit eos a facie sua. Quia vero in varias regiones captivi adducti sunt, sed brevi tempore reduxit eos Dominus in terram suam, idcirco in libro Regum ejusmodi minus celebres captivitates silentio præmuntur. Nam & Judic. c. 18. ejusdem captivitatis mentio fit, quæ Cajetanus vere, ut ego sentio, dicit in libro Regum prætermittam. *Non enim, ait, omnia scripta sunt.* Non itaque Achior de captivitate illa insigni Babylonica loquitur, sed de alia quæpiam. Judith porro ætate templum Hierosolymitanum non erat eversum, nec civitas ipsa vastata. *Iterum, ait, possident Hierusalem, ubi sunt sancta sanctorum.* At regnante Canbyse & eversum templum erat, & nondum civitas instaurata. Manet igitur, ea, quæ ipsius Judith narrat historia, non esse ad Canbylen referenda. Merito igitur Assuerum istum præscum Artaxerxem negant ullum fuisse quidam: quoniam re vera, qualem Metasthenes Philoque describunt, nullus fuit. Qui etiam si fuisset, si a Cyro statim imperavit, Longimani profecto parens non fuisset. Ecquis enim dubitet, post Cyri & Canbylis regnum Darium Hytaspis Persarum dominationem adeptum, cui Xerxes filius in imperio successerit? Nimirum id Herodotus, Justinus, Orosius, cæterique scriptores profani tradiderunt, atque universi etiam veteres ecclesiastici Josephus, Clemens, Africanus, Hippolytus, Eusebius, Hieronymus. Hieronymus certe eam rem non tamquam dubiam & incertam, sed tamquam perspi-

cuam atque constantem prodidit in Danielis caput septimum, inquiens: *Tres ordines, qui erant in ore bestie, quidam tres reges post Cyrum fuisse Persarum autumant, & quæ illis sunt nomina, recitant. Nos vero cum post Cyrum, qui regnavit annis triginta, sciamus, apud Persas regnasse Cambyses filium ejus, & fratres Magos, & deinceps Darium, cujus secundo anno capsum est ædificari templum in Hierusalem: quintum, Xerxem filium Darii: sextum, Artabanum; septimum, Artaxerxem Longimanum: octavum, Xerxem: nonum, Sogdianum: decimum, Darium Nothum: undecimum, Artaxerxem Memnonem: duodecimum, Artaxerxem Ochum: tertiumdecimum, Arsen Ochii filium: quartumdecimum, Darium Arsanis filium, qui ab Alexandro superatus est: quomodo tres reges Persarum fuisse dicimus?* Hieronymus.

Sane si in Regum Persarum serie aut fratres Magos, aut Artabanum, aut secundum Xerxem sive Thucydides, seu quicumque alius historiis præterierit, nihil mirum esse debet: quoniam illi vel brevissimo tempore de imperio cum aliis contenderunt. At Darium Hytaspis, & Xerxem filium ejus, qui potentissimus rex atque distissimus adversum Græciam innumerabilem duxit exercitum, & ea gessit, quæ Græcorum & Latinorum gentilium ac fidelium historiæ narrant; hos inquam duos tam excellentes ac præclaros reges silentio transire, extrema ignorantia, ne dicam impudentia est. Etenim hos in Persis regnasse si quis neget, nega etiam poterit, Constantinum Theodosiumque Romæ imperasse. Non enim plures gravioreque historiis hoc, quam illud affirmant. Arque Herodotus & Thucydides de his videlicet sui seculi regibus ita loquuntur, ut non res auditas, sed vilas narrare videantur. Nec si historiæ suæ Herodotus fabulas miscet, idcirco fides illi abroganda est in rebus sui temporis publicis & manifestis, in quibus nullus erat fictionis locus. Alioqui Plutarchus qui minimos quoque errores Herodoti persequutus reprehensione est, hunc, quoniam erat maximus, potissimum insectaretur. Credamus itaque potius Herodoto, Thucydidi, Justino, Orosio, Africano, Eusebio, Hieronymo, Josepho, cæterisque auctoribus probatissimis, quam Metastheni huic, non veteri & erudito, sed recenti, rudi, sine sensu, sine sapore, ignorantia, atque adeo impudenti: nempe qui polliceatur scripturum se regum Persarum tempora, ut in annalibus publicis liquido & vere digesta sunt, Reges quæque, & nomina, quam apud eos splendidiissime regnatum est: & tamen eos Reges omittat, qui in Persis magnificentissime atque amplissime regnaverunt.

Nec me fugit, Joannem Carionem operose etiam contendisse, ut inter Eusebium, Hieronymum, ac reliquos auctores graves, & Metasthenem Persam istum nulla esse repugnantia videretur. Ita in summa discordia ac dissensione pacem conciliare nititur, & quæ discrepant plurimum, ea facere ut consentiant vel maxime. Primum ergo ait Carion, Assuerum istum præscum, Darium Hytaspis intelligi oportere. Quæ una ex re totum dilce Carionem. Quid enim stultius dici potuit, quam Darium Hytaspis patrem habere Darium Medum, patrum Cy-

Cyrum, filium Longimanum? His enim attributis praeconem illum Assuerum Metasthenes commendavit. Quid autem a Dario Hystaspis alienitas, quum publico edicto vetaret, ne templum Hierosolymis insinaretur, quod Assuero illi praeco Philo Arbanus assignat? Nam causam Carione reddidit, contra Metasthenes Xerxes fuerit omisus, usque adeo ridiculus & ineptus fuit, ut non sint a me in praefatio referenda. Atque eas omnes sigillatim Jos. Vergara canonicus Tolandus, vir Graeco ac Latine linguae peritissimus in libello 8. quæst. Hispano testis accortissimus refutavit. Cujus nos opera & diligentia multum hoc loco adjuti sumus. Malumus enim, quod nos Plinius admonuit (1), mutuum omnino reddere, quum in furto deprehendi. Illud enim Biblii præceptum semper nobis probatum est, si quid ex alio discitur, minime celandum; more prave mulieris; quæ partus nothos clam supponit; quatuordecim sermonis & doctrinae parrem ingenus manifestandum. Quibus rebus demonstratis, omni luce clarius apparet, id quod hujus orationis institutum erat, Annii regulas in historiæ judicio utiles esse non posse: Quando ne ex his quidem posterioribus Chaldeorum, ac Persarum monarchiis annales illi publici relicti sunt; nec auctoris cuiuspiam monumenta, qui historiam suam ad veram, certamque eorum annalium formulam compulerit. Quocirca Josephum, Eusebium, Hieronymum, ceterosque probos fidei auctores, in Persarum aut rebus gestis, aut temporibus explodere, quod Metastheni huic, & iis, qui prætexunt, Sufanis annalibus non cohererant; magnum incertum, imo vero etiam temeritatis argumentum est. Quo loco Joannes Driedonis vehementer erravit, homo quod ad Theologiæ diligentiam pertinet, plane doctus, quoad ad historiæ humanæ cognitionem, valde rudis. Qui cum in hac Annii volumina incidisset, & Berosi Chaldei, Metasthenis Persæ, Ctesii Gnidi, Philonis Judæi, Diodori Siculi, Bibliothecæ Sufianæ, Septuaginta senlentium excitatio inani verborum sonitu illius complexuisset aures; ad Eusebii, Josephi, Hieronymi vocem oppido quam gravem obstruxit. Quanto prudentius ecclesiæ, quæ, cum Adam, Enoch, & Noe quidam illi belli producerentur, eos noluit recipere. Quoniam, ut Augustinus ait, *quo in auctoritate non essent, nimia fecit antiquitas, propter quos videbantur habenda esse suspensa, ne proferuntur falsa pro veris. Nam & proferuntur quedam, quæ ipsam esse dicuntur, ab eis, qui pro suo sensu passim, quod volunt, credunt.* Hactenus in declamo activo de Civitate libro cap. 78. Augustinus. Viro igitur prudenti, ut liber quisque sub antiquitatis nomine profertur maximo, ita maxime debet illi esse suspectus. Quam nos prudentiam secuti, Berosi hos, Metasthenisque liberos, vel nimia vetustate suspectos habereamus, etiam si nihil illi continerent, quod viris gravissimis contraveniret. Quibus rebus officitur, ut prima Annii causa, quamobrem in Persarum monarchia Josephum, Eusebiumque rejici oporteat, nullis & vanis sit. Nam altera falsissima est. Non enim aut Eusebius, aut quisquam alius pro-

batas auctor scribit, Cyrum ante dedisse licentiam Hebræis in Babylone captivis, & migrandi; quæ in Babylonia Darius ille Medus potestatem. Eusebius porro Darii Medii in chronica nequam mentitur, nec sub eo nomine, nec sub nomine Ciæxaris, quæ eum appellat Xenophon. Non ergo Eusebius scripsit, Cyrum ante interfectum esse, quum Darius Medus Babyloniæ cepisset, cum Darium secundo Medum in chronica præcenscriberet. Herodotus eodem nihil ejusmodi scripsit, quæ illi Annii impingit. Darium Hystaspis filium Eusebius, Herodotusque commemorant. Ille, ut solus, breviter regni tempora notatis, hic laus ejus, postea describens. In quibus illud testatur, Darium Hystaspis Babylonem, quæ a Persarum imperio descenderat, iterum & occasione duxisse & expugnasse. Atque hinc turpis Annii error exiit. Cuius satis audisset, Herodotum scribere, post Cui monum. Babylonem a Darii capam, existens eum de Darii Medo intellexisse, cum Darii Hystaspis filio duobus Herodotus expresse (2). Nam si Cyro semel expugnatum Babylonem primo libro dixerat. Unde in tertio ex iterum capta Darii Hystaspis potestatem affirmat, muros ejus circumcidisse, & portarum omnes amolitionem esse, quorum ventrum Cyrus fecerat prius eidem & la capam. Absit ergo nunc Annios, & dicat, Herodotum, & Eusebium somniasse. Annios ipse ut vera potius somniat, qui e duobus hominibus Darii Medo, & Darii Persarum unum facit (3), ex quo duobus Babyloniæ expugnationibus item unum. Idque prope somnientium, & sompniatum est.

Sed ais: Daniel cap. vi. post Darii Medum quatuor solum Persarum reges, & quæ ab Alexandram futuros variatissimos est (4). Non ergo quatuordecim fore, quemadmodum nos Eusebium, Hieronymumque secuti fuisse diximus. Hujus argumenti ratio Tertullianum in eo libro, quem contra Judæos scripsit, videtur impellisse, ut inter Darii Medum, & Alexandrum quatuor duosque Persarum reges intermedios poneret, Artaxersem, Ochum, qui & Cyrus, Argum deique, ac Darii ultimum, qui & Melas nominatus est. In quam errorem Nicetas Litanus, licet a Hieronymo admonitus, videtur prudensque incurrit. Hebræorum somnia sequens, qui historiæ humanæ penitus sint ignari. Quodiam nulla externi regni monumenta in lingua sua habent, nec alios aut Persarum, aut Græcorum reges agnoscentes, nisi quos scriptura commemorat. Quod quæ parum perspicuum, hi Judæi in eam, etiam scripturarum explicatione sequuntur, quæ in intelligentia, & si Gentium, ignorantur historiæ, ex his, & certe nullo modo haberi potest. Ita Hebræi antiquos hanc historiæ versant, & id, quod probare non possunt, fingere conantur. Quorum erroris scriptio est, omnisque opinio ad eam speciem, inagoced, ac scriptura sacra interpretanda, in iis præsertim locis, quæ res externas spectant attingunt, gestant, appropinquat sequuntur. Rectius igitur variisque Hieronymus quatuor illum regem, quam Propheta commemorat, & Xer-

(1) In præm. (2) In fin. l. 3. (3) In philon. suum. (4) Dan. 9. & 11. ubi hoc 4. reges ait fuisse Cyrum, Cambysen, Assuerum maritum Esber, & Darii filium Assueri, quem Alexander, ut inquit, debellavit. Darii autem iste postremus, juxta horum sententiam, Longimanus intelligitur, sub quo ajunt templum edificatum.

rem Darii Hyaspis filium fuisse intelligit : zalem enim hunc Ethnicorum historiæ narrant , qualem Propheta describit . Quod autem Daniel , quatuor Persarum regibus enumeratis , novem , qui fuere post Xerxem , prætermiserit , hoc non solum contra eos , sed contra Metasthenem Annii , Philonemque etiam facit . Non autem curæ fuit , ut Hieronymus ait , Spiritu prophetali historiæ ordinem sequi , sed præclara quæque perstringere . Ac si quis prophetarum transitiones diligenter acimadverteret , invenire multa intermedia frequentissimo pertransiri : quæ si ex vatum silentio nunquam fuisset judicabit , in magno eum errore necesse est , & multarum rerum ignorantie versari . Hoc vero loco peculiaris causa fuit , cur in rege Persarum Xerxe spiritus prophetæ subsisteret . In eo siquidem Persarum monarchia maxime adversum Græcos ominuit , adeo ut ab innumerabili exercitus multitudine Græcia vel brevi momento vastanda atque exanimanda videretur . Itaque repente Danieli Alexander Græcus offensus est , qui non solum Græcos posset a Persis eripere , sed de Persis etiam triumphare . Sed de regulis Annii , earumque regularum exemplis , ac de tota demum Annii censura satis , ut arbitror , diligenter disputatum est . Quid igitur ? (Nam hoc dicit fortasse aliquis) nulla via ratioque erit , quæ veraces historicos a fallacibus distinguere atque internoscere valeamus ? Erit nempe , & multiplex etiam erit .

Prima lex ex hominum probitate integritateque sumitur . Quæ omnino res locum habet , cum quæ narrant historiæ , ea vel ipsi se vidisse testantur , vel ab his , qui viderant , accepisse . Quæ sunt pleraque in epistolis Ambrosii , Cypriani , Hieronymi , Augustini , in libris quoque hujus de civitate Dei , in dialogis Gregorii , breviter in omnibus fere Doctorem ecclesiæ probatissimorum scriptis : in quibus mendacium suspicari , quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint , periculum est . Magnis quippe præclarisque virtutibus viri sanctissimi atque optimi id consequi meruerunt , ut in rebus ejusmodi , quas vel spectasse se , vel ab aliis fide dignis , qui spectarint , se audisse testati sunt , fides omnino illis habeatur . Quæ in re Erasmus Roterodamus , alique juniores quidam sæpe ac licenter errantur . Quid enim liberius , licentius , immoderatus dici potuit , quam Hieronymum asserentem , Matthæi evangelium Hebraicum describendi sibi copiam fuisse , in eo virum gravissimum sanctissimumque mentiri ? Jure itaque piis hominibus nimis hæc quorundam juniorum liberiorque licentia displicuit , jure etiam in crimen vocata est . Hæc autem prima lex in profanis quoque auctoribus locum habet . Quædam enim Julius Cæsar , quædam Sveronius , quædam Cornelius Tacitus , quædam Plutarchus , quædam Plinius narrant , quæ auctores ipsi partim oculis aspexerunt , partim acceperunt ab his , qui ea præsentis aspexerant . In hisce vero auctoribus tamen pietatem , absolutaque virtutis officia spectare non licet , licet tamen probitatem quandam bonitatemque naturæ . Quidam enim eorum aut veritatis amore inducti , aut ingenui pudori verecundia utque adeo a mendacio

abhorrerent , ut jam pendendum forte sit , historicos gentium quosdam veraciores fuisse , quam ætiosos . Dolenter hoc dico potius , quam contemnitose , multo a Laetio Lærentio , vias Philosophorum scriptas , quam a Christianis vias Sanctorum , longeque incorruptas & integras Sveronium res Cæsarum exposuisse , quam exposcerent Catholici , non res dico Imperatorum , sed Martyrum , Virginitatem , & Confessorum . Illi enim in probis aut Philosophis , aut Principibus nec vitia , nec suspiciones vitiorum tacent , in improbis vero etiam colorem virtutum produunt . Nostri autem plerique vel affectibus inserviunt , vel de industria quoque ita multa confingunt , ut eorum me nimirum non solum pudeat , sed etiam tædeat . Hos enim intelligo ecclesiæ Christi cum nihil utilitatis attulisse , tum incommodationis plurimum . Nominibus parco , quoniam hujus loci judicium morum etiam est , & non eruditionis tantum , in qua liberior potest esse censura . Nam quæ morum est , hæc debet profecto esse & in vivos cautiore , & in mortuos reverentior . Certum est autem , qui fide & fallaciter historiæ ecclesiasticæ scribunt , eos viros bonos atque symmetricos esse non posse , totamque eorum narrationem infentam esse aut ad quæstum , aut ad errorem quorum alterum factum est , alterum perniciosum . Justissima est Ludovici (1) querela de historiis quibusdam in ecclesia confectis . Prudenter ille (ane a graviter eos arguit , qui pietatis loco duxerint mendaciam pro religione fingere . Id quod & maxime periculosum est , & minime necessarium . Mendaci quippe homini ne verum quidem credere solemus . Quamobrem qui falsis atque mendacibus scriptis mentes mortalium concitare ad Divorum cultum voluerit , hi nihil mihi aliud videntur egisse , quam ut veris propter falsa adimatur fides , & quæ severe ab auctoribus plane veracibus edita sunt , ea etiam revocentur in dubium .

In Herodoti lucubratione rebus fideis & adumbratis quidem loci plurimum sunt . Verum inscriptione ipsa ille præmonuit , non esse in eo libro historiæ rationem ad vivum resecandam . Musas videlicet inscripsit , quibus fabulæ interdum concessæ sunt , ut audientium animos jucundius & suavius allectent , quod severitate narrationis non perinde alloquerentur . Xenophon , qui , ut Fabius ait (2) , magis inter Philosophos , quam inter historicos reddendus est , optimi & absolutissimi Principis formam in Cyro perfectam conatur effingere . Itaque non est ab eo expectandum , qualisnam Cyrus re vera fuerit , Rex licet excellens & eximius , sed qualis futurus sit in Republica Imperator , si ad normam exemplaris exactissimi componatur (3) . At in historia Christiana , quæ tota , ut diximus , non voluptate , sed veritate perpenditur , quorum attinet historiæ nomen commentis fabulisque prætereunda ? Quasi vero sancti Dei homines nostris mendaciis egeant , qui tam multa vera pro Christo gesserunt , ut falsa quæcumvis licet erodiarum simulationis artificio composita , ut veris non sint , quoniam inutilia sunt tamen , tanquam ignavi milites oneri sint magis , quam auxilio . Herorum porro nostrarum res vere gessit , sicuti ego existimo .

(1) De traden. disciplin. lib. 3. (2) Lib. 10. c. 3. (3) Cicero ad Quint. fratrem : Cyros ille , inquit , a Xenophonte , non ad historiam fidem scriptus , sed ad effigiem justissimi imperii .

timus, non solum amplius magnificæque fuerunt, sed et multo etiam majores quam fama feruntur. Neque eorum qui facere, virtus tanta habenda est, quantum eam verbis extollere potuerunt nostri: sed tanta potius, ut & præclara ingenia rebus ipsis, & ingenilis præclaris verba quoque deessent. Sed domi quidam affectui suo nimium indulgent, & ea scribunt, quæ animus scribentis distat, non veritas, tales Divos quandoque nobis exhibent, quales Divi ipsi, etsi possent, esse tam non voluissent. Equis enim credat, Divum Franciscum pediculos semel excussus in se ipsum solum esse immittere? Quod ad sanctitatem viri scriptor pertinere putavit, equidem non puto, qui paupertatem sciam viro sanctissimo placuisse semper, sordes nunquam. Illud item quam ridiculum? Diabolum Dominico Patri nostro semel obrepentem, a Divo esse coactum, ut lucernam haberet in manibus, quoad illa absumpta non molestiam solum, sed incredibilem dolorem etiam afferret. Non possunt hujusmodi exempla numero comprehendere, sed in his paucis pleraque alia intelliguntur, quæ Divorum clarissimorum historias obscurant. Non item decebat, veras sanctorum res gestas falsis & commentitiis fabulis contaminari. Quæ causa Gelasio fuit, ut hujus generis historias multas in concilio septuaginta Episcoporum repreharet. Ejus Pontificis verba sunt legi cognoscique dignissima: Idcirco adscribenda sunt. Gesta, inquit, Sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confessionum triumphis irradiant, quis ita esse Catholicorum dubitet, & majora eos in agonibus esse perpassos, nec suis viribus, sed Dei gratia & adiutorio universa tolerasse? Sed ideo secundum auctoritatem antiquam, vel consuetudinem singulari cautela in sancta Romana ecclesia non leguntur, quia eorum, qui scripsere nomina penitus ignorantur: & ab infidelibus aut dicta superflue, aut minus apte, quam veri ordo fuerit, scripta esse putantur: sicut cujusdam Quirici & Juliane matris ejus, sicut Georgii, aliorumque passionum hujusmodi, quæ ab hæreticis proutantur, conscriptæ: propter quod (ut dictum est) ne vel levis subsannandi oriretur occasio, in sancta Romana ecclesia non legantur. Nos tamen cum prædictæ ecclesie omnes martyres, & eorum gloriosos agones, qui Deo magis, quam hominibus noti sunt, cum omni devotione veneramus. Item viri & patrum Anthonii, Pauli, Hilari, & omnium eremitarum, quos tamen vir beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni honore suscipimus. Item actus beati Silvestri apostolicæ sedis præsulis, licet ejus, qui scripsit, non ignoremus, a multis tamen in urbe Roma catholicis legi cognovimus, & pro antiquo usu multa imitantur ecclesie. Item scripta de inventione sanctæ Crucis dominicæ, & alia scripta de inventione capitis beati Joannis Baptiste, novelle quidem relationes sunt, & nonnulli eas Catholici legunt, cum hoc ad Catholicorum manus pervenerit, ut si Pauli apostoli sententia præcedat: Omnia prope, quod bonum est tenere. Hactenus Gelasius. Quod si prophetias, quæ numinis afflatu editæ sunt, Paulus docet non spernendas quidem, sed exandas tamen: equis nos excusare jam audebit, historias humano sensu editas exploremos? Gelasius sane auctor est cum Concilio gravissimus, quod

de prophetia ab Apostolo dictum est, hoc aperte etiam in historiam quadrare. Jubet ergo imprimis Pontifex, ut eas historias nullo modo amplectamur, quæ sine certo auctoris nomine proferantur. Olen enim aut quatuordecim hominum imposturam, aut, quod Gelasius ipse ait, hæreticorum sortum. Quæ eadem omnino causa subest, ut historie illæ valde etiam inspiciose sint, quæ tamen auctoris cuiuspiam nomen præ se ferunt, sed quis ille qualisve sit, obscurum & incertum est: cuiusmodi ante hos paucos dies quorundam fabulæ prodire, quarum & auctores, & loca adeo longo intervallo distant, ut amentiantur illi, non possit inveniri: an hæc sint, addubitari etiam possit. Sed bene habet, quod totum narrationis corpus commentitium apparet, ut quod Hispanorum sermone teritur, id quoque in hac re facile probes, *De luengas vias, luengas mentiras*. Sed ad Gelasium redeamus. Qui illius deinde erroris nos admonuit, in quo olim non vulgus solum, sed Gratianus etiam versatus est, ut librorum deceptus indicibus crederet, omnia, quæ Hieronymi & Augustini nominibus inscripta erant, Hieronymi Augustinique vere etiam esse. Sic librum, qui de vitis patrum inscriptus est, Hieronymi nomine vulgus circumferebat, quum paucissimas tamen patrum vitas ille scripserit, quæ & hoc loco fere a Pontifice referuntur. Gelasii itaque testimonium eorum impudentiam retinendum, qui harum rerum auctorem Hieronymum pervulgarunt, quas nemo nisi rudis atque elinguis ederet. Hujus generis fabula etiam illa est insula æque ac barbara de Nativitate sanctæ Mariæ, ad Chromatium, & Heliodorum episcopos. Hujus generis sunt alia multa, quæ & diligentissime & rectissime Erasmus refutavit. Illud etiam in his Gelasii verbis equidem animadverto, novellas revelationes (sic enim vocat) nos admirari & suspicere minime oportere. Jam enim passim non pro ecclesiæ necessitate, sed pro hominum affectu expromuntur, adeo ut in Conceptionis causa utrinque, si superis placet, revelationes vel contrariæ proferantur. Quæ res impiis quidem non levem subianandi occasionem præbet, piis vero lacrymandi. Contemnantur profecto necesse est Dei & dona & miracula, si nostris aut opinionibus, aut affectibus interserviant. Ecclesiæ igitur Christi hi vehementer incommodant, qui res Divorum præclare gestas non se putant egregie exposituros, nisi eas fictis & revelationibus & miraculis adornarint. Quæ in re nec sanctæ Virgini, nec Christo domino hominum impudentia pepercit, quin quod in aliis Divis factitavit, idem quoque in Christi & Matris historia scribenda faceret, & pro humani ingenii levitate, multa vana & ridicula comminisceretur. Cum superioribus annis Tridentino concilio interesset, e quibusdam audivi, Alyosium Lippomanum episcopum Veronensem huic malo mederi, historia de vitis sanctorum constanti ac gravi ratione edita. Sed hanc mihi adhuc videre non licuit, nec aliam quamvis, quæ mihi quidem probari possit de his, quæ venerunt in manus. Spissum sane erit opus & operosum, sed vehementer omnibus Christianis utile, si quis præstiterit dignum modo Divis, Ecclesiæ, Christo. Id quod haud dubie præstabit nemo, nisi vir probus, integer, incorruptus: ut ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in

scribendo, ut qua simulatis. Quæ cum ad probitatis integritatisque officia pertinere notum sit, miror, ob uno Suetonio servata esse omnia, a plerisque nostris omnia esse deserta. Qui autem res humanas a Divis, quorum historias scribendas sumunt, alienas fore censent, hi Divos ipsos ne homines quidem fuisse, videntur credere. Quanto sapientius Evangelistæ faciunt, qui vel in ipsis apostolis, quos eramos viri totius exemplum habituri, nec affectus naturæ imbecilliores, nec casus etiam graviores dissimulant. Divina hæc sapientia quidem Evangelistarum fuit, sed bonitas quoque integritasque naturæ, ut nihil illis in scribenda historia deesset, quod in historiarum lege vel Ethnici requisissent.

Scriptoris autem probitas & integritas (nam hoc querit aliquis) in his, qui olim fuerunt, licet aliquando in scriptis ipsis eluceat, sed fama & gravi atque frequenti præteritorum hominum testimonio cognoscitur. Sunt enim, ut dixi, in profanis auctoribus non pauci, quorum ingenitas & verecundia sic hominum sermone celebrata est, ut nemo illos unquam mendaces, & in fingendo impudentes existimaverit. Quales sunt Cæsar, Val. Max. Terentius Varro, Livius, Cornelius Tacitus, Seneca, Ammianus Marcellinus, Eutropius, Flavius Vopiscus, Paulus Diaconus, Lucius Florus, Polybius, Dionysius Halicarnassensis, Julius Capitolinus, Cornelius Nepos, Strabo, alique plures, Latini præsertim auctores. Nam Græcorum fides majori ex parte facta ac debilitata est. Religiosus est Thucydides, & ut Josephus ait, inter omnes Græcos historicos in primis scrupulosus. Appianus Alexandrinus, Græcus licet auctor, sed quoniam hostem & civem Romanæ bella memorie mandavit, in alienis rebus mendax non fuit, futuros in suis, si Græcorum morem & ingenium sequeretur. Quorum iustitia & varietas impudentis est auctor, postquam centare cum Latinis de imperio, de rebus gestis, de doctrinæ veritate inceperant. Latinus siquidem fulgor & gloria Græcæ claritatem obscuravit, & adeo Græcorum perstrinxit oculos, ut vel Plutarchus, scriptor atqueque verax, in rebus Græcorum illustrandis & cæcitate & fingere interdum etiam videatur. Quod tam in opere de viris illustribus Græcorum, & Romanorum, tum in parallelis Ludovicus Vives animadvertit. At vero in nostris, hoc est, ecclesiasticis facillime est ratio virtutis & bonæ fidei cognoscenda. Optimos enim quosque apud nos non solum humanus sermo atque existimatio colit, verum etiam ecclesiæ decretum in concilio caelestium collocat. Hos itaque mendacis impudentisque arguere, quemadmodum supra diximus, impietatis etiam, non modo temeritatis argumentum est. Cum his ego sanctis iussis, viris Egesippum, Paulum Orosium, aliosque nonnullos ecclesiæ historicos annumerandos censeo, qui a me brevitatis causa prætereuntur. Non enim hic bibliothecas excutimus, sed genera degustamus: ne quis negligentia nos infuset, si illos non laudando, aut vituperando transimus. Sed ais: Crispus Sallustius in perditis omnino moribus veridicus historiarum scriptor est habitus. Sane quidem. At cum Sallustium objicis, hominem objicis, in quo si non honestatis pudor, at infamiae ejus timor

fuit, quam Romani cum primis declinarunt, nemendaces, quemadmodum Græci, in historiis haberentur. Deinde non mihi Sallustius videtur vitis caruisse & gratiæ & similitatis. Certe cum de Cicerone scribit, multa silentio præterit, quæ libentissime in aliorum gratiam retulisset. Sed hæc duo vitia cum historicorum fere omnium communia sunt, tum quorundam quasi propria. In quibus Paulus Jovius est in quamlibet partem nimis odio & amore, gratia & similitate. Et quoniam pecuniam amabat, in historia quoque scribenda pecuniæ servus fuit. Postremo aliud est dicere, viros bonos veraces esse omnes, aliud improbos omnes esse mendaces. Illud nos diximus, hoc non diximus. Quamquam nescio quo modo sit, ut nusquam securus animus nisi in viri boni testimonio conquiescat. Ac officio veritas ad eam conjuncta est, ut in homine vitioso esse illa fortasse possit, sed esse tamen credi vix possit. Quæ causa Chaldeis Ægyptiisque fuit quæmorem non alios historiæ auctores approbarent, nisi qui sacerdotio fungerentur, quod sanctos religiososque viros mentituros esse nullo modo existimarent. Homo inquit (1), ex Judeis quidam sacerdos venit: non decipiet vos. Verum de prima ad Historiam dijudicandam regula hæc dicta sint.

Lex vero secunda in historiæ judicio sancitur, ut eos historicos reliquos anteaquam, qui ingenti severitati quandam prudentiam adjunxerunt & ad eligendum & ad judicandum. Quæ lex in his rebus locum habet, quas res neque scriptores ipsi sunt intui, nec a viris fide dignis, qui viderint, audierint. Quo in genere est operæ pretium levitatem eorum recordari, qui multiscularum more quod nimis miseri volunt, hoc facile credunt. Nam & ætas nostra sacerdotem vidit, cui persuasissimum esset, nihil omnino esse falsum, quod semel typis fuisset excusum. Non enim, ut aiebat, tantum facinus Reipub. administris commissuros, ut non solum divulgari mendacia fingerent, sed suo etiam communicarent privilegio, quo illa tutius mentes mortalium pervagarentur. Quo sane argumento permotus animus induxit credere, ab Amadiso, & Clariano res eas vere gestas, quæ in illorum libris commentitiis referuntur. At vero quantum illa adversum Reipublicæ administratos ratio valeat, non est hujus loci, temporisque disserere. Certe hoc ego pro me ipso & animi sensu, ac dolore pronuncio, magna Ecclesiæ calamitate, atque pernicie id solum in libris vulgandis præcaveri, ne erroribus fidei adversis aspersi sint; ne sint moribus exitiales, non item. Nec de fabulis illis potissimum excrucior, quas modo dixi, quamvis inceditis, & nihil omnino conferentibus, non dico ad bene, beateque vivendum, se ne ad recte quidem de rebus humanis sentiendum. Quid enim conferant meræ ac vanæ nugæ ab hominibus otiosis fictæ, a corruptis ingentibus versatæ? Sed acerbissimus est dolor, & vix omnia consolabilis, quod cum quidam (utinam tam prudenter, quam ferventer) incommodum hoc rejicere, ac devitate cupiunt, non pro fabulis veras, & graves historias edunt, id quod esset plebi utilissimum; sed libros mysteriorum ecclesiæ plenos;

a qui-

quibus arcendi profani erant: id quod est, mea quidem sententia, pessimum, eo vero magis, quo vulgus eos libellos securius legit, quia probatos non videt modo a civili magistratu, verum etiam ab iis, qui doctrinæ censores sunt in Christi Republica definiti. Sed hæc alias, nunc quod instat, apertus.

Miseranda sane hominis ignorantia potius quam ludenda, qui usque adeo aut bonus, aut stultus erat, ut omni narrationi statim crederet, si modo esset literis prodita. Verum invenias alios non pari inscitia quidem, sed imprudentia pene pauci, qui veritatem rerum non inde petunt, ubi ea residere sit solita, sed ex iis, in quibus raro est eam invenire, nempe ex dissipatis, pervagantibusque rumoribus. Quæ res plerumque iis accidit, qui sunt inconstanti, levique natura. Nam homines graves, atque severi non solent inanem vulgi sermonem accipere. Quamquam negare non possumus, vires aliquando gravissimas, in divorum præsertim prodigiis describendis, sparsos rumores & excipisse, & scriptis etiam ad posterum retulisse. Quæ in re, ut mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certe vulgo indoluerunt: quod vulgus sentiebat non tantum ea facile miracula credere, sed impense etiam flagitare. Itaque signa nonnulla, & prodigia sancti quoque memoræ prodiderant, non quo ea libenter credidissent, sed ne desse fidelium votis viderentur. Id vero eo magis sibi licere existimant, quod intellexerant, auctoribus nobilissimis placuisse, veram historiarum legem esse, ea scribere, quæ vulgo vera haberentur. Nec ego hic libri illius auctorem excuso, qui speculum exemplorum inscribitur: nec historiarum etiam ejus, quæ *Legenda aurea* nominatur. In illo enim miraculorum monstra sæpius, quam vera miracula legas: hanc homo scripsit ferreæ oris, plumbei cordis, animi certe parum severi, & prudentis. Veteres excuso & sanctos & eruditos viros: quorum & libros & nomina volentem adscribere pudet me ac religio vetaret, nisi contra vereretur, ut mea hæc taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damarent, quæ non intelligerent, aut errore vario circum sanctorum omnium historias vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri operæ pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt: & indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent: nec semper intendunt animum, & nonnunquam falluntur, adeo, ut Cicero *Demosthenes* dormire, *Horatio* verum *Homerus* quandoque ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de *Beda* atque *Gregorio* jure fortasse ac vere dicere possum. Quorum ille in historia Anglorum, hic in dialogis quædam miracula scribunt vulgo jactata & credita, quæ hujus præsentis sæculi Aristarchi incerta esse censuerunt. Equidem historias illas probarem magis, si auctores, juxta præfixitam normam, seve-

riatū iudicii curam in eligendo majorem adjuvissent. Sed quoniam modestè, & circumspecto iudicio de tantis viciis pronuntiandum est, ne in his quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possit arguere, quamvis historiarum ecclesiasticarum revocare ad severiora iudicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probati legentibus, quam multa reprobatæ malo. De *Vincensio Bellovacensi*. (1) & *Divo Antonino* liberius iudico, quorum uterque non tam dedit operam, ut res veras certasque describeret, quam ne nihil omnino præteriret, quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur. Ita ad historiam unamquemque existimandam, momentumque suo ponderandam non aurificum statira, sed ne populari quidem trutinæ usi sunt. Quamobrem boni licet ac minus fallaces viri, quia tamen nec auctores eorū, a quibus suos exscripsere libros, diligenter examinant, nec res iustis libratis ponderibus memoratim prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. Historicus autem, qui Theologiæ decreto probandus erit, nec omnes *Isidorus* lectione etiam indignas excutiet, nec aulicis fabulis accommodabit operam, ne prius lecta audaciter describat, quam ea prudenti accuratæque iudicio expendat ac seligat. Sed in secundæ regulæ explicationem diximus satis.

Tertia regula sit. Si cui historico auctoritatem ecclesiæ tribuit, hic dubio procul dignus est, cui nos etiam auctoritatem adjungamus. Contra verò, cui ecclesiæ derogavit fidem, ei quoque nos libere ac merito derogabimus. *Gelasius* porro historiarum de vitis *Antonii*, *Pauli*, *Hilarionis*, ac ceterorum eremitarum, quas tamen *Hieronymus* scripsit, cum omni honore suscepit. Acta rursus beati *Silvestri*, licet non pari veneratione, sed inscripsit tamen. *Collaudavimus* *Orosium*: *Eusebii* chronica, hoc est, de temporibus, quantum animi coniectura colligo, non rejicit.

Rejecit *Itinerarii Clementis* libros octo, acta *Andree*, *Philippi*, *Petri*, *Thomæ* nominibus falso edita, librum de infantia *Salvatoris*, alterum item de ejusdem nativitate, librum *Pistoris*, acta *Theclæ* & *Pauli*, quæ *Epiphanius* usurat interdum, revelationem *Pauli*, librum, qui *Mariz* transitus inscribitur, libellos de penitentia *Adæ*, *Origenis*, *Cypriani*, epistolam *Jesu ad Abagarum*, passionem *Georgii* ac *Quirici* & *Julitæ* & historiam demum *Eusebii Pamphili* (2). In qua refellenda *Gelasius* magna, ut mihi quidem videtur, prudentia est usus. Nam quod *Rhenanus* dixit, verba hæc postrema *Gelasii* non esse, sed esse potius ab alio quopiam adjecta, hoc insolenter, rustice, imperitèque dixit. Principio quippe pontifex ad hunc modum censuerat: *Chronicon Eusebii Cæsariensis*, atque ejusdem historia ecclesiastica libros, quamvis in primo narrationis sue libro separavit, & in laudibus atque excusatione *Origenis* schismatici unum conscripsit librum, propter verum tamen singularem meritum usquequaque non dicimus revocandas. Postea vero

Q

sic

(1) Non te fallas, quod *Gelasius Vincensii* laboriosum opus commendavit. Mendosi enim sunt plerique codices. Nam correcti, & emendati *Juvenci* habent, non *Vincensii*. Aliqui *Gelasius*, qui multis sæculis *Vincensio* prior fuit, professus est cap. fuisse, non judex. (2) *Hieron.* ad *Leodem* de infis. fil. Caveat, inquit, omnia apocrypha. Et si quando ea non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse, quorum istius præstantur.

sic consert: *Historia Eusebii Pampbili apocrypha*. Quæ duz sententiæ cum contrariæ non sint, tum sunt etiam verissimæ, & nimis quam graviter ac severe latæ. Cor autem Gelasius historiam Eusebii apocrypham pronunciarit, causæ sunt sane plures atque vehementes. Primum in primo libro refert Eusebius epistolam Jesu ad Abgarum scriptam, quam Gelasius eadem distinctione explodit. Fuit etiam altera causa Gelasio, quam ob rem historiam Eusebii apocrypham definierit, quod multa ibi Clementis Alexandrini testimonio confirmantur, cujus opuscula eadem distinctione apocrypha judicata sunt. Præterea & librum sextum Eusebii texuit in laudam & excusationem Origenis. Cum autem & discipuli Origenis magnas in ecclesia tragœdias excitassent, & Origenes ipse tamquam schismaticus, deque fidei catholicæ via sæpe deflectens, fuisset ecclesiæ judicio condemnatus, jure illius historia resellitur, qui Origenem non solum immodice prædicat, sed ad cælum, perinde ut si pater esset ecclesiæ, extollit.

Præterea, in synodi septimæ actione quinta, cum Inconomachi pro se Eusebium tellem excitassent, & lecta etiam esset ejusdem epistola, ubi Ario consentiebat, Tharasis rogavit, *Recipimus hoc?* Sacra vero synodus dixit: *Nequaquam*. Hic reliquis est nobis majore odio persequendus. Et legati Adriani Papæ dixerunt: *Ipsa lectio indicat, quod Arianorum sententiam sapiat. Habet enim ante lectus Eusebii liber & alias blasphemias, quas synodus audire respuit*. Sanctissimus patriarcha dixit: *Libros istius rejiciamus*. Sancta synodus dixit: *Rejicimus & anathematizamus*. Et actione rursus sexta Epiphanius respondens testimonio Eusebii, *Eusebius, inquit, ab istis intestem advocatus, qui tamen ab omni catholica ecclesia Ariane hæreseos defensor esse cognoscitur, quemadmodum in commentariis suis & omnibus a se editis libris manifestum fit*. Et posterius: *Quis fidelium, ait, in ecclesia dubitat? Eusebium Pampbili in reprobum sensum tradidit Arii placitis consensisse? Nam cunctis historiis suis libellis Filium creaturam vocat, submissum, secundo loco adorandum*. Id postquam ex multis libris Eusebii probavit, tandem asserit, Eusebium duplicis animi fuisse, inconstanterque synodo subscripsisse. Nusquam enim aut librorum suorum errores depulit, aut apologiam pro se fecit: cum tamen Arios non obscure testaretur, se sententiæ suæ Eusebium habere studiosum ac fautorem (1). Et Hierony. ad Pammachium & Oceanum, *Ecclesiasticam, inquit, pulchre Eusebius historiam texit, sed impietatis Arii apertissimus propugnator est*. Et ad Ctesiphontem, *Eusebium Cæsariensem, ait, Arianum fuisse, nemo est qui nesciat*. In primo certe ecclesiasticæ historiæ suæ libro (2), filium dicit paternæ voluntatis executorem, qui post patrem omnium sit causa & origo. Item, cum illum psalmi versiculum attulisset (3), ipse, dixit & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt: subjicit: *Quibus verbis propheta patrem inducit factorum, tanquam universalem principem regali suo nutu præcipientem: Sermonem vero*

Dei illi secundum addit, non alium ab eo, qui inter nos prædicatur, paternis jussionibus obsecundantem. Et capite secundo primum affirmat, patri filium in omnium officio administrasse: deinde patris minister in omnibus bonis fuisse, ait. Merito ergo Gelasius Pontifex historiæ Eusebii Cæsariensis auctoritatem ademit. Quid? An non etiam absurdum est, ut qui infidelis Ecclesiæ fuerit, ei fidem Ecclesia in rebus ecclesiasticis habeat? Experimus sane, hæreticos sectæ suæ non dogma solum ac præcepta, sed res etiam gestas accommodare: Imo vero torquere atque adeo fingere, ut sectam undique & comprobasse, & ornasse videantur. Hinc enim, quemadmodum supra diximus, Constantinum finxit Eusebius ab Eusebio Nicomediensi baptizatum, quo Arianorum factioni majorem & fidem & auctoritatem adjungeret. Hinc etiam, cum in synodi Nicænæ mentionem incidit, dogma fidei, quo damnatus est Arios astute dissimulavit, in Palchatis quæstionem repente digressus. Sed ne Arii quidem unquam in historia sua meminit, callide hominis memoria præteriens, quem synodi auctoritate obrutus laudare non est ausus, amicitia lege restrictus noluit vituperare. Quæ eadem omnino causæ subsunt, ut historiæ Carionis omnes Christiani fideles explodant. Quosdam enim summos Pontifices, viros quidem optimos, illius lacerat & cruentat oratio: quosdam vero Imperatores Germanos commendat, & illustrat, qui Ecclesiæ Romanæ peruelles inimicique fuere. Itaque ex anguibus leonem agnosces, hoc est, ex laude & viuperatione Lutherani. Quanquam Carionem Lutheri erroribus adhærisse, non est opus conjecturis suadere. Multis quippe in locis aperte ille se prodit. Quocirca mirum est, cur ejus historiæ non sit cum cæteris hæreticorum libris ab ecclesiæ iudicibus explota, cum plerique tamen eam securi legant, nulla propterea nota atque animadversione præmoniti (4).

Sed ad Eusebium revertamur. In ejus historiæ ecclesiasticæ satis Gelasius ostendit, cætera sibi ac concilio placuisse, dum quædam displicuisse commouit. Itaque si fibulam Abgari, lausque Origenis ab Eusebio demeres, digna ejus historia esset, cui fides omnino haberetur: præsertim si in ecclesiæ contra Arium pugna, non Ario, sed ab ecclesiâ stetit. Ac de ecclesiasticæ historiæ libris hæcenus. Nam in chronicis admiranda sunt hominis diligentia, magnus omnino labor, varia & pene incredibili lectio, ac grave promus in lectio-nis varietate iudicium. Nec ideo, an quisquam alius inter ecclesiæ sive Latines, seu Græcos aut Orientales, quamvis summa vi, ope, atque opera eriteretur, præstantiora nobis postea temporum monumenta relinquere. Tametsi desiderantium incuria adeo multis locis vitiosa sunt, ut dici nec animi dolore non queat. Sed ne illi quidem, quæ illi Eusebius refert, vera sunt omnia; quæ reperias a iura, quæ jure ac vere reprehendis. Custodiunt illi est, quod eundem scribit fuisse Sennacherib, qui temporibus Ezechie Hierocitiam obsedit, & Salmanassar, qui Samariam ceperat. Id quod divinis literis esse contrarium, Hieron. in Italicæ 26.

caput

(1) Vide epist. Arii ad Euseb. Nicomediens. Epist. hujus initium est Schedulz;

(2) Cap. 3. Muscula inscripta. (3) Psalm. 32. 9.

(4) Post scripta hæc, Carionis historiæ Paulus II. conda-

caput adocuit. Atque Tobiaz cap. 1. Salmanassar dicitur fuisse pater Sennacherib. At nihil est, ut ille ait, omni ex parte beatus. In opere, ut ita dicam, immenso raro peccasse felicissimum fuit. Verum de Eusebio hæc satis.

Sozomenus sequitur, de cujus nos fide & auctoritate dicere Divus Gregorius cogit, qui historiam illius duobus præcipue causis improbavit. Una, quod sæpe in ea mentitus sit. Altera, quod Theodorum immodice extulerit, quem constat & hæreticum fuisse, & in quinta synodo ab ecclesia damnatum. Equidem Sozomeni mendacia non excuso; græcus namque fuit, & natio hæc, ut diximus, est, fuitque semper ad mentiendum promptula. Atqui in novem ecclesiasticæ historiarum libris, quos ante hos paucos dies Malculo interprete accepimus, nihil tale Sozomenus scribit, quale secundo loco illi Gregorius objicit (1). Tantum ait, Theodorum discipulum Libanii fuisse, ad quem prolapsus Chrysostomus epistolam dederit, qui etiam postea episcopus Mopsuestias fuerit constitutus. Andreas certe in concilio Florentino, ubi per ecclesia Latina respondet, hujus historici testimonium non solum usurpat, sed etiam probat. Cum enim Imperator Palæologus interrogasset, num congruum esset, ut synodus historiarum auctoritate niteretur, Andreas illi respondit, ad res gestas cognoscendas synodum historia uti debere. Tum Imperator, *Historiam illam, ita, in nostra religione debemus suscipere, quam majores nostri probaverunt, aliam vero minime.* Cui Andreas, *De Romanorum, inquit, aut Græcorum, aut regum bello historia nequaquam in synodo uti debemus: sed cum historia hæc scilicet Hermii Sozomeni, ecclesiastica sit, in quo omnium synodorum acta & patrum sanctorum defensiones explicantur, cur ei credendum non est?* Hæcenus in concilio Florentino sessione 7. Non videtur itaque hoc concilium fidem Sozomeno abrogasse, sed habuisse. Sed huic argumento responsam facile atque expeditum est.

Illi vero alteri non video quemadmodum responderi possit, nisi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt, aut memoria lapsum, pro Theodoro Sozomenum scripsisse. Nam Theodoretæ verba illa sunt, quæ Gregorius retulit Libro quippe historiarum suarum quinto, c. 27. Theodorum istum doctorem præclarum fuisse scribit. Ex cap. 40. *Morsur, inquit, Theodorus episcopus Mopsuestias, cum omnium ecclesiarum doctor, tum hereticæ cohortis perfugator.* Theodoretus ergo erat eo nomine damnandus, qui & revera ob hanc causam damnatus est in quinta synodo generali, action. 5. can. 13. & 14. At Theodorus can. 12. Meruit etiam Theodoretus ea ex causa damnari, quod impie adversum Cyrillum, & primam Ephesinam synodum scripsit, duodecimque Cyrilli capita reprehendit, quæ rectam fidem continebant. Nec vero de Theodoro deperare quispiam debet. Nam, ut Bessarion in oratione, quam pro unionem apud patres Florentiæ habuit, affirmat, suum postea cognovit errorem: &

in concilio Chalcedonensi palmodiam recantavit. Verum ut hæc cumque habeant, illiusmodi errantium patrocinia historiarum elevat & auctoritatem & fidem. Quo mihi nomine, ut cætera omittam, Socratis scolastici minus historia placet. Etenim & Origenis ipse quoque patronus est, & Nestorium excusat, & Cyrillum mordet, & Alexandrum vellicat, & in refectione presbyteri poenitentiarum homouianorum innocentiam infamat (2). De tertia vero regula in historiarum judicio servanda hætenus. Ac perspicua sunt hæc quidem, & in vulgari prudentia sita. Nam in quibus animi quædam major vis, acriorque in judicando prudentia est, ii sine hisce regulis, exacuendo illam ingenii aciem vera diligunt, reijcientque contraria. Mihi sane aliquando & verum ipsum in scribentis sinceritate, candoreque relucet, & mendaciam contra auctoris quidam angor, & caliditas patefaciunt. Sincera, mihi crede, veritas est, & si animum repurgatum invenerit, ipsa per se recte insinuat (3). Falsitas circuitiones quærit, & anfractus, seque verborum ambitu sollicitè circumdat, ac protigit. Atque etiam cum in historiarum ratione quidquemque deceat, considero, facile intelligo, historicos non solum falsos, sed imprudenter res quasdam memoriarum prodidisse. Quis enim vel mediocriter prudens ab Apostoli Thomæ, Joannisque Evangelistæ persona illa non videat abhorre, quæ in rebus eorum gestis referuntur, ut aut ille injurie vindictam expetierit; aut hic rupta veste, suumque ipsius caput tundens equum acceperit: ex ecclesia, quantum potuerit, properaverit, & senex adolescentem juveniliter fuerit infectus (4). Non itaque prudentibus, & ingeniosis judicandi præcepta diligenter elaborata dedimus, sed ut dicitur, crassa, pinguique minerva rudioribus. Nec vero adeo stultus ego sum, ut exillimem in has formulas omnia historiarum judicia conclusa, & comprehensa. Sed si quæ fuerunt præscribenda formulæ, hæc videntur potissimum consentaneæ, convenientesque fuisse.

CAPUT POSTREMUM

In quo 15. 16. 17. & 18. argumenta capite sermo proposita refelluntur.

Quamquam ex his, quæ capite superiore diximus, argumentorum eorum refutatio apparet, quæ 15. loco 16. 17. & 18. sita sunt; sed ordine tamen refutanda sunt singula, ut scholæ etiam minoris Theologis morigeremur.

RESPON. AD 15. Et in 15. argumento quidem Philonis primum auctoritas quaeritur. Quæ sane magna fuit, sed breviarium illud temporum Philonis non fuit, nec libellos alter de antiquitatibus, quem constat ejusdem esse farinæ.

Josephi vero in historia fidem non Romani modo principes, sed viri quoque ecclesiæ celebraverunt. Egesippus bonus in primis auctor, vir probatus fidei, ac gravis omnino historicus, Josephum egregie laudat (5): quod ad historiarum auctoritatem pertinet

Q 2

(1) Lib. 8. c. 2. (2) Lib. 6. c. 12. & 13. & Lib. 7. c. 45. Lib. 7. c. 32. & 34. Lib. eod. c. 13. 14. 15. & 34. ib. 1. cap. 5. & 6. lib. 5. c. 19. (3) Euseb. in Phœnissis, Veritatis suevit esse oratio simplex, vasis non egebat, siquidem ipsa per se congruit. At sermo iniquus, quia per se fit morbidus, medicamina exquisita deposcit. (4) Euseb. 1. 3. c. 23. (5) In prom. l. 5. de excid. Hierosol.

rinet quidem, nam quod ad religionem, confortem eum facit perfidiae Judaeorum. Hieronymus (1) non dubitat locum illi inter ecclesiae scriptores dare, atque adeo ejus de rebus gestis monumenta inter ecclesiasticas historias recensere. Eusebius Caesariensis (2), Sozomenus (3), Nicephorus (4), ut alios omittam, miris modis Iosephi historiam commendant. Quin & Iosephus ipse historiam suam gravibus probabilibusque rationibus commendavit (5). Quae non minorem faciunt fidem, quam si eadem ab Hieronymo, aut alio quopiam auctore posita fuissent.

At terpenis penam nimium crasse interpretatur, vim ligni scientiae boni, & mali falsam, fictitiamque commemorat: Herodiadem scribit non Philippi, sed Herodis (6) uxorem fuisse, qui Herodis quoque Tetrarchae frater erat: templum in secundo anno regni Darii dicitur esse perfectum: seniorum lamentationes, cum templi veteris amplitudinem recordantur, non ad novum fundatum, sed ad jam consummatum referre; aliaque deum aliis partim scriptorae sacrae, partim veris aliis ac probatis historiis adversa (7). Plane ait: non infior. Sed errores suere ignorantis, non mendacia fallentis. Neque equum est paucis & maculis labem toti narrationi corpori aspergere. Egregius itaque historice Iosephus fuit, quemadmodum Evangelippus affirmat, & rerum indagini, sobrietati que sermonum attentus. Quod vero in temporibus notandis eum quidam reprehendunt, id jure, an injuria faciant, non facile dixerim. Equidem ejusmodi errata indectis, negligentibusque libris prompae, ac libenter assigno.

Julii porro Africani quinque de temporibus volumina in manus nostras non venerunt. Quare de ejus historiae fide ipsi per nos judicare non possumus. Sed extat Gelasii praedictum, quod in argumento obiectum est, idque sequi Theologos oportet de rebus ejusmodi judicatos. *Opuscula*, inquit, *Tertulliani, sive Africani apocrypha*. Quo in loco an Julium Africanum voluerit Gelasius improbare, non satis expeditum est. Primum enim do Julio Africano nullus veterum malam opinionem habuit. Eusebius vero, & Hieronymus obique ejus de rebus gestis testimonia colunt. Nec Julius hic est in fidei doctrina reprehensus. Nam quod historiam Sufanae fidei esse credidit, in eo virorum doctissimorum errorem secutus est. Atqui ob peccatum unum, cujus vel probabilis exculatio est, omnia Julii opuscula a Gelasio damnari, non fit mihi profecto verosimile. Eadem quippe culpa, si culpa fuit, Julio fuit cum Doctoribus Ecclesiae communis. Vix enim reperies quonquam, qui non in aliquo errarit. Deinde, quorsum Gelasius, quasi nihil interesset, utrum hic, an ille damnetur, in eam formam censeat? *Opuscula Tertulliani, sive Africani apocrypha*. Atque si duo auctores illi essent nominibus, reque etiam ipsa differentes, more suo Gelasius utrinque sigillatim opera condemnasset. Cum autem Tertullianum, sive Africanum una comprehensione notat, non est existimandus auctoris di-

versos, sed eundem intellexisse. Mihi sane hujusmodi conjecturae suspicionem afferunt, locum esse corruptum, ut alia in hoc capite pleraque; & particulam, *sive*, scriptorum vitio additam. Legendum itaque esse, *Opuscula Tertulliani Africani apocrypha*. Nisi forte Africani cognomen quidam Tertulliano impertiebant: quocirca in eum modum sententiam Gelasius tulerit, ut sive nomine proprio, seu cognomine a quolibet vocaretur, intelligeremus esse damnatum.

Reliqui sunt Eusebius, & Sozomenus, quorum auctoritas quintadecima tandem argumentatione urgebatur. Verum de his auctoribus quid senserim, quid censuerim, capite superiore habes.

RESPON. AD 16. In quintodecimo argue me nullus scrupulus obiectus est, qui non fuerit excusatus. In sextodecimo autem Innocentii decretum primum obijcitur. Sed ille, si ecclesiae monumenta probat, non statim gentilium historiae improbat. Sunt haec, sicut, usui Ecclesiastici fori, litiumque vulgare parum aptae; quamvis & in hanc usum possint esse aliquando utiles; sed quibus in locis, & questionibus, quoniam a praesenti instituto alienum est, non est operae pretium dicere. In sacrum vero literarum expositione, quod in capite hujus libri secundo fuisse diximus, historiae profanae multum omnino valent. Quamobrem si quaestio circa divinas literas incidat, & concilia, & ceteri ecclesiastici indices ejusmodi historias negligere nec debent, nec vero possunt. Nec his solum scripturae usibus gentium historiae accommodantur. Quia sunt alias Theologos necessariae, quemadmodum & nobis ante explicatum est, & sequentibus quoque libris explicabitur. Andreas porro in synodo Florentina nihil aliud docet, nisi Graecorum, aut Romanorum bella cognoscere nequaquam ad synodum pertinere. Poterat dicere, Trojanorum, aut etiam Florentinorum. Nam Graecorum, ac Romanorum bella quaedam cognita utilissima sunt prophetarum vaticinationibus explicandis. Sed haec facillima sunt: cetera persequamur. Quae & ipsa post ea, quae retro differimus, nihil difficultatis habent.

RESPON. AD 17. ET 18. Sane in responsionem decimi septimi argumenti ne verbum quidem unum adjiciendum censeo, quippe quod, nisi ego fallor, in cap. 6. accurate est ac diligenter expeditum. Duodeviginti ergo idemque postremum, quam brevissime potero, expediā, quo jam sit tandem hujus loci finis.

Duo igitur argumentorum genera Theologos viciunt. Unum est certum, alterum probabile. De utriusque proximo libro est latius disserendum. Nunc in pauca restringam. Non est necesse, Theologos certa semper principia sumat. Ex incertis, probabilibusque modo, argumentationes aliquando conficit, non ad vicendum quidem, sed ad persuadendum idonea. Scitatus vero Theologus ille erit, qui in omni suo syllogismo res necessarias velit rebus quoque necessariis addicere. Sunt enim nonnulla adeo implicata, & abscura, ut prudentiae theologiae sit non ea de-

(1) De visis illustr. (2) Euseb. l. 3. eccl. hist. c. 9. (3) Sozom. lib. 1. c. 1. (4) Niceph. lib. 2. c. 38. (5) Lib. 16. ant. c. 7 & in An. l. cont. App. Alex. l. 1. ant. c. 3. Lib. 16. ant. c. 9. (6) Cyprian. ant. c. 1. (7) Lib. 1. col. App. lib. 12. ant. c. 3. & 4. & 6. c. contraria refutatur.

ea demonstrare velle, sed socrere, non patientius illustrare, sed utcumque expedire.

In huiusmodi itaque argumentorum genere si quis humana fide probabiliter usus fuerit, falli nimirum aliquando poterit, reprehendi sine iniuria non poterit. Atque etiam, quemadmodum supra statimus, quodam ita certo humana fides tradit, ut ea in debium vertere stultitiae sit argumentum vel certissimum. Hæc si in usum suum Theologus vindicavit, nihil fallax, nihil imbecillum, ineptumque conficiet, sed rem veram, firmam, rationisque tum humanæ, tum etiam divini consentaneam. Verum ab his historiæ partibus, quæ sunt expositæ, quemadmodum docetur argumentum, satis expositum videtur. Omnia igitur argumenta theologica manere a fontibus decem, dictum est in

primo libro. In decem autem sequentibus libris, cuiusmodi argumenta e singulis locis erui possint, ostensum est. Quæ dicta sunt fortasse longius, quam instituta causa postulabat: sed brevius certe, quam res tantas posse a me dici existimarem. In historiæ humanæ auctoritate explicanda, fateor, magna mihi longitudo orationis fuit. Sed nullas e locis Theologicis erat, ubi aut latior occurreret differendi materia, aut me oporteret magis coram, diligentia, industria elaborare. Quod etsi mihi præstiti, quam rei magnitudo desiderabat, non tamen frustra elaboravi. Admonere enim reliquos potui, ut accuratius scribant, & res vel meliores addant, vel supervacuas detrahant, vel disperse, & diffuse dictas angustius, & contractius astringant: breviter, si quid vorant rectius istis, candidi impertiant.

Finis Libri Undecimi.

DE LOCORUM USU IN SCHOLASTICA DISPUTATIONE, LIBER DUODECIMUS.

In Librum Duodecimum Proemium.

Ratrem Franciscum Victoria, Lector optime, cum quem spiritum theologicæ præceptorem Hispania Dei singulari munere accepit, solium dicere audiui, postquam ab illius schola discessi, se ingenio meo quidem egregie delectari, sed id vere-

ri, ne huius excellentia quadam elatus, & exultans immoderate jactarer, & grandior effectus, non late modo, & libere ingrederer, sed temere etiam, ac licenter præceptoris vestigia conculcarem. Audierat enim, me opinionem ipsius unam, & item alteram non probasse. Vellem autem de nobis ea vere dicerentur, quæ ille pro nimia sua in filium indulgentia dicebat. Sed si minus imitatione tantam ingeni præstantiam consequi possumus, voluntate certe proxime accedimus, magistrumque copiamus exprimere. Nihilum si doctrinam meam approbet quispiam, quæ utinam eruditorum opinione digna esset, si in rerum iudicio prudentiam, quæ utinam esset digna nostro cognomine, si orationis cultum, quem elegantiorē adhibere soleo, quam consueverunt Scholastici in libris suis: in hoc sumus rosi, prudentes, & facundi, quo viros hunc rosi earum omnium docem optimam sequimur, atque ejus præceptis, monitisque parempti. Quod vero ad animi moderationem attinet, quam vir in me modestissimus desiderabat, in eo dedi operam, ut timorem illius ego fallerem. Effecerim, an non, alii incorruptis iudicabunt. Sane si quæ in me temeritatis culpa est, viz eam excusatione alicujus rei tegere, & adumbrare possum, qui sciam, parum ingentiam valere quamlibet excellens, & eximium posse, nisi prudentis intelligentiæ freno, & definiti animi moderationis gubernetur. Quanquam illos probare non soleo, qui velut sacramento rogati, vel

etiam superstitione constricti, ut Fabii verbis utar, nefas docant a suscepta semel persuasione discedere. Theologo nihil est necesse in cuiusquam jurare leges. Majores enim est opus atque præstantius, ad quod ipse tendit, quam ut magistri debeat vestigiis semper insistere, si quidem est futurus Theologicæ laude perfectus. Memini de præceptore meo ipso audire, cum nobis secundam secundæ partem cœpisset exponere, tanti Divi Thomæ sententiam esse faciendam ut si potior alia ratio non occurreret, sanctissimi, & doctissimi viri satis nobis esset auctoritas. Sed admonebat rursus, non oportere sancti Doctoris verba sine delectu, & examina accipere; imo vero si quid aut durius, aut improbabilius dixerit, imitatos nos ejusdem in simili se modellari, & industriam, qui nec auctoribus antiquitatis suffragio comprobatis fidem abrogat, nec in sententiam eorum, ratione in contrariam vocante, transit. Quod ego præceptum diligentissime tenui. Non enim ullam, non Divi Thomæ dico, sed ne Magistri mei opinionem quidem revocavi ad arbitrium meum: nec cordi tamen fuit jurare in verba magistri. Nam & vir erat ille natura ipsa moderatus: et cum Divo etiam Thomæ aliquando dissentit, majoremque, meo iudicio, laudem dissentiendo, quam consentiendo assequabatur: tanta erat in dissentiendo reverentia. Sed hæc hæc. Multa enim sæpe laudandi præceptoris nostri gratia dicemus. Nunc ad reliquas partes propositi operis revertamur.

De locorum usu tres libros pollicitus sum: Unum in scholastica pugna, alterum in scripturæ sacre expositione, postremum speciatim adversum fidei Christianæ singulos inimicos, Hæreticos, Paganos, Judæos, Saracenos. His enim rebus 12. 13. & 14. librum imparavi. Atque, ut ad præceptoris redeam, locorum usum in scholæ concertatione, præsertim si tractare ille voluisset, gravissimo, & copiosissime potuisset scribere. Sed quoniam nulla eius

ingenii monumenta mandata Meritis, nullum opus eruditionis, nullum doctrinæ munus extat, nos ad hujus rei scribendæ operam omne studium, curamque convertimus. Cum enim tota Theologia frugifera, & fructuosa, nec ulla pars ejus inculta, ac deserta sit, nullus steracior in ea locus est, nec uberior, quam de locorum usu & argumentis, quæ a locis Theologiæ ducuntur. Quare quantum conitari animo possum, quantum labore contendere, si scribendi hæc labor est potius, quam voluptas, tantum faciam, ut efficiam, ne cum omnia a præceptore mihi harum rerum principia suppeditata sint, ipse mihi, præceptori item meo videar defuisse. Hujus enim clarissimi viri eruditionem memoriz prodimus, atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio meritam gratiam, debitamque referimus. Quanquam postulo ab illis, qui hæc in manus sument, ut majus quiddam de magistro meo, quam quantum a me exprimi potest, suspicentur.

C A P U T I.

Quid Theologia sit, quæ ei objecta res, quis finis.

PROPOSITUM est nobis hoc libro de locorum Theologicorum usu in scholæ disputatione dicere. Id quod recte, atque ex ordine fiat, optimum fuerit initio definire, quidnam Theologia sit: quæ illius quasi subjecta materies? quis scopus, in quem Theologo studia dirigenda sint omnia. At Theologia quidem, si Græcæ vocem in Latinam vertimus, ratio est, sermoque de Deo: Omnis autem, quæ ratione & via de aliqua re suscipitur institutio, essentiam & potentias, quas vocant, ac cætera omnia vestigat, quæ illi rei sunt peculiariter ac proprie tributa. In Theologia ergo facultas quædam intelligitur, quæ Dei naturam, vim, & proprietates inquirat. Nec vero Theologo satis est, quæ Deo in se absolute conveniunt, ea facultatis suæ viribus, juribusque tribuere, nisi etiam illa vindicet, quæ Deo quasi accident in ordine ad creaturas. Dei enim notionem omni ex parte rimatur. Bipartita igitur est Theologiæ tractatio: una de Deo secundum se, altera de eodem, quia rerum est principium ac finis. Nec Theologus tamen summa & infima, divina & humana miscet, sed adeo articulate, clare, & artificiose hæc componit illis, his illa jungit, ut non modo nullam sibi vicissim obscuritatem afferant, verum etiam utraque utriusque adhibeant lumen. Quid? quod sicut solem intueri nequimus adversum, ejusque radiis acies nostra, sensusque vincitur: sic ad divinæ lucis obtutum mentis nostræ oculi hallucinantur, & caligant. Quamobrem necesse est, ut Deum sua natura invisibilem in effectis seu in umbra, in speculo, in imagine, in signis, in vestigiisque cernamus. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus, & divinitas (1). Cum vero inter omnia, quæ oculorum sensu percipimus, rationalis creatura simillima Deo sit: ad imaginem

quippe Dei factus est homo: nihil profecto invenias, in quo divina bonitas, potestas, & sapientia magis eluceant. Quare Theologiæ disciplina quamvis de Deo ipsa præcipue sit, plurimum tamen circa homines, humanaque versatur; & cum ex homine, tum ex iis, quæ Deus homini fecit, arque efficit, Divinæ naturæ cognitionem quaerit. Quod si potentiam, benignitatem, & providentiam Dei indagare, & proferre proprium theologiæ munus est, de fine, quem Deus non alium, quam seipsum hominibus comparavit, deque mediis ad hunc finem necessariis, virtutibus, legibus, gratia, incarnatione, sacramentis, longissima licet Theologi disputatione, non est ab instituto Theologiæ aliena; non solum ob eam causam, quam Divus sane Thomas gravem reddidit, ne Theologia, quæ effectrix etiam est, non modo speculatrix, manca, & immixta hac parte omissa linqueretur: sed multo magis quod ex res Dei ipsius probitatem, æquitatem, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, misericordiam, patientiam, longanimitatem insigniter, & præclare patefaciunt & illustrant. Cujus rei ignoratio causa quibusdam erroris illius fuit, ut existimarent, disciplinam hanc non esse contemplandi gratia inventam, sed agendi. At enim quibus argumentis utantur, videamus.

Primum contemplationis tractatus, inquit, longe minor est, quam actionis. Illi enim D. Thomas primam summæ suæ partem dedit, huic secundam, & tertiam, quæ voluminis magnitudine illam singulæ etiam exuperant. De fine tursum, ac mediis disputare, ad eam facultatem sine dubio pertinet, quæ aliquid molitur & agit. Nimirum non ad mentem ea, sed ad effectum referuntur. Cum ergo de fide, & mediis humanæ vitæ plurimam Theologus disputationem instituat, fieri videtur, ut Theologiæ vix non in cernendo potissimum, sed in agendo sita sit. Theologiæ insuper & divinarum scripturarum idem est finis. Nec enim finem alium disciplinæ ejusdem principia ac conclusiones habent. At divinarum omnium scripturarum finis electio est, ut Augustinus (2). Gregoriusque (3) restanter. Non ergo Theologia præcipue ad contemplandum tendit, sed ad amandum.

Præterea, quæ doctrina cujuscumque est speculatrix venatrixque naturæ, oculos maxime ad cernendum postulat, non ad agendum vires. Nec stultitiz eos arguit, qui in actione torpent, sed qui sunt in speculatione tardi. At scriptura omnis (4) a discipulis opera exigit, eosque cessatione torpentes tanquam vanos & otiosos reprehendit. Non igitur speculandi causa hæc doctrina potissime traditur, sed agendi. Ad hæc, fides in cernendo refertur; non e contrario in fidem charitas: ut ex Matth. cap. 22. & ex Apostolo 1. Corinth. 13. colligitur. Notitia ergo principiorum Theologiæ, quam notitiam fidei vocabulo accipimus, diligendi causa primum omnium fidelibus data est. Causa quippe prima, quam finalem possumus interpretari, eadem & prima & principalis est. Quod si notio principiorum doctrinæ hujus actiosa est, fides scilicet, quæ per dilectionem operatur, conficitur sane, doctrina

natio

(1) Rom. 1. 20. (2) Lib. 1. de doctr. Christi. cap. 25. & 26. (3) Hom. 10. in Exech.

(4) Matth. 7. 21. Jacob. 1. 3. Sap. 12. & aliis infinitis propemodum locis.

nam quoque ipsam ad mores primo, vitæque actionem attinere. Item si fides (speculario quædam est, non moralis disciplina, unde illud (1), *Fides sine operibus mortua est*? unde illud rursus (2), *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum*? Nam scientia salutis corporalis in praxim maxime spectat, in contemplationem non item. Quid illa (3)? *Dedit illi scientiam sanctorum. Scientia Sanctorum prudentia* (4). *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est* (5), &c. *ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, Hæc autem scripta sunt, ut credatis, & ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius* (6). *Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non servat, mendax est* (7): aliaque hujus generis sexcenta, quæ in divina passim scriptura reperiuntur. Ex quibus omnino videtur effici, Theologiam non esse speculatricem, sed effectricem: atque adeo finem ejus præcipuum non esse contemplationem, sed actionem. Id quod opinati sunt scholastici quidam Theologi in primis clari & nobiles, qui in ea re Magistrum (8) forte sequuntur, hanc disciplinam ex usu & fructu participantem. Nec intelligunt doctissimi viri (sic enim mihi modestissimum est vocare illos) alium esse finem doctrinæ, alium doctoris: vel, ut verbis differentibus rem fere eandem exprimamus, alium esse finem doctrinæ primarium, alium postremum; ut si verbi causa dicimus, vini dures esse fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergo docentis Dei, atque ea re doctrinæ quidem hujus finis est: at non primus, sed secundus. Nam & cognitio contemplatioque naturæ, ut ait eleganter Cicero, *manea quodammodo atque inchoata est, si nulla actio rerum consequatur. Vani sunt, Sapiens inquit* (9), *omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, &c. & alius item* (10). *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, &c.* Quapropter si ex fine secundo naturam disciplinæ consideres, juxta tibi physica inter actuosas numerabitur. Quid? quod finis noster primus, ut Divus Thomas verissime sentit, visio Dei est clara & manifesta? Quia vero finem illum adipiscimur mente & voluntate, & cognitione & amore; fit, non ut cognitio ex se amorem, sed ut utraque res ad visionem referatur. Quod si cognitio viz ex se non nisi ad patriæ cognitionem referenda est, quamvis illa non sit per se idonea, nisi ei effectus dilectioque jungatur; visio vero Dei, cujus fides seminarium est, contemplatio potissimum est, non effectio; sequitur Theologiam maxime speculativam esse, non practicam. Liceat enim, quando de scholæ disputatione habetur oratio, scholæ verba usurpare. Adde, quod Theologia Dei naturam, potentiam, & proprietatem inquirat. Est ergo Deus hujus scientiæ proprium objectum, atque adeo speculationis causa comparatur. Atque August. aperte docet (11), scientiam, de qua Apostol. 1. Corinth. 12. loquitur, intellectualem notionem esse & contemplationem verum æternarum. Sine dubio autem sacra doctrina sapientia est, eaque re speculativam esse constat.

Quod, ut cetera taceamus, vel Theologiæ nomen præ se fert. Quamadmodum enim non solum asserere, sed etiam addubitare stultissimum est, num Physiologia Astrologiaque speculatrices sint, an effectrices, quod nomina ipsa insigniter egregieque declarant, contemplationem rerum ingeri, non mores & actionem; tametsi Medici, Naturæ, ac ceteri, qui rebus publicis addicti & destinati sunt, otiosam naturæ astrorum notionem aspernantur & fugiunt; quæ actiosa est, eam & amplectuntur & colunt; sic ambigere, Theologia speculatrix ne sit, an effectrix, a communi etiam mediocrius intelligentia & sensu remotum est: utpote cum nihil aliud illa sit, quam ratio sermoque de Deo. Quamquam viri prudentes vacantem illam & otiosam esse nolunt, sed ad humanæ vitæ & usum, & finem accommodari. Præterea, Theologiam omnem de Deo cognitionem tradit, sive ea per naturæ lumen, seu divino solum munere & illustratione habeatur. Cum igitur speculetur quicquid de Deo cognoscere humana ingenia possunt, nimirum aut speculativa est, aut scientia de Deo nulla esse speculativa potest. Quod licet nonnulli huic argumento dederint, adeo tamen absurdum est, ut refelli non debeant. Quid? quod Theologia nostra divinæ sapientiæ quædam impressio est, quæ eadem & speculandi vim habet & agendi. Nihil igitur obstat, cur non idem lumen vultus Dei, quod signatum est super nos, utraque ostendat, & quæ contemplari oportet, & quæ agere. Sicut anima rationalis, quod formarum omnium præstantissima sit, vires quidem excellenter habet & sentiendi & vigendi, sed in ea tamen vis intelligendi prima eademque præcipua est. Nec vires illa exercet reliquas, nisi ut proprio tandem intelligentiæ munere perfungatur.

In hunc itaque modum Divus Thomas scienter ac perite dixit, Theologiam muneribus utriusque fungi, & speculandi & agendi, quamvis magis speculetur, quam agat. Non enim agit, nisi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit. Quibus rebus breviter explicatis, illa tria perspicue satis, & plane intelliguntur, quæ a principio hujus capituli exponenda suscepimus, nempe quænam sit Theologiæ propria notio ac definitio: quæ rursus illi subjecta materies, circa quam ipsa versetur: quis tandem illius finis tum primus, tum secundus. Theologia scientia est, quæ docet, quidnam natura divina sit, & quæ naturæ ejus vires ac proprietates. Deus ipse est doctrinæ huic objectum subiectumque propositum, & quasi versanda materia: his enim modis res, quam facultas qualibet mente tractandam cognoscendamque proponit, a Philosophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes & proprietates explicata: postremus autem earum rerum actio, quæ ad mores sunt, ad bene beatque vivendum necessaria. Et quidem quemalium loci Theologici habeant, vitæ moribus & actionibus accommodatum, non institui in præsentia dicere: quamvis magnus ille omnino sit, & qui nobis disserendi præstaret valde utilem copiosamque materiam. Is tantum usus, ut supra dixi, hunc mihi expediendum

(1) Jacob 3. 17. (2) Luca 1. 77. (3) Sapient. 10. (4) Provrb. 9. 10.
 (5) 2. Tim. 3. 16. (6) Joan. 20. 31. (7) 1. Joan. 2. 4. (8) 1. diff. 1.
 (9) Sap. 13. 1. (10) ad Rom. 1. 21. (11) 12. de Trinit. c. 14. & 15.

das est, quem Theologus capere e locis potest, si in scholæ disputationibus illos verset, & tractet, cum scilicet, quantum potest, tantum cognoscere curat de Deo rebusque divinis. Non autem mihi excidit, scripsisse me in libro quinto, cum de Ecclesiæ auctoritate in morum judicio dicerem, duplicem esse de rebus Theologicis questionem: unam, quæ de contemplationem attineret, alteram, quæ in moribus atque usu vitæ sita esset. Quod a quibusdam sic accipi potest, tanquam hoc, quod nunc habeo institutum, priori divertum sit. Id vero a me procul aberit. Namque aliud est locorum usum Ecclesiasten in concione docere, ubi de moribus aut hortando, aut dehortando agitur, aliud Theologum in usu locorum instituire, cum in morum questionem incidit, sive illi sit earum rerum, quas scire ad salutem est necessarium, sive earum etiam, quæ fuerint opportune. Atque concionatoribus, quemadmodum loca Theologica usurpare debeant, præscribere, id ego hoc tempore prætereundum censeo.

At quoniam questiones fidei & morum a Theologo eadem via & ratione tractantur, quum in disputationem Theologiæ veniunt, id ambigendum non est, quæ superiorum questionum præcepta fuerint, eadem ad sequentes pertinere. Hæc enim est una res prorsus, ut non differat multum inter fidei decreta & judicia morum; eaque est ex eisdem locis eademque propemodum forma tractanda. Nec vero velim, ut rursus me quispiam in tam frigida, tamque jejuna calumnia remoretur, quod Theologiam simpliciter, & absque ullo temperamento scientiam nuncuparim, quasi nescirem, Aristotelem in scientia evidentem, & claram conclusionis notitiam exigere, cujusmodi quum in principiis Theologiæ non habeat, ne in conclusionibus quidem habere potest. Pugnatur enim, rationis conclusionem dilucidam, apertam & manifestam ethici, si res, e quibus illi colligitur, obscuræ, operæ, atque involutæ sunt. Porro autem si non ut Aristoteles, ut sacri auctores, sic nos certa loquimur, quæ doctrinam hanc scientiam absolute vocarunt. Scire, Augustinus inquit (1), quemadmodum fides & pietas agitur, & contra impietatem defendatur, proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. Illud autem sine dubio munus Theologiæ proprium & officium est. Et Hieronymus, ut alios omittam, scripturæ sacræ doctrinam, quam Theologi profitentur, scientiam, sapientiamque passim appellat. Quin sacræ literæ, ubi res certa est, ibi nullo modo sciendi vocabulum reformidant. Nota sunt, (2) Scio quod redemptor meus vivis, &c. Item, (3) Scio, quod certissime regnaturus sis, &c. Item, (4) Dedit illi scientiam Sanctorum. Item (5), Scientiam Dei invenies, quia Dominus datur sapientiam, & ex ore ejus prudentia & scientia. Et Apostolus, (6) Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ. Præterea evidentiam Aristoteles in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem scientiæ vocabulum postulat. Cum igitur quæ

res in fidem ac Theologiam incident, quæ ratione in eas incident, stabiles immobilesque sint, nec in eis Theologus errare, labi, aut decipi queat, sit, ut sine perspicuitate etiam Theologia scientiæ proprie sibi appellationem vendicat. Quæ eadeus causa solet, ut disciplina hæc circa res etiam contingentes, hoc est sua natura minime necessarias, sine sui nominis impendio & jactura verberetur. Necessitatem quippe in doctrina idcirco Aristoteles requisivit, quod sine ea nec rerum, nec cognitionis stabilitas & immutabilitas appareret. At causæ vel fortuito antegressæ, harumque effectus suapte naturæ parum firma & constantia, ut sub Theologiam & fidem cadunt, non mobilia, & quæ modo huc atque illuc transferantur, sed certa immutataque perinde ac perennia manent. Quamobrem utraque Deus proprie scire dicitur, & quæ necessario eveniunt, & quæ nobis in casu & fortuna sunt posita. Rite ergo theologiæ scientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma constantia, & ut ita dicam, infallibilitas cognitionis est. Quid quod Musica & Astronomia a plerisque scientiæ nuncupantur, & tamen vix rursus aut alter celorum siderumque errantium conversiones, a quibus disciplinæ illæ hunc pendent, proprio vel instrumento vel experimento exploravit? Quin Astrologi fere juniores veterum experimenta, tanquam certa earum rerum præjudicia sequuntur, quæ ipsi tractandas, iudicandasque suscipiunt. Theologia igitur iure quoque scientia vocabitur, præsertim cum hujus doctrinæ principii accedat, ut obscuræ nobis sint cognita. Nimirum enim, si nobis perspicua ac dilucida forent, nihil secius loquæ hæc disciplina & nomen & rationem tueretur. Ac revera, si modo Aristoteles viveret, non aliud nomen inveniret, quo Theologiam aptius & congruentius appellaret. Nam fidem dicere, quæ non auctoritati proxime, sed rationi & syllogismo innititur, absurdum est. Alioqui si prior propositio certa ex fide sit, posterior autem ratione naturæ probabilis, conclusionis fides erit, non opinio. Quod plane falsum est.

Theologiam ergo, quando aliud melius non occurrat, scientiæ vocabulo nuncupemus. Firma enim & stabilis earum rerum perceptio & comprehensio est, quæ certis constantibusque principiis manifesta connexionis nectuntur. Nec enim illud vere dici potest, theologiæ consequentias probabiles & obscuras esse, non evidentes & firmas. Cujus rei argumentum ponunt minime acutum, sed in primis habes, quod si certa esset, claraque connexio, conclusiones non jam ad theologiam, sed ad fidem attinerent. Verum hæc ratio ridicula est: jure itaque a plerisque reprehenditur. Est enim facile & apertum fidei theologiæque discrimen: quod fides proxime, & ut sic dicam, immediate auctoritate innititur; Theologia vero proxime & immediate ratione. Habent enim se, quemadmodum supra dixi, fides & theologia non aliter, quam habitus principiorum, & scientia conclusionum. Et sicut naturæ lumen abique ratiocinationis medio principiorum naturalium notitiam efficit: ita lumen fidei, nullo adhibito rationis argumento, earum rerum persuasionem facit,

(1) 1a. de Trin. cap. 1. (2) Job. 19. 25. (3) 1. Reg. 29. 28.
(4) Sap. 10. 10. (5) Prov. 2. 5. (6) 1. Cor. 12. 8.

cit, quibus fideles assentimur, divina solum auctoritate nixi. Non igitur consecrationis evidentia & firmitas Theologiam tollit, sed facit: non aufert, sed infert. Quamquam sunt in hac, sicut & in aliis disciplinis, opiniones quædam rebus scitis exploratissimisque permixtæ. Ac quemadmodum doctrina physica, naturæ licet ipsa congruens & consentanea, non omnes conclusiones explorete conficit, sed quasdam probabili argumentatione suadet: sic plurima Theologus pronunciat quidem constanter, certo, fidenter, in quibusdam tamen præclare agi secum putat, si verisimile quod sit, invenerit. Nec arbitratur sese scire quod nesciat: aut perinde ut si omnia certa essent Theologiæ dogmata, nihil formidat, nihil ambigat: sed illud cavet & providet, ne universis temere assentiens, & valde cuncta asseverans, earum etiam rerum auctoritatem, quæ sunt certiores & illustriores, amittat. Sed ad rem. Cum incerta connexio est, vel altera propositio est incerta, quæ cum fidei principio sumitur conclusionis opinio erit, Theologia proprie non erit. At sive ambo syllogismi principia fidei sint, seu alterum ex fide certum, alterum ex natura evidens, conclusio ad Theologiam pertinebit: modo consecutio aut clara luce naturæ sit, aut fidei illustratione cognita. Haud enim secus, quod etsi dixi, sæpe ac sæpius dicturus sum, haud secus, inquam, ejusmodi conclusionis scientia refertur ad fidem, quam ad habitum principiorum naturales disciplinæ. Quæ quoniam ita sunt in promptu, ut res argumentatione non egeat, his omissis pergamus ad reliqua.

C A P U T II.

Quæ sint Theologiæ principia.

ENim vero cum disciplina omnis quoddam habeat fontes, quos scientiæ principia dicimus, quoddam deinde rivulos, quos quasi scientiæ fines, conclusiones appellamus: necesse est Theologo usum locorum paraturo discere ante omnia, quænam facultatis suæ causæ & principia sint, quæ effectus illis principisque connexa. Principia vero Theologiæ primum cognoscenda sunt: nam his cognitis, molto facilius extrema intelligemus. Sed, quoniam decem locorum generibus propositis adjunximus causas cujusque generis, easque res ante consiliemus, quibus cujusque vis & natura continetur: non deest fortasse, qui tractationem hanc superfluum esse contendat, imo ea etiam omnia, quæ dicere de locorum usu instituiamus. Argumentabitur enim theologiæ non alios esse fontes ac locos ipsos, quos digito etiam indicavimus: tamque aperte & clare singulorum vires & naturam explicavimus, ut facile ex quoque loco possimus, nisi sumus valde rardi, argumenta colligere. Quid? (nam & hoc dicit aliquis) nonne & ante nostram hanc artem, si modo hæc ars est, Theologi & argumenta invenerunt, & alla ex aliis noscentes rem theologicam via & ratione tractarunt? Num Divus Thomas perfectus absolutusque Theologus, si hanc theologiæ partem necessariam judicasset, eam penitus instantem omisisset? A quo non verisimile est, cum cæteræ partes Theologiæ bene descriptæ sint,

extremum actum tanquam ab inertii poeta esse neglectum. Quid igitur laborare opus est, aut in quo evigilare curas & cogitationes nostras: siquidem nihil locorum usum explicando parere tale possumus, nihil consequi, quod sit Theologis magnopere utile & necessarium? Sed non poterunt hujusmodi argutæ mentem meam, sua sede & illo dimovere. Ego enim sic mihi persuasi, sic sentio, his nostras de locis præceptiones plurimas res continere: quoquo se Theologus verterit, præsto esse, nulla disputatione excludi. Nam si ve argumentum queritur ad Theologiæ probanda dogmata firmissimum, sive ratio ad sacras litteras explicandas aptissima queritur, aut hæc res ars est, aut nulla oratio, per quam ea assequamur. Nullam vero dicere maximarum rerum artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum considerate loquentium, atque in maximis rebus errantium. Sed hæc, quibus ad locorum cognitionem & usum cohortamur, accuratius essent forsan disputanda. Quod alijs quidem libris fecimus.

Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur D. Thomas diligentissimus absolutissimisque Theologus hunc de locis tractatum dereliquerit, si tam est, quam nos dicimus, theologo necessarius. Et quidem Div. Thomas in 1. part. quest. 1. artic. 8. ad secundum, restrictè breviterque, ut solet, theologiæ locos indicavit, non omnes, sed plerisque. Quin etiam, ut homo minime ingratus illi me dedam, cui tantopere debeo, & hujus officii servitutem astringam testimonio sempiterno; Divus Thomas mihi & auctor & magister fuit hujus operis componendi. Sed ille locorum fere naturam explicuit pressè & angustè, ac suo demum modo. Non enim dilatat argumentum, sed quasi punctis, quod proponit, efficit. Rationem autem tractandi locos ipsos nec Divus Thomas, neque alius ququam, quod equidem sciam, covates est explicare. Quod idem Aristoteles in locis dialecticis fecerat, qui locos ipsos variè ac fuscè quidem complexus est, sed non ostendit, quomodo inveniendum sit, ex ipsis, neque usum eorum demonstravit, qui in hac re esset maximus & potissimus: sed usum nescio quem ad probabilium & communium argumentorum inventionem literis prodidit, quem ignorare eruditi possunt, nec magnam eruditionis iustitiam facere. Quamquam 1. Topic. lib. ambizioso forte magis, quam vere, quæ in Topicis a se traduntur, ea quatuor usus habere ipse Aristoteles iactat. Quid igitur? si Divus Thomas locorum usum silentio præterixit, persecutus nisi aliqua casus aut occupatio consiliarii ejus prævenisset; aut si non res has consilio & judicio persequi insituit; certe vel non omnia possumus omnes, vel divinus procuratoris fuit, ut priores aliquid posterioribus reliquerint, in quo elaborare quoque ipsi, & exercere utiliter non solum memoriam, sed etiam ingenium possent. Hanc igitur partem relictam exhibimus nullius adminiculis, sed, ut dicitur, Marte nostro. Nec enim quicquam de locis Theologiæ post Divum Thomam explicatum est, quod mihi probaretur de iis, quæ in manus nostras venerunt.

Quemadmodum igitur in re militari solet, ubi
dax

dox non satis esse putat militibus arma dare, sed docet, quomodo sit ipsis utendum, manus illorum aptat, componit gradus, quando fugere adversarium debeant, præcipit, quando insequi, quando fidere viribus, quando arte uti, quando ferire hostem, quando ejus ictus eludere: ducit denique in aciem, præscribit ordinem, locum assignat, de quo injussu suo non liceat eis discedere: sic mihi videor facturus, si discipulos meos & informare & instituere ad effigiem absolutæ ejusdem eruditionis volo. Nec verbis modo præfinire hæc habeo, sed arreptis etiam telis in ludicrum certamen descendere ad exemplum posterorum. Quæ tamen non ad vulnus, sed ad speciem valere videntur, non inutilia erunt tamen. Quidquid enim in his rebus ad aspectum venustum est, idem utiliter fit ad veram pugnam, si quando illa cum adversariis committatur. Quod si quis sine arte id quod artis est, efficit, permittat, obsecro, mihi, meique similibus, ut artem & præcepta adhibeamus. Sont prætæ, quibus natus & indigenitalis humor interius insulus est. Sunt, quæ nisi extrinsecus humore allapso irrigari non possunt. At differerunt Theologi nonnulli ante me valde feliciter. Primum, idem erant expeditus certisque facturi, si hoc genus exercitationum rostratum degustassent. Quamlibet ager fecundus sit, fecundiorum eum tamen faciet agricola, si diligenter & studiose colat. Sic igitur etiam ingenii magnis præditi quidam, copiam in Theologia differendi sine arte consecuti sunt; ars tamen, ut Tullius ait, est dux certior, quam natura. Aliud enim est argumenta congerere, aut potius spargere ac dissipare, aliud eadem via & artificio premere. Nam qui sciet, ubi quidque positum sit, quaque eo veniat, is etiam si quid obortum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando solus. Non itaque si nulli fuerint, qui locos artificiose digestos generationem compoterint, nulli qui partem hanc Theologiæ dissolutam divulsamque conglotinarint, & ratione constrinxerint: statim nostrum hoc opusculum supervacuum erit, imo vero eo magis necessarium doctis & ingeniosis fortasse, tardis & iudicioribus sine dubio.

Deinde non mihi videntur scholastici Theologi (sandum est enim quod sentio) admodum compoisse & ordinare disputationes Theologiæ distinctisse. Divum Thomam semper excipio, apud quem mirabilis est contextus rerum, somnis quæstionum & articulorum ordo, & compositio disciplinæ incredibilis. Adeo respondent extrema primis, media utrique, omnia omnibus. Nam de argumentorum copia quid attinet dicere? cum de infinitis prope quæstionibus in utramque partem differendi tanta illi facilitas & abundantia fuerit, ut non contra omnia semper, sicut Archelias, disputarit; & tamen, ut in omnibus rebus quicquid ex utraque parte dici posset, expresserit. Cæteri scholæ auctores perturbatione rationis atque ordinis multum opusculo peccaverunt: Magistrum videlicet secuti, in cujus quatuor sententiarum libris multa quidem lectio sanctorum apparet, & pro tempore illo haud mediocri sane eruditio. Sed præter distinctionum vocabula, in quas libri illi divisi

sunt, nihil distinctum fere videas, recteque & ordine distributum. Testimoniorum congeriem dicas potius, quam dispositionem & rationem disciplinæ. De Trinitate prima est illi disputatio. Ita prius relata, quam absoluta persequitur. Nam de iustitia & misericordia Dei in 4. sentent. quasi præteriens disputavit. De virtutibus in tertio. De viris quibusdam item in quarto. Innumera sunt ejusmodi de confuse ab illo perturbateque tractata. Quam ob rem scholasticis, qui horum vestigiis inhæserunt, consula etiam tere ac perturbata sunt omnia. Nec magistrum ego volo fraudare suo veteri nomine, magnum utique, ut ætate illa, virum, & quem jure coluerint posteri. Nec scholasticorum laudi, quam multorum seculorum firmavit opinio, detrachere quicquam volo. Sed ingenne ac libere dico, quid in illis desideretur, quidque illi præstarent homines ingenio doctrinaque præstantes, nisi differendi artem neglexissent. Nam quod spectat ad argumenti inveniendi rationem, fontes quosdam videntur etiam ignorasse: adeo nulla ex quibusdam eorum fontium argumenta proferunt. Quotus enim quisque ex traditionibus Christi & Apostolorum argumentatur? Atque ex conciliis raro, ex sacris literis non adeo frequenter, ex historia vix semel. At mea quidem sententia nemini poterit omni laude esse cumulatus Theologus, nisi & erit horum locorum omnium scientiam consecutus, & ex eis promptam, expeditumque paravit ad argumentandum usum. Nam de locorum natura & vi quidem satis fateor supra a me dictum.

Sed in eisdem nunc non frustra versabimur, cum docebimus, quisnam eorum locorum usus sit, & quemadmodum ex eis argumenta ducenda. Id quod non omnibus ita facile est, ut nec præceptis, nec exemplis nostris indigeant. Sed hæc breviter. Jam ad instituta pergamus. Ac ne plura, quæ sunt pene innumerabilia, confectæ, comprehendam brevi, quæ sint Theologiæ principia. Theologiæ naturalis & supernaturalis (hinc enim ordiendum est) facilis est & expedita distinctio. Theologiam naturalem voco Metaphysicam, ea parte, qua Dei naturam per naturæ rationes inquirunt: quæ est nobis, id est, Christianis cum philologis gentium communis. Supernaturalem autem eam dico, quæ ejusdem Dei & naturam & proprietates per principia ea investigat, quæ sunt hominibus divinis revelata. Revelationem porro Theologorum more hic accipio, quæ hominis & captum superat & ingenium. Nam Paulus (1), ea etiam, quæ naturali ratione & lumine cognoscuntur, Dei revelationi & manifestationi tribuit. Atque hæc supernaturalis Theologia propria est fidelium & Christianorum, tantæ disciplinæ cæteris melior, quanto divina auctoritas, in qua illa sustentatur, humana omni ratione prior & antiquior est. Recte igitur divus Thomas (2) docet, quod argumentari ex auctoritate est maxime proprium hujus doctrinæ, eo quod principia hujus doctrinæ per revelationem habentur: & sic oportet quod credatur auctoritati eorum, quibus revelatio facta est. Nec hoc derogat dignitati hujus doctrinæ. Nam licet locus ab auctoritate, quæ fundatur super ratione humana, sit

sic infirmiffimus : totus tamen ab auctoritate, quæ fundatur super revelatione divina, est efficacissimus. Tantum ille. Ergo quoniam omnis oratio nobis de Theologia ea, quæ est supra naturam, instituitur, ideo hujus solum principia, quæ & qualia sint, exponendum est.

1. ARG. Hoc vero ut scholæ congruenter fiat, nodos illos & proferendos, & solvendo puto, qui rem totam istam illigant & impediunt. Primus est, quod Divus Thomas paucis verbis multa peccare videtur. Unum, quod secum ipse pugnat. Modo enim ait articulos fidei esse theologiæ principia : nunc autem illa omnia, quæ in sacris literis continentur : imo aliquando aniverfa etiam, quæ sunt divinitus revelata (1) ; in quibus traditiones profecto Apostolorum sunt, quamquam in libris canonicis non inveniuntur scriptæ. Potest ne magis secum ipse pugnat? Alterum peccatum, quod cum Paulus (2) inter ea, quæ credere oportet, duo illa numeret, Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se : Divus Thomas contra docet (3), illa fidei articulis minime comprehendendi, sed a fide potius supponi. Non sunt igitur D. Thomæ hæc theologiæ principia : siquidem non sunt propositiones revelatæ, quas fide credimus, sed naturæ lumine ab hominibus cognoscuntur : ob idque fidem ipsam antecedunt, cujus decreta ea demum sunt, quæ in propriis Theologiæ principiis habere debemus. Nec Apostolo solum, sed rationi quoque illi Divus Thomas videtur adversus, quæ dilucide probat, Deum esse, proprium idemque primum censei Theologiæ principium. Est enim Deus, ut supra dixi, res huic disciplinæ propriè subjecta. Omnis autem disciplina ponit in primis, & rem sibi subjectam esse, & quid etiam res illa sit. Deum itaque esse, proprium est Theologiæ principium, quia speculatrix est. Nam quia & effectrix, illud habet principium primum, Deum esse remuneratorem inquirentium se. Tertium Divi Thomæ peccatum commune cum plerisque Theologis, quod cum plurima sint a Deo revelata, non solum iis, qui canonicos libros scripserunt, sed aliis etiam sanctis Dei hominibus, Martino, Nicolao, Benedicto, Dominico, Francisco : Fidem & Theologiam asserit non quibuslibet Dei revelationibus nisi : sed iis duntaxat, quas scripturæ sacræ auctores habuere. Constat autem, & divinam revelationem generaliter esse fidei Theologiæque rationem formalem, & fidem quibusque Dei dictis assentiri : est namque virtus, quæ Deo dicenti credit. Atque hic nobis primus in verbis quidem Divi Thomæ est. Nam secundus non modo Divi Thomam, sed ceteros fere omnes astringit.

2. ARG. Nulla enim omnino disciplina sua principia ratiocinatione probat, sed ponit : ideo enim positiones seu petitiones nuncupantur. At Theologia ea, quæ fides tenet, ratiocinatione concludit : non ergo eadem sunt hujus disciplinæ principia, quæ & fidei decreta. Quod vero Theologia fidei dogmata argumentando comprobet, multifariam suaderi potest. Primum, quia Deum esse unum, immortalem, & rerum humanarum procuratorem, & cetera ejusmodi per fidem

a Christianis accepta, claris Philosophiæ argumentis demonstramus. Tum rursus, quia Deum esse creatorem, fidei articulus est : id autem ratio quoque naturalis offendit. Adde, quod Apostolus Petrus (4) jubet non esse paratos ad reddendam rationem de ea, quæ in nobis est, spe, atque ideo de ea, quæ in nobis est, fide. Adde etiam, quod huic scientiæ attribuitur illud, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur : quod ex Div. Augustino (5) acceptum omnium Theologorum ore reritur. Si ergo rerum naturalium cognitio, ut August. ait, fidem & gignit & nutrit & roborat : nimirum ea, quæ fidei sunt, ratione naturali Theologia patefacit. Non ergo fides Theologo principia tradit, nisi sua ipse principia probet : quod ab omni prorsus disciplina alienum esse, adeo explore perceptum est & cognitum, ut non sit a me in præsentia confirmandum.

3. ARG. Tertius nodus ex verbis quoque D. Thom. (6) nectitur. Docet namque, ad fidem aliquid pertinere dupliciter : Uno modo directe, sicut ea, quæ nobis sunt principaliter a Deo tradita, alio modo indirecte, ut ea, quibus negatis consequitur aliquid fidei manifeste contrarium, ut si quis neget Samuelem esse filium Helcanæ : ex quo sequitur divinam scripturam esse falsam. Hactenus non verbis quidem eisdem, sed sensu eodem ille ait. Et rursus alio loco affirmat (7), omnia quæ sunt in sacris literis tradita, præter ea, quibus homo beatus efficitur, per accidens ad fidem spectare : ut Abraham duos filios habuisse, & David fuisse filium Isai. Quod si ejusmodi, licet in libris sacris expresse etiam conscripta sint, indirecte tamen & per accidens ad fidem attinent, non sunt profecto theologiæ principia. Nec enim cujusquam disciplinæ fundamenta fabricam illius disciplinæ ex accidenti & indirecte constituunt. Poteram & aliis argumentis hanc quæstionem implicare : sed verebatur, ne & hæc quoque lectori delicato multa nimium videretur. Atque hæc, pauca licet, urgent tamen, & nihil remittunt, ut omnia ea explanemus, quæ theologiæ initiis exponendis necessaria sunt. Expediemus itaque primum, quænam sit hujus doctrinæ ratio formalis ; deinde quæ ejus capitula germanæque principia : atque in his, quæ capitalla sint, quæ vero legitima quidem, sed secundaria tamen : postremo quæ sint extranea & aliena, hoc est, adscita & accersita ab exteris disciplinis.

Formalis ratio theologiæ, quoniam illud in primis suscepi explicandum, non est una & simplex, sed duplex & bipartita. Est namque ratio formalis rei objectæ, quia res est ; quomodo Deitas theologiæ ratio dicitur. Est item ratio rei, sit mentem ad assentiendum movet, quemadmodum veritas prima revelans theologiæ habetur ratio. Sic rationes videndi intelligimus & colorem & lucem : colorem quidem priore modo, lucem autem posteriore. Atque illam quidem vocant rationem quæ, hanc rationem sub qua. Puto nobis concedi oportere, ut scholæ verbis utamur, si quando minus occurrent Latina. Quin Latina etiam interdum relinquenda sunt, ne in scholastica disputatione

(1) 1. p. 9. 1. a. 7. & 2. p. 4. 1. ar. 8. ad 2. 2. q. 1. a. 5. ad 2. 1. p. 9. 1. a. 5. ad 2. & a. 8. ad 2.
 (2) Hebr. 11. 6. (3) 1. p. 4. 2. a. 2. & 2. 2. q. 1. ar. 5. ad 3. (4) 1. Pet. 3. 15.
 (5) 14. de Tri. sup. 1. (6) 1. p. quæst. 22. ar. 4. (7) 2. 2. q. 1. b. 1.

tatione non tam explicasse res, quam verba affecisse videamur. Quia vero de ratione formali rei huic doctrinæ subjectæ, quia res est, nulla esse potest inter viros doctos controversia; de ratione formali ex parte habitus & potentiz cognoscentis huiusmodi conclusiones statuo.

CONC. Prima est. Ratio formalis fidei non est ratio Theologiæ formalis. Nam si Theologiæ principia lumine prophetiæ cognoscerentur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, conclusiones nihilo fecius ad Theologiam pertinerent. Erat enim Christus Dominus longe omnium, quicumque fuerunt, theologiæ divinæque naturæ cognitione princeps, qui tamen sine fide conclusionibus theologiæ assentiebatur. Exigit quippe fides in ratione sua formali obscurum quiddam & invisum, cum sit substantia rerum sperandarum, & argumentum non apparentium. Theologia vero evidens quoque & clara esse potest. Nam est ratio sermoque de Deo. Atque inter prophetiam & fidem, si Divo Thomæ credimus, nonnihil interest: nec lumina sunt eadem, quibus vates ad vaticinandum, & fideles ad credendum illustrantur. At si vates illustratione sua illa theologiæ principia cognoscat, & ea, quæ consequuntur ac repugnant, ratiocinando colligat, theologus profecto erit; tamen theologiæ ejusmodi ratio formalis non fidei lumen sit, sed prophetiæ.

SECUNDA CONCLUSIO est. Esse revelatum a Deo, lumenve divinitus infusum, est ratio theologiæ formalis, sive illud lumen fidei sit, seu prophetiæ, seu gloriæ. Theologia namque supernaturalis, de qua nunc loquimur, lumen aliquod natura ipsa superius generaliter ad principia cognoscenda requirit: sed quale id in specie futurum sit, nec nomen theologiæ, nec notio propria definit. Verum quia theologi non de beatorum, sed de viatorum theologia disputant, nec querunt quid disciplinæ ipsi, sed quid naturæ nostræ consentaneum sit, idcirco fere asserunt, theologiæ principia per fidem a theologo intelligi. Lumen quippe prophetiæ, vel quoniam rarum est, generali præceptioni nihil obstat creditur; vel quoniam est, ut lumen fidei, obscurum, in lumine fidei communiter & confuse intelligitur. A qua nos consuetudine minima abhorrentes, Theologiæ nostræ principia per fidem accipi oportere sæpe dedimus.

3. CONC. Unde illa tertia conclusio nascitur, Theologiæ nostræ formalem rationem eandem ac fidei esse, tamen aliter ad assentiendum principiis movet, aliter ad assentiendum conclusioni. INis inquam, sine medio syllogismo, & ratione, huic ratione & syllogismo intermedio. Quo discrimine, ut videmus, Theologia & fides non verbis & cogitatione, sed universa re & toto genere discernuntur, utriusque ratio eadem formalis sit. Sane D. Thomas multis in locis fidei nomen, ut videtur, existimat manere latissime, idque versari in omnibus, quæ a Deo sunt dicta & revelata, sive auctoribus sacris atque canonicis, sive aliis quibuscunque divino quodam spiritu afflatis. Quod si verum est, ratio fidei formalis longe etiam lateque patet, ut non solum contineat revelationes Prophetarum & Apostolicas sacras, sed eas etiam, quæ cæteris quoque

Sacris ecclesiæ Dei factæ sunt: immo illas etiam, quas viri interdum improbi divinitus habuerunt, ut Balaam & Gaiphas, quorum prædictiones ad fidem attinere, ne dubitari quidem potest. Eadem ergo causa subest, ut cætera etiam, quæ quibuscunque aliis revelata a Deo sunt, ad fidei rationem referantur. At enim 1. par. quest. 1. art. 8. ad secundum, ut inter argumentandum objecimus, verbis nihil obscuris docet, fidem nostram non nisi revelationibus aliis præter eas, quas Apostoli & Prophetæ, auctores videlicet canonicorum librorum, ediderunt. Id quod Paulus confirmat, quo loco ait, *fideles esse superadificatos super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu*. Nulla igitur alia nisi Prophetarum, Christi, Apostolorumque doctrina fidem ecclesiæ fundat, nulla alia Theologiæ principia continet. Eadem enim sunt disciplinarum principia ac fundamenta. Adde, quod fides est virtus Theologica cum religione Ecclesiæ erga Deum conjuncta & sociata. Non ergo quæcumque a Deo revelata ad fidei virtutem pertinent, sed ea tantum, quæ ad Ecclesiæ etiam religionem pertinebunt. Quia vero nihil Ecclesiæ refert, ea credere, an non, quæ Brigide, Catharinæque Senensi visa sunt; nullo certe modo ad fidem illa referuntur. Adde etiam, quod fides, de qua hic sermo sit, non est privata virtus, sed communis. Ea enim re catholica dicitur, hoc est, universalis. Quocirca privatæ revelationes, cujuscumque & quorumcumque illæ fiant, ad fidem catholicam non spectant, nec ad fundamenta & principia ecclesiasticæ doctrinæ, quæ vera germanaque Theologia est. Cujus rei illud item non leve argumentum est, quod quæ non per ecclesiam & ejus publicos administratos fidelibus proponuntur, illa non credit catholica fides. Videlicet æquum erat, ut quæ ad Rempub. generaliter attinerent, hæc non privati quivis homines ad eam retulissent, sed ejus communes omnino administrati. *Fundamenta ejus*, inquit (1), *in montibus sanctis*. Id quod explicatus statim adiunxit, *Dominus narrabit in scriptis populorum & principum eorum, qui fuerunt in ea*. Scripturæ ergo privatæ non sunt fidei ecclesiasticæ fundamenta, sed scripturæ populorum, quas nobis principes ecclesiæ tradiderunt. Quamobrem in principiis Theologiæ nostræ non ea sunt habenda, quæ private & singulariter quibusdam hominibus significata a Deo sunt, sed quæ communiter & publice ecclesiæ suæ locutus est Deus. Id si consentaneum est, ut videtur certe, necessario fit consequens, ut ratio fidei Theologiæque formalis non sit tam diffusa & ampla, quam nonnullis apparet, sed multo strictior atque contractior: ut intelligatur esse veritas prima Ecclesiæ revelans ea, quæ ad religionem attinent. Id, quod sine dubio fidei constantia, certitudo & firmitas requirebant. Nullo enim loco firma stabilisque ac fixa consisteret, si privatas revelationes sequeretur.

Nec mihi quisquam angelorum in via fidem & religionem objiciat, quibus nescimus an Deus, quæ credere illos oportebat, per se hæc, an per aliquem publicum administratum angelum superiorem proposuerit. Illud dico, in angelis quoque communem fuisse

finisse fidem, communem revelationem, quæ non privata usurpationis esset, sed publicæ religionis. Nam quod obiciebatur de Balaam & Caipha prophetis, hoc facile rejicitur. Non enim illorum verba ad fidem spectant, quia dixerunt illi, sed quia auctores sacri scripserunt. Ac formalis Theologiæ ratio quænam illa sit, breviter quidem, sed non indigenter exposui.

Sequitur ut explicem, quæ sint hujus disciplinæ propria legitimaque principia. Qua in re video, nihil nos laborare oportere. Facile enim a rebus positis intelligitur, omnia, quæ sunt per sacros auctores ecclesiæ divinitus revelata, in propriis theologiæ principijs habenda. Non ea solum dico, quæ auctores sacris scripturis suis prodiderunt, sed quæ verbo etiam posteris commendarunt. Id quod explanatum est in tercio hujus operis libro diligentissime. Auctores autem sacros appello, non eos modo, qui libros canonicos scripserunt, verum etiam Christum Dominum, qui & vitæ & doctrinæ Catholicæ primus est auctor; & Apostolos, qui ministri fuere sermonis. Nec si conciliorum & Apostolicæ sedis auctoritas fidem certam facit Catholici dogmatis, aut Sanctorum etiam omnium consensus & conspiratio una, ideoque aut principia theologiæ cumulaveris, aut ejus formalem rationem extendimus. Quoniam, ut sæpe alias diximus, nec Concilia, nec sedis Apostolicæ pontifex, nec sancti scripturarum interpretes novas fidelibus revelationes edunt, sed quas ab Apostolis accepit ecclesiæ, aut posteris integras & illibatas tradunt, aut illas exprimunt & interpretantur, aut certe consequentia & connexa colligunt, adversa & repugnantia manifestant.

Principiorum itaque theologiæ numerus e libris sacris atque Apostolorum traditionibus integerrime constituitur. Quamobrem duobus primis locis contenta sunt omnia, quæ in initiis theologiæ veris & germanis numeranda sunt. Sed his initiis tanquam seminibus ab ecclesiâ datis, quæ Christus Apostolis, Apostoli ecclesiæ dederunt, pastores & doctores ac theologi in universum omnes ea rigant & excolunt, & quæ plantæ, radices propaginis ex eis oriuntur, proferunt & ostendant. Illa fundamenta sunt theologiæ ecclesiasticæque doctrinæ, quæ Christus per Apostolos posuit, ceteri sive concilii patres, sive Pontifices summi, seu ecclesiæ doctores, sancti omnino superædificant. Nam fundamenta alia nemo potest ponere præter ea, quæ posita sunt, Apostolorum & Prophetarum, ipsa summo angulari lapide Christo Jesu (1). Enim vero disciplinarum principia non eodem gradu locata sunt omnia. Quædam enim simpliciter prima sunt, quæ vi sua generali cætera continent; ut in metaphysicis illud, *Impossibile est simul affirmare & negare*; qualia in Theologia sunt illa (2), Deus est, & est remunerator inquirentium se: in quibus tanquam in primis credibilibus omnes fidei articuli implicite continentur, quemadmodum Div. Thomas eisdem quoque verbis affirmat (3). Alia sunt principia præcipua quidem & immediata, sed contractiora tamen, quam illa communia, quæ erant cæterum omnium quasi fontes. Hujus generis in physicis ea sunt, Res naturales materia formæque constare; naturam esse principium

motus & quietis: in theologia vero articuli fidei capitales, qui, ut D. idem Thomas ait, primo & per se credendi fidelibus proponuntur. Nimirum enim de Deo, qui est res theologicæ subjecta, ea articuli enunciant, quæ vel ex perpetua æternitate in Deo insunt, vel humanæ salutis ergo disposita in tempore ac dispensata sunt. Eundem quippe Deum, qui trinus & unus est, qui creavit mundum, qui & impios facit justos, & felices pios; eundem, inquam, credimus & hominem factum, & natum, & mortuum, & sepultum, & resuscitatum, & elevatum in cælos. Jure igitur hæc prima sunt & propria theologiæ pronunciata, quæ a nobis de subjecto disciplinæ nostræ, vel maxime supponuntur. Initiis enim his principalibus non concessis, theologus progredi ne digitum quidem potest. Ac sunt priora illa similia iis, quis Philosophus appellat dignitates. *Accedentem namque ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remuneratur sit.* Quicumque igitur disciplinam aliquam supernaturalem discere parat, eam necesse est duas illas generales prænotiones animo ante capisse. Quæ dignitatum nota propria atque insignis est. At hæc posteriora principia suppositiones theologiæ non injuria vocabuntur. Eis enim theologus discipulo suadere quodam modo aut explicare certe valet. Sed præter hæc duo principiorum genera, sunt alia non propter se potissima petita, sed, ut D. Thomas sentit, eorum quæ sunt potissima, explicandorum gratia. Cujusmodi sunt, inquit, præter articulos fidei omnia, quæ in sacris literis assumuntur, vel Dei natura & majestate explicanda; vel exponenda ipsius in homines benevolentia, rerumque omnium procuratio, quæ illis essent utiles & necessariæ. Hæc vero tamen non fidei sunt, nec Theologiæ præcipua capita, sed his ex accidenti conjuncta, & quasi principia secundaria; accipit tamen ea theologus, non aliter ac Philosophus principia per se nota, sine medio & ratione, periode ut articulos fidei acceperat. Hæc enim quasi naturalis atque insita in animis fidelium notio inest, ut quicquid ab Apostolis scriptum traditumque est, verum esse sentiant. Ac Theologiæ legitima germanaque principia hæc sunt. Nam quæ vel a Metaphysicis, vel a Physicis, vel a Mathematicis, vel a reliquis deorum naturæ disciplinis adsciscit, perspicua per se evidentiaque principia, non ex sua sumit vi atque natura, sed fors inventa in proprium usum mutuatur, aut certe jure quodam suo vendicat. Forsitan quispiam dixerit; nonne igitur multæ varizque erunt rationes theologiæ formales? Siquidem multarum disciplinarum varia item principia sunt. Minime vero. Non enim ex adjunctis & extrinsecus attributis doctrinarum formalis ratio petitur, sed ex propriis nativisque principiis. Atqui in Theologia horum omnium una & eadem ratio formalis est, nempe lumen fidei supernaturale. Quæ igitur sint theologiæ principia, tum germina, tum aliena, atque ex illis quæ prima, quæ secunda, ex primis vero quæ generalia, quæ quasi in speciem contracta, satis, ut reor, dilucida aperteque docuimus. Quibus ex rebus intelligitur, e decem locis duos primos propria & legitima theologiæ principia continere, tres

postre-

(1) 1. Cor. 3. 11. *Ephef. 2. 20.*(2) *Hebr. 11. 6.*

(3) 2. 2. q. 1. a. 7.

postremos externa & aliena: nam quinque intermediis aut interpretationem principiorum proprium continent, aut eas, quæ ex his ortæ & profectæ sunt, conclusiones. Hæ cuiusmodi in theologia sint, statim explico, si prius argumenta resolo, quibus supra usus sum, quom de principiis eiusdem theologiæ quererem. Ad quas ipsas argumentationes ex superioribus dictis satis multa responsa sunt, quibus perspicui possit, adversum D. Thomam, quem vel maxime impugnant, eas nihil habere virum. Tanta vis est veri, ut speciem falsitatis obscuraret, si modo id patefactum & illustratum est. Sed singulis tamen respondere volumus, ut rudiorum ingenio morigeremur.

CAPUT IV.

Capitis superioris argumenta refellit.

RESP. AD I. PRIMAM ergo argumentum tria D. Thomæ falsa peccata objicit, quorum unum jam omnino depulsum est. Ecquid enim illa pugnant, articulos fidei primaria esse theologiæ nostræ principia, sacras autem literas continere etiam secundaria? Quia vero non omnia continent, sed pleraque, illud etiam his valde consentit & congruit, divinam veritatem sine scripto quoque rationem esse fidei formalem. Sunt enim quædam verba tenus ecclesiæ tradita, quæ in theologiæ veris germanisque principiis habentur. Prima itaque calumnia adhibita nihil premit. Quæ secundo loco adhibetur, ea pressius urget. Sed si, cum animum attenderis, videas de Deo nos duobus modis loqui posse, tunc hæc etiam calumnia contundetur. Intellegendum ergo, sermonem de Deo dupliciter haberi: aut quia principium est finisque naturæ, aut quia supra naturam est & principium, & finis. Sane quando præstantem, æternamque mentem intelligimus solutam a corpore & liberam, segregatam ab omni concretionem mortali, quæ omnia sentiat & moveat, quæ cælum ac terras tueatur ac regat, ad quam res universæ quoquo modo possunt, contendunt & enitantur ut veniant; tandiu Deum naturaliter intelligimus, tandiu de eo naturaliter loquimur. At si consideremus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostensum, quo apparet in una deitate trinus, in effectis supra naturam admirabilis, omnium ejusmodi effectuum supernaturalium & prima causa efficiens & postremus finis, atque adeo creaturæ rationalis una & summa felicitas; tunc ratio Dei multo alia, sermo longe diversus est. Cum igitur Paulus inter ea, quæ credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, Deum intelligit, non ut naturæ oculis cernitur, sed ut illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum principium, ultimusque etiam finis. Quoties Divus Thomas secunda secundæ, quæstione prima, articulo septimo ait, omnes articulos in primis illis credibilibus contineri, scilicet, ut credatur Deus esse, & providentiam habere circa hominum salutem. Cum autem aliis locis affirmat, duo illa in fidei articulis non esse, sed a fide potius supponi, de Deo juxta naturæ lucem loquitur. Quemad-

modum enim gratia supponit naturam, ita cognitio gratuita cognitionem naturalem, ut idem Divus Thomas refert. Frustra vero eam fidei doctrina velis imbuere, qui non habeat duas naturæ anticipationes, Deum esse, & habere hominum providentiam. Nulla porro gens tam fera est, ut ait Cicero (1), quæ non, etiam si ignores qualem Deum habere debeat, tamen habendum sciat. Qui autem Deum non præseverint procuratorem esse rerum humanarum, atque adeo hominum rectorem, & judicem, is longissime abest a nostra disciplina. Quod si iudex hominum, & rector Deus est, si etiam alio modo intelligi non potest nisi summa sapientia, iustitia, & potestate prædius sit, ut & præmia virtutibus parata habeat, & supplicia vitiis. Nec enim ulla omnino Respublica, quod Solon verissime dixit, nisi duobus rebus contineri potest; præmia, & poena. Quæ causæ Platonem movit, ut quoniam videbas optimos sæpe viros pro rebus præclare gestis nullo in hac vita præmia virtutis, nullo insigni honoris, nullo monumento laudis decoratos, assereres animos immortales officii præmium & fructum aliquando accepturos; absurdum quippe esse, ut verus, iustus, & bonus labor bonioribus, præmiis, splendore carere, si quæstus in cælo pietas, si quod numen, quod tanta curæ: non irascitur aut campos Elysiæ, aut Sisyphæi saxum, Ixionis rotam, Tantali sitim poemis solvitur esse, sed historia. Nam ut ficta sunt a poetis isthæc omnia, veritatem significandi gratia ficta sunt, ut viliissima illa, verissimaque sententia in animis hominum inscriberetur. Recte factis præmiis, peccatis supplicia deberi. Quo magis Cajetanus miror, qui in epistolam ad Hebræos multo omnino & a sensu Apostoli, & a vera naturæ institutione deservit. Atque eum in errore secuti sunt quidam, non satis diligenter nec Pauli consilium, nec vim rationis attendentes. Sed ut perspiciat Lector, unde omnis iste natus sit error, totam rem aperiā, eaque ipsa verba subscribam, quæ ab inventore & quasi architecto huius opinionis dicta sunt. Qui non credit Deum esse, ait nunquam accedit ad eum.

At si obijceris hoc non congruere iis, qui evidenter cognoscunt demonstrativa scientia Deum esse, sales enim cum videant Deum esse, impossibile est, quod credant Deum esse, cum fides sit argumentum rerum non apparentium: solutio est, quod doctrina hæc in communi datur, & propterea dicitur in communi, quod oportet credere, quia est. Longe autem melius esset, si non crederes, sed scires, quia est. Sed hoc rarum, aut rarissimum est. Alterum vero, quod Deus inquirentibus se remunerator sit, scilicet in futura vita, oportet fide teneri: quoniam nulla scientia speculativa hoc attingere potest, & sine huius rei fide nullus accedit ad Deum. Hactenus ille. Quo in loco universa ratione mea cum illius tota conflegendam puto. Primum ergo, si placet, quæ de illo principio; Deus est, sunt a Cajetano dicta, videamus. Atque illud videns prudensque prætereo, longe melius esse scire, quam credere. Id quod verum esset si de humana fide loqueretur. At fides, quæ Deo dicenti innuitur, multo certior, & potior est, quam ea scientia, quæ ingeniorum nostrorum ratione constat. Sed hæc ostendere non est

præ

presentis loci & temporis. Illud proprie hujus disputationis est, si Pauli sententiam in communi, & de iis, quæ frequenter eveniunt, intelligamus, tunc totam nos Pauli argumentationem eludere. Conabatur siquidem Apostolus eo capite monstrare veteres omnes, quotquot a Deo probati sunt, testimonio fidei probatos esse. Cum vero in enumeratione Enoch quoque inter cæteros induxisset, non aliter ostendit illum fide esse probatum, nisi quia ante translationem testimonium habuerat placuisse Deo. Qua propositione & sacris literis posita, e vestigio assumptionem adjunxit: *Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, &c.* Hoc vero argumentum, quo assumptionem illam probat Apostolus, vanum & imbecillum est; si demus non oportere semper credere accedentem ad Deum, quia est, sed aliquando, raro tamen, satis esse scire. Resellemus enim argumentationem Apostolum ea responsione, quod fieri potest, idque melius esse, ut quis sciat esse Deum: quo casu non oportebit credere Deum esse. Itaque fiet, ut non sit impossibile sine fide placere Deo: Enoch autem unus ex eis esse, qui non credebant, sed sciebant, esse Deum. Quemadmodum ergo cum Apostolus ait, *Sine fide impossibile esse placere Deo*, non in communi & ut plurimum loqui intelligendus est, sed semper ad singulis hominibus viatoribus; sic quum causam ejus rei reddit, inquit, *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est*, eodem modo intelligitur nullum omnino excipere, sed de omnibus, atque de omni tempore loqui, si ipsius argumentatio quicquam habitata est ad faciendam fidem virum.

Iam vero quod ad sequens principium attinet, Cajetanus in hoc defendendus est, quod dixerit, per nullam speculatricem scientiam cognosci evidenter posse, Deum esse remuneratorem inquirentium se, si de remuneratione supernaturali intelligit. In nulla vero scientia ostendi præmium aliquod iustos, sapientesque viros manere post mortem, hoc Cajetanus generaliter videtur asserere: hoc cogor ego improbare. Chrysostomus porro hom. 4. de provid. tradit, qui animi immortalitatem in dubium vocant, eos addubitare, num in meridie sit dies. Si enim, inquit, *negant animos esse immortales, negant supplicia improborum post hanc vitam, negant premia iustorum. Providentiam itaque Deo negant, atque adeo divinitatem, quæ sine providentia intelligi non potest. Nam si ii, qui Deum viso colunt, injuriis affecti migrant, impii contra injusta felicitate potiti; non ergo iustitia in Deo est, si suos non potest honoribus, premiisque donare, quod si Deo aut potentiam, aut iustitiam, aut oculos ad cernendum tollis, Dei vocabulum inane sit. Omni namque ratione concluditur, ut si nullo premio afficiat eos, qui inquirent illum, ne Deus quidem ullo modo sit, nisi Deum aut cæcum, aut imbecillum, aut inivium habeamus: cæcum, qui suos non videat, imbecillum, qui dare premia non possit: inivium, qui nolit.* Qui igitur negat alterum, is utrumque ollat necesse est: & si non habet remuneratorem inquirentium se, ne Deum quidem habere oportet. Illud quoque se intelligo, quid sibi Cajetanus velit, cum ait, nullam scientiam speculativam hoc attingere, an Deus sit remunerator inquirentium se:

unde colligit oportere, ut de fide teneamus. Quid enim si nulla speculatrix scientia illud assequitur? Nonne satis erit, si aliqua effectrix assequatur? Mihi quidem illud persuasum est, quemadmodum Deum, hoc est primam causam efficientem esse, speculatrix naturæ disciplina declarat; ita & effectricem quoque naturæ ejusdem disciplinam, Deum esse omnium postremum finem, ostendere, neque hoc solum, sed illud etiam, naturæ leges aliquem habere & auctorem, & judicem: nisi forte sola hæc lex deserta sit, quæ nullum legislatorem habeat, aut si quis jura hæc mundo præscripsit, nulla juris hujus servandi cura tangatur. Quod si tam ignarus est, ut nesciat præmia, & honores virtutem alere, jacereque eam semper, si præmiis, & honoribus destituta sit, indignus profecto est, ad quem auctorem, & judicem sanctissimas naturæ leges referamus. Quocirca si de Deo, divinaque remuneratione sermonem facimus, quatenus naturæ lumen ostendit, utrumque in hoc lumine agnoscimus, & Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se. Quia vero ut Deo placere possimus, non sat est ipsum cognoscere principium esse, auctoremque naturæ, sed oportet in Deum ferri, quia finis est supernaturalis, atque adeo supra naturæ vires emiciens & excellens, rectissime in universum dixit Apostolus, accedentem ad Deum, finem utrique supernaturalem, oportere credere, quia est, &c. Nam quod naturalis ratio docet, id scire ad supernaturalem hunc accessum non est satis. Habemus quippe accessum ad Deum per fidem. Quod autem Paulus de accessu ad finem supernaturalem, de remuneratione quoque supra naturam loqueretur, illa manifeste demonstrant. *Expectabat fundamenta habentem civitatem, cujus artifex, & conditor Deus; & posterius: Nunc autem meliorem patriam appetunt, id est, caelestem: ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem.* Et rursum: *Aspiciebat in remunerationem: invisibilem enim tanquam vident sustinuit.* Et denique. *Non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem.* Atque hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur. Sed crimen illud, quod D. Thomæ secundo loco inferebatur, satis, ut mea fert opinio, dilutum est. De tertio vero peccato nihil est necesse illum purgare, quum jam explicite docuerimus, fidem Theologicam, de qua in præfenti disserimus, non quibuslibet D. i. dictis assentiri, sed iis, quæ duntaxat & ad fidelium communem religionem spectent, & communes Ecclesiæ administri denuncient. Ac primum nodum solvimus quidem, secundus vero expediatur hoc modo.

RESPON. AD 2. Quæ supt. fidei, ea sunt in duplici differentia. Quædam enim simpliciter, & apud omnes fidei sunt, ut quæ rationem superant naturalem. Alia fidei dicuntur esse non per se quidem, sed quasi per accidens divinitus revelata, propter eos, qui eorum demonstrationem, & evidentiam non habent, ut Deum esse, & esse unum, eundemque æternum, sapientem, justum. Quas res omnes licet in naturæ lumine videamus, populo tamen rudi Deus providentissime revelavit, quemadmodum D. Thomas 2. 2. qu. 1. art. 5. & qu. 2.

qu. 2. art. 4. explicuit. De Deo rursus dupliciter loqui possumus, quia divisiq; primo argumento diluendo utebamur: vel quia principium, finisque naturæ, vel quia principium & finis est supra naturam. Priore modo Deum esse, esse utrum, immortalem, sapientem, & hujus generis reliqua, naturale lumen ostendit: posteriore autem illa eadem sola fides tenet. Unde & D. Thomas 2. 2. q. 1. art. 2. ubi in primo arguente opposuisses, Deum esse divinum, non operante in articulo fidei computari, quod sciri potest demonstrandum posse; respondet, quod multa per fidem tenemus de Deo, quæ naturalis rationis Philosophi investigare non poterunt, puta circa providentiam ejus, & omnipotentiam, & quod ipse solus sit salvandus. Quæ omnia continentur sub articulo unitatis Dei. Hæc enim ille. Loquitur autem de providentiâ, & omnipotentia rerum etiam supernarum. Et quæ 2. art. 2. ad 3. Credere Deum, inquit; non convenit infidelibus sub ea ratione, quæ ponitur utrum fieri, &c. Quæ calumniam fortasse non effugient, nisi ad hujus distinctionis normam vocentur. Quibus res exposis; D. Thomas aperte docet (1); ea, quæ proprio, & per se fidei sunt, nulla posse naturali argumentatione patefieri. Quin prima parte, quæstione 32. articulo primo, illos arguit quasi fidei inimicos, religionique nostræ etiam noxios, qui ea, quæ fidei sunt, naturæ rationibus coarctare ostendere. Quod si quæ argumenta fidei decretis comprobantur sancti Doctores asserunt, congruentia illa esse, non evidentia: probabilia, non necessaria: suadere, non cogere: adducere, non evincere. Lumen enim naturale id patefacit, & illustrat, quod naturæ congruens, ac consentaneum est. Cum ergo fides, ut sæpe dicimus, rerum naturæ proprie sit, quæ hominum naturam, & ingenium exsuperant, sit, ut res ejusmodi nullo monstrari naturæ lumine, nulla confici naturæ ratione queat. Quod si fides substantia est rerum speculandarum, ut ad Hebræos Apostolos ait, spes autem quæ videtur, non est spes, ut idem tradit ad Romanos: consequitur necessario, ut quæ creditur fides, quoniam & spes eadem sperat, hæc nec oculi cernunt, nec aures audiunt, nec in cor hominis ascendunt, atque adeo ne rationibus quidem demonstrantur humanis. Nisi forte aut res divinas humanæ faciant, ac sustineant, aut certe Paulus fallit, & fallitur, qui fidem argumentum esse non apparentium alluit, nostramque sapientiam in mysterio absconditam nolum hujus sæculi principem cognovisse. Nostre ergo discipline principia philosophi ostendere probabiliter possunt, demonstrare necessarie non possunt. Quocirca metui non debet quisquam, ut fidei meritum sit amissum, si rationes quoque ad fidei veritatem & explicandam, & ordinandam adhibuerit. Nos enim, coarctari licet quantum potest, rationes adhibebit ejusmodi, quæ præbeant experientiarum sensum, sed tales tamen, quibus & si qui non credant, assidue adducantur sanctos, & si, qui credunt, in fide contineantur libenter. Fides sane cum natura non pugnat, sed confertur; nec diffidet humana, & divina ratio, sed coherens. Utrique verum est,

neque verum vero adversatur: utraq; est a Deo, nec Deus sibi contrarius est. Perseverant itaque homines fundamenta novata, cum illam a fide se jungunt. Quin fide dirigenda naturæ ratio est, & quidem sic, ut hæc duo verba inter se, non res dissipare videantur. Et cum divitiis humanæ similitudinis, & agnata sint, qui homines efficiunt Deo exhibet, & gratiæ naturam ferre facit, inprobe Theologi memore perfungitur. Quam omnia tenet & D. Thomas sæpe probat, & nos cum aliis multis lib. 8. q. 2. & 10. & 11. tam in quattodecimo libro copiose differamus.

Nunc autem argumenta illa refutanda sunt, quibus id effici videbatur, ut Theologia fidei decreta comprobaret. Ac primum quidem argumentationi responsum est satis. Ac secundo sic refutatur. Non in articulis fidei modum a Deo exiisse, sed Deum in principio temporis creatum, terramque creans; id vero articulos fidei est, quod demonstrari nulla ratione potest; quemadmodum D. Thomas 1. 2. q. 40. art. 2. differt. Nam quod tertio loco Peri philosophum obijciatur, nihil aliud afficit, quam religionem, disciplinamque Christianam non esse omnem ex parte similem Pythagoricæ, rursus aliam nulla rationis antecæpta informatione, nullaque omnino reddita causa, auctoritatem præceptoris aucti, moridicæque tenebant. Indoctiorum est ista confutatio, etque Saracenorum, Paganoorum, Hæreticorum, et cetera, & temeraria lectæ seu dogmata sine iudicio amplectantur, & quæ disquisitione egenti maxime, hæc sine ulla disquisitione recipient. Non eruditur isti, crede mihi, sed astinguntur; nec via, & ratio docentur, sed quasi vanebitis, & cantionibus in insaniam agitantur. Enimvero quæ in Evangelio docentur omnia, quævis accerrime ad supernaturalia capessenda movent animos, tantum lentos naturæ ratione Christus ipse prætexit, ne discipulos rationis expertes habere videretur. Sapientia quippe Dei, quoniam attingit a fine usque ad finem fortiter, sed disponit tamen omnia suaviter, hominesque humano more instruit, & erudit, hoc est, rationales rationibus. Nec vero aliter discipulos fides Deus vult esse compositos ad doctrinam cæterorum, quam ipsi ab eo sunt edocti. (2) Dedit illis linguam eruditam, ut sciant sustentare eum, qui lapsus est verbo; aperitis quoque illis aurem, ut audiant quasi magistrum. Quemadmodum igitur Christi discipuli ipsius quasi magistrum eruditum audimus, non quasi venerabilem incertum; ita & linguam habemus, non quæ hæc, etque isthæ feratur volubilitate verberum, sed doctam, & eruditam, quæ discipline sanctæ scientias, & rationem reddat.

Eusebium Antiochenum scribit Eusebius (3), regatum a prædile, cor, cum vir rationalis, & prudens esset, sequeretur sectam, cujus non posset reddere rationem, in hac verba respondisse: Nos Christiani non; sed vos prædicatis, humanæ aliquid persuasionis errore coarctamini, nec indiscussa, ut alii, potius traditione decipimur. Auctor nobis de Deo Deus est; nec enim posset sublimis illa majesticus sensibus humanæ mentis illabi, nisi vel spiritus qui

(1) 1. p. qu. 2. a. 8. & 2. qu. 1. a. 5. in corp. & ad 2. & a. 10. ad 2. & con. Gen. 1. & 1. p. 4. 31. a. 1. ad 2. & 2. 3. g. 1. a. 3. ad 2. & 9. a. 10. ad 2. (2) Esai. 50. (3) Lib. 9. Eccl. hist. c. 6.

CAPUT VI.

Quæ sint quæstiones, seu conclusiones Theologicæ.

virtute delata, vel verbi, ac sapientiæ suæ interpretationibus indicata. Fateor, erravimus nos etiam aliquando, & simulacra, quæ ipsi finximus, deos celi, ac terræ putabamus auctores. Sed arguebat eos fragilis substantia suæ a vobis præstita consecratio, in quibus tantum venerationis inerat, quantum decoris mentis contulisset artificum. Verum omnipotens Deus ille, quem non nostris manibus fictum, sed ejus nos dacebat esse figmentum, errores miseratus humanos, sapientiæ suam misit in hunc mundum carne vestitum, quæ nos doceret, Deum, qui celum fecisset, & terram, non in manufactis, sed in invisibilibus requirendum. Vite & nobis leges, ac discipline præcepta constituit, servare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, studere paci, puritatem cordis amplecti, patientiam custodire, Sed & omnia hæc, quæ nunc adversum nos geritis, ventura nobis esse prædixit. Inde enim qui erat immortalis, ipsi mortis se præbuit, quo nobis patientiæ præberet exemplum. Sed nec nos sua morte decepit, quibus post tertiam diem resurrexit, ut mortem vinceret resurgendo. Quæ autem dico, non sunt in obscuro gestæ loco, nec testibus indigent: pars pene mundi jam major huic veritati adstipulatur. Aut si quid in his suspectum videtur, contestatus de iis etiam agrestis manus ignara figmenti: si minus adhuc creditur, adhibebo vobis etiam loci ipsius, in quo res gestas est, testimonium. Adstipulatur his ipse in Hierosolymis locus, & Golgothana rupes sub patibulo onere disrupa: antrum quoque illud, quod avulsis inferni januis corpus denique reddidit animatum. Quod si terræ vobis minus digna videntur, accipite etiam de celo adstipulatorem fidelem. Solem ipsum horum vobis produco testem, qui cum hæc fieri per impios videret in terris, lumen suum meritis abscondit in celo. Requirit in annalibus vestris, invenietis, temporibus Pilati Christo patiente, fugato sole interruptum tenebris diem. Quod si terræ, si celo, si sanguinis martyrum fidem non accommodatis, quomodo meis verbis allegationibusque credetis? Et cum pæne jam his verbis auditoribus suadere cœpisset, accipi jubetur in carcerem, ibique absque tumultu populi necari. Hujusmodi ergo rationes jubet Petrus a doctoribus fidelium reddi, quæ videlicet cum fidem antecedant, infideles non trahant, sed inducant: quum sequuntur, non vim fidelibus afferant, sed adjiciant robor. In hanc enim sententiam Augustinus dicit, rerum naturalium notionem fidem gignere, nutrire, roborare. Nam defendit etiam, quoniam rebus naturalibus perceptis explorare & cognitis statim intelligitur, primum fidem cum natura nullo modo pugnare, sed mirifice consentire: deinde argumenta captiosa & vana esse omnia, quæ fidei veritatem impugnant.

RESPON. AD 2. Sed in secundo nodo expediendo multum omnino moræ interposuimus. Bene autem habet, quod tertius idemque postremus nulla dissolutione eget. Quid enim addamus, quod legere operæ prætium sit, post divi Thomæ sententiam adeo perspicue, diligenter, atque enodate in superioribus explicatam? De principiis ergo Theologiæ hæcenus.

Theologiæ causis impeditis, consequens est, ut effecta exponamus, quæ quæ in debium vocantur, quæstiones sunt: quum ratiocinatione coguntur, conclusiones. Quæstio igitur Theologica, quoniam circa eam omnis Theologi versatur labor, quid sit, & quæ illius partes, in primis explicabimus. Nam quo modo tractanda sit, deinceps exponemus. Ne vero quæpiam fallat hujus nominis ambiguitas, intelligendum est, quæstionem Theologicam aliquando appellari pronunciatum omne, quod a theologo quævis forte etiam, & temere fuerit addubitatum. At si adeo late theologiæ materiam, quæstionemque tendamus, quæstio theologicæ non jam ex natura hujus facultatis, sed ex hominum Rectorum arbitrio estimabitur. Ita fiet, ut in theologiæ quæstionibus illas ponamus: Nam, si forma aquæ per divinam potestatem a materia separaretur, in materia vel forma seorsum baptismus conficiatur? Num affinis baptismum possit bibere? certaque his similes, quas illud brevitate omisso, ne fastidium stomacho lectoris faciam. Mihi profecto non est cordi, Ruitas & sine disciplina quæstiones, quas vitare Apostolos præcipit (1), in theologiæ finibus comprehendere. Fines porro extremæque disciplinarum, conclusiones voco. Eadem vero res est, ut a principio capitis leviter attingimus, quæstio & conclusio. Sed quum per interrogationem elata in controversia ponitur, quæstio est: quum argumentatione colligitur, conclusio. Quod si eandem rem argumentis suis Theologus addidit & conficit, quæ in quæstionem fuerat adducta, inutilissimæ scilicet illæ quæstiones theologicæ vocari nec debent, nec veropossunt, ut quæ in principiis Theologiæ finiri nequeant & solvi, atque adeo ne conclusiones quidem esse doctrinæ ejus, sed indoctorum hominum commentitiæ chimeræ. Quam ergo intelligimus theologicam quæstionem? Opinor eam, quæ plane ad rem faciat, hoc est ad Theologiam spectat. Non autem spectant vapores, ineptæ, noxiæ sed solidæ, aptæ, commodes. Ego, inquit, (2) sum Deus suus docens se utilis. Theologia ergo, quæ Dei nuncium doctrina est, nullo modo inutilia colligit. Quia super fidei fundamentum, quod ab Apostolo est positum, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificat (3). Nam qui ligna, fœnam & stipulam, li non hæc ex theologia, sed ex errore sciunt. Manet igitur, eam esse propriæ theologicæ conclusionem, quæ ex theologiæ principiis, ut effecta e causis suis, orietur. Unde illud consuetudinem est, nullam theologiæ quæstionem existimandam, quæ non possit ad ejusmodi initia referri, ex quæ iis apte, & congruenter argumentando definiri. Quanquam sunt quæstiones, quasi appendices, quæ, quoniam gratia explicandi illas, quæ vere, & propriæ theologicæ sunt, appositæ & graviter adjunguntur, jure quodam vel similitudinis, vel propinquitatis, vel etiam ordinis Theologicæ itidem hæud absurde appellaveris. Verum

R.

hæc

hoc loco, & tempore de quaestione theologia secundum naturam, & ordinem disciplinæ loquimur.

Contingit enim aliquando non in theologia modo, sed in cæteris fere humanis etiam disciplinis, ut quæ suapte natura principia sunt, ideoque a discipulo supponenda, si res via, ordineque procederet, ea, ut hominum ingenia sunt, & revocentur in dubium, & argumentationibus comprobentur. Ita fiat perturbatus, ac præposterus rerum ordo, ut causæ posteriores sint, prioraque effecta somniantur. Quæ res efficit, ut D. Thomas, cæterique Theologi in quaestionibus theologicis eam etiam ponant, *Sine Deo*, & aliis omnino similes, in quibus dubium non est, prima, cæteraque principia in dubium verti, ac perinde ut si essent disciplinæ hujus connexiones, ex aliis quasi principis necti. Atque hæc causa Aristoteli quoque fuit, ut in scientiis omnes quatuor genera quaestionum inferret, nempe an res sit, quid sit, qualis sit, propter quam causam sit. Quæ duæ posteriores quaestiones terminari recte, atque ex ordine naturæ possunt, priores duæ non possunt: nisi forte quum duæ ejusdem rei finitioes sunt, quarum una per materialem causam, altera per finalem definitur rei naturam explicant. Tunc enim definitio posterior per priorem demonstratur, ratione quodammodo & via naturæ servata. At enim rei finitio, quæ secundam illam quaestionem solvit prope modum ex effectis notescit: quæ licet natura posteriora sint, nobis, hoc est in nostra cogitatione priora sunt tamen. Illud item cum in aliis, tum magis in theologiæ doctrinâ usu venit, ut principia ipsa vel disposita inter se & ordinata sint, quemadmodum causæ ipsæ in quatuor genera distributæ ordinem prioris & posterioris habent: vel certe connexa, & colligata sint, ita ut ex utrisque concessis, ad alterutra dubia liceat pervenire. Quapropter si adversarius admittit principia quædam, quamvis cætera neget, ex concessis poterimus non concessa colligere; præsertim si mutuo nexu conjuncta, & copulata sunt. Hinc enim theologi veteres vetus instrumentum probant ex novo, contraque novum ex veteri: Ecclesiæ auctoritatem e libris sacris asserunt, librorum rursus sacrorum ex Ecclesiâ. Ita ne unum quidem principium in theologia est, quod in quaestionem theologi non vertitur, ut si a quopiam fuerit negatum, qui alia forte principia concedere parati simus ex his, quæ dederit, hominem evincere, & quasi accepto mucrone confodere. Quæ res explanata est in secundo libro (1) diligenter, & in postremo diligentius explanabitur. Nec ob eas solum causas principiorum suorum theologi quaestionem faciunt, sed eo etiam magis, ut illa explicant & exponant. Nam, quod apud Rhetores olim pueri didicimus, omni differenti proposita est quaestio, non eodem modo, qui disputatione res ambiguas jactat, sed & historicis, & poetis, qui quaestiones sibi propositas non tam argumentatione solvunt, quam expositione. Expositio autem fidem in auditorem sæpe invenit, argumentatio facit. Ubi familiæ nostræ quosdam sæpe rixi, qui in eo laborant vehementer, ut Divi Thomæ rationes, quas identidem ad explicandam fidem congruentes ille adfert, perinde ac si essent demonstrationes certæ, atque perspicuæ, defendant. Nam

& adversarios ipsos ridere soleo, qui in eo, in quo Divus Thomas egregium se fidei administrum præbuit, illum impugnent quasi hostem. Nec intelligunt viri magis ad certandum, quam ad docendum prompti, quaestiones fidei gravissime, sanctissimeque proponi, non quia fidem dubitant auctori facere nitimur, sed quia credenti ea, quæ minus percipit, & intelligit, exponere conamur. Quid igitur quaestio theologia sit, si eam ex disciplinæ ordine, naturaque finiamus: quid rursus illa sit si ex ingenio nostro existimeur, quæ quaestiones in theologia primariæ, quæ appendices, quæ argumentatione potissimum, quæ contra potissimum expositione solvantur, dictum est satis.

Nunc quaestio partienda est, ut ea, quæ in re dispersa, atque inchoata videntur esse, ratione, & distributione sub uno aspectu ponantur. Quaestionum ergo theologicarum, quacunque de re sint, duo sunt genera: alterum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæc, quarum finis est scientia: si quaeratur, *Pater & Filius sine æquo principium Spiritus sancti, an duo? Divina Personæ an proprietatibus relativis, an absolutis distinguantur?* Actionis autem hujusmodi exempla sunt: *Sine penitentia ad salutem necessaria tanquam medium, an etiam ut præceptum? Num sacramenta novæ legis gratiam & virtutes conferant? Cognitionis quaestiones, si generaliter loquamur, quadripartitæ sunt, cum aut, sit ne vel Deus, vel angelus, vel anima rationalis, aut quid sit, aut qualis sit, aut cur sit talis, quaeritur. Quarum prima, & secunda, ut diximus, ex ingenii nostri conditione, secunda & tertia ex natura rerum, & disciplinæ ipsius explicantur.*

Actionis porro duo sunt genera, unum ad salutem necessarium, alterum earum rerum, quæ utiles esse videantur. Prioris generis hæc sunt quaestiones: *Si, exempli causa, honor Christi periclitetur, aut salus etiam spiritualis proximi, vir Christianus mortem ne pro his rebus subire debeat, an non? De baptismo suscipiendo præceptum ne Evangelii sit? Posterioris autem generis, ut cum quaeritur, Diluat ne aqua laustralis, quam benedictam scholasticæ appellant, peccata venialia, planeque pœnas peccatorum tollat vi sua, & quod ajunt, ex opere operario, an potius ex operantis merito? Num Eucharistia Sacramentum ex attrito faciat contritum? Itemque, an recedente fictione, quemadmodum baptismus, & penitentia, suum effectum fortitur? Plena est D. Thomæ summa talium quaestionum. Non enim theologus semper de necessariis differit, sed quandoque etiam de his, sine quibus salus, religioque constat. Et quoniam omnia persequimur, dicendum est etiam, quaestionem theologicam, sive ad contemplationem, sive ad mores attineat, aliam naturalem esse, aliam vero supernaturalem. Supernaturalem, opinor, quaestionem vocare licet, quæ ex supernaturalibus solum principis definitur: naturalem autem quaestionem eam esse dico, cujus, cur ita sit, ratio naturæ constans reddi potest. Est & quaestio media, quæ partim ex supernaturali principio, partim ex principio naturali pendet. Primi generis exemplum est, *An omnes mortui simus.* Quam quaestionem Paulus hac argumentatione definit: *Si pro omnibus Christus mortuus est, omnes**

ines mortui sunt : at pro omnibus mortuus est Christus. Item, *An omnes resurgemus?* Quam sic Apostolos terminat : *Christus resurrexit* : ergo & nos resurgemus. Secundi vero generis hæc sunt exempla : *Nam Deus sit ubique? Num immutabilis? Num minimus hominis immortalis sit? Num dividi & scindari in partes possit?* Quorum omnino probationes quamvis e sacris litteris petere liceat, qua ratione ad fidem utique pertinent, sunt tamen in lumine naturæ claræ, & evidentes, eaque re non sunt per se fidel quæstiones, sed, ut diximus, quasi per accidens. Terti generis, *Ut, sit ne Christus risivus? Habeamus duas voluntates, & intellectus duos, duasque item utriusque potentie operationes?* Quæ ex utroque principii patrescunt. Prima ex his : *Christus est homo, & omnis homo est risivus*. Reliquæ vero ex his : *Christus duas naturas perfectas habet, divinam & humanam* : omnis autem natura perfecta propriam sibi & operationem, & potentiam vindicat.

Est denique alia divisio Theologicæ quæstionis, ad quodcunque genus illa pertineat. Sunt enim fidei quæstiones quædam, hoc est, quæ cum ad fidem spectent, pro earum veritate theologo est in capitulis etiam discrimen veniendum. Aliæ vero sunt, quæ in utramque partem & ignorari & negati sine fidei iactura possunt. Quam partitionem Augustinus cum alias sæpe, tum in libro secundo de peccato originali contra Pelagium, & Cælestium capite vigesimotertio commemorat. Atque penitus partitio hæc non est solum memoriæ commendanda, sed in oculis semper habenda, si absoluti theologi esse volumus. Utriusque generis exempla sunt. Prioris hoc pacto : *An Christi anima simulatque verbo conjuncta fuit, Deum clare viderit?* Item, *An in locis inferis ignis purgatorius sit, ubi fidelium anime penas peccatorum luant.* Posterioris Augustinus quidem varia, atque innumerabilia esse dicit, & quæ certo aliquo genere complecti, ac definire difficile sit : sed quæ ponit, ea sunt : Cum quæritur, *qualis, vel ubi sit Paradisus, ubi constituit Deus hominem, quem formavit ex pulvere* : quum tamen esse illum paradysum fides Christiana non dubitet. Vel cum quæritur, *ubi sit nunt Hæliæ, vel Enock*, an ibi, an allicubi alibi : quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus vivere. Vel cum quæritur, *Utrum in corpore, an extra corpus in tertium celum sit raptus Apostolus* : quamquam sit ista impudens inquisitio id scire volentem, quod se ille, cui hoc præstitum est, salva utique fide nescire testatur. Vel, *quot sint celi in quorum tertium se raptum esse commemorat.* Vel, *quæ elementa mundi huius conspicabiles quatuor, an plura sint.* Quid faciat Solem, Lunamque deficere & defectibus, quos predicere Astrologi certa temporum diminutione consueverunt. Cur antiqui homines tamdiu vixerint, quam sancta scriptura testatur : *merum proportionem longioris ætatis filias sere putante gignere cæperint.* Ubi potuerit Mathusalem vivere, qui in arca non fuit, qui, sicut in plerisque codicibus & Græcis, & Latinis numerantur ante reperiunt supervivisse diluvio : vel utrum pauciores, qui rarissimi inveniuntur, potius credendum, in quibus ita est numerus conscriptus annorum, ante diluvium defunctis fuisse monstratur. Hæc

hæc exempla Augustini posui. In hoc genera Divus Thomas 1. cont. gent. cap. 70. quæstionem illam esse censet, *An celum animatum sit, quam inter ceteros errores Origenis Hieronymus enumerat in epistola ad Avitum* : sed Divo Thomæ consentire videtur Augustinus in enchiridio capite 57. Verum ne diutius lectorum temorer, de omni isto genere quæstionum quid sentiam, & quæ præcepta danda existimem, perbreve exponam.

Nulla Theologicæ quæstionis præcepta firma, stabilitaque tradi possunt, nisi ab iis, qui in schola sese multum, ac diu exercuerunt. Itaque propria est ea præceptio scholasticorum : quoniam eorum, qui scholam negligendam esse existimant, nullæ idoneæ, exquisitæ, excellens de Theologiæ quæstione disputatio est ; tantum abest, ut harum rerum præceptores sint, quas nullo uso habent cognitæ. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem scholasticæ Theologiæ, ne dicam interitum, deplorarem, nisi vererem, ne cum de aliis Academiis quererem, Hispaniam meam immodice extollerem, in qua valde his temporibus scholæ Theologia vigeret. Sed apud nos etiam videmus, quibus extinctis Theologis, quam in paucis spes, quanto in paucioribus facultas, quam in multis sit audacia. Nihil vero de me ; de præceptore dicam libentius, qui Academiæ Hispanus adeo insigniter ingenio suo, & doctrina illustravit ; adeoque nostris hominibus & spectabilibus, & amabiles reddidit, ut in eas certarim non confluerint modo, sed irruerint. Quod si ille Gallicis, Germanis, atque Italici scripsisset, quæ erat terminis in disputando perspicuitas, elegantia & suavitas : non ita nunc apud eas gentes scholæ studia jacerent. Nam ex eo credo quibundam oluvenire, ut abhorreant a schola : quod inciderint in incuita quæstam, & horrida de malis quæstionibus deterrius vestigata, deterrime etiam inventa & conclusa. Sed age, his amissis, id, quod institimus, persequamur. Nec tamen necesse est, ut res faciles separatim institamus Theologiæ præceptis ; sita sunt enim ante oculos. Nec rursus de iis leges ferre operæ pretium est, quæ multum a ratione discrepent : ea enim facile apparent, nec magnopere admonitionem & præcepta desiderant. Quæ autem difficilia videntur esse, neque a multis intelligi possant, de iis est diligentius præcipiendum.

Primum ergo officium Theologi differrentis existimo, ut quæstionem, quam versaturus est, sæpe dispiciat, & identidem interroget se, cujus generis illa sit. Aliter namque quæstiones illæ finiendæ sunt, quæ natura, & disciplinæ ordine in Theologiam veniunt, aliter quas humani ingenii vel imbecillitas, vel certe malicia movet. Nec eodem modo differendum est de iis, quæ quærimus ut exponamus, ac de aliis, quæ quæuntur ut demonstremus : longeque diversa instituitur disputatio de naturali ac supernaturali, quæstiones, alique loci Theologici sunt huic, atque illi accommodandi. Nam cognitionis, actionisque quæstiones, ut alias diximus, eodem fere modo, exque eisdem locis tractandæ, & solvendæ sunt.

Sed cum uniuscujusque genus quæstionis diligenter investigandum est, tum illud maxime, an præter fidem illa sit, an potius ad fidem, religionemque pertineat. Cum his porro, qui in fidei quæstione

errant, velis equisque, ut dicitur, decernendum est; cum aliis vero, qui de his controversantur, in quibus salva fide decipi, errare, labi homines possunt, pugnare quidem, quod alias monui, theologi & possunt, & quandoque etiam debent, sed cruenta pugna illis omnino interdicta est. Quam ridiculum est enim nervos omnes corporis, & animi intendere in ea questione solvenda, cujus inscientia nihil periculi habet, error nihil habet criminis? Sed in toto hoc posteriori questionum genere quam magna Theologo sit adhibenda ratio, in octavo, & nono libris non indiligenter exposui. Hic dico quantum proposito ac formularum brevitati satis est: reliqua illinc petuntur. Non enim mihi liber eadem hoc tempore & loco resumere. Illud huius loci & temporis est theologum admonere, ut non sulas modo quaestiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devitet, quæ sunt interdum quoque noxiæ, verum etiam inutilis quæcunque, & vanas, quæ theologo nequeunt in usum aut cognitionis, aut actionis accersiri.

In his Hieronymus (1) illas quaestiones censet: *Quæ annos vixeris Matheusalem? Quoto ætatis sue anno Salomon forsitur sit conjugium?* Ne forsitan Roboam undecimo ætatis illius anno natus esse credatur. In epistola quoque ad Vitalem, cum posteriori harum dupliciter respondisset, ad extremum ait, Apostolum de istiusmodi interdicens quaestiones. Et post pauca, *Relege, inquit, omnes, & veteres, & novi Testamenti libros, & tantam annorum reperies dissonantiam, & numerum inter Judæos, & Israel, id est, inter regnum utrumque confusum, ut huiusmodi hæere quaestionibus non tam studiosi hominis, quam otiosi esse videatur.* At bene habet, quod non dixit, *evitare, sed hæere.* Nam si id genus quaestiones breviter exponere otiosum, & inutile est; non ego solum, qui in superiore libro multas ejusmodi explicui, sed Augustinus, ac Hieronymus quoque ipsi arguentur. Non est igitur immorandum in huiusmodi quaestionibus minime necessariis, licet ad veritatem historię sacrę quodammodo spectare videantur: sed cum in omni disputatione, tum magis in ea, quæ ad fidem, & salutem nihil attinet, exercenda est facilitas quædam, ne si hisce rebus differendis diu ac multum hæreamus, in morositatem inutilem, & odiosam incidamus. At Divus Augustinus (2) supervacuum esse existimavit quaerere, ubi, & quomodo sit in celo corpus Dominicum. Sed de fide, & symbolo, licet coram synodi patribus, ad novitios tamen doctrinam instituebat. Alioqui Cajetanus, quem unum nostrę familię non ingenio solum, & eruditione præstantissimum audeo dicere, sed in huius generis quaestionibus excitandis modestissimum, non est veritas, quum sacras literas interpretaretur, eam rem quaerere, paucisque etiam explicare. At idem Augustinus (3) eas quaestiones nullo modo patitur, quas in ægritudine animi dicit existeret. *Ecquid faciebat Deus, antequam faceret calum, & terram? Ecquid ei venit in mentem, ut aliquid faceret quum antea nunquam aliquid feceris?* Sed poenitentiam ageas, consentisque peccato, vix ægre quaestiones necessarias, nedum

minus utiles, curiosas, importunas. Non itaque eadem disputandi regula Theologo præscribenda est, cum in gymnasio cætat, & cum in cubili, aut etiam in templo loget.

Sed regula hæc erit & rationi, & sanctorum auctoritati maxime consentanea, ut omnis Theologus de supernaturali disputaturus, (nam hæc illi propria disputatio est) nomen theologiæ secum ipse reputet; titulum suum, hoc est, theologi, frequenter legat: quaerat a se non semel, sed sæpius, quorūm cœperit disputare, sciatque, nullam illi quaestionem asciscendam, nisi quæ ad veram, quæ supra naturam est, Christi, Apostolorum, & Prophetarum philosophiam referatur. Huius enim præcepti quidam immemores innumeris quaestionibus, præsertim dialecticis, physicis, & metaphysicis explicandis importunissimi, longissimisque fuerunt. Nemo autem est longus, qui materiæ immoratur, si aliquid accersit, atque attrahit, quod suo videlicet instituto congruens, consentiensque sit. Nec tamen quaestiones illas, quamvis non adeo necessarias, exterminandas puto. Est enim animorum ingeniorumque exercitatio quædam non modo ætatis plena, sed etiam ad theologiæ scholæ valde utilis. Nam quod Augustinus ait (4), nihil ad se pertinere, utrum cælum sicut sphaera undique concludat terram in media mundi mole librata, an eam ex una parte desuper velut discus operiat? Item, an sit cælum? an potius moveatur? hoc vel in Manichæorum invidiam & odium dicit, qui similes multas quaestiones se a magistro didicisse jactabant: vel illos certe reprehendit, qui iis excitandis & solvendis quaestionibus multum prolixa & rebus salubribus impendenda temporum spatia occuparent: illius enim verbis libenter utimur. Cæterum quasi præteriens id genus quaestiones ipse solvit: quibus tamen, ut ait, ineundis atque tractandis neque episcopo temporis satis erat, neque illis, quos ad salutem & sanctę ecclesię necessariam utilitatem copiebat informari. Nec dissimile hoc est, quod Augustinus idem (5) curiosissimas Diocori quaestiones reprehendit, & scribit tamen, se non idcirco ea dicere, quia istiusmodi discuntur, sed quia vano sine discuntur. Ita respondit quibusdam eorum breviter, aliis vel prolixe. Ego vero si ab amico essem de rebus ejusmodi interrogatus, aut dissimulanter præterirem, aut aperte etiam responsa negarem. Nec enim digeas eas quaestiones censeam, quibus vel tantillum temporis impertiter. Sed Augustinus erat vel in amicis liberalior, vel in Diocorum indulgentior. Quorūm hæc? Ut intelligant ii, qui scholæ perpetuam invidiam constant, controversias circa Aristotelem exortas non esse disquisitiones theologi indignas, si, quæ in Cicerone ambigua erant, ea non est dedignatus explicare Augustinus (6). Quid? quod is ipse nescientem quid sit nihil, quod informis materia, quid formatum exanime, quid corpus, quid species in corpore, quid locus, quid tempus, quid in loco, quid in empore, quid motus secundum locum, quid motus non secundum locum, quid stabilis motus, quid sit ævum, & quid sit nec in loco esse, nec ulquam, & quid sit præter tempus, & semper

(1) In com. ep. ad Tit. c. 3.

(2) De fide, & symb. c. 6.

(3) 6. Lib. 11. conf. c. 30.

(4) De genesi ad litteram lib. 2. cap. 9. et 10.

(5) 3. Lib. 2. de ordine c. 16.

(6) Ibid. c. 6.

per esse, quid sit & nusquam esse, & nusquam non esse, & nunquam esse, & nunquam non esse: hæc, inquam, uelientem, nec de Deo nec de anima sua quicquam recte aut quætere aut disputare posse asseuerat. Non sunt igitur quæstiones istæ physicae & metaphysicae a schola nostra expellendæ, ne illæ quidem, quæ Erasmo cæterisque similibus curiosæ inphilicæque etiam uisæ sunt. Sed hoc alio loco plurius. Nunc ad fidei quæstionem redeo, quæ nisi Theologo in primis constituta sit, nihil ratione docere potest neque uia.

In hac igitur re vehementer elaborandum est, si in theologia, quis sit gradus veritatis ac falsitatis, exquisiri. Id nimirum ut theologia maxime proprium est, ita est omnium difficillimum. Quare illud præstare ualeat nemo, nisi perfectus consummatusque theologus. Dixerit quisquam. Quid? nonne sunt uolæ aliquæ, quibus quæstiones fidei seiangi ab eis, quæ Fidei non sunt, & inermiores possunt? Sine, uero: sed nec cuius contigit adire Corinthum, nec sunt ista omnium communia contritaque præcepta. Ac pertinet quidem ad omnem fidei quæstionem constituendam semper in promptu habere ejusmodi notas, & quæstionum Fidei quasi indices: uerum ea magna omnino res est, egerque doctrina & exercitatio non parua. Illas itaque, si poterimus, proferemus: nec ita multa poss, sed pauca ante dicenda sunt. Fidei porro quæstio bifariam intelligitur. Una, quæ immediate ad fidem attinet ut uere attinent omnia, quæ Deus ecclesiæ suæ aut uerbo edidit, aut scripto; altera, quæ mediate Fidei est, cujusmodi sunt omnes conclusiones, quæ ordine disciplinæ ex illis prioribus colliguntur, & definire possumus. Quæ quoniam non in seipsis, sed in aliis tanquam principis reuelantur a Deo sunt, mediate Fidei dicuntur esse, & qui eas pegat, is fidem negare hoc modo dicitur. Argue equidem illud etiam animaduerto, eas non abs re forsitan quæstiones Fidei vocari, quæ uolenter ad ecclesiæ doctrinam pertinent, fidelique sunt propter affinitatem appendices; non quod aut ex illis pendat fides, aut illis subtilis funditus illa tollatur, sed quod affectu ægraque sit, si hanc rerum ueritas labefiat, quæ illi hærent & adiunguntur. Oportet nempe in ecclesia sanam doctrinam esse & uerbum sanum, ut Apostolus ait (1). Quomodo autem morbi quidam lethales sunt, alii uero non interficiunt quidem hominem, sed afficiunt tamen ualitudinem: sic errores quidam non fidem extinguunt, sed obsecrant: non evertunt, sed infirmant: morbumque afferunt, non exitium. Sicut ergo quod saluti est noxium, uix id quoque noxium est: ita quodcumque sanæ doctrinæ aduersatur, hoc Fidei est etiam quodammodo aduersum. Ex quo intelligitur, quæstiones illas quæ ad doctrinæ ecclesiasticæ sanitatem spectant, ad fidem suo quodam modo spectare. Sed nos hujus generis controverfias non in fide proprie, sed propter fidem esse dicimus: nec qui in eis errant, eos in fide, sed præter fidem errare existimamus. Atque ita rebus his primo simpliciter collocatis, reliqua deinceps subtilius persequemur.

CAP. VI.

Quibus uol. quæstiones Fidei disputari possint.

Quibus autem rationibus hanc disputandi facultatem assignari possimus, ea in constitutione causam Fidei eremus, uacillare finem & diligenter exponendum est. Et Cardinalis quidem Turcematensis lib. 4. ferm. ecclesi. p. 2. c. 9. septem gradus ordinis ponit propositionum catholicarum, quæ eodem, cum in disputandi controversiam discipulorumque uocantur, quæstiones Fidei dicuntur. Primus earum est, quæ in libris sacris habentur expressæ. Secundus earum, quæ ex his per certam & necessariam confectionem sunt. Tertius earum, quæ uerbo tenus Christus Apostolis, Apostoli ecclesiæ tradiderunt. Quartus earum, quæ in conciliis universalibus definitæ sunt. Quintus earum, quæ a sede Apostolica sunt fidelibus ad credendum propositæ. Sextus illarum, quæ de fide & refutatione hæresum sancti doctores una mente, unaque uoce docuerunt. Septimus illarum est, quæ ex tertio, quarto, quinto, & sexto generibus confectione firma & necessaria derivantur. Ex quibus capite sequenti distinguitur octem septem genera hæreticorum propositionum, quæ septem illis generibus propositionum fidelis repugnant. At uero more jurisperitorum illa sunt tradita, quæ fortasse minuius in tenuissimas particulas conciduntur. Nobis tamen, qui docendi compendiarium uiam & rationem proferemus, ad breuiorem doctrinam & absolutiorem quendam disciplinæ formulam redigenda sunt uaria. Cum igitur ueritas Fidei, de paulo ante diximus, bipartita sit, & hæc ad fidem mediate, illa immediate pertinet: necesse est, duos gradus propositionum Fidei generales statim a principio collocare. Prior earum erit, quæ Theologia legitima principia sunt, cujusmodicumque sint illa, siue primaria siue secundaria, hoc est, ea omnia, quæ Deus in se ipsa ecclesiæ reuelauit. Posterior uero gradus harum erit, quæ ex prioribus illis necessario colliguntur. Hoc enim genus conclusionum, ut cum rebus Fidelis colligatur, ad fidem etiam spectat. Ratio enim connexi, quam concesseris superius, cogit inferius concedere & quem inferius negaris, superius item negare cegit. Rorsum in superiori illo gradu duos intelligimus, unum earum propositionum Fidei, quæ in libris canonicis sacri uelut scripturæ reliquæ: alterum earum, quæ uerbo traditæ ecclesiæ, ut crederet, a Christo & Apostolis accepit. In posteriore istem gradu duo genera intelliguntur. Unum conclusionum ejusmodi, quæ a principis solum Fidei nascuntur. Alterum earum, quæ non fides sola conficit sine externarum disciplinarum adiutorio, sed ecclesiæ aut uno principio aut pluribus naturæ ratione cognitæ. Atque hæc quidem tametsi non eodem loco & gradu, omnes tamen simpliciter & sine additamento quæstiones Fidei uocari possunt, nempe cum ex hisque Fidei ueritas pondeat, contrarietateque coniuncta & copulata sit. Nam quæstiones illæ quasi Fidei appendices, quod nuper, & quid dico nuper? Imo uero plane paulo ante dicebam, Fidei quodammodo sunt, non simpliciter, Nec enim

sic Fidei adherescunt, ut separari ab illa non queant. Ægrotat sane, ut ita dicam, in earum errore fides, non perit.

Sed quoniam scripturæ sacræ nativæ & germanæ sensû obicure interdum & implicata sunt, nec semper exploratum est & cognitum quænam illa sint, quæ sine scripto Apostoli memorie prodiderunt, sæpe etiam impeditum est, & quasi tenebris circumfusum, an conclusio, controversa necessario e rebus Fidei doceatur, id nos modo expedire atque explanare cupimus, quibus noris, & signis cognosci ac distingui possit veritas Fidei, tum illa, quæ in sacris scriptis libris est: tum quæ est verbo ab Apostolis tradita, tum demum ea, quæ ex harum vel altera, vel utraque conficitur. Eo vero studiosius hoc negotium suscipimus, quod non modo scholæ Theologiæ utilissimum fore intelligimus, sed illis etiam maxime necessarium, quibus Apostolica sedes Fidei cognitionem & censuram imposit. Non enim parum in se habet fructus certa constansque ars in Theologia differendi: nec sine hac arte eorum errores æqualiter notari possunt, qui a fide Christi antiquæ Ecclesiæ institutione desciscunt. Contrarium enim, quod à Philosophis vere dicitur, eodem est disciplina. Quare si veritates Fidei catholicæ constituis, errores aduersos pariter designamus. Age ergo conferamus pedem, ut aiam, & ad rem propius accedamus.

De rebus perspicuis, ut dixi, nihil præcipi oportet. Itaque si scripturæ divinæ locus, ut inde ordiatur, planum & apertum habet sensum, vel ex contextu, vel ex alio ejusdem scripturæ loco, vel ex verborum ipsorum clara loca, nullum nostrum præceptum est. Ipse enim apertus scripturæ sensus certum præferat catholicæ veritatis indicium. Quo fit, ut Lutheranos plerique hæreses theologus vel mediocriter scripturæ divinæ sensus imbutus perspicue denotet. Nullum quippe negotium est eos errores inurere, qui scripturæ manifeste repugnant. Ut illi, Ecclesiam universalem in fide errare posse. Item, Humanas omnes actiones criminolos esse. Item, Tristitiam de peccatis non esse necessariam, sed inutilem. Multi denique alii, quos commemorare longum est. At enim de scriptura sacra dista hæc intelligi volumus, quam esse canonicam constanter sit ab ecclesia definitum. Nam, quemadmodum in secundo libro docuimus (1), libellum Baruch non adeo explore & finiter in sacrorum numero ecclesiæ reposuit, ut aut illum esse factum fidei catholicæ veritas expedita sit, aut non esse sacrum, hæresis expedita sit. Libellus ergo iste, siue quilibet alius, qui in quæstionem citra crimen hæreseos vocari possit, quantumvis clara & aperta inferat sensa, non statim officiet certis atque constantibus catholicæ fidei veritates. Sed transamus ad alia, & in verum difficultiorum iudicio & superioribus libris summa quæque carpatum. Ex eo enim tempore hæc res elaborata est, ex quo locorum Theologorum firmitudinem constituis.

Sit igitur prima præceptio. Cum scripturæ divinæ sensus fuerit obscurus, tunc ecclesiæ intelligentia eadem est germana scripturæ intelligentia, ex

qua habebitur (creper licet hæreticus) & catholicæ veritatis insigne certum, & ad probandas Theologiæ conclusiones certi ejus, quod exquirimus, argumenti defectus. Si enim ecclesiæ certissimum jus habet discernendi verba Dei a verbis hominum, ut in secundo libro nobis constitutum est; habebit quoque idem jus, ut in verbis ipsis sensum Dei ab hominum sensu discernat. Nisi credimus, perinde scripturam ecclesiæ, ut Ptolomæo Ægyptiis concessam: vel certe, ut nunc est concessa Judæis, quos scribarios ecclesiæ Christi Augustinus (2) non ineleganter appellavit. Scimus autem, utrumque depositum ecclesiæ commissum, ut utrumque etiam perpetua fide conseruet, reddatque simul, quas accipit, & scripturam & scripturæ intelligentiam. *Spiritus meus*, inquit (3), *qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo, & usque in sempiternum*. Ambas igitur res Christi ecclesiæ custodit, custodietque semper, & verbum & spiritum verbi. Item Christus (4) spiritum veritatis promittit ecclesiæ, qui cum illa maneret æternus, eique omnia suggeret, quæ illi a Christo sunt dicta. Item, cum verum Dei Evangelium, quemadmodum Hieronymus (5) elegantissime dixit, non in scripturis sit, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in verborum foliis, sed in radice rationis; si ecclesiæ scripturam haberet, non autem legitimum scripturæ sensum, non haberet profecto verum Dei Evangelium, atque adeo ne fidem Christi quidem, quæ sine vero Dei Evangelio non est. Nec enim ad verba fides, sed ad sensa refertur. Alioqui & hæretici scripturas sine sensu loquuntur, & diabolus scripturas etiam profert: sed in intelligentia falsa falsum Evangelium habent; certe non divinum, sed humanum; imo, quod peius est, diabolicum. Cum vero inter catholicos & hæreticos non de scriptura, sed de sensu plurima controversia sit, si ecclesiæ interpretatio non est certa intelligendi norma; equis erit illiusmodi controversiæ iudex? Sensum enim suum pro sui virili quisque defendet (6). Quod si in exploranda scripturæ intelligentia nullus est ecclesiæ certus iudex, audeo dicere Republicam fuisse nullam Aulicis constitutam: nullum enim dissidiorum futurum finem, consensionem fidelium nullam, nullam fidei unitatem. Quæ sublata, non charitas modo & pax, sed fides etiam ipsa penitus tollitur, atque ipsum omnino ecclesiæ nomen. Quod autem Apostolis Christus (7) aperuit sensum, ut intelligerent scripturas, non id propter illos tantum, sed multo etiam magis propter ecclesiam fecit. Ex quo intelligimus, Christum Ecclesiæ suæ librum signatum perpetuo aperuisse. Scripturæ insuper intelligentiam Apostoli ecclesiis tradiderunt. Nam si non sensum, sed verba duntaxat tradidissent, non utique prædicassent Evangelium omni creaturæ, nec docuissent omnes gentes servare quæcumque illis fuissent a Christo commendata. Quale enim Evangelii prædicatio, qualisve doctrina ubique intelligentia esset? Nempe qualis aut puerorum aut plurimarum est, qui sine mente dant accipiuntque sonum. At A-

post.

(1) Librum Baruch a sacris eximere erroneum esse dixi: hæreticum, neque tunc ausus sum, neque modo audeo dicere.
(2) Cont. Faust. (3) Esaiæ 59. 21. (4) Joan. 14. 16. & 15. 26. & 16. 7. (5) In epist. ad Gal. c. 3.
(6) Fid. 1. 3. c. 2. & 6. 3. fundam. 4. (7) Luc. 24. 45.

postolicæ traditionis eorum testis nemo est, quam ecclesia. Nam quid acceperit, æquis clarius evidentiusque testabitur, quam ipsa, accepit? Scripturæ igitur sensus ab Apostolis ecclesiæ traditus, penes ecclesiam est.

Præterea ecclesia columna est & firmamentum veritatis: at veritas & proprie in intellectu scripturæ est, in scriptura autem improprie tanquam in signo; quemadmodum urina figurate sancta dicitur, cum animal id sit, quod est proprie sanctum. Si ergo ecclesia firmamentum est veritatis, firmam certe habet ac certam rerum cognitionem veritatum, quæ in sacris literis continentur. Sed quid unus est plura? Jam enim quartus superior liber comprobavit veram fidemque omnem de ecclesiæ auctoritate sententiam. Ostensum est autem multis & testimoniis & rationibus, ecclesiam in fide errare non posse. Atqui nihil magis ad fidem attinet, quam divinorum dictorum vera cognitio & sensus. In ecclesia igitur explorata scripturæ intelligentia residet, ex qua nimirum intelligentia & compertum habere possumus fidei catholicæ signum, & eodem quoque signo errores contrarios denotare. Sane primum huius præceptionis clarissimum exemplum est in paradiso terrestri, in seditione Adæ de limo terræ; in Evæ formatione de costâ Adæ, denique in tentatione serpentis (1). Quæ omnia Origenistæ allegorice figuratque interpretationibus pervertunt. Sed cum ecclesia semper ea non figurata dicta, sed proprie ad historiam accepit, iure illos synodus sexta actione undecima explosit.

Secunda præceptio. In ecclesiæ nomine non modo fidelium omnium concio intelligitur, verum etiam ecclesiæ pastores & doctores, præsertim in concilio congregati. Hæc ostensa nobis est libro 4. cap. 4. concl. 4. & lib. 5. cap. 4. concl. 3. Præceptionis vero huius exempla multa sunt, sed nos pauca posuimus. Illa Domini lege (2), *Hoc facite in meam commemorationem*, omnes semper ecclesiæ sacerdotes intellegere id præscribi, ut hoc idem ipsi facerent, quod & Jesus Christus tum faciebat, hoc est, ut Eucharistiæ sacrificium offerrent. Nam post illa verba in persona Christi prolata, *Unde & memores*, inquit, *nos servi tui, &c. offerimus majestati tue de tuis donis ac datis hostiam sanctam*, &c. Wicleffistæ igitur, qui dixerant, non esse fundatum in evangelio, quod Christus missam ordinaverit, Lutherani item, ac multo etiam magis qui negant in ecclesia Eucharistiæ sacrificium esse, iure a nobis hæretici habentur. Sed de hac re in loco eodem libro posterius. Rursum concilium Lateranense (3), Patrem & Filium vere & proprie rem unam eademque esse intellexit ex illis, *Ego & Pater unum sumus*. Ita in hoc Abbas Joachimus damnatus est, qui hunc locum non ad rei ejusdem & naturæ unitatem, sed ad consensio-nem voluntatis unius retulisset. Pari enim errore illud alterum locum interpretabatur (4) *Charissimam, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus*. Præterea Spiritum Sanctum a Filio procedere, concilium Ephesum ex illo scripturæ loco accepit (5), *De meo accipitis*: ex illo etiam (6), *Quem ego mittam vobis a Patre*;

*Spiritus veritatis, &c. Animam rationalem tandem forma esse subsistentem quidem, sed essentialiter, vere, ac per se humanum corpus informare, concilium Vienneense, ut equidem sentio, ex eo loco habuit, (7), *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vite, & factus est homo in animam viventem*. In eo enim quod Deus animam homini inspirasse dicitur, illam patres foris venisse interpretati sunt, quemadmodum flatus extrinsecus venit. Non itaque spiritus hominis educi de materia, nec ab ipsa pendere, sed per se omnino subsistere. In eo etiam, quod per eundem spiritum factus est homo in animam viventem, cognovere utique, illam corpus vere vivum efficere, atque adeo formam substantialem esse humani corporis. Item hoc traxerunt ex illo, (8) *Nusquam enim Angelos, sed semper Abraham apprehendit*. Si namque animus hominis non esset corporis vera forma, parique omnino humanæ naturæ, sed corpori, ut navis navi, juxta Platonis Origenisque sententiam, assisteret; sine dubio substantia esset, quod ad naturæ conditionem attineret, separata, quam nos angelum nuncupamus. Quare Deus animam rationalem assumens, angelicam naturam assumpsisset.*

Hæc igitur & alia ejusmodi tametsi in scripturæ obscuris continetur, ecclesia tamen jure suo explicat, fidelibusque ad credendum exponit. Quod dum facit, ipsius decretum non solum non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratumque esse debet, perinde ac si in libris sacris patentius haberetur. Pastores ergo ecclesiastici, quos in Ecclesiæ voce communiter intelligimus, cum scripturæ certam constantemque intelligentiam præscribunt, & absolutam veritatis catholicæ exhibent formulam, & notas quoque certissimas, quibus hæreses contrariæ dijudicentur.

Tertia præceptio. Si sedes Apostolica aliquem scripturæ sensum præscribit, ille idem catholica veritas censenda est. Quam sane præceptionem, nisi opinio nos fallit, diligentissimo in sexto superiori libro demonstravimus. Multis quippe ibi ac necessariis argumentis adduximus, sedem Apostolicam in fidei judicio labi non posse. Scripturarum vero interpretatio, quam in disceptationem illam venit, fidei judicium est: non ergo in scripturarum intelligentiam sedes Apostolica errat, si eas ex præscripto interpretatur. Nam si non constanter iudicio fixoque decreto, sed ex opinione sua quasi præteriens exposuerit id, quod alias sæpe dictum est, nihil constituit omnino, quod certum exploratumque sit. Quare si tunc errat, scripturam vel parum apte interpretando, vel in sensum etiam alienum detorquendo, nihil huic præceptioni obstat. Quæ non omnia illa sensa præstituit, quæ Pontifices & scriptura sacra ad res, de quibus agebant, suadendas accersierunt: sed illa docet firme esse rependa, quæ fidelibus a sede Apostolica præstuantur. Quibus autem signis sedis Apostolicæ, conciliorumque firmi iudicia interscanduntur, in quinto libro explicatum est (9). Ac certa ejusmodi iudicia, quæ in scriptura interpretanda versantur, ad sedem Apostolicam peculiariter attinere, adeo clare

R 4

hodie

(1) 1. 7. c. 3. concl. 3. (2) Luc. 22. 19. (3) Id. Synod. Ephesina. (4) Joan. 17. 22.
(5) Joan. 14. 15. (6) Joan. 15. 26. (7) Gen. 2. 7. (8) Hebr. 2. 19. (9) 1. 5. 4. 4.

hodie est in Clement. ante de summa Trinitate & fidei catholica doctrina, ut minime sit hzistandum, quin Pontificis sententia eadem, & Vienneſis concilii sit. Quid? quod claves habet Petrus, ut librum clauſum aperiat? Quid? quod quicunque ſoluerit in terris, erunt ſoluta & in celis? (1) Quid? quod ab initio conſtitutum eſt, ut ex ore ejus gentes verbum Evangelii & audirent & crederent? Quid? Quod aduerſum hanc petram ne porae quidem inſeri ptavaleat queant? Quid? quod pro eo oravit Chriſtus, ne deficeret fides ipſius, quo ſtatum vacillanſem & nutanſem fidem confirmaret? At quid ego ſtultus contra proverbium verus aſſa ego & argutus minorisq; interrogatipnealis quaſi aculeis lectorum pungo, atque ea ut modo primisq; naſcentia edo, quæ in ſexto libro altiffimis defixa radicibus uſque adeo confirmata ſunt, ut nulla unquam vi labefactari poſſint? Hujus autem præceptionis exemplum habes in Extravaganti Benediſti XI, cujus initium, *Benediſtus Deus in donis ſuis*: ubi pronunciat Pontifex, hæreticos eos fore, qui negaverint, animas juſtorum, ſimulatq; e corpore exceſſerint, divi- nam eſſentiam clare videre, ſi nihil tamen habuerint, quod ſanis purgatoriis ante expleandum ſit. Hæc vero ſine dubio accepit ex illo (2). *Id. quod in præſenti eſt momentaneum & levis tribulationis noſſe attritum glorie pondus operatur in nobis*. Ne quis autem ſiſlo errore ductus exiſtimaret, hæc operationem æternæ gloriæ aut ad præſens mortalis vi- zæ tempus, aut ad futurum univerſale judicium eſſe referendam, ſubjungit ſtatim Paulus (3), *Sci- mus enim, quod ſi ſcriſtis deus noſtra hujus habitationis diſſolvatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manifeſtam æternam in celis*. Ac ne quis noſum aliter æternam illam glori- am interpretaretur homini contingere, quæ per claram divi- næ eſſentia viſionem, mox rem ean- dem apertius exponeſ, ſubdit: *Sciatis, quoniam, dum ſumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem: audemus autem, & bonam voluntatem habemus ma- ſis peregrinari a corpore, & præſentes eſſe ad Do- minum*. Quem locum D. Tho. quarto ad verſum gentes libro (4), preſſius urget. Ubi quamvis & alia ſcripturaſ teſtimonia referat, ſed ad intem ſenſum, ino ad ſincerum, ſubtileq; judicium nullum aliud eſt hoc teſtimonio præſtantius, ut & ſiſta ſidelis veritas comprobri, & contraria hæreſis reſutari queat. Præclare itaque mihi ſentire vi- deor, ſi ſummum Pontificem atrium, ex his ipſis Pauli verbis illud fidelis dogma eliciſſe. Ea igitur verba in falſum alium ſenſum peregrinamq; de- ſectare hæreticorum erit.

Quarta præceptio. Conſentient eadem ſanctorum omnium conſpiranſq; ſcripturarum intelligentia ipſiſſima eſt fidei catholica veritas. Quæ præcep- tio in ſeptimo libro, cap. 3. concl. 5. adeo ſuſe lateq; & explicata exemplis, & rationibus ac teſtimoniis confirmata eſt, ut ineptus ego ſim, ſi quicquam in præſenti adjiciam.

Quinta præceptio. Si ex Apoſtolorum traditione communis eccleſiaſ uſus unamquamlibet ſcripturaſ interpretationem præ ſe tulerit, ea ut Fidei ve-

ritas tenenda eſt. Ut eccleſiaſ mos perpetuus er- preſſit, in illis verbis, *Quicunque ſolveris ſuper ter- ram, erunt ſoluta & in celis*. Petro-Petrique ſucceſ- ſoribus datam eſſe facultatem, & ſolvendi vota, & relaxandi juramenta. Qui hanc eccleſiaſ facultatem inſiciatus fuerit, iſ vere ac jure hæreticus judica- bitur. Atque hanc quoque præceptionem nec pro- bare argumentis, nec exemplis illuſtrare debao, pro- pterea quod in 3. lib. illam utriuſque rebus pateſcit.

Sexta præceptio. Quodcumque dogma Fidei vel eccleſiaſ habuerit, vel concilium auctoritate Pon- tificis roboratum, vel etiam ſummus ipſe Pontifex fidelibus præſcripſerit, vel certe ſancti omnes con- cordiſſime conſantiſſimeq; tenuerint, ita nobis il- lud pro catholica veritate habendum eſt, ut contra- riam ſententiam hæreticam ſentiamus, quamvis nec aperte, nec obſcure in ſcriptura ſacra contineatur. Docui nimirum in tertio libro copioſius, dogmata Fidei non e ſola ſcriptura petenda, ſed ex Apo- ſtolica traditione. Quæ vero Chriſti & Apoſtolo- rum traditiones ſint, non alia via & ratione me- lius inveſtigari poſſe, quam eccleſiaſ ipſa duce at- que magiſtra, ſuperius non ſemel explanatum eſt. Eccleſiaſ porro auctoritatem non modo in omni- um fidelium coetu conſiſtere, verum etiam conciliorum decretis, ſedis Apoſtolicaſ judicio, ſanctorum do- ctorum conſenſione, ſuperioribus quoque libris ex- poſitum eſt ſatis, ut arbitror, diligenter. Chriſti quippe Apoſtolorumq; doctrinam partim ſcripto, partim verbo in eccleſiam deſcendiſſe, cum alias ſæ- pe, tum ſuſius in tertio libro monſtravi. Oſtendi et- iam ſæpiſſime, nihil per ſe ad eccleſiaſ fidem atti- nere, niſi quod Chriſto & Apoſtoliſ revelatiſus ac- cepit. Cum autem neque eccleſiaſ, neque concilium, neque ſedes Apoſtolica, neque ſancti omnes ſimul poſ- ſint in Fidei judicio falli, quemadmodum ſuis quæ- que locis pateſacti ſunt; certe quodcumque nobis Fidei dogma tradiderint, ſi in ſacris literis non ha- beretur, Chriſto Apoſtoliſq; tradentibus in eccle- ſiam venit. Eodem itaque gradu habendum, ac ſi pateſcit illud ſcripturaſ traderet. Omitto ſim plu- ra exempla hæreſum noſtiſſimarum, quibus præcep- tionis hujus nota inuſta eſt. Nam in tertio libro exempla ſunt pene innumerabilia.

Septima præceptio. Si vel eccleſiaſ, vel concilium, vel ſedes Apoſtolica, vel etiam ſancti una mente ead- emque voce aliquam Theologiaſ conclusionem & conceſſerint, & fidelibus etiam præſcripſerint; hæc veritas catholica ita confeſbitur, ut ſi eſſet per ſe a Chriſto revelata, & illi qui adverſetur, æque erit hæreticus, ac ſi ſacris literis traditionib; Apoſtolo- rum refragetur. Conclusionem ſane Theologiaſ hic appello eam proprie, quæ ex principiis hujus ſa- cultatis certa & firma conſecutione ducitur. Hujus rei exempla ſunt im promptu vel plurima. Sexta ſy- nodus generalis duas eſſe in Chriſto voluntates, duſi- que item operationes collegit, tum ex illo (5), *Non ſicut ego, ſed ſicut tu vis*; tum ex eo, quod Chri- ſtus Deus eſt, & homo perfectus. Concilium Lug- duneuſe ſub Gregorio Decimo ratione quoque Theologiaſ conſtantiſ demonſtravit, Spiritum San- ctum ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus principiis ſed tanquam ex uno, non duabus ſpirationi- bus, ſed una procedere. Pater ſiquidem & Filius

jux-

juxta fidem sunt unus Deus, una potentia, una sapientia: breviter in omnibus unum, in quibus non obviat relationis oppositio: nec enim aliter divine nature unitas in duobus personis servari potest. Cum itaque in spirando nulla sit a Patre Filii distinctio, sequitur, Patrem, & Filium non esse duo principia Spiritus Sancti, sed unum; quemadmodum non sunt duo principia creaturæ, sed unum. Quæ ex re intelligitur utriusque errasse vehementer, Erasmus nempe & Ambrosium Catharinum: illum, quia hanc conclusionem nihil ad fidem pertinere credidit; hunc, quia eam, cum sit Theologiæ propriæ conclusio, inter principia prima, hoc est, Fidei articulos numeravit. Item concilium Lateranense sub Innocentio Tertio rationatione Theologica adversum Joachimum effecit, divinam essentiam nec genitam esse, nec generare. Rem videlicet genitam & generantem, realiter distingui oportere: quare si essentia divina generaret essentiam, ipsam a se non sola cogitatione, sed re etiam esse distinctam. Item patres ad unum omnes ex eo principio, *Hæc est corpus meum*, ratiocinati sunt, conversionem panis in corpus Christi fieri, sine qua nec verborum illorum veritatem poterant comprehendere, nec cætera, quæ fides catholica de vera inclusione corporis Christi sub specie panis confiteretur. Ita concilium Lateranense patrum veterum consensum constituit, panem in corpus, vinumque in sanguinem transubstantiari: sic enim concilium loquitur. Hæc re constituta, illa fuerunt consecratoria, quæ concilium Constantiense decrevit, panem post consecrationem non manere, atque adeo manere sine subiecto accidentia. In mutatione quippe & conversione quicunque terminus, a quo mutatio & conversio initium sumit, non manet. Quare si per consecrationis verba panis transit in corpus, non utique perstat ille, sed perstant accidentia ejus. Item synodus Complutensis, Sixto Quarto in Extravag. sua corroborante, certo Theologiæ argumento, conficit ex illo Joannis testimonio (1), *Sicut misit me Pater, & ego misit vos: quorum remisistis peccata, remittantur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt*, non solum sacramenti potentia institutionem haberi, sed confessionis etiam præceptum. Id, quod nos in refectione de poenitentia evidentissime deduximus. Inde ergo exempli hujus probatio petetur. Nam & reliqua delibamus, extremisque, ut dicitur, digitis attingimus, quæ late longeque diffusæ in lectionibus olim quotidianis persecuti sumus.

Octava præceptio. Si scholastici Theologi aliquam itidem conclusionem firmam & stabilem uno ore omnes statuerint, atque ut certum Theologiæ decretum fidelibus amplectendum constanter & perpetuo docuerint, illam ut catholicam veritatem fideles sane amplectemur. Constituimus autem, ut reor, hanc præceptionem in 8. lib. firmiter & necessario, nec ad opinionem meam solum, sed plane ad veritatem. Ac fieri potest, ut aliorum iudicio errem: sed meo ita profus exillimo. Christi igitur animam, statim ut est in corpore inclusa, Deum aperte vidisse, scholastici ad unum omnes fidentissime docent. Eam rem unde sibi persuaserint, non omnibus passim expeditum est. Sed ita esse mi-

nime ambigitur, nisi quod Erasmus in quæstionem vocat. At quibus rationibus & testimoniis ea conclusio confecta sit, posterius explicabitur.

Illud modo ponimus, universos scholæ Theologos in Theologiæ certis constantibusque decretis præsinjendis errare non posse, sicut de in fidem quidem: quod eorum error, error fuisset ecclesiæ, utpote quum ad cernendum hujus generis res non alios ecclesiæ, quam Theologorum oculos habeat, qui si fallerentur, totum ecclesiæ corpus in suo sacramento errore versari. At enim, ut dixi, post ea, quæ 8. lib. disputata sunt, non est opus præteritum in hac re constituenda elaborare. Sed ne quis sit admirator, cur, cum inter omnes fere Theologos constet, a meque ipso sæpe affirmatum sit, ejusmodi conclusiones, quæ ex fide per explicatam consecutionem derivantur, Theologiæ propriæ esse, non Fidei; nunc ita constandam, quæ Theologia & fides eadem virtutes sint. Si enim error conclusionis Theologiæ error Fidei est, ut est revera: si eam negare sit hæresis, sequitur, fidem atque Theologiam ad eandem pertinere virtutem, quandoquidem errores utrique facultati contrarii ad idem pertinent vitium. Sunt enim utrique hæreses. Sed non erit difficile ei, qui superiora releget, hanc obtrudere contumereque calumniam. Diximus enim, fidem, licet non immediate, sed versari tamen circa eas conclusiones, quæ per evidentem & necessariam consequentiam ex articulis fidei colliguntur. Quare necesse est, ut infidelitas mediate quoque circa conclusiones Theologiæ contrarias versetur. Cum autem ex hujusmodi adversis erroribus non agrotatio modo Fidei, sed etiam corruptio sequitur, fit, ut eorum & Fidei sit indirecta quidem & consequens, sed vera & naturalis repugnantia. Quamobrem ecclesiæ, tametsi intelligit ejusmodi conclusiones non e fide (solum), sed e principiis quoque nature pendere: quia tamen non putat, hominem rationalem ea, quæ rationi perspicua sunt & manifesta, negare: eum, qui illas inficiatus sit, hæreticum judicat. Sumit enim, maximeque ex causa sumit, illum non in nature ratione, quæ erat evidens, sed in fide claudicare. At vero si quis vel consequentiam rerum alias perspicuam ignoraret, vel principium etiam naturale, quod cum articulo Fidei ad colligendam Theologiæ conclusionem sumitur, certe non esset hæreticus; ut homo indoctus, verbi causa, existimaret hanc annunciationem esse falsam, *Omnis homo est risibilis*; unde quemvis crederet, Christum esse hominem, non ideo arbitraretur, eum posse ridere, hic profecto non esset propriè infidelis, sed stultus, qui non per se supernaturali lumini, sed naturali repugnaret. Verum quoniam ejusmodi stultitia, quamvis per accidens & indirecte, Fidei tamen ex consequenti corrumpit depravatque iudicium, jure apud ecclesiæ non in stultitia habetur, sed in crimine. Atque hæc mihi videntur præceptiones summæ atque optimæ, in quibus tamquam insignitæ notæ & catholicarum veritatum & hæresum contrariarum appareant. Si quis vero certiores melioresque protulerit, ei ego magnam habebō gratiam. Quoniam erunt fortasse, qui reprehendent communiter illi quidem omnia, quæ præter opinionem suam in his libris meis animadvertent: separatim autem in-

fin-

singulis si perspicient quædam, in quibus vel a comuni ego opinione, vel a clementiæ & lenitatis specie discedo. Nam & præceptionum teritiæ & postremæ acerba cuiquam forte severaque iudicia videbuntur. Sed is primum rationes illas expendant velim, quibus in 6. & 8. lib. usi sumus ad duas has præceptiones corroborandas: modestiam quoque ac temperamentum, quo hujus nostri iudicii acerbiteriam indulgenter etiam, nisi nos sententia fallit, emolliimus. Deinde si tam indulgens in hujus sæculi temerariam insolentiam esse vult, ut asperior ei disciplinæ correctio displiceat; obsecro videat, ne dum iudicium ecclesiasticorum animos a severitate & vehementia ad remissionem indulgentiamque tradedit, non modo forum ecclesiæ relaxet, sed nique ad atrium licentiæ impudentis atque adeo intolerantiæ explicet. Crudele est, fateor, illud, *Vexat censuræ columbas*: sed illud etiam dissolutum *Dat veniam corvis*; utrum vero hoc tempore & ætate perniciosius, non facile dixerim. Sed quoniam eorum errores, qui de ecclesiæ doctrina parum recte sentirent, non eodem gradu esse omnes, multis in locis perquam breviter perstrinxi atque attigi; sed de his quoque errorum gradibus pauca dicantur. Accepimus enim a concilio præferrim Constantiensi, alias propositiones hæreticas esse, alias erroneas, alias sapientes hæresim, alias temerarias, alias scandalosas, alias pliarum aurium offensivas.

CAPUT VII.

De variis errorum gradibus, primumque de hæresi, & hæretica propositione.

PRIUS vero, quam istiusmodi propositionum genera notatque definitio, illud explicandum est, an omnia illæ ad hæresim requirantur, quæ sunt ad hæreticum constituendum necessaria. Sunt enim auctores nobiles, qui existimant, omnem propositionem hæresim esse, quæ Fidei veritati repugnet, quamvis ab ignorante sine ulla pertinacia defendatur. Hæreticus autem, nisi sit pertinax, nullo modo intelligitur. Hujus autem opinionis suæ multas causas reddere conantur. Primam, quod nisi ita esset, aliqua propositio ab uno affirmata esset hæresis, ab alio non esset: ut si homo doctus sciens contrarium in sacris libris contineri, assereret, Moysen non Judæum fuisse, sed Ægyptium; tunc illam propositionem hæreticam esse, hæitari non potest. At si eadem inscite ab aliquo homine rustico & idiota affirmaretur, hæretica non esset. Ita fieret, ut propositio ab asserente penderet: quod, ut inquirunt, quam sit erroneum, vel mediocriter docto est manifestum. Si enim propositio falsa est, a quocunque dicatur, semper erit falsa: ergo si est propositio hæretica, a quocunque illa asseratur, semper erit hæretica. Alteram causam reddunt, quod veritas catholica non pendet ab asserente, ut veritas catholica sit. Nam sive Judæus, sive Paganus, sive Christianus Deum esse unum & trinum asserat, illa certe assertio catholica est: ergo neque contraria falsitas ex eo, a quo asseritur, hæresis tibi aut nomen, aut rationem vindicat: sed abso-

lute & per se est hæretica, quoniam absolute, & per se cum catholica veritate pugnat. Ceteras causas vel ego non intelligo, vel certe indignas iudico, ut a nobis referantur. Illa vehementior appareret, quæ ab illis omittitur, quod Theologi rogati, an propositio aliqua hæretica sit, an non, simpliciter respondent, aut esse, aut non esse, nulla ejus, qui asserit, habita ratione. Nova autem res esset & inaudita, si Theologi propositiones eas, quarum notæ quærentur, designare nollent, nisi illis ante asserentium ingenium, conditio, doctrina, & culpa innotescerent. Hinc colligunt, omnem propositionem, quæ modo est hæretica, semper hæreticam fuisse: nec ecclesiæ definitione sua ex non hæretica hæreticam facere, sed id quod ipsa erat, ignoratum tamen & occultum, declarare. Hanc sententiam Occam tenbit, 1. par. dialogor. lib. 2. c. 11. & Cardinalis Turrecremata lib. 4. part. 2. cap. 3. & Adri. 4. Sentent. q. 1. de confess. & Alphonsus Castro Zamorensis lib. 1. de justa hæretic. punit. cap. 1.

At Auctores alii haud deteriores, mea quidem sententia, (nam meliores multi credunt) ab his longe dissentiunt; in quibus est *Gesetanus* 2. 2. q. 1. 2. 1. Divulget etiam Thomas prioris ad Corinth. cap. 11. lect. 4. Asserunt autem ad huius sententiæ confirmationem argumenta plurima. Primum est, quod Concilium Constant. distinguit propositiones hæreticas, erroneas, sapientes hæresim: quas res difficulter omnino faceremus, si omnis error in materia fidei est hæresis, prius etiam quam definiatur ab ecclesiâ. Deinde 24. q. 1. cap. *Quod autem*; & cap. *Abbatius*, & 24. q. 3. cap. *Notandum*, dicuntur aliquæ hæreses esse novæ, aliquæ veteres: non ergo absolute sine ullo respectu asserentis hæresis dici potest (1). Præterea, ad hæretici rationem, quæ hæreticus est, pertinacia requiritur: ergo de ratione hæresis est pertinacia. Quemadmodum si cœnatum non nisi vespere intelligimus, nec cœna quidem nisi vespertina intelligitur. Ac certe sicut a candore candidum, ita ab hæresi nominatur hæreticus: quare qui hæresim asserit, hæreticus ille est, ut qui habet candorem, est candidus. Quid enim absurdius dici potest, quam vetam fornicationem esse in eo, qui non est fornicarius? verum & promium homicidium in eo, qui non est homicida? Absurdum igitur etiam est, in eo vere, & proprie hæresim esse, qui non sit hæreticus. Ad hæc, hæresis est vitium non solum intellectus, sed etiam voluntatis, nempe crimen est, quod nisi voluntate consentiente intelligi non potest: ubi ergo nullum est crimen, nullave cordis adversum fidem repugnantia, ibi ne ulla quidem hæresis est. Adde, quod actus fidei catholicæ non est, nisi assentiamus propositioni catholicæ ab ecclesiâ definitæ: quamdiu enim res est ambigua, neque ecclesiâ alterutram contrariæ partem præfinit, neutrius opinionis assensus fidei catholicæ iudicium est. Quæ ex re intelligitur, non esse hæresim, nisi quis veritati catholicæ, quam ecclesiâ certo præscripsit, refragetur. Adde etiam, quod veritatem catholicam appellare, quam nec ecclesiâ credendam proposuit, nec fideles per fidem insulam credunt, sed unusquisque probabili opinione tenet, videtur a nomine quo-

quo ipso veritatis catholice alienum. Atque opinionem, quæ inficiat irret, divinas personas relationibus distingui, antequam esset ab ecclesia definitum, nemo hæresim vocare auderet; nec veritatem catholicam, quæ adversam sententiam tueretur.

Mihi vero semper consilium fuit nominum controversias aut declinare omnino, aut paucis exponere. Itaque si de hæresi proprie loquimur, non dubito quin recentior, crebriorque sententia eadem verior sit: nempe non aliud exigi ad constituendum hæreticum, quam id, quo hæresis constituitur: hæresis quippe flagitium in aliquo homine est, illumque denominat, in quo esse consistit. Quicumque igitur hæresis nota vere, & jure injuri potest, is vere, jureque erit hæreticus: id, quod ex argumentis nunc positis quædam manifeste probant. Sed quemadmodum urina improprie sana dicitur, quod signum est sanitatis, etiam si fallax aliquando sit; sic propositio in voce, vel in scripto vocatur hæretica, quod signum hæresis esse soleat, quamvis interdum ab hæresi is, qui dixerit, excusetur, quia ignorans fuit. In quo sensu illorum opinio vera est, qui arbitrantur aliquam propositionem hæreticam esse, tum etiam cum is qui asserit, hæreticus non est. Vel loquuntur etiam de hæresi ex genere, & objecto: ut si quispiam concubium illud primum Jacob cum Lia (1), fornicarium appelleret, non quod re vera fornicatio fuerit, sed quod ex genere & natura talis sit, quamvis ignorantia interveniat. Verum scholæ Theologi, qui vocum significatus pressius tenent, nec concubium Jacobi cum Lia fornicationem esse dicunt, nec acceptionem rei alienæ, furum, nec cædem hominis, homicidium, nisi quum & res aliena male per injuriam attrectatur, & homo inique contra jus occiditur. Maneat ergo, perpetuumque sit, si veram, & propriam nominis rationem sequimur, hæresim non esse, cui pertinacia non est adjuncta, & omnino cætera, sine quibus crimen hæreseos vere, & proprie non constat. Nec si ad fidem illa ex se pertinent, quæ a Deo sunt ecclesiæ revelata, quumquam in eorum sorte nos ignorantia versamur, contrarius statim errores hæreses judicamus. Non enim si quispiam color albo contrarius est, proximus est ater; nec si aliquid liberalitati adversatur, mox avaritiæ nomen habet. Sic igitur fieri potest, quod paulo post demonstraturi sumus, ut etiam in Christiano error aliquis sit Fidei quodammodo adversus: nec hæresis tamen sit, vitium inter ea, quæ Fidei repugnant, vel maximum. Quemadmodum autem (nam hoc exemplum etiam atque etiam premendum est) color albo gilvus, glaucus, & pallidos contrarii sunt, imperfecte tamen: ita quidam etiam sunt Christianorum errores, qui, cum inchoati sint, & informes, hæreseos speciem non attingunt, licet ad eam ipsam quam proxime accedant. Quia vero hæresis cum fide non solum pugnat, sed summe, maximeque etiam pugnat, sequitur, errorem tunc propriæ hæresim esse, quum non Fidei materialiter, sed formaliter adversatur. Liber enim hoc loco scholæ verbis abuti. Sed experiar, & dicam, si potero, melius. Si quis fidelis in his, quæ Fidei sunt, vitiose per incertiam erret, & fugitivo etiam catholicam

unamquamvis veritatem ignoret; ad dialecticorum legem quidem Fidei contradicit, ad morumque etiam nonquam culpæ mortalis reus est: sed nisi vitiosus, ut dicitur, videnique pereat, hoc est, nisi prudens volensque se a catholico dogmate separaret, nec facit sectam, neque hæresim admittit. Nondum enim simpliciter, & absolute cum Fidei forma pugnat, si de pugna morali sermo sit. Nam de pugna dialectica nulla nobis quæstio nunc est. Sui tamen ejusmodi errores informationes, & inchoationes quædam hæreticæ pravitatis, ad cujus speciem indirecte, ut imperfecta ad perfecta, rediguntur, quemadmodum hominis embryo homo quidam informis est, & inchoatus; at non simpliciter homo, sed secundum quid. Non ergo si quispiam error Fidei contrarius per ignorantiam, vel negligentiam vituperabilem Fidei obrepit, illico hæresis nominabitur, quæ est summa quædam infidelitatis species, errorque Fidei catholice adversus, non utcumque, sed perfecte, absolute, formaliter. Perfecta vero hæc, absoluta, & formalis repugnantia, quum sit etiam moralis, non modo dialectica, ex objecto, & genere seorsum non accipitur, nisi subjecti quoque, & voluntatis humanæ ratio habeatur. Ecquis enim nesciat, morales actus ex dispari hominum statu, conditione, affectu, notitiæque varietate diversa, varias item nominationes, specielque sortiri? Error igitur ille, Christus non est verus Deus, tametsi in quocunque cujusque conditionis homine Fidei repugnat, in Judæo tamen infidelitas Judaica est, in Pagano paganica, in Christiano hæretica. Nisi adeo loquendi imperiti simus, ut hujusmodi erroris culpam in Pagano hæresim appellemus. Apud nos ergo, qui multas, & discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu, ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi & rerum, & vocum genera ab assentientibus pendeant. Quibus rebus expositis, facile, ut opinor, intelligitur, mala hæresim ratione finiri, quod sit error catholice veritati contrarius: quippe cum ista finitio una in omnes errores valeat, Judæorum, Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum. Sed hoc quidem sane lacerentur, ut ab hominibus definiendi peritis, a Theologis scholæ dictum est, Hæresim esse eam, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritati manifeste contrarium, quæ catholica certo sit.

C A P U T VIII.

Contra hæresis finitionem argumenta quædam.

AT enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est.

1. ARG. Primum Christiana doctrina, & institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de vita theoretica supplicum apud Eusebium libro histor. ecclesiast. secundo, cap. 17. At non est error, sed ipsa potius catholica veritas, &c.

2. ARG. Deinde Apostata a fide, & religione Christiana catholice veritati aperte repugnat, quam semel professus est, non tamen est hæreticus.

3. ARG. Præterea, Ex verbis inordinate prolatis, ut Hieronymus ait, incurritur hæresis: sine errore ergo, & pertinacia, hoc crimen invenitur.

4. ARG.

4. ARG. *Pateret*, Dubius in fide infidelis est, de hæreticis cap. 1. si ergo antea erat Christianus, ex huiusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliqua ejus generis specie constitutum sit. Quod si hæsitatio illa est hæresis, qui autem hæsitat, suspensus, & incertus animi pender, nullique rei domino assensitur; sit, ut hæresis sine errore aliquando sit. Nam error veritati repugnans assensionem habet. Ad hæc Divus Thomas 1. par. quæst. 22. art. 4. docet, quod opinari falsum circa ea, quæ sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducit hæresim, maxime si pertinacia adjungatur: sine pertinacia igitur hæresis esse potest. Id quod ecclesiæ usus confirmat, quæ ex una actione adorandi idola, circumcidendive puerum, hominem quasi hæreticum judicat, non iudicatura, si ad hæresim pertinacis, nisiique illa in errore perduratio exigeretur.

5. ARG. Adde, quod incredulitas, & duritia cordis sine pertinacia esse non potest: discipuli ergo undecim, quorum incredulitatem, & duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circa resurrectionis articulum, quem Dominus ipse manifeste prædixerat, fidei catholice aperte erat contrarius: quare si finitio illa vera, & perfecta est, discipuli in hæreses crimen incurrere. Id si per absurdum est, dicamus potius, in ea definitione & superesse quicquam, & etiam abesse.

Hæc vero argumenta paucis loco fieri poterit expediemus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissima oratione nullo modo absolveretur: sed quasi prætereuntes breviter, & circumscripte explicare volumus, quidnam proprie hæresis sit, unde, quis sit hæreticus error, eluceat, & quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo qui vir doctus sit, ignorare potest.

RESPON. AD 1. Primum igitur, hæresis Græce ab electione dicitur, aut auctor est Hieronymus in 5. c. ep. ad Galatas, & in c. 3. epist. ad Titum, Iñdorus lib. 8. etymol. cap. 2. Div. Thomas secunda secundæ quæst. 11. art. 1. & in 3. c. epist. ad Titum (1). Græcem vero hanc vocem Latinus novi testamenti interpret interdum servat, quandoque in seclum vertit, ut ad Galatas quinto, ubi editio nostra, *In carnis operibus seclā habet*, Græca habet, *Hæreses*. Et Aët. 28. Judæi enim paulo inquirunt, *Nam de seclā hoc nomen est nobis, quod ubique ei contradicitur*, Hæresis Græce Lucas dixit. Seclā igitur, & hæresis eadem res sunt: sed ut seclā a seclardo, sic hæresis ab eligendo dicitur, ἀπο τοῦ ἀσπῆκας, quod est, eligo. Deinde & illud animadvertendum, nomen hæreseos apud Græcos veteres, & Latinos auctores generale esse, & unamquamlibet sectam designare, ut Platoniam, Stoicam, Peripateticam. At Christiani scriptores contra hoc vocabulo hæresim runcupant sectam, & divisionem, qua quis a communī se Ecclesiæ fide sejungit, privatamque opinionem eligens, e catholica institutione discedit. Præterea & illud, licet sit in promptu, & multorum ferrone teratur, commemorandum est tamen, doctrinam evangelicam

proprie neque hæresim, neque sectam appellandam. Tum quia eam non sequimur ex electione nostra (nec enim commentum, aut inventum nostrum est) sed habemus ex traditione divina: ut non nobis sit, an aliter opinandi optio detur, sed Deum, quacunque trahit, retrahitque, sequamur. Tum etiam, quoniam Evangelii doctrina semper catholica, & universalis fuit, ad omnes æques pertinet, omnesque eam omni tempore tenuerunt, qui de Deo, & veritate recte sentierunt. Cum ergo hæresis, & seclā privatam quandam disciplinam sistent, quam sibi unusquisque pro suo arbitrio & eligit, & sequitur; nimirum catholica disciplina hominibus ad unum omnibus a Deo tradita, nec seclā, nec hæresis vocandi est, quamlibet Philosophorum placita hæreses vocitentur. Auctores sunt Hieronymus in 3. cap. epist. ad Titum, Iñdorus 8. lib. etymol. cap. 3. Theophylactus in 2. cap. epist. ad Colossenses, Tertullianus in libro de præscriptionibus hæreticorum. Quod igitur Philo nostram religionem hæresim dicit, neque in malam partem tamen, more illius ætatis facit. Sic enim sere ab hominibus appellabitur.

RESPON. AD 2. At vero quoniam Apostasia hæresis sit, magna doctissimorum dissensione certatur. Sylvestri in verbo Hæresis 1. quæstione secunda affirmat, apostatam hæreticum proprie non esse. Sed in verbo *Apostata*, §. 1. & 2. secum ipse, ut videtur, pugnat. Cajetanus 2. 2. quæst. 11. art. 1. docet, quod apostata vere hæretici sunt, quia licet non credant in Christum, ut ait, actū elicto, profitentur tamen eum characteri Christiano. Id hæresim itaque incidunt, eum desciscant a fide catholica, quam professione tenebant. At in Summa in verbo *Apostata*, videtur contra sentire, inquit; *Apostasia pejor est hæresi, utpote excedens ipsam, totaliter tollendo fidem*. Cardinalis Torrecremata in lib. 4. par. 2. c. 12. aperte confirmat, apostatam hæreticum non esse. Quæ eadem sententia est D. Thomæ 2. 2. quæst. 11. art. 1. & quæst. 2. art. 1. ad 3. ubi expresse dicit, apostasiam non importare determinatam speciem infidelitatis, sed recipere speciem a termino, ad quem est motus recedentis a fide. Ac certe uso, & more loquendi sacrorum, hæreticus ille donataxat est, qui post professionem Christianæ fidei sub pomine Christiano doctrinæ Christi resistit, ut Augustinus inquit 18. de Civitate Dei cap. 31. & 16. lib. c. 2. tradit, quod Cham medius Noë filius nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium tanquam se ab utroque discernens, & inter utrumque remanens, typus hæreticorum fuit. Atque Origenes in tertium caput epistolæ ad Titum, *Hæreticus*, inquit, *ille est, qui Christo se credere proficitur, sed aliud de veritate Christiane fidei credit, quam habeat traditio definitionis Ecclesiasticæ*. Et ne singulorum verba referendo prolixum, & molestem simus, Ambrosius in 3. cap. Epistolæ ad Titum, Gregorius in quinto moralium cap. 11. Beda in Lucæ cap. 17. idem cum Divo Thoma, & Augustino sentiunt: nec quisquam veterum in longissimis adversum Julianum disputationibus eum hæreticum, sed apostatam nominavit. Sed ne ratio quidem Divi Thomæ pessima est: is enim, qui totam Christi doctrinam rejicit, nihil videtur religere, sed penitus a fide discedere. Item, *Apostasia*

motum quemdam importat discedentis a fide: motus autem non habet speciem a termino a quo, sed a termino ad quem. Cum ergo apostata ad Iudaeorum superstitionem, & errorem accedit, Iudaice infidelitatis reus est: cum vero ad paganismum, paganicę infidelitatis culpam contrahit. Quo fieri, ut apostasia, si hæresis est, in duabus speciebus ejusdem proximi generis collocaretur. Rectius ergo Divus Thomas philosophatur, cum ait, apostasiam nullam determinatam speciem infidelitatis præ se ferre, sed ad eam redigi, & reduci, ad quam apostasia accessit. Nam ex eo quod recessit a Christiana fide, apostasia speciem non habet, sed circumstantiam quandam aggravantem, juxta illud: *Mulier erat eis non cognoscere vitam justitię, quam post agnitionem retrorsum converterit*. Quo magis eos miror, qui in contrariam sententiam verba D. Thomę, rationesque deflectunt. Sed eorum argumenta videamus.

Unum est, quod hæreticus homo per multiplicationem hæresum hæreticus esse desineret. Nam si in aliam & aliam hæresim quotidie laberetur, quousque totam prorsus desereret catholicam fidem; jam ex hæretico per augmentum hæresum, prioris nomine amisso, apostata fieret. Alterum argumentum est, quod poëta in iure adversum hæreticos decreta apostatas etiam comprehendunt, id quod non esset, si illi non essent hæretici: quum nulla lex canonica sit, quę in hujusmodi apostatas animadvertat, nisi in hæreticis continuetur. Posterius argumentum gravius est multo, quam cetera, quod Bonifacius Octavus (1) apostatas hæreticos esse definierit in hæc verba: *Contra Christianos, qui ad ritum transferunt Iudeorum, erit tanquam contra hæreticos procedendum*.

Sed primum argumentum non est difficile eludere; Quamlibet enim hæreses cumulentur, si Christianum homo ille generaliter proficitur, & sub Christiano vocabulo ejus fidem impugnatur, hæreticus semper erit, apostata non erit. At ubi primum & Christi nomen, & totam omnino religionem deserere instituetur, apostata fit, & nomen hæreseos amittit, non per hæresim superioribus adjectam, sed per apostasiam novam, quę hæresis non est, sed majus aliquid hæresi. Quis autem dubitat, minor per majora aboleri, & nominibus commutatis priora in posteriora transire? Dispositiones mutantur in habitus, & nomen dispositionis cessat. Scientia viatoris in scientiam comprehensoris vertitur, & scientia illa prior, fidelis & fidei nomen eluitur. Incontinentis, incontinentis sæpius iteratis, pravus efficitur, nomen illud vetus evanescit, aut certe in gravius aliud permittitur. Quapropter nihil est admirandum, si asserimus, hæreticum per apostasiam, quę novum crimen est ab hæresi separatum, multoque gravius crimen, quam hæresis, antiquum nomen amittere, novum comparare: præsertim quum hæreticis apud veteres sanctos non ille apertus hostis sit, sed falsus propheta, qui venit in vestimentis ovium (2): leprosus item, qui dum rectis prava permiscet, colorem sanum maculis aspergit: Pharaonis magnus, qui veritatis imaginem præ se ferens, veritati resistit (3): fons denique & nubes sine aqua (4), arbor autumn-

lis, sydus errans, quę omnia aquę, fructus, lucis speciem obtinent. Cum ergo hæretici nomen generalem quandam Christi professionem connotet, non est absurdum, si, cum connotatio abest, abest quoque hæretici vocabulum. Quemadmodum si quis cenam ad sequentem diem variis poculis quum maxime possit, varioque item sermone produxit, cena jam illi mutato tempore in jentaculum, aut prandium etiam converteretur, nec proprię nomenclaturam priorem retinebit.

Secundum vero argumentum ita refellitur. Non est dubium, quin apostata in poëtas hæreticorum incurrant. Id quod ab ineunte Ecclesia perpetuo servatum est, quemadmodum ex Cyprianę opusculis vel maxime liquet. Falluntur autem in ea re plurimi, quod omnes Ecclesię leges a iuris voluminibus petendas esse existimant, in quę vel Raymondus, vel Gratianus, vel quilibet alius decreta sane quam plura concessit. Hinc enim Cujeranus noster præceptum jejunii quadragesimalis, quoniam in decretis pontificiis, quę passim circumferantur, non apparet, vix potuit constituere; eodemque labore pene confectus est, dum legem quæreretur, quę clerici monasticam religionem professi, ad divinis præscriptas preces exolvendum astringerentur. Multę sunt, mihi crede, Ecclesię leges, quę non scriptura, sed usus inseruit. Nec conciliorum, quę pontificum scripta omnia juris contritum volumen complectitur. Apostatarum ergo poëtas ante Bonifacium Octavum mos Ecclesię præscripserat. Sed quoniam quispiam dubitavit, illius dubitationem Pontifex in capite resolvit, definiens, non aliter adversum apostatas, quam contra hæreticos procedendum. Verum e Pontificis verbis, & definitione non habetur, apostatas hæreticos esse. Nam illa particula, *Tanquam*, similitudinem rei aliquando, non semper veritatem asserit. Cujus rei exempla non est opus in præsentia referre, quia in sacris, & profanis literis obvia sunt plurima. At de hoc argumento, cum nominis etiam controversiam habeat, nimis multa dicta sunt.

RESPON. AD 3. Illud porro testimonium, quod Hieronymi nomine scholę Theologi, jurisque periti etiam terunt, Hieronymi non est, sed a Magistro sententiarum acceptum Divus Thomas, ceterique deinceps, ut solet, usurpant. At si illa Hieronymiana ad Damasum epistola de trium hypostasicon vocabulo accuratius relegatur, Divus Hieronymus in ea potius sententia est, ut existimet, e sensu, non e verbis hæresim æstimandam. Ecquid enim aliud sibi vult, cum ita loquitur? *Ab Ariannorum præfule & Campensibus trium hypostasicon novellum a me homine Romano nomen exigitur. Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes, ajunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen effragitant: quia nescio quid veneni in syllabis latet. Et quia vocabula non edicimus, hæretici judicamur. Et multa alia posterius ejusmodi, e quibus intelligas, Hieronymum nihil sibi in recta, & sani intelligentia a crimine hæreseos timuisse, sed novam vocem, ubi venenum sub melle latere suspicabatur, reformidasse. Alioqui illud Hilarii Hieronymus lege-*

legerat: de intelligentia hæresis, non de scriptura orta est, & sensus, non sermo, sit crimen. Itaque ex verbis inordinate prolatis in hæresis suspicionem incurrere fortasse possumus, in hæresim, si error in fide absit, non possumus. Quum enim fides in intellectu sit, necesse est infidelitatem, cuius species est hæresis, in intellectu quoque esse. Item veritati nihil contrarium est, nisi error: quum ergo hæresis fidei veritati adversetur, sine dubio est error. Sed quoniam interdum legislatores, & iudices juris fictione, & præsumptione in foro exteriori crimina persequuntur, dicta, factaque externa, quæ hæresim testari solent, & hæreses vocant, & pro hæresibus puniunt. Quemadmodum & in eos, qui foris deserunt fidem, opereve externo cultum idolo exhibent, quamvis ex metu id faciant, perinde animadverunt, ac si interius a fide, & religione descivissent. Sed quod ad voces attinet, nihil moror. Nam sicut externa testatio & professio fidei interdum fides nuncupatur, ita etiam externa testatio hæresis eandem quoque nomenclaturam habet. Rerum quippe signa, & imagines rerum sæpe nominibus appellantur. Quomodo proverbium illud verus, atque laudatum, cui ego vix unquam sum assensus, verum est in sermone vulgari, Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis. At sermone proprio, ut diximus, hæresis apud Christianos error est ejus, qui fidem Christi generaliter se habere proficetur, nec tamen veram habet. Sed enim de rebus ipsis eos, qui fidei & religionis iudicium exercent, admonendos putavi, ut non eodem modo dictorum, ac factorum iudicia faciant. In factis sane, quæ ipsa per se terra, ac flagitiosa sunt, nihil est periculi, si ritu Judaico circumcidentem, aut idolo, dæmonive sacra facientem pœnis hæreticorum mulcent. Tamen non sum nescius, viris & Theologiæ, & juris peritissimis placuisse id, quod mihi ipsi non dupliciter, ut quoniam illiusmodi homines non sunt aut hæretici, aut apostatæ, nisi juris fictione, & præsumptione probabili; iudices fidei in ea ipsa quidem externa flagitia studiose nimis, ac diligenter inquireant, num re vera ex interiori infidelitate proficiantur, & prodeant. Quod si conspicerit, non errore intellectus, sed cupiditate, metu, aut alia quavis animi perturbatione id genus scelera patrata, perfectaque fuisse; tunc illa non tantquam hæreses, sed leviori animadversione punienda. Verum, quum verba quantumcunque inordinate prolata, sæpe a crimine hæreseos, nonnunquam etiam a crimine omnino vacent: in eorum sensum, & mente investiganda adhibeat iudex licet diligentiam vel maximam: sed si in verbis perversis, & iniquitatis recta sententia dicentis appareat, sanæque & munda fides, admonendus est homo, corripiendus, terrendus quoque: clementer tamen, moderateque mulcendus. Interdum vero dissimulanter est vel tota pœna mortalium incutitur, & imbecillitati condonanda: cum liberior loquendi licentia hominum levissimorum, quamvis errore non habeat, vehementer coercenda sit; ut quæ afferat audientibus aliquando perniciem. At hæc ut præsentī inhiato aliena, quasi primoribus labris gustata dedimus. Quæ sequun-

tur, ea nostra sunt, atque ad hoc tempus, & locum proprie pertinent. Quamobrem, ut breviter quidem illa, sed enodate explicentur, ingenii quantum potero, laboris plus pene quam potero, adhibebo.

RESPON. AD 4. Controversantur ergo juris periti, atque Theologi, an dubius in fide hæreticus sit: itemque similiter (eadem enim questio est) dubitare de una qualibet catholica veritate an sit etiam hæresis. Nam esse, ratio illa posita primum videtur offendere. Deinde & Augustini testimonium illud (1), *Errare est, verum putare quod falsum est, falsumque quod verum est vel certum habere pro incerto, incertum vero pro certo, siue falsum siue verum sit*. At qui de una quavis fidei veritate dubitat, is habet certa pro incertis: errat ergo contra fidem: fides enim, ut Bernardus ait, ambiguum non habet: quod si habet, fides non est. Hæsitatio igitur illiusmodi error est contra fidem pagans. Quare si pertinaciam habeat adiunctam, procul dubio est hæresis. Præterea, concilium Vienne doctrinam omnem aut temere asserentem, aut verentem in dubium, quod substantia animæ rationalis non sit humani corporis formæ, tanquam erroneam ac veritati fidei catholicæ inimicam reprobar. Non igitur ille solum errat in fide, eique contrarius est, qui asserit propositionem hæreticam, sed etiam qui veritatem catholicam venit in dubium. Quorsum insuper illud caput, *Dubius in fide infidelis est*, in titulo de hæret. cæteris omnino capitibus præponeretur, nisi ut intelligeremus, id genus homines & hæreticos habendos esse, & tanquam hæreticos puniendos? Præterea is qui dubitat, fidem amittit, alioquin non esset infidelis: ac fides in baptismo suscepta nisi per hæresim non amittitur. Adde, quod de ratione fidei est constans & certa firmitudo: vacillatio autem & dubitatio pertinax fidei corrumpit firmitudinem: est ego fides saltem indirecte contraria, atque adeo est hæresis. Ea enim re error adversus theologice conclusionem hæresis est, quia fidei est indirecte corruptor. His argumentis utuntur illi, qui dubium in fide, si est in dubitando pertinax, hæreticum censent (2). Nam si ex infirmitate, non ex pertinacia vacillat & claudicat, omnium una sententia est, hunc hæreticum non esse: *Modice*, inquit (3), *fidei, quare dubitasti?* Dubitatio igitur hominis infirmi non funditus tollit fidem, quam in imbecillo modicam ait Dominus esse, non nullam.

Alii vero auctores etiam ipsi eruditissimi contra sentiunt, dubitationem in fide fidei quidem opponi privative, non contrarie: hæresim autem fidei esse contrariam positive: sic enim scholastici loquuntur: itaque dubitationem non proprie esse hæresim: etiamsi homo prudens videntque dubitaverit. Quam opinionem multis & ipsi argumentis persuadere conantur. Primum est Divi Thomæ testimonium prioris ad Corinth. 11. lect. 4. ubi docet, de ratione hæresis esse, ut quis privatæ discipline pertinaciter inhereat. Nam electio, ut ait, firmam importat inhesionem: unde colligit, hæreticum non esse, nisi qui spernit disciplinam fidei divinitus traditam, & pertinaciter proprium errorem sectatur.

Quæ

(1) In Enchir. c. 17. & 19. (2) Adrianus quodlib. 3. Gabr. 7. d. 24. q. 2. Archep. Flav. 3. p. 111. 23. c. Jo. Andr. & Panor. super 1. cap. de hæret. August. de doctr. in 1. de poset. eccl. Vide Turron. 1. 4. p. 2. cap. 12. (3) Matth. 14. 31.

Quæ eadem sententia Hieronymi est in cap. 4. ep. ad Gal. & in cap. 3. epist. ad Tir. iniquitatis (1); *Hæresis ab electione dicitur, quod scilicet eam hæresis sibi eligat disciplinam, quam putat esse meliorem.* Atque August. lib. de utilit. creden. ad Honorat. cap. primo: *Hæreticus, inquit (2), est, qui falsas opiniones vel gignit, vel sequitur.* At qui dubitat hic neque habet firmam inhaesionem, nec alterutram questionis partem elegit, nec opinionem suam nec gignit, aut sequitur: non est igitur hæreticus. Rursum, hæresis contrarie opponitur fidei, & non per negationem aut privationem: at dubitatio, cum non habeat assensum, nec dissensum, non adversator fidei contrarie; nam fides assensum præ se fert. Dubitatio igitur non est hæresis. Præterea, hæresis error est Catholicæ veritati contrarius: error autem assensus est, vel dissensus falsus: cum ergo hæsitatio nec assensus, nec dissensus sit, ne hæresis quidem est. Ad hæc, dubitatio medium quoddam est inter duas extremas controversantium partes, fides vero & hæresis duo sunt extremae lumen maximeque pugnantia: dubitatio igitur, quæ inter dogma hæreticum & veritatem Catholicam intermedia est, non est hæresis, sed illius particeps atque vicina. En causæ, quibus auctores sane nobiles moveri solent, ut illo modo opinentur.

Nec argumenta eos adversariorum argent, quominus in sua sententia persistent. Etenim cum primum illis objicitur, dubium in fide infidelem esse, hoc ita repellunt. Infidelitas, inquit, tripliciter accipi potest, uno modo secundum puram & simplicem negationem, ut dicatur quis infidelis ex hoc loco, quod non habet fidem: & hoc modo, ut dicit sanctus Thom. 2. 2. q. 10. art. 1. in his, qui nihil audiverunt in fide, non habet rationem culpæ, sed magis pœnæ. Secundo capitur infidelitas secundum contrarietatem ad fidem, quæ scilicet aliquis repugnat auditæ fidei vel etiam contemnit ipsam, & in hoc proprie, ut eodem loco D. Thomas affirmat, ratio infidelitatis perficitur. Tertius modus infidelitatis est inodius inter duos modos prædictos, & est fluctuatio quædam inter duas partes, nec uni nec alteri adherendo: quomodo Stephanus Papa loquitur in illo cap. 1. de hæreticis. Tres vero infidelitatis species ejus esse intelliguntur, quæ proprie fidei contraria est, hoc est, non primo, aut tertio modo, sed secundo.

Errare autem eos: qui certa pro incertis habent. ita deum esse interpretantur, si aut affirmant incerta esse illa, quæ certa sunt, aut negent etiam esse certa. Error enim est propositio falsa, verbo sive affirmato sive negato. Qui vero nihil vel affirmat vel negat, huic proprie non errare: nisi forte is etiam errare dicitur, qui scopum non attingit, quum sagittam quidem non jecerit, collineaturus tamen si jecisset. In quem sensum peccatores in universum errant, non illo modo, qui operantur malum, verum etiam illi, qui non faciunt bonum. Sed hoc improprium est. Alioqui, ut ad propositum revertamur, si propterea quod fidem certam esse oportet, quisquis incertus est, errorem habet: qui opinabitur Christum esse Deum, hic quoque proprie errabit, & erit hæreticus, nempe cum non habet firmitudinem eam, quam veritas fidei requirit. Sicut

enim dubitatio fidem pellit, ira etiam opinatio. Formido namque opinionationi conjuncta, perinde certo fidei assensui repugnat, ut illa dubitantis ambiguitas. At, estne quisquam tanto ductus errore, ut veram opinionem esse errorem existimet, quia cum certo assensu, quem fides exigit, simul esse non potest? Qui igitur habebit certa pro incertis, nihil aut asserendo aut inficiando, sed quia pendens animi non veritatem catholicam, nec dogma contrarium eligit, is fictione juris hæreticus forte erit, vocis certe proprietate non erit: cum non sit contrarie & positive infidelis, quanquam est infidelis negative, aut etiam privative, eo quod fides sine ullo errore & abjecta omni formidine & cunctatione vera esse intelligitur; si autem formidinem aut cunctationem habet, fides non est.

Quod vero ex concilio Viennensi testimonium excitatur, non modo non est contra hos, sed maxime horum causam opinionemque confirmat. Cum enim doctrinam omnem sive asserentem sive verentem in dubium, quod substantia animæ rationalis humani corporis non sit forma, tanquam erroneam, ac fidei catholicæ inimicam synodus reprobasset, ne quispiam putaret, dubium, atque asserentem eodem gradu, & loco habendam esse, subiungit: *Definiens, quod quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter præsumpserit, quod anima rationalis non sit forma corporis humani, tanquam hæreticus sit censendus.* In quibus verbis perspicuum est, eos, qui eam rem in dubium verterent, non esse a concilio tanquam hæreticos condemnatos, sed eos tantummodo, qui ejus rei contrarium pertinaciter assererent. Nec enim sine causa existimandum concilium est eos, qui in dubium verterent, prætermisisse. Doctrina igitur ea, quæ in dubium vocat catholicas veritates, inimica est fidei Christianæ. non consummate & absolute, sed imperfecte & inchoare: nam & suo quodam modo colores medii albo inimici & contrarii sunt, & non solum color æter extremus. Quæ ex re satis intelligitur, hæsitationem meram sine assensu, atque dissensu neque errorem proprio esse, neque Fidei omni ex parte inimicam.

Jam, quod caput illud, *Dubius in fide infidelis est*, ante cætera ponitur in eo titulo, qui de hæreticis inscriptus est, non probat, dubium in fide hæreticum vere esse, sed juris fictione esse. Id quod secundum ejus tituli cap. ostendit: *Qui alios, inquit Leo, cum potest, ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat.* At qui hæreticis favent, & in eorum errore convivent affectu illicito, non errant intellectu, hi juris quidem suspitione hæretici sunt, vere autem & proprie non sunt. Error, Innocentius ait (3), *cui non resistitur, approbatur, & veritas, quum minime defensatur, opprimatur.* Quid ita? *nec enim caret scrupulo societatis occulte qui manifesto facinoroso desinit obviare.* Et Gregorius, *Consensire, inquit (4), videtur erranti, qui ad refecanda, quæ corrigi debent, non occurrit.* Nec Stephanus Papa, cujus decretum illud esse dicitur, aliter se ipse interpretatur. Nempe docere volebat, quibusnam testibus fides habenda sit, & inter cæteros eos a testimoniorum fide rejicit, qui aut fidem veritatis ignorant, aut dubii nimirum in fide sunt. Hos

enim

(1) 24. q. 3. cap. hæresis. (2) 24. q. 3. cap. hæreticus.
(3) 83. dist. & Error. (4) Ead. dist. c. Consensire.

enim Pontifex jure & infideles esse sumit, & in testimonio frendis mendaces. Quocirca primum illud caput non eo forsitan spectat, ut ex illius sententia homines hæretici judicentur, sed eo potius, ut fidei iudices intelligant, quoniam sint in causa fidei testes legitimos habituri. Absurdum enim esset, ut infideles de fide adversus Christianos testificentur, sive infideles veritatis ignorantes, aut dubitatione sint, seu multoque etiam magis errore contrario.

At cum, qui non infirmitate, sed pertinacia dubitat, fidei habitum amittere mihi vehementer probabile est. Nam actum fidei omnis vel pertinax, vel imbecilla dubitatio tollit, qui quidem ambiguum non habet, & si habet, actus fidei non est. Fidem vero in baptismo susceptam non nisi per hæresim perdi, hujus opinionis auctores facile regant. Colorem namque album non modo ater expellit, sed gilvus etiam & glaucus, ac ceteri omnino intermedii. Fides item non solum infidelitate excluditur, sed clara etiam visione. Quam enim venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Nihil igitur obstat quin & per hæresim perfecte contrariam, & per dubitationem, & opinionem, quæ ex parte fidei adversæ sunt, fides ipsa tollatur.

Enimvero quod postremo loco argumentum additur, facillimum est. Error quippe theologiæ contrarius cum & assensum falsum habeat, & in falsitate contumaciam: indirecte licet, undique tamen fidei adversus est, tum ex intellectu, tum ex voluntate. Dubitatio autem pertinax ex voluntate quidem fidei perfecte adversatur, ex intellectu non item, ut qui, quando dubitat, errorem assensionemque non habeat. Quæ ex parte rationem contrarii claudicare, qui aut admittatur, aut ambigit, is se, qui sit vir doctus, nescire fateatur. Cum ergo hæresis non ex parte, sed undique fidei contraria sit, efficitur, dubitationem hæresim proprie non esse, quantumvis dubitatio sit pertinax.

Quid ergo? sit in hoc est, ut de fidei veritate pertinaciter dubitantes non esse hæretici videantur? Mihi quidem non videtur: quanquam alteram earum opinionum metaphysicus probo, alteram philosophus moralis non reprobō. Ad normam siquidem Metaphysicæ, legesque contrariorum a dialecticis physicisque præscriptas dubitatio neque speciem habet, neque formam. Nihil enim asserit, nihil ponit, quod aut res sit, aut formæ rationem habeat. Constat autem, quæ proprie contraria sunt, ea duas formas esse maxime repugnantes. Quo modo satis evincitur, dubitationem nec esse hæresim, nec fidei esse contrariam. At si philosophiæ moralis sequimur leges, quæ in id spectat, quod frequentissimum est, cum vero hominem pertinaciter de veritate catholica dubitantem, eundem nullum omnino errorem habere fidei vere contrarium, prorsus incredibile est. Quod enim quispiam vel de conclusionibus aliqua, vel de uno etiam quolibet Theologiæ principio ambigat, nihil est admirandum. Quod autem non conclusiones modo in ecclesia certas, verum etiam omnia catholicæ doctrinæ prima principia in dubium vertat, nulli assentiatur, nulli repugnet, nequaquam verisimile sit: nisi velimus ho-

minem quempiam fingere hærentem ad omnia, & nutantem, cui universarum rerum infinita quæstio sit, & nullo loco constans, & fixa veritas. Verum pone hominem ejusmodi reperiri, qui ancipiti semper gradu pendeat, num, si Christum generaliter profitetur, Christi etiam doctrinam in generali probat? fac ergo eum scripturas sacras admittere, aut certe ecclesiæ auctoritatem. Cum ergo is dubitaverit de uno quolibet dogmate, quod in scripturis invenitur, vel ab ecclesia definitum est, si illi ostendas aut ecclesiæ definitionem, aut scripturæ apertum dogma, necesse est illum aut dubium abicere, aut credere, ecclesiæ, scripturæque testimonio incerta esse. Nam si certa illi sunt, omnem hæsitacionem pellent. Merito igitur ecclesiastici iudices & Theologorum, & Juris peritorum auctoritate confirmati, eos omnes hæreseos nomine condemnant, qui de dogmate catholico pertinaciter dubitant. Sed nunc quid pertinacia sit, ea quæ vel maxime hæreticum perficit, quam brevissime explanandum est.

RESPON. AD 5. Quod autem hæresis esse sine pertinacia nequeat (nam id primum quæritur) non est difficile ostendere, tum communium omnium & Theologorum, & Juris peritorum consensione, tum gravissimis veterum testimoniis, in quibus illa præclara sunt, quæ ex Augustino (1) referuntur 24. quæst. 3. cap. Dixit Apostolus; & cap. Qui in ecclesia, Idem colligitur ex cap. Damnamus, de summa Trinitate; non enim tanquam hæreticus condemnatur, nisi qui doctrinam fidei contrariam defendere præsumpserint: præsumptio autem (sic enim vulgus arrogantiæ appellat) radix est pertinaciæ. Ex cap. vii. de summa Trinitate in 6. illi censentur hæretici, qui præsumpserint, aut temerario gusu asseruerint, &c. Et in Clemente de summa Trinitate apertius: Quisquis asserere pertinaciter præsumpserit, &c. Divus quoque Thomas tantum abest, ut ab hac sententia alienus sit, ut non modo arbitretur (2), hæresim sine pertinacia reperiri non posse, sed etiam contendat, eam in hæresis ratione includi. Quam rem suadet in primis ex nominis origine: nam, sit explicatum est, hæresis Græce ab electione dicitur. Non est ergo hæreticus, nisi qui videns & prudens doctrinam eligit fidei contrariam: id quod sine pertinacia non fit. Utitur deinde illo Apostoli testimonio (3): Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini Nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ &c. Qui ergo ecclesiæ doctrinæ resistit, atque ideo est pertinax, is dumtaxat hæreticus habendus est. Præterea hæresis, ut supra quoque dicimus, fidei catholicæ maxime, ac summe repugnat: non est autem perfecta fides, nisi intellectus assensio veræ voluntatis recta consensione firmetur. Igitur nec hæresis absoluta, & consummata est, nisi falsum intellectus errorem prava voluntatis electio confirmet, ut quemadmodum in fide constantia veritatis exigitur, ita in hæresi contraria inest pertinacia falsitatis. Sed bene habet, quod in hac res asserenda nullum adversarium habemus. Quapropter etiam si rationes nec probabiles essent, nec satis idoneæ ad faciendam fidem: communis tamen

(1) In ep. 172. ad Glor. & Elus. & de civ. Dei l. 1. c. 31. & cont. Manic.

(2) 1. 2. q. 2. 4. 1. & q. 11. 2. 3. & 1. Cor. 11. h. 1. & (3) 1. Tim. 6. 3.

omnibus sensibus, ex similitudinis particula comprobatur. Non enim arbitrantur hominem quempiam hereticum esse, quin idem in errore sit pertinax.

At quid pertinacia sit, a multis quidem addubitandum est, a paucis vero expeditum. Sive autem dicatur pertinax, quasi nimium, tenax; sed plus etiam, quam decet adhibere pertendens (hæc enim mihi vult nimisque depicta libentius omitti) perspicuum est tamen, eum nunc vocari pertinacem, qui valde, nimisque etiam in errore permanset, falsamque sententiam mordicus tenet, atque defendit. Ita a quibusdam definitur hoc modo: *Pertinax est, qui id tenet perenni, quod debet dimittere*. Qui singuloni illa vel finitima, vel certe eadem: *Pertinax est, qui in errore persistit, quem deferere tenetur*. Facillime dicuntur hæc, quis dubitat? Sed si ex pertinacia explicata est, quæ erroris adiuncta facit hereticum, plures sane in hæreticis habebuntur, qui heretici non sunt. Primum enim si error contra fidem sit, illum fugere, ac declinare debeo, siue fidei contrarium esse videam, siue etiam ignorem. Erant quippe illi vehementer, qui ignorantem existimant obligandi vim a præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignorantia efficit, ut obligatione solvamur, sed ne res alias veritæ nobis impingantur ad culpam. Omnis igitur homo, etiam si in ignorantia versetur, errores fidei contrarios simpliciter, absolute evitare debet, si eos pondum habet, & si habet, desistit. Itaque si in eis persistat vel ignorans, id nimirum tenet, quod dimittere tenebatur. Verum isthæc omissa faciamus, quæ tenuius differunt, quam ut quivis ex possit agnoscere, & ea persequamur, quæ facile vel imperitis comprehendunt. Enimvero, cum homo imperitus vel ab episcopo suo est admonitus, vel a fidei iudicibus, vel a theologis insignis consilium Academiæ, vel ab amicis etiam eruditis, & piis, si adhuc errorem non deserit, in eo nimirum persistat, quod debet dimittere. Est ergo vere pertinax, si in verbis ejus definitione neque abest quicquam, nec redundat. Nihil igitur dixerit, quod ad hæresim constituendam est necessarium. Habet enim homo ille errorem fidei contrarium, in quo etiam est pertinax. At minime ambigitur, ejusmodi hominem, tametsi omnino peccat, hereticum tamen non esse, si non existimat, sententiam suam ecclesiæ esse contrariam, sed aut Episcopum, aut Inquisitores (sic vulgo appellatur) aut Theologos academiæ falli. Quocirca nondum videtur ex iis, quæ dicta sunt, pertinacia illa innoscere, quæ hæresim constituitur. Sed ne hanc rem quidem ea pertinaciæ insignia patefiant, quæ præcedunt, plurimi sine causa judicant. Nam rei hujus quoddam (1) notas septem, alios (2) duodecim, alios (3) etiam viginti edidisse per vulgatum est. Et cum signa ex illis quædam dubia sint, potest accipere, ut aliquando signum dubie datum pro certo a fidei iudicibus sit acceptum: ita fiet, ut pertinax is, & hæreticus judicetur, qui hæreticus vere non est. Sed quoniam aliter jurisperiti, aliter theologi hæc & similia tractant: jurisperiti, quatenus tenere manu res, possunt: theologi, quatenus ratione, & intelligentia: exponamus

primum ad theologorum leges, quoniam ex pertinacia sit, quæ hæresim perficit: deinde, si fieri potest, juris quoque prudentibus pertinaciæ hæresis signa, quasque tradamus, non illas tam multas, tam varias, tam ambiguas, sed perpaucas, fixas, atque constantes.

RESPON. AD 1. CONFIRM. 5. ARGUM. Ratio igitur hoc theologis postulat, ut pertinacia, quæ hæresim facit, non sit temporis diuturnitate æstimanda: Ut scilicet ille sit pertinax, qui diu in errore persistit. Certe si constaret, quod una solum hora quispiam, Deum non esse trinum, ex animo defendisset, is hæreticus ab ecclesiâ judicaretur, quæ ex uno actu, quantumvis brevi vel adorandi idoli, vel puerum circumcidendi, solet homines, tamquam si essent hæretici, judicare: nequaquam iudicatur, si crimen hæreseos diuturnum longumque illud tempus exigeret. Rursum si quis sciens prudensque totam fidem abnegaret, quamvis brevissimam moram interposuerit, apostata vere & jure ab ecclesiâ censetur: ergo & ille hæreticus judicabitur, qui manifestis fidei articulo repugnaverit, etiam si repugnanti illa diutina & longinquæ non fuerit. Præterea, ut Fidei actus omnibus suis numeris expletus sit, temporis longinquitas nulla est necessaria: ergo nec hæreseos adversa actus diuturnitas sibi erroris vendicat & requirit. Illud rursum ratio theologis docet, hereticum eum esse, qui volens uniuslibet dogmati assentitur, tam etiam cum intelligit ecclesiæ Fidei esse contrarium: Ut si quis postea, quam illi constat, rem, quam credit, vel sacræ literæ vel ecclesiæ aperte definitioni refragari, sui adhuc juris sententiaque sit: hæc scilicet vera hæresis est, atque in sui specie perfecta: Id quod egregio argumento Cicerinus demonstravit (4). Fides enim assensu intellectus perficitur, ex consensione voluntatis in eo, qui rem, quam credit, cognoscit esse catholicam veritatem: ergo & infidelitas dissensu intellectus perficitur ex consensione voluntatis, in eo, qui rem, cui assentit, cognoscit esse contra ecclesiæ communem fidem. Contrarium enim contrarias oportet esse notiones. Continuat autem hoc vel maxime præclarum illud Augustini testimonium iniquentis (5): *Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem ipsam esse catholicam fidem; istum nondum hereticum dico, nisi manifesta sibi doctrina catholice Fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat, elegerit*. Præterea qui sic tenet errorem Fidei contrarium, ut non sit paratus ab ecclesiâ corrigi, sine dubio est hæreticus, ut August. idem in epist. ad Gloriam & Eleusium affirmat (6). Sed qui videt suam opinionem adversam esse catholicæ Fidei, & adhuc in ea permanet, hic non est paratus ab ecclesiâ corrigi, ejus videlicet auctoritatem rejicit, & contemnit: verum igitur crimen hæreseos admittit. Quæ ex re intelligitur, pertinaciam eam, quæ hæreticam facit, semper, solumque in eo inveniri, qui dogma aliquod tenere pergit, cui cognoscit catholicam sententiam adversari. Id vero nominis ipsa quoque notio declarat. Pertinax quippe is dicitur, qui plus nimio in propria sententia hæret. At qui opinionem suam intelli-

S

git

(1) Glas. in extrav. cum inter nonnullos. (2) Jo. Ger. 1. 2. Alphab. 24. (3) 2. Tertull. 1. 4. p. 1. 2. 25. (4) 2. 2. q. 11. a. 2. (5) lib. 4. contr. Gen. c. 4. (6) 24. q. 2. c. Dixit Apostolus.

git communi ecclesie sensui & Fidei repugnare, atque in ea perisset nimis, profecto ille in privata sententia perseverat: vere igitur est pertinax: imo hæc sola consummata pertinacia est, quæ absolute cum Fidei constantia repugnat, atque adeo sola ea simpliciter hæresim conficit. Nam quemadmodum, ut paulo ante dictum est, fides ea electione perficitur, ubi is, qui vult veritati assentiri, intelligit illam esse catholicam veritatem; sic & hæresis contraria omnino electione consummabitur ejus, qui adversante catholica fide, propriam sententiam videns volensque complectitur. Ecquis enim eo pertinacior esse potest, quem de suscepta causa propositaque sententia nulla ecclesie vis, nulla catholicorum depellit auctoritas? Præclare itaque Hieronymus interpretatur, hæreticum idcirco subversum esse, & proprio judicio condemnatum, quia suo arbitrio ab ecclesie institutione discessit, quæ discessio propriæ conscientie videtur esse damnatio.

Quibus rebus positis, illa consecratoria sunt. Primum: si dogma aliquid nondum est certum & expeditum ad catholicam fidem attinere, quamvis plerique viri docti existiment, a Deo esse revelatum, peccat ille quidem graviter, qui cum eo dogmate pugnat, eliquis item pertinax, qui plurimorum & doctissimorum auctoritatem contemnit, eamque obstinatione quadam sententiae repudiat: sed non est hæreticus, quoniam pertinacia illa tametsi impudens & vitiosa est, non tamen in ecclesiam tendit, sed in viros illos eruditos ac pios, quos illæ arroganter despiciat, ac pro nihilo putat.

Illud deinde consecrarium est: Si certum exploratumque sit, dogma unumquodlibet Fidei veritatem esse, qui ignoraverit ejusmodi dogma ad fidem spectare catholicam, & quamvis admonitus ab episcopo, ab hisque rursum, quibus Fidei cognitio concessa est, a viris demum doctis & piis, placitum suum præfracte nimis obstinateque defenderit: hic temperarius, contumax, præceps, insolens, sapiens hæresim, & quibusque hujus generis nominibus notari poterit: nec tamen etiamnotam notam hæreseos habebit, (dicendum est enim sæpius) pertinacia ejus nondum cum Fidei veritate & ecclesie auctoritate pugnat, sed cum eorum sententia, qui & fallere & falli possunt. Recte igitur D. Thomas (1) asseruit, eum qui paratus est corrigi secundum ecclesie determinationem, hæreticum non esse: quia non ex malitia errat, sed ex ignorantia: Quod de crassa etiam ignorantia dictum accipio: nam quæ affectata est, hæc non tollit, quin peccatum sit ejusmodi, cujusmodi esset, si a sciente & vidente committeretur. Nempe affectatus error ex electione est, nec paratus est ille corrigi, qui de industria communionem ecclesie doctrinamque declinat. At qui ex ignorantia non affectata errat, hic quodammodo invitatus est & repugnans, non libens & voluntarius. Quocirca nec errorem eigit, nec gravate feret, quam ab ecclesia corrigeretur, errorem suum ipse corrigere.

Verum nostris hisce documentis illud in primis obijcitur, quod error iste ignorantie vitiosæ mortale peccatum est, præsertim post admonitionem

episcopi docti, prudentum judicum, Theologorum sapientium. Peccatum autem mortale hoc non nisi sub infidelitatis genere continetur. Tres vero solum esse infidelitatis species, D. Thomas definit. Cum ergo crimen ejusmodi nec Paganismus, nec Judaismus sit, erit profecto hæresis. Addo, quod si quis ex ignorantia vitiosa & supina hominum occideret, vere & proprie homicida esset, in easque penas incurreret, quæ fuerint homicidis a jure præscriptæ. Eadem vero causa subest in eis: qui manus violenter clericis attulerint, atque in cæteris omnino sacrilegis. Qui igitur ex ignorantia crassa post susceptum Christi baptismum, errorem habuerit, Fidei contrarium, is vere erit hæreticus. Actus enim, qui ex hujusmodi ignorantia proficiscitur, simpliciter & absolute & violentis est & consentientis: poterit ergo excusari quidem, ne tam gravis culpa sit, non autem ex hæreseos culpa non sit, & ejus omnino generis, cujus esset, si a non ignaro proficisceretur. Adde etiam Divi Thomæ (2) testimonium in hæc verba: *Ab errore circa articulos fidei non possunt aliqui propter simplicitatem excusari, quin sint hæretici, præsertim quantum ad ea, quæ ecclesia solemnizat, & quæ communiter versantur in ore fidelium. Sed circa alia, quæ indirecte pertinent ad Fidei disciplinam, ut quod Isaac fuit filius Abrahamæ, non judicatur aliquis hæreticus, nisi ab errore non recedat, etiam viso quid ex eo sequatur.* Hactenus ille. Quæ verba adeo aperte cum hæc nostra doctrina pugnare videntur, ut non sit necesse argumntari. Sed & Chrysostomus (3) videtur quoque nobis adversari, qui illum Pauli locum (4), *Cum modestia corripiant eos, qui resistunt veritati* &c. de eis accipit, qui non adversandi affectu, sed studio discendæ veritatis veritati resistunt. At Paulus de hæreticis loquebatur, quos alio loco (5) semel atque iterum commonefaciendos esse corripiendosque præcepit, sed post unam & alteram correptionem devitandos.

RESPONDETUR OBJECTIS ARG. Quibus argumntis breviter ita respondeo. Diximus supra, dupliciter aliquod peccatum in genere & specie collocari: uno modo formaliter & directe, altero modo materialiter & reductively. Dent mihi latini veniam, precor, & verba minus latina usurparim. Sic a dialecticis accēpimus, materiam in prædicatione substantiæ poni, punctum in genere quantitatatis, embrionem in ejus specie animantis, cujus gratia a natura paratur: poni, inquam, non per se & proprie quidem, sed per accidens, & quasi improprie. In moribus itidem quædam peccata sunt in sua specie perfecta, quæ videntes & scientes de industria committunt, & eo proprie per se, & formaliter in sua quoque specie reponuntur. Alia vero imperfecta sunt, quæ præter intentionem ignbrantes admittunt, & ejusmodi ad speciem & genus per accidens reducuntur. Error igitur ille catholicæ veritati contrarius, quando in vitio ignorantia est, ad speciem hæresis referetur: nec tamen hæresis perfecta erit, nec perfecta infidelitas, quæ ut ante etiam dictum est, in tres species a Divo Thoma distinguitur. Prima itaque objectio minimo negotio pellitur.

IIIa

(1) Ad Tit. 3. lect. 2.

(2) Cor. 11. lect. 4.

(3) Rom. 6. in epist. ad Titum.

(4) 2. Tim. 2. 25.

(5) Tim. 3. 10.

Illa altera difficilior est, ubi queritur; cur qui hominem ignorans perimit, vere homicida est, atque adeo penas homicidii contrahit; & ejus ignorantia est in vitio: Is autem, qui contra fidem errat post fidem in baptismo susceptam, nec crimen hæreses vere patrit, nec in penas hæreticorum incidit. Quæ sane questio ita solvitur. Non est hæreticus nec Theologorum, nec Jurisperitorum usu, qui in hæresim illam imperfectam incurrit: nec hæresis illa imperfecta in frequenti vulgatoque sermone simpliciter & absolute hæresis est: sed ille tantummodo hæreticus dicitur, qui formaliter & ex electione, quasi dedita opera, cum communi fide pugnat. Quare nisi a perfecta & consummata hæresi nullum hæreticum nominabimus; si frequentem eundemque proprium hujus usum vocabuli volumus conservare. Eam rem quoniam tunc ex nominis brigue, & nomine, tum ex veterum testimonio, tum ex communi omnium sensu patulo ante ostendebamus, nihil est necesse acta agere. Hinc illud est (1), *Excommunicamus omnem hæresim extollentem se adversus catholicam fidem*. Non errorem ait; extollentem se adversum episcopum; non adversum Inquisitores, non adversum Theologos aut Parisienses, aut Salmanticenses, aut Complutenses, aut Bononienses, sed adversus catholicam fidem. Hinc etiam illud (2), *Non acquiescis Janis sermonibus Domini nostri Jesu Christi; & ei, quæ secundum pietatem est, doctrina*. Non dixit; Sanctis sermonibus episcopi sui, non eorum; qui de fide inquirunt, non Theologorum etiam multorum, sed Domini nostri, &c. Quod si vel in divinis libris; vel in ecclesiæ doctrina non acquiescit; hæreticus est: quamvis non sit nec ab amicis; nec a Theologis, nec a fidei iudicibus admonitus. Contra vero; si horum omnium repudiatis & monitis & præceptis, sermonem tamen Dei & ecclesiæ non industria repudiat, sed ignorantia; hæreticus non est. Nec verò eadem causæ subsunt, ut cætera vitia, cum ex ignorantia crassa sèpènaque prodiderint, & nomen & speciem amittant. Non enim homicida is solum dicitur; qui hominem data opera occidit; seu qui injuste occidit; quamvis animi perturbatione aut etiam improba id fecerit. Atque item similiter in reliquis.

Jam D. Thomas vel prudenter Fidei iudices adhibet; idque illis præcipit, quod non suspicari debet; sed timere etiam atque existimare debent: vel non potest es; quæ in omnium catholicorum ore versantur; ab nullo duntaxat fidei ignorari posse; nisi qui errorem effectaverit: vel de hæresi imperfecta intelligit; quæ nec pertinaciam requirit, nec absolute & simpliciter hæreticam facit; sed quodammodo. Atque hoc responsum idem illa etiam verba recipiunt, quæ ex 1. par. supra scripsimus.

At Chrysostomus a nobis stat; non contra nos: Qui valde non audio terrendi, sed discendæ veritatis doctrinæ utilis, cum doceri paratus sit, cum nec Chrysostomus; nec alius quispian hæreticum proprio vocaverit. Et illud tamen, de quibus Paulus Thimotheo sermonem faciebat, grave peccatum peccavisse, verit in questionem non potest. Invenitur ergo, Chrysostomo auctore, error fidei contrarius, qui tamen in vitio est, non tamen est hæresis:

quia non est malitiosus error; sed ignorantis. Quod si Chrysostomi interpretationem sequimur, non erat Paulo de hæreticis sermo, qui, quoniam obstinate pugnaces sunt, non sunt admonendi sed vitandi. Quæ sensum iudices fidei videntur sequi, cum in universum jubent, hæreticos vel omnia fraterna correctione denunciar: Quod utique præceptum vulgo datum prudentia plenissimum est: quoniam non omnium hæreticorum aures, ut quidam falso putant, ita clausæ sunt veritati; ut ab amico præsertim docto & sapienti verum audire non queant. Hanc spem, fateor, de amicis hæreticis non sunt passim indocti habituri: paucorum erit ista fiducia, eaque prudentissimorum; sapientissimorum; conjunctissimorum; qui & prudenter intelligant, quorum non sit desperanda salus, & sapienter amiceque possint suos ad fidem Ecclesiæ revocare (3): De quibus non valde obstrictis Paulum quæque ad Timoth. loqui; haud absurde intelligimus. Nolo autem, ut quispian quamvis doctus & amicus, hac periculosissima ætate, ubi hæretici obstrictissimi sunt vel plerique, vel omnes, fraterna correptione abutatur, nisi firmiter & certo existimaverit, hæreticum esse ex animo convertendum: Non enim propter conjecturas aut verosimiles; aut etiam probabiles, rem tanti momenti debet periculo exponere: præsertim cum experimento exploratum fuerit, quædam nostratibus incommode attulerit in crassius hæresis intentia correptione. Meminisse debet vir doctus & prudens, Paulum mulierem consulere, ut maneat cum viro infideli: quod videlicet inter gentes, quibus tunc scribat, spes erat, ut uxor viro suum ad fidem alliceret. At ubi ecclesiæ comperit, inter Judæos præsertim uxores potius corrumpi a viris; prudentissime sanxit, ne uxor ad fidem conversa cum viro infideli maneret. Quæ lege non Pauli consilium evertit, sed firmavit. Sic Fidei iudices; quando multis magnisque experimentis acceptis legem tulerint de denunciando hæretico; quamvis occulto, fraternæ correctionis legem à Christo præscriptam non violant, sed stabilunt. Nisi naturæ jurebus legislator repugnare, cum sapientissime edixit: *Si tibi volueris persuadere frater tuus, aut filius tuus, vel filia, sive uxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animam tuam, clam dicens: Eamus, & serviamus diis alienis, quos ignoras tu, & patres tui; non parcat ei oculus tuus, ut miscearis & occultes eum, sed statim interficias*, &c. Deuter. 13. Hæc igitur lex in crimine hæresis populo servanda est diligenter, ne, dum per falsam misericordiam homini indulget; in rem Christi publicam crudelis sit.

AD 2. CONFIRM. 5. ARG. Nec operæ pretium erit hoc loco disputare, an Apostoli hæretici fuerint: quod qui fateor, quæ hunc objurgatione, aut quod potius convicto a tanto errore coner avertere? Potest enim, Deus immortalis, absurdius dici quicquam, quam ministros proprios Evangelii ad unum omnes, non e fide modo alienos, verum etiam hæreticos fuisse? Quanto & verius & modestius illi sentiant, qui arbitrantur, Apostolos Christi non ex malitia, nec de industria, sed ex animi perturbatione & ignorantia peccasse? Aperte illis Dominus

mortem & resurrectionem suam predicabat & tamen ipsi, ut Lucas ait (1), non intelligebant, quae dicebantur, & credemus nos, post tot adeoque magnas turbas excitatas, discipulos non perturbatione animi, sed malitia dubitasse? Nam incredulitas & duritia cordis cuiusmodi illa fuerit, Evangelista nobis exposuit, inquiens; quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Illi porro, qui viderant, digni omnino erant, quibus fides habebatur, sed falsi poterant tamen. His ergo non credentes Apostoli quidam & multis & incorruptis testimoniis, deus erat incredulique erant; at, non Deo sed hominibus. Pertinacem itaque erant adversos homines, non adversus Deum & Christum ejus. Quocirca Christi discipulos haereticos imitari, stultitiae est manifeste, si ea, quae diximus in haereticis sententia confirmanda, recte & digna & confirmata sunt. Confirmatum est autem multa esse, quae concutiant, ut quilibet haeticus constet. Primum errorem habeat oportet. Deinde ut is error catholice veritati contrarius sit. Tercio loco certum esse necesse est, atque expeditum, errorem illum veritati catholice regnare. Quarto exteri pertinaciam adjungi, non quamvis, sed quae cum certa Ecclesiae regula pugnet. Quinto, ut is error sit post susceptam Fidei professionem in illo, qui Christo se credere professus est. Haecenus Theologi nostris attenuata pressaque finivimus, quidam haereticus sit, unde illis statim respiciendum fiat, quoniam sit haeretica propositio. Nam in mente eadem prorsus res sunt, in voce autem vel scripto haeretica propositio dicitur, quae haereticam intentionem enunciat, illiusque est omnino signum. Quia vero solus Deus novit & corda, & cogitata filiorum hominum, nemo mortalium profecto potest alterius habere clare cognitam haereticam, & satis firme conceptam animo atque comprehensam. Quamobrem cum vox scriptumque ipsum, ac cetera demum omnia externa signa fallacia aliquando sint, non est facile certas & constantes formulas Fidei iudicibus exprimere, et recte atque ex ordine valeant de haereticis judicare. Nam Theologi quoniam compertum habuerint, propositionem aliquam Fidei catholicam esse manifeste contrariam, subscribent forte illico, haereticam illam esse; quoniam interdum de rebus ipsis nondum positis ex genere notarumque loquuntur, & eas, quas circumstantias appellant, quandoque aut negligunt, aut certe in iudicium fide ac diligentia deponunt. Itaque suo se munere probe sanctos arbitrantur, si unum illud exploraverint, an error, cuius ab eis nota quaeritur, Fidei aperte adversetur. Cum autem ad haereticum perficiendam eam, quae legibus proscripta & damnata est, quaedam alia sint, ut diximus, necessaria; non videtur esse bene consultum multorum infirmitati & innocentiae, nisi fidei censors iterum atque iterum admonerentur, ut diligentissime errantium iudicium, ingenium & animum studeant indagare, illudque potissimum, an eam pertinaciam habeant, quae supra studiose nobis & sedulo diffinita est: quod in hac re vel maxime Ecclesiastici iudicii cardo versatur. Nec satis est ad sententiam de haereticis rite iustaque ferendam, haereticum ipsam suspitione attigisse, sed

comprehensione quodam opus est, ut sine erroris de erroribus iudicetur. Nisi enim illos iudex quasi in rebus, praeceptis, fidei articulis, sententiarumque iudicium. Quod si in causa sanguinis id civilis leges praescripserit, probationes essent luce meridiana clariores: equid fieri oportet ab Ecclesiae iudicibus in causa decernendis, in quibus non solum res, honor, fama, vita hominis unius periclitatur; sed etiam generis ac familiae praecleara & sempiterna existimatio? Age ergo normas praestituamus, quibus Ecclesiae iudices toto in haereticis iudicanda uti possint.

C A P U T IX.

Regulae tres, ad quas Fidei externa iudicia dirigenda sunt.

Prima formula in promptu est, ipse contra se errantis testimonium, quod in omni foro exploratum est admissi criminis argumentum, praesertim si crimen suum reus sua sponte & voluntate testificetur. Tamen ea etiam confessio, quam a reo iudex quaestione ac tormentis exprimit, secundum leges tum civiles, tum canonicas idonea est ad faciendam in externo iudicio fidem. Sed de toto hoc & confessionis & quaestionis genere commodius non a jurisperitis solum, verum a quibuscumque etiam optimis viris familiariter colloquantibus, quam ab ullis Theologis ulla in schola, disputatur. Nec vero quempiam velim in eam sensum formulae huius verba interpretari; ut reus, qui haereticus fortasse visus, & naturam nescit, haereticum ipse sit suo iudicio estimaturus, illumque securi in sententia iudices. Sed ita accipi oportet, ut reus cum factorem atque dictorum suorum, tum propriae conscientiae atque animi testis contra se sit; iudices ex factis, dictis, mente, ingenioque illius haereticum deprehendant, cuius notionem ante oculos positam habere in omni Fidei religionisque iudicio debent. Io hominem praceptor olim meus incidit, qui vehementer se ipse affirmaret haeticum esse. Quid ista; rogar. Cur te haeticum esse arbitraris? Respondit se tenera contra Catholicam fidem. Hic ille urget: An tu credis catholicam fidem falsam esse? Minime gentium, inquit ille: adeo, etiam me haeticum existimo, hoc est errantem, & a veritate alienum, quia contra fidem catholicam sentio. Iam praceptorisum continere non valens, abi stulte, ait; es enim minus haeticus es, quo magis te haeticum opinaris. Salva quippe res est, si tunc errare te sentis, quum Fidei catholice repugnas. Sic hominis stultitia est non tam Theologiae rationibus, quam prudentiae manibus comprehensa. Mihi etiam ipsi aliquando contigit, ut a iudicibus Fidei errores quos denotandos acciperem, certe hominis ejus errores, ut postea comperi, qui iudicem nec iussu, nec accessu ad tribunal venerat, sed sacerdotis cuiusdam suasu, & consilio, quem poenitentiae administrum habebat. Sponte igitur, suoque iudicio haereticos adversum se plurimos (sic censebat) excipiente notario, prodidit. Ad me ergo ipsum est, ut errorum notas ederem. Quos ut multos, variosque conspexi, cepi mecum ipse attentius

alios, cogitare, quisnam eorum auctor haberi posset. Quicunque porro is esset; partim ex Arji, partim ex Macedonit, partim ex Wiclefii, partim ex Lutheri fontibus, quasi quosdam dederisse rivales videtur. Crederes cum assidue in omnium hereticorum lectione versatum. Quod si alia esset rerum consequentia, & connexio, errorumque compositio, & coagmentatio aliqua, mihi quoque inrepta esset ista suspicio. Sed cum cernerem, in tanta errorum copia non complexionem esse, non vineulam, insanus hominis potius, quam hæreseos veni in mentem. Nolo itaque de erroribus judicare, nisi prius auctoris ingenium, & judicium explorassem. Ergo iudices rogo num copia sit videndi hominis. Ajuer esse: Nam datus erat in custodiam, & conjectus in carcerem. Solvitur vinculis, coram producitur, intueor oculis, animo cerno, viden illum primum sana mente esse. Periculum ex rebus presentibus fieri, quas longum esset commemorare: probat ita se habere rem, ut ante ago cogitarem. Vix tamen a iudicium animis opinionem infixam potui divellere. Sed vici tandem, & persuasi, atque, ut erant viri boni, dederunt manus, amentemque sponte confessum, suoque iudicio convictum, in parentum domum cerebro vacuum quidem, sed omni etiam poena vacuam dimiserunt. Ac de his nihil est vacille, ut Theologi præcipiant: sunt tamen ea cognoscenda: pertinent enim ad eum usum, quem juris prudentes sunt e locis theologicis habituri, de qua re hoc libro disserimus. Reliqua deinceps persequar: nam formula hæc tantum attingenda fuit.

Alteram D. Thomas protulit in prima parte (1), & in priorem ad Corinthios epistolam (2). Ea est huiusmodi: Si error fidei contrarius circa ea sit, quæ nullo modo est probabile ab errantibus ignorari, qui ad fidem catholicam certo pertineant, tunc iudices tato de hæresi pronuntiabunt. Ut si, exempli causa, homo quivis etiam de media plebe, aut neget Christum cruciifixum, vere mortuum, vere a mortuis excitatum: aut aiat, superfluum esse & vanum orare pro mortuis, nullo præmio iustos a Deo affici, nullo supplicio improbos, & cætera similia. Item si vir in schola Theologiæ diu multumque versatus contendat, Spiritum sanctum a Filio non procedere, aut Patrem & Filium Spiritus ejusdem duo esse principia; aut non esse tres poenitentiae partes; aut Christianis nullo modo esse licitum cum hostibus belligerare; aut episcopum non esse superiorem simplici sacerdote, aut quicquam ejusmodi, quod incredibile est nescire Theologos ad Ecclesiæ communionem fidem attingere, præsertim si in schola, ut dixi, perdis se se, ac valde exerceant. Qua in re non dubito, quandoque a iudicibus per remissionem nimiam, aut magnam certe ignoracionem erratum. Nolo enim suspicari, Fidei leges per gratiam esse aut populi furori, aut potentium voluntati concessas. Fugerunt autem hos paucos dies Theologi quidam habiti doctissimi, in iis erroribus deprehensi: quos & Lutherianorum esse proprios, & Ecclesiæ communis Fidei adversos, nemo addobire poterat, qui vel mediocriter rebus Theologicis esset instructus. Coacti sunt hæreses abjurare, quasi suspecti

de hæresibus, non convicti. Cum tamen si hæc non dico ad rhythmicorum, aut musicorum æternitatem normam, sed ad perpendiculum communis juris & vulgarem rationis formulam dirigerentur, nullum facilius erat, proclivisque iudicium. Turpe fuit autem ea dubitare peritos, quæ ne rustici quidem dubitant, nempe nullo pacto verisimile fieri, ut homines in earum rerum, quas diu multumque tractarent, ignoracione versentur. Ecquis autem credat, viros theologicissimos (sic censebat vulgus) earum rerum lascios & rudes, quæ Theologis universis notæ, & pervulgæ sunt? Erat in animo, quæ horum Theologorum fuerint errata, subscribere: ut in hac quasi imagine & hujus præscriptionis regula illustrior appareret, & admoneretur quoque futuri iudices, ut alieno periculo saperent, neque animi relaxationem & molliorem, clementiam, & misericordiam esse arbitrarentur. In illis nimirum & rebus & iudiciis, ne quod perniciosum exemplum esset proditum, pertimescebam. Quod enim exemplo sit, iure fieri putant. Sed quoniam jam rei ipsi decesserunt, omnique odio careant, & invidia, non putavi ejusmodi errores traducendos: quos si confessatos & confignatos ederem ad sempiternam memoriam turpitudinis, non solum in mortuos reos, sed vivos etiam iudices viderer maledicta conferre. Quamquam forte ibi timeo, ubi non erat timor. Sed utcumque res habeant, jurisperitos admonui, ne in animam inducant credere, nullos esse pertinaces, nisi qui iudicum monitiones præceptaque despexerint. Ante hominum hortatus istos, crede mihi, vera hæreticorum pertinacia reperitur, eorum scilicet, qui minime ignorant, opiniones suas contra fidem Ecclesiæ venire. Ipsa vero omnium scilicet vox, idemque communis sensus, non pro una monitione dico, sed pro mille sufficit. Quapropter Ecclesiæ unam vocem qui spernit, hic multo pertinacior est, quam si sexcentas aut Theologorum, aut iudicum contempsisset. Ac de secunda quidem regula hætenus. Tertiam hanc habebimus.

Si de cujuscumque erroris pertinacia dubitant iudices, duæ res illis sunt accorator transigendæ: quatenus una Theologorum propria est, altera cum Theologia jurisperitorum etiam communis. Priorem, ergo a Theologo jurisperitus mutabitur, posteriolem autem suo sibi iure vindicabit. Primum igitur a sapientissimis Theologis illud explicatum, diffidentemque habeant iudices, an error, qui in iudicium venit, cum fide catholica aperte pugnet. Nam non ex hac parte dupliciter hæreseos iudicium excludetur: vel quia incertum est, dogma illi errori contrarium catholicæ Fidei veritatem esse; vel quia repugnantia erroris ejusmodi, & catholice veritatis obscura est, & in opinione posita. Ut si, verbi gratia, olim negaret quis, epistolam ad Hebræos esse Pauli, habeat autem pro certo illam esse canonicam, & de auctore epistolæ quæstionem moveat, non de auctoritate; sunt Theologi qui sentiant, hæresim illam esse. Ego vero, nisi Ecclesiæ definitio obstarit, non puto, qui existimem Christi fidem in nullo extraneo versari discrimine, si libri canonici auctorem nesciamus, modo sciamus librum esse canonicum. Quocirca sive Paulum, sive Lucam, seu

Baynabam illius epistolæ auctorem quispiam dixit, si solida ei est fixaque & constans epistolæ auctoritas, non continuo Christi fidem everteret. Cum igitur tempore D. Hieronymi nondum fuerit exploratum cognitum, an Fidei certa veritas sit, Paulum illum ad Hebr. epistolam scripsisse, si error adversus ad tribunal Fidei tunc referretur, criminis fortasse quidem iudicium fuisset, sed hæreses iudicium non fuisset. Item, Dei auxilio peculiari nos egerit, ut sicut oportet, credere, sperare, diligereque possimus, Fidei dogmata est longe certissimum. Qui inficiabuntur, nullos esse habitus spei & charitatis insusos, illi dogmati huic, ut quidam sentiunt, repugnabunt: sed quia ea pugna, tametsi valde probabiliter apparet, non tamen est manifesta ratione comprehensa, eorum hominum error notandus est, temeritas & imprudentia notanda: hæresis ne suspicanda quidem ante sacri Concilii Tridentini decreta. Qui locus, nullo etiam commemorante, fidei censores admonet, ut id mutui, quod a Theologis sunt necessario accepturi, non a quolibet accipiant, sed ab eruditis, expertis, exercitis: Qui scilicet cum exploratum habeant, quinam ex Theologorum locis certi ac firmi sint, qui contra probabiles & non necessarij, tum argumentorum Theologicorum frequentij atque expedito usu facile quoscunque errores deprehendant, qui Fidei catholicæ dilucide refragentur: Altera erat res, ut iudices diligentem navent operam, quo illis errantis pertinacia patefcat. Quæ si in dubium fortasse vertitur, & neque ex ante aut discitis aut facili, neque ex errantium statu, & conditione & ingenio colligitur, non alia eam ratione melius deprehendent, quam si erranti certum signum catholicæ ejus veritatis ostendant, cui error istius contradicit. Ut si proferatur apertius aliquis scriptoræ locus, aut definitio legitimi concilii generalis, aut decretum constans Apostolicæ sedis, aut una quælibet alia certa nota earum, quibus & catholicæ veritates, & contrariæ omnino hæreses dijudicantur. Quod si huic signis notisque prolatis ille cesserit, argumentum erit ignorantie probabilissimum: sin repugnaverit, argumentum erit pertinaciæ certissimum: præsertim si nec ingenij nec doctrinæ expertus sit. Nam si adeo rudis & imperitus est, ut harum rerum intelligentiam nullo modo habere possit, equidem nullam certam regulam præscriptionemque constantem exprimerem, ut hominis ejusmodi pertinacia innotesceret (1). Certe si quæ est crassa pinguisque minerva describenda formula; ea erit sententia Ecclesiæ communis, fideliumque consensus & conspiratio eadem: quibus si iste adversetur, tum etiam cum videt contra se venire omnes, pertinax atque adeo hæreticus existimabitur. Nec necesse erit tamen orbem omnium peragrarè terrarum, & singulorum fidelium rogare sententiam. Nam quæ sit fidelium singulorum, neque arte aliqua, nec diligentia & inquisitione perinditur, sed quodam quasi prudentiæ sensu iudicatur. Quemadmodum enim si quispiam neget omnem ignem calefacere, non est opus, ut consuevit in naturam habeatur, propositionem illam generalem inductione & demonstratione singulorum ignium, sed significatione potius & ra-

tione declarare; cum quibusdam demonstratis, eadem sit de cæteris ratio: sic in fide ecclesiæ illæ erit pertinax, qui se prævinciæ aut civitatis fidelibus universis in Fidei sententia repugnaverit.

Sed hæc relinquamus, idque largiamur inertis nostræ: inepti enim sumus, ut hebetes ac imbes ad regulam & lineam exigamus. Hæc vero omnia, quæ in hac postrema constituenda regula diximus, si ad vulgaris prudentiæ rationem dirigas, recte fortasse erunt: sin pendere ad exactioris disciplinæ præcepta velis, reperientur quædam fortasse non recta. Quid enim in tam inæquabili & rerum & ingeniorum varietate præscribere nos possumus, quod æquabile inter omnes & unum omnibus esse queat? præsertim cum id genus causæ propemodum conjecturales sint, in quibus iudices iudiciis quibusdam atque vestigiis in ipsa penetrare hominum corda percontant, quæ si cognoscere, cum egerent perpendiculis, non normis, non regulis. Quid igitur hæresis sit, quæ hæreticæ propositio, quæ demum via ac ratione utriusque & theologi & iudicis inter noscenda, mihi jam satis superque dixisse video.

CAPUT X.

De propositione erronea, sapiente heresim, piam aurium offensiva, & temeraria, & scandalosa.

DEinceps, ut erat propositum, de propositione erronea videamus. Cujus notio ac definitio non eadem omnibus, sed sua cuique est: ut hic etiam verum id esse comprobet, *Quot homines, tot sententia*. Illud autem in primis definitum & constitutum sit, propositionem erroneam ab hæretica non cogitatione modo, sed re etiam separari. Non enim, ut quidam existimant, concilium Constantinense, modo varia ista errorum genera acceptans, propositionem erroneam usurpat in significatione generali, ut erroris hæretici & cæterorum genus commune sit, quæ videtur esse ejus nominis propria significatio. Equis enim credat, quicquam aliud esse propositionem erroneam, quam errorem? Sed concilium, ut dixi, ab hac usurpatione longe abest: id quod statim planum faciam, si verba patrum adscribam. *Compositum est*, inquit, *ex præfatis articulis plures esse notorie hereticos, alios non catholicos, sed erroneos, alios scandalosos, quosdam piam aurium offensivos, nonnullos temerarios*. Quæ forma sermonis esset & falsa & absurda, si propositio erronea pro quocunque errore communiter sumeretur. Jam enim recte quoque dici posset, post multas argumentationes enumeratas, in his quasdam esse syllogismos; quasdam inductiones quasdam argumentationes, quod quam sit ineptum, nemo est, qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea propositio ab hæretica secernitur, non tanquam genus ab specie, quod esset discrimen rationis; sed tanquam una erroris species ab altera: quæ vera rerum, non modo vocabulorum, distinctio est.

Illud deinde constituere debemus, quod prius forsitan dictum oportuit, sed doctrina fera non est reprehendenda, præsertim si in opportunum tempus refer-

vata

(1) Si forte interpretanda est sententia. Baro. l. Tutor. ff. de suspens. tit. & Felini in rubr. de heret. & Carr. in Clem. 1. de sum. Tr. q. sentiunt, episcopi & inquisitorum admonitionem esse legitimam: ut qui eam contempnit, hic pertinax censetur.

data sit: constituendum ergo, catholicas veritates non singulari modo, sed bipartito reperiri. Quædam enim sunt catholicæ veritates, quæ ita ad fidem pertinent, ut his sublati, fides quoque ipsa tollatur. Quas nos usu frequenti, non solum catholicas, sed Fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates sunt etiam ipsæ catholicæ & universales, nempe quas universa ecclesia tenet, quibus licet everfis fides quaeritur, sed non evertitur tamen. Arguunt in huiusmodi veritatum constans erroribus supra dixi (1) fidem obscurari, non extinguï, infirmari, non perire. Has ergo nunquam Fidei veritates censui vocandas, quamvis doctrinæ Christianæ veritates sint: Speciales orationes applicatas uni personæ per prælatos vel religiosos plus prodesse eidem, quam gentilibus; Fratres non teneri labore manuum victum querere, sed licere eis esse mendicos: & complures alias similes propositiones, quas omnes catholici veras esse sine dubio existimant; ideoque veritates catholicæ vocari possunt, atque etiam debent. Quæ igitur propositiones huius posterioris generis veritatibus contradicunt, eas equidem erroneas appello: quæ quoniam doctrinæ catholicæ adversantur, errores sunt hæresi proximi, hæreses non sunt. Nec nostro more nos ita loquimur, sed est etiam hoc in more positum sermonemque majorem, ut nomen generis speciei illi absolute tribuant, quæ est in eo genere imperfectissima. Sic Aristoteles in prædicamentis dispositionem sejunxit ab habitu: cum tamen dispositio alias habitus ipsius genus sit. Virtus quippe, quam habitum esse nemo est qui nesciat, dispositio est perfecti ad optimum. Ac non plura exempla quæ sunt prope innumera, referam; illud est passim vulgi etiam ore contritum, quo animalis vocem, cum omnium animantium communis sit, interdum pro his solum accipiunt, in quibus nihil aliud, quam vis animantis apparet. A quæ consuetudine ne Paulus quidem abhorruit, quum animalem hominem dixit, quasi brutum expertemque rationis. Patres item concilii Constantiensis hoc sensu videntur esse locuti, si acutate eorum voces expendamus. Ex quibus facile intelligimus, erroneas propositiones contra catholicas fuisse divisas, & inferiore quodam gradu, quam hæreticas; fuisse locatas. Error itaque, qui & minus quidem quàm aperta hæresis, & catholicæ doctrinæ tamen contrarius est, propositio erronea vocatur. Theologi denique modestiores, quum in disputationibus his quicquam sanæ doctrinæ adversum hæreticum appellare non audent, temperato vocabulo errorem esse confirmant: Quum vero in hunc sensum vulgati consuetudine alliciar, & compellar maiore Philosophiæ ratione, facile me patior in eum iduci, libenterque in eo cupio retineri.

Est & propositiones erroneæ alius item gradus: idum enim veritas aliqua, sapientum quidem opinionione vehementi, fidei veritas est, sed non est tunc ab ecclesia definita, nec certo argumento monstrata; tunc veritati illi adversari non est reticendum, sed erroneum. Videlicet hæresis quemmodum supra diximus, a voluntate quoque errorum pendet, nedum ab intellectu. Error autem, ut & falsitas, a rebus ipsis significatis perpendi-

tur, nulla afferentis habitæ ratione. Ita licet veritas illa ad fidem suapte natura pertineat, quæ tamen nec hoc certum nec expeditum est, hæretica pertinacia adest, error gravis & periculosus non abest. Similiter & propositio erronea tertio quodam gradu vocari potest, quæ certæ veritati catholicæ fidei adversatur, non manifeste quidem, sed sapientum omnium longo probabili ac ferme necessaria sententia. Eius quippe erratio gravis est, qui hoc defendit contumaciter, quod viri omnes docti sentiunt periculum grande catholicæ fidei constare. Quicumque ergo vel doctrinam fidei appendicem liquido evertit, vel fidem ipsam in discrimen adducit, vehementer ille sanè in Christiana disciplina errat, atque adeo ejus dicta jure appellantur erronea. Verum de erronea propositione plus quam satis dictum est.

Proposito vero sapiens hæresim a quibusdam definitur ea, quæ in significatione, quam verba prima facie ostendunt, sensum habet hæreticum, quamvis ple intellecta sensu aliquem habeat verum: ut sunt, inquit, istæ propositiones, *Pater est major Filio; Christus est creatura; Tres sunt dii*. Quæ definitio nec vocabuli potestatem exprimit, nec rei diffinitivæ vim naturamque declarat; nec mutuo nexu cum illa est copulata. Quis enim dubitet, illam propositionem, *Ridiculum est: Eucharistia sacramentum solemnem ritum per vias publicas circumferre*, Lutheranorum hæresim sapere, quæ negant in Eucharistia corpus Christi verum contineri? Et tamen in nullo pio sensu vera est. Huiusmodi propositiones multas in Erasmo, Joanne Carione, aliisque quibusdam hujus sæculi scriptoribus passim leges, quæ nec apertas hæreses præ se ferant, nec sanum aliquem habeant sensum: sed quia hæreseos saporem quandam & odorem referunt, merito eas quidem dicimus hæresim sapere: qui vero illas protestant, hos hæreticorum & saporem habere & proficere odorem. Nec exempla illa placent, quibus hæresi suam definitionem illustrent. Veriora equidem exempla desidero, & magis ad rem, de qua agitur, accommodata: quamvis in hoc genere nihil ab his requirendum est, qui omnes istos propositionum gradus permixtos esse ac confusos opinantur. Sed primum exemplum a Joannis Evangelio Christianique doctrinæ sumptum est. Quod vero Christi doctrina & Evangelium hæresim sapiat, scribere ego non audirem. Illud secundum exemplum congruens atque aptum est, si eis assentimur qui existimant, illam orationem, *Christus est creatura*, simpliciter veram esse, sed eam Theologos refutasse, quod scæterem quandam ab Ario contraxerit. In quam sententiam D. Thomas multa dixit (2). Ac Sophronius in sexta Synodo (3) plane facit, Christum creatum & increatum, idemque in 3. lib. Joannes Damascenus. Sed & Hieronymus, (4) creaturæ nomen in Christo non horret. Ego vero semper habui persuasum, enunciationem illam & simpliciter falsam esse, & catholicæ Fidei absolute contrariam. Est enim in creaturæ vocis negatio intus inclusa, quæ Christi supposito absolute divinitatem tollit. Nam qui dicit rem aliquam factam ex nihilo, is negat eam de substantia generantis extitisse: hoc enim discrimine id quod vero &

proprie factum est; ab eo, quod vere & proprie est genitum, separatur. Quemadmodum igitur illud, *Christus capis esse*, fidei adversum est, quoniam inde perspicua argumentatione sequitur, filium Dei esse capisse, atque adeo aliquando non fuisse; sic & illud, *Christus factus est ex nihilo*, fidei quoque adversatur, quod implicite filius Dei de natura ejus, a quo existit, esse negatur. Sive igitur incipere, sive factum esse; seu esse creaturam, de filio Dei vere eruciari non possunt, quoniam infirmitatem abditam & latentem continent, quæ a Filio Dei, pro quo nomen Christi accipitur, vel perpetuum esse, vel esse a patre depellat. Itaque, ut mea sit opinio, propositiones illæ, ac cæteræ ejusmodi non tanquam sapientes hæresim, sed tanquam hæreticæ a Nicænis patribus sunt damnatæ. At propositionem hæreticam & sapientem hæresim eandem esse, mihi quidem non sit verosimile. Stultus nempè haberetur is, qui quærem vinum esse constaret, hanc vinum sapere, nisi per jocum & ridiculum, diceret. Jam Patrem & Filium & Spiritum sanctum tres Deos esse, cum fide aperte pugnat. Nam sensus ille, qui pius dicitur, impius est. Pari certe ratione illa propositio, *Deitas est crucifixa*, hæresim sapera diceretur; quam tamen, ut hæreticam manifeste, quinta synodus condemnavit. Illa item, *Essentia generat essentiam*, in gradu sapientium hæresim locaretur, quam in hæreticorum numero poni oportere, Concilium Lateranense definit. Quid illæ? *Essentia divina non est persona patris. In tribus personis tres sunt Deitates*, aliz plures hujusmodi, quas in sensu novitio, & nuper a se excogitato, quidam veras esse dixerunt. Sane nihil tam absurdum dici aut excogitari poterit, quod in sensum aliquem fictum si detorqueas, verum non sit, ac rationi tum humanæ, tum divinæ consentaneum. Sed consentaneum non est, sensa ejusmodi commentitia, ab usque sanctorum & ecclesiæ aliena, pia nuncupare, & homines futilis talium sensuum excogitatione defendere. Ego certe, ut quod sentio loquar, harum propositionum auctores nihil minus, quam hæreticorum saporem habuisse arbitror. Sed si in eis aliquem meo gustu percipio, inscitæ sapor ille est, non hæreticos. Quam vero loquendi vim, & consuetudinem verborum teneo, propositiones ipsas, de quibus loquimur, non sapientes hæresim dico, sed Fidel manifeste contrarias. Sermones porro istos per metaphoram figuratos, considerata intelligentia magis percipere possumus, quam circumscripta definitione explicare. Quamobrem, quid hæresim sapiat, quid non sapiat, non tam finitione, & argumentatione speculatricis disciplinæ, quam sensu quodam, gustuque prudentiæ judicatur. Videas hominem in Lutherianorum dogmatis expugnandis, & internoscenda mente exercitatum, qui, ut canes venatici, in libro quem legendum suscipit, hæreses odore quodam suspitionis quam sagacissime peruestiget, ejusque libri auctorem corruptum esse, acutissime sentiat. Leget enim librum fortasse alius siles sibi sensu, qui nihil omnino indagare, nihil olfacere, nihil ne suspitione quidem possit attingere. Quales sunt hodie non pauci, qui Baptistam Cremensem, Henricum Harph. Joannem Taulerum, aliosque hujus farinae auctores quotidie habentes in manibus, quotidie in

cre, eorum errata tamen, mentem, animum non odore ullo, non vestigiis, non sapore capiunt. Videlicet abluunt Dominus a Juda, & Hierosalem judicem, & prophetam, & arielum, & senem, sapientem de architectis, & prudentem, non solum eloquii mystici, sed hæresis occultæ dijudicandæ. Quidni moti sint canes, & latrare non valeant, quibus ad investigandum nulla jam est sagacitas narium? Et cum tot signis lupi declarent, qui sint ac velint, quid querant ac desiderant, canes tamen fere sopor oppressit, pastores vero cæcunt, & obfuscatedunt nescio quo modo, ut nec ea, quæ a viris sagacibus monentur, audiant, neque ea, quæ a lupis geruntur, videant: nisi forte omnes & pastores, & canes stupidi timore obmutuerunt. Atqui unde liber stupiditas accidat, ad ecclesiæ perniciem idem est. Securi enim jam potuerunt viri improbi non modo ad aurem admoveere sermonem, qui ut cancer serpat, sed patentius venenum spargere, atque evomere virus pestilentissimum erroris sui: quod si mens non larva fuisset, etiam occultum, atque in ventis inclusum a sano humore secerni, & internosci tam poterat, adhibita diligentia, & cura, gravique, & acris iudicio, quam potest color albus a nigro, aut dulcis sapor ab amaro distingui. Sed non est hujus loci, ecclesiæ calamitatem deplorare. Nunc enim id solum agitur, propositionum sapores magis sentiendi, & gustandi viribus discernendos, quam speculandi. Causa quippe hos, non natura distinguit. Itaque non præceptis, & regulis, & prudentia, & sagacitate dijudicantur. Expediam brevi rem hanc, & planam exemplo uno faciam. Leges illam propositionem, *Pater major me est*, in Evangelio. Habes illius deest in auctorem cognitum, & perfectum: antecedentia, & consequentia in Evangelio verba diligenter attendis, ejus doctrinæ principia reliqua memoria tenes. Jam experiere, nisi habes humore aliquo malo affectum gustum, propositionem illam, *Pater major me est*, non hæresim tibi sapere, sed modestiam. Legebat eandem in Arianorum libris Athanasius, auctores intus, & in cute noverat; Arianæ disciplinæ causas & effecta, principia & connexa perpererat; & quæ in Evangelio Christi dulcis erat supermel & favum, eadem propositio in Arii libros transfusa sapiebat hæresim, eoque ejus gustui vel amarissima. Atque ut idem vinum ex vase uno sapit picem, ex altero non sapit, & res eadem illud olet, unde sit, e cœno male, ex arcola muliebri bene; sic una & eadem oratio ex uno corde, & ore odorem spirat jucundissimum, ex altero terriberrimum; ex uno saporem suavem servat, ex altero insuavem. Quemadmodum etiam videmus, aquam e radicibus & canalibus, per quos transit, aliud atque aliud & olere, & sapere. Non itaque e rerum ipsarum, orationumque natura sapor, odore omnis existimandus est, sed tum res, tum orationes ipsæ a venis aliquando, & viis, per quas permeant, saporem, & odorem accipiunt. Saporem igitur propositionum, ut dixi, non tam scientia, quam prudentia dijudicat. Quocirca, quæ propositio hæresim sapiat, quæ contra non sapiat, non Theologi quivis, sed prudentes solum, atque experientes poterunt judicare.

Idem vero de propositione male sonante, sententiarum aurium offensiva dixerim. Est enim, ut linguz, nariumque, ita & aurium iudicium suum, ob-

sonos, & abhorrentes sonos: respoentiam. Quem-
modum autem non solum res falsæ, atque perab-
surdæ, sed graves quoque, ac veræ sententiæ incon-
ditiis verbis elatè offendunt aures, acres præsertim,
& acutas; sic Theologorum aures teretes, & reli-
giolæ non a sententiis modo falsis, & hæreticis, sed
ab iis etiam abhorrent, quas intelligenti iudicio
parcipiant male, atque absurde sonare: quævis
nullam in eis salutatem hæreseos deprehendant.
Dupliciter ergo de propositione male sonante loqui
possumus; uno modo generaliter, quo omnis pro-
positio Fidei contraria fidelium aures offendit, eo-
que magis, quo apertius illam vident. Fidei catho-
licæ esse contrariam. Alio modo specialiter, quo
gradum quandam propositionum constituimus ab
illo hæreticorum supremo distantem. Qui ratione
eas propriè male sonantes propositiones, & piarum
aurium offensivas dicimus, in quibus nullus error
Fidei adversus manifeste notari potest, sed absonum
necio quid, atque absurdum, quod indignum esse
piis, & religiosis auribus videatur. Eoim vero in
hisce absoluta, & absurda propositionibus, discer-
nendis, mollem equidem imperito, atque imprudenti
vulgo aures dedere, quarum est iudicium pingui-
ssimum. Sane quanquam nonnullis in rebus, quæ
fidelium omnium scilicet communes sunt, iudicium
rectum adeo doctis, atque indoctis est & promiscue,
& communiter a fide datum, ut quæ propositiones
vulgi opinione male sonantes habentur, intelligen-
tium quoque iudicio male sonantes fere sint: at
promiscuum vulgus auditum plerumque hebetiorem
habet, interdum etiam teneriorem, quam opus est;
& multa sæpius aurius accipit, tum animo re-
fert, quæ trita, atque intelligentes aures asper-
nantur: quædam contra refutat quasi absona, quæ
Theologos peritos, & sapientes non modo non la-
cessant, sed ne movent quidam: Theologos, in-
quam, peritos, & sapientes. Nam in quibusdam
quorum sensus fastidiosissimus est, in quibusdam et-
iam superbissimus. Quia igitur vel Theologi qui-
dam nonnulla respuunt, quæ apud clementes, &
modestas minime offendant: necessarium est, si res
has recte, & sapienter diiudicare volumus, aurium
habere sensum positum, rectum, subtilem, pruden-
tem. Quod si propositionum absonarum, consona-
rumque iudicium Ecclesiæ in vulgi apibus collo-
casset, illam certe propositionem: *Beata Virgo pec-
catum originis a primo parente contraxit*, male sonan-
te, & piæ aures offendere iudicemus. Illa enim
audita, vulgus sine dubio perstringitur, percutitur,
torquetur. At piarum aurium offensio crimen est.
Id autem in crimine ponere, quod Ecclesiæ ab omni
alienam crimine censuit, temerariè insolentiæ est.
Evangelii item verba quædam, si turba nobis lex
est, male sonantia fuissent, & piarum etiam au-
rium offensiva. Turbas quippe aliquando Dominus
vocibus ambiguis, obscurisque turbavit. Quin in-
signiter, atque aspere discipulorum quandoque te-
perras aurículas percussit: Nam Phariseorum au-
res mordaci solebat radere verbo. Pharisei, audi-
to Christi verbo, scandalizabantur: plerisque disci-
pulis datus erat illius sermo: turbis habere demoni-
um videbatur. Nec est ambiguum hoc tempore
esse Phariseos quosdam, esse solidam turbam.
& magnitudinem falsis opinionibus obpressam, certos

denum esse discipulos, quibus est sermo veritatis
durissimus. Hi, si abusus reprehendas, qui in im-
pinibus & colendis, & ornandis in sacellis, tem-
plis, monasteriis, sepulchrorum monumentis, sem-
piternisque memorialis condendis sunt plurimi: stas-
firmes, in huiusmodi interdum, vel potius, nisi
miam sæpe plus vanitatem valere, quam religio-
nem, diabolum, quam Christum; hi, inquam, for-
tasse dicunt, ut Lutheranis opinionibus occupatum,
intolerabiles sonos fundere. Non est igitur habenda
ratio vulgi promiscui, imbecilli, perturbati, im-
prudens, sed prudens, sinceri, pii, incorrupti.
Nec Theologia modo requirenda est, sed pietas,
& prudentia, sine qua nullæ aures possunt consu-
taneus sonos, abhærentesque discernere.

Itaque, ut semel finiamus, cum non sit cuius-
vis male sonantem propositionem a bene sonante
distingere, prudentissimi Theologi, quod iam ire-
tum, ac sæpe dixi, consulendi a iudicibus ecclesiæ
sunt, nisi volunt in harum rerum iudiciis vehe-
menter errare. Et quævis nullam nos quidem
comprehensionem habeamus, definitionem nullam,
qua iudices valeant singulas in specie male sonan-
tes propositiones iudicare: illud tamen speciatim ad-
monere possumus, huiusmodi propositionum dæus
esse gradus. Unum earum, quas ante diximus hæ-
resim sapere. Videlicet, quæ fidelium gultui ma-
le sapiunt, eadem male sonant auditui. Verum
quia gustus sensus pinguior, & crassior est, au-
ditus subtilior, & acutior; alter gradus male so-
nantium propositionum est, quæ licet hæresim non
sapiant, sonum tamen quandam absurdum, & pe-
reginum referunt, qui a doctrina sana, syncero-
que, & solido ecclesiæ sermone discrepare videat-
ur. Quæ ratione piæ illæ aures ferunt, & aspe-
re, & graviter, tamen cur ita feriant, causa sæ-
pe occultissima est. Huius generis illa exempla vi-
dentur appositissima, quæ Concilium Constantinense
notavit: *Graduationes, & magisteria universitatum
esse vana gentilitate introducta, & tantum prodesse
ecclesiæ, quantum diabolus: Silvestrum, & Constan-
tinum errasse ecclesiæ dotando: Ecclesiæ Romanæ
esse synagogam sabbatæ: Electionem Papæ a Cardi-
nalibus per diabolum fuisse introductam. Item, Pa-
pam non debere dici sanctissimam propter officium:
alioqui diabolus diceretur sanctus, quia est officialis
Dni. Item, Plures Romæ nunc salvari ex conjuga-
tis, quam ex clericis. Item, Monachatum non esse
pietatem. Item, Romani Episcopi monarchiam post
Dni Hieronymi tempus exortum esse. Item, Phocæm
instituisse, Romanam ecclesiæ omnium esse ecclesi-
arum caput: & alia innumera, quæ, ne longum fi-
ciam, prætermitto. Quod si quis adeo tenui pala-
to est, ut has etiam propositiones hæreseos sapo-
rem referre iudicet, cum eo equidem non magno-
pere contenderim, præsertim si de harum una, &
item altera sermo sit. Quanquam mihi, fateor, pa-
latum torpet quandoque, ac jacet, auris subtilior,
& erectior est. Ita mihi videor facilius posse pro-
positiones audire, quam gustato percipere. Sed,
ut dixi, neget sentis regulis instituitur, si defue-
rit prudentia, & spiritus quidam diiudicandi: si
vero hæc asserunt, sine præceptis nostris Theologi
iudicium poterit esse vel rectissimum. Ac de pro-
positione male sonante hætenus,*

Propositio vero temeraria duobus itidem modis usurpari solet, & communiter, & proprie. Communiter, ut omnis propositio a fide averfa, temeraria quoque appelletur, etiam si hæresis manifesta fit. Ecquid enim inconsideratissima, ac dementissima temeritate plenus, quam Christi ecclesiam contradidit? proprie autem ea vox usurpatur, quam asseveratio ut temeraria notari potest: ut hæretica, vel erronea, vel sapiens hæresim non potest. In quem sensum post istos propositionum gradus postremum locum propositio temeraria tenet. Temeritas porro non uno, & simplici modo intelligitur. Temere enim ea quandoque fieri dicimus, quæ non consilio, sed sortito geruntur: quo modo ea temeraria sunt, quæ turbulente, & inconsulte effutita sunt. In hoc vero significatu temeritas, quæ nullo delectu, aut discrimine ducitur ad iudicandum, sapientiæ contraria est, in quam non casus, & fortuna, sed ratio, & consilium valet. Qui ergo nulla aut ratione, aut auctoritate impulsus res ipsas affirmat, sed temere scribit, & dictat, vel quod in buccam venit, iure is tanquam stultus, & temerarius reprehenditur. Nam quamvis vera aliquando dicat, sed ut vera dicat, tamen non id consilium, & ratio, sed fors, & casus efficit. Qualis sunt nonnulla, quæ viri quidam pii in vita, rebusque gestis Christi Domini magis comminiscuntur, quam contemplantur: quæ etiam scribunt non tam verè & prudenter, quam devote ac serventer. Quorum est interdum caeca, ac temeraria quidem & in assensendo credulitas, & in assensendo facilitas; sed temeritas hæc tamen non est ejusmodi, ut a Fidei iudiciis coerceri debeat, qui graviorum errorum censuram assumere suo iure possunt, levioris huius vel imprudentiæ, vel stultitiæ non possunt. Fidei quippe cognitio illis mandata est, non prudentiæ, ejus præsertim, quæ viros pios sæpe destituit. Videmus autem illiusmodi seu meditationes, seu contemplationes, licet inconsiderate, atque imprudentes, sine ratione, & gravi testimonio editas, cum pietate fere, atque adeo cum sanctitate esse conjunctas. Non decet igitur, ut simplicitas columbina severissimi tribunalis iudicio vexetur, quantumvis illa sit inconsulta, & imprudens. Dicitur rursus & id temere asseri, quod insolenter, nimiumque audacter asseritur. Quo modo omnibus in rebus asseverandi temeritas, pronuntiandiue audacia turpis est quidem, sed in his, quæ ad ecclesiæ doctrinam attinent, est periculosa vel maxime. Habet enim contemptionem superbiam ecclesiasticæ regulæ: quam contemptionem nisi Fidei iudices coarcent, & comprimant, dici non potest, quantum discrimini omnis ecclesiæ doctrina sit habitura. Quæ igitur non inconsulta oratione modo, sed, ut verbis utar gravioribus, confidenti audacia, insolentia proterva, exultatione impudenti, iactatione superba, non contra fidem dico, sed contra ecclesiasticæ modestiæ regulam asseruntur, ea Theologi in præsentem temeraria censent, atque inter errorum gradus constituunt, & locant, qui, quoniam hæresum appendices sunt, a Fidei iudiciis sunt animadvertendi: Ut, Beata Virginem non esse in celos cum corpore assumptam: quod licet Fidei minime adversum sit, sed quia communi ecclesiæ consensui repugnat, petulantem temeritate diceretur. Item, in baptismo non infundi parvulis informantem gratiam, & virtutes; cum Concilium Viennense contrariam opinionem duxerit eligendam. Item, Angelum non esse simul cum mundo corporeo creatum, aut ipsum etiam non esse incorporeum: cuius utriusque rei contrarium Concilium Lateranense sub Innocentio Tertio nos docuit. Item, Diem iudicii ad certum quandam diem, mensem, annumve futurum, ut, verbi causa, ab hinc quinto, vel sexto, quod a concilio Lateranensi sub Leone Decimo diligenter præcautum, atque provisum est. Nec enim parva est temeritas ejus rei præfagationem usurpare, quam inclusam divinitus Pater in sua posuit potestate, & neque Apostolis, neque Angelis revelavit. Item, Joannes Evangelista fuit in utero sanctificatus: atque in summa omnes illarum propositiones, in quibus a Fidei, & scripturarum lege universali quispiam sine idoneo testimonio, aut probabili ratione eximitur. Nam huius generis exceptiones temerariæ Fidei leges tametsi non tollant, præcidunt tamen. Est demum & ea temeraria propositio, quæ in doctrina Fidei cum celebris universitatis communi decreto, ac definitione pugnat. Quoniam enim circumferuntur articuli Parisienses, qui non sunt articuli Fidei omnes, quoniam ne hanc quidem vel longissime tangunt: sed ejus Academiæ tamen de fide, & religione fixa, constantiaque decreta semper Christi Ecclesiæ suspexit: qui vero contempserunt, inaniaque, & levia, ac pro nihilo exillimarunt, omnes ad unum periclitati sunt, & ii, qui manifeste ab ecclesiâ discessere, & ii, qui ecclesiæ fuerunt suspecti: postremo ii, qui in occulto adhuc latent, sed suo se tempore, ut cæteri, prodent.

Propositionem autem scandalosam quidam cum piarum ariarum offensiva confundunt, ut verbis distinguantur, re eadem prorsus sint. Atque huius generis exempla illa ponant: *Tyrannum potest quilibet illius subditus occidere: Sejungere impertinens est Christiane perfectioni: Nullum est præceptum de baptismo suscipiendo*. At iis ita perturbati sunt, & confusi errorum gradus, nullus ut sit primus, nullus ut secundus, nullus ut tertius, aut quartus. Propositio igitur scandalosa duobus similiter modis appellari solet. Prius usurpatione communi, qua omnis oratio, quæ occasione ruinæ præstet, quamvis hæretica aperte sit, scandalosa dicitur. Quo sensu Concilium Constantiense decimam quintam illam propositionem, *Quilibet tyrannus potest licite a quocunque subdito occidi*, &c. tanquam hæreticam, & scandalosam condemnavit. Quales sunt item reliquæ duæ, quæ ab his in exemplum sunt positæ. At vero posterior scandalosa illa proprie oratio vocatur, in qua scandalum notari potest, hæresis non potest. Qualis illa fuit enumeratio incommodorum auricularis confessionis, in qua incommodorum enumeratione tanto cum Germaniæ scandalo Erasmi versatus est. Tales illæ sunt sive commentitiæ fabulæ, seu narrationes etiam veræ, quibus monachorum occulta vitia vel finguntur, vel deteguntur. Id quod sine dubio sine imbecillum offendiculo fieri non potest. Non enim hic scandalum more vulgi usurpamus, pro eo quod aures offendit, quodve fidelis populus horret: sed pro eo, quod infirmis causam ruinæ præstat, quod ante fideliem po-

des positum, eos facit in illud incurrere, irruere, offendere. Sic Ecclesiarum Romanarum abusus plebi iudi obicere, atque in vulgus edere, scandalum est. Sic propositiones illarum scandalorum sunt: *Prelatus manus utre est fur & latro: Per censuras ecclesiasticas ceterus populum suppeditat, & avaritiam multiplicat: Sacerdotes criminosi viventes sacerdotii pollutione potestatem: Clerici epistolis decretalibus studeant stulti sum: Dantes elemosynam fratribus mendicantibus suis communicant: Confirmatio juvenum, clericorum unctio, locorum consecratio reservantur episcopis propter cupiditatem lucris temporalis, & bonoris: Universitates, & collegia vanitate hominum sunt indolentia: Leguminibus, & piscibus venier inflantur, & surgit, atque adeo ad concubitus, ac venereas voluptates aptissimus redditur. Quarum nonnullae brevisimè sapient, non inficior: sed quamvis in veterum sensum deficiantur, non solum error, sed ipsa etiam istius veritas, qualiscunque illa sit, quæ forte in his dictis inveniri potest, scandalum asserti idiotis, & infirmis. Non enim solum falsa scandalum faciunt, sed aliquando etiam vera. Ac de propositione scandalosa satis fere diximus. Propositionem autem schismaticam, seditiosam, maledicam, & contumeliosam quorsum attinet definire? Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis a quibusdam explicantur? Res itaque faciles, & cuique per se satis expositas consulto prætereo. Quoniam liber hic nostrum non pollicetur, quæ passim vulgata, & contrita sunt, sed ea conatè exponere, quæ & sunt obscura, nec statim omnibus occurrentia, & obvia. Sed ne Amalthæam quidem edimus, & bibliothecam rebus universis instructam. Brevitati quippe studemus, atque utinam non hoc decipiat nos brevitatis studium. Decepit enim multos quosdam, qui cum se breves esse putarent, fuere longissimi; alios qui cum se breves esse laborarent, fuere obscurissimi. Sed hæc hæcenus, jam pergamus ad reliqua.*

C A P U T XI.

Quemadmodum argumenta Theologiae inveniendæ, atque e locis ducenda sint.

DE notis & catholicæ veritatis, & erroris contrarii diximus, erroresque ipsos quam brevissime fieri potuit, internovimus. Sequitur, ut utriusque generis nota quærat, & formula, viam, rationemque docere. Quæ eadem erit ars argumenti inveniendi, ex locisque Theologiæ docendi. Quamquam Theologi argumenti investigandi quidem, atque erudiendi communiora præcepta sunt. Illud enim perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex eisdem suppeditari locis. Quocirca nihil minus hæreticus e locis Theologiæ argumenta ducet, quam Theologus. Sed illius incerta, infirma, & specie veri fallacia erunt: huius, ut qui non umbram, sed veritatem ipsam assecutus est, erunt certa, firma, & constantia. Nec argumentationes tamen omnes Theologus e locis certas exprimit, sed interdum, imo sæpe etiam, probabiles. Nec id solum, quia loci quidam incerta fere argumenta præbeant, sed quia locus firmus argumentum quandoque præbet non firmum. Nolim enim, quispiam

hoc ducatur errore, ut si locus firmus est, omnia argumenta inde ducta esse firma arbitretur; aut si e contrario infirmus est locus, omnia ex eo accepta infirma esse. E sacris quippe literis interdum argumenta probabilia ducuntur: Ut si e sensu mystico petita sint, aut sensus etiam literalis non sit explorate diffinitus. Atque e diverso historiæ humanæ auctoritas, imbecilla ipsa cum sit, certa aliquando argumenta suppeditat. Quapropter ubi attem & præcepta adhibuerimus, quibus argumenta e locis Theologicis eruantur, adhuc iudicium deest, ut explorentur. Quod si nulla iudicii ratio, nullum discrimen accesserit, copia quidem argumentandi facilis & prompta erit, sed nullo in præcio tamen, nisi apud eos, qui res numero æstimare solent, non pondere. Perfectus autem absolutusque Theologus non modo varia e locis argumenta congeret, sed dissimilitudine & consentientia, certa & incerta discernet. Quemadmodum enim dialectici consummati facultas duabus rebus explorat, inventionem ac iudicio; sic Theologum instructum esse oportet cum ad inveniendum, tum ad iudicandum, si ars illi in Theologia differendi expleta futura est, per quam, dico, & sua dogmata firmare possit, & errores contrarios refellere. Theologi porro iudicium tunc mihi videor instructissimum, cum locorum Theologicorum vim & naturam expressi. Nempe e decem partibus, in quas loci theologi amplitudinem potestatemque divisi, quænam earum partium firma argumenta contineant, quæ vero infirma, patefeci: Cumque etiam veritatum catholicarum notæ eadem sint, & certissima signa, ut quæstiones Fidei discernantur, & argumenta quoque certissima, ut conclusiones theologiæ probentur: non aliud mihi negotium dandum credidi in iudicandis argumentis, quæ dogmata nostra probarent, quam datum paulo ante fuit in iis notis edendis, quæ nostras veritates insignitæ. Pars ergo illa iudicandi nec post ea, quæ diximus, admonitione ac præceptis indiget, nec proprio ad locorum tractatum attinet, quem liber hic nostra sua inscriptione pollicetur. Quod cum perspicuum sit, sequitur, ut differamus (id quod præsentem est negotium) quibus rebus possimus eum, quem a locis theologiæ volumus, adipisci usum argumentandi. Ubi illud primum occurrit, quod disciplinarum ordo rerumque contextus ipse ac connexio monet, ut quisque e theologiæ locis invenire cupiet, is communes præceptiones teneat, quas de inveniendis argumentis dialectici tradiderunt. Hæc etenim, si est simpliciter breviterque dicendum, quibus præceptis eruntur a locis dialecticis, eisdem ferme a theologicis: tamen est alius quoque quidam aditus ad Theologicos, ut ex iis peculiari via & ratione argumenta deriventur, firma præsertim, quæ nisi Theologi sunt necessaria vel maxime.

I. PRÆCEPTUM ARGUMENTI INVENIENDI. Omnium autem eiusmodi præceptorum illud est caput, ut theologus habeat omnes theologiæ notos & tractatos locos. Notos, inquam, & tractatos locos. Nec enim memoria tenuisse sat est, sed paratos & expeditos habere oportet. Primum ergo discatur numerus naturæque locorum, qui sint, quot sint, quævis cuiusque ac proprietas. Quæ res si a nobis accipiantur, seu ab alio, qui ad hæc scribenda paratior post me atque instructior venerit, non multum refert, Certe

quemadmodum supra dixi, Theologus potest ab inventione iudicium separare, si veritatem querere & amplecti est illi institutum. Nec in omni loco tamen aut pro re, aut contra rem argumenta semper idonea reperlemus. Non enim si aut venator, aut piscator loca apta venationi ac piscationi cognoverint, quamvis diligentius adhibeant vel maximam, protinus aut piscabitur hic, aut ille venabitur. Nulla quippe ars adeo esse certa potest, quæ non interdum operis sui fructu careat. Ut igitur in disputatione nostra loci concedantur omnes, optabile est: si minus, plures majoreque ponderis plures habebant. Si vero nulli, non est minuenda artis opinio, nec de gradu deficiendus animus: sed etiam atque etiam argumenta querenda. Quamvis enim demerita sint, emergent tamen hæc aliquando, si pelagus vel immensum & nostra diligentia excutitur, & divina gratia, quæ pulsantibus aperit, & querentibus nonquam deest. Illud autem de probabilitate questionum genere dictam accipi velim. Nam fidei dogmata ab his locis, qui auctoritate consistunt, manant omnia. Quare nullum apud nos certum decretum est, quod non idem e locis oriatur. Non itaque verendum, ne in fidei questione locorem nos argumenta destituant. Sed utcumque aderunt res (nec enim omnes eodem ingenio & tolerantia, nec similiter inquirimus) argumenta rerum huiusmodi semper quidem in locis inclusa erunt: eo autem eruentur vel pauciora, vel plura, quo inquirentis erit eruditio, ingenium, ac diligentia maior. Atque hæc quidem hætenus. Patrefacta enim res ipsa est, ut non sit difficile, in exquirendo argumento quid cuique faciendum sit, videre. Et multa etiam sine inquisitione se ipsa afferunt, præsertim hominibus eruditis, atque in harum rerum usu diu multamque versatis. Quamquam quæ cogitata, meditata, & præparata in disputationem inferuntur, ea jure illis anteponimus, quæ repentina animi cogitatione prodeunt. Quæ quoniam celerissima est, atque ad brevissimum tempus, afferre argumenta potest, ponderare non potest. Itaque ut siq. ullo errore & investigare argumenta, & invenire possimus, formula quædam constituenda est, quam si sequemur in disputatione theologia, nunquam a recto tramite recedemus. Erit autem hæc formula theologorum rationi disciplinæque maxime consentanea. Ubi theologo disserendi materia fuerit oblata, questionem accurate habet expandere, statuerque in primis cujus generis illa sit ex omni illa, quam supra explicuimus, questionum varietate. Nisi enim Theologus naturam questionis comprehenderit, nec facile intelligit, qualia sint ei investiganda argumenta, nec ex quibus etiam petenda locis. Quamquam enim omnes inter se colligati atque implicati sunt, tamen ex singulis certæ argumentorum genera nascuntur: nec universi, ut a principio statim hujus operis dixi, æque omni questionis accommodantur. Cum vero genus questionis constituerit illud vel maxime, quod est omnium difficillimum, an fidei sit, an non sit: per omnes locos ducat eam, illos præsertim, qui erunt questionis magis apti & congruentes. Nam si questio est supernaturalis, in eos locos est con-

scienda potissime, qui Dei auctoritate dicuntur. Sin autem est naturalis, per eos præcipue locos ducatur, qui naturæ ratione constant. Quod si interta questio est, & partim a natura, partim a revelatione pendet, per omnes docatur oportet: consilium enim præta possunt argumenta præbere. Tamen si nullius omnino generis questio est, quæ non per omnes locos nulliter deducatur. Naturæ quippe res sæpe scriptura tradit: & res quoque supernaturales, vel laudet ratio, vel exponit. Ac divina auctoritas humanam fulcit, contraque humana divinitus servat. Nec vero veritas, quæ simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri & temperari potest. Sed divina & humana ratio (quod æpissime dixi) dissimiles non sunt, nec alio hæc, alio docet illa; quin eodem spectant ambæ, & in eodem finem referuntur.

Itaque accipimus, majores nostros solitos excrari eos, qui primum hæc natura coherentia opinione distrazissent. Quibus quidem ita sunt scholæ Theologi assensu, ut nisi hæc doctis res in disputatione sua conjunxissent, non se parerent Theologos vere esse. Coniecta itaque per omnes locos questionis, & collectis hinc inde argumentis, si ve quæ discrepare, si ve quæ congruere videantur, in utramque partem disputer: sed tamen ad extremum finiat, quid verum sit, quid contra falsum. Doccat vero primum, quid fides Christi de ea questione teneat, quibusque idoneis ac certis testimoniis id, quod tenet, evincat: deinde, quid aut præscribat, aut certe suadeat ratio. Nam si questio naturalis est, ratio præscribit: sin est supra naturam, ratio suadet. Quia in re, ut modestissime dicam, scholam apud nostros mediocriter ego juvi. Quæ ante nos non erat adeo fidei argumentis instructa: a ratione ductis res theologia præpmodum agebatur. Ordinem ego Divi Thomæ immutavi. Itaque in Summa adversum gentes ille quidem primo rationes, mox testimonia posuit. Ego vero in lectionibus meis semper a principio docui, quid præfinit de unaqualibet questione fides, tum quid ostenderet ratio. Sed immutationis hujus promptus est atque expedita causa. Divus porro Thomas adversum Gentem theologia negotium conficere ratione debuit: quia scripturæ testimonia apud eas vel secundo, vel nullo etiam loco sunt. At apud nos, qui Christianos discipulos, institimus, primas partes auctoritas habet, secundas ratio. Quin & hunc disserendi ordinem, tanquam naturæ nostræ consentaneum magis, Augustinus probat (1): quicquid Manichæis sese attemptans, id agat inperdum, quod in disputando fatetur esse vitiosum. *Nature, inquit, ordo ita se habet, ut, cum aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas. Sed quoniam cum iis nobis res est, qui omnia contra ordinem & sentiunt & loquuntur, nihilque aliud maxime didicimus, nisi rationem prius esse reddendam; morem illis geram, & quod facior in disputando vitiosum esse, suscipiam (2).* Quo exemplo Divus Thomas ad eundem modum se gerentibus accommodavit: nam in summa theologia auctoritas fere rationi præparat hominem, ratio deinceps ad intellectum cognitionemque perducit. In ipsa vero & auctoritate & ratione sunt gradus argumentorum,

(1) De morib. Eccles. cathol. c. 2.

(2) August. de vera relig. c. 24.

nam, & quod cuique præstet, intelligi facile potest, ut prima sit, quæ a scriptura decuntur; secunda, quæ a traditionibus Cæcili & Apostolorum; tertia, quæ ex ecclesiæ decretis; deinceps gradatim reliqua consequuntur. Est autem inter theologos controversum, utra sit prior, scripturæ auctoritas, an ecclesiæ. Verum hæc, sicut & cætera, quæ non ad inventionem, sed ad dispositionem attinent, non potari esse petenda. Atque hæc res; si quando in contentione viderit, quemadmodum dijudicanda sit, satis est, nisi male memini; supra disputatum. Illud perspicuum est, eandem omnino esse Spiritus sancti in scriptura & ecclesiæ auctoritatem, si res ipsas inspicias. Quare in se quidem neutra aut prior aut major, neutra aut posterior, aut minor est. Quid est ergo, quod in hoc loco nonnullam dubitationem asserere soleat, considerandumque videatur? Credo; si quando dubitatio accidit, quale sit hominis ejus ingenium, eruditio, Institutum; qui cum disputationem institueris, spectare decet. Ut eadem sent, qui scripturas ecclesiæ usui anteposunt, sic reparias multos, quibus ecclesiæ mos & sensus majores esse videantur. Quia vero ecclesiæ prior & antiquior est, dubitari non potest, ipsius auctoritatem quodammodo esse majorem; nam quod sit & notior & crebrior, exploratum est. At in omnibus, ut dixi, ejus cum quo differis, habenda est ratio. Sic enim Petrus Judæis ait (1), *Habemus juniorem prophetiarum sermonem*; cum Petri tamen sermo nullo nobis gradu inferior sit. Sed de hoc (magna enim res est) alio loco pleribus. Nunc ad propositum.

Ille igitur & talia circumspicienda sunt in omni quæstione; & consuetudo exercitatioque capienda, ut boni ratiocinatoris argumentorum esse possimus, & addendo deducendoque videre, quæ omnium summa fiat; ex quo, quantum cuique quæstioni debeatur, intelligas. Sed ut nec medici, nec impetratores, nec oratores, quamvis artis præcepta perciperint, quicquam magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt; sic argumenti theologi inveniendi præcepta traduntur, illa quidem ut servemus ipsi, sed rei magnitudo usum exercitationemque desiderat. Quia igitur parum verba prodesse nostra poterant, nisi ad eam conservantur, utique præcepta confirmet, necesse fuerit thesæ exercitationis gratia dicere, id quod fere est a Peripateticis institutum. Archelaum primam scribit Diogenes in utramque partem disputasse: fides sit penes illum. Cicero enim hujusmodi exercitationem tradit ab Aristotele inventam. Cuius consuetudo de omnibus in contrarias partes differendi, jure ab scholæ theologis probata est: eo quod quid in utraqueque re verum sit, quid contra falsum, aliter nequeat inveniri. Quamquam enim cognitio veritatis, ut Augustinus ad Dioscorum ait (2), omnia falsa, si modo proferantur, etiam quæ prius inaudita erant, & dijudicare & subvertere idonea est: quia tamen hæc ipsa veritas elucere in disputatione nequit, nisi ex utraque parte causam sit facta contentio, nec potest fides illa de te fieri, nisi prius adversariorum persuasiones evellantur; maxime naturale est, ut antequam problemus

nostra, amoliamur adversa, & opiniones contrarias refutemus. Vix autem reperitur aliquid tam omnibus ingenii consentaneum & quadrans, ut neminem habeat repugnantem. Omnis namque, ut Hilarii verbis utar, *humani eloqui sermo contradictioni obnoxius fuit semper, non solum quia in alio capite & mente alia propemodum sententia est, sed quia dissentientibus voluntatum moribus, dissentient quoque fit sensus animorum*. Unde existimat, Philosophorum placita dici, quod unusque illud ferme amplectitur, non quod ratio præscribit; sed quod placet animo: non quod dicitur illa, sed quod dicitur affectus. Necesse est ergo Theologis, varie in contrarias partes differendo, quasi in simulacro pugna exercere se ipsos: id quod D. Thomas in quæstionibus disputatis diligentissime fecit. Cum vero in omnium artium usu optimorum imitatio artificum valeat plurimum, exempla in Theologia differendi ab his peti æquum est, qui in hac arte excelluerunt: quorum Augustinus & Thomas sunt facile principes: Augustinus citra aleam: Thomas iudicio peritorum. Neque enim in ancipiti solum disputatione, in qua de universo genere utrinque differere copiose licet, sed in omni omnino quæstione adeo hinc inde uber ac dives est, ut mirandum sit, in rebus tam multis & variis, iisque sæpe neque per vulgatis, neque tritis, egregia in utramque partem argumenta prompta illi parataque fuisse. In multis articulos, fateor, concidit omnia, & articulo fere cuique præscripsit, velut lege quadam, argumentationum numerum. Aridum quoque illi fuit disputandi genus, & quæstionum tractatus una perpetuo specie compositus. In ea denique fuit auctorum lecta, quæ adeo nullum florem orationis sequitur, ut apparentibus sine carne nervis, deformem videatur disputationis corpus, certe ab omni eloquentiæ ornatu alienum. Ita a doctissimo & gravissimo viro curiosi quidem homines & delicatuli longioris operis satietate, fastidio similitudinis, incultæque dictionis horrore abalienantur.

Dixit in concilio Tridentino vir eloquens sane ac facundus, sed parum Theologus tamen, qui id suadere vellet audientibus; adversum hæreticos, præsertim Lutheranos, non esse magnum usum scholasticæ concertationis, oratorio potius more cum illis differendum: nostrum enim spinosum esse ac permolesum. Quæ si vera essent, exempla in Theologia disputandi non ab his, quos ante dixi, meliora peterentur. Equidem etsi non sum nescius, quam sit, non scholæ dico in disputando mos, sed tota omnino scholæ Theologia hæreticis invisa, sed eo magis existimo, scholasticam differendi formam ad hæreses refellendas efficaciorē, quā magis hæreticis invisa est. Quod si Lutherani academiz subtilitate minime capiuntur, ne brationequidem ad rhetorum leges artificiose composita capi poterunt, quoniam grandiores sunt & callidiores effecti, quam ut orationis artificio apprehendantur. Cum autem hæc argutum Theologum pertimescant, nec rhetoricam quadam eloquentem: non sunt, mihi crede, aut Theologi acumine, aut rhetoris flamine, hoc est, non verbis sunt, & disputationes, sed viribus & flagellis ferendi. Verum si eo loco res sit,

ut

ut adversum Lutherana dogmata certare cogar, eligant alii (nihil enim impedit) suave orationis genus, quo mollius & familiarius homines istiusmodi ad ecclesiæ benevolentiam alliciant: dummodo mihi relinquant scholæ ossa nervosque, ac presertim differendi soliditatem. Quæ Augustinus porro contra adversarios ecclesiæ disseruit, tametsi & inventa sunt acutius, & dicta subtilius, quam ut quivis ea possit agnoscere: ad refellendos tamen hæreticos tanto maiorem habent efficacitatem, quanto tenuius ad vivum resecata sunt. Atque etiam, quum oratorum more quasi torrens fertur oratio, quamvis multa cuiusque modi rapiat, nihil tamen fere teneas, nihil apprehendas. Cum autem ad scholæ normam certa via & ratione premitur, contineri amplectique facilius potest. Itaque præclarum a Divo Thoma accepimus morem disputandi, si eum teneremus. Nemo vero a viro gravissimo orationis delicias quærat, pigmenta muliebria, fucum puerilem, sed veras gravesque sententias, argumenta solida & propria, sermonem rei, de qua disseritur, accommodatum. Quæ omnia D. Thomas adeo egregie præstitit, ut si vitia in eo pauca sint, quæ ab illis invidiose commemorantur, plurimis tamen maximissime virtutibus illa compenset. Quanquam, ut erat & modestus & prudens, minutissimorum articulorum numerum, legemque disputationis æquabilem tum rudiioribus, tum magis suo illi seculo dedit. Equidem non Divum Thomam modo, sed scholæ auctores quosdam alios existimo, si humaniores literas coluissent, & quæ in schola didicerant, eloqui voluissent, ornatissime splendidissimeque potuisse facere; & viros eloquentiæ studiosos, si ab scholæ instituto non abhorruissent, sed Theologiam hanc didicissent, & tractare voluissent, gravissime, & copiosissime dicere potuisse. Sed aut utrique suo studio delectati alteros contempserunt, aut nihil omni ex parte beatum, ut semper aliquid desideremus. Verum si alterum sit optandum, malim quidem indifferenti scientiam, quam inscitiam loquacem. Nam exempla illa disputationis Theologiæ suis omnibus numeris absoluta is solum suppeditare potest, qui eloquentiam sapientie conjunxerit. Age tamen, qualiacunque nostra sint, & ea ipsi asseramus, quæ etsi non meliora erunt, quam vetera, erunt temporis fortassis aptiora.

C A P U T XII.

Exemplum primum, ubi principium Theologiæ in questionem vertitur.

Controversia de Eucharistiæ Sacrificio.

DE Eucharistiæ sacrificio prima mihi cum Wicleffitis, & Lutheranis controversia est. Facioque contra institutum meum, cum de re apertissima disputationem instituo. Nam si quid adeo certum & exploratum est, ut de eo inter viros doctos constanter perpetuoque convenerit, argumentari non soleo, ne rem minime dubiam argumentando dubiam faciam. Nec vero in hoc dabo operam, ut rem

plane in Ecclesia definitam meis ego argumentis probem; sed in id potius incumbam, ut unum a Theologiæ principis non tam ratiocinatione, quam expositione confirmem. Ita fiet, ut veritate illustrata, omnium tenebras depellant errorum.

Quoniam argumenta pro ecclesiæ sacrificio certissima sunt. Quibus autem Lutheranis contra pugnat, ut ipsis quidem videtur, sunt maxima; ut ego vero sentio, frivola, & commentitia sunt omnia, vix digna locubratione, & ingenio anticlericorum: talia certe, propter quæ non modo a communis fidelium sensu colique esset, sed nec ab amicis velis privata opinione discedendum. (*) At discipuli cæci magistri furentis rapiuntur errore, sub quo Eucharistiæ non esse sacrificium argumentando persuadent.

1. ARG. Calvinus porro hinc Apostoli testimonio in primis vititur (1): *Et alii quidam plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere.* Hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde & salvere in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim debebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsoer cælis factus, qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi; hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, filium in æternum perfectum. Quo loco Paulus sacerdotium veteris Testamenti a novi sacerdotio distinguit, quod in illo plures erant sacerdotes, in hoc unus est sacerdos, Huius vero re causam explicat, quod illi mortales erant; quare indigebant successoribus, qui in demortuorum locum subrogarentur: At Christo, qui immortalis est, nullos oportet succedentes vicarios substituere: quales ille sunt, qui nunc quotidie sacrificant, & plures ipsi atque mortales ad umbras legis deflectunt, in qua plures iidemque mortales facti sunt sacerdotes. Nostri quoque sacerdotes infirmi & ipsi sunt, habentque necessitatem quotidie, quemadmodum veteres, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Novi ergo isti, cum sint veteribus simillimi; legales sacerdotes sunt, non Evangelici. Confirmat autem, ut ait, hoc illud vel maxime, quod sacerdos a Deo vocatus esse debet, quemadmodum Aaron, ut Apostolus idem affirmat (2): at nullam vocationem proferre nos possumus, quæ nostro sacerdotio patrocinetur. Evanesce igitur sacrificium, quod sine sacerdote esse non potest.

2. ARG. Existimat rursus Calvinus idem, Paulum cum Ecclesiæ fide pugnare, cum in eadem epistola inquit (3), *Nec ut sape offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno.* Alioquin oportebat frequenter eum pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummationem seculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit. Quo ex loco iterum colligit, nostros sacerdotes esse legales, qui non modo per singulos annos, verum etiam

(*) Luth. cum sape alias, tum in lib. de abro. miss. prio. & de captiv. Bab. & Coldm. in lib. qui a quibusdam inscribitur, de Can. Dem. c. 9. Bucer. l. 2. de ver. & fals. Can. Dem. Admin. Calv. Inst. cap. 14. Protestantes in apologet. August. (1) Hebr. 7. 23. (2) Hebr. 5. 4. (3) Hebr. 9. 25.

etiam per singulos dies intrant in sanctis, offerentes alienum sanguinem, qui semel juxta Apostolum oblati sunt. Cum vero dicens Paulus asserat, hostiam, quæ oblatione sacrificator, immolari, & occidij necesse esse, profecto si singulis missis Christus in sacrificium offertur, singulis quoque missis interficitur. Aut ergo Pauli argumentum vanum est, cum ait; *Alioquin oportebat, eum frequenter pati ob origine mundi*: aut si Christus in sacrificium exhibitor, vere patitur, At corpus vivum, & impassibile in altari nos offerimus: oblatio igitur forsitan esse poterit, sacrificium nullo modo. Hoc vero illud argumentum est, quod Calvius, atque Ecolampadius potius jactant; & nondum collata manu, tamquam feroces viatores insulant.

3. ARG. Illam præterea locum Lutherani pressius urgunt (1), *Umbriam habens lex futurarum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos, eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indefinenter, nunquam potest accedentes perfectis facere; alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores semel mundati*. Et post multa alia, quæ referro longum est, ita legitur: *Omnia quidem sacerdos prelo est quotidie ministrans, & eisdem sæpe offerens hostias: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*. Oblationes igitur veteris testamenti imbecillas, ac debiles ostendit Paulus, quod sæpius iterabantur. Qui ergo in nova lege eadem sacrificia iterant, ii sua repetitione testes sunt, oblationes suas priores infirmas, exigualesque fuisse, atque adeo Christi oblationem fuisse imperfectam, qui quotidie multas adjiciunt. Medicamenti enim illa virtus est, quod Chrysostomus ait (2) ut semel imponatur, & non frequenter. Et Theophylactus, *Pharmacum*, inquit, (3) fortiora semel etiam imposita curans: que autem sæpius iterantur, & imponuntur, hoc ipso ostenduntur minus fuisse. Sed & pharmacum, quod sæpe admoveatur idem, significat eandem aegritudinem interurbare laborantem. Quocirca si eadem etiam hostia navis sacerdotum oblationibus, quasi idem medicamentum sæpius apponitur, prima Christi oblatio nec perfecte curavit ægrotos, nec consummavit in æternum sanctificatos, utpote cum homines novi quotidie, ac repetitis sacrificiis curentur, sanctificentur, consummentur. Adde, quod paulo post Apostolus asserit: *Ubi peccatorum remissio est, jam non esse oblationem pro peccato*. Post Christi igitur hostiam unicam, qua omnia sunt in cruce expiata delicta, post remissas etiam per Christi sacramenta iniquitates, nulla reliqua est oblatio pro peccato. Non est itaque in ecclesia hujusmodi sacrificium. Id quod Apostolus e vestigio testatur iniquiens: *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam novitiam veritatis, jam nulla relinquitur pro peccatis hostia*. Qui autem nullam dicit, is non baptisma solum, sed nullam dicit hostiam fuisse. Nos autem dicimus, quod aliqua superest: contra Apostolum ergo dicimus. Neque his accuri potest, inquit, prætexendo in nova lege non varia esse aut multa sacrificia, ut olim in lege, sed unum & idem sæpe repeti: quomodo

Chrysostomus & Theophylactus occurrunt. Quamvis Apostolus a novo testamento non solum multarum diversarumque rerum sacrificia rejicit, sed ejusdem etiam hostiæ repetitam oblationem damnat in hæc verba (4), *Neque ut sæpe offerat semetipsum*, &c. At Christus in altari seipsum nunc etiam offert, ut posteros ex catholicorum sententia ostendatur. Iteratam quoque oblationem in veteri testamento ideo factam esse dicit (5), quia prior erat imperfecta. Sive autem plures res, sive eadem sæpius offeratur, Pauli argumentum manet invictum, si prima oblatio perfecta esset, nulla posteriore indigere; ita posteriores sacerdotes ab offerendo cessaturos. Quo fieri argumentantur, ut illud alterum catholicorum elugium vanum etiam sit: Nempe, Apostolum loqui de oblatione cruenta, qua Christus semel in cruce defunctus est; nostras autem esse incruentas. Sive enim cruentum, seu incruentum sacrificium sit, si sæpius resumitur, prior oblatio non perfecte sanctificavit, nec exhausta delicta præterita, pro quibus alia hostia profertur. Nulla itaque, ut putant, rima effugere possumus, sed fateamur necesse est, totam ad Hebræos epistolam novorum sacrificia sacerdotum explodere: præsertim cap. 10. ubi si Paulus de cruenta solum hostia sermonem faceret, facile eluderetur, vel quoniam ait, *Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato*: vel etiam magis quoniam dicit; *Voluntarie peccantibus nobis, nulla relinquitur pro peccatis hostia*. Nihil enim interest, cruenta sit, an incruenta, si oblatio est & hostia pro peccato.

4. ARG. Ad hæc, Matthæus (6), Lucas (7) & Paulus (8) aperte narrant, Dominum in ultima cæna non obtulisse quidem corpus & sanguinem Deo, sed Eucharistiam discipulis accipiendam distribuisse. Optima igitur missa illa erit, quæ erit primæ quam simillima: prima autem cæna fuit, non sacrificium. Etenim si sanguinem pro peccatis tunc Christus obtulisset, jam ante crucem essent remissa peccata, nisi frustra Christi sanguis in cæna oblati esset, qui peccatorum remissionem non obtinuit, quam vel nunc obtinet Patri a sacerdotibus exhibitus.

5. ARG. Ea insuper loca nobis Lutherus objicit, quibus locis calix sanguinis Christi testamentum dicitur (9): Testamentum vero non est opus hæredis, sed testatoris. At sacrificium opus est nostrum. Sacramentum igitur sanguinis non est sacrificium. Hanc vero rationationem, bone Deus, quanto verborum ornatu, quasi similes porpora, vestis! Quæ est, inquit, tanta temeritas, ut testamentum, hoc est promissionem hæreditatis, nos opus esse nostrum dicamus, quod testatori in satisfactionem exhibemus; & ubi de acceptis gratos nos esse oportet, ibi accedamus superbi daturi accipienda; ut testator jam non suorum largitor bonorum, sed nostrorum sit acceptor. Neque enim fieri potest, ait, ut idem ab eodem simul & recipiatur, & detur, & offeratur, & acceptetur. Quam vero infans erit pauper & indigens, si bonum opus dicat se conferre diviti, de cuius manu accipit beneficium?

6. ARG. Asserunt etiam in hanc rem sanctorum veterum testimonia. Primum illud Chrysostomi (10):

Hoc

(1) Hebr. 10. 1. (2) Hebr. 17. in ep. ad Hebr. (3) In 10. c. ep. ad Hebr. (4) Hebr. 9. 25.
(5) Hebr. 10. (6) Matth. 26. (7) Luc. 22. 19. (8) 1. Cor. 11. 24. (9) Luc. 22. 1. Cor. 11.
(10) Rom. 17. in ep. ad Hebr.

Hoc nostrum sacrificium exemplar est illius, quod Christus in cruce fecit. Non autem aliud sacrificium, sed id ipsum semper facimus, magis autem recordationem ipsius operamur. Et Theophylactus: Imo potius, ait (1), memoriam illius oblationis facimus, qua se Christus obtulit. Ex qua correctione Ecolampadius colligit, Chrysostomo & Theophylacto missam nostram non esse proprie sacrificium corporis, & sanguinis Christi, sed exemplar. Alioqui non correxissent, quod vere ad proprie dictum est. Addunt illud Augustini (2). Holocausti sui imaginem in ecclesia celebrandam dedit. At alio rursum loco, Christianos inquit (3); praeacti sacrificii memoriam celebrare. Et in epistola quadam ad Bonifacium docet (4), in Eucharistiae immolatione nomen rerum ipsi figuræ exemplarique tribui solere. Basilius demum apud Euthymium (5), hæc nostra exemplaria dixit esse veri sacrificii: Non ergo sunt verum sacrificium, sed sacrificii figura.

7. ARG. Nec testimoniis solum premere nos, sed etiam ratione volunt. Nam si sacrificio peccata redimerentur, quod catholici asserimus, redemptio nostra a nobis quoque ipsis per nostras oblationes existeret. Ita non solum Christus redemptor esset, sed homines etiam sui essent redemptores. Id quod solutius est manifestum.

8. ARG. Addunt, fieri non posse, ut operatio nostra alteri peccati remissionem conferat ex vi ipsius operis, quod nostri quidam dicunt ex opere operato. Solius enim Christi opera & actiones ex se peccata remittunt. At sacrificium & missa operatio nostra est: nefarium est igitur affirmare, quod ratione sui & Deum propitium reddat, & deleat quoque peccata. Atque in hoc uno Lutherani huius controversiæ statum constituendum censent. Afferunt enim, se habere hanc rationem adeo firmam, certam, expeditam, ut adversus omnes portas inferi consisterent. Hanc autem rationem videtur confirmare Irenæus in hæc verba (6): Non sacrificia sanctificant hominem; sed conscientia ejus qui offert, sanctificat sacrificium, pura existens, & prestat acceptare Deum quasi ab amico. Peccator, inquit, qui occidit mihi vitulum, quasi qui occidat canem. Quoniam igitur cum simplicitate ecclesia offert, iuste munus ejus purum sacrificium apud Deum deputatum est: Quemadmodum & Paulus Philippensibus ait: Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, que misisti in odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. Dixeras autem, sacrificium hoc illud esse, quod ex Malachia primo capite Theologi conamur inferre. Nulla igitur apud nos hostia manet, quæ ex se aliorum peccata deleat, sed si quid habet, id habet ex offerente. Quo argumento nos Bucerus impugnat.

9. ARG. Præterea remissio peccatorum, hominis sanctificatio & iustificatio est: hæc autem per fidem cuique propriam obvenit, ut ad Romanos scribit Apostolus (7): nulla ergo sacerdotis oblatio ex opere operato aliorum peccata remittit. Nam ne Christi operationes quidem, nisi per propriam fidem applicantur hominibus, juxta illud: Quem proposuit

Deus propitiatorem per fidem. Item, Si vi sua oblatio sacerdotis aliorum diluit culpas, gratiam ergo hoc sacrificium confert. Ablutio enim culparum sine gratia aquæ salientis in vitam æternam esse non potest. Neque elabi possumus dicentes, remittit per sacrificium peccata venialia, non etiam mortalia. Quoniam si sanguinis Christi in sacrificium offerretur, omnia profecto remittit, qui in omnium remissionem effusus est. Nisi frustra ac sine causa catholici perimus, ut hoc sacrificium omnia crimina nostra detergat: & rursum, ut sit ablutio scelerum, & omnium remissio peccatorum.

10. ARG. Præterea, cum catholici fatemur, in hoc sacrificio sanguinem Christi contineri, fieret, ut unico sacrificio omnes peccatorum poenæ abolerentur. Res quippe oblata infiniti valoris est. Vanum itaque esset pro iisdem plures missas celebrare. Qui vero dicunt, infinitæ hostiæ fructum a sacerdote offerente limitari, hi reselluntur a Lutheranis multiplici varietate ratione. Primum, quod sacramentorum fructus non deficiunt a ministris: ergo ne sacrificii quidem. Deinde, quia quamvis sacerdos offerens in peccato mortali sit, sacrificium tamen illi prodest, pro quo offertur. Non ergo huius sacrificii virtus a sacerdote offerente terminum illum accipit. Item, quia infinitæ rei pretium non minuitur, sive a paupere detur, sive a divite. Centum scilicet aurei centum valent, a quocunque tandem offerantur. Imo quo res oblata major est, & hic, qui offert, est pauperior, eo oblatio major habetur in pretio. Ad hæc, si semel offero sanguinem meum Deo, sanguis meus fusus est idoneus ad omnia peccata delenda, nec pretium imminuitur ab offerente. Martyres namque universi, inæquabilis licet meriti, æque tamen consequabantur omnium veniam peccatorum. Si igitur vere offert sacerdos sanguinem Christi, nullis eum finibus circumferibet, quin satis sit etiam semetoblatus ad omnia redimenda peccata. Sacrificium denique altaris a Christo summo sacerdote nunc etiam Patri pro nobis offertur: ab illo igitur infinitum valorem habet, quem videlicet eadem ex causa infinitum habuit in cruce. Neque enim illud negare possumus, cum Christus sempiternum habeat sacerdotium, unde & salvare in perpetuum potest accedentes per ipsam ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Atque Lateranense Concilium sub Innocentio Tertio (8), Una, inquit, est fidelium universalis ecclesia, in qua idem ipse est & sacerdos & sacrificium. Loquitur autem sine dubio de eo, quod offerimus in altari. In concilio rursum Tridentino definitum est, nostras omnes satisfactiones Christum offerre Patri: multo ergo magis illam victimam offeret, quam, ut Deum placemus, nos in altari probemus ad sacrificium. Quam rem non Ambrosius (9) modo insigniter præter Latinos ceteros, sed Græci in canone suo manifeste testantur. Sane quemadmodum sacerdos non nomine suo consecrat, & conficit Eucharistiæ sacramentum, ita non in nomine suo, sed Christi offert Eucharistiæ sacrificium. Quod si Christi sanguis hostia

T.

non

(1) In 10. c. ed. ad Heb.

(2) Lib. 83. 44.

(3) L. can. Pau. c. 18.

(4) Epist. 23.

(5) In Matth.

cap. 44. (6) lib. 4. c. 14.

(7) Rom. 3. 27.

(8) Cap. Firmiter, de summa Trin. & fid. cath.

(9) lib. 3. Offic. c. 48.

nunc est ad culparum redemptionem, hujus vero sanguinis pretium nullo fine concluditur, præsertim si a Christo ipso offeratur, manet omnino, unica oblatione omnes culparum poenas resolvit.

11. ARG. Contendit postremo Calvinus, Eucharistiæ Sacramentum cum Sacrificii voce pugnare. Eucharistia, inquit, donum est cum gratiarum actione percipiendum: Sacrificium vero est pretium; quod Deus in satisfactionem accipit. Quantum ergo interest inter dare & accipere, tantum a Sacramento Sacrificium distat. Hac enim argumentatione fit, ut reliqua Sacramenta Sacrificia esse non queant. Eucharistia quoque post peccata gratis remissa, post reconciliationem adeptam, vitæ nobis promittit, & gratiarum augmentum. At sacrificium cantilenam aliam canit, nempe Deum quasi adhuc iratum, tanquam pretio quodam exhibito placari, nec esse expiata scelera, quæ sacrificium expiare dicitur. Præterea alia argumenta ridicula: indigna enim sunt, quibus nos serio respondeamus. Sed & illa superiora, ut ante jam dixi, tamen in faciem apparent probabilia, diligenter tamen inspecta, vana esse deprehenduntur. Id tantisper dum explico, & fidem meam de ecclesiæ sacrificio breviter expono, quæso lector attende.

Si qua dilputatio est, ubi id, de quo disputetur, necesse sit definire, hanc ego vel maxime esse crediderim, quæ nobis hodie instituitur: Cum non modo Wicleffistas & Lutheranos, sed quosdam etiam catholicos videamus, sacrificii vi & natura ignorata, in summo errore & maximarum rerum ignoratione versari (1). Explicaturus igitur, quidnam sacrificium sit, quidque sua definitione contineat, illud in primis accipio, sacrificium proprium esse religionis opus, id est, ejus virtutis, quæ colorem Deo & cæremoniam affert. Est enim sacrificium quasi sacrum factum, ut Gregorius ait (2). Sacra vero Dei facere, haud dubie ad Dei cultum & reverentiam pertinet. Sacrificare igitur propria est religionis actio, quæ videlicet totius Dei honori dedicata est, quemadmodum Augustinus con. adver. leg. & proph. l. 1. c. 18. Et de civit. Dei, lib. 10. c. 4. Actor. quoque 14. cap. Lucas scribit.

Illud deinde sumo, sacrificium speciem esse operis sacri & religiosi: atque adeo opus sacrum quasi genus esse sacrificii. Etenim qui vocem hanc ad sacras omnes cæremonias & religionis actus extendunt, qua ratione id faciant, ipsi viderint: certe cum perpetuo & ecclesiæ & scripturæ usu pugnant. Septem enim Sacramenta agnoscit ecclesia, septem sacrificia non agnoscit. Non itaque quodcumque opus sacrum, quicunqueque religionis ritus est sacrificium. Unde & Concilium Florentinum non obliquit a sacris cæteris sacrificia distinguit. Atque in lege veteri alias fuisse leges de sacrificiis constat, alias de reliquis sacris ritibus. Quæ causa necessaria est, ne nos sacrificia cum sacris aliis confundamus. Adde, quod in sacrificio hostiam esse oportet, quæ Deo immoletur: hostiam vero in omni religioli cæremonia velle finire, ridiculum est. Adde etiam quod sacrificium Latinus interpretes semper

appellat, quam Græci *θυσία*. Græcis autem *θυσία* non est quodlibet unum sacrum opus, sed specialis religionis cæremonia, in qua res Deo sacra vel per sanguinem, vel per ignem, vel alio quovis modo conficitur. Quamquam Theophylactus auctor est, *θυσία* proprie magis esse, quæ per ignem sacrificantur, quam ea, quæ per sanguinem. Sed & Porphyrius (3), ab *exhalatione*, inquit, *ignis*, quam Græci *θύσιον* dicunt, *θύσις* quoque, quam sacrificium Latini appellamus, apud Græcos antiquitus dicta est. Nunc vero non recte capimus, *θύσις* illud cultum appellantes, qui sanguine celebratur. Hactenus Porphyrius. Sed, ut prima vocis origo illa sit, non negant auctores hi, vulgarem ejus vocis usurpationem universa ea continere, quæ vel per ignem, vel sanguinem immolantur. Atque hæc Latini interpretes sacrificia vocari prohibent. Sit itaque exploratum, sacrificium speciem quandam esse cultus sacri.

Quod si ex usu recte loquentium divinæque scripturæ consuetudine propria hujus nominis significatio accipienda sit, inveniemus sane, sacrificium tum solum esse, quom res aliqua sacra offertur Deo. Ubi namque oblatio non est, ibi ne sacrificium quidem esse potest. Qui enim aut baptismi, aut confirmationis, aut ordinis, aut matrimonii, aut unionis extremæ sacramentum conficit, is quamvis line dubio rem sacram & divinam faciat, sacrificium tamen facere non nisi absurdissime dicetur. Quoniam ne ipsa quidem Eucharistia, quando servatur in pyxide, sacrificii nomen habet. Tunc vere primum hostia nuncupatur, cum offertur. Oblatio igitur est de ratione sacrificii. Id quod Paulus sæpe docet, ut ad Hebr. 5. *Omnis*, ait, *pontifex constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis*. Et capite septimo, *Pro suis delictis hostiam offerre*. Et capite nono, *Munera, & hostiæ offeruntur*, &c. Et capite decimo, *Eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indefinenter*, &c. Nec hic laborare opus est, ubi nihil est ambigui. Illud addo, quod difficulter admittunt quidam, si vis & natura hujus vocabuli perpendatur, non omnem oblationem sacram sacrificium esse, sed quiddam aliud præter oblationem sacrificii vocem vendicare, quemadmodum Divus Thomas (4) argutissime, ut omnia, dixit. Et Theophylactus, *Dona*, inquit, (5), & *victimæ exacta ratione quidem est discrimin: θυσία enim, hoc est, sacrificia sunt per sanguinem, & carnem oblationes, vel certe omnia, quæ per ignem sacrificantur: Dona autem sunt, ut fructus, & quæcumque alia exanguia, & igniarentia*. Quod utique discrimin Paulus in Epistola ad Hebræos diligenter observat: *Omnis*, ait (6), *Pontifex constituitur, ut offerat dona, & sacrificia*. Et iterum (7), *Omnis pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur*. Atque Chrysostomus (8) explicans illud: *Sacrificium, & oblationem noluisse*, oblationis, & sacrificii hanc differentiam esse accurate notavit. Non itaque omnis oblatio sacrificium est. Quam omnino rem illud vel maxime argumentum prebat, quod cum animalis vivi juxta legis præscriptum fiebat oblatio, nolquam hæc aut hostia, aut sacrificium vocabatur. Nisi velis, cum a judæis filios immolari in sacrificium,

(1) Vide Tho. Wald. l. de Sacra. alt. c. 31. & 32. (2) 1. que. 1. c. multi. (3) In l. de abstin. ab
usu cor. Euseb. de prep. Evang. lib. 1. cap. 6. (4) 2. 3. 4. 85. a. 3. ad 3. (5) In c. 8. epist. ad Hebr.
(6) Hebr. 5. l. (7) Hebr. 8. 3. (8) Rom. 18. in ep. ad Heb.

Sacra, cum post purificationis ceremonias Domino exhibentur. Quod quantum absurdum est, consensimus, non omnes res Deo oblatas, hostias esse, aut sacrificia. Porro autem si circa rem, quæ offerretur, quipiam sacri sacerdos faciebat, ut si animalis funderet sanguinem, si ignis ardere faciebat, si condebatur frumentum, si oleo stillam conspersam ferebat in fregagine: tum datum vere sacrificium faciebat. Earum quippe rerum omnium sacrificia esse, Levitici secundo & sexto, Num. quinto, & secundo Paralipomenon vigesimo octavo capitulo legimus. Scie ergo, ac præclare D. Thomas admodum, ita eandem esse rationem sacrificii, si circa rem Deo oblata quicquam fieret, quo res ipsa sacra quodammodo conficeretur. Nam si integram, & & Hieronymus sacerdos offerret, donum Dei, & manus, non item sacrificium. Id, quod in Græca voce *δωρεάν* explicatio subadvenerit, ut paulo ante dicebamus.

Quibus rebus expositis, facile intelligitur, Lutheranos in Apologia Augustana perperam sacrificium desinisse; quod sit ceremonia, vel opus a nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus. Veluti manna, primitiæ, decimæ. Hanc vero finitionem cum exemplis suis, ut alia argumenta prætermissas, satis refellit Apostolus, tum dona a sacrificiis distinguens, tum magis argumentans, quod si Christus sæpe se in sacrificium offerret, sæpe etiam patretur.

Sed ut occulte, atque involute rei notitia appareret his, quæ dicta sunt, illud primum obicitur, quod Propheta (1) sacrificium laudis sæpe commemoraret, quod Paulus (2) interpretatur *fructum labiorum confitendum nomini Dei*. Sacrificii igitur definitio non est tam anguste conclusa.

Illud deinde videtur esse contrarium, quod Apostolus ad Romanos scribit (3) *Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam*. Non ergo in sacrificio hostiam esse oportet, quæ mactetur, sed satis est, si corpus nostram vitam ad sacrificium præbeamus.

Tertio loco id opponitur, quod in omnium ore est (4), *Sacrificium Deo spiritus contributus*, illa deum (5), *Repletus sunt his, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam*. Et rursus (6), *Benedicite, & communionis nolite oblivisci, salubris enim hostiis promeretur Deus*. Quibus videlicet argumentis moti quidam putaverunt, sacrificii nomen veritate esse latius circumscribendum; a nobis enim strictissime constitutum. Ego vero tantum absum ab ista sententia, ut non modo non arbitrer, veram sacrificii finitionem, quæ est a nobis ante posita, his argumentis obscurari, sed fieri etiam illud mihi existimem. Duobus quippe modis verba in sacris litteris usurpantur, uno per proprietatem, altero per figuram. Atque id eundem, licet acutissimum, est tamen animadversione dignissimum. Multos tamen & ex aliis, & ex nostris hujus rei ignoratio fefellit. Dico igitur, nomen sacrificii dupliciter in scriptura sacra accipi, & proprie, & translatè. Nos porro, quem res definimus, necessaria

Philosophia docti ratione, non quid ver per metaphoram, aut alium tropum translata significet, sed quid proprie contineat, exposuimus. Sacrificii tragæ naturæ propria plane nobis definita est: at in omnibus testimoniis, quæ contra posuimus, nominis translatio quædam & abusus est. Id quod in singulis facile intelligimus, si ea ad veram & propriam sacrificii naturam referamus.

In primo siquidem testimonio fructus laborum laudentium Deo hostia dicitur, cum lingue labique mortificari Dei laudibus consecrantur. Quæmodum enim vitæ mactatus in hostiam, nullas alias adebat voces, quam in Dei laudem & gloriam; sic lingue conviciis, detractio, ac turpillogio mortua, & soli Deo laudando sacra, quasi sacrificium quoddam offertur; juxta illud, quod scriptum est (7): *Reddemus vitulos labiorum nostrorum*. Quamquam in plalmis dici potest, sacrificii hostiæque voces sine tropo usurpata. Erat enim in lege præscriptum inter cætera gratiarum actionis sacrificium, in quo veræ hostiæ mactabantur. Sed Paulus, ut solet, per allegoriam hostias illas carnales ad labiorum laudentium Deum (spirituale sacrificium) traduxit.

In secundo vero testimonio expeditior & planior est metaphoræ ratio. Tunc enim offerimus corpus nostram hostiam Deo, cum mortificamus membra nostra, quæ sunt super terram, carnemque nostram peccato quidem mortuam, viventem autem iustitias Domino offerimus. Quæmodum Hieronymus (8): *Ille, inquit, virginis hostia Christi est, cujus nos mortem cogitatio, neque carnem libido maculavit*. Atque fortassis quum Apostolus vivam hostiam dixit, quasi pugnantis inter se vocibus de more loquitur. Similia sunt illa, *Quæ in deliciis est vidua, vivas mortua est* (9); mare dulce, terra celestis, spiritus caro, spiritus carnis. Non itaque ex eo, quod Apostolus vivam hostiam dixit, statim colligere oportet, animal non esse mactandum, quum in hostiam præbatur. Quin potius, si Pauli ingenium tenemus, contrariis modo argumentabimur.

Jam in tertio quoque testimonio aperta translatio est. Cor namque instar fermenti contritum, & divini amoris igne quasi succensum, similitudine quadam sacrificium vocatur. Adde, quod familiare auditoribus sacris est, imaginum vocabula rebus per imagines significatis attribuire: ut nomen Davidis Christo, Ezechielis 24. Nomen etiam Petri eidem, 1. ad Corinth. 10. Tale illud est: *Ego sum vitis vera*. Quia igitur per sacrificia illa legis externa res quædam spirituales potiores præsignabantur, has omnino res sacrificia, holocausta, hostias sacræ literæ appellant. Ut mactationes brutorum animalium figuræ erant mortificationis carnalis & irrationalium affectuum, qui regnant in corpore; ideoque carnis mortificatio hostia dicitur, non proprie quidem, sed figurata dictione (10). Ex hoc in modum cætera, quæ non sunt modo longo sermone explicanda. Tres ergo priores scrupulos plane excussimos: quantum vero illum facilius eximemus, si semel stabilitum fuerit, his in locis Apostolum non proprie loqui, sed figurate.

T 2

(1) Ps. 49. 106. 115. (2) Heb. 13. 15. (3) Rom. 12. 1. (4) Psal. 50. (5) Psal. 4. 18. (6) Hebr. 13. 16. (7) Osee 14. (8) Lib. advers. Jovin. 1. (9) 1. Tim. 5. 6. (10) Ad eundem modum Aug. 10. de civit. l. c. 6. loquitur cum affirmat, verum sacrificium esse otiosum quod æquum, ut sancto societas, cumus Deo. Nam c. 3. dicitur, sacrificium vtilile esse invisibilia sacrificia sacramenta, id est sacramentum.

rate. Id quod liquido demonstrari potest. Primum quia sacrificium ad religionem proximo pertinet: at eleemosyna & beneficentia ad misericordiam vel liberalitatem (1). Dein ex illo Osee testimonio (2), *Misericordiam volo, & non sacrificium*. Quo loco sacrificium non obscure a Misericordiae operibus separatur. Certe si sacrificii vox dona pauperibus collata proprie contineret, nullo modo Propheta diceret (3): *Sacrificium & oblationem nolui*. Quid igitur sibi Apostolus vult, quum ea munera hostias vocat, quæ pauperibus tribuuntur? Nempe illa esse Deo acceptissima. Videlicet hostias credebatur populus maxime placere Deo, spirareque illi odorem iucundissimum. Genes. 8. Exod. 29. Levit. 1. & 3. Num. 28. Usque eo autem persuasio hæc in animis vel fidelium infederat, ut præ sacrificiis opera interdu pietatis charitatique contemnerent. Huius rei Apostoli minime ignari, & plebem rudem ad veram & germanam pietatem revocare cupientes, misericordiae ac charitatis officia hostias appellabant, non falso id quidem, sed verbis paululum quidem quadam dicendi figura immutatis. Sic Paulus (4) hostiam acceptam dixit in odorem suavitatis. Sic Iacobus (5): *Religionem mundam & immaculatam esse visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum*. Quam rem plane & sine verborum immutatione legis ille peritus significavit, inquiens (6), *Diligere proximum, tamquam se ipsum, magis est omnibus holocaustis & sacrificiis*. Quid ergo proprie sacrificium sit, qua etiam ratione per tropum transferatur, satis dictum est. Nec hæc tamen nimis multa videri debent, cum huius vocis vi, ac potestate ignorata, multorum disputationes vagari & errare cernamus. Erant autem hæc copiosius explicanda, ne immodicæ brevitatis studio raperentur verborum pondera differentis celeritate. Sed de his hæcenus. Sequitur, ut sacrificium in species suas quam brevissime partiamur.

Lutherani in apolog. August. duas proximas sacrificii species esse ajunt; nec esse plures. Unum enim esse sacrificium propitiatorium, nempe ad placandum Deum & impetrandam veniam peccatorum, alterum *εὐχαριστία*, idest, gratiarum actionis. Has duas species sacrificii magnopere oportere asserunt in hac controversia nos in conspectu positas habere, & singulari diligentia cavere, ne confundantur. Id quod ipse etiam atque etiam moneo: sed illud quoque animadverto, hac divisione multas sacrificiorum species vitiose fuisse prætermittas. Non enim solum vel pro peccato, vel etiam ad gratiam referendam sacrificium fieri solebat, sed & vice supplicationis, ut a Deo vitæ commoditas ac prosperitas haberetur. Quod si Latine liceret, possemus impetratorium vocare. Quale fuit sacrificium Jacob Genes. 28. qualeque etiam mulier illa prætolit, quæ in Proverbiis dixit (7): *Vicissim pro salute devoti*. Sane in Levitico (8), post sacrificium pro peccato hostiæ pacificæ in duas species distribuuntur, ut aliz sint gratiarum actionis Deo exorato, aliz voto vel sponte susceptæ Deo exorando. Ac præter hæc sacrificii genera aliud fortasse fuit in hoc paratum, ut fœdus cum Deo fuso sanguine sanciretur. Cujusmodi exod. 24. & 4. Reg.

23. mentio fit. Ut omittam sacrificium pro consecratione pontificis, quod legislator a reliquis sacrificiis distinxit (9). Nam holocaustum, quod humane servitutis tributum proprium erat, & ad restationem divinæ majestatis ac dominationis Deo sacrum, dubium non est, ad duas illas sacrificii species minime pertinere. Plura itaque, quam duo hostiarum genera fuisse in veteri Testamento: ac in novo utrum unum saltem sit queritur. Cui questioni statim ego respondeo, si duo illa prius explicuero, quæ in hac controversia explicata quidem facillima sunt, sed sunt tamen necessaria vel maxime. Illud primum est, nomen sacrificii interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solere accipi. Pro re, ut ad Hebr. 5. *Omnis pontifex constituitur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis*. Pro actione, ut in illo apud Tullium loco, *præbere hostias ad sacrificium*. Quo modo Divus Thomas hanc vocem usurpavit (10), nec usurpavit absurde, cum artificium, lanificium, & similia ad eundem modum a doctissimis usurpentur. Alterum est, catholicis sicut Eucharistiæ sacramentum, ita Eucharistiæ sacrificium duobus modis asserere. Est enim sacramentum tantum, hoc est, species illæ vini & panis externæ, quæ corpus Christi ac sanguinem continent. Ex item res & Sacramentum, nempe Corpus Christi & Sanguis, quæ res interius sub speciebus continentur. Similiter etiam in oblatione & Missa nostra est Sacrificium externum specierum panis & vini: quod Augustinus in Psal. 37. Sacrificium panis & vini nuncupavit. Est & rursus sacrificium interius corporis & sanguinis Christi, quod Deo Patri sub speciebus illis potissimum offerimus. Interius dico, non quod ipsum per species non suo quodam modo videatur, sed quod intra species inclusum, occultum in se & indivisum sit.

1. CONCL. His positis sit prima conclusio. In lege nova vere nunc est & proprie sacrificium. Quæ omnino res primum ex Malachia aperte conficitur. *Non est, ait (11), mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra. A solis enim ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda*. At interpretantur hunc locum Lutherani de sacrificio spiritali omnibus fidelibus communi. Id quod nullo pacto defendi potest. Primum, quia nostra opera omnia sunt tanquam panis mensuratz, Esa. 64. Non igitur possunt dici absolute oblatio munda, Luthero præsertim, qui nostras justitias peccata esse contendit. Deinde quia offerre opus nostrum tanquam mundam oblationem & sacrificium, isti dicunt esse Pharisaicum. At Propheta non loquitur de Pharisaico sacrificio.

Præterea, quia sacrificia spiritalia non sunt propria legis Evangelicæ, sed communia in omni lege fuisse. Propheta autem discrete loquitur de sacrificio quodam legis novæ proprio ac singulari. Postremo, quia idem Propheta c. 3. loquens rursus de ipso eodem novæ legis sacrificio, *Sedebit, ait, comflans & emundans argentum, & purgabis filios Levi*. Non dicit filios Israel, sed Levi: *Et erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia*. Peculiare ergo sacerdotium

(1) D. Thom. 2. 2. q. 85. a. 3. (2) Cap. 6. v. 6. (3) Psalm. 39. 7. (4) Philip. 4. 18.
(5) Jacob. 1. 27. (6) Marc. 12. 33. (7) Prov. 7. 14. (8) Levit. 7. 11. (9) Levit. 7. 33.
(10) 2. 2. q. 85. a. 3. in corp. & ad 3. (11) Malach. 1. 10.

rium erat instituendum, & peculiates sanctificandi ministri ad peculiare sacrificium legis Evangelicæ. Nam quod Protestantes illud primi capitis referunt ad sacrificium spirituale commune omnium fidelium, hoc vero tertii capitis ad prædicationem Evangelii, de qua Paulus ad Rom. 15. *Sanctificans Evangelium*, &c. sua hac varietate testantur, se a veritatis unitate discedere. Cumque hæc sint per figuratam distinctionem sacrificia: qui ad tropos confugiunt hoc loco, ii & omnem scripturarum vim labefactant, & sibi etiam repugnant. Fatentur enim & ipsi, non esse in sacrarum literarum intelligentia ad tropos confugiendum, nisi ex proprietate vocabulorum magna absurditas sequeretur. Nec vero cum his Augustinus facit, qui libro contra litteras Petiliani secundo (1), hunc Malachiæ locum de laudis sacrificio interpretatur, de quo scriptum est (2), *Immolabo Deo sacrificium laudis*. Sic enim & septuaginta verterunt, *Ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in nationibus*: id quod Apostolus explicat inquires (3), *per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus*. Sed ne Hieronymus quidem ab his diffidet, quum Malachiæ testimonium his verbis exponit (4). Ergo proprie nunc ad sacerdotes Judæorum sermo fit, qui offerunt cæcum & claudum & languidum ad immolandum, ut sciant carnalibus victimis spirituales victimas successuras; & nequaquam taurorum hircorumque sanguinem, sed thymiama, hoc est, sanctorum orationes Domino offerendas: & non in una orbis provincia Judæa, sed in omni loco offerri oblationem nequaquam immundam, ut a populo Israel, sed mundam, ut in caeremoniis Christianorum. Non sunt, inquam, pro adversariis auctores hi, nec stant a mendacio contra verum. Regula siquidem scripturarum est, ut idem Hieronymus eodem ipso loco testatur: Ubi manifestissima prophetia de futuris textitur, per incerta allegoriz non extenuare quæ scripta sunt. Cum ergo in universo orbe, atque adeo apud omnes gentes una & eadem offeratur hostia munda, sacramentalis, & externa quidem specierum panis & vini, ab omni carnis & cruoris seditate aliena, interior vero incrementa etiam, quamvis corporis sanguinisque ipsa sit: quid attinet vaticinationem, quam in purissimo Christi sacrificio proprie impletam cernimus, allegoricis & spiritualibus interpretationibus invertere? Non itaque, si Augustinus atque Hieronymus in ecclesia gentium laudis sacrificium, sanctorum orationes, & cæteras demum spirituales hostias agnoscunt, quæ allegorice & figurate hostiæ sunt, ideoque verum & proprium Eucharistiæ Sacrificium excludunt. Quinimo is ipse Augustinus ad Paulinum scribens, in missa & sacrificio, quod celebrat ac frequentat ecclesia omne precum, orationum, laudumque genus, de quo Paulus 1. ad Timor. 2. loquitur, contineri existimavit. Sane quidem Eucharistiæ oblatio magna cum excellentiæ præstantiæque oblationum reliquarum, sacrificium est gratiarum actionis & laudis, in quo nomen Dei gloriosissime & magnificentissime summo splendore illustratur: Eucharistia item verum illud

thymiama suavissimi odoris est, quo omnes sanctorum preces & orationes referuntur, unde jucundum & ipse odorem mutantur. Quæ causa Iræneo fuit (5), ut ex Malachiæ prophetia utramque hostiam in Christi ecclesiam futuram intelligeret, & eam quæ propriis hostia est gratiarum actionis & laudis, quam ob id ipsum eucharistiam appellamus: & quæ figurate per allegoriam hostia nuncupatur. Verum ne profectis obsecrisque testimoniis Lutherani se impugnari censentur, alterum ex evangelio clarissimum proferamus.

Exstat ergo apud Lucam (6) scriptum apertissimum testimonium ad hujus rei approbationem. *Accepto*, inquit, *pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem*, hoc est, accepit, & gratias egit dicens: *Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur*. Ubi illud primum animadverto, jure Cornelium episcopum Bituntinum in concilio apud Trid. a Patribus & Theologis universis expulsum, qui dixerit, Christum in cena non suum corpus & sanguinem obtulisse. Ritu quippe Judæico gratias Deo agere, calicem in manibus accipiendo & levando, vere est hostiam gratiarum actionis offerre. Quum itaque dixit Dominus, *Hoc facite*, plane jussit Apostolis, ut quod ipsum facere cernebant, id quoque illi facerent, Eucharistiæ, hoc est, gratiarum actionis hostiam exhibendo. Quemadmodum Cyprianus ad Cæciliam enucleavit in hæc verba (7): *Scriptura dicit: ut quotiescunque calicem in commemorationem Domini & passionis ejus offerimus, id quod commisit Dominum fecisse, faciamus*. Et paulo post: *A Domino admoniti & instructi sumus, ut calicem Domini cum vino mixtum secundum quod Dominus obtulit, offeramus*. Atque Iræneus, *Calicem*, inquit (8) *similiter suum sanguinem confessus est, & novi testamenti novum docuit oblationem. Quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in universo mundo offerri Deo ei, qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum in novo testamento*. Et cap. postea 34. *Offerimus*, ait, *ei Eucharistiam non quasi indigenti, sed gratias agentes donationi ejus, &c.* Ubi omissis auctoritatibus non dubitem ipsa re, & ratione exquirere veritatem. Quemadmodum enim in rebus aliis contingit, ut eas sancte ac religioso offeramus Deo, ab illo primum acceptas: ita, ac multo etiam magis, cum in Eucharistia corpus Christi ac sanguinem cælestis benedictionis largitate acceptemus, impii profecto erimus & ingrati, nisi summam gratiam referantes, eadem dona, quæ a Deo accepimus, ipsi reddendo, juxta illud, quod scriptum est (9). *Tua sunt, Domino omnia & que de manu tua suscepimus, reddimus tibi*. *Iterum* (10): *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam*. In quem locum paraphrasis Chaldaica sic habet: *Calicem redemptionis accipiam mundo venturo*. Nam & hunc Psalmum ad mysteria & fidem Evangelii pertinere, auctor est Paulus (11). Salu-

(1) Cap. 26. (2) Psalm. 49. 14. (3) Rom. 13. 15. (4) Idem sermo in Zach. 8. 6.
 (5) Lib. 4. cont. Irenæum. c. 32. & 34. (6) Luc. 22. 19. (7) de conf. d. 2. c. Scriptura. (8) Lib. 4. c. 30.
 (9) 1. Petri. 29. 14. (10) Psalm. 115. 12. (11) 2. ad Cor. 4. 13.

rare autem Christus est, ut Simeon in Evangelio (1) cecinit. Sed bene, Accipiam, quia nisi accipero, retribuere non valeo. Et cum generaliter nihil ex nobis Deo dare possimus, sed quod ab illo accepimus, id tamquam jam nostrum iterum illi reddere, cuius dono accepimus; peculiariter tamen hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia cælestia erant: de cælo ergo accipienda erant, & nomen Domini invocandum, ut tali nomine consecrata, nobis fierent corpus & sanguis Domini nostri Jesu Christi.

Quod si nos pie, grate, atque sapienter sanguinem Deo proprium fundimus, ut beneficiorum non memoriam modo, sed observantiam teneamus, cur sanguinem Christi a Deo nobis proprie (2) tributum non illi refundamus, qui nobis cum filio sanguinem dedit? Hesiodus eadem mensura jubet reddere, qua acceperis; aut etiam cumulatiore, si possis. Nos, qui Christi sanguinem & corpus accepimus, si mensura cumulatiore non possumus, non reddemus eadem? Quid Christus, an non per amicitiam vim, quasi unus nobiscum effectus, dona nobis a Patre collata pro suis existimabat? Sane quidem. Nisi ergo stultus fuit & ingratus, accipiens panem & calicem non solum nostro nomine gratias egit, sed Patri pro suo summo beneficio meritam ac debitam gratiam cumulativissime retulit; certe parem Patri persolvit, & commemorandam, dum fidelium genus erit, persolvendamque putavit, *Hoc, ait, facite in meam commemorationem*. Te appello, Lutheri, atque adeo vos appello omnes Lutherani: Nonne intelligitis, quam apertum vobis sit cum Christi Evangelio certamen? Vos porro Eucharistiam percipientes, non item offerentes, Domini quidem cœnam agitis, sacrificium vero crucis non agitis. Quod vester quidam confitetur evidens. In nostra, ait, (3) *Eucharistia mors Christi tantum verbis, non etiam symbolis predicatur*. Non igitur Christiana est eucharistia vestra. Christus enim non iussit, ut dicamus hæc in memoriam ejus, sed ut faciamus, *Hoc facite, ait, in meam commemorationem*. Non est itaque in mysteriis hostia Christi dicenda solum, sed etiam facienda. Symbols ergo, & non verbis tantummodo sacrificii Christi memoria in altari representanda erit. Alioquin si manducatio est, non oblatio, exemplar, & imago cœnæ erit, exemplar, & imago sacrificii non erit. Quanto melius tota per orbem Ecclesia intellexit, quæ, quum sacerdotes confectis in nomine Christi mysteriis, ait, *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis*, ipsius voce sacerdotis illa responderet, *Uide & memores, Domini, nos tui servi, sed & plebs tua sancta, &c. offerimus præclare majestati tue de tuis donis, ac datis hostiam puram, &c.* Nullo ergo modo negari potest, quin ecclesia offerens corpus Christi & sanguinem in Eucharistia, & Christi exemplo id faciat, & evidenti ratione ducta, & præcepto denique ipsius Domini impulsâ.

Sed his tamen obicitur, quod cum Apostolus illud Domini præceptum retulisset, *Hoc facite, &c.* & vestigio subiecit: *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem Domini hiberis, mortem Domini annuntiabitis, &c.* Ipta ergo manducatio, & pota-

tio symbolum est Dominicæ passionis. Non itaque necessarium est offerre sacrificium, ut hostiam Christi etiam symbolis commemoremus. Huic argumento primum ita respondeo. Non si quispiam dicat, quotiescunque concenaverimus, confabulabimur; mox intelligimus concenationem, & confabulationem eandem esse. Sic si Apostolus dixit: *Quotiescunque manducabitis, &c.* non necesse est interpretari, concenationem Dominicæ mortis annunciationem esse. Voluit ergo Dominus, ut quæ mensa est, ea sit nobis & altare, hoc est, ut non modo cœnaremus, verum etiam sacrificaremus. Quare idem instituit, ut esset simul & sacramentum, & sacrificium, quorum alterum Dominicæ cœnæ, alterum Dominicæ mortis esset symbolum. Pauli ergo sententia hæc est: Ne putetis vos satisfacturos legi, si manducetis, & bibatis; qua in re cœnæ Christi commemorationem facietis: oportet enim vos mortem etiam commemorare, id quod magis sacrificando, quam manducando fit. Deinde non inficior equidem, quin manducando corpus, sanguinemque potando, in divisione sanguinis ex corpore, id quod in cruce gestum est, aperte designetur. Cum frangitur hostia, Augustinus ait, *cum sanguis Christi in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Domini Corporis in cruce immolatio designatur?* Sed revera, ut diximus, in separatione sanguinis a corpore mors significari potest, non autem proprie significatur hostia, nisi corpus, quod moritur, offeratur. Quamquam consumptio specierum oblatarum ad perfectionem sacrificii pertinet. Ita populus cum sacerdote hostiam olim consumens, vere explebat sacrificium atque adeo hostia crucis perfectum signum dabat.

Illud præterea animadvertendum cenfeo, quamvis Christus in cœna nullum omnino sacrificium obtulisset, eo tamen quod dixit, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur, &c.* mox veto subiungit, *Hoc facite in meam commemorationem*, satis ostendisse, nos mystice corpus tradituros, sanguinemque effusuros: quod re ipsa aperte, & sine mysterio ipse erat postea facturus. Hoc scilicet quod ego faciam, vos facite; sed ego faciam sacrificio cruento, vos facite in meam commemorationem incruento. At Dominus, ut in Græcis omnibus exemplaribus videre licet, semper est usus verbo præteriti temporis. Non enim ait, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis dabitur*, sed, *quod pro vobis datur*. Nec si verbum verbo reddas, dixit: *Hic est sanguis, qui pro vobis effundetur*, sed, *qui pro vobis effunditur* (4). Et apud Paulum (5), τὰ τοῦ σώματος τοῦ ὑπὲρ ὑμῶν κλημάτων, Id est, *Hoc meum corpus, quod pro vobis frangitur*: quemadmodum & Ambrosius in hunc Pauli locum; & Beda enarrans evangelium Lucæ legunt. Nec dubitandum catholicis est, (quam rem posteriùs explanabimus) in altaris sacrificio sanguinem Christi fundi non aliter ad effectum, quam si nunc funderetur in cruce; corpus Christi item frangi ad efficientiam, perinde ut si nunc nobis in cruce frangeretur. Præterquam quod in sacrificio externo mystice, & tanquam in exemplari, atque imagine, & sanguis Christi funditur, & frangitur, corpus. Unde Augustinus: *Quam fran-*

(1) Luc. 2. 30. (2) *Proprie dico, quia singulis attributus est: quo sensu & sol, cum omnium communis sit, cujusque etiam est proprius.* (3) *Bucer. l. 1. de vera, & falsa Dom. cœna admin. c. 9.*

(4) Luc. 22. 20. (5) 1. Cor. 12. 24.

gitur hostia, inquit, (1) *quid aliud, quam Domini corporis in cruce immolatio designatur?* Ac ne sacramentum quidem solum, sed verum etiam corpus Christi sacerdotem manibus frangi, Romanum concilium sub Nicolao definivit (2). Vides ne, quemadmodum nobis omnia consentiunt, qui & Christum in eam corpus suum, & sanguinem mystice tradidisse, & ad eandem nos formam instituisse, non rebus solum, & rationibus, sed verbis quoque ipsos efficimus? Nihil enim prohibet, quem Lutheranos redarguimus, exemplaribus Græcis præsertim viderentibus adhaerescere.

Sed quia sacramentarii causantur se his fere argumentis non premi, ut quæ majori ex parte sumant, corpus Christi verum, & sanguinem in Eucharistia esse, id quod isti pernegant; age rationibus conquiritis hoc quoque urgeamus. Tamen quidam ex his, quæ ante posuimus, Sacramentarios etiam pressius astringunt, quem ut fugere aliquando possint. Atque ut omittam, quod rem perspicuam, atque e sacris litteris manifestè expleratam, & comprehensam insciuntur: volo enim hodie hac de re cum Sacramentariis certare: de sacrificio dico, etiam si in speciebus panis & vini nec corpus Christi, nec sanguis essent, ut vere sunt, adhuc tamen sacrificium in altari Christianorum existere, multis, & gravibus argumentis posse doceri. Est hoc primum & ex definitione sacrificii, & ex perpetua consuetudine Ecclesiæ gravissimum, & firmissimum argumentum, quod sacerdotes nostri panem, & vinum offerunt Deo, facienteque sacri aliquid circa res oblatas, panem scilicet frangentes, huiusque portionem tingentes vino: adde, si placet, rem utramque etiam consentientes: vere ergo, & proprie sacrificant. Si enim oblatio similis, ac farina conspersa oleo in figuram mortis Christi futuræ sacrificium erat, nihil est ambiguum, quin panem oblatum frangere, ac vino tingere in figuram mortis præteritæ, sacrificium sit. Quid autem in hoc opere Lutherani reprehendent? An quod panis & vini munera a Deo accepta referimus? Arguant Abel, ac cæteros in lege natorum Patres; arguant Moysen cum scripta lege sua; arguant oblationes, quas in Ecclesia primitiva pie offerri solere, libenter illi concedunt. Quin naturam ipsam potius arguant, quæ nos ad gratiam referendam informavit: quam Deo tamen referre aliter non valeamus, nisi dona, quæ accepimus, ipsi reddendo. Sed panem frangi, ac tingi reprehendent. At his cæremoniis crucis immolationem designemus. Mirum huius verbi definitio recte nobis declarata, & circumscripta est, siue debio sacerdos in altari vere sacrificat, quamvis nihil aliud spectes, quam species ipsas vini & panis æternas. Atque etiam, si sacrificii partes ipsas extendas, hoc est, offerri, frangi, tingi, adde etiam consumi; cum his rebus mystice peragendis nihil in vitio, quemadmodum ostensum est: sit, ut non

solum vere ac proprie, sed pia etiam, atque religiose sacerdotes nostri sacrificent. Eam quippe rem Augustinus considerans, speciem panis hostiam appellat (3); quod utique nomen ulque adeo in omnium fidelium & auribus, & linguis inhaeret, ut vanus & stultus sit, qui illud inde evellere tentarit. Sacramentarii igitur quamvis negarent, esse in Ecclesia corporis, & sanguinis Christi sacrificium; at sacrificium panis, & vini nullo modo erant negaturi (4), ne propriam sacrificii notionem ignorare viderentur.

Præterea, Melchisedech sacerdos erat Dei altissimi, sacrificium ergo offerebat Deo: omnis enim sacerdos constituitur, ut sacrificium offerat: at non legitur aliud, quam panem, & vinum obtulisse. Cum igitur nos ad eundem modum, & ordinem panis, & vini species offeramus, proprie, vereque sacrificium exhibemus. Quæ causa Ecclesiæ fuit, ut illud D. Thomæ in die festo, atque solemnè Eucharistiæ celebraret, *Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, panem, & vinum obtulit*. Verum argumentum hoc Lutherani duobus modis eludunt. Primum negant, Melchisedech Deo panem & vinum obtulisse: scilicet, Abrahamo obtulit, non Deo, ut Genes. 14. cap. legitur. Id, quod Epiphanius libro secundo contra hæreses, hæresi 55. agnovit. Deinde negant, sacrificium Christi in eo fuisse secundum ordinem Melchisedech, quod panem & vinum obtulit: sed in eo fuisse affirmant, quod Christus non secundum legem mandati carnalis, oleo isto corporeo sacerdos effectus est, sed quemadmodum Melchisedech, oleo spiritus unctus sit a Deo præ participibus suis. Sic enim Apostolus ad Hebræos interpretatur (5). Sed scrupulus prior sic eximitur. Non infior equidem, Melchisedech panem, & vinum Abrahamo ad reficiendum exercitum contulisse, sed cum Scriptura statim adjecerit: *Erat enim sacerdos Dei altissimi*, nisi causa inepta est, intelligere oportet, eandem res obtulisse solum Deo, quas tunc proferebat Abrahamo, sed hinc in cibum, illi in sacrificium. Quemadmodum Cyprianus ad Cæciliam, Ambrosius lib. 5. de sacrament. cap. 1. Hieronymus in vigesimum sextum Matthæi caput, Augustinus in Psal. 33. concione prima, Cassiodorus in Psal. 109. Damascenus libro quarto, capite decimo quarto, Chrysostomus homil. de prodit. Judæ, auctores sunt (6). Scrupulum vero posteriorem hoc modo eximemus. Non, si in una re sacerdotium Christi simile est Melchisedechi sacerdotio, omnis alia similitudo excluditur. Quia si figura perfecta est, apte quadrare ad multa potest. Nihil igitur obstat, cur non in sacerdotii & constitutione, & oblatione Melchisedech Christus appareat simillimus. Lex insuper, & religio nulla est sine sacerdotii munere, atque functione. Hæc enim tria ita sunt, semperque fuere conjuncta, ut si unum tollas, reliqua necesse sit esse sublata. *Translato*, inquit (7), *sacerdotio, necesse est, ut & legis translatio fiat*. Si ergo Christiani legem, ac religionem habemus, habemus profecto & sacerdotium. At sacerdos omnis in hoc paratur, ut sacrificium offerat. Christiani ergo etiamnum sacrificium tenemus, sine quo nec sacerdotium, nec religionem, nec legem tueri possumus. At nos omnes esse

(1) De cons. d. 2. c. Quum frangitur. (2) De consec. d. 2. c. Ego Berengarius.
 (3) De cons. d. 2. c. Cum frangitur hostia. (4) Sacrificium panis, & vini Aug. vocat in Psal. 37.
 (5) Ad Heb. 7. (6) De cons. d. 2. c. In calicem, & c. Accipite. (7) Ad Heb. 7. 12.

esse sacerdotes affirmant, hostiasque spirituales offerre. Sed cum hæc non proprie sint hostiæ, sed translata, sacerdotium quoque non proprium, sed translatum, & improprium erit: translato vero sacerdotio, religionis item translato fiet. Ita nimirum, qui nobis sacrificium eripiunt, simul hi & veram Christi religionem conantur eripere, & falsam ejus inducere, qui jure ab Ecclesia auferet sacrificium. Nam & Danielis testimonio (1) constringi fortius potuerunt, quam ut elabantur. Rogandi sunt videlicet adversarii, quodnam sit illud jure sacrificium, quod Antichristus ab Ecclesia ablaturus est per dies 1290. Et cum in Ecclesia non sit aliud sacrificium jure præter id, quod in altari offerimus, jure arguimus, Lutheranos esse ministros Antichristi.

Sed quid ego arguamur? quid plura disputo? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio querenda, et conjectura capienda est? An dubitari potest, ut nullum peculiare sacrificium, privatim res sacra nulla, sacerdos proprie nullus est, ibi ne religionem quidem esse posse? Tradit Plato (2) sacerdotes magna claritate oportere abundare, propter eorum, quæ tractant, magnitudinem. Quapropter apud Ægyptios non licere regem absque sacerdotio imperare. In plurimis quoque Græcorum civitatibus præcipua sacra a magistratibus summis institui, atque apud Athenienses creato regi sacra maxima esse attributa. Tradit rursus (3), oportere, ut unus semper ex magistratibus deorum alicui pro civitate sacrificet. Aristoteles deinde auctor est (4), in heroicis temporibus reges divinæ rei cultum exercere solitos, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent. Docet alio loco idem (5), in optima Republica sacerdotes honoratissimos consistendos. Neque enim, ait, agricola, neque artifex, neque vitium exercitiorum quisque sacerdos est deputandus: bonos namque diis esse a civibus impendendus. Cicero (6), & Valerius scribunt, tantum studium antiquis observantæ religionis fuisse, ut senatus tunc, quum florebat imperium, decreverit, ut de principum filiis pauci quidam electi Hætruræ populis ad disciplinam sacrorum percipiendam traderentur: ne ars tanta propter tenuitatem hominum, & religionis auctoritatem, adduceretur ad mercedem, & quantum. Tantos honores apud veteres natura duce religioni est habitus, ut nulli, nisi principes, & optimates, cæremoniarum erga Deum haberent facultatem. Et volunt Lutherani adeo Christum desipuisse, ut Rempublicam instituerit, in qua sacrificia omnia vulgaria passim, & contrita essent, sacerdotes, deliri etiam senes, garrulæ anus, adolescentæ leves, fartores, lanii, & coqui, quos, honores præstandos sit, si vel cursum velis recensere: Scilicet, sacerdotium nostrum Lutherani Turcarum more informare cupiunt, apud quos a communi populo non multum sacerdotes differunt. Quanto religiosius antiqui olim Germani statuerunt, ut verberandi, animadvertendique in hominem, nisi sacerdotem au-

thoritate, nullæ esset concessa facultas, quod iudicio non humana, sed divina viderentur. Sed quid ego communes naturæ rationes profero? Ad nostras, hoc est, Theologicas redeamus. Apostolus (7) fideles empiens ab idolorum cultu detertere, eo maxime argumento usum est, quod si idolis immolarent, participes essent altaris & mensæ impiæ, atque irreligiøsæ: nam sine discrimine eandem vocat & mensam, & altare: Qui autem ad altare Christi accedunt, participes sunt hujus etiam altaris: si autem non posset, ut utriusque simul participes simus, nisi Deo & idolis pariter serviamus. Altare igitur habet ecclesia: habet igitur sacrificium. Etenim sicut mensa dicitur, in qua editur cibus; sic altare, in quo offertur sacrificium. Negent ergo altaria si quis Lutherani, solum concedant mensas, quæ cibum nobis esse ajunt, sacrificium non item. Nec altaris modus, sed & missæ nomenclaturam adjuvant, quæ cædem quiddem, & inanis vocis donec decoratum erit, si nobis in altari oblatio non est. Missæ porro vocem ex Hebræa lingua mutuo acceptam cum doctissimi & nostris, tum plerique & Lutheri familia testantur. (*) Est autem Hebræis Micza oblatio.

Sane vero tum altaria, tum oblationem corporis & sanguinis Christi, quæ missam, & sacrificium appellamus, ex Apostolorum traditione nos habere, exploratissimum est, si regulas eas hæc referamus, quæ investigandis Apostolorum traditionibus libro hujus operis tertio sunt a nobis constitutæ. Certe Irenæus (8) verbis nihil obscuris affirmat, ex traditione Apostolorum esse, quod corpus, & sanguinem Domini offeramus. Andreas quoque Apostolus, referente Philactero ex literis sacerdotum Achajæ Egge proconsuli, Immaculatum, ait (9), agnum quotidie in altari sacrificio. Jacobum etiam missæ celebrationem addidisse, testes sunt Patres Trullanæ synodi can. 32. Concilium insuper Carthag. 3. ait (10), Dominum tradidisse, ut in sacramento corporis & sanguinis ejus nihil amplius, quam panis & vinum offerantur. Sed, ut dixi, nihil est opus oratione longiore, ubi promptum est formulas illas querendæ traditionis ad præsentem disputationem accommodare.

Jam ecclesiæ auctoritas pro hac conclusione notior & crebrior est, quam ut indicanda sit. Nihil enim frequentius tum in canone, tum alias sæpe intonat, quam, hostiam Deo se corporis & sanguinis Christi puram & immaculatam offerre.

Concilia vero ab hac sententia sunt plurima (11). Toletanum primum, c. 5. Toletanum undecimum, cap. 14. Toleranum duodecimum, c. 5. Bracharense tertium, cap. 1. Antiodorense, cap. 8. Carthaginense tertium, Ephesinum, Nicænum, cap. 14. Lateranense sub Innocentio III. Adde etiam Trullanum, quod nomine sextæ synodi a Gratiano refertur. Adde etiam Florentinum in decreto unionis Armenorum. Sed & in Concilio Constantinensi ille error condemnatus est. Non esse innotatum

(1) Dan. 12. 11. (2) Lib. 16. qui est de Regno. (3) Dial. 8. de legib. (4) lib. polit. 3. c. 10. (5) lib. 7. polit. c. 9. (6) lib. de divi. (7) 1. Cor. 10. 21. (8) Deuz. 16. ubi nos habemus, Spemamorem oblationem, Hebræi habent, Miczam. Quo etiam significatu Cons. Carth. W. c. 84. hoc nomen asseruit, in hoc verbo: Episcopus nullum prohibeat ingredi ecclesiam, & audire verbum Dei, five gentilem, five hereticum, five Judæum, usque ad missam catechumenorum, de cons. d. 1. c. Episcopus. (9) Lib. 4. c. 32. 33. & 63. (10) De cons. d. 1. c. Jacobus. (11) De cons. d. 1. in sacramento de cons. d. 2. Necessaria 93. d. personis de sum. Trin. firmiter, de cons. d. 2. Didicimus. Concil. item Mariani Papa de cons. d. 2. Non oportet. Bp. 3. quæ est de officio sacerdotis.

In evangelio; quod Christus Missam ordinaverit.

Quid sedis Apostolicae Antistes? Nempe eandem Apostolorum & Ecclesiam fidem profitentur. Anacletus de consecr. dist. 2. cap. *Episcopus*. Clemens de consec. d. 2. cap. *Hic ergo*. Alex. I. de consec. d. 2. cap. *Nihil*. Euseb. de consec. d. 1. cap. *Consulto*. Julius de consec. d. 2. c. *Cum omnes crimener*. Felix de consecr. dist. 1. cap. *Sicut non alii*. Sozomen in epistola ad episcopos Italici. Syricius ad Cumerium Tarraconensem episcopum, cap. 1. Innocentius I. ad Exuperium Tolos. episcopum, c. 1. Leo ad Dioscorum epist. 79: de cons. dist. 1. cap. *Necesse est*. Hi omnes antiqui ecclesiae pontifices: nam posteriores quid attinet commemorare?

Auctores vero veteres, quos ecclesia & consecravit, & publice dedicavit, si referre velim, negotium lectori facessatur. Itaque non omnes referam, sed nobilissimos. Docent in primis hoc ex Graecis Dionysius, cap. 3. lib. de eccles. hier. Ignatius in epist. ad Smyrnen. Athanasius in lib. quaestionum ad Antiochum, quæst. 34. Gregorius Nazianzenus in carminib. ab episcopos, Eusebius Emisensis de consecr. dist. 2. c. *Quia corpus*. Chrysostomus hom. 17. in epist. ad Hebræos, qui falso nomine Ambrosii citatur a Gratiano, de consecr. dist. 2. c. *In Christo*. Chrysost. quoque idem lib. 6. de sacerdot. paulo post principium. Cui Theophylactus consentit in c. 10. epist. ad Hebr. Et Damascenus lib. 4. cap. 14. E Latinis vero habes Irenæum lib. 4. cap. 32. & 33. & 34. & 63. Cyprianum lib. 2. epist. 3. quæ scribitur ad Cæcilium, de consecr. d. 2. c. 1. & 2. Atque idem repetit in sermone de cena Domini. Ambros. lib. 1. officiorum, c. 48. Hieronymum ad Hedibiam, quæ 2. & ad Timotheum 1. Paschasium in lib. de pascha, de consecrat. d. 2. cap. *Litatur*. August. lib. 10. de civ. cap. 20. & lib. 17. c. 20. & lib. 20. cont. Faust. cap. 18. Quem locum & Calvinus, & Bucerus impudenter pro se referunt. Gregorium lib. 4. dialogorum, c. 58. & in quadam homilia paschali, de consecr. dist. 2. cap. *Quid sit*. Fulgentium denique lib. 2. ad Monimum.

At omnibus his testimoniis Calvinus respondet, Eucharistiam ideo a patribus sacrificium vocari, quia est exemplar & imago sacrificii. Nec enim aut novum aut insolitum est, rerum vocabula rerum imaginibus attribuere. Ad Galat. 3. *Autem quorum oculis Jesus Christus proscriptus est, & in vobis crucifixus*. Ad Rom. 6. *Conscripti in baptismum*. Apocal. 10. *Agnus, qui occisus est ab origine mundi*. Sic autem Chrysostomum, Theophylactum, & Augustinum, fidem suam de sacrificio explicuisse. Hæc Calvinus (1). Nam Bucerus (2) dicit quidem, alios patrum in hac sacrificii appellatione id spectasse maxime: sed alii tamen, in usu, inquit, hujus vocis precipue spectaverunt oblationes, quas suorum rerum fideles offerebant, & Domino consecrabant. Id quod Lutherus etiam animadvertenter in libro illo pestilentissimo de captivitate Babylonica. Sed scitum illud est, qui verecundie fines semel transierit, enim bene & naviter oportere esse impu-

dentem. Primum enim isti colligunt, si sancti auctores asserunt, Eucharistiam esse exemplar sacrificii in cruce facti, statim haberi, non esse verum sacrificium. Quod si ad eum modum colligere licet, ne vetera quidem sacrificia proprie & vera sacrificia fuissent, quoniam omnia figura & imago erant unice illius hostiæ, quam Christus moriens immolavit. Utrumque igitur signum antus & ejusdem hostiæ censendum est, nostrum quidem præteritæ, illud autem legis veteris futuræ; sed utrumque tamen vere sacrificium. Nisi quis adeo insanat, ut putet, magis pertinere ad rationem sacrificii, quod significet rem faciendam, quam quod commemoret rem factam. Ego sane ita iudico, Eucharistiam nostram exemplar sacrificii Christi esse non posse, nisi esset quoque ipsa sacrificium. Quæ res paulo ante est a me diligenter explicata. Quæmodum enim cena nostra commemoratio non esset dominicæ cænæ, imagoque illius & exemplar, nisi vere mandocaremus: sic nec Eucharistia nostra hostiæ Christi exemplar & imago esset, nisi vere sacrificarem. Deinde illud ab his quæro, an sancti dicant, offerre nos in hoc mysterio corpus Christi & sanguinem. Bucerus negat, sed rem tamen apertam negit. Nam, ut cæteros omitam, manifeste id tradunt Cyprianus ad Cæcilium, Ambrosius l. officiorum. 1. Aug. 17. de civ. Dei, & cont. Faustum lib. 20. Damascen. lib. 4. Irenæus item l. 4. ac demum Alexander Papa ad omnes orthodoxos: nolo enim esse longus in reliquis recitandis. Quod si sanguinem Christi in hoc mysterio offerimus, vere illud est quidem sacrificium, & exemplar est tamen; quoniam hostiæ cruentæ imago incruenta est, sed ita incruenta, ut pro eo sit, ac si nunc cruor ipse effunderetur.

Atque argumenta hæc usque adeo plerosque Lutheranos cogunt, ut in sacrificio offerendo ex parte jam cum ecclesia consentiant. Non enim penitus sacrificium negant: sed in eo perstant, qui hostiam pro peccatis admittunt, eos injuriam imponere Christi perfectissimo sacrificio, quo uno cuncta sunt remissa peccata. Itaque gratiarum actionis sacrificium in Ecclesia esse quidem, quod eucharisticum illi vocant, sed pro peccato nullum esse, quod propitiatorum appellant.

2. CONC. At nobis secunda in hac controversia conclusio certissima & ipsa est, eucharistiam non modo juxta nomen suum sacrificium esse, quo Deo gratiam referamus, sed id etiam esse, quod nobis Deum placatum propitiūque reddat. Eandem itaque hostiam pro gratiarum actione & pro peccato esse. Hæc primum ostenditur ex illo loco apud Lucam (3), *Hæc est corpus meum, quod pro vobis datur*. Et de calice similiter: *Qui pro vobis effunditur* (4). Est ergo sacrificium pro peccatis. Id quod forma consecrationis præ se fert, quæ habet, *Effundi sanguinem in remissionem peccatorum*. Nam quod Lutherani quidam ajunt, verba, quibus hoc mysterium sacerdos conficit, materialiter accipi, non significative, non est hujus loci temporisque rescellere. Illud sane exploratum est, si verba formæ materialiter acciperentur, nec sacerdotem in Christi-

(1) Inst. c. 18.

(2) Lib. 2. c. 7.

(3) Luc. 22. 19.

(4) Ambros. de cons. dist. 2. c. Si quisque.

Christi nomine corpus, sanguinemve conficere, imo ne conficere quidem illo modo. Quia etiam, si sacerdos verba illa significative non profert, ex vi verborum neque corpus Christi in sacramento habemus, neque sanguinem. Ex quo Sacramentarium stulticia existit.

Deinde, *Omnis Sacerdos*, ut ad Hebræos tradit Apostolus (1), *constituitur, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis*: aut ergo nullus nobis sacerdos est, aut sacrificium propitiatorium habemus. Nec vero Paulus de solo legali sacerdote loquebatur, nisi inepte argumentatus fuisset, Christum pro peccatis quoque obtulisse, quoniam sacerdos erat.

Præterea, poenam aliquam manere, remissa jam culpa, non solum ecclesia desinente, sed scriptura etiam tradente credimus. Cum ergo corpus Christi, & sanguinem Dei dono tanquam res nostras habeamus, utique poterimus offerre Deo ad redemptionem animarum nostrarum: quemadmodum & poenas proprias, & sanguinem quoque nostrum offerimus.

Hanc vero esse Apostolicam traditionem, & Epiphanius lib. 3. contra hæreses, & Chrysost. ad populum Antioch. aperte docent, & facile per regulas supra a me positas ostendi potest, quas permolestum erit post tam longam disputationem ad hujus nos loci usum in præsentia convertere. Quamquam una ecclesia satis est ad hujus rei certam fidem in animis inferendam. Illa quidem cum alias frequentissime, tum in canone maxime prædicatur, plebem sanctam fideliorem hanc hostiam Deo pro redemptione animarum suarum offerre.

Romanos vero pontifices supervacaneum erit recensere. Itaque docs solum antiquissimos & sanctissimos referemus, Alexandrum in epist. ad omnes orthodoxos iniquitatem, crimina atque peccata his sacrificiis deleri: Cui assensit Julius de consecrat. dist. 2. cap. *Cum omne crimen*. Quibus Div. etiam Gregorium ad 10, de consecr. dist. 2. cap. *Quid sit*.

Nam in Conciliis habemus Cabilonense de consecr. dist. 1. cap. *Visum est*. Florentinum quoque habemus, ac Tridentinum: adde etiam, si videretur, & Trullanum.

Jam sancti veteres eam rem constantissime tradunt. Chrysost. homil. 17. ad Hebræos, & Theophylactus in c. 8. ejusdem epistolæ palam dicunt, in mysteriis & sacrificio esse remissionem peccatorum. Eusebius Emisæus hanc redemptionem oblationem vocat. Damascenus affirmat, esse omnis sortis expiationem. Idem astroxis & Athanasius lib. quæst. ad Antiochum. Epiphanius item inducit hæresim Aerii in hæc verba: *Orat vivus, aut dispensationem facit*, id est, missam: *quid profuerit mortuo?* Cui respondet Epiphanius, quod omnino profunt preces ejusmodi defunctis, etiam si totam culpam non abscondunt. Quem locum incredibile dictum est, quam prave Bucerus torquere nititur. Sed bene habet, quod habemus alios, quos hæretici, rumpantur licet, torquere non possunt. Chrysostomus homil. 69. ad populum Antiochenum: *Non temere*, inquit, *ab Apostolis hæc sancta fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemo-*

ratio. Sciunt enim, inde multum eis posse contingere lucrum. Cum enim totus constiterit populus sacerdotalis plenitudo, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo non exorabimur pro his deprecantes? Vide etiam eundem lib. 6. de dignitate sacerdotali. Gregorius lib. 4. dialog. c. 55. *Si culpa*, ait, *post mortem infidelitatis non sunt, sicut non esse docuerat, multum juvat animas, etiam post mortem, sacra oblatio hujus salutis adjuvare*. Theophylactus in cap. Luc. 12. in illud: *Eum time, &c.* Non semper, ait, qui murmurat precatores, mittuntur in gehennam. Sed sunt in potestate Dei, ut etiam dimitti possint. Hæc autem dico propter oblationes que sunt pro defunctis, que non parum conducunt etiam illis, qui in gravibus peccatis mortui sunt. Vide etiam Ambrosium epistol. 8. lib. 2. ad Eulit. & Cyprianum lib. 1. epist. 9. Nam in sermone de coena Domini aperte dicit, hoc sacrificium esse iniquitatum expiationem. Vide etiam Palcham de consecrat. dist. 2. cap. *Iterum*; & Augustinus de cura pro mort. geren. cap. 1. & lib. con. 9. cap. 11. & 28. & de hæret. cap. 53. & in enchirid. cap. 110. Possemus his Theologorum sequentium manum adungere, in hæreticorum eade jam sæpe victicem. Sed victoribus occurrent actio jam de inimicis ecclesiæ triumpho. Itaque ad prælium sero venient liquidem, sed ad palmam opportune. Quamquam hoc loco necesse fuit eos advocare, non ut nostra confirmarent argumentis, ac rationibus, sed ut scholæ more preste, atque argute contraria relutarent. In relutandis quippe hæreticorum argumentis tantam scholæ Theologia valet, ut facile possit ea, quæ illis videntur esse gravia, ostendere vel levissima.

RESPON. AD I. ARG. Primum sane argumentum, quod Calvinus tantopere jactat, facillime diluitur. Quis est enim, cui non peripicua sint illa, quæ verbis istis multis exorat, & amplificat? Unicum sacerdotem nostrum præstitisse id, quod omnes illi veteres minime præstiterunt, nempe remissionem peccatorum in sanguine proprio. Rursum immortalem esse, & perpetuum, qui temper coram Deo pro nobis assistat, nec suorum modovulnerum cicatrices, sed etiam sanguinem, quem effudit in cruce, omnes ecclesiæ & oblationes, & orationes, se demum, ecclesiamque suam Patri in sublimi altari repræsentet. Item una sola oblatio consecratis, quod ne plurimis quidem veteres illi sacrificiis valuerant. Hæc videlicet contraria sunt, & vel minutis Theologis pervulgata. Illud nos addimus, quod Calvinus ignorat, discrimen esse inter sacerdotes veteres, & nostros, quod in illis nemo fuit, cujus ceteri vicarii essent: neque enim posteriores prioris alicujus gerebant vices, sed quisque suam offerebat hostiam, & tuo, non alterius sacerdotis nomine offerebat. Ita ex hac parte piores omnino erant sacerdotes. Non enim in uno veloti capite conveniebant, cujus loco administrarent. At nostri cum in nomine Christi, & in persona ejus accedant ad altare, quodammodo omnium unum est sacerdotium, sicut episcopi, ac vicarii unum judicium est. Aliunde etiam veteres illi plures erant sacerdotes, quia plures hostias, eisdemque differentes exhibebant; at sacerdos a sacro faciendo dictus, ubi eandem hostiam offert, idem-

idemque omnino sacrum conficit, aliquo modo idem est, licet plures esse videantur. Ac revera sacerdos, qui Deum sanguine placaret & reconciliaret mundo, unus est Christus. Nos quippe hoc sensu non dicimur sacerdotes, sed quia dispensatores sumus mysteriorum ejus, applicantes populo sanguinem, quem ille effudit in cruce, & simul cum illo offerentes. Inde enim nostra oblatio vim habet non ex nobis. Non igitur nos plures sacerdotes sumus ad eum modum, quo veteres plures fuisse tradit Apostolus. Quod vero Calvinus ait, nostros sacerdotes esse infirmos ac peccatores, ut olim in lege, magno discrimine agnoscimus. Et enim illi cum adferrent hostias, quæ ex se placere Deo non poterant, Nec placita sunt, inquit, quæ tibi secundum legem offeruntur: cum sanguinem, inquam, hircorum, & taurorum offerrent (1), si peccatores erant, per sacrificia sua nihil consequerentur. Respexit quippe Deus ad Abel, & ad munera ejus, neque offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt, ut recte Gregorius admonuit. Legis ergo infirmitas erat, quod nec hostiam habebat, quæ ex se Deo esset accepta, nec sacerdotes impollutos, qui Deo gratiosi, gratiam quoque hostiam efficerent. Sacerdotes vero nostri, tametsi infirmi sunt, nihil tamen ecclesie sacrificio incommo- dant, utpote quod vim suam non ab illis habet, sed a Christo summo sacerdote, in quo Patri bene complacuit, qui simul est & sacerdos, & sacrificium, quemadmodum Innocentius Tertius in concilio dixit (2). Hostiæ igitur Evangelicæ excellens præstantia est, quod & ipsa per se Deo est quam gratissima, & unum habet perpetuo sacerdotem sanctum, atque impollutum; cujus oblatiæ vim tribuit sacrificio, omnibusque fidelibus memoriam seculorum omnium prodest. Quocirca sicut in Christi sacramento impius administer nihil ecclesie nocet; ita ne in Christi quidem sacrificio sacerdos improbus divinæ utilitatis fructu ecclesiam privat, quamvis ipse sibi non emolumentum comparet, sed exitium. Verum de primo argumento hætenus.

Hujus autem confirmatio argumenti non est nunc oratione longa infirmenda; ne novam hic controversiam de novi sacramenti sacerdotio constituamus. Illud breviter dicimus, eos sacerdotes a Deo esse vocatos, qui ab Apostolis & eorum successoribus rite & ordine vocati sunt. Nec vero sacerdotii nostri ratio popularis est, multorumve suffragiis declaranda, non de terra confecta, sed de cælo ducta, & delapsa est. *Resuscita*, inquit (3), *gratiam Dei, que est in re per impositionem manuum mearum*. Et alio loco (4): *Noli negligere gratiam, que data est tibi cum impositione manuum presbyterii*. Et in epist. ad Titum (5) *Reliqui te Crete, ut constituas per civitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi*. Paulus denique & Barnabas (6) constituerunt per singulas ecclesias presbyteros in oratione & jejuniis, ut mos est, & nunc in ecclesia fieri solet. Quemadmodum igitur qui Apostolos audiebat, is Christum audiebat; ita etiam quos Apostoli vocabant, hos vocabat Christus, & quos a sacerdotio repellebant, eos Christus ipse repellebat. Nam quod hæc nunc ab illis

defensionis ratio viague tentatur, in his scripture locis de senioribus agi, qui Rempublicam gererent, non de sacerdotibus, qui rem divinam facerent: satis ostendunt, quam parum in sacerdotii dignitate & auctoritate ponant, qui illud existimant aut a senectutis veneranda canitie, aut ab ecclesie administratione separatam. Aristoteles porro non credidit (7), alios fore ad sacerdotium idoneos, nisi vel qui reges essent, aut principes civitatis, vel certe quos post Rempublicam suo consilio gubernatam, aut res in bello præclare gestas, desesses jam atque defatigatos omni cura humana & labore vacuos esse oporteret, ut non nisi in ætate & auctoritate senatoria sacerdotium resideret. Quam naturæ institutionem Apostoli secuti, cum sentirent, sacerdotibus ecclesie gubernationem fuisse a Christo commissam, eos existimaverunt esse in sacerdotum ordinem cooptandos, qui verè presbyteri essent, hoc est, seniores. Ita factum est, ut presbyteri nomen in eum, qui sacra facit, remaneret. Sed nos eo loco locati sumus, ut non longe prospicere oporteat futuros sacerdotii casus, cum eos in præsentia videamus. Dessevit enim jam de spatio curriculoque, multumque dessevit consuetudo majorum, & eos nobis episcopi initiatos sacerdotio tradunt, qui non modo presbyteri non sunt, sed sunt etiam valde juvenes. Ita sacerdotii auctoritas sceleratissimis ecclesie hostibus ledibrio est. Verum de episcoporum abusu minime contendimus: in eo certamus, sacerdotis creandi rationem nos ab Apostolis, Apostolos a Christo accepisse. Quod ne dubitare possimus, certissimo est argumento, quod Christus in cæna dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Si enim hoc, quod præcepit facere, sacrum erat, imo si, ut ante probatum est, sacrificium erat; Apostolos sane tunc sacerdotes instituit: nisi jussit facere, nec dedit tamen potestatem faciendi. Conficere autem Christi corpus & sanguinem, ut sacra nostra Deo faciamus, quoniam supra naturam est, sine divina facultate fieri non potest. Quia vero sacrificium hoc Dominus facere jussit donec veniat, necesse est, ut copiam, quam Christus fecit Apostolis sacrificii jugis & perpetui faciendi, illi in posteris sempiternis seculorum ætatibus transfuderint. Sic enim, ut Ecumenius ait, sacerdotium Christi æternum est secundum ordinem Melchisedech. Sed primi argumenti confirmationi refellendæ, plusculum etiam quam concedebat ratio, largiti sumus.

RESPON. AD 2. ARG. In secundo vero argumento simul multa obijciuntur adversum ea, quæ ex Ecclesie sententia diximos, sed nos exprimemus omnia perspicue, ut res dicta prope manu tentari possit. Primum autem illud sacerdotibus nostris opponitur, quod offerunt alienum sanguinem; id quod sine dubio falsum est, quippe cum Christi sanguis, dono Dei licet, nostris sit tamen; nostris, inquam, veluti universalis causa nostra est. Sol autem tuus ad generandum est; et non ita tuus, ut sine peculiari tua generet actione.

Illud deinde Calvinus obijcit, Christi sanguinem semel juxta Apostolum oblatum esse. Quam rem non

(1) ad Heb. 9. 12.

(2) De Summa Trin. c. firmiter.

(3) 2. Tim. 1. 6.

(4) 1. Tim. 4. 14.

(5) Cap. 1. v. 5.

(6) Act. 14. 22.

(7) Psal. 7. 6-9.

non absurde intelligent plurimi de oblatione cruenta, quæ palam ante oculos omnium posita fuit. Sic enim se idem Apostolus exposuit, quum (subiicit: *Semel in consummationem seculorum per hostiam suam apparuit*. De illa ergo victimæ sermo sit, quæ in monte Calvariz palam in ore atque oculis Iudeæ provinciz maculata est. Ex quo intelligitur, contra oblationem altaris, ubi sanguis Christi in mysterio fuit, non corporis, sed mentis oculis cernitur ne verbum quidem ullum Apostolum dicere. Etque videlicet Pauli verbi torquere adversarii possunt in eam oblationem, quam Christus in calicis incrementum fuit, semper Patri pro nostris peccatis apprensus. Sed ne me in hanc quasi fugam conferam, maxime animadvertendum censeo, oblationem non simpliciter & uno modo esse. Una enim est universalis, altera est particularis, quæ generalem illam quasi ad efficiendum applicat. Ex quoniam Lutherani omnes oblationes ad unum exemplum, & regulam quærant; nos huius divisonis exemplum ex similitudine rerum naturalium capiemus, et horum ignoratio illustrior appareat. Illuminatio dupliciter a Philosophis accipitur, & ea, quæ universalis est, & ea, quæ est particularis. Videlicet, simul atque Deus produxit solem, potest dici semel mundum illuminasse, nempe tanquam in causa universali. Sed sunt tamen plures quotidie illuminationes propriæ, quæ non solum cum generali illa non pugnant, sed ita subserviunt, ut sine illis universalis illa aut propemodum otiosa sit, aut certe penitus otiosa. Sic & illud interpretatur, *Illuminat omnem hominem veniens in hunc mundum*; scilicet, illustratione quadam generali, quæ in hoc quidem genere una & eadem sufficiens & idonea est, atque adeo sempiterna; sed si illustrationes peculiares desint, quibus singulorum hominum mentes privatim illuminentur, universalis illa sufficientiam habet, efficaciam non habet. Nec enim generales causæ quicquam efficiunt, nisi privatis & propriis causarum secundarum actionibus vis illa efficiendi communis ad singulos effectus adiungatur. Similiter ergo oblatio Christi una generalis sive redemptionis ac sanctificationis humanæ non solum idonea causa, sed suis etiam omnibus numeris absoluta: cui, in genere suo dico, nihil addi, nihil detrahi possit. At sunt plures oblationes particulares, quibus universalis illa efficientia ad effecta quædam singularia contrahitur. Nemo igitur nos legales sacerdotes existimet, quod singulis altarum sacrificiis sæpe ac privatim offerimus, sed potius ita secum reputet & sacerdotes sunt illi secundi sub uno primo pontifice Christo, admirandi & dispensatores mysteriorum eius.

Ac de prima quidem huius argumentationis parte, iterumque de secunda disputatum est: reliqua est tertia eademque postrema, in qua Calvinus ac Becanus se insolentius jactant, quasi argumentum invenerint, quod refellere nequeamus. Qua una in re, fateor, superiores sunt. Illi nemque quomodo opinionem commentitiam confirmarent, invenerunt: ego tam leve argumentum qua ratione infirmum ac diluam, repetere non possum. Sed age, horum insolentiam reperimamus, jamque doceamus serio,

quam ridicule exultent homines non solum doctrinæ Apostolicæ ignari, sed omnis omnino philosophiz. Primum autem, quamvis denuo velimus sacrificii complicatam notionem evolvere, non facile tamen reperiemus, an ea eadem occisionemque contineat, cum animal sacrificandum est. Contra enim dicit fortasse quis, prophetas Bial quoddam etiam sacrificii genus præbuisse, qui lanceolis & cæteris se inciderint, donec perfunderentur sanguine (1). At demus illud, & concedamus argumentantibus, quod ad perfectam animalis immolationem nos quoque attingere credimus, confici, dico, ipsum, & occidi oportere, si vere sacrificatur. At corpus vivum & spirans nos offerimus: idem enim in eucharistia est atque in celo. Sed et si Christi corpus in eucharistia vivum est, ac sanguis in corpore, non tamen a nobis aut corpus offertur quia vivum est, aut sanguis quia est in corpore. Sed illud quia maculatum, hic quia effusus in cruce. Quod si Christus in cruce se offerens non se e conspectu nostro abscessisset, sed perpetuo penderet in cruce, ante omnium fidelium oculos omni & loco & tempore positus; nihil necesse erat, ut exemplum facti relinqueret, & in simulacrum ex animali exemplo veritas transferretur. Sicut enim si, qui tunc fuerant juxta crucem, eandem cum Christo hostiam Patri obtulerant, si modo vere erant pii, & rem quæ gerebatur, intelligebant; sic si eadem externa crucis hostia in conspectu nostro æterna permaneret, nullo exemplari & imagine hostiæ illius indigeremus. Quia vero licet oblatio illa & maculatio exterius transierit, sic tamen coram Deo constat acceptabilis, & perpetua virtute consistit, ut non minus hodie in conspectu Patris illa sit efficax, quam eo die, quo de faucibus latere sanguis exivit; ideo vero nunc offerimus eandem crucis hostiam cum Christo, perinde atque illi, qui erant juxta crucem: quamvis illi nullo posito sub oculis simulacro, quia nullo tunc opus erat, cum res ipsa viva in presentia esset, atque ante oculos propolita: nobis satem per imaginem Christus hostiam illam excitavit, & quasi in quodam exemplari statuit ante oculos. Sed imago hæc & exemplar nihil revera obstat, cum non eundem illum sanguinem modo offeramus, quem Christus sedit in cruce, non aliter ac si nunc coram effunderetur. Quæ est sententia Chrysostomi, falso tamen Ambrosio attributa, de consecr. dist. 2. c. *In Christo* (2). Adde, quod quale fuerit sacrificium, talis est requirenda mors, ut si illud cruentum est, hæc sit etiam cruenta: sin illud incruentum erit, mors quoque erit mystica & incruenta, id est, effectus mortis, seu nunc præsens adesset. Satis est enim ut vere & proprie sit sacrificium, quod mors ita nunc ad peccati remissionem applicetur, ac si nunc Christus ipse moreretur. Id quod scriptorum veterum testimoniis confirmatur. Gregorius, *In se ipso*, inquit, *immortaliter vivens, iterum in hoc mysterio moritur*. At Augustinus? *Semel immolatus est in semetipso Christus, & tamen quotidie immolatur in sacramento*. Paschasius: *Quotidie Christus mystice pro nobis immolatur, & Passio Christi in mysterio traditur*, &c. Et Cyril. in concilio Ephesino, Athanasius ad

— Antio-

(1) 3. Reg. 18. 28.

(2) Vide etiam Euseb. Emisen. de cons. d. 2. Quia corpus.

Antiochum, Theophylact. in decimum caput epistolæ ad Hebræos, Damascenus in quarto libro, Gregorius demum Nazianzenus, ut cæteros prætermittam (1), hanc incruentam exanguemque immolationem vocant, unicam illam quidem, qualis non fuit alia similis, per quam ad effectum scilicet fit nobis Christus immolatur, ut illis, qui præsentibus erant, quando se in cruce offerebat. Sed quia sine effusione cruoris, quæ in præsentia cernatur oculis, applicatione vero cruoris jam effusi sit oblatio, recte a Patribus incruentum sacrificium nuncupatur. Atque ad ea, quæ sunt a Lutheranis in secundo argumento dicta, diximus satis.

RESPON. AD 3. In tertio quoque argumento refutando post hæc nihil est necesse laborare. Docuimus enim, Christi oblationem in cruce non aliter se habere ad redimenda peccata, quam aut lucem ad illustrandum, aut medicinam ad curandum. Lucem dico, quæ omne lumen ederet: medicinam, quæ omnes sanaret morbos. Equis aut dubitet, causas perfectas & principales sine adjuvantibus & proximis nihil officere? Medicamentum quippe quamlibet præfens & salutare sit, nisi ægro corpori adjungitur, neque opem indigenti fert, nec salutem. Quod si agnus, qui tollit peccatum mundi, sine adjutrice & socia causa ipse per se expiavit nostra delicta; baptismus tollatur, pœnitentia abest, sacerdotia sileant, ministeria facessant, atque adeo omne salutis nostræ & sacramentum removeatur, & instrumentum. Præceptum illud vanum sit: (2) *Baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*: gratia illa vana: (3) *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis*: inanis sermo ille (4): *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum*: sit denique ille falsus (5): *Salvos nos fecit per lavarum regenerationis*. Quin etiam, si ita libet, quia oravit pro nobis Christus, non oremus; quia jejunavit, non jejunemus; quia lacrymatus est, non ploremus; colligunt enim arguti isti dialectici, quia obtulit semel Christus, nos non offeramus. Sicut ergo compatimur, ut passionis ejus participes simus: ita etiam offerimus, ut oblationis ipsius partem capiamus. Nobis sane religio actiuosa est, Lutheranis otiosa: qui nos feriatis volunt cessatione torpere, & quasi pueros delicatos nihil agere. Ita ex animis hominum extrahant radicem religionem, cum sacrificia, sacerdotes, cæterosque religionis administratos tollant. Non ergo nos reperitis oblationibus Christi sacrificium testamur fuisse imbecillum, sed causam principalem perfectamque fuisse, quæ quantumvis licet sufficiens in se & consummata sit, sine applicatione tamen causarum adjuvantium nihil efficit. Illud vero, *Una oblatione consummavitis in æternum sanctificatos*, simile est, ut si dicerem, Deum una illustratione mundum in æternum illustrasse. Id quod revera fecit, quomodo quasi sempiternum lumen accendit. Alioquin quid alio loco Apostolus Iobert (6), *Ut emundemus nos ab omni iniquitamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei*? Certe

Christi sanguis emundavit nos ab omni delicto; & tamen Paulus ait, *Mundemus nos*. Certe una oblatione Christus consummavit sanctificatos; & tamen Paulus monet, ut ipsi perficiamus *sanctificationem in timore Dei*. Christus igitur mundat ac perficit, & nos quoque perficimus ac mundamus: sed ille agit nobiscum ut causa principalis, nos sub illo agimus ut causæ adjuvantes: *Dei namque adiutores sumus* (7).

Sed addunt illud: *Ubi peccatorum remissio est, jam non est oblatio pro peccato*. Respondemus. Si remissio solum est ut in causa universalis, jam non est oblatio generalis quidem pro peccato; est tamen oblatio specialis, quæ vim illius ad efficiendum applicat. Quotadmodum si illustratio est mundi universalis, nulla alia generalis est opus: non enim alio sole indigemus, alia luna, aliis stellis. Sed necesse est tamen, illustrationes quotidis singulas aeris intervenire, si terra est diebus singulis illustranda. Addunt etiam: *Post remissionem per Christi sacramenta iniquitates, quorum oblationes facimus pro peccato*? Respondeo: remissio iniquitatis duplex est, una perfecta, altera imperfecta. Perfecta, quum non solum culpa, sed tota etiam pœna remittitur, de qua illa intelligitur (8): *Proiecasti post tergum tuum omnia peccata mea* (9). *Besti quorum remissa sunt iniquitates, & quorum recta sunt peccata*. *Proiecasti in profundum maris peccata nostra*, Mich. 7. & cætera similia. Atque hæc per baptismum contingit omnibus baptizatis. Imperfectam vero illam dicimus, in qua vel culpa remittitur, sed non tota pœna, vel remittitur pœna, remissa jam culpa: de qua illud accipimus (10): *Propter remissionem præcedentium delictorum*. Et rursum (11): *In redemptionem eorum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento*. Antiquis porro patribus culpas ante Christi mortem fuisse remissas, ambiguum non est: juxta fidem quippe defuncti sunt testimonio fidei probati. Non esse autem perfecte remissas, confirmat Paulus, cum ait, Christum mortuum esse in remissionem præcedentium delictorum. Quæ si plene Moyse, Aaron, Davidi, cæterisque sub lege & natura sanctis condonata fuissent, nec illis esset janua regni cælestis oclusa, nec loci inferi in custodiam deputati. Equis enim dicat, omnino resoluta criminali, quorum pœnæ launtur in carcere? Davidi rursum homicidii & adulterii scelera relaxata, quo tempore ad Nathan prophetæ vocem peccatum confessus est, & Nathan ipse idem (12), & auctor libri Ecclesiastici (13) testes sunt. At si plenam remissionem percepisset, quorsum illa? *Dele iniquitatem meam*: *Amplius lava me ab iniquitate mea*: *Averte faciem tuam a peccatis meis*, &c. Certe hanc ampliorem & plenioram indulgentiam non prius a Domino impetravit, quam multis supplicis in eo Dominos acerrime vindicasset. Itaque si per Christi sacramenta plena cuiquam peccatorum remissio contingit, nos pro illiusmodi peccatis hostiam minime offerimus; ut si quis proxime recens baptismum suscepit: at si peccator non est

per-

(1) De consec. d. 2. c. Quid sit, & c. Semel, & c. Iteratur. (2) Matth. ult. 19. (3) Joan. 20. 23.
(4) Act. 2. 38. (5) Tit. 3. 6. (6) 2. ad Cor. 7. 1. (7) 1. Cor. 3. 9. (8) Esai. 38. 17.
(9) Psal. 31. 1. (10) Rom. 3. 25. (11) Hebr. 9. 15. (12) 2. Reg. 12. 13. (13) Eccl. 47. 13.

perfectam remissionem consecutus, quod in sacramento penitentiae fere accidit, pro huius delictis sacrificium exhibemus, ut cui Deus fabricatus et lectum est, ut fiat aliquando propitius.

Quid igitur sibi Apostolus vult, quem multis horribilibus audientium animis, perterritus in hac oratio: *Votum est peccantibus nobis, iam non relinquimus pro peccatis hostiam*? Nempe qui dicit, voluntarie peccantibus post acceptam notitiam veritatis nullam hostiam esse reliquam, in sine dubio significat, ignorantibus aliquam hostiam supersse, illa praesentem, qui ante acceptam notitiam veritatis peccaverunt, quemadmodum Chrysostomus ac Theophylactus arguuntur. Rem ergo Apostolus verba graecioribus exaggerat, atque, ut solet, terrorem exhortationis immit. Ostendit itaque, non quid elemens & misericors iudex interdum sua lenitate concedat, sed quae poena is dignus sit, qui singulari baptismi beneficio suscepto, Filium Dei concilem, & sanguinem testamenti pollutum ducit, & spirituali gratia contentum licet. Indignus ammiram est, qui fuerit huiusmodi, cui Christum iterum crucifigatur. Toties autem nobis crucifigitur, toties immolatur, quoties ejus crux nobis & mors ad peccati remissionem applicatur. Si de iustitia ergo agitur, nulla relinquatur pro peccatis hostia iis, qui ex malitia peccant. Sin vero de misericordia Dei agitur, quae omnem etiam sensum exuperat, non solum infirmis, & ignorantibus aliqui supersse hostiam, sed iis etiam, raro tamen, qui voluntarie peccaverint post acceptam notitiam veritatis. Huiusmodi quod hoc Apostoli oratio aetia & exaggerata sit, aliud primum argumentum est, quod statim subleatur: *Terribilis autem quaedam expectatio iudicii, &c.* Atque a vestigio: *Irisiam quis faciens legem Moysi, &c.* & post pauca: *Rememorari priusquam dies, &c.* & tandem: *Nolite amittere confirmationem vestram, quae magnam habet vim merationem.* Illud deinde hoc confirmat maxime, quod in 6. cap. cum dixisset, *impossibile est, vos, &c.* ne existimaretur nulla esse rerum expectatio meliorum, quasi a desperatione ad spem revocare cupiens, *Confidimus, ait, de vobis, dilectissimi, meliora & vicina saluti, semetipsi ita loquimur.* Ex quo temperamento Hieronymus li. advers. Jovin. 2. colligit (1), Apostolum Hebraeos per exaggerationem territasse.

Est & aliud responsum dignum, nisi me fallant omnia, quod magnopere adinadvertatur. Videlicet, hostia pro peccato duobus modis intelligi potest. Uno modo pro poena, altero etiam pro culpa. Quod enim peccati vox pro poena peccati usurpetur, illa demonstrant (2): *Non ego operor illud, sed quod habui in me peccatum.* Ex rursum (3): *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilectis multum: cui contra minus dimittitur, minus diligit.* Quo loco multorum peccatorum poenas multa Dominus peccata vocat. Nam culpas ante fuisse remissiones, qui superiores lachrymas consideraverit, is vocare in dubium non poterit. Ex quo diligerat,

& legemur, ea certe culparum veniam fuisse concessa. Sed cui in praesenti dicitur, *Remittuntur tibi peccata, Vado in pace*, ei plenissima indulgentia conceditur, omniumque poenarum perfolutio. In poenis vero locum habet, ut majori dilectioni major remissio respondeat, minori quoque etiam minor: nam culpa vel simul remittuntur omnes, vel nulla. Machabeorum sententia vulgo etiam sermone teritur, *Sanctam & salubrem cogitationem esse pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Ubi poenas purgatorias pro culpis debitas peccata sine dubio appellavit. Simile est illud (4): *Peccata tua elemosynis redime.* Penas autem Daniel pecunia redimendas existimabat: nam culpas aut poenitentia diluit, aut certe sine argento gratia resolvit. At qui sine figurate nomen causae ad effectum transferatur, sive remissio poenae ad integram remissionem culpa pertinet, non valde interest quidem: tamen D. Thomas, atque Innocentius (5) huiusmodi locutiones improprias esse testantur, quibus peccata deleri, detergi, ablu, remitti dicuntur, quia solvantur poenae (6). Jam ergo cum Apostolus ait, nullam hostiam supersse pro peccato, pro culpa proprie intelligendus est. Cui sententiae non est illa contraria, relinqui poenitentiae sacramentum, quod iudicium est, non sacrificium: relinqui etiam hostiam pro poena, quae improprie dicitur hostia pro peccato. Sed queris, quid causae plerisque antiquorum fuerit, ut baptismum hostiam appellaverint, ideoque dixerint non supersse hostiam pro peccato, quia baptismus repeti non potest. Sane quia in baptismo Christo commorimur, & per hoc sacramentum applicatur nobis hostia crucis, ad plenam peccati remissionem: hinc illi baptismum translativum hostiam nuncuparunt, ac post baptismum semel acceptum nullam hostiam esse reliquam interpretati sunt: quia baptismum secundum non est. At in poenitentiae sacramento non applicatur mors Christi per modum hostiae, sed per modum iudicii. Itaque quamvis poenitentia post baptismum superssit, non proinde tamen hostia supersse pro peccato. Sed de tertio argumento nimium multa.

RESPON. AD 4. Quantum vero non confutatione eget, sed reprehensione. Ecqua enim vel inscitia vel imprudentia est, ea adversum nos testimonia excutere, quae a nobis faciant maxime? Constat sane, eucharistici sacrificii partes quatuor esse, unam consecrationem corporis & sanguinis, alteram oblationem, tertiam fractionem, postremam consumptionem (7). Haec quippe quatuor partibus nostrum sacrificium redintegrari, confici, absolvi, qui negaverit, nihil illorum de ratione perfecti sacrificii didicisse, nihil quassasse, nihil scire convincam. Consecrationem porro atque oblationem cum gratiarum actione conjunctam ex Evangelio colligi ostendimus paulo ante, fractio autem apertissima traditur. In eo discrimen est, quod Lutherani in fractione nihil mysticum esse arbitrantur, sed solam panis distributionem, nempe, ut sua cuique portio contingat: ac ecclesia sancta quum hostiam frangit

(1) De poenit. d. 2. c. Si enim. (2) Rom. 7. 30. (3) Luc. 7. 47. (4) Dan. 4. 24.

(5) 4. d. 12. q. 2. a. 2. q. 2. (6) Sermo est de mortalibus, quae simpliciter, & quae per ananiam peccata dicuntur. Nam poenitentia hoc poenitentiae sacrificio detinetur. De conf. dist. 2. c. Iuratur, & c. Utrum.

(7) Probabilissimum est, specierum quoque mentionem ad sacrificii integritatem attinere. Nam ab Apost. Eccl. traditum ambiguum non est.

pit (1), Dominici Corporis in cruce fractionem significando, Christi hostiam commemorat, quem admodum Christus ipse & verbo, & exemplo commemorandam tradidit. Quod vero ad plenam huius sacrificii rationem consumptio specierum attineat, Concilium Toletanum duodecimum testatur (2), inquit : *Quale erit sacrificium, cui nec ipse sacrificans participare esse dignoscitur?* Augustinus insuper in libro sententiarum Prosperi consentit, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, Dominici corporis immolationem, sanguinisque effusionem designari. Spectet ergo ad perfectam significationem sacrificii consumptio specierum, Quae causa catholicis perpetuo fuit, ut dum sacerdos species sumit, non edere illam dicant, edat licet, sed consumere. Ut intelligamus, in missa potius haberi rationem consumptionis, quam manducationis, magisque sacrificium spectari, quam coenam. Quod Lutherani sentientes, negaverunt Christum corpus suum, sanguinemque sumpsisse, ne consumpsisse, & sacrificasse probaretur. Verum ratio primum convivii hoc exigit, ut cibi communionem, & consecrationem habeat; alioqui qui ad coenam invitat, is non convictor esset, sed conditor, instructorque convivii. Atque accubationem epularem amicorum, tametsi melius nostri convivium, bene tamen Graeci tum comperationem, tum consecrationem vocant: ut qui vocat ad coenam, nec consecrator ipse & compotator est, non solum non urbanum convivium inest, sed ne convivium quidem. Deinde, ut Chrysostomus argumentatur, ne discipuli horrerent carnem, & sanguinem, necesse erat, ut Christus prior ipse degustaret. Christus certe, quod se videbant facere, id ut facerent, iussit Apostolis. Intellexit autem semper ecclesia sacerdotibus injunctum esse, ut fumerent: sumpsit ergo & Christus, nisi sacerdos omnibus suis numeris absolutus, non absolutum, sed inchoatum sacrificium fecerit.

Nec me fugit, D. Thomam (3) aliquando, ut videtur quidem, docuisse, sacrificium ante fractionem hostiae esse peractum, summptionemque spectare proprie ad sacramentum, oblationem vero ad sacrificium: Et rursum (4) asserere, fractionem hostiae non ita esse necessariam, ut si omittatur, sacrificium maneat imperfectum; quod videlicet huius rei significatio non ad corpus Christi verum, sed ad mysticum referatur: non ergo fractio in partibus sacrificii numeranda est. Quod autem sacrificium ante fractionem peragatur, id magno argumento fit; sacerdotem statim a consecratione illa verba dicere, *Offerimus praeclearae maiestati tuae de tuis donis, ac datis hostiam puram*, &c. Jam ergo nondum fracta hostia, & oblatio est, & sacrificium. Verum qui D. Thomam nobis objicit, id ille agit, ut & secum ipse Thomas, & cum vera sacrificii ratione pugnet. Ejus enim in secunda secundae (5) verba non obsecro sunt, sacrificium proprie dici, cum circa res oblatas aliquid fit. Quam rem illo etiam exemplo confirmant, ut quom panis frangitur, & comeditur. Unde colligit, primitias oblationes esse, non autem sacrificium: quia nihil sacrum circa eas

fiat. Hostiam igitur aliquando ante fractionem non solum D. Thomas, sed etiam ecclesia vocat eo more, quae rem instantem, & proximam quasi praesentem nominamus. Sic Cicero, *probere*, ait, *hostias ad sacrificium*. Ubi animal sacrificium hostiam appellat. Quin & in Levitico, & in aliis quoque plerisque sacris holocaustum, hostia, ac sacrificium ab eo, quod proxime totum est, nomen accipiant. Sed & panem ipsum ante consecrationem hostiam vulgo appellamus, a qua appellatione ne D. quidem Thomas abhorret. Sacerdos porro ante consecrationem dicit se offerre *sancitum sacrificium, illibatum*, &c. Quis autem Theologus tam insigniter stultus sit, ut peractum sacrificium ante hostiam consecratum existimaverit? Atque ut de occulto, & interiore sanguinis, & corporis sacrificio nihil dicam, exterius certe, & mysticum sola oblatione non constat. Cum itaque circa species ante fractionem nihil sit a sacrificio factum, ne sacrificium quidem peractum est. Item cum symbolis rerum, Christo insidente, debeamus mortem ipsius agere, si verum, & perfectum nostrum sacrificium est, ejusque victimam absolutam exemplar, quam Christus in cruce praebet; nullum autem sit verum symbolum antea quam speciem frangatur, miscetur, consecratur; certissimum accipere argumentum possumus, ante fractionem nondum esse expletum sacrificium. Manet igitur, non consecrationem modo, & oblationem, verum & fractionem quoque ac consumptionem ad integritatem externi sacrificii pertinere. Quae res non parvum nobis argumento, indicioque patefacta est, sed gravi, constantique ratione: praeterquam quod ab Apostolis has nos sacrificii partes accepisse, promissimum est ostendere: nam Christum tradidisse, satis supra est a me demonstratum. Ut Lutherani argumenta probabiliora deinceps excogitent: siquidem quartum hoc, quod modo dilectus, improbabile est: improbabile esse dico, Lucam, Paulique Simonis uti, ut ecclesiae sacrificium exploderetur.

Nam ratio ea, quae adjungitur, captiosa est, & veri similitudine fallere imperitos potest. Primum autem, qui Lutherani responderet Christum in coena sacrificium, non pro peccato quidem, sed gratiarum tamen actionis obtulisse, hic non ab illis facile eluderetur. Ejus enim rei probabilem rationem redderet, quod cum sacrificii crescenti dies instaret jam plane, aut certe jam appropinquaret hora, non oportebat hostiam in coena pro peccato mysticam exhibere, cum impenderet generalis hostia illi, in qua Patri complacuit omnia peccata resolveri. Quanquam & sanguinem circumcisionis pro nobis Christus obtulit, & jejunavit, flevitque pro nobis; nec tamen remissio ea peccati secuta est, quae a cruce tandem expectanda erat. Quomodo enim martyrii plena efficacia non in qualibet sanguinis effusione est, sed in ea demum, in qua martyrium consummatur, quamvis sanguinem suum Deo statim a principio martyr obtulerit; sic passionis Christi perpetua vis illa absoluta & perfecta non in initio, aut medio, sed in fine fuit. Deinde mystica oblationis effectus non is est, quem falso existimant Lutherani nos credere, nempe, ut omnes culpas, par-

naſque reſolvat. Qua de re paulo poſt dicturi ſumus. Alia enim efficiencia hoſtiæ illius eſt, quam Chriſtos palam maſtavit in cruce: alia illius eſt, quam ſub ſpeciebus definitis myſtice præbuit in cœna. Illa generalis eſt, ſicut diximus, nec per ſacrificium modo, ſed per omnia ſigillatim ſacramenta ad effecta longe diverſa applicatur: Hæc peculiaris efficiencia eſt, & ſub ſpeciebus certis ad peculiaria quædam effecta concluditur. Obtulit ergo Chriſtus hoſtiam in cœna tum pro culpa veniali, tum pro pœna, quæ pro culpa etiam mortali deberetur. Quin in peccato ſolvendo ſacrificii peculiaris effectus eſt. Hunc vero habuit in cœna ſanguis oblatus: nam in cruce vim remiſſionis habuit generalem. Sed quoniam, ut modo dixi, hanc rem ſumus in conſutatione ſequentium argumentorum ſuſius explicaturi, pergamus ordine reſellere argumenta, quæ reſtant.

RESPON. AD 5. Quinto vero argumento reſutando Roſſenſis epiſcopus, calicem, ait, novum Teſtamentum ideo dici, quia novi teſtamenti confirmatio eſt. Quem vocis uſum ut probare teſtimoniis non queo, ita non audeo explodere. Illud affirmo, nomen hoc pro re, quæ ex teſtamento obvenit, interdum accipi: ut in epiſtola ad Hebræos capite ſeptimo: *Melioris teſtamenti ſponſor factus eſt Jeſus*. Sic enim promiſſionis vocabulum pro re, quæ promittitur, ſcripturæ auctores uſurpant; ad Hebræos ſexto, *Imitatores eorum, qui fide, & patientia hereditabunt promiſſiones*: ad Hebræos nono, *Repromiſſionem accipiant æternæ hereditatis*: & Actuum primo, *Expreſſarent promiſſionem patris*. Si ergo promiſſio pro re promiſſa accipitur, & teſtamentum Lutheri ipſi quoque promiſſio eſt: nihil mirum, ſi pro re ipſa, quæ teſtamento eſt reſiſta, uſurpetur. Ac prima res, eademque potiſſima, quam nobis in teſtamento ſuo legavit Chriſtus, fuit ſanguis. Quid igitur obſtat, cur rem, quam beneficio teſtatoris habuerim, non ego in ſunus ejus exequialque rependam? Quid, inquam, obſtat, cur quod de manu morientis accipimus, non id nos viventi illi reddamus? Niſi illud fruſtra, atque importune repetimus: *Tua ſunt, Domine, omnia: & quæ de tua manu ſuſcepimus, reddimus tibi*. Quod autem calix improprie dicatur teſtamentum, manifeſtum eſt. Sive enim ut Innocentio placet (1), teſtamentum promiſſio eſt: ſive, ut Ulpianus vere ſentit, ſententia eſt voluntatis juſta de eo, quod poſt mortem fieri voluerimus; omnino liquet, calicem nec promiſſionem proprie, nec ſententiam eſſe, ſed rem, quæ teſtatoris promiſſione, voluntatiſque ſententia relinquitur. Hanc vero nos hoſtiam præbere ad ſacrificium quis prohibet? Sed de quinto argumento hætenus.

RESPON. AD 6. Jam argumento ſexto quid attinet reſpondere, niſi eadem velim, quæ ſupra dixi, verba repetere? Colligunt enim, acuti ſcilicet Diaſtici, ſi Euchariſtia exemplar, & imago eſt, non eſſe illam vere, ac proprie ſacrificium. Quæ ſane collectio perſidiosa eſt. Quid enim ſtultius dici poteſt, quam legis veteris hoſtias ſacrificia non fuiſſe, quod verorum exemplaria fuerint? Innocentius porro Tertius (2) quosdam merito irridet, qui putarint in ſacramento non eſſe corporis Chriſti, & ſan-

guinis veritatem: ex eo, quod ſcriptura interdum commemorat, id, quod in altari ſuſcipitur, myſterium, imaginem, figuram, & exemplum eſſe. Quorum errorem Pontifex doctè, graviterque reſellit: ſi enim, quia figura eſt, ſacramentum altaris veritas eſſe negatur: ergo nec mors, nec reſurrectio Chriſti veritas eſt credenda: ſiquidem eas ſimilitudinem, & imaginem eſſe, Apoſtoli tradit: ac Petrus quoque ſcribit, Chriſtum exemplum nobis in ſua paſſione reliquiſſe. Nihil igitur obſtat, cur non in externo ſacrificio forma ſit, ſpecies, imago, & exemplar ſacrificii crucis, in ſanguine vero, & corpore, quæ ſunt res intus incluſæ, eiſdem ſacrificii exiſtat veritas. Sed quoniam in cruce, quod alias diximus, palam, & ſine myſterio hoſtia cruenta fuit, in altari occulte, & myſtice abſcondita; ne eodem modo, quo Chriſtus, ſacrificare putaremur, recte cum ſuo Chryſoſtomo Theophylactus admonuit, nos non immolare Chriſtum, quemadmodum he ipſe in cruce immolavit, ſed potius illam crucis hoſtiam commemorare. Verum quia commemoratio noſtra otioſa, & umbratilis non eſt, ſed efficit, quod ſignificat: quanquam non Chriſtum occidimus, qui reſurgens ex mortuis jam non moritur, Chriſti tamen mortem applicamus, eam nunc facta ſit. Applicamus autem non fide ſola, aut ſolis verbis, ſed etiam ſymbolis. Poſt illa namque verba, *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur*, non ait Dominus: *Hoc credite*: non, *Hoc dicite*: ſed, *Hoc facite in meam commemorationem*. Quæ cauſa, niſi me fallit animus, Apoſtolo fuit, ut veteris legis ſymbola, quoniam vacua erant, umbras appellaret, non ipſas imagines rerum. Nam Evangelium ipſas rerum imagines quaſi vivas continet, non ad ſignificationem modo, ſed ad efficientiam. Ut baptiſmus imago eſt ſpiritualis abſolutionis, quæ per Chriſti ſanguinem facta in cruce eſt, ſed habet tamen res ita conjunctas, ac ſi Chriſtus ipſe nunc pro baptizato ſanguinem funderet. Quocirca & aliquando idem auſus eſt dicere, in ſingulis baptizatis Chriſtum crucifigi: non illa ſolum loquendi forma, quæ Joannes Evangeliſta ſcripſit, agnum occiſum eſſe ab origine mundi: ſed ita potius, ut ad effectum idem proſus ſit, ac ſi Chriſtus vere nunc pro his, qui baptiſma ſuſcipiunt, crucifigeretur.

Nec vero exiſtimo, quum Paulus legem dixit umbram habere futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, de ſignificatu diſceptaſſe, quod plerique interpretati ſunt, ut umbra ſignum obſcurum, & imperfectum, imago rei expreſſum, perfectumque ſignum intelligatur. Quæ ut vera eſſe non inſerior, ita a præcipuo Apoſtoli inſtituto eſſe aliena judico. Id quod ex verbis eiſdem Apoſtoli manifeſte conſicitur. Ait enim: *Umbram habet lex futurorum bonorum, non ipſum imaginem rerum eiſdem ipſis hoſtiis, quas offerunt indefinenter, nunquam poſſe accedentes perfectos facere*, &c. Quia igitur hoſtiæ illæ vim efficiendi non habebant, ideo legem umbram habere dixit futurorum in lege gratiæ bonorum. Umbra quippe ignis non id eſt, quod ignis; nec umbra hominis idem præſtat, atque homo: neque enim in agendo quicquam aut imbecillius umbra, aut inanius eſt. Sacramen-

(1) Cop. Cum Martha, de celebr. Miſſ.

(2) Cop. Cum Martha, de celebr. Miſſ.

ta vero, & Sacrificium nostrum imagines rerum sunt, non pictæ, vel umbratiles, inaneque ad efficiendum, & imbecillæ; sed cum ad vivum rerum ipsarum expressæ, tum, si ita loqui liceat, ad efficacitatem res ipsæ vivæ, quarum imagines sunt; tanta Christi, & Evangelii potentia est, ut eandem vim penitus symbolis, imaginibusque tribuerit, quam res ipsæ haberent, si quom earum commemoratio sit, vere patrerentur. Sed in sexti argumenti reprehensione multum temporis insumpsi. Nihil enim reprehensione opus erat: sed ut loca eadem diligenter isti pertractarent, & bona fide relegerent. Ibi enim plane reperirent, auctores sanctos & verum in ecclesia corporis, & sanguinis Christi sacrificium, & verissimum quoque exemplar affirmare: alterum in externa forma, & figura, alterum in re, quæ inclusa, atque abdita in mysterio latet, occulto. Quamquam Enthymius ante consecrationem exemplar interpretatur: post consecrationem autem sacrificii veritatem. In quem etiam modum Basilium exponit Damascenus quarto libro, — capite decimoquinto.

RESPON. AD 7. In septimo argumento existimant homines parum in Theologia exerciti, actus nostros nostræ redemptionis, sanctificationis, ablu-tionis nullo modo causas esse. Quæ si vera essent, illa omnia essent falsa (1). *Omnis, qui habet hanc spem, sanctificet se.* Item (2) *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.* Item (3), *Peccata tua elemosynis redime.* Item (4), *Per misericordiam, & fidem purgantur peccata.* Item (5), *Misericordia, & veritate redimatur iniquitas: & cætera id genus, quæ in sacris literis passim occurrunt.* Neque ex his, quemadmodum isti falso iudicant, quicquam de Christi in nos gratia, merito, vi, & redemptione detrahatur, quin gratiæ Dei & Christi multo magis attribuitur. Exemplum ponam ex natura, ut gratiæ vis manifestius eluceat. Res universas ad suum quemque finem vi quadam ingenta referri, philosophis omnibus exploratum est. Sic igitur, ut ad locum naturæ suæ congruentem ascenderet, levitatem indidit procreator ille mundi Deus: ut verocalesceret, quæ erat actio ignis naturæ conveniens, impertiret calorem. Id quod in reliquis promptum est cernere, quæ sic a principio, & forma interiore moventur, ut non solum non repugnent, sed agi sponte videantur. Animalia porro non modo hanc inclinationem, & formam a natura habent, verum ipsa etiam se movent actionibus quibusdam suis, & ad querendum sibi consentiens bonum, & ad propulsanda adversantia mala. Quæ res præcipue in hominibus illustrari apparet, qui quoniam non aguntur, ut servi, sed libere potius agunt, ut domini, ratione eligunt media, & se ipsi cient, ut per talia media fines propositos consequantur. Nec ideo tamen aut primæ causæ virtus minor est, aut potestas infirmior: Immo hoc uberius, & major, quod attingit a fine usque ad finem fortiter, & dispensit omnia suaviter (6). Ecquæ enim vis ea fortior esse potuit, quæ adeo suaves, & congruentes impetus in rerum naturā posuit, ut eas nulla vi quidem illata moveat, sed vehe-

mentissime moveat tamen? Quæ Dei virtus eximia, insignisque suavitas multo latius in gratois effectis, quam in naturalibus se effundit. Non enim solum vitales operationes, quæ supra naturam sunt, in se edit mortalis homo per gratiæ formam, & virtutes, sed ad vitam ipsam capiendam sua se actione parat, & vivendi sibi causa est. Quemadmodum enim, si materia dispositiones, quibus ad suscipiendam formam ignis præparatur, ipsa in se faceret, eadem sibi causa esse effectrix, ut a forma illa informaretur, sic quoniam præparationes vivificantis gratiæ homo in se efficit, ipse in sui generatione Dei adiutor existit. Quæ in re, ut dixi, suavior, & effusior gratia, quam natura est. Vitam namque a natura datam curare; ac tueri ipse valeas salutem querere, morbos pellers adversos, tum externis quibusdam medicamentis adhibitis, tum animæ viribus interius excitatis. At vitæ causa tibi esse non poteris, sed aliunde eam accipis, nulla interveniente operatione tua, dispositione tua nulla. Dispositio quippe omnis, quæ ad animam corpus aptatur, a patre generante editur, a filio genito nullo modo. In nativitate vero spiritali is ipse, qui nascitur, non solum principium est, ut post ægritudinem sanus sit: verum etiam, ut postquam fuerit mortuus, & vitam habeat, & abundantius habeat. Præclare itaque dictum illud est, atque ad philosophiæ rationem apte: *Iustus ex fide sua vivet.* Ex quo Hieronymus colligit, hominem sibi esse vivificationis suæ causam. Nempe actus fidei, spei, charitatis, poenitentiae, quibus Deus nititur ad animum vivificandum homo ipse in se facit, gratuito quamvis, & supernaturali auxilio permotus. Ne certes, quasi actus nostri gratiæ, remissionisque culparum causæ efficientes sint; cum nihil aliud, quam disponant animum, ut gratiam Dei, iustitiamque recipiat. Quemadmodum calor præparatio est, quæ ligni materiam efficiat, ut & formam ignis capiat, & naturam. Sed sicut homo alteri homini non est causa animæ rationalis, sed causa tamen est, ut per rationalem animam vivat: sic homo licet causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat. Cujus sententia illa iam coconfirmata sent (7): *Animas vestras castificantes.* Item (8): *Absterge a malitia cor tuum.* Item (9): *Si quis mundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificationis, & ad omne opus bonum paratum.* At vasa hæc quidem Deus ipse fecit in honorem & præparavit in gloriam. Sed si non a voluntate nostrâ purgatio animæ nostræ fieret, ut Damascenus (10) argueretur, non utique dixisset Paulus: *Si quis mundaverit se, &c.*

Verum hæc subtilius fortasse differuntur, quam ut ea Lutherant omnis omnino philosophiæ ignari possint agnoscere. Illud breviter intelligant nos, in salutis nostræ opere, sanctificationis, purgatione, curatione Dei adiutores esse: *In die*, inquit (11), *salutis adjutori es*: ac rursum (12): *Gratia Dei mecum.* Nam de peccatorum redemptione questio est multo facilior. Ea nempe voce aliquando perfolutionem posnam scriptura significat, quæ post culpam remissionem habent. Has autem non modo Christus per sacramenta sua, sed nos etiam jejuniis nostris, elemosynisque resolvimus. Preterea

V

ita-

(1) 1. Jo. 3. 3. (2) 2. Cor. 7. 1. (3) Dan. 4. 24. (4) Prov. 15. 27. (5) Prov. 16. 6.
 (6) Sap. 8. 1. (7) 1. Pet. 1. 22. (8) Hierem. 4. 14. (9) 2. Tim. 2. 21.
 (10) Heb. 4. 6. 10. vide Chrys. homil. 42. ad popul. Antioch. (11) 2. Cor. 6. 2. (12) 2. Cor. 13. 7.

itaque Deo constituta, quem pro peccatis debitis enumeramus ac pendimus, tunc peccata nostra redimimus. Nec vero pretium hoc æquale natura nostra, sed Dei gratia facit, qui tum pro culpis graviores penas, tum pro peccatis graviores posset compensationem exigere. Sed hæc pretio ille pepigit, lege clementiæ & misericordiæ quidem, sed æquitate iustitiæque permixta. Quod si ad peccatorum redemptionem pretia hæc, nostra licet, momentani alicujus sunt tamen, quoniam ita sua is lege constituit, qui arbitrio propriæ voluntatis rerum omnium iustus æstimator est; quanto verius & iustius nostras ipsi iniquitates redimemus, Christi corpus & sanguinem in altari offerendo? Christi, inquam, qui nobis est factus sanctificatio, iustitia, & redemptio. Ac tamen redemptor noster unus est ille, sed quid nobis tamen nostrisque actionibus utitur ad effectum redemptionis explendum, eum quoque in hac parte nos iuvamus. Nec gloria redemptoris minuitur inde, sed augetur, qui non naturæ divinæ modo, verum divinæ operationis socios nos etiam fecerit & consortes. Sed in hoc argumento refutando multum omnino operæ laborisque consumpsimus; præsertim cum proximo quædam horum limites adhuc latius explicaturi.

RESPON. AD 8. In Octavo enim argumento difficili citharædi chorda semper oberrant eadem, cum causas Deo adiutrices in redemptionis humanæ opere negant. Quæ multis casibusmodi sit, exemplo naturæ demonstrare possumus. Fœrent quidam usque adeo naturalis sapientiæ imperiti, ut opinarentur, causæ secundas (sic enim appellantur Physici) nihil omnino ex se agere, sed rerum omnium effectorem Deum ad præsentiam causam, quæ secundæ proximæque dicuntur, per seipsam omnes effectus edere. Quæ deliratio incredibilis stultissimorum hominum e schola Philosophiæ non modo sibi sed etiam convicio explosa est. Vetum quod isti in natura, idem in his, quæ supra naturam sunt, Lutherani peccant, quum soli Deo redemptionem tribuentes, causas adiutrices accipiunt, quasi blasphemia sit, quod in natura sapientissimi quique dixerat, id nos in gratia dicere: nempe causas esse adjuvantes & proximas, quibus prima & principalis utatur, ut res supernaturales efficiat. Quo loco vis & potestas illius eo præclarior extat, atque eminet, quo magis & humiliter confert, eum illoque communicat, non modo ut sit, sed ut causa etiam sit, quæ, vi licet accepta divinitus, vere efficiat tamen, & Deum quoque ipsam in rebus faciendis adjuvat. Nam & Apostolus non dubitavit scribere (1), Dei vios adiutores esse, dispensatoresque, & ministros mysterium ejus. Item, se plantasse, & ut sapientem architectum fundamentum posuisse, scholios per Evangelium in Christo genuisse. Ut illa prætorerimus (2), Baptizantes in nomine Patris, &c. (3) Quacunque solvioris super terram, &c. (4) Quorum remiseritis peccata, &c. Ex quibus Constantiensis synodus aperte confecit, sacerdotem vere absolvere, vere conficere. Quæ si certissima sunt, ut sunt sane, nihil necesse est, quod Albertus Pighius facit, sacrificium operationem nostram esse negare. Multo enim doctius D. Thomas

asseruit, quem locum breviter perscrutari paulo ante, sacrificium oblationem esse, & ejus actum virtutis quæ Dei cultu pio continetur. Nostra igitur est operatio, non inficior equidem. Sed duplices sunt operationes nostræ. Quædam, quas nostro nomine reddimus, & quæ nostra gratia, meritisque nituntur, ut elemosyna & jejunium. Alteræ vero sunt, quæ non a nobis efficacitatem habent, sed prorsus a Christo, ut baptismus, & absolutio sacerdotis in penitentiae sacramento. Quia enim sacerdos non in suo, sed in nomine Christi baptizat & absolvit, istiusmodi actiones, in quibus per se nudumque ministerium est, non a ministro vim accipiunt, sed a Christo, cujus revera magis dicuntur esse, quem nostræ. Nam ille est, qui baptizat, ille est, qui absolvit. Quocirca si vis iustus administrator sit, si vis injustus, ad effectum sacramenti nil omnino interest. Sicut refert etiam nihil, qui ignem accendit, & ad exustionem admoveat, frigides, an calidos ille sit. Tantum quippe caloris impertit, non quantum habet ipse, sed quantum habet ignis admodum. Priores igitur operationes nostræ non conferunt aliis peccati remissionem ex opere operato, id est, ex vi rei factæ: sed quomacunque effectum sortiantur, ex merito eum nostro sortiantur. At posteriores generis operationes ex se possunt peccata remittere; quia, ut diximus, Christi sunt potius, quam nostræ. Ita si semel nos Christi sacramenta conficimus, eaque aliis admoveamus, ex vi rerum effectuarum, & aliorum culpas penitus resolvimus, & gratiam Christi impartimur, non nostram.

Sacrificium porro altaris, quod primo argumento refutando explicui, in posteriore operationum genere includitur. Non enim suo nomine sacerdos hostiam præbet, sed Christi; nec suam meritum & gratiam Deo repræsentat, sed Christi; nec suam offert sanguinem, sed Christi. Quomacmodum autem, si ignem faceret, & ad comburendum adjuget, ignis effectum induceret; sic cum sanguinem Christi in altari conficiat, eundemque sua oblatione applicet, sanguinis Christi efficientiam affert. Quo fit, ut nec sacrificii hujus effectus aut a bono ministro major sit, aut a malo minor, nec sacerdoti iniquitas effectum hujus impediatur sacrificii, quemadmodum Innocentius lib. 3. de sacro alt. mysterio, c. 5. testatur. Non est autem dogma hoc nuper invasum: nam auctorum etiam veterum libris pervulgatum est. Id Gregorius tradit r. q. 1. cap. Multi. Augustinus de consecr. dist. secunda c. Ursum. Hieron. advers. Lucif. Chrysostomus homilia 2. in secundam ad Timotheum, epistolam, cujus verba libere subscribere. Sacra, inquit, oblatio, siue Petrus, siue Paulus, siue cujusvis meriti sacerdos offerat, eadem est, quam dedit Christus ipse discipulis, quamque sacerdotes modo conficiunt. Nihil habet ista, quam illa, minus. Cur id? Quia non hanc sanctificant homines, sed Christus, qui autem sacrificaverat. Qui autem hanc illa minus habere putat, ignorat Christum esse, qui nunc etiam adest atque operatur. Hactenus ille. Quam rem exemplo philosophiæ aptius exponemus. Docent sane Philosophi, causas administras con-

dem

(1) 1. Cor. 3. 9. (2) Matth. ult. 19. (3) Matth. 18. 18. (4) Jo. 20. 23. Vide Ambros. l. 1. de pæn. c. 2. Novatus enim offebat, se Domino deferre honorem, cum soli remittendorum criminum potestatem attribueret.

dem modo esse omnes. Quædam enim non agunt, nisi qualitatem similem a principali causa receperint: ut aer non illuminat oculos, nisi sol lumen eum communicaverit: aqua non calefacit, nisi prius ab igne calorem habuerit. In quo genere eo effectus vel major, vel minor est, quo forma & virtus agendi magis vel minus fuerit adjuvanti causa communicata. Quia etiam forma & virtute si caruerit, nihil penitus agit, ut aer sine lumine, sine calore aqua, &c. Aliæ sunt causæ adjuvantes, quæ vim principalem causarum applicant, ut is, qui admovet ignem ad stipulam, vel lignum. In quo genere actionis non facit diversos effectus diversa applicantium qualitas; modo igitur idem applicetur. Ministri autem & sacramenti, & sacrificii Christiani, sunt causæ secundi generis. Non enim per sanctitatem participatam reliquos ipsi sanctificant, nec mundant alios, quia prius a Christo ipsi mundati sunt. Sed qualescunque sint, si Christi aut sacramentum exhibent, aut præbent sacrificium, eandem Christi sanguinem, & merita adiungunt.

Irenæus vero primum non de solo altaris sacrificio loquitur, sed de cæteris quoque oblationibus quæ figuratè sacrificia dicuntur. Id quod facile apparet, quoniam Pauli testimonium ad Philipenses excitat, ubi de elemosynis sermo fit. Illud etiam refert, *Respexit Deus ad Abel, & ad munera ejus*: & item illud: *Si offers munus tuum ad altare, &c.* Deinde Irenæus sermonem aperte facit de sacrificio in ordine ad offerentem. At ne hostia quidem altaris eum, qui offert, purificat, si ipse nequam & impurus est. Quin magis ex oblatione sacrilega inquinatur. Unde & ait (1), quod si quis timorem Dei non habeat, nequaquam per id quod recte foris oblatum est sacrificium, ad se ducit Deum, intus habens peccatum. Nec oblatio talis, inquit, proderit ei aliquid. Præterea, sacrificium altaris non solius administri est, sed ecclesie totius. Ira licet sacerdoti malo offerenti non prosit, sed noceat: at ei, pro quo offertur, utile est non sacerdotis merito, sed ecclesie. Quam rem exposuit Irenæus eo etiam capite in hæc verba: *Quia igitur cum simplicitate ecclesia offert, iuste munus ejus purum sacrificium deputatum est.* Cum vero in ecclesia Dei caput etiam includatur, quod est Christus, consequens fit, non oportere, ut sanctitas sacerdotis ministrantis sanctificet sacrificium, quod & per se sanctum est, & ab impolluto sacerdote oblatum. Idem quippe est & sacerdos, & sacrificium Christus Jesus. Cum ergo argumentum illud, quod istis firmissimum & gravissimum videbatur, responsis omni luce clarioribus ego refellerim, qualia obsecro erunt argumenta reliqua? in quibus ad probandum vis nulla est, ad contradiendum est profecto imbecilla.

RESPON. AD 9. Videlicet argumentum nonum minimo negotio refutabitur. In remissione enim peccati duo intelliguntur, & condonatio culpæ, & resolutio pænæ. Atque illa quidam vel per propriam fidem & charitatem contingit hominibus, vel per fidei sacramentum: hæc vero per fidem etiam & charitatem alienam. Ecclesie nempe societas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit: quam rem probare, alterius loci ac temporis est.

Multo vero magis hæc pænæ relaxationem vir justus a Christi passione participat: Christi autem passio per sacrificium altaris non solum commemoratur, sed communicatur etiam. Sacerdotis igitur oblatio ei, pro quo fit, his conducit ad relaxandam pœnam, & quia sacerdotis ipsius operis meritorium est, quod ille ad solvendam pœnam proximo suo benigne ac liberaliter impartitur; & quia ecclesie atque adeo Christi sacrificium est: quem effectum sacrificio ex opere operato ascribimus: nam priorem illum habet ex opere operantis. Quare si sacerdos probus est, & suam operam & satisfactionem vult fratri indigenti dare, dupliciter, ut modo dicebam, illius commodis & utilitati servit: si est improbus, una est utilitas sacrificii, quæ ab ecclesia & Christo offerentis proficiscitur, quam omnino minister sacrilegus non intercipit. Sicut ne elemosynæ quidem fructum domino admittit servus, qui eam distribuit, detestabilis.

In hujus autem confirmatione argumenti vis sacrificii in peccato remittendo quaeritur, culpæne remittat, an pœnas; an utrasque potius, & culpas & pœnas. De qua re res video sententias ferri, quarum nullam probō. Unam, ut oblatio sacra culpas etiam mortales remittere possit, atque adeo gratiam conferre: Alteram, quæ in remissione peccati nullam vim sacrificio tribuit, nisi ad impetrandum: quomodo elemosyna ab omni peccato, a morte liberat, quia orationis loco apud Deum est, per quam ea bona impetramus. Id quod Ecclesiasticus exponit, inquit: *Conclude elemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te curabis ab omni malo.* Nec ideo tamen sacrificium propitiatorium esse negant. Quoniam & is, qui veniam alteri impetrat, illum propitium reddidisse dicitur, quem suis precibus placavit. Per hanc igitur viam & rationem hoc sacrificium non pœnas solum ajuat, sed culpas etiam omnes veniales mortalesque remittere. Tertia sententia est, quæ sacrificium ex opere operato in pœnas valere dicat, in culpas nullo modo. Satisfactionem itaque in altaris hostia esse & exolutionem pænæ, non expiationem & remissionem culpæ. Ad hunc enim effectum sacramenta parata esse, ad illum vero esse instituta sacrificium.

Sane qui primam illam opinionem inderunt, hi eisdem argumentis utuntur, quæ nos attingimus, quod Alexander, & Iulius tradunt, crimina omnia hoc sacrificio deleri: Athanasius, Cyprianus, & Damascenus affirmant omnes sordes expiari: Chrysostomus & Theophylactus non obscure docent, esse remissionem peccatorum. Quod si ex verbis illis, *Quorum remisistis peccata, &c.* colligit Theologi, ministros posse & culpas omnes remittere, & gratiam ex opere operato conferre: cur nos aliter eadem verba de sacrificio interpretemur? Præsertim cum peccata proprie vocentur culpæ: reos vero pænæ non nisi per tropum, quo effectus significatur nomine causæ. Aequi confutatio ad tropos Theologo non licet, quando nihil absurdum est in proprio sermone.

Rursum sancti Patres docere, sacrificium hoc crimina ablueri, sordesque detergere. Qui autem abluit, & detergit sordes, is maculam tollit: non ergo solas pœnas hæc hostia resolvit, sed culpas quoque,

que, in quibus maculam intelligimus. Remissa enim culpa, manet poena, non macula. Adde, quod sanguis Christi mystice hic funditur in remissionem peccatorum, quemadmodum nos ipsa forma consecrationis insinuat: at sanguis Christi pro culpis etiam effusus est, non pro poenis tantum. Utrique ergo hoc sacrificium solvit. Postremo, cum idem Christus Patri offeratur in altari, qui se Patri offert in celo, sicut oblatio, quam sancta sanctorum iopressus Patri exhibet, mortales etiam culpas remittit; ita & ea, quæ in altari sit, culpas remittit, & ponas.

Nec secunda opinatio præditiis suis destituta est. Quoniam post oblatum sacrificium pro peccato, ut fideles intelligerent vim orationis in hostia ad illud delendum esse, ecclesia his verbis deprecatur: *Sis hoc sacrificium intercessio salutaris ad veniam, sis ablutio scelerum, sis fortitudo fragilem, sis contra mundi pericula firmamentum, sis remissio omnium peccatorum*. Atque D. Thomas in 4. distinctione duodecima, questione secunda, articulo secundo, quæst. secunda, cum in primo argumento objecisset illud, *Sis ablutio scelerum*, &c. respondit, huiusmodi locutiones esse improprias. Dicitur enim hoc sacramentum scelera abluere, quia ipsa impedit, contra ipsa robor ministrando. Et ad quartum, *Eucharistia*, ait, in quantum est sacrificium, habet effectum in illis, pro quibus offertur, in quibus non præexigit vitam spirituales in actu; & ideo si eos dispositos inveniat, eis gratiam obtinet virtute veri sacrificii, a quo omnis gratia in nos influxit; & per consequens peccata mortalia in eis delet, non sicut causa proxima, sed in quantum gratiam consensionis eis impetrat. Hæc tenet Divus Thomas.

Tertia demum opinio (si opiniones tamen istas habeo dicere, quas video cum communi Catholicorum sensu pugnare) quoniam in hostia huius efficaciam peccata mortalia necesse a venialibus fecerunt, ne utraque concedat per sacrificium remitti, ad penas utrorumque necessario confugiendum putat, quæ est hic potissima ratio ita sentiendi.

Harum trium sententiarum, ut dixi, nulli profus assentior. Nec enim illa prima vera est, nisi omnes Theologi fallantur, qui uno ore, animoque dissentiant. Nam si culpe mortales per sacrificium solverentur, poenitentiae sacramentum non esset ad salutem necessarium. Ubi enim sacerdos eas semel oblato sacrificio deleisset, non esset opus easdem iterum culpas alio remedio extinguere. Neque Deus, qui non abundat in superfluis, duo externa signa proxime ad eundem effectum institueret. Constaret autem, poenitentiae sacramentum ad remittendas culpas fuisse institutum. Quod si sacrificium altaris ex se quoque peccata aboleret, duobus externis signis indiscriminatum ad culpe remissionem abuteremur. Hanc eum adeo facile sacrificium exhiberet, poenitentiae disciplina penitus eloderetur, quoniam sacrificium offerre, remedium est cuique vel promptissimum. Quid? quod culpas mortales sine confessione sacerdotes remitterent, oblati videlicet sacrificiis. Id si fieri a sacerdote potest, frustra confessionis præceptum ecclesia urget. Si quidem sacerdotes & sine cognitione cau-

se, & sine confessione peccantium culpas universas per sacrificium solverent. Ita post baptismum susceptum aliqua superesset hostia pro peccatis. Id quod retro diximus antiquis omnibus expositoribus repugnare: novos enim fortasse isti contemnent.

Ex quo Ambrosii Catharini deliratio patet, peccata ante baptismum admissa per crucis sacrificium remitti, post baptismum vero omnia per sacrificium altaris. Hostiam quippe crucis generalem causam esse remissionis peccatorum, sive ante baptismum, sive postea commissæ sint: tum ad Romanos, & Hebræos tradit Apostolos, tum etiam nos manifestissime probaremus, nisi stultum esset commenta improbabilia refellere. Illa potius refellenda sunt, quæ isti contra afferebant. Alexander, Julius, Athanasius, &c. sacrificium ajunt delere crimina, peccataque remittere. Hoc tribus modis refutamus. Primum diximus, nec ita multo ante, cum poenæ pro culpis debite delentur, solvantur, remittantur, tunc crimina deleri, solvi, remitti. Quo sensu ecclesia per indulgentias concedit peccatorum omnium plenissimam veniam, id est, poenitentiam omnium, quas peccando contraximus. Nec refert multum an improprie & figurate illa sint dicta, an sine figura & proprie, quia scilicet non est plene remissa culpa, quamdiu peccator reus est solvendæ poenæ.

Deinde cum ad perfectionem sacrificii pertineat sumptio, quemadmodum superius ostendimus (nisi enim consumeretur, non existimabant veteres consummatum & perfectum esse sacrificium) nihil mirum est, & corpus & sanguis Christi, quoniam gratiam conferent, dum sumuntur, culpas omnes ex consequenti remittant: nempe is effectus gratiæ proprius & conjunctus est. Atque hoc ecclesia videtur significare, cum ait: *Sumpta sacramenta, quasumus Domine, omnia crimina nostra detergant*. Quibus verbis intelligi voluit, sacrificium, si culpam spectes, non quia offertor, delere crimen, sed quia sumitur. Eadem enim hic ratione & sacramentum est, & perfectio sacrificii. Postremo D. Thomas in quartum sententiarum, ut modocitatum est, respondit, sermones illos ad eam formam esse redigendos, quæ hæc, quæ oratione impetrantur, dicitur oratio facere. In quem sensum dictum est: *Vitam præsta puram, Solve vincla veir*, &c. Quo Moyles etiam spectasse videtur, cum præscriptis singulis hostiis pro peccato subiungit: (1) *Et orabis pro eo sacerdos, & dimittetur*.

At verò ridiculum est, si verba illa, *Quorum remiseritis peccata*, &c. simpliciter ad culpas poenalesque referimus, omnia similia, utcumque, ubicunque, & a quocunque dicantur, ad eundem quoque modum interpretari. Aliud est, mihi crede, iudices constituere, qui de peccatis sententiam ferant; qui retinendi ac solvendi habeant potestatem; qui pro culparum vel levitate vel gravitate severiorem, mitioremve poenam injungant: aliud post gratiam initam & sacramentum reconciliationis acceptum, altaris Domini participem fieri. Quod si post remissam culpam nulla prorsus maneret poena, nec post mortales condonatas, veniales admitterentur, nihil esset opus, post institutum poenitentiae sacramentum ho-

liam

gratiam propitiationis habere. At hac etiam in re præcipue nobis indulsit Christus, qui non solum poenitentiam dedit ad reparandam resarcendamque amisam gratiam, sed sacramentum Eucharistiæ, idemque altaris sacrificium reliquit, quo gratiam largiam rectam haberemus. Hoc enim sacrificio non modo pro conciliata amicitia par pari referimus, verum etiam subiectum iudicem, & poenam temporalem pro admissa ac remissa culpa minitantem propitium reddimus: hoc sacrificio detergimus pedes, & quod Apostolis aqua in pelvis missa contulit, id ad multo etiam magis poenitentibus tribuit sanguis missus in calicem: hoc denique oblato sacrificio disponimur, abluimur, præparamur, ut ad mensam dominicam puriter, nudum amice, valeamus accedere, epulisque accumbere divum. Ordo igitur rerum, sacramentorumque natura poscit, ne remissionem peccatorum eodem modo in poenitentiae sacramento, & in altaris hostia interpretemur. Nec ad tropos hic fugimus. Explicatum est namque, resolutionem poenæ ad remissionem integram peccati attingere, nec esse plene remissam culpam, pro qua manet solvenda poena. Ac si sanctorum dicta hoc sane loco ad tropum desisteremus, nec sine necessaria causa, nec sine pervulgata eius vocis usurpatione id faceremus.

At ablutio criminum sine aqua gratiæ non est, nec, nisi maculam habeat, quicquam aut tergitur, aut abluatur. Ego, Lector, nolo abluitionis & maculae metaphoras ad vivum refecare, quemadmodum ii, qui ista subtilius inquirunt, fortasse vere, sed ad communem utilitatem parum. Nam si scripturæ ac veterum testimonia semper ad illam normam velimus exigere, inveniemus, ea quandoque a veritate discrepare. Id quod uno solum exemplo manifestum faciam, quoniam vel mihi ipsi jam huius disputationis longitudo molesta est. Davidi ad peccati confessionem culpam esse remissam, nemo vocare in dubium potest, nisi qui ea, quæ paulo ante scripsimus, aut non legerit, aut nunquam secum reputaverit. Dixi, ait, *confitebor adversum me iniquitatem meam Domino*, &c. Sed quod remissa culpa nondum fuisset plenam munditiam consecutus, is ipse testatur, inquires: *Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me*. Item, *Asperges me*, &c. Qui amplius, dicit, hic lorum se esse procul dubio sentit, sed non plene atque perfecte. Macula igitur aliqua relicta erat, sordes aliquæ, permanebant, quæ non fuerant penitus priore abluitione deterse. In hunc ergo modum dixere veteres sacrificium abluere crimen, sordesque purgare, quamvis scirent, per poenitentiam ante & remissam culpam, & gratiam justificationis acceptam. Poenæ itaque resolutionem, quoniam purgatio & medicamentum animi est poena omnis, abluitionem deteriorationemque appellarent veteres, vel certe sentiant, per gratiam imperfectam non plene sanari, abluui, mundari cor humanum, quoniam habitus vitiorum inherentes, & inclinationes quædam ad bonum commutabile ex peccato trahimus: quæ omnino res cum non statim per quamlibet contritionem evanescant, tum exploratum est, quasi sordes animi & morbos esse. Benigne igitur seculi Dominus in voluntate sua Sion, cum post sacrificium cordis humilitati atque contriti, quo deletur culpa, alterum acceptat sacrificium iustitiæ, quo solvitur poena.

Utroque purgantur sordes, utroque abluimur, & mundamur, sed non eodem modo. Multæ enim varietatibus purificationes a rebus diversis existunt, quas si similes omnes esse velis, stultum te esse fateare. Nam peccati maculam omnino totam, ita ut ne vestigium maneat quidem, per quamvis gratiæ abluitionem penitus elui, nec ratio admittit, nec auctoritas.

Sed sanguis Christi offertur, & mystice funditur in remissionem omnium peccatorum. Mihi profecto sæpissime de ea re cogitanti maxime illud considerandum videri solet, quod in superioris cuiusdam argumenti refutatione breviter admonui, sanguinem Christi in omnibus quidem sacramentis operari, sed in singulis suam cuique proprium effectum edere, juxta cuiusque peculiarem & significationem & naturam. Quemadmodum causa universalis prima non totam vim in singulis adjuvantibus causis effundit, sed ad illarum omnino vires vel perfectas se attemperat, & varios quasi partus procreat perfectione & imperfectione differentes; sic Christi sanguinis per se quidem & in baptismo & in poenitentia remissionem peccatorum facit, sed non similiter tamen. Nam in baptismo, quoniam regeneratio est, totam perfectam culpam poenamque resolvit: in poenitentia vero, quoniam est iudicium, & satisfactionem habet adjunctam, culpam resolvit, poenam non plene, donec satisfactio fuerit expleta. Atque in reliquis sacramentis omnibus remissio quidem peccatorum est, sed quodam modo & quasi per accidens. Quia nimirum non sunt per se aut confirmatio, aut eucharistia, aut ordo, aut matrimonium ad remittendum peccatum instituta: sed proprias tamen operationes habere nequeunt sine gratia, quæ si peccata in anima reperiat, ea depellit, ut contraria. Sacrificium altaris invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem, quia per se propitiationum est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum.

Verum cum species habeat panis & vini, idemque & altare hic & mensa sit, ratio ipsa rerum & ordo naturæ postulat, ut huius altaris effectus in illis existat, qui mensæ hujus participes esse possunt, nempe accepto sacramento reconciliationis, antequam ad amicorum convivium accedere absurdum est. In his autem culpa mortalis remissa est. Quare sanguis Christi in speciebus panis & vini per se quidem remissionem poenæ & culpæ venialium tribuit: interdum tamen, quamvis per accidens, tribuit etiam mortali: non quia offertur, sed quia sumitur. Tunc enim, ut sæpe dixi, consummatur sacrificium. Quod quem forte invenit hominem in peccato mortali, ignorato tamen, gratiam confert, illumque justificat, si D. Thomæ auctori credimus.

Quamobrem tamen Christi sanguis offertur, & mystice funditur in remissionem peccatorum (ut jam argumento respondeamus) ex significatione tamen specierum panis & vini, tanquam ex causa instrumentali & adjunctice definitur, ut eam remissionem efficiat, cujus participes sunt ii, qui non indigne ad altare Domini accedunt, id est, qui nullius culpe mortalis sibi sunt consci, quam non prius per poenitentiam eluerint. De effectû sacrificiî ex opere operato sermo sit: nam quasi orationis locum ad impetrandam gratiam scio pro mortali posse etiam offerri. Nec tamen effectum semper habere necesse est, & qua-

quasi lege edita poenitentiam peccatori, atque adeo veniam impetrare, tametsi oratio est hac Deo gratiosa vel maxime. Sed obijcis: Exaudimus est Filius semper pro sua reverentia: & hoc sacrificium semper offert Patri Filius: sempiternum ergo effectum habet. Nec enim oratio filii frustra & vano fundi potest. Cui argumento respondeo. Quas Christus per se ipse fundit preces, eas omni & tempore & loco exaudiri: at quas ille offert per homines, non semper exaudiri. Sicut causa prima, quos effectus per se sine adjunctrice alia voluit edere, in his nihil frustra egit aliquando. At cum per secundas causas operatur, frustra quandoque agere dicitur, hoc est, quandoque finis evanescit non a precipua causa, sed omnino ab adjunctrice. Ad eundem quoque modum, si Christus in cælo hoc sacrificium offert, ut vere offert, non ad omnem effectum sanguinis instituit offerre, sed ad effectum sub certis speciebus & figuris definitum. Prima igitur sententia sic nobis refutata sit.

Qui vero solum vim impetrandi in altari hostia ponunt, hi in poenis peccatorum primum errant; quas sacrificio sanguinis Christi tanquam pretio exhibitio redemi, quoniam res nota erat, perscrutari breviter paulo ante. Si enim eleemosynis peccatorum poenæ redimuntur, cur negemus, Christi sanguine oblato in altari redimi? Ecquis autem ferat, sacrificiis veteris legis poenæ resolvī, sacrificio novæ legis non resolvī? An vihor est Deo sanguis Christi, quam sanguis birci? Sed quemadmodum in sacramentis non modo quæ actio nostra meritoria est, satisfactionem habet adjunctam pro poenæ culpæ debita; verum etiam ex eo, quod per talia signa proprie nobis sanguis Christi applicatur, vi ipsius sanguinis, & major gratia confertur, & major pars poenæ remittitur; sic in sacrificio altaris non solum quæ oblatio nostra meritum habet, sed quia per ejusmodi externum signum passionis Christi commemoratio atque adeo applicatio fit, ex opere operato, id est, virtute sanguinis ipsius cumulatim poenæ remissionē & offerrenti contingit, & is etiam, pro quibus offertur. De vivis intelligo: nam in defunctis non subest causa eadem. Ad hos quippe sicut merita Christi per indulgentias non nisi ad modum suffragii perveniunt; ita forsitan nec sacrificii vis, nisi orationis & suffragii locum habet. At vivis per viam redemptionis & pretii prodest, quod lege iustitiz acceptandum est, perinde ut si quanta pecunia debetur, tanta etiam exsolvatur.

Errant deinde illi in culpis venialibus, quos hoc omnino sacrificio deleri, testes sunt & scholæ Theologi, & veteres etiam sancti (1). Nec enim minore ecclesiæ confessione venialia per sacrificium altaris, quam per quam benedictam, per orationem dominicam, aut similia hujusmodi religionis opera remittuntur. Etque argumentum in promptum certissimum, quod ex vi formæ, quæ consecratur sanguis, specierumque panis & vini retero collegimus, peccata amicorum, qui videlicet ad mensam dominicam haud indigne accedunt, per hoc sacrificium resolvī. Illa autem levia sunt & venialia, quæ in amicis etiam inveniri queunt. Ut aperte Christi erga nos providentiam & benignitatem intelligas, qui gravioribus morbis gravio-

rem poenitentiz curationem adhibere, leviores autem faciliore sacrificii medicamento curavit. Sed hæc haftenus. Illi, atque etiam qui tertiam sententiam secuti sunt, videant, quomodo tueri omniam suam possint, cum non solum poenæ, sed veniales etiam culpas per altaris hostiam remitti, ratio & veritas ipsa convincat. Ac de argumenti non confirmatione, veretur ne nimium multa.

RESPON. AD 10. Decimum vero quæstionem perobscuram habet de valore hostiæ, ubi quibaldam Theologis, quos vides doctrinam habitos in schola, placuisse intelligo mirabilis quædam: sed nihil est tam improbabile, quin argumentando probabile quandoque appareat: his præsertim, qui de facie rerum iudicant, & infames Theologos persequuntur. Horum de valore missæ sententias refellere longum & molestum erit. Meam itaque breviter exponam, quæ satis erit, ut argumentum hoc non sit. Primum ergo vocari in debium non debet, quod valor missæ ratione quadantenus sit, habet est, ad sufficientiam, non ad infinitam. Nam sicut Dei virtus & potentia infinita est, ut infinitum effectum edat, ita infinita ipsa est; sed semper tamen edit effectum finitum, quia capere res creata non potest. Sic etiam ubique reperitur, si quædam res infiniti pretii est, quia si essent, hominibus satisfaceret, quoniam sunt finiti semper, effectus semper finitus est, quamvis pretium sanguinis nullo sine circumscriptis sit. Ac de hostia crucis quidem nulla hodie nobis controversia est: hostiam verbò altaris infiniti valoris esse, duobus argumentis explorare perceptum est, & cognitum. Unum illud est, quod reserare modo nitimur. In ea enim patre, docet sacrificium infinitum esse, quia sanguinem Deo infiniti pretii exhibet, difficile factum est, efficacitatem illius argumentationis non probare.

Alterum argumentum est, quod si valor missæ finitus esset, minus satisfaceret pro poenâ debita decem homines, qui offerrent sacrificium, quam si duo tantummodo offerrent. Si enim rem quamcumque finitam decem hominibus partiatis, non parte obviat singulis, quanta duobus commiseret, si inter duos partes divideretur. Ita si decem audirent missam, valor distributus in plures, minor in quocunque eorum existeret, quam si duo tantum sacrificio interessent. Item, quo plures ministri vel in altari, vel in choro sacrificio solenni interservirent, eo minorem hostiæ partem acciperent. Quare qui post me vel auditor, vel adorator ad missam accederet, is fructus mihi, & satisfactionis partem adimeret. Quæ profecto omnia absurda sunt. Quibus rebus efficitur, ut si duo fideles sacerdoti stipem, & eleemosynam conferant, qui pro illis hostiam præbeat, non sit prior minorem ex Christi sanguine utilitatem percepturus, quam si posterior nullus omnino existeret. Quemadmodum si juxta crucem quis una cum Christo Patri offerret sanguinem illum, nihil consequeretur minus, si solus, quam si insigni tunc simul adesset, qui idem cum Filio sacrificium exhiberet. Eadem quippe hostia

in cruce atque in altari est: tamen ibi patens, hic in mysterio abscondita. Nec sacerdos tamen laboris sui mercedem quamlibet accipere a multis pro missa sua potest, sed quæ satis erit, ut de altari ad sobrietatem comedat. Non enim sanguinis Christi fructum, meritumque vendit, sed operas suas, ministeriumque locat. Quocirca nihil omnino plus a pluribus vendicare potest, ac si minor esset utilitas in pluribus, quam in uno. Omnis autem opinio in hoc consentiat necesse est, sacerdotem, sive pro paucis, sive pro multis celebret, cibum vitæ necessarium expetere suo jure posse. Quem si unus non dederit, nulli facit injuriam, si expecterit a pluribus. Quin injurius es tu, si cogas sacerdotem, ut solum pro te ille hostiam præbeat, nisi tu illi præbeas cibum. Qui quantus, quamque sit homini necessarius, prudentia magis, quam theologia dijudicat. Uno in tempore, & loco non satis erit argenteus nummus, alio forsitan plus nimio erit.

Sane quod de utilitate sacrificii diximus, recte Cajetanus admonuit, hoc ad eos tantum, qui offerant, referendum esse. Nam qui non offerunt, si non æqualem partem accipiant, si pro pluribus, ac si pro uno duntaxat offerretur. Ut si sacerdos sua sponte a nemine amicorum invitatus, pro illis absentibus sacrificet, dico, non tantum valere multis, quantum valeret uni, si pro uno illorum singulariter sacrificaretur. Ad satisfactionem loquor: ad impetrationem namque nulla vis minor in sacrificio est, quod pro multis offertur, quam in eo, quod pro uno solo. Quæ omnino res cunctis orationibus communis est, quibus nihil detrimenti ad impetrandum est, quod pro pluribus effunduntur. At adjutores, auditoresque missarum, si etiam, qui sacerdoti alimepta ministrant, vel quoquo modo sacrificio inserviant, re vera offerunt sacrificium, ideoque pro sua devotione quisque partem capit hostiæ illius. Certe quo causâ adjutrix sacrificii principali causâ conjunctior est, eo magis pro pœna satisfacit: ut sacerdos plus quam diaconus, diaconus plus quam subdiaconus, subdiaconus plus quam acolythus, acolythus plus quam auditor: horum autem utrumque excellitis, qui sacerdoti stipendium vitæ necessarium dederit. Atque hi etiam, quo devotius, ac religiosius suo quisque munere fungentur, eo magis satisfaciunt. Tanta vero devotio, & religio in offerendo sacrificium esse poterit, ut una oblatione tota pœna debita resolvatur. Nec enim si sacrificium infiniti valoris est, idcirco tota semper pœna redimitur. Quoniam infinitum est in genere causæ universalis, quam infinitam licet causæ adjuvantes ad finitos effectus determinare solent, tanto vel majores, vel minores, quanto vis adjuvantium causarum vel major, vel minor est. Id quod in primæ naturæ naturalium causa cernimus, quæ tamen infinitæ virtutis ipsa est, per causas secundas finitos effectus edit tantos, & tales, quantos, & quales causarum adiutricum vis, & natura polcit. Nec sacerdotes sacrificio imponit limites ex merito, & sanctitate, sed ex intentione, & applicatione sua, quo sic, aut illi, pro quo offert, sacrificii virtutem applicat. Sane quemadmodum parvulis baptizatis ministri intentionem Christi sanguis applicatur, utique gradus gratiæ confertur, non quem ad-

ministri sanctitas præstavit, sed quem præscribere voluit Christus (nam quotus gradus ille sit, mortalibus ignotum est): sic his, pro quibus sacrificium offertur, si simul iidem non offerunt, certus gradus pœnæ remittitur, quem nos ignoramus, Christus sua voluntate præstulit. Sed ut adulti eo majorem a baptismo gratiam percipiant, quo religiosius & devotius percipiunt baptismum: ita a sacrificio majorem utilitatem capiet is, qui sacrificium sanctius & ferventius offeret. Parvulis porro ablutio peculiaris ministri vim crucis ad certum gradum gratiæ definit, quem æqualem in omnibus illis esse credimus, quod æqualis in omnibus, dispositio est: adultis vero quoniam non est eadem dispositio, sed alia cuique atque alia, non idem gratiæ gradus, sed alius aliâ conferetur. Quo modo vim sacrificii universalem & infinitum sacerdotis singulare oblatio determinat, vel ad certam & æqualem remissionem pœnæ in his, qui eodem modo se habent ad sacrificium vel etiam ad inæqualem in his, qui cum causæ adjuvantes sunt sacrificii, aliter atque aliter afficiuntur, hoc est bene, melius, optime.

Quod si Christi sanguis non proprie noster esset, quam suus cuiusque proprius est, sine dubio Christi sanguine oblato, tota pœna, quamvis infinita, solveretur. At, sicuti diximus, noster est Christi sanguis eo modo, quo lux solis nostra est, nempe ut causa universalis, cujus vis major minores recipitur pro eo ut subiectum magis, minusque disponitur, pro eoque ut causæ adjuvantes majores, minusve opis ferunt ad effectum. Atque post hæc in refutando argumenta decimo octavum erit verba plura prodigere.

RESPON. AD XI. Undecimum quoque argumentum ridendum magis erat, quam refutandum. Sed ridicula missa: præsertim cum in tanta hominum cecitate, & miseria nihil est, quod rideamus. Prior ergo ejus argumenti particula facillime eliditur. Nulla enim repugantia est, quin convenit maxime, ut qua re Deo gratiam referimus beneficium, eam rem offeramus irato. Eisdem quippe muneribus, bove, ovo, agno veteres patres & gratiam Deo referebant, & illum placare curabant. Quem in modum nos corpus & sanguinem Christi, divino nobis dono concessa munera, Deo & propitiatorie reddimus, & eucharistice. Nam quod potest, sacrificiorum species confundi, si idem eucharisticum, & propitiatorium sit, in eo mirifice illi falluntur. Non enim confunditur triplex animæ vis vegetandi, sentiendi, intelligendi, si in una rationali anima tres excellenter existant. Ex quo intelligitur, si veteris legis multa, eademque varia sacrificia unum novæ legis omnia transierint, ubi contineantur & emineant, non hanc esse specierum permutationem confusam, sed Christiani sacrificii excellentiam perfectam. Deinde in moribus hoc videmus, ut diversa virtutum ac virtutum genera in unam actionem coeant, si huic diversi fines accedant. Idem scilicet actus est fortium & sacrilegium, idem misericordia & religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hostia ad diversos relata fines, & propitiatoria sit, & eucharistica. Deum sane nos in remissione etiam peccati & misericordem & justum agnoscimus, ut & gratis remittat peccata, & pretio remittat tamen. *Justificati, ait (1),*

gratis per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. Et rursus (1): *Empii estis pretio magno.* Donavit autem Christus nobis pretium hoc, gratisque donavit, ut debita nostra solvamus. Quamobrem totum filio, tum patri ingentes gratias agimus: immo, ut aliquando diximus, par pari referimus. Quia vero pretium istud acceptum licet, sed nostrum est tamen; vere hoc exhibitio peccata nostra redimimus, Deumque suis beneficiis placamus. Quam rem Irenæus (2) in hæc verba prosequitur: *Qui nullius est indigens Deus, in se assumit bonas operationes nostras ad hoc ut præstet nobis retributionem bonorum suorum, sicut Dominus ait: Venite benedicti, &c. Ita & verbum dedit populo faciendum obligationem, quamvis non indigeret eis: Ita & nos offerre vult munus ad altare.* Hæc Irenæus. Et Cællinus hujus nominis primus (3) eleganter exclamat: *O misericordiam Dei, qui nostræ viæ esse merita, quæ sua sunt dona: & pro his, quæ liberaliter largitus es, æterna præmia es daturus.* Quæ causa Christo Domino fuit, ut initio statim commens gratias egerit, accipiens panem & vinum, ut distribueret discipulis. Accipiebat ergo ipse, qui dabat, & ideo gratias agebat. Quo modo nos & gratias agimus Deo pro accepto munere, & damus acceptum pro redemptione animarum nostrarum (4). Quæ omnia fere in argumento 2. pro prima conclusione; & in argum. 3. pro 2. conclusione, & in responsione ad 5. argum. explicata sunt. Nam & posterior hujus undecimi argumenti particula in responsione ad 3. satis consultata est. Cur autem Eucharistia sacrificium sit, cætera sacramenta non sint, non est illa causa, quam illi reddunt; sed quia in Eucharistia corpus & sanguis Christi vere manent; in cæteris sacramentis non manent. Unde cum tam pretiosa munera in Eucharistia habeamus, offerre ea Deo & possumus ipse, & debemus. Sine oblatione autem sacrificium non est. In Eucharistia quoque oblatione mystice Christus & incrementum immolatur, ideoque ibi hostia est, in aliis sacramentis non est. Proprie dico: nam per translationem baptismus quandoque hostia dicitur. Absent ergo cæci & indocti Lutherani, quos in uno hoc exemplo patefecimus disciplinatum omnium ignaros esse, Theologos, philosophos, Dialecticos, Grammaticos. Nec enim rem tantummodo, sed sacrificii etiam nomen, ignorant.

C A P U T XII.

Exemplum secundum, ubi Theologia conclusio in questionem vertitur.

Quæstio de visione Animæ Christi.

QUENQUAM in singulis præcedentibus libris Lutherianorum nos malitia coegit, de uno aliquo Theologiæ principio differere, atque adeo questionum, quæ præter naturæ ac disciplinæ ordinem in controversiam veniant, multa exempla ponere; sed capite superiore tam in eo pugnæ genere stylium diligentius exercuimus, & quasi ad spectaculum libere disputatione lusimus. Tamen non ludicrum

hoc, sed verum certamen fuit, quod spectante orbi in Tridentino Concilio certavimus. Ubi Patribus magnum lumen accendimus, tenebras adversariorum dispulimus, Theologi vixi sumus, audaces vero facimus, quam scholæ auctores ceteri. Illi enim jejune solent, nullis ornamentis orationis adhibitis, hæreticorum sensa, rationesque referre: nos autem illa ipsa hæreticorum argumenta ita amplificavimus, auximus, ornavimus, ut & quæ arma inimici habent, acquisse videamur, & quæ non habent, suppositasse. Sed, quod alias sæpe dixi, veritas mendacium superat, miris licet modis instructum & ornatum. Verum ne plus justo volumen excreset, non ad eum morem reliquis copiose exempla persequemur: sed anguste, & contracte disputabimus, atque utriusque partis, argumenta non omnia, sed præcipua breviter perstringemus.

Agendum ergo illa sit nobis secunda quæstio, an Christi anima statim ab initio creationis suæ Deum clare viderit? Sane enim in utraque partem argumenta adeo probabilia, ut neutra ferme stabilita videatur. Bucerus porro negat, Christi animam fuisse a principio perfectam. Erasmus in dubium vocat. Theologi vix ostendant. Qui vero inficiantur, illi hujusmodi argumentis uti possunt.

1. ARG. Primum, in Christo fuit fides: sicut scriptum est (5): *Erit fides cinctorum reatus ejus.* Non ergo mens ejus videbat, Deum, quoniam fides argumentum est non apparentium (6).

2. ARG. Deinde, Christus spem habuit, quem admodum ipse Pauli loquens ait (7): *Spes mea ab uberibus matris meæ:* Quod autem videt quis, quid sperat (8)?

3. ARG. Præterea, timor, ut videre est apud Marcum (9): *timor autem futuri & incerti mali est.* Aristot. 2. Rhetoricæ libro. Non igitur videbat clare Deum, in quo nihil ut futurum, incertumve cognoscitur.

4. ARG. Præterea, crevit gratia non solum apud homines, sed etiam apud Deum (10). Non itaque erat beatus, nec videbat Deum, quia beati crescere in gratia non possunt.

5. ARG. In notitia insuper & visione beata multa rerum cognitarum successu est. At Deus Christi animæ quædam demonstrabat, alia celabat postea demonstraturus, juxta illud (11): *Pater omnia demonstrat filio, quæ ipse facit, & majora his demonstrabit ei opera.* Et rursus (12), *De die illa nemo scit, nec filius.*

6. ARG. Præstantius item & jucundius est gloriam & honorem consequi per opera digno, quam sine ullo omnino merito. Christus ergo animæ suæ felicitatem tanquam virtutis præmium accepit. Quare non est in primo instanti visionem Dei consecutus. Meritum enim præmium antecedit, laborque mercedem. Nec fieri potest ut simul quis & mereatur beatitudinem, & beatus sit, nisi simul sit anima & in via, & in via termino.

Confirmant autem argumentum hoc sacrarum literarum testimonia plurima. Ut illud (13): *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & sanabitur.* (14)

Satis-

(1) 1. Cor. 6. 20.

(2) A. 4. cap. 34.

(3) In 3. ep. ad omnes Galliarum Episcopos.

(4) Idem habet Aug. lib. de eccl. dog. cap. 31.

(5) Isa. 11. 5.

(6) Heb. 11. 1.

(7) Psal. 21. 10.

(8) Rom. 8. 24.

(9) Marc. 13. 34.

(10) Luc. 2. 40.

(11) Joann. 5. 20.

(12) Marc. 13. 32.

(13) Isai. 33. 11.

(14) Psal. 16. 13.

Satiabatur autem, cum apparuerit gloria Dei. Item. (1), Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea iuxta te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Item, cum dixisset (2): Caro mea requiescet in sp̄s: & Non derelinques animam meam in inferno: subiecit Christus ipse: Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo. Non igitur ante mortem adimpleverat eum Deus lætitiâ vultus sui: quæ de re ne ad faciem quidem videbat Deum. Item (3). Dignus est agnus, qui occisus est, accipere dignitatem, & sapientiam; non ergo ante mortem acceperat, sed meritus est eas accipere moriendo. Item (4). Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. En merces, en opus: gloriam ergo animæ commoverit. Nam gloria corporis, tametsi merces fuit operis sui Christo; non tamen fuit simul cum eo. Item (5). Docebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari. Quid autem per consummationem intelligat Paulus, quamquam nomen ipsum præ se fert, in eadem epistola exponit, inquiens (6). Ut non sint nobis consummarentur. Finem ergo suum Christus per passionem adeptus est.

7. ARG. Postremo, non potest esse cum summo gaudio summa tristitia conjuncta: at qui videt Deum, is maxime gaudet: Christus vero maxime tristatus est, juxta illud: Tristis est anima mea, &c. Et iterum: Repleta est malis anima mea. Non ergo Deum videbat: nisi velis duo simul contraria in eodem subiecto existisse, eandemque animam pariter & repleram malis, & repleram lætitiâ cum vultu Dei. Hæc videlicet sunt argumenta potissima, quæ a locis Theologorum contra veram Theologiz conclusionem depromuntur. Nam si quæ sunt alia, vel facilia sunt, & cuique in promptu parata, vel adea, quæ posuimus, omnia referuntur. Sed nihil movere nos debet, ut ab scholæ decreto recedamus.

Omnes autem Theologi designant (7), Christum ab instanti conceptionis Dei essentiam vidisse. Quæ conclusio licet sola Theologorum auctoritate probaretur, satis firma habenda esset, quemadmodum l. b. 8. constituimus: sed his quoque argumentis demonstratur.

Primum ex illo (8): Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre. Quo loco D. Thomas advertit, gloriam animæ Christi ex personali unionis verbi & animæ esse derivatam. Id enim Evangelista non obscure significat, cum voce eadem repetita ait: *Gloriam quasi unigeniti a Patre*. Illam sane animam talem existimemus necesse est, qualem decebat eam esse, quæ esset Deo conjuncta vel maxime; nimirum undecunque perfectam, omnibusque omnino numeris absolutam. Quod qui non sentiat, hic de unionis personali Dei & hominis subtilissime sentiat. Jam si anima Christi unita verbo non fuisset glorificata, fuisset perfectio imperfecta. Magna quippe humanæ menti perfectio deest, si felicitas deest. Ac videre Deum per speculum in ænigmatæ, imperfecti hominis esse, testis est Paulus in hæc verba (9): Cum veneris quod perfectum

est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus: quando autem factus sum vir, evacuavi, quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in ænigmatæ, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, &c. Quia igitur ab utero Christus non sapiebat ut parvulus, sed vir omnino perfectus erat, ab utero quoque Deum facie ad faciem videbat. Id quod Hieronymus prædixit inquiens (10): *Novum creavit Dominus super terram: fœmina circumdabit virum*. Adde, quod cui communicatur esse, ei etiam communicatur propria rei operatio, quæ consequitur esse: Ut cui datur esse ignitum, eidem quoque datur ut calefaciat; & cui daretur esse solis, is sine dubio illuminaret. At propria Dei actio est videre seipsum: hæc enim visio beatus est: ergo cum anima Christi haberet esse divinum, habebat item suo modo divinæ naturæ propriam actionem, atque adeo videbat Deum. Adde etiam, quod major erat unio animæ Christi cum verbo, quam unio beatorum: sed ex hac exiit claritas in intellectu beati, ut Deum videat: ergo multo magis ex illa talis claritas orietur. Id Div. Thomas hæc ratione confirmat. *Quanto receptivum propinquius est cause influenti, tanto abundantius & plenius recipit influentiam ejus*. Sed mens Christi propinquior erat causæ luminis gloriæ, quam omnes angeli beati: plenius ergo, atque perfectius cognoscebat Deum.

Argumentator præterea D. Thomas, gloriam in anima fieri ex eo, quod divinitas sit præsens intellectui, sicut lumen in aere ex præsentia solis. Quia enim *gloria Dei ingradiebatur per viam Orientalem; terra splendebat a maiestate ejus* (11). Cum ergo lux ipsa non solum ingressa fuerit in animam Christi, sed ei fuerit in idem esse personale conjuncta: claritas gloriosa inde secuta est, ut splendor sequitur solem. Præterea, Deus attingitur a natura intellectuali per cognitionem, & amorem: at anima Christi propinquissime attingebat Deum, quia erat Deo propinquissima: ergo ejus propriæ actiones, notitia & amor, non longe, sed proxime Deum attingebant. Mens vero cum est viatrix, peregrinatur a Domino, a longeque repromissiones aspicit; cum autem videt per speciem, præsens est & propinqua, ut ad Corinthios & Hebræos tradit (12) Apostolus. Si ergo anima Christi peregrina, & hospes erat super terram, certe non erat Deo per cognitionem proxima, sed angeli erant Deo proximiores.

Nec me fugit, posse a calumniantibus objici, aliud esse quod res sit præsens animæ secundum esse reale, aliud quod sit præsens secundum esse intelligibile. Anima enim nostra intellectui nostro conjunctissima est, si esse reale consideres. Sed quia conjuncta non est secundum esse intelligibile, videre eam in se, quamdiu mortali corpore circumdatur, non valemus.

At hæc obiectio haberet fortasse locum, si filius Dei animæ rationali perinde ut lapidi aut stipiti fuisset unitus, nec in unionis illa esse intellectualis primo spectatum exquisitumque fuisset. Verum patres Ecclesiæ veteres mentem potissime assumptam

(1) P. al. 44. 8.

(2) Ps. 115. 9.

(3) Apoc. 5. 12.

(4) Is. 62. 11.

(5) Heb. 2. 10.

(6) Heb. 11. 40.

(7) D. Th. 3. p. 9. q. 9. ar. 2. & q. 41. ar. 2.

(8) Joan. 1. 14.

(9) 2. Cor. 13. 10.

(10) Hier. 31. 12.

(11) Gen. 43. 2.

(12) 2. Cor. 5. 6.

Heb. 11.

ptam credere, per mentem animam, per animam vel ipsam carnem. Augustinus in libro de agone Christiano, *Invisibilis*, ait, *Et incommutabilis veritas per spiritum animam, Et per animam corpus accepit*. Et in epist. ad Volusianum: *Ipsa magnitudo*, inquit, *divinae virtutis animam sibi rationalem, Et per eandem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum cooptavit*. Ac Damascenus in 3. lib. *unum esse*, ait, *carni per medium intellectum verbum Dei*. Quam rem Divus Thomas 3. p. quæst. 6. divine, ut omnia, explicavit. Atque hæc causa, si fallor, Evangelistæ fuit, cur non diceret, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed verbum carnem factum esse. Verbum enim prolem mentis aperte significat, & naturam intellectualem præ se fert. Quorum autem Joannes diceret, primum intelligibile, hoc est, verbum extremo illi, id est, carni se junxisse, nisi ut moneat, Sapientiam Dei attigisse quidem a fine usque ad finem fortiter, sed disposuisse tamē omnia suaviter, & carnem sibi propter antiquam univisse? Etenim quod per se intelligibile erat, id cui se prius, quam intellectui mensuræ conjungeret? Nempe ex fine assumptionis liquido apparet, quid Dei verbum in ea conjunctione expetierit. De qua ra quoniam non ita multo post latius dicturus sum, nunc illud satis est, finem hominis Dei notitia consistere. Qui ergo factus est homo, ut homo, ut hominem ad finem suum, id est, clarum Dei cognitionem duceret, is mentem sibi præcipue conjunxit, qua finis prænosceatur, quæritur, possidetur.

Hoc vero illa etiam argumentatio confirmat (1). Filius Dei in hoc natus est, & ad hoc venit in mundum, ut testimonium perhiberet veritati. *Ecce*, ait (2), *ressem populis dedit eum, ducem, ac præceptorem gentibus*. Ut autem testis perfectus sit, illa res in eo prima quæritur, ut hoc probe cognoscat, & teneat, de quo testimonium est laturus. Si dux itidem, & præceptor consummatus quispiam habendus est, scire illum oportet & finem, quo ducat, & veritatem omnino, quam doceat. At Christus testis veritatis erat, a Patre dux, & præceptor constitutus: quocirca necesse erat, ut a Dei verbo mens potissimum, & ratio hominis in ipsa unione perscrutentur. Nec laborare diu opus est, ut invenias, quando Apostoli gloriam quasi unigeniti a Patre viderint, cum Petrus id significantissimis verbis patefaciat (3). *Non in doctas fabulas secuti*, ait, *novam facimus Domini nostri Jesu Christi virtutem, Et præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis*. Accipiens enim a Deo Patre honorem, & gloriam, voce delapsa ad eam hujusmodi a magnifica gloria: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite*: Et hanc vocem nos audivimus de calo allatam, cum essemus in monte sancto cum ipso. Virtutem, & potentiam vocat, qua Verbum caro factum est; præsentiam vero, qua habitavit in nobis: at virtutem, & præsentiam simul, quia filius hominis erat in calo, hoc est, ejus animā videbat Deum; & vivebat tamen in mortali corpore super terram (4). Ita enim prænuñciaverat David in paucissimis verbis: *Beatum faciet cum in terra*. Nam quod beatus aliquis quasi

transiens fuerit in terra, in scripturis sæpe legimus. Sed quod habitaverit in nobis quasi colonus, & quasi viator declinans ad manendum, hæc præsentia potentiae miraculum est. Sane viderunt gloriam animæ in corpore tanquam in speculo, ideo apte dixit, *speculantes*, gloriam autem quasi unigeniti in voce delapsa a magnifica gloria. *Hic est*, &c. Testis ocularis est: *Ipsam audite*: doctor veritatis explorat, ac visus est: *Ipsam audite*: dux est, qui & viam sciat, & terminum sciat: *Ipsam audite*, atque adeo videte, & contrectate: nam habitat in vobis, quamvis gloria ea sit apud me, quam in præsentia cernitis. Sed de primo Joannis testimonio nimum multa. Secundum principale testimonium pro ea conclusione comprobanda illud est (5), *Verbum habitavit in nobis plenum gratiæ Et veritatis*. Unde Divus Thomas bifariam colligit. Sive enim plenitudinem gratiæ in Christi anima ponas, sive plenitudinem veritatis: utrinque conficitur, eam Dei essentiam vidisse. Gratiæ quippe viæ in ordine ad gratiam patriæ imperfecta est, tantumque deficit a plenitudine, quantum a perfectione deficit. Quare si imperfecta gratia in Christo fuit, non fuit, nimirum gratia plenus. Obijcit autem, Beatam Virginem, dum vitam etiam mortalem degeret, plenam gratiæ fuisse, nec vidisse tamen Deum. Verum hunc scrupulum eximit tertia parte, quæstione septima, articulo decimo. Non enim fuit Christus gratia plenus ex parte, sed omni modo, ut articulo primo, & nono ejusdem quæstionis ostenderat. Nempe in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificans, &c. (6). Ex iterum (7); *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Nulla ergo ei gratiæ perfectio, aut penitus deficit. Ita habuit gratiam consummatam, cum qua gloria animæ conjuncta, & colligata est.

Quod autem anima illa habuerit scientiæ, ac veritatis plenitudinem, probat tertia parte, quæstione nona, articulo primo, & secundo, quæstione item decima, articulo quarto. Videlicet non in Christo omnem plenitudinem inhabitasse, quia plenitudo ei scientiæ defuisset. Nam, cum venit quoddam plenum, & perfectum est, evacuat quod ex parte est. Non igitur cognoscebat ex parte animæ Christi Deum, sed plene, atque perfecte. Quocirca non erat in ea fides, sed visio.

Atque hujus argumenti vim, & nervos omnes Cajetanus frangit, cum probabili ratione contendit, legi oportere, *Plenus gratiæ, Et veritatis*, Joannes testimonium perhibet de his. Frangeret sane, si probabilis sententia esset. Verum vulgata editio non reprehensa, græcis, latinisque exemplaribus rejectis, interpretibus sagittatis, sanctis expositioribus exploratis, quid probabile fore putamus? Ecclesia certe melius intellexit verba illa. Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, per parentisim fuisse intersecta: cum ait, *Verbum cum factum est, Et habitavit in nobis*, cujus gloriam vidimus quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ, & veritatis.

Tertium pro illa conclusione testimonium mox in eodem Evangelio sequitur: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, quia gratia, Et veritas per Jesum Christum facta est*. Quam sententia superiori

(1) Jo. 18. 37. (2) Jo. 55. 4. (3) 2. Pet. 1. 16. (4) Memoria scriptum est: Non vidisti me domo & vi-
det. Ad Christum esse referendum ostendit Jo. 6. Evangel. 10. Vid. Capet. in Ps. 8. Hilar. 4. (5) Jo. 1. 14.
(6) Col. 1. 19. (7) Col. 2. 9.

riori connexa, nisi cæci sumus, apertissime offendit, verba ea, *Plenum gratiæ & veritatis*, ad Christum esse referenda. Sed hac re missa, id, quod instat agamus. Acceptit igitur Christus gratiam, & veritatem, ut ex eo gratia in omnes, & veritas emanarent. Habuit itaque maximam, & perfectissimam gratiam, ac veritatem. Quia enim sol lucem habuit, ut inde omnia lumen acciperent, habuit nimirum maximam, & perfectissimam lucem. Quare sicut perfectissima lux omnes lucis effectus edere potest, perfectissimaque iustitia omnes effectus iustitiæ; sic Christi gratia, & veritas omnes habebunt gratiæ, & veritatis effectus. Unde Dionysius ait (1), solem, quia universalis causa generationis est, ad ea omnia sua virtute se extendere, quæ sub generationem cadunt. At effectus præcipuus gratiæ, & veritatis consummata est videre Deum.

Præterea, salus humanæ naturæ finis fuit humanitatis assumptæ. Per hanc enim, tanquam per instrumentum, operatus est Deus salutem in medio terræ. Unde & Christum Apostolus scribit (2) *multos filios in gloriam adduxisse auctorem salutis eorum*. Et alio loco, *Missi Deus filium suum*, inquit, *ut adoptionem filiorum reciperemus*. Instrumenti vero dispositio, & qualitas præcipue quidem pensatur ex fine. Salus autem animæ intellectu sano constat, & voluntate sana. At voluntas per gratiam sanatur, intellectus per veritatem. Perfectam igitur oportuit habuisse & gratiam, & veritatem eum, per quem ceteris omnibus salus futura erat, omnique omnino & gratia, & veritas. Quia principium in unoquoque genere oportet esse perfectum, sicut solem videmus in genere lucidorum, ignem in genere calidorum. A principio ergo Christi voluntas perfecta amabat Deum ex gratia perfecta, & perfecte cognoscebat ex perfecta veritate. Jam felicitas animæ in perfectis Dei & amore, & cognitione sita est. Felix itaque erat ab initio Christi anima, id eoque videbat Deum.

Præterea, illud quod est in potentia, reducitur in actum per id, quod est in actu: oportet enim esse lucidum, per quod illustrantur alia. Cum ergo per Christum gratiam, veritatem, gloriam ceteri essent habituri, ipse profecto simul atque ceteros illum ad finem movere cœpit, & gratiam habuit, & veritatem, & gloriam. Eam vero motionem ab initio nimirum inchoavit. Ea demum, quæ a primis causis moventur in finem, quadam solent temporis successione perfici; at causæ ipsæ moventes a principio statim suam, largiente, providenteque natura, perfectionem habent. Ut ignis cum substantia calorem accepit, aqua paulatim fit calida. Cælestia quæque corpora mox omnino suas virtutes accipere, quibus in tempore res terrestres, inferioresque perficerent, Deus ergo, qui per Christi humanitatem & gratiam, & gloriam erat omnibus communicaturus, eas licet res cæteris in tempore largiatur, at Christi animæ ab initio statim contulit. Nam cur non corpori gloriam ab initio daret, causæ sunt in promptu expeditæ.

Quartum pro illa conclusione testimonium & verisignio subditur: *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Ubi in ho-

mine piscatore videre licet & terræ contextum admirabilem, & compositionem disciplinæ incredibilem. Quod ut perspicuas lector, quæso, diligenter attende. Nullum porro fidei negotium tute transigitur, si omnes testes auriti sint, oculos nullo. Quin, ut Augustinus ait, auritis credimus, quæ audierunt a fide ignis, qui oculis suis rem se vidisse testificarentur. Cum ergo Moyses, & Joannes Baptista primus, & postremus e leg. antiquæ, atque adeo Prophetæ omnes, & nova item æge Apostoli Christi testes fuerint ex auditu universi, oportuit, unum esse pro omnibus, qui ex visu testimonium daret. Testis autem ejusmodi, qui nos pro mille dico esset, sed pro mille millibus esse non poterat, nisi & justus esset, ne scilicet velle fallere, & sapiens etiam, ne ipse utique falleretur. Quocirca necesse fuit plenum fuisse gratia, & veritate, ne quicquam in optimo, & abiplurissimo teste desideraremus. Etenim quia gratia plenus iustissimus erat, quia plenus veritate, veracissimus.

Quia igitur plenitudo testificationis, & absoluta omnino perfectio ex visu est, ideoque ex audito testis plenus veritate non est, cum scriptura de Joanne dixisset: *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de luce: de Christo vero, Erat lux vera*, &c. & de Moyse, *Lex per Moysen data est: illa etiam illico neguit: De plenitudine ejus omnes, Moyses, Joannes, Prophetæ, Apostoli, prorsusque testes in universum omnes accepimus*. Quia & lux erat, & plenus gratia, & veritate erat, & gratia, & veritas per eam facta erat, & denique testis ex visu erat. Deum quippe nemo vidit unquam, nec Moyses, nec Joannes, nec Prophetæ, nec Apostoli, nec Evangelistæ: *unigenitus, qui in sinu Patris, qui vidit arcana, ipse enarravit*. Ne vero hoc ad divinitatem Filii, non etiam ad humanitatem referatur, tum ratio prohibet, tum auctoritas. Ratio illa est, quod Christus testis veritatis erat a Patre destinatus, non solum quia Deus, sed quia homo. Quare ex utraque natura opus erat testimonium esse perfectum. Auctoritas ejusdem Christi est, quia hanc rem postea manifestus exposuit, inquit: *Amen, amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur*, &c. Et protinus: *Nemo ascendit in celum, nisi qui descendit de celo, Filius hominis, qui est in celo*. Quo loco vere Cajetanus, & diligenter advertit, verbum, *Ascendit*; non præsentis, sed præteriti temporis esse: quæ res ex Græco exemplari patet. Quod enim Joannes apte dixerat, *Deum nemo vidit unquam*, id nunc aliis verbis Christus ait, *Nemo ascendit in celum*. Tunc enim homo secundum animam in celo esse dicitur, quem videt Deum. Quo sensu Litroni dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso*. Et angeli in custodiam hominum definiti, quia semper vident faciem Patris, qui in cælis est (3), semper quoque in cælis esse dicuntur, quamvis in terra sæpe sint. Ante Christum ergo sicut nemo viderat Deum, ita nemo in celum ascenderat. Ut autem quasi manu tangeres, sermonem de Christo secundum naturam humanam fieri, apposite subjunctum est: *Filius hominis, qui est in celo*. In quam sententiam Patri ipse postea locutus est (4). *Volo Patrem, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedi*.

dedisti mihi. Nec Baptista hanc Christi in testificando perfectionem tacuit, imo in hac quoque re suum a Christi testimonio excelli professus est, inquiens (1): Quod vidit, & audivit, hoc testatur.

Nec vero inciusus sum, veteres Theologos hæc fere loca ad Christi divinitatem retulisse, secundum quam Christus & videbat Deum, & ubique erat. Sed ea ætate bellum erat illis cum Arianis, & Eno-
mianis acerrimum, ob idque omnibus testimoniis, quibus poterant, Christi Deitatem asserere, præsertim cum res erat in promptu, & facillima, quemadmodum fere in præscriptis locis. Nam illud, *Nemo ascendit in celum, nisi filius hominis, qui est in celo*, quo pacto vere, ac proprio in divinitatem quadrare possit, non satis intelligi. Non enim filius hominis, quia Deus erat, tunc in celum ascendit, sed quia homo. Quomodo autem in celum ascendisset, nisi secundum animam, vix explicari queat. Cogor itaque cum Cajetano hunc Evangelii locum ad asserendam animæ Christi gloriam argere.

Quintum testimonium, quo D. Thomas utitur, extat ejusdem Evangelii capite octavo. *Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum, quia scio unde veni, & quo vado.* Et posterius. *Si dixerit, quia nescio Deum, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, & sermonem ejus seruo.* Quod enim sermo sit de scientia, ut a fide distinguitur, illa verba videntur ostendere: *Ero similis vobis, mendax.* Judæi quippe fidem habebant eo tempore, quamvis cum Christo certarent. Quod autem secundum humanitatem loqueretur, illud probat, *Scio eum, & sermonem ejus seruo.*

Hoc vero Divi Thomæ argumentum video refutari posse. Quoniam est quædam scientia sanctorum, quæ cum charitate conjuncta est, quamvis evidentiam non habet. *In hoc scimus*, ait (2) *quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non servat, mendax est.* De hac scientia si quis contendat Christum Joannis octavo cap. sermonem facere, vix refelli poterit. Quin dicit fortasse quispiam, hæc Divi Thomæ argumenta probare id quidem quod deceat; non id tamen, quod oporteat. Ita congruentia illa esse, cogentia non item. Sed nos primum non id agimus, omnia Divi Thomæ argumenta, ea etiam, quæ ad certam Theologiæ conclusionem probandam afferuntur, certa esse & necessaria. Nimirum enim in veteribus quoque Theologis, in summis Ecclesiæ pontificibus, in conciliis tandem quædam argumenta invenias, quæ suadeant quidem, non cogant; at certis aliis exploratisque permixta, non modo totam disputationis corpus exornent, verum etiam confirment. Probabilia igitur argumenta necessariis adjuncta, tantum absint ut reprehendenda sint, ut sint etiam commendanda. Quamquam isti equidem argumentis utor; dum adsunt; cum absunt, non requiro. Illud hujus generis videtur esse (3). *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi.* Illos autem in Christo non fuisse omnes, si scientia ei beatorum defuisset. Simile est hoc, Christum fuisse caput non solum hominum, sed etiam angelorum. Eph. 1. Colof. 2. Incongruens vero esse, ut membra

capiti scientia & claritate antecellerent. In hac denique probabilissimum genere forsitan & illud est (4): *Quod si ministratio mortis fuit in gloria: ita ut non possent intedere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, quæ evanescat, &c.* Et posterius: *Nam nec glorificatum est, quod clarum in hac parte propter excellentem gloriam. Si quidem quod evanescat, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est, &c.* usque ad illud, *Nos autem revelata facie &c.* Non ergo decebat, ut primas novi testamenti administer spiritus atque animæ gloria careret, ex qua non solum facies, sed totum corpus glorificaretur ex integro, Matth. 17. Vide Orig. hom. 22. in Exod. Hæc igitur dicta in primis sint.

Deinde (quæ res certe est animadversione dignissima) non mihi illi probari possunt, qui ea in Theologia argumenta confundunt, quæ id, quod decet, ostendunt: quasi non interdum idem etiam oporteat, quasi indecora omnia paria sint, & non sint quædam, a quibus & ratio, & Theologia omnis abhorreat.

Sane argumenta, quæ confirmant esse quicquam in religione nostra congruens & decens, ea omnino bipartita sunt. Quædam enim sunt ejusmodi, ut etiam si non extitisset ea res, quæ probanda sumitur, nihil tamen inconsistentium emergeret: ut cum Theologi ostendunt, decessisse, ut Deus ad reparandum humanum genus carnem sumeret; atque ex divinis personis filius, is esset, decessisse, cæteraque id genus plurima. Quæ decentia fuisse vel maxime Theologus probat quidem; sed quando alia Deus remedia peccato nostro parasset, quæ innumera sine dubio potuit, nullam rationis incommodum, nihil Deo indecorum haberetur. Talia vero argumenta nil profecto in Theologia demonstrant, sed solum explicant, id quod fide credimus, congruentissimum Deo, nobisque fuisse. Altera argumenta sunt, quæ ita monstrant quicquam consentaneum esse, ut nisi res sic habeat, aliquid semper emerget, quod nullo modo aut divinæ naturæ, aut rationi humane consentiens videatur. Ut Divam Virginitatem extitisse post partum, scriptura sacra in sensu literali nusquam forsitan edocuit. Ita tradit aperte, in conceptu & partu Virginitatem extitisse. Sed quoniam indecens Virgini erat, ut integritatem tam singulari & miraculo, & mysterio conservatam ipsa postea vplens, ut dicitur, & prædens labefaceret, & quæ præter naturæ ordinem corrupta permanserat, eadem se exponeret corruptiori; adeo fidelium animis inhaerit perpetuæ hujus virginitatis firma sententia, ut etiam si nulla fuisset apostolica traditio, ea tamen ratio esset idonea ad faciendam fidem iis, qui non ad contentiorem informati, sed ad disciplinam sunt vel mediocriter instituti. Nec aliter ego puto, in præsentii quæstione philosophandum. Cum enim offendimus non decere, ut verbum Dei animam intellectualem imperfectam, scientiaque, ac sapientia vacuum assumeret, causam nos obtinuisse arbitramur. Quia res contraria scilicet adeo indigna verbi sapientia & providentia est, ut ne verosimilis fiat quidem, si de unione personali Verbi, & animæ recte sentimus. Consentiamus igitur, cæteris

(1) Joan. 3. 32. Affirmat Hier. Christum juxta suscepti corporis dispensationem a Patre audire quid loquutus: eo juxta humanam naturam & vidit, & audivit, &c. in 1. 3. 4. 50. (2) 1. Joan. 2. 3. (3) Colof. 1. 3.

(4) 2. Cor. 3. 7.

teris Ecclesie sanctis gratiam per partes distributam, nempe secundum mensuram donationis Christi (1), at Christo ipsi non fuisse datum spiritum ad mensuram. Tantam enim gratiam dari congruebat, quantam anima capere illa posset: tantam, quantum in rebus esse ipsa gratiæ natura pateretur. Quod vero de spiritu gratiæ dicimus, id ut de spiritu sapientiæ, scientiæ, intellectusque dicatur, subest omnino causa eadem. Tanto enim melior omnibus est angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit (2). Itaque unctus est a Deo oleo exultationis præ participibus suis. Non ergo solum habuit partem cum angelis felicitatem, sed multo etiam maiorem. Quocirca ut fovebatur, ita quoque videbat Deum. Quod qui negant, ii non ab schola modo, verum a Theologiæ veteris institutione desciscunt.

Ambrosius (3); *Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humana, suscepit sensum hominis, &c.* Perfectum ergo animam assumpsit Verbum, non imperfectum. Et lib. 7. epist. 47. ad Icenæum: *Accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humane: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, ut esset perfectus in utraque forma, unde & David dicit, Speciosus forma, &c.*

Augustinus in lib. de Trin. *Max ut Verbum venit in uterum, factum est perfectus homo.* Et super Exod. *Non habuit omnino Christus juxta animæ meritum, quo posset proficere.* Et illum vers. Pl. 64. *Beatus, quem elegisti, & assumpsisti, de unita humanitate interpretatur.*

Remigius in illud, *Et ecce aperti sunt ei celi: Sed numquid tunc primo, aperti sunt ei celi, etiam secundum humanam naturam? Fides enim Ecclesia tenet, quod non minus aperti sunt ei celi ante, quam post.* Græcus, quem refert sæpissime Div. Thomas in catena, quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno, *Dicitur, ait, secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio fuerit perfecta, sed ex eo, quod paulatim manifestabatur.*

Damasceus (4), *Qui proficere dicunt Christum gratia, non venerantur unionem, quæ est secundum hypostasim.*

Theophylactus: *Divina erant, quæ dicebantur & agebantur a puero, non quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti viri. Evangelista vero interpretatur, quod sit proficere illum sapientiæ. Subdit enim, & statura. Perfectum enim ætatis, sapientiæ dicit profectum.*

Hieronymus in Esa. 7. ca. (5) *Licet multa post secula de eo Evangelista testetur; Puer autem proficiebat, &c. & hoc dicatur, ut veritas humani corporis approbaretur; tamen adhuc pannis involutus habebit hominis malique iudicium, ut per hæc verba noscamus, infantiam humani corporis divine non præjudicasse sapientiæ. Et in Hier. 31. c. (6): Juxta incrementum ætatis proficere videbitur sapientiæ, sed perfectus vir in utero semineo continebitur.*

Leo (7): *Deitas assumptam naturam beatificans, & glorificata in glorificante permaneat. Loquebatur*

autem de incarnatione. Et alio item loco Cyrillum citat in hæc verba. *Assumpsit verbum humanitatis naturam in sua ratione perfectam.* Et Cyrillus ipse in Joan. lib. 1. cap. 17. *Vidimus, inquit, gloriam Christi adeo sublimiorem creaturarum gloria, ut magnis quisque compos nulli alii, quam unigenito Desilio illam convenire fateretur. Plenus enim erat veritate, & gratia. Non enim mensura sibi datur, ut coteris, sed ut imperfecto perfecta inest. Sed si plena est, inquit, gloria ejus gratia & veritatis, quomodo sapientiæ & gratiæ proficisse apud Lucam scribitur? aut quid accedere potest ad plenum? Illorum potius de Jesu opinio, quam illius perfecta crescebat gratia, ut magis in dies cognoscentes, magis illum procedere, ac gratia crescere arbitrentur: Vide etiam cap. 20. in illud, De plenitudine ejus omnes accepimus.*

Multa sunt ejusmodi veterum testimonia, quæ nos gratia brevitatis omittimus, cum hæc etiam, quæ recitavimus, sine ulla aut expositione aut argumentatione præstrinxerimus. Nunc argumenta contrariæ partis breviter quoque referemus. Non enim hoc loco volumus, nisi per quasdam summas & signa data radiiores admonere, ut in similibus questionibus, quæ non sunt Theologorum usu contritæ, se diligentius exercent. Invenient quippe semper, si quesierint. Atque in præsentī etiam questione non dubito eum longe plura inventurum, cui & uberior lectio, & major eruditio fuerit.

RESPON. AD 1. Primum autem argumentum nihil difficile est, si intelligamus, iustitiam ibi & fidem pro iustis & fidelibus usurpari, cujus rei non modo Hieronymus auctor est (8), sed LXX. etiam Interpretes. Vide Div. Thom. 3. p. q. 7. art. 3.

RESPON. AD 2. Ad secundum facilius adhuc responsio est. Dicitur enim Deus spes Christi, quia in Deo erat fiducia ejus, non in homine. Item quia multa etiam a Deo sperabat, quamvis non speraret gloriam animæ, quam jam habebat. D. Thom. 3. p. q. 7. a. 4.

RESPON. AD 3. Ad tertium vide S. Thomam 3. par. quest. 15. a. 7.

RESPON. AD 4. Ad quartum vide S. Thomam 3. p. quest. 7. artic. 12. Ubi etiam respondet illi Evangelii testimonio. Ac nos etiam paulo ante veteres referebamus non paucos, qui nullo modo admitterent, aut gratiam, aut sapientiam Christi potuisse in seipsum aliquando proficere; adeo plenus ab initio & gratia & sapientiæ fuit. Sed qui in hominum estimatione crescit, tamen idem ipse omnino perseveret, eum dicit Scriptura crescere (9). *Proficiebat David valens & crescens.* Item (10), *Crevit Josaphat, & magnificatus est usque in sublime.* Item (11), *Illum oportet crescere, me autem minui.* Quia vero sæpe quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum, ne existimares ostentationem esse præstigiolam & pharisaicam, Talis, inquit, erat Deo intus, qualem se homini exhibebat foris, nec hominibus probabatur solum, sed etiam Deo. Voluit enim Evangelista illud forsitan commemorare, quod de Samuele scriptum est (12): *Puer autem*

So-

(1) Ephef. 4. 7. Joan. 1. 17. (2) Hebr. 1. 4. (3) De incarnat. Dom. Sac. 6. 7. (4) Lib. 3. (5) In illud; Ut sciat reprobare malum, &c. (6) In illud, Novum crevit Domitius, &c. (7) Epist. ad Leonem Aug. 65. (8) In comment. sup. Esai. (9) 1. Paral. 11. 9. (10) 2. Paral. 17. 12. (11) Joan. 3. 30. (12) 1. Reg. 3. 16.

Simeon proficiebat, atque crescebat & placebat tam Deo, quam hominibus. At D. Thomas docet (1), Christum crevisse in effectibus & operibus gratiæ & sapientiæ: quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod autem in effectu crescit, hoc crescere quandoque dicitur. Ut ibi (2), *Verbum Dei crescebat, & rursum, Fortiter crescebat Verbum Dei.*

RESP. AD 5. In quinto argumento duo testimonia referuntur, quibus Ariani Filius sapientiam, atque adeo divinitatem impugnare sunt soliti. Quæ causa quibosdam Patribus fuit, ut ex de Filio juxta humanam naturam interpretando, satis se putarint adversariis respondisse. Ac re vera in ea pugna, quam cum Ario gerebamus, sat illud erat, ut in hac parte istius ejus conatusque omnes eluderentur. Sed nobis opus est universos errores evincere, & Christi etiam animam ab omni ignoratione vendicare, quæ de ejus dignitate quicquam detrahere videatur. Ambrosius porro libro quinto de fide cap. 8. non audeat asserere, tametsi cum Ario disputabat; Christum secundum humanitatem aut in sapientia profecisse, aut quicquam penitus ignorasse, si hæc vocabula proprie capiamus. Contrariam vero sententiam nonnullos ait tenuisse; sed *qui fuerint, inquit, intimidiores, quam ego sum.* Divus sane Thomas non dubitat vel ejuldem Ambrosii auctoritate confirmare, Christum non secundum scientiam aut beatam aut insulam, sed secundum aliam acquiritam seu experimentalem sapientiam aliquando ignorasse, quod postea didicerit. Didicit enim ex iis, quæ passus est. Itaque si de scientia hac experimentalis sermo sit, Pater demonstrabat Filio ea, quæ faciebat per illum mirabilia; majora tempore futuro demonstraturus, quoniam & majora facturus. Secundum hanc scientiam item diem judicii nescivit, antequam esset: nam tunc experietur, cum judicium fiet. Probabiliter dicta sint hæc, non negamus; verum nihil necesse est in has nos angustias conjicere, quippe cum sit alia horum locorum intelligentia sanior. Ac de priore quidem testimonio sic sentio. Reprehensus fuerat a Judæis Christus, & quod sabbatum solveret, & quod se æqualem faceret Deo. Respondet ergo simul utrique calumniæ in hæc verba: *Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Ubi primum sic potentæ æqualitatem agnoscit, ut nihil sibi arrogare videatur. Agnoscit enim Patris etiam auctoritatem, cui accepta refert quæcunque facit. *Non potest, ait, Filius a se facere quicquam.* Deinde ita arguentes redarguit: Cur me, o Judæi, reprehenditis? Eadem certe ratione & Patrem meum reprehenditis. Quoniam non ex meo capite, ut dicitur, quæ facio, ea ego confingo; nec affectu & libidine opera edo, sed a Patre accepi id, quod facio. *Non potest, &c.* Non autem somnio accipio, aut opinione aliqua commentitia, sed visa certissimo atque clarissimo cerno & comprehendo operantem Patrem, & quæcunque ille facit, hæc ipsa eadem ego non clausis oculis, sed videns similiter facio. Si ergo me carpit, quasi opera illicita faciam in sabbato; facio autem eadem, quæ Pater meus, eodemque modo fa-

cio: coarguite, si ita lubet, Deum ipsum, quem ego operum omnium meorum auctorem & principium habeo. Ut autem probet se videre Patrem facientem opera, subdit: *Pater enim diligit Filium:* Ideoque nihil illum celat, sed in conspectu ejus, ipseque adeo cernente omnia facit. Nec solum quæ antehac fecit, et coram Filio fecit, sed & majora, quæ facturus est, in conspectu Filii, Filioque proinde spectante, simulque faciente faciet. Quibus verbis non negat Filium intelligere res prius omnino, quam fiant, sed humano more loquitur, & se nostris sermonibus accommodat. Tunc enim res ostendere dicimur, cum ita præsentem sunt, ut non ad intellectum, sed quasi digito ad sensum demonstramus. Quæ est nobis rei certitudo maxima. Nec obstat, quod verbo futuri utitur, *Demonstrabit, in his, quæ æterno Deo præsentia sunt.* Sic enim solet scriptura nobis, nostroque tempore res æternas attemperare. Pater siquidem Verbum & genuit, & gignit, & semper gignet. Quoniam qui subjungit, *Ut eos miremini, is de demonstratione quadam futura videtur loqui, quæ cæteris etiam pateat.* Quare ex hoc loco nihil contra gloriam animæ Christi haberi potest.

Posterius quoque testimonium nihil contra nos facit. Primum, quia Hieronymus (3), Ambrosiusque (4) negant, illa verba, *Neque filius, nisi in paucis quibosdam Græcis exemplaribus haberi.* Quia Ambrosius contendit, ea ab hæreticis esse interposita. Eadem quippe lectio Marthæ, & Marci erat. Marthæ vero Evangelium Ariani corruperant, eisdem quoque verbis adjectis, quæ modo nec Latina nec Græci exemplaria habent. Deinde etiam illa fuisse ab Evangelistis scriptum, in eo sensu Filium nescire dicitur, quia scire se dissimulat, nec vult aliis revelare. Pater siquidem scit, quia Filio manifestat: Filius nescit, quia occultat, nec alios scire facit. Quod autem verbum, *Scire, in hunc modum aliquando accipitur, & usu vulgi contrito liquet, & Ambrosius probat ex illo: (5): Descendam & videbo, utrum clamorem aperire compleverint: an non est ita, ut sciam.* Simile est illud (6): *Deus de celo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, &c.* Et ubi nos habemus: *Tenete vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, an diligatis eum, editio LXX. habebat, Ut sciat, an diligatis eum.* Sed de hac re vide Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, ac Patres cæteros. In his enim, quæ per vulgata sunt, longus ego esse, nec debeo, nec volo.

RESPON. AD 6. Ad sextum responder egerit D. Thom. 3. p. q. 19. art. 2. vide illum. Primum vero testimonium, quo illa ratio confirmata est, verbi proxime antecedentia explicant. *Si posuerit, ait, pro peccato animam suam, videbit semen longævum, &c. & statim: Pro eo quod laboravit anima ejus videbit, & saturabitur.* Secundum testimonium D. Thomas sic interpretatur, ut dicat Christum meruisse manifestationem unctionis quidem, juxta illud, *Propter quod Deus exaltabit illum, &c.* sed unctionem ipsam non meruisse: In scriptura autem tunc rem ali-

quam

(1) 3. p. q. 19. art. 7. (2) Act. 6. 7. & 19. 20. (3) Ep. Mass. m. (4) Amb. l. 3. de Ad. c. 8. (5) Gen. 18. 21. (6) Psalm. 32. 3. Qui dissimulat, is exhibet se ad modum æscentis. Sic Marcus 12. Cum vidisset, inquit, a longe ficum habentem filia, venit, si quid forte inveniret in ea. Sicut ergo ille qui præstat speciem æscentis, & aliquod prudentem simulat, dicitur fingere, fingit enim se longius ire: sic qui gerit speciem, & factum æscentis, dissimulatque aliquid se scire, cum nescire Scriptura dicit,

quam fieri aliquando dici, cum innoscit. *Data est tibi omnis potestas*, &c. quia ergo Christus dilexit iustitiam; &c. ideo exaltavit eum Deus in regem demonum, hominum, & angelorum; ungenitus enim est regem constituit.

Respondet item, idque melius, hanc sensum esse; ut virga directionis esset virga regni tui, ut diligeres iustitiam, &c. propterea, id est, ut hæc egregie faceres, unxit te Deus oleo, &c. Illud est simile: *Homo videt, flet, discurrit, propterea intellectum habet, & animam rationalem*. Non enim necesse est, ea quæ antecedunt, causam esse eorum, quæ sequuntur. Ut ibi: *Propterea & sapientia Dei dimitis*, &c. Luc. 11. Nec si diceretur exopse; *Unxit te Deus oleo letitiæ, quoniam dilexisti iustitiam*, &c. quicquam contra nos faceret. Nam more scripturæ fit, ut interdum effectus loco causæ ponatur. Ut ibi (1): *Ego clamavi, quoniam exaudivisti me Deus*.

Tertio demum respondere possumus, actiones Christi non fuisse meritorias causas unctionis, sed quasi materiales, & dispositivas. Docet enim D. Thomas tertia parte, questione trigesimaquarta, articulo tertio, sanctificatum fuisse Christum per proprium actum. Quemadmodum ergo vere dicimus, materiam ligni fuisse calore dispositam, propterea fuisse ignitam. Hominem fuisse contritum, propterea ei gratiam justificationis esse donatam; sic dicere Propheta potuit, Christum optimos actus in primo instanti habuisse, propterea fuisse oleo Spiritus sancti perunctum. Nec opus est, ut vox illa, *Propterea*, causam efficientem, aut meritoriam denoter, sed satis erit, si sit causa, quæ disponat subiectum, quasi materialiter.

De tertio vero testimonio sic habeto. Divus Thomas existimat, in eo Psalmo de resurrectionis æterna vita agi non solum in Christo, sed membris. Nam illa omnium capitis, & membrorum resurrectio, vitæque plena deliciis fructus passionis Christi fuit. Qui, ut Paulus ait, *conresuscitavit nos, & confedere fecit in celestibus*, tunc scilicet, cum ipse excitatus, sedet a dextris Dei. Si ergo Christus in hoc loco non in persona sua modo, sed in membrorum persona loquitur, nihil est difficile intellectu. Quod si Saulo dicebat (2); *Cur me persequeris?* quia membra ipsius Paulus insectabatur; dicere quoque potuit Patri (3); *Adimplebis me letitia cum vultu tuo*. Quoniam gloria nostra gloria Christi est, non minus, quam ignominia, laborque nollet Christi omnino est. Mox etiam non videro equidem, cur non propria de Christo ipso accipiamus; quod post resurrectionem adimpletus letitia fuerit cum vultu Dei. Ante enim & corpus vacuum erat ea voluptate, quæ a visione Dei in corpus emanat, & anima non undique plena erat letitia: quin appetitus sensitivus totus tristitia, angorique patebat. Post passionem ergo implevit cum letitia Deus cum vultu suo. Quoniam etiam prius Dei vultum clare, pleneque videbat, non tamen affectus, appetitusque omnis plene, perfecteque gaudebat. Qua de re in refutatione postremi argumenti nonnihil adjiciemus, quod sit animadversione dignissimum.

Quartum insuper testimonium facilem intelligentiam habet: nam & scriptum a poeta est, Priami faciem dignam fuisse imperio. In quinto autem mercedem Christi Isaias vocat fidelium populum. *Postula a me*, inquit, *& dabo tibi gentes hereditatem tuam*. Unde e vestigio subdit: *Et vocabunt eos populus sanctus, redempti a Domino*. Iustinus vero martyr in dialogo cum Tryphone aliter legit, & interpretatur hunc locum. *En tibi*, inquit, *servitor adest, qui mercedem suam reddis, opusque suum ante se*. Vere enim Christus id quod meruit, hoc est, mercedem operis sui nobis reddidit. At Hieronymus plane interpretatur, hoc ideo dici, quia Salvator ipse iudex sit omnium, ut reddat unicuique secundam opera sua, iustis præmia, peccatoribus æterna supplicia.

De sexto testimonio denique nil aliud in præsentia dico, nisi gloriam Christi ante passionem nondum fuisse consummatam: sed quidquid ei propter nos, & propter nostram salutem ad absolutam hominis glorificationem desuit; hoc non dubium est per passionem suam Christum meruisse. Sane vero non eodem modo omnia ædificia consummantur: quibusdam enim vel parietes desunt, aliis non deest nisi tectum. Nos itaque consummuramur accepta non solum gloria corporis, verum etiam animæ, quoniam utrinque partis gloria deerat, at Christo non nisi alterius duntaxat: quare per illius adiunctionem consummatus est.

RESPON. AD 7. Ad postremum argumentum D. Thomas respondet de passionibus animæ articulo decimo ad nonum, contraria non posse esse in eodem per se quidem, sed bene per accidens; Ut cum quis in navi deambulans fertur in contrarium ejus, ad quod navis movetur. Ita, inquit, in *superiori ratione animæ Christi erat gaudium per se, quia per actum proprium: dolor autem per accidens, quia per corporis passionem*. Deinde respondit, quod, gaudium illud, & dolor non erant contraria, quia non erant de eodem. Verum responsum illud prius refelli potest. Quoniam locales motus si in eodem contrarii aliquando sunt, nihil mirum est, quippe cum tota fere eorum substantia, & ratio externis quidam respectus sit. Ita Pater & Filius relationes contrarias per se ferunt, & in ordine ad diversos terminos esse in eodem vere possunt. At in formis, & qualitatibus absolutis id fieri nequit, ut si per se, si per accidens duo contraria in eodem subiecto sint. Pugnare enim cum natura rerum, ut aqua simul calida & frigida sit, præsertim in summo: nec si quis contendat alterum esse per se, alterum per antiperistasisin. Gaudium vero & tristitia qualitates sunt absolute. Sed & posterius responsum quispiam coarguet, quoniam Christus videns rationes in Dei essentia divinas, de sua morte lætabatur, quam cernebat Dei & rationi & voluntati conformem. Tristabatur autem de eadem, qui erat malum naturæ contrarium. Quare objectum materiale gaudii atque tristitiæ idem erat. Ut gaudium porro tristitiæ contrarium sit, sat est utrumque in materiali objecto convenire. Nam formalis gaudii tristitiæque ratio discrepat semper, si de eadem re, si de alia atque alia tristemur & gaudeamus. Non ergo negare possumus, si in Christi voluntate gaudium summum summæque

ari-

tristitia de morte sua fuit, quin duo simul in eodem fuerint contraria. Atque hæ animi affectiones se vicissim expellunt, tamen non res eadem objecta est. Nimirum enim, cum pellere tristitiam volumus, aliis non modo rationibus, sed rebus etiam gaudere curamus. Quod argumentum est, eas affectiones esse contrarias.

Cæterum difficultas hæc tribus modis videtur expediti. Primum enim dicit fortasse quispiam, in appetitu intellectuali Christi, quæ voluntas proprie vocatur, nullam penitus tristitiam existisse. Quoniam illa animæ portio Deo fruebatur plenissime. Quomodo autem a superiore potentia non derivabatur gaudium ad inferiores, ut salutis nostræ mysterium in Christi passione transigeretur; sic ab inferiore potentia non perveniebat ad superiorem dolor (1). Non fuit itaque in Christi voluntate tristitia, sed in appetitu sensitivo fuit, qui proprie tristitiæ subjectum est. Quam sententiam visus est Dominus significare, cum ait (2), *Tristis est anima mea*. Appetitus enim animalis, quia animalis est, non est intellectualis, sed sensitivus. Cui etiam sententiæ favet D. Thomas 3. p. quæst. 15. art. 4. & 6. & quæst. 46. art. 7. & 8. Nam Scoti argumenta abinde refutat Cajetanus (3). Quod si verum est, jam contraria non sunt in eodem subjecto proximo; sed gaudium in voluntate, tristitia in appetitu sensitivo. Ideoque proprie ne contraria quidem sunt. D. Thomas 3. p. q. 18. art. 6. in corp. & q. 46. art. 8. ad 1.

Hæc vero responsioni illud obijcit, quod Dominus habuit in voluntate actum, quo mortem vere coluit: at tristitia est de his, quæ nobis nolentibus accidunt, ut Augustinus ait. Prior propositio, quoniam eam Cajetanus negat, probatur. Primo ex Div. Thoma 3. p. quæst. 18. art. 6. ubi dicit, quod voluntas naturalis & voluntas sensualitatis aliud voluit in Christo, quam divina voluntas. Et art. 5. refert Augustinum contra Maximinum in hæc verba: *In hoc, quod Christus ait, Non quod volo, sed quod in, aliud se ostendit voluisse, quam Pater: quod nisi humano corde non posset*. Ac revera ex illo Evangelii testimonio non solum sancti veteres, sed synodus sexta sub Agethone collegit, & duas voluntates in Christo, & duas voluntatum operationes. Sane qui ait, *Non sicut ego volo*, is actum voluntatis aperte significat. Verum Cajetanus elaboratur dicens, appetitum sensitivum vocari interdum voluntatem: De qua Ambrosium hunc Evangelii locum explicare, Divus ipse Thomas interpretatur q. p. q. 18. art. 2. Quin D. Thomas quæstionis decimæ octavæ tertiz partis articuli quinti argumentum tertium non poterat resellere, si admisisset, Christi voluntatem aliquid velle, quod non haberet, *Beatus enim est*, ut Augustinus docet, *qui habet quacunq; vult*. In reliquis certe beatis probabilissime Cajetanus ejusmodi nolitones negat, quoniam in illo statu otioz sunt. Cum ergo Christus secundum intellectum & voluntatem perfecte fuerit beatus, non videtur ejusmodi nolitones habuisse.

Possamus deinde postremum hoc argumentum eludere, etiam si dicimus id quod revera probabile

est, in voluntate Christi intellectuali, quæ proprie voluntas est, non tristitiam modo, sed summam maximamque fuisse. Quia enim in hostia pro peccato cordis contritio voluntatisque tristitia potissime desideratur: (4) *sacrificium* quippe Deo *spiritus contribulatus*, &c. & tristitia spiritalis hæc contraria est peccato medicina, quod sedem suam præcipue in voluntate habet: consentaneum profecto erat, ut Filius Dei hostiam se pro peccato exhibiturus, non solum corporis & animæ sensitivæ dolores, sed angores quoque spiritus, & voluntatis tristitiam susceperet, quo pro culpis nostris omnibus hostia illa Deo acceptissima omnibus omnino modis contereretur. Sic *vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit* (5). Sic non modo *vulneratus est propter iniquitates nostras*, sed *attritus est propter scelera nostra*. Sic *disciplina pacis nostræ super eum, & livore atque dolore ejus sanati sumus*. Sic *Dominus eum voluit infirmitate contere*, qui posuit pro peccato animam suam.

Augustinus Insuper 14. de civ. lib. (6) asserit, Christum eos naturæ nostræ defectus suscepisse, qui perfectioni gratiæ non repugnant quidem, sed de amore boni, & sanctæ charitate veniunt. At commendat magis charitatem suam Christus, si tristitiam quoque eam Deo pro culpis nostris in sacrificium præbuit, quam nos Deo pro illis debemus maxime. Plane item Ambrosius ad Gratianum Imperatorem dixit: *Sicut suscepit voluntatem meam, suscepit tristitiam meam*. Nam voluntas proprie appetitus intellectualis est. Et velle proprie actus voluntatis est: ait autem, *Non sicut ego volo*.

Voluntatis etiam dolor hominis proprie tristitia est: nam qui in solo appetitu sensitivo reperitur, hic animantis magis dolor est, quam hominis. Decuit autem, ut per dolorem proprie humanum humana peccata solverentur. Itaque dixit (7), *Repleta est malis anima mea*, omnem animæ appetitum repletum dolore intellexit, sive sensualem, sive rationalem. Quoniam & pronomen, *Mea*, rationalem magis, quam sensualem præ se fert. Ea si vera sunt, ut videntur esse, nihil obstat, cur non per potentiam supernaturalem & gaudium summum, & summa tristitia in eodem subjecto fuerint: Tum quia nec proprie contraria erant, cum oppositio debeat fieri circa idem, ut Divus Thomas sæpe sumit: Tum quia quod præter naturæ ordinem a Deo fit, id in naturæ leges referre velle nullum est. Miraculum fuit, quod idem homo esset & viator, & comprehensor: miraculum, quod a gloria animæ nihil derivaretur ad corpus: miraculum, quod a superioris gaudio potentia nihil solatii in inferioris redunderet: miraculum, quod inferioribus perturbatis, nec superiores turbarentur, nec a sua perpetua operatione cessarent, nec remitterent opus, nec quietem & delectationem vel ex minima parte resolverent. Inter hæc miracula propter mysterium nostræ redemptionis explendum, quamquam voluntas Deo viso fruebatur, suscepit tamen sponte tristitiam quantam maximam capere potuit: potuit autem capere tantam, quanta maxima esse in rerum natura poterat: Ut dolor pro peccatis non minor

(1) 3. p. q. 46. a. 8.

(2) Matth. 26. 38.

(3) In art. 7. q. 46.

(4) Psal. 50. 19.

(5) Isa. 53. 4.

(6) Cap. 9.

(7) Psal. 97. 4.

minor esset, quam charitas, & scientiæ ipse quoque superemineret.

Sed & olim juvenis, ut hinc jam nos damum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus, quod sicut per totam vitam Dominus gloriæ animæ quasi promebat, ne in corpus efflueret: sic saltem in cruce retinuit gaudium, quod insuper naturæ ex clara Dei æsthiæ prodiret. Gaudium, fateor, ex Deo visio in voluntate necessario nasci, non facies atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retinuit aliquando sol radios suos; & ne calefaceret, comprehensus est etiam ignis: quare nihil in ipsum videri cupimus debere, si in hominum redemptione per hominis unius doloris explenda voluptas omnis reprimeretur, quam alias ex visione Dei proficisci naturæ ratio demonstrat. Nec obstat, quod beatitudinem Benedictus hujus nominalis duodecimus definit in visione & fruitione consistere. Christus autem beatus fuit in via: Quoniam illud Pontifex tradit de beatitudine consummata. Christus autem licet habuerit essentiam beatitudinis, non tamen accidentia, quæ inde per se etiam consequuntur: deicit etiam eam per passionem consummari. Quamquam & fructu sine gaudio intelligi potest: fruitur enim arboris fructibus tunc etiam homo, cum per morbum voluptatem nullam cadit ex eis. Ita Christus non solum videbat, sed etiam fruebatur, quamvis derelictus a Deo, omnique penitus solatio destitutus non quæderet. Quamobrem, ut ceteri martyres, gaudium sibi futurum ante oculos posuit, ut crucem sustineret confusione contempta, ad Hebræos 12. cap. Ubi miris omnino modis & charitatem suam in nos commendavit & exemplum. Certe siue primo, siue secundo, seu tertio modo quæstionem solvas, miraculum facis: sed est hoc potissimum deo plausibilis, quo majores in nobis ingulculos excitat tum penitentiae, tum amoris, tum gratitudinis. Sed ut jam hujus quæstionis finis, Persequamur est enim, in re sterili & jejuna non parvam & exiguam copiam locis Theologiæ suppeditatam. Restat tertium quæstionis genus pertractandum ejus, quæ a fide & natura pendet: de qua re capite sequenti discutemus.

CAPUT XIV.

In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet.

Disputatio de Animi immortalitate.

Quoniam de eo genere argumentorum dictum est, quæ & ad fidei principia explicanda spectant, & ad conclusiones Theologiæ confirmandas: deinceps de illis, quæ ad rerum etiam naturalium probationem attinent, disputandum est. Sunt autem naturales quæstiones in duplici differentia. Quædam enim solis naturæ argumentis probari possunt, alie fidei etiam auctoritate confirmantur. Et in naturæ ratione quidem nullam inter hæc duo genera differentiationem est. Utriusque enim quæstionis argumenta ex eisdem omnino locis petenda sunt,

hoc est, ex humanis disciplinis. Quæ argumenta omnia tribus ultimis locis continentur. In hoc differunt, quod quæstiones posteriores, quoniam fidelis sunt, latius patent, atque ex omni loco comprobari possunt. In hoc genere ista est, quam hoc capite versare cupio.

An animus hominis Immortalis sit, quemadmodum Pythagoræ, Socrati, Platoni, Theophrasto, Themistio, Senecæ, Ciceroni, mellioribusque Philosophis visum est: an potius mortalis, quod Lucretio, Galenus, Plinius, Alexandro video placuisse. Nec me vero reprehensiores vituperare debent, quod rem aggrediar, quæ diligentissime est a pluribus disceptata. In quibus D. Thomam esse constat, cujus tanta est in utranque partem argumentorum copia, ut nihil addi posse videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla fere præstare, naturæ verò rationes Henricus atque Scotus probabiliter suaderæ ajunt, non necessario demonstrare; nihil, ut mihi videtur quidem, temere facturos sum, si de ea sola quæstione disputo, quam tam multa & præclara ingenia versarunt. Non enim rem actam agam; sed, nisi mihi fallit animus, plane utilem, ne dicam necessariam: præsertim cum Cajetanus etiam noster sui valde dissimilis scripserit, se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen (1). Quæ in re cum Henrico, & Scoto ex parte consentit: quos idem miris olim modis explorat: Ex parte, inquam, quoniam non alios quidem, sed se scire incitatus est.

Ut ergo hæc controversia, quam fieri poterit, accuratissime constituitur, principio argumentabimur, hanc quæstionem nullo modo ad fidem attingere, deinde non posse naturæ ratione demonstrari.

1. ARG. Docet porro Augustinus (2), idque non semel, sed sæpius, non esse fidei quæstionem, an animæ rationales ex traduce sint, an potius ex nihilo in singulis creentur singulæ. At si anima hominis ex traduce vi seminis propagaretur, sine dubio esset ut generalis, ita etiam corruptibilis.

2. ARG. Dein Sadducei existimabant animam hominis esse mortalem: nec tamen habebantur hæretici: quoniam ut religiosos eos colebat fidelis populus.

3. ARG. Præterea, quatuor sunt scripturæ testimonia, quibus vel maxime animarum immortalitas doceri potest. Unum illud est (3), *Donec revertatur pulvis in terram, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Alterum (4), *Deus creavit hominem inextinguibilem, & ad imaginem similitudinis sue fecit illum.* Tertium, (5), *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quartum, quo Dominus in evangelio ait (6): *Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob.* Non est Deus mortuorum, sed viventium. Etenim quod Augustinus (7) affirmat, ex lege Moysis esse cæteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri solet, ut animas ab interitu vendicemus. Ex quatuor autem illis, quæ passim a Theologis referuntur, primum eludi potest, quod Augustinus docet (8), infirmum esse adversum eos, qui credunt animas per progeniem generari. Infirmitas ergo

X

ergo

(1) In c. 9. ep. ad Romanos contra scripserat, & in 2. par. & in 3. lib. de Anima. (2) De baptis. par. lib.

c. 10. & 1. Retra. c. 1. & 10. sup. Gen. c. 1. 3. & 4.

(3) Eccle. 12. 7.

(4) Sap. 2. 23. (5) Matt. 10. 28.

(6) Matt. 22. 32. (7) qu. 33. in Num. (8) Lib. 10. sup. Gen. c. 9.

ergo etiam est contra eos, qui dixerint, eas cum corporibus interire. At sicut scriptum est, ait, *Domine spiritus redeat ad eum, qui dedit illum*: sic etiam legimus, *Spiritus vadens, & non rediens*. Secundum item refellit fortasse quispiam dicens, non ibi de anima sermonem esse, sed de homine, quem Deus per gratiam fecit a principio immortalem. Unde statim subiicitur, *Invidia autem diaboli mors inveniit in orbem terrarum*. Tertium autem de morte spirituali animæ, hoc est, de æterna, interpretari licet, de qua illud habes: *Dentes leonis dentes ejus interficientes animas hominum*. Quæ res soletur quia proximus additur, *Eum time, qui postquam occideris, habes potestatem mittendi in gehennam*. Quare D. Thomas nec in prima parte, nec in summa contra gentes, nec in questione de anima hoc testimonium voluit ostendere. Nam quartum de resurrectione agit, non de immortalitate. Sic enim Dominus ait: *De resurrectione autem mortuorum non legistis*, &c. Nihil vero prohibet, ut anima cum corpore simul intereat, & postea cum corpore simul exurgat. Non ergo fidei decretum est, animas esse immortales.

Quod vero naturali argumentatione animæ immortalitas nequeat ostendi, illa prima conjectura est, quod cum Ambrosius, & Augustinus (1), ut id probarent, omnes nervos intenderint, nihil omnino conficere. Non autem præcellimus Ambrosium, & Augustinum.

5. ARG. Ad hæc, cum Scotus, Jandanus, Cajetanus (2) Divi Thomæ rationes expendierint, viri scilicet magno ingenio, magisque Philosophiæ eruditione præditi; at pronunciaverunt tandem, rem non esse demonstratam, sed creditam. Non est autem verosimile, rationes eas, si evidentes essent, ac lucide, nullum evidentis lumen acerbis, acutisque oculis allaturas.

6. ARG. Præterea, Aristoteles non idem semper in hac re, sed tum hoc, tum illud scripsit: non est ergo probabile, eum in tanta varietate, & inconstantia certam, exploratamque animæ immortalitatem habuisse. Nam quod pro animæ rationalis incorruptione aliquando senserit, ut cætera loca omittam, quæ & D. Thomas 2. advers. gent. cap. 79. & Ferrariensis in commentariis asserunt, is locus planus, & expeditus est, qui secundo libro de gener. animæ capite tertio habetur; ubi aperte docet Aristoteles, mentem hominis non in seminis virtute esse, ut reliquas animas, sed extrinsecus advenire. Quod si non educitur de potentia materiæ, nec a generante homine vi seminis educitur: certe subsistens est, nec a materia dependet. Quod vero de hac sententia interdum etiam desciverit, Cajetanus multifariam suadet: & mihi his argumentis sit verosimile. Primo, quod non potest effugere, si sua principia Aristoteles retinet (3), animarum infinitatem, nisi incidat in errorem Averrois, vel in Pythagoræ deliramentum. Secundo, quia libro primo de celo asserit, quicquid incorruptibile sit, id perpetuum etiam fuisse. Tertio, quia in ethic. lib. 1. Solonem reprehendit, qui assererit, post mortem veram supervenire hominis beatitudinem. Unde & deplorat brevem hominis felicitatem, & opes, ac divitias tan-

quam felicitatis adjumenta requirit. Nec de hominis animo post mortem verbum nullum in illo reperies. Non est autem credibile, eum, si existimaret animam esse immortalem, nec de modo, quo intelligeret separata, nec de ejus felicitate quicquam vel breviter perstrinxerit. Quarto, ex proœmio libri de anima, ubi illud fundamentum jecit, si intelligere est phantasia, atque non sine phantasia, non contingit animam separari: in tertio autem libro posuit antecedens, quod intelligere non est sine phantasia; unde & consequens, &c. Quinque, quia non Gregorius Nissenus modo, quærit Div. Thomas refert, verum etiam Justinus martyr in libro admonitorio gentium, & Theodoretus libro quinto de curat. gr. affecti. consentient, Aristotelem animorum immortalitatem negavisse. Quis autem credat, tantos, talesque viros falsum testimonium dixisse? Nisi etiam Alexander Aphrodisius indigni præter exteros Paripateticus falso etiam magistro locum sententiam imposuit.

7. ARG. Præterea, animorum immortalitas cum Dei erga homines providentia adeo conjuncta, & colligata est, ut qui illam negarit, is hanc quoque inficiaturus sit: qui vero hanc concesserit, eum necesse sit illam admittere, quemadmodum supra diximus. At Dei erga res humanas providentia non potest esse per rationes humanas manifesta, sed solum ex divinis oraculis exploratè percipitur. Id quod Propheta testatur, inquit (4). *Existimabam, ut cognoscerem hoc: labor est ante me, donec intrarem in sanctuarium Dei, & intelligam in verissimis sermonibus*. Et iterum (5): *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt. Beatus homo, quem tu audieris, Domine, & de lege tua docueris eum*.

8. ARG. Præterea, ad indagandam animi immortalitatem illa rectissima via est, quam Aristoteles est ingressus, nempe animi operatio propria. Sicut enim res se habet ad operationem, ita se habet ad esse. Experimento autem quotidiano ille probavit, animam nostram nihil sine phantasmate intelligere. Pendere itaque a corpore, non solum ut species intelligibilium accipiat, sed ut eis etiam utatur, resque ipsas intelligit. Respondet, pendere animi propriam actionem a corpore, non tanquam a subiecto, sed tanquam ab objecto. Verum hæc responsio refellitur, quia si, quantum rationis lumen & sensum indagatio docet, nulla nostra intellectio sine corpore est, nihil refert hoc, an illo modo sit; cum utrinque probabilissime colligitur, animam, si extra corpus esset, in modum glinium corporum omni opere vacaturam. Experimentum siquidem, species intelligibiles & in fieri & in operari a phantasmate dependere. Hinc enim Aristoteles vacillavit, nec quicquam effecit, si effecit tamen, nisi animas cum corporibus interire: ne vana scilicet & otiosa extra corpora remaneret.

9. ARG. Confirmat autem hoc, vel maxime, quod si animus per se subsisteret, atque adeo immortalis esset, non indigeret corpore, quemadmodum alie formæ, propter esse, sed solum propter operationem. Necesse quippe est, eum species intelligibiles a corporibus per corporis sensus emendicare. Alioqui intellectus per se in natura subsistens, ideoque a corporis

(1) De bo. mor. l. 6. 2. Solih. & l. de immort. ani. Cajet. in epist. ad Ro. c. 9.

(3) In lib. 3. de anima.

(2) Scot. 4. d. 43. q. 2. Jand. 3. de ani. q. 5. & 29.

(4) Psal. 72. 16. (5) Psal. 93. 11.

peris gravitate & materis imperfectione liber nullo se modo corpori colligaret, se ex se haberet species ingenitas, quibus sine corporis adiumento intelligeret. Videmus autem, species a corpore acceptas a corpore etiam in operando pendere. Ideo enim necesse est, intelligentem phantasmatum speculati. Non ergo per illas animas a corpore separatas intelliget. Alias vero species non habet superinditas. Quare separata a corpore, solano otioque tarpebit, quod est absurdum.

10. ARG. Sexta insuper synodus est. 11. tradit, animam hominis non esse immortalem per naturam, sed per gratiam illam a morte coercentem. Et rursus, Non, inquit, naturam proprie immortalem habens anima, sed gratia id fortis fuit. Nulla ergo ratio naturalis animæ immortalitatem monstrare potest, utpote cum sit suapte natura mortalis.

11. ARG. Adde unum & viginti argumenta, quibus S. Th. probabiliter egit (1), ut anima corruptibilis videretur. Quæ si ego hic repetam, molestus ero. Nam his alia adicere non video qui possent, nisi Iacobo, aliisque bonis sarsine auctoribus velim esse simillimus, qui ut argumenta afferant, quibus animi mortalitas probari posse videatur, ea ponunt, quibus scadeant eam non esse formam ætæque corporis essentialiter. Quæ argumenta quidem Cajetanus in 3. lib. de anima retollit, facillime fortasse multo prudenter, si contempnisset.

12. ARG. Adde etiam, quod Scotus (2) argumentis, quæ probent entiam esse immortalem, argute respondet. Si ergo rationes invenire a prioribus non demonstrent, alias vero excogitare novas non opus est nostre; staremur, aeternam immortaliter vivere, nullo certo naturæ argumento patefere. Hæc offerre brevissime potui, quibus illi uteretur, qui animorum immortalitatem infirmare pergerant. Quam tamen & fides catholica firmissime docet, & certa naturæ ratio. Id quod conclusiones rationeque sequentes patefacient.

Prima conclusio. Animum hominis esse mortalem, fidei catholice manifeste repugnat. Gen. 37. Descendam ad filium meum Iacobi in infernum. Job 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Sapient. item cap. 2. 3. 4. & 5. apertissime traditor, animas cum corporibus non interire. Eccl. 12. Et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. 2. Machab. 12. Sancta ergo & salubris, &c. (3) Matth. 10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timeat eum, qui potest & animum & corpus perdere in gehennam. Joan. 12. Qui edis animum suum in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam. Philipp. 1. Nilibi vivere Christus est, & mori licet. Coarctat autem & debet, desiderium habens dissolvere, & esse cum Christo. Primæ ad Cor. 15. pro absconditissimo Apostolus colligit, Ergo & qui dormiunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Et postestas refertens illam insipientiam vocem, Manducamus, & bibimus; cras enim moriemur, illico turbidus & Nolite seduci. Corumpamur, &c. 2. Cor. 5.

Deum sumus in corpore, peregrinamur a Domino: amemus autem, & bonam voluntatem habemus magis, peregrinari a corpore, & presentes esse ad Deum. Et paulo ante: Scimus; quod si terrestris domus nostra, &c. Sed de scripturæ testimoniis, quæ D. Thomas dixit esse insorta, satis multa recensuimus. Quamquam verior, ne quis nos iure ac merito reprehendat, qui in re non dubia ubi fuerimus testibus non necessariis. Præsertim cum ii, qui animæ immortalitatem inficiantur, nec Christo, nec Evangelio credant, Ecclesiæ vero, sanctorumque fidem pro nihilo ponant. Ita supervacuum videtur esse, ex iis locis, quæ auctoritatem fidei continent, argumenta depromere. Nec conclusio hæc propriè Theologica est, ut sit argumentationibus Theologiæ confirmanda. Quin Theologia, quæ ratione efficitur est, & agendi muneri incumbit, illa deo habet primaria fundamenta, Deum esse hominis & principium & finem, atque adeo procuratorem, esseque item animorum perpetuam vitam, in qua remuneratur Deus sit inquantum se (4): Quæ nisi fidelis penitus habeat infixam, & in animo quasi inculptam, non dico media, & finem consequi facilitatis suæ, sed ne ad Deum quidem accedere potest, ut ab eo media finemque requirat. Cuius igitur prima cuiusque disciplinæ principia tanquam notissimæ anticipationes supponantur, nihil opus erat vel ea testimonia referre, quæ ex sacris literis commemoravimus. Nisi quod sunt quidam adeo coriosi, qui etiam optarint, Paulum de animorum incorruptione manifestius loqui. Quod perinde est, ac si quis Philosophus adeo esset insigniter stultus, ut in philosophorum libris, præsertimque Aristotelis cuperet principium illud sepe, & clare resonare, Quodlibet est, vel non est. Verum de hac primæ propositione, quoniam est ante oculos posita, diximus satis.

2. CONCL. Secunda propositio. Animus naturaliter est immortalis, & non ex dono gratuito. Fœre porro quidem Arabes, ut dicerent, animum naturæ esse mortalem, sed in novissimo cum corpore immortalius suscitandum. Simili autem errore ductus posset quispiam dicere, animum cum corpore statim quidem interitorem, si naturæ suæ relinqueretur, sed vi divinæ potentie fieri, ut vel ad præmia, vel ad poenas conferretur æternus.

Hoc qui assereret, is scripturæ facile in sensum suum detorqueret. Non enim affirmant illæ, animum esse naturæ suæ immortalem, sed solum eum ajunt manere post mortem. Sicut corpus post resurrectionem fides astitit perpetuam vitam habiturum, non tamen id in natura corporis, sed in divina potentia erit. Quam sententiam sextæ Synodi verba retro citata sonare videntur. Atque Augustinus 10. super Gen. ad lit. c. 23. in illam magis opinionem inclinat, quæ docet, animas a parentibus generari. Quæ si vera sententia est, non est animus suæ naturæ immortalis. Id quod solebam equidem, non tanquam hæreticum, sed tanquam erroneum condemnare: semper quippe malui citra lineam consistere, quam transire, stultique ignoran-

(1) de anima arg. 4. (2) 4. d. 43. q. 2. (3) Just. in colloq. cum Tryphone illud offert, quod peritissimum Samuelis vocavit. In ex. vero genium q. 75. citat illud: Inferna subitus te conurbatus est in æcorum adventus tui. Quod de Nabuchodonosor dictum esse, ambiguum non est. Et q. 76. illud, Hodie mecum es in gehenna. (4) Phil. 11. 6.

tia potius argui, quam insolentia temperantia. At si rem diligentius animadvertas, non dubites, huic errori hæreseos notam inveniendam, quando ad sedem Apostolicam referatur.

Primum, quia manifestum est, quosdam Philosophos naturæ ratione duce, animorum immortalitatem & vestigasse, & invenisse (1). Non est ergo supernaturalis animorum perpetua vita, aut dono eis gratuito concessa (2). *Quis enim hominum scire poterit consilium Dei, aut quis poterit cogitare, quid velis Deus, nisi ille dederit sapientiam, & miseris Spiritum sanctum suum de altissimis?*

Deinde in Concilio Lateranensi sub Leone Decimo sessione octava definitur, hæreticum esse dicere, quod ex principiis Philosophiæ sequitur, animam esse mortalem. Et tamen si naturaliter esset anima corruptibilis, hujus corruptionis esset causa aliqua naturalis. Item cum nonnulli, inquit, ausi sint dicere de natura animæ rationali, quod mortalis sit, & aliqui temere philosophantes secundum philosophiam saltem verum esse assererent, damnamus omnes asserentes, animam rationalem mortalem esse: cum illa non solum per se, & essentialiter humani corporis forma sit, verum etiam immortalis. Hætenus concilium.

Præterea, non Theologi modo, verum fideles etiam universi animarum immortalitatem ita a maioribus accepimus, ut non per miraculum eas incorruptibiles, sed per naturam esse credimus. Hic autem Ecclesiæ consensus certissimo nobis arguendo esse debet catholici dogmatis. Quod autem idem in hac re Theologi ac fideles sentiant omnes, vel ex eo liquet, quod asserentem quicumque, animos esse mortales, statim exhorrent. Eadem quippe fide inscriptum in mente habent, angelos & hominum animas natura sua, ut intellectuales, ita quoque immortales esse. Adde, quod post Augustini sæculum nemo fidelium in dubium vertit, quin animæ rationales creentur ex nihilo, & singula singulis corporibus infundantur, ut Concilii Lateranensis verbo utar. Quod si non generantur vi naturæ animæ rationales, nec de potentia materię educuntur, sed foris veniunt, nimirum ex se subsistunt: quare non cum corpore intereunt. Illud vero testimonium, *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*, ne Augustinus quidem ipse expedit. Si enim foris venit spiritus hominis, consequens fit, ut nulla vi agentis naturalis propageetur. Quocirca si ingenitus natura est, natura quoque est incorruptus. Nec enim naturales causæ corrumpant aliquid, nisi quod eadem possunt pignere. Nam quod interpretatur Augustinus, Deum primo homini spiritum dedisse, cum inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ; in illo vero, qui cæterorum hominum caput erat, cæteris dedisse spiritum, hoc (pace tanti viri dictum sit) nulla ex parte argumenti vires infringit. Cum enim Moyses in principio Geneseos rerum naturarum propriam vim & naturam exprimat, quod in primo homine significatum est, de reliquis etiam intelligitur. Scriptura porro, ut ostenderet, viventia reliqua viribus naturæ edi posse, ait, *Germinet terra herbam viventem*: &c. Et rursum, *Producat aque reptile animæ viventis*

&c. Et iterum, *Producat terra jumenta & reptilia*, &c. (3) Nemini quippe ambiguum esse potest, prima cætorum, jumentorum, serpentium, leonum individua a Deo sine mediis causis adjuvante condita creataque fuisse. Ob id namque adjectum est: *Creavitque Deus cete grandia, & omnem animam viventem atque morabilem, quam produxerant aquæ in species suas*. Item, *Et fecit Deus bestias terre juxta species suas*, &c. At significare scriptura voluit, sic tunc a Deo hujusmodi animantia esse edita, ut in vi tamen elementorum & corporum, quæ ex elementis conflarentur, illorum generationem sitam esse censeremus. Sed enim cum ad hominem ventum est, ne hujus similis conditio crederetur, de corpore ait, *Fecit Deus hominem ex limo terræ*: de animo autem: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*. Quod differentis conditionis varium dilamen a Moyse adeo accurate observatum manifeste indicat, cæterorum viventium animas in potentia materię esse, hominis spiritum, quo factus est in animam viventem, non esse, sed a Deo creari & infundi, qui solus ejus & spirator, & creator est. Præterquam quod qui dicit: *Redeat ad Deum, qui dedit illum*, is non obscure docet, spiritum non perire, sed manere. Explicat enim id, quod paulo ante dixerat, *Hic homo in ædium æternitatis sue*. Alioqui quomodo ad Deum vadit, si dissolvitur, tanquam molis aer, & sicut umbra ac fœmus evanesceat? Quemadmodum autem corporis naturam exprimit, cum ait, *Revertatur pulvis in terram, nam unde erat*; sic naturam spiritus manifestat inquit, *Et spiritus redeat ad Deum*, &c. Jam quod Augustinus addit, *spiritus vadens, & non rediens*, a nobis est. Non enim scriptura dicit, *spiritus veniens, & non rediens*, sed *spiritus vadens*, scilicet a corpore, & non rediens, &c.

Præterea, stulti illi, quorum error Sap. cap. 2. inducitur, animum existimabant naturaliter esse mortalem. Non esse de miraculo loquebantur, sed de natura. At Sapiens non modo cum illis a parte pugnat, verum etiam ut insipientes, & incensatos reprehendit. Animos ergo sentit natura esse immortales.

3. CONC. Tertia propositio. Erroneum est, ne dicam hæreticum, asserere, animæ immortalitatem naturali ratione demonstrari non posse. Si enim naturam habet incorruptibilem, hujus rei vel a priori, vel a posteriori ratio aliqua demonstrativa erit. Nulla liquidam propositio ex natura rei, & connexionem terminorum per se ac necessaria est, quin vel ex effectu, vel ex proprietate, vel ex definitione, vel ex causa subiecti ostendi necessario queat. Sed ais: Quadratura circuli demonstrabilis est quidem, sed demonstratio adhuc inventa non apparet. Sic ergo Scorsus, Jandunusque sentient, animæ quidem immortalitatem ostendi posse, at non esse offensam tamen.

4. CONC. Quarta propositio. Periculosum, ac temerarium est, ne quid amplius addam, affirmare, quod nullum argumentum hætenus inventum vere demonstrat animæ immortalitatem. Quia argumentum, quod sumitur ex operatione propria, vel

(1) Aug. 13. de Trin. cap. 9.

(2) Sap. 9. 13.

(3) Cajet. curpiet hic lapsus est, non intelligat scriptura

vel etiam ex potentia, quæ substantiam rei necessarie, naturaliterque consequitur, vere ostendit, qualisne sit ejus rei natura, atque substantia Theologi vero tuto ex propria operatione, tum ex propria potentia, intellectione scilicet & intellecto, animi incorruptionem argumentatur. Syllogismi igitur illi veræ sunt demonstrationes. Dicit fortasse quispiam: Non nego demonstrationes esse, sed nobis demonstrationes esse nego, quibus argumenta illa certa, & clara non sunt, quamvis idonea ex se sint, ut certitudinem, atque evidentiam pariant. O insolentem temeritatem, ceteros ex tuo ingenio metiri, exque tuis aliorum oculos æstimare: asserere, mel quidem ex natura sua dulce esse, sed dulce tamen fuisse memini, quia tibi non fuerit; nullum videre id posse, quod tu non videas: omnibus obscurum esse, quod tibi non pateat. Ait D. Thomas, ex præmissis manifeste ostendi posse animam humanam non corrumpi cum corpore: concludit vero in hæc verba (1): *Pateet igitur, quod intellectus humanus est incorruptibilis: ergo & anima humana, quæ est intellectiva substantia. Item, (2) Necesso est dicere, animam intellectualem esse incorpoream, subsistentem, incorruptibilem.* Scotus contra, *Non sunt, inquit (3), rationes patentes, & necessarie.* Afirmat Chrysostomus, qui Philosophi de animi immortalitate dubitent, eos addubitare, an in meridie sit dies: & credemus nos, viros & sanctissimos & modestissimos evidentiam, quam non habebat, fuisse ementitos? Atque Augustinus asseverat, Philosophos quosdam naturali ratione animæ immortalitatem invenisse: *quanquam pauci*, ait (4), *idque ægre invenimus.* Præterea Deus non deficit in necessariis ad vitam juxta naturæ rationem bene, & constanter insinuendam. At vix homo potest vitam recte, & juste insinuare, nisi & Deum esse sentiat, & animos esse immortales: vix, inquam, aut certe nullo modo. Qui enim vel sine Deo fuero, vel animum putarunt cum corpore interire, eos fere perditissimi moribus fuisse memoriæ proditum est. Quam omnino rem Sapiens (5) sapienter expressit. Nam simul atque impii illam opinionem induerant, animos mori, consequenter de omni bono futuræ vitæ desperantes, & nihil post mortem mali timentes, semetipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiæ. *Post hæc*, inquit, *erimus tanquam si non fuerimus. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, &c.* Et August. Confessionum lib. 6. capite postremo, *Nisi credidisset*, ait, *reslare post mortem animæ vitam, & vacuus meritorum, quod Epicurus credere noluit, Epicurus palmam in animo meo accepisset. De astris autem cum Propheta illud posuisse: Non est Deus: statim subjunxit: Corrupti, & abominabiles facti sunt? &c.* Sic Justinus in dialogo cum Tryphone, *Eorum*, inquit, *sententia, qui Deum me, atque te curare negant, quo spectet, non est difficile cognoscere. Impunitas enim, & licentia faciendi, & dicendi, quæ velint omnia, eos consequitur, qui nec*

supplicia metuant, nec beneficium ullum a Deo sperant. Divinæ itaque procuratoris fuit, ut in quorum, & vitæ necessaria regula duces naturæ, ac magistros non conjecturis, & opinionibus imbueret, quæ huic, atque illud facile traherentur, sed certa, constantique ratione. Sic enim scriptum est (6): *Qui docet hominum scientiam.* Et iterum (7): *Qui docet nos, super jumenta terræ, & super volucres celi erudit nos.* Quod si animantibus cæteris dari a natura sunt quidam instinctus, & quasi anticipatæ cogitationes, non vagæ, & inhabiles, sed fixæ, firmæque, ut ad bonum naturæ congruens recta ferantur, retrahantur a noxa, cur in eorum salutem mentibus, quos naturæ auctor ad aliorum institutionem comparavit inditas esse ceras, & constantes prænotiones insciscimus, sine quibus ad veritatem bonitatis non satis instructi informatique fuissent; Nec enim melior est beluinarum conditio, quam nostra. Nihil vero piget, eadem sæpe verba resumere (8).

Hinc barbaræ etiam notiones pœnas improbos luere cum sapientibus consenserunt, atque adeo animos esse immortales. Deus enim semper ea, quæ cuique naturæ necessaria sunt, providentissime curat. Quis autem communes animi corruptiones incertas esse asseveret? Sed ais tandem: Quænam istæ rationes sunt necessariæ & evidentes, quæ Scoto & Cajetano probabiles & obicere visæ sunt? Dicam, si illud prius commemoravero, quod ab Aristotele prudentissime dictum est (9), stultum esse, æqualem in omnibus certitudinem & evidentiam exigere. In naturalibus quippe disciplinis minor est, quam in Mathematicis, in moralibus minor est etiam, quam in naturalibus. At in dispari certitudine tam stultus nemo est, quin scientiæ illis nomen imperiat. Syllogismi ergo illi & facient scire, & vere demonstrationes sunt, quibus & de natura, & de moribus philosophamur: quamvis in ei rationibus non adeo magna aut necessitas, aut evidentiæ insit. Prima igitur ratio demonstrativa auctore Chrysostomo (10) est hæc: Qui animum esse mortalem ait, is neget necesse est, Deum humanarum rerum esse & procuratorem & judicem. Si enim iusti migrant affecti injuriis, improbi rerum omnium abundantia potiti, nec post mortem aut merces, aut supplicium est, nulla certe est in celo pietas, quæ talia curet: nulla iustitia, quæ vel malos puniat, vel tribuat præmia bonis. Et cætera, quæ capite hujus libri quarto latius persecutus sum.

Respondet Scotus, argumentum hoc infirmius multo esse, quam reliqua. Non enim, ait, ratione naturæ notum est, esse animum rectorem hominum secundum leges iustitiæ retribuentem & punientem. Quæ responsio bifariam confirmari potest. Prius, quia Sapiens, cum hoc eodem argumento usus esset, cujus rei ignorationem inscitiam esse dixit sacramentorum Dei. Quod si inter mysteria Dei censet & Dei providentiam, & animorum immortalitatem, non est cur nos inter perspicuas censuamus:

X 3

Ver-

(1) 2. cont. gen. c. 79. (2) 1. p. g. 75. ar. 2. & 6. (3) homil. 4. de provid. (4) 13. de Trin. c. 9. Mirum est Scotum hunc Aug. locum citavisse, ut opinionem suam confirmaret. Resurrectionem, August. ait, non ratione, sed auctoritate teneri; at de immortalitate animæ contra dicit. Nam & 1. de civ. Dei l. c. 12. scribit. Platonem, quæ mens immortalitatem animæ vidit, ut quis sibi mortem consciscere, prohibendum iudicasse. (5) Sap. 2. 2. (6) Psal. 93. 10. (7) Job. 35. 11. (8) Vid. l. 10. cap. 4. (9) 1. Ethic. (10) Hom. 4. de provid. vel fate.

Verba autem illius sic habent (1): *Et nesciunt Sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt iustitia, nec iudicaverunt bonorum animorum sanctorum*. Posterius, quia Iulianus martyr & philosophus in libro de Aristotelis reprehensione docet, gentes non scientia, quæ ad demonstrandum valet, de Deo creatæque natura disputationes confecisse, sed probabili ratione suam explicasse sententiam. Et postea: *Hæc, inquit, etiam declarant, verum esse, quod a nobis de gentium philosophis dictum est, eos non scientia demonstrandi de naturis differuisse, sed conjectura verisimilitque ratione suam explicavisse sententiam*. Adde his, quod Divus Thomas hoc argumentum ubique gentium prætermisit, non prætermittens, si certum & necessarium esset.

Verum enimvero nulla me hujus generis argumenta movere possant, ut ab ea sententia discedam, quam Chrysostomo video placuisse. Habuit quippe pro re perspicua & constanti non alium negaturum, Deum esse hominum & gubernatorem & iudicem, nisi enim, qui dixisset in corde suo: *Non est Deus*. Sed quia hæc res supra, ut dixi, manifesto argumento nobis demonstrata est (2), & accuratius est postea demonstranda: satis nunc confectum esse arbitramur, si rationem illam, quæ animæ immortalitatem doceat, eo tandem ducere probaverimus, ut non possit Dei erga homines providentia iustitiæ constare, nisi animæ incorrupto consistat. Nam quod Scotus aliter eludi hanc rationationem putat, peridicolum est. *Ut admittamus*, ait, *Deum pro meritis & premia bonis, & malis supplicia retribuere: non exigua tamen improborum vindicta est culpa turpando ipsa, cruciatus animi, conscientiaque flagellum*. Abunde vero magna merces & premium, fructus ipse virtutis, quo mirifice delectantur probi. In quam sententiam illud Augustini citat omnium sermone contritum. *Voluisti, Domine, & ita est, ut omnis inordinatus animus sibi ipse sit poma*. Poterat & illud ex Apostolo asserere (3): *Mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes*. Quæ cum dicit, parum attente considerat, in quos laqueos incurrat. Primum enim modum illum expliciter necesse est (4): *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserrabiliores sumus omnibus hominibus*.

Deinde, Propheta non existimavit quæstionem hanc expediri posse, nisi ad fines bonorum & majorum referretur, hoc est, ad novissima, quæ probos improbosque manerent, ex præsentibus autem aut bonis aut malis illam non modo non solvi, sed etiam implicari. *Mei, inquit (5), mali sunt pedes, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videntis, &c. Existimabam, ut cognoscerem hoc: labor est ante me, donec intelligam in novissimis eorum*. Quomodo facti sunt in desolationem, &c. Nec aliter aut Hieremias (6), aut Abacuc (7) huic quæstioni respondendum putaverunt. Quorum ergo sensum libentius exponerem, nisi ad alia festinaret oratio.

Præterea, valde restrictum Deum facimus, qui suis id solum in mercedis loco numeret, quod animo æquo, imo vero etiam gaudenti ac libenti fervierunt. O premium singulare, quod etipit

spem futuri cujusque boni, quæ sola, ut ait Cicero, hominem in miseriis consolatur! Quis enim dubitet, mortalium animos in arduis adversisque rebus spe futurorum erigi & sollevari: frangi autem & concidere, si cum omnium rerum desperatione consignant? Talem mihi rempublicam finge, ubi pessimi cives metum omnem pœnæ & futuræ vindicationis abjiciant, optimi vero de spe futuræ gratiæ ac beneficii depellantur; & cum nec probis lex adhibuerit calcaria, nec improbis frænor, civitas non dico bene morata, sed ne esse quidem poterit. Ita qui eam sine præmio pœnæque constituit, hunc tu ipse stultissimum judicabis. Quale ergo est ejus reipublicæ Deo procuratorem administratoremque tribuere, quam nemo vir sapiens vel assignari pateretur? Demonstratum est igitur, animas esse immortales, tam evidenti & necessaria ratione, quæ refelli non valeat, nisi Deum facias aut improvidum esse, & negligentem rerum hominis, aut eam salte urbem constituisse, in qua nullas supplicii timor sit, præmii expectatio nolla.

At sapiens ait, animorum incorruptionem ad Dei sacramenta pertinere. Primum id ego negare vere possum. Nec eoim rem hanc illa in mysteria retulit, sed quod via impiorum prosperetur, quod ubique relinquunt lætitiæ signa, quod opprimunt pauperem iustum, nec vidæ parcant, &c. & in his omnibus Deus non taceat modo, verum etiam probos duriter & acerbè, improbos contra blande & molliter tractare videtur. Hæc scilicet Dei sacramenta sunt, quæ humana ratio comprehendit aut vix, aut nullo certe modo. Deinde sunt naturales res quedam in oculis omnium clare positæ: aliz latent in occulto tenebris densissimis circumfusæ. Quæ naturæ mysteria rectissime dixeris. In his, fateor, animi immortalitas est, quæ a paucis quidem, idque difficulter, sed investigari tamen atque inveniri potest. Iuliani autem verba magna ex parte vera sunt: at universas demonstrationes Philosophis eripere, tam absurdum est, cum Paulo etiam contrarium, quemadmodum refutam 7. argumento patebat. Nam D. Thomas ejusmodi argumentationibus uti non solet, quamvis sint liquidæ & exploratæ. Cavet enim, ne argumentando de genere in genus transeat, quod Aristoteles in demonstrandi arte docuit esse vitiosum. Constat vero, in hac ratiocinatione a Dei providentia, & iustitia ad animi incorruptionem transiliri, quæ in eodem genere non existant. Verum de prima demonstratione satis.

Secunda est huiusmodi, ut a protervis refelli queat, a viris recte institutis non queat. Eam vero in probatione quartæ propositionis postremam fecimus. Confirmat illam Cicero hunc in modum (8): *Sicut satis probatur Deum esse, quia nulla natio tam fera est, quin Deum habendum sciat; ita apud omnes gentes communi consensu firmatum est, animas defunctorum interitu esse liberos. Quam omnino rem funeris ceremoniis restatam esse: voluerunt. Nec enim eas corporibus impartirent, nisi animos sacros esse ac divinos in animum induxissent. Hic vero, ut Cicero affirmat, & mercedem funeris sepulture*

que

(1) Sap. 2. (2) Cap. 4. ad 7. (3) Rom. 1. 17. (4) 1. Cor. 15. 19. (5) Psalm 72 2.
(6) Hier. 12. 2. (7) Abac. cap. 1. 2. & 3. (8) Lib. de Senect. & 5. Tuscul. 1.

que consistit, nefas esse putarunt, & brutis animantibus huiusmodi honores negaverunt. Quas duas rationes Sapiens, ut mihi videre videor, perstrinxit. Unam, cum ait (1): *Nec mercedem speraverunt iustitia*: Alteram, cum subdit. *Nec iudicaverunt honorem animarum sanctarum*. Sane qui iudicat, unum esse interitum hominum & iumentorum, is cum animam suam summa ignominia & dedecore afficiat, non hominum rite ac religione, sed sepultura alius sapientius erat; ut dignum haberet sua opinione & sententia sanus. Sed de secunda ratione haecenus. Tertiam significat magis scriptura, quam explicat, cum e vestigio subjicit: *Quoniam Deus creavit hominem inextinguibilem, & ad imaginem similitudinis suae fecit illum*. Hominem quippe ad imaginem Dei esse factum, eo quod natura intellectualis est, verti in dubium non potest. Ex ea ergo parte homini incorruptio convenit, qua intellectum habet. Animum igitur, unde homo intelligit, & similis Deo est, inextinguibilem esse oportet. Quae ratio, quoniam ex hominis natura & forma propria ducitur: atque ideo non ex alienis & extraneis, sed ex propriis aptisque principiis, diligentius nobis & illustranda, & exponenda est. Id quod D. Thomas divine fecit: intelligebat enim, hanc esse certam expeditamque viam, qua ad animi immortalitatem veniretur.

Primum igitur fundamentum huius demonstrationis est, formam omnem intellectualem esse subsistentem, hoc est, esse ejus non a materia pendente. Hanc propositionem ostendit Div. Thomas a. contr. Gen. c. 51. Quia intellectus non eget corpore sustinente; cum intellectio nec recipiatur in corpore, nec per corpus fiat. At dicis. Non eget corpore quidem tanquam subiecto, sed eget tanquam objecto. Verum hoc duobus modis manifeste refellitur. Primum enim animal non esset per se subsistens, quia indiget ad propriam operationem externis objectis. Deinde id, quod per accidens alicui convenit, non variat iudicium de natura rei: ut lapis, qui in loco superiore detinetur, &c. Cum ergo anima intellectiva ex natura propria operationis non sustentetur a corpore, consequens est, quod per se non pendet ab illo. Quia actus non potest per se a corpore pendere, nisi tanquam a materia & subiecto, in quo recipitur. Vide D. Thomam in QQ. de anima q. 14 & 2. contr. Gen. c. 55. & 79. Certe si intellectus in corpore susciperetur, nec omnes res sine discrimine intellectus perciperet, nec universale cognosceret, sed solum singulare. Quod si huiusmodi argumenta tibi evidentia non sunt, memento, nec ceteros ex tuo ingenio estimandos esse, neque hic evidentiam mathematicam requirendam. Sed jam tempus est, ut objectiones oppositas refellamus.

RESPON. AD 1. Prima ergo sic repellitur: Fidei quaestione in duobus modis interpretari possumus & ex natura sua, & quoad nos. Ex natura sua illa fidei quaestio est, quae est a Deo ecclesiae revelata, quaevis a plerisque ignoretur. Ut Spiritum a Patre

et filio procedere, ipse Spiritus Apostolis revelavit. Item, animas sanctarum, statim ut a corpore exierint, videre Deum. De quibus licuit olim varie sentire, & sine fidei discrimine aut affirmare, aut negare, cum neutra res scilicet erat plana ab Ecclesia definita. Ita quoad nos non semper fidei quaestiones illae sunt habitae; sed salva fide, viri quidem docti contrariam veritatem sententiam tulerunt. Quomodo assensit Augustinus, non esse fidei quaestionem, num anima rationalis ex traduce sit (2). Nunc autem cum post ea tempora Theologorum, fideliumque omnium consensu firmatum sit, animum non per generationem, sed per creationem existere, sine dubio ad fidem illa quaestio pertinet. Nec tamen si hoc fuit aliquando in controversia positum, eadem de animae immortalitate causa subest, quae nonquam est a catholicis in dubium vocata. Sed de primo argumento satis.

RESPON. AD 2. At secundo nihil est difficile respondere: cum videamus, non solum sub infideli principe, quales Romani tunc erant, sed sub Imperatore Catholico multos in Germania nunc publice manifestas haereticas profiteri. Tantum refert principes habere & fideles, & qui haereticorum insolentissimam temeritatem coercere tum velint, tum etiam possint. Praeterquamquod ubi factiones sunt, ibi favore partium in republica tolerantur: quid dico tolerantur? quaeruntur, foventur, stringantur homines deterrimi ac sceleratissimi. Hoc in statum Iudaeorum publica cum esset, non est sane mirandum, si Sadduceus ferret carnalis populus, homines videlicet factiosos, qui & carnis usque adeo inservirent, ut omnem spiritum esse negarent. Quemadmodum autem Gentes tales esse volebant Deos, quales ipsi etiam essent, nempe adulteros, bellatores, raptores, sic plebs vitii corrupta eos vult habere religionis praesides, qui non religati fiat, sed liberi, non spiritus servi, sed mancipia carnis. Verum in argumento facillimo refutando plura, quam necesse erat, verba consumpsimus.

RESPON. AD 3. Tertium vero brevissime refellimus. Nam primum illud testimonium certissime probare animorum immortalitatem, ostensum est a nobis paulo ante. Secundum etiam quantum momenti habeat, nunc nunc explicabamus. At tertium nulla responsione eludi potest. Si enim homines animam non possunt occidere, corpus autem occidere possunt, certum est, animas non cum corporibus interire. Item, si animas Deus mittit in gehennam; non ergo cum corpore moriuntur. Quartum denique Cuietanus affirmat, probare quidem simpliciter animae immortalitatem, unde Sadduceos de resurrectione vinceret, qui ideo negabant mortuos resurgere, quia credebant cum corpore animam mori. Per tynecdochen autem scriptura nomina Abraham, Isaac, & Jacob pro animis eorum usurpat. Quo loco Ambrosius Catharinus eum, ut saepe alias sine causa reprehendit. Coarguit enim Theophrastum, imo vero Hieronymum, qui Cajtano illius auctor sententiae fuit. At D. Thomae exposi-

(1) Sap. 1. (2) Hieronymi perpetua constansque sententia fuit, animas in singulis corporibus creari singulas: quod post tota Eccl. secuta est, de eccl. doct. c. 14. animas enim non creari, sed ex parentum semine esse, Lucifer. av. or. fuit, ut August. refert de haer. c. 81. Ac cum certe Zach. c. 12. ait: Dixit Dominus extendens caelum, fundans terram, angulus spiritum hominis; in eo nihil aliud significat, nisi ea opera a Deo ipso sine causa subijcto subserviente parari quae admodum Hieronymus idem admonuit. Vide Esai. 42. & 45. cap.

tio præclarior est. Non repugno. Nec D. Thomas solum illum locum sine figura intellexit, sed Chrysostomus, Theophylactus etiam, atque Ambrosius. At dicis: Quomodo Abraham illo tempore vivus erat? Respondet Chrysostomus (1) quomodo Adam posteaquam de ligno vetito comedit, sententia tamen prolata mortuus erat; sic Abraham pollicitatione resurrectionis certissima vivus erat. Alioqui quid sibi Ecclesia vult, cum ait: *Regem, cui omnia vivunt, & cui non pereunt corpora nostra?* At de tertio argumento hætenus.

RESPON. AD 4. Quartum autem jam ante expeditum est. Diximus enim in 7. hujus operis lib. sanctos veteres non tam humanas disciplinas, quam divinas literas coluisse. Quæ causa fuit, ut in rebus naturæ perobscuris ratione vulgari contenti essent, nec meliores requirerent. Conclusionum itaque naturalium a Philosophis petenda demonstratio

est, præsertimque a D. Thoma perfecto, mea sententia, Philosopho, cujus admirabilem naturam & ingenium cum gratia perfecisset, tum ubique alias, tum in libro contra gentes maxime quidquid expecti ab hominibus ingenio poterat, id unus videtur ad miraculum præstivisse.

RESPON. AD 5. Sed Scoto, Janduno, Cajetano rationes probabiles visæ sunt, non item necessariæ. Scotus porro & Jandonus (nam de Cajetano dicam postea) videntur demonstrationes Mathematicas quæsisse. Si enim sapere ad sobrietatem vellent, & rei naturam, de qua differitur, attente perpendere, sane intelligerent, rationes, quæ animæ incorruptionem probant, non suadere, sed vincere, si non protervum & repugnantem, at certe docilem hominem, & ad disciplinæ leges bene informatum. (*Desunt ad reliq. argum. Responsiones*).

(1) Hom. 71. in Matth. de fide resurr.

Finis Libri duodecimi de Locis Theologicis.

AD LECTOREM.

EN damus tibi, candide Lector, Rev. quondam P. F. Melchioris Cani Ordinis Prædicatorum de Locis Theologicis duodecim libros perfectos quidem, limatos, atque omnibus (ut ajunt) numeris absolutos. Tamen admonitum velim, duos huic operi deesse libros, quos Author morte præventus reliquit infectos. Nec tamen hoc te moveat, & ab ejus lectione removetur: illi enim etsi huic operi non accesserint, tamen quod ad perfectionem ejus attinet, parum, aut nihil facere, quilibet etiam mediocriter eruditus facite judicare poterit. Quapropter auctoris labore frui. Quod sis feceris, quantum utilitatis inde sis reportaturus, tu ipse postea libenter fateberis. Vale.

MELCHIORIS CANI EPISCOPI CANARIENSIS

Ex Ordine Prædicatorum

RELECTIONES DUE,

Una de Sacramentis in genere, altera de
Sacramento Pœnitentiæ.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

POSTERIORES cura, & proverbio, & experientia teste meliores esse consueverunt. Cum igitur in tradendis disciplinis laudabilis obtineat consuetudo, ut præter quotidianam lectionem aliquid accuratius elaboratum Magistri relegant, quo velut adipe selecto, discipulorum animi vegetati, avidius ad suam quisque professionem alliciantur, factum est, ut sapientissimus Magister noster CANUS importunis amicorum precibus victus, posteriorum cogitationum suarum primitias nobis ederet. Eæ sunt duæ Relectiones Theologicae tali viro profecto dignæ; altera de Sacramentis in genere, altera de Pœnitentia. In quibus nescias, candide Lector, utrum magis in viro isto mirere acumen ingenii vere Theologici, non de rebus nihili (ut fere fit) disputantis; an dicendi facundiam cum facilitate, & perspicuitate conjunctam. Nam in cæteris, cum semper sui similis sit, nescio quo hic pacto seipsum superare videtur, adeo ingeniose omnia discat, dilucide ob oculos ponit, proprie, & oleanter differit. Porro si ad eum modum res Theologica, nativo suo fulgore nitida tractaretur, spes esset, fore, ut omnes illius candidati brevi scopum attingerent. Cæterum quid facias multis, qui Theologi vocabulum digne sibi usurpare videntur, si more andabatarum gladium in tenebris ventilent; si artis Theologicae, quam petere instituerant, obliti, lberis interim naniis implicati pro nihilo digladiantur? An qui ejusmodi sunt, non similes dices procis Penelopes, qui pedissequarum lenociniis in ipso statim vestibulo remorati, ad arcem dominæ, quo iter intenderant, non perveniunt? Veritas nempe una est, quæ sola vult amari, & nullo modo patitur pellicem. Sed & majestatem, & gravitatem sibi vendicat non vulgarem: illotis ad eam pedibus si quis tenter irruere, is velut alter Ixion, nubem pro Junone tenebit, remeritatis suæ pœnas versatili semper rota daturus. An non Apostolus noster hos tibi videtur propriis depinxisse coloribus semper discentes, & nunquam ad veritatis scientiam pervenientes? Tu vero, vir Theologe, si cupis ad Theologicae veritatis desideratos amplexus compendio pervenire, neglectis ancillis, quæ serviunt cum filiis suis, lege, & relege, quæ tibi tradit puræ, & liberæ veritatis amator Magister noster CANUS: Et si munusculum hoc, quod tibi addicit, non magnitudine, sed pretio æstimandum placere cognoverit (placebit autem haud dubie (plura deinceps (nam totus tibi dicatus est sperare poteris.

R E L E C T I O D E S A C R A M E N T I S I N G E N E R E,

Habita in Academia Salmaticensi.

Thema Relectionis ex Luca Cap. 10.

Samaritanus approprians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum.

Prima Conclusio.

Sacramenta omni tempore fuisse ad salutem hominibus necessaria, quemadmodum & fidem in unum Salvatorem Dominum Jesum Christum, quam eandem, diversis licet Sacramentis, & olim veteres, & nunc etiam nos exterius profitemur.

Secunda Conclusio.

Sacramenta vero nulla aut naturalis, aut scriptae legis sanare hominem potuisse, cum sola, quae in nova Lege sunt a Christo instituta, vere, proprièque gratiam, & salutem efficiant.

P R O Æ M I U M.

Nolleat equidem, viri gravissimi, novas a me res aliquas de rebus antiquissimis disputatio hodierna die expectaretis. Nam & ubique gentium sagienda Theologo doctrinae novitas, quae cum semper periculosa est, tum sere ut vultu, ita quoque veritati contraria; & quam nunc disputationem de Sacramentis instituiamus, majori ex parte veterum traditione consistit; & in hoc celeberrimo toto terrarum orbe Gymnasio illud magnopere conandum est, ne novitius opinionibus aut Theologiae dignitas, aut majorum nostrorum auctoritas minuat. Quocirca si in earum rerum assertionem, quae hodie sum explicaturus, quorundam forte juniorum placita refellere, idque suppressis etiam; tacitisque nominibus; quos, ne arrogantiae tribuatis: quin potius existimare, sedulo me in id incumbere, ut ne scholastica dogmata nova esse videantur, sed antiqua, & nostrae Religionis auctorum ingenio, atque eruditione commendata. Quod si intellexerimus, primam hanc Relectionem laudari a vobis laudatis viris, aut certe consilium nostrum, conatumque probari, majora & graviora deinceps, Christo juvante, proferemus.

Locum igitur hodierna disputatione repetendum Magister ex decimo Evangelii Lucae capite desumpsit, principium apertissimum quarto suo Sententiarum libro inde daturus; unde & nos ad vestram hanc Academiam accedentes nostrarum quoque lectionum principium dedimus. Locus autem hujusmodi verbis continetur: *Samaritanus approprians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum.*

Ac Samaritani parabola quidem juxta germanum litterarum sensum in id est a Domino composita, ut proximus, quem perinde atque nos ipsos diligere jubetur, non cognationis, aut sanguinis propinquitate, sed humanitatis, & benevolentiae conjunctione definitur. Homini quippe sauciato, qui descendens ab Hierosalem in latrones inciderat, non aut Levita, aut Sacerdos civilitatis, generisque ratio-

ne conjunctus tulit opem, sed Samaritanus alienus a Judaeorum commercio quidem, sed non ab humanitate tamen alienus. Verum tam accurate confecta, enarrataque similitudo universis sanctis expositionibus visa est mysticum aliam sententiam inferre; juxta quem descendens homo in civitatem Jericho, humanum genus intelligitur, cui vulnerato, soluto, jacenti, semineci post peccatum Christus Jesus, revera Samaritanus, hoc est, custos unicus ipse noster, naturae etiam communione propinquus effectus, medicinas adhiberit spirituales, quibus peccatorum omnium vulneribus mederetur. Has nos medicinas Sacramenta vocamus, deque his disputationem in genere suscepimus, quinque praecipue partibus continendam.

Primum enim definiemus Sacramenti nomen, ut intelligant omnes, quid sit id, de quo differitur. Mox ostendemus, sine fide unius Mediatoris Jesu Christi, quam Sacramenta designant, neminem fuisse salutem consecutum. Deinde monstrabimus, Sacramenta fuisse semper post peccatum homini ad salutem necessaria. Quarto loco explicabimus, quoniam Sacramenta hanc salutem effecerint. Postremo colligemus id, quod explicatu difficillimum est; quo proprie discrimine Sacramenta nova a veteribus separentur.

P A R S P R I M A.

De Definitione Sacramenti.

DEFINIT. SACRAM. Principio itaque, ut viam reliquis quaestionibus faciamus, Sacramentum a plerisque definitur esse faciae rei signum. Cui quidem finitioni multipliciter obijcitur; sic enim objectionibus expositis, facilius erit rei definitae intelligentia.

ARG. IN CONTR. Primo, conjugium in statu innocentiae erat signum rei sacrae, id est, conjunctionis inter Christum, & Ecclesiam, quemadmodum Apostolus docet (1): & tamen non erat Sacramen-

mentum, ut nunc quidem de Sacramentis loquimur, cum in illo statu nec morbus esset, nec prode medicina.

Deinde, sacrificium Abel non fuit sacramentum, in plus certe quam oblatio Cain; fuit tamen signum rei sacræ, ejus videlicet sacrificii, quod & Christus in ara crucis obtulit, & nos offerimus in tali, ut in universum de veteribus hostiis Augustinus tradit (1): igitur definitio mala.

Præterea, serpens æneus a Moyse in deserto suspensus, Manna item eodem loco Judæis exhibitum,igna fuisse rerum sacrarum, ut Joannis Evangelium docet (2); at certe non fuisse sacramenta.

Præterea, Agnus Paschalis, auctore Paulo (3), rei sacræ signum erat: nec magis videtur fuisse sacramentum, quam aliz figuræ, quæ in veteri Lege præcesserunt.

Ad hæc, verba Christi apud Lucam (4): *Remittuntur tibi peccata tua*, Sacramenta minime fuerunt, cum tamen fuerint signum rei sacræ, id est remissionis peccatorum, quam etiam efficere. Et confirmatur: Illa verba, *Ego te baptizo*, &c. sunt sacræ rei signum, ablutionis scilicet interioris, cuius etiam sunt causa: sed Sacramenta non sunt: nisi ita desipiamus, ut sacramentorum formas sacramenta nuncupemus.

Præterea, aqua lustralis, quam vulgus benedictum appellat, signum est rei sacræ, signum quoque sanctificativum: at certum est tamen, non esse sacramentum. Definitio igitur est inepta. Major enim propositio satis probatur Alexandri Papæ testimonio (5) in decretis suis, ubi asserit, aquam ale conspersam, & divinis precibus consecratam populum sanctificare, inquinatos mundare, insidias diaboli avertere, sanitatem corporis, & animæ curare.

Corpus denique Christi in Eucharistia contentum non est signum: signum enim, Augustino finiente (6), est quod præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit. Corpus autem Christi, licet invisibiliter sub specie panis contineatur, sine dubio Sacramentum est: non ergo Sacramentum apte finitur, quod sit sacræ rei signum.

RESPON. AD ARG. TRIB. FUNDAM. POSITIS. His, atque aliis argumentis definitionem hanc, a Magistro sententiarum approbatam, juniores quidam facile rejiciunt: quibus nos tamen facilius respondemus, si tria prius principia ponamus. Quæ si cuiquam non bene provisæ, & diligenter explorata videantur, huic illud respondere possumus, non id nos querere, ut omnibus probentur, quæ asserimus (nam id fieri non potest), sed ut eis, qui juxta rei naturam, de qua differunt, argumenta requirunt.

Primum itaque fundamentum est, Sacramenta se quasdam sacras ceremonias, ad Dei cultum videlicet pertinentes. Nam ante omnia id Sacramenti nomen præ se fert: quod a sacro derivatum, Varro de lingua Latina auctor est. Sacrum autem administratio ad religionem, qua Deum sumus, pertinet. Quare & Sacramentum opus est religionis.

Rursum, in Sacramentis profitemur, nos salutem a Deo Salvatore querere: id vero ad pietatem, qua Deo cultum exhibemus, spectare manifestum est.

Peccata insuper, quæ in Sacramentorum vel administratione, vel susceptione sunt, virtuti religionis adversantur. Sunt enim vel superstitiones, vel sacrilegia. Ergo recta ipsa Sacramentorum sive susceptio, seu administratio actus est religionis. Augustinus demum definit (7), non quodlibet signum esse Sacramentum, sed quod sit sacrum signum.

Secundum fundamentum est, non quodcunque Sacramentum esse, sed quod habeat occultam, & reconditam significationem. Nam vulgari sermone tunc sive verbis, seu rebus inesse dicimus Sacramentum, cum est significatio quædam abscondita. Mox etiam Gregorius 1. qu. 1. cap. *Multis*, ob id ait Sacramenta dici, quia sub regimento corporaliū rerum divina virtus secretius operatur salutem. Unde a secretis sacris Sacramenta asserit appellata.

Præterea, interpretes novi Testamenti, ubi apud Græcos habetur *μυστήριον*, sere traducit Sacramentum (8). At mysterium absconditam, & occultam habet insinuationem, ut eodem cap. Gregorius affirmat. Non igitur est Sacramentum, nisi sit occulta, & condita significatio. Hinc illa vulgata doctrina, Sacramentum rebus sensibilibus constare, quarum figura scilicet occultius adumbrantur res insensibiles: Sola namque verborum expressa significatio Sacramentum non efficeret. Sacramenta quippe sine verbis fuisse quædam in Lege tum naturali, tum scripta; sine rebus autem nulla fuisse Sacramenta. Rerum itaque significationem ratio Sacramenti requirit. Atque eo fortasse Samaritanus hic noster oleum, & vinum, res materiales, ac visibiles exhibuisse legitur, verba exhibuisse non legitur.

Hinc etiam illud est, quod Augustinus tradidit (9), oportere res, quibus Sacramenta constant, imaginem, & similitudinem gerere earum rerum, quarum signa, & Sacramenta esse dicuntur. Verbi gratia Baptismus lavat; ideo completur in aqua: Eucharistia reficit; ob idque panis, & vini speciem accipit: Unctio sovet: idcirco ministratur in oleo: In Pœnitentia demum sub aperta forma iudicii, ubi & sellis, & reus, & iudex, & accusator inducitur, iudicium illud interius licet agnoscere, quo ab invisibili iudice reus vel absolvitur, vel ligatur. Ita in cæteris Sacramentis invenimus, mysticam Sacramentorum significationem quadam imaginis, & figuræ proportionem consistere.

Tertium fundamentum est: Sacramenta esse signa sanctificationis practica, quæ scilicet ipso usu adhibentur ad sanctificandam. Nam cum sit duplex signum sanctitatis, alterum speculativum, ut nomen sanctum, vel sanctificans; alterum practicum, quod non solum significat sanctificationem, verum & exhibet, ut Baptismus exterior; Sacramentum non signum speculativum, sed practicum est.

Id vero ex eodem cap. *Multis*, cum primis habetur, ubi Gregorius ait, Sacramenta dici, quod sub

reg-

(1) 10. de Civ. Dei c. 29.

(2) Joan. 9. 34. & 6. 94.

(3) 1. Cor. 5. 7.

(4) Luc. 7. 48.

(5) De cons. d. 3. c. Aqua.

(6) 2. de diff. Chr. c. 1. de cons. d. 2. cap. signum.

(7) Lib. de Civ. Dei 20. c. 5. & refert de cons. d. 2. c. sacrificium.

(8) Ephes. 1. 9. Col. 1. 26. 1. Tim. 3. 10.

(9) Epist. 3. ad Bonif. Episc.

regimento corporalium rerum divina virtus secretis salutem operetur.

Item, nisi ita esset, plura in nova Lege essent, quam septem Sacramenta, quandoquidem sacrarum rerum signa speculativa plura sunt.

Præterea, in sensu, quo Scholastici disputant de sacramentis, spirituales, & sacras medicinas intelligere cogimur, quæ nisi signa practica, & sanctificativa sint, intelligi nulla ratione possent.

Est igitur sacramentum (ut hæc tria simul principia complectamur) sacrum & occultum signum ad sanctificandum institutum. In quem sensum illa definitio est optima: *Sacramentum est sacre rei signum.*

RESPON. AD ARG. IN CONTR. Quare ad primum argumentum facillime responderetur, matrimonium nec in statu innocentiz, nec alio unquam ante Evangelium tempore fuisse sanctificativum; unde nec fuit Sacramentum, nisi latissime quodlibet mysterium sacramentum vocare velis, quod, ut modo diximus, interpretes novi ac veteris Testamenti sæpius faciunt. Quo significato nunc de sacramentis minime disputamus, sed cum Concilio Florentino a sacris aliis sacramenta distinguimus, ut peculiariter ad sanctificandum homines instituta.

Responderi quoque potest, matrimonium nec in statu innocentiz, nec in lege naturæ aut scripturæ signum fuisse sacrum & religiosum: quippe cum non esset opus divini cultus, sed magis civilis humanusque contractus, in naturæ solum vel propagationem, vel remedium institutos. At in nova simul & sanctificativum & sacrum est, ut cætera religionis Christianæ sacramenta.

Nec in præsentia vertere in questionem volumus, an matrimonium, quod vel per procuratores, vel etiam ab ipsis conjugibus sine Ecclesiæ ministro, sineque aliqua religionis cæremonia profane contrahitur, sacramentum sit, tamen vocari in dubium jure fortasse potest. Nam ejusmodi contractus, quod jam insinavimus, pure civilis est, nec aliqua ex parte opus religionis sacrum: quare non est sacramentum. Deinde quia, cum sine sacerdote, vel per procuratores, vel per literas, vel aliter quocunque modo fideles contrahunt, non existimant esse sacrilegos, si non sint in gratia, quo tempore contrahunt: At si sacramentum conficeretur, procul dubio sacrilegi essent. Præterea quia recipere sacramentum unus pro alio non potest: ergo quod per alios contrahitur, non est sacramentum. Præterea, ut concilium Florentinum definit, omnia sacramenta tribus constat, materia, forma, ministro: quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. At cum matrimonium sine sacerdote, aut ministro Ecclesiastico contrahitur, primum revera desit: non igitur conficitur sacramentum. Sed de hujusmodi questione alio loco fusius & copiosius disseremus.

Ad secundum respondeo, sacrificium fuisse duplex in lege tam naturali, quam scripta: Alterum ad protestandum, Deum rerum esse auctorem ac Dominum: & hujusmodi non erant Sacramenta, tamen illius sacrificii signum erat, quo religio nostra Deum unice colit. Alterum vero in id factum est, ut Deus mortalium culpis insensus placaretur:

quod erat utique sacramentum. Videtur autem sacrificium Abel prioris generis fuisse, quoniam manus solum fuisse perhibetur; sicut & oblatio Cain. Quare non fuerit sacramenta, quæ a generalibus sacrificiis concilium Florentinum discernit.

Ad tertium, Serpens æneus & manna signa sacra non fuerunt, licet rerum sacrarum fuerint significativa: Nec enim aut erectio serpentis, aut manna usus in id fuit, ut Deo religionis cultus exhiberetur. Utriusque præterea rei usus erat in efficiendum aliquem corporalem. Serpens namque non fuit erectus ad sanctificandum animum, sed ad sanandum corpus: Nec manna prælitum Judæis est ad sanctitatem ipsorum, sed ad satietatem carnis. Non igitur fuerit signa practica sanctificationis, ac proinde nec sacramenta. Quanquam intelligentes hujusmodi rerum futurarum mystica signa, per fidem rerum, quas credebant, justificabantur. Omnes enim eandem escam spiritalem manducaverant, & eundem potum spiritalem biberunt, *Bibant autem de spiritali confluence eorum petra, petra autem erat*, &c. ut Apostolus in priore ad Corinthios epistola (1) testatur.

Ad quartum, quibusdam agnus Paschalis non videtur fuisse Legis veteris sacramentum, quod in illius usu nullus usus sanctificationis apparet. At divus Thomas (2) multo alter intellexit. Quænammodum in Lege nova alia sunt sacramenta directe parata & instituta ad mundandum ac sanctificandum homines, ut Baptismus, & Pœnitentia; alia vero supponunt jam esse mandos, danturque in usum sanctificatorum: sic in veteri Lege agnus Paschalis sacramentum mundorum fuit, nempe quem nisi sanctis & mundis edere non licebat: atque idcirco non fuit opus, ut immundos sanctificaret, sed sat fuit adhiberi ad consummationem legalis sanctitatis, quam quidem habere nemini contingebat, nisi agnus Paschalis ederetur. Quod si cui ratio hæc subtilior videatur, quam ut communi sensui possit accommodari, credat, agnum Paschalem non in memoriam solum Ægyptiæ redemptionis immolari, sed etiam pro peccatis Israelitici populi: Sicut Eucharistiæ sacramentum & signum commemorativum est præteritæ redemptionis, & pro peccatis fidelium immolatur. At sacrificium pro culpis oblatum, quod retro jam diximus, sacramentum erat.

Ad quintum: Patet, verba Christi non pertinuisse ad ritum aliquem religionis, sed tantum explicasse divinam potestatem. Nam eadem loquendi forma Dominus dixit: *Surge & ambula: fides tua te salvum fecit*: & alia ejusmodi, quæ passim reperies apud Evangelistas. Imo vero non existimaverim, verba illa fuisse quasi instrumentum, quo Dominus ad sanctificationem uteretur: quod tamen esset necessarium, ut ibi esset sacramentum. Rursum & manifestum eriam habent significationem, nec gestum ibi fuit quicquam, quod sub rerum corporalium imagine occultum mysterium insinueret: quapropter nullum fuit eo loco sacramentum.

Atque inde confirmatio addita facile solvetur; Si enim novæ Legis sacramento sola verborum expressa significatio esset, non esset propria ratio sacramenti. Tamen dicere quoque possumus: Signum partiæ sanctificationis esse quidem partem sacramenti,

ti, non autem esse sacramentum, hoc est, signum integrum sanctitatis, quod videlicet in nova Lege materia, formaeque constet, rebus & verbis. Quo fit, ut cum artificiosum compositum esse sacramentum videatur, non pro forma verborum accipiendum sit, sed pro materia potius rerum sensibilem: quemadmodum vasis aut statuae vocabulum non pro forma artis accipimus, sed pro materia habente formam.

Ad sextam: Aliorum solutionibus praetermissis, quae, nisi una opinio fallit, non sunt idoneae: Respondet cum D. Thoma (1), aquam benedictam non esse signum sanctificationis, etiam si non peccata culpam modo, sed, id quod mihi probabilius est, culpas quoque veniales remittat. Nam quemadmodum illae caeremoniae sacrae, quae praeparant quidem ad Baptismi sanctificationem, ac non faciunt tamen suscipientem, ut Exorcismos, sacramenta dici non possunt; possunt autem vocari sacramentalia, quasi sacramentorum ipsorum sanctificationum praeparationes: sic aqua benedicta, & caetera ejusmodi, quae peccata solum venialia dant, quoniam sanctitatem praestare nequeunt, sacramentalia sunt, non sacramenta.

Sed objicit. Ergo Confirmatio non est sacramentum, ut quae Baptismo adjuncta, ipsius effectum perficit. Nego consequentiam, quia effectus proprius Confirmationis sine collatione gratiae, per quam est vera sanctificatio, praestari non potest; & idem omnino est in reliquis Ecclesiae sacramentis. Remissio autem venialium, qui est effectus aquae benedictae, sine collatione gratiae & sanctitatis confertur. Effectus praeterea aquae benedictae in sacramento Poenitentiae est: Unde Sacramentale, quod additur, annexum sacramento Poenitentiae est, quod videlicet integrum suum effectum non habuit. At effectus Confirmationis proprius in sacramento Baptismi non est, sive in alio quidem sacramento. Quare non est sacramentale, quasi alicui sacramento secundo conjunctum, sed est per se verum perfectumque sacramentum. Qua vel maxime ratione eorum error sit manifestus, qui sacramento Unctionis extremae remissionem venialium, tanquam effectum proprium, assignaverunt; quod si esset, certe Unctio non esset sacramentum, sed sacramentale quiddam.

Quod autem Alexander asserit, aquam consecratam populum sanctificare, purgare, sanare: forsitan intelligendum est non solum de aqua illa vulgari, qua in remissionem venialium aspergitur, sed de aqua etiam ad Baptismum populi puranda, quae prius etiam sale conspergitur, & divinis precibus consecratur. Conferit enim summus Pontifex elementa, quae Christiana religio in suum usum vendicare solet cum iis, quorum fuit olim usus in veteri testamento: docetque, maiorem nostris inesse vim sanctificandi, purgandi, sanandi, quam veteribus. Quod si cui haec nostra intelligentia displicet, quae tamen, linum ut lino, ita facile antecedentibus consequentis nectit, is tale habeat responsum, aquam sacram & benedictam sanctificare & purgare secundum quid, eo quod peccatorum poenas solvit, culpas item veniales: nunquam vero simpliciter & absolute sanctificat, quod ratio sacramenti requirit.

At si hinc colligas, Legis veteris nulla fuisse sacramenta, quae videlicet neminem sanctificabant; habet nos argumento suo postea loco respondebimus.

Ad postremum vero nunc dicitur, aliud esse sacramentum motum, aliud esse simul & rem sacramenti, & sacramentum, ut c. *Cum Marthe* de celebratione missarum Innocentius tradit. Hic igitur nos definitio sacramentum tantum, quod oportet esse sensibile. At quod simul est res & sacramentum, satis habet, si sit signum intelligibile; ut character signum est spirituale, quo sumus interius consignati; & corpus Christi signum est intellectuale corporis mystici, hoc est, ecclesiasticae unitatis: quae significatione & corpus Christi, & character, appellatur sacramenta. D. tamen Augustinus dicit (2), esse figuratum sermonem, cum corpus Christi vocat sacramentum. Nam rerum similitudines nonnunquam rerum ipsarum, quibus sunt signa, vocabala accipiunt: ut in Apocalypsi (3) *Agnus, qui occisus est ab origine mundi*, id est, Agnus signatus ab origine mundi; ut & Augustinus, sive quis alius fuerit ejus operis auctor, homil. 10. in Apocal. legit: & ad Rom. 8. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum*, & ad Corinth. 10. *Petra autem erat Christus*. Eodem, inquit, modo sacramentum corporis Christi, corpus Christi est; & sacramentum sanguinis, sanguis est. Ac de prima parte satis nobis fuerit disputatum.

PARS SECUNDA.

De necessitate Fidei Christi ad salutem.

2. QUÆST. SEQUITUR pars altera, ubi differentiam incipit. Sicut est an fides Christi Salvatoris nostri fuerit in omni Lege ad salutem necessaria.

ARGUM. PRO PARTE NEGAT. Et pro parte quidem negativa illud est praecipuum argumentum, quod in Lege naturae satis erat credere Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, ut Apostolus ad Hebraeos (4) videtur asserere. Fides igitur unius Mediatoris, qui scilicet Deum placaret, salvaret homines, non erat necessaria.

Praeterea, non in lege naturae modo, verum etiam scripturae, satis ad salutem erat servare mandata, iuxta id, quod Dominus ait: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. At decem mandata legis, de quibus sermo erat, naturali ratione continebantur. Non ergo ad salutem erat fides unius mediatoris necessaria.

Pro parte vero affirmativa illud Apostoli testimonium est (5). *Unus Deus, unus mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus*.

RESOL. QUÆST. Volumus hic nos, quasi Trojanum bellum gemino ab ovo, bojes argumenti materiam exordiri, indeque disputationem inchoare, an videlicet homines in statu innocentiae, vel etiam Angelos viatores contingere potuerit sine Christi fide salutem habere. Non alienum est hoc a praesenti disputatione, & ab instituto hujus diei prorsus remotum. Non enim hoc saepe loco in fidei quaestionem incurramus, nisi sacramentorum ratio postularet. Etenim cum sine sacramenta,

omnia

(1) 3. p. q. 65. a. 5 ad 6.

(2) Epist. 23. ad Bonifac.

(3) Apoc. 14. 8.

(4) Hebr. 11. 6.

(5) 1. Tim. 2. 5.

omnia quædam fidei in Christum protestationes ; non aliter commode potuimus sacramentorum necessitatem definire, nisi prius statuissemus, quousque Christi fides sit, fueritque mortalibus necessaria. Nam sacramenta mortalium sunt medicinæ.

Itaque, ut ad hujus questionis caput recurret oratio, dupliciter potest intelligi fides Christi, & implicita, & explicita. Nempe Christiani explicitè in Christum Deum, & hominem credimus. At qui credidit alio, Deum hominæ salutis procuratorem per illam media mortalem in vitam æternam reparatorem, in Christi fidem habuit implicitam.

1. **CONCL.** Prima igitur conclusio sit. Non fuit fides Christi explicita semper ad salutem in omni lege hominibus necessaria.

Hanc & Magister 2. distinct. 25. & communis tenet Theologorum consensus. Eandem habet Divus Augustinus contra Faustum, lib. 19. cap. 14. Imo & Apostolus eandem, nisi ego excoctio, videtur confirmare, cum ait (2). *Conclusit scriptura omnia sub peccata, ne promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.* Prius autem quam veniret fides (scilicet Evangelica) sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Satis ergo erat fides implicita Jesu Christi ad illius veteris populi salutem, populi, inquam, in eam fidem conclusi, quæ tempore gratiæ erat manifestius explicanda. Multo igitur minus fides Christi explicita in Legematuræ ad salutem requirebatur.

2. **CONCLUSIO.** Fides Christi Redemptoris salutem implicita fuit semper post lapsum hominibus necessaria. Hanc citra fidei periclitum negare non licet, quam uique auctores imprimis gravissimi confirmant, quorum testimonia infirmare nulla ratione possumus. Hieronymus in 2. cap. Epist. ad Galat. super ea verba: *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi;* Admonere, inquit, debemus, sanctos, qui antiquius fuerunt, ex fide Christi justificatos. Siquidem Abraham vidit diem Christi, & laetatur est. Et Moyses majores divitias existimavit thesauro Aegyptiorum improprium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Et Esaias vidit gloriam Christi, ut Joannes Evangelista commemorat, & fides de omnibus generaliter. Item in capite 4. ejusdem Epistolæ: *Heres iste parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub tutoribus est, usque ad profectum tempus a Patre, totam humanum genus, inquit, usque ad adventum Christi significat.* Quomodo enim omnes in protoplasto Adam necem nati moriuntur; ita & omnes, & hi, qui in adventu Christi nati sunt, in secundo Adam vivificantur. Iste intellectus Ecclesiæ Catholicæ convenit, quæ & veteris & novi testamenti unam affert providentiam, nec distinguit in tempore, quas conditiones sociavit. Omnes edificavit sumus super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, continent nos angulari lapide Jesu Christo; omnes unus panis sumus, & duo consensimus super terram. Et quomodo nos super Prophetas fundati sumus, ita & Patriarcha in Apostolorum fundamentum constitutur. Hactenus Hieronymus.

Præclara certe, & tali viro digna interpretatio: Quemadmodum enim parvulus hæres, idem est &

adultus; sic populus ille antiquus, & hic novus eadem fide, & religione contentus eadem quoque Ecclesia est. Ac sicut in parvulo implicite continetur, quod postea explicatur in adulto; ita fides illa antiquorum parvula fuit, & vi sua continebat implicitè, quod deinde crescens habuit explicite.

Divus item Augustinus hanc sententiam frequentissime repetit, lib. primo contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 21. & super Joan. tract. 45. & epist. 157. quæ scribitur ad Optatum, ut multa alia loca prætermittam. *Illi si fides salva, inquit, qua credimus nullum hominem sine majores, si parvule quolibet & recentis ætatis liberari a contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod prima natiuitate contraxit, nisi per unum mediatorem Dei, & hominum Christum Jesum, cujus hominis ejusdemque Dei saluberrima fide etiam illi iusti salvi facti sunt, qui, priusquam veniret in carne, in carne credidimus esse venturum.* Eadem namque fides est & nostra & illorum; quoniam hoc crediderunt illi futurum, quod nos credimus factum; & Sacramenta quidem potuerunt esse pro temporum diversitate diversa, sed ad unitatem tamen ejusdem fidei concordissime recurrentia. Proinde cum omnes iusti, siue ante incarnationem, siue post incarnationem Christi, nec vixerint, nec vivunt, nisi ex fide incarnationis Christi, profecto quod scriptum est non esse aliud nomen sub celo, in quo nos oportet salvos fieri, ex illo tempore vales ad salvandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est. Hactenus Augustinus.

Gregorius quoque Hom. 16. in Ezechielem in hujus rei figuram etiam asserit turbas, quæ præcedebant, & sequebantur, utrasque pariter exclamasse filio David: *Hosanna in excelsis.* Possent equidem testimonia proferre in hujus rei confirmationem sanctorum aliorum; sed ne multa, proferre satius est sacrarum testimonia literarum; in quibus illos primò est, quod habetur ad Corinthios (2): *Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur.*

Secundò vero habetur alibi (3). *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moysè baptizati sunt, in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eundem potum biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: Petra autem erat Christus.*

Tertiò ad Roman. (4) Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem.

Postremum idemque gravissimum ad Roman. (5), quo cetera & explicantur & confirmantur: *Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem ad ostensionem justitiæ suæ, propter reversionem præcedentium delictorum, ut sit ipse iustus, & justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi. Unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & propitium per fidem.*

Ex causa est in promptu. Nemo enim posset

per

peccatores abjecto peccato Deo reconciliabiles, nisi crederent se peccatorum veniam gratia divina posse consequi; nec sciret homo iustitiam & salutem querere, nisi, unde petenda esset, agnosceret. Semper ergo necessarium fuit credere Deum esse hominam iustificatorem, ac salvatorem, quo videlicet providente salutis remedium erat humani generis comparanda. Hac vero fide implicita credebatur in Christum, per quem Deus esset iustificatus, servatusque universas nationes.

3. **CONCL. ARGUM. CONT. HANC CONCL.** Fide Christi explicita, post Evangelii divulgationem, est ad salutem cuiusque hominis necessaria; in cuius confirmationem testimonio sanctorum retro citata non tam idonea sunt, quam ego desidero. Indiscriminatim enim asserant neminem, nec passim, nec magnum, aut in novo, aut in antiqua lege sine Christi fide potuisse salvari. Cum igitur veteres sine fide explicita Christi salutem fuerint affectui; ex sanctorum testimoniis, ut videtur, confirmare non possumus fidem explicitam esse nunc temporis necessariam. Atque hoc argumentum nonnullis omnino commovet, ut tertiam conclusionem insinuant. Illud etiam, quod praeceptum de fide Christi potest invincibiliter ignorari, ex Joan. 15. *Si non venissem: & locutus es non fuisset, peccatum non haberent.* Ergo & potest quis salvari sine explicita fide Christi, faciendo aliter quaecumque lex naturae praescribit. Et confirmatur, quia potest quis in nemoribus, vel in sylvis educari, quo nullus praedicator accedit; nec tamen fidem Christi habere potest sine praedicante (1). Ergo per fidem implicitam Christi, sicut in lege naturae, salvabitur. Confirmatur deinde, quia statim a Christi passionis, illi, ad quos Evangelium non pervenerat, servabantur, vel in lege Moyse, vel in lege naturae; Ergo & nunc illi, ad quos nondum pervenit Evangelii praedicatio, verbi gratia, Indi. Nam eodem penitus modo, sicut illis non fuerat Christus annuntiatus, ita & apud hos non est divulgatum Evangelium.

His tamen non obstantibus, tertia illa conclusio usque adeo certa est, ut eam negare non periculosum modo, verum etiam erroneum sit; haereticum dicere, nisi modestius esset, Ecclesiae definitioni huius vocabuli notam derelinquere. Id ego statim ostendam, si prius tamen discrimen inter fidem veteris & novi Testamenti, ut videlicet illa fuerit implicita, haec autem explicita, certis documentis declaravero. Primum igitur D. Aug. lib. 19. contra Faust. c. 14. *Antiqui iusti, ait, sacramentis suis intelligebant venturam praemissam revelationem fidei, ex qua, licet adhuc opera & abscondita, vitam ipsi vivebant.* Et infra: *Tunc ergo oculis erat fides. Nam eadem credebant, eademque sperabant omnes iusti & sancti etiam temporum illorum.* Nunc autem revoluta est fides, in quam conclusus erat populus, quando sub lege custodiebatur. Ecce Augustinus testimonio Pauli ad Galat. 3. id probat, quod assumptum discrimen esse veteris & novae fidei.

Præterea: idem Apostolus, (2) et ante jam vidimus, comparans fidem illius veteris populi fidel-

populi novi, illam pervelli vocat, hanc grandioris iam viri. Et ne longum faciam, cepit. 1. epist. ad Colos. circa finem, cap. 3. epistolae ad Ephesios circa medium, toto denique cap. 3. epistolae posterioris ad Cor. hoc discrimen insinuat.

Illud itaque iam quod instat, agamus, probemusque, fidem Christi explicitam post Evangelium promulgatum esse ad salutem necessariam. Id vero primum ostenditur ex Marco (3): *Predicate, ait, Evangelium omni creaturae. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.* Ubi Bernardus ad Hog. epist. 77. diligenter advertit, non esse dictum, *Qui non baptizatus fuerit, condemnabitur*: sed, *Qui non crediderit, &c.* Ut major quaedam necessitas fidei in Evangelium, quam Baptismi praescriberetur. Fit enim, ut sine Baptismo quis salvetur, cum scilicet Baptismi suscipiendi non est facultas; ac credendi Evangelio tanta necessitas est, ut omni eventu, qui non crediderit, condemnetur.

Item: (4) *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* *Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Et infra: *Qui credit in filium, habet vitam aeternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam.* Et tamen si non est medium ad salutem necessarium, cum possit invincibiliter ignorari, ut nunc ex doctrina communi supponimus, potest quis esse incredulus filio, hoc est credere filium non esse Deum, & in hoc errore salvari. Et alibi (5): *Omnis, qui audit a Patre, & didicit, venit ad me.* Si autem quis servatur, audit a Patre & didicit: ergo venit ad Christum. Ex alibi (6): *Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, &c.* Et c. 14. *Vado parare vobis locum, & quo ego vado foris, & videris scitis; dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Jesus: Ego sum via & veritas & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Et cap. 17. *Hac est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Utrumque igitur medium est nunc ad salutem necessarium, & cognoscere Deum, & cognoscere quem misit Deus Jesum Christum, ut scite Divus Chrysostomus interpretatur.

Præterea, referente Luca, Angelus Cornelio viro iusto ac timen- ti Deum ait (7). *Mitte, & accersere Simonem: ille dices tibi, quid te oportet facere.* Quae verba tractans Augustinus de praedest. sanctot. cap. 7. *Non sine fide Cornelius orabat.* Nam quomodo invocabat, in quem non crediderat? Sed si posset sine Fide Christi esse salvus, non ad eum edificandum mitteretur architectus Apostolus Petrus, qui videlicet illi diceret, quae oporteret audire. Ille, inquit, dicit tibi, *quid te oportet facere.* Et custos carceris quoque apud eundem Lucam (8): *Quid, ait, oportet me facere, ut salvus sim? At illi Paulus & Silas dixerunt: Crede in Dominum Jesum.*

Præ-

Præterea Apost. Ad Romanos eandem sententiam docet in hæc verba (1): *Si confitearis in ore tuo dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscepit ut moriens, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scriptura: Quicumque invocaverit nomen Domini, saluus eris. Quomodo ergo invocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? Et infra: Ergo fides ex auditu, auditus, autem per verbum Christi. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiit sonus eorum &c. Vides, quemadmodum invocationem Domini, quæ fuit semper in omni lege necessaria, ad invocationem nominis Christi deflexit Apostolus: Quæ videlicet nunc opus est, cum jam in omnem terram exiit Apostolica prædicatio.*

Quod si cui testimonia hæc videntur infirma, huic nos illud obijciemus, quod Philosophus quidam magni nominis sapienter scripsit (2), ineptum esse, exactam ubique demonstrationem eligere. Nam si sacramentum literarum testimonia in hanc rem essent manifesta, qui negasset, eum nos non temeritatis & erroris, sed hæresis nota inureremus.

Habemus præterea symbolum Athanasii, cui nemo sane Catholicus refragabitur: *Necessarius est, ait, ad æternam salutem, ut incarnationem Domini nostri Jesu Christi fideliter credat. Et tandem: Hæc est fides Catholica, quam nisi quis fideliter crediderit, saluus esse non poterit.*

Præterea, c. *firmiter*, de summa Trin. & fide cath. *Una est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur.* Sed ille, qui vivit aut in lege Moysi, aut in lege naturæ, ignorans fidem Christi, non est pars animæ Ecclesie Catholice: ergo non salvatur. In concilio quoque Floren. sub Eug. IV. idem explicatio habes: *Sacro sancta Romana Ecclesia firmiter credit, nullos extra Catholicam Ecclesiam excomm. nec paganos, nec Judæos, nec hæreticos, nec schismaticos æternæ vitæ fieri posse participes, sed in ignem æternum ituros, nisi ante finem vitæ eidem fuerint aggregati; tantumque valere Ecclesiastici corporis unitatem, ut nemo, quancumque elemosynas fecerit, possit salvari, nisi in Catholica Ecclesia gremio, & unitate permanserit.* Item fere habet extra. de hæret. cap. 3. & extrav. unam sanctam, de majoritate, & obe. Huc etiam pertinet Hieronymi testimonium, 24. q. 1. cap. *quoniam vetera, & Cypriani, cap. loquitar, & cap. alienus; & Augustini, cap. firmissime*, 15. qu. 1. & multa alia, quæ refert Cardinalis Torrecræm. libro primo Ecclesiasticæ summe, cap. 21. Errant igitur, qui nova jam divulgata lege, salutem æternam cuiquam sine explicita fide permittunt. Atque hic error quam longe serpat, non vident. Concedant enim pariter necesse est sine Baptismo in re, vel in voto suscepto introitum in regnum celorum, concilio Trid. sess. 6. repugnante in decr. de justificatione impii cap. 4. Imo repugnante Evangelio, cum ait: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Quod si adultis ea media nunc latius sunt, quæ erant ante legem Christi; non equidem video, quæ consequen-

tia parvulis remedia legis naturæ & scriptæ fuerint revocata. Aut fateantur igitur parvulos, cum non adesset facultas Baptismi, salvari, quod Ecclesia Christi non admittit: Aut quod nos facimus, negent adultis sine Evangelii fide salutem.

Dicant etiam mihi, quibus contraria sententia placeat, an Judæi, ad quos Evangelium non pervenit, servantes legem Moysi salventur: an non: si non, habetur id quod volumus: si etiam, quid ergo præscripta Concilii Florentini definitio præstat? quid & illa rursus, in quam Catholici convenimus, legalia post Evangelii divulgationem sine interitu servari non posse, & omnes ejusmodi observatores a Christo alienos, & æternæ vitæ minime fieri posse participes, nisi aliquando ab his erroribus resipiscant?

RESP. ARG. CONTR. 3. CONC. ALLAT. Ad primum vero argumentum, quo tertia hæc conclusio vertebatur in dubium, nego equidem consequentiam. Aliud enim est, quod excusetur quis a peccato non credendi in Christum; aliud quod sine fide Christi vitæ æternæ beneficium consequatur, ut D. Thom. 2. 2. quæst. 10. discrete nos docuit. Condemnabuntur igitur illi, non quia non crediderunt in Christum, cum non sit illis Evangelium annuntiatum, sed propter alia contra legem naturæ peccata. Quod si fingis, ejusmodi legem naturæ servare, respondet D. Thom. 3. distin. 25. qu. 1. art. 1. quæst. 1. & art. 2. quæst. 2. quod si quis faciat quod in se est, huic Deus providebit, vel per hominem, vel per Angelum, si opus fuerit: & si quæras, unde hæc tam extraordinaria providentia, certe præterquam quod ratione constat. (nec enim Deus deficit in necessariis) sacris etiam literis traditur. In Actis cap. 8. Angelus rapuit Philippum ad Eunuchum virum religiosum. Et cap. 10. Angelus apparuit Cornelio viro timenti Deum, facienti elemosynas, & oranti. Et Joan. cap. 1. cum dixisset: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: Dedit, inquit, eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus.* Et cap. 12. cum dixisset Dominus: *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum: respondissetque ei turba: Quomodo dicis, oportere exaltari filium hominis? quis est iste filius hominis? dixit eis Jesus: Ambulate, dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: dum lucem habetis, credite in lucem: ut filii lucis sitis: Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.* Sicut in lege naturæ facienti quod in se erat, & servanti naturæ legem Deus præsto erat ad revelandum supernaturalia, sine quorum fide salvari non poterat: Sic in nova lege præstanti quod in se est, lux Evangelii resalgebit? quam qui non habet, manet in tenebris. An videlicet justitiæ Sol Christus Dominus non illuxit? Et hinc patet responsio ad priorem confirmationem.

Nam ad posteriorem respondetur aliam esse rationem post Evangelii plenam divulgationem, atque antea erat. Siquidem dum adhuc Evangelium vulgaretur, licitum erat Paulo Timotheum circumcidere (3) purificareque sese juxta legis ænigmata

præ-

prescriptum cum cæteris Judæis: quæ tamen eadem nunc facere, superstizio procul dubio esset. Item adhuc Evangelii prædicatione corrente, pueri eorum, ad quos Evangelium non pervenerat, salvabantur in legis naturæ Sacramentis, at nunc temporis nihil tale Catholici recipimus. Abstineret a sanguine, & suffocato, a principio Evangelicæ prædicationis non licuit modo, verum etiam necessarium fuit, ut Act. 15. dicitur. At nunc qui ea servaret, Judæicæ superstitionis merito condemnaretur. Sic ergo & sine fide explicita a principio statim Apostolicæ prædicationis homines servari poterant, nunc servari non possunt. Quod in Actis (1) jam cæpit explicari, dum peculiaris illa, & nova salutis procuratio per insolita media describitur. Nunc tamen ego is sum, qui definire valeam, quando primum incæpit illud tempus, pro Evangelii plenaria prædicatione absoluta est, cum videlicet remediis antiquis penitus abolitis, sola Evangelicæ legis remedia pro aëriisq; & adultis, & parvulis remanserunt. Sed id tamen statuere sine dubitatione possum, neminem, cui fides Christi explicita defuit, posse nunc temporis salutem adipisci.

At eoim cum dupliciter intelligatur salus; altera æterna, ad quam iusti post hanc vitam veniunt; altera, qua in præsentia sanantur homines a peccato vel originali, vel actuali; facile nobis tribuent viri docti, sine fide Christi nulli unquam mortalium æternam concessam esse salutem. Illud tamen etiamnam a doctis hominibus in dubium revocatur, an sine Christi fide possit homo a culpa sanari.

Utrum sine fide Christi possit homo a culpa sanari.

ARG. PRO PARTE AFFIRM. Afferant autem ad novi dogmatis confirmationem, Divi Thomæ primum auctoritatem 1. 2. qu. 89. art. 6. ubi tenet, esse non posse veniale peccatum cum solo originali. Quod idem Innocentius superius supponit cap. *Majores*, extra de bapt. §. *sed adhuc queritur*: Et Concilium Florentium in decreto de unione Græcorum, inquit: *illorum animas, qui in actuali peccato mortali, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere.*

Hujus vero conclusionis causam D. Thomas eam reddit, quod cum *usum rationis habere puer ceperit, primum, quod illi cogitandum occurrat, est deliberare de se ipso. Et si quidem se ordinaverit ad debitum finem, per gratiam consequetur remissionem originalis peccati. Si vero non ordinet scriptum ad debitum finem, secundum quod in illa ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est.* Hæcenus ille.

Ex his Divi Thomæ verbis ratiocinantes, Fieri potest, inquit, ut primo tempore usus rationis puer non modo Christum, sed ne Deum quidem agnoscat, utpote apud barbaros sine ulla religione, notitiaque divini nominis educatus. Is ergo, ut faciat quod in se est, satis erit, si se convertat in honestum finem naturæ ratione comprehensum. Sed nunc ille mortaliter non peccat, cum bene faciat pro ætate & institutione, quam habet: nec est in solo originali, ut D. Thomas auctore nos habemus. Ergo consequetur gratiam sine cognitione Dei, ac proinde sine fide Christi.

Præterea, quoniam hæc urgere angustius volumus, ut D. Thomas 2. 2. qu. 10. art. 1. docet, infidelitas nullum peccatum est in iis, qui de rebus fidei nihil penitus audierunt. Cognoscat itaque puer prima deliberatione aliquid esse honestum, aliquid contra torpe, statuatque sese honestam vivendi rationem sectaturum, inhonestam repudiaturum, quemadmodum de Hercule in somnio ferunt fabulæ: Jam quæro, non ille peccet? Minime vero gentium. Non enim peccatum infidelitatis, ut ex illa q. 10. patet, nec peccatum omissionis, cum convertat se in honestum finem, quantum ei per scientiam & ætatem licet. Est igitur in gratia, si D. Thomam auctorem sequimur.

Præterea, ut urgentius instantiusque premamus, fides ex auditu est; auditus autem non est sine prædicante, quod Apostolus ad Rom. 10. tradit. Non ergo potest puer statim a principio usus rationis fidem habere sine prædicatore. At non est præsto, ut supponimus prædicator, qui in ipso videlicet temporis articulo credenda proponat: ergo juxta Divi Thomæ sententiam, puer ille citra fidei actum justificabitur. Faciamus insuper, ut primus actus pueri utentis ratione sit, velle accipere Baptismum; quia scilicet vidit pueros alios a Sacerdote baptizari, cujus rei exemplum habes 10. Hist. Eccles. libro, capite 14. referturque a Gratiano 1. qu. 1. cap. *Spiritus Sanctus*, de pueris baptizatis ab Athanasio puero. Tunc ergo cum baptizatus non ponat obicem, recipit gratiam; recipit autem sine fide. Nihil ergo verat, ut homo citra fidem justificetur.

Præterea in quocunque temporis puncto atque momento potest homo justificari; sed non in quocunque potest cognoscere Deum secundum ordinariam, & moralem potestatem: igitur sine Dei, & Christi fide possumus a peccato sanari, ac remissionem peccatorum consequi.

Adde huc, quod, ut Apostolus dicit: (2) *Genes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Sed factores legis justificabuntur, ut eodem cap. Apostolus ait. Ergo sola cognitione naturali potest homini obvenire justificatio. Unde & D. Thomas in Commentariis super hunc ipsum locum: *Naturaliter, inquit, id est, per legem naturalem ostendentem eis, quid sit agendum, & tamen non excluditur gratia ad movendum affectum.* Hæcenus D. Thomas. Non ergo exigitur gratia ad movendum intellectum, ut homo justificetur, sed per solam naturæ rationem potest justificari.

Præterea non est necessaria alia cognitio, ut quis accedere possit ad Deum, nisi qua intelligitur Deus esse, & esse remunerator inquirentium se; at utraque habetur ex lumine naturali. Ergo si quis habens demonstrationem divinæ erga hominem providentiæ, atque iustitiæ, ad Deum accesserit, sine fide gratiam poterit consequi. Non enim credit, sed scit Deum esse, &c.

I. CONC. In hujus rei explicationem sit prima conclusio. Erroneum est, atque adeo forsitan hæreticum asserere, quemquam adultum sine actu fidei per solam naturæ cognitionem justificari; nam &

Y

sacri

sacri Doctores unanimi consensu reclamant, & arcanæ litteræ contra pugnant.

Ambrosius in primis in illud 1. ad Timoth. 2. Qui vult omnes homines salvos fieri: Conditio, inquit, latet, si accedant ad eum: Fides est enim, quæ dat salutem, quam nisi mens tota susceperis voluntate, non solum nil proderis, sed & oberis. Fidei enim gratia hanc habet potestatem, ut devotis sibi divinam infundat medelam, indevotis vero conferat morbum, per quem totus homo incereat. Et primo libro offic. cap. 29. fidem ait, esse iustitiæ fundamentum. Et ad Demetriadem Epist. decimi libri 84. quod scientia naturali ingenio & industria comparata non sufficiat ad animi salutem, ostendit ex illo: Ubi sapiens, ubi scriba? Nemo sultam facit Deus sapientiam hujus sæculi & ex illo ad Rom. 2. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias agerunt, sed evanescunt, &c.

Quod autem scientia, quæ ad salutem animi satis est, a Dei gratia & munere proveniat, ostendit idem ex Proverbiis: Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia, & scientia; tunc intelliges iustitiam, & judicium, æquitatem, & omnem semitam bonam. Et ad Corinth. (1): Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto; divisiones vero gratiarum sunt, &c. Et (2) Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: & Hierem. 9. Non gloriatur sapiens, &c. & Pl. 88. Domine, in lumine visus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, quoniam gloria &c. Et ne quis possit refragari, legat librum primæ de vocatione gentium, ubi hæc sententia manifestissime comprobatur. Fides, inquit, capite percipit, quæ bonæ voluntatis, & iustæ actionis est generix, quo ipsa fonte nascatur, Apost. Paulus exponit, &c. Probat autem multis ex locis fidem esse donum Dei, &c. & cap. ult. Abunde, ait, demonstratum est fidem, quæ justificat impiis, nisi ex Dei munere non haberi; & ad hoc donari, ut principium possit esse meritum. Subdit deinde illud ex Psalm. 42. Emitte lucem tuam & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, &c. Et Proverbior. 8. Meum est consilium, & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. Hierem. 10. Scio, Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri est, ut dirigas gressus suos. Dirigere autem gressus, ad intellectum deliberantem pertinet, vel, ut verbis Ambrosii utar, ad rectam sapientiam. Et Hierem. 34. Dabo eis cor, ut sciant me, Et Joan. 6. Erunt omnes docibiles Dei: Omnis, qui audit a Patre, & didicit, venit ad me, &c. Libro denique 2. de vocat. Gent. capite 1, Dubitandum, inquit, non est, ad ipsam cognitionem veritatis, & perceptionem salutis neminem, nisi ope divine gratiæ, pervenire. Et cap. 2. Cum nemo nisi gratia Dei justificatus fuerit per spiritum Fidei, quis ambigat eos, qui de quibuscunque nationibus quibuscunque temporibus Deo placere potuerunt, spiritum gratiæ Dei fuisse disertos? &c.

Chrysost. Homil. de fide, & lege naturæ: Ante opera primum, ait, fides inducenda est. Eum enim, qui operatur iustitiam sine fide, non possum probare vivum fuisse. Nullus sine fide vitam habuit, &c.

Et Homil. 32. in Joan. Ubique fide nobis opus est bonorum mære, salutis medicina, sine qua nullum magnum verum desiderium percipere quisquam potest. Id ipsum in commentariis quidem super epistolam ad Roman. super tradit, sed Homil. 2. vel maxime. Divus Augustinus disertissime eandem sententiam profertur libro 83. Questionum qn. 67. libro de corrept. & gratia, cap. 2. & 7. de gratia, & liber. arbit. cap. 7. de spiritu & lit. cap. 29. 30. 31. lib. 1. retract. cap. 23. & super Joan. tract. 25. & 26. in illud: Nisi manducaveritis, &c. & super Psalm. 13. 31. & 67. ne Epistole ad Opertum verba etiam atque etiam relemamus.

Hieronymus ad Ephel. in illud (3). Habite Christum per fidem in cordibus vestris: Habitatio, inquit, ista pro exordium Fidei fabricatur. Et ad Galat. in illud (4): Itaque lex pedagagus noster fuit in Christo, &c. omnes enim Filii Dei esis per fidem. Deo nos generat, ait, non lex abolita, sed mater fides. Præter testimonia vero ea, quæ retulit Ambrosius ex sacris literis multa.

Primum, conclusio hæc demonstratur ex tota Epistola ad Romanos, cuius præcipuum argumentum, atque adeo scopus, & finis est ostendere, nec nature, nec scripturæ legem iustitiam Dei præstisse, sed solam fidem. Unde & primo capite adducitur illud Habacuc 2. Iustus ex fide vivit: quod si substraxeris se, non placebit anima mea (5). At si quis sine fide iustificaretur, iam iustus aliquis non ex fide viveret, sed ex naturali ratione, quod cum Apostolo, Prophetæ pugnat. Et cap. 3. Iustitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt in eum; non enim est distinctio, ut retro citavimus. Et cap. 4. Quid enim dicis scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ac proxime subdens illud: Beatus vir: cui non imputavit Dominus peccatum, docet Apostolus, beatitudinem hanc, sive in circumcisione, sive in præputio per fidem hominibus obvenire. Inde vero c. 5. colligit: Iustificari ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum: & c. 8. Quos prædestinavit, hos vocavit; & quos vocavit, hos etiam iustificavit: quos iustificavit, hos & glorificavit. Primum ergo prædestinationis effectus vocatio est, quæ videlicet justificationem antecedit, ut glorificationem iustificatio. At vocatio ad aures refertur, quibus fides percipitur. Certe Paulus, ut in summa dicam, nullos in epistolis suis Dei filios nisi per fidem agnoscit, nullos, nisi ex fide, semen Abraham, & secundum promissionem hæredes admittit; non aliam quam iustitiam fidel concedit; siquidem iustitia apud Deum sit, non apud homines. Nam per naturalem, aut scriptam legem apud homines iustificari homines possunt, apud Deum, si Paulo credimus, non possunt.

Deinde hæc conclusio probatur ex eodem Apostolo ad Heb. 11. ubi fides definitur esse substantia, id est, fundamentum rerum sperandarum. Quod si naturalis cogitatio ad justificationem satis est, iam profecto aliud fundamentum ponitur præter id, quod positum est. Et præterea cum Apostolus eo capite docere vellet, omnes iustos antiquos per fidem operatos esse iustitiam, Fide, inquit, Enoch translatus est:

est. Testimonium enim habuit placuisse Deo; sine fide autem impossibile est placere Deo. Accedentem enim ad Deum oportet credere. Quo ex loco certissimum facitur argumentum. Nam Enoch in sacra scriptura fidem habuisse non legitur, sed salum placuisse Deo. Monstravit igitur Apostolus, Enoch etiam fidem habuisse, quia placuit Deo, cui sine fide placere est impossibile. Quod vero sermo de actu fidei sit, manifestum est, cum a vestigio causam Apostolus reddat: Accedentem enim ad Deum oportet credere.

Quemobrem parum apta eorum expositio est, qui tradunt, Apostolum hic loqui regulariter, & in communem, quasi plerumque ita contingat. Verba nunquam aliena nobis sepe permittimus: ne in scholastica disputatione eloquentie laudem affectare videamur; pusille quippe est res theologicas ornate dicere velle. Eorum itaque interpretatio parum concinna est, si argumentum Pauli cohæret. Et enim si vel raro id accideret potest, ut quis sine fide placeat Deo (cum interim per solam naturæ scientiam possit) dicitur Enoch ex illis esse, qui naturali ingenio ducti iustificati sunt: ita vel Apostoli ratiocinatio nullus est momenti: vel assertio, quæ fingit aliquem sine fide placere Deo, est erronea.

Præterea Sapientiz q. Da mihi, inquit, sedium tuarum assistentem sapientiam, & noli me reprobare a peccatis meis. Quoniam homo infirmus sum & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicii, & legum. Et si quis eris consummatus inter filios hominum, si ab illo, absueris sapientia tua, in nihilum computabitur. Mitte illam de calis sanctis tuis, ut memum sis, & mecum labores, ut sciam quid accipiem sis apud te omni tempore: & deduces me in operibus meis sobrie, & erunt accepta opera mea. Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velis Deus? Cogitationes enim mortalium timida; & incerte providentia nostra. Corpus enim quod corruptibile, aggravat animam, & deprimis sensum multa cogitantem terrena inhaerentia. Et difficile estimamus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in celis sunt quis investigabit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de Altissimo? Nam per sapientiam sanati sunt, quicumque placerunt tibi, Domine, a principio. Etsi igitur, qui post adeo clarum, irrefragabileque veritatis testimonium audeat veritati refragari? Ecce Sapiens, quod nos asserimus, manifestissime docet, non lat esse mortalium cogitata, humanaque consilia ad animi salutem, nisi Spiritus Sancti dono celestis hominū scientia conferatur, scientia videlicet illa salutis plebi Dei data in remissionem peccatorum ipsis.

Quid? si illud adjiciam, quod a concilio Milevano capite quarto refertur in hæc verba: Quicumque dixerit, gratiam Dei, in qua iustificamur, ob hoc nos iuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis datur, ut sciamus quid appetere, quod fugere debeamus: non autem per illam nobis prastari, ut quod faciemus consequamur, etiam facere diligamus, atque utamur, anathema sit; cum sit utrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere, ut faciamus. Non ergo iuxta conclusionis definitionem gratia Dei solum requiritur ad movendam af-

fectum, sed movendam etiam totalitatem. Quod ex Psalm. 93. Conciliam probat. Qui corripit graves, non arguit? qui docet hominem scientiam? Dominus fuit cogitationes hominum, quoniam vana sunt. Bonus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum: Ut mitiges ei a diebus malis, donec sedietur peccatori fovea.

Conciliam vero Carthagenſe in Epistola ad Innocentium refert in hujus rei confirmationem illud ex 2. ad Corinth. 3. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.

Item Celestinus Papa in Epistola ad omnes Galliciarum Episcopos cap. 9. ubi de fide contra Pelagianos decernit: Ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero, inquit, operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bona voluntatis ex Deo sit. Ad hanc enim professionem Papa Zosimus nos instituit, inquit. Quod tempus intervenit, quo Dei nisi egremus auxilio? In omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, motibus adiutor, & protector orandus est. Superbum est enim, ut quidquam sibi humana natura presumat. Et cap. 12. Ecclesiasticis ex divina sumptis auctoritate documentis, omnium bonorum affectuum, & omnium studiorum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum faciemus auctorem; & non dubitamus, ab ipsius gratia omnia hominis merita proveniri. Quo utique auxilio non aufertur liberum arbitrium, sed liberatur, ut de tenebrosa lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudentis providum.

Igitur catholicum non est, ut cap. 13. ejusdem epistolæ concluditur, quod præfixis sententiis apparet esse contrarium; & ratio, nisi hæc conjectura decipit, palmaria est. Nam vel homo cum primum ad usum rationis pervenit, de fine naturali deliberat, vel de supernaturali: si de naturall, certe, ut est verum proportionatam intellectui, ita est quoque bonum voluntati proportionatum. Quare voluntas naturæ bonum appetere potest naturaliter, quemadmodum intellectus naturale verum potest naturaliter intelligere. Dum igitur puer ille recte de fine naturæ deliberans, eandem ducem sequens velit quod natura præscribit, non peccat, sed facit quod in se est. Quare juxta adversariorum opinionem iustificabitur, primamque gratiam ex puris naturalibus consequetur: quod sine dubio erroneum est. Sin vero deliberatio de fide supernaturali sit, cognitio erit supernaturalis, quam nos fidem appellamus.

Præterea, si cognitio naturalis posset esse primum iustificationis exordium, jam ex nobis esset primum nostræ iustificationis initium, quod Pelagiani docuerunt. Quid si hæc antiqua præsidia non haberemus adversum nostram commentitiam sententiam, Synodus tamen Trident. abunde nobis & auxilium, & præsidium ferret sess. 6. cap. 5. 6. 7. & 8. de iustificatione Impii. Nam capite septimo expresse definit, sine fide nullo unquam iustificationem contigisse; & capite octavo addit hæc verba: Cum vero Apostolus disit, iustificari hominem per fidem, ea verba in eo sensu sunt intelligenda, quam perpetuus Ecclesie Catholice consensus tenuit, expressisque, scilicet, ut per fidem iustificari

dicamur, quia fides est humana salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum ejus consortium pervenire. Hactenus Synodus Trident. Cum Christiana igitur fide pugnat, qui salutem, vitamque animi cuiquam sine fine tribuit. Omnibus enim Apostolos intonat (1): *Gratia estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei namque donum.*

2. CONCL. Ad peccati sive originalis, sive mortalis remissionem fides in Christum explicita, vel implicita est necessaria: Non est autem hæc secunda tam certa, & explorata quam prima, sed eam negare, non video, qua ratione possit esse tutum: certe ne quid amplius dicam, periculosum, & temerarium est.

Primum enim Augustinus ita definit, cum aliis locis plurimis, tum maxime epistola illa 157. ad Optatum, cujus verba quoniam retro posuimus, non sunt hoc nobis loco resumenda. Divus etiam Thomas ad Hebr. 11. lect. 2. *Post peccatum primi parentis nemo potuit, inquit, salvari a reatu culpe originalis, nisi per fidem mediatoris explicitam, vel implicitam.* Divus quoque Chrysostomus homilia illa de fide, & lege naturæ idem tenet.

Id etiam testimoniis sacrarum litterarum corroborari potest. Ad Colosenses 1. *Dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfudit in regnum filii dilectionis sue: in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum: qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creature.* Et infra: *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive qua in terris, sive qua in caelis sunt.* At sanguis Christi non communicatur hominibus, nisi per fidem, vel sacramenta fidei. Ergo, &c.

Pizterea, ad Galatas tertio, *Omnis filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu.* Et cap. 2. *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi.* Item ad Rom. 5. *Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam; in qua stamus.* Et cap. 4. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam.* Non est autem scriptum tantum propter ipsum, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est, &c. cap. 3. manifestius. *Justitia Dei per fidem, inquit, Jesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio.* Omnes enim peccaverant, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, propter remissionem præcedentium delictorum. Et ratio est in promptu: Sicut enim est mediator Dei & hominum Deus & homo Christus Jesus ad glorificationem; ita quoque mediatur est ad justificationem. Quare sicut per fidem in Christum glorificamur, ita per eandem oportet justificari.

Utrum post Evangel. promulg. sit necessaria fides Christi explicita ad justificat.

ARG. PRO PARTE AFFIRM. Verum exinde magna questio nobis oritur, an Evangelia promulgata fides explicita Christi sit ad justificationem hominis necessaria. Nam si testimonia, quæ nunc retulimus, exponi de fide explicita, vel implicita possunt, æquæ ratione cum afferuntur eadem, atque similia, ut probetur Christi fides post Evangelii divulgationem ad æternam salutem necessaria, de fide explicita, vel implicita poterunt explicari. Quod fiet, ut argumenta, quæ retro fecimus ad eam conclusionem corroborandam, per hanc expositionem eludantur. Angetur vero questionis hæc difficultas ex eo, quod habetur Joannis 8. *Si non credideritis, quia ego sum, in peccato vestro moriemini.* Nemo igitur a peccato justificabitur, nisi credat Christum esse Deum.

Item ut filii Israel a serpentum moribus sarranentur, oportebat eos in statum serpentinam aspicere. Ergo ut peccatorum vulnera quis sanetur, opus est credere in Jesum Christum, ut habetur Joan. 3.

Pizterea 1. Joan. 5. *Qui habet Filium Dei, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet.* Habere autem Filium est credere in Filium, ut in eo cap. dicitur: *Nemo itaque sine fide Christi in Evangelio vivificatur.*

Pizterea; Bonifac. VIII. in extrav. Unam sanctam; Unam, inquit, sanctam ecclesiam Catholicam & Apostolicam firmiter credimus, extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum: in qua unitus est Dominus, una fides, unum baptisma. Non ergo sine fide explicita Christi homini extra Ecclesiam constituto, scilicet Judææ, vel Pagano peccata remitti possunt.

Adde huc illud 1. Corinth. 3: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus, id est, Christi fides, per quam Jesus habitat in cordibus, ut Glossa ibidem exposuit.* Et Greg. 2. q. 1. cum Paulus dicat fundamentum aliud &c. consequenter probatur, quod ubi Christus non est fundamentum, nullius boni operis potest esse superedificatio.

Adde rursus & Chrysostomum homil. de fide, & lege naturæ, hisce verbis differentem: *Sicut hominibus opus est primum, ut precedat vita, deinde sequatur alimentum: ita necessarium, ut precedat vitam nostram spes in Christum, quæ postea pascenda bonis operibus.* Et vis plane videre, quid opus sine fide non vivificans? Testimonium bonum habuit Cornelius de elemosyna & precibus, sed Christum ignorabat, Deum quidem credens: sed quin bona quidem erant opera, sed mortua, eo quod fidem scilicet Christi non habebat, mittitur Angelus &c.

In concilio tandem hoc Trident. sessio. 6. decreti de justificatione impli cap. 4. videtur esse definitum in hæc verba: *Translatio a statu, in quo homo nascitur filius primi Ade, in statum gratiæ, & adoptionis filiorum Dei, post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis: aut ejus voto fieri non potest.* Quod etiam cap. 6. declaratur apertius. In primo etiam decreto 5. sess. ejusdem Concilii dicitur: *Ut fides nostra Catholica, sine qua*

ios.

impossibile est placere Deo, &c. Fides autem nostra Catholica, sine controversia Christi fides explicita est. Et inferius: *Si quis originale peccatum vel per humanam naturam vires, vel per aliud remedium asseris tolli, quoniam per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi; aut negat ipsum Christi Jesu meritum per baptismi Sacramentum tam adultis, quam parvulis applicari, anathema sit. Quia non est aliud nomen sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Unde illa vox: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi.* Et illa, *Quicumque baptizati estis, Christum induistis.* Hactenus Synodus.

Quod si post adeo firma testimonia ratio quicquam confirmare valet, illa certe non est omnino pessima; quod sicut parvulis post Evangelii promulgationem protestatio Fidei in Christum implicita nil est ad salutem, & remissionem peccati originalis, sed fidei Christianæ explicita professio requiritur, qualem Baptismus continet: sic ad remissionem peccati in adultis, jam Evangelio promulgato, non sat erit Christi fides implicita. Explicatoria sunt siquidem remedia salutis in Evangelica lege, quam erat in lege, aut naturæ, aut etiam scripturæ.

His tamen non obstantibus (salva semper Ecclesiæ Romanæ auctoritate, cujus censuræ nostræ omnia scripta, & dicta volumus esse subiecta) sit tertia conclusio.

3. CONC. Ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis ante baptismum non requiritur etiam nunc fides Evangelii explicita. Cornelius namque iustificatus erat, antequam Christi fidem acciperet. Id autem quoniam a quibusdam proterve negatur, ostenditur imprimis Divi Thomæ testimonio 2. 2. quæst. 10. art. 4. ad 3. Deinde sacra scriptura testatur, eum ante Fidem Christi fuisse viro religiosum, ac timentem Deum: quæ verba de inimicis Dei nullo modo dicerentur. Petrus quoque ait (1); *In veritate comperio quod non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timeat Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.* Appellatus vero Cornelius ante fuerat vir iustus, ac timens Deum. Ergo acceptus erat, gratulque Deo, priusquam in Christum explicite crederet. Atque idem ferè argumentum est de Eunocho, & Lydia purpuraria, ut in iisdem Actis Apostolorum legitur. Idem ergo nunc etiam evenire poterit, ut per solam fidem in Deum homo iustificetur, & quærat mox a Deo salutem, quæ est per Christum Jesum.

Præterea, fidem explicitam Christi Deus in nova lege non communicat sine prædicante, ut patet ex Epist. ad Roman. (2). Sed in quolibet momento homo, qui credit in Deum, potest iustificari: non autem in quolibet potest habere prædicatorem, qui de fide Christi instruat eum: ergo &c.

Præterea, Divus Thomas id tenet 3. par. quæst. 69. art. 4. ad 2. In hæc verba: *Remissionem peccatorum aliquis consequitur ante Baptismum, secundum quod habes Baptismum in voto vel explicite, vel implicite. Ita ante Baptismum Cornelius, & alii similes consequuntur gratiam & virtutes per fidem Christi, & desiderium Baptismi explicite, vel implicite, &c.* Ac re vera inter Auctores nullum

equidem legi, qui huius conclusioni refragaretur; nedum illam tanquam aut hæreticam, aut erroneam, aut scandalosam exploderet. Ego vero & opto redargui me, & ea quæ disputo, differere malo, quam judicare. Cumque nec studio certandi, nec ostentandi ingenii gratia, sed causa veri rependi disputationem hanc, aliasque suscipiam, si quis melius sentiat, hæc ego libenter & aures, & animum accommodavero.

Ad argumenta igitur, quæ in hac tertiam conclusionem facta sunt, ordine suo respondemus.

RESPON. ARG. CONT. 3. CONCL. ALLATIS. Ad primum; non esse eandem rationem, etiam Evangelio promulgato, de remissione peccatorum, & æterna, finalique salute. Non enim omnia, quæ ad hanc consequendam exiguuntur, ad illam alteram sunt necessaria. Eo quod illa, ut modo dicebamus, in temporis puncto cuique adest facienti quod in se est, hæc vero secundum divinæ procuracionis ordinem per media quædam temporaria, & successiva administratur. Quocirca nil mirum est, si eadem etiam testimonia ad justificationem huius vitæ momentaneam relata, de fide in Christum implicita intelligantur, relata vero ad futuræ æternæ vitæ salutem, intelligantur de fide explicita.

Ad secundum, posteaquam Evangelium, Christi fuerit annunciatum, ut illis erat, quibus Dominus loquebatur, fatemur prorsus, sine Evangelii fide nec peccata quidem posse remitti: secus tamen, priusquam homini Christus Dominus fuerit prædicatus.

Ad tertium, perfecta sanatio vulnerum, quæ a serpente accepimus, tunc erit, cum *alligaveris Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ ejus sanaveris*, ut Esai. 30. dicitur, hoc est in resurrectione. Huius autem resurrectionis gloriam & salutem nemo sine Christi fide explicita consequitur.

Quod autem de hac consummata, perfectæque salute Dominus loqueretur, patet ex Joan. 3. *Sicut Moyses, &c. ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et eadem ponitis intelligentia quantum argumentum facile diluitur, *Vitam æternam, inquit, dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio ejus est, &c.*

Ad quintum, prius dico, quod extra sanctam Ecclesiam tradit Bonifacius non esse remissionem peccatorum, quia nullum est sacramentum aut naturalis, aut scriptæ legis sive pro parvulis, sive pro adultis, in quo peccata remittantur. Constat siquidem, Hæreticos, Judæos, atque Paganos, qui in forma Ecclesiæ baptizant parvulos suos, peccatum originale remittere, salutemque conferre: sed quoniam hoc per sacramentum Ecclesiæ fit, licet illi sint extra Ecclesiam, non proinde extra Ecclesiam salus est, remissione peccatorum.

Posterius respondetur, quod Bonifacius loquitur de remissione peccatorum, quæ per ecclesiæ sacerdotes auctoritate clavium exhibetur. Nulla est enim extra Ecclesiam jurisdictio, nulla facultas remittendi peccata, sed ubi primum quis ab Ecclesia egreditur, hanc potestatem amittit. D. Augustinus in Enchirid. cap. 65. Ubi etiam aliam expositionem insinuat, ut videlicet extra Ecclesiam non sit remissio

missio peccatorum perfecta, per quam vitam æternam consequamur. Sed priores responsiones præstabiliores sunt.

Ad sextum, qui implicite credit in Christum, Christum habet fundamentum, quale habuerunt Cornelius, & Eunuchus. Habitabat enim Jesus per fidem in cordibus eorum, priusquam in Christum explicite crederent.

Septimum argumentum sententiam nostram non modo non refellit, verum etiam confirmat. Nam Chrysostomus de vita æterna expressè loquitur, idemque mortua Cornelli opera vocat, quia sine fide Christi explicita æternam vitam præstare non poterant: alioqui viva opera erant, quæ, ut idem ait, placebant Deo.

Ad octavum, vel ex eo liquet, Concilium de æterna vita, translationeque in filios Dei perfecta sermonem facere, quod addedit in propria sententia confirmationem illud ex Evangelio: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei*. Et huic patet, quid ad alia ejusdem Concilii testimonia respondendum sit.

Ad rationem ultimo loco adjectam respondeo, adulterorum ac parvulorum non per omnia currere similitudinem. Quæ in eo quidem par est, quod sicut parvuli sine sacramento Baptismi non salvantur, ita nec adulti sine Baptismi saltem desiderio. At justificatio, sive remissio peccatorum non æque obvenit parvulis atque adultis, ut sæpe jam diximus.

RESOL. AD ARG. ALLATA CONT. 1. & 2. CONC. Nunc vero ea sunt argumenta refutanda, quæ contra primam & secundam conclusionem conformavimus, scilicet ut ostenderemus, sine fide Christi, imo sine fide Dei posse hominem justificari.

Et quidem cum D. Thomas primum auctoritas nobis opponitur, id nos statim, D. Thomæ commentum hoc novum assignari nec debere, nec posse: sententiam quippe contrariam multis locis apertissime docuit, ut 1. 2. q. 113. art. 4. 2. 2. q. 10. art. 4. ad 3. ad Rom. 10. lect. 3. ad Hebr. 10. lect. 4. & c. 11. lect. 1. Quo postremæ loco Cajetanus nobiscum sentit, & in commentariis super Epistolam ad Rom. cap. 3. ut quis eum existimet in hac re autem D. Thomas, aut a veritate potius Catholica dissidere.

Igitur illa opinio D. Thomæ, quam 1. 2. q. 89. tenet, probabilis quidem est. Adipsum enim cum solo posse originali decedere, communi fidellum sensui videtur adversum. Limbum namque puerorum admittimus, non adultorum. Sed non est tamen usque adeo certa, ut non sit in proclivi eam infringere, cum adversum certam, firmamque veritatem adducitur.

Deinde argumentum, quo D. Thomas utitur illa opinione suadenda, consensu et congruum est, non demonstrativum: congruentia verò argumenta, si ad vivum referentur, sæpe reperiuntur infirma. Quare nec Divus Thomas accipit illud antecedens tanquam firmum, scilicet, facienti quod in se est pro naturæ viribus, Deum in eodem illico momento conferre gratiam gratum facientem, per quam homo justificatur. Posset enim cum Durando verosimiliter dici, 4. d. 4. quæst. 7. non oportere, statim ut puer rationis naturalis dictamen sequitur, per gratiam Dei justificari; sed sat esse si pro-

xime, vel etiam post aliquam moram temporis secundum divinæ providentiæ moderationem justificatur: quo quidem intervallo egregie poterit de rebus supernaturalibus erodiri, easque tenere per fidem.

Ad hæc, quod paulo ante dicebamus, nec reformere modo piger. Sicut ad justificationem voluntas boni naturalis non sufficit, ob id namque auxilium speciali indiget; ita quoque cognitio veri naturalis non est idonea. Nempe inter actus voluntatis, & intellectus proportio est. Quoniam enim voluntas non fertur in incognitum, ut eliciat actum naturalem, cognitio naturalis antecedit: ut autem actionem habeat supernaturalem, requiritur ante notitia supernaturalis, quod D. Thomas 3. contra gentes, cap. 152. dilectissime tradit. Non igitur D. Thomas secum ipse pugnans gratiam solum requirit ad movendum effectum in justificatione impii; verum etiam ad moveendum intellectum. Quare in hunc sensum, facienti quod in se est, per naturæ dictamen vires, Deus non denegat gratiam, quia præsto adest gratuitum Dei auxilium moventis hominem & ad cognoscendum, & ad amandum finem supernaturalem.

Hæc ita constitutis, ad primum argumentum dupliciter responderi potest. Prius, quod Deus puero deliberanti etiam circa vitam hæcillam accurret non solum movendo affectum, verum illustrando quoque intellectum. Nam quemadmodum naturalis ratio in illo principio, Deus est remunerator inquirentium se, eam certitudinem non præstat, quæ videlicet opus est ad illudendum, continentiumque in officio hominis animum; cogitationes enim mortaliū timidæ, & incertæ providentiæ nostræ: ita profecto, ut puer recte, firmiterque deliberet de honesta vita decenda, pueriles illæ naturæ cogitationes non sufficiunt. Sed confirmatur, & illustratur puer majori quodam lumine ab eo, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Atque id est, quod Paulus ait: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis*, &c. ut D. Augustinus de gratia, & libero arbitrio cap. 7. docet. Id demum est, quod Propheta dixit: *Qui docet hominem scientiam, Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vane sunt*.

Unde etiam D. Thomas interrogatur de ordinatione ad debitum finem naturalem, ut de veritate quæst. 14. ar. 11. ad 1. sentire videtur; intelligendus tamen est non de ordinatione, quæ per naturam fit, sed quæ fit per gratiam, ut loc. cit. 1. v. dicitur. *Si ordinaveris te*, inquit, *ad debitum finem per gratiam*. Etiam licet fidei lumen per se loquendo desit propter supernaturalia, quæ non videntur: tamen etiam est necessarium propter quedam naturali lumine cognoscibile, ut ea scilicet firmitate sentiantur, quæ ad rectam vitam confirmandam exigiuntur. Ob id quippe scriptum est: *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua*. Juxta hæc vero priorem solutionem puer ille justificaretur sine fide explicita Dei, non tamen sine fide.

At nos multo sanius credimus, ad justificationem fidem Dei explicitam esse necessariam. D. Thomas prima secunda quæst. 113. ar. 4. Augustinus in illud Ps. *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus*, Concilium Tridentinum sessione sexta, in decreto de justificatione impii, cap. 6. addedit, in hoc Apostolum ad Hebræos (1). *Sine fide impossibile est place-*

placere Deo. Cujus rei causam reddens, Accedentem enim ad Deum, inquit, oportet credere, quoniam est, & quod remunerator est inquirentium se. In secunda item conclusione nos ostendimus, fidem saltem implicitam Christi ad justificationem esse necessariam: quæ intelligi non potest, nisi credatur Deus per gratiam suam hominum iustificator.

Item, peccatum mortale sine contritione non remittitur: contritio autem, hoc est, dolor de peccatis propter Deum, sine Dei cognitione nulla est: remissio igitur mortalis saltem peccati Dei notitiam prærequirit.

Commodior est itaque solutio posterior, qua dicimus, ejusmodi puero deliberanti fidei lumen protinus affulgere. Sicut autem lumine natura nil prius ostenditur, quam primum naturæ principium, scilicet, quodlibet est, vel non est; ita Fidei lumen statim omnino demonstrat Deum esse, quod primum Fidei principium est. Nec talis illuminatio miraculosa est, imo regularis est divinæ providentiæ, cum scilicet movet homines ad finem supernaturalem. D. Thomas 3. dist. 25. q. 2. articulo primo ad primum, & secundum, *Sapientia per nationes universas in animum se transfert, & aures Dei ac Prophetas constituit. Attingit enim a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.*

Quod si objicias, cognitionem Dei non advenire hominibus, nisi magno, & longo tempore, atque discursu: respondeo, verum esse, si de notitia Dei naturali sermo sit. Nam ad supernaturalem tempus non exigitur: certe non illud adeo longum, quod argumentum fingit. Nam, ut ex Durandi sententia retro diximus, puer ille, qui natura dace se convertit ad debitum naturæ finem, confectus quidem peccati remissionem, non in eodem e vestigio puncto, sed brevi tamen juxta divinæ providentiæ dispositionem. Et si arguas: Ergo interea poterit peccare venialiter, quod Divus Thomas rejicit; respondeo, nihil quidem repropono, si ad normam Dialecticorum differamus. At si, quod Theologos decet, divinæ & legis, & providentiæ in homines rationem habemus, sicut divinæ curæ est providere, ne interitum excedat, ut non detur contra communem legem homo adultus in limbo, sic ad procuracionem Dei spectat, ne peccatum veniale peccat ante mortale. Quemadmodum Adam non poterat ante peccare venialiter, quam peccasset mortaliter, idque Deo specialiter procurante, ne contra communem legem in stato innocentie cum culpis admittamus & pœnas.

Ad tertium argumentum, quoniam secundum ejus, quæ jam diximus, facile solvitur, respondeo, Paulum Apostolum de Fide explicitam in Christum habere sermonem. Hinc enim statuit Deus per homines ministros hominibus impartiri. Unde & subdit Apostolus: *Numquid non audiretur? & quidem in omnem terram, &c.* Ex his itaque colligit: *Ergo fides ex auditu, auditum autem per verbum Christi.* Cæterum fides, quæ in lege naturæ erat cuicunque ætati ad justitiam necessaria, homine extrinsecus docente non agebat, sed interius vel invisibiliter, vel visibiliter per angelos ministrabatur.

Ad quartum, Adrianus de Baptismo questione prima, articulo tertio tenet, ejusmodi pœnam

non recipere gratiam, nec satis esse non potest obicem, sed requiri convenientem dispositionem Fidei in adultis. Unde Aët. 8. cum Eunuchus Philippo dixisset: *Quid prohibes me baptizari?* Philippus ait: *Si credis ex toto corde, &c.* Juxta quam sententiam datur accessus noster ad Baptismi Sacramentum: puer enim ille nec recipit gratiam, nec peccat mortaliter, dum sic baptizatur. Sed cum hujusmodi eventus non sint frequentes, imo adeo dispositionis gratia fingantur, satius fuerit ad Dei providentiam referre, quæ non deficit in necessariis; quæ est illudicare hominibus, quæ sit per Christi sacramentum iustificatorum.

Ad quintum, negatur propositio minor, si de cognitione Dei gratuita, & supernaturali sermo est; nam de naturali nos concedimus, ac libenter quidem.

Ad sextum, Divus Augustinus de spiritu, & littera cap. 26. & 27. exponit: *Naturaliter quæ leges sunt, faciunt, &c.* idest per naturam, gratia tamen perfectam. Quia enim peccatum contra naturam est, gratia, quæ naturam perficit, secundum naturam esse dicitur. Loquebatur autem Apostolus de gentibus conversis ad Christum, quæ sine lege scripta, qualem Judæi habebant, legis præcepta servabant. Et hanc responsionem sequitur D. Thomas 1. 2. q. 109. art. 4. ad 2.

Respondere quoque possumus, præcepta legis naturaliter cognosci a gentibus, & singula naturaliter etiam fieri, licet omnia sine auxilio Dei speciali impleri non valeant. Ob quæ causam D. Thomas dixit, opus esse gratia ad movendum effectum; nec enim voluntas perficere naturalia omnia præcepta potest, quæ naturæ lumine intellectus ante cognoverit. Quæ quidem expositio cum apud nostros maxime sit aperta, miror ego viros doctos hoc testimonio moveri potuisse ad novam, commentitiamque sententiam inferendam, Divo etiam Thomas referente.

Ad postremum argumentum, Cajetanus in Commentariis super illam locum Apostoli, *Accedentem enim ad Deum, &c.* respondet, quod doctrina Pauli in communem datur, ac proinde in communem dicitur oportere credere, quia est Deus. *Longe autem melius esset, inquit, si non crederet, sed sciret Deum esse, Addit talem, quod Deum esse remuneratorem inquirentium se, oportet fide teneri, quoniam nulla speculativa scientia hoc attingere potest.* Quod utique si verum est, argumentum illud facile diluitur. Non enim utraque cognitio habetur ex lumine naturali, quod altera parte antecedenti assumitur.

At qui Divum Chrysostomum homilia quarta de providentia, vel fato legere voluerit, sane intelliget, Philosophos, qui supplicia peccatorum negant, præmiaque iustorum post hanc vitam, in media luce penitus aberrare. Nam si iusti, qui Deum rite colunt, migrant affectu Injuriis ex hoc mundo, pessimi contra immerita felicitate potiti, omni certe ratione concluditur, Deum nec justum esse, nec curam habere rerum humanarum. Quod si Deo providentiam tollis, atque justitiam, Omne vocabulum inane fit, qui circa cæli cardines ambulat, nec nostra consideret. Qui igitur negit alterum, utrumque tollat necesse est. Nam si non est remunerator

et inquisitionem se, ne Deus quidem est. Unde & barbaræ omnes gentes populos improborum, præmiaque Iustorum admiserunt. Credimus igitur, oppos esse, ut fides concurrat ad assensionem utriusque principii, quo tam firmiter, ac constanter teneantur, quam necessum est, ut hominis vita in honesto, & officio confirmetur. Nam æternæ modicum cognitionem ad Roman. 2. ostendit Apostolum, idoneam minime fuisse ad bene, beatæque vivendum.

Addo hæc, Deum dupliciter cognosci posse, ut finis naturæ est, causasque rerum naturalium, & ut finis est hominis supernaturalis, cujus etiam gratuito beneficio homo supernaturalem illum finem consequatur. Ad placendum vero Deo non sat est, cognoscere ipsam esse principium, auctoremque naturæ; sed oportet in Deum ferri, quatenus finis est naturæ vires excedens. Sic autem Deum esse, & esse remuneratorem sola fide creditur. Quocirca simpliciter, atque in universam cum Apostola fateamur, accedentem ad Deum, finem utique supernaturalem, oportere credere, quia est. Nam scire quod naturalis ratio docet, ad hunc supernaturalem accessum non sufficit. Quippe habemus accessum ad Deum per fidem. Quæ de re vide D. Thomam 2. 2. q. 1. art. 8. ad 1. & q. 2. art. 4.

RESPON. OBJECT. A PRINC. QU. ALLATIS. Hinc vero jam primum argumentum solvitur eorum, quæ a principio statim hujus controversiæ proponebamus. Prius enim falsum est, non alterius vel fidem necessariam esse tunc temporis ad salutem. Oportebat namque etiam credere, Deum esse iustificatorem, cujus videlicet gratia peccata hominibus remitterentur. Oportebat item credere, mortales a cælesti regno peregrinos, & alienos effectos, patriam illam, quam sperabant, non aliter adepturos, quam per aliquod divinæ providentiæ remedium præparatum.

Posterior quoque, ut nihil aliud credere opus esset, sed ibi tamen fides Christi implicite continebatur, ut sæpe jam diximus: per quem Deus iustificavit omnes mortales, quos prædestinavit in regnum. Hic est enim Samaritanus ille, qui homini vulnerato orationem attulit, jacentem erexit, superque suum ipse jumentum imposuit, ut juxta Esaiæ vaticinium portaret in corpore suo nos, & iniquitates nostras. Hic est ille, qui in stabulum, id est, fidelium consortium nos induxit: qui etiam curam stabulario dedit, hoc est ministerio fidei, sacramentorumque suorum. Hic denique sumptus suppediavit, ut per omnia salutem nostram illi fereamus acceptam, qui salvator est omnium hominum, maxime fidelium.

In secundo vero argumento, quod additur, non est mihi consilium differere, an præcepta decalogi naturali ratione contineantur. Sed tenendo quod D. Thomas sæpe tradit, & Cajetanus differt in comment. super Matth. explicat, legis decem mandata moralia, & naturalia esse, responderetur prius, quod quemadmodum decem generibus, quæ prædicamenta Philosophi vocant, res omnes continentur non formaliter semper, sed reductivè: punctus enim principium quantitatis, materia principium substantiæ ad prædicamenta ea reducuntur, quorum principium sunt: sic ad decalogi mandata

referuntur universa, quæ a Deo præcipiuntur, et vel maxime, quæ principia sunt cæterorum. Ita præceptum de honoratione parentum observantiam principum, ac majorum continet; ita in præcepto moechiæ omnem fornicationem, abusuque naturæ per luxuriam intemperantis comprehenditur, ita denique fidei præceptum ad illud de cultu omnis Dei referendum est. Nec enim sine recta fide Deus recte colitur. Qui ergo voluerit ad vitam ingredi, mandata servet, non ea solum, quæ explicite in Decalogo præscribuntur, sed etiam quæ continentur implicite: quale est de fide in Deum hominis conditorem, iustificatorem, glorificatorem, &c.

Posterior dicere quoque possumus, servantem præcepta naturalia vitam habiturum. Qui enim fecerit ea, vivet in eis: ac non ex eis, sed ex fide juxta sententiam Apostoli ad Galatas tertio. Nam quod jam retro docuimus, servanti naturæ præcepta Deus non denegat gratiam, per quam ea etiam servet, quæ naturæ latent encedunt. Excessivum autem modum fortasse nos hæc sacrodo relectionis parte differenda; sed eo tamen venia digni, quod absque hujus rei copiosa traditione reliquis patres aut vix, aut certe nullo modo intelligerentur.

PARS TERTIA.

De necessitate Sacramentorum ad salutem.

3. QUÆST. PRINCIP. IN quibus tertio, ac diffinitis illa quidem quæstio erat, *An post primum Ade peccatum Sacramenta fuerit in omni lege ad salutem necessaria.*

ARG. PRO PAR. NEG. Pars enim negativa suadetur implicitis Divi Gregorii testimonio 4. lib. Morali. cap. 2. referturque a Gratiano de consecr. dist. 3. cap. Quod autem apud nos valet aqua Baptismi, hoc egit apud veteres vel pro parvulis. solo fides, vel pro majoribus utrius sacrificii, vel pro his, qui de Abraham stipite prodiderunt, mysterium circumcissionis. Ubi Gregorius solam fidem in lege naturæ docet fuisse satis ad salutem parvulorum. At sola fides non est Sacramentum, cum non sit sensibile signum: non ergo fuerunt omni tempore necessaria sacramenta.

Præterea, juxta communem Doctorum sententiam, lege naturæ durante, parvuli salvabantur in fide parentum; at fides parentum non erat Sacramentum. Præterea, de Sacramentis nihil ratione naturaliter statuere valemus, sed id solum, quod divina revelatione traditum est. At ante Abraham utrum aliquo sibi Sacramento iulli, vel eorum salvarentur infantes, Scriptura non exprimit. Sacramenta igitur tunc temporis fuisse, non nisi fectere definiamus.

Postremo, Sacramentum nullum est, nisi quod a Deo fuerit institutum: sed in lege naturæ nullam signum instituit Deus ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis: non ergo fuit ullum in lege naturæ Sacramentum.

Patet vero affirmativam D. Augustinus videtur asserere 19. lib. contra Faustum c. 11. in hæc verba: *In nullum nomen religionis seu verum, seu falsum coadunari homines possunt, nisi aliquo signaculo, seu Sacramentorum visibilium consortio colligantur.*

RESOL. QUÆST. In hac ego controverfia non existimam

himo nobis adeo esse laborandum. Minimo enim negotio probare possumus, Sacramenta fuisse post Adæ lapsum omni tempore ad salutem necessaria. Corde liquidem creditur ad iustitiam: ore eorum confessio fit ad salutem. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit (1). Ubi sub insigni oris professione quæcunque professio etiam operis intelligitur: cum non ore solum invocemus Dominum salvatorem, verum etiam opere. Quem admodum igitur credere oportet Deum iustificatorem, atque ab eo interius Iustitiam salutare quærere; ita exterius hanc fide profiteri. Quod sit sane per Sacramenta, quæ, ut ante scripsimus, cæremoniæ sunt sacræ, quibus Deo exterius nos subijcimus, ut in nobis salutem interius operetur.

Præterea, cum animo corporeque consistemus, non sat est Deum interiore fide colere, nisi corporeo etiam cultu interiore prolessemur. Etenim debet utrumque tributum humanæ naturæ Deo pendere, unde utramque partem suæ constitutionis accepit: & cum ambæ partium spiritus, & carnalis peccatum commune sit, consentaneum erat, ut esset remedium quoque commune, totusque homo interius sese subiceret Salvatori.

Addit huc Chrysostomus, antequam eum Dionysius, eam esse hominis conditionem atque naturam, ut ad spiritualia capessenda non nisi corporeis rebus possit aptari. Salutem igitur, quam Deus in humano spiritu secretis operatur, necesse fuit rerum sensibilibus imaginibus designari: quo beneficium curationis ad suam hominem modum non solum perciperet, verum etiam intelligeret, gratiam debitam suo benefactori relaturus.

Præterea, gentium omnium consensu firmatum est, non aliter quam oblati Deo sacrificiis divinam iram mitigari. Atque hæc secus etiam Barbari facinora expiari arbitrabantur. At sacrificium in id paratum, ut Deus placaretur, vere erat Sacramentum. Sacramenta igitur semper fuisse apud omnes necessaria.

Lex & religio tandem nulla est sine sacerdotii munere atque functione. Hæc enim tria ita sunt fuereque conjuncta, ut nequeant a se aliquando separari: cum ablato uno, reliqua simul auferri necessum sit, ut Apost. ad Heb. scribit. At sacerdos sine Sacramentis, quæ administret, esse nullo modo potest. Omnis enim pontifex pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut sacrificia offerat pro peccatis: quemadmodum ad eisdem idem Apostolus ait. Ergo sicut lex, religio, sacerdotium fuerunt omni tempore necessaria: ita quoque Sacramenta; quod erat nobis in tertia parte hujus disputationis breviter absolvendum.

SATISFIT ARG. ALLATIS PRO PARTE NEGAT. Sed prius tamen quam exordiamur quartam, ea debemus argumenta diluere, quæ in contrarium objiciebamus. Ad primum, quemvis D. Thomas utramlibet probabile existimaverit; nunquam ego tamen eam potui opinionem inducere, ut crediderem, sola interiore fide parentum infantium filiorum peccata mundari. Videmus enim, sacramenta minus esse adultis, quam parvulis necessariæ, cum sine Sacramentis ætæ susceptis solo Sacramen-

torum voto adulti salventur, parvuli non salventur. Quare si parvulis non essent in lege naturæ necessaria Sacramenta, non video equidem, cur essent adultis necessaria: cum tamen esse, retro nobis fuerit demonstratum. Id quod Divus etiam Gregorius apertissime in præscripto testimonio fatetur.

Item cum in lege veteri pro feminis legis naturalis remedia deriverint, consequens fieret apud Judæos puellas sine Sacramento salvari, pueros non salvari, nisi suscepto Sacramento: quod non video quæ ratione cohercat.

Præterea, cum peccatum originale carnis propagatione contrahatur, non erat consentaneum, nisi ut corporali quoque remedio ac medicina sanaretur.

Præterea cum parvuli in lege gratiæ, & Scripturæ sine Sacramentorum ope salutem minime consequantur, non est cur eos in lege naturæ sine Sacramentorum auxilio salvemus.

Igitur ad argumentum respondeo, Gregorium non ibi distinguere fidem interiorum ab exteriori professione Fidei: nec enim id asseruit, adultis non remitti peccata sine exteriori Fide, parvulis vero remitti: sed distinguit potius fidem a sacrificio, asserens, sacrificium pro adultorum peccatis fuisse necessarium, ut videlicet actualis culpa peculiari Sacramento aboleretur: sed propter generale peccatum erat etiam generale remedium, nempe Fidei quæcunque professio. Quam fidem interim appellari, Augustinus auctor est. *Sacramentum*, inquit, *fides est. Ac pro his, cum responderetur parvulum credere, qui Fidei nondum habet affectum, responderetur fidem habere propter Fidei sacramentum.* Hæc etiam Augustinus.

Eadem loquendi forma est de spon. cap. Cum apud, & cap. Tunc fraterisati, & 27. q. 2. c. Sufficient ad matrimonium solus consensus, scilicet quibuslibet signis expressus. Distinguitur ergo ibi consensus non interior contra exteriorem, sed generaliter expressus contra expressum per verba.

Ad secundum eodem modo respondetur, fidem, hoc est, professionem & sacramentum Fidei salvare filios in lege naturæ. Nunc autem cum certa & definita sint sacramenta, nec arbitrato parentum per fides pueri iustificentur, non admittimus, in fide parentum Christianorum pueros servari, sed in sacramento baptismi a Deo peculiariter instituto. Quamvis alia etiam sit hujus ratio discriminis, quemadmodum in fine hujus disputationis explicabimus.

In tertio vero argumento gravis error eorum est, qui de sacramentis ait discerni posse credunt, nisi quod sacris literis traditur. Multa enim verba tenes & in nova, & in antiqua lege tradita sunt: quæ scripto non sunt mandata, ut uberius alia forsitan Relectione, si vita suppetet, declarabitur.

Quod si in lege Mosaica & Evangelica, quæ literis exaratae fuerunt, non est opus ad expressam omnia scripturam expendere, multo minus oportebit, cum de sacramentis legis naturæ disputatur, ubi traditiones divinæ scriptæ non sunt, dogmata nostra in sacris haberi literis expressa: sed

fatis

satis erit, si clarissimorum virorum testimonio confirmetur, aut certe magna alloqui persuevantur argumenta.

Ac re vera nulla ratio petitur, ut divina providentia alio unquam tempore defuerit hominibus in necessariis ad salutem. Non possent huius filii parvulis remedia parentis applicare, nisi per Dei revelationem cognovissent, & parvulos originali peccato teneri, & aliquod remedium ad eos servandos idoneum esse: quod licet scriptum non sit, non est tamen ratio explorata, quam si fuisset scriptum. Ea cum scriptura exprimat, ante Abraham fuisse religionem ac sacerdotiam, ex consequenti tradita fuisse sacramenta, sine quibus nec religio, nec sacerdotium est. Cumque etiam in lege veteris sacrificia pro peccatis fierent, ut Job. i. c. dicitur, profecto negari non potest, quin in lege naturae foris aliqua sacramenta.

Ad postremum poterat facile dici, non pertinere ad generalem rationem sacramenti, ut sit signum institutum a Deo. Nec quod id asserunt, idoneum probans argumento. At dico, etiam antiqua omnia sacramenta ex Dei institutione fuisse signacula, atque figurae futurae redemptionis per Christum. Neque enim humano ingenio, sed divino placito tam apposite omnia in figura coniungebant illis: neque homo usquam virtutes, & arctius creata mens in Dei cultum, & obsequium jugularis, nec Deum tentaret hircorum placere sanguine, nisi Deo revelante cognovisset, ejusmodi animantium irrationabilium sacrificia misterium aliquod sacrum portendere, cujus ratio remittendis peccatis haberetur. Fateor tamen, non fuisse sacramentum sub definitis rebus verbisque praescriptis in lege naturae a Deo traditum. Sed rationis sacramentalium definitio, ac determinatio certa in veteri lege incepta, in Evangelica perfecta, & consummata est: nisi forte quis sentiat, oblationem Melchisedech in pane, & vino ex divina & revelatione & institutione fuisse: quae peculiariter ex causa sacerdos Dei altissimi fueris inter reliquos appellatus. Cui equidem operationi non admodum refrageret, si Anacletus Papa non fuisset adversus in epistola de ordinatione Episcoporum. Ubi, *Initium*, inquit, *sacerdotii Aaron fuit, licet Melchisedech prior obtulerit sacrificium, & post hunc Abraham, Isaac, & Jacob: sed illi spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate illa fecerunt: ceterum Aaron primus habente Domino vi-* *Simas obtulit.* Haec tunc Anacletus. Haec igitur finem terrae Relectionis parti dederimus, jam pergamus ad reliquas.

PARS QUARTA.

De Sacramentis consensibus gratiam.

4. QUEST. PRINCIP. Quid itaque loco vertebatur in questionem, an sacramenta vetera fuerint causa gratiae atque salutis: an potius ea sola, quae in nova lege sunt a Christo Salvatore instituta.

ARG. PRO PARTE NEGAT. Et quidem soledetur in primis, nulla sacramenta posse salutem spirituum licet efficere. Quia res corporales non possunt esse causa efficiens charitatis & gratiae, cum sint qualitates supernaturales a sola Deo infusa atque creatae:

& consequenter quia nullum corpus potest in ipsum dominum agere, nisi prius agat in eisdem hominis corpus. Sed sacramenta non oportet quicquam in humanum corpus operentur, ut patet de abolitione sacramentali sordo collata: nulla igitur abolitionis nihil producit in anima.

Confirmatur ratio, quoniam aliqui sacramenta eorum etiam quae vel maxime causa gratiae dicuntur, non immediate coniungunt hominibus, quae iustificat: ergo vel immediate producant gratiam, ubi non sunt, scilicet in anima, vel utique qualiter efficiunt eam medio: quorum utrumque videtur esse absurdissimum.

Praeterea, si aliqua sacramenta gratiam efficient, ministri quoque, veluti fuerunt, gratiae causa essent, ac vero peccata remitterent. Quod tamen Hieronymus in quartum caput Epistolae testatur. Ubi adducens illud *Matth. 9. Ego baptizo vos aqua, &c. Ex quo, inquit, discimus, quod bene tantum aquam tribuit, Deus autem Spiritum Sanctum, quo & sordes abluuntur, & sanguinis peccata purgantur.* Ex super *Matth. capit. 26.* comparans sacerdotes novae legis sacerdotibus veteris, subiicit: *Quomodo ibi leprosum sordidum mundum, vel immundum facis; sic & hic albigis, vel servit Episcopus, vel Presbyter.* Haec sacerdotes veteris non erat causa, leprosum efficiens mundum: ergo utique sacerdotes legis novae vere peccata remittunt.

Item, Augustinus 15. de Trinitate, cap. 28. *Nullas discipulorum Christi duo Spiritus sanctum orabant quippe, ut veniret in eos, quibus natus imponebant.* Ex lib. 83. Q. 2. quod. 15. offert, quendam Deum facere per se ipsam sine media causa, ac illud in animis. At si minister esset causa gratiae, per quem Dominus animas illuminaret. Et Ambrosius lib. 4. epistolatum, epist. 33. ad Demetriadem, *Sac. Aliud est, inquit, quod visibiliter agitur, aliud quod invisibiliter celebratur. Nec idem est in sacramento forma, quod virtus. Nam forma cum humani ministerii additur obsequio, virtus autem per divini operis praestatur effectum. Ad cuius utique potentiam referendum est, quod dicitur: *exterior abluuntur, immatur interior.* Eandem sententiam, apertioribus etiam verbis expressit Cyprianus in sermone de baptismo Christi, & manifestat Trinitatem.*

ARG. PRO PARTE AFFIRMAT. At vero contra soledetur, omnia cujusque legis sacramenta causas fuisse gratiae ac salutis. Primum, quia omnia sacramenta sunt signa sanctificationis practica & effectiva, quemadmodum a principio constitutus hic.

Praeterea, Job. 1. *Sanctificabit Job filius Ios offerens holocausta pro singulis.* Et Lev. 16. dicitur, sacerdotem asperzione sanguinis expiare praevicationes, & peccata filiorum Israel.

Praeterea Augustinus super Psalm. 77. adducens illud 1. Cor. 10. *Sed non in pluribus eorum beneficium est Deo, sic ait: Et cum esset communia omnia sacramenta non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum virtus est. Sic & nunc omnibus baptizatis communis lavacrum regenerationis, sed ipsa gratia non communis est omnibus.* Et glossa ordin. illud ejusdem capituli dicit: *Omnes in Moysse baptizati sunt in nube & in mari, id est, per vitam illam signa purgati, vel*

signum baptismi acciperetur, quod credentibus non valuit. In nube baptizati sunt, quia per eam mandati ab ignorantia Dei, & preparati ad accipiendam vitam.

Gregorius 4. lib. moral. cap. 2. referturque de consec. dist. 4. cap. Quod apud nos valit aqua baptismi, &c. ubi supra.

Item etiam sic argumens: Parvulis sine merito culpam operantis conferebatur gratia, Sacramento suscepto; ergo, &c. Consequentia videtur esse nota, quoniam id vocamus causam, qua applicata sequitur effectus. Cum ergo puer vel circumcisos in lege Moyse, vel suscipiens aliquod sacramentum in lege naturae eo ipso a peccatis justificaretur, consequens sit, ejusmodi sacramenta causas fuisse justificationis, & gratiae. Ac de circumcissione quidem apertum est testimonium. Bede super Lucam secundam caput. Idem salutaris curatiois auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati virus agebat, quod baptismus agere revelata gratiae tempore consuevit.

Augustinus etiam citari solet in hoc, libro 2. de baptis. & concipientia, cap. 11. & habetur de consec. dist. 4. cap. Ex quo instituta est circumcisio in populo Dei, ad purificationem valebat magnis, & parvulis, originalis utriusque peccati, sicut baptismus ex illo valere capis, ad invocationem hominis, ex quo institutus est. Et 4. libro contra Donatistas, cap. 24. Cur, inquit, Abraham praecceptum est, ut omnes deinceps infantem masculinum octavo die circumcideret, qui non poterat corde credere, ut ei deputaretur ad iustitiam; nisi quia & ipsum per se sacramentum multum valebat?

Deique in cap. Majores, extrav. de Baptismo, distinguens Innocentius a circumcissione baptismum, quod aperit ianuam regni caelorum; quam circumcisio non aperiebat, asserit, quod sicut per baptismum, ita per circumcissionem originale peccatum remittebatur. At praepositio per causam significat, qua mediante res efficitur: ut ibi: Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.

In contrarium est Augustinus super Psalm. 73. ubi ait, Sacramenta novae legis dare salutem, veteris autem promittere Salvatorem. Sed & Samaritanus colles oleo viroque, ac densis duobus superadditis sanavit vulnerum, quem nec Sacerdos Aaron, nec Levita Moyses, sive per sacramenta, sive per legem sanare poterant.

RESOLUT. QU. In hac explicanda questione, quae inter omnes difficillima est, omnes ego nervos intendere debet, ut magis tam veritate, tam brevitate in absolutas quasdam conclusiones totius rei summa redigatur. Quapropter vos oro, ut differentiam mihi diligenter animae advertatis.

1. CONC. Prima igitur conclusio est, quam a Catholicis non arbitror aut debere, aut posse negari. Sacramenta omne legis sunt causa gratiae, & vere salutem animae conferunt.

Cyprianus hanc habet in sermone de baptismo Christi, & manifestatione Trinitatis, inquit: Veniebat Christus ad baptismum non egens lavacro, in quo peccatum non erat, sed ut sacramento perennis daretur auctoritas, & tanti virtutem operis nulla personarum acceptio commendaret. Quoniam remissio peccatorum, sive per baptismum, sive per

alia sacramenta donetur, propriis spiritus sancti est, & ipsi soli hujus efficientiae privilegium habent. Verborum solemnitas, & facti invocatio nominis visibilis celebrans sacramentum: rem vero ipsam spiritus sanctus formas, & efficit, & consecrationibus visibilibus invisibiliter manum totius bonitatis auctor apponit, & plenitudinem gratiae actionis divinae pinguedo sanctificationibus officialibus infundit, & rem sacramenti consumit & perficit.

Item in serm. de notatione chrismatis: Hodie, inquit, in Ecclesia ad populum acquisitionis sanctificandum sacrum chrismus conficitur, in quo mixtum oleo balsamum regiae, & sacerdotalis gloriae exprimit unitatem. Et infra, Non haec modendis corporibus est unctio instituta, quia sanctificationis elementis iam non propria natura, praebet effectum, sed virtus divinae potentius operatur; sed adeest veritas signo, & spiritus sacramento, ut & ipsi verum efficientis gratiae dignitas pateat, & interiori homini, quanta & his deus auctoritas deformi conversione, & celestibus innorescat. Et infra: Ex hujus unctiois beneficio, & sapientia nobis & intellectus divinitus datur, consilium caelitus illabitur, scientia, & pietas, & timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo uncti cum spiritualibus nequitias colluctamur, nec sordibus spuris imbui possumus, qui balsami spiritalis odore fragramus.

Gregorius quoque Nazianzenus orat. 3. in sanctum lavacrum: Generatio ex baptismo passionum est solutiva, omnes sordes abscindens, atque ad supernam vitam perducens. Et infra dicit, quod in baptismo tanquam in unda peccata pariter sepeliuntur. Et postea: Ipsa baptismatis, inquit, gratia, ac vis uniuscujusque peccati continet purificationem, & omnimodam sciditatem, & iniquationum rejectionem, quae a pravitate ingressae sunt. Proinde cum duplex simus, ex animo dico, & corpore; ita duplex est purgatio, per aquam, inquam, & spiritum: & haec quidem visibiliter ac corporaliter suscipiuntur, ac illa incorporeally & invisibiliter concipiuntur.

Chrysostomus praeterea homil. 25. in Joann. Ex quo autem, inquit, Jordanis alveum ingressus est Christus, non amplius reptilia animarum viventium, sed animas rationales & spirituales aqua producit. Et homilia 35. in eundem: Futurum erat baptismum plenum maxima potestatis & gratiae, purgaturus peccata, pro mortuis vivum effecturum. Et infra: In nobis non simplex aqua operatur, sed cum spiritus gratia accedit, omnia abluit peccata. Et infra: Per aquam piscinae, ait, morbos corporis sanari, ut facilius hominis crederetur, per aquam animae morbos curari posse. Et homilia de resurrectione, circa finem, cum multis exemplis resurrectionem per vim supernaturalem futuram esse demonstrasset, subdit: Verum nec tu gratiae spiritus factus es expertus. Etiamnum multa sunt donationis illius symbola, atque his, quae enumerata, multis majora, & magis admiranda. Non enim aequale est corpus mortuum, & animam a peccatis occisam ab invitu liberare, quod per baptismum fit & Romani corpus etiam, & sanguis mysticus non fuit absque spiritus gratia, nec sacerdotes habuissimus, nec has ordinationes sine tali visitatione fieri possibile, &c.

Cyrillus libro secundo in Joannem cap. 24. *Spiritum, qui ex Deo procedit, per baptismum acquiritur, quo in pristinam pulchritudinem reformati, & ad novam vitam renati a Deo in filios adoptamur. Et in fine: Quemadmodum enim viribus ignis intensius aqua calefacta non aliter quam ignis urit; sic spiritus sancti operatione ad divinam aquam reformatur vivunt, qua baptizati corpus absterguunt.*

Ambrosius item in libro primo de Sacramentis, capite quinto, de baptismo loquens (de consecr. dist. quarta, capit. *Per aquam*). *Non aqua omnis sanat, inquit, sed aqua sanat, qua habet gratiam Christi.* Et libro quarto, capite secundo, de Eucharistiae sacramento: *Deposisti peccatorum senectutem, sumpsisti gratia juvenitatem, hoc praestiterunt tibi sacramenta caelestia.* Et libro sexto, capite primo: *In similitudinem quidem accipis sacramentum, sed vera naturae gratiam, virtutemque consequeris.* Et infra: *Tu quia accipis panem divinae ejus substantiae, in illo participas alimentum.* Et in libro de his qui mysticis insistantur, capite 9. *His igitur sacramentis pascit Ecclesiam suam Christus, quibus anime firmatur substantia.*

Augustinus insuper 19. libro contra Faustum cap. 15. de visibili sacramentorum administratione loquens: *Hec omnia, inquit, fiunt, & transeunt, sanant, & transeunt: virtus tamen, qua per ista operatur, jugiter manet, & donum spirituale, quod per ista infundatur, aeternum est.* Et tractatu 80. in Joannem: *Unde ista tanta virtus aquae, ut corpus tangat, & cor abluit?* 2. q. 1. cap. *Desrabe.*

Beda etiam ait, quod Dominus tactu suae manducatae carnis vim regenerativam contulit aquis. Quam eandem sententiam Gratianus Chrysostomo tribuit de consecr. dist. quarta, cap. *Nunquam.* Eandem habes apud Augustinum sermone primo de Epiphania.

Sed in Concilio Florentino, sub Eugenio IV. in decreto super anione Armenorum manifeste definitur in hanc verba: *Nova legis septem sunt Sacramenta, quae & continent gratiam, & eam digne suscipientibus conferunt.*

Hanc eandem sententiam Concilium Tridentinum modo probavit sessione septima de Sacramentis in communi, canone sexto, cujus verba ejusmodi sunt: *Si quis dixerit Sacramenta novae legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicere non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptae per fidem gratiae, vel justitiae, anathema sit.*

Ex sacris literis Augustinus adducit illud Joannis secundo: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, &c.* Non ait, ex parentum fide, aut offerentium, vel ministrantium, sed ex aqua, & Spiritu sancto. Aqua igitur regenerat hominem in Christo ex uno Adam generatam. Haec tenet Augustinus.

Secundum testimonium citat idem ex Epistola ad Ephesios cap. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquae in verbo.* Quidquid ergo (inquit sanctissimus Augustinus) ab hominibus quantumcumque culpatum contrahitur, propter ipsum lavacrum dimittitur.

Tertium refert idem Augustinus ex prima Epistola Petri cap. 3. *Salvos vos facit Baptisma, non*

carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum.

Quartum quo triumphat Ambrosius, habetur in Joannis cap. 6. *Caro mea vere est cibus: & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Ego sum panis vivus. Unde Concilium Ephesinum colligit, quod in Sacramento accipimus non communem carnem, sed vere vivificatricem, qua & sanctificamur, participes sancti corporis, & pretiosi sanguinis effecti.*

Quintum de eodem Eucharistiae sacramento habes in priori ad Corinthios cap. decimo: *Unus panis, unum corpus multi sumus. Omnes quidem de uno pane participamus. Ubi particula quidem, loco Graecae particulae γάρ, causam sine dubio reddit sententiae antecedentis. Quare participatio Sacramenti Eucharistiae Ecclesiasticae unitatis causa est, atque adeo charitatis, & gratiae, sine qua unitas Ecclesiae non constat.*

Sextum testimonium de poenitentiae Sacramento Domini est apud Joannem cap. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Quod si remissio peccatorum per gratiam est, & Sacerdotes possant peccata remittere, gratiam quoque subministrare queant administrationis Sacramentis.*

Huc adde Martini Quinti definitionem in Concilio Constant. sess. 45. pronunciantis, quod Sacerdos vere absolvit. Ministri ergo Sacramentorum novae legis vere conferunt gratiam, sine qua nullo peccator esse potest absolutus.

Et confirmatur, quia vel qui baptizat, abluat propria, ac vere maculas animae, vel non abluat. Si abluat, conficitur quod molimur: sin autem non abluat, forma igitur Baptismi falsa est, quae significatur non ablutio corporis modo, verum etiam animae, ut facile ex Concilio Milevitano capite secundo colligitur. Inde enim Patres argumentantur, parvulos originale peccatum, atque animi maculam habere, quoniam alias forma Baptismi falsa efficeretur: cum parvuli baptizentur, scilicet in ablationem spirituales, ac proinde in remissionem peccatorum.

Sacramenta igitur novae legis gratiam, & justitiam animae conferre, his profecto argumentis adeo irrefragabiliter ostenditur, ut negare id vel haereticis, vel proximis haereticis sit. Quamobrem in conclusionem hanc primam Scholastici auctores universi conveniunt.

VARIAE OPINIO. CIRCA HANC QU. Sed enim quem in modum Sacramenta novae legis sint causa gratiae, id tantum abest, ut explicent, ut etiam opinionum varietate confendant. Res quippe nulla est, de qua tanopere non solum indocti, sed etiam docti dissentiant. Nam quidam afferunt, Sacramenta esse causas dispositivas gratiae ex eo, quod producant characterem, vel ornatum nescio quem, videlicet qualitates interius disponentes. Nam sacramenta gratiam ipsam efficere, judicant impossibile.

Alii asserunt, sacramenta esse quidem causas dispositionis, sed extrinsecus appositae, ut annulum, aut sigillum regium, quibus ostensis atque exhibitis, id nobis praestatur, quod ex regis beneficio quærimus.

Opinantur alii sacramenta non esse causas per

se gratis, sed per accidens, sine quibus videlicet effectus non sequitur: quæ tamen nihil vere agent atque producant.

Sunt contra, qui existimant, sacramenta, virtute supernaturali recepta, ipsam etiam qualitatem, quæ gratia est, attingere, instrumentalique actione facere.

Ac demum alii, qui propius accedunt ad veram rei hæc intelligentiam, sacramenta consent causas esse gratiæ veluti motivas diuine voluntatis. Sunt enim ratio, propter quam Deus gratiam confert: ut quia puer baptizatus est, Deus illum salvat: quia est confirmatus, datur ei spirituale robur. Quorum opinioniones cum tam varie sint, tamque inter se dissidentes, alterum profecto fieri potest, ut eorum nulla; alterum certe non potest, ut plus una vera sit. Quod si pace vestra dicere mihi licet (licebit autem quod modestissimum est) aut fatior ego, apti nulla earum opinionationem vera est. Quæ quidem causa, ac controversia non aliis iudiciis opus est, quam auditoribus viris clarissimis atque doctissimis, quorum gravissimo iudicio si nostra hæc sententia fuerit explorata, nihil erit posthac, quod nos illi adhaerescamus: si fuerit approbata, non vereor, quin haec omnia placitura.

2. CONCL. Si igitur secunda in hac disputatione conclusio. Sacramentum novæ legis non ideo gratiæ causa definitur, quod disponat intrinsicè ad gratiam producens characterem, vel ornatum, gratiæ videlicet ipsius dispositionem.

Primum, quia oratus ille in sacramentis non imprimendis characterem fictitius est, & quæ facilitate ponitur, eadem quoque reficitur. Deinde quia sicut gratia est qualitas spiritualis supernaturalis, ita character & ornatus ille supernaturalis qualitas est, omnemque naturæ vim excedit.

Præterea, producens dispositionem ad animam rationalem non est causa animæ rationalis (1). Nec enim ego spiritum & animam duxi vobis, sed mundi creator. Et tamen constitutum nobis est certis Sanctorum, Conciliorum, & Scripturæ sacræ testimoniis, novæ legis sacramenta gratiam continere, conferre, efficere, &c.

Præterea, character nec est ultima dispositio ad gratiam introductiva, nec conservativa; immo & sine gratia imprimitur, & sine gratia in subiecto perseverat: gratia itidem ipsa a characterem non pendet. Quare etiam sacramenta characterem efficiant, non proinde sunt gratiæ causa dispositiva. Character etiam in intellectu est, Gratia vero in essentia animæ, juxta D. Thomæ opinionem, cujus hi se discipulos profitentur. Non est igitur character propria gratiæ dispositio.

3. CONCL. Sacramentum non propterea gratiæ causa dicitur, quod extrinsecus disponat ad efficiendam gratiam. Probatur primo, quoniam alias solum esset signum certum, non causa: quemadmodum anulus mihi datus, in signum regis voluntatis: quod alterius opinionis sectatores concedunt vel nvisi. Explicant enim, Sacramentum novæ legis gratiæ causam existere, id est, signum certum & invisibile. At ostendimus retro, sacramenta novæ legis esse non solum signa, sed causas.

Deinde, quia nihil plus Sacramenti Christi hæc opinatio tribuit, quam sacramentis maleficorum, qui adhibent ipsi quædam verba, sed dæmon operatur adhibitis signis.

Præterea, quoniam juxta hanc quidem expositionem dicta sanctorum, aut Conciliorum, aut scripturæ etiam Scripturæ non salvantur, ut facile videre licet, si loca ipsa conferamus.

Postremo, quoniam ad eundem sensum circumcisi gratiam conferret, simulque esset causa, non aliter ac novæ legis sacramenta. Quod quamprimum ostendimus esse falsissimum.

4. CONCL. Sacramentum novæ legis non est causa sine qua non, sive per accidens. Tum quia hæc sacramenta gratia sæpe producitur: tum quia non lavaret aqua maculam animæ: sicut nec albedo in frigidat, cum nix in frigidat, eo quod album illius effectus per accidens causa est. Neque id Concilia definirent, sacramenta esse causas per accidens, quod præter artem & definitionem est. Tum quia vere non essent nisi signa: omnia enim signa certa est, fides enimque talia sunt, sine quibus effectus non sequitur. Tum quia sacramentum circumcisionis ad eandem normam gratiæ causa fuisset. Tum denique quoniam testimonia in confirmationem primæ conclusionis citata sane interpretari non queunt, si sacramenta solum esse causas per accidens asseramus.

5. CONCL. Sacramentum novæ legis non attingit vi sua instrumentaliter & supernaturali qualitatem, quæ est gratia, vel fides, aut charitatem, aut alios habitus infusos, ut serra attingit figuram rei artificiosæ actione reali. Volo dicere, quod non est imaginandus hic modus agendi, qui intervenit in causis naturalibus, quo pacto scilicet aqua in frigidat per frigus inexistens, lavat per humorem innatum, acuta etiam dolabra per aciem dividit lignum.

Probatur primum, quia ridiculum est, Concilia velle definire, aut etiam sanctos id asserere, quod sacramenta attingant sua actione illam qualitatem. Si enim Circumcisio, & reliqua sacramenta vetera non efficiebant quidem gratiam, sed Deus dabat eandem in illis, illis tamen non concurrentibus: non admodum refert, quod hæc nova realis actio sit addita novis sacramentis. Et cum ad salutem nostram nihil omnino spectet, quod sacramenta contactu reali sive virtutis qualitates supernaturales efficiant, certe supervacaneum est, illam vim agendi in Sacramentis admittere: eoque magis quod gratiam esse qualitatem, non est in Ecclesia certum. Quare nec fides, nec Concilium docet, eo modo sacramenta gratiam efficere.

Deinde, quia eodem modo creatura posset concurrere ad productionem animæ rationalis, scilicet agendo propria actione in corpus, & vi supernaturali in animam: quod tamen non conceditur ab illis, qui eam opinionem defendunt.

Tertio, quia vel producitur nova qualitas in Sacramento ad attingendum hunc effectum, vel non: primum est ridiculum, secundum est absurdum, si ne nova virtute addita sacramenta id efficere, quod ante non poterant.

Ea etiam argumenta, quæ inter dubitandum & primo

principio secum, probant hanc quinque conclusio-
nis veritatem.

6. CONCL. Sacramenta novæ legis non solum
sunt causa vel ratio motiva salutis, & gratiæ: quo
pacto dicimus, matrem diligere filium, quia genuit
eum, me tibi benefacere quia studiosus, vel pal-
letur es: Quem etiam in modum casualis illa est
(1): *Quia vidisti me, Thomas, credidisti: & illa*
tantum (2): *Quid fecisti hanc rem, faciam te crescere.*

Imprimis enim pari ratione concederetur, homi-
nem esse causam anime rationalis. Hæc enim vo-
luntate est animata anima rationali: quia habebat
tales dispositiones ab homine generante productas.

Item, fides in lege antiqua erat in hunc modum
causa justificationis. Quia enim *credidit Abraham*
Deo, reputatum est ei ad iustitiam: & quia ex fi-
de parentum parvulus offerebatur Deo, justificaba-
tur. Iustus namque ex fide vivit etiam nunc, &
tamen fides non est causa gratiæ, & sacramenta
novæ legis esse gratiæ causa definiuntur.

Præterea, causa motiva non est instrumentum,
quo mediante effectus producit. Baptismus autem
est instrumentum, quo Deus lavat animam. Et
confirmatur: Nam aqua lavans corpus non est cau-
sa motiva, sed vere efficiens instrumentalitatis: at a-
qua Baptismi cor abluit.

Item, sacramentum Eucharistiæ cibus est ani-
me: ergo non solum est causa motiva. Eder enim
ridiculum, si definiremus, cibum corporalem esse
causam augmenti, quod hæc casualis vera sit: ego
augeor, quia comedi: quin potius cum particula
casuali importet causam, iam de rebus ipsæ opor-
tet inquirere, cujus generis sit illa causa, quam im-
portant, finalis, efficiens, an formalis, an mate-
rialis: Nam ad hæc quatuor casuum genera reducun-
tur omnes. Cum igitur Sacramenta non sint gratiæ
causa finalis, aut materialis, aut formalis, colligi-
mus, esse causas efficientes. Quo vero modo effi-
ciant, id est quod querimus, id profecto hæc opi-
nio non explicat. Quam equidem eodem consilio
ac ceteras refellit, non ut veritatem tollerem (quid
enim theologo minus conveniens est?) sed ut alios
nihil de hac re explicare convincerem.

Quom. Sacram. sint causa grat.

Cum igitur certo credendum sit, sacramenta no-
væ causæ esse gratiæ atque salutis; aliquem sanam
sensum & modum oportet assignare, quo causæ sint,
dignum scilicet definitione Concilii, dignum sancto-
rum omnium auctoritate, dignum tandem fide no-
stra, & sacrum testimoniis literarum.

Pro ejus itaque rei explicatione, quæ adeo ma-
gnum & vobis, & mihi negotium fecit, intelliga-
ris primum, causas esse in duplici differentia, al-
teras naturales, alteras morales. Morales autem ap-
pellamus causas liberas, quæ scilicet libere movent:
ut qui consolat, qui imperat, ejus rei causa est,
quæ per ejus aut imperium, aut concilium effi-
citur. Juxta quæ distinctionem cum actio peccati
dupliciter consideretur, & in ordine effectuum na-
turalium, & in ordine effectuum moralium, Deus
quidem causa naturalis dicitur actionis, quæ pec-
catum est: concurrat siquidem ad brachii motionem,
quæ hominem interficit, quemadmodum & cælum,

motusque angelus simul etiam concurrunt. Acciden-
tibus hic naturalis est: non tamen illius actionis
Deus est causa moralis: neque enim aut consolat,
aut præcipit, quin potius prohibet.

Inter has autem causas discrimen est. Nam na-
turales suos effectus attingunt per vim a natura in-
ditam, ut ignis calefacit per calorem. Morales vo-
ro non attingunt actione physica effectus suos, nec
influant, aut producant qualitates aliquas. Neque e-
nim oportet, ut qui consolat homicidium, actionem
aliquam physicam & naturali quicquam efficiat, quæ
admodum natura efficere consuevit.

Eadem quoque forma distinguendum est de mo-
ventis, & virtute motoris. Nam movere dupliciter
contingit, & moraliter, & naturaliter: ut qui ho-
micidium consolat (ne ab exemplo proposito discen-
damus) moraliter quidem & libere movet: at e-
rrens, qui apprehensam manum cuiusquam per vim
applicat ad vulnera, movet naturaliter.

Virtus item duplex, altera quæ movens mori-
ter movet, altera quæ naturale agens movet natu-
raliter: ut in priori exemplo, virtus motiva est
auctoritas consentientis, vel ratio quæ persuasit: at
in posteriori virtus sunt ipsæ vires corporales.

Ad eandem quoque modum de effectibus super-
naturalibus philosophandum est, de gratiæ, de cha-
ritate, de fide, de vita æterna: quæ duplici causa
proficisci possunt, vel ab ea quæ habet modum a-
gendi similem naturali, inchoando attingendoque vi
& efficacia activæ potentie effectus ejusmodi: quo
sensu hæc controversia Deus est causa virtutum in-
fusalium: vel a causa morali, quævis origo fuit, &
meritum Christi, cum carere pro Petro, ne defice-
ret fides ejus.

Utrumque eorum causæ genus distribuitur in prin-
cipilem, & instrumentalem: ut qui daret pecuniam
captivis redimendis, causa esset principalis redem-
ptionis, moralis tamen: pecuniæ vero, vel etiam
minister destinatus ad redimendum, causæ sunt re-
demptionis instrumentales.

Quando magnopere considerandum, omnia quæ de
Sacramentis novæ legis afferuntur, eadem & de
sanguine Christi in sacris literis affirmari. 1. Joan. 1.
Sanguis Jesu Christi emundat nos ab omni peccato.
Apoc. 1. *Levit nos a peccatis nostris in sanguine*
suo, & c. 12. *Vicerunt eum propter sanguinem a-*
gni: & ad Rom. 3. *Quem proposuit Deus propiti-*
ationem in sanguine ipsius. Eodem ergo sensu Sacra-
menta dici poterunt lavare, mundare, causæ esse
nostræ victoriæ ac remissionis peccatorum, quo san-
guis Christi lavat, mandat, peccataque remittit.

Postremo & illud advertendum, Christum qui-
dem Jesum sui nobis & merita & iustitiam con-
tulisse. Nam factus est nobis iustitia, sanctificatio,
& redemptio, ut Apostolus la priore ad Cor. c. 1.
docuit. Sed iustitiam suam tamen, & sanguinis ef-
fusi prælium potissimum nobis communicat per Sa-
cramenta. Virtus enim & valor sanguinis Christi
Sacramentis suscepit applicetur: quæ si Christus
voluisset, sine medio aliquo Sacramento & commu-
nicari posset & applicari.

His documentis acceptis, quæ negare non nisi im-
pudentissimus poterit, fide sua atque Catholice
docet

locet deo. Altare est, Deum per Christi humanitatem redemisse genus humanum, remississe peccata, concessisse gratiam & gloriam. Item humanitatem Christi instrumentum fuisse, quo Deus operatos est mirabilia hæc in medio terræ (1). *Gratia & veritas per Jesum Christum facta est: &c. Vidimus eum plenum gratia: &c. In plenitudine ejus nos omnes accepimus: &c. Ecce agnus Dei, qui tollis peccata mundi: &c. Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.* Quo testimonio ad id probandum nescit Augustinus libro contra Paulianum 3. c. 45. Et ad Ephes. 5. dicitur, Christum sanctificasse Ecclesiam suam, atque mundasse. Altare (quod fides quoque sana docet) Sacramenta novæ legis instrumenta esse Christi ad hanc redemptionem, gratiam, gloriamque complectendam. Quomodo ergo esset extraneum asserere, sanguinem Christi, vel passionem, vel humanitatem non esse veras causas nostræ justificationis, & gratiæ (inde enim sequeretur, Christum hominem non fuisse causam, per quam hominum redemptio facta est: quod est hæreticum) ita quoque error est manifestus negare, Sacramenta esse causas efficientes instrumentales nostræ salutis, gratiæ, & justitiæ, loquendo de causa morali. Id enim perinde est, ac si quis neget, suscipientes Sacramenta Christi consequi remissionem peccatorum ex virtute sanguinis ejusdem Christi, cujus pretium eis Sacramentis suscipiendis communicatur: quod sine grandi errore negari non queat. Quomodo, si ego essem apud Turcas captivus, & eum qui daret pecunias redemptionis, videlicet pretium, & manum qui pecunias porrigeret, & pecunias etiam ipsas, quæ sunt instrumenta ad redimendum, redemptionis causas esse, non naturales quidem, sed morales, nemo sane mentis ibi inficiatur. Atque hæc omnia ne videamus e sensu nostro colligere, facile vos invocetis apud D. Thomam 3. part. quæst. 48. art. 6. & quæst. 49. art. 2. & quæst. 56. art. 1. & quæst. 62. art. 5.

Quibus expositis, facile (ut opinor) intelligi potest, quam longe a veritate absint, vel qui dicunt, Sacramenta qualitates infusas efficere: nam per hominis ambiguitatem lapsi, a morali causa ad naturalem, vel quasi naturalem declinare. Vel qui dicunt, Sacramenta esse causas per accidens, vel dispositivas, vel signa etiam certa: quæ si ad eandem normam, sanguinem Christi esse causam nostræ justificationis exponerent, risu digni essent Catoniano.

Nos vero, Theologica gravitate, & dignitate servata, cum Concilio Florentino pronunciamus, nostra Sacramenta & continere gratiam, & eam suscipientibus digne conferre. Continere (inquam) non ut causa naturalis continet suum effectum, sed ut causa moralis. Crumena siquidem continere dicitur captivi redemptionem, quoniam pecuniam continet: & Sacramenta, quæ continent sanguinem Christi, continere dicuntur gratiam, & remissionem peccatorum: & sicut crumena pecuniam administrans redemptionem confert; ita Sacramentum confert gratiam, pretium sanguinis applicans: & hæc est illa Sacramentorum virtus, quæ adeo multorum ingenia torbet. Virtus enim redemptionis in marsupio est, in quo pretium redemptionis

servatur; & virtus Sacramentorum sanguis Christi est, qui Sacramentis adhibetur.

7. CONCL. Hinc denique postrema hujus disputationis conclusio manifestissime conficitur, Sacramenta vetera nullas prorsus causas fuisse gratiæ, æque salutis. Quæ quidem primum definita est in Concilio Florentino per hæc verba: *Novæ legis sacramenta sunt, quæ multum differunt a Sacramentis antiquæ legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant.*

Tam etiam Apost. ad Galat. 4. Sacramenta veteris legis infirma vocat, & ægena elementa. Si autem continerent pretium sanguinis Christi, gratiamque præstarent hominibus, ægena utique, & infirma minime dicerentur.

Nec potest ab hoc Pauli testimonio excipi Circumcisio, de qua præcipua erat cum Galatis controversia, cujusque causa tota illius Epist. disputatio textitur.

Præterea, in Epist. ad Rom. Apostolus aperte docet, Circumcisionem acceptam, non in justitiæ causam, sed in signum. *Et accepit Abraham, inquit Apostolus, signaculum circumcisionis, signum justitiæ fidei.* Unde & Ambros. Epist. ad Constantinum 77. quæ est libri noni postrema, id ipsam ex eo probat quod Gen. 17. legitur: *Circumcidetur in vobis omne masculinum, ut sit in signum fidei inter me, & vos: in signum, ait, non in causam.*

Præterea, sacerdotum totum veteris legis, aut ministri ejusdem legis non fuerunt causa remissionis peccatorum, ut Apostolus ad Hebr. 9. monstrat. Ad sacerdotum autem veteris legis spectabat omnia Sacramenta etiam circumcisionis administrare. Sacramenta ergo veteris legis non erant causa gratiæ, ac remissionis peccatorum.

Præterea, ut Augustinus Epistola 29. ad Hieronymum ait: *Si lex justificabat, quanto magis ista, quæ significationis gratia præcepta sunt, circumcisio, & cætera quæ, revelatione gratiæ latius immutantes, necesse fuerat aboleri, justificare nomen paterant?* Adde hoc Hieronymum in commentariis super Epistolam ad Galat. in illud capituli 5. *Nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed fides.* Circumcisio, inquit, idcirco utilis fuit iis qui in lege vixerunt, non quia circumcisi erant, sed quia benedicta sunt illis eloquia Dei, quæ in opera vertentes, a salute extranei non fuerunt. Circumcisio vero tunc, ut cætera quoque legis, valuit, quando & benedictiones carnales legem servantibus spondebantur. Hæc Hieronymus.

Præterea ut D. Thomas 3. part. quæst. 62. art. 6. irrefragabiliter argumentatur: Si Sacramenta veteris legis erant causa gratiæ, aut id erant ratione sui, secluso merito Christi: & hoc non: nisi Christus gratis mortuus esset, quod Apostolus ad Galat. 2. collegit: Vel erant causæ virtutis passionis Christi futuræ: quod affirmari non potest. Nam causa efficiens, sive instrumentalis seu principalis, semper præcedit effectum. Quare humanitas Christi, ejusque sanguis, priusquam in terram natura essent, causæ finales esse poterant, causæ efficientes esse non poterant. Quomobrem Sacramenta veteris legis salutem, & gratiam in virtute passionis

passionis Christi efficere non valebant. (*Respon. ad arg. in princ. posita habetur in fin. 5. partis.*)

PARS QUINTA.

De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.

1. DISCRIMEN. **I**D ergo (ut ad postremam reflectionis partem nostra decantat oratio primum est, idemque præcipuum discrimen inter nova, & vetera Sacramenta, quod Concilium Florentinum aperte lucideque definit in hæc verba: *Nova legis septem Sacramenta multum a Sacramentis differunt antiquæ legis. Illa enim non conferunt gratiam, sed eam per passionem Christi dandam esse figurabant: hæc vero nostra & continent gratiam, & eam digne suscipientibus conferunt.* Et Concilium Trid. sessione 7. de Sacramentis in commun. can. 2. *Si quis dixerit, novæ legis Sacramenta a Sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia ceremoniæ sunt aliæ, & alii ritus externi, anathema sit.* Quod autem sit inter utraque Sacramenta discrimen, declarat Trid. Concilium, can. 6. 7. & 8.

2. DISCRIMEN. Alterum est, quod nova conferant gratiam aliquam adultis sine merito operantium; sed veteribus susceptis citra operantium meritum, nulla adultis gratia conferebatur.

Prior pars patet ex Concil. Trident. sess. 7. can. 8. *Si quis dixerit, novæ legis Sacramenta ex opere operato non conferre gratiam, anathema sit.* Usus etiam Sacramentorum veteris legis erat gratiæ meritorius, si a charitate proficisceretur. Si ergo Sacramenta novæ legis non conferrent gratiam, nisi ratione usus meritorii, certe non plus essent causa gratiæ, quam legis antiquæ Sacramenta.

Item, si solum usus Sacramentorum novæ legis esset gratiæ meritorius, tunc per Sacramenta non plus appliceretur nobis sanguis Christi, quam per reliqua opera charitatis; quod est erroneum: nec in Concilio Florentino definirentur Sacramenta novæ legis gratiam conferre, sicut alia opera charitatis. Esset enim ridicula definitio, nec in hoc differret a Sacramentis veteribus: Esset enim definitio falsa.

Posteriorem vero partem vel ex eo tenere convincimur, quod si Circumcisio, vel alia Sacramenta veteris legis conferrent aliquam gratiam citra meritum suscipientium, illa vere causæ gratiæ & justificationis existerent, quod paulo ante argumentis certissimis refellebamus. Ratio autem hujus differentiæ est, quia meritum Christi nobis communiatur per sacramenta nova. Unde, præter id quod nos meremur suscipiendis sacramentis, aliqua nobis gratia datur ex merito Christi. At cum passio Domini causa esset finalis sacramentorum veteris legis, non operabatur quicquam nisi per actionem intendentis illam; finis enim non habet alium effectum præter effectum agentis, qui movetur ad finem. Inde ergo si adultus circumcidebatur, non majorem gratiam accipiebat ex circumcissione, quam per actum Fidei in Christum merebatur. Ad Rom. 3. *Unus Deus justificat circumcissionem ex fide, & præputium per fidem.*

3. DISCRIMEN. Tertium discrimen est, quod

sacramenta novæ legis conferunt gratiam attritis: sacramenta vero legis antiquæ, si a non contritis accipiebantur, nihil efficiebant. Prior pars suadet, tum quia conferre, id insinuat, dare scilicet quod non habebas: Offensum est autem nobis gratiam conferri per novæ legis sacramenta: Tum etiam, quia alias sacramenta nova non essent gratiæ causæ, sed augmenti ejusdem gratiæ.

Præterea Joan. 3: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua.* Præstat ergo baptismus vitam spirituales etiam illi, qui antea non habebat. Et ad Ephes. 5. *Mundans eam lavacro aque; & ad Tit. 3. Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos.* Item Leo Papa ep. 56. decernit, parvulis per Baptismum remitti originale, adultis & originale & actuale. Et Joan. 20. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis.* Ergo per sacramentum absolutionis potest remitti mortale peccatum, etiam quod alias non erat remissum. Nam si effectus baptismi & absolutionis non est remittere culpam mortalem, sed poenam; ergo non conferunt hæc sacramenta gratiam. Si quidem effectus proprius eorum, hoc est, remissio poenæ, sine gratia conferri potest. Et ratio hujus est, quam sæpe resumpsimus, quod meritum Christi applicatur nobis per sacramenta nova. Quare sine nostro proprio merito, per meritum Christi applicatum justificabimur.

Hinc vero posterior pars confirmatur. Quia enim in sacramentis veteris legis non erat aliud meritum nisi Fidei; ex fide quippe erat tota iustitia: idcirco sicut non dabatur plus gratiæ, quam fides mereretur, ita nec gratia conferebatur nisi habentis dispositionem, quæ alioqui ipsa per se esset idonea ad remissionem peccatorum: quam dispositionem, contritionem appellamus.

4. DISCRIMEN. Quartum discrimen, quod per sacramentum baptismi remittitur tota poenæ, & per alia sacramenta novæ legis aliqua saltem pars poenæ sine merito proprio, ratione ipsius Sacramenti: sed per sacramenta veteris legis poenæ peccatis debita non remittebatur, nisi pro quantitate Fidei, & meriti accipientis illa sacramenta. Hujus vero differentię eadem quoque ratio est. Applicatur enim nobis satisfactio Christi per baptismum ad poenæ remissionem: sed per circumcissionem non applicabatur, nisi propria circumcisi satisfactio, & meritum. Ex hinc etiam sumitur argumentum pro tertio discrimine. Nam quemadmodum ex eo quod applicatur nobis satisfactio Christi per baptismum, remittitur poenæ citra nostrum opus; ita ex eo quod applicatur nobis meritum Christi, remittitur culpa non ponentibus obicem.

5. DISCRIMEN. Sacramentum novæ legis, a quocunque etiam infideli conficitur & administratur, justificat: Sacramenta vero antiquæ, sive naturalia, sive scripturæ, non justificabant parvulos, nisi a fidei administrantur. Verbi gratia Filius Iliam non justificabatur, quamvis parentes circumciderent eos ad imitationem Abraham. Et idem parvuli dicebantur salvari in fide parentum. Nihil enim exterius sacramentum esset protestatio Fidei: prioris in Salvatorem, non remittebatur peccatum parvulo. Cujus rei argumentum est, quia vetera sacra-

menta remittebant parvulis originale ex pacto misericordie divinæ, non ex iustitia. Pactum autem & conventio erat, ut sacramentis protestantibus fidem Salvatoris homines salventur (1): Signum enim accepit Abraham circumcisionis, signaculum iustitie Fidei. (2) Circumcidetur in vobis omne masculinum, ut sit signum fœderis inter me, & vos.

At sacramenta novæ legis conferunt gratiam ex iustitia, & merito Christi. Unde etiam si paganus sit, qui baptizat, dummodo applicet meritum Christi, conficiens verum sacramentum, sive credat, sive non credat, iustificat insipientem. Et propterea vocat Apostolus sacramenta vetera, infirma & egena elementa, quia ratione sui nihil efficiebant, sed solum ratione fidei vel propriæ, vel alienæ, a qua proficiebantur. Nec id vacat in præsentia discutere, an parentes ministrantes sacramenta parvulis oporteret esse in gratia, ut pueri iustificarentur: An satis esset protestatio Fidei quamlibet mortuæ. Utraque enim pars suos habet assertores. Sed illa tamen ut pia magis, ita quoque probabilior est, quæ tenet, ut fide parentum salvari parvulos, sive illa fides viva esset, seu esset mortua.

6. DISCRIMEN, quod sacramentorum novæ legis Christus Dominus fuit auctor proximus & immediatus; at sacramenta vetera per Angelos & Moysen mediatores a Deo sunt condita. Atque illud quidem in concil. Trident. sess. 7. de sacramentis in commun. can. 1. definitur his verbis; *Si quis dixerit, sacramenta novæ legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta, anathema sit.* Et videtur suaderi ex eo, quod apud Joan. 1. *Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Jesum Christum facta est.* Sacramenta igitur antiquæ legis, umbræ scilicet, & figuræ gratiæ, & veritatis per Christum efficiendæ, a Moysæ sunt instituta: at sacramenta gratiæ & veritatis ab eo sunt condita, per quem gratia & veritas facta est.

Item 1. Corinth. 1. *Namquid Paulus pro vobis crucifixus est? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Ubi beatus Apostolus ex eo colligit, non alterius, quam Christi nomine, & auctoritate baptismum conferri posse, quod sola mors Christi, quæ per sacramentum applicatur, idonea esse potuit ad remissionem peccatorum.* Atque ex consequenti solius Christi erat baptismum condere, cui vim sui sanguinis applicaret. Sic enim explicatur hic locus a Cypriano in sermone, quem paulo ante citavimus: *Proprie omnipotentia Dei sibi retinet hunc effectum, scilicet remissionis peccatorum.* Nec enim Paulus pro nobis crucifixus est, aut nos gloriamur in Paulo, sed in cruce Domini, cuius virtus omnia peragis sacramenta, sine quo signo nulla consecratio mereatur effectum.

Idem quoque Augustinus tract. 5. in Joannem. Potuit autem Dominus noster Jesus Christus, si vellet, dare potestatem alicui servo suo, ut daret baptismum suum tanquam vice sua, & transferret a se baptizandi potestatem, & constitueret in aliquo servo suo, & tantam vim daret baptismi translati in servum, quantum vim haberet baptismus datus a Domino. Hoc noluit, ideo ut in illo spes esset baptizatorum, a quo se baptizatos agnoscerent. Noluit er-

go, servum ponere spem in servo. Idemque clamabat Apostolus, cum videres homines volentes ponere spem in se ipso: *Namquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?*

Item 1. ad Corinth. 4. *Sic nos existimatis homo, ut ministros Dei, & dispensatores mysteriorum ejus: non conditores, inquit, sed dispensatores.*

Præterea, D. Ambrosius lib. 4. de Sacrament. capit. 4. *Auctor sacramentorum, ait, quis est, nisi Dominus Jesus? De celo ista sacramenta venerunt.*

Cyprianus etiam sermone de ablutione pedum, quantum equidem intelligo, idem tradit, summum ipsum sacerdotem Christum suorum sacramentorum fuisse institutorem, & auctorem.

Præterea, quia alias posset Ecclesia sacramenta, quæ instituit, abolere, aliqua rursus inducere: atque ex consequenti Christianam religionem, quæ sacramentis maxime constat, invertere atque innovare.

Præterea, hæreticus est, qui de Sacramentis novæ legis aliter sentit, quam Romana tenet Ecclesia, ut cap. *Ad abolendam*, extra. de hæreticis dicitur. Sed nisi essent ex revelatione tradita a Christo, non esset hæresis ea negare; cum fides circa ea sola versetur, quæ ex Christi traditione ab Apostolis accepta ad nos usque pervenerunt. At re vera quod universa tenet tenuitque semper Ecclesia, nec conciliis institutum est, non nisi adeas traditiones pertinere potest, quas ex divina revelatione verbo tenus ab Apostolis accepimus. Ita ait August. 4. lib. de baptismo, cap. 24. Maxime cum sacramenta novæ legis gratiam conferant, quam, sicut & gloriam conferre, solius Domini est, & Christi sui, qui pretium sui sanguinis, quibus maluit signis, applicuit. Sed sacramenta vetera, quoniam signa vacua erant, per homines medios institui commodè potuerunt.

7. DISCRIMEN. Ultimum discrimen est, quod sacramenta nostra aperiunt januam regni cælorum, quam aperire vetera nequiverunt. Quod eleganter tradit Innocentius cap. *Majores*, extra. de baptismo. Nam at Apostolus docet ad Hebr. 9. nondum erat propalata sanctorum via, quousque sacerdos Christus ingressus est viam novam, & intravit semel in sancta, æterna redemptione inventa.

Quia igitur agnus occisus dignus est habitus, qui aperit librum, & solveret septem signacula ejus, quoniam redemit nos Deo in sanguine suo, scitque nos Deo nostro regnum & sacerdotes: sanguis autem communicatur nobis per sacramenta nova, non item per vetera: conficitur utique, sacramenta hæc nostra (quod illa minime faciebant) regnum nobis aperire cælorum.

RESP. ARGU. PRO NEG. POSITIS IN PRINCIP. PAR. 4. Argumenta vero, quibus priori loco spædere nitbamur, ejusmodi effecta, quæ sacramentis novæ legis tribuuntur, a nulla re corporea proficisci, ostendimus retro esse vanissima. Interest enim nihil ad præsentem disputationem, an sacramenta illam qualitatē efficiant. Quod si interesset id a Theologo disputari, facillime solvitur. Nam solus Deus producit illam qualitatem, si de productione loquamur ad modum agentis naturalis. Sed si de eadem qualitate, quatenus gratos reddit Deo, sermonem

facimus (sic enim ad mores , & morales causas comparator) habet præter Deum causas instrumentales , humanitatem Christi , sanguinem , sacramenta , sacramentorumque ministros . Nam quod Sancti negant , sacerdotes dare Spiritum sanctum , habet intelligi per auctoritatem , non per ministerium ; de consecr. dist. 4. cap. *Aliud est* , &c. *Commodo* . Illud vero Hieronymi contra illos sacerdotes dicitur , qui pro suo arbitratu potestatem solvendi , ligandique (1) sibi arrogabant : cum tamen clavis scientiæ clavem potentiae debeat antecedere . Ambrosius vero asserit , nullam causam mediam effectum justificationis attingere , quoniam gratia a solo Deo produci potest , qui solus dat gratiam , & gloriam .

SATISFAC. OBJ. PRO PAR. AFFL. POSITIS IN PRINC. PART. 4. Ad primum autem eorum , quæ obijciuntur , ut omnia sacramenta sanctificationis , & gratiæ esse causa probarentur , respondeo , non opus esse , Sacramentum quodcumque sic esse prædicum signum , ut vere efficiat sanctitatem : sed sat est , ut practica a nobis nuncupentur , quod Deus in illorum signorum applicatione , usuque sanctificet , id enim commune est omnibus sacramentis . Vel distinguenda est duplex sanctitas , altera legalis , altera spiritualis : Utriusque enim Apostolus ab Hebræos nono meminit . Omnia igitur sacramenta efficiunt aliquam sanctitatem , & mundiciam , vel legalem , ut vetera , vel spiritualem ut nova . Vide 1. 2. q. 103. art. 2.

Et eadem facilitate reliqua dilors , præter Augustini testimonium ex libro secundo de nupt. & concup. quod sine dubio pro nobis facit , si fide , quæ oportet , referatur . Legit enim Erasmus , nec aliter commode potest , in hunc modum : *Ex quo instituta est Circumcisio in populo Dei , quæ erat tunc signaculum justitiæ fidei , ad significationem purgationis , valebat magnis , & parvulis originalis , veterisque peccati* . Quod si Beda , aut quisquam etiam alius dixerit , Circumcisionem eandem peccati curationem præstitisse , quam baptismus ; id sane interpretandum est , sensusque potius sequendus , quam verba , quæ nos plura , quam erat in voto , fecimus ; sed non plura fortassis , quam opus erat , ad argumenti varii , atque perplexi expositionem . Quo quidem explicando non usque adeo sumus arrogantes , ut ne vereamur ex his , quæ tam multa diximus , quædam ut falsa reprehendi forsitan jure posse , alia , vera licet , pro rei tamen ipsius , vestraque omnium dignitate tractari potuisse tum accuratius , tum elegantius . At concedendum nonnihil occupationibus , aratque nostris interim convivendum , ut vestra humanitate studia nostra sublevata recreentur . Quæ videlicet omnia vestris obsequiis addiximus , discipulorum nostrorum commoditatibus adjudicavimus , Servatoris Jesu Christi gloriæ , atque honori consecravimus in sæcula sempiterna . Dixi . Deo gratias .

RELECTIO DE P Æ N I T E N T I Æ S A C R A M E N T O . T H E M A R E L E C T I O N I S .

Nisi Pœnitentiam habueritis , omnes peribitis . Luc. 13.

P R O Æ M I U M .

LOCUM hodierna mihi disputatione tractandum , Viri Gravissimi , qui de summa facie (quod ajunt) spectaverit , aptiorem fortasse existimabit , quem ut nostram in explicando diligentiam desideret , aut laborem . Qui vero Introspicere curiosius velle , comperiet sane , multas in profundo veritates delitescere , plures habere in recessu , quam in fronte promittit . *Nisi Pœnitentiam* (inquit apud Lucam Dominus) *habueritis , omnes peribitis* . Qui quidem locus questionem licet simplicem continere videatur , multiplicem tamen disserendi materiam subministrat . Nam cum duplex in pœnitentiæ nomine significatio sit , & virtutis , & sacramenti , mox animadvertitur , Dispositionem meam in duas esse partes dividendam , quarum altera vertetur circa pœnitentiæ virtutem , altera circa pœni-

temiæ sacramentum . Hæc enim tractandi forma , atque partitio a Magistro Sententiarum dist. 14. primum recepta , universis deinde Theologis usurpara est . Comque de utroque partitionis membro infinitas propemodum quæstiones auctores Scholastici persequantur ; at ego sex mihi præcipuas ex intimis hujus loci visceribus eruendas putavi , quibus omnino expositis , mihi esse video , quod amplius ad thesmatis intelligentiam desideretur .

Ac principio statim controversia illa venit in medium , quæ fundamentum est cæterarum : An pœnitentia sit dolor de peccatis , quæ ratione contra Deum fuisse commissæ . E vestigio sequetur altera : Siue pœnitentiæ virtus , Succedit suo ordine tertia . An sine pœnitentiæ virtute salus peccantibus esse possit . Quarto loco id quaerimus : An sit de pœnitentiæ virtute peculiare præceptum . Quinto in dubium vocabitur : Num etiam pœnitentiæ sacramentum sit ad salutem necessarium . Postremo : An hoc idem sacramentum Evangelico jure præceptum sit .

fit. Has controversias tantisper deinde desiste contendere, vos Viros Ornatissimos, nostrae conspectationis & auditores, & iudices, quae, diligenter attendite.

PARS PRIMA.

De Definitione Penitentiae.

1. QUEST. **P** Rincaps igitur Quaestio ea erat: An PRINCIP. Penitentia sit dolor de peccatis, quia contra Deum fuerit commissa.

Ubi investigare compellimur, quidnam penitentia sit, quidque sua definitione, & natura contineat: id quod in hac materia difficilissimum est, eoque disquisitione non parva. Et quamvis controversiae omnes sine discrimine apud Scholasticos soleant in utramque partem discipiari, ego tamen hanc primam (quoad per adversarios licebit) sine argumentis ulterius citiusque iactatis exponere cupio: quod (nisi me mea fallit opinio) res aliquot explicata difficilis, hoc servato tenore, facilius explanabitur.

Vocis Penitentiae, quae origo & notio.

Penitentiam ergo definitur, ut e facillimis ordiantur, tenenda primum est ipsius vocis origo. Nam sine huiusmodi notione rem, de qua differimus, prope tenere non possumus. Penitentiam itaque a poena derivari, nemo est qui possit ambigere. Poena autem vindicta quaedam est praeteritis culpa. Unde & prisci auctores verbum; *Poenia*, pro eo, quod, *punio*, usurpare. Sed & cum rem male gestaram, quasi vindicante natura, ipsi intra nos de nobis supplicium sumimus, tum poenitere proprie dicimus. Penitentiae autem vocabulum tamen latius patet, uti tamen distinctissimum in bonam partem deflecti solet, ut nos nisi quae iuste pro culpis assumitur, Penitentia non capetur.

Iustae autem vindictae duo sunt genera; alterum publicum, in quo alius est reus, alius iudex, accusator, & reus; alterum privatum, in quo & reus, & vindicationis administer idem est. In illo aliena culpa vindicatur; in hoc propria. Illa vindicta involuntaria patienti est; haec contra voluntaria. Penitentiae igitur nomen non quamlibet culpa vindictam, sed illam voluntariam designat, quae reus ipse sponte poenas eligit, ut in proprias culpas animadvertat (1). D. August. (sive quis alios eius operis fuit auctor) in lib. de vera, & falsa Poenit. cap. 19. *Poenitere*, inquit, *est poenam tenere, ut semper poenias in se ulciscendo, quod commisit peccando*. Et cap. 8. *Penitentia est quodam dolentis vindicta, voluntaria poenitentis in se quod commississe se dolo*. Quo & D. Ambrosius videtur alluisse, super Psal. 27. concione 1. dicens; *Plena est definitio penitentiae, commemoratio delictorum, ut unusquisque peccata sua velut quodam quotidiani sermonis flagello castiget; & commissa sibi flagitia condemnet*. Litterae quoque sacrae passim admonent Penitentiam agere: ad quam profecto non exhortarentur, nisi spontanea esset; nec poenitentiam ab alio inflictam agendam esse monerent, sed passim patiendam. Quod nostrae in themate etiam intelligitur, si verba diligenter expendantur: *Nisi poenitentiam habueritis*. Id autem habere dicimus, quod in nostra potestate

est, ut D. Thomas annotavit r. p. q. 38. art. 1.

At vero, cum nemo in malum aspiciens operetur, ut Dionys. 4. cap. de div. nom. scito tradit; qui volens prudensque poenam eligit, eam alicuius boni gratia, tanquam finem sibi praestitum, hoc facere necessum est.

Finis poenitentis triplex.

Finis autem primus iustae vindictae is habetur, ut qui laesus per culpam est, et per poenam satisfiat. Eatenus quippe iudex nocentem poenae, quatenus opus esse censet, ut iniuria & privatur, & publica faciat satis. Sic igitur & poenitens ob eam causam vindicat culpam, quam admisit, ut Deo, quem offendit, debitam satisfactionem impendat.

Sed enim per offensam culpa non solum iustitiae legislatoris, sed & amicitiae violatur: quapropter alter finis poenitentis est placare Deum, quem offenderit, eumque sic conciliare. Inde enim vindictam, compensationemque delicti oportuit in poenitente ultionem esse, quoniam oportebat amicum esse. Nam neque apud homines redintegratur amor per eandem satisfactionem offendenti.

Quam autem amicus poenitens amici non delectetur, & aliquot etiam Aristotele auctore, poenae medicamentum sit, quae, valet per contrarium dolorem, morbum pellunt & voluptate propensum; tertius poenitentiae finis est salus animi. Doleat namque poenitens, lacrymator, & gemit, ut per huiusmodi quasi auidetum morbo spiritali medetur, ut D. Thomas tertia parte, q. 90. art. 3. docuit: & D. Augustinus tract. in Psal. 57. Sed & D. Hieronymus in caput septimum Ecclesiast. inquit: *Novis hirundo pullos de succo colare chelidonia, & distillantes capra appetunt vulnerata; cur nos ignoremus medicinam Penitentiae propositam esse peccantibus?* Eandem quoque sententiam eisdem fere verbis Tertullianus dixit in libro de poenitentia. Et Chrysostomus homilia septima ad populum Antiochenum, *Judices*, inquit, *cum lacrimas ceperint, ac sacrilegos, non quomodo ipsos meliores reddant considerant, sed quomodo ab ipsis peccatorum poenas erigant: Deus autem contra, quomodo aliquem ceperit peccatorem, non considerat quomodo supplicium sumat, sed quomodo ipsum corrigit*. Itaque & iudex pariter, & medicus, &c. D. Paulus denique 2. ad Cor. 7. *Tristitia*, ait, *quae secundum Deum est, poenitentiam in salutem operatur*. Quamobrem poenitentiae iudicium ut amicum, ita quoque salutare est, & plusquam vindicativum, cuius scilicet finis non tam vindicta, quam vindicta salutaris.

Igitur (ut quae tam multis diximus, in brevem summam redigamus) poenitentiae dolor de peccatis est; alias & in beatiss. esset, nec esset iuxta nomen suum poena; & dolor est sponte pro peccatis assumptus, ut sit vindicta culpa voluntaria, nec vindicta solum satisfactoria, sed etiam amica & salutaris. Ac poterant haec apud omnes inconcussa ratione consistere, nisi ab illis, qui linguarum eruditione, proprioque sensu jactantur (vana licet fiducia) quaterentur.

OBJECT. EX LUTERO & ERASMO! Objectum tamen nobis Lutherus apud Rossen. art. 5. imo & Erasmus in annotationibus super versum Matth. caput, quod apud Graecos *metanoia* non poena aut dolor

dolor est, sed resipiscencia, & μεταστροφή resipiscere. At ubi interpretis novi testamenti usurpat Pœnitentiz, vocabulum, Græco in fonte μετανοία est: ubi pœnitentiam agere, Græca lectio habet, μετανοήσας: non ergo in usu Scripturæ sacræ pœnitentia dolor aut poena est, sed mutatio consilii & mentis, & pœnitere, sapere post erratum, institueretque animum ad videndum recte. Scilicet hoc irrefragabili, argumento in illam hæresim incidere Germani, ut crederent, veram pœnitentiam nihil aliud esse, quam novam vitam. Juxta quod D. Ambrosius apud Magistrum 14. dist. ait, veram pœnitentiam esse cessare a peccato.

RESPONSIO. Hinc vero nos paucis extricare possemus, si veteris interpretis, & Christianorum omnium Latine loquentium auctoritate contenti, Latini nominis notionem & originem sequeremur, quæ satis (ut arbitror) ante nobis explicata est. Quin etiam, si rerum ordo fuerit diligenter inspectus, resipiscencia atque tristitia usque adeo sibi vicissim hærent, ut si alteram tollas, utramque necesse sit esse sublata. Etenim si sapias, protinus incipit displicere, quod placuit. Imo, si erratum tuum senex intellegis, tu ipse incipis tibi illico displicere. Cum vero quicquam displicet quod placebat, id quemadmodum, quo tempore placuit, delectabat, ita necesse est contristare, dum displicet. Ac ne hunc quidem resipiscencie, tristitiæque nexum arceat literæ tacuerunt. Gen. 6. *Videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra, pœnituit eum, quod hominem fecisset, & tacuit dolore cordis intrinsecus.* Eo post pœnitentiam dolor cordis apponitur. Et Hierem. 31. *Postquam convertisti me, egi Pœnitentiam, & postquam ostendisti mihi, percussus sum meum.* In quæ verba D. Hieronymus, *Dolentis, inquit, & plangentis, & super errore pristino plorantis indicium est, ut semper manu percutiat, & stultum se ante fuisse fateatur.* Dolor itaque comes individuus est resipiscencie.

Quid de voce μετανοίας sentiendum.

Quod si Latine vocis nullam rationem habemus, si rerum item consequentiam, & ordinem negligere, etiamnum Luthero, Erasmoque ostenderemus, Græcam μετανοίας vocem pœnam quoque, ac vindictam designare. Cujus rei testimonia si quis a nobis requireret, nihil esset profecto, quod iam facile expedire possemus, nisi ad alia propinquare oratio. Certe Paulum 2. Corinth. 7. pro pœnitentia μετανοίας usurpasse, vel protervus incitari non poterit. Habent enim Græca in hunc modum: *ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν οὐς συντηρίαν ἀμεταμέλητον κατανύσσειται*, hoc est, *quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem non pœnendam operatur.* Quo loco si resipiscenciam varias, sententiam in Apostolo falsam efficias: non enim tristitia resipiscenciam operatur, sed e diverso resipiscencia tristitiam: at tristitia, quæ secundum Deum est, pœnitentiam, hoc est voluntariam pœnam, vindictamque culpæ. Noster item Anonius loquentem pœnitentiam indocens, inquit (1):

Sum Dea, quæ facti, non factique exigo pœnas, Nempe ut pœnitent, sic Metanœa vocor.

Non igitur, siue Latine *Pœnitentia*, siue Græce *metanœa*, novam solummodo vitam, sed & veteris odium, vindictamque significat.

Sed ais: si verbum verbo reddas, *μετάνοια* mutatio cogitationis, & mentis est, siue transmentatio, si in hunc modum loqui Latina consuevero permitteret: fateor equidem. At mentis mutatio esse non potest, nisi mens divertat a malo, contraque accedit ad bonum. Quod quia non fit profectibus corporis, sed affectibus animi, veterem vitam animus aversetur oportet, cum elegit novam: sic enim animi mutationem recta Philosophia interpretatur, quam si haberent Lutherani, nihil ab illis præterea exigeremus, si modo haberent eam, non quam sibi fingunt ipsi, sed quam & vere & graphice describit D. Ambrosius, 2. lib. de pœnitentia cap. 10. inquit: *Facilius inveniri, qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint pœnitentiam.* An quisquam illam pœnitentiam putat, ubi acquivende ambitio dignitatis, ubi vini effusio, ubi copulæ conjugalis usus? *Renuntiandum seculo est, somno ipsi minus indulgendum, quam natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus orationibus; vivendum ita, ut vitali huic moriamur usui. Scipiam sibi homo absterget, & totus mutetur: sicut quemdam adolescentem fabule serunt post amorem meretricis peregre profectum, & amare abolito regressum (2), veteri postea occurrisse dilectæ, quæ ubi non interpellatam mirata, putaverit non recognitam, rursus occurrentis dixerit, ego sum, responderit ille, sed ego non sum ego.* Hanc mihi cogitationem, atque animi transformationem si præstiteris, jam ego de nomine nihil moror: illa revera pœnitentia est, de qua nos in præsentia disputamus.

Utrum ad rationem pœnitent. præter dejectionem vite veteris necessario requiratur propositio vite novæ.

Sed illud tamen Catholici quidam, contrario penitus sensu, atque ratione, in dubium vocant, an ad veram pœnitentiam, præter dolorem de peccato præterito, propositum exigatur deinceps futura vitæ, ita ut quemadmodum pœnitentem vitam veterem detestari, sic & novam animo concipere ac proponere necessum sit.

SENTENTIA MODERN. Et quidem juniores nonnulli (3) existimant hoc propositum non esse in pœnitentia necessarium. Tum quoniam ut vox ipsa præ se fert, pœnitentia culpas præteritas respicit, non prospicit futuras: quod & D. Thomas animadvertit, 4. distinctione decima septima, questione prima, articulo secundo, questione quarta, ubi asserit, pœnitentia proprium obiectum esse peccatum commissum: quare, ait, secundum suam speciem respicit tantum peccatum præteritum: tum etiam quoniam ventura mala cavere, prudentia actus est, non pœnitentia: Non igitur animus futura vitæ ad veram pœnitentiam necessarius est.

SENTENTIA VETER. ET COMMUN. Nos vero recentem hanc Theologiam paulisper facessat rogemus, & Disputationis nostræ perturbatricem exornemus, ut sileat, veteremque auctorum sententiam

amplectentes, intelligamus, mutationem mentis, quam nomen Græcum designare certum est, in pœnitentiz quoque Latina voce comprehendendi. Nisi enim mutetur totus (ut paulo ante referebamus ex D. Ambrosio) vere pœnitens esse non potest: at hæc pœnitentis mutatio in ea sita est, si non vitam modo priorem respuat, sed & novam animo complectatur, seque informet, atque animet ad recte, iusteque vivendum. Sit ergo (ut a more Scholastico non discedamus) prima conclusio.

I. CONCL. In pœnitente semper hæc duo conjuncta sunt, detestatio vitæ veteris, & propositum vitæ novæ. Hanc Magister Sententiarum distinct. 14. & 15. tenet, & Albertus 14. distinct. art. 11. Durandus distinct. 18. quæst. 2. art. 2. & Alexand. 4. par. q. 69. membr. 9. & Adriap. quodlib. 5. art. 3. Cajetan. in Addition. 3. par. quæst. 1. art. 1. & D. Thomas 3. par. quæst. 85. art. 3. & 86. art. 2. & 3. cont. gent. c. 158. & 4. cont. gent. c. 72. Quæ quidem probatur ex Apostolo ad Ephesios quarto: *Deposite (inquit) vos veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: renovamini autem spiritu mentis vestre, & induite novum hominem, &c.* Ergo non satis est veterem exuere, nisi novus homo induatur, quod certe voluntate fit, non manibus corporis.

Hoc præterea insignitur Gen. sexto: *Pœnituit enim quod hominem fecisses, præcavens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, &c.* Ambo igitur illa in eo, quem vere pœnitet, reperiuntur.

Ezechiel. item 18. *Si autem (inquit) impius egerit Pœnitentiam abominibus peccatis suis, & custodierit omnia præcepta mea, omnium iniquitatum ejus non recordabor.* Custodire autem omnia præcepta, ad animi propositum sine dubio referendum est, quoniam non omnia simul præcepta custodienda occurrunt, cum homo pœnitentiam agit. Utrumque pœnitens simul præstat, & quod dolet de omnibus peccatis suis, & quod omnia præcepta custodire proponit. Et infra eodem cap. *Convertimini (ait) & agite pœnitentiam: Projicite a vobis omnes pravitationes vestras, & facite vobis cor novum, & spiritum novum, &c.* Quod est novam vitam & animo concipere, & velle.

Præterea (ut recte Divus Augustinus libro de vera, & falsa pœnitentia, cap. 17. ratiocinatur) non solum petitur a peccatore, ut gemat, sed etiam ut convertatur. *Convertimini*, inquit Prophetæ Ezechiel, & *agite pœnitentiam*, &c. & Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunis, & fletu, &c.* Conversio autem ad bonum est: non ergo satis est malam vitam antecedentem averfari, nisi ad bonum pœnitens animo convertatur.

Id insuper annotavit Divus Ambrosius in illud secundæ ad Corinthios septimo: *Ecce enim hoc ipsam, secundum Deum contristari vos, quantum operatur in vobis sollicitudinem, & desiderium; Desiderat enim (inquit) reformari, qui per peccatum scit se factum esse deformem.*

David quoque in Psal. 50. postquam veniam petivit, inquiens: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, &c.* Cor mundum (ait) crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis.

Præterea, primum, quod ab eo, qui fecit inju-

riam, postulamus, est hujusmodi propositum. Cum ergo finis proprius pœnitentiz sit emendare Deo injuriam, certe vere pœnitens omnia exhibet, per quæ injuria compensatur. Inter hæc autem (ut diximus) illud unum est, ut homo habeat animum alias deinceps injurias non faciendi.

Ad hæc, quemadmodum parentes, cum liberos puniunt, emendationem, propositumque melioris vitæ in futurum ab illis per pœnas extorquent; ita & hoc a nobis vel maxime Deus exigit in hac vindicta voluntaria, ut velimus in melius corrigere, quæ peccavimus.

Præterea, in omni motu non est recessus a termino aliquo sine accessu ad oppositum: Ergo nec aversio a peccato erit sine conversione ad justitiam. Quare sicut pœnitens detestatur vitam injustam antecedentem, ita voluntate complectitur futuram justam consequentem.

Præterea, vera pœnitentia non est sine actu charitatis, ut mox definivimus; sed per actum charitatis volens Deo in omnibus placere, & in nullis displicere: igitur animus in futurum bene vivendi vere pœnitenti, qui ad Deum convertitur, deesse non potest. Quod & nunc in Concilio Tridentino sessione sexta, capite quinto, & sexto definitur, & in Concilio Florentino fuerat ante declaratum, videlicet ad contritionem (quæ pœnitentiz primus actus est) pertinere, ut doleat de peccato commisso cum proposito non peccandi de cætero. Nec potest dici Concilium loqui de proposito implicito. Pari enim ratione statueret ad contritionem cordis spectare propositum jejunandi tempore quadragesimæ: præterquam quod vana esset talis terminatio, & explicatio contritionis, si de implicito proposito intelligeretur. Et simili quoque ratione interpretaremur ad contritionem cordis pertinere, implicite dolere de peccato commisso.

SECUNDA CONCL. Hujusmodi propositum est de ratione pœnitentiz. Hanc tenet D. Thomas expresse, & eam persuadere nititur tertia parte, quæst. 90. art. 4. & 4. contra gentes cap. 27. quia actus morales ex fine recipiunt speciem. At finis pœnitentiz, & doloris de peccato est nova vita: ergo illum finem intendere est de ratione pœnitentiz. Quemadmodum enim expulso dispositionis contrariæ suapte natura paratur ad convenientem formam inducendam, & propulsatio humoris corrupti ab arte, naturaque instituitur, ut nova sanitatis forma proveniat: ita & peccata antecedentia destruere, atque averfari, ad vitam novam instituendam ordinatur.

Præterea ad pœnitentiam id potissimum pertinet, ut Deo veteris vitæ compensatio fiat. Id autem vel maxime a nobis Deus exigit pro compensando delicto veteri, ut ei deinceps placere velimus, iusto, recteque vivendo. Id igitur est de ratione pœnitentiz.

Hoc item probat Magister Sententiarum, distinct. 14. ex definitione pœnitentiz, quam nobis DD. Ambrosius, & Gregorius (1) tradiderunt in hanc formam: *Pœnitentia est, præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere.* De Pœnitentia, dist. 3. cap. *Pœnitentia*, & cap. *Pœnitentiam*.

Nec ego aliud intelligo Florentinum Concilium indicare voluisse, cum asseruit, ad contritionem

cordis pertinere, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero.

RESP. AD ARG. MODERN. Ad argumentum vero in contrarium respondet Divus Thomas dist. 14. quest. 1. art. 1. quest. 6. ad 4. quod quatenus ad poenitentiam juxta primam nominis originem, non pertineat respectus ad futurum; et quatenus habet pro fine præcipuum, emendare Deo culpam commissam, & illi pro ea satisfacere, hujusmodi propositum est de ratione poenitentiae, nec sine illo Deus aut placatur, aut conciliatur, cum id (quod saepe jam diximus) a nobis maxime requiratur.

Utrum dolor, seu detestatio peccati sit de ratione poenitentiae, quatenus peccatum est contra Deum.

Hæc de prioris definitionis particula satis sunt dicta. Nunc circa posteriorem ea questio est a nobis pertractanda; an dolor, detestatioque peccati, quia est contra Deum, sit de ratione poenitentiae. Cui breviter questioni eandem omnes ore respondent id de ratione poenitentiae esse. Divus Thomas 3. parte quest. 86. art. 3.

Quippe si quem peccata contristant, vel quod turpia sunt, vel quod infamiae notam inusserunt, aut aliud damnum dedere peccatis; hujus dolor idoneus non est nec delicto adversus Deum commisso pensando, nec infensio Deo placando, & conciliando. Nam ne homo quidem justus placaretur, cum is, qui læsit, nullam ipsius haberet in dolore rationem, nec redintegraretur amicitia, dum qui eam violavit, iacturam propriam sensit, non amici offensam, 2. ad Corin. 7. *Gaudeo, non quia contristati estis: sed quia contristati estis ad poenitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, quæ enim secundum Deum tristitia est, &c. Tristatur, inquit D. Ambrosius, secundum Deum, quia dolet, quod fecis, quod odit Deus.* Idem docet D. Chrysostomus homilia 15. in hanc secundam epistolam, sed expressius homilia quarta in eandem.

Item nisi hæc ratione, & sine peccator poenitentiam ageret, ad Deum minime per suam poenitentiam converteretur, cum tamen Christiani poenitentem, & conversum ad Deum, eundem prius intelligimus. Quoniam & arcanæ literæ poenitentiam sine peccatoris ad Deum conversione penitus ignorant. Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, &c. Ezech. 18. Convertimini, & agite poenitentiam.* Ezech. 33. *Derelinquat impius viam suam, & revertatur ad Dominum. Et Ps. 118. Extius aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodiunt legem tuam.* Ubique igitur ratio, finisque poenitentiae Deus ipse describitur.

Utrum de ratione poenitentiae sit desect. peccati, quatenus est contra Deum super omnia dilectum.

Sed existit hoc loco questio non parva, an illa ratio formalis, & motiva poenitentiae sine dilectione possit haberi. Quod in hanc formam alii convertunt, an poenitentiae finitio oporteat consistere, quod si dolor de peccatis, quia sunt contra Deum super omnia dilectum.

OBJECT. Et suadet non oportere, quia dilectio est actus sufficiens ad remissionem peccatorum: quare si semper cum poenitentia interveniret, aut neutra esset idonea, aut altera superflua.

Deinde; si actus charitatis necessario in peccatoris conversione inveniretur, tunc charitas dice-

retur secunda tabula post naufragium potius, quam poenitentia: quod tamen inauditum est.

Præterea, puer fugit ignem, tanquam malum etiam si oppositum bonum actu non velit: ergo & homo potest fugere peccata, quamvis Deum actu non amet.

Quarto, quia si dilectio esset poenitentiae conjuncta, dilectio poenitentiam antecederet, quoniam attingit finem, rationemque formalem poenitentiae: et consequens est falsum, ut videtur. Primo, quia contritio præcedit gratiam habituales, cum sit ejus dispositio; ergo & charitatem, quia gratia prior est charitate, ad quam se habet gratia, ut anima ad potentias suas. Nam dat gratia esse, & vivere, charitas operationem. Secundo, quia si dilectio contritionem præcederet, jam prima poenitentis contritio esset meritatoria, cum a charitate proficeretur, referreturque ab eadem charitate in Deum super omnia dilectum. At contritio prima meritatoria esse non potest, quia vel meretur gratiam, vel gloriam. Non gratiam, quia prima gratia sub merito non cadit; gratiam vero simul fieri, & augeri impossibile est. Quare prima contritio nec primam gratiam, nec augmentum ejus promeretur; sed ne gloriam quidem: quia vel meretur gloriam, quæ respondet primæ gratiæ, puta ut quatuor, si gratia prima erat ut quatuor, vel meretur augmentum illius gloriæ. Si primum, jam gloria, quæ respondet primæ gratiæ, non daretur gratis, contra Apostolum ad Roman. 6. iniquitatem: *Gratia Dei vita æterna*; & contra rationem, quæ dicit, gratiam nihil aliud esse, quam acceptance ad gloriam. Unde si quis accepit gratiam primam sine meritis; ergo & acceptatus est ad gloriam correspondentem sine meritis. Augmentum vero gloriæ si prima contritio meretur, patitur quoque & augmentum gratiæ, quod jam reprobatur est. Denique consequentiæ falsitas ostenditur ex D. Thom. 4. d. 14. q. 1. art. 2. q. 1. ejus verba sunt: *Quandoque aliquis fugit malum propter desiderium boni, quandoque autem e diverso; & hic motus est frequentior in reversione peccatoris ad Deum per poenitentiam: unde poenitentia est prior Charitate; & cum motus amoris poenitentia præcedit, non est amor Charitatis, quia Charitas amissa non recuperatur, nisi per actum Poenitentiae virtutis.* Hactenus ille.

In contrarium est, quod omnis dolor in amore fundatur, eo enim quod aliquid amamus, inde ejus amissione dolemus.

1. CONC. Hinc sit prima propositio: Primus actus Poenitentiae nunquam est sine actu Charitatis. Magistri dist. 15. 4. item Gratianus de Poenit. d. 3. c. ult. & cap. *Fugiat*. & dist. 2. cap. *Charitas est*. Et D. Thomas 1. 2. q. 113. art. 4. ad 1. & ar. 5. & de veritate, q. 28. ar. 4. Durandus d. 17. q. 1. & 4. Capreol. dist. 14. quest. 2. & Gabriel, eadem dist. & qu. contra Palud. dist. 14. quest. 3.

Primum probatur hæc Conclusio testimonio D. Augustini 14. de civit. Dei, cap. ult., ubi asserit, neminem pertinere ad Civitatem Dei, nisi per amorem Dei, usque ad contemptum sui: Sed omnem vere poenitentem ad Dei civitatem pertinere, nemini dubium est: Ergo &c. Et lib. de ver. & falsa poenit. cap. 9. pro absurdo habet, quod sine amore Dei quisquam consequatur indulgentiam, sine quo nullum invenit gratiam. Et cap. 17. idem ait, & lib. contra Crescon. 2. cap. 12. cum dixisset, *Et elemosy-*

sis, & verbo veritatis, & contritione ramiſſi peccata, ſubdit: *Mandamus etiam ipſa, que ſupereminet omnibus, obſervare, que una ſi adſit, omnia illa recte ſunt; ſi autem deſit, illo omnia fruſtra ſunt.* Præterea l. 10. 3. *Qui non diligit, manet in morte.*

Præterea, converſio ad Deum requiritur ad habendam gratiam Dei, Zach. 1. Ezech. 18. & 33. *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos.* Sed converſio ad Deum non fit, niſi per actum charitatis. Nam ſi aliter converſio ſit, vacua eſt ad juſtificationem: cum in Chriſto Jeſu ſola fides valeat, que per dilectionem operatur, ad Gal. 5. Hoc etiam notavit D. Auguſtinus de vera & falſa pœnitentia, cap. 17. dum ſcribit, non converti, qui habet attritionem, & timet Deum judicem, niſi & juſtum diligat.

Præterea, ſalus animæ in converſione ad Deum conſiſtit. Hier. 3. *Convertimini filii revertertes, & ſanabo averſiones veſtras.* Eſa. 6. *Et convertatur, & ſaveo eum, &c.* *Convertimini ad me & ſalvi eritis.* At pœnitentia eſt medicina ſalutis. Ergo, &c.

Item, omnes agens agit propter finem: anima ergo, cum movet ſe, ad finem ſe movet. At vel- le efficaciſſime finem, pertinet ad Charitatem; Nam- que ſi per ſpem ſolum finem appetereamus, nec ſpes illa mortem ad juſtificationem ſufficeret, nec de pec- cato doleremus, qua ratione offenſa Dei eſt, ſed qua malum noſtram eſt.

Id eodem modo in Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 6. & 7. definitum eſt.

Ac reverſo quidem: Id enim Dominus Luc. 7. inſignalle videtur, inquit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Quæ ſignificant dolorem & lacrymas nullas eſſe, niſi cum charitate eſſent.

2. CONC. Secunda propoſitio: Prior natura eſt actus Charitatis, quam actus pœnitentiæ: Imo radix, unde pœnitentiæ habet remittere peccata, dilectio eſt juxta Dominum ſententiam Luc. 7. *Quoniam dilexit multum*, ait D. Thomas 2. p. q. 89. art. 2.

Probatum item hæc conclusio: Quia pœnitens deſiſtat peccatum, ut offenſam Dei: Ergo prior natura amat Deum. Nam niſi quem amare proſequimur, eius mala exhortariſſe non ſolamus.

Primus quoque voluntatis actus circa proprium obſectum eſt, ſcilicet circa bonum. Deinde ſequitur adium oppoſiti mali. Prior ergo actus eſt, quo Deo voleamus bonum, quam actus, quo ejus malum abhorreamus.

Præterea, velle mihi conciliare Deum, eſt prior, quam velle emendare injuriam commiſſam, cum illud ſit ſinis hujus. At illud ad charitatem pertinet, hoc ad pœnitentiam, ut dictum eſt. Ergo, &c.

Præterea, ut D. Thomas argumentatur loco citato ad ſecundum, in actibus animæ primus motus eſt circa finem. Unde prior eſt natura intentio finis, quam electio mediorum: At dolere de peccato, & illa deſiderare, medium eſt ad placandum & conciliandum Deum, & ad rectam electionem perducit. Ergo &c.

Sed & Hier. 3. 1. hujus rei teſtimonium habemus: *Postquam convertiſſi me, inquit, ego pœnitentiam.* Prior eſt igitur converſio ad Deum, quam pœnitentia deſectatione peccati.

Id poſtræmo Concilium Trident. ſeſſ. 6. cap. 6. definiſit his verbis: *Peccatores ad juſtificationem ſe diſponunt, incipientes diligere Deum, tanquam omnis juſtitia ſortemur; ac propiora morantur adverſus peccata per adium aliquod & deſectationem, hoc eſt, per pœnitentiam.*

Tertia propoſitio: De ratione veræ pœnitentiæ eſt, quod diſplicet peccatum, quia eſt contra Deum ſuper omnia diſtinctum. D. Thomas expreſſe 3. p. q. 86. a. 3. patetque ex prioribus concluſionibus.

Ad primum autem eorundem, qui in contrariam partem adduximus, reſpondet D. Thomas 3. p. q. 84. ar. 5. ad 2. & q. 86. ar. 6. ad 2. & de ver. quæſt. 28. ar. 5. in corp. & in ſolutione primi, negando conſequentiam. Aliud enim requiritur ad juſtificationem abſolute, aliud ad juſtificationem ejus, quæ moraliter peccavit, in quo requiritur & averſio a malo & converſio in bonum, ut injuria, quam ſecit, compoſetur per æquam ſatisfactionem.

Ad ſecundum reſpondetur, quod pœnitentia di- citur ſecunda tabula poſt naufragium, & non charitas: Primo, quia charitas neceſſaria eſt in omni juſtificatione, communique & integra navi ſolva- ribus, & naufragis. Pœnitentiæ autem proprium eſt remedium naufragorum.

Item etiam in pœnitentia charitas intelligitur; non ætem & diverſo in charitate pœnitentiæ. Quamquam & his duobus argumentis breviter reſponderetur, multos actus hominis in juſtificatione ſimul conjungis, quibus tamen ſingulis juſtificationem ipſam ſacra- litorum urbeant. Fides enim purificat corda noſtra, Act. 15. Spe quoque ſalvi facti ſomus, ad Rom. 8. Univerſe etiam diſſecta operit charitas, Prov. 10. Et ſcriptum quoque eſt, ſine timore ne- minem poſſe juſtificari, Eccl. 1. Et, cum peccator ingemuerit, ac pœnitentiam egerit, peccata ipſius oblivioni traduntur, Ezech. 18. & 33. Erraret autem vehemente, qui vel remiſſionem peccati un- cuilibet ex illis actibus denegaret, vel annu ex his quælibet ſuperſtitioſe arbitraretur.

Ad tertium, nihil vetat, cum quis ſemel habeat actum amoris, odio habere malum ſine amore præſentis, ex vi tamen præcedentis: ut poſt primum aſſenſum concluſionis, quem ſine aſſenſu antecedenti principiorum habere nequaſimus, nihil prohibet eidem concluſioni iterum atque iterum aſſentiri ſine principiorum aſſenſu. Sic & primam pœnitentiæ ſine dilectione habere impoſſibile ſuit. Secundam vero, vel tertiam habere poterimus ex efficaci ſolum prioris dilectionis. Ita quoque poſt vi & po- tentia amoris naturalis, quem dubio procul aliquando primum habuit, poſtea malum ſugit horum con- trarium, etiamſi amor ille actum non perdurat. Quia etiam non oportet duas ſemper operationes differen- tes habere amoris & pœnitentiæ, ſed poſſit unus & idem actus a charitate & pœnitentia proficiſci: ut interim medio & finem unico acto complectimur, & principiis & concluſioni unico acto aſſentimur.

Ad quartum, conſeſſo conſequenti quod inferitur, ad primam conſutationem, nego conſequentiam. Non enim valet, A eſt prius B, & B prius C; ergo A eſt prius C: præſertim cum in diverſo ge- nere cauſarum ille ordo conſideratur. Quæmad- modum & hæc collectio inſertis eſt: A eſt cauſa B, & B eſt cauſa C: ergo A eſt cauſa C. Quod ut

exemplo manifestum efficiam, ponamus, illud, quod Philosophi negare non possunt, primas qualitates & secundas, utraque esse dispositiones ad eandem formam substantialem, ut calor & color, humiditas & mollietas ad animam rationalem; ubi certum est, secundas qualitates priores esse animæ in genere causæ disponens & materialis, animam rursus priorem esse primis qualitatibus in genere causæ formalis. Prior est enim forma, quæ dat esse simpliciter, quam forma, quæ dat esse tale. Ex quo tamen si quis colligeret, secundas qualitates esse priores primis, certe a philosopho non toleraretur; sed ne a Dialectico quidem, cum in nullo genere causæ primas qualitates secundæ præcedant.

Item, Contritio prior est habituali gratia in genere dispositionis, gratia etiam prior est habitu penitentis infusa in genere causæ formalis. Sed contritio nullo pacto prior est habitu penitentis. Quoniam actus ille ab habitu producit in genere causæ efficientis. Effectus autem causarum efficientium suis causis efficientibus priora esse non possunt, nisi forte in genere causæ finalis, de quo causarum genere in præsentia non differitur.

Circa id vero, quod in eodem argumento additur, gratiam se habere ad charitatem, & penitentiam, ut anima ad potentias suas, non in omnibus similitudo est. Quoniam potentie animæ, intellectus, & voluntas, nulla ratione præcedunt animam; habitus vero charitatis & penitentis, quoniam in genere causæ efficientis producantur actus, qui sunt dispositiones ad gratiam, ex consequenti ipsam gratiam antecedunt. Charitas igitur, & penitentia habent se ad gratiam, ut calor ad formam ignis. Idem enim calor si consideretur ut disponens materiam ad recipiendam formam, prior forma est; si autem ut potentia calefactiva, eadem forma posterior est.

Ad secundam vero confutationem, in qua difficultas est maxima, sunt qui negant primam contritionem meritoriam esse (1): quam ego sententiam olim juvenis tenere solebam. Nec enim poteram eam persuasionem inducere, ut gratia habitualis, qua iustificamur, prima contritione prior esset, quod tamen erat necessarium, ut illa contritio esset meritoria, quippe cum gratia, & amicitia Dei totius meriti radix, & origo sit. Atque id etiam D. Thomas mihi sentire videbatur, 1. 2. p. 62. art. 2. ad 3. in hæc verba: *Triplex est conversio in Deum, una quidem per dilectionem perfectam, quæ est creatura jam Deo fruens. Et ad hanc conversionem requiritur gratia consummata. Alia conversio est, quæ est meritum beatitudinis: & ad hanc requiritur habitualis gratia, quæ est merendi principium. Tertia conversio est, per quam aliquis præparet se ad gratiam habendam: & ad hanc non requiritur aliqua habitualis gratia, sed operatio Dei ad se animam convertentis, secundum illud: Convertite vos Domine, & convertemur. Et tertia parte, questione 89. articulo primo ad secundum, Actus, inquit, primus penitentis se habet ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet contritio. Alii vero sequentes actus penitentis procedunt jam ex gratia, & virtutibus. Sed quoniam D. Thomas (quem auctorem libentissima sequor) 1. 2. quæst. 112. art.*

2. ad 2. contrariam sententiam revocet, concedo; contritionem primam esse meritoriam gloriæ. Primo, quia est operatio amici Dei ordinata in finem supernaturalem; imo, ut ostensum est, in finem charitatis ab ipsa charitate ordinata: ergo est meritoria.

Præterea, ultima dispositio ad formam, in genere causæ formalis, posterior ipsa forma est. Igitur secundum ordinem causæ formalis, contritio a gratia procedit; erit ergo meritoria.

Præterea, fingamus hominem post primam illam contritionem e vita discedere: tum quæro, an illi debitor aliqua gloria. Quod quia negari non potest, quæro rursus, an illam gloriam talis homo merebitur. Si meruit, habetur intentum: si non meruit, ergo adulto seclusis sacramentis datur gloria absque merito proprio, reclamante Paulo 1. ad Corinth. 3. *Unusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Et Matthæi 20. nemo diurnum accepit denarium, nisi qui in vinea laboravit.*

Præterea, primus actus charitatis est meritorius, cum sine dubio sit opus amici Dei maxime placens Deo. Joan. 14. *Qui diligit me, ego manifestabo ei meipsum.* Sed actus primus penitentis sequitur primum actum charitatis, a quo proficitur: ergo est meritorius. Quod D. Augustinus affirmat de vera, & falsa penitentia a. 17. ubi de iis, quæ in fine penitentiam agunt, sic loquitur: *Cum fructifera penitentia opus sit non hominis, sed Dei; inspirare eam potest, quoniam vult sua misericordia, & ex misericordia remunerare quos clamare potest ex iustitia.* Et cap. ult. ait, Penitentiam non solum indulgentiam promittere, sed certa præmia. Gratianus etiam id habet de Penitent. dist. 1. cap. *Convertimini.*

Igitur ad argumentum, siue confirmationem secundæ illius impugnationis, concedo libenter, primam gratiam gratis dari, nego tamen exinde primam gloriam dari sine merito. Eadem enim contritio et quatuor, & dispositio est ad gratiam ut quatuor, & meritoria gloriæ ut quatuor; quæ ratione ordinis naturæ gratiam sequitur. Et ad impugnationem, quia grata est acceptatio ad vitam æternam, &c. Id scilicet ego nego, si sermo formalis sit: sed est forma, per quem aliquis est amicus Deo, per quam homini grato, & accepto, admittitque in divinæ naturæ consortium facultas dicitur ad æterna bona, per operationem virtutum promovenda. Nec oportet, formaliter loquendo, ut quis sit amicus Deo, quod Deus per talem amicitiam, seculæ quacunque operatione, velit illi vitam æternam; sed satis est, quod velit illum admittere ad participationem bonorum supernaturalium, quæ simpliciter faciunt homines bonos, qualis est charitas, & cæteræ virtutes infusæ, per quas admittitur homo ad Dei amicitiam, & gratiam, æternam gloriam propriis actibus demeretur. De adultis loquimur: nam parvulis gratia datur per operationem alienam, similiter & gloria.

Cujus rei exemplum habes in anima, quæ quoniam actus primus est, dat esse, & vivere. Hanc consequuntur potentie naturales, hoc est, intellectus, & voluntas, per quas operatur ad consecutionem

nem

nem finis. Sic & gratia, vita quædam animæ est, quæ illi & vivere, & esse divinum præstat, quam charitas & reliquæ virtutes consequuntur, quarum operationibus finem suum homo consequatur. Nec deerit præter naturale, morale quoque exemplum in hujus rei expositione. Cum enim homo quis gratus incipit esse Principi, non est opus, ut per talem gratiam acceptus sit ad ultima præmia, atque præcipua, quæ videlicet princeps fideliter servientibus præparavit: sed per talem primam gratiam intelligitur admitti in domum, consortiumque ejusdem Principis, datique facultas intelligitur ad præmia quæcumque fidelium amicorum promittenda. Cum autem Apostolus ait, Gratia Dei vitam æternam donari, certe sentit, quod D. Augustinus disertissime docet, 3. Hypognost. & de gratia, & libero arbitrio cap. 4., 5. 7. per auxilium Dei gratuitum eam homines consequi: cum tamen simul dicatur corona iustitiæ, quia nobis coöperantibus gratia Dei respondet, tanquam præmium, mercesque operis nostri. Atque de prima controversia satis superque fuerit disputatum. Ubi constitutum nobis est, pœnitentiam esse voluntariam pœnam pro peccatis assumptam, propter Deum ex charitate dilectam.

PARS SECUNDA.

De Pœnitentia ut virtute.

2. QWÆST. IN secunda vero vertebatur in quæst. PRINCIP. I. sitionem: An pœnitentia sit virtus.

Rationes dubitandi pro parte negativa.

Cujus quidem Quæstionis pars negativa ex eo suadet in primis, quod nulla virtus vitium in eodem subiecto necessario supponit: at oportet hominem fuisse vitiosum, priusquam in homine pœnitentia sit; non igitur est pœnitentia virtus. Nam & absurdum est virtutes se habere non posse, nisi ante peccaveris, & Christo Domino aliquam deneigare, in quo omnium virtutum plenitudo est.

Deinde Philosophi nullam de pœnitentia fecere mentionem: non Aristoteles, non Cicero, non Seneca, non denique Macrobius, qui tamen copiosissime de virtutibus disseruere: non ergo est pœnitentia virtus.

Præterea, cujusque virtutis primus actus est electio boni, secundus vero fuga mali. Est enim virtus habitus electivus, in mediocritate consistens. At pœnitentia detestationem, fugamque peccati notat: non ergo potest esse præcipuus cujusque virtutis actus, cum tamen primus actus pœnitentiæ sit. Quare non est pœnitentia virtus.

In contrarium est, quod compensare injurias adversos homines factas, virtus est: ergo & divinas offensas vindicare virtus sine dubio est.

1. CONC. Ad hujus controversiæ plenioris explanationem sit primæ propositio: Pœnitentia est virtus. Quæ quidem conclusio indubitata apud Catholicos semper fuit: Nisi quod nostra hac tempestate quidam apud Hispanos hæretici irridere cœperunt eos, qui de peccatis commissis tristarentur. Cujus erroris auctor ereditor esse Lotherus, qui novam solummodo vitam a pœnitentibus exigit, pœnas non exigit.

At hic error (ne aures vestras Sanctorum testimoniis obtrundam) ex sacris literis revincetur. Baruch. 2. *Anima, quæ tristis est super magnitudine mali, & incedis curva & infirma, & oculi deficientes, & anima esuriens dat sibi gloriam & justitiam Domino.* 2. ad Corinth. 7. *Gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Quæ enim secundum Deum, &c.* Et Pl. 6. *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis statum meum rigabo.* Ecce Propheta sanctus & rex laborat, gemit, lacrymator: Ubi? in lecto: Quantum? rigat: Quamdiu? per singulas noctes: Ob quam? scilicet noctem, quam in iniquitate traduxerat, vitæ tortus labore, gemitum, lacrymasque designat. Et post tam clarum & illustre Davidis exemplum, sunt qui in luce meridiana cæcitant? Quorum stultitiam facile sane erit redarguere vel naturali ratiocinatione, quæ ostendit dolorem de peccatis moderatum, ob debitum finem, esse laudabilem. Nam quem errati piger, quique castigat seipsum, idque maxime cavet, ne rursus in eosdem laqueos inducatur, is laude dignissimus est.

Præterea, si cuius rei prosecutio turpis est, fuga bona erit suapte natura: pœnitentia ergo, cum fuga peccati sit, honestissima est.

Præterea, aliorum ponere peccata jure naturæ studiosum est: quemque igitur sua vindicare facinora, æquum & justum est.

Tandem, hominem, in quem injuste peccaris, placare virtus est: Deo ergo, quem offenderis, satisficere virtus est. Sed quid nos audaces de bono Divini præcepti disputamus? Nam (Tertulliani verbis libenter utimur) (1) *bonum est pœnitere, an non? quid revolvit? Deus præcepit, Deus hortatur, Deus invitat: Pœnitentiam, inquit, agite: Pœnitentia igitur actus virtutis est.*

SECUNDA CONCLUSIO: Pœnitentia est virtus specialis. Contrarium hujus tenuerunt quidam ante D. Thomam, ut ipse D. Thomas author est distinct. 14. q. 1. a. 1. q. 3. Hos Scotus secutus videtur, distinct. 14. q. 2. & Major etiam q. 2. Sed hac Conclusionem explicanda primum intelligimus, dolere de peccatis, eo quod contra rationem rectam facta sunt, non pertinere ad aliquam specialem virtutem. Cum enim omnis virtus sit conformis rectæ rationi, eadem sufficit & ut placeat, quicquid rationi consentaneum est, & ut displiceat quod a recta ratione discordat. Unde temperantia satis est, ut detestemur actus intemperantiæ, iustitia, ut injustitiam abominemur.

Illud etiam compertum habemus, tristitiam de peccato, quatenus offensa Dei est, non requirere specialem virtutem, præter Charitatem, D. Thom. 3. p. q. 34. a. 2. ad 1. & a. 3. Ex ratio est in promptu. Nam per eandem amicitiam bonum amicis volumus, & mala amicorum avertimus.

Præterea & id accipiamus, quod exprobratum quoque est delere de peccato, ut languenti animo medeamus, non indigere alia virtute præter Charitatem. Nam sicut ex amore naturali medicinam oppono morbis corporis: ita ex Charitate, quæ meipsum diligo propter Deum, medicinam adfero

exultationibus animi. Atque ab eadem omnino Charitate est tristari de culpa, ut mihi conciliem Deum. Etenim quæcumque humana actio, ob id patrat, ut comparem amicitiam hominis, nullam exigit specialem virtutem humanam, sed ex quodam desiderio amicitie consequendæ proficiscitur, quod inchoatio quidam est, & veluti amicitie semen. Tristari ergo de peccato, ut in gratiam Dei redeamus, inchoatio quidam est Divinæ amicitie, nec ad aliam virtutem pertinere potest. Imo adeo virtutis nomen non meretur, cum in genere amicitie actus ille imperfectissimus sit, virtus autem sit dispositio perfecti ad optimum, ut ex Aristot. 7. Phys. lib. colligitur.

Tristari ergo de culpa eo fine, ut compensetur offensa, quæ adversum Deum commissa est, id nos asserimus exigere propriam specialemque virtutem. Nam, ut dare Petro pecunias, si in se quidam absolute consideretur, nullam habet laudem, sed si do, ut relevem miseriam eius, actus est misericordiz; si, ut bene illi faciam, scilicet quia bonum ipsius est, ad benevolentiam & amicitiam pertinet; si vero, tanquam donum gratuitum, pecunias confuro, nempe ut suo loco & tempore, quibus decet, distribuamur, ad virtutem liberalitatis spectat: ita iustitiam assumere, ut injurias Deo factas compensatio fiat, a virtute speciali oritur necesse est, cum finis ille tam specialis sit, ut pertinere ad duas virtutes nequeat, necnon ad plures. Diversa quippe formalia motiva voluntatis, diversæ sunt formales rationes objecti, atque consequenter diversi habitus & virtutes efficiant.

Præterea, si quem hæretica lux poeniteat, ut emendetur offensa Deo facta, actus virtutis sine dubio est: nec tamen potest elici a fide, quæ est in intellectu, sed ne ab aliis quidem virtutibus generaliter. Dubium ergo aliqua specialis virtus, unde ille actus exsistat, quam nos Poenitentiam appellamus.

Postremo, velle compensare injuriam factam proximo, requirit specialem virtutem: ergo & velle compensare ac vindicare injuriam factam Deo.

Dubium. Sed ex his oritur dubium, si Poenitentia virtus specialis est, an incidat in virtutem aliquam particularem earum, quas philosophi posuerunt. Videtur enim esse eadem cum iustitia.

OPINIO DURANDI. Quod Durandus dist. 14. q. 2. asseruit, quia per eandem virtutem reddimus unicuique debitum, & illi satisfacimus, si totulimus injuriam. Sed per iustitiam unicuique reddimus debita: ergo &c. Et confirmatur, quia injuriam factam ad jus equalitatemque reducere, actus iustitiz est.

Præterea, vindicatio species iustitiz est: ergo & poenitentia. Quod & D. Thomas affirmat, 3. p. q. 85. a. 2. ad 4. & art. 4.

Falsos tamen, qui hoc sentiunt: Primò: quia inter Deum & homines non est iustum simpliciter, sed secundum quid, ut D. Thomas a. 3. iam citato ex Arist. & Ethic. manifestat: ergo cum poenitentia sit virtus inter hominem & Deum, non reddit iustum, nisi secundum quid. Non est igitur virtus iustitiz, quæ videlicet æquali reddit. Deinde Religio debitum Deo reddit, & tamen non est iustitia. Non ergo quæcumque virtus debitum Deo reddit, virtus iustitiz est.

OPINIO CAJET. Quibus argumentis Cajetanus

commotas tenet, poenitentiam esse virtutem Religionis. Quia ejusdem præterea virtutis est reddere debitum Deo benefactori, & offenso: sed per Religionem reddimus debitum Deo benefactori. Major probatur, quia ratio debiti non variatur ex eo, quod sit pro beneficiis, vel offensis, ut debitum ex accepto mutuo, vel ex facto ejusdem rationis est. Cum ergo sola Religio reddat debitum Deo ratione accepti beneficii, sola debitum Deo reddat ratione facti offensæ.

Item Baroch. 2. *Anime, quæ tristis est super magnitudine mali, das tibi gloriam, & iustitiam Domino: Primum gloriam: deinde iustitiam.* Et confirmatur hoc ex Psal. 50. *Sacrificium Deo spirituum contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Primum ergo actus poenitentiz, hoc est contritio, est sacrificium opusque Religionis.

Sed hæc quoque opinio patitur D. Thomæ adversatur, 4. dist. 14. quest. 1. art. 1. quest. 5. & dist. 15. q. 4. art. 7. qu. 1. ad 2.

Præterea & falsa est, quia Religio non reddit Deo quodcumque debitum, sed honorem: At poenitentia per se quidem intendit compensare injuriam Dei; assumit tamen ad hunc finem ea, per quæ compensatur injuria, quæcumque illa sit. Unde primum assumit tristitiam de vita veteri; deinde propositum vitæ novæ; mox exteriorum poenam & satisfactionem; denique in his omnibus subiectionem & humilitatem erga Deum. His enim homines humanas injurias solemus compensare. Cum igitur finis poenitentiz proximus atque præcipuus non sit, honorem Deo reddere; certe Religio esse non potest, cuius proximus finis est, reddere Deo cultum.

Præterea, non est ejusdem virtutis reddere debitum honorem Principi, & ipsius offensam compensare. Illud enim ad Observantiam pertinet, hoc ad Iustitiam: ergo non est ejusdem virtutis Deum colere, & ejus offensam satisfacere.

SENTENT. AUCT. DE PROPOSITIS DUB. Dicendum ergo poenitentiam esse specialem a cæteris virtutibus distinctam, quæ philosophi cognoverunt, cuius proprius actus est, compensare offensam Dei. Quæ quidem virtus iustitia quidam est, qualis inter homines ad Deum esse potest. Etzech. 18. *Si autem impius egerit poenitentiam, & fecerit iudicium & iustitiam.* Psal. 118. *Faci iudicium & iustitiam.* Ad Rom. 6. *Sicut exhibuistis membra vestra servituti iniquitatis, ita nunc exhibete servituti iustitiam.*

RESP. AD ARG. DURAND. Ad primum vero argumentum, quo suadebatur esse iustitia, iam videtur esse responsum. Nam iustitia, quæ propria & simpliciter iustitia vocatur a Philosophis, non nisi inter eos est, inter quos æquale reddi potest.

Quare in definitione iustitiz, sicut res pro æquali iustoque semitur, ita poenitentia, unicuique, pro his solis distribuit, inter quos iustum & æquale est: & per hoc patet ad confirmationem, quæ de injuria facta homini procedit. Nam pro injuria facta Deo æquale reddere, impossibile est.

RESP. AD ARG. CAJET. Ad secundum, vindicatio non posita proprie spectat iustitiz a D. Thomæ, sed pars quædam adjuncta, & virtus illi propinqua. Hæc Divus Thomas partes poenitentiz appellat virtutum, ut Religionem partem iustitiz,

Modestiam Temperantiam. Cum vero esset, penitentiam esse speciem iustitiæ, latius usurpat speciei vocabulum pro inferiori, quod se habet per modum speciei. Dixerat enim art. 3. iustum dividí in iustum simpliciter & iustum secundum quid. Quæ non est divisio generis in species.

Ad primum solum eorum, quæ faciebamus pro Cajusani sententia, respondetur, quod Religio non debitum Deo pro beneficiis acceptis, si formaliter & per se loquimur, sed gratitudo est, quæ refert Deo debitam gratiam pro acceptis beneficiis. Reddit solum Religio debitum cultum in signum dominii universalis, ratione cuius Latram, cultumque debemus peculiarissimè servitutis. Ad quam virtutem nullo modo pertinere potest debitum compensationis, quod oritur ex delicto commissio.

Fateor tamen, quod si quæ virtus esset inter Deum & homines commutativa, qua redderemus debitum ratione cuiusquam commutationis, ad eandem quoque spectaret compensare injuriam factam Deo; quemadmodum inter homines accidit.

Sed obijciat: Si primus actus virtutis huius est satisfacere pro delicto commissio, ad satisfactionem vero injuriæ factæ per accidens dolor intervenit, ergo potissimus huius virtutis actus non est penitere: quocirca penitentia ex accidenti vocabitur.

Ad hoc dubium facile est respondere, si teneamus, penitentiam esse actum publicæ iustitiæ, cuius scilicet Deus iudex est, penitens minister: sed si teneamus, esse privatam iustitiam atque vindictam, ut antea diximus, difficile est. Nam cum hæc vindicta & inflictio pœnæ accidentaria sit satisfactioni voluntariæ, quam proximo facimus, profecto & accidentaria videtur esse compensationi, quam facimus Deo.

Hoc autem movere nos nulla ratione debet. Est enim insigne discrimen inter homines offensos, & Deum, quod offensos homo ab offensione id primum exigit, non ut se torquet per pœnas, sed ut reddat honorem ablatum per injuriam, tamen & illud quoque in partem compensationis accipiat, si is qui offensus, de offensa præterita contristetur. At vero Deus e contrario primum id exigit, ut eum volumus peccatum admissum compensare, tristetur, leamusque pœnas delicti commissi; id vero secundario requirit, ut honorem, & reverentiam, quæ peccando detrahimus, penitendo rependamus. Cur ita? Nempe non suam, sed nostram quaerit utilitatem, quæ videlicet in pœnis voluntariis pro peccatis assumptis maxima est. Nam, ut D. Chrysostom. Homil. 5. 6. & 7. ad populum Antioch. elegantissime tradit, nulla medicina apponitur, nullum remedium præsentius adversus peccata est, quam tristitia dolorque pro peccatis: & quemadmodum vernis lignum, tinea vellem, & quibus prodire, consumunt; ita pœna matrem, & qua nata est, hæc est culpam, interimit. Merito igitur ea virtus, per quam offensas Dei compensamus, penitentia nuncupatur, quæ videlicet pœnas voluntarias infligit, quibus utique Deus vel maxime placatur, quoniam is vel maxime homo sanatur.

Resp. ad ra. dubitandi initio quest. princip. propositas.

Ad primum argumentum eorum, quæ a principio opponebamus, ad suadendum penitentiam non esse virtutem, respondeo facillime (nisi ego cæcæto) unicusque statui & conditioni suas virtutes esse tribuendas, rectoribus iustitiam, pauperibus patientiam, peccatoribus penitentiam. Certe virtus medicæ artis morbum supponit in subiecto, cui debet applicari. Quod si per hanc artem quisque sibi solum mederetur, idque optime posset, laus huius artis non exinde minueretur.

Eadem quoque ratione sunt quædam virtutes ad tuendam bonam valetudinem animi, & virtus quoque est ad reparandam, si quando fuerit amissa: unde nego antecedens. Nam licet absolute virtus hominis non exigit prius hominem vitiosum, sed ex suppositione; tamen si incidat in peccatum, nihil verat, ut sit virtus ad madendum illi. Nam & hominis natura integra non exigebat vindicationem, at si mali sint & prævicatorum, virtus necessaria est: non enim vindicamus nisi malefacta. Itaque sicut vindicta sceleris alieni supponit vitium in alio, sic vindicta sceleris proprii supponit vitium proprium. Atque ob id hæc virtus in Christo non fuit, sicut nec fides, aut spes, quoniam imperfectionem in subiecto notant, cui adherent.

Penitentiam commendavit etiam prophæti, Seneca, Periander, Aristoteles &c.

Ad secundum dicitur, nonnullos ex philosophis penitentiam commendasse: Senecam in Tragediis:

Quam paenitet peccasse, pœnæ est innocens.

Periandrum Corinthium: *Cum peccaveris, subverte Penitentia*. Aristotelem 7. Ethic. ubi asserit, intemperantem ab incontinente hoc distare, quod intemperans non penitet, ideoque est incurabilis: at incontinens penitet, ob idque morbus ejus medicabilis est. Sed & Ovidius (1) de superis ita canit:

*Sæpe lavant pœnas, streptaque lumina reddunt,
Cum bene peccati penitus videntur.*

At vero non posuerunt specialem virtutem penitentiam, vel quia non consideraverunt virtutem, nisi in ordine ad bonam humanam: penitentia autem non est virtus specialis, nisi in ordine ad divinam providentiam: quæ est responsio D. Thomæ dist. 14. q. 1. art. 1. quest. 3. ad quartum: vel quod hinc huius virtutis superat omnem hominalem rationem. Quod enim Deus concilietur, ejusque offensa compensetur per pœnas voluntarie assumptas, ratio naturalis non assequitur. Certe Tullius (2) id fieri posse non putavit, cuius 3. Acad. lib. verba hæc sunt: *Quod si liceret, ut is, qui in itinere decessisset, sic vitam deviam secutis corrigere errorem penitendo, facilior esset emendatio remuneratis*. Quod si liceret, inquit: at licet plane: apud quos? Nempe apud fideles, qui lumine fidei solum intelligunt clementiam Dei pariter penitendo posse placari, indulgentiam peccatorum penitendo posse comparari, compensationem injuriæ Deo factæ penitendo posse aboleri: ea ratio naturalis non tenet, tenet fides.

Ad

(1) 2. de Ponto. (2) Refert hunc Ciceronis locum Lactant. l. 6. c. 24. Liber autem hic tantus Ciceronis, quod sciam, hodie non extat.

Ad tertium responderet Palod. in 4. dist. 14. quæst. 2. quod omnis virtus, & cujunque virtutis primus actus sit de bono formaliter & finaliter, etiam si forte sit de malo materialiter: sic & justitia vindicativa seu pœnitiva primo circa peccata versatur, & tamen vera virtus est, imo & attributum Divinum. Amplius, Pœnitentia essentialiter non modo detestationem peccati, sed & novæ vitæ propositum continet. Potest igitur vel hoc quoque nomine ejus actus boni electivus rectissime dici.

3. CONCL. Unde postremam hujus controversiæ Conclusionem constituimus: Pœnitentia est virtus infusa. Pro cujus conclusionis confirmatione, quædam mihi sunt jacienda fundamenta.

1. FUNDAMENT. Primum, dupliciter aliquam virtutem esse infusam; aut ex genere, & natura sua, quia videlicet per actus nostros acquiri & generari non potest: Unde necesse est, a Deo nobis supernaturaliter infundatur, quales a Theologis asferuntur virtutes Theologicæ, Fides, Spes, Charitas. Aut virtus dicitur infusa per accidens, quia licet per actus nostros, naturales acquiri possit, miraculose tamen alicui infunditur, ut Scientia rerum naturalium Adæ collata, & usus linguarum collatus Apostolis. Hic igitur de virtute infusa loquimur juxta priorem modum.

2. FUND. Secundum fundamentum ex 1. 2. q. 51. art. 4. non est alia causa necessaria ponendi habitus infusos a Deo, nisi ut homo bene se habeat ad producendos actus supernaturales. Probatur manifesto, quoniam ad actus naturales, quos potentia cum auxilio Dei generali producere potest, non est opus habitu infuso supernaturali, (cum per actus nostros possit habitus acquiri) quo bene potentia se habeat ad similes actus. Quare tunc vel virtus acquisita superflueret, vel (ut dicamus verius) superflueret ipsa virtus infusa, quæ nihil aliud præstaret, quam quod præstaret, acquisita.

Et præterea, talis virtus infusa non esset primi generis, de qua nos loquimur, sed esset potius per accidens infusa.

3. FUND. Tertium fundamentum, actus pœnitentiæ, qui sufficit ad justificationem (quem Theologi contritionem appellant) non potest esse in homine sine actu fidei supernaturalis quod primum ostenditur ex Divo Augustino, in lib. de vera & falsa Pœnitent. cap. 2. ubi inquit: *Si fides fundamentum est Pœnitentiæ, constat, Pœnitentiam, quæ ex fide non procedit, inutilem esse.*

Nemo item potest bene agere pœnitentiam, nisi qui speraverit indulgentiam de pœnitentia, dist. 1. cap. nemo potest, ex D. Amb. Sperare autem indulgentiam non potest sine actu fidei: ergo.

Est quoque testimonium Hieremiz præclarum, cap. 31. *Postquam conversisti me, ego pœnitentiam, & postquam ostendisti mihi, percussisti semper meum.* Nota, postquam ostendisti mihi.

Idem aperte ostenditur ex eo, quod ad justificationem impii requiritur fides, ut anno superiori copiosissime demonstravimus multis testimoniis irrefragabilibus, e quibus illud est præstantissimum: *Sine fide impossibile est placere Deo*, ad Hebr. 11. Et Sapieu. 9. *Per sapientiam* (quam scilicet do-

num Dei de cælo delapsam ante dixerat) *sanati sunt, quicunque placuerunt tibi, Domine, a principio.* Ex hoc vos colligite, omnes consideraciones circa peccatum, quis ex naturalibus habere possumus, esse pœnitentes insufficientes ad Pœnitentiam, quæ homo justificatur. Contra Scotum dist. 14. quæst. secunda.

Quartum fundamentum. Actus Pœnitentiæ, quæ est sufficiens ad remissionem peccatorum, non producit a voluntate cum solo concursu Dei generali, sed eget auxilio supernaturali Dei, quo ipsa moveat voluntatem nostram ad veram Pœnitentiam. Id quod & certa ratio docet, & confirmat auctoritas, ut ait Bernar. serm. 1. in festum Petr. Divus quoque August. de fide ad Petrum, cap. 21. *Firmissime, inquit, tene, neminem hic posse Pœnitentiam agere, nisi quem Deus illuminaverit, & gratuita sua miseratione converteris.* Et l. 5. contra Julianum Pelagianum, cap. 3. & multis aliis locis id probat ex Apostolo ad Rom. 2. ubi ait: *Bonitas Dei ad Pœnitentiam te adducit.* Et ex illo 2. ad Timoth. 2. *Ne forte Deus des illis Pœnitentiam, & respiciant a Diaboli laqueis.*

Præterea, hoc fuit determinatum contra Pelagium, ut patet in Epist. Aurelii Cassar. Episcopi, de erroribus & condemnatione Pelagii (1). Decimo, inquit Catholicis, postulandum (scilicet Pelagius) ut *saturatur, secundum gratiam & misericordiam Dei veniam pœnitentibus dari, non secundum meritum eorum, quandoquidem ipsam Pœnitentiam donum Dei dixit Apostolus, ubi ait de quibusdam: Ne forte des illis Deus Pœnitentiam.*

Idem definit Leo Papa Epistola 69. ad Theodorum Episcopum. *Ipsam pœnitentiam Dei creaturam inspiratione conceptam, dicente Apostolo: Ne forte des illis Deus Pœnitentiam, &c.*

Est quoque definitum a Cælestino Papa, in Epist. ad omnes Galliarum Episcopos, cap. 4. *Neminem de ruina peccati per liberum arbitrium posse conjungere, nisi eam gratia Dei misericordie crexerit.* Et cap. 8. ac 9. *Preparatur voluntas a Domino, & ut aliquid agat, paternis inspirationibus suorum ipse taggit corda fidelium. Qui enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.* Quod & a Concil. Trid. sess. 6. cap. 5. 7. 9. definitum est, & can. 23. *Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adiutorio, hominem peccare posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.*

Cujus rei manifestum testimonium habes apud Hierem. cap. 31. *Converte me Domine, & converter, quia tu, Domine, Deus meus. Postquam enim conversisti me, ego pœnitentiam.* In quæ verba D. Hieronymus: *Vale, inquit, quantum sit auxilium Dei, & quam fragilis humana conditio, ut hoc ipsum, quod pœnitentiam agimus, nisi nos Dominus ante converterit, & nisi Dei nitamur auxilio, nequaquam implere valeamus.*

Ratione quoque id probat D. Thomas 4. contra gent. cap. 72. quia mens debite ad Deum converti non potest sine auxilio speciali. Quod licet Gabr. neget 3. dist. 27. q. unica, art. 2. & 4. dist. 14. q. 1. & 2. sed apud fideles certum esse debet.

Hie-

Item ps. 138. 79. *Domine Deus virtutum, converte nos.* Vide D. Augustinum in illud Pl. 84. *Deus, tu conversus vivificabis nos; & lib. 2. de peccat. meritis, & remissione cap. 18.* Male igitur & periculosè Cajetanus q. 1. de contritione dicit, quod potest quis diligere Deum super omnia, etiam ut est beatus Sanctorum, sine Charitate infusa, & hoc sine etiam posse esse dolorem acquisitum de peccato, quatenus est offensa Dei.

Quibus iustis fundamentis, tertia conclusio firma perficitur. Actum Pœnitentiæ necessarium esse habitum virtutis infusum. Quoniam hac sola ratione ponimus virtutes Theologicas infusas, quod actus earum excedunt naturæ facultatem. Sed actus Pœnitentiæ est homini supernaturalis: ergo ad eum necessarius est habitus virtutis infusus.

Confirmatur: Pœnitentia disponit animum hominis, ut bene se habeat in ordine ad finem supernaturalem: ergo est habitus supernaturalis. Consequentia patet, quia habitus est dispositio animi in ordine ad operationem: Ergo si operatio est naturalis, habitus erit supernaturalis.

Confirmatur 2. quia Deus suaviter disponit omnia: ergo cum actum perfectum virtutis naturalis non producat sine habitu naturali, neque actum etiam supernaturalem perfectæ virtutis producat sine habitu supernaturali.

Et præterea, cum agens naturale non se extendat ultra finem naturæ, non poterit producere habitum pœnitentiæ, quæ videlicet perficit hominem in ordine ad finem excedentem naturæ facultatem. Est ergo pœnitentia habitus infusus a Deo, per quem peccata eligimus ad Divinas iniurias in nobis ipsius vindicandas. Atque hæc de secunda controversia dictum sit.

PARS TERTIA:

De necessitate Pœnitentiæ ut Virtutis.

3. QUÆST. Tercio loco id quærebatur: An pœnitentiæ virtus sit ad salutem & justificationem necessaria?

Nam pars negativa vera esse videtur ex Origene Homil. 2. in Levit. ubi septem media enumerat idonea ad consequendam remissionem peccatorum.

RATIONES PRO PARTE NEGAT. Primum est baptisimus: ad Titum 3. *Salvus nos fecit per lavacrum regenerationis.* Secundum est Charitas. Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* 1. Petr. 4. *Charitas operis multitudinem peccatorum.* Tertium est Martyrium. Joan. 15. *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Et Matth. 10. *Omnis, qui confitebitur mi coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & Qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam.* Quartum est Eleemosyna, juxta illud Lucæ 11. *Date eleemosynam, & ecce omnia secunda sunt vobis.* Et Tobie 4. *Eleemosyna ab omni peccato & morte liberat.* Quintum est remittere injuriam. Matth. 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, & Pater vester celestis dimittet vobis delicta vestra.* Sextum est convertere peccatorem ab errore viz sue. Jacobi 5. *Qui conversi fueritis peccatorum ab errore viae sue, operis multitudinem peccatorum.* Septimum tandem est pœnitentia, cum la-

vat peccator in lacrymis stratem suam. Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, omnium iniquitatum ejus non recordabor.* Eadem fere Augustinus lib. 2. contra Cresconium Grammaticum, cap. 12. Eadem quoque D. Chrysostomus in Epistolam 2. ad Corinth. Homil. 4. Cum ergo pœnitentiam distinguant Origenes & D. Augustinus a cæteris remediis, quæ ad remissionem peccatorum singula sunt idonea, sit consequens, ad remissionem peccatorum pœnitentiam non requiri. Et confirmatur ex eodem Origenis Chrysostomo Homil. 5. ad Antiochenos, ubi docet, & tristitiam & mortem de peccato utramque satam esse, utramque peccatum destruere, ut in pœnitentibus, & martyribus. Et Homil. 12. ad eosdem, cum dixisset, compunctione atque eleemosynis regnum celorum emi, subdit: *Nam habes pecunias? non compunctionem? Ecce clamat Propheta dicens: Quis est homo qui vult vitam? Prohibe linguam tuam a malo, labia tua ne loquantur dolum, & in salutem tibi sufficit.*

Secundo principaliter pro eadem parte argumtor: Si cui non occurrant memoriz peccata, occurrat autem Divina bonitas, poterit ex ejusmodi consideratione in actum dilectionis exire, quæ si habeat, procul dubio justificabitur. Per solam igitur dilectionem, cum peccata in mentem non veniant, potest homo justificari: quocirca non est pœnitentia ad justificationem necessaria.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod peccata commissa nonnunquam a memoria penitus excidunt, ita, ut revocari non possint, idque vel per morbum, vel etiam per angustiam temporis, quomodocumque si oscitantem Christianum de improviso tyrannus opprimat, nec spatium sit ad cogitanda & dedenda peccata. Quare non oportet in omni evento pœnitere, sed in hujusmodi, poterit homo sine pœnitentia servari.

Ultimo contingit aliquem esse multis criminibus perplexum atque involutum. Si ergo pœnitentia esset ad remissionem peccatorum necessaria, opus esset, singulorum peccatorum pœnitere, cum patet ratio de singulis: quo fieret, ut non posset hujusmodi in momento justificari.

Pro parte vero affirmativa thesaurus argumentorum facit: *Nisi pœnitentiam habueris, necessaria est igitur pœnitentia, ne periamus.*

Duplex pœnit. interior, & exterior.

Hæc quæstioni prædictæ ego respondeam, illud suppono: Cum duplex peccata sit, altera interior, hoc est, dolor animi; altera exterior, hoc est, afflictio corporis, duplicem ex consequenti pœnitentiam esse: Alteram interiorem, de qua 2. ad Tim. 2. *Ne quando des illis Deus pœnitentiam,* & Act. 2. *Pœnitentiam agite: & baptizetur unusquisque vestrum.* Alteram vero exteriorem, de qua 2. ad Corinth. 7. *Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem habilem operatur.* Et Matth. 12. *Olim in cilicio & cinere pœnitentiam egisset.*

1. CONCL. Nunc sit prima conclusio: Pœnitentia interior, est necessarium remedium ad remissionem mortalium peccatorum. Act. 2. *Pœnitimini & convertimini, ut deleantur peccata vestra.* Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus pec-*

peccatis suis, *vita vivas, & non morieris*. Nullum enim aliud proponitur poenitentibus medium, unde & cap. *Fremister*, de summo. Trinit. definitur, quod si quis post baptismum prolapsus fuerit in peccatum, per veram semper potest poenitentiam reparari.

Item Apoc. 2. *Memor esto, unde excideris, & age poenitentiam, & prima opera fac. Sin autem. Viam tibi cito, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris.*

Præterea, ad Ephes. 4. & ad Colos. 2. *Vos non ista didicistis Christum, sed sicut est veritas in Jesu, auxite vos videretis hominem, & induistis novum. At indulget novus per amorem boni: exiit ergo vetus per odium vite prioris.*

Præterea, Eccles. 22. *Fili peccasti? non adjicias iterum, sed de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur.* Quæ verba tractans D. Augustinus lib. 1. de bapt. & concupi. cap. 26. inquit: *Si a peccando desisteret hoc esset non habere peccatum, sufficeret, ut hoc nos scriptura moneret: Fili, peccasti, non adjicias iterum: non autem sufficit, sed addidit: Et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur.* D. Thomas de ver. 1. quæst. 28. art. 9. & 1. 2. quæst. 112. a. 3.

Præterea, qui novam vitam, cessationemque a peccato solummodo ad iustificationem remissionemque præfigunt, hi Dominicam precationem de medio tollunt, qua dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*, &c. Imo memoriam peccatorum antecedentium conatur abolere, qua nihil peccatori salubrius est. Psal. 56. *Quoniam iniquitatem meam*, &c. Vide Chrysostomum hom. 9. in epist. ad Hebræos.

Præterea, Luc. 5. *Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores, ad poenitentiam.* Et cap. 15. *Gaudium erit in celo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super novaginta novem iustis, qui non indigent poenitentia.* Quod & in Conc. hoc Trident. sess. 6. cap. 14. modo definitum est. Nam sanctorum testimonia hoc loco congerere, fuerit in re non dubia testibus uti non necessarius. Si quis tamen ea nosse cupit, multa colligit Gratianus, de poenitentia, dist. 1. & Bossensis articulo quinto.

Neque post tam firma sacrarum literarum argumenta, rationibus hanc conclusionem confirmare necessarium est. Nam rationes ferme, quæ a Theologo in fidei Catholice confirmatione reseruntur, ex conjectura pendent, nullam vim afferunt in docendo. Nos vero, cum adversos hæreticos disputamus, argumenta quærimus, quæ non persuadent modo, sed cogant: & tamen in hac parte si quis Theologus asserat rationem, non aspernet: si non habeat, non admodum flagitem. Nos certe congruentissimam iniquavimus, quod poenæ medicinz sunt adversus peccata apposuissimæ: æque præsertim, quod tristitia atque dolor humilitatem inducunt, superbiæ excludunt, quæ morborum humani generis prima causa est. Contritum manum val brachium levare non possumus; sic maior in corde viri humiliabit illum. Prov. 12. Vide Chrysostom. humil. 3. in Matth. & homil. 11. ad populum Antioch.

Præterea, nihil est, quod ita animum humanum contineat & frangat, quam poena. Ut igitur ho-

mines peccata vitarent diligentius, in quo semper decidissent, poena ac timore cohiberi debuerant. Atque ut Div. Augustinus ait, & habere de poenitentia. dist. 1. cap. Nullus, ita impatiens Deus misericordie largitatem, ut non relinquere iustis disciplina: siquidem naturalis ratio postulat, ut legum pervaricatorum iusta vindicta puniantur.

2. CONC. Exterior poenitentia est quoque ad salutem necessaria. Hanc mox equidem demonstrabo, si prius unum illud admoneam, actus exteriores ad salutem necesarios esse in hunc sensum, ut si facultas adsit, habeantur in re, si non adsit, habeantur in voto. Verbi causa, baptismus dicitur esse ad salutem necessarius, quoniam si haberi non sit, sine illo nemo salvatur; si haberi non possit, sine voto illius salus constare non valet. In hunc igitur sensum nos asserimus, poenitentiam exterioram esse ad salutem necessariam, quoniam nemo unquam, qui eam agere potuit, sine ea salutem consecutus est; nec qui agere non potuit, sine illius voto & desiderio.

Prius ergo argumentum pro hac conclusione est testimonium Concil. Trident. sess. 6. cap. 14. Docendum est, inquit Patres, *Christiani homines poenitentiam (quam secundum post novaginta tabulam sancti Patres apud antiquos) modo aliam esse a baptismali; æque contineri non modo cessationem a peccatis, & eorum deificationem, aut cor contritum & humilitatum, verum etiam eorumdem sacramentalem confessionem, salutem in voto, itemque satisfactionem per jejunia, elemosinas, orationes, & alia pia spiritualis vite exercitia.* De qua poenitentia scriptum est: *Memor esto, unde excideris, age poenitentiam, & prima opera fac.* Et iterum 2. Cor. 7. *Que secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur.* Et rursus Luc. 3. cap. *Poenitentiam agite, & facite fructus dignos poenitentia.* Hactenus Concilium.

Atque hæc fere sacrarum literarum testimonia magna ex parte conclusionis hujus veritatem ostendunt.

Expon. loc. 2. Cor. 7.

Nam & illud Apostoli 2. ad Corin. 7. *Tristitia, quæ secundum Deum est, poenitentiam, &c.* de exteriori intelligendum esse superius admonuimus. Tristitia enim interior, quæ secundum Deum est, poenitentiam (videlicet exteriorem) in salutem stabilem operatur. Vera enim poenitentia interior intelligi non potest, quam non exterior consequitur. Baruch. 2. *Anima, quæ tristis est, & incedit curva, & infirma, &c.* David Psalms. 5. *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lacrimis meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Et Luc. 7. *Mulier illa peccatrix lacrymis rigavit pedes Domini.*

Expon. loc. Matth. 3.

Illud quoque Matth. 3. *Facite fructum dignum poenitentia: jam enim secutis ad radicem arboris posita est: amaris ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: de exteriori satisfactione accipiendam esse, communis sensus catholicorum manifestat, qui hanc locum maxime referunt aduers. Lutherum ad asserendam satisfactionem exteriori poenitentia. Tum & D. Chry-*

D. Chrysostomus docet super exp. 3. Matth. hoc mil. 10. his verbis: *Maxime indigenus compunctio in penitentia, multarumque lacrymarum. Penitentiam vera dico, non solum ut a malis prioribus desistant, verum etiam ut bonorum operum fructibus implerentur. Facite (inquit Christus) fructus dignos penitentiae. Quo autem modo fructificare poteritis? si utique peccatis adversa faciamus. Alienum expulsi? incipe donare iam propria: longo et tempore fornicatus? a legitimo quoque usu suspendere conjugii: injuriam fecisti? refer benedictionis verba carnicis: neque enim vulnerato sufficit ad salutem, tantummodo spicula de corpore evelire, sed etiam remedia adhibere vulneribus. Delictis ante & temulentia dissuabas? jejunio, & aqua potum atque compensa. Haecenus Divus Chrysostomus.*

Quaeque sic istam locum esse interpretandam, Evangelicam stylos ipse declarat, ubi fructus arboris opera exteriora, quae a bona voluntate tanquam radice procedunt, afferuntur. Matth. 7. *A fructibus eorum cognoscetis eos.*

Præterea & Apostolus ad Rom. 6. hanc conclusionem docet, inquit: *Huiusmodi dico propter infirmitatem carnis vestrae: sicut exhibuisti membra vestra servire iniquitati, ita nunc exhibere membra vestra servire iustitie.*

Nec id solum procedit in lege Evangelica, sed in lege omni, siue dator, siue scripturæ: hoc enim peculiare habuit lex nova, ut Divus Thomas auctor est (1), quod determinat in particulari ea, quae in lege naturæ erant indeterminata. De iure (inquit) naturalis est, ut aliquis poenitentia de malis, quae fecit, quantum ad hoc, quod doleat se fecisse, & doloris remedium quaerit per aliquem modum, & aliqua etiam signa doloris ostendat, sicut Niniuite fecerunt; sed ea poenitentia determinationem accepit ex institutione divina legis. Sicut ergo in nova lege necessaria est ad salutem utraque poenitentia, & interior & exterior, ita etiam in lege naturæ atque scripturæ necessaria erat.

Præterea Jobl. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu, & planctu.* Quo testimonio ad hoc corroborandum utitur D. Ambrosius ad virginem lapsam, c. 8. *Poenitendo (inquit) necessaria est, sicut vulneratis iam necessaria medicamina. Sed quanta putas, & qualis necessaria poenitentia? Secundum conscientiae molem exhibenda est poenitentiae magnitudo; non enim verbis agenda est, sed & actu. Hec autem sic agitur, si tibi ante oculos ponas, non aliud remedium post baptismum constitutum esse, quam poenitentiae solatium. Ergo in primis proprii facti in ipsa iudex esto crudelior, & quasi mortuum te existimans, quomodo possis reviviscere, cogita: deinde mens, ut membra singula digna castigatione paranda: totum corpus crucietur. Dicit autem Deus: Convertimini ex toto corde vestro, in jejunio, & fletu, & planctu, &c. Et infra: Qui futuras penas in hoc parvo vite spatio compensaveris, se ipsum ab aeterno iudicio liberat; grandi plaga alta & prolixa opus est medicina, grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem.*

Idem etiam elegantissime docet Div. Chrysost. in epist. ad H. br. hom. 9. (2) ubi nec verum dicere, medicamentum fortius, quod maxime operetur in poenitentia, exteriorem satisfactionem esse; quemadmodum in medicamentis compositis una herba est dominantissima, Et hom. 9. de poenitent. dicit, eam esse mortuam sine elemosyna.

Idem quoque docet Divus Cyprianus serm. 3. de lapsis, circa finem: *Orare oportet impensius & rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ducere, &c.*

Præterea (ut in Relatione anni superioris monstratum est) cum amborum partium, & spiritus & carnis peccatum commune sit, necessarium erat, ut esset remedium quoque commune, totusque homo interior & exterior poenas lueret peccatorum.

Præterea, cum ex misericordia Dei poena æterna poenitenti in temporalem commutetur (æterna autem futura erat non solum animæ, sed etiam corporis) consequens fit, ut peccator poenae temporali non solum animæ, verum etiam corporis relinquatur obnoxius. Sic enim Deus impartitur misericordiae largitatem, ut non relinquatur iustitiae disciplina. De poenitent. distinct. 1. cap. Nullus, ex D. August.

Ad rat. dubitandi pro part. negat, & prim. respond. de Bapt.

Ad primum argumentum jam ante ex Div. Thomae responsum est, omnia illa remedia post peccatum mortale nulla esse, si poenitentia desit, quemadmodum & Div. Augustinus lib. 2. contra Cresconium dixit, Sine charitate, quæcumque alia remedia (quæ multa enumerat) non prodasse: verbi gratia, fidelis remissio peccatorum tribuitur: item & elemosynæ: At Apostolus inquit: *Si charitatem non habueris, &c.* Sed quoniam hæc generalis responsio non videtur idonea, speciatim respondetur ad singula: Et quidem primo de baptismo.

Utrum adult. baptis. sine poenitent. remittat peccat. Prior opinio.

Nam utrum baptismus sine poenitentia peccata remittat, Scholastici auctores in duas factiones extremas atque adversissimas distrahuntur. Nam quidam contendunt omnes nervos, ut suadeant, baptismum, nisi contritio administretur, prodesse nihil. Cui opinioni adherent Gabriel dist. 14. qu. 2. & Adrianus qu. 1. de poenitent. & quodlib. 5. art. 3. Quibus & Div. Thomas favere videtur 3. p. q. 86. art. 2. & 3. & quæ. 69. art. 6. ad 3. Ubi asserit, quod ad affectum baptismi recipiendum, licet non requiratur poenitentia exterior, requiritur tamen interioris poenitentiae virtus: virtus autem poenitentiae contritio est, cum sine actu charitatis non reperitur: ergo &c.

Item super epistolam ad Roman. lectio. 4. dicit, quod contritio cordis requiritur ante baptismum; alioquin ficta ad baptismum acceditur.

Atque habent, qui sic opinantur, ea pro se argumenta maxime, quæ nos retro fecimus, ut ostenderemus iustificationem peccatoris sine actu charitatis esse non posse: quæ hic repetere, ne longum sit, supervacuum exiitavi.

He-

Habent & illud ex Divo Augustino (si Divo Augustino tamen hoc opusculum tribuendum est) Is ergo (seu quisquis alius ejus libri fuerit auctor) ad fratres in Eremito serm. 11. *O compunctio* ; inquit, *sine qua infructuosa est omnis confessio, omnis satisfactio inanis, sine qua adultis non valet baptismus*. Sed expresse tamen lib. 7. cont. Donatist. cap. penultim. & habetur de consec. distict. 4. cap. *Solus* ; Baptismum asserit non prodesse iis, qui non habent charitatem ; probatque ex illo Apostoli, 1. Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam* ; &c. Præterea Act. 3. *Penitemini, & convertimini, ut deleantur peccata vestra*. Ergo conversio requiritur, quæ non est sine charitate, ut ante ostensum est. Loquebatur autem, antequam baptizarentur.

POSTER. OPINIO. Hæc & multa alia dicuntur ab iis Theologis, qui priorem opinionem de baptismo tuentur. Sed exoritur ex alia parte adversarii, qui asserere videntur, non requiri contritionem, aut attritionem, sed satis esse poenitentiam virtutalem, hoc est velle suscipere baptismum institutum ad remittenda peccata, & id sine complacentia in peccatum. Quem in modum loquitur Divus Ambrosius lib. 3. de sacramentis, cap. ultim. Quod etiam si non confiteatur peccatum, qui venit ad baptismum, tamen hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quo baptizari petit, ut justificetur : & ita sacramentum baptismi, juxta communem expositionem, vocatur poenitentia, ad Hebr. 6. *Impossibile est renovari ad poenitentiam*. Et Luc. ult. *Oportebat predicari in nomine ejus poenitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes*. Ubi quæ Matthæus de baptismo dixit, Lucas refert de poenitentia. Idem videtur nonnullis Scotis sentire, dist. 14. q. 4. & Cajet. 3. p. q. 86. art. 2. & probatur ex Div. Ambrosio in illud epistolæ ad Rom. 11. (*Sine poenitentia sunt dona Dei* :) *Gratia Dei in baptismo non queris gemitum aut plañctum, sed solam ex corde professionem*. Et quia quæ graviter peccantur, nonnulli fletu & gemitu ad veniam pertinent, ideo ne illos jam non posse accipere veniam putarent, quia dolere illos non videbant, ostendit id inter primordia fidei non requiri.

OPINIO MEDIA. I. CONC. At veto Divus Thomas, & communis Theologorum sententia inter has extremas media est, in cujus expositionem sit prima conclusio, de qua ego non dubito ; Ante baptismum requiritur in eo, qui peccavit mortaliter, aliqua poenitentia interior, scilicet displicentia formalis, detestatioque peccati. D. Thomas 3. p. q. 86. a. 2. ad 1. Gloss. ord. in illud Matth. 3. *Penitentiam agite*, &c. D. Augustinus de ver. & fal. poenitent. c. 8. de fid. ad Petr. cap. 30. expresse, & lib. de fid. & oper. c. 6. & 84. lib. 50. Homiliar. hom. 27. Cujus verba habentur de consec. dist. 4. c. omnis. *Nemo potest novam vitam inchoare, nisi cum veteris poeniterit*. Probat autem Divus Augustinus id duobus testimoniis sacratum literarum. Primum est ad Coloss. 3. *Exuite vos veterem hominem, & induite novum, qui secundum Deum creatus est*. In baptismo enim proprie novus homo induitur : ergo prius debet exui vetus homo, quam novus induatur. Sed novum induit homo per hoc, quod eligit novam vitam ;

ergo & veterem exuit per hoc ; quod detestatur antiquam.

Secundum testimonium habetur Act. 2. *Penitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum*. Et Dominus etiam non baptizatis loquebatur, inquit : *Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis*.

Divus Chrysostomus homilia 10. in Matth. hoc colligit ex eo, quod Baptismus Joannis fuit præparatorius Baptismi Christi, & vocatur Baptismus poenitentiz Luc. 3. Matth. 3. ergo in remissionem peccatorum erat Baptismus Joannis, non quod peccata remitteret, sed quod per poenitentiam, quam prædicabat, disponebat ad Baptismum Christi.

Hoc etiam definitum est nunc in Concil. Tridentin. sess. 6. cap. 6. quod videlicet ante Baptismum oportet esse poenitentiam, id est, odium & detestationem peccatorum, ex eo, quod Act. 2. dicitur : *Penitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum*.

Nec hanc conclusionem aut Scotos, aut Cajetanus negarunt (quantum ego sentio) nusquam enim asserunt, omni displicentia, etiam imperfecta remota, Baptismum recte a peccatore suscipi.

Nec Divus Ambrosius etiam unquam somniavit (ut patet legenti caput illud ultimum de Sacramentis) peccata in Baptismo remitti sine quocunque dolore interiori.

2. CONC. secunda propositio : Non requiritur actus perfectus poenitentiz virtutis, ut peccator sit dispositus ad suscipiendum effectum Baptismi, sed satis erit imperfectus dolor, quem Theologi attritionem appellant. D. Thomas 4. dist. 6. q. 1. a. 3. q. 1. ad 5. super cap. 11. Joannis, lect. 9.

Hæc vero propositio non aliter a me probatur, quam in Relectione anni superioris probatum est, omnia quidem novæ legis sacramenta gratiam vitamque conferre, sed potissimum Baptisma, quod nisi vitam peccatoribus conferat, non video, cur sacramentum regenerationis appelletur. Ac si contritio semper præcederet tanquam dispositio, nunquam Baptismus culpam mortalem remitteret, sed solum poenam. Quare gratiam in eo conferri adultis non deberet, quæ videlicet ad remissionem poenæ non requiritur.

Quoddam discrimen sit inter attritionem, & contritionem.

Exoritur tamen hoc loco quæstio valde difficilis, & ad hæc propositionem explicandam necessaria, qua quæritur discrimen inter attritionem, & contritionem, unde liqueat, quiddam attritio sit, quæque sit illa, per quam virtute Sacramenti fiat homo ex attritio contritus. Nam D. Thomas 4. dist. 17. qu. 2. ar. 1. qu. 2. ad 3. solum asserit attritionem esse displicentiam imperfectam, contritionem vero esse displicentiam perfectam. At hinc revera non habetur, quid attritio sit, quæve sit illa imperfectio, qua a contritione distinguitur. Variis ergo aliorum hæc de re opinionibus prætermisiss, apponendum in primis est, displicentiam idæ perfectam dici, quia nihil illi deest eorum, quæ ad finem displicentiz consequendum sunt necessaria. Est autem finis displicentiz, seu doloris de peccato multiplex, ut a principio hujus Disputationis constitimus.

Perfecta displicentia peccati quæ.

Primus, vindicare injuriam factam Deo : Alter
ejus-

eiusdem Dei amorem conciliare: Tertius, peccatum, ut malum, & inimicum animæ, destruere atque abolere. Erit igitur ea perfecta pœnitentia, & displicentia de peccato, quæ habebit hos tres fines, & effectus. Qui quidem omnes mutuo hærent, nec quisquam illorum sine reliquis invenitur. Qui enim dolor injuriæ Dei emendat, idem & conciliat nobis Deum, & peccatum commissum delet.

Imperfectæ displicentiæ tria genera.

Quibus jactis fundamentis; patet manifeste, displicentiam imperfectam eam esse, quæ nec sufficiens est ad emendandam Dei injuriæ, nec ad gratiam ipsius faciendam, nec ad peccatum destruendum. Unde colligitur, hanc imperfectam displicentiam multipliciter homini contingere: multis enim modis contingit a perfecto declinari.

Primum itaque genus imperfectæ displicentiæ est, cum quis dolet de peccato propter humana, naturaliaque motiva, ut quia turpe est, & contra rationem, vel quia induxit infamiam, vel etiam quia contrarium Deo est, quatenus finis est, & principium naturæ. Hoc autem displicentiæ genus, quod videlicet sola ratione naturali nititur, an Theologi appellaverint attritionem, me profecto latet. Sed quomodo sit quidem imperfectus dolor, qui interitum frangere, & atterere animum potest, licet non perfecte, nos attritionem eam nuncupemus. Vide D. Augustinum, de vera, & falsa pœnitentia, cap. 2. & 9.

Secundum genus imperfectæ displicentiæ est, quæ oritur a timore pœnarum, pœnas vero intelligo spirituales, vel æternas, quæ lumine fidei cognoscuntur: & hanc Doctores Scholastici omnes attritionem vocant, atque de ea D. Augustinus de vera & falsa pœnitentia, cap. 18. loquitur, tractans illa verba Ezech. *Quacunque hora peccator ingemueris, & conversus fueris, vita vires. Convertamur autem, non tantum verum, vita vivere. Versitur a peccato, qui jam vult dimittere peccatum: Convertitur, qui jam totus omnino versitur: qui jam non solum pœnas timet, sed ad bonum Domini contendere festinas. Dixerat autem: pœnitentiam, quæ impetrat vitam, non a solo timore, sed a charitate proficisci.*

Hanc etiam attritionem tamquam insufficientem rejicit D. Ambrosius lib. 1. de pœnitent. cap. 9.

Tertium imperfectæ displicentiæ genus invenitur, cum quis dolet quidem de peccato, quia ratione offensa Dei est, sed ex velleitate, non ex voluntione absoluta, & efficaci, habet enim desiderium imperfectum placendi Deo, dimittendi peccatum &c. sicut & dilectio Dei imperfecta potest appellari volitio, quia Deo vellem bonum & gloriam, ipsique placere in omnibus; desiderio tamen imperfecto: sic & nolle Dei offensam, est imperfecta displicentia: nam perfecta, efficax, & absoluta est, quæ ex dilectione Dei efficaci, & absoluta nascitur. Hunc vero imperfectum dolorem Cajetanus q. 1. de contritione (ac jure de ille [quidem] attritionem vocat.

Quadruplex discrimen inter contr. & attrit.

Si hæc nobis fuerint diligenter inspecta, facile consiciemus discrimen inter attritionem, & contritionem.

Primum ab effectu, quia contritio peccati remissionem facit, attritio non facit.

Alterum a principio, quod contritio ab amore infusæ charitatis procedit, attritio vero non, sed vel a timore pœnarum, vel ab amore proprio & naturali, vel a dilectione imperfecta conditionata & inefficaci, qui non sunt actus charitatis, cum possint esse in peccatore.

Inde rorsum discrimen tertium sequitur, quod contritio elicitur ab habitu pœnitentiæ infuso, attritio vero ab habitu eodem non elicitur.

Postremum discrimen est, quod ad contritionem requiritur auxilium Dei speciale, cum sit actus supernaturalis. Attritio vero solis naturæ viribus haberi potest, nisi attritio secundi generis, quæ tam ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, auxilio speciali opus habet: timor siquidem servilis (ut modo pro comperto supponimus) donum Dei est. Et quemadmodum ad credendas pœnas supernaturales necessarium est auxilium Dei, quo moveatur intellectus; sic ad timendum ejusmodi pœnas necessarium est, ut excitetur affectus, & consequenter ad dolendum de peccato propter hunc finem supernaturalem. Credimus enim, nullam pœnitentiam efficaciter attingere effectum supernaturalem cum solo auxilio Dei generali. Ad alias vero attritiones ex parte voluntatis nullum auxilium speciale requiritur. Nam illa primi generis, cum naturale objectum habeat, solis naturæ viribus nititur. Illa autem postremi generis, supposita fide beatitudinis supernaturalis, haberi potest sine auxilio Dei speciali, sicut desiderium inefficax & imperfectum Beatitudinis.

Sed enim hæc nobis dicta fuerint de contritione & attritione secundum vocabulorum & usum & significationem. Nam quod D. Thomas de veritate, q. 28. ad 8. dixit, omnem dolorem de peccato in habente gratiam esse contritionem, improprium est. Nec abusus vocabuli trahendus est in hanc nostram Disputationem, ubi de contritione & attritione proprie loquimur.

Si proprie & formaliter loquamur de contris.

& attrit. nulla attritio fit contritio.

Quo significata manifestum est, nullam attritionem contritionem aliquando fieri posse, contra Scotum in 4. d. 14. q. 2. & Cajetanum, q. de contritione, asserentes, contritionem acquisitam informem, quæ ab aliis Theologis appellatur attritio, contritionem fieri posse formatam. Existimat vero Cajetanus, hanc esse opinionem D. Thomæ 3. p. q. 89. art. 1. 2. 2. ubi asserit, quod primus pœnitentiæ actus habet se ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet contritio: alii vero sequentes actus pœnitentiæ procedunt jam ex gratia & virtutibus.

At revera hæc opinio primum D. Thomæ repugnat in 4. d. 17. q. 2. a. 3. ubi & manifeste asserit, contritionem esse effectum elicitum ab habitu pœnitentiæ infuso. Est autem certum, quod actus elicitus ab habitu infuso distinguitur omnino a quocunque alio, qui ex puris naturalibus haberi potest, ut actus elicitus a Charitate infusa a quocunque alio amore, qui citra charitatem elicitur. Et ratio est in promptu, quia actus, qui habetur ex puris naturalibus, non attingit nisi objectum naturale: talis est enim, quale objectum, ut ante docuimus. Cum ergo omnis attritio acquisita naturalis sit, naturale quoque objectum habet, sicut & dilectio

acquirere. Quare impossibile est talem attritionem fieri contritionem: sicut nec dilectio quidem acquirere dilectio Charitatis insula fieri potest, ejus videlicet objectum supernaturalis sit oportet.

Quod si actus nostri acquisiti supernaturalia objecta efficaciter attingerent, certe habitus virtutum infusarum (quod retro docebamur) essent supervacanei.

Præterea, actus contritionis (ut manifestis argumentis superius ostendebamus) auxilio eget speciali. Actus autem attritionis, de quo Scotus, & Cajetanus loquuntur, sunt ex parte naturalibus, ut etiam ipsi fatentur: ergo impossibilia est esse idem, quia principia sunt prorsus diversa: nec fieri potest, ut actus, qui solo auxilio Dei generali a potentia producitur, idem numero a potentia cum auxilio speciali producatur. Et quod de hoc genere attritionis dictum est, patet etiam, eo multo quidem magis in reliquis. Hoc vero idem nobiscum tenet Paludanus, dist. 17. q. 1. & Gabr. dist. 16. q. 1.

Utrum ad contr. requiratur totus animi conatus, quem tunc poenitens prestare potest.

Sed quæri tamen a plerisque solet, an ad poenitentiam actum, quem contritionem appellamus, totus animi conatus necessarius sit, ita videlicet, ut actus habeat omnem intentionem, quam eo tempore voluntas potest illi prestare, &c.

Opinio Adriani affirmativa.

Et quidem Adrianus quæst. 1. de poenitentia, artic. 2. quodlib. 5. art. 3. existimat ad contritionem exigi, ut homo omnem conatum adhibeat. Probatque in primis ex Deuteronom. 4. ubi: *Si quaesieris (Moyse ait) Dominum Deum tuum, invenies illum, si tamen toto corde quaesieris, & tota tribulatione anima tua.*

Secundo id suadet ex eo, quod Esai. ultimo Dominus ait: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperem, & contritum spiritum, & trementem sermones meos?* Nota, *contritum spiritum*: Dolor enim remissus spiritum non contrit. Nota rursus, *trementem*: Tremor enim est magnus & manifestus timor, ut dicit glossa super illud ad Philip. 2. *Cum timore & tremore*, &c.

Tertio argumentatur ex illo Joelis 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra.* At dolor reinitus nec ex toto corde est, nec fletum & planctum efficit, nec scindit corda, &c.

Quarto Sanctorum testimoniis id confirmat. D. Augustinus lib. de vera & falsa poenit. cap. 17. *Convertitur, inquit, qui jam totus & omnino vertitur.* Et serm. 11. ad fratres in Eremito, *Gravia peccata, ait, gravissimis lamentis indigent.* Item Divus Ambrosius libro 2. de poenitentia, cap. 10. *Facilius inveni qui innocentiam servaverint, & quæ ante sunt a nobis recitata.* Et ad virginem lapsam, c. 8. posteaquam interrogaverat, quanta esset & qualis poenitentia necessaria, & deprecabatur exteriorem ingentem, subjicit: *Cor vero sit liquescent, sicut cera, & totum corpus maceretur.* Talis vita, talis actio poenitentiae si fuerit perseverans, audebit sperare, nisi non gloriam, certe poenitentiam, inesse ergo misera fortiter, inbere

tanquam naufragus tabula; nam grandi pluge ultra & proluxa opus est medicum. Quod ostendit divus Ambrosius & testimonio Joëlis jam citato, & quia omnes, qui in sacris litteris veniam poenitendo referuntur consequi, hujusmodi cordis compositionem habuere, non levem & remissam, non parvam, sed maximam, ut Ninivitarum & David, qui explicans poenitentiam suam, ait (1): *Laboravi in gemis meo, lacrimas per singulos noctes lectum meum, &c.* Atque iterum, (2) *Quasi in latibilibus impietatis sunt illusionibus, & non est sanitas in cathedra mea; offensus & humilitatus sum nimis, fugitibus a gemitu cordis mei.*

Cyprianus demum serm. 5. de lapsis, *Quam magna, inquit, deliquimus, tam granditer deservimus: alto vulnere diligens & longa medicina non desit, poenitentia eliminat miner non sit.* Patasne Dominum cito posse placari; cujus templum sacrilega contagione violasti? *Orare oportet impensas, diem luctu transigere, vigiliis noctes, & steribus ducte, rithus omne lacrymosis lamentationibus occupare, stratas solo adhibere cineri, in tiliis volutati & sordibus, &c.* Et paulo post: *Si preterit sero corde galea fuerit, si veris poenitentis lamentationibus & lacrymis ingemiscas, si ad veniam delicti sui Dominum iussis & continuis operibus institeris, misereri salutum potest.*

Est etiam ratio pro hac sententia, quod non habemus nos, Deum conferre gratiam, nisi acienti totum quod in se est: sed qui nos convertitur ideo conatur, non facit totum, quod in se est. Contritiones igitur, cui scilicet infallibiliter Deus gratiam confert, tota vi animi convertitur.

Altera quoque ratio est, quod non est contritio, nisi et amore Charitatis proficiatur: sed amor Charitatis non habetur, nisi toto illo Deus diligitur. Deut. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex tota fortitudine tua; quod Marcus dixit, ex tota virtute tua; & Lucas, ex omnibus viribus tuis.* Quibus testimoniis, & rationibus adductis, non dubitat omni asseveratione confirmare, contritionem nullam esse, nisi ex toto conatu voluntatis dilectur.

Duo extrema in hac quæstione cavenda.

Atque duo hic extrema fugienda: altitudo eorum, qui facile quibuscumque poenitentibus veniam, & securitatem pollicentur, adversum quos Iudith secundum libro de summo bono, cap. 13. Illud Hieremias sexto inducit: *Curabant contritionem filii populi mei cum ignominia dicentes, pax, pax: & non erat pax.*

ARG. CONT. OPIN. ADRIANI. Alterum extremum hoc est, quod tenet Adrianus. Contra cuius opinionem Chrysostomus in libello de reparatione lapsi, (& refertur de Poenitentia, distinctione tertia, cap. Talis) inquit: *Mihi crede, salus est erga homines pietas Dei: nunquam spernis poenitentiam, si ei sintere, & simpliciter offeratur: etiam si non potueris quis explorare in presenti satisfaciendi ordinem, quantumcumque tamen, & quamlibet brevi tempore gestum poenitentiam suscipis etiam ipsam, nec putatur quamvis exigua conversionis perire mercedem.*

Deinde, actus charitatis, etiam si non habeat totam

tam intensiorem, quam potest, nec ex toto conatum procedat, sufficit ad remissionem peccatorum, ergo & contritio. Anteaquid patet, quia ad talem actum, cum sit supernaturalis, requiritur habitus charitatis infusus, cum qui nullum mortale peccatum est. Nisi hujus argumento respondere velis, habitum charitatis nunquam in actum exire, nisi volentes quoniam vim ad operandum intendat: quod absurdissimum est.

Præterea, præceptum de actu fidel, & de actu spei huiusmodi implat, autam si non agat ex toto conatu: ergo & præceptum de charitate, & contritione. Non ergo contritio totum animi conatum exigit.

Refertur etiam solent in hoc sacrum literarum testimonium, ut illud Joannis 14. *Qui diligit me, diligetur a Patre meo*. Et Jacobi quarto, *Appropinquate Deo, & appropinquabis vobis*. Quod si dicas esse limitanda ejusmodi testimonia, ut subintelligatur ex toto conatu; eadem ratione limitabimus & quæ loquuntur de Fide, Spe, atque Justitia. Quod quoniam probabile non est, ne illud quidem probare debemus, unde hoc proficiscitur.

REFELLIT ALIA SCOT. OPINIO. Quibus eisdem argumentis Scoti opinio refellenda est, qui in quarto distinctionis decimaquarta, questione secunda tenet, ad contritionem requiri certum intentionis gradum: qui quidem error falso nititur fundamentis. Credit enim Scotus, attritionem acquisitam ex puris naturalibus dispositionem esse ad gratiam. Et quoniam vidit non quamlibet naturæ dispositionem, pura remissam, idoneam esse ad justificationem, coactus fuit asserere, contritionem exigere certam intentionem magnam (sibi Deo cognitam). Verum imaginatio hæc (sive Scopi fuerit, sive non fuerit: nam si quisquam voluerit hoc errore liberare, cum hoc ego non magnopere pugnabo) imaginatio hæc, inquam, non modo falsa est, sed etiam periculosa, & erronea, ne quod verbum atrocius dicam. Ultima namque ad gratiam dispositio (et nobis demonstratum est) auxilii Dei indiget speciali. Quo auxilio posito, sive Deus moveat ad magnum dolorem, sive ad parvum intensive, talis dolor contritio est: sicut ad amorem charitatis, sive Deus auxilio gratuito inspirat moveat voluntatem, sive remisse, sive ut dixi, sive ut decem, actus charitatis est. Justus siquidem habens charitatem infusam, ut decem, potest actum amoris habere ut quatuor. Ex eam de tali gradu requisito nulla possit esse probabilitas, an scilicet habeamus illum, necne, certe de contritione nullum præceptum esset. Quod ne ipse quidem Scotus admittit. Quod notum nullum ejusmodi esset præceptum, patet: esset enim stultum præceptum, quod semper invincibiliter ignoraretur, quoniam imo teneretur homo ex toto conatu pœnitentiam agere, ne exponeret se periculo talem gradum omittendi.

RESP. ALIA SCOT. OPINIO, seu ERROR. Ex eodem quoque fonte ejusdem Scoti alter error emanavit. Certum tempus necessarium esse, ut actus vester contritio sit. Cui sententia adversatur manifeste D. Chrysostomus in oratione de B. Philogonio, & in libello de separatione lapsi, cujus ante verba retulimus. Adversatur etiam Leo Papa in Epistola 69. ad Theodorum, inquit: *Si periculum urgeat, cuique petenti statim est absolutio danda, quia misericordie Dei non possumus tempora de-*

finire, nec mensuras ponere, apud quem nullas patiuntur vanie moras conversio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. Est autem hic Propheta Ezechiel cap. 18. inquit: *Cum averteris se impius ab impietate sua, animam suam vivificabis.* Et cap. 33. *Justitia justi non liberabit eum, in quacunque die peccaverit; & impietas impii non nocet ei, in quacunque die conversus fuerit.* Nam utroque loco, in quacunque die, pro quacunque hora, vel momento accipiendum est. Si enim justus, qui avertit se a justitia sua vel in hora, vel etiam in momento, justitias antiquas amittit: impius ergo, in quacunque hora, vel momento fuerit conversus, justitiam consequetur, ut qui in momento potuit perdere gratiam, possit & comparare.

Præterea, fac, ut illud tempus necessarium exempli causa, sit media hora, & in prima illius temporis particula faciat homo quicquid sibi possibile est: tunc sequitur primum, Deum facienti quod in se est gratiam denegare, facientem quoque hominem quicquid & potest, & debet, condemnari. Nihil enim præterea debet homo, quam pro tempore potest. Sequitur deinde, in illa etiam temporis particula hominem alias liberam, esse extra salutis acquirendæ statum. Quæ omnia christiana pietas exhorret.

Præterea sequitur inde aliquem hominem Deum summe diligere, & de commissis propter Deum dolere, & tamen a Deo condemnari, contra illud & *Qui diligit me, diligetur a Patre meo*. Quin etiam sequeretur, martyrem, qui pro Christo mortem opteteret, condemnari, ut si martyrium in prima parte illius temporis necessarii pateretur. Quod si dicas suppleri defectum continuationis per martyrium, certe cum voluntas pro facto cedat, voluntas quoque efficax martyrii erit sufficiens ad gratiam dispositio. Quæ quoniam in momento haberi potest, fateamur necesse est, contritionem quoque posse haberi in momento.

Nihil scilicet novi dicimus, sed ex tantum, quæ communi Scholæ consensu, sermoneque feruntur: sed ne hæc quidem quamlibet obvia, & omnium disputatione trita, erant nobis prætereunda. Considerandum enim erat, quid, & quale sit id, de quo differimus, non quod ignoret id vos arbitramur, sed ut ampliore ratione & via nostra procederet Disputatio.

RESP. AD ARG. ADRIANI. Igitur ad primum Adriani argumentum protinus respondeo, si illud prius exposuero, autorem Dei super omnia dupliciter posse dixi maximum. Uno modo intensivo, graduali quadam intensione, quo pacto juniores de intensione loquuntur: in quem modum non oportet amorem Dei esse maximum. Aliter intelligitur esse maximum appetitativo. Concedenda sunt enim nobis in Scholastica concertatione hujusmodi vocabula, quod alias sæpe deprecati sumus, ac jure obtinere debemus, quoniam Theologicas res ornate dicere velle, puerile est. Certe Theologo, si asserat eloquentiam, non est aspernanda; si non habeat, non admodum flagitanda: tantum complectatur verbis quod vult, & dicat plane quod intelligit. Ut ergo eo redamus, unde digressi sumus, & propositionem distinctionem apertiori exemplo demonstramus:

mus: Fœmina interim vehementius, & intensius catellum amat, quam aurum, & tamen si alterutrum oporteret amittere, aurum catello præponeret; ita quædam ploris facit aurum, quam catellum, plus diligit aurum, non intensive quidem, sed appretiative. Quo modo etiam contritio dolor est maximus, quia si daretur optio, mallet amisisse pecunias, mallet me mortuum fuisse, quam peccasse.

Ad primum itaque argumentum respondetur, quod toto corde Dominum querit, qui non partem Deo dat, & partem negat, ut illi faciant, qui vel amant aliquam unam creaturam prohibitam, vel reservant sibi unum aliquod peccatum, quod non displicet. Quemadmodum, verbi causa, ille totam domum hospiti exhibere dicitur, qui neminem admittit intra domum sine hospitis voluntate: sed qui cum illo etiam inimicum exciperet, non totam domum exhiberet: similiter in tota tribulatione animæ Deum querit, cui omnia peccata displicent. Nam qui ex parte quidem tristeretur de peccatis, ex parte vero unum quodlibet sibi reservaret, in quod delectaretur, is Deum in tota tribulatione animæ non exquireret. Non est ergo ibi sermo (ut Scholastice loquamur) de totalitate gradualis intensiōis, sed de totalitate integritatis, & perfectionis.

Atque hinc reliquis sacramentis literarum testimoniis facile respondetur: primo etiam Divi Augustini testimonio. Alteri vero, quod ex eodem Augustino profertur (ut omitamus, illud opusculum non esse ab Augustino conditum) respondemus, ad satisfactionem integram pro gravissimis peccatis exhibendam gravissimis lamentis opus esse, sine quibus ejusdem peccatorum plena remissio non est. Cæterum ad simplicem remissionem culpæ proluxa illa, & gravis poenitentia tum interior, tum exterior non requiritur. Et per hoc patet quid D. D. Ambrosio, & Cypriano respondendum sit.

Ad primam vero rationem respondetur, facienti quod in se est ex puris naturalibus, non oportere Deum gratiam conferre nec tunc, nec postea, nisi intum faciat quod potest: sed facienti, quod in se est, post auxilium Dei moventis, Deus gratiam justificationis dat, etiam si ex toto conatu non faciat. Ecce (inquit Apocal. 3) slo ad osium, & pulso, si quis aperuerit mihi januam, &c. Christus ergo ingreditur ad animam, siue ex toto conatu, siue ex medietate conatus januam aperitur.

Ad secundam rationem prius dicitur, quod illis verbis non præcipitur intentio summa gradualis in actu, sed solum, ut omnes vires intendatur, quantum necesse ad diligendum Deum super omnia. appretiative: ita ut in præparatione animi, videlicet cum opus fuerit, totum cor, mentem, animam, vires, conatum Deo præstemus. Posterius respondetur, quod illiusmodi verbis solum ostenditur, nolum esse diligendo Deo mensuram præscribendam. Quia enim dicturus erat, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, docet ante nullum exemplum, nullumque modum in amore Dei esse querendum, qui utique dignus est, ut sine modo, atque exemplo diligatur. Ecclesiast. 43. *Benedicentes Dominum exultate illum quantum potestis: major est enim omni laude.*

Verum illud dubium protinus existit, ut Sacramentum Baptismi cuique attrito administratum conferat gratiam, an potius unum aliquod sit attri-

tionis genus, quod solum disponat ad gratiam Sacramenti.

Sed haec ego quaestioni commodius postea respondebo, cum de Sacramento Absolutionis disputavero: Eadem enim ibidem quaestio est: & quod ad mores Christianorum attinet, hic forsitan curiose, illic vero necessario transigatur.

Redeundo ad rationes pro prior. neg. positas in princ. q. resp. etiam speciatim de Charis.

Jam vero ad argumenta prioris opinionis, quæ nitebantur ostendere, Baptismum nisi contrito administraretur, prodesse nihil, dupliciter respondetur. Prius, quod si loquamur de actu charitatis, semper requiritur ad justificationem, seclusis tamen Sacramentis, sicut & contritio. Sacramentum autem in non ponente obicem eundem effectum habet, quam haberet charitas, & contritio sine Sacramento. Unde sicut parvulus per solam habituales charitatem, & gratiam justificatur eo quod non ponit obicem Sacramento ad remissionem peccati originalis; ita & adultus, qui non ponit obicem ad remissionem peccati mortalis, cum est attritus, per infusionem charitatis habitualis justificatur. Posterius responderi quoque potest, omnia illa testimonia de charitate habituali esse intelligenda. Alias qui dormiret, quoniam non diligit, maneret in morte. Sed prior solutio præstabilis est. Argumenta vero opinionis alterius, post ea, quæ discernimus, faciliora sunt, quam ut solvere debeamus.

Utrum charitas sine poenit. possit justificare.

De charitate vero, an sine poenitentia valeat mortales culpas remittere, nonnulla controversia est. Gabriel enim ait 4. distinct. 14. quæst. 1. sed D. Thomas negat tertia parte, quæstione 94. *Credis autem ille, solo actu charitatis sine poenitentia peccata donari, cum memoria non occurrunt: ut si peccator, quo scilicet tempore Deum diligere tenetur, Dei considerans bonitatem, eligat actum dilectionis Dei super omnia, consequitur, inquit, remissionem peccatorum, licet nullum habeat poenitentia actum, quia nullam habet cognitionem de peccato, quam occupatus, ut ait, circa Dei dilectionem habere non potest; non enim possumus plura simul cogitare.* Hæc ille. Omnia vero scripturarum testimonia, quæ probant poenitentiam esse necessariam, exponit de poenitentia formali, aut virtuali, ut patet in tertia ejusdem quaestione conclusione. Atque etiam Scotus in illa ipsa distinctione, & quaestione, præcioribus verbis, eadem fere peccare videtur.

Duplex necessitas medii, & præcepti.

Sed hi primum in eo falluntur, quod non vident, interesse plurimum inter ea, quæ solum necessaria sunt, ut præcepta, & quæ necessaria sunt etiam ut media, sine quibus salus haberi non potest. Ajunt namque, excusari hominem a poenitentia, & memoria peccatorum, cum habet de peccato commisso vel ignorantiam invincibilem, vel etiam distractionem necessariam a peccatis cogitandis, quæ poenitentia solum esset necessaria, quia præcepta est, non item quia medium ad salutem necessarium. atque in hujusmodi mediis licet admittatur excusatio, ne homo peccet, quando ex ignorantia defunct, non tamen admittitur, ut sine illis homo salvetur: exempli gratia: Fides Christi est ad salutem necessaria: quod si cui Evangelium non ann-

nunciatur, excusabitur quidem a præcepto credendi, id est, non peccabit ex eo, quod non credit in Christum; sed vitam æternam minime consequetur, ad quam consequendam Christi fidem habere necesse est. Atque idem de baptismo dicere licet, sine quo nemo salvus efficitur, siue occupatus circa res alias, siue oblitus baptismi fingatur. Intelligimus ergo, ad divinam providentiam pertinere, ut cum voluit vel fidem, vel baptismum medium ad salutem præstitueret, facienti quod in se est, nunquam denegaret tale medium. Sic igitur, cum Pœnitentia sit ad salutem medium necessarium (quod abunde sacramentum etiam literarum testimoniis ostensum est) divinæ procuratoris esse convincitur, ut facienti quod potest, ea suggerat, quæ fuerint huius remedio adhibendo necessaria.

Errant deinde vehementer, quod testimonia illa scriptoræ sacræ de pœnitentia formali, vel virtuali interpretantur: idque ut opinionem suam pugnacissime defendant. At si semel hanc nobis licentiam interpretandi permitimus, facile quoque cetera media ad salutem præfinita per eandem expositionem elodimus. Fides quippe Christi explicabitur ad salutem necessaria formaliter, vel virtualiter. Votum etiam baptismi dicitur necessarium formale, vel virtuale.

Præterea, cum sancti omnes de pœnitentia formali, & explicita prædicta testimonia interpretentur, temere & inconsiderate in contrariam intelligentiam pervertuntur.

Præterea, talem interpretationem admittentes, in nullo evento probare poterunt, formalem pœnitentiam esse necessariam. Dicimus enim illis, etiam cum peccata memoris occurrunt, non oportere formaliter expliciteque dolere. Neque id refelli aliquo testimonio potest, quoniam charitas est pœnitentia virtualis, quæ sufficere dicitur, quoniam locis præscriptis formalis pœnitentia non præscribitur. Ita, si huic expositioni dabitur locus, satis erit ad salutem nova vita, sine detestationi veteris, quæ est hæresis Lutherana.

Quædam insuper testimonia de pœnitentia virtuali exponere, impudentiæ manifestissimæ fuerit, ut ut illud J. el. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra.* Illud item Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum.* Quod quidem testimonium si de pœnitentia virtuali volumus exponere, in eum errorem incidimus, quem paulo ante reprobavimus, hoc est, baptismum sine pœnitentia formali peccata remittere. Verum hæc missa facio: (quæ tamen decernere controversiam possunt) illud quæro, si cui peccatori divina bonitas occurrat, eo etiam tempore, quo nec diligere Deum, nec pœnitentiam agere tenetur, non occurrant autem peccata, videlicet occupatissimo in divinæ bonitatis contemplatione: quæro tum (inquam) an isti habenti actum dilectionis peccata sine pœnitentia condonentur? Nam si condonantur, ergo etiam quando non tenebatur ille aut Deum diligere, aut in Dei contemplatione versari, remissionem peccatorum consequetur sine pœnitentia. Quod vel isti quoque concedere verentur.

Sin autem non condonantur, nec ille peccator potest in actum dilectionis sine pœnitentia actu prodire: ergo pœnitentia formalis (quod modo contendimus) est ad remissionem peccatorum necessaria. Atque (ut sæpe jam diximus) ad divinam procuratoris spectat, ut nullus peccator in actum dilectionis prodeat, cum primum ad Deum convertitur, quin simul quemadmodum bonum per amorem amplectitur, ita etiam odium malum prosequatur: (1) *Pœnitementi, inquit D. Petrus, & convertimini, ut deleantur peccata vestra.*

Accedit illa quoque causa, quod cum sacramentum pœnitentiæ baptizatis tam sit necessarium ad salutem, quam baptismus non baptizatis, (quod suo postea loco demonstrabitur) certe sicut sine baptismo in re vel in voto nemo adeus salutem consequi potest: ita sine pœnitentiæ sacramento in re vel in voto salvatur nemo. Votum autem sacramenti pœnitentiæ nullus habet sine peccatorum & memoria, & displicentia: verius est igitur nimis illud, quod nos asserimus, siue pœnitentiæ actu per solam charitatem neminem posse salvari.

Resp. etiam specialiter de martyrio.

Utrum martyri. peccata sine pœnit. remittat.

Opinio Junior.

Sed de martyrio quæstio difficilior est. Nam id sine pœnitentia peccata etiam mortalia remittere, Juniores fere tradunt, Scotus 4. distinctione 14. quæst. secunda, Gabriel eadem distinct. & quæst. Imo & Divus Thomas videtur in hanc sententiam ire, 3. part. quæst. 87. art. 1. Nam secundum argumentum erat huiusmodi: *Pœnitentia non est sine actuali displicentia peccatorum: sed peccata venialia possunt dimitti sine displicentia eorum, sicut patet in eo, qui dormiens occideretur propter Christum: ergo peccata venialia possunt remitti sine pœnitentia.* Cui argumento Divus Thomas respondet, quod passio pro Christo suscepta obrinet vim baptismi, & ideo purgat ab omni culpa, & veniali, & mortali, nisi actualiter voluntatem peccati inventis inhaerentem. Hactenus Divus Thomas.

At, etiam si homo non doleat, aut culpas in memoria habeat, (modo tamen velit placere Deo in omnibus, & vitam pro illo fundere) non habet voluntatem peccato actualiter inhaerentem: ergo (juxta D. Thomæ placitum) passio pro Christo suscepta, sine pœnitentia, mortalia peccata remittit.

SENTENT. AUCTOR. Verum sententia contraria mihi ex animo exuri non potest. Nam persuasæ est & auctoritate majorum, & gravi constantique ratione, ac fieri potest, ut errem, sed ita prorsus existimo. Primum enim passio pro Christo suscepta, si a charitate non existit, nihil valet ad culpæ mortalis remissionem, ut Div. Thomas auctor est, 2. 2. quæst. 124. articul. 3. ad 2. & 3. part. quæst. 66. art. 12. ad 2. Item & Divus Augustinus contra Grescon. lib. 2. capit. 12. Immo adeo Divus Paulus 1. Corinth. 13. inquit: *Si corpus meum tradidero, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Charitas autem in eo, qui peccavit mortaliter, non remittit peccatum sine

sine penitentia (at idem Div. Thomas scribit 3. par. q. 64. art. 3. ad 2.) ergo nec martyrium. Et confirmatur: Quia voluntas efficax martyrii, & martyrium actio susceptum, quantum ad essentialia (ut hic supponimus) nihil differunt. Si ergo martyrium sine penitentia peccatum mortale remittit, ac proinde gloriam meretur æternam, & voluntas quoque efficax martyrii idem sine penitentia dubio procul efficaret.

Præterea, passio pro Christo suscepta in eo, qui fuit aut schismaticus, vel hæreticus, non remittit peccatum hæresis, vel schismatis, nisi prius homo Ecclesie Catholice fuerit aggregatus: ergo nec remittit ejusmodi peccata, nisi homo peniteat. Nam verbis scholæ usitatis quandoque utimur, nec ullum aut verborum suorum, aut eloquentiæ ornatum adhibere volumus, sed tantum confirmandæ veritati curam operamque navare. Antecedens igitur nostræ hujus argumentationis præterquam quod habetur ex Divo Cypriano lib. epistolarum Epist. 2. ad Antonianum, atque ex Divo Augustino tum sæpe alias, tum lib. 1. de Baptismo contra Donatistas, c. 11. & lib. 3. cap. 16. & lib. 4. cap. 17. definitur etiam in Concilio Florent. sub Eugenio IV. Consequentia vero probatur: Quia sicut fides, & Ecclesie Catholice unitas sunt media ad salutem necessaria, ita & penitentia.

Absque baptismo suscepto in re aut in voto non datur salus.

Præterea, si quis ante baptismum mortem pro Deo oppetat, non consequetur salutem sine voto baptismi, si re ipsa baptizari non potest: ergo nec post baptismum, si peccavit mortaliter, consequetur salutem sine penitentia sacramento aut in re, aut in voto suscepto. Antecedens, quod assumptimus, Thomas Waldensis, libro de sacramentis, capitul. 97. & 105. Divi præsertim Augustini testimonio confirmat, lib. 4. de baptismo contra Donatistas, cap. 21. & 22. Non enim mors pro Deo suscepta, jam Evangelio promulgato, sine fide Christi & Ecclesie salutem præstare potest. At consequentia vel ex eo liquet, quod sicut baptismi sacramentum est ad salutem necessarium his, qui ante peccaverunt, ita & penitentia his, qui peccaverunt post baptismum.

Adde illud quoque, quod si martyri peccata in mentem veniant, etiam in ipso martyrii agone constituto, non salvabitur, si non doleat: ergo martyrio etiam instante, penitentia necessaria est. Antecedens patet, quia si Confessor occurrat, citra sacramentum salus illi non venit, eo quod divinum præceptum de Confessione est. Cum igitur de contritione etiam interiori divinum præceptum sit (quod jam jam manifestaverit) sit consequens, ut si homo martyrio expositus de peccatis memorie occurrentibus penitentiam non agit, divini præcepti violator existat.

Ridiculum vero est, quod fingunt isti, martyrium homini oblatum memoriam peccatorum abolere: cum a diverso generis inopinato etiam incidentes soleant culparum memoriam, vel dormientem excitare. In ejus rei exemplum adducit Chrysostomus homil. 4. de divite & Lazaro, fratres Joseph, quibus cum peccati jam pene oblitterati ve-

nisset in mentem, *Merito*, inquam (1), *hæc patimur, quia peccavimus in fratre nostro*. Tres item pueri in camino ignis ardentis (2), *In veritate & in judicio*, ajunt, *induxisti hæc omnia propter peccata nostra, peccavimus enim*, &c. Ex Propheta (3), *In die*, inquit, *tribulationis Deum exquisivi manibus meis*. Et paulo post: *Ei meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum*, &c. Martyrium itaque occurrens non memoriam peccatorum aut tollit, aut impedit, sed potius excitat. Quare nihil causæ video, cur penitentia ad salutem necessaria martyri desit: quin in ipso sanguine culpas maxime abluet, quas ante commisit. Equidem ita sentio, & (ut reor ipse) sentiet unusquisque vestrum, si rem non ex auctoritate adversariorum, sed ex ratione pensetis. Nec enim minorem vim habet baptismus in remittendis culpis, quam martyrium, quod veluti baptismi vicarium est, ut Divus Augustinus tradidit lib. 4. de baptismo contra Donatist. cap. 22. & sequentibus, referturque de consecr. dist. 4. capit. *Baptismi vicem*. Sed baptismus, alias efficacissimum contra omnia peccata remedium, sine penitentia tamen aliqua prævia peccatorum mortalium non efficit remissionem: ergo nec martyrium, nisi novis oraculis juniores a mediis ad salutem necessariis martyres adultos velint excipere: quod qua ratione faciant, haud satis intelligo.

Nec D. Thomas unquam asseruit, dormienti in peccato mortali per passionem pro Christo illatam remitti peccatum sine aliquo præcedenti dolore: non enim sine charitate passio valet, ut locis citatis Divus Thomas asseruit. Et cum eo loco martyrium baptismum comparaverit, idem profecto asseruit, baptismum omnia peccata remittere, tam mortalia, quam venialia, dummodo voluntatem peccato non invenerit inhærentem. Nec proinde licet colligere, baptismum vel dormienti, vel vigilianti sine penitentia mortalia abolere peccata. Quare nec de martyrio id ex mente Divi Thomæ colligi potest, nisi suo ipsius testimonio virom alioqui doctissimum velis urgere, ut concedat, dormienti in peccato mortali, qui nec contritionem, nec attritionem habuit unquam, per mortem pro Christo violenter illatam æternam conferri salutem. Quod tam absurdum est, quam quod absurdissimum.

Penarum igitur remissio solet dici remissio peccatorum, ut patet in indulgentiis, quæ passim hoc nomine conceduntur. Credit itaque D. Thomas (4), per baptismum & martyrium omnem penam sine peccati venialis, sive mortalis aboleri, supposita tamen remissione mortalis culpæ, quæ adulto sine dispositione voluntatis prævia contingere non potest. Culpæ etiam veniales per baptismum adulto dormienti remittuntur. Non enim adultus dormiens baptismum suscipit, nisi prius vigilans voluerit baptizari. Cum autem baptismus sit penitentia virtualis omnium peccatorum, eo ipso quod quis baptismum voluit, penitentiam habuit omnium virtuales, quam ad venialium remissionem satis esse, D. Thomas illo loco manifestissime docuit. Et confirmatur: Quia, si quis vigilans cum attritione peccatorum mortalium, nullam habens me-

mo-

moriā venialium, accederet ad baptismum, consequeretur plenariam remissionem omnium peccatorum: ergo & dormiens, si habuit contritionem mortaliū, venialium remissionem consequetur. Confirmatur rursus, quia si baptismus non remitteret venialia, quibus mens inheret habitualiter, profecto vix ullus reperiretur, qui per baptismum consequeretur innocentiam, ac totius poenae remissionem. Nec me fugit, Cajetanum aliter iudicasse. Sed ita res humanae habent, nos non probamus aliena, alii reprobabunt nostra. Intelligo ergo, Divum Thomam, ut illi secundo argumento responderet, id sensitse, quod tam baptismus, quam passio pro Christo suscepta, sine aliqua poenitentia formali, remittunt omnia venialia, quantum ad culpam, & quantum ad poenam, nisi voluntas actualiter committat veniale peccatum, quod in baptismo facile est, in martyrio non item. Nam ferre, dum quis patitur pro Christo, avertit animum ab omni peccato, etiam veniali. Sed si baptizatus, si pro Christo moriens actualem obicem opponeret siue baptismus, seu martyrio, iam effectus remissionis illius culpe impediretur. Ita cum dormiens nihil actus obijciat virtuti vel baptismi, vel martyrii, omnium venialium veniam sine formali displicentia consequetur. Quamobrem illa exceptio, nisi actualiter voluntatem peccato invaderis inherentem, non est referenda ad remissionem mortaliū, sed ad remissionem venialium. Asseverat enim Divus Thomas, poenitentiam explicitam esse necessariam ad mortaliū remissionem: quare non statim asseruisset, dormienti in peccato mortali sine aliquo actu & dispositione praevia, aut per baptismum, aut per mortem extrinsecus illatam mortalia peccata condonari.

RESP. ETIAM SPECIALITER DE ELEEMOS. De eleemosyna vero facilius quaestio est: nam dupliciter intelligi possunt ea testimonia, quae illi tribuunt remissionem peccatorum. Primum ut ad poenas pro peccatis debitas omnia referantur, juxta illud Daniel. 4. *Peccata tua eleemosynis redime.* Redimuntur enim poenae pro peccatis debita non alio pretio magis, quam eleemosynis. Posterius etiam in hunc sensum intelligi possunt, ut pollicitatio divinae misericordiae significetur iis, qui fuerint misericordes, ut etiam si in peccatis sint, per eleemosynas tamen id consequantur, ut ex Dei gratia & beneficio conversio cordis illis aliquando praestetur. Sic enim scriptum est (1). *Frangere esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris: tunc e-sumper quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur: orietur in tenebris lux tua, & tenebrae tuae erunt sicut meridies.* Et iterum (2): *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Ex quibus liquido patet, quid ad reliqua dicendum sit: nolo enim esse longus in singulis explicandis. Sed & secundum argumentum principalem sua confirmatione ex his, quae diximus, facile solvitur.

Utrum specialis poenit. pro singulis mortal. sit necessaria.

RESP. AD 3. AR. Ultimum vero, quoniam peculiarem habet difficultatem, peculiariter quoque diluendum est. Quaerit enim, an specialis poenitentia

de singulis mortalibus sit ad salutem necessaria, an potius satis sit poenitentia de omnibus confusa & generalis. Et quamvis sciam, multa a multis de hac quaestione fuisse disputata, id ego tamen ex D. Thomae sententia semper & intellexi, & credidi, in omni lege, siue Naturae, siue Scripturae, siue Gratiae, non sat fuisse ad peccatorum mortaliū remissionem, in genere consequi dolere, sed specialem distinctamque de singulis poenitentiam requiri. Cujus rei explicandae gratia, dupliciter de contritione loqui possumus. Uno modo secundum se, quatenus est actus virtutis, alio modo in ordine ad confessionem, quatenus est pars Sacramenti.

Deinde notandum, dupliciter posse intelligi contritionem specialem de singulis esse necessariam; Primum necessitate praecepti, deinde necessitate finis.

Praeterea, contritionem de singulis mortalibus esse necessariam, duobus modis accipi potest: Primum sic, ut ad singula peccata mortalia requirantur singulae contritiones, vel secundum numerum, vel secundum speciem. Posterius sic, ut una contritio sit distincta de singulis, quemadmodum si singulis peccatis in memoriam revocatis, de illis uno eodemque dolore doleam.

1. CONC. Nunc sit prima conclusio: Non requirantur singulae contritiones ad singula mortalia secundum numerum, imo ne secundum speciem quidem, ut videlicet quot sunt peccata vel numero, vel specie, tot exigantur dolores. Uno enim actu & confitendi & conteri de multis speciebus peccatorum possumus: ergo nec absolute, nec in ordine ad confessionem in illum sensum requiritur specialis distinctaque contritio.

SECUNDA CONCLUSIO: In ordine ad Confessionem requiritur contritio de singulis distincta, non solum secundum speciem, sed etiam secundum numerum. Quia contritio includit simul propositum confitendi singula mortalia, non secundum speciem modo, verum etiam secundum numerum. Ac praeterea, cum homo confitetur, detestatur ea peccata, quae confitetur, nisi sit ficta confessio. Quare actus interior poenitentiae, a quo exterior confessio proficiscitur, singula mortalia, quae sub confessionem cadunt, respicit. Ideo enim confitetur ea, ut destruat illa, & pro iis Deo satisficiat. Quapropter ut confessio de singulis mortalibus est ad salutem necessaria, etiam necessitate finis, ita & contritio de singulis in nova lege est necessaria.

TERTIA CONCLUSIO: Contritio de singulis mortalibus specialis & distincta necessaria est ad salutem, non solum necessitate praecepti, verum etiam necessitate finis. Fuitque semper in omni lege necessaria, etiam sine ordine ad Confessionem. Itaque non sufficit contritio generalis, qua doleo me fuisse peccatorem, sed requiritur specialis, quae distincte feratur in singula, ut scilicet peccatis praeteritis in memoriam revocatis, voluntas unica contritione universa illa detestetur, velitque pro universis Deo satisfacere. Haec quippe sat erit, hancque nos poenitentiam specialem ac distinctam appellamus. Nam si unico verbo Sacerdoti significare possem diversa peccata mea, illa esset specialis distinctaque confessio.

sessio. Quocirca eam pœnitentia Confessioque interior peccatorum hominis ad Deum fit, unicus ille actus, qui fertur in peccata distincta, & specialiter cogita, specialis pœnitentia & vocatur, & est. Afferimus autem, hæc non aliter requiri, ac rationem dari & accepti a dispensatore. Quam quidem consulam, & generalem nemo arbitraretur idoneam, distinctam, & specialem omnes existimarent necessariam.

Sic vero explicata Divi Thomæ sententia, hæc sane intelligo, cur viris doctis probari non debeat: eo vel maxime, quod pœnitentiam hæc specialem, atque distinctam sic intelligi volumus ad salutem necessariam, ut reliqua media, quæ nisi in tempore adhiberi non queunt: nempe hoc pacto, ut si distincta de omnibus specialiter doleatur: sin autem vel per angustiam temporis, vel per aliam causam id fieri non possit, habeatur, quidem animus, votumque, si facultas adesset, specialiter, & distribute de singulis pœnitendi.

Hanc Conclusionem D. Thomas habet in 2. qu. 112. art. 5. ad 3. inquit: *In tempore præcedenti justificationem oportet, ut homo singula peccata, quæ commisit, detestetur, quorum memoriam habet. Et ex tali consideratione præcedenti subsequitur in anima quidem motus detestantis universaliter omnia peccata commissa, inter quæ etiam includuntur peccata oblivioni tradita: quia homo in statu illo est sic dispositus, ut etiam de his, quæ non meminerit, contemneretur, si memorie adessent.* Ecce quemadmodum intelligit Divus Thomas, specialem contritionem esse necessariam & ad salutem, & ad remissionem peccatorum. Et de veritate quæst. 28. art. 5. ad 4. *Ad justificationem, inquit, non requiritur, quod in ipso justificationis momento aliquis de peccatis singulis cogitet. Recogitatio autem singulorum peccatorum debet vel precedere, vel saltem sequi justificationem.* Et 3. p. 9. 87. art. 1. *Ad remissionem peccati mortalis, ait, requiritur, ut homo actualiter peccatum mortale commissum detestetur, ut scilicet, quantum in ipso est, diligentiam adhibeat ad rememorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur.* Idem in 4. dist. 17. qu. 3. art. 2. ad secundum.

Eandem sententiam tenet Durandus dist. 16. qu. 2. ad primum, Adrianus qu. 3. de Baptismo circa finem. Et Ricard. dist. 16. art. 4. q. 2. Certe necessarium esse saltem necessitate præcepti huiusmodi contritionem, Paludanus asserit, distinct. 17. q. 1. art. 2. Conclusionem 5. & Alexander Aletis, 4. part. qu. 69. membro 8. art. 2.

Idem quoque mihi videtur sentire D. Augustinus de vera & falsa pœnit. cap. 19. 14. & 17. ejus verba referuntur de pœnitentia, dist. 3. cap. *Sunt plures, & dist. 5. cap. 1. Versum, inquit, puto, qui dolet de crimine; conversum, qui dolet de omni ea, quam exposuimus, varietate.* Exposuerat autem eam varietatem cap. 14. secundum circumstantias specialiter & considerandas, & deplorandas.

Et Divus Chrysostomus in fine primi libri de contritione cordis: *Hoc est, quod exposcitur a nobis, ut semper recordemur mala nostra, & ad animum revocemus, & conscientiam gestorum nostrorum habeamus*

ante oculos, ut pro iis supplicemus Deo. Sed apertius in 2. libro etiam circa finem: *Oportebat nos semper non solum scire exomologesim & confiteri, quia in nobis multa delicta sunt; verum & unumquodque peccatum & majus, & minus, quasi in libro, ita in corde nostro habere descriptum, idque frequentius recognoscere, atque ante oculos ponere, & tanquam hæc nuper admissa lugere, &c.* Nec te moveat, quod Confessionis D. Chrysostomus meminit; loquitur enim de confessione, quæ fit Deo, non de ea, quæ fit Sacerdotibus, ut posterius ostendemus. Et adhuc manifestius homilia quarta de Lazaro circa finem: *Singulis hys, & diebus renovemus apud nos hoc iudicium, sententiam adversus nos ipsos feramus, omnique modo conemur confiteri Deo. Nam si nosmetipsos iudicavimus, ut Paulus ait (1), non utique iudicemur a Domino. Ut igitur nec puniamur, nec pœnas demus, in suam quisque conscientiam ingreditur, vitamque explicet, cunctisque commissis diligenter excussis, condemnat animam, quæ hæc passavit, puniatque cogitationem; affligat, crucietque suam ipsius mentem; supplicium a seipso exigat pro peccatis.* Hactenus Divus Chrysostomus. Et D. Gregorius libro 4. Moralium, capite 17. & libro 8. capite 16. in illud: *Confabulabor cum amaritudine animæ meæ, enumerando scilicet singula mala, quæ feci.* Ita enim D. Gregorius interpretatur; ejus verba non gravaret equidem recitare, nisi alio festinaret oratio.

Præterea, in hujus rei confirmationem nec sacram quidem literarum deesse nobis poterunt testimonia, ut illud (2): *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Non autem esset opus anteahti temporis vitam expendere in amaritudine animæ, si pœnitentia generalis, & consulari sufficeret.

Illud quoque (3): *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium, hoc est, examen, & inquisitionem; de qua Apostolus (4): Probet seipsum homo.*

Et illud David (5): *Cogitavi dies antiquos, & meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scepebam spiritum meum.* Legit autem D. Augustinus, *Scrutabar spiritum meum, & ait: Seipsum interrogabat, seipsum examinabat, in se index erat.*

Præterea, si generatis pœnitentia satis esset, quorsum illa tam anxii cura petendi (6), *Ab oculis meis munda me, Domine, & ab alienis parce sermo tuo?* Nimirum luce clarius Propheta significat, delicta sua se solum scrutari, & pro occultis, quæ vel adhibita diligentia intelligere non potuit, deprecari, cum ait; *Delicta quis intelligit? ab oculis meis, &c.*

Præterea, si cui, dum convertitur, tria mortalia, quæ fecit, distincte in mentem veniant, hoc est, adulterium, sacrilegium, homicidium, quæro, an satis fuerit, rejecta illorum spectati memoria, vere de omnibus, quæ fecit, confuso dolere? Nam si satis non est, id nos asserimus, sin satis est, semperque in omni lege fuit, certe examen illud tam exquisitum in peccatis mortalibus, & commemorandis, & deplorandis, quod

quod in omni retro tempore parentes nostri fecerunt, docetur non fuisse necessarium.

Præterea, pœnitentia exterior propter interiorē est: at exterior tam in lege nova, quam in veteri distincta, & specialis fuerit oportuit. Nam in veteri lege pro variis peccatis varia fuerunt sacrificia definita. In nova quoque pœnitentiæ Sacramentum speciale, distinctamque de singulis exigit confessionem. Ac revera lex Evangelica, quatum animi mei conjectura colligere possum, non astringit nos, ut specialius de peccatis doleamus, quam in lege naturæ homines tenebantur: sed id concessit, ut quam pœnitentiam olim in delicti compensationem, atque vindictam coram Deo agere oportebat, eandem ageremus apud Sacerdotem, qui locum Dei teneret in terris.

Nec ego video, cur Christus in Evangelio præceperit de singulis exteriorē pœnitentiam, nisi quia requirebatur interior de singulis, ut exterius signum visibile interiori rei signatæ invisibili responderet. Non igitur (quod quidam arbitrantur) contritio specialis propter confessionem exigitur, sed & diverso confessio specialis propter contritionem, utraque autem propter judicii naturam. Omnis quippe iudex, cui judicandi est auctoritas demandata, reorum delicta inquirere, atque examinare debet speciatim, ut juxta culpam mensuram sit & pœnarum moderatio. Sic in Evangelica lege judicium de peccatis Sacerdotibus delegatum est, qui ut fideliter formam munus exequantur, non habent esse contenti, peccata si solum in genere cognoscant, sed habent interrogare etiam specialia delicta, ac delictorum adjacentes circumstantias. At in lege naturæ hoc judicium erat ipsi peccatori commissum, ut ipse idem & esset testis, & accusator, & iudex. Unde ait Scriptura (1) *Si impius egeris pœnitentiam ab omnibus peccatis, & feceris judicium*. Et iterum: (2) *Feci judicium, & justitiam, non tradas me calumniantibus me*. Quam ob rem peccator in propria causa iudex effectus, nisi expendat delicta propria, nisi diligenter seipsum interroget, & examine, ut ex qualitate, & quantitate culpam imponat sibi pœnitentiæ modum, certe infidelis iudicis, imo iniqui pœnas datorus est apud æquissimum iudicem. Hæc naturæ ratio est, qui negat? Huic factæ literæ consentiunt, hanc Sancti Doctores insinuant, hujus vim Divus Thomas introitus tertiam illam Conclusionem asseruit. Qua etiam asserenda nos multa diximus non penitus absona, aut contemnenda. Sed si quid melius quisquam asserere poterit, nobis volentibus, & gratulantibus facturus est. De tertia igitur controversia satis.

PARS QUARTA.

De Præcepto Pœnitentiæ ut Virtutis.

4. PRINC. **Q**uarta jam sequitur: An de Pœnitentiæ virtute sit peculiare præceptum. Sunt enim Theologi, & fuerunt, quorum opinione de actu pœnitentiæ speciali præceptum nullum est.

RATION. DUBITAN. PRO PAR. NEGAT. Hanc

vero sententiam in primis (sudent testimonio Divi Thomæ asserentis (3)), quod permanere in peccato usque ad mortem non est speciale peccatum, sed quædam peccati circumstantia. Et tamen si esset de pœnitentia speciale præceptum, ommissio illius specialis culpa sine dubio esset.

Præterea, si de pœnitentia mandatum speciale esset, id ea esset ratione maxime, quod pœnitentia est medium necessarium ad salutem. Hoc vero argumentum infirmum est, quoniam gratia Dei est ad salutem homini necessaria, de qua tamen habenda nullum est peculiare præceptum. Et confirmatur: nam hujusmodi præceptum non alio testimonio magis assereretur, quam eo. Lucæ, cap. 13. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis*. At exinde nihil tale colligi recte potest. Pari siquidem loquendi forma sane dicitur: *Nisi gratiam habueritis, omnes peribitis*. Unde tamen non fit, ut ex præcepto peculiari gratiam habere teneamur. Cumque pœnitentia supponat peccatum antecedens, nisi quis pœnitentiam egerit, peribit, non ex impœnitentiæ culpa, sed ex antecedenti peccato, quod sine pœnitentia deleri non poterat.

PRO PAR. AFFIRM. Pro parte vero contraria illud est, quod eodem tenore in Evangelio proponitur lex Baptismi, & Pœnitentiæ. Nam quemadmodum scriptum est: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, non potest intrare in regnum Dei*; ita quoque scriptum est: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes peribitis*. Colligunt autem Catholici, legem illam Baptismi formale continere præceptum. Quare & pœnitentiæ lex præceptum speciale continet.

In hac controversia Præceptor meos olim F. Franciscus Victoria, vir nostra ætate literis, ingenio, religionique clarissimus, partem tenuit negativam. Addidit vero in hujus rei confirmationem præter ea, quæ fecimus, alia quædam argumenta, quæ quoniam homo ingeniosus, & doctus esse videbar infirma, asseruit tandem, in hanc opinionem se venire ea potissimum causa, atque ratione, quod nulla in contrarium esset, cui non posset facile satisfieri, ut colligere inde in promptu liceat hominis eruditissimi modelliam pariter & ingenium (4). Nihil enim pugnantius, pertinacique contentione defendere solebat, sed formam interi-n propriam, privatamque sententiam libere tueri, eandem postea simili libertate retractaturus, si melior forsitan opinionis adversæ ratio succurrisset. Hac vero ingenii sui mira, & beata facilitate Scholæ nostræ, hoc est Divi Thomæ prudentissimus habebatur interpres; & quidem æquus libero iudicio, nulla ejusmodi astrictus necessitate, ut vellet nollet, certa sibi esset condita sententia.

Hujus nos clarissimi viri vestigiis inhzærentes, in nullius verba juravimus, nec apud nos tantum opinio præjudicata potest, ut etiam sine ratione valeat auctoritas. Sed nostram judicium adhibentes, alienum nonnulli causa cognita sequimur. Nam Ciceronis (5), quoviscumque incidunt, non sententiis modo, sed & verbis libenter utimur, fortumque libenter agnoscimus. Igitur (ut eo, unde huc digressi sumus, revertamur) argumenta quidem tametsi docti hominis, & copiosi, & nihil prætereuntis eorum, quæ

(1) Exac. 18. 21. (2) Psal. 118. 121. (3) 2. 2. quæ. 14. ar. 1.

(4) Simil. fere scribit inib. 1. 22. de loc. theolog. (5) L. 2. de nat. Deo.

quæ pro ea causa dici possent, nunquam tamen ita me moverunt, ut eis respondere posse dissiderem. Auctoritas autem tanta plane me moveret, nisi ego opposerem non minorem D. Thomæ, cujus rationes etiam quodammodo mihi videntur firmiores.

Primum itaque non ambigo, Divum Thomam cum cæteris omnibus Scholasticis auctoribus in hac sententia esse, quæ partem hujus controversiæ affirmativam amplectitur. Imo illud est princeps argumentum, quo hæc opinio refellitur, quod novitia sit, & in re, quæ ad mores pertineat, sine idonea ratione, communis Theologorum sensu refragetur. Divus itaque Thomas pro comperto sumit, de pœnitentia divinæ legis esse præceptum; nec id semel dicit, sed sæpius 4. dist. 17. q. 2. art. 2. qu. 3. ad 3. & qu. 3. articulo 1. q. 4. & 3. par. quæ. 84. artic. 7. ad 1. & 2. qu. 85. articulo 2. in argumento in contrarium: & 2. qu. 62. articulo ultimo. Imo adeo, quæ Divus Thomas articulo illo secundo, qu. 14. dixit, non modo hæc refellunt, verum etiam confirmant. Nam si propositum non pœnitendi speciale peccatum est, ut ibidem dicitur, qui fieri potest, ut de pœnitentia non sit speciale præceptum? Nempe si comedere præceptum non esset, propositum non comedendi specialis culpa non esset: Si jejunandi præceptum peculiare non esset, ne peculiaris quidem culpa esset propositum non jejunandi. Et hunc in modum cætera, quæ singulatim persequi longum est.

Deinde; pœnitere est actus specialis virtutis ad salutem necessarius; ergo est in præcepto. Consequentia patet ex D. Thoma 2. 2. qu. 3. art. 2. & 3. p. q. 68. art. 1. ubi asserit, ea, quæ sunt necessaria ad salutem, cadere sub præceptis divinæ legis. Et revera id ostendit (nisi me animus fallit) ratio manifesta. Non enim aliter melius possumus judicare, an præceptum sit legis de quarumcunque virtutum actibus, nisi ex eo, quod ad finem legis sunt necessarii. Porro, si finis primus legis, idemque præcipuus sine actu cuiusquam virtutis constare non potest, convincimur sane sateri, de hujusmodi actu præceptum legislatoris esse: nisi insipientem, atque improvidum in legibus necessarii volumus desuisse. Atque hæc certa regula, ac forma est de præceptis legis sive Naturæ, sive Scripturæ, sive Gratia, sive Humanæ, seu Divinæ philosophandi.

Præterea, de compensandâ injuria facta proximo speciale præceptum est; ergo & de compensanda injuria facta Deo: sic enim D. Thomas 3. p. qu. 84. art. 5. ad 2. argum.

Huc accedit, quod si cujus amicitiam violavimus, teneamur speciali præcepto dare operam, ut sarciamus: quemadmodum Matthæi quinto scriptum est: ergo Dei amicitiam per peccatum mortale violatam speciali præcepto sarcire tenemur, ac proinde pœnitentiam agere.

Illud præterea (quod mihi maximo argumento poterat esse ad hujus rei confirmationem) quod ægroto corpori quisque tenetur medicinam necessariam adhibere, idque ex speciali præcepto, quod habet diligere corpus; ex quo efficitur, cum non minus debeat amare animum, ut medicinam necessariam ægro animo adhibere teneatur. Videlicet quemadmodum insurgente naturæ lege (ut Tertullianus ait (1), & illum æmulatus D. Hieronymus (2)) hirundo

pullos suos de sacco oculos chelidoniz, & distamnum cervi appetunt vulnerati, & cætera animantia bruta medicinas sibi divinitus attributas insiguntur ut quærant; ita proculdubio incitat divina lex homines rationales, ut pœnitentiam remedium unicum, & necessarium ad salutem animæ prosequantur.

Præterea, præcepto charitatis obligamur media necessaria ad salutem fratris apponere (inde enim est fraternæ correctionis obligatio): ergo & media necessaria ad salutem nostram. Et confirmatur: Tenemur proximum a morte tum corporis, tum animæ liberare. Mortem enim languentibus probatur insigere, qui banc, cum potest, non excludit: 83. dist. 1. c. 1. Igitur & nosmetipsos a corporali, & spiritali morte tenemur eripere. Nec hic (quod ad mores attinet) magnopere contendere debemus, an violetur præceptum charitatis, an præceptum pœnitentiæ: illud modo concedamus, specialem, novamque culpam esse, non pœnitentia: tamen, quemadmodum cum quis non comedit cibum necessarium ad salutem, immediate quidem contra virtutem temperantiæ peccat, ex consequenti etiam contra charitatem; ita qui non pœnitet, cum videt ad salutem esse necessarium, directe quidem præceptum pœnitentiæ violat, consequenter autem violat charitatem.

Præterea, De pœnitentia exteriori præceptum est: ergo & de interiori. Consequentia patet, quia si satisfactionem exterioriorem Deus exigit, interioriorem, ac multo etiam magis requirit, quæ videlicet præcipua est in compensatione delicti. Antecedens vero certissimum est, si ea, quæ superiore controversia diximus, teneantur, esse, inquam, exteriori pœnitentiæ necessariam ad salutem. Actus quippe omnis virtutis exterior ad salutem necessarius citra controversiam in præcepto est.

Sed quid opus est multis? Si homini peccatori occurrat præceptum de diligendo Deo, simulque peccatum memoriæ occurrat, illud quæro tandem, an teneatur conteri, an non: si non, ergo exiens in actum dilectionis sine pœnitentia justificabitur, quod sanæ mentis nullus admittit: si etiam, jam habetur quod volumus, de pœnitentia esse speciale præceptum. Quod Tertullianus lib. de pœnitentia diserte docet, inquit: Cum *judeus Deus justissimus sibi exigenda tuendeque præsideat, & in eam omnem summam discipline sancias, dubitandum est, sicut in universis actibus nostris, ita in pœnitentia quoque causa justitiam Deo præstandam esse?* Et paulo inferius: *Audaciam, inquit, existimo, de bono Divini præcepti disputare. Nec enim quia bonum est, ideo auscultare debemus, sed quia Deus præcepit. Ad exhibitionem obsequii prior est majestas divini potestatis, prior est auctoritas imperantis, quam utilitas servientis. Bonum est pœnitere, an non? quid revolvit? Deus præcipit. Quod igitur Deus sanctorum commendat, quod etiam humano more sub dejectione testatur, summa utique gravitate & aggredi, & custodire debemus.* Hactenus Tertullianus.

Et certe cum lex affirmative præcipiat: *Pœnitentiam agite*, rursumque sub mortis interminatione subiungat: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis*, intelligi non potest, quibus aliis ver-

bis

bis legislator hujusmodi præceptum, si vellet, posset inducere. Omnis siquidem virtutis operatio, quæ verbo imperandi a lege præscribitur, aut in consilio est, aut in præcepto. De opere vero, quod solum in consilio esset, dici nulla ratione posset. Nisi hoc feceritis, peribitis. De Pœnitentiæ igitur actu præceptum est. Quod eo magis mihi persuadeo, quod Joannes Baptista statim a principio populo proponit (1): *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum celorum*. Eandem quoque legem, eisdemque verbis Christus primus invulgavit (2), Apostolique invulgandam iussit. Nullo autem pacto verisimile sit, consilia legis statim in initio a populis exigi. Quinimo illud verosimilius est, a turba præcepta, & ea quidem maxime necessaria cum primis requiri. Unde & Marc. 1. *Pœnitentemini, inquit, & credite Evangelio*: ut utrumque tamquam necessarium præceptum proponat, pœnitere, & Evangelio credere.

Nec illud leve testimonium est, quod habetur Apocal. 2. *Age pœnitentiam: sed autem, venio tibi, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris*.

Hac illud adde Proverb. 1. *Quia vocavi, & non fuistis, ego quoque in interitu vestro videbo*. Vocanti ergo ad pœnitentiam renuere, speciale peccatum est, cui specialis pœna respondet, risus & sublatio Divinæ potestatis. Huic & aliud simile est Hier. 7. *Quia vocavi, & non respondistis, faciam domui huic, &c.* & Esaïa 65. *Omnes in cede convectis, pro eo quod vocavi, & non respondistis*. Certe si ad pœnitentiam vocanti respondere consilium esset, non præceptum, nusquam Dominus pro hujus omissione tam gravem pœnam minaretur. Item Hier. 8. Deus conqueritur, quod peccatores pœnitentiam non agunt. Res est igitur debita, ac proinde præcepta, siquidem Deus exposulat, si non reddemus.

RESP. AD ARG. PRO PAR. NEGAT. Ad argumentum vero primum, quod ex D. Thomæ auctoritate sumitur, facile respondetur: Impœnitentiam ibi accipi pro quocunque peccato, de quo pœnitentia non fit. In qua significatione generale peccatum est, cum fornicatio durans usque ad mortem, homicidii quoque reatus, & quodlibet aliud simile malum, de quo homo pœnitentiam non agit, Impœnitentia fit, etiam si nulla culpa specialis intervenerit: verbi gratia, si fornicator, aut avarus subito interiret, correptus aliquo fulmine, quo eventu a præcepto pœnitentiæ excusari potuit; nec enim habuit spatium cogitandi, ut de peccatis pœniteret: tunc juxta sententiam D. Augustini, & D. Thomæ ejusmodi homo habuit finalem impœnitentiam, peccatum scilicet, quod non remittitur nec in hoc seculo, nec in futuro, generale quidem, non speciale peccatum.

Medium ad salutem necessarium duplicis generis.

Ad secundum, fateor eam esse causam, unde vel maxime liquet pœnitentiæ peculiare præceptum. Sed ut objectionem repellamus, advertendum est, medium ad salutem necessarium esse in duplici differentia. Alterum quod non est actus virtutis, sed vel potentia, vel habitus, quos Deus in nobis sine

nobis operatur, vel etiam gratia, & auxilium Dei, quod non nostrum, sed Divinum opus est: & de hujusmodi mediis legis præcepta non sunt. Alterum medium actus virtutis est, atque in nostra positum potestate, ut credere in Christum, confiteri Fidem, suscipere Baptismum, diligere Deum: & de hujusmodi præcepta legislatoris sunt. Quæ quoniam non de fine, sed de mediis feruntur ad finem legis necessariis, recte colligimus in omni lege, siue naturali, siue scripta, tum humana, tum Divina, ea media virtutis, quæ nullo modo sunt ad finem legis necessaria, in consilio esse; quæ vero omnino necessaria, ea esse in præcepto. Unde patet, quid ad tertium argumentum respondendum sit.

Utrum præcep. sit pœnitere statim de peccato mortali.

RATION. PRO PARTE AFFIRM. Sed illud tamen urget vehementer, quod eisdem argumentis, quibus ostendimus esse præceptum, ostendi æque potest, homines obligari confestim ad pœnitentiam agendam, ut peccatum mortale commiserint. Primum enim D. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. ult. utrumque pariter affirmat, & teneri homines ex præcepto peccatum deferere, & statim id quidem: Ut qui rem alienam furto suscepit, restituere protinus sine mora aliqua debet. In quarto etiam distinctione decimasextima, quæstione, & articulis retro citatis expresse tradit, hominem obligari ad pœnitendum, cum peccata memoriæ occurrerint; quod est dicere, præceptum pœnitendi nullas moras in peccatore permittere, qui peccati memoriæ, & conscientiam habet.

Et ratio id videtur foedere. Nam cum peccatum memoriæ occurrat, si homo non detestatur, ex consequenti consentit.

Deinde, homo tenetur illico medicinam corporalem corpori necessariam adhibere. Ergo & quam primum debet animæ necessariam medicinam apponere.

Præterea, proximi offensum injuriam teneor, ubi primum commode possum, compensare; ergo & Dei. Antecedens notissimum est. Non enim celerius qui damnum in pecunia dedit, tenetur satisfacere, quam qui dedit in fama, vel honore. Sed qui in pecunia dedit, restituere, pensareque damnum e vestigio debet; ergo & qui aliter quoque modo proximum læsit. Et confirmatur: Nam si frater meus habet aliquid adversum me, teneor illi extemplo reconciliari, ut patet Matth. 5. Igitur & teneor reconciliare me Deo statim, quam ejus amicitiam per injuriam violavi.

Præterea, simul atque commode possumus fratrem nostrum a morte animi liberare, id facere sine dubio tenemur: ergo & nosmetipsos a peccato mortali illico tenemur eripere. Idque magis, quod peccatum, quod mox per pœnitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit, ut Gregorius docuit homil. 11. in Ezech. 3. At qui periculo se exponit, peribit in eo, ut in Ecclesiastico legitur. Confirmat autem hoc vel maxime Leo Papa epist. 69. ad Theodorum Episcopum, inquiens. *Oportet unumquemque Christianum conscientie suæ habere judicium, ne conversi ad Dominum de die in diem differat, nec satisfactionis sibi tempus in finem vite sue consti-*

tuat,

tuus, quem periculose ignorantia humana concludis, ut ad paucorum horarum se reservet incertum. Periculosum igitur est pœnitentiam in aliud tempus reservare. Nam & hoc Eccl. c. 5. prohibet, inquires: Non tardes conversi ad Dominum, nec differas de die in diem: subito enim venit ira ejus. Peccatum igitur est, de die in diem pœnitentiam protrahere, nempe cui divinam iram Ecclesiasticis interminatur.

Item, si in aliud tempus pœnitentiam differre liceret, ergo & velle differre licitum est: Quod enim facere, idem & velle quoque licet. At qui existens in peccato mortali, interiorem pœnitentiam in aliud tempus reservare vult, eo ipso interpretative & implicitè vult esse in peccato mortali, in quo, quando non pœnitet, perdurare necessum est. Non licet igitur conversionem pœnitentiamque differre.

Præterea, negativo præcepto astringimur, ne simus Dei inimici: nam esse Deo inimicum, usque adeo intrinsece malum est, ut nullo eventu id velle sine gravi culpa valeamus: ergo quando homo est in peccato mortali, cum sit Dei inimicus, tandem præcepto negativo adversatur, quamlibet parum in statu peccati mortalis perseveret. Aut igitur hoc monstrum probandum est, videlicet, hominem obligari ad pœnitentiam statim agendam, aut primum illud tollendum, hoc est, hominem ad pœnitentiam agendam obligari. Illuc enim serpit hoc præceptum, si semel admittitur.

Denique suadet, quod saltem singulis diebus festis teneatur peccator pœnitentiam habere, quia finis legis est, ut requiescamus in Deo: ad hanc enim requiem corporalis festorum quies ordinatur: At in legem facis, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. L. non dubium. C. de legibus, & regula, Certum est, de reg. jur. in 6. Et confirmatur. Levit. 16. *Sabbatum requiescentis est: affligetis animas vestras, ab omnibus peccatis vestris munda- bimini.* Et c. 23. *Affligetis animas vestras, omne opus servile non facietis in die hac: omnis anima, quæ afflicta non fuerit in die hac, peribit de populo suo: & causa luddrit: Ut propitiatur vobis Deus.*

RESOL. QUÆST. In huius argumenti explicatione adeo multæ sunt doctorum sententiæ, ut eas enumerare, nedum expendere, molestissimum fuerit; & cum tam variz sint, tamque inter se dissidentes, veniam mihi dabit, Viri humanissimi, si aliorum opinionibus prætermisissis, meam ego (utinam tam vere, quam breviter) explicuero.

1. CONCL. Primum ergo (ut meafert, & communis opinio) non protinus teneatur homo pœnitentiam agere. Atque hæc quidem assertio non alia ratione potiore ostendi potest, quam quod fidei- lium omnium consensus facile admittit, non esse peccatum mortale novum, si quis non statim atque in peccatum incidit, pœnitentiam agat; nec aut pœnitentes in confessione huius criminis se accusant, aut sacerdotes id curant, quando pœnitentes examinant; cum tamen nullus peccator fore sit, qui huius præcepti reus non haberetur. Imo qui diem unum in peccato mortali duraret, non modo multa, sed innumera peccata mortalia hoc præcepto transgrediendo committeret.

Præterea, cum præceptum de pœnitentia affirmative sit, in quo virtutis actus positivus præcipitur, non videtur obligare, nisi pro tempore ne-

cessitatis, quemadmodum & reliqua præcepta affirmative.

Item, cum cætera media ad salutem necessaria, scilicet fides, baptisum, confessionem illico præstare minime teneamur, non est cur unicam pœnitentiam mox debeamus exhibere.

Præterea, cum vera pœnitentia (ut ante jam diximus) a dilectione Dei proficiatur, si homo simulatque peccavit, veram pœnitentiam habere teneretur, quæ videlicet necessaria est, ut Deo concilietur, fieret consequens, ut homo post peccatum statim ad diligendum Deum obligaretur.

Præterea, cum nulla ratio idonea sit, nullave auctoritas, quæ præceptum adeo durum asseratur, certo qua facilitate induceretur ab aliquo, eadem quoque ab aliis rejiceretur.

2. CONCL. Non tenetur homo pœnitentiam agere, quoties peccata memoriæ occurrerint, sive speculative, sive practice occurrerint. Etenim nullum aliud nos præceptum obligat ex eo quod in mentem veniat, nec peccat mortaliter, qui non diligit Deum, quantumcumque divina bonitas proponatur omni dilectionis dignissima, nisi necessitatis articulus intercedat. Idem de præcepto fidei, & spei videre licet.

Quare nec si peccata sese offerant peccatori digna quæ homo detestetur protinus obligatur in actum contritionis exire: poterit etenim libere nullam habere actum, si nullus instet necessitatis articulus.

Et confirmatur, quia obligatio reliquorum præceptorum ex necessitate rei sumitur, non ex memoriæ, aut intelligentiæ nostræ: quippe, non quia nos intelligimus, aut memoria teneamus, obligant, sed quia obligant, debemus nos dare operam; ut memoria teneamus.

Illud etiam quam inconsiderate dicitur, memoriæ practicæ obligare, speculativam non obligare! quasi memoria conscientia sit, cujus iudicio homo teneatur obnoxius. Premam enim angustius & urgebo, quoddam sit illud iudicium practicum, vel quæ memoria, quæ post simplicem peccati commemorationem novam præcepti obligationem inducit. Cumque nihil constanter, recte dici possit, nimirum non est cur amplius in opinione contracta reſellenda moremur; nulla enim ratione nititur, sed solo asserentium arbitratu.

3. CONCL. Atque eisdem omnino argumentis perſuaderi potest tertia propositio, hoc est, In diebus festis non obligari homines ad agendam pœnitentiam, aut divino præcepto, aut humano. Præceptum enim de colendo Deo, quo festis diebus astringimur, opera religionis præcibit. At pœnitentia (quod ante docuimus) religionis opus non est, sed vindicationis.

Item, ius humanum nullum est, aut Evangelicum, quo hoc præceptum asseratur. Proferant, & tacebimus. Lex autem antiqua cessavit: lege vero naturæ nihil ejusmodi præcipi, notius est, quam ut probandum sit. Et profecto errores alienos reprehendere, non perinde difficile est. Facilius namque (ut Cicero tradit) in mentem cuiusque venire solet, quid fallum, quam quid verum sit. Sed veram & consentaneam opinionem ingerere, eamque idoneis argumentis confirmare, hoc opus, hic labor est.

4. CONCL. Sit igitur quarta propositio: Præceptum de pœnitentia obligat in articulo necessitatis, ut reliqua omnia præcepta affirmativa. Ac primus quidem necessitatis articulus facile ab omnibus admittitur, periculum mortis. Cum enim præceptum pro aliquo tempore obliget, si in periculo mortis præteritor, nolum jam restat tempus, quo possit impleri. Sed notandum est, quod cum baptisimus, & sacramentum absolutionis attrito conferant gratiam, institutaque fuerint directe hæc duo sacramenta in remissionem omnium peccatorum, qui suscipit alterum ex his sive contritus, sive attritus, vere implet præceptum de pœnitentia, quoniam Deus nihil amplius exigit in compensationem injuriæ & delicti commissi, quam vel contritionem sine sacramento, vel attritionem cum sacramento per se instituto in remissionem peccatorum. Atque hinc colliges, præceptum divinum de pœnitentia, per se loquendo, obligare solum in duobus: Prius, cum obligat divinum præceptum de baptismo vel confessione: & tunc satis est pœnitentia interior imperfecta, si exterius sacramentum ipsa suscipiatur. Posterius, cum deest minister utriusque sacramenti: Ubi sicut homo tenetur habere votum suscipiendi vel baptismum, vel absolutionem, si factus adest; ita etiam tenetur habere perfectam pœnitentiam, & contritionem, ut quæ necessaria tunc sit ad remissionem peccatorum.

At vero articulus alius, qui addi solet: Cum videlicet quis administrare voluerit aliquod sacramentum, vel quemcumque alium actum exercere, qui requirat hominem existentem in gratia; accidentariam obligationem habet, nec a præcepto pœnitentiæ oritur, sed a præcepto alio de digna sacramentorum vel susceptione, vel administratione. Unde peccator quidem peccato sacrilegii, si ab impœnitente sacramentum aut ministraret, aut suscipiatur, non autem peccato omissionis adversus pœnitentiæ præceptum: Unum excipio Eucharistiæ Sacramentum, quod quia in mortali sumit, duplex peccatum peccat: Alterum sacrilegii in Eucharistiam, alterum omissionis in præceptum peculiare divinum de promittenda pœnitentia Eucharistiæ sacramento, de quo in fine hujus Relectionis differemus.

Ad primum itaque argumentum respondetur, illam D. Thomæ similitudinem inter præceptum restituendi, & præceptum deserendi peccatum, non per omnia quadrare. Qua in re Cajetanus videtur fuisse deceptus: primum enim rei alienæ restitutio revera fundatur in præcepto negativo, quo vetatur rem alienam invito domino retinere: neque enim minus rei alienæ detractor est, qui eam apud se inventam invito domino detractat, ac detinet, quam si furto suscepisset. Quo fit, ut ad obligationem restituendi injusta acceptio impertinens sit: sive enim acceperim injuste per furtum, sive jure per commodatum, simulatque invito domino rem alienam usurpo, furti reus habeor, atque ex consequenti violator præcepti negativi.

Rursum etiam, quotiescumque adest commoditas rem alienam domino suo restituendi, toties de novo pecco non restituendo: etiamsi nullum actum positivum habeam, quo rem alienam injuste velim apud me tenere. Satis enim est ad peccatum novum usurpatis ipsa libera exterior rei alie-

næ, eo tempore, quo oportebat eam domino reddere.

At præceptum pœnitentiæ, per quam homo peccatum fugit, & deserit, sicut & charitas, quæ radix, & fundamentum pœnitentiæ est, revera (quicquid Cajetanus intelligat) præceptum est affirmativum, nec includit negativum, nisi quemadmodum omnia affirmativa dicuntur includere de actu contrario; ut præceptum charitatis secum habet annexum præceptum odii negativum; præceptum temperantiæ negationem intemperantiæ; spes quoque desperationem, fides infidelitatem negat & prohibet: Sic præceptum pœnitentiæ ex consequenti vetat, ne quis impœnitens sit impœnitentia positiva contraria. Quo fit, ut non pœnitere proprie contra præceptum affirmativum sit, non contra negativum. Quocirca tunc solum peccatum erit, cum præcepto affirmativo fuerit adversum; adversatur autem, cum quis eo tempore pœnitentiam non agit, quo ex præcepto agere tenebatur, hoc est, in articulo necessitatis, quemadmodum superius explicatum est circa conclusionem quartam hujus questionis.

Sed est tamen similitudo utriusque præcepti & restituendi, & pœnitendi proportionalis duplex: Prius, quod quemadmodum non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; ita quoque non dimittitur, nisi agatur pœnitentia. Posterius etiam hæc duo præcepta in hoc assimilantur, quod sicut non restituere rem alienam injuste detentam habet malum statum peccatoris annexum, ita & non pœnitere de peccato commisso. Quo fit, ut si hic, sive ille, hoc est vel qui non restituit, vel qui non pœnitet, in actum positivum exeat, alter quo vult non restituere, alter quo vult non pœnitere, semper peccet novo peccato. Et quidem frequenter loquendo (ut Theologos decet) in promptu patet id, quod diximus. Avarus enim prave affectus alienæ re detinenda, cum in mentem illi venit aliena res, si in actum voluntatis positivum prodeat, quo videlicet vult non reddere, ex consequenti, ut experientia constat, statum illum probat, & eligit, in quo est; & qui non pœnitet, simili ratione, si peccata quæ fecit, illi occurrant, habeatque actum voluntatis positivum, plerumque nihil aliud, quam consentit, & probat statum peccati, quod ante commissit.

Quod si volumus etiam rem hanc magis premere, sine dubio peccator, cui peccata memoriæ occurrant, nec pœnitet, si quem actum eliciat pro tempore, quo non tenetur pœnitentiam agere, semper peccat peccatum novum. Illud siquidem obiectum volitionis, quæ volo non pœnitere, etiam dum non teneo, nulla ratione honestari potest, cum actus oppositus, hoc est pœnitentia, & contritio omni tempore usque adeo bona, & honesta sit, ut contrarius actus, quo pœnitere nolo, nullo unquam tempore honesti rationem habeat. Non assero tamen, esse peccatum mortale, velle non pœnitere tempore, quo non teneor, peccatum (inquam) mortale ex genere suo: est tamen veniale, quia non habet obiectum honestum: actus vero indifferentes schola nostra penitus rejicit. Hunc igitur in sensum D. Thomas intelligendus est, ut scilicet homo statim teneatur, imo semper, pœnitere de peccato commisso, non positive, dolendo, sed negative, non complacendo: quæ etiam sensu ipse idem loquitur 3. p. q. 84. ar. 8. ubi sequ-

secutus Divum Augustinum lib. de pœnit. c. 13. & habetur de pœnit. dist. 3. cap. *pœnitentia est* : & Hugonem de S. Viſtor. dicentem : quod Deus absolvens hominem a vinculo culpæ, & pœnæ æternæ, ligat tamen vinculo perpetuæ detestationis peccati, aſerit, pœnitentiam etiam poſt remiſſum peccatum debere durare uſque ad finem vitæ. Quod egregie annotavit Cajetanus in Comment. ſupra eundem D. Thomæ articulum (1). Nam quod poſt impetratam veniam per primam contritionem, homo iterum atque iterum dolere teneatur, nulla ratione nititur, niſi tam homo dubitat, an vere fuerit contritus. Tūc enim locum habet, quod Iſidorus tradit lib. 2. de ſum. bono : *Propitiatio Dei occulta eſt, ſine intermiſſione flere neceſſo eſt*.

Quem etiam in modum poſſemus explicare, quod in 4. ſent. diſt. 17. dixit, Hominem præcepto pœnitentiæ obligari, cum peccata memoriæ occurrunt : Teneatur enim non ſibi ipſi placere in peccato commiſſo, quod occurrit. Quare niſi actum ſuspendat (quod tamen rarum, & difficile eſt) ſi non pœniteat, ſemper peccabit. Scio Cajetanum huic ipſi loco ex 4. Sententiarum deprompto aliter occurre-re. Legat qui vult : nec enim ejus intelligentia omnino peſſima eſt.

Pro ſecundi vero argumenti ſolutione notandum eſt, diſcrimen eſſe inter bona corporis, ſcilicet ſalutem, & vitam corporalem, & bona animæ, hoc eſt, ſalutem, & vitam ſpiritualem : quod illorum non magis ſumus domini, quam vitæ, & ſalutis proximorum noſtroium. Nam vitæ, & mortis ſolus Deus ſibi dominium reſervavit ; poſterior vero bonorum unusquiſque dominus eſt, habetque eandem libertatem poteſtatem, quam pecuniæ, & reliquæ rei familiaris. Hoc autem diſcrimen primam ratione conſtat. Sumus enim domini eorum bonorum, quæ noſtra diligentia, labore, atque induſtris comparavimus. Cum ergo bona ſpiritalia, hoc eſt, virtutes, quibus ſalutis, & vitæ animæ continetur, noſtra liberare, & induſtria interveſcente nobis obveniant, noſtro ea nobis jure vendicamus : nam & hoc ſubſto opifex quiſque ſui operis dominus eſt : vitæ autem corporis naturæ donum eſt, non ingenio noſtro, aut induſtria partum. Quocirca nihil mirum, ſi naturæ author hojus rei dominium ſibi aſſumpſit.

Quod etiam bonorum ſpiritalium domini ſumus, teſtimonium illud Eccl. cap. 15. confirmat : *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui ; poſuit ante illum vitam, & mortem, &c.*

Signo quoque maniſeſto hoc diſcrimen innotuit. Nam ſi mortem mihi conſciſco, non aliter contra præceptum illud (2), *Non occides*, pecco, quam ſi proximum interficerem. Item, ſi ex gula cibum aliquem ſumo vitæ corporali noxium, duplex peccatum pecco, alterum contra temperantiæ legem, alterum contra illud, quo tenor vitam corporalem ſervare & meam, & alienam, non tanquam dominus, ſed tanquam diſpenſator, & cuſtos. At vero ſi mortis ſpiritalis mihi cauſa ſum, jactura mihi imputatur. Quin ſi per fornicationem gratiam, virtutem, ſalutem, vitamque animi perdam, unicum fornicationis peccatum agnoſcitur. Quo uno

argumento ſatis liquet, bonorum ſpiritalium nos eſſe vere dominos, non diſpenſatores, quando horum diſſipatio nobis non imputatur ad ſpecialem culpam.

Ex hoc etiam diſcrimine ratio patet, cur volenti ſe occidere corporaliter quiſque privatus vim poſſit inferre, cogereque vel invitum, ne ſe occidat : quam tamen vim volenti ſe ſpiritualiter interficere non licet inferre, niſi ſi qui infert, ſuperior auctoritate, & poteſtate ſit. Cujus diſcrepantiæ (ut reor ego) non alia cauſa eſt, niſi quod vitæ ſuæ corporalis nemo eſt dominus. Unde ſicut volenti alium occidere vim inferre quilibet poteſt, ut impediatur ; ita & ſeipſum interficere volenti. At cum vitæ ſpiritalis unusquiſque ſit dominus, injuriam illi feceris, ſi vim attuleris, non aliter ac ſi domino pecuniarum pecunias ſuas, etiam prodige conſumentem, manus ad impediendum injicias violentas.

Hiſce igitur explicatis, facile patet, conſequentiā illam non valere : non enim, ſi ſtatim vitæ corporali, ſive proximi, ſive meæ teneor ſuccurrere, ſtatim quoque teneor vitæ ſpiritali maderi, præſertim meæ, cujus ſum dominus. Certe ſi ſalutis corporalis liberum dominium haberemus, qui quartanam febrem, quom protinus ſanare poſſet, ad duos uſque annos diſſerret, mortaliter non peccaret. Nunc autem ſi quis vel in ſe, vel in alio gravem aliquem morbum, quem pellere illico poſſet, ad longum tempus protraheret, neſcirem equidem excuſare a peccato mortali.

Ad tertium negatur irem conſequentia : nec enim ego antecedens (quod nonnulli faciunt) negare poſſum. Scio quidem, latitadine quādam eſſe in ea temporis celeritate, quam homini ad compenſandam injuriam proximo illatam præſtituimus. Sed qui proximum læſit, in honore, vel fama, ſi habens opportuniſſimam opportunitatem injuriam compenſandi negligit, & ad finem vitæ reſervat, non exiſtimo tam temerarium & in conſultum Theologum eſſe futurum, ut illum per quinque etiam annos ceſſantem & torpentem excuſet. Certe Chriſtus non excuſaret : an Theologi debeant, ipſi viderint. Conſequentiā igitur ego nego, quia compenſationem injuriæ factæ proximo, non ſolum propter noſtras utilitates, verum ac multo etiam magis, propter utilitatem ejus, cui injuria facta eſt, legiſlator exigit. At compenſatio injuriæ, quæ Deo per peccatum fit, non propter Dei commoditates, ſed propter noſtras exigitur, quippe cum compenſationis noſtræ Deus non indigeat, nos egeamus. Quo fit, ut bona ſua Deus in hac parte pro noſtris habeat. Unde ad eandem legem poſtulat, quæ illi debemus, & quæ debemus nobis ipſis ; nec arctiore vinculo ſatiſfactionem eſſagitat injuriæ ſuæ, quam remedium ſalutis noſtræ. Tum ergo tenemus Dei compenſare injuriam, cum bona noſtra ſpiritalia diligere tenemur, inque neceſſitatis articulo procurare.

Ad quartum (quoniam præcedentis argumenti confirmatio ex dictis facile ſolvitur) non deſunt, qui antecedens inſufficientur, eo quod apud Div. Auguſtinum, lib. 1. de Civit. Dei, cap. 9. correptionem fraternam in aliud tempus commodius reſervare licet. At hi (bona venia me audieris) divi

Auguſt.

Augustini intelligentiam nos assequuntur; nulquam enim Divus Augustinus credidit, ubi se offert magna commoditas corripiendi fratrem, hoc esse, cum id fieri potest nulla mea iactura, multa fratris commoditate, licitum esse pro meo arbitratu correctionem fratrem in alium annum remittere, ubi expectetur vel aqua commoditas, vel etiam major. Sed id sentit prudentissimus auctor: Cum corripit sine iactura mea fieri non potest, differri nonnunquam posse in tempore, ubi commodius sine iactura mea fiat. Cum igitur interior pœnitentia ubique gentium, & omni tempore fieri commodissime possit, si non licet liberationem proximi differre, si fieri commodissime potest, ergo nec nostram. Sed nego tamen consequentiam, quia bonorum spiritualium proximi mei custos sum, non dominus: idcirco illam non eripere teneor, & vivificare, si possum; melius non mox teneor, etiam si possum. Commoditas præterea ad corripiendum fratrem non semper, & ubique parata est: Idcirco quando se offert, lex præcipit, ut arripatur. Commoditas autem eripiendi non omni tempore, & loco est in promptu. Quare noluit nos suavissimus legislator semper obligare, quotiescunque opportunitas adesset, ne nos innumeris peccatis involveret. Ac reversa (utunque opinemur) negare non possumus, inter bona proximi, & nostra longum esse intervallum. Nam bovem proximi, aut ovem iacentem levare teneor, & servare, si possum, bovem meum, aut ovem non item, nisi res esset ad vitam meam conservandam necessaria: tunc enim sicut nec vitæ, ita nec illius rei, sine qua vita non degitur, liberam habeo facultatem. Sic ergo & bona spiritualia proximi mei, etiam extra mortis æternæ periculum, curare teneor, mea non petendo, nisi cum articulus necessitatis propriæ spiritualis occurrat, hoc est, periculum mortis æternæ.

Ad testimonium verò Divi Gregorii, quod ibi subiungitur, fateor equidem, quod si quis periculum proximum, & certum in se videret incidendi in novum peccatum mortale, nisi antiquum aboleret, teneretur tunc temporis pœnitentiam agere. Quemadmodum enim, qui ex assidua consuetudine jurandi intelligit, se in eo periculo constitutum, ut facile exteat in perjurium obligatur consuetudinem illam tractare, per quam in periculo dejerandi constituitur; sic qui ex assuetudine peccandi cognoscit, se ad aliud atque aliud peccatum trahi, nec temptationibus quotidianis sine ingenti periculo posse resistere, videtur procul dubio teneri ad illud statim deferendum. Et hinc patet, quid ad Leonis Papæ verba dicendum sit. Id vero quod ex Ecclesiastico additur, consilium saluberrimum est, non præceptum. Consilii autem ratio redditur: *Ne forte subito preoccupati hora mortis, quæramus spatium pœnitendi, & invenire non possimus.*

Item quinti argumenti concedo primum consequens, si nihil aliud ibi significetur, quam non esse peccatum pœnitentiam differre; sic enim interdu solèmus appellare licitum, quod peccatum non est. Sed cum rursus colligis, ergo velle differre licitum est, nego consequentiam. Nam talis volitio non habet bonum objectum, ut ante diximus; non enim ii sumus, qui admittamus aliquem actum esse licitum, qui meritorius esse nequeat, imo

ne bonus quidem moraliter, quod nonnulli libere fronte concedunt. Ergo cum tandem objicis: Quod licet facere, licet velle, bene dicis, si quæ dicis, attendis. At pœnitentiam differre non est sperare, sed non facere: non autem statim licet velle non facere, quæ non facere licitum est, id est, quæ si non faceris, non peccas: Verbi gratia, non levare festucam, illicitum non est: at velle non levare, si nullum finem honestum apponas, otiosum, ac proinde illicitum est. Item, non facere bonum interdum licet, videlicet cum non teneor: at velle non facere (quod retro etiam diximus) nulla ratione honestari potest.

Ad sextum argumentum: Licet præceptum negativum generale sit, ne famus inimici Dei per actum, quo inimicitia contrahitur; at ne simus inimici Dei secundum reatum, nullo negativo præcepto semus astricti. Sicut enim de amicitia habituali Dei nullum præceptum affirmativum est, sic de inimicitia, quæ secundum reatum est, quæ si habitualis, nullus est negativum: omnes siquidem leges præcipiunt, vel prohibent actus, non habitus. Et cum objicitor: Velle esse Dei inimicum secundum reatum, etiam est intrinsece malum, fateor id quidem, quia ut volitio mala sit, satis est objectum esse malum, sive secundum actum, sive secundum reatum; nam qui positive vult habitum habere vitii, vel etiam esse reatu malus, consentit in rem, quæ refertur rationi adversatur, imo adeo implicite consentit in culpam, sine qua nec habitum vitii habere, nec reatu malus esse potest; non tamen proinde sequitur, quod sit præceptum de non perseverando in peccato, sed solum ne velimus malum, quod cum recta ratio pugnat. Atque (ut uno verbo dicamus) velle Dei inimicitiam, directe charitati adversatur; At non velle amicitiam, eo scilicet tempore, quo non teneor velle, charitati non repugnat. Quare negatur consequentia.

Ad ultimum: Quamvis sciam ego, Scitum & Gabr. n. 3. dist. 37. Angelum in verbo *Fratre*, Nider. in suo Præcept. Florentin. part. 2. tit. 6. asseruisse, in diebus festis, maxime Dominicis, teneri homines ad ditigendum Deum super omnia, ac proinde si in peccato sint, ad habendam contritionem: sed quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem Doctores illi venerint: libere possum, quod non satis explorato præceptum sit & cognitum, sine ulla dubitatione negare. Nam sicut esse plures mundos naturalis ratio negat, quoniam plures esse, ratio nulla naturalis probat; sic peccati mortalis obligationem rationabilissime ubique negabimus, quoties idoneis argumentis non asseritur. Nam illud imbecillum est, quod subiungitur, cum ex Divi Thomæ, & graviorum authorum sententiis ad finem legislatoris minime teneamur, sed ad media, quæ lex finis gratia consequendi præscribit. Non enim, si finis præcepti charitas est, testemur protinus omnia præcepta legis implere ex charitate; nec si lex jubet Quadragesimæ jejunium, ut mens eleveur in Deum, astringimur proinde ex hujus præcepti vigore, mentem in Deum elevare. Quod verò dicitur tenenda esse mentem legis, non verba, sit ita sane: sensum enim legis amplectimur, non sonum verborum. Credimus namque legem in eo sensu accipiendam, quem per verba legislator efficere voluit.

Jam illud, quod ex Levitico affertur, nullius est momenti: Primum, quoniam lex vetus abolita est, nec nos obligat nisi ea parte, quæ legis naturæ præcepta continebat. Deinde, quoniam lex de certo quodam die loquebatur, quod solum propitiatio- nis erat, ubi sacerdos semel in anno peculiariter pro peccatis populi orationem fundebat ad Deum, atque hostias offerebat; ut quod nunc Ecclesia facit semel in anno obligans ad poenitentiz sacramen- tum, tunc in vetere illo populo præsignaretur. Non erat autem lex, quæ singulis festis & Sabba- tis hanc animi afflictionem præscriberet.

Ac mihi videor satis de poenitentiz virtutis disse- ruisse: proximum est, ut de poenitentiz sacramento differamus, videamusque jam ea, quæ sequuntur. Primum, an Poenitentiz Sacramentum sit ad salu- tem necessarium: deinde, an de Poenitentiz Sacra- mento præceptum sit. Hæc enim ex mea partitione restant duo, de quibus accuratius disserendum potest, quoniam utraque Disputatio & ad agnitionem Sacra- mentum literarum pulcherrima est, & ad componen- das multas Scholasticas concertationes necessaria.

PARS QUINTA.

De necessitate Sacramenti Poenitentiz.

Ration. dubitandi pro negativ. parte.

5. QUÆST. PRINCIP. **Q**uod igitur Poenitentiz Sacramentum non sit fi- delibus ad salutem necessarium, primum suadetur ex eo, quod post Baptismum, qui in peccatum in- ciderit, non potest per poenitentiam reparari, ut Apostolus ad Heb. 6. videtur affirmare, eum ait: *Impossibile est eis, qui semel sunt illuminati, & participes facti sunt Spiritus Sancti, & prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam.* Et cap. 10. *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam novitiam veritatis, jam non relinquimus pro peccatis hostias, terribilis autem quedam expectatio judicii, & ignis amulatio, quæ consumptura est adversarios.*

Præterea, a præciso Sacerdote non possumus etiam in mortis articulo hoc Sacramentum sumere, ut D. Thomas auctor est (1). Liceret autem, si esset ad salutem necessarium, cum ob id ab Hæretico & Schismatico Sacramentum Baptismi licite suscipiamus.

Præterea, Deus non deficit in supernaturalibus necessariis, sicut nec natura in necessariis deficit (2): si ergo Sacramentum hoc est divina institutio- ne esset medium ad salutem necessarium, certe providisset Deus de ministro in articulo mortis. Qua- re jure divino quilibet Sacerdos quemlibet tunc temporis posset absolvere, sicut & baptizare tunc quilibet quemlibet potest. Quocirca talem Ecclesia potestatem Sacerdotibus simplicibus adimere non valeret, quod absurdum est.

Præterea, si sine hoc sacramento non constaret salus, ergo summo Pontifici via salutis non pate- ret, cum nullum habeat in terra superiorem & ju- dicem. At minister hujus sacramenti iudex & su- perior est, poenitens inferior ac judicatus: non igitur est hoc sacramento de necessitate salutis.

Præterea, si hoc sacramento necessarium esset; id maxime ex verbis thematis: *Nisi poenitentiam habueritis, &c.* Sed inde non probatur: pari enim ratione ostenderetur, sacramentum Eucharistiae esse ad salutem necessarium, cum in eodem modum dicat Dominus (3): *Nisi manducaveritis carnes Filii hominis, &c.*

Præterea, Div. Chrysostomus Homilia secunda in Psal. 50. *Peccata tua, inquit, dicito, ut deleas illa: si confunderis alicui dicere, quia peccasti, di- cito ea quotidie in anima tua: non dico, ut confitearis confesso tuo, dicito Deo, qui curat ea: Et in Oratione de beato Philogonio (4): Ego testificor, ait, ut si quisque nostrum recedens a pristinis malis ex animo verique promittit Deo, se postea nunquam ad illa rediturum, nihil aliud Deus requirat ad sa- tisfactionem ulteriorem.* Idem sermone de Poeniten- tia & Confessione, & Homil. 20. in Genesim, & super Epistolam ad Hebræos Homil. 31. referturque a Gratiano de Poenitentia, dist. 1. cap. *Quis ali- quando: & a Magistro in 4. dist. 17.* Igitur Sacra- mentum Confessionis & Absolutionis Sacerdotalis non est ad salutem necessarium.

Et confirmatur, quia Nestarius Episcopus Con- stantinopolitanus, Chrysostomi antecessor, abroga- vit Confessionem quæ Sacerdotibus fit, ut lib. 9. Historiæ tripartitæ cap. 35. Sozomenus refert: Non autem vir sanctus abrogaret, si Sacramentum Con- fessionis esset ad salutem necessarium. Et confirma- tur rursus, quia apud Græcos post illa tempora confessio, quæ sacerdoti fit, rejecta est atque abo- lita: non erat ergo medium necessarium ad salu- tem, alias exinde nullus Græcorum salutem fuisset consecutus: quippe (ut ante docuimus) in me- diis ad salutem necessariis nemini ignorantia patro- cinatur, ut sine illis æternam salutem possit adipi- sci: quæ est ratio glossæ de Poenitentia, dist. 5. statim a principio, ubi tenet, Confessionem esse institutam ex Ecclesiæ traditione potius, quam ex novi testamenti auctoritate. Idem tenet Panorm. super caput, *Omnis utriusque sexus, de Poeniten- tiis & Remissionibus.* D. quoque Bonaventura dist. 17. 4. Sententiarum, q. 3. art. 3. asserit, Confessio- nem non esse institutam a Christo, sed ab Aposto- lis: Non ergo ita gravis est error, negare, Confessio- nem Sacramentalem apud Sacerdotes esse ex Divino jure ad salutem necessariam.

In contrarium est D. Thomas 3. p. q. 84. art. 5. ubi ex verbis Thematis colligit, Poenitentiz sacra- mentum esse ad salutem necessarium. Quemadmo- dum enim de Baptismo inlittendo Dominus loqui- tur, cum ait (5): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, &c.* ita de Poenitentiz Sacramen- to, quod erat instituturus, videtur loqui, cum di- cit (6): *Nisi poenitentiam habueritis, &c.*

RESOLUTIO QUÆSTION. In hujus controversiæ explicatione ponenda mihi sunt fundamenta quadam ad futuram fabricam constituendam necessaria.

1. FUNDAMENT. Primum est, poenitentiam ex- teriorem, in qua Sacerdos poenitentem a peccatis absolvit, esse sacramentum. Hoc fundamentum primi Novatiani evertere voluerunt; negarunt enim

(1) 4. d. 19. a. 2. q. 3. Et 3. p. q. 82. art. 7. ad 3.

(4) Habetur hæc rat. in tom. 3. edit. Parif.

(2) 3. de anim. sex. 45.

(3) Joan. 6. 54.

(5) Luc. 13. 5.

(6) Joan. 13. 3.

enim, Sacerdotes per Absolutionem peccata remittere, atque ex consequenti negantur pœnitentiæ Sacramentum, quod utique nullum est, si remissio peccatorum in eo non est. Adversus quos disputat D. Ambrosius lib. 1. de Pœnitentia, cap. 2. 6. & 7. Hos Wicleffistæ postea secuti sunt (auctor est Thom. Waldensis lib. de Sacramentis cap. 135.) negaverunt enim magis ipsi, Sacerdotes vere absolvere pœnitentes: Quæ tamen est aperta hæresis. Primum, ex cap. Ad Abolendam, Extra. de Hæretic. ubi Innocentius III. inquit: *Universos qui de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini nostri, vel Baptismate, seu de peccatorum Confessione, vel reliquis Ecclesiasticis Sacramentis aliter sentiant, aut docere non metuunt, quam sacrosancta Romana Ecclesia predicat & observat, vinculum perpetui anathematis innodamus.*

Deinde, ex Concilio Florentino sub Eugenio IV. in decreto super unione Armenorum, ubi Pœnitentia numeratur inter reliqua novæ legis Sacramenta. Item ex Concilio Tridentino sess. 7. can. 1. de Sacramentis in genere.

Præterea, ex c. *Firmiter*, ubi definitur, quod Jesus Christus claves Ecclesiæ commisit Apostolis, eorumque successoribus. Clavis autem a Catholico intelligitur potestas aperiendi regnum cælorum, ac proinde absolvendi a peccatis, per quæ regnum cælorum peccatoribus clauditor. Nec hujusmodi intelligentiam aliunde, quam a Christo Domino accipimus, qui Matth. 16. cum claves Petro pollicitus esset, explicans e vestigio, quidam ipsi polliceretur, *Quodcumque*, inquit, *solveris super terram, erit solutum & in cælis.*

Communis quoque Ecclesiæ consensus id confirmat, quæ est columna & firmamentum veritatis, ut dicitur 1. ad Timoth. 3. Credunt enim omnes fideles, cum peccata sua Sacerdotibus confitentur, & ab eis percipiunt Absolutionis formam, remissionem quoque peccatorum simul percipere. Merito igitur Concilio Constantiensi præsidens Martinus V. in Bulla condemnationis Joannis Wicleffii definit, quod Sacerdos potest peccatorem confessione peccatis absolvere, & quod Sacerdos, etiam malus, cum intentione faciendi quod facit Ecclesiæ, vere conficit, vere absolvit, &c.

Sæpeunt etiam sacrarum literarum testimonia ad hujus rei confirmationem, ut illud, quod D. Ambrosius adducit Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cælorum, & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Item illud 2. ad Corinth. 2. *Si quid donastis, & ego: nam & quod ego donavi, propter vos in persona Christi.* Et cum Sacerdotes in Baptismo absolvant a peccatis, eo quod Baptismi ministerium illis commissum est, pari ratione & in Pœnitentia. *Quid enim interest* (ait Divus Ambrosius) *utrum per Pœnitentiam, an per lavacrum hoc jus sibi datum vindicent Sacerdotes? Nempe unum in utroque ministerium est.* Nam ut illis dictum est Matth. ultimo: *Baptizate omnes gentes*, &c. ita Joannis 20. Dominus ait: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos; accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittantur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Si ergo acceperunt Sacerdotes potestatem remittendi peccata, & eam exercent absolvendo confitentes peccata sua,

sine dubio signa illa sensibilia sunt Sacramentum.

SECUNDUM FUNDAMENTUM: Hæresis est, negare Sacramentum Pœnitentiæ esse judicium quoddam ex Christi institutione, hoc est, Sacerdotes remittentes peccata esse veros judices a Christo Domino constitutos. Decipiuntur enim nonnulli existimantes, Confessores esse iudices arbitros, habentes videlicet potestatem ex electione judicandorum. Qui profecto errant in media luce. Nam potestas remittendi peccata Sacerdoti a peccatoribus conferri non potuit, sed a solo Christo, cujus sunt iudices delegati.

Præterea, Claves non conferunt Sacerdotibus ipsi peccatores, sed ipse Dominus Jesus Christus contulit eas Apostolis, eorumque successoribus, ut in c. *Firmiter*, de summa Trinitate, desinitur. Potestas ergo solvendi, atque ligandi peccatores a Christo Domino Sacerdotibus collata est.

Præterea, manifestissime hæc res ostenditur ex illis verbis jam citatis: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos; quorum remiseritis peccata, remittantur eis*, &c. Sunt ergo judices a Christo constituti, a quo acceperunt potestatem peccatores judicandi. Quod si princeps, qui haberet a Cæsare potestatem delegandi, diceret cuipiam: *Sicut me misit pater, & ego mitto te, quorum remiseris delicta*, &c. non dubitaremus, eiusmodi hominem esse a principe filio Cæsaris iudicem delegatum. Cum igitur Filius Dei, homo Christus Jesus, cui omne judicium datum est, omnisque potestas in cælo, & in terra, dixerit Apostolis, *Sicut misit me Pater*, &c. ambigi nulla ratione potest, eos esse iudices peccatorum a Christo constitutos.

Præterea, Ecclesiæ consuetudo apertissime indicat Pœnitentiæ Sacramentum exerceri judicialiter: est enim ibi reus, & accusator, est sententia, est pœna injuncta: Sed hæc potestas, quam exercent Sacerdotes in Sacramento, est a Christo, ut probatum est: ergo ab eodem instituti sunt iudices.

Ad hæc, in Concilio Florentino definitur, quod minister hujus Sacramenti est Sacerdos habens auctoritatem absolvendi vel ordinariam, vel ex commissione superioris: Ergo si jurisdictionis potestas in ministris hujus Sacramenti requiritur, jam palam fit, Sacramentum hoc esse judiciale ex institutione Christi. Nam sicut pastores ovium Christi non sunt Pastores ab ovibus, sed a Christo: Joan. 21. *Pasce oves meas*: Ad Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios Pastores*, &c. Ita non sunt iudices ovium ab ovibus, sed a Christo: nam quibus commisit ut oves pascere, commisit simul ut de ovibus judicarent.

3. FUND. Non possunt iudices constituti a Christo judicare de peccatis, nisi ea cognoscant. Hoc lumine naturali manifestum est: nisi enim innotescant delicta judicanti, ignorare necesse est, utrum solvere debeat, an ligare, remittere, an retinere. Quare sive absolvat, sive retineat, utraq; sententia erit imprudens.

Item, quia vel iudex delegatus aliquam pœnam injungit pro delicto, vel nullam: si nullam, iniquus est minister justitiæ: si aliquam, imprudentissimus testis quamlibet injungendo sine cognitione delicti. Nam & æquali pœna inæqualia crimina vindicabit, & æqualia inæquali. Cum igitur Christus non instituerit judicium absurdum, & imprudentem.

tia plenum, certa instituendo iudices pariter instituit, ut delictorum haberent cognitionem, ne turpiter in iudiciis aberrarent.

4. FUND. Omnium peccatorum tam publicorum, quam occultorum, tam exteriorum, quam interiorum Sacerdotes constituti sunt iudices. Patet ex universalis sermone: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis*, &c. Joan. 20. Matth. 16. *Tibi dabo claves regni celorum*. Et, *Quodcumque solveris, &c.* Alioquin tota Ecclesia seduceretur, quæ potat se accipere etiam remissionem delictorum occultorum, quæ Sacerdotibus confitetur: seduceretur, inquam, si non accepissent potestatem remittendi cum publicis etiam occulta peccata.

Præterea, si Christus de solis exterioribus loqueretur, ergo per Absolutionem Sacerdos remitteret solum exteriora peccata, & non interiora: quare dimissionem veniam præstaret: ait enim: *Quorum remisistis, remissa sunt; & quorum retinueritis, retenta sunt*.

5. FUND. Pœnitentiæ Sacramentum tres partes habere, Contritionem cordis, Confessionem oris, Satisfactionem operis. Quæ videlicet quasi materia sunt hujus Sacramenti. Nam verba Absolutionis Sacerdotalis forma sunt, qua hoc Sacramentum perficitur.

ARG. CONTR. SCOT. ET DURA. Nec me clam est, Scotum in 4. dist. 14. q. 4. & dist. 16. q. 1. id negare quos nos tanquam fundamentum jacimus: credit enim, solam Absolutionem Sacerdotis esse integrum Pœnitentiæ Sacramentum, quia sola (inquit) ea significat gratiam, solaque proinde gratiam præstat. Durandus etiam in 4. dist. 16. quest. 1. in eadem erroris navi versatus, quatuor de causis dicit Contritionem, & satisfactionem non esse hujus Sacramenti partes. Primam posuit, quod forma, id est Absolutio, non applicatur nisi Confessioni: ergo sola Confessio est materia, cui scilicet soli forma tota adjungitur: nam & rei artificialis materia ea est integra, cui forma integra artis admoveatur. Alteram, quod contritio non est signum sensibile, res autem sensibiles Sacramentorum materiz sunt. Tertiā, quod attritio sola verum, atque integrum conficitur Sacramentum: quod si Contritio esset hujus Sacramenti pars, non posset alia loco illius subrogari. Quartam causam esse, eamque vel maximam, quod Satisfactio sit posterior tempore, quam Absolutio Sacramenti: nec enim est totum successivum, sed permanens, quod suas omnes partes simul habere necesse est, cuique jam existenti si posterius tempore quicquam contingat, non est pars, sed accidet rei. Et confirmatur, quia tanta potest esse contritio, ut tota poena remittatur: erit ergo tunc satisfactio superflua. Quare non est pars: nunquam enim pars suo tui supervacanea est.

At verò omnia hæc commentitia sunt, nec possunt fundamentum, quod jacimus, infirmare: habetur enim ex Concilio Florentino, cujus auctoritatem Theologi sane tenere debemus. In Concilio siquidem Florentino definitur, Omne sacramentum materia, formæque constare. Et postea: *Quartum, inquit, sacramentum est pœnitentiæ, cujus quasi materia sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes, cordis contritionem, oris confessionem, operis satisfactionem: forma autem sunt verba absolutionis*. Hactenus Concil. Florent. Et Concil. Trident. sess.

6. c. 14. *Docendum est, inquit, Christiani bonis pœnitentiæ (quam secundum sabulum post naufragium sancti Patres apte nuncupaverunt) non solum continere cessationem a peccatis. & verum desolationem, verum etiam eorumdem sacramentalem confessionem, itemque satisfactionem. Hæc Synodus Tridentina*. Ratio quoque in promptu est. Quia cum pœnitentiæ sacramentum quoddam iudicium sit, ejus integritas ex his omnibus constat, sine quibus integrum iudicium non est. Sicut & processus judicialis multis actionibus constituitur, videlicet accusatione, testimoniis, confessione ipsius rei, sententia iudicis, &c. Omnia hæc enim ad integrum iudicium requisita sunt.

Contritio itaque pars hujus sacramenti est, quatenus est ratio exterioris confessionis, ut videlicet confessio non ficta sit, sed verus pœnitentiæ actus. Et indicare molestam, atque eam executioni tradere, ad integritatem iudicii pertinet. Siquidem non est perfectum iudicium, quo absolvitur reus a culpa, nisi poena per sententiam indicta executioni tradatur. Quapropter satisfactionem a sacerdote injunctam sacramenti judicialis partem esse, negare nullo modo debemus.

AD ARG. SCOTI RESPOND. Ad argumentum vero Scoti, non est difficile inspicari, solum absolutionem gratiam conferre. Nam sicut in iudicio fori exterioris, si quis per legitima testimonia & suam confessionem absolvatur, omnia hæc sunt vere causa illius absolutionis, licet iudicis sententiam, ut præcipuam causam, spectemus: ita quoque in foro conscientiæ interioris princeps quidem causa absolutionis sacerdotis sententia est, sed ratio tamen & causa concurrentes, ut rite pœnitens absolvatur, testimonium etiam illud fuit, quod adversum se pœnitens dixit, sive accusationem vocare malis, qua se accusavit. Unde patet error glossæ de pœnitentia, distinct. 1. cap. 1. dicentis, nec scordis contritione, nec oris confessione peccata dimitti, sed tantum gratia Dei. Nam in omnibus aliis sacramentis non solum forma, sed etiam materia est causa instrumentalis, quæ Deus nititur ad remittendum peccatum: aqua enim baptismi, nedom forma verborum, corpus tangit, & cor abluit, ut Divus Augustinus asserit. Quod item in cæteris sacramentis indecere possumus. Cum ergo tam contritio, quam confessio partes sint hujus sacramenti, consequens sit, ut gratiæ causa etiam existant.

RESP. AD ARG. DURANDI. Ad primum vero argumentum Durandi responderetur: Non omnes partes integrales ejusdem rationis esse. Etenim (ut modo dicebamus) in iudicio prophano aliter est pars confessio rei, aliter testimonium testium, & aliter multa a iudice inflicta pro culpa commissa. Et licet per sententiam quis absolvatur a morte, & absolutio delicto applicetur, quod morte non erat dignum; si tamen indicatur a iudice pecuniaria multa, illius executio spectat ad iudicii integritatem, licet absolutio adjungatur. Et ideo D. Thomas tertia parte, quest. 90. art. 2. docuit, has tres partes materiam appellari sacramenti, quia partes, ex quibus integratur totum, habent se ut materia. Et Concilium Florentinum non dixit, hujus sacramenti materiam esse actus pœnitentis, sed quasi materiam.

Ad secundum respondet D. Thomas, (est enim primum argumentum illius secundi articuli) quod contritio virtualiter pertinet ad exteriorem pœnitentiam, in quantum implicat propositum confitendi, & satisfaciendi. Contritio siquidem (ut recte Cajetanus admonuit (1)), non quomodocumque est pars hujus sacramenti, sed quatenus refertur ad claves Ecclesie; habet enim pars, in eo quod pars, ordinem ad totum, & reliquas partes. Sic ergo contritio accepta includit voluntatem componendi delictum ad arbitrium sacerdotis, qua consideratione initium est, & ratio exterioris pœnitentie. Constat autem, interiores actus hoc modo ad exterioris iudicium pertinere: aliter enim iudicatur offendens ex odio, aliter offendens ex ira. Compositio item pœnitentie, nisi sponte fiat a reo, non est reconciliativa. Quare velle componere delictum, quod in contritione clauditur, est prima hujus iudicii pars, quod est non solum vindicativum, sed conciliativum. Non igitur oportet, quamlibet partem hujus sacramenti esse sensibilem, sed facta est, si sit ratio, quare aliz partes sensibiles ad hoc sacramentum, & iudicium pertineant. Idque eo magis, quod hoc forum interius est, quod nihil verat actus cuius interioris refert.

Ad tertium primo dicitur, quod nomine contritionis in pœnitentia complectimur attritionem: significamus enim plerumque de peccato cum proposito cavendi in futurum. Nec id nos somniamus, sed ipsum Concilium Florentinum ita nomen contritionis explicuit. Deinde respondetur, quod contritio posita pars sacramenti, quia est causa, & indubitata materia. Quod autem attritio sufficiat, quavis verum sit, non est tamen adeo certum, de indubitatum: & ideo Concilium Florentinum, communisque sententia tenens eorum, reliquens incertum, ponit contritionem partem esse hujus sacramenti.

Ad quartum nego consequentiam: capilli enim, & ungues partes hominis sunt, nec tamen simul cum homine nascuntur. Accusatio quoque, testimonium, sententia iudicis, solutio poenae, compunctio sunt simul, sunt tamen de integritate iudicii. Breviter, in omnibus, quorum patres quendam successione ordinem habent, non oportet integrantes simul esse. Ad confirmationem vero facile dicitur, quod cum sacramenta per homines administrantur, quibus illa grandis contritio constare nequit, an idonea sit ad integram poenae remissionem, semper opus est satisfactionem injungi, siue qua sacramentum quidem esse potest, sed sine qua tamen manum, & imperfectum est. Quomodo quidem & quodcumque aliud iudicium, in quo probatus reus sine multa absolvetur. Nam & homo sine digito potest esse, sed erit tamen incommodum sine digito. Nec nos asserimus, quamlibet satisfactionem esse partem hujus sacramenti. Satisfactio quippe, quae ex arbitrio poenitentis proficiscitur, nec est pars iudicii sacramentalis, nec habet ordinem ad Ecclesiae claves. Unde Concilium Florentinum: *Tertia, inquit, pars est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis.*

Quintum igitur fundamentum (ut cetera omnia, quae posuimus) cum firmum sit, nihil aliud su-

perest, nisi ut quaestioni propositae respondeamus.

I. CONCL. Prima igitur conclusio sit: Non est necessarium ad salutem sacramentam pœnitentie in se susceptum: hoc est, potest aliquis salvari, etiam si ipsa non suscipiat hoc sacramentum, ubi non est facultas suscipiendi. Ac loquor etiam de eo, qui peccavit mortaliter post Baptismum. Id definit in primis Leo Papa in epistola ad Theodorum Episcopum, numero sexagesimonono. Si autem aliquis, ait, quicumque interceptus oblatulo, a monacho indulgentiae praesentis exciderit, & priusquam ad constituta remedia pervenerit, temporalem vitam humana conditione finierit, non necesse est nobis eorum, qui sic obierint, merita discutere: cum Dominus Deus, quod sacerdotale ministerium implere non potuit, suae iustitiae reservaverit. Loquitur de pœnitentiae sacramento.

Item, Baptismus non est necessarius in se susceptus, sed satis est in voto, si haberi aliter nequit, ergo nec pœnitentia. Antecedens probatur ex Divo Augustino, lib. 4. de baptismo contra Donatistas, cap. 28. ex Divo Ambrosio de obitu Valentiniani ad Theodosium, ex Divo Bernardo epistola 77. ad Ugonem, ubi id eruditissime commemorat, ex Innocentio de baptismo, c. *Debitum*, & de presbyt. non baptizato, c. 2. Sed & de Pœnitentia, dist. 1. c. *Pœnitentia*, & dist. 6. c. *Qui vult*: refertur testimonium D. Augustini ex libro de vera, & falsa pœnitentia c. 10. & 11. Et 26. qu. 6. *Si quis*, refertur in idem testimonium Concilii Epauensis. Nonnulla vero capita eiusdem causae, & quaestionis, quae in contrarium obijci solent, facillora sunt, quam quibus a nobis sit respondendum. Illud vero, quod Dominus ait: *Quorum retinueritis, retenta sunt*, Joann. 10. eandem intelligentiam habet, quam & illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*, &c. scilicet quoniam adest facultas: nam tunc deest sufficit votum suscipiendi huiusmodi sacramenta, quaecumque dicuntur ad salutem necessaria.

SECUNDA CONCLUSIO: Sacramentum pœnitentiae est remedium ad salutem necessarium peccatoribus baptizatis, in hunc sensum, ut sit necessarium in re, si facultas adest, sit necessarium in voto, si facultas desit. Hanc conclusionem probat D. Thomas 2. p. q. 65. art. 4. & q. 84. art. 5. Quia peccator non salvari, nisi applicetur ei passio Christi vel in re, vel in voto. Non est enim aliud nomen sub calo, in quo nos oportet salvos fieri. Art. 4. Passio autem Christi applicatur in sacramentis: in baptismo quidem his, qui ante baptismum peccaverant; in pœnitentia vero his, qui peccaverant post baptismum.

Deinde probat, quia aegroti nisi per aliquod remedium saluti lenari non possunt, Matth. 9. *Non est opus valentibus medico, sed male habentibus.* Ac Pœnitentiae sacramentum est medicina salutis, ut ante nobis demonstratum est.

Tertio probat D. Hieronymi testimonio in Commentariis super 3. cap. Iuliz, & in Epistola ad Demetriadem de virginitate servanda, dicentis, secundam tabulam post novissimum esse pœnitentiam; nam primam tabulam baptismum vocat. Patet facile legenti. Idem asserit D. Ambrosius ad virginem

guinem lapsam cap. 8. & Tertollianus in libro de poenitentia. Confirmatque Trident. Conc. sess. 6. cap. 14. inquiring, Poenitentiam secundam tabulam post naufragium sanctos Patres apte nuncupavisse. Ne quis autem hanc esse D. Thom. mentem possit ambigere, legat lib. 4. adv. Gent. cap. 72.

Eandem quoque conclusionem tenuit Thoma Waldensis lib. de sacramentalibus, tit. 8. cap. 68. citatque Origenem in eandem, qui homilia decima super numeros, *Latus, si peccet*, inquit, *ipso suo non potest auferre peccatum, sed indiget sacerdote, ut peccatorum remissionem possit accipere*. Et capite sexagesimo nono docet ille idem Thomas Waldensis, Joannem Wicleff oppositum hujus conclusionis tenuisse: quem secuti Lutherani negant, ad salutem esse hoc sacramentum necessarium. Quamobrem firmiora (si possumus) argumenta debemus afferre, ut hæresis contraria manifestius revincatur.

Hæc itaque conclusio primum certa est per definitionem Leonis Papæ in epistola ad Theodorum Episcopum 69., & refertur de poenitentia distin. 7. cap. Multiplex. *Multiplex*, inquit, *misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vite reparatur æternæ, ut qui regenerationis donum violassent, proprio se iudicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent; sic divine bonitatis præstitis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicatione sacerdotum nequaquam obtineri. Mediator enim Dei, & hominum hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut & poenitentibus satisfactionem poenitentiae darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent*. Et concludit tandem in hæc verba: *Necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvantur*.

Præterea, Matth. 16. Tibi, inquit Dominus, *dabo claves regni celorum, & quodcumque solveris, &c.* Ergo, cum per peccatum mortale a baptismo commissum cælum peccatori oblerretur, necesse est, ut per claves Petri, & successorum aperiatur: quod non aliter profecto fit, quam per sacramentum absolutionis, nec enim soluta erant in cælo, quæ non solvitur Petrus in terra.

Præterea, Joannis vigesimo. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt*: ergo quæ non absolvent sacerdotes, retenta erunt. Quapropter necesse est, si retineri non volumus, ut a sacerdotibus absolvamur.

TERTIA CONCLUSIO: Non satis est ad æternam salutem consequendam peccatoribus baptizatis votum implicitum hujus sacramenti, sed explicitum & formale requiritur. Quoniam ad eundem modum poenitentiae sacramentum est necessarium peccatoribus baptizatis, eo quod per utrumque virtus passionis, & sanguinis Christi in peccatorum remissionem applicatur, sine qua quidem applicatione ne unum quidem mortale peccatum remitti potest. Ac sine voto explicito baptismi nullo salvatur. Marci ultimo: *Predicatio Evangelium omni creatura; qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*. Unde primum colli-

gitur, baptismum in voto satis esse, cum re ipsa suscipi non potest. Idcirco enim non dixit: qui non fuerit baptizatus, condemnabitur, sed, *Qui non crediderit*. Colligitur deinde, fidem hujus sacramenti, hoc est baptismi, esse ad salutem necessariam, id est quod per baptismum in nomine Christi præstatur remissio peccatorum omnibus gentibus. Id enim est Evangelium, quod qui non crediderit, condemnabitur, ut Marci ult. declaratur. Nec hanc hujus loci nos intelligentiam comminiscimur, sed etiam nobis sancti Patres tradidere. Waldens. in lib. de sacramentis, cap. 130. Hugo de sancto Victore, lib. 2. de sacramentis, parte 6. cap. 7. D. Bernardus epist. 77. ad Hugonem, D. Augustinus lib. 1. de baptism. contra Donatist. cap. 8. & lib. 4. cap. 21. & 2. libro contra Crescon. cap. 13. Si igitur citra baptismi votum explicitum nullo omnino salvari potest, cum non adest facultas baptismum re ipsa suscipiendi, nec sine voto quidem poenitentiae explicito salvabitur, qui peccatum mortale post baptismum perpetravit. Noloit enim Deus sine Christo, & Ecclesiæ sibi cuiquam parere salutem ac remissionem peccatorum. Cum igitur peccatores post baptismum Christo & Ecclesiæ suæ uniri & reconciliari, exterius etiam, susceptis sacramentis, id Deus requirit. At cum non adest facultas exterioris unionis & conciliationis, voluntas pro facto cedit, suppleturque per interiore exterior unio. Confirmat etiam hanc conclusionem id, quod ubi venire videmus, ut quantumcumque mors subito occurrat, poenitentiae remedia fideles efflagitent, nec sane sentiant de salute ejus, qui moriens nec re, nec voto hoc sacramentum acceperit.

Eorum quæ ad salutem sunt necessariæ, dupl. est genus.

Ex his colligere licet, quæ sunt ad salutem necessaria, ea esse in duplici differentia. Nam quædam sunt necessaria solum, quia præcepta, ut erueri innocentem a morte, vota reddere, juramenta servare, quorum necessitas videretur esse præscripta ibi (4). *Se vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Aliæ vero sunt ad salutem necessaria, ut media, & inde in præcepto, quia media necessaria: ut credere in Christum, suscipere Baptismum, poenitentiam agere. Inter hæc autem band mediocre discrimen est: Nam quæ sunt tantum, quia præcepta, ad salutem necessaria, non est opus, in voto habeantur explicito ad salutem consequendam, sed satis est implicite & in genere propitum habituale tenere implendi Divina mandata. At quæ solum ad finem salutis media necessaria, si in re haberi nequeunt, oportet teneantur in voto, ut sacramentum Baptismi, & Poenitentiae, quod paulo ante docebamur.

Utrum etiam ad remiss. peccat. requir. votum huj. sacram. explicit. Opinio quorundam.

Sed est tamen hæc opinio non parva, an exigatur votum explicitum hujus sacramenti ad remissionem peccatorum, quæ post Baptismum admissæ sunt. Nam ad æternam salutem consequendam, jam diximus, hujusmodi votum explicitum esse necessarium. Et quidem de hac re inter viros doctos magna dissensio est. Sunt enim qui credant, votum explicitum hujus sacramenti non esse opus ad remissionem

pec-

peccatorum : ut si quis commisit adulterium post Baptismum, per solam contritionem (ajunt) quæ est actus virtutis, consequi poterit veniam sine proposito explicito suscipiendi hoc sacramentum. Id tenet Adrianus quæst. 1. de confessione ad secundum principale. Est autem argumentum hujus, quod Baptismus non est necessarius in re, vel in voto explicito ad justificationem, ut 3. parte qu. 68. art. 4. ad secundum Divus Thomas asseruit. Cornelius siquidem & Eunuchus ante fidem explicitam Evangelii, justificationem quidem consequi potuerunt, licet æternam salutem non potuerunt adipisci.

Item, quilibet se potest convertere ad Deum in momento, & tamen notitiam Baptismi habere in quodlibet momento non potest : quomodo enim audiet sine predicante ? aut quomodo credet, nisi audierit ? Igitur nec sacramenti pœnitentiæ votum explicitum ad peccatorum remissionem necessarium est. Nec ab hac sententia abhorret D. Thom. 3. p. q. 86. art. 2.

OPINIO ALIORUM CONTRA. Si quis tamen contrariam sententiam tenere voluerit, habebit pro se, quantum conjectura colligere licet, Magistrum sentent. 4. q. 17. cap. 2. & Div. Thomam eadem dist. q. 3. art. 5. q. 1. & apertius art. 1. quæst. 1. & q. 18. d. 1. art. 3. q. 1. & lib. 4. contra gentes, cap. 72. & tertia parte, q. 84. art. 5.

Sunt quoque argumenta non levia ad hanc opinionem confirmandam : Primum ex Concilio Complutensi sub Alphonso Carrillo Archiepiscopo Toletano, quod probatum est a Sixto IV. In Bolla, qua condemnavit Petrum Oxoniensem, cujus prima Conclusio ibi damnata est, in hanc formam : *Peccata mortalia, quantum ad culpam & penam alterius sæculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves*. At si per pœnitentiam, quæ est actus virtutis, peccata remittuntur sine explicito voto hujus sacramenti, revera delentur peccata sine ordine ad claves. Rursus in Concilio Trident. sess. 6. cap. 14. definitur, quod pœna æterna cum culpa vel sacramento, vel Sacramenti voto remittitur. Item Joannis ult. *Quorum retinueritis, retenta sunt*. Ergo quando quis nec re, nec voto accepit hoc sacramentum, cum sacerdotes ejusmodi peccata retineant, retenta sunt.

Præterea, nulli hæretico, vel schismatico remittitur culpa, nisi formaliter, & explicitè proponat Ecclesiæ uniri, atque ab ea veniam peccati implorare : ergo sola contritio, quæ est actus virtutis, non satis est ad remissionem peccatorum sine ordine ad claves Ecclesiæ. Antecedens asserit D. Augustinus lib. de vera & falsa pœnitentia, cap. 12.

Sacramentum igitur pœnitentiæ esse ad salutem necessarium, in hunc modum sit definitum.

Quævis confessio fit ad salutem necessariam.

Sed enim cum hoc sacramentum quatuor habeat partes, neque omnes sint æque necessariae ad hujus sacramenti constitutionem, merito poterit in quæstionem revocari, an singulæ hujus sacramenti partes sint ad salutem necessariae. Et quoniam de Absolutione & Contritione post ea, quæ diximus, aut parva, aut nulla controversia est, de Confessione primam quæritur : An sit ad salutem æternam necessaria.

ERROR WICLEF. Nam Wicleffus impudentissime docuit, eam esse superfluum & inutilem, ut Thomas Waldensis refert lib. de sacramentis, cap. 135. & in Concilio Constantiensi, sessione 8. inter illius errores septimus ponitur in hanc formam : *Si homo debite fuerit contritus, omnis Confessio exterior est ei superflua, & inutilis*.

ERROR ALIOR. HÆRETIC. Massiliani etiam negaverunt necessitatem confessionis, ut auctor est Damascenus libro de hæresibus. Deinde Jacobitz, referente Guidone Carmelita in libro etiam hæresum. Hos sequuntur nostro tempore Lutherani, atque adeo Erasmus, in libro de ratione veræ Theologiæ circa finem ; & in colloquio, cui index, *Pietas puerilis* : in summa omnes, qui tenebant Confessionem novitiam esse, & institutionis Ecclesiæ. In quibus fuit Beatus Rhenanus. (1) In asserenda Confessione parum profecto beatus & pius, Adversum quos Conclusionem statuimus.

CONCL. Confessionem exteriorē, quæ Sacerdoti fit, esse ad salutem necessariam ex Christi institutione, Confessionem (inquam) omnium mortalium, tam publicorum, quam occultorum. Probatum efficaciter. Quia peccata occulta non remittuntur nisi remittentibus Sacerdotibus, ut patet ex testimonio Joannis citato : *Quorum retinueritis, id est non remiseritis, retenta sunt*. Ex eo enim, quod dixit : *Quorum remiseritis, remissa erunt*, satis ostenditur, verbum e regione additum, scilicet, *Retinueritis*, perinde esse, ac si dixisset Christus, *Non remiseritis* : Sed remittere sacerdotes non possunt, nisi cognoscant, ut ostensum est. Cognoscere autem nequeunt, nisi peccatores confiteantur : ergo Confessio etiam occultarum culparum ex divina institutione est ad salutem necessaria. Qui enim instituit finem necessarium, media etiam instituit, quæ essent ad eundem finem necessaria, nisi legislatorem velimus in necessariis defuisse. Nam eandem rationem eisdem quoque verbis resumere non piget.

Præterea, in Concilio Constantiensi Martinus Quintus in Bulla condemnationis Articulorum Wicleffi, Joannis Hus, & Hieronymi Pragensis, condemnans errores Wicleffi ac reliquorum discipulorum, ait : Interrogandum esse, qui de istorum hæresi fuerit suspectus, utrum credat, quod Christianus ultra contritionem cordis, habita copia Sacerdotis idonei, soli Sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur. Ubi licet non explicetur, an ex institutione Divina, an ex humana sit illa necessitas, sine dubio tamen est intelligenda ex divino jure. Id enim Wicleff. negabat.

Præterea, hoc manifeste determinatum est in Concilio illo Complutensi, & in illa Extravag. Sixti Quarti contra Petrum Oxoniensem : Nam post illam primam damnatam conclusionem, quam ante retulimus, hoc est, *peccata mortalia delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves*, damnatur secunda in hanc formam : *Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto universalis Ecclesiæ, non de jure Divino*. Deinde damnavit tertia in hæc verba : *Prave cogitationes confiteri non debent, sed sola disciplinentia delentur sine ordine ad claves*.

Præterea, in Concilio Florentino definitum est, idque nos adeo firmiter constituimus, materiam

hujus Sacramenti præcipuum esse Confessionem: Si igitur Sacramentum penitentiae est ad salutem necessarium, certe non forma solum, & Absolutio Sacerdotis, sed & materia, hoc est, Confessio peccatorum ad salutem necessaria est: nec enim sacramentum sola forma subsistit.

Cujus etiam rei definitio habetur in Concilio Tridentino, sessio. 6. cap. 15. ubi cum Concilium docuisset, hoc sacramentum esse secundam tabulam post naufragium, per quam fieret lapsi hominis post Baptismum reparatio, subdit: *Docendum est, Christiani hominis poenitentiam multa aliam esse a Baptismali, eaque contineri non modo cessationem a peccatis, & eorum detestationem, verum etiam eorundem sacramentalem Confessionem, solum in voto, & suo tempore faciendam, & Sacerdotalem Absolutionem.*

COROLL. PRÆCEN. CONCL. Quibus ita constitutis, manifestissime colligitur, hanc secretam confessionem de peccatis secretis (quam quidem alii aulicalem vocant, alii clanculariam) institutionis Divine esse, non humanæ, hoc est, Christum instituisse, peccata secreto esse confitenda. Nam publicorum publice fieri confessio potest. Nec id Cæjarianus inficiatur: nam licet in commentariis super cap. Joan. 20. adversari videatur, at ipse tamen mentem suam explicuit, respondens ad censuras Patientes sexdecim articulorum.

Probatum hoc corollarium in primis, quia confessio de peccatis occultis est necessaria, ut ex fundamentis jactis constare facile potest. Constituit enim sacerdotes Dominus iudices, non solum publicorum, verum etiam occultorum. Sed rationis naturalis est, ut occulta peccata occulta correctione purgentur: ergo cum Christus instituerit hoc iudicium fieri secundum rectam rationem, constituit ex consequenti, occulta peccata occulte esse judicanda.

Præterea, si modum confitendi ad autem de peccatis occultis ex Ecclesiæ institutione esset, in arbitrio Ecclesiæ etiam esset oppositum constituere, quemadmodum potest de immersione, vel aspersione, vel infusione in Baptismo legem pro suo arbitratu & ferre, & tollere. At non est in facultate Ecclesiæ præscribere, ut cordis occulta peccata peccatores publice confiteantur.

Præterea, Leo Papa in Epistola ad universos Episcopos Campaniæ, numero 57. (1) & refertur de poenitentia, distinct. 1. cap. *Quamvis plenitudo illam, inquit, contra Apostolicam regulam presumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus confuturo submovi, de poenitentia vias daret, quæ a fidelibus postulatur, ut scripta professio publice reciperetur; cum veritas conscientiarum suffragii solis Sacerdotibus indicere Confessione secreta.* Et infra: *Removeatur ergo improbitatis consuetudo, ne multi a poenitentia remediis arceantur.* Hæcenus Leo. Id ergo, quod adversatur remedio a Christo instituto ad remissionem peccatorum, nimirum contra Divinam institutionem est, cum contra Apostolicam regulam id fieri summus Pontifex cærat.

Ex Apostolorum certe traditione secreta peccata in autem sunt confitenda, quod vel ex eo liquet,

quod in Ecclesia non habetur memoria, unde inciperit secreta confessio. Nam & Origenes ejus meminit Homilia prima & secunda in Psalm. 37., & Homilia decima super Numeros. Div. Basilii item in libello de institutione Monachorum cap. 21. & 97. Dionysii etiam in Epistola ad Demophilum 8. & Sozomenus lib. 9. Historia tripart. cap. 35. *Quantum, inquit, qui confiteri refugiunt, majus peccatorum onus acquirunt: propterea visum est antiquis Pontificibus, ut, velut in theatro, sub testimonio Ecclesiastici populi delicta pandantur, & ad hanc causam presbyterum bone conversationis, servantemque secretum, ac sapientem virum statuerint, ad quem accedentes ii, qui deliquerunt, delicta propria fateantur.* Nota, servantem secretum: nam si non essent occulte confitenda peccata, non oporteret servare secretum.

Postremo, Sigillum Confessionis non est ex humana institutione, sed ex Divina: ergo ex Divina est, quod aliqua peccata, scilicet occulta, judicentur occulte. Et confirmatur: Quia Magister Oxoniens. in Concilio illo Complat. damnatus est, quod assereret, Confessionem non debere esse secretam, & a Sixto Quarto in illa Extravag. cujus initium: *Ad perpetuam rei memoriam*, &c. definitur contra eundem, necessario exigi, ut Confessio secreta sit. Quam ob rem ex revelatione, & institutione Dei est, quod confessio sit secreta, alioquin non esset hæresis, ab Evangelica veritate penitus aliena, assertio contraria: cum tamen aliena esse ibidem decernatur.

Dubium ex dictis de confess. publicor. peccat.

Sed oritur circa ea, quæ diximus, dubium: Si enim peccata oportet confiteri, ut innosceant sacerdoti: ergo peccata publica, quæ alias sunt illi manifesta, non erit necessarium confiteri: quippe ob hanc causam, si circumstantia manifesta est, non est opus eam explicare confessori: ut si quis sit Sacerdos, vel maritatus, idque confessori liqueat, non est necesse, ut cum confitetur fornicationem, exponat se esse vel sacerdotem, vel maritatum.

RESPON. AD DUB. At erroneum est credere, si ne confessione publicorum etiam peccatorum cuiquam patere salutem: Primum, quia delictum iudicandum in aliquo foro, debet esse notum in illo foro: sed etiam si peccata sint publica, non sunt confessori nota in toto sacramenti: ergo opus est, ut peccator illa sacerdoti confiteatur. Et hoc est, quod Div. Thomas dist. 17. q. 3. art. 2. qu. 1. ad 1. docet, inquit: *Quamvis Sacerdos aliquando sciat peccatum ut homo, non tamen scit ut Christi Vicarius; sicut etiam iudex aliquando scit peccatum ut homo, quod nescit ut iudex.*

Præterea, Confessio est materia præcipua hujus sacramenti: ergo etiam ad absolutionem publicorum peccatorum est necessaria: nam sacramentum sine præcipua materia esse non potest.

Denique, si peccator publicum peccatum non confitetur, non potest innoscere iudici, an poeniteat, necne, an proponat emendationem, an non: Quare non valet discernere an solvere debeat, an ligare. Necessarium est igitur, ut non modo secreta peccata, verum etiam publica peccator se sacerdoti subiiciens confiteatur.

Utrum

Utrum satisf. ad Sacerd. arbitrium sit ad salutem necessar.

Jam vero posterior illa quæstio relinquitur : An satisfactio ad Sacerdotis arbitrium sit ad salutem necessaria.

OPINIO D. TH. Sunt enim authores, qui negant, in quibus D. Thomas 4. dist. 17. q. 3. a. 1. q. 1. ad 1. argum. videtur esse. Dicendum, inquit, quod post remissionem culpam adhuc est peccator debitor pœnæ temporalis : sed gratia tamen infusio sufficit ad culpæ remissionem : ad gratiæ vero infusionem consequendam ordinata sunt sacramenta, a quorum susceptione vel actu, vel proposito peccator gratiam non consequitur. Sed tamen ex hoc, quod operatur confessio ad pœnæ remissionem, non habet, quod sit de necessitate salutis, quia pœnæ ista est temporalis, ad quam post culpæ remissionem remanet homo ligatus. Unde sit hoc, quod in presenti vita expiatur, esset via salutis ; sed habet, quod sit de necessitate salutis, ex hoc, quod ad remissionem culpæ ordinatur. Hætenus D. Thomas.

OPINIO AUCTOR. At vel fallor ego, vel contrarium probabilius est. Nam, sicut ante docuimus, exterior pœnitentia est ad salutem necessaria : ergo quemadmodum contritio in lege naturæ, & scripturæ habebat annexum propositum confitendi, & satisfaciendi Deo, juxta illud : Dixi, confitebor injustitiam meam Domino, &c. ita & in lege nova habet annexum propositum confitendi sacerdoti, & satisfaciendi ad arbitrium ejus : hoc est enim subdicere se clavibus, & judicio ecclesiastico, quod est ad salutem sine dubio necessarium.

Præterea, Concilium Tridentinum sess. 6. c. 14. postquam definit, sacramentum pœnitentiæ ad lapsi reparationem, velut secundam post naufragium tabulam, necessarium esse, decernit protinus, hoc sacramentum contineri non modo, cessationem peccatorum, & eorumdem sacramentalem confessionem, & sacerdotalem absolutionem, verum etiam satisfactionem per jejunia, elemosynas, orationes, & alia pia spiritualia vitæ exercitia, non quidem pro pœnæ æternæ, sed pro pœnæ temporalis : & de hac, inquit, pœnitentia scriptum est : Memor esto, unde occideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum : Que secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus : Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ. Quæ omnia loca de pœnitentia exteriori esse intelligenda, per quam scilicet exterior pro peccatis fit, superius certis argumentis demonstravimus.

Præterea, Leo Papa Epistola 69. ad Theod. Episc. Mediator, inquit, Dei, & hominum hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut & pœnitentibus satisfactionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent. Igitur, nisi proponant pœnitentes, se Ecclesiæ potestati subicere, ut juxta ejus arbitrium peccata compensent, servari non possunt. Jam enim docuerat Summus Pontifex, hanc Sacerdotalem auctoritatem, & judicium esse ad salutem necessariam.

Denique, cum de Satisfactione ad arbitrium Sa-

cerdotis præceptum sit, (ut nos proxime definiemus) certe Satisfactio est ad salutem necessaria : nam si non esset, non esset in præcepto. Ac revera frustra fuissent Sacerdotes judices constituti, si eorum scientiæ parere non esset necessarium. Inanis enim est auctoritas judicandi, quæ imponere rejici potest, idque eo magis, quod judicium hoc non est ad dirimendas lites, sed ad vindicanda scelera. Et quod judicibus necessarium est, scilicet pœnam indicare reis, ne sint judices iniqui, id nos exequi necessario debemus, ne falsi pœnitentes, & inobedientes tam videamur, tum etiam simus. Nec argumentum, quod in contrarium insinuamus, operæ pretium est nunc diluere, partim quod facile est, partim quod postea diluere debemus. Quapropter ea jam argumenta constanda sunt, quæ a principio hujus controversiæ secimus.

RESP. AD RAT. DUBIT. POSITAS IN PRINC. QU. PRINCIP. Ac primum quidem argumentum a plerisque Sanctorum facile diluatur ; nam utrumque Apostoli Pauli locum (1) interpretamur, non de pœnitentia, quæ post Baptismum fit, sed de pœnitentia, quæ fit in Baptismo : Qui videlicet semel dentatæ percipi potest. Nam pœnitentiam Baptismum appellari habes apud Lucam capitulo ultimo : Oportebat, inquit, prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes. Ubi quæ Matthæus de Baptismo dixit, Lucas nomine pœnitentiæ, ac remissionis peccatorum tradidit. Hanc explicationem Chrysostomus & Theophylactus sequuntur in eadem loca, Item D. Ambrosius, libro secundo de pœnitentia, cap. 2. & D. Augustinus libro de vera, & falsa pœnitentia, cap. 7. Colligunt autem ex multis conjecturis, hæc esse eorum testimoniorum intelligentiam. Quas ego conjecturas referrem, nisi ad metam hujus Disputationis festinaret oratio.

Potest tamen uterque locus intelligi etiam de pœnitentiæ Sacramento, ut videlicet intelligamus, impossibile esse per pœnitentiæ Sacramentum rursus renovari, id est, priorem novitatem, quæ per Baptismum accepimus, iterum accipere : Unde Gregorius Nazianz. orat. 3. in sanctam lavacram, Num superest, inquit, regeneratio secunda, nec reformatio, sed in pristinum statum restitutio, etiam si perquam vehementer illam lacrymis, & multis queramus suspiriis, ex quibus vix quidem cicatricem obductio venis.

Nec te moveat, quod Apostolus ait, esse impossibile : nam per excessum loquitur, atque hyperbolice ingentem rei difficultatem impossibile vocat, non ut desperent audientes, sed ut terrentur. Idcirco enim subdit Apostolus : Confidimus tamen de vobis, dilectissimi, meliora, & viciniora salutis, tametsi ita loquimur, quasi dicas Apostolus, Loquutus sum ita, ut vos a peccatis retraherem, & desperationis metu facerem cautos : Ceterum confido de vobis ; & reliqua, quæ sequuntur. Quæ quidem hujus loci interpretatio mea non est, sed D. Hieronymi, libro adversus Jovinianum secundo, referturque a Gratiano de pœnitentiæ, dist. 2. c. Si enim. Nec modus hic loquendi a sacris literis alienus est. Nam Matth. 19. quod ante Dominus dixerat, difficile esse divitem intrare in regnum celorum, & vestigio dixit, esset impossibile, quoniam

admodum exposuit D. Hieronymus super caput Esatze sexagesimum. Sed & Aristoteles primo libro de celo; cap. 11. inter reliquas significationes hujus vocabuli, impossibilis, eam annoveravit; ut quod non facile, neque cito, nec bene fieri potest, impossibile dicatur. Et ad eandem formam, per hyperboleam, cap. 20. ejusdem epistolæ Apostolus locutus est, ut ostenderet, qua animadversione peccata nostra digna sint, post acceptam notitiam veritatis, si ad justitiæ rigorem examinentur. Sed aliud tamen est, quod justitia postulat, aliud quod clementia, & misericordia suggerit.

Ad secundum argumentum certe possemus respondere, negando majorem: sentiant enim plures viri docti, licitum esse ab hæretico recipere poenitentiam in articulo mortis, ut Petrus Paludanus 4. dist. 25. quæst. 1. Sylveler in verbo *Confessor*, 1. §. & Joan. Major dist. 17. & Glossa extra. de Sponsalib. cap. *Non est vobis*. Quia licet recipere Baptismum ab ejusmodi præstis, cum extrema necessitas cogit, ut Divus Augustinus tradit, cap. *Si quem forte*, 24. dist. 1. Ergo & poenitentia sacramentum licet ab exciso suscipere. Huic vero loco solent alii occurrere negando consequentiam. Quia minister Baptismi est institutus quilibet de jure Divino, quamobrem Ecclesia id tollere non potest. At poenitentia minister non est quilibet Sacerdos Divino jure, sed cui Ecclesia demandaverit. Quocirca sicut potest committere cui voluerit, ita & potest auferre. Sed hæc responsio non facit satis argumento. Primum, quia probabilissimum est, quemlibet Sacerdotem in mortis articulo habere auctoritatem absolviendi jure divino. Idque asseruit Paludanus dist. 20. quæst. 1. art. 2. Dorandus distinct. 19. quæst. 2. Capreolus eadem distinct. art. 3. ad 4. Id quoque Divus Thomas sentire videtur, distinct. 19. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. & dist. 20. art. 1. quæst. 2. Atque est præterea rationi consentaneum, quia Deus non deficit in necessariis: nullus enim providus gubernator in necessariis deficit: ergo quem admodum providis, ut in articulo mortis quicumque possit licite baptizare, non obstante quacunque Ecclesiastica censura, & prohibitione, ita etiam cavet, ut in eodem articulo quilibet Sacerdos licite absolvet: cum utrumque sit sacramentum necessitatis, utrumque jure Divino præceptum. Est insuper alia ratio, qua id confirmari possit: Quod auctor D. Augustinus quarto libro de Baptismo contra Donatistas, capite vigesimoquarto, quod universa tener Ecclesia, semperque retentum est, nec a Pontificibus, nec Conciliis tempore aliquo post Apostolos definitam, traditione Christi & Apostolorum rectissime creditur constitutum. At quod quilibet Sacerdos in mortis articulo quemlibet possit absolvere, semper in Ecclesia observatum est, nec nova aliqua hominum constitutione sancitum: a Christo igitur, & Apostolis est institutum.

Præterea, Ecclesia non possit hoc rescindere, & abrogare, ferendo scilicet contrariam legem: ergo est de jure Divino. Antecedens suadetur: Quia seclosa quacunque Ecclesie lege, talis abrogatio esset contra rectam rationem, si (ut verum est) poenitentia est sacramentum ad salutem necessarium. Sic igitur rationi maxime consentaneum est, quemcumque Sacerdotem in articulo mortis poeni-

tentia minister Divino jure esse constitutum. Quod etiam fit, per Ecclesie censuram talem auctoritatem abrogari posse.

Quod si Christus Dominus non consulisset in mortis articulo periclitantibus, minister absolutio- nis necessarium exhibendo, Ecclesia tamen, cujus prudentia dicitur esse commissum, cum pia mater sit, non est credenda filiis suis in articulo mortis deesse voluisse, idque eo magis, quod exemplo Christi sponsi sui facere & potuit, & debuit, quem constat in Sacramento Baptismi (quod necessarium esse ad salutem voluit) nulli in articulo mortis defuisse.

Præterea, Necessitas non habet legem, ut habes in cap. *Quod non est*, de regulis juris: non ergo existimanda est Ecclesia, legem, qua præcisum amovet a sacramentorum ministerio, ad extremam necessitatis articulum extendere voluisse.

Præterea, odia restringi, favores convenit ampliari, ut etiam juris regula tradit. Quod autem quilibet Sacerdos in articulo mortis quemlibet possit absolvere, gratia est, & favor populi Christiani. Quocirca ampliare potius, quam stringere debemus. Quod autem præcisum Sacramentorum ministerio privatur, in odium est: restringendum itaque esse videtur: nam poenæ legum interpretatione molliendæ sunt, non exasperandæ, de Poenitentia dist. 1. cap. *Poenæ*. Probabile insuper est, a præcisio Sacerdote fideles posse Sacramentum absolutionis in mortis articulo recipere, videlicet, si absque periculo fide recipi possit.

Ac profecto non ambigo, quin a Catholico excommunicato etiam nominatim, in mortis articulo, poenitentia possimus suscipere sacramentum, si alius defuit: Quippe non video causam, quare fideles in articulo mortis, præsertim Sacerdote Catholico, priventur Sacramento ex Divina institutione ad salutem necessario. Quod utique esset minus tolerabile, quam in mortis articulo casus reservare, præsertim cum homines fere non contritionem, sed attritionem habeant: quapropter durum esset hominibus, majori ex parte imbecillibus, in tali periculo velle deesse. Quod si hæc exceptio Ministerii Catholici etiam per excommunicationem præcisum jure optimo defenditur, non est absurdum & alios præcisos excipere, tantum in mortis articulo: quoniam extrema necessitas, sive corporalis, seu spiritualis sit, ab omni Ecclesie lege videtur excepta.

DILUTIO OBJE. CUJUSDAM. Id vero, quod obijci in contrarium solet ex 24. quæstion. 1. cap. *Audivimus*, per hæc facile diluitur. Cui simile est, quod Divus Ambrosius ait, de poenitentia, dist. 1. cap. *Verbum*, & cap. *Potest fieri*: Ob idque simili ratione solvitur. Illud autem, quod opponitur ex capite ultimo ejusdem causæ, & quæstionis, adversus hanc sententiam nihil penitus facit. Primum, quod ibi sermo est de Eucharistia Sacramento, quod non est Sacramentum necessitatis. Deinde, quia id fecit Hermogildus, ne Arriano Episcopo faveret, quem rex ob eum finem destituerat. In quo eventu ne Sacramentum quidem Baptismi ab hæretico recipiendum esset: Nam quod in extrav. *Unam sanctam*, de majoritate, & obedientia, Bonifacius docet, extra Ecclesiam non esse remissionem peccatorum, ex dictis modo

explicari facile potest; & quemadmodum intelligendum esset, in superioris anni Relectione docuimus.

At si quis communem opinionem sequi velit, cujus etiam D. Thomas fuisse videtur, 4. dist. 16. art. 2. quæst. 2. ad 3. & dist. 19. qu. 3. art. 3. qu. 1. ad 2. & 3. p. qu. 82. art. 7. ad 2. respondere aliter potest, negando minorem. Nac est simile de Baptismo, & Pœnitentia, quoniam Baptismus multo magis est necessarius, quam Pœnitentiz sacramentum, eo quod non solum opus est, quatenus remedium peccati, sed quatenus professio est Christianæ fidei, & in Christum incorporatio.

Unde ad tertium argumentum, iuxta duas has differentes opiniones, dupliciter item responderi potest. Nam difficile est de doctissimorum virorum judicare sententiis, & in medio saniorum juvenes sedere arbitros. Itaque ex his duabus utra sit opinio deligenda, prudentiorum ego, & doctiorum arbitrio derelinquo.

Unde jurisdict. sacerdot. habeat, qui sum.

Pontif. absolvit a pecc.

Ad quartum, ubi difficultas est, a quonam habeat jurisdictionem, qui summus Pontifex absolvit, communis opinio respondet, quod summus Pontifex eligendo Confessorem, confert ei potestatem, quam tamen ipse exercere non potest, ut Diaconus electus Episcopus potest demandare absolutionem a peccatis, cum ipse tamen peccatores absolvere non queat. Quæ est solutio Cardinalis Torremata libro primo summæ Ecclesiasticæ, cap. 98. & D. Bonaventuræ 4. distinct. 19. & D. Thomæ distinct. 16. qu. 1. art. 3. qu. 3. Ac Paludanus eadem distinct. qu. 2. & Capreolus eadem distinct. quæst. unica, art. 3. melius sentire videntur, jurisdictionem, qua sacerdos electus a Pontifice eum absolvit, a Christo esse, & non ab ipso Pontifice, quia Deus non deficit in necessariis: quare summo Pontifici de ministro sacramenti ad salutem necessarij providit. Item summus Pontifex post peccatum mortale factus est subditus in foro interiore: nam obligatur confiteri sacerdoti, sicut & quilibet alius, qui mortaliter peccavit, judicio hujus fori sacramentalis obnoxius sit: ergo sine commissione ipsius est in Ecclesia iudex, cui scilicet confiteri teneatur.

Præterea, licet Episcopus diaconus committere alteri absolutionem possit: sed non tamen nisi eorum, quorum est pastor, committere potest, hoc est suorum subditorum. At summus Pontifex non est pastor sui ipsius, nec iudex, quomobrem sui ipsius absolutionem committere alteri non potest. Nec me fugiunt, quæ Cardinalis Cajetanus, vir aliqui doctissimus, scripsit quæstione unica de ministro hujus sacramenti, quæ mihi non placeant omnia, sed (humanorum ingeniorum ea vel sora, vel conditio est) aliis non placebunt nostra. Equidem, quando ratio melior non succurrit, non audeamus asserere, Confessorem summi Pontificis nullam habere jurisdictionis potestatem super ipsum nec a Christo, nec ab Ecclesia, nec ab ipso summo Pontifice, quod Cajetanus videtur admittere. An admittendum sit, viderint alii; nam ego principium absolutionis sacramentalis existimo non solum esse potestatem ordinis, verum etiam jurisdictionis. Quippe cum minister hujus sacramenti (juxta Concilium Florentinum) sit sacerdos habens auctoritatem vel ordina-

riam, vel ex commissione superioris, cumque etiam sacramentum hoc judiciale sit, ministrum ejus, nisi judicem intelligere non valeo: judicem autem sine jurisdictione ne cogitatione quidem informare possum, eo vel maxime, quod minister hujus sacramenti solvit, & ligat, ac proinde jurisdictionis potestatem habet. Igitur, sicut summus Pontifex propter crimen hæresis subditus sit ecclesiæ in foro exteriori, idque ex divina institutione; sic per quodlibet mortale peccatum ecclesiæ subijcitur in foro interiori, Christo instituenti, & obligante Pontificem summum, ut coram sacerdote compareat, tamen si hanc illi dederit facultatem, ut eligat, quem maluerit. Quam traditionem, sicut & cæteras Christi, licet scriptas non habeamus, ab Apostolis accepimus.

Itaque sacerdos simplex, cum initiator, non modo ordinis potestatem, sed jurisdictionis etiam accipit, non simpliciter, & quantum ad omnes, sed primum quantum ad venialia peccata. D. Thom. dist. 18. art. 3. q. 1. ad 3. & est communis opinio: Deinde quantum ad mortalia, quibus est jam peccator a proprio sacerdote solutus, quoniam illud iudicium est penitus arbitrarium, cum nulli teneat me subdere: neque apparet unde proprius sacerdos habeat solus potestatem in illa peccata, cum non sit materia subjecta proprio sacerdoti: Præterea, quantum ad omnia in articulo mortis: Denique ad summum Pontificem absolvendum.

Atque horum omnium radix eadem est. Etenim (ut Capreolus, & Durandus dist. 19. 4. diligenter annotaverunt) in universam Apostolis dictum est: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata, &c.* Restrictio autem facta est speciali commissione Divo Petro: cui, quoniam claves tanquam primo clavigero collatæ sunt, id consequenter est demandatum, ut ejus auctoritate quicumque alius aperit, aperiat, &c. Nam illa commissio de aliis a D. Petro, facta est. Ideoque D. Petrus, & ejus successores non subiacent illi restrictioni, quin possint absolvi a quolibet sacerdote.

Ad quintum vero argumentum nonnulli respondent, illud verbum Domini non de corporali, seu sacramentali manducatione corporis Domini, sed de spirituali esse intelligendum. Qui autem per fidem Christum habet in se manentem, is spiritualiter manducat corpus, & bibit sanguinem, quia Christi membrum efficitur; ac proinde particeps ipsius & carnis, & sanguinis. Id autem necessarium est ad salutem non solum adultis, verum etiam parvulis. Atque hujus sententiæ videtur esse D. Thomas 3. p. q. 65. a. 4. ad 2. & q. 80. a. 9. ad 3. & D. Hieronymus in 1. c. epistolæ ad Ephes. De consec. d. 2. c. *Dupliciter*. Iam Origenes homil. 7. in Levit. & Augustinus 1. 3. de doctrinâ Christi. c. 16. manifeste docent, hunc locum figurate esse accipiendum, ut per metaphoram qui credit in Christum, eique incorporatur, Christum dicatur manducare. Eandemque expositionem ubique locorum D. Augustinus probat, ut tract. in Joann. 26. & 27. Et l. 1. contra duas epistolas Pelag. c. 22. & l. 2. c. 4. de consec. d. 4. c. *In Ecclesia*, & c. *consequenti*, ubi & refert, Innocentium hujus sententiæ fuisse; ac revera fuit, ut patet in epistola ejusdem Innocentii ad Concilium Carthaginense. Et ratio quoque illis suffragatur, quia si de sacramentali manducatione Dominus loqueretur, saltum esset illud: *Qui*

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Constat enim, multos carnem Christi, atque ejus sanguinem in sacramento accipere, & non eodem in Christo manere. Item, etiam cum sermo universalis sit, si de sacramentali manducatione intelligeretur, jam parvulis esset Eucharistia necessaria, ut vitam haberent in semetipsis, quod est erroneum. At laicis præterea sumptio hujus sacramenti sub utraque specie esset ad vitam necessaria, quæ est hæresis Lutherana.

At vero, licet Dominus ibi de spiritali manducatione sermonem faciat, non tamen excluditur sacramentalis, ut patet ex D. Augustino in Joan. præf. 26. atque ex D. Thomæ 2. p. q. 80. a. 11. Unde & ejusdem partis q. 64. a. 4. ad 2. illud verbum Domini intelligendum esse de spiritali manducatione, & non de sola sacramentali. Non dixit: Et non de sacramentali. Quod autem de sumptione etiam sacramentali verba fiant, mihi facile persuadeo. Primum, quia de futuro loquitur Dominus dicens: *Panis, quem ego dabo, caro mea est*; nondum enim instituerat Eucharistia sacramentum. Deinde, quia discernit manducationem & potationem, loquens: *Nisi manducaveritis carnem, & biberitis*, &c. ubi integrum sacramentum carnis & sanguinis, quod in cibum & potum daturus erat, aperte distinguit. Accedat ad hoc, quod Joannes Evangelista, si eo capite de Eucharistia sacramento non fecisset mentionem, omnino nullum altissimi Sacramenti rationem habuisset, cum in reliquis sui Evangelii partibus ne verbum quidem ullum de Eucharistia fecerit. Adde, quod plerique Sancti de Eucharistia Sacramento illam locum interpretentur, ut D. Chrysostomus in Joannem, homil. 45. & lib. 3. de dignitate Sacerdotali, c. 4. & Divus Augustinus lib. 1. de baptismo parvul. c. 20. Ambrosius l. 4. de sacram. D. Bernardus in sermone de resurrectione, cujus initium, *Vicis Leo*. Cyrillus quoque atque Theophylactus in commentariis super Joan. atque alij, quæ referre Gratianus de consecratione, dist. 2. Certe Ecclesia, cum adversus hæreticos de Eucharistia sacramento disputat, ex eo capite vel maxime testimonio sumit. In concilio præterea Constantiensi, sess. 13. cum hæreticorum argumento cititer responderetur, qui ex hoc testimonio sumebant, Laicis sub utraque specie hoc sacramentum esse conferendum, non confugerunt Patres ad spirituales manducationem, sed crediderunt id quod Dominus dicit, *Nisi manducaveritis*, &c. etiam a Laicis sub specie panis servari: *cum finissimè* (inquirent) *credendum sit, sed utraque specie integrum Christi corpus & sanguinem contineri*. Et (ne longum faciam) concilium Ephesinum in epistola ad Nestorium, hanc ipsam locum, de quo differimus, de sumptione Sacramenti corporis & sanguinis Domini interpretatur. Atque, id nos late perfecti sumus, ut vix argumenti conservaremus, scilicet, quod difficilis est, quam ut per illam priorem intelligentiam eludi possit.

Igitur, ut ex locis citatis apud D. Thomam colligere licet, testimonium illud, licet dissimiliter, utraque tamen expositionem complectitur, & spirituales, & sacramentalis manducationis. Non enim quæ temporaliter demibus terit Eucharistia sacramentum, habet vitam æternam, nisi & spiritali-

ter manducet, hoc est, credat in Christum vivæ fide, & Ecclesiastici corporis, cujus Christus caput est, membrum fiat. Ergo spiritalis manducatio per fidem, medium est necessarium ad salutem & adultis, & parvulis. Suscipitur quoque hoc medium, cum baptismus suscipitur, ut Divus Augustinus exponit, lib. 1. de baptismo parvulorum, cap. 20. & locis quoque paulo ante citatis, ac D. Thomas 3. p. q. 73. ar. 3. Sacramentalis autem manducatio non hoc modo est de necessitate salutis, sicut baptismus, videlicet quia baptismus est necessarius non solum necessitate præcepti, verum etiam ut medium, sine quo salus non constat. At sacramentalis Eucharistia manducatio solum est necessaria, ut præceptum, ac proinde solis adultis, quibus duntaxat præceptum imponitur. Quod autem hæc sit mens Divi Thomæ, colligere possumus ex 3. part. q. 75. art. 11. Quid autem in causa sit, quomobrem similibus verbis non similibus necessitas præscribatur, non facile dicitur, nisi ad ecclesiæ sensum nostras intelligentias referamus, quæ sacramentalem Ecclesiæ sumptionem nunquam intellexit esse medium ad salutem necessarium, pœnitentiam esse intellexit. Vel utramque quidem sacramentum necessarium est in re, vel in voto, sed aliter tamen utrumlibet: nam votum Eucharistia in baptismo continetur, votum autem pœnitentiæ in nullo alio sacramento. Quo fit, ut votum Eucharistia satis sit implicitum. Atque id forsitan est ad Divi Thomæ sensum accommodatius.

Ad sextum argumentum respondetur, quod Nestorius antecessor Divi Chrysostomi confessionem secretam de medio sustulerat, ut illo capite Sozomenus tradit. Quomobrem Chrysostomus Nestario succedens, de confessione hæc auriculari populo verbata facere voluit: quia enim nondum scandalum sedatum erat, quod in Ecclesia Constantinopolitana per occasionem secretæ confessionis fuerat exortum, non est ausus eam restituere, quam scilicet vir probatæ fidei apud Constantinopolitanos abjecerat. Nec apud Græcos confessio, quæ sacerdotibus in aurem fit, tam est recepta, quam apud Latinos: Unde Sozomenus loco illo citato, apud Occidentales ecclesias ritum confessionis asserit maxime & traditum, & retentum. Sed de pœnitentia, dist. 1. c. finali Theodorus dicit, Græcos exilissime, soli Deo esse confitenda peccata. Quemadmodum itaque baptismus non statim a passione Christi coepit esse medium omnibus necessarium ad salutem, sed post sufficientem Evangelii, & Baptismi evagationem; ita & confessionis sacramentum ex eo tempore coepit omnibus hominibus esse necessarium, etiam de peccatis secretis, quæ sufficienter promulgatum est. Quo fit, ut Græci ante plenam involutionem sine peccatorum confessione occultorum salvari poterint. Jurisconsultis vero, ac nonnullis etiam Theologis sane parcendum est, quod in quæstione perobscura, & quæ eo tempore nondum erat satis explicata, ac definita, ignorantet erraverint.

PARS SEXTA.

De Præcepto Sacramenti Pœnitentiæ.

QUEST. 6. **S**ed quoniam plus nimio longa facta princip. Est disputatio, jam ad partem Rele-
tionis

nionis postremam pergamus, in qua illud quærebatur; An de pœnitentis sacramento divinum præceptum sit. Et quoniam primam hujus sacramenti partem, hoc est, contritionem cordis, quemadmodum in præcepto divino esset, ostendimus; reliqua sunt duæ, de quibus nobis instituenda est dispositio, confessio videlicet oris, & satisfactio operis; nam alterius præceptum hæretici negant alterius etiam Catholicici.

Utr. de confess. peccat. sit divini præcep.

Ad illud igitur explicandum prius aggrediamur, An confessio, quæ sacerdotibus in aëre sit, Evangelico jure sit præcepta.

ARG. PRO NEGATIV. PARTE. Suadet enim non esse: Primum, quia talem præceptum divini juris nullo sacrarum literarum loco reperitur. Quod si ita est, ut certe videtur esse, non est cur divini juris præceptum esse singamus.

Deinde, si confessio divini institutionis esset, ejus quoque integritas ab Evangelico jure proficisceretur. Unde fieret, ut & pœnitens omnium peccatorum & species, & numeros diceret, & Confessor sollicitus utrumque interrogare deberet, quod esset reverè molestissimum. At præterea non liceret Ecclesiæ illa ex causa confessionem partiri. At partitur, ut cum sunt casus reservati, absolvit Romanus Pontifex ab illis, pro aliis vero non reservatis remittuntur pœnitentes ad proprios sacerdotes. Non igitur divini institutionis est, omnia simul peccata sacerdoti confiteri.

Præterea, si hoc præceptum Evangelicum fuisset, tunc non obstante damno vel proprio, vel alieno, confiteri teneretur, sicut & baptizari. Et asserunt Doctores, iacturam aut neam, aut alterius idoneam esse causam, cur ego non debeam confiteri: non est ergo divini juris obligatio.

Præterea, si Christus Dominus confessionem iussit, certe eam iussit, quæ mediom est necessarium ad salutem, scilicet formatam. Quamobrem qui præstaret confessionem informem, eam iterum facere teneretur, quod esset profecto durissimum.

Præterea, si præceptum de confessione divinum esset, mutus hac etiam lege constringeretur. Id vero tam est absurdum, quam esset absurda confessio, quæ a motu proficisceretur. Item & absens per epistolam confiteri deberet absenti sacerdoti, atque adeo peccator ignoræ linguæ præsentis per interpretem.

Ad hæc, eadem ratione Dei præceptum esset, solis propriis sacerdotibus confiteri, cum soli sint a Deo iudices constituti; unde & in cap. *Firmius*, de summa Trinitate, claves solis Apostolis, & eorum successoribus dicuntur esse collatæ.

Postremo, si mandatum hoc ex Evangelio posset haberi, id vel maxime ex illa Joannis 20. c. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* At inde non habetur: pari etiam ratione oporteret venialia confiteri, cum de illis etiam ibidem sermo sit, alias confessio venialium ad hoc sacramentum non pertineret: & si de utriusque loquitur Christus, cum ait, *Quorum remisistis peccata, ad utraque etiam pertinet, quod dicit, Quorum retinueritis, &c.* Comportum igitur videtur esse, aut utrorumque, aut neutrorum confessionem in præcepto divino esse.

In contrarium est, quod Sacramentum pœnitentiæ ad salutem necessarium est, ut ante docuimus (1). Quod unique sacramentum citra confessionem constare non potest, quæ videlicet est præcipua hujus Sacramenti materia. Cum itaque peccata mortalitatis confiteri opus sit ad salutem, constituit manifeste, de Confessione Divinam esse præceptum.

RESOL. QUÆST. In hac controversia post ea, quæ in superiore designa sunt, viz quicquam suspexit, quod addicere debeamus. Quippe certam & persuasam nobis esse debet, omnem exteriorem virtutis actum ad salutem ex Divina institutione necessarium, ex eadem quoque institutione in præcepto esse. Faciamus enim, hominem peccatorem contritionem habere peccati sui: tunc quæritur, an hic teneatur confiteri ex Divino jure, necne. Si teneatur, id fides Catholica docet, id nos in præsentia conficere volumus: Si non teneatur, sine peccato mortali poterit Confessionem omittere. Quare per solam contritionem salvabitur: ac proinde Confessionis sacramentum non est ad salutem necessarium.

Affertiones 4. Petri Oxon. damnata.

Præterea (ut reliqua argumenta prætereamus, quæ modo repetere molestum negotium esset) demonstratio illa Concilii Complutensis sub Reverendissimo Archiepiscopo Toletano Alfonso Carillo, manifeste convincit, non solum Confessionem divinæ lege iustam esse, verum etiam id negare, hæreticum esse.

Prima igitur Conclusio Petri Oxoniensis, fidei damnata, sic habet: *Peccata mortalitatis, quantum ad culpam & poenam alterius sæculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves.*

Secunda Conclusio: *Quod confessio de peccatis in specie fuerit ex aliquo statuto universali Ecclesiæ, non de jure Divino.*

Tertia conclusio: *Quod pravæ cogitationes confiteri non debeat, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.*

Quarta conclusio: *Quod confessio non debet esse secreta.* Has omnes & singulas hæreticas esse, Synodus definitivè. Est autem congregata auctoritate Sixti Quarti, & confirmata postea ab eodem Sixto in Extravaganti, cujus retro mentionem facimus: Ubi denuo condemnantur, tanquam Hæreticæ, illæ propositiones. Quo fit, ut qui asserunt hunc errorem esse temerarium, aut hæresim sapere, hanc Sixti definitionem minime viderint, quam non piguit semel atque iterum sumere, ut frequentius ob oculos posita perenni memoria teneatur.

RESPON. 1. ARGUMENT. Ad primam argumentum: Jam ostendimus locum in Evangelio Joannis, unde Confessionis præceptum ducitur. Nam quod Cajetanus in Commentariis super hunc locum asserit, institutionem sacramenti pœnitentiæ inde haberi, non præceptum, certissime tallitur. Habetur enim necessitas comparandi coram iudicibus a Christo constitutis, atque ex consequenti præceptum Confessionis, sine qua peccata nostra a sacerdotibus iuste ac prudenter discerni, indicarique non possunt.

Jam quod hæretici tradunt, Innocentium statum

fuisse Confessionis auricularis auctorem, imprudenter errant. Leo siquidem Papa multis annis ante Innocentium præcepit, Confessionem non publice fieri, sed occulte. Quin etiam asseruit, contra Apostolicam regulam publicam confessionem postulari, ut patet Epistola 57. ad Episcopos Campaniæ, & 69. ad Theodorum Episcopum. Hujus etiam iudicii sacramentalis apud sacerdotes meminit Innocentius Primus in Epistola ad Decentium cap. 7. Sed & Clemens in 1. Epistola ad Jacobum fratrem Domini, Petrum Apollolum tradidisse refert, cogitationes etiam malas oportere Christianos mox ad Christum illidere, & sacerdotibus Domini manifestare. Ejus etiam est mentio apud Div. Hieronymum in illud Ecclesiast. 10. *Si mordeat serpens in silentio*, &c. Nam quod super Psalm. 84. referri solet, forsitan rejiceretur, quod commentaria illa, an Divi Hieronymi sint, incertum est, quemadmodum liber 2. de Visitatione infirmorum, & libellus ad Comitem, & liber de vera & falsa pœnitent. Divi Augustini esse negantur. Sed est tamen in Augustino locus, quem evertere ne Erasmus quidem possit, in libro 3. de Baptis. contra Donat. cap. 17. & 18. ubi nitiur iudicium hoc sacerdotale eodem hoc ipso Joannis asserere testimonio. Vide etiam Tract. 2. in Psalm. 102. super illud: *Ut audiret gemitus compeditorum*. Cyprianus quoque Serm. 5. de lapsis, etiam eos, qui corde tantum lapsi sunt, docet, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter debere confiteri. Pœnitentiæ hujus insuper, quæ apud sacerdotes fit, mentionem fecit Tertullianus in l. de pœnitentiâ. Div. Ambrosius autem lib. 1. de pœnitentiâ cap. 2. hanc sententiam eodem, quo & nos Joannis testimonio confirmat. Nam alia, quæ solent asferri, ut est illud Jacobi 5. *Confitemini alterutrum*, &c. & illud Lucæ 17. *Ite, ostendite vos sacerdotibus*, &c. non adeo firma videntur adversus Hæreticos testimonia. Tamen si dici etiam facile poterat, quod licet ex Sacra scriptura hujusmodi præceptum non haberetur, habetur tamen ex traditione Christi, & Apostolorum, quemadmodum & alia pleraque nostræ fidei documenta. Quod si rara apud antiquos secretæ Confessionis mentio est, frequens vero publicæ, ut in Concilio Nicæno cap. 9. & aliis item plurimis, id sane nihil nostræ hujc definitioni adversatur. Oñsum est siquidem non solum ex traditione majorum, verum etiam ex Evangelico testimonio confessionem peccatorum sacerdoti fieri debere, quod quidem est de necessitate sacramenti. Secretam vero aut publicam Confessionem fieri, prudentiæ est naturali relicum, quæ dicat, ut occulta peccata occulte, publica publice judicentur.

RESPON. AD 2. Ad secundum argumentum non possumus breviter respondere, quoniam rei gravitas & utilitas multa nos dicere compellunt, quæ præteriri nulla ratione debent.

Confess. deb. esse integra.

Primum igitur, Confessionem integram esse debere, apud Theologos exploratissimum est, ut patet in 4. distin. 16. & 17. ubi ea de re a scholasticis Theologis disseritur. Habetur autem manifeste hujus assertionis definitio in Concilio Florentino, ubi posteaquam decretum est, Confessionem esse hujus sacramenti materiam, ad Confessionem

id pertinere definitur, ut quis omnia peccata sua, quorum memoriam habet, integre confiteatur. Et Concilium Lateranense in cap. *Omnis utriusque sexus*, de pœnitentiis & remissionibus, *Omnia*, inquit, *peccata sua proprio Sacerdoti confiteatur*. Quod etiam usu totius Ecclesiæ declarari facile potest: nam qui tacet aliquod peccatum mortale, eum communi consensu fideles damnant.

Divus quoque Thomas 4. dist. 17. q. 3. art. 4. q. 2. rationibus hoc suadere conatur: Prima, quod Confessio mutila non est Confessio, sed Confessionis simulatio: non enim vere vult sanari ab illis morbis quos explicat medico, qui alios tacet, cum medicina sit eadem omnibus sanandis instituta: quæ ratio sumitur ex D. Augustini de vera & falsa pœnitent. c. 15. *Quidam*, ait, *uni celant, quæ alii manifestanda conservant. Quod est ad hypocrisis tendere, & semper carere venia, ad quam ipsam se per frustra putant pervenire*.

Secunda, quod confessio fit sacerdoti vice Dei cum spe veniæ consequendæ: sed impium est, a Deo dimidiatam sperare veniam, de vera & falsa pœnitentiâ, cap. 9. ergo & a Confessore impium est dimidiatam peccatorum remissionem expectare. Quæ eadem est ratio D. Augustini in illo cap. 15.

Tertia, quod sacramentum hoc ordinatur ad medicinam omnium peccatorum mortalium, quibus sacerdos curationem adhibebiturus est. Quod nisi cognoscat medicus ægri totam habitudinem, non potest prudenter medicinam apponere. Nam quæ uni morbo competit, alteri asfert quandoque perniciem. Quæ ratio sumitur ex cap. *Omnis utriusque sexus*: Ubi Innocentius ait: *Sacerdos more periti medici diligenter inquirit peccatoris circumstantias & peccati ex quibus prudenter intelligat, quale debeat ei præbere consilium, & cujusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad salvandum ægrotum*.

Durandus tamen d. 17. qu. 15. hanc quidem rationem calumniatur, sed eam tuetur Palodanus q. 5. ejusdem distinctionis, ac multo etiam magis Adrianus quest. 4. de Confessione. Nos vero faciemur, Conclusionem Mathematicam demonstratione plane exploratam haberi non posse: sed fide posita, asseruntur argumenta, quæ probant, consentaneum esse, ita fieri oportere. Ac revera, cum hujus sacramenti finis non tam vindicare sit, quam sanare (non enim venit filius hominis in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum, Joan. 3.) notitia necessaria iudici ad hoc salutare iudicium, ex tali fine salutis depromenda est. Tantum itaque criminum pœnitens Confessori debet manifestare, quantum opus erit ad salubre pœnitentis iudicium, atque vindictam. Ex quemadmodum leges considerant, quod plerumque necesse est, raros autem eventus negligere solent; sic & rationes legis in ea spectant, quæ plurimum accidere solent, quæ vero raro incidunt, nec legem, nec rationem legis infirmant. Compertum sit igitur, Confessionem peccatorum integram esse oportere.

Utrum integr. Confess. sit de jure divino.

Sed an id sit de jure divino, in dubium vertitur. Cui tamen (ne longas moras trabamus) breviter respondetur, Confessionis integritatem ex Divina institutione fuisse. Qui enim Confessionem inti-

instituta, non mactam & mutilam, sed integram instituit. Dei quippe perfecta sunt opera.

Deinde, materia sacramenti ex Divina institutione fuit: At Confessio integra est materia hujus sacramenti, ut in Concilio Florentino definitur. Imo adeo perspicuum est, cum formæ absolutionis Confessio mutila & dimidiata repugnet. Non enim absolvit ligarum multis funibus, qui unum præscindit, aliis non præcis.

Denique Joannis 10. sacerdotes iudices constituuntur a Domino ad remittenda peccata loco Dei: Si ergo sacerdos partem peccatorum remitteret, partem non remitteret, (quod paulo ante ratiocinabatur) & Deus quoque partim absolveret, partim non absolveret, quod impium est. Cumque omnium peccatorum mortalium sint iudices, si quibusdam cognitis, aliis neglectis, reus absolveretur, proculdubio iudicium non solum impendens esset, verum etiam iniquum.

Potro si omnia hæc argumenta desinissent, usus Ecclesiæ ulque ab Apostolis receptus id satis ostendit: semper enim intellexit Ecclesia, Confessionem, quam a Christo accepit, integram esse debere.

Utrum satis sit confiteri omnia peccata, quorum quis memoriam habet, an necessum sit præterea diligentiam adhibere, ut revocentur quæ memoria exciderunt.

Verumtamen adhuc dubium est: An satis sit confiteri omnia peccata, quorum quis satis memoriam habet, an oporteat etiam adhibere diligentiam, ut peccata in memoriam, revocentur. Nam videtur illud prius satis esse, quoniam in Concilio Florentino dicitur, ad confessionem pertinere, ut omnia peccata, quorum homo memoriam habet, integre confiteatur. In contrarium est communis sententia Theologorum, atque adeo communis usus totius populi Christiani.

Pro hujus rei explicatione, cum primis advertendum est, unum idemque præceptum esse de Confessione, de ejus integritate, de examine conscientie, ac peccatorum inquisitione. Nam ob id tenetur homo integre confiteri, quia tenetur confiteri, & idcirco examinare conscientiam, & peccata, quæ fecit, inquirere, quia debet integritatem in confessione servare.

Illud deinde commemorandum est, (quod alias sæpe diximus) hujus iudicii sacramentalis finem non tam punitionem, & vindicationem iustitiæ esse, quam vindicationem salutarem. Ex quo fit, ut, licet in iudicio pure vindicativo exacta culparum cognitio requiratur, ut videlicet tanta sit poena, quantum quis per culpas meritis est; at in iudicio hoc sacramentali non exigitur exacta cognitio peccatorum, sed qualis, & quanta necessaria est ad coramtionem, & salutem pœnitentis: hæc enim hujus iudicii finis est. Quæ quidem doctrina habetur ex cap. *Omnia*, de pœnitentiis, & remissionibus, ibi: *Mox periti medici sacerdos diligenter inquirat peccatoris circumstantias & peccati*, &c. Idem traditur ab eodem Innocentio, in capitulo, *Deus*, eodem titulo: *Cum pœnitentia*, inquit, *non tam secundum quantitatem excessus, quam pœnitentis contritionem per discreti sacerdotis arbitrium sit moderanda, pensata qualitate personarum, & consideratis circumstantiis omnibus, prout saluti eorum viderit expedire.*

1. CONC. His animadversis, prima conclusio sit: Non tenetur quis omnem operam quam potest dare, ut omnia peccata quæ fecerit, in memoria conservet, videlicet, ut postea tempore confessionis nullum intermitteret. Hanc conclusionem vel eo solo argumento amplecti deberemus, ne Christi jugum insuave, imo adeo importabile hominibus redderetur; ne Germani merito possent obijcere (quod quidam illorum impudenter faciunt) Doctores Scholasticos, homines nimirum argutos, confessionem hodie talem reddidisse, ut juxta illorum hæterosin impossibile sit confiteri.

Præterea, Pauci admodum eorum qui semel in anno confitentur, memoria tenent universa peccata mortalia, omnes circumstantias, omnesque cogitationes; & tamen si peccator, simul atque peccat, scriberet peccatum, oblivioni certe frequentissime maderetur. Non igitur quamcumque potest curam impendere homo tenetur, ut omnia peccata memoria teneat, nisi velimus ad hanc scribendi scrupulosam diligentiam homines obligare.

Item, Quidnam is faciet, qui literas nescit? Num locis & signis peccata dedotabit, ut eo pacto memorie imbecillitati succurrat? Minime gentium. Age vero, quid cum rusticis agemus, si hæc sententia vera non est? Nempe nihil aliud, quam eos obligare, ut non semel modo, verum etiam centies in anno confiteantur, si quidquid valent prestare tenentur, ne ullius peccati obliviscantur. Et, cum ex duobus iudiciis fundamentis hæc Conclusio maxime constet, non est cur nos in ea probanda amplius immoremur.

SECUNDA CONCLUSIO: Tempore, quo quis tenetur confiteri, aliquam diligentiam adhibere debet peccatis omnibus, quæ commisit, inquirendis. Tenetur enim integram confessionem facere, quod nullis adhibitis diligentia est moraliter impossibile. Idem patet ex fine Confessionis, sive quatenus iudicium voluntarium est, sive in quantum est iudicium medicinale.

TERTIA PROPOSITIO: Qui adhibet humanam vel mediocrem diligentiam, (qualem videlicet prestare solent viri mediocriter timentes Deum, quique juxta conditionem gradus & ordinis sui) vere implet legem de confessione integre facienda. Verbi gratia, si ego adhibui aliquam diligentiam, & per parvam ulteriorem probabiliter existimo aliquam mortalia fore in memoriam revocanda, teneor ulterius inquirere. Quod si puro nullo alio peccatum venturum in mentem, nisi forsitan ingenti quadam discussione, & magni temporis inquisitione, non oportet esse sollicitum: satis nempe est illa mediocris, & humana diligentia.

QUARTA PROPOSITIO: Si quis adhibuit diligentiam & curam in examinanda conscientia, quam credit esse sufficientem, etiam si fallatur, excusari talis negligentia a peccato mortali & potest, & debet: Non in omnibus id quidem, sed in hominibus piis, qui timent Deum, atque habent mediocrem curam animæ suæ. Ceterum impios, quos videlicet nulla animæ suæ cura tangit, ego nulla ratione a peccato mortali excusarem, etiam si existiment, se diligentiam idoneam adhibuisse, cum videlicet omittunt, vel ignorantes, aliqua peccata, ex insufficienti discussione. Nam cum hominibus

hujusmodi hominibus misericordia diligentia esse videatur maxima, cumque sint soliti adhibere mediocrem, timere sibi necessario debent. Quod si non timent, nullam excusationem habent peccati. Contra, viri conscientie sobrii & timorati, cum adhibere diligentiam & curam solent, si quando ex ignorantia & inconsideratione prætermittant, jure optimo a mortali culpa saltem excusantur.

OBJECT. CONT. 4. CONC. Quod si objicias, eam diligentiam mediocrem non sufficere, ex eo quod D. Angellinus ait, de vera & falsa Pœnitentia, cap. 15. *Ponit se omnino penitens in judicio. Sacerdais, nihil sibi reservans suū, paratus facere propeccata quicquid videret, quocumque faceret pro vitanda corporis morte.*

Iam Doctores asserunt, eam diligentiam factorum pœnitentes, quam facerent in inquirenda præcepta margarita.

RESPONS. Probatissimum id est, quis negat? At quoniam infirmis etiam oportet consolare, non præscribimus quid faciant optimi, sed quid ad salutem necessario facere debeant vel imbecilles.

COROLL. 1. PRÆC. CONCL. Ex his manifeste colligitur, numerum peccatorum mortalium ad Confessionis integritatem pertinere. Nam qui commisit decem, & solum exprimit novem, celat unum. Quare non confitetur omnia peccata, quæ in memoria habet.

COROLL. 2. Fit deinde, non oportere eos, qui sæpe peccant, ad Mathematicos numeros peccatorum multitudinem exacte redigere. Difficilis sane propositio, sed vera, quia vix possibile est iis, qui sæmel in anno confiteantur, certam peccatorum numerum recensere. Sat igitur erit, mediocri diligentia adhibita, paulo plus vel minus numerum explicare. Verbi causa, est qui consuetudinem habet fornicandi, si maximam sollicitudinem habebat, forsitan certum posset exprimere sed non tenetur, inquam: quin satis fuerit ita dicere: *Plures consuetudinem semel, vel his in hebdomada fornicandi, vel peccavi hujusmodi peccatis fere quinquaginta aut circiter centum, &c.* Hæc enim notitia sufficit Confessori, ut faciat Confessionis præter, sive consilium, sive remedium, seu vindictam salutarem, quemadmodum exemplo Medici facile declarari potest.

COROLL. 3. Colligo tandem, interim non opus esse hanc mediocrem diligentiam ad numerum peccatorum exprimendum, etiam pingui crassaque Minerva. Sit prostibulum (exempli causa) decem annos in lupanari, hanc, inquam, non est opus sollicitam reddere, ut explicet, an centum nulli peccatorum commiserit, plus minusve: sed sat erit ita dicere: *Ego decem annos in hoc vitio fui, quolibet homines admisi, qualibet hora paratus fui, &c.* Probatur, quia ex eo tantam accipit Confessor notitiam, quanta opus est ad quemcumque finem Confessionis consequendum: Imo quantum potest pœnitens ei dare, etiam si exprimat sexcentis millibus peccavisse. Non ergo debet Confessor vexare pœnitentes, punctum interrogando de numero per anxiam & puerilem superstitionem faciens eos vel mentiri, vel certe falsum dicere.

COROLL. 4. Huic & aliud corollarium adjunctum est, videlicet, non necesse esse, ut pœnitens omnes actus explicet, mortales etiam, singularem, cum in uno actu intelligantur, ut si vobis inimicum

occidere, quero arma, equum, &c. Item qui furatur, scalas suspendit, aperit seras, &c. Quia licet omnes illi actus sint peccata, omnes tamen ordinantur ad perficiendum actum unum, quem confiteor: licet enim in genere entis sint multa entia, sed in moralibus pro uno actu computantur. Hæc tamen ratio calumniam habet; quia actus interior, & exterior, in genere moris, una culpa censetur; & tamen non satis erit, actum interiorem confiteri, nisi simul aperias actum exteriorem. Nam ille actus exterior est peccatum mortale, & omne mortale confiteri necessum est. Ratio igitur vera hujus Conclusionis corollarie fuerit: quod Sacerdos in actu præcipuo explicato per meam Confessionem sufficiens intelligit actiones comitantes. Quemadmodum qui confitetur exteriorem actum, stultus erit, si velit interiorem explicare. At cum in interiore non intelligatur exterior, explicetur oportet. Unde fit, ut si ad perfectionem peccati principalis actus alius adjunctus intervenire non solet, explicandus sit: ut si per interuocium sollicitavi puellam, vel si ad occidendum, socium accersivi.

Utrum ad integritatem Confess. requiratur manifestatio circumstantiarum.

Sed jam questio valde difficilis urget, an teneamur peccatorum circumstantias confiteri, ut integra Confessio sit. Qua explicanda primum intelligatis, circumstantias esse in duplici differentia: alias minuentes, alias vero aggravantes. Aggravantes rursus bifariam partiiri necesse est: quædam enim mutant speciem, ut furtum in loco sacro, aut non mutant, ut furtum centum aureorum, quod eadem specie continetur ac furtum aureorum decem.

1. CONC. Tunc sit prima propositio: Circumstantia, quæ ita minuit, ut ex mortali faciat veniale, omnino debet explicari, ut communicare in Divinis cum excommunicato, veniale sit, si ex inconsideratione procedat. Quod si confitear, me cum excommunicato in Divinis communicasse, Sacerdos seducitur in re gravi ad iudicium pertinente. Nam intelligit, me peccasse mortaliter.

SECUNDA PROPOSITIO: Si circumstantia minuat peccati malitiam, intra latitudinem mortalis culpæ tamen, non est necessarium illas confiteri, nisi forsitan rarus eventus contingeret, ubi tanta esset ex circumstantia adjacente culpæ diminutio, ut dupla, vel tripla a Sacerdote intelligeretur. Tunc enim iudex in re gravi decipitur. In universum tamen, si quis animo pure & simpliciter confitens, & non ut quærat excusationes in peccatis, hujusmodi circumstantias explicet, consilium saluberrimum est, & nos reprobare non possumus. Nec in hoc sensu reprobarent aut Petrus Palud. dist. 16. qu. 2. aut Sylvester in verbo Confessio 1. §. 3.

TERTIA PROPOSITIO: Circumstantia mutans speciem, & ex nova specie novam peccato mortalem malitiam adiciens sunt omnino explicandæ, ut supram cum virgine Deo sacra, incestus cum consanguineis, quæ vere ibi continentur plura peccata contra plura præcepta, & contra plures virtutes. Item, quia alias major pars malitiæ Sacerdoti celaretur. Quamobrem merito præcipitur Sacerdoti, in cap. Omnis, de Pœnitentiis, ut diligenter inquirat & peccatoris circumstantias, & peccati, &c. Quod etiam præfinitum est in Decreto quodam

Wormatiensis Concilij, quod refertur a Rhenano circa finem Tertulliani: Oportere, scilicet, Sacerdotes rei veritatem ad liquidum interrogando discutere, & stultose perscrutari diversos pœnitentis errores. Idem eleganter præscriptum est in 6. Synodo generali apud Trullam congregata, canone ultimo. Est quoque diligenter animadversum ab Augustino in libro de vera & falsa Pœnitentia, capitulum, & habetur de Pœnitentia dist. 6. cap. 1.

4. **OBJET.** Sed argumentantur quidam contra hoc, quia etiam si Confessor non inquirat ejusmodi circumstantias omnes, sunt omnia quæ sufficiunt ut pœnitens gratiam consequatur: ergo ejusmodi Confessoris scrutinium non est necessarium.

Deinde pœnitens non tenetur majorem diligentiam adhibere in inquirendis peccatorum circumstantiis, quam adhibuit: ergo nec Confessor.

Priusquam, quia confessio ex multis hujusmodi interrogationibus fiet molesta nimis tum pœnitentibus, tum, ac multo etiam magis, Confessoribus.

Denique, plurimæ peccatorum species, atque eorum differentiz ignorantur, non ab indoctis modo, verum etiam a doctis.

NOTANDA DUO. His argumentis priusquam ego respondeam, dico, necessarium esse Confessori interrogare pœnitentem, quando probabile est, quod pœnitens ex negligentia prætermittit aliquam ejusmodi circumstantiam, quam diximus explicandam esse: tum quia alias peccaret absolvens potentem obicem Absolutioni: tum quia iudex non servaret debitam fidem officio suo: tum quia medicus & negligens, & malus haberetur, si ab ægroto morbi circumstantiam & qualitatem non exquireret.

Secundo dico, quod si Confessori probabile est, pœnitentem diligentiam idoneam adhibuisse in inquirendis & peccatis, & peccatorum circumstantiis, adhuc tenetur interrogare atque disquirere, cum probabiliter credit, aliquam peccati circumstantiam necessariam se per hujusmodi inquisitionem inventurum. Verbi gratia, sit rusticus, qui pro ruditate sua mediocriter fuit diligens in peccatorum circumstantiis commemorandis, si Confessor probabili conjectura tenet, alicujus circumstantiæ pœnitentem oblivisci, tenetur sine dubio interrogare.

Primo, quia medicus oriamsi cognosceret, ex oblivione inculpabili ægrotum tacere aliquas circumstantias morbi pellentes, revera teneretur inquirere.

Secundo, quia iudex infideliter ageret, si sciens, testes oblivisci alicujus criminis, de qua ius habet interrogandi, omitteret tamen ac dissimularet.

Tertio, quia Confessor institutus est loco Dei ad compensandas injurias contra Deum factas, & tazandas pœnas pro offensis debitas: ergo hac etiam ex parte infidelis sequeretur ac mediator esset quemadmodum is, cujus fidelitati ego committerem, ut rationem dati & accepti ab Œconomio meo acciperet, &c.

Quarto, de illa peccati omiſſa circumstantia non posset Confessor præbere ne consilium, nec remedium, ut pœnitens in futurum caveret illam &c. Unde in cap. *Omnis*, de Pœnitentiis, Innocentius ait: *Diligenter inquirat peccatoris circumstantias, & peccati, quibus prudenter intelligat, quale de-*

beat præbere consilium, & cujusmodi remedium adhibere.

RESP. OBJECT. Ad primum igitur responderetur, quod hoc Sacramentum non solum ordinatur ad reconciliationem pœnitentis cum Deo & Ecclesia, sed etiam ad compensandas injurias Deo factas, imposita pœna juxta quantitatem culparum. Alioquin superflua esset tertia Pœnitentiæ pars, scilicet Satisfactio. Ordinatur etiam hoc Sacramentum ad mendandum vulneribus universis, & remedium adhibendum ægroto, debitumque consilium præstandum, ne eadem vulnera iterum accipiantur.

Ad secundum negatur consequentia: alià est enim diligentia adhibenda a teste & reo in judicio, alià a iudice, cui ex proprio munere competit inquisitio.

Ad tertium: Nolo ego confessores importunos esse, & intolerabile negotium facessere pœnitentibus. Quemadmodum nec eos quidem probo, qui imprudenter interrogando pœnitentibus scandalum injiciunt, atque eos peccare docent. Qua in re confideenter etiam reprobo summas illas confessionum interrogationibus plenas, quæ idiomate vulgari non solum eduntur, ut in publicum prodeant, sed passim etiam mulierculis, & idoloris, conferuntur, ut inde discant non continendi, sed (ut ego sentio) peccandi rationem, & normam. Sed id nos modo asserimus, cum inoraliter constat Confessori, aliqua vel peccata, vel peccatorum circumstantias ex oblivione præteritæ, oportere vel commonescere, vel interrogare, ut res in judicio palam fiat. Quod si mediocrem probabilitatem Sacerdos habet, qua sibi persuadet, pœnitentem omnia peccata, & eorum circumstantias confiteri, non oportet confessorem esse sollicitum, & scrupulosum, sed sane intelligere, quod Sylvest. in verb. Confessor 2. §. 13. 14. & 15. tradidit (1).

DUBIUM ADRIANI. Hinc vero facile patet, quid in ea quæstione tenendum sit, quæ Adrianum post quorundam quæstionem de confessione, dubio septimo male habuit: An cum pœnitens ignorat, aliquam circumstantiam non esse peccatum, & propterea non confitetur, oporteat confessorem interrogare, & commonere.

RESOLUTIO. Et quidem, cum ignorantia est vincibilis, nulla controversia est, sed pœnitentem etiam invincibiliter ignorantem confessor admonere tenetur illius peccati, aut circumstantiæ, quæ ex ignorantia præteritur, sive præceptum divinum sit, sive humanum, quia moraliter loquendo, ut Theologos decet, confessor tacens, & absolvens pœnitentem errantem circa materiam peccati mortalis, suo opere probat, confirmatque pœnitentis errorem. Mox etiam quia confessor Doctor est, ad quem accedit pœnitens, tanquam ad Vicarium Dei, ut instruat: unde infideliter ageret contra magisterium sibi commissum, nisi doceret errantem. Liquet enim, pœnitentes accedere ad confessores, non solum ut absolvantur, sed ut instruantur. Nam et si confessor, quatenus confessor est, non sit nisi aut iudex, aut medicus; at quia proprius, Sacerdos, & Pastor, & Doctor est, (ad Ephes. 4.) fit inde, ut omnes leges, tam divinas, quam humanas, quæ spectant ad pœnitentem, eum docere teneat-

teneatur; unde in Concil. Wormat. jam citato interrogationes etiam proponuntur, quæ ad pœnitentis eruditionem necessariam pertinent. Quia vero proprii sacerdotes vicarios constituunt sui muneris, & officii delegatos, sentiant qui vices suscipiunt propriorum sacerdotum, id sibi negotii dari, ut non modo pœnitentes & audiant, & absolvant, verum etiam erroribus amotis insistant.

LIMITAT. DATÆ RESPONS. Atque id ego intelligi volo, cum existimo me pœnitenti profuturum. *Nam frustra nisi, & nihil aliud, quam laborando odium querere* (ut Sallostius ait) *extrema demeritis est*: & Divus Augustinus de pœnit. dist. 7. cap. Si quis, Ideo, inquit, do tibi pœnitentiam, quia nescio; nam si scirem nihil tibi prodesse, non tibi darem, non te admonerem. Ratio quoque perspicua est, quia nulla lex obligat ad actus inutiles, & otiosos. Item, sicut correctio ad bonum illius, qui corripitur; ita confessio ad bonum pœnitentis ordinatur. Sed quando scio, nihil mea admonitione profuturum, non teneor fratrem corripere aut delinquentem, aut ignorantem: ergo &c. Nam ex fine ratio mediorum est. Hinc facile discernetur, quid in multis eventis confessor habeat facere, si prudens esse velit, ut si mulier nupsit Petro occulte non consummato matrimonio, deinde contraxit cum Joanne publico, & consummavit, cum quo manet bona fide. Item, si mulier contraxit cum fratre suo, aut affine, quem invincibiliter ignorat esse fratrem, &c. Nam in his omnibus, si credo meum consilium profuturum, teneor admonere, sin verominus, teneor non admonere, sive id sit in detrimentum proximi, sive non sit, sive contra jus divinum, sive humanum.

Testim. ab Adv. in contr. allata, quom. accipienda.

Testimonia vero, quæ Adrianus in contrarium refert ex Divo Ambrosio, sermone 82. 83. & 84. ex Divo Paulo Apostolo, Actor. 20. ex Gregorio 43. distinct. capit. *Ephesius*, ex Innocentio 83. distinct. cap. *Error*, de doctore publico intelligenda sunt. Cujus doctrina licet aliis sit odor mortis in mortem, debet tamen populo tradi, ut aliis sit odor vitæ. Nam (ut idem D. Ambrosius ait, serm. 83.) *predicatio sacerdotis in plebe, salvandis correctio est, confessio judicandis*. Doctrina ergo, quæ ad bonum publicum ordinatur, propter malum privatum non est intermittenda. At doctrina, quæ bonum privatum pro fide habet, cessante fine, id est, privato bono, cessare debet.

Id vero intelligendum est, si nec statim, nec postea fructus admonitionis speratur. Deinde, cum verisimiliter credo, hanc ignorantiam esse duratam. Nam si aliunde constaret, submovendam esse ab alio videlicet confessore, qui imprudenter medebitur illi malo, certe consultius ignorantem admonere, præterquam si remedium est intolerabile: ut si exemplis propositis addas susceptos filios ex exillimato matrimonio, diuinam cohabitationem, scandalum publicum, &c. Quo eventu nullus tam imprudens erit, qui non periculum præfens horreat, nullus tam temerarius, qui sibi fidat.

Ad quartum argumentum respondetur ex Cajetano q. 3. de confessione, quod cum circumstantiæ specificæ differentes nullam differentiam in iudicio sacerdotali faciant, non oportet explicentur: ut di-

vinare per astra, vel per tetram, specie fortiter distinguuntur. Item, accedere ad bestiam unius, vel alterius generis, &c. At circumstantiæ secundum speciem differentes, quæ in iudicio salutari diversum remedium exigant ac medicinam, hæc modocriter doctis notæ sunt: eas nos asserimus esse explicandas.

Quid de circumstantiis aggravantibus, nec tamen mutantibus, dicendum?

OPINIO QUORUNDAM. Sed enim gravissimum dubium est, an circumstantiæ aggravantes intra eandem speciem sint necessariæ constituendæ. Suadent enim nonnulli, ejusmodi circumstantiæ explicari non oportere, quia alias cogeremur intentionem, & continuationem actus explicare, quas quidem circumstantiæ nec confiteri populus solet, nec prudens confessor exigere. Et confirmatur. Quia circumstantia non mutans speciem nunquam aggravat in infinitum: ergo non est necessario declaranda. Antecedens probatur, quia intendit pœnam, non extendit. Extensio enim est infinita sine circumstantia, & per nullam circumstantiam crescit. Intentio vero finita est, & per nullam circumstantiam fit infinita.

Quibus argumentis D. Thom. 4. dist. 16. quæst. 3. art. 2. qu. 5. expresse tenet, solas circumstantiæ, quæ speciem mutant, esse constituendas. Item D. Bonaventura in ead. dist. & Palud. q. 3. ac Durandus qu. 4. ejusdem distinctionis, & Sylvest. in verb. *Confessor*, l. §. 9. Quamvis in fine ea quæ dixerat, interturbare videatur. Adrianus tandem qu. 4. de confessione id sequitur, sicut postea contrariam opinionem probabiliorē, & securiorem videatur asserere.

OPINIO VERIOR. At contra viri quoque graves, & nobiles sentiunt. Alexander 4. par. q. 77. membro 3. art. 5. Gabr. d. 17. q. 1. & Major d. 17. q. 4. Qui etiam Altfiodoreniem in hanc sententiam referunt, ut omnes circumstantiæ sint explicandæ, quæ etiam in eadem specie mortaliter aggravant. Atque hæc opinio suadetur ante omnia ex D. Augustino lib. de vera, & falsa pœnitentia, cap. 14. & habetur de pœnitentia, d. 5. cap. *Confideret*. *Qualitatem, inquit, criminis consideres in loco, in tempore, in perseverantia, in varietate personæ, & quali tentatione feceris*. Et inferius ait: *Omnis ista varietas constituenda est, & deffenda*. Et cap. 17. *Versum quidem puto, qui dolet de crimine: conversum, qui dolet de omni ejus, quam exposuimus, varietate*. Ex cap. ult. *Diligens inquisitor, cognitio criminis, varietates ejus non dubitat investigare, & locum, & tempus, & cetera, quæ supra diximus in exponendo eorum qualitates*.

Deinde, circumstantia, quæ non variat speciem, maiorem malitiam nonnumquam addit, quam quæ variat: ergo si hæc constituenda est, etiam illa. Nam malitiæ quantitas facit ad mores, species facit ad metaphysicam. Metaphysicum itaque commentum videtur esse, compellere pœnitentem, ut rerum species differentes sacerdoti manifestet, propter malitiam additam: non item cogere, ut explicet circumstantiam non differentem, cum gravius ea iniquitas adjungatur.

Præterea, si decem horis quis odisset proximum, sic tamen, ut in fine cuiusque horæ odium interrumperet, illa peccata essent necessario confitenda:

est ergo et si nulla facta est interruptio : cum odium illud æque grave sit, ac decem interrupta peccata.

Præterea, qui vult fornicari bis eadem voluntate, id explicare tenetur : ergo etiam si quis unico actu velit occidere Petrum, & Paulum : ac proinde et si voluit furari ducentos aureos.

Præterea, si adderetur species nova, & non malitia mortalis, non teneremur explicare. Tota igitur causa necessaria explanationis non est species differentes, sed adjecta malitia : ergo ubi additur malitia dupla, sive sit ejusdem speciei, sive alterius, oportebit exprimere.

Equidem in re vehementer ambigua non mihi satisfacerem, si solas circumstantias, quæ mutant speciem explicarem. Nec cuiquam consulerem, ut in eum modum confiteretur. Omnes quippe incestus (ut in 2. 2. Cajetanus probabiliter aluit) sunt ejusdem speciei ; & tamen si quis cum matre coisset, ne sibi quidem faceret satis, solum exprimendo, se incestum commisisse. Item & peccata contra naturam non videntur specie discriminari, quod Cajetanus etiam confirmat. At non satis esset confiteri, effudi semen contra naturam, circumstantias vero illius peccati celare, aut etiam negare. Istæ specierum differentiz (mihi credite) ad subtiliores disputationes potius referantur, quam ad Christianas confessiones. Itaque omnes eas & solas circumstantias oportebit exprimere, quæ addunt malitiam mortalem ; dum tamen illa nova malitia circumstantiæ notabilis sit, nec intelligatur a Confessore in expressione culpæ principalis.

Respondetur ad argum. prioris opin.

Et per hoc ad primum argumentum facile responderi potest. Intensio enim actus vel non addit notabilem malitiam, vel fere intelligitur a confessore juxta delicti quantitatem. Et eodem modo de continuatione respondeo. Nam si continuatio parva fuit, non est opus eam explicare, si vero diu multumque duravit, opus erit. Similiter dicendum est & de interruptionibus. Nam si interruptio facta est per actum contrarium, necesse erit confiteri, quoties ejusmodi culpam renovavit. At si interruptio fuit naturalis, qualis plerumque fit, non oportebit exprimere, sed satis erit in hunc modum confiteri : *Tota die amavi fornicem*, &c. sufficiens namque noticia confessoris datur & ad medendum, & ad judicandum.

Sed si major pars ipsius culpæ judici celaretur, (quod juxta contrariam opinionem fieret) tacendo videlicet circumstantias intra eandem speciem aggravantes, primum quidem sententia indicens poenam esset vehementer absurda, nec esset juxta nomen satisfactio : deinde etiam si poena non esset satisfactoria, sed medicinalis, majoris tamen morbo ejusdem quoque speciei major est adhibenda medicina.

Ad confirmationem, quæ Palud. movere potuit, tam facilis responsio est, ut post ea, quæ diximus, non sit opus quicquam superaddere. Nam D. Thomas (ut mea fert opinio) sententiam retractasset, si tertiz parti extremam manum imposuisset. Atque olim juvenis opiniones sæpe communes sui tunc scilicet stabatur.

Circumstant. loci in Confess. explicandæ.

Multa hic de peccatorum circumstantiis ad con-

fessionem pertinentibus Theologi solent adjicere, quæ nos silentio volumus præterire, ne iustum atque integrum volumen unius diei disputatione conficiamus. Sed illud tamen paucis admonendum est, circumstantiam loci esse necessario confitendam : Primo, quando quis furatur a loco sacro : Secundo cum in loco sacro semen effundit, etiam cum uxore propria : Tertio, cum sanguis humanus ibidem etiam funditur : & in genere, quando actus peccati commissus directe adversatur sanctitati loci, id est ei, ad quod locus est sanctificatus, ut ad immunitatem confugientium, & rerum, quæ ibi sunt vel depositæ, vel collocatæ, &c. At qui existens in ecclesia vult aut forari, aut seminare, aut occidere extra Ecclesiam, non tenetur explicare, se in templo id voluisse. Nec enim talis voluntas est sacrilegium ; imo nec aspectum, aut etiam sermonem turpem in templo factum exprimere oportet. Tamen si Sylvester in verbo *confessio*, 1. §. 10. repugnare videatur.

Circumstant. temporis.

De circumstantia vero temporis sacri, ut cum quis in die festo fornicatur, non est necesse plebem sollicitari, quoniam hujus circumstantiæ malitia non est mortalis : Nec D. Augustinus lib. de vera & falsa pœnitentia cap. 14. solas necessarias circumstantias docet esse & defendas, & confitendas, ut patet de circumstantia peccati in die jejunii commissi, & cum de hac quæstione Sylvester in Rosa aurea, quæst. 63. & Cajetanus in opusculo vigintiseptem quæstionum, quæst. 10. copiose, doctæque disserterint, non est nobis animus de ea re in præsentiarum plura verba facere. Nec vero lumus tam aut ineruditus, aut antiquitatis expertus, ut ignoremus, quæ Origenes homil. 18. super Numer. & D. Ambrosius in 13. Luc. cap. & D. Hieronymus in Esa. cap. 56. & 58. & D. Augustinus epist. 119. ad Januarium de observatione Sabbathi, juxta spirituale intelligentiam tradiderit. Quæ videlicet nostræ huic sententiæ non sunt adversa, si sensum Sanctorum, non verba sectemur.

De recidivo etiam minime necessarium est pœnitentes macerare. Nec Div. Thomas (ut quidam illi imponit) somniavit oppositum, sed solum cum ingratitude recidens in peccatum specialis culpa est. Nam cum est generalis ingratitude, etiam si non explicetur, intelligitur a confessore. Quoniam optimum consilium est, recidivum & peccandi consuetudinem explicare sacerdoti, non ob verecundiam solum, cujus fructus in confessione maximus est, veram etiam ob remedium : aliter enim simplici febrî, aliter hæcticæ medemur. An vero teneamur explicare circumstantiam, qua explicata intelligit confessor complicem criminis, paulo post opportunius definiemus.

De partitione confess. variaz sentent.

Cæterum ex definitis secundum illud argumentum satis superque confutatum est, nisi ea parte, qua de partitione confessionis per casus referatos ambigitur. In qua scilicet quæstione tot sunt sententiæ, quot capita. Vide Durand. in 4. dist. 17. qu. 15. & Palud. qu. 5. & Gabriel. qu. 2. & Adrian. de Confess. q. 4. & Cajet. in Sum. verbo *Confessio*, conditione 10. Post quorum translationem, quoniam adhuc sub judice lis est, ope-

re pretium fuerit quædam fundamenta supponere.

1. FUND. Primum, superiores prælatos licite posse aliquæ peccata reservare, a se solum absolvenda. Hoc ponit contra Wicleff. Thomas Waldensis in libro de sacramentis cap. 149. probatque testimonio Innocentii asserentis, quædam peccata esse, quorum absolutio est Petro reservata.

Item, 33. quæst. 2. cap. *Latorem*, refertur Retholdus Argentorat. Ecclesie Episcopus quendam parricidam ad Nicolaum Papam misisse, ut ab illo absolveretur. Nec mihi, quæso, obijciat alia nomina haberi apud Gratianum, quoniam innumera sunt in eo libro menda, nec omnia Gratiani culpa, sed typographorum.

Habes præterea Originem, hom. 10. super Numer. ubi docet, laicum peccantem indigere quandoque non solum Sacerdote, sed & Pontifice.

Cyprianus quoque libet 3. epist. 16. & 17. tradit, non esse hæteros reconciliandos, nisi ab Episcopo, præterquam cum mortis periculum urget. Vide etiam Gratianum de pœnitentia, dist. 1. cap. *in actione*, & 26. quæst. 6. per totum, sed maxime cap. ult.

Præterea, Benedictus XI. in extrav. cujus initium, *Inter cunctas*, enumerat quatuor crimina Episcopis reservata. Et denique extrav. Sixti IV. *Esse Dominici* ubi excommunicantur, qui absolvent a casibus reservatis Romano Pontifici.

2. FUND. Secundum fundamentum: Non solum censorum ipsæ reservantur a superioribus Prælati, sed etiam culpe, & earum absolutio. Hoc videtur esse contra Durandum, loc. cit. & probatur ex cap. de pœnitentia in 6. ubi dicitur, quod si Episcopus concesserit subdito, ut sibi possit idoneum eligere Confessorem, electus in casibus, qui eidem Episcopo specialiter reservantur, nullam habet penitus potestatem: quod si nullam habet, nec in pœnas, nec in culpas habet.

Et confirmatur hoc: Quoniam aliquorum criminum absolutio reservatur Episcopis, quæ non habent Excommunicationem adjunctam, ut homicidium voluntarium, & alia, pro quibus est imponenda pœnitentia publica. Nec valet dicere, homicidium habere irregularitatem annexam: Tum quia irregularitas impedit non Pœnitentiam, sed Ordinis sacramentum; tum quia Episcopus a culpa homicidii voluntarii absolvere potest, irregularitatem tollere non potest. Non ergo reservantur culpe propter anxiosas censuras, sed absolute propter ipsas culpas.

Præterea, idem ostenditur in Extrav. *Inter cunctas*: ubi Benedictus, alit, Fratres privilegiatos non debere recipere confessiones criminum, pro quibus solemniter est pœnitentia indicenda, quod incongruens sit, ut a peccato absolvat, qui pœnitentiam debitam imponere non potest.

Id postremo manifestatur ex usu Ecclesiastico: Nam prælati religiosi reservant sibi aliqua peccata nulli censuræ subiecta, ut votorum transgressionem. Nec usui ratio deest. Nam in omni iudicio, & foro superior potest sibi reservare aliquas causas, præsertim gravissimas, idque Principes in Republica fecere solent: ergo & Summus Pontifex, cum habeat supremam jurisdictionem non solum in exteriori foro quantum ad pœnas, verum etiam in interiori quantum ad culpas.

3. FUND. Tertium fundamentum: Non potest quis absolvi a Iudice inferiori de crimine reservato sine facultate superioris. Quod si recet inferior ab ejusmodi absolvere, nihil facit: quia non habet jurisdictionem circa illa peccata excepta a superiore, qui non commisit absolutionem ejusmodi peccatorum.

1. CONC. Hæc iactis fundamentis, sit prima Conclusio: Si iudex superior & inferior sint præsentem, non potest inferior absolvere a non reservatis, nisi prius petatur facultas absolvendi a reservatis.

Probat, quia integritas Confessionis est de jure Divino: ergo, cum ille pœnitens habeat copiam Confessoris, cui potest integra confiteri, non potest inferior dividere absolutionem. Antecedens probatur, quia vel superior potest integram absolutionem præstare cum prælo sit, vel inferior, habita facultate superioris. Probat etiam hæc propositio ex usu probatissimo religiosorum, qui nunquam absolvent a non reservatis, nisi prius petita facultate, ut etiam absolvent a reservatis. Et idem est, si Parochus & Episcopus sint præsentem, & cum patet facilis aditus ad superiorem.

Sed quid, si superior nolit dare facultatem, sed velit ipse audire Confessionem? Respondeo, quod inferior non debet absolvere ab aliquibus peccatis, sed remittere ad superiorem, & pœnitens teneatur id pati: quia quando potest integram Confessionem facere Confessori idoneo, violat jus Divinum & integritatem confessionis, accipiendo Absolutionem ab eo, qui dimidiatam Absolutionem præbet.

SECUNDA CONCLUSIO: Si superior audiat Confessionem, priusquam inferior teneatur totam Confessionem audire, & non solum peccatorum reservatorum, si velit Sacramentalem absolutionem impendere. Hæc est Adriani & Durandi contra Cajetanum: & suaderetur, quia integritas confessionis est de jure Divino: ergo Episcopus, vel Prælatum alius superior illicite dividit Confessionem, & Absolutionem, cum possit facile integritatem servare. Et confirmatur, quia materia Sacramenti est confessio integra: ergo illi dimidiata Confessio non est materia sacramenti, potest enim commodè (ut diximus) peccator omnia superiori confiteri.

Deinde si Romani Pœnitentiarii partiri Absolutionem possunt, Parochus, pedum Episcopus, etiam posset suos Parochianos ab uno peccato solum absolvere, pro cæteris vero dare facultatem eligendi Confessorem. Abbas quoque, vel Prior absolvere Monachum ab una culpa reservata, & pro reliquis pœnitentem ad illos confessores mittere, & sic pro suo arbitratu confessionem atque absolutionem totam etiam partiri, cum commodissime fieri integra potest.

Præterea, cum sacerdos ille superior solvat vice Dei, & possit omnia solvere; si dimidiatam præstaret veniam, quædam solvendo, alia non solvendo, cum omnia tamen posset, certe significaret, Deum etiam, cujus minister est, dimidiatam præstare veniam; & pœnitens quoque ad talem superiorem accedens dimidiam a Deo veniam speraret, quod impium est.

Sed arguit tamen Cajetanus ex Romanæ Ecclesiæ usu. Nam pœnitentiarii Summi Pontificis non audiunt, nisi a reservatis, &c. & tamen illa absolva-

quod est sacramentalis: alias eluderentur pœnitentes, nec pœnitentiarum tenerentur confessionis servare sigillam. Ad hoc, cum Durando & Adriano, nego equidem, talem absolutionem esse sacramentalem. Sed pœnitens accedens ad Romanos confessores, a consensu excommunicationis absolvitur. Nullum enim crimen est Pontifici summo reservatum, quod non habeat excommunicationem annexam. Unde ex consequenti fit ei copia, ut inferiori omnia peccata sua fateatur, quo et ipse reservatis tollitur, & facultas inferiori datur, ut possit ab omnibus absolvere. Quod pœnitentiarum intendunt Absolutionem sacramentalem impartiri, errant, inquit Adrianus. Nec iis, Ecclesiæ Romanæ usus erit, sed impietas sacerdotum, quod existimant, quæstionem esse pietatem.

Cum vero obijciat, quod pœnitentes eluderentur, nego id certe, quia iudex superior, cum ab de casus reservatis petitur, tenetur sigillam Confessionis servare. Verbi gratia: Si Confessor, accedat ad Abbatem, vel Priorem, petiturus facultatem absolventi, debet servare secretum eodem vinculo, ac si sacramentaliter ipse absolveret.

Et si rursus obijciat, neminem obligari ad aperiendum peccatum suum secretum extra confessionem sacramentalem: ergo male faceret summus Pontifex, si pœnitentes cogere, ut extra confessionem sacramentalem peccata Romanis pœnitentiarum aperiret. Ad hoc, primo responderi potest, ex cap. *De nescitis*, de sententia excommunicationis, & cap. *Eos qui*, lib. 6. eodem titulo, quod si quis in articulo mortis absolvetur ab excommunicatione summo Pontifici reservata, tenetur, & exadat, si sive se Romano Pontifici, atque consequenter aperire peccatum, pro quo in excommunicationem inciderat. Et tamen certum est, jam esse ab illo peccato absolutum.

Secundo etiam responderetur, illam confessionem quodammodo esse sacramentalem: quemadmodum cum peto facultatem a superiore, ut absolvi possim a culpis reservatis, censetur esse confessio sacramentalis, quoniam id totum ordiatur ad sacramentalem absolutionem. Idemque tenetur superior servare sigillam.

TERTIA CONCL. contra Durandum & Adrianum: Si non patet aditus ad superiorem, videlicet quia Episcopus est absens, & instat necessitas celebrandi, vel si quis religiosus iter agat sine facultate recipiendi absolutionem a casibus reservatis, tunc inferior potest absolvere a non reservatis, & pro reliquis peccator expectare absolutionem superioris. In quo eventu D. Thomas loquitur in 3. dist. 17. q. 3. art. 4. q. 2. ad 4. Hæc conclusio præbatur, quia & confessio integra est, & absolutio, cum ille Sacerdos absolvat ab omnibus, a quibus potest, & quantum ad reservata, pœnitens non habeat copiam confessoris. Quemadmodum si pœnitens tacet aliquod peccatum ex causa rationabili excusandi, quamvis Sacerdos id cognoscat, debet absolvere, & est tunc confessio, tunc absolutio integra, hoc est, de omnibus, quæ ad illud iudicium præstabitur.

Hæc propositio intelligo, nisi excommunicatio peccato sit annexa, ut sunt omnia, quæ reservantur summo Pontifici in Bulla Cœne Domini.

ni. Tunc enim male faceret inferior absolvendo a non reservatis, cum pœnitens sit excommunicatus, & prius habeat tolli vinculum excommunicationis, quam absolutio sacramentalis imponi.

An quando non est aditus ad Superiorem, teneatur pœnitens etiam reservata inferiori confiteri.

At vero, circa hanc tertiam Conclusionem grave dubium exoritur: an pœnitens, teneatur omnia peccata, etiam reservata, inferiori iudici confiteri, quando non adest facilis aditus ad superiorem.

RAT. PRO PAR. NEG. Et, subditur pars negativa: quia in tali eventu non requiritur, multas absolutionis, cum inferior a non reservatis, superior postea a reservatis absolvat: ergo nec requiritur integritas confessionis. Ideo enim confessio debet esse integra, ut absolutio sit integra. Quæcirca si divisionem Sacramenti forma recipit, materiam quoque recipere, necesse est.

Deinde si Sacerdos nullam haberet potestatem absolventi, nullam etiam culpam teneretur pœnitens confiteri: ergo quando non potest inferior iudex, sive sacerdos, a reservatis absolvere, ea pœnitens eiusmodi inferiori iudici confiteri non debet. Confirmat autem hoc vel maxime, quod superius ostendebamus necessitatem confessionis, quia necessarium erat, peccata a Sacerdote remitti: ergo si peccatum aliquod Sacerdos nullo modo remittere potest, non tenetur pœnitens illud Sacerdoti confiteri. Ostensum est autem, iudicem inferiorem remittere varam culpam remittere non posse. Itaque non tenetur culpam ejusmodi illi Sacerdoti confiteri: nisi si (quod absurdum est) Ecclesiæ cogat, ut idem peccatum bis confitemur, semel inferiori, a quo non absolvimur, iterum superiori, ut ab illo absolvamur.

PRO PAR. AFFIRM. Pro parte vero affirmativa primum est Innocentius in cap. *Omnis utriusque sexus*, de pœnitentiis, inquit: *Omnis sua peccata semel in anno Sacerdoti suo confiteatur*, non dixit: *Sacerdotibus*.

Deinde, Divinum præceptum est, ut homo omnia peccata sua Sacerdoti confiteatur, ut deinceps ostendamus, ergo prælati, reservando culpas, hanc obligationem tollere non possunt.

SENTENT. D. TH. & FERE THEOLOGOR. In hac quæstione Divus Thomas loco citato asserit, omnia peccata esse inferiori referenda. Quam sequuntur fere Doctores Theologi. Imò Durandus ait, assertionem oppositam, quippe quæ contrā communem doctrinam sit, periculosam esse, quoniam juxta eam dividitur licita tam confessio, quam absolutio. Quod videtur erroneum, inquit.

SENTENT. GERSON. CONTRAR. At Gersoni non videtur erroneum: nam (ut proxime nobis confirmandum est) nihil vetat ex causa rationabilis confessionem parti, id est, quædam peccata tacere, alteri confitenda, quæ est divisio confessionis thematica, cum pœnitens integram moraliter faciat, explicans omnia, quæ videlicet explicare tenetur. Nondum autem ostendit Durandus, obligari peccatorem ad ea peccata confitendum, quæ Sacerdos remittere non potest. Et sicut Prælati reservando culpas licite faciunt, ut quælibet absolutio dividatur: ita non est pœnitens absurdum, & preteritum sit, ut pœnitentes dividant confessionem.

nem, cõjus & necessitas, & integritas ex absolusione, tamquam ex fine, sumitur.

Nec mihi facit satis, quod nonnulli asseverant, confessionem integram esse injunctam peccatoribus, absolutionem integram sacerdotibus non item. Nam (ut sæpe resumptimus) confessio integra materia sacramentalis est, quoniam confessio mutila cum forma sacramentali pugnat. Non igitur minus injuncta est absolutionis integritas sacerdotibus, quam confessionis integritas pœnitentibus. Alioqui liceret sine sacrilegio confessori a quibusdam pœnitentem absolvere, & quorundam peccatorum absolutionem in aliam diem reservare.

RESOL. QUÆST. Sed quoniam Theologis non licet sine gravi causa nova placita cedere, communem sententiam nos sequamur, ea potissimum ratione, quod lex non in id spectat, quod raro paucis evenire potest, sed quod plerumque hominibus obvenit. Est autem necessarium fere populo, ut omnia crimina sacerdoti proprio confiteatur, vel reservata: Tum quia fere populus ignorat, quæ peccata sint reservata, quæ contra non sunt: quæ de re a sacerdote proprio instituatur oportet: Tum etiam quia modicus ad eos morbos curandos, quorum ad se pertinet medicatio, ut plurimum necesse est, reliquos graves morbos intelligat, ut & consilium aptum, & remedium opportunum impendat ægrotis. Quod si quis objiciat, posse doctum esse peccatorem, atque instructum, peccataque usque adeo sejuncta, atque diversa, ut vel consilium, vel medicina uni applicata, alteri nec absint, nec prosint, jam nos huic objectioni responsimus, ejusmodi privatos eventus legibus non obistere quominus in universum obligent, quæ videlicet id considerant, quod majori ex parte populo necessarium est.

ARGU. ADRI. CONT. 3. CONCL. Verum adhuc Adrianus instat adversus hanc tertiam Conclusionem: *Quia forma sacramentalis, cum ex vi sacramenti conferat gratiam, vel nulla mortalium, vel omnia peccata remittit, &c.*

Et confirmat hoc: Quia sicut sacramenta, quæ pluribus formis conficiuntur, unica forma consecrari nequeant, ita sacramentum, quod una forma conficitur, pluribus confici non valet.

Confirmat deinde: Quia Absolutio jure Divino debet esse integra. Superiores ergo prælati eam partiri non possunt, ut videlicet inferiores absolvant a non reservatis, superiores a reservatis.

RESP. Ad primum: Idem argumentum fieret, cum ex causa rationabili tacetur aliquod peccatum, idem etiam de peccatis oblitis, cui tamen nos e vestigio respondebimus.

Ad secundum: Nos minime asserimus unicum esse sacramentum, si quis absolutus a non reservatis, postea confiteatur superiori reservata. Quemadmodum si peccata oblita memoriæ occurrant post priorem absolutionem, illorum confessio, & absolutio est verissimum sacramentum, habetque integram materiam, & formam, ac illud prius, in quo homo confessus est omnia peccata, quorum recordabatur. Atque idem omnino sentio, si quis ex justa causa peccatum aliquod in priori confessione celaverit, reciperet quidem verum sacramentum, & gratiam: cumque rursus illud, quod tacuit, alteri

postmodum confiteatur, verum quoque sacramentum susciperet, novumque proinde & gratiæ, & virtutis augmentum. Quod si unum esset, idemque sacramentum, & collatio gratiæ ad posteriorem reservaretur absolutionem, quod nonnulli perperam imaginantur) tunc certe si pœnitens esset attritus, per primam absolutionem non justificaretur: nec illud signum exterius adhibitum esset sanctificativum, quandoquidem non ponenti obicem gratiam minime largiretur.

Ad tertium: Nihil vetat, ut absolutio, quæ jure Divino per se quidem integra esse debet, per accidentem mutiletur, vel propter oblivionem alicujus peccati, vel propter periculum quod urget, si exprimatur. Quare si ex reservatione quorundam peccatorum, quæ legitime in Ecclesia sit, & simul et absentia Prælati superioris per accidens eveniat, ut confessor præsens solvere omnia nequeat, non exinde integritas absolutionis tollitur, jure Divino insinua. Quæ tunc scilicet tolleretur, cum confessor habens auctoritatem absolviendi ab omnibus, partim remitteret, partim retineret.

Id vero (quod sæpe in huius argumenti explicationem diximus) inferiorem a reservatis absolvere non posse, intellectum cupimus, donec superior ab eis non absolverit. Quod si jam solvit, ratio reservationis cessavit. Quæ cum quodammodo poenalis sit, & odiosa, restringi non debet, sed ampliari. Imo asserit Adrianus, & bene, quod si præmissa sufficienti discussione, confessus est quis habenti facultatem absolviendi a culpis reservatis, & oblitus est forte unam ex illis, asserit (inquam) quod non teneatur adire superiorem. Cum autem memoriz occurrerit, poterit confiteri cuicumque, qui semel habuit facultatem. Adrianus dicit, *cuiusque simplici Sacerdoti*: quod equidem in nulla ratione probarim, quoniam (ut supponimus) Absolutio requirit jurisdictionem in absolviendo. Simplex autem Sacerdos jurisdictionem nunquam habuit, &c. Quemadmodum, si ego oblitus sum confiteri aliquod peccatum mortale proprio meo Sacerdoti, non possum deinde, cum in mentem venerit, confiteri cuilibet Sacerdoti, sed solum habenti facultatem, ac jurisdictionem.

RESP. ad 3. argum. postum initio quæst. princip. *Utrum ob iacturam nostram, vel alienam a præcepto Confess. & ejus integritate liberemur.*

In tertio principali argumento, inter Doctores Scholasticos magna dissensio est, an, cum iactura semitur vel propria, vel aliena, a præcepto Confessionis, & ipsius integritate liberemur. Et, ne in opinionibus aut recensendis, aut consultandis longa tæxatur oratio, sit prima propositio.

1. CONCL. Si ex confessione alicujus peccati sequitur scandalum, vel meum, vel Confessoris, ego possum tacere tale peccatum reliqua confitendo. Et ratio est, quia quantum ad illud, non habeo copiam Confessoris, cui videlicet recte, atque honeste confiteri possum ejusmodi peccatum.

Item (juxta D. Bernardum, lib. de præcepto, & præcepti dispensatione) quod pro charitate institutum est, contra charitatem non debet militare. Confessio autem instituta est in remedium pœnitentis. Quocirca, si scandalum ipsi ex Confessione alicujus peccati accidit, poterit idem licite reticere.

De vitando autem scandalo Confessoris, juris naturalis præceptum est. Præceptum ergo divinæ legis positivum illius obligationem non abolet: Lex enim gratiæ legem naturæ non destruxit, sed perfecit. Loquimur autem de scandalo Confessoris infirmi: nam si ex malitia paratus sit ad ruinam, uti lius scandalum nasci permittitur, quam Dei præcepta relinqui. Exempla vero hujus conclusionis non adhibemus, quoniam cuncti erunt in promptu.

2. CONC. Secunda propositio, quæ communis etiam Theologorum est: Si ex confessione mea sequatur aut mors, aut infamia vel mea, vel aliena, excusor ab obligatione confitendi tale peccatum. Et ratio est, quia divina præcepta positiva non obligant cum iactura vitæ, aut publicæ famæ, verbi gratia, si Confessor crederetur revelaturus confessionem, &c.

Item, præceptum de vitanda morte, vel infamia proximi est naturale: ergo per præceptum positivum adveniens de confessionis integritate non abrogatur. Quod si excusor a confessione peccati, ex qua sequitur mors, vel infamia publica proximi, excusabor etiam, si inde sequatur sive mors, sed infamia mea publica.

OBJECT. TRIPLEX CONTR. 2. CONC. Sed obijcies tamen, quia illa argumenta probant quidem esse cessandum a Confessione, non autem Confessionem esse dividendam. Nam dividere confessionem sacrilegium est: tum quia impium fuerit, a Deo dimidiam expectare veniam: tum quia talis divisa confessio formæ sacramentali repugnat.

Et augetur difficultas, si capiamus pœnitentem ættritum, qui habeat duo peccata mortalia, quorum alterum nos asserimus posse retineri ex causa probabili: tunc Confessor absolvit ab uno peccato ab altero non absolvit: ergo & Deus absolutionem ipsam partitur, quod absurdum est.

Pro quorum argumentorum solutione commemorandum est, confessionis integritatem non oportere Mathematicam esse, sed moralem: unde non necesse est omnia peccata contineri, sed quæ in memoria sint, adhibita humana diligentia. Inde etiam fit, ut si pœnitens cœperit peccata dicere, & ex morbo, vel alia causa linguæ usum amiserit, confessionem quidem faciat integram, non omnium absolutæ peccatorum, sed eorum tamen, quæ & debet, & potest confiteri. Ex qua etiam radice colligimus, non esse necessarium, hominem confiteri omnia peccata, quæ memoria tenet, sed illa quæ confessori rationabiliter exprimentur. Lex enim Christi de moribus ad moralem integritatem obligat; id est, rationi consentaneam. Nam quod a ratione dissonat, non præcipit. Peccatum itaque, quod rationabiliter tacetur, irrationabiliter explicatur, non est materia confessionis a Christo institutæ. Dimidiatæ igitur confessionem a Christo Domino præceptam, hoc est, aliquod mortale peccatum tacere, quod Christus instituit esse in illa confessione aperiendum, id sacrilegium est, &c. Nec sacerdos dimidiatam absolutionem præbet: nam absolutio limitatur etiam ad confessionem institutam a Christo, sicut forma per materiam limitatur. Ad omnibus ergo absolvit sacerdos, quæ ad suum iudicium spectant ex Christi institutione. Illud vero peccatum, quod causa urgente tacetur, non pertinet tunc ad illius sacerdotis jurisdictionem, reliqua

vero pertinent: unde pœnitens alias confiteri tepetur: sicut qui non potest jejunare uno die Quadragesimæ, a reliquorum jejunio non absolvitur.

RESP. AD TRIPL. OBJEC. Ad id vero, quod tandem objiciebatur, respondeo, Sacerdotem quidem immediate, & directe remittere, quæ audit in confessione: peccata, sed ex consequenti, & indirecte remittere omnia etiam, quæ non audit. Quia enim effectus sacramentorum gratia est, quæ omnia peccata tollit, inde fit, ut omnia sacramenta suos effectus immediatos producendo, consequenter omnes mortales culpas remittant. At per hunc modum peccata oblita per absolutionem remittuntur, non directe, ex vique absolutionis, sed secundario & consequenter.

An teneamur explic. circumstantiam, ex qua Confess. intellig. complicit crim.

Sed enim, quoniam leve detrimentum esse videtur, quod confessor sciat peccatum proximi mei, hinc gravis auctororum concertatio est, an teneamur explicare circumstantiam, quæ explicata confessor intelligit complicit criminis, ut exempli causa, si confessor me commississe incestum cum sorore, nec habeo plures, &c. Quo quidem loco nec est questio, cum ego habeo copiam confessoris, cui possum confiteri sine revelatione alieni peccati: tunc enim iniquum erit illi confiteri, qui ex mea confessione crimen alienum intelligit. Sed est questio, cum confessor non adest, nisi parochus, qui & me & sororem cognoscit, ut in pagis & oppidulis frequenter solet accidere. Igitur communis sententia tenet, non esse desistendum ab illius peccati confessione propter parvulum illud proximi nocumentum. Quemadmodum ex parva iactura famæ meæ, quam facio ex eo, quod confessor meum peccatum intelligit, confitendi obligatio non cessat. Hanc sententiam. D. Thomas amplectitur 4. d. 16. q. 3. art. 2. q. 5. ad quintum, Durand. eadem dist. q. 4. D. Bonavent. dist. 21. in secund. part. distinctionis art. 1. Petr. Paul. d. 17. q. 2. art. 1. & Gibr. q. 1. conclusionem quinta. Et Adrian. qu. 2. de confess. ad quartum argumentum, Sylv. verbo *Confessor*, 1. §. 24. Causa vero horum est, quod potius debet pœnitens providere conscientie suæ, quam alienæ famæ. Item, quod præceptum de integritate confessionis divinum est, nec debet omitti, ut bona opinio alterius apud confessorem servetur.

CAJETAN. SENTENT. At Cajetanus in Summa, in verbo *Confessio*, conditione 3. ubi multa adhibuit remedia, quibus peccatum alienum in confessione celaretur, tandem subijcit: *Quod si nullum remedium est, & differri non potest Confessio, quia oportet aut celebrare, aut Eucharistiam sumere; debet istam circumstantiam tacere pœnitens, quia Confessio non debet esse cum aliena iactura. Damnum si quidem propria fama confessionis, & absolutionis utilitate pensatur. Damnum vero fama alienæ non pensatur aliquo commoditate ipsius, qui patitur incommodum: & ideo non videntur nostra commoda proximorum nostrorum incommodis comparanda.*

Præterea, Si ego non possum confiteri, nisi per interpretem quemdam, confiteri non teneor: ergo si cum iactura aliqua famæ præceptum confessionis non obligat, nec cum iactura quidem alienæ famæ obligabit.

Præterea. Si ego cognoscerem, Confessionem reventorem esse socium criminis cuiquam alteri, non deberem explicare: ergo nec ipsi deo socii crimen aperire. Quia etiam apud ipsum Confessorem bona opinio proximi mei vel infirmatur, vel prorsus interit, eo vel maxime, quod illius Pœnitentiam non videt, meam videt. Nec nature lex ipsam obligat ne grave damnum proximo demus, verum etiam ne modicoe demus.

3. CONC. Ut igitur hoc dissidium componamus, sit tertia propositio: Si habita ratione confessoris & complicitis, vir prudens iudicaverit esse iacturam, licet non gravem, modicorem tamen: tunc ejusmodi peccatum, aut circumstantia taceri potest. Atque hæc mihi videntur probare argumenta, quæ fecimus pro Cajetano.

QUARTA PROPOSITIO: Si habita ratione utriusque & Confessoris & complicitis, vel nulla iactura sit, vel minima, ex eo quod Sacerdos intelligat solum criminis, videtur esse necessarium, circumstantiam explicare.

ULTIM. PROPOSITIO. In articulo mortis, non obstante illa sanæ iactura, quæ plerumque apud Confessorem fit, tenetur pœnitens circumstantiam explicare, quia & ipse socius criminis debet subire tale dispendium pro salute pœnitentis. Secus ubi iactura esset gravis & magna, ut si mors, vel infamia publica sequeretur.

RESP. 4. ARG. In quarto argumento principali multa varie a Doctoribus Scholasticis disseruor, in 4. d. 18. Sed ego, quanta maxima brevitate poterò, ea, in hac disputatione tractabo, quæ & necessaria sunt, & digna, quæ a nobis magnopere admittantur.

Quest. princ. De Confessione informi.

Dupliciter itaque Confessio informis est: aut ex parte confitentis, aut ex parte absolventis. Ex parte quidem pœnitentis, quia non erat in gratia quando eam fecit, sive quia carebat contritione, sive quia ejus Confessio non erat integra, vel ex verecundia, vel ex negligentia, &c. Ex parte vero absolventis, quia vel non impendit Absolutionem, quæ est forma hujus Sacramenti, vel si impendit, non erat Sacerdos habens jurisdictionem ad absolvendum: ergo si Confessione deest charitas, quæ est forma virtutis, vel absolutio vera, quæ est forma Sacramentalis Confessionis, talis Confessio appellatur informis.

1. FUND. Et (ut certa ab incertis lenemur) primum, in quo conveniunt vixi docti, est, Confessionem informem ex defectu Absolutionis esse a pœnitente repetendam. Nam (ut retro docuimus ex Joannis testimonio) necessè est, ut peccata a Sacerdotibus remittantur. Igitur qui non percipit Absolutionem a peccatis, quamlibet milles ea fuerit confessus eo usque tenetur peccata faceri, quousque veram Absolutionem accipiat.

2. FUND. Aliud quoque in hac materia certum est, aliquam confessionem ex parte pœnitentis esse repetendam. Nam qui debita opera non faciunt integram confessionem mortalium, sed ex verecundia novum aliquid mortale tacent, si sine dubio, juxta omnium Doctorum communem sententiam, tenentur iterum confiteri, quia confessio non integra sacramenti pœnitentia materia non est, cum

ex propria ratione forma sacramenti repugnet. Unde Concilio Florentino definitur, ad confessionem, quæ est hujus sacramenti materia, pertinere, ut omnia peccata mortalia, quorum homo memoriam habet, suo sacerdoti integre confiteatur.

3. FUND. Tertium, me quidem iudice, certum est, non omnes confessiones informes esse resumendas. Nam (ut D. Thomas argumetur, dist. 17. art. 4. q. 1.) si opus esset operem talem confessionem repetere, nullus tranquillitatis locus relinqueretur. Cum enim viri pii de propinquo peccato non debeant esse sine metu, Eccl. 5. omnis confessio, de qua venitor, an fuerit informis, an legitima, esset illis identidem repetenda. Quod omnino alienum est a prudentissimorum hominum consuetudine.

Præterea, cum sacramentum extremæ unctionis, argue matrimonii, & item in universam reliqua ex intermissione non sic invalidentur, ut iterum sumenda sint, cur novum hoc ex sola informitate quassabitur? eo vel maxime, quod etiam sine contritione necessariam & materiam & formam hujus sacramenti constare posse, certis argumentis astruximus. Non igitur ex informitate, sed assidue sumendum est, quando sit confessio repetenda.

4. FUND. Illud denique compertum, & exploratum est, confessionem sacramentalem, hoc est, ex qua cum absolutione verum pœnitentia sacramentum consistit, eam non esse rursus faciendam. Sed si sit aliqua confessio, ex qua non est constitutum verum pœnitentia sacramentum, ea videlicet resumenda est.

Prior hujus fundamenti pars vel ex eo constat, quod si semel accepimus veram aliquarum culpæ absolutionem, veram (inquam) & validam, non oportet peccata, a quibus sumus vere absoluti, iterum confiteri. Quippe (ut Benedictus XI. in extrag. *Inter cunctas*, eleganter docet) absurdum est, ut liberatus debitor adhuc ad solvendum maneat obligatus.

Atque inde posterior pars ejusdem fundamenti constabitur. Si enim mea confessio fuit talis, ut ex ea cum absolutione sacramentum pœnitentia non sit confectum, illa nimirum peccata, quæ confessus sum, non sunt per sacerdotem remissa. Quapropter debeo iterum confiteri, ut clavium auctoritate solvatur.

COROL. 4. Ex quo quidem quarto fundamento manifeste colligitur, confessionem, quæ sine culpa pœnitentis non est integra, iterum facere nobis oportere, ut si propter scandalum aut proprium, aut ipsius confessoris evitandum aliquod peccatum taceam, vel si diligentiam adhibui insufficientem, & tamen adhuc alicujus peccati sum oblitus. Nam in moralibus ex sine voluntario res denominatur. Qui igitur voluit omnia sua peccata confiteri, & idoneam adhibere diligentiam, ejus confessio, si moraliter loquamur, est integra. Quod & ex Concilio Florentino, & ex aliis multis capitulis, & causis ante nos liquido probavimus.

Colligitur deinde, quod si peccator negligentiam affectam, aut omnino crassam in faciendam integram confessionem habuit, ita ut ex ejusmodi negligentia peccatum aliquod mortale prætermiserit, talis debeat confessionem repetere, ac si data opera muti-

mutillaretur: verbi gratia, qui sine aliquo exāmine conscientiz suæ post transactum annum accessit ad confessionem: semper enim in peccatorum oblivionem necesse est incidere. Quare non aliter vult confessionem mutilare, atque qui venenum homini porrigit, vult occidere, & qui ignem subicit, vult comburere. Qui igitur ad eum modum imparatus accedit, revera vult confessionem mortuam facere, quia volens prudenter ita se gerere, ac si scire ex professo mutilam velit.

Colligitur tertio, quod si peccator nullam dolorem habet, nec contritionem, nec attritionem, talis confessio est repetenda. Non enim est confessio, quæ sit materia sacramenti pœnitentiæ, cum a nulla pœnitentia proficiatur. Imo vero, cum nec confessio quidem sit, sed pura confessionis simulatio, ut Capreolus dist. 17. q. 2. & Derandus eandem dist. q. 12. & Cajetanus q. 3. additionum, & in summa sua, & sere auctores scholastici tradiderunt.

Colligitur postremo (id quod etiam paulo ante in sinuavimus) quod si quis habeat attritionem, ex qua virtute sacramenti attritus fiat contritus, gratiam scilicet consequendo, ejus confessio non est resumenda: suscipit enim veram pœnitentiæ sacramentum, gratiamque, ac remissionem peccatorum per absolutionem sacramentalem. Hæc omnia (nisi ego cæcus sum) in controversiam vertere non debemus.

QUÆST. DE CONFESIONE MUTILA, &c. Sed illud primum in hac materia, tanquam incertum, in dubium vocari merito potest: An confessio ex negligentia mutila & manca, non quidem penitus crassa & supina, sed culpabili tamen, sit a pœnitente iterum facienda; ut si quis peccata præterita querat, & diligentiam nonnullam adhibeat, quam esse idoneam arbitrat, cum tamen non sit.

SOLUTIO QUÆST. Huic vero quæstioni respondetur ex sententia Cajetani, talem confessionem non esse repetendam, sed si postea in memoriam peccatum illud negligenter omissum venerit, sat erit illud confiteri, & negligentia in conscientia examinanda, ac proinde sacrilegium illud, quod in suscipiendo pœnitentiæ sacramento commissum est.

Hæc vero sententia non potest (fateor) perspicue, ac dilucide demonstrari. Sed in rebus, quæ ad mores pertinent, non sunt (mini credite) scientiæ moralis dogmata ad vivum reseranda. Suadetur itaque primum, quia moraliter loquendo talis confessio est integra, cum intendat pœnitens omnia confiteri, quorum memoriam habet.

Item, quia alias nimium anxios redderemus scrupulosos; imo piorum etiam animos turbaremus perpetua iterandarum confessionum sollicitudine. Verumtamen enim plurimum non scrupulosi modo, verum etiam mediocriter liberi, atque cordati, sese in examine conscientiz negligentes extitisse.

OBJEC. Sed obijciat fortasse quisquam, quod talis Confessio ex parte pœnitentis non est integra: peccat enim non adhibendo diligentiam debitam, atque ex consequenti pœnitens Confessionem volens mutilam facit.

RESP. Ad hoc primum dico, omissionem illam diligentiz debitæ aliquando esse solum venialem, scilicet ex inconsideratione culpabili quidem proficiente, sed non mortali tamen. Quoniam pœni-

tens is est, qui alias diligentiam debitam adhibere solet. Atque in hoc eventu non sacramentum modo, sed etiam fructus sacramenti recipitur. Nec hoc loco (ut reor ipse) Theologus quisquam nobis erit adversus, nisi plane velit & Confessionis iugum importabiliter facere, & sine honesta ratione mortalis culpæ reatam indocere, nisi Confessio venialiter tantum culpabilis refertur.

Dico secundo, quod etiam negligentia mortalis sit (non sit modo adeo supina & crassa, ut perinde habeatur, neque ex industria res fieret) quia Confessio tamen ex intentione formali pœnitentis est integra, non est cogendus ejusmodi Confessionem iterare. Nam quando salva pietate id facere possumus, Confessionis iugum molle faciendum est, ut ab omnibus lequeis liberemur.

Ac fortassis qui in concensatione scholastica nobis conantur obistere, si ad rem ipsam conferantur, non aliter facient, quam nos in præsentia consulemus: verbi causa, si quis ex ignorantia vincibili existimet, perjurium pro conservanda vita hominis esse licitum, unde non confiteretur illud peccatum, quia non parat se peccasse. Idem, si quis meretor aliquem contractum hære credebatur, vel muliercula aliquam superstitionem confesbat esse religionem ex culpabili quadam ignorantia; non arbitror equidem tam criticos ac severos iudices esse futuros, ut quædam horum antea factas Confessiones jubere iterari. Intrepide igitur cum Cajetano tenere possumus, ejusmodi Confessiones repeti non debere.

Utrum ejus confessio, qui attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute sacramenti non fiat contritus, iteranda sit.

Alterum quoque verti in quæstionem potest, An, cum quis attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute sacramenti non fiat ex attritu contritus, quin potius sacrilegus sit in eo, quod irreverenter suscipit pœnitentiæ sacramentum, ad hujus (inquam) Confessionem sit iteranda. Et quidem D. Thomas in loco ante citato manifeste docet, quod licet fictus sine debita dispositione & dolore potest verum sacramentum baptismi suscipere; ira etiam & Confessionem sacramentalem facere, ac veram absolutionem percipere.

SENTENT. MAJOR. & ADRIAN. Contrariam sententiam tenet Major distinct. 14. quæst. 9. & Adrianus quæst. 4. de Confessione ad tertium argumentum, & dabo 5. eorum, quæ de Confessione proponit.

Est autem primum argumentum contra Divum Thomam, quod si esset verum sacramentum, peccator ille fictus esset vere a sacerdote absolutus. Consequens est falsum: ergo & antecedens. Major probatur, quia si quis verum sacramentum baptismi, vel confirmationis accepit, vere manet baptizatus, & confirmatus. Consequentis vero falsitas ostenditur, qui tunc vere etiam esset absolutus a Deo; quia quæcumque solum Sacerdotes in terra, solvantur in celo; & tamen non est absolutus in celo, cum maneat eisdem peccatis obligatus, & novam insuper addiderit sacrilegii culpam.

Et confirmatur: Quia illi non sunt a Deo remissa peccata, ergo non est absolutus a Sacerdote. Patet consequentia ex illo: Quorum remissionis peccata remittuntur eis, &c.

Confirmaret delude: Quia sacramenta gratiæ sacramenta veritatis sunt, non sunt falsitatis: forma autem illa, quæ confessor utitur, cum fictum absolvit, falsa est, scilicet: *Ego te absolvo a peccatis suis*. Nec valet dicere, formam sensum esse: Ego te absolvo, quantum in me est, quia licet ex parte sua confessor vere constetur absolvere; non tamen id eo vere absolvit, cum poenitentis impedimentum obicit absolutio. Quamlibet enim quis jancam nitatur aperire, non tamen vere aperit, si qui foras est, obicem ponat.

Præterea, vel ille, qui non contritus confitetur, & accipit absolutionem, habet aliquam displicentiam de peccato, vel nullam: si nullam, ergo non est vera Confessio, sed simulata enunciatio peccati, sin habet aliquam, illa est attritio. Quare raduente absolutione, confertur gratia, juxta D. Thomam, qui tenet sacramentum poenitentiae attrito confectum gratiam, sicut & sacramentum baptismi.

Præterea, si ille talis cognoscit se habere dolorem sufficientem, vel credit potius ex ignorantia, se satis dolere, cum tamen doleat satis: Si primum, est illi absolutio deneganda, si illam fictionem confiteretur; sin vero non confitetur, Confessio de composito non est integra, ac proinde irrita est, ac nullius prorsus momenti censenda. Si secundum, jam virtute sacramenti confertur gratia, cum illo non ponat obicem.

SENT. D. THOM. ET AUCT. Hæc tamen argumenta movere non debent, ut D. Thomæ sententiam relinquamus, quæ multis quidem probabilior est. Primum, quoniam nullus certo cognoscit se sufficientem dolorem habere, cum confitetur. Quocirca semper oporteret homines esse sollicitos de eadem Confessione iterum, atque iterum repetenda: probabiliter enim timemus nostras confessiones non fuisse formatas.

Præterea, (ut etiam paulo ante argumentabimur) cætera sacramenta recipiuntur a fidelis: ergo & hoc sacramentum a fido recipi potest: Negabis forte consequentiam, quia contritio est pars hujus sacramenti (ut in Concilio Florentino definitur) non est autem pars aliorum. Arque tunc efficitur causa, cur alia sacramenta non contritis etiam conferuntur, hoc vero sacramentum non nisi a contrito recipitur. Contra, quia contritio non est pars essentialis hujus sacramenti; sed integralis. Non autem quolibet integralis pars ad esse totius necessaria est, ut patet de satisfactione, sine qua verum sacramentum consistit. Deinde quia licet contritio esset prima hujus sacramenti pars, non est tamen ordo necessarius, ut oporteat esse priorem confessionem. Nam si post confessionem hominis attriti jam completam sequatur contritio tempore, quo quis absolvitur, sine dubio suscipitur verum sacramentum: & tamen confessio tota fuit informis. Rursus etiam nos ante constitimus, attritionem esse idoneam hujus sacramenti materiam. Quod si non esset, nec claves Ecclesiæ culpam remitterent, nec poenitentis sacramentum gratiam conferret. Denique si dolor interior assignatur pars sacramenti: Ideo est, ut confessio vocalis ad iudicium sacerdotale necessaria sit confessio, & non simulatio, aut figura confessionis; sed sola attritio satis est, ut homo vere confiteatur, & accuset se coram sacerdote, quem

admodum D. Thomas ad 3. argum. illius articuli docet: ergo, &c. Non enim huiusmodi appellamus fidam fictione contraria sacramento, sed fictione contraria effectui sacramenti: adhibet quippe materiam necessariam sacramento, dispositionem vero necessariam effectui sacramenti non adhibet.

Quod si ita est, ut certe videtur esse, confessio nem informem esse veram materiam sacramentalis absolutionis, impertinens fuerit per illam dari gratiam, vel non dari ponenti obicem. Nam si extrema unctio veram materiam & formam habet, verumque ministrum, si suscipiens impedimentum opponit effectui sacramenti, non inde sacramentum irritum est. Idem in matrimonio videre licet, atque in reliquis sacramentis.

Et cum in superiori dubitatione docuerimus, confessionem ex culpabili negligentia mortuam, si tamen formaliter, ex intentione fuisset integra, non esse repetendam, teneri compellimur, fuisse verum sacramentum, quamvis a fido susciperetur sine præfenti fructu sacramenti.

RESP. AD ARG. MAJORIS ET ADRIANI. Ad primum argumentum, concedo, poenitentem illum esse vera sacramentali absolutione absolutum; & cum obijctor, illum fore absolutum a Deo, concedo item. Sed cum rursus instatur, illum manere fidei peccatis obligatum, distingo. Nam ex parte Sacerdotis, & Dei absolventis absolutus quidem manet, sed ex parte poenitentis ponentis obicem, absolutio Sacerdotis præsentem non habet effectum. Quemadmodum qui in peccato mortali suscepit baptismum, vere baptizatus est a ministro, sed baptismi non recepit effectum propter obicem, quem opposuit.

Et per hoc ad priorem confirmationem respondetur, quod remissio peccatorum dupliciter intelligitur: Altera, quæ habet annexam justificationem, atque effectum remissionis peccatorum; & sic qui peccata remittit, semper gratiam confert, per quam remissio peccatorum efficitur. Altera peccatorum remissio judicialis est, qua nihil aliud continetur, quam sententia, cuius virtute quis solvitur, a peccatis in tali iudicio peccatorum remissivo. In quem sensum sacerdos non semper peccata remittit.

Ad posteriorem confirmationem respondetur, quod idem argumentum fieri posset de sacramento Baptismi, cum recipitur a fido. Nam verbum *Sepe* in forma Baptismi non solum ablutionem corporis, sed ablutionem quoque mentis significat. Sacerdos ergo non abicit inerior sacrilegium, qui si est baptizatur; nihilominus verum sacramentum Baptismi confert, quia veram materiam, veramque formam subministrat, ex quibus, nisi ponatur obex, ablutio interior consequatur. Idem in confirmatione videre est. Qui enim in peccato mortali confirmatur, cordis firmitatem, quæ significatur in forma, non recipit, &c. Sic ergo Sacerdos absolvens fidam, verum absolutionis sacramentum impendit, & quantum in se est, veram formam apponit, cuius effectus tuncquidem impeditur per infirmam dispositionem recipientis. Nec sensus formæ sacramentalis est: *Ego te absolvo*, id est, do Absolutionem, quæ nam effectum suum habet remissionis peccatorum; sed sensus est: *Ego judicialiter*

Abolutionem impendo, quæ vi sua potens sit te absolvere, si tu vells fructum ejus obtinere; Quænammodum si Abolutionis sententiam proferret jūdex, quæ liberaretis a carcere, in quo postea tu voluntate tua manere vis, etsi ego extrinsecus clavis januz seram aperirem, & tu volens intus obicem opponeres, ego vere januam aperui.

Ad secundum principale respondetur, illarū, de quo loquimur in Conclusione, displicentiam aliquam habere de peccatis, hoc est, attritionem. At quælibet attritio est sufficiens, ut accedens ad sacramentum penitentiae gratiam consequatur. Potest enim dolor esse tam imperfectus, qui satis sit ad confessionem faciendam; non item, ut ex vi illius dispositionis homo etiam per sacramentum justificetur. Nam primo, cum quis habet attritionem conditionatam, id est, quæ oritur ex velleitate; quia homo vellet placere Deo, & ipsi reconciliari, tunc non sit ex attritu contritus sacramento suscepto; recipit tamen verum sacramentum, si resistatur, quia caret dolore inefficaci, & accusat se etiam hujus indispotionis. Hæc est autem communis sententia meretricum, usurariorum, & concubinariorum, &c. quos omnes si iterare confessiones cogere, immensi esset operis, & laboris. Nec tamen quilibet erit adeo remissus in rigore disciplinæ Christianæ, qui ejusmodi homines excuset a sacrilegio. Altera quoque attritio est, ex qua cum Sacramento poenitens non justificatur: verbi gratia, quæ ex timore infamiae proficiscitur, vel ejusmodi mali temporalis, ut qui detestatur peccatum, & proponit confiteri, ne efficiatur ubi Ecclesia, vel ne molestetur pecunia, &c. Sive enim discant conscientiam suam, & imperfectionem doloris, sive ex negligentia omittat examen necessarium, homo sic attritus non sit etiam virtute sacramenti contritus, id est, non accipit gratiam. Sic enim hoc loco intelligi volumus ex attritu fieri contritum; id est, gratiam, & justificationem consequi virtute sacramenti: perinde ac si vere fuisset contritus.

Quando ex attritu fiat homo contritus virtute sacramenti.

Et si quæras, quando ex attritu fiat contritus virtute sacramenti: Respondeo, id primum evenire, quocumque attritionis genere homo sit attritus, si existimat sese præstitisse, quod necessarium erat, ignoratque invincibiliter se non habere sufficientem dispositionem, quia is non ponit obicem, sed bona fide accedit ad sacramentum: sacramentum autem in non ponente obicem suum semper habet effectum. Quo fit, ut omnia sacramenta ex hujusmodi attritu contritum faciant. Quod D. Thomas lucide tradit tertia parte, questione 79. articulo tertio, & in Comment. super Jo. c. 12. in illud: *Salvate enim.*

Deinde etiam attritio efficax ex timore poenitentiae supernaturalium idonea dispositio est ad sacramentum Baptismi, & poenitentiae gratiam percipiendam, ut cum quis detestatur omnia peccata mortalia, & propterea confitetur, ne per peccatum excludatur a gloria, vel ne in infernum ignem conjiciatur. Qui etiam si cognoscat, se non habere confessionem, sed solum attritionem, Necesse accedit ad Confessionem, & Poenitentiam sacramenta suscipienda. Quod (nisi mox ^{illa} ^{melius}) sentit Div. Tho-

mas tertia parte, questione 79. articulo tertio ad secundum, & questione 80. articulo quarto ad secundum, & 4. Sentent. dist. 25. qu. 1. art. 3. qu. 1. ad 3. Ratio vero D. Thomæ non est contemnenda; Quia sacramentum Baptismi, & Poenitentiae per se ordinantur ad grævandam vitam mortuis. Quare licet supi possint ab his, qui habent conscientiam peccati mortalis, modo habens attritionem, quæ tollit obicem, & complacentiam in peccatum commissum.

Est quoque altera eisdem ratio, quia cum hæc duo sacramenta sint medicinæ directæ paratæ contra morbos animæ, absurdum est, ut nullus, qui se ægrum esse cognoscit, possit idcirco hæc sumere sacramenta. Quomodo enim res esset penitus absurda, quod medicinus corporales a matre potissimum institutas, ad sanandos corpora morbos non posset sperare esse sanos, aut qui se jam esse sanum existimaret. Unde & Innocentius; 1. quæst. 1. cap. *Ventum est*, *Ubi vulnus*, inquit, *infixum est, medicina est addibenda, quæ possit recipere sanitatem, atque ubi poenitentiae remedium necessarium est, condonationis bonorem locum habere non posse decernimus*: & cetera, quæ inferius adjunguntur.

Tertio etiam attritio, quæ procedit ab amore naturali Dei super omnia, forsitan dispositio est idonea, ut virtute sacramenti Baptismi, & Poenitentiae gratia conferatur: quia talis etiam attritio tollere videtur complacentiam in peccato, & obicem sacramenti: & per hoc patet tertium argumentum, *Quæst. de peccat. qui intell. dolorem se habere addo imperf. ut non sufficiat cum viro. sacr. ad grat. suscipi.*

Sed questio parva se offert circa ea, quæ dicta sunt. Nam si peccator intelligit imperfectionem doloris, qui videlicet non est sufficiens, ut virtute sacramenti gratia conferatur, sed committit sacrilegium, sacramento irreverenter suscipiendo, tunc aut confitetur talem indispotionem, & fictionem; aut non: si confitetur, sacerdos non absolvet, de sit sacrilegus impendendo Abolutionem, sicut peccator ipse petendo sacrilegus est. Confessio igitur erit irrita, & Abolutio per novam confessionem denuo querenda. Sin vero non confitetur illam indispotionem, confessio non erit integræ, itaque erit repetenda.

Ad hoc respondetur, quod sine dubio sacrilegus erit Sacerdos, si certo cognoscens poenitentem esse indispotionem, illum absolvet. Cujus rei exemplum habes de Poenitentia, & *Quod quidam*. Nec te moveat quod ibi Alexander præcipit, talem confessionem recipere, eorum videlicet, qui, quemvis confiteri velint, se tamen assertum abstinere non posse. Recipient enim est talis confessio, quæ ad Ecclesiae præceptum pertinet, quod vete implet, qui nullum modum constituit, ut alio loco forsitan ulterius ostendatur. Sed non est ratio recipienda, ut Abolutionem sacerdos impariatur, cum ibidem Alexander asserat, hujusmodi poenitentiam non esse veram: sic autem poenitentem absolvere, sacrilegium est.

Nec te rursus moveat, quod talis confessio videtur esse sacrilega, cum sit sacramentalis, & sic facta in peccato mortali. Quoniam tunc confessio ficta sacrilegium est, cum a poenitente sit animo recipiendi Abolutionem. At cum quis confitetur, ut præcepto Ecclesiae pareat, & consilium salutare a Sacerdote recipiat, ut si forte vel inter confitendum, vel

confessione facta, animus permoretur, absolutionem a sacerdote recipiat, ejusmodi confessio licita est: licet quodammodo pars sacramenti sit, non actu, sed potentia, quod satis est, ut sacerdos ad sigillum secreti teneatur.

Illud vero, quod ibidem dicitur, ejusmodi hominibus poenitentiam esse indicendum, non de satisfactione sacramentaliter injungenda intelligendum est, sed de poenitentia, quæ sit in peccatoris remedium, &c. Non est igitur ille absolvendus: sed si absolutor tamen vel ex ignorantia, vel ex affectu, & passionis sacerdotis, Absolutio valida erit, si tamen illam fictionem peccator constituit, quam habuit antequam susciperet Absolutionem, videlicet negligentiam, & indispositionem præcedentem, animumque recipiendi sacramentum, &c. Nam fictio illa exterior (hoc est sacrilegium, quod peccator commisit recipiendo exterius Absolutionem) post consistenda est, ut D. Thomas illo articulo tradit: nam ante explicari non potest.

An Sacram. Pœnit. recedente fictione, suum effectum sortiatur.

Sequitur alia questio perdifficilis, An sacramentum poenitentiae, recedente fictione, suum effectum sortiatur. Et quidem Adrianus de Confessione, dubio quinto, & Gabriel 4. dist. 17. quest. 1. art. 3. dubio 2. atque alii nonnulli negativam sententiam tenent.

RATI. PRO PARTE NEGAT. Primo, quis si quis in peccato mortali Eucharistiam recipit, non recipit effectum, recedente fictione; cum juxta Apostolum prioris ad Corinth. 11. qui indigne manducat Corpus Domini, non ad utilitatem, sed ad iudicium manducat. Igitur ne poenitentiae quidem sacramentum suum, recedente fictione, habet effectum.

Deinde, causa, quæ non est, nihil agit: effectus enim supponit existentiam causæ. Sed, recedente fictione, iam transit Absolutio, nec quicquam illius manet: ergo, &c. Nec potest dici, quod licet non maneat Absolutio, manet tamen ornatus quidam, veluti gratiæ futuræ semen. Quoniam superiori Relectione multis eisdemque firmis argumentis hunc ornatum e medio subollimus.

OPINIO. CONTRA D. THOM. & AUCTOR. Sed enim opinio D. Thomæ (1) articulo illo jam sæpe citato, contraria est, atque ea quidem multo magis rationi consentanea, si id teneamus, quod jam ostendimus, sacramentum receptum a ficto esse verissimum sacramentum. Probatur sic: Ille talis non tenetur rursus confiteri peccata, quæ semel confessus est: Ergo recedente fictione consequitur effectum sacramenti. Antecedens patet, quia si sententia in aliquo foro semel fuit valida, non est opus eam iterum ferri, nec qui semel absolutus est sacramentaliter, tenetur Confessionem repetere. Jam vero consequentia probatur: Quia illi homini est apertum regnum celorum, quod erat clausum per ejusmodi peccata: ergo virtute clavium est illi apertum. Nam sacerdotibus claves regni celorum datus sunt, nec aliter peccatoribus, nisi per claves, regnum clausum aperiri potest. Confirmatur ex illo Joan. 20. *Quorum retinueritis peccata, retenta sunt*: Ergo si illa peccata non sunt remissa virtute Ab-

solutionis, semper erunt retenta: Quæ apte eadem iterum confiteri. Nec alia ratio D. Augustinum movit, ut assereret, Baptismum, recedente fictione, effectum suum consequi, nisi hæc (2). Nam si postea peccator fidele baptizatus contraxerit, & asseras gratiam illi conferri ex contritione, non ea vi ipsius Baptismi ante suscepti, tunc ejusmodi homo non esset tenatus ex aqua & Spiritu Sancto. Quare (juxta Domini sententiam) non intraret in regnum celorum. Cum igitur poenitentiae sacramentum sit necessarium ad salutem peccatoribus baptizatis, si cui ex vi solius contritionis peccata remitterentur, illi tali sine remissione sacramentali peccata condonarentur, cum tamen scriptum sit: *Quorum retinueritis, retenta sunt*.

RESP. AD ARG. Ad primum argumentum, multi negant antecedens, in universum existimantes sacramenta omnia, recedente fictione, suum effectum habere. Cujus sententiae est Cajetanus in Additionibus tertiae partis, quest. 5. de Confessione, suadetque id peculiariter de extrema unctione. Nam si quis ungatur in peccato mortali, non iterabitur extrema unctio in eodem morbo, ut Ecclesia statuit: ergo si ille contraxerit post unctionem, recipiet fructum illius, alias Ecclesia non negaret illi unctionem repetitam, &c.

Et D. Thomas hujus videtur esse sententiae, cum ait: *Et sic etiam est in aliis sacramentis*. Unde juxta hanc opinionem respondetur, quod idem potuit dicere Paulus de eo, qui fidele baptizatur, sed iudicium, & condemnationem accepisse ex sacrilegio baptismi. Nec tamen inde licet inferre, Baptismum illum, etiam recedente fictione, nullius fore utilitatis.

Ego tamen non invenio causam, quæ me cogat, ut id quod tribuimus Baptismo, & Poenitentiae, cæteris quoque sacramentis tribuamus. Sunt enim hæc duo Sacramenta necessaria ad salutem, quorum proprius effectus est, aperire janquam regni celorum peccatoribus oculos. Unde si quis semel accepit vere hæc duo sacramenta, consequens fit, ut virtute horum sacramentorum regnum celorum consequatur. Aliis (ut arguebamus) sine his sacramentis & vi illorum esset apertio januarum regni celestis, quod sacris literis adversatur.

Hoc autem argumentum pro reliquis sacramentis non militat. Igitur oramus enim, an fructum Eucharistiae perceptæ si quis per sacrilegium impedierit, postea, recedente tali sacrilegio, consequatur. Nec habemus rationem consentaneam, quæ id confirmare possimus. Equidem facilius id admitterem in sacramento Confirmationis, & Ordinis: non quod imprimant characterem, vel non imprimant (non enim me hæc ratio movet) sed quod cum repeti non possint, & fructus illorum sacramentorum confirmatis, & ordinatis sit pernecessarius, verisimile est. Divinam misericordiam fructum horum sacramentorum, fictione abscedente, conferre, & perpetuo ejusmodi fructu privatur. Et hoc satis est ad servandam literam D. Thomæ inquisitis: *Et sic etiam est in aliis sacramentis*. Non enim dixit, in omnibus, licet referri possit ad hoc, quod sacramenta recipiuntur a fidelibus.

Ad

Ad secundum argumentum, facile dicitur, causam quidem naturalem, quæque agit ad modum naturæ, oportere simul esse cum effectu, vel aliquid relinquere loco sui, quod simul cum re effecta sit; At morales causas non est opus cum effectu esse, sed satis est fuisse; miles enim strenuus per rem præclare & fortiter in bello gestam causa est futuri honoris, atque coronæ apud Cæsarem; nec tamen aliquid relinquit, etiam opere transacto, quod sit veluti semen futuræ mercedis: sic etiam cum sacramentum pœnitentiæ causa moralis sit remissionis peccatorum, per applicationem sanguinis Christi, & meriti ipsius, non est necesse ut comitetur effectum, sed satis est ut præcesserit, maneatque vis ejus in divina acceptione, quæ non acceptavit opus meum sacrilegum, & fœdum, sed opus Christi, & meritum mihi per sacramentum applicatum.

RESP. ADHUC EXPLICATIUS 4. ARG. PRINCIP. INIT. HUIUS 6. PART. ALLATO. His ita constitutis, nihil superest, quam ut quarto argumento principali explicatius respondeamus. Nam Adrianus post eandem quæstionem de Confessione, dubio 4. in novissimum tenet, nullum hominem per actum culpabile præcepto sive Dei, sive Ecclesiæ satisfacere, quia præceptum est de actu saltem moraliter bono: ergo per peccatum præceptum impleri non potest.

Item, de regulis juris, capite octavo. Qui ex timore facit præceptum, aliter quam debet, facit, & ideo jam non facit. Unde Glossa colligit, quod non dicitur factum, quod legitime non fit.

Præterea, Deus non præcipit confessionem sacrilegam, sed idoneam ad Absolutionem percipiendam. Ergo qui fide confitetur, Dei præcepto non facit satis. Et cum Ecclesia non præcipiat immediate Confessionem, sed præceptum a Deo limitet ad certum tempus, certe qui confessionem jure divino debitam non facit, Ecclesiæ mandatum de confitendo semel in anno non implet. Unde in cap. *Omnis utriusque sexus*, omnia sua peccata (Innocentius inquit) fideliter confiteatur proprio sacerdoti, & injunctam sibi pœnitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter in Pascha Eucharistiæ sacramentum.

Inde colligit Adrianus, fumentem Eucharistiæ in peccato mortali non satisfacere præcepto nec Dei, nec Ecclesiæ. Item & illud, largientem pauperi elemosynam in extrema necessitate ob vanam gloriam, præceptum de elemosyna non implere.

Sed quoniam alterius loci est accuratius id expendere, nos cum communi opinione in præsentia teneamus non esse transgressorem præcepti, qui actu bono ex genere suo, quem lex præcipiebat, opponit aliquam malam circumstantiam. Et per hoc patet ad primum argumentum Adriani; Lex enim est de actu moraliter bono secundum se.

Ad secundum: Quædam præcepta sunt, quæ sine charitate non implentur, ut de contritione, de actu charitatis: hujusmodi autem per timorem satisfieri non potest. At præcepta de actibus exterioribus, cum ex timore servili fiant, inutiliter quidem fiunt, & propterea censentur non fieri, sed non inde per novam culpam violantur.

Ad tertium, jam patet, confessionem fidam aliquam esse idoneam ad percipiendam veram Absolu-

tionem, per quam scilicet præceptum impletur tum Dei, tum Ecclesiæ, cum pœnitens sacramentaliter absolvitur. Imo crediderim ego, quod cum peccator se sistit Sacerdoti, juxta præscriptum illius capituli, *Quod quidam, de Pœnitentiis*, etiamsi non recipiat Absolutionem, implet præceptum Ecclesiæ ex quodam ajdeldum Ecclesiæ pia & clementi dispensatione. Nec aliud intelligo, cum Pontifex ait, talem confessionem esse recipiendam. Quare censuræ, si quæ solminentur adversus eos, qui eo anno non sunt confessi, hujusmodi peccatores impenitentes non tangunt. Per nullam tamen Confessionem impletur Divinum præceptum, nisi Absolutio sacramentalis superaddatur, sine qua Sacramentum Pœnitentiæ non est.

RESPON. AD 5. ARG. PRINCIP. In quinto principali argumento id primum quæritur, an mutus confiteri Divino præcepto teneatur. Ubi ego non dubito, mutum ad Confessionem obligari, sive per nutus, si habeat copiam sacerdotis, qui nutus intelligat, sive per scriptam, si scribere didicerit. D. Thomas dist. 17. quæst. 3. art. 4. quæst. 3. ad secundum, Scotus eadem dist. in solutione argumentorum, Gabriel & Major eadem dist. quæst. 1. Ignotandum Cajetanus in Summa. Probat vero ex illo Joan. 20. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt*. Si ergo mutus peccata aliqua exprimere potest sacerdotibus, illa non remittuntur, nisi sacerdotes remittant. Nec etiam video causam, cur a præcepto illius cap. *Omnis utriusque sexus* excipiat. Nam si nutibus Confessio fieri possit, & foris secretissimam erit, & decentissimam, si servetur forma, quam Cajetan. tradit in Summa. Sic autem scribere mutus sciat, commodissime fiet per scriptum confessio: nam scriptum manu tenere potest, & lancinare. Nam dicere scripturam suapte natura publicam esse, ac proinde non convenire pœnitentiæ, metaphysicum commentum videtur esse: sic enim posset asserere, & nutus suapte natura publicos esse, atque adeo verba. Atque ergo asseramus, mutos confiteri non posse; aut si possunt, eos teneri fateamur.

QUEST. DE MUTO, &c. Sed oritur dubium, an si mutus non possit quidem explicare species peccatorum, & circumstantias; sed nutibus duntaxat ostendere, se offendisse Deum, an, inquam, possit absolvi: & eadem quæstio est, si ægrotos loquelam amiserit adveniente Sacerdote.

ARG. PRO PART. AFFIRM. Et suadet pars affirmativa, quia si quis confiteretur generaliter venialia, scilicet faciendo confessionem generalem, posset absolvi sacramentaliter, cum non teneatur species, & circumstantias venialium explicare: ergo si quis non possit species mortalium exprimere, satis erit generaliter confiteri.

Deinde Joannis 20. data est potestas Apostolis remittendi peccata quorumcumque: ergo si mutus nesciat exprimere peccatorum species, Ecclesia habebit potestatem remittendi illi peccata. Nec enim credendum est, ejusmodi hominibus legislatorem in necessariis defuisse.

Præterea, cum non possum commode explicare speciem peccati, ut si sequatur inde periculum, tunc satis est confiteri peccati genus: ergo satis erit generaliter confiteri ad confessionem sacramen-

talem. Si enim genus peccati subalternum ad sacramentum sufficit, non est cur generalissimum non sufficiat.

Præterea, Arausicanum Concilium, cap. 12. *Su-
bito, inquit, obmutescens & baptizari, & pœnitentiam accipere potest, si voluntatis præterita testimonium aliorum verbis habet, vel presentis in suo nutu.* Et III. Concilium Carthagin. c. 34. *Si egrotantes, ait, pro se respondere nequeunt, cum voluntatis eorum testimonium sui dixerint, baptizentur, & manus etiam pœnitentibus imponatur.* Referturque de consecr. dist. 4. c. *Egrotantes.* Item apertius Concil. Carthagin. IV. c. 77. & habetur 26. qu. 6. cap. *Is qui, hanc in modum scribit: Is, qui in infirmitate pœnitentiam petiit, si casu dum ad eum Sacerdos venit, oppressus infirmitate obmutuerit, dent testimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam: & si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori ejus Eucharistia.* Idem habes in Epistol. 69. Leonis Papæ ad Theod. in hæc verba: *His, qui in periculi argenti instantia presidium pœnitentie, & mox reconciliationis implorant, nec actio illis pœnitentie, nec communionis gratia denegetur, si eam, etiam amisso vocis officio, per iudicium integri sensus querere comprobetur: quod si aliqua aegritudine ita fuerint aggravati, ut quod paulo ante poscebant, sub presentia sacerdotis significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debeant, ut simul & pœnitentie, & reconciliationis beneficium consequantur.*

SENTENT. ABULENS. & AUCT. In hac quæst. Abulensis super 16. cap. Matth. qu. 79. tenet, quod si quis in articulo necessitatis voce confiteri non potest, quamvis signa contritionis ostendat, absolvi non debet. Est enim, inquit, contra formam absolutionis, in qua dicitur: *Absolvo te de peccatis confessis, & oblitis*; ille autem nulla peccata confiteretur. Quæ quidem ratio nihil me movet; tum quia illa forma non mihi magnopere probatur (ne atrocius verbum dicam); possem enim uti alia, cum Concilium Florentinum aliam, hac neglecta, præscripserit, hoc est: *Ego te absolvo.* Deinde, quoniam ille, de quo differimus, notibus confitetur, licet ore non possit. Sed dicet forsitan: non confitetur peccatorum species; fateor id quidem, at id nunc in controversia est: An confessio generalis sufficiat, cum specialis fieri non potest: ubi magnopere vellem audire potius, quam docere. Nam D. Thomas nihil expliciter tradidit, unde hanc quæstionem definire possimus. Distinctione siquidem 21. quarti Sententiarum, q. 2. art. 1. ad 1. dicit, quod quandoque confessio generalis est sacramentalis, & quandoque non. Sacramentalis quidem est, quando quis in secreto Sacerdoti confitetur quædam, quæ meminit, & alla venialia in generali.

Et ad secundum: erat quippe argumentum huiusmodi: Post confessionem generalem ita remanent occulta peccata pœnitentis confessori, sicut & prius: quia in his quæ generaliter dicuntur, non est aliquis, qui non peccet, &c. Huic igitur argumento respondet, quod procedit de confessione sacramentali, quæ iudicium sacerdotale expectat, & ideo requiritur aliqualis peccatorum manifestatio. Hactenus D. Thomas. At art. 2. asserit, Confessionem generalem sacramentalem operari ad remissionem pœnæ debite

propter peccatum oblitum, idque ex vi clavium. Atque idem sequitur Petrus Palud. dist. 21. qu. 2. art. 2. ubi etiam docet, materiam absolutionis esse peccata confessæ vel in speciali, vel in generali: alias frustra adderemus in confessione, de his & de aliis, quorum non sum memor, &c. Quod si peccata oblita generaliter ostensa Sacerdoti vera sunt materia absolutionis, non est cur definiamus, generalem confessionem, cum specialis fieri nequit, sacramenti huius idoneam materiam non esse. Quamobrem, ut antea dixi, quæstio multo obscurior est, quam ut a me valeat illustrari.

At inherendo Ecclesiastico usui, quo huiusmodi peccatores in genere pœnitentes absolvi sacramentaliter non solent, teneamus interim (id, quod tutius est) confessionem, in qua nullum peccatum explicatur, non esse sacramentalem. Nam, præter Ecclesiæ consuetudinem, quæ in huiusmodi rebus magnum momentum habere debet, rationes illæ, quæ D. Thomas insinavit, non sunt omnino leves: Altera, quod hoc sacramentum est iudiciale: iudicis autem sententia apta esse non potest, nisi iudex crimen aliquod in specie cognoscat. Altera, quod non plus innotescit mihi conscientia illius peccatoris per talem confessionem, quam ante illam, cum vir etiam sanctissimus posset ita generaliter confiteri.

RESPON. AD ARG. PRO PART. AFFIRM. ALLATA. Ad primum, nego antecedens. Nam licet non teneatur explicare species venialium, sicut nec venialia confiteri; si tamen vult absolutionem sacramentalem recipere specialis confessionis, opus est, ut juxta qualitatem, & quantitatem delicti sententia ipsa feratur.

Ad secundum eodem modo respondetur, quod Apostoli acceperunt potestatem, tanquam iudices: iudicium vero ineptum est, nisi delicta a iudice cognoscantur. Nec opus est, Legislatorem privatis, & accidentariis eventis providisse, ut in baptismo parvulorum manifestum est: Sunt enim parvuli, qui baptizari interdum non possunt.

Ad tertium respondeo, quod cum explicatur genus peccati subalternum, ut luxuria, aut incestus, jam cognoscitur & substantia, & aliqua delicti qualitas iudicandi, &c.

Ad quartum dupliciter responderi potest. Prius, quod illi publice pœnitentes olim habebantur excommunicati: unde manuum impositio, seu reconciliatio, quæ jubebatur impendi, non erat sacramentalis, sed quasi quædam absolutio ab excommunicatione. Tali enim signo solebat olim Ecclesia in communionem admittere, quos communionis privarat: & ideo ejusmodi manuum impositio non solum Presbytero, sed Diacono etiam permittebatur: quemadmodum videre licet apud Cyprian. 3. Epist. libro Epist. 17. Posterius respondetur, quod, cum omnibus illis locis sermo sit de publice pœnitentibus, intelligere debemus, quod illorum peccata jam per confessionem publicam sacramentalem in die Cinerum innotuerant Sacerdoti. Sed quoniam absolutio ad diem Cænæ Dominicæ juxta antiquum morem proferebatur, id etiam a majoribus cautum est, ut si interim periculum mortis urgeret, impenderetur absolutio, sive viribus eam peterent illiusmodi pœnitentes, sive constaret petiisse. Est

notam imprudentia non mediocri, ea, quæ supra majorem in pœnitentia publica præscripta sunt, ad hæc nostram secretam pœnitentiam accommodare.

Quod si quis ejusmodi ægrotis generaliter confitentibus sacramentalem absolutionem impendere voluerit, non equidem valde repugno, sed me auctoritate, non faciet. Expectabit autem in re nova vir prudens, & modestus, aut Episcoporum, aut Summi Pontificis auctoritatem, quam ego hoc sane loco desidero. Tamen si D. Augustinus ejusmodi hominibus absolutionem forte præstaret. Cujus in lib. 1. de adulterinis conjugis, cap. ultimo, hæc sunt verba: *Ego non solum alios catholicos, verum etiam ipsos, qui viventium conjugis copulati retinens adulterium consortia, cum suis corpore in his permanentes non admittimus ad baptismum, tamen si desperati, & intra se pœnitentes jacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos præsumo, ut etiam hoc peccatum cum caseris lavacro regenerationis ablutas.* Quis enim novit, utrum fortassis adulterina carnis illecebra usque ad baptismum statuerat desinere? Si autem ab illa desperatione retractari potuerint vivere, aut faciens quod statuerant, aut edo si omnipotens, aut de contemptoribus fiet, quod fieri etiam de baptizatis talibus debet. Quæ autem baptismatis, hæc reconciliationis est causa, si forte pœnitentem finienda vita periculum præoccupaverit. Nec ipsos enim ex hac vita sine arbitrio sue pacis exire velle debet mater Ecclesia. Hæc Augustinus.

An confessio sacram. per nuncium &c. fieri possit.

Alterum, quod in eodem quinto argumento quaestioem habet, est, An confessio sacramentalis, vel per nuncium, vel per epistolam, absenti confessori fieri possit.

ARG. PRO PART. AFFIRM. Nam posse fieri, suadetur ex c. *Qualis*, 20. q. 5. ubi Leo Papa tradit, pœnitentiam per scripturam esse recipiendam. Deinde suadetur ex Cypriano, lib. 2. epist. 17. ubi dicitur, quod lapsi per literas petierunt a Cypriano reconciliationem, & pacem.

Tertio item ex c., quod matrimonium, quia materia ejus actibus nostris constat, per epistolam, vel aranyphum fieri potest: ergo & pœnitentia.

In contrarium est quod D. Augustinus lib. de vera, & falsa pœnit. cap. 10. tradit, & habetur de pœnit. d. 1. cap. *Quem pœnitet*, in hæc verba: *Præcipit Dominus mundatit, ut ostenderent se Sacerdotibus, docens, corporali presentia confitenda peccata, non per nuncium, non per scriptum manifestanda.*

In hoc dubio Petrus Palud. 4. dist. 17. qu. 1. videtur tenere, confessionem, & absolutionem factam literis per absentes, esse sacramentalem: Idem tenet expressius Adrianus, qu. 1. de confessione, ad tertium. Etque argumentum præcipuum, quia absolutio sententia quædam est in foro judiciali: de ratione autem sententiæ non est, quod vocalis sit, aut præsentie reo feratur.

CONTR. OPINIO. Mihi autem hæc opinio probari nonquam potuit, quamvis argumenta, quibus confutari solet, non sint magnopere vehementia. Certe quæ Cajetanus in summa sua nobis tradit, nullius videntur esse momenti: propter illud unum, quod revera grave est, videlicet confessionem, & absolutionem actiones sacramentales esse, ac proinde

de personales, ideoque per internuncios, aut literas administrari non posse.

Argumentor itaque primum in hunc modum: Absolutio, & quælibet forma sacramentalis confert gratiam; ergo non operatur in absente: alioqui si absens dormitet tempore absolutionis ab ignotante sacerdote judicaretur.

Præterea, absens non constitatur internuncio, nec internuncios sacerdoti: ergo nulla est ibi confessio sacramentalis.

Item, sacerdos absens ignorat, an pœnitens post literas mutaverit voluntatem recipiendi absolutionem: ignorat etiam, an pœnitens tempore, quæ absolutio impenditur, sit dispositus: rursus quoque, an commiserit aliquod peccatum mortale post literas missas. Quocirca semper se exponit manifestissimo periculo sacrilegii.

Est denique illud gravissimum argumentum, quod non insolitum modo, verum etiam inauditum est in Ecclesia, iudicium sacramentale inter absentes exerceri, aut absolutionem peccatorum a confessore absolute per literas, vel internuncium dari.

RESP. RATION. ALLATIS PRO CONTR. OPIN. Ad primum argumentum respondet primum glossa, quod permittitur mulieri simplici, & verecundæ, dum tamen præsens sit, peccata scripta Confessori offerre. Erat enim olim usus, ut de peccatis publicis a pœnitente libellus offerretur, in quo ejusmodi peccata continentur scripta, ut patet ex epistola Leonis 57. ad Episcopos Campaniæ, atque adeo ex Epistola Cypriani jam citata. Responder quoque Gabriel, ibidem esse sermonem de confessione adulteræ in foro exteriori; recipiebatur enim scripto, ut constaret Ecclesiæ, eam esse legitime a viro suo repudiatam.

Ad secundum argumentum facile dicitur, nostram sententiam potius ex Cypriano confirmari, aut enim: *Qui libellos a martyribus acceperunt, si in firmitatis periculo occupati fuerint, non expectent presentium nostram, quin apud presbyterum quemcumque presentem, exomologesim delicti sui facere possint, ut manu eis in pœnitentiam imposita, ad Dominum veniant cum pace, quam dari literis ad nos factis, desideraverunt.*

Ad tertium respondetur, quod sententia sacerdotis est judicialis, nec alterum ab altero potest separari. Matrimonium autem, & contractus, est naturalis, & sacramentalis, sed aliquando alterum sine altero est. Matrimonium enim, quod per procuratores contrahitur, non est sacramentum, ut Cajetanus erudite confirmavit.

Ad postremum, de ratione sententiæ, factor, non esse iudicis, relique præsentiam, sed est tamen de ratione sententiæ sacramentalis, quæ gratiam confert. Nisi enim sacramentum præsentis subjecto applicetur, ut per inductionem patet, iustificari non potest. Querere namque libenter ab huiusmodi auctoribus, an Episcopus possit absenti sacramentum Ordinis conferre: & cum negaverint, propter unum Ecclesiæ perpetuo repugnantem, eodem ergo argumento probro sacramentum absolutionis confecti absenti non posse.

Dub. An pœnit. præsentis sacerdot. confir. possit scripto.

At existit hinc parvum illud dubium: An pœnitens

nitens coram sacerdote per scripturam confiteri possit, ut mutus, vel puella verecunda. Ad hoc respondet Divus Thomas Quodlibeto 1. art. 10. quod cum de essentia confessionis sacramentalis non sit vocalis confessio, his qui verbo confiteri nequeunt, satis est scripta confessio. Atque hæc quidem propositio communis est omnium Doctorum, quos equidem legerim. Sed addit D. Thomas huic alteram, quæ non perinde certa est, nempe, ex institutione Ecclesiæ teneri hominem, qui potest, voce confiteri, quoniam in omnibus sacramentis accipit id Ecclesiæ, cujus est communior usus: verborum autem usum & communem esse, & ad confessionem accommodatum, negari non potest. Et quamvis hoc præceptum non inveniat expressum, satis est tamen consuetudo, quæ videlicet habenda pro lege est. Nullus enim Sacerdos confessionem admittit, nisi pœnitens peccata voce proferat. Accerte fictus videtur esse, qui ore tacet, cum ore accolare se possit. Tutissima, rectissimaque via hæc est, quis negat? Sed, si quando contingat, (quod tamen rarum erit) ut puella verecundæ plena voce edere non queat, cum hac sacerdotis prudentia dispensabit. Item etiam, si ægrotus per gutturis angorem confiteri quidem voce possit, sed vix tamen & ægre possit, non erit ejusmodi compellendus, si scribere facile peccata valet, ut vocalem confessionem exhibeat.

Utrum confess. fieri per interpr. possit.

In eodem quinto principali argumento id positemum quaeritur: An cum pœnitens ignorat idioma sacerdotis, atque e diverso pœnitentis idioma sacerdos, oporteat confessionem fieri per interpretem. Et quidem communis sententia tenet, hujusmodi pœnitentem non obligari ad eam confessionem, quia nemo tenetur revelare secreta peccata, nisi sacerdotibus: hic autem revelaret etiam interpreti, qui non est sacerdos. Assumpta vero priore loco propositio patet ex Leone, ep. 57. ubi ait: *Reatus conscientiarum sufficere satis sacerdotibus indicare confessione secreta.* Et D. Augustinus de vera, & falsa pœnitentia c. 11. *Si peccatum, inquit, occultum est, sufficiat referre in notitiam sacerdotis.* Sed & Innocentius in cap. *Omnis utriusque sexus*, Tit. de pœnitentiis, prudenter limitavit præceptum, inquiens: *Omnia sua solus peccata confiteatur proprio sacerdoti; videlicet insinuans quod si solus confiteri nequit, confiteri non tenetur.*

Hanc ego communem Doctorum sententiam, quod ad præceptum Ecclesiæ de quotannis confessione pertinet, libentissime recipio. Sed in articulo mortis non auderem omittere confessionem, si haberem interpretem. Jactura enim illa parva est, ut prætermittam sacramentum, quod est necessarium ad salutem: quemadmodum retro dicebamus, in articulo mortis hominem obligari ad explicandum peccatum, etiam cum aliquo famæ alienæ detrimento. Et in hoc eventu intelligitur D. Thomas 4. dist. 17. qu. 3. art. 4. qu. 3. ad secundum, cum utitur illis verbis, *Exigitur, Debemus*: quæ quidem verba obligationem præ se ferunt. In reliquis vero eventibus, etiam quum jure divino confessio est in præcepto, credere sine periculo possumus, neminem obligari ad confessionem peccatorum per interpretem. Quæ autem sint hæc eventa, sive tempora, in quibus præceptum divinum, etiam præter mortis articulum, ad confessionem obligat, paulo post expediemus.

Quis sit proprius Sacerd. de quo Innoc. etc.

RESP. AD 6. AR. PRINCIP. INIT. HUIUS 6. PAR. POSITUM. Ad sextum principale argumentum priusquam respondeamus, necesse est explicare, quisnam proprius sacerdos appelletur. Nam Petros Palud. 4. dist. 17. qu. 3. & Sylvester in verbo *Confessor*, primo docent, nomen proprii sacerdotis dupliciter accipi; uno modo, pro quocunque habente potestatem absolvendi, sive ordinariam, sive delegatam: & sic capitur (ajunt) in cap. *Omnis utriusque sexus*, ab Innocentio ibi, *Omnia sua peccata semel confiteatur in anno proprio sacerdoti*: alias non impleter illud præceptum, qui confiteretur Fratribus mendicantibus: non enim sunt proprii sacerdotes, nisi in hac significatione. Alio modo (inquiunt) accipitur sacerdos proprius pro sacerdote habente jurisdictionem ordinariam absolvendi, qualis est vel Parochus, vel Episcopus, vel summus Pontifex. Quem in modum accipitur in eodem capite, *Omnis*, cum subjungitur: *Si quis autem alieno sacerdoti voluerit justa de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet, & obtineat a proprio sacerdote.*

Sed revera sitne causa admittitur æquivocatio in eadem oratione apud Innocentium. Nam illud suum præceptum ipse idem explicuit, exceptionem addens: *nisi de licentia proprii sacerdotis.* Et quod in illo capite, *Proprius sacerdos*, Parochus intelligatur, manifeste liquet ex quadam extravaganti Martino. V. quam refert Adrianus, q. 5. de confessione. Sic etiam accipit nomen proprii sacerdotis D. Thomas, dist. 17. qu. 3. art. 3. q. 3.

Itaque sacerdos proprius vel intelligendus est parochialis sacerdos, ut Martinus V. intellexit, & ut revera Innocentius accepisse videtur, juxta plenam illius decretalis intelligentiam; vel intelligendus est sacerdos habens ordinariam potestatem & jurisdictionem. Et in priori quidem significatione, sacerdos proprius vocatur, & ut distinguitur contra alienum, & ut distinguitur contra communem. Contra alienum quidem, ut quilibet parochianus intelligat, suo proprio parochio, non alterius parochiæ sacerdoti debere confiteri. Contra communem autem, quia supponebat Innocentius, Episcopum, & summum Pontificem, qui sacerdotes communes dici possunt, non habere consuetudinem audiendi confessiones. Quare spectans in communem usum (quod leges facere solent) præcepit, ut parochiani suis parochis confiterentur. Nec objectio illa movere nos debet, quod si in illo capite proprius sacerdos sic acciperetur, qui confessionem faceret vel Episcopo, vel summo Pontifici, præceptum illius capitis non impleter. Nam cum parochus jurisdictionem habeat ab Episcopo, Episcopus a summo Pontifice, pro comperto relinquitur, ut pœnitens, qui privatis suis sacerdotibus confiteri solet, si ad Episcopum, vel summum Pontificem recurrat, eisque confiteatur, multo etiam magis præcepto confessionis satisfaciatur.

At si quis contenderet velle, & Episcopum, & summum Pontificem appellari proprios sacerdotes, dicat, ideo proprios appellari, quia propriam habent jurisdictionem absolvendi, quam scilicet sibi proprie vendicant ex officio ordinario piscanti & ves.

In hunc igitur posteriorem sensum debium est:

an ex divino jure sit necessarium confiteri proprio sacerdoti.

Sent. Armacani, quæ est viam Wicleffi, & Lutheri.

Nam Armacanus lib. 21. de questionibus Armenorum, cap. 4. ex solo jure humano id existimat necessarium: cum quilibet sacerdos in ordinatione sua acceperit potestatem remittendi peccata quorumcumque. Idem quoque videtur insinuare D. Thomas d. 17. q. 2. art. 3. q. 4. ad quintum; si literæ tantum superficies spectetur. Docendus etiam 4. d. 19. q. 2. hanc Armacani opinionem asserit esse probabiliter; hoc est, seclusa Ecclesiæ lege, quemlibet sacerdotem quemcumque peccatorem absolvere posse. Hanc tenuit Wicleff. hanc demum nunc temporis Lutherani.

Improbatur.

At hæc sententia defendi nulla ratione potest: quin exploratam haberi debet, præceptum de confitendo proprio sacerdoti, divinum esse. Primum, ex concilio Florentino: ubi minister hujus sacramenti definitur sacerdos habens auctoritatem absolvendi, vel ordinandi, vel ex commissione superioris: Quapropter sine huiusmodi commissione sacerdos alienus non est hujus sacramenti minister: atque proinde jure divino tenemur proprio sacerdoti confiteri, Nam confessio, quæ fit alteri ex facultate proprii sacerdotis, proprio sacerdoti fieri censetur.

Præterea, capite *Si Episcopus*, de pœnitentiis & remissionibus lib. 6. Bonifacius tradidit, nulla consuetudine introducti posse, ut aliquis, præter sui superioris licentiam, Confessorem sibi eligere valeat, qui eum possit solvere, vel ligare. Et tamen si esset solum de jure positivo, aliqua consuetudo posset prævalere: ut patet in decimis solvendis, in comedendis ovis temporis Quadragesimæ, & aliis ejusmodi Ecclesiasticis legibus, quæ per consuetudinem contrariam abrogari possunt.

Præterea, hoc videtur etiam definiri in illo cap. *Omnis*, de pœnitent. ubi Innocentius, *Licentiam*, inquit, *prius possidet, & obtineat a proprio Sacerdote: quoniam aliter illum alienus non possit absolvere, vel ligare.*

Ratioque id manifeste docet. Nam potestas jurisdictionis non habetur nisi ab his, qui subditos habent. At non quilibet sacerdos ex jure divino subditos habet, sed solum pastores Ecclesiæ, quibus oves Christi commissæ sunt: ergo solos illi, cui ex officio est annexa cura animarum ex divina institutione iudex est: atque ex consequenti ad eum solum judicialis sacramenti administratio pertinet. Erroneum igitur est hac tempestate asserere, sacerdotem simplicem jurisdictionem habere, potestatemque solvendi. Unde & Martinus V. in Concilio Constantensi circa finem, inter reliquas interrogationes ponit hanc: *Utrum credat, auctoritatem jurisdictionis Papæ, & Episcopi esse majorem in solvendo, ligandoque auctoritate simplicis sacerdotis, etiam habentis curam animarum.* Vide Cajetanum in additionibus tertie partis, quæst. unica, de ministro sacram. pœnit. Turrecr. lib. 1. cap. 96. & 97. & 98. Nam in hac sententiam conveniunt omnes Scholastici Auctores, atque adeo D. Thomas dist. 19. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. & dist. 17. qu. 3. art. 3. qu. 4.

RESP. ARG. ARMAC. Ad argumentum vero illud potissimum, quod opponitur ex ordinatione Sacerdotum, quibus dicitur, *Accipite Spiritum Sanctum*, &c. quoniam eidem verbis Dominus Apostolis dedit potestatem jurisdictionis, Joan. 20. cum ibi fecerit eos iudices, & insinuerit sacramentum confessionis, cuius eos quoque ministros efficit; responderetur, quod eisdem quidem verbis Ecclesiæ nunc posset tradere potestatem jurisdictionis omnibus initiatis: at revera non erudit, sed solum potestatem ordinis necessariam ad absolutionem sacramentalem. Nam ille actus sacramentalis duplicem potestatem exigit, alteram ordinis, alteram jurisdictionis: neutraque sine altera satis est. Nam Episcopus Diaconus subditos quidem habet, sed si tentet absolvere, nihil facit. Simplex quoque Sacerdos Ordinis potestatem habet, sed quia caret jurisdictione, nihil facit absolvendo. Accipit ita Sacerdos quisque, cum initiat, per illa verba, *Quorum remisistis*, &c. potestatem ordinis, quæ necessaria est ad remittenda peccata; tamen (ut retro diximus) jurisdictionem quoque accipiat ad remittenda venialia, &c.

Quod si quæras, unde constare possit, Ecclesiam ordinatis solum potestatem ordinis conferre velle, certe Ecclesiæ nunc constar, intentionemque prælatorum ordinantium. Non enim intendunt Episcopi tradere jurisdictionis potestatem. Nam & Episcopus titularis cum ordinat, eidem verbis id facit; cum tamen nullos habeat subditos, &c.

At vero circa ea, quæ dicta sunt, oritur aliqua dubia indigna prorsus, quæ a nobis prætereantur.

Dub. An quando non est tutum confiteri proprio Sacerdoti, liceat pœnitenti, cui voluerit, confiteri, &c.

Primum est: An quando non est tutum confiteri peccata proprio sacerdoti, quia timetur scilicet vel scandalum, vel reuelatio confessionis, possit homo confiteri cui voluerit sacerdoti, si proprius negat facultatem alteri confitendi.

OPINIO QUORUNDAM. Ad hoc, Doctores graves asserunt, quod si nec Sacerdos proprius, nec Episcopus voluit dare facultatem, tunc potest peccator confiteri cui maluerit. Id tenet Hostiensis in cap. *Omnis utriusque sexus*. Id videtur sentire Magister, distin. 21. cap. *postremo*, & Gratianus de pœnitentia, distin. 6. circa finem. Id Sylvesterus in verbo *Confessor* 1. §. 6. & Richardus dist. 17. art. 3. qu. 7. & Paludanus eadem dist. qu. 3. art. 3. & Adrianus qu. 5. de Confess. dub. 3. Id vero probant ex cap. ult. de pœnit. distin. 6. ubi Urbanus Papa, *Placuit*, inquit, *ut deinceps nulli Sacerdotum liceat quemlibet commissum alteri Sacerdoti ad pœnitentiam suscipere, nisi pro ignorantia illius, cui pœnitenti prius confessor est.* Est igitur argumentum: pro ignorantia proprii sacerdotis licet adire ad alium sacerdotem, etiam sine proprii consensu: ut hic textus manifeste dicit, & Glossa item eodem loco: ergo multo magis pro malitia, &c.

Deinde confirmant hoc auctoritate D. Augustini, lib. de vera & falsa pœnitentia, c. 19. & refertur de pœnitentia, dist. 6. c. 1. ubi D. Augustinus, *Et qui vult*, inquit, *confiteri peccata sua, quætas Sacerdotem, qui sciat ligare & solvere, ne ambo in foveam cadant, quam stultus evitare nolit.*

Præterea, Sacerdos proprius in tali eventu tenetur dare facultatem: ergo si negat, satis fuerit petitis.

petiisse : argumento cap. *Licet*, Extra, de regularibus. Nam (ut ibidem dicitur) Prælati indilcrete negans facultatem iuste petitam, privilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Præterea, legislator non deficit in necessariis. Sed quando sacerdos proprius est ineptus ad audiendam Confessionem, vel ex ignorantia, vel ex malitia, Confessionis necessitas instat, sicut & communionis : ergo in tali eventu jam legislator de Confessione providit, ut etiam in articulo mortis quilibet sacerdos posset absolvere.

OPINIO CONTR. His tamen argumentis præceptor meos bonæ memoriæ commoveri non potuit, quin crederet, hanc opinionem esse & minus tutam, & irrationabilem. Idem tenuit Cajetanus in Summa, in verbo *Absolutio ex parte absolventis*. Atque D. Thomas idem sentire videtur, dist. 17. q. 3. art. 3. q. 4. ad tertium, ubi dicit, quod electio discreti sacerdotis non est nobis commissa, ut nostro arbitrio faciendâ, sed de licentia superioris, si forte proprius sacerdos esset minus idoneus ad apponendum peccato salutarem remedium. Et ad quintum argumentum expresse docet, quod in quibus eventis probabiliter timet Pœnitens periculum sibi, vel sacerdoti ex Confessione, debet recurrere ad superiorem, vel ab eodem petere licentiam alteri confitendi, quod si licentiam, ait, habere non possit, idem est iudicium ac de illo, qui non habet copiam sacerdotis. Nec distinct. 21. in expositione litterarum huic sententiæ adversatur. Nam prius ex sententia propria asseruerunt, quod cum pœnitens habet sacerdotem ignorantem, ex facilitate ipsius sacerdotis, vel superioris, debet alium petere prudentiorem. Cum autem posterius subdit per conjunctionem adversativam : quinque tamen casus ponuntur, quibus licet confiteri alii, quam proprio Sacerdoti, sine ejus licentia, &c. refert quidem aliorum opinionem, quam tamen ipse non probavit.

Et certe eam nos probare debemus : Primum ex c. *Omnis utriusque sexus*, ubi dicitur, quod si quis alieno sacerdoti voluerit iusta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet, & obtineat a proprio sacerdote, cum aliter illum non possit solvere, vel ligare.

Ad hoc respondet Adrianus, quod cum Innocentius dicit, *Licentiam postulet, & obtineat a proprio sacerdote*, subintelligendum est, vel a jure. In casu autem, de quo loquimur, pœnitens habet a jure facultatem obtentam, scilicet ex illo cap. ultimo de pœnitentia, dist. 6. At hæc solutio non est idonea, tum quia jus illius capitoli antiquius erat Concilio Lateranensi, cum Urbanus II. sub quo illud decretum est, multis annis præcesserit Innocentius III. qui illius capituli, *Omnis utriusque sexus*, fuit auctor : Tum quia, cum supponat Innocentius iustam causam in petendo, & addat, *licentiam petat, & obtineat*, consequenter innuat, licentiam petitam & negatam in causa iusta non sat esse, ut alius possit absolvere, quamvis iuste petita male negatur ; Tum quia hæc facultas, per quam fit exceptio a Decreto Concilii generalis, nusquam habetur in jure, ut ex argumentorum solutione patet : Tum demum, quia per hanc exceptionem aperitur janua multis incommodis, eisdemque absurdissimis. Nam & univusquisque facile sibi persuaderet, suum

Parochum esse ignorantem, indeque eligeret facultate juris Confessorem : & idem quoque in casibus reservatis fieri eodem ratione posset, ut videlicet, quando nolle Prælati vel ex ignorantia, vel malitia iuste petitam concedere facultatem, hanc sibi ex concessione juris pœnitens assumeret. Quibus profecto qui non movetur, hanc nihil horum reputavisse certo scio.

Præterea, mortuo proprio sacerdote, non potest ille, de quo loquimur, cui maluerit confiteri : ergo nec vivente, & facultatem negante.

Præterea, si proprius sacerdos nominatim excommunicaretur, vel esset percussor clericus manifestus, non liceret Parochianis cuilibet confiteri, sed solum illi, quem Episcopus, vel Papa providerit.

Fac denique (id, quod usavenerit potest) ut proprius sacerdos ex malitia, vel animi perturbatione nolit Confessionem cujusquam audire : tunc quæro an Parochianus possit alieno sacerdoti pro suo arbitratu confiteri. Ac posse quidem, nullus, nisi indoctus, & temerarius, admittet. Quod si non potest, certe nec poterit, propter ignorantiam vel scandalum proprii sacerdotis, alieno sine superioris facultate confiteri.

RESP. ARG. Ad primum argumentum respondeo, quod Urbanus loquitur de Pœnitentia publica injuncta a sacerdote, cui pœnitens prius confessus est, ut ipse etiam textus exprimit. Docet autem Summus Pontifex, pœnitentiam publicam injunctam a Parocho, in propria Ecclesia esse faciendam, non in aliena Parochia. At præterea docet, alienum sacerdotem pœnitentiam injunctam a priore Confessore non debere aut commutare, aut relaxare, nisi prior sacerdos adeo fuerit imprudens & ignarus, ut pœnitentiam indiscretam indixerit : tum enim si imprudentia fuerit manifesta, sacerdos secundo poterit pœnitentiam suo consilio moderari. Imo in Ecclesia olim, ubi erant plures sacerdotes, qui non æque poterant populi Confessiones audire, si quis pœnitens uni illorum sacerdotum se commisisset, crediderim eundem jure optimo cautum esse, ut posteaquam illi peccata sua fuerat confessus, atque illius consilio pœnitentiam salutarem acceperat, ab alio sacerdote non susciperetur ad pœnitentiam, nisi forsitan prior fuisset ineptus, & imprudens. Erat autem ea lex juxta primum, ne identidem mutatis animorum medicis, salus ipsa spiritualis pœnitentiam præpediretur : deinde, ne pœnitens levitatem justam prioris judicis, cui se commiserat, veritus, apud judicem alium remissionem quaereret : quod nostra hac tempestate quidam facientes, dum præ pudore sacerdotes graves & probos, quibus se permiserant, fugiunt, novosque quarunt, vel incognitos, experimento suo ducere possunt, quum parum in salute spirituali provehantur. Reliqua omnia faciliora sunt, quam quæ nos morari debeant, qui ad alia graviora properamus.

Utrum habens facult. a proprio Sacerdote possit eligere quemlibet, etiam non approb.

ARGUM. PRO PART. AFFIRM. Aliud quoque dubium est, idque gravissimum : An habens facultatem a proprio Sacerdote eligendi Confessorem, possit eligere quemlibet Sacerdotem, etiam alias non probatum nec expolitum. Ad hoc Gabriel, d. 17. q. 2. art. 3. tenet partem affirmativam. Idem tenet Sylvester in verbo, *Confessor* 1. §. 5. Idem quoque

quæ Adrianus post quintam quæstionem de confessione, dub. 1. Referuntque in hoc Hostiensem de pœnitentiis, cap. *Omnis*, & Panormit. Clement. 1. de Privilegiis. Breviter, hæc est communis opinio juniorum, quam suadent in primis ex cap. finali de pœnitentiis, ubi dicitur: *Permittimus Episcopis, & aliis superioribus, ut non minaribus prelatiis exemptis, ut etiam præter sui superioris licentiam, providum & discretum sibi possint eligere confessorum*. At ex vi hujus privilegii non oportet eum, qui alias est probatus Confessor, eligere: ergo nec qui a Summo Pontifice, vel Episcopo facultatem habet eligendi Confessorem, tenetur eligere alias probatum & examinatum.

Præterea, simplex sacerdos ab ordinatione sua habet potestatem absolvendi, sed quia deest illi materia, circa quam possit exercere, idcirco non absolvit. At pœnitens, qui habet facultatem a proprio sacerdote, præstat se subditum Confessori, quem elegit. Talis igitur Absolutio, cum habeat materiam, erit valida.

Tertio, Summus Pontifex, per hoc solum quod voluntarie subijcit se simplici sacerdoti, eo ipso dat materiam convenientem Absolutioni sacramentali: ergo & quilibet Christianus, qui habet facultatem a proprio sacerdote, ubi primum se voluntarie subdit sacerdoti simplici, &c.

Quarto, Quia alias diploma Pontificium nihil daret, nam eligere Confessores jam expositos, videlicet Fratres præsentatos Episcopis, & ab ipsis probatos, sine diplomate fideles poterant: ergo per tale privilegium conceditur eis facultas eligendi alias non probatos.

SENTENT. CONTR. Contrariam sententiam tenet glossa super illud caput, *Omnis utriusque sexus*: & super Clementinam primam de privilegiis. Et certe hæc opinio glossæ non est contemnenda. Nam, ut in cap. 2. de pœnitentiis, in sexto dicitur, in generali concessione illa non veniunt, quæ non esset quis verisimiliter in specie confessurus: sed inter Sacerdotes simplices non examinatos sunt multi ignorantissimi & perditissimi, quibus, si exprimerentur in specie, non sit verisimile, superiorem talem facultatem concessurum: ergo, &c.

Et confirmatur: nam si Summus Pontifex institueret iudices in foro interiori omnes sacerdotes simplices sine aliquo examine & probatione, peccaret mortaliter: quod non est existimandum de Summo Pontifice in generali & publica concessione; & tamen revera, si daret facultatem eligendi quemlibet sacerdotem, eo ipso facit universos Sacerdotes, etiam stultissimos, iudices in foro interiori: quod nisi prælatis peccilientissimis tribuere indignissimum est.

Confirmatur ultimo, quia summus Pontifex in diplomate semper notat, se concedere facultatem eligendi Confessorem idoneum: idoneus autem in jure appellatur, qui habet publicam juris sufficientiam. Verbi gratia, Religiosus præsentatus Episcopo juxta normam Clementinæ, *Dudum*, de sepulchris: Item Clericus examinatus & probatus ab Episcopo, licet alias non habeat jurisdictionem, per probationem tamen factus est idoneus, &c.

SENTENT. AUCT. Propter hæc argumenta, quæ videlicet mihi magnam faciunt fidem, ego tenui

semper, teneoque, quod si sacerdos alias est probatus ab Episcopo, vel ejus vicario, juxta morem, quem Episcopi servant bene instituti, tum per facultatem eligendi Confessorem, sive a Parocho, sive ab Episcopo, sive a Pontifice Summo concessam, potest eligi, etiam si nullos subditos haberet, nullamve penitus jurisdictionem. At si quis sit reprobatus ab Episcopo, vel a Visitore reiectus, tanquam stultus & ineptus, ejusmodi non potest eligi per clausulam eligendi Confessorem. Atque idem omnino de illo sentio, qui non est examinatus, & probatus a Prælate juxta formam præscriptam vel lege, vel consuetudine. Quia sententia contraria, ut minimum, januam facit patentissimam ad perniciem populi Christiani, dum indiscriminatim eliguntur ab ignorante plebe Sacerdotes ignorantissimi. Atque utinam qui illam opinionem invexerunt, prudentiore consilio incommoda & sacrilegia, quæ exinde consecuta sunt, considerassent.

Præterea, ridiculus esset, imo nefarius Summus Pontifex, si examen & probationem idonei Confessoris relinqueret arbitrio cujuslibet popularis, non minus quam si examen judicis Ecclesiastici in foro exteriori aut tutoribus, aut sartoribus committeret. At per illam opinionem, quam refellere conamur, quilibet idiota, & vulgaris homuncio pro suo arbitrato potest, ut eligere Confessorem, ita quoque expendere ac probare. Atqui quanto satius est, ratione Christiana duce, credere, duo esse præcepta necessaria, alterum, ne quis alieno Sacerdoti confiteatur, alterum ne quis sacerdos non examinatus Confessiones audiat. Nempe, si hæc præcepta duo (ut necessum est) admittimus, per facultatem eligendi Confessorem solvitur pœnitens ab obligatione confitendi proprio Sacerdoti; quod primo præcepto jubebatur. At non solvitur Sacerdos a præcepto, quo videlicet astringitur, ne Confessiones audiat non examinatus. Quare semper peccabit mortaliter contra illud secundum præceptum, si audierit Confessiones non probatus. Non est autem verisimile, ejusmodi sacerdotibus jurisdictionem esse collatam, qui quoniam jure optimo audire Confessiones inhibentur, si audiant, mortales peccati rei efficiuntur.

Præterea, si summus Pontifex omnes tales constituit iudices, non posset Episcopus condere legem, ut illi non audiant Confessiones, nisi prius examinati. Atque adeo ne posset quidem stulto sacerdoti Confessoris officium prohibere: esset enim perinde ac si prætor juberet, ne delegatus a Principe judicaret. Et item Prælati religionum qua auctoritate possent punire religiosos non expositos & examinatos, cum per hæc diplomata eliguntur in Confessores? Nam si Generalis Ordinis, aut Provincialis faceret ne judicem alterius religiosi, non intelligo, quo pacto inferior possit prohibere. Quemadmodum si daret mihi Provincialis facultatem cœnandi, aut constitueret me Vicarium monasterii, ignoro prorsus, qua auctoritate Prior illud impediret. Et tamen fateantur omnes, ejusmodi leges ab Episcopo vel Prælati Monasteriorum ferri optime posse, quippe ut necessarias ad rectam & populi Christiani, & Monachorum institutionem.

Denique (ut semel finiam) rogo eos, qui oppositam opinionem defendere volunt, an Sacerdos depositus auctoritate publica, ac degradatus possit

eligi per generalem confessionem eligendi quemlibet Sacerdotem. Quod si neges (ne Theologus infans habere) jam quæro rursum, quis possit eligi; cum detur in diplomate facultas eligendi quemlibet Sacerdotem? Dices forsan: excipitur depositus & degradatus, quemadmodum & excommunicatus nominatum, & percussor clerici manifestus: quoniam ejusmodi Sacerdotes legibus Ecclesiæ potularibus a Sacramentorum administratione rejehti sunt. Bene volo: hoc enim tuo te gladiâ jugulare possum; nam & Sacerdotes non probati, seu reprobi ab Episcopis, atque eorum Visitatoribus, legibus certis arcentur a Sacramenti hujus administratione.

RESP. AD ARG. PRO 1. SENT. Ad argumentum itaque primum, concedo antecedens. Supponitur enim, Episcopos & Prælatos electuros esse Confessores peritos: nam ad illos jure pertinet examen & probatio Confessorum. Nego tamen consequentiam, quoniam ad populares non spectat sua electione idoneos facere Confessores & judices, sed ex jam probatis unumquemlibet eligere. Imo ex illo c. potest fieri argumentum pro nostra sententia: *Providum*, inquit, & discretum sibi possint eligere Confessorem. Quod si Episcopi ex illo privilegio improvidum & indiscretum deligere nequeunt, cur concedamus hominibus vulgi, ut si elegerint ineptissimum, & improvidissimum Sacerdotem, quod absurdissimum est, id ex privilegio Summi Pontificis consequatur.

Ad secundum jam respondimus, Sacerdotem non habere potestatem jurisdictionis ab ordinatione sua. Nec ad hanc potestatem satis est, quod peccator se præbeat materiam, & subditum Sacerdoti; hoc enim verum esset, si auctoritas absolvendi esset judicis arbitrio, qui scilicet per voluntariam subjectionem reorum judicandi acciperet potestatem. At retro nos ostendimus, Sacerdotes auctoritatem judicandi non a populo, sed a Deo accepisse, nec hanc ex jure divino quoslibet Sacerdotes habere, sed solos Pastores, vel eos qui a Pastoribus fuerint delegati.

Ad tertium, nego antecedens: sed sicut ante diximus, Sacerdos electus a Papa, a Christo Domino immediate accipit jurisdictionem.

Ad quartum, nego consequentiam. Nam non omnis examinatus & probatus judex meus erat constitutus. Sunt enim in civitate & alii Parochi præter meum, & alii quoque probati ab Episcopo, qui per probationem facti sunt idonei, ut eligi possint in judices. Datur ergo facultas eligendi ex examinatis quemcumque ego voluero: id enim rationabiliter concedi poterat: sed eo amplius non nisi irrationabiliter. Quod autem additur, etiam de ordine Mendicantium, mirum est, si nos torqueat, velimusque in apicibus diplomatum esse mytheria: pari enim argumento crederemus irregularitatem esse mentalem. Magis nos terret consuetudo recepta, quæ cum tot auctorum gravissimorum sententia confirmetur, probabili ignorantia excusari potest. Sed an hæc consuetudo jus absolvendi conferrat, incertum est. Sola namque ea jus hoc præstat, quam Prælati vident, & tacent: ut Episcopi videntes, Sacerdotes simplices mutuo se absolvere, interpretative & implicite concedunt hujusmodi jurisdictionem. Sed quod Summus Pontifex hanc consuetudinem solat, quæ videlicet apud Hispanos ma-

xime invaluit, me profecto fugit. Quamobrem in Sacramento adeo necessario non existimo tutum, huic nos periculo committere, ut eligamus Sacerdotem, cui forsitan Summus Pontifex auctoritatem absolvendi minime concesserit.

Jam si hinc colligere velis, ne viros quidem peritissimos eligi posse, si non fuerint ab Episcopo probati, etiam si Theologiæ sint professores; Huic ego respondeo, ejusmodi viros in Theologia Magistratos auctoritate publica haberi probatos: non enim solent ab Episcopis examinari. Si quis vero sit quamlibet doctus, nec auctoritate publica gradus Theologici comprobatus, nec ab Episcopo saltem implicite permissus Confessiones audire, hunc non probatum, nec examinatum eligere equidem non auderem. Sarago enim per certa media certam facere & vocationem meam, & salutem meam. Atque in sexti principalis argumenti explicatione hæc satis dicta sint.

Resp. ad 7. princ. arg. init. hujus 6. part. positum; *Utrum teneamur confiteri venial.*

Septimum vero id quærit, an venialia peccata teneamur confiteri. At certissimum est minime teneri: Primum ex communi omnium Theologorum consensu: deinde ex communi Ecclesiæ consuetudine, qua post confessionem mortalium nullus Christianus sollicitus est de confitendis venialibus. Item ex Divi Augustini testimonio in Enchiridio c. 71. Et refertur de Pœnitentia, dist. 3. c. *De quotidianis*: habeturque idem in l. de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 13.

Præterea, qua ratione jure Divino teneremur aliqua venialia confiteri, pariter & omnia: quod non modo gravissimum esset, verum etiam impossibile. Et cum dolor de venialibus non sit necessarius, ne confessio quidem venialium necessaria est.

Ad argumentum igitur respondit Adrianus, questione quarta, de Confessione, art. 1. ad quartam confirmationem, quod testimonium illud Joannis solum procedit de peccatis mortalibus. Et quantum ego quidem sentio, de his directe & primario Dominus loquitur, quæ videlicet sicut Sacerdotes absolvendo remittunt, ita non absolvendo retinent. Non est enim verisimile, æquivoce accipi peccati nomen in illo eodem contextu, ut videlicet in ordine ad verbum, *Remiseritis*, capiatur pro mortalibus, & venialibus, in ordine vero ad verbum, *Retinueritis*, pro solum mortalibus. Et cum potestas remittendi, & retinendi huic concessa sit, potestas clavium ad aperiendum & claudendum regnum celorum non comprehendit directe venialia, per quæ regnum celorum non clauditur.

Confess. venial. Sacramental. est.

Sed cum obijcitur, peccata venialia non esse materiam hujus Sacramenti, quia Christus hic non loquitur de venialibus, ubi tamen instituit hujus Sacramenti materiam: ita fieri ut confessio venialium non esset Sacramentalis, contra Magistrum, atque omnes Doctores Scholasticos, imo contra Ecclesiæ sensum: credunt enim fideles, accipere Absolutionem Sacramentalem, cum venialia Sacerdotibus confitentur: nec Sacerdotes usurparent sibi potestatem judicandi de venialibus nisi eam a Christo Domino accepissent. Ad hanc, inquam, objectionem respondetur, quod qui concedit majus, is ex con-

consequenti concedit quoque minus. Nam si Princeps committit mihi remissionem gravissimorum scelerum, sine dubio intelligitur concessisse remissionem leviorum. Nec est eadem ratio de potestate retinendi, quoniam si majora peccata retineri dicuntur, non exinde censetur retineri minora, quæ videlicet multis aliis modis remitti possunt.

An ex præcepto. Eccles. teneam. venialia confiteri.

Sed oritur tamen dubium, an saltem ex præcepto Ecclesiæ teneantur homines venialia confiteri. Nam in c. *Omnis utriusque sexus*, de Pœnit. *Confiteatur* (inquit Innocentius) *omnia peccata sua semel in anno. Omnia*, inquit: & cum constitutio illa obliget omnes, nullo excepto, sequeretur Ecclesiam in hac lege supponere, omnes fideles singulis annis peccare mortaliter, si sola mortalia præcepit confitenda. Et confirmatur; ex eo enim, quod dicit Decretalis, *Omnis utriusque sexus*, &c. universi obligantur ad præceptum communionis in Paschate, siue mortaliter peccaverint, siue non: ergo & ad præceptum Confessionis. Unde in Clementina 1. de statu Monachorum, confessio venialium Monachis præcipitur semel in mense. Omnibus igitur fidelibus semel in anno præcipitur, ut & D. Thomas videtur insinuare, dist. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 3i.

At vero huic quæstioni respondet egregie Cajetanus 3. parte, q. 65. art. 2. ad quartum. Et in additionibus tertiz partis, q. 1. de confessione, statutum Ecclesiæ non obligare eos, qui solum habent venialia peccata. Primo, quia lex de confessione semel in anno facienda limitatio est Divini præcepti, quantum ad tempus; sed præceptum Divinum non comprehendebat habentes venialia peccata, &c.

Secundo, quia, ut Divus Thomas argumentatur, articulo illo proxime citato, ad tertium argumentum: decretalis illa dicit, *omnia peccata*: quod de venialibus intelligi non valet; nemo enim omnia venialia potest confiteri. De mortalibus itaque solum intelligitur, sicut & illud Concilii Florentini definientis, ad integritatem confessionis pertinere, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, confiteatur.

Tertio, ex eo quod dicit, *proprio Sacerdoti*: peccata autem venialia non exigunt proprium Sacerdotem.

Postremo, quia Ecclesia Confessionem voluntariam occultorum præcipere non potest: esset enim gravissimum onus, sine causa necessaria, cum aliis multis modis veniale peccatum remitti possit.

Atque hæc est communis Theologorum doctrina. Nam argumenta contraria facile solvuntur, præter illud ultimum: cui responderetur, eam Clementinam obligare quidem Monachos ad mensuram confessionem venialium, non tamen sub mortali, ut patet ex pœna subiuncta, quæ non adeo gravis est.

Ac de confessionis præcepto quidem quoniam fufe varieque differimus, dictum poterat videri satis, nisi illa Quæstio consequenter occurreret, de tempore, quo jure Divino confiteri tenemur. Quam ego quæstionem si nunc omitterem, in iustas multorum reprehensiones incurrerem.

Quæst. de tempor. quo jure Divino tenemur confiteri.

Et quidem nonnulli existimant, satis esse (quod

ad Divinum jus attinet) semel in vita peccata confiteri, quia non est (inquiunt) major ratio, quare obligemur magis in uno tempore, quam in alio: ex lege quippe Dei, nec post horam, nec post diem, nec post mensem, nec post annum, confessionis vinculo astringimur.

SENTENT. QUORUNDAM. Nam quod Innocent. IV. super c. *Omnis utriusque sexus*, & Archidiaconus super caput, *Ille rex*, de Pœnitentia d. 3. tenuerunt, obligari scilicet homines ad statim confitendum, uno Theologorum consensu explosum est. Et a D. Thom. d. 17. q. 3. a. 1. q. 4. duobus irrefragabilibus argumentis refellitur: quorum alterum sumitur ex Sacramento Baptismi multo magis necessario, quem tamen illico suscipere non tenemur: alterum ex natura præcepti affirmativi, quod non protinus obligat. Jus itaque divinum nullum certum tempus confitendi præscribit.

REFELLITUR. Hæc differuntur ab his, qui confessionem semel in vita faciendam definire volunt. At falluntur tamen: nam semel in vita de omnibus peccatis confiteri, est impossibile: magna enim ex parte oblivione deleterentur. Quamobrem lex de integritate confessionis plurimum fraudaretur, ad quam pertinet, omnia peccata mortalia confiteri.

RESOLUT. QUÆST. Quocirca dicendum est, Christum Dominum non tulisse leges aliquas communes, quas Ecclesia postea ad tempus, aut etiam ad locum peculiariter dereterminaret. Præcipit enim Christus Dominus, in Ecclesia sua Episcopos esse, sed non reliquit pro singulis diocesis definitos. De Dei cultu, festisque servandis divinum præceptum est, sed certum tempus Evangelium non præscripsit. Ejusmodi itaque præcepta commode servari non possent, nisi Ecclesia quædam vel loca, vel tempora præfiniret. Nam (ut posterius hoc exemplum persequamur) ridiculus esset, qui præceptum de Dei cultu sese arbitraretur implexisse, semel in vita ab opere servili quiescendo. Sic ergo præcepta de sumenda Eucharistia & confessione reliquit Christus, nec revera potest determinari ex solo divino jure, pro quo tempore hæc præcepta nos obligent. Sive dicamus semel in vita, seu potius in mortis articulo, nihil dicimus prorsus, sed tunc obligamur, quando Ecclesia definierit. At hoc est (inquiens) de jure positivo, semel videlicet in anno confiteri: fateor, sed citra hoc jus humanum, quo ad certum tempus confessio limitatur, divina de confessione lex incommode servaretur.

Quando teneamur jure Divino ad confiteri.

Sed tunc tamen aliqui casus, in quibus jus ipsum divinum obligat ad confitendum. Primus est in periculo mortis. Secundus, cum quis voluerit Eucharistiam sumere, si reus est peccati mortalis; tunc enim habet præcedere confessio juxta Christi institutionem. Tertius est ratione periculi carenti confessore, quem nunc habeo, non habiturus tempore necessario. Nam quartus de confessione quotanni, non solius divini præcepti est, sed divini limitati ac definiti per humanum: & ita utriusque juris violatio unicum peccatum est, quoniam ambo illa præcepta unicum actum injungunt, & alterum est alterius determinatio.

Quintum vero, quem Durandus adjecit, 4. distinctio. 17. quæst. 10. & Palud. eadem distinctione, quem

quem Adrianus quoque refert, q. 3. de confessione, scilicet quando aliquis ex errore conscientie se teneri putat ad statim confitendum, nos existimamus supervacaneum. Non enim obligat preceptum de confessione in tali eventu, sed ipse habens erroneam conscientiam sese ligat, quamdiu non deponit talem errorem. Quemadmodum ergo in ceteris preceptis affirmativis, cum quaerimus quo tempore obligent, vanum forsitan esset, duo tempora prescribere, alterum ex necessitate, alterum ex errore conscientie: ita quoque, cum evenit & casus enumeramus, quibus preceptum de confessione ligat, is, qui recensetur ex errore conscientie, supervacuum videtur esse: imo revera falsus, si naturam & obligationem huius precepti, de quo differimus, consideremus. Quatuor igitur illi nobis explicandi sunt, idque quam maxima brevitate.

NOTANDUM CIRCA 1. CASUM. Circa primum casum diligenter advertendum est, non idem esse hoc sane loco periculum mortis, & articulum mortis. Est namque periculum mortis in his dumtaxat, unde mors frequenter solet accidere. Etenim in hastarum ludo, in agitatione raurorum, in navigatione placidi maris, quamvis interim mors sequatur, non est tamen periculum mortis: sed in bello, in mari vehementer turbato, in partu foeminae, de cuius morte probabiliter propter causas naturales timeretur, periculum mortis agnoscimus. Quod certe viri prudentis arbitrio magis, quam disputatione Theologica definiendum est, ut quis morbus periculosus sit & lethalis, prudentis medici finiat arbitrium. At articulus mortis, si nominis vim & proprium usum spectes, non idem est. Cum enim conceduntur per diplomata casus reservari in mortis articulo, non intelligantur concedi in quocunque periculo, sed cum regulariter certa mors est, aut a morbo, vel vulnere, aut ab exteriori vi, ut cum quis mortis poena damnatur.

Idem intelligi, cum Doctores asserunt, in mortis articulo quemlibet sacerdotem posse absolvere ab omnibus peccatis etiam quemcumque peccatorem. Non enim quemcumque aut navigaturum, aut congressurum cum inimicis quilibet sacerdos potest absolvere, etiam ubi periculum est. Quod si hanc sententia scrupulosa esse videatur, parati sumus eam retractare, cum adversarius (si quis erit) idoneas causas contrariae opinionis reddiderit.

SENTENT. CAJET. CIRCA 2. CAS. In secundo vero casu Cajetanum habemus repugnantem, 3. p. q. 80. ar. 4. & in summa, in verb. *Communio* 1. Corinth. 11. in illa verba: *Probet autem seipsum homo*, &c. Imo cum huius erroris esset ab Academia Parisiensi notatus, respondit, non ex suo capite id asserere, sed ex Pauli testimonio atque sententia. Nec huius opinionis primus auctor Cajetanus fuit, sed eam prius Richardus tenuit, in 4. dist. 17. art. 3. q. 6. Petrus quoque Palud. ead. dist. q. 2. sentire videtur, non esse mortale peccatum sine confessione ad Eucharistiam accedere, si homo alias contritus est. Idem etiam sequitur Adrianus, quaest. 3. de Confessione, & Abbas in cap. *De homine*, de celebr. Miss. Suadet autem hanc opinio primum ex eo Apostoli testimonio prioris ad Corinth. 11. *Probet autem seipsum homo*, & sic de pane illo edat. In quae verba Div. Chrysost. hom. 18.

Non jubet, inquit, ut alter alteri probetur, sed ipse sibi; non publicum faciens iudicem, & sine ulla argumentum. Eadem fere Theophylactus in eundem locum, Neminem, inquit, sibi ipsi iudicem proposuerim: ipse se proba, & sic de pane illo ede, &c.

Præterea, si divinum preceptum esset, id ex sacris literis colligeretur: non enim nobis licet divina precepta pro nostro arbitrato fingere. Cum ergo nusquam huiusmodi lex reperiatur, certe qua facilitate invehitur, eadem quoque rejicitur.

Præterea, sunt eventa quidam, in quibus licet sine prævia confessione Eucharistiam sumere: Primum in villulis, ubi non est copia confessoris. Deinde, ubi homo se infamaret, si non perficeret rem divinam: ut si sacerdos post sacrificium inceptum retardaretur alicuius mortalis peccati, &c. esset enim infamia eum vocare Confessorem. Tertio etiam, propter reverentiam sacramenti, ut si post consecrationem solus esset cum alio sacerdote, & post consecrationem calicis aliquod mortale veniret in mentem: ne sacrificium rumpatur, poterit sacerdos sine confessione Eucharistiam sumere, ut communis Theologorum opinio credit. Hec autem non liceret, si jure divino confiteri ante Eucharistiam teneremur.

Præterea, precepta affirmativa obligant in casu necessitatis, juxta commune Theologorum proverbium. At quando sanus sanis Eucharistiae sacramentum, videlicet ex consilio, & devotione, non est casus necessitatis: ergo in tali eventu preceptum de confessione non obligat.

Ad hanc, si homo teneretur ante Eucharistiam confiteri, id ob eam rationem maxime, quod purus & gratus Deo debet ad hoc sacramentum accedere. At exinde pari argumento ratiocinaremur, administraturum aliquod sacramentum debere prius confiteri, si quod peccatum mortale commiserit. Nam sacramentorum administratores mundos, Deoque acceptos esse oportet, nisi velint esse sacrilegi.

Præterea, ad alia sacramenta suscipienda, ut Confirmationem, Ordinem, Matrimonium, nullo divino precepto prius confiteri tenemur: ergo nec ad sumendum Eucharistiae sacramentum, par enim causa aut in omnibus, aut in nullis sacramentis obligabit.

Denique in capit. *Omnis utriusque sexus*, de Pœnitentiis, Innocentius jubet, ut omnis Christianus semel quidem in anno confiteatur omnia peccata sua, Eucharistiam autemumat in paschate. Quod si hanc duo sacramenta connexa essent, essetque necessarium ante Eucharistiam confessionem facere, non dixisset Concilium, semel in anno confiteatur; sed ante pascha confiteatur, ut id temporis percipiat Eucharistiae sacramentum. Hanc dicuntur ab his, qui nobiscum in hoc secundo casu pugnare volunt.

REFELL. COMM. CAJET. DOCTR. Quem tamen plerique Theologi omni vi & ratione astruere conati sunt: idque adeo effecerunt, ut nostra hac tempestate Cajetani placitum unanimi consensu doctorum & piorum fuerit explosum. Ac revera non existimo, huiusmodi Cajetani sententiam inter opiniones probabiles esse reponendam, sed qua tamen nota iniuria Theologis jure possit, alii doctiores judicabunt. Nam Cajetano tantum schola debet, homini alioqui de repub. Christiana maxime merito,

ut quoad fieri per pietatem licet, parcere ei jure optimo, summisque rationibus debeamus.

COMMUNIS SENTENT. Nostra igitur eademque communis Theologorum sententia primum ostenditur ex eo, quod D. Augustinus principium semit 4. libro de baptismo contra Donatistas, c. 24. in hæc verba: *Si quisquam in hac re auctoritatem divinam quærat, quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis inflexum, sed semper retentum est, non nisi Apostolica auctoritate traditum relictissimo creditur.* Ex hoc itaque principio fit argumentum. Nam viri pii ab ineunte Ecclesia confessionem Eucharistiae præmittendam censuerunt; nec id ab aliquo aut concilio, aut pontifice præceptum est. Apostolica igitur auctoritate traditum retinemus, ut & alia nonnulla, quæ non nisi verbo tenus Apostoli a Christo receperunt, nobisque tanquam vivæ vocis oracula tradidere servanda. Quod vero consuetudinem hanc constendi ante Eucharistiam, quam modo Ecclesia servat, a Patribus acceperit, atque adeo Apostolis, quæ sequuntur testimonia manifestant.

Eusebius in primis, 6. hist. Eccles. cap. 25. De Philippo, inquit, imperatore traditum nobis est, quod cum in die Pascha communicare mysteriis voluisset, ab Episcopo loci non prius est permissus, nisi confiteretur peccata sua, & inter pœnitentes staret, nec ullo modo copiam sibi mysteriorum futuram, nisi prius per pœnitentiam culpas diluisset. Ferunt igitur, libenter enim, quod a sacerdote imperatum fuerat, suscepisse, divinum sibi inasse metum, &c. Nec huic loco potest occurrī, ex eo, quod Eusebius de publica confessione sermonem facit. Nam quæ ratio est de Confessione publica in ordine ad peccata publica, eadem prorsus est de remissione secreta in ordine ad peccata secreta. Quod enim vel publice, vel occulte confessio fit, qualitas sacramenti est, non substantia. Et sicut ante diximus, Christus quidem confessionis legem tulit, eam vero vel secretam, vel publicam fieri, rationi, ac prudentiæ naturali dereliquit.

Sozomenus deinde, lib. 9. histor. tripartitæ, cap. 35. hanc consuetudinem ab antiquissimis temporibus Romanos Pontifices conservasse, testis est. Idemque testatur Nectarius Episcopum, quibusdam suadentibus, ut singulos ad communicandum iudicio conscientiz suæ relinqueret, illam antiquitatis consuetudinem sustulisse.

Auctor item libri de Eccles. dogm. c. 53. *Quem mortalia, inquit, crimina post baptismum commissæ premunt, hortor, prius sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium, & condemnationem sui Eucharistiam percipere.*

Circumfertur præterea inter D. Augustini opera libellus quidam ad Comitem de salutaribus documentis, quem quidem librum Erasmus, licet D. Augustini neget esse, non negat tamen esse hominis pii. In huius itaque capite 33. hæc verba sunt: *Quando corpus Christi accipere debemus, autem ad confessionem debemus decurrere, si peccata obnoxia in nobis senserimus, ne cum iuda proditore diabolum intra nos celantes, pereamus.*

D. Augustinus insuper in epist. 110. ad Januarium non reprobatur, quod ex ore disputantis dicitur: *Si tanta est plaga peccati, auctoritate Antistitis debet quisque ab altari removeri, ad agendam*

pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari: hoc est enim indigne accipere, si eo tempore accipiat, quo debet agere pœnitentiam, non ut arbitrio suo cum libet, vel auferas se communioni, vel reddat.

Cyprianus vero multis locis huius rei testis est. Nam in Epist. 54. tertii libri, quæ scribitur Presbyteris, & Diaconis: Cum in minoribus, inquit, peccatis agant peccatores pœnitentiam iusto tempore, & secundum discipline ordinem ad exomologesim veniant, & per manus impositionem Episcopi, & cleri, jus communicationis accipiant, nunc crudo tempore nondum restituta Ecclesia ipsius pace, ad communicationem admittantur: & nondum pœnitentia facta, nondum exomologesi finita, nondum manu eis ab Episcopo, aut clero imposita, Eucharistia illis datur: cum scriptum sit: *Qui ederit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini.* Sed nunc illi rei non sunt, qui minus scripturæ legem novetunt: erunt autem rei, qui præsumunt, & hæc fratribus non suggerunt, ut faciant omnia cum Dei timore, & cum data ab eo, & præscripta observatione. Hactenus Cyprianus. Et paulo post de his, qui hanc traditionem non servant, Contempta, ait, Domini lege, & observatione, quam iidem Martyres, & Confessores tenendam mandant, ante reditum nostrum communicant, cum lapsis, & Eucharistiam tradunt.

Eadem fere refert epist. 18. ejusdem libri. In sermone autem quinto de lapsis, Contra Evangelii vigorem, inquit, contra Domini, ac Dei legem, temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita & falsa, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Et inferius; Ante expiata delicta, ante exomologesim factam criminis, ante purgatam conscientiam manu sacerdotis, pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus venditant. Et infra, de peccatis, & confessione secreta (ne quis existimet solum de publicis esse sermonem) ita disserit: *Qui quamvis nullo sacrificii, aut libelli facinoræ restricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolent, & simpliciter consentiunt, exomologesim conscientia faciunt, animi sui pondus exponunt, salutem medulam parvis licet & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse, Deus non iridetur: & multa alia, quæ gratia brevitatibus omittimus.*

Præterea Leo Papa in epist. 69. ad Theodorum Episcopum Forojulensem, referturque de pœnitentia, dist. 1. cap. Multiplex: Mediator, inquit, Dei & hominum hanc Præpositis Ecclesia tradidit potestatem, ut consentientibus pœnitentia satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per sanam reconciliationis admitterent. Hugo etiam de sancto Victore in lib. de Ecclesiast. potestate ligandi, atque solvendi (quam refert Gabriel, lect. 7. super canon.) Audacter, inquit, dico, si ante sacerdotis absolutionem ad communionem Corporis Christi quis accesserit, pro certo sibi iudicium manducat, & bibit, etiam si vehementer doleat, & ingemiscat.

Præterea, præceptum de jejuniis Quadragesimali (juxta Cajetani sententiam) non est scriptum: & tamen non licet in dubium vertere, an jejunii Ecclesiastici violatio peccatum mortale sit, eo quod Christiani etiam sine scripta lege ita jejunant,

ut reos gravis, mortalisque peccati se existiment, si jejunium solvant. At viri sancti, ac timentes Deum, cum homo habet in promptu idoneum sacerdotem, ejusmodi condemnant, si accedat ad Eucharistiam sine prævia confessione.

Nec quisquam inter fideles, vir bonus, & sapiens ausus est unquam post mortale peccatum ad Eucharistiam sine prævia confessione venire. In mente igitur cujusque fidelis scriptum est, & in animo quasi insculptum de confessione ante Eucharistiam facienda præceptum.

Præterea suadetur id ex eo, quod habetur Matth. 5. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.* Inde itaque sic argumentor: Christiani non habemus nisi unicum munus, quod offeramus ad altare: ergo prius debemus fratri reconciliari si quem offendimus, quam hoc munus de altari, aut manu sacerdotis accipiamus. Multo igitur magis, qui Ecclesiam offendit per peccatum mortale Ecclesie debet reconciliari per confessionem, quam reconciliationis sacramentum ob id antiqui appellavere.

Præterea, ad ministros Ecclesie pertinet, ad hoc convivium dignos admittere, indignosque repellere, juxta parabolam Matth. cap. 22. de eo, qui inventus est in convivio non habens vestem nuptialem. At dignos admittere, indignos repellere, nisi per confessionem, non queunt. Et profecto, si constaret Ecclesie, quenquam peccasse mortaliter, non exciperet ad hanc amicorum mensam Dei inimicum, nisi prius per sacramentum confessionis Deo sibi que conciliaretur.

RESP. ARG. PRO CAJET. SENTENT. Ad primum igitur argumentum respondetur, testimonium Apostoli nec confessionem præscribere, nec excludere. Tantum enim jubet, ut homo expendat vitam suam, examinetque conscientiam, ut si iustum se invenerit, securus accedat, sin vero injustum, videat quid facto opus sit, ut digne Corpus Dominicum accipiat. Verbi causa, si inimicitias habuit, probet seipsum, non ut sua probatione contentus, suoque interiori dolore sacramentum Eucharistie sumat; sed ut examinatus, atque probatus inimici gratiam quaerat, cui injuriam fecit, & veniam petens inimicitiam priorem aboleat, non interius modo, sed etiam exterius; in hunc modum, si publice fuerit homo aut concubiniarius, aut usurarius sumpturus Eucharistie sacramentum probet seipsum: non in eum sensum, ut post contritionem secretam de pane illo edat, & de calice bibat; sed ut juxta criminis qualitatem, post examen, & probationem, publica peccati occasiones abjiciat, pecunias, quas injuste rapuerat, reddat, scandalo populi satisfaciatur, &c. In hunc etiam modum post quodcumque peccatum probet seipsum homo. Et si veniale fuisse repperit, nihil opus est, ut de confessione sollicitetur: sed si dolorem interiore habeat, de pane illo edat, & de calice bibat. Sin vero mortale fuerit quod commisit, ad Sancta Sanctorum non nisi per januam reconciliationis introeat. Pro nobis itaque facit testimonium Pauli, non contra nos, si recte intelligatur. Nam, ut Chrysostomus adnotavit; hæc sui temporis intelligentia fuit; in quo Nestarius Episcopus pec-

catores suo iudicio reliquerat, & confessionem sacramentalem abjecerat, ut retro nobis ostensum est. Theophylactus autem nihil aliud fecit, quam brevior, summaque D. Chrysostomi.

Ad secundum, jam ex dictis facile patet. Non enim omnia præcepta sive Christi, sive Ecclesie habentur scripta, sed quædam ex traditione, moreque servantur. Certe consuetudinem hanc graviter in Ecclesia, diuque servatam vinculo peccati mortalis astringere qui negaverit, pari confidentia negare poterit, consuetudinem jejunandi certis diebus olim ab Ecclesia servatam peccati mortalis obligationem inducere. Quamobrem præceptum esse peccatori, ut ante Eucharistiam confiteatur, inficiari non possumus. An vero jus hoc ab Ecclesia, an a Christo Domino extiterit, id verti in questionem potest. Nos Divinum præceptum esse arbitramur, quod per manus a Christo ad Apostolos, ab Apostolis ad nos venit.

Ad tertium non est difficile respondere, si quæ superius diximus, reneamus. Simili enim argumento probaretur, confessionis integritatem non esse jure Divino præscriptam: quoniam licet vel propter incommodum, vel propter scandalum evitandum, peccatum aliquod mortale in confessione retinere. Leges itaque Christi Servatoris nostri suaviter disponunt omnia, salva semper & naturæ æquitate, & prudentiæ ratione. Nam & arbitrio boni, prudentisque viri discernendum est, quanta locorum intercapedo necessaria sit, ut confessor absens esse credatur, censeaturque poenitens non habere copiam confessoris. Porro si confessor intra civitatem sit, quamlibet longo intervallo distet, debet poenitens ad ipsum accedere. Si tamen poenitens sit in oppidulo, quod a civitate tribus miliaribus distet, tunc ego non censerem, hujusmodi poenitentem copiam confessoris habere.

Ad quartum respondetur, præcepta dupliciter obligare; per se, & per accidens: ut poenitentia per se quidem obligat in periculo mortis; per accidens autem, eum quis vult sacramentum aliquod vel suscipere, vel administrare. Quod igitur de poenitentia lege, idem de confessionis præcepto dicere, consentaneum est, ut per se in articulo necessitatis confiteri reneamur; per accidens autem, ut digne suscipiamus Eucharistie Sacramentum: cui digne suscipiendo peculiarem dispositionem, & poenitentiam lex Divina præscripsit.

Ad quintum, non propter animi puritatem solum, & Dei gratiam necessariam, sed propter Christi peculiare præceptum confiteri ante Eucharistiam debemus. Administraturi autem sacramenta, nulla aut Christi, aut Ecclesie lege confiteri tenentur, sed solum animi munditiam habere, quæ sola interiori poenitentia comparatur.

Ad sextum, non esset poenitus absurdum, si diceramus, ad reliqua etiam sacramenta sumenda confessionem præviam esse peccatori necessariam: ut sicut baptismus janua omnium sacramentorum est; sic secunda post naufragium tabula recipienti post baptismum in mortale peccatum, sit aliorum quoque janua sacramentorum. Id autem Leo Papa in Epistola jam citata dicere videtur; inquiens: *Ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterem.* Non ait, *ad communicatio-*

nam Eucharistia Sacramenti, sed ad communionem sacramentorum.

Præterea, de consec. dist. 5. c. *Ut jejuni*, Concilium Aurelianense iubet, ut qui ad Confirmationem veniunt, moneantur Confessionem facere prius, ut mundi donum Spiritus sancti valeant accipere.

Præterea, si Ecclesiæ confiteretur quemquam fuisse publicum peccatorem, non ei administraret ordinis, siue confirmationis, aut matrimonii sacramentum, nisi prius sacerdotis auctoritate Christo Domino, atque ipsi eidem Ecclesiæ fuisset reconciliatus. Indignum enim est, ut qui Ecclesiam offendit, munus Ecclesiæ & ministerium sine prævia conciliatione recipiat. Unde Divus Thomas in 4. dist. 24. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. ad tertium, *Aliqua*, inquit,

*medicinae sunt, quæ exigunt robur naturæ, alias cum periculo mortis assumuntur: & alia sunt, quæ debilibus dari possunt: ita etiam in spiritualibus quædam Sacramenta sunt ordinata ad remedium peccati, & talia peccatoribus sunt exhibenda, sicut Baptismus, & pœnitentia; illa vero, quæ perfectionem gratiæ conferunt, requirunt hominem per gratiam confortatum: & talia (ait) non sunt peccatoribus exhibenda. Quo loco certum est, peccatores a D. Thoma vocari, qui morte præter ante peccaverunt, ex animi dolore habeant de peccato, animumque in futurum recte, ac iuste vivendi. Nam si peccatores appellaret, quibus interior pœnitentia non est, profecto nulla sacramenta essent peccatoribus ministranda. Videtur ergo Div. Thomas sentire, Ecclesiam his, qui ante peccaverunt, si habeant tamen interiorē de peccato dolorem, sacramenta Baptismi & pœnitentiæ administrare debere: at reliqua sacramenta non nisi per sacramentum aliquod eorum iustificatis, quæ directe ad justificationem ordinantur: ut Baptismus, & pœnitentia. Atque id etiam definisse videtur Innocentius primus in Epistola ad Ruffum & Eusebium cap. 4. his verbis: *At dicitur legitimi sacerdotis benedictio auferre omne vitium; ergo si ita est, applicentur ad ordines sacri legi, adulteri, atque omnium criminum rei. Quia in ordinatione omnia vitia putantur auferri, nullus fit pœnitentiæ locus, quia id potest præstare ordinationis, quod longa satisfactio præstare consuevit.**

Sed quoniam huiusmodi argumenta retundi possunt, & præceptum ejusmodi non ratiocinatione, sed traditione majorum constare debet, dicamus sane, non esse eandem causam, quoniam alterum nobis traditum est, alterum non item.

Ad ultimum Divus Thomas in 4. distinct. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 4. ob eam rationem tenere videtur, quod obligatio, qua Ecclesia obligat ad Confessionem semel in anno faciendam, sumitur ex eo, quod liget semel in anno ad Eucharistiæ sumpcionem. Ait enim: *Ad Eucharistiam nullus post peccatum mortale, nisi confessus debet accedere, copia sacerdotis oblata: & inde venit obligatio, qua Ecclesia omnes obligat ad semel in anno confitendum, quia instituit, ut semel in anno, scilicet in Pascha, omnes sacram communionem accipiant: & ideo ante tempus illud confiteri tenentur.* Hactenus ille, & juxta hanc sententiam connexa sunt etiam in Ecclesiæ præcepto hæc duo sacramenta.

Id autem etiam suadet ex Concilio Agathensi, quod refertur dist. 50. in c. *Es ex pœnitentia* Roma-

no: ubi dicitur, quod hebdomada priorē ante initiationem Quadragesimæ, tum primum confitentibus peccata sacerdotes pœnitentiam deneg. Citat quoque Beatus Rhenanus in fine annotationis super Terullianum, decretum alterius synodi, quo præscribitur, ut feria 4. ante Quadragesimam peccatores confitentur. Ac revera publice pœnitentes in die Cinerum ex more antiquo peccata sua confitebantur. Imo adeo nunc etiam qui in Quadragesima non confitentur, existimant se illius præcepti prævaricatores. Prælati quoque excommunicant illos, qui in Quadragesima non fuerint confessi. Præceptum igitur de Confessione jure etiam Ecclesiastico Eucharistiæ præcepto adjunctum est. Nam & Sixtus IV. in quadam Extravag. de tregua & pace, cujus initium, *Vices illius*, jubet, ut Mendicantes desistant prædicare, parochianos non obligatos, saltem in Paschate, proprio confiteri sacerdoti.

Verum enim vero, cum in illo cap. *Omnis utriusque sexus*, Innocentius dedita opera limitasse videatur præceptum communionis ad Paschale tempus, non item præceptum confessionis: dixit enim: *Confiteatur semel in anno, suscipiens ad minus in Pascha Eucharistiæ sacramentum*: non video ego, cur ex eo præcepto fideles astringamus ad confitendum in Quadragesima.

Præterea, si quis peccaverit mortaliter diu ante Quadragesimam, & statim confiteatur peccatum suum proprio Sacerdoti, quæro, an ille impleat præceptum illius capituli, nec ne: si implet, vincimus: si non implet: ergo etiam si non peccasset mortaliter usque ad Pascha post priorem confessionem, teneretur iterum eadem peccata confiteri, a quibus semel absolutus est.

Præterea, si homo habeat legitimum impedimentum ad communionem accipiendam, ut frequentem vomitum, vel quia detinetur in carcere, vel quia non habet ætatem idoneam ad Eucharistiam percipiendam, rogo, an præcepto de semel in anno confitendo satisfaciatur, cum ante Quadragesimam confiteretur: quod negare quoniam impudentia est, teneamus, præceptum communionis ad certum anni tempus constringere, præceptum vero confessionis non item.

Verum est itaque, ante Eucharistiam oportere confiteri, quotiescunque illam homo percipiat, sed non ex illo præcepto Concilii Lateran. sed ex Divina lege, ut prius nobis ostensum est. Nec intentio præcipientis obligat, sed forma præcepti, unde quamvis summus Pontifex præciperet Confessionem, eo fine, ut Eucharistiæ præmitteretur, non tamen suo ad id præcepto obligavit. Jam enim erat jus Divinum, quo huiusmodi confessio semper erat præmittenda, siue in Paschate, seu quocunque alio tempore Eucharistia sumeretur.

DUBIUM CIRCA 3. CASUM. Circa tertium casum dubium oritur. Eadem enim ratione homo sanus in principio diei, si timeret febrem superventuram, teneretur Divinum totius diei officium prævenire. Imo etiam teneretur prævenire jejunium præceptum ab Ecclesia, si probabiliter crederet, se præscripto die non habiturum jejunandi facultatem. Item, si in Paschate crederem, me habiturum legitimum impedimentum Eucharistiam suscipiendi, deberem quoque prius sumere, cum adesset opportunitas.

RESP. AD VERBA. VUS. Ad hoc responderetur, non esse simile. Nam quædam præcepta sunt homini ad certum & determinatum tempus implenda, ut de jejuniis Quadragesimæ, aut vigiliis alicujus festi: & ejusmodi non est necesse prævenire, etiam si existimemus impedimentum legitimum nos habituros tempore, quo essent implenda. Alia vero præcepta sunt sine determinatione temporis, quæ videlicet nos obligant, ut aliquando impleantur, saltem semel in vita, ut sunt media ad salutem necessaria, atque præcepta quæ de hujuscemodi feruntur, antevertere necessarium est, ut de Baptismo. Imo qui nunquam in vita Eucharistiam suscepit, credens futurum periculum mortis, nec habiturum se Eucharistiæ copiam, prævenire debet, cum habet copiam. Nam tenetur semel in vita illud præceptum implere. Hinc navigatoris periculo tempore, si non habet in navi Confessorem, tenetur periculum prævenire.

Hinc Christianus, qui tenetur semel in anno confiteri ex Ecclesiastica lege, si credat se non habiturum copiam Confessoris in duobus postremis mensibus anni, obligatur ad confessionem faciendam intra decem menses priores illius anni: v. gr., si habeat quis prælixa maria transfretare, etiam si alias nullum navigationis periculum esset.

RESPON. OBJECT. Sed quid illi primo argumento respondeamus? nam reliqua faciliora sunt. Nempe, distinguendum est impedimentum legitimum postea futurum. Nam si voluntarium est, teneor præfecto Divinum officium ante solvere, cum reliqui temporis impedimentum quamlibet legitimum & necessarium ego libere præstem. Quod si impedimentum a natura aut violentia existerit, uti ab ingruente morbo; tunc ego non astringerem, nisi ad id officii persolvendum, quod pro tempore præsentiarque præterito debetur. Facultas autem, quæ datur ab Ecclesia, aut anteverrendi, aut postponendi Divinum officium intra diem tamen naturalem, privilegium favoris est, non vinculum necessitatis: h. e. prævenire possumus, non tenemur.

DURANDUS DURAN. CIRCA 4. CAS. In quarto casu Durandus, in 4. d. 17. q. 14. in dubium vocat, an statutum illud Ecclesiæ de Confessione semel in anno faciendâ sit præceptum, an potius exhortatio ad Confessionem. Suadet autem non esse præceptum, quod nullum sit ibi verbum, unde vis præcepti colligi possit: habet enim textus in hunc modum: *Omnia utriusque sexus, postquam ad annos discretionis pervenerint, omnia sua solus peccata saltem semel in anno confiteatur proprio sacerdoti, & injunctam sibi Pœnitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ Sacramentum.* Quod si dicas, verbum, *Confiteatur*, vim habere præcepti, idque colligas ex pœna subjuncta, *Alioquin & vivens ab Ecclesiâ ingressu arcebitur, & mortuus Christiana careat sepultura*: contra Durandus argumentatur, quia illa clausula & pœna non refertur ad transgressionem legis de confessione; sed ad transgressionem præcepti de Eucharistia. Non enim Ecclesia legem fert cuius transgressionem pœna legis punire non potest: frustra siquidem lex ejusmodi pœnalis a legislatore ferretur. At Ecclesia non potest punire violatorem legis de Confessione, quia non potest Ecclesiæ constare, quisnam sit illius legis transgressor: primo

propter peccata occulta: secundo, quia non potest cognoscere, an omnia mortalia confiteatur: quod tamen lex præcipit: tertio, quia solus soli Sacerdoti confiteri debet, juxta illam legem, & Sacerdos tenetur servare secretum, etiam si nullum peccatum peccator confiteatur. Quamobrem locallum pœna illa transgressori legis de confitendo præficeretur.

CONTRARIA DURAN. SENT. ET COMMU. At vero communis omnium & Theologorum, & Jurisperitorum sententia certis argumentis astruit, legem illam Confessionis ad mortale peccatum obligare: non enim fideles existimant, cum in Quadragesima continentur, ex consilio se confiteri; & non ex præcepto. Quod si quis negligenter toto anno confiteri, male dubio procul apud fideles audiret, & mortaliter peccare crederetur. Et confirmatur, quia Prælati in eos qui non fuerint eo anno confessi, excommunicationis sententia animadvertere solent: supponunt igitur peccasse mortaliter.

Præterea, ut ante docebamus, Divinum de confessione præceptum per Humanam legem ad certum tempus limitatur. Nam citra hujusmodi limitationem Divinum illud præceptum commode servari non posset. Non est ergo exhortatio & consilium, sed præceptum: quippe si consilium esse, vix unus, aut alter in Quadragesima confiteretur, nec implendo consilio tanta sollicitudine, timore, ac diligentia plebs universa concurreret.

RESP. AD RATION. DURAN. Ita licet Ecclesia non possit Confessionem interiorum peccatorum præcipere, nec pro transgressionem pœnam inferre; præceptum a Deo tamen potest ad certum tempus limitare, transgressoresque legis limitatæ excommunicatione plectere. Illa vero pœna decretalis hujus, de qua disseruimus, locum habet cum transgressio præcepti manifesta est, v. gr., si non habet schedulam Confessoris.

Utrum pueri ante 14. annum confiteri teneantur.

Illud tamen vere verti in quætionem potest, an ante quartum decimum annum pueri confiteri ex hac lege Concilii teneantur. Dicit enim Concilium, *Cum ad annos discretionis pervenerint*, &c. Sed anni discretionis dicuntur, cum homo tertium decimum vel quartum decimum attigerit: igitur usque ad id ætatis non tenentur homines confiteri. Quod autem anni discretionis in eum modum sint intelligendi, probatur, quia non obligamus parvulos ad sumendam Eucharistiam ante illam ætatem. At simul utrumque præstabitur, & quod omnis homo, cum ad annos discretionis pervenerit, confiteatur, & quod suscipiat Eucharistiæ Sacramentum.

Huc quæstioni responderetur, usum rationis non simul circa omnia parvulis contingere. Nam sunt pueri, qui peccata gravia discernere a levibus possunt, distinguere inter cibum sacrum a profano non possunt. Puer ergo, ubi primum habet usum rationis ad peccandum mortaliter, hujus legis obligatione cōstringitur, teneturque jam semel in anno confiteri: sed Eucharistiam percipere non tenetur, nisi talem ac tantum usum habeat rationis, quo congruenter sacrum Christi Corpus sumere, & Divinitatem possit revereri latentem: proptereaque dixit Innocentius, *Reverenter suscipiens*, &c.

Utr. Eccl. possit in præc. de confess. dispens.

Illud quoque Scholastici auctores vocare in quæstione

tionem solent, an Ecclesia possit in Divino de confessione præcepto cum aliquo dispensare. Nam in eo, quod humanum est, de quotanni peccatorum confessione dispensari per Ecclesiam posse, minime controvertitur.

PRO PART. AFFIR. ARGU. At illud controversiam habere merito potest: Nam reddere vota, juramenta servare, juris & Divini & naturalis: habet autem Ecclesia facultatem & dispensandi in votis, & relaxandi juramenta: ergo, licet confessio jure Divino præscripta sit, Ecclesia tamen poterit dispensare.

Et confirmatur ex eo, quod Matthæi 16. D. Petrus dicit *Quodcumque solveris super terram, erit solutum & in celis*, &c. ergo si quem Petrus absolverit ab obligatione confessionis, ille erit coram Deo revera solutus.

RESOL. QUÆST. RESPON. OBJECT. Huic ego questioni, quoniam alio loco opportunius disserter, solum dabo, quod ad præsentem locum satis est, negando primi argumenti consequentiam. Nec enim est similis ratio de præcepto confessionis & Baptismi, ac de præcepto reddendi vota, & servandi juramenta: quia baptizari, aut confiteri, salutis impedimentum asserere nemini potest, cura in his Sacramentis tota hominis salus consistat, sunt quippe ad salutem necessaria. Quapropter non expediebat, ut reliqueretur Ecclesie facultas in hujusmodi præceptis dispensandi. At vota & juramenta præstare, nonnunquam vergit in salutis dispendium, eo quod homines sunt ad jurandum atque votandum faciles, non habita ratione futuræ incommoditatis. Quamobrem necessarium erat, ut Ecclesia Christi potestatem haberet in voto & juramento dispensandi, quæ scilicet vincula subinde majoribus bonis poterant esse impedimento.

Et per hoc ad testimonium ex Matthæo respondetur. Nam quia potestas ibi promissa, potestas clavium est ad aperiendum regnum dignis, claudendum vero indignis; & per Sacramenta Baptismi & Confessionis regnum cælorum suscipientibus aperitur, non est Petro collata potestas, ut dispensaret in his Sacramentis, ne suam videlicet destrueret potestatem, ea Sacramenta tollendo, quibus administrandis regnum cælorum habebat fidelibus aperire: sed enim vota & juramenta servare, poterat esse fidelibus regni cælorum impedimentum. Quocirca sicut potestas clavium limitatur ex ordine ad finem, scilicet apertionem regni cælestis (quapropter non potest Ecclesia Sacramenta tollere), ita etiam ex eodem fine amplificatur ad omnia ea tollenda, quæ apertionem regni cælorum impediunt, qualia interim sunt vota & juramenta. Et certe illius testimonii intelligentiam Ecclesie usu magis, quam ratiocinatione colligere possumus. Quotus enim quisque per rationem humanam consequetur, qualis quantaque potestas per illa generalia verba, *Quodcumque ligaveris, quodcumque solveris*, fuerit Petro promissa? Accipis quidem potestatem ad adificationem, & non ad destructionem, ut 2. ad Corinth. 10. Apostolus tradit: unde in his, quæ sunt de necessitate, dispensavit nunquam, nempe, non poterat, quod in destructionem esset: In votis autem & juramentis dispensavit, ac poterat quidem, quod erat in ædificationem.

Unde D. Thomas, dist. 17. qu. 3. art. 1. qu. 5.

in necessitate hujus Sacramenti sentiebat, quod in eo dispensari non possit. Quamvis in solutione ad primum expresse doceat, Summum Pontificem in jure Divino positivo dispensare non posse. Ita discipuli Divi Thomæ, ut hanc sententiam teneant, ajunt, Prælatos Ecclesie, cum dispensant in voto, non dispensare in præcepto juris Naturalis, vel Divini, sed in eo, quod humani juris est. Nam vinculum voti mei, lex mea privata est: ita humanum est, non Divinum. Habent aut D. Thomam a se, 2. 2. q. 88. art. 10. ad secundum.

Sed in hac tamen philosophandi ratione duæ difficultates existunt: Prima, quod ea, quæ sunt de jure positivo, potest Summus Pontifex, etiam sine causa, tollere & abrogare: ut quamvis male faciat, factum tamen validum sit. At in voto absque rationabili causa dispensare nequit; & si dispenseret, irritum est, quod facit. Servare igitur votum, non humani solum juris est, sed Divini.

Altera autem difficultas est, quod si vinculum voti & juramenti humanæ facultatis esset, ante Divinam legem novam & veterem, per humanam potestatem dissolvi posset: quod si non poterat, certe plusquam humanum erat hoc vinculum. Naturale siquidem est, ut omnis obligatio per quasunque causas nascitur, per easdem dissolvatur. Si igitur votorum & juramentorum obligatio per juris humani arbitrium solum existeret, per idem etiam arbitrium dissolveretur. Quo fieret, ut qui aut veri, aut juramenti vinculum induxisset, idem haberet ejusdem solvendi facultatem. Quemadmodum Princeps, qui legem dicit publicam, eam solvere potest, & abrogare. Faciamus itaque hic tractatui de Confessionis præcepto finem, cuius prolixitatem postrema de Satisfactione disputatio compensabit: Erit enim quam brevissima.

De Satisf. Utium de ea præcep. divin. sit.

OPINIO SCOTI De tertia igitur pœnitentiæ parte, hoc est, de Satisfactione, inter fideles etiam ambigitur, an Divinum præceptum sit. Nam Scotus dist. 18. & 19. circa finem asserit, nullum pœnitentem obligari ad acceptandam Pœnitentiam quam Sacerdos injungit.

Asserit rursum, quod si Satisfactionem injunctam acceptat, tenetur implere sub poena peccati mortalis. Idem sequitur Gabriel, d. 16. 4. q. 2. Quoniam ad satisfactionem pro poena duo remedia sunt: alterum in hac vita, alterum in purgatorio. Potest ergo pœnitens suo favori cedere, quo ex misericordia Dei Satisfactio præsens acceptatur pro futura poena; acque proinde eligere poterit satisfactionem futuri sæculi.

RESPONDET. At hæc opinio nulla ratione nititur. Si enim Sacerdos obligare ad mortale non potest, mea acceptatio non inducit peccati mortalis obligationem: quippe non aliter pœnitens implere vult pœnitentiam injunctam, quam Sacerdos obligare potest. Non itaque coherent ambæ istæ assertiones. Quamobrem acutius multo Cajetanus in q. 2. de Satisf. ad 2. argum. rerum consequentiam & connectionem intuitus, existimavit, quod pœnitens nec acceptare tenetur pœnitentiam injunctam sub poenam peccati mortalis, nec acceptam implere.

At vero D. Thomas longe diversam opinionem secutus est in 4. dist. 18. q. 1. art. 3. q. 3. dist. 20. art.

art. 2. qu. 2. ad 2. sed & dist. 16. in expositione textu aperte dicit, Joannem quidem fuisse denunciatorem præcepti de Satisfactione, Christum autem institutorem Sacramenti, & partium ejus. Et 3. p. q. 84. art. 8. dicit, quod poenitentia exterior, quæ juxta arbitrium Sacerdotis peccator satisfacit, oportet, duret usque ad determinatum tempus secundum mensuram peccati.

OPIN. D. THOM. ET AUCTOR. Durandus etiam D. Thomæ subscripsit, dist. 17. q. 3. ad 2. & Sylvest. in verbo Confessio 1. §. 26. Atque hanc nos sententiam tenere debemus, si rectam Theologiam rationem sequi volumus.

Primum, quia sacrilegium est, Sacramentum aliquid manuum, & imperfectum relinquere. At si satisfactio prætermittitur, tertia poenitentiae pars, manum, & imperfectum constituit sacramentum. Sacrilegium igitur fuerit, satisfactione a sacerdote injustam vel non accipere, vel non explorare.

Deinde, in foro contentioso iudex habet potestatem poenam pro delictis imponendi, quam etiam reus subire tenetur: ergo & iudex Ecclesiasticus in foro conscientiae hanc habebit potestatem. Non enim potestas Apostolis in foro interiore a Christo Domino collata imbecillior est, quam in foro exteriori.

Præterea, potestas, quæ non habet vim coercendi, ridicula est, & in nullos futura usus, ut inter asserendum præceptum de confessione docuimus. Si ergo iudices a Christo instituti non haberent vim, auctoritatemque ligandi ad poenam rationabilem, & justam pro qualitate, & quantitate delicti, profecto eorum jurisdictio, & potestas de culpis judicandi merito rideretur.

Præterea, clavis potestas est non solum solvendi, sed & ligandi, ut patet ex definitione clavis, quam & Joannes XXII. in extravag. *Quia quorundam*, de verborum signific. & communis probat Theologorum consensus: imo adeo Dominus Matth. 16. Nam cum dixisset; *Tibi dabo claves regni calorum*, explicaturus, quid nomine clavium intelligeret, & vestigio subdit: *Et quodcumque solveris super terram, erit solutum & in caelis, & quodcumque ligaveris, erit ligatum*. Quod si æquam habent Sacerdotes absolvendi & ligandi potestatem, certe sicut absolvent vico Dei, cum formam Sacramenti proferunt; ita ligant vice Dei, cum multam pro culpis indicunt. Poenam autem Divina sententia in sacramento taxatam subire nolle, sine dubio grave peccatum est.

Et confirmatur: Nam si princeps constitueret aliquem delegatum ad judicandum in Republ. de criminibus, nimirum intelligeremus, illius Reip. vias sententiis iudicis instituti obligari ad parendum. Cum ergo Christus sic instituerit vicarios suos, ut Joannis 20. dicitur, non est dubitandum, quin eorum sententiæ, & in absolvendo, & in ligando, eandem habeant vim, ac si a Christo latæ fuissent. Quamobrem ejusmodi sententiis obtemperare fuit omnino necessarium.

Præterea (quod retro docuimus) exterior satisfactio in præcepto est, cum sit ad salutem ne-

cessaria: ergo qui ad aliam vitam remittit satisfactionem, reus peccati mortalis efficitur.

Nec aliud intelligendum est (quod alias sæpe commemoravimus) in lege nova factum esse, nisi ut quam poenitentiam tenebatur peccator in delicto compensatio in Deo præstare, eam præstet sacerdoti Dei vices habenti: quo fieri, ut si in naturæ lege, vel scripta homines exteriorem satisfactionem exhibere pro peccatis tenebantur, teneantur etiam lege Evangelica eandem exhibere ad Sacerdotum arbitrium, quibus Deus hujusmodi iudicium delegavit.

Age vero, quem dolorem de peccatis, quem animum emendandi vitam ille habet, qui poenitentiam justam & æquam adjunctam a iudice Dei locum habente nec vult acceptare, nec implere? Quam humilitate accedit judicandus, qui iudicis sententiam iustitiam, æquitatemque plenam negligere non veretur? Cumque etiam vel iudicis arbitrio, quem tua voluntate delegeris, iustæ sententiæ nolle parere iniquum sit, ac iudici quoque arbitrio injuriam; quidni sit iniquum pariter, & injuriam, iudici non arbitro, sed divina auctoritate substituto nolle obedire, cum justam sententiam proferat?

Præterea, etiam ut Sacramentum hoc medicinale esset, non item iudiciale, vel etiam tunc absurdum esset, libere pronunciare, non obligari poenitentem ad parendum Sacerdoti in remediis curationis: quod perinde esset, atque diceretur, non oportere, ægrotum medico obtemperare salubriter præcipienti. At satisfactio Sacramentalis sicut est in compensationem injuriæ factæ Deo, ita etiam in medicinam spiritalis ægitudinis. Quocirca intolerabilis opinio est, quæ peccatorem ab obligatione satisfactionis sacramentalis absolvit.

Nos autem admirari satis non possumus, quid causæ fuerit hominibus doctis, ut non rem modo, verum etiam nomen satisfactionis excluderint. Satisfactio enim nomen iustitiæ est, atque hoc loco sane iustitiæ ejus, quæ Deo pro culpis poenæ debitas solvimus. Quod si jure iusta atque debita Christi, & vicariorum ejus iudicia non amplectimur, impuneque licet eorum sententias rejicere: profecto (ut diximus) satisfactionis & res, & nomen aboleretur; abolereturque proinde dampnis obligatio, quæ ad standum parendumque iudicis humana ratione constituitur.

Illud vero, quod nobis obijciunt contrariæ opinionis assertores, indignum est, ut a nobis refellatur, & tempus postulat, ut finem jam dicendi faciamus: nam elatus studio res multas & magnas explicandi, longior quidem fui, non inficior; sed erat tamen difficile, argumentum tantum, tamque præclarum inchoatum relinquere. Quod si pro dignitate vestra mihi tractatum non est, veniam, obsecro, detis, viri humanissimi: si autem aliqui ex parte dignitatis vestræ fecimus satis, id omnes Deo Opt. Max. acceptum referamus. In cujus gloriam, poenitentiam, sive virtutem, seu Sacramentum, & ad salutis finem, & ex præcepto quoque Dei peculiari necessariam esse, hæcenus dictum sit.

I N D E X

R E R U M M E M O R A B I L I U M,

Quæ in his Capi Operibus continentur;

In quo numerus paginas, a primam columnam, b vero secundam notat.

A

Abolutio.

Absolutio sacramentalis sententia quædam est in foro judiciali, 413. b. actus sacramentalis absolvendi duplicem potestatem exigit. 415. b.

Abraham.

Non est mentitus pueris cum dixit: Expectate hic, ego & puer cum adoraverimus, revertemur ad vos, & b. fuisse mentitum quædam ratione, aliqui admittunt. 9. a. Actio & passio in uno eodemque opere considerari possunt. 10. b.

Actus.

Qui peccatum est, si in rerum moralium ordine consideretur, ad causas naturaliter agentes inopie revocatur. 13. b. actus humani in justificatione impii nihil aliud faciunt, quam disponere animam ut gratiam Dei recipiat, 305. b. inter actus voluntatis & intellectus proportio est, 343. b. primus actus poenitentiam nunquam est sine actu charitatis, 358. b. actus charitatis prior natura est actus poenitentiam, imo illa hujus radix est, 359. a. & 360. a. actus interrupti in confessione quando exprimendi. 401. a. Adam primus jacet, ubi secundus sepultus est, 316. a. Affectio animi optima facit, ut homo doctrinam Dei ad salutem necessariam discernat ab errore contrario. 30. b. Agnus Paschalis an fuerit legis veteris Sacramentum. 333. b.

Alexander Tertius.

Cum jubet in testamentis duos vel tres testes solum a iudicibus exigi, cap. *Non esset*, de testam. quomodo intelligendus, 148. a. & b. voluit iudices etiam laicos in Ecclesiæ patrimonio secundum statuta canonum de testamentis judicare, 148. b. non impedit, quin principes secularis possint plures quam duos vel tres testes in civium suorum testamentis exigere. 148. b. & 149. a.

Aloysius Lippomachus gravem historiam edidit de vitis Sanctorum. 339. b.

Altare dicitur, in quo offertur sacrificium, sicut mensa, in qua editur cibus. 296. b.

Ambrosius.

Cum ait, Petrum amississe fidem, nomen fidei pro Confessione fidei accipit, 133. a. non audeat asserere, Christum secundum humanitatem aut in sapientia profecisse, aut quicquam ignorasse. 317. a.

Anima.

Afferre, ejus immortalitatem ratione naturali probari non posse, erroneum est, 324. b. immortalem esse ostenditur. *ibid.* & seq. animam Christi ab instanti conceptionis Dei essentiam vidisse, Theologi definiunt, 313. a. animus hominis naturaliter est immortalis, 325. a. animam hominis non esse in potentia materie, cæterorum autem viventium animas esse, *Moytes* manifeste indicat. 324. b.

Anni.

Annorum numerus ab egressione filiorum Israel de Ægypto, ad templum a Salomone inchoatum, 225. a. & b. annorum numerus omnium qui præfuerunt a Moyse ad Salomonem, in veteris testamenti libris singularim designatus est, exceptis Josue, Saingar, Samuel, & Saul. 227. b. Antoninus, & Vincentius Belluacensis non tam vera scribere curant, quam, ne nihil prætereant, quod alibi scriptum reperitur. 241. b.

Apocalypsis liberum a canonicis excipere hæreticum est. 26. b.

Apostasia.

Non est hæresis, 268. b. & 269. a. apostata in potius hæreticorum inturret. 269. b.

Apostoli.

Quædam literis, quædam viva voce prodiderunt, 68. a. tempore Dominiæ Passionis Christi fidem non amiserunt.

93. a. ex animi perturbatione & ignorantia dubitaverunt, 275. b. cum baptizarent in nomine Christi, non omiserunt nomen Patris, & Spiritus Sancti, 249. b. quæ ad Apostolos pertinent quatenus ad Ecclesiæ sacerdotes, habet ad solos futuros sacerdotes referenda sunt. 250. b. Apostolos confirmatos fuisse in gratia, recte colligitur ex illis verbis: *Ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis*, 154. a. Apostolorum nemo in legibus Ecclesiæ ferendis poterat errare, illorum veto successores possunt errare. 58. a.

Aqua benedicta non sanctificat. 232. a.

Arabes quidem dixerunt, animam natura esse mortalem, sed in novissimo die cum corpore immortaliter suscitandum. 329. b.

Arca veteris testamenti typus Ecclesiæ. 99. a.

Argumentum.

Argumenta omnia vel a ratione, vel ab auctoritate ducuntur, 3. a. argumenta eorum qui suadere consentant, scripturam sacram non egere approbatione Ecclesiæ, 25. a. argumenta contra auctoritatem Scholasticorum, 171. b. argumentis, quæ posita sunt contra Machabæorum libros, sit satis. 32. a.

Arbitrarius.

Cum ait summum hominis bonum in contemplatione supernarum rerum consistere, errat, 191. b. evidentiam in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. 248. a.

Ars est dux certior quam natura. 250. a.

Attritio.

Sufficit ad suscipiendum effectum baptismi, 268. b. attritio & contritio quid differant, *ibid.* & 369. a. quando ex attritio quis fiat contritus. 369. b. & 409. a.

Attritio qualiter non sufficit, ut fiat quis ex attritio contritus, 409. a.

Auctoritas in Theologia primum locum tenet, ratio postremum. 3. b. & 4. b.

Auctor.

Libri Regum eos tantum redegit in numerum, quos intellexit, dum iudices administrarent, intercesse, 227. b. auctores sacri quomodo se habeant circa vulgi opiniones falsas, 213. b. auctores sacri scripturæ aliquando loquuntur, ut vulgus solet loqui, 47. b. auctores sacros in libris canonicis non semper Divino Spiritu fuisse locutos aliqui probant, 54. a. auctores Sacri quicquid in libris Canonicis habetur, Spiritu Sancto dictasse scripturæ, 55. b. eorum scripta in duplici sunt differentia, 57. a. alii auctores sacri præter Apostolos, & illos, qui ab Apostolis probati sunt, non expectandi, 18. b. & seq. auctores sacri sæpe vocabulis imaginum utuntur pro rebus per imagines significatis. 296. b.

Augustinus.

Cum ait, Concilia priora a posterioribus emendari, loquitur de legum emendatione, non fidei, 133. b. ait, nihil fieri nisi voluntate & permissione Dei. 19. a. Auxilium speciale Dei necessarium est ad credendum. 22. b.

B

Balaam, & Calphas verba, non quæ ipsi dixerunt, sed quæ domi spectant, sed quia auctores sacri scripserunt. 232. b.

Baptismus.

In nomine Christi collatus, an iam rite sit, 229. a. hoc baptismi Sacramento in re suscepto datur solus, 287. b. baptismi trina immersio per contrarium consuetudinem abolita, 73. a. baptismi sacramentum num ante Christi passionem institutum, 174. a. non est necessarium credere baptismum fuisse collatum ab Apostolis per illa verba: *Ego*

Ego te baptizo in nomine Christi, 149. a. & b. qui ante baptismum peccavit mortaliter, in eo requiritur aliqua poenitentia interior. 367. b. & 368. a.

Baruch

A canone scripturarum sacrarum eximere erroneum est, 35. a. ejus prophetia, tanquam pars Hieronimi, veteribus visa. 30. b.

Barofus

Barofus duos auctor ponit, unum Annianum & mandatum, alterum verum, 234. a. & b. unum alteri in multis opposit. *ibid.*

Bucerus

Aferit, tunc credendum esse Ecclesiae, cum pronunciat secundum scripturas recte intellectas, 91. a. errat, comit, in synodo Ecclesiae non cogendos nisi filios Dei, 110. a. negat Christi animam fuisse a principio perfectam. 312. b.

C

Cajetanus

Alt, Deum non esse auctorem peccati, ut sic, sed quatenus est poena peccantis, 12. a. fallitur, quod putat prophetiam Danielis referri non potuisse ad idolum Aethiopi, 32. b. arguitur de falsa intelligentia illius loci, *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, etc.* 343. b. & seq. ejus error in expositione sacrarum litterarum. 160. a. Calvinus ait, Eucharistiam ideo a Patribus sacrificium vocari, quia est exemplar & imago sacrificii. 297. a.

Canones

Apostolorum non sunt computandi inter libros Canonicos, 120. a. Canones Trullani non habent Ecclesiasticam potestatem, 129. a. & b. canonum sacrarum interpretibus creditur adesse Christus. 182. a. & b. canonici juris notitiam esse Theologo necessariam probatur. 187. a. & seq. Carion, & historia ipsius Lutherum sapient. 242. b.

Causa

Causarum duo genera, naturale, & morale, 19. b. & seq. causae adiutrices omnes non se habent eodem modo, 307. a. causas morales non est necesse simul esse cum effectibus. 411. a.

Censores fidei admonentur. 276. a. Censurae non solum, sed earum etiam culpa & remissio a superioribus reservatur. 402. a. Cham typus fuit haereticorum. 268. b. Chaldaei & Aegyptii non alios historicos approbabant, praeter sacerdotes, quod ipsos nunquam mentituros crederent. 240. b.

Charitas

Remittit peccata, 365. a. an sine poenitentiae remittat peccata mortalia. *ibid.* b.

Christus

Intelligitur per Samaritanum, 330. b. non accepit testimonium ab homine propter se, sed propter alios, 20. a. nullum unquam verbum, nisi ex S. Spiritu locutus est, 57. a. in caelo offert sacrificium altaris, 320. a. est salvator Ecclesiae, non tamen omnes, qui in Ecclesia sunt, salvos facit, 99. b. Christus & Spiritus veritatis cum Ecclesia usque in finem saeculi permanebunt, 228. b. quae Petro dixit, ut praefecto Ecclesiae, haec ad successores ejus pertinent, 150. b. Christus obtulit sacrificium Eucharisticum, *ibid.* idem praecepit Apostolis ut facerent, *ibid.* quae Christus mandavit Apostolis, ut futuris Ecclesiae pastoribus, Episcopis & Pastoribus mandata sunt, *ib.* similitudo Christi, & Melchisedech, 295. b. Christus omni gratia perfecte plenus fuit, 314. b. ex Christo gratia & veritas in omnes emanant, 315. a. solus Christus fuit testis oculatus in negotio fidei, *ibid.* b. ut Deus & homo fuit a Patre destinatus testis veritatis, *ibid.* quomodo proficiebat sapientia & gratia apud Deum & homines, 317. a. & b. Christus passus est anno aetatis suae trigesimo tertio inchoato per tres menses & decem dies, 213. b. quod passus sit anno aetatis trigesimo quarto, defendi non potest, 214. a. primo anno post baptismum non est publice conlocutus, *ibid.* b. ejus passio nobis applicatur in sacramentis, *ibid.* b. Christi praeceptum & consilium quomodo differant a praecepto & consilio Beati Pauli, 301. a. ejus corpus videtur, tangitur, frangitur, &c. cum species sacramentales videntur, tanguntur, &c. 134. a. & b. ejus corpus frangitur manibus Sacerdotum, non solum Sacramentum, 295. a. Christus in sacrificio altaris immolatur quotidie pro nobis, 300. b. Christi gratia & veritas omnes habuerunt gratiae & veritatis effectus, 315. a. gloria ante

passionem non fuit consummata, & quicquid ei defuit ad absolutam hominis glorificationem, hoc per passionem meruit, 319. b. Christum nullam tristitiam habuisse in voluntate, sed in solo appetitu sensitivo potest dici, 320. a. quod habuerit in voluntate intellectuali maximum tristitiam, probabile est, *ibid.* b. quod Christus in cruce non habuerit gaudium, quod ex Deo viso in voluntate nascitur, probabiliter sustentari potest. 321. a. Circumcisio in veteri testamento quomodo baptismum comparanda in novo. 347. a. & 354. b.

Circumstantia

Circumstantiae peccatorum duplices, 398. b. quae ad confessionem integram necessariae, *ibid.* & seq. & 400. b. & seq. circumstantiae loci quando in confessione dicenda, 401. a. & b. temporis non necessario dicenda. *ib.* & seq.

Claves

Ecclesiae sunt potestas absolventi & retinendi peccata. 385. a.

Clemens Romanus

Non omnes libros Canonicos collegit, quos Apostoli verbo tenus Ecclesiae tradiderunt. 31. b.

Cognitio

Cognitio naturae imperfecta est, si nulla rerum actio sequatur, 247. a. cognitio gratuita supponit cognitionem naturalem, quemadmodum gratia naturam. 254. a. & b. Conclusio Theologica, quam Ecclesia, Concilium, vel etiam Sancti confecerunt, & fidelibus praescripserunt, haec veritas Catholica censenda est. 264. b.

Concilium

Universale definire debet, quis liber sit canonicus, 19. a. triplex Conciliorum genus, 110. b. Concilium generale est, quod omnium Christianorum Episcoporum convocazione & congregatione celebratur, *ibid.* & seq. Provinciale, quando a Metropolitano omnes unius provinciae, aut regni Episcopi evocantur, 111. a. Episcopale, quod ab Episcopis singulis in sua diocesi haberi solet, *ibid.* Concilium generale, quod non est congregatum aut confirmatum auctoritate summi Pontificis, errare in fide potest, 111. b. & 116. a. confirmatum autem a Pontifice certam fidem facit Catholicorum dogmatum, 117. a. & 264. b. Concilium provinciale a summo Pontifice non confirmatum potest in fide errare, 113. a. confirmatum nequit, *ibid.* b. aliquando, licet deficiat ipsi auctoritas Pontificis, probabile argumentum facit ad suadendum dogmata fidei, 114. a. Concilium Episcopale, si confirmetur a Pontifice in decretis fidei, certum argumentum veritatis exhibet, *ib.* a. & b. potest quidem per se facere probabilem fidem haereseos, non tamen certam, *ibid.* Concilium coactum per legatos Pontificis afferunt aliqui errare posse, alii negant, 115. b. Concilium totum cum Legatis errare posse, nullo modo admittendum, 117. a. nunquam in Concilio generali omittitur quaestio necessaria ad decidendas controversias fidei, 120. b. neque unquam concilium semel confirmatum emendatur per posterius: emendantur quidem quae Pontificis confirmatione careant, 123. b. concilli & synodi nomen significat Pastores & Episcopos in unum locum congregatos ad definiendas Ecclesiae causas, 128. b. Concilii Patres in causa fidei non consilium tantum sunt, sed etiam iudices, 117. b. Concilia non coguntur frustra, licet summus Pontifex sit firmus iudex in causa fidei, 133. b. Concilia & epistolae Pontificum certas notas habent, quibus inter se scimus, quando definiunt, 125. b. Conciliorum auctoritas argumentis impugnatur, 107. a. Conciliorum definitiones non pertinent ad sacram Scripturam, 119. a. Conciliorum in fide decreta quibus notis internosci queant, 122. a. b. & seq. Conciliorum robur ab eo est, pro quo rogavit Christus, ne deficeret fides ejus, 129. a. in Concilio Tridentino quidam Episcopus a patribus explosus est, quod afferret Christum in coenae suum corpus & sanguinem non obtulisse. 293. b.

Confessio

Omnium peccatorum mortalium, quae Sacerdoti fit, est ad salutem necessaria, 389. a. confessio peccatorum secreta divinae, non humanae institutionis est, 390. a. confessio integra esse debet, 396. a. quae sit integra confessio, *ib.* b. & 398. a. & seq. an sufficiat confiteri omnia peccata, quorum quis ante memoriam habuit, 397. a. confessio non est dividenda, 402. b. si ex confessione alicuius peccati sequitur scandalum, tale peccatum potest taceri, 404. b. instituta est confessio in remedium poenitentiae, 405. b. confessionis integritas non mathematicae, sed moraliter intelligenda, 405. a. confessio dupliciter informis, 406. a. confessio quando repetenda, *ibid.* & seq. an confessio,

stus, quæ Sacerdotibus in eum sit, Evangelico iure sit præcepta, 395. a. examinanda est conscientia ante confessionem, 397. b. confessio est præcipua materia sacramenti poenitentiam. 389. b. & 390. a.

Confessio ejus, qui attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute sacramenti non fiat contritus, an sit iteranda, 407. b. confessio ficta quando sit sacrilegium, 409. b. per Confessionem fictam, & informem satisficit præcepto Ecclesie, 411. a. & b. an confessio generalis sufficiat ad absolutionem sacramentalem, quando specialis fieri non potest, 412. a. & b. confessio, in qua nullum peccatum explicatur, non est sacramentalis, 413. b. an confessio sacramentalis per nuncium, aut per literas absenti confessori fieri possit, 413. a. & b. confessio an fieri debeat per interpretem, cum alter alterius idioma non intelligit, 414. a. sine consensu sacerdotis proprii alteri non licet confiteri, *ibid.* a. & b. & 416. a. & b. quando non est tutum confiteri proprio sacerdoti, quia timetur scandalum, vel revelatio confessionis, si proprius sacerdos neget facultatem alteri confitendi, potest homo confiteri sacerdoti cui voluerit, 415. b. confessio annua non est solius præcepti divini, sed limitati per humanum, 419. b. obligatio semel confessi singulis annis existit ex obligatione singulis annis semel communicandi, 423. b. quando quis astringatur ad præceptum Confessionis. 425. a.

Confessarius.

Pontificis a quo jurisdictionem habeat ipsum absolvendi, 393. a. confessarius necessario interrogare debet poenitentem, quando probabile est, poenitentem aliquam circumstantiam neglexisse, 399. a. intelligens poenitentem esse indispositum, sacrilegium committit ipsum absolvendo. *ibid.* b. & seq.

Confirmatio.

Est sacramentum. 333. a.

Constantinus.

Ejus donatio incerta, 228. b. Constantini lepra, 229. a. baptisimus. *ibid.*

Contrarietas quæ est mali & boni, eadem est veri, & falsi. 7. b.

Contritio.

Prima est meritoria primæ gloriæ, licet non primæ gratiæ, 360. a. ad contritionem requiritur totus animi conatus, quem tunc poenitens præstare potest, 370. a. ad contritionem non requiritur certus intensiois gradus, 371. a. contritio & attritio quid differant, 368. b. & seq. contritio non requirit certum tempus, 371. b. contritio specialis pro singulis mortalibus peccatis non est necessaria, 375. b. in ordine ad confessionem requiritur contritio de singulis distincta, *ibid.* contritio quomodo sit pars poenitentiae, 386. b. non est pars essentialis huius Sacramenti, sed integralis. 408. a.

Creatura vox generationem habet intus inclusam, quæ Christi supposito absolute divinitatem tollit. 279. b.

Culpa.

Interdum est alterius poena, 11. a. condonatur hominibus per propriam fidem & charitatem, poena vero non solum per propriam, sed per alienam. 307. a.

D.

Decalogi præcepta omnia continent, quæ Deus præcipit, 344. b. Decreta Pontificum duplicia. 148. a.

Deus.

Dupliciter cognosci potest, 344. a. Deo improprie & figurate tribuuntur excacare, indurare, decipere, hominum corda in odium convertere, &c. 12. b. Deus mentiri non potest, nec per se, nec per alium, 7. a. & b. Deum posse mentiri ex ordinaria potentia, asserere hæreticum est, *ibid.* b. Deus præcepit filiis Israel, ne redderent Aegyptiis vasa, quæ ab ipsis commodato acceperant, 10. b. Deus omnibus boni auctor est, *ibid.* & 11. a. Deus non decipit deceptionem faciendo, sed permittendo, 10. b. Deus earum poenarum propriæ causæ est, quæ solum poenæ sunt, non culpæ, 12. a. Deus potest dici auctor non malæ actionis, sed bonæ passionis, 12. b. Deus est causæ naturalis omnium motionum, 13. b. Deus proprie scit, quæ necessario eventuant, & quæ in casu & fortuna sunt posita, 248. b. Deus bisariam considerari potest, 334. a. & seq. Deus ut hominum iudex, habet paratâ virtutibus præmia, vitii supplicia, 235. a. quomodo naturæ lumine agnoscimus Deum esse, agnoscimus etiam remuneratorem esse inquirentium se, *ibid.* b. Deus in remissione peccati & misericors, & iustus est. 311. b.

Dilectio Dei super omnia dupliciter potest dici maxima. 371. b.

Disciplina.

Quilibet habet duas partes, 13. b. disciplina omnia humana ad Deum tanquam ad principium sapientiæ referenda est, 190. a. in disciplinis humanis duo vitia maxime vitanda, 188. b. quid in humanis disciplinis viri docti reprehendant. 190. b.

Discrimen duplex inter sacros auctores & summum Pontificem, Patresque concilii reperitur. *ibid.* & seq.

Dispendium.

Peccati perfecta quæ, 368. b. & seq. quæ imperfecta. *ibid.* Distributio accommodata est ibi, *Spiritualis homo iudicet omnia*, sicut & ibi: *Ille docetis vos omnia veritatem*; & ibi etiam: *Unus docet vos de omnibus*. 25. a.

Doctrina.

Moralis non minus exigitur ad pæsum ovium Christi salutarem, quam fidelis disciplina, 124. a. doctrina fidelis singulis hominibus necessaria, 20. a. doctrina Evangelica propter nec hæresis, nec sectæ appellatur, 268. a. & b. doctrina veritatis aliquando potest intermitteri. 400. a.

Doctores.

Doctores Christiani præcipuum institutum est, exhortari in doctrinis sana, & eos qui contradicunt arguere, 3. b. Doctores Ecclesiam universi nequeunt in falsam fidei doctrinam convenire, 94. a. iuniores quid in sacrarum literarum expositione facere possint, aut debeant, 168. a. Doctores Hebræorum diligenter contenderunt textum Hebraicum corrumpere. 42. b.

Dogma quodcumque fidelis, quod vel Ecclesia habuerit, vel concilium, vel summus Pontifex fidelibus præscripserit, nobis pro Catholica veritate habendum est, si scriptum sit, si non sit. 264. b.

Dolor.

Voluntatis est propriæ hominis tristitia; qui autem in solo appetitu sensitivo reperitur, magis est animalis dolor, quam hominis, 320. b. dolor contra individuum respiciens, 336. a. dolor peccati, quia est contra Deum, est de essentiali poenitentia, 358. a. dolor omnis in amore fundatur. *ibid.* b.

Driedo graviter erravit, qui relictis Hieron. & aliis probis fidelis, aurem Beroso accommodavit in Persarum regnum gestis. 337. a.

Dubius in fide an infidelis sit.

Dubitatio sine assensu atque dissensu nec error propriæ est, nec fidelis ex omni parte inimica. 271. b.

E.

Ecclesia.

Fidelium nunc viventium scribere librum canonicum non potest, sed definire, quoniam liber sit canonicus, potest, 18. b. Ecclesia præsens suo iure potest docere eos, qui fidem susceperunt, quacumque sunt fidei, 19. a. & b. quæ præcepta Ecclesia solvere possit, quæ non, 58. a. Ecclesia antiquior est quam scriptura, 67. a. Ecclesia non potest eximere fideles a vinculo Traditionum, quas a Christo Apostoli acceperunt, nec illas contraria consuetudine abolere, 73. a. Ecclesia græcum nomen, Latine Convocatio seu concilio dicitur, 84. a. est locus quo multitudo consultat, & ipsa multitudo, *ibid.* Ecclesia dupliciter intelligi potest, *ibid.* b. ex quibus vere & proprie Ecclesia consistit, 88. b. & 99. b. in credendo non potest errare, 89. a. nec ejus fides potest deficere, *ibid.* & Ecclesia est immaculata in his, qui a crimine mortali mundi sunt, quævis culpa venialis nonnihil contrahant omnes, 101. a. & b. non debet, nec potest appellari synagoga Sathanæ. 103. a. Ecclesia una manet mortuosummo Pontifice, manca tamen & imminuta, *ibid.* b. Ecclesia Catholica, id est universalis nominatur, propter communem fidem & universalem doctrinam, in toto orbe diffusam, 104. b. Ecclesia in doctrina eorum usum, qui ad salutem sunt necessarii, non potest errare, 124. a. in moribus, qui ad privatos homines, aut Ecclesias referuntur, errare per ignorantiam potest, 125. b. in canonicationibus Sanctorum non errat, 126. a. Ecclesia Christi custodit scripturam, & ejus intelligentiam, 262. a. & b. non habet veram fidem & Evangelium, si non haberet legitimum sacra scripturæ sensum, *ib.* Ecclesie auctoritas certa regula est ad definiendum quis liber sit canonicus, 37. a. ejus auctoritas non est ratio per se movens ad credendum, sed causa sine qua non crederemus, 22. b. Ecclesie.

clesus partes sunt omnia illi, qui post baptismum Christi characterem habent, nisi propter hæresim publicæ Ecclesiæ iudicio fuerint damnati, 85. a. Ecclesiæ promissit Christus Spiritum veritatis, 89. b. Ecclesiæ, quam Apostoli fundarunt, spiritus sancti charismata sunt data, 93. b. decreta Ecclesiæ, quæ certis principiis non inniuntur, certa & firma esse non possunt, 136. a. Ecclesiæ Romanæ auctoritas multis argumentis impugnatur, 134. b. & seq. Ecclesiæ publicum privilegium fuit, quod Petrus aliis confirmandis solidam fidem proponeret, nec in fidei iudicio deficeret, 154. a. Ecclesiæ Romanæ consuetudines aliæ sunt communes toti Ecclesiæ, aliæ vero ipsi peculiare: illas Ecclesiæ omnes tenentur amplecti, has non, *ibid.* b. Ecclesiæ intelligentia est germanus sacre scripturæ intellectus, 162. a. & b. Ecclesiæ societas fratrum fidelium bonas communes per amicitiam facit, 307. a. Ecclesiæ manifestam esse & cognitam fidelibus necesse est, 97. b. & seq. extra Ecclesiæ nemo salvatur, 336. a. Ecclesiæ præceptum de faciendâ confessione semel in anno non obligat illos qui tantum peccaverunt venialiter, 419. a. hoc præceptum, an præceptum sit, an vero exhortatio, 423. b. an Ecclesiæ cum aliquo dispensare possit in præcepto divino de confessione, 234. a. Ecclesiastici scriptores si mentiantur, impudentes & impii sunt, quia ratio virtutis & bonæ fidei cognoscendæ facilius est illis, 240. a. & b.

Edilis

Vetus & vulgata sacre scripturæ fidelibus est retinenda in omnibus, quæ ad fidem & mores spectant, 47. a. aliqui conantur probare Latinam editionem per Græcæ & Hebrææ exemplaria corrigendam esse, 43. a. & b. Eleemosyna remittit peccata, 365. a. & 375. a. Enoch fidem habuit, 339. a. Enunciaciones loco interrogationum in iudiciis utriusque, 13. b. Epiphanius in rerum & temporum ratione nullos graves auctores sequi solet, atque adeo in his interdum fallitur, 213. b.

Episcopus

Antiochenus, si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut creditur, legitime illi in Pontificatu succedisset, 191. b. Episcopum Romanum esse, qui Petro in eadem auctoritate & potestate succedit, probatur, 140. a. & b. in fidei controversiis definiendis errare non posse probatur, 144. b. & seq. Petri successorem esse, constat gravissimis historiis, 157. a. & b. Episcopi annulares sine causa aliquando in concilio sunt admissi, 110. a. Episcopi successores Apostoli, in potestate ordinaria, quam singuli in suis Ecclesiis habuerunt, non tamen in potestate generali & extraordinaria, 154. a.

Epistola

Epistolam Pauli ad Hebræos inter Canonicas non reponere, est hæreticum, 25. b. & 35. a. epistolam item Jacobi, 26. a. & 38. a. secundam Petri, duas posteriores Joannis, & illam aliam Judæ in canonicis non annuere, hæresim sapit, 26. a. & b. & 38. a. & b.

Erasmus Rotterodamus

Quas tenebras super universam terram sestas scribit Evangelista, ipse super Judæam tantum, ignorans humanas historias, fusas intelligit, 204. b. licenter nimis Hieronymum mendacii arguit, 238. a.

Error

Duplex, personalis, & judicialis, 147. b. errare quid, 170. b. Essentia divina nec genita est, nec generat, 265. a.

Evangelium

Pauli non fuisse receptum, nisi auctoritate Petri, & ecclesiæ fuisse roboratum, 19. b. & 20. a. Evangelium non in scripturis & superficie, sed in sensu & medulla consistit, 262. b.

Eucharistia

Sacrificii Christi exemplar non esset, nisi esset quoque ipsa sacrificium, 297. b. non modo sacrificium est, quo Deo gratiam referimus, sed nec etiam Deo placat, *ib.* est sacrificium laudis & gratiarum actionis, 293. a. Eucharistia sacrificium quatuor partes habet, consecrationem, oblationem, fractionem, consumptionem, 302. b. inter omnia Sacramenta solum est sacrificium, & quare, 312. a. corpus & sanguis Christi in Eucharistia offertur, 300. b. Eucharistia sacramentum sumens sine poenitentia peccat mortaliter, 381. a. Eucharistia spiritualis & sacramentalis manducatio, qua ratione necessaria, 394. a. & b. Eucharistiam aliquando sumere licet sine confessione, 420.

b. ante Eucharistiam confessioni præmittenda.

ibid.

Eusebius

Et veteres non satis explicant, quantum fuerit tempus prædicationis Christi, 215. a. Eusebii Cæsariensis chronicon & historia Ecclesiastica a Gelasio Papa, & multis aliis notantur, 241. b. & seq.

Exemplaria Latina sacre scripturæ in his, quæ ad fidem & mores pertinent, non sunt per Hebræica, vel Græca corrigenda, 41. a.

Explicitor caput primum de hæreticis: *Dubius in fide infidelis est.* 271. b.

Expositores quæ apponunt in margine, ex librorum vitione nonnumquam inseruntur, 36. a.

F

Falsum absurde in typum veritatis assumitur.

9. b.

Festum

Festum dies pro Paschate solet in Evangelio accepi, 274. a. festum, de quo meminit Joannes cap. 5. non fuit Pentecostes, licet Chrysostomus, & Cyrillus affirmant, 275. a. festorum corporalis quies quo pertinet, 380. a.

Fides

Romani Pontificis interior non est Ecclesiæ necessaria, 152. a. Fides immediate auctoritate nititur, 248. b. Fides & Theologia non aliter se habent, quam habitus principiorum, & scientia conclusionum, *ibid.* fides instituitur revelationibus, quas Apostoli & Prophetæ ediderunt, 252. a. & b. fides non sequitur privatas revelationes, sed eas, quæ ad communem religionem attinent, *ibid.* cum natura non pugnat, 256. a. non ad verba, sed ad sensum refertur, 262. b. naturalem rationem dirigit, 256. b. fides quædam sunt, quæ omnes fideles explicite credunt, quædam, quæ soli majores credere tenentur explicite, 105. a. & b. fidei ratio formalis non est Ecclesiæ auctoritas, 12. a. fidei resolutio ultima fit in causam interiore efficietentem, hoc est in Deum moventem ad credendum, *ibid.* b. fidei ratio formalis, quæ est divina veritas revelans, non sufficit ad movendum, nisi adit Deus interius movens, *ibid.* ejus ratio formalis non est ratio Theologiæ formalis, 252. a. fidei dogmata, sive Christus per se Apostolis revelaverit, sive Spiritus sanctus post ejus ascensionem, mutari non possunt, 73. b. non statim si quicquam jure Canonico continetur, fidelis dogma credendum est, 122. b. fidei doctrina non solum illud est, quod Apostolis expresse habetur revelatum, verum illud etiam, quod ex altera propositione revelata, & altera certa lumine naturali conficitur, 131. b. in duplici differentia sunt ea, quæ sunt fidei, 255. b. fidei habitum per dubitationem pertinacem amitti probabile est, 272. b. fides Christi implicita & explicita, 334. a. explicita non fuit semper ad salutem necessaria, *ibid.* post divulgationem vero Evangelii cuiuslibet est necessaria, 335. a. implicita post lapsum semper fuit necessaria ad salutem, 334. a. differentia inter fidem veteris & novæ legis, 336. a. & b. fidei ad salutem major est necessitas, quam baptismi, 336. a. & b. sine fide hominem iustificari posse, sententia erronea est, 337. b. fides est fundamentum iustitiæ, 338. b. non nisi a Dei gratia provenit, 340. a. est ad remissionem peccatorum necessaria, 340. a. in lege naturæ sola fides satis fuit ad salutem parvulorum, 344. b. Quod sanæ doctrinæ adversatur, fidei quodammodo adversum est, 261. a.

Figurate dictione multa, quæ parti conveniunt, solent in totum transferri, 98. b.

Filius

Dei dicitur nescire diem iudicii, quia scire se dissimulat, nec vult aliis revelare, 318. b. filii Dei non semper probi intelliguntur, sed ii quoque interdum, qui bona paternæ prodegerunt, 99. b. Finit est duplex, alius doctrinæ, alius doctoris, 249. a. Fructus & consumptio spectentur, ad integritatem externi sacrificii pertinent, 302. b. & 303. a.

Frater

In Scriptura, non modo germani, sed propinqui dicuntur, 210. a. & b. Fratres vocat Scriptura eos, qui sunt confortati, 281. b. Fundamentum domus secundum metaphoram idem est, quod servata analogia corporis caput, 137. b.

Gelasius.

Gelasius multos libellos rejecit. 247. b. & seq.
 Gelasii Pape censura de historicis Sanctorum, 239. a. & b.
 Gens nulla est tam fera, quam non sciat Deum habendum. 254. b.
 Gentes tales volebant Deos esse, quales ipse essent. 327. b.
 Gratia suavior & effusior est, quam natura. 303. a.

Græci.

Græca historia falsa reputatur ante Olympiades, post verior, 230. b. Græci multis locis, ut Scripturam ad suum sensum traherent, novum testamentum violant. 42. a.

Gregorius.

Primus, & tertius loquuntur de muliere, quæ ante matrimonium erat impotens ad solvendum debitum, 149. b. decimus ratione Theologica demonstravit, Spiritum Sanctum ex Patre, & Filio, tanquam ex uno principio procedere, 264. b. & seq. Gregorius Magnus in Dialogis, & Beda in Historia Anglorum, quædam miracula scribunt minus certa. 241. a.

H

Habitus fidei in ordine ad Theologiam habet se ut habitus intellectus in ordine ad disciplinas humanas. 12. b. Hebræi historiarum humanarum penitus sunt ignari, quia nulla externi regni monumenta habent. 237. b.

Heli.

Eundem fuisse, qui & Joachim pater Virginis Mariæ, quibuscumque probabile visum est, 209. b. Heli, Eliachim, Joakin idem fere significant. 210. a.

Hæresis.

Hæresis nota non est inurenda illis, qui tenent, Ecclesiam in aliqua lege & more posse errare, 125. a. Hæresis sine pertinacia non constat, 266. b. Hæresis est error pertinax illius, qui professus fuit fidem, 267. b. Hæresis & secta idem sunt, 268. a. Hæresis unde dicta, *ibid.* generale nomen est, sed contracto vocabulo dicitur secta seu divisio, qua quis a communi Ecclesiæ fide se sejungit, *ibid.* non incurritur ex verbis inordinate prolatis, si error in fide absit, 270. a. hæresim constare posse sine pertinacia, aliqui Doctores afferunt. 266. a.

Hæreticus.

Est, qui volens unicuique dogmati assentitur, cum intelligat esse fidei contrarium, 273. b. non est, qui paratus est corrigi ab Ecclesiâ, 274. a. nemo nominandus hæreticus, nisi a perfecta & consummata hæresi, 275. a. quæ necessaria sint, ut quis constituitur hæreticus, 276. a. hæretica propositio est, quæ hæresim interiorem enunciat illiusque est omnino signum *ibid.* hæretici non sunt partes Ecclesiæ, 85. a. hæretici Spiritum veritatis concedunt Ecclesiæ Sanctorum, 94. a. hæreticis omnibus commune est Ecclesiam aut Ecclesiæ nomen spernere, aut ad se transferre, 80. a. ex verbis inordinate prolatis hæresim incurri quomodo sit verum. 270. a.

Herodes.

Romam vocatus, ut accusationi filiorum responderet, dissulit necem innocentium, 213. a. Herodias non fuit filia Arethe regis. 211. b.

Hieronymus.

Non est regula Ecclesiæ in libris Canonicis decernendis, 30. b. & seq. sicut Adami sepulchrum in loco Calvarie. 216. a.

Hierusalem.

Ab Aran centum Septuaginta duabus parasangis Persiciæ, & Hispaniæ, ab Ur Chalæorum ducentis duodecim distat. 213. a.

Historia.

Licet ad narrandum, non ad probandum sit scripta, aliquid tamen sine dubio probat, 209. b. non solum Ecclesiastica, sed etiam ethnica, Theologo contra adversarios fidei utilissima, 204. a. & historia Socratis scholastici Canoni non placet, 243. b. historiarum humanarum auctoritas multis argumentis impugnatur, 205. a. historia veritatis certum signum est, si de eisdem rebus eadem omnes scribant, 209. a. historiarum usurpatio & approbatio non est idem, 218. b. historia Socrati improbat Divus Gregorius, 243. a. scribentes historias sanctorum, res humanas ab ipsis alienas fore non censeant, sed sicut Evangelistæ, nec affectus naturæ imbecilliores, nec causas naturæ graviiores dissimulent. 233. b. & 240. a.

Historicus.

Certus esse non potest, ad faciendam certam Theologiam fidem, præter auctores sacros, 208. b. historico debemus fidem, cui auctoritatem tribuit Ecclesiâ; cui autem Ecclesiâ derogat fidem, & non similiter, 241. b. historici graves ac idè digni probabile argumentum Theologo suppeditant. 208. b. historici omnes in eandem rem concurrentes certum argumentum faciunt, ut Theologus dogmata firma etiam ratione constituantur, 209. a. quomodo debeant concordare, ut certa sit illorum doctrina, 210. b. historici gentium veraciores fuerunt, quam multi ex nostris, 238. a. historici illi præferendi sunt, qui severitatem ingenii quandam prudentiam adiungunt, & ad eligendum, & ad iudicandum. 240. b.

Homo.

Non solum vitales operationes per gratiam formam, & virtutes in se edit, sed vivendi sibi causa est, 305. b. in sui generatione Dei adiutor existit, *ibid.* in se facit actus fidei, spei, charitatis, quibus Deus utitur ad animum vivificandum gratuito, *ibid.* homo licet causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat, *ibid.* homo tunc secundum animam dicitur esse in celo, quando videt Deum, 315. b. hominem peccare in eo, quod Deo præcipiente agit, cum recta ratione pugnat, 13. a. homines boni, etsi pauci sunt, plus valent, ut plebs bona sit, quam multi mali, ut nominetur mala, 103. a. homines hominibus credant necesse est, nisi vita pecudum more degenda sit, 208. a. homo non tenetur statim a commisso peccato facere poenitentiam, 380. a. & b. non tenetur Poenitentiam agere, quoties peccata memorie occurrunt, *ibid.* nec divino nec humano jure obligatur homo diebus festis ad poenitentiam, *ibid.* homo dominus est bonorum corporalium & spiritualium, non autem vitæ corporalis, 382. a. homo non potest producere poenitentiam actum sufficientem ad justificationem, sine supernaturali auxilio Dei. 364. a.

I

Jacob.

In illis verbis: *Ego sum primogenitus tuus Esau*, &c. secundum aliquos mentitus est, sed matre consulente, non Deo revelante, p. a. cum præripuit fratri benedictionem, fidem gentium prænotavit, *ibid.* b. est vere primogenitus secundum carnem & secundum jus. *ibid.* Jacobus frater Domini vocatus, non fuit filius Joseph, nisi illum duas simul uxores habuisse nulla ratione contendas. 211. a. Ieiunium quadragesimæ Apostolicum institutum est. 72. b. Jesu epistola ad Abagarum regem fabula est. 241. b. & seq. Imperandi verbum an semper præceptum, an consilium secum ferat. 10. b. Impossibile quandoque dicitur, quod valde difficile est. 391. b. & seq. Incriminamenta aliqua exteriora & humana, necessaria sunt juxta communem legem, ut in Evangelii fidem inducamur. 21. a.

Infidelitas.

Infidelitatis species quot sint. 274. b. infidelitas non est peccatum iis, qui nihil de fide audierunt. 337. b. Infirmus, qui casu obmuit, si signis det testimonium se confiteri voluisse, absolvitur. 411. b. & seq. Injuriarum remissio remittit peccata. 385. a. Innocentium Tertium fuisse confessionis auricularis auctorem, falsum est. 395. b. & seq. Interpretatio quæ apponitur retentis vocibus Hebraicis, an ad sacram scripturam pertineat. 36. a. & b.

Interpres.

Machabeorum veniam petit non falsitatis, sed elocutionis. 31. b. interpres verbis Hebraicis retentis, jure suo potest interpretationem apponere, quod facere poterat verba Hebraica non retentis, 36. a. non est ascriptus eisdem omnino res, quæ in Hebræo habentur, semper in Græcum, Latinumque convertere, si sensus idem manet, 47. b. interpres editionis vulgaris habuit spiritum quemdam prophetico vicinum & proximam. 49. b. Instrumentum a sanis obsignatum, testamentum dicitur. 37. b. Joannes Evangelista quare non dixit, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed *verbum caro factum est*. 314. a. & b. Joannes Vergara Capitanus Toletanus Græcæ & Latine linguæ peritissimus. 337. a. Jonas volebat in se subversionem prænunciare, eo quod divi-

divinae potestatis misericordiam Ninivitis penitentibus esse ostendendam. 1a. a.

Joseph.

Non esse mentitum in illis verbis, per salutem Pharaonis exploratores esse vos, &c. asserit D. August. accepit enim verbum, *essis*, pro verbo, *habemini*, 13. b. Joseph duos patres habuit, Heli legalem, Jacob naturalem, 209. b. & seq. Joseph aliam prater Mariam uxorem habuisse conjugatam est, quia aliqui in Evangelio fratres Domini vocantur. 210. b. cum Mariam conjugem accepit, octoginta fuisse annorum, Epiphanius non semel asseruit, 211. a. Joseph & Cleophas erant fratres secundum Egeippum. *ib.* b. Josephus egregius historicus a multis laudatur. 243. b. & seq. Judaico ritu gratias Deo agere, calicem in manus accipere & levando: vete esse hominem pro gratiarum actione offerre. 293. b.

Judas.

Judicem vivum oportet in Ecclesia esse, qui fidei controversas possit decidere, 18. b. iudices Ecclesiastici merito eos omnes haereticos nomine condemnant, qui de dogmate Catholico dubitant, 271. b. tunc de haeresi tuto possunt pronunciare, quando error est circa ea, quae nullo modo possibile est ab errantibus ignorari, 277. a. dubitantes de erranti pertinacia, duas res transigere debent, *ib.* b.

Judicium.

De scripturis per scripturas ipsas idoneum esse non potest, 16. b. de scripturis canonicis ad privatos Reipub. civis non pertinet. 17. a.

Julii Africanus de temporibus quinque volumina. 244. a. Juris canonici cognitio theologo necessaria. 279. b.

Jurisconsultus.

Jurisconsultorum auctoritate non eget Theologus in his quae ad fidem pertinent, 181. a. parum etiam confert illorum auctoritas Theologo in his, quae ad mores pertinent, de quibus lex Evangelica, vel ratio philosophica praescribit, *ibid.* b. Jurisconsultorum omnium concors sententia si dem facit Theologo, cum de moribus Ecclesiae, & religionis institutis, per leges tantum Pontificum decernatur, &c. *ibid.* b. & seq.

Jus divinum.

Nullum centum tempus praescribi consistendi, 419. a. & b. quatuor casus, in quibus jus divinum obligat ad consistendum, *ib.* de jure diviso est, consisti proprio sacerdoti, qui videlicet habet ordinariam jurisdictionem. 414. b.

L

Latius fulgor, & gloria Graeciae claritatem obscuravit. 240. a.

Legatum vetus testamentum erat, signatum a vivo, sed apertum moriente Christo. 37. b.

Lex.

Leges Ecclesiae non omnes petenda sunt a juris voluminibus, in quo multi falluntur, 269. b. leges Ecclesiae multae sunt, quas non scriptura, sed usus inseruit, *ibid.* lex de haeretico denunciando, quamvis occulto, fraternae correctionis legem non violat. 275. b.

Liber.

Libri sacri appellantur, quos Spiritu Sancto dictante, sacri auctores exceperunt, 3. a. librum esse huius aut illius scriptoris, non admodum interest Catholicam Fidem; dummodo Spiritus Sanctus auctor credatur, 34. b. liber qui sub antiquitatis nomine profertur, debet viro prudenti suspectus esse, 237. a. libellos Adam, Enoch, & Noe novit recipere Ecclesia, *ibid.* Libri lintei apud Romanos fuisse quondam, 232. a. libri profani redarguuntur, & qui contra illos eduntur, mysteriorum Ecclesiae pleni. 240. b. & seq.

Linguarum pericula.

Utilissimum est ad infideles alienae linguae ad fidem influendos, 30. a. utilis ad doctrinam explicandas, quae magnam emphasim habent, *ibid.* linguarum alia utilitas, ad accipiendos plures sensus catholicos ex eadem scriptura, *ibid.* b. quarta utilitas, ad cognoscenda idiomata, phrasas, & proverbialia linguae eorum, 51. a. quinta, ad menda da corrigenda, quae ex indocili typographorum, aut eorum, qui scribere imperiti, obseperant, *ibid.* b. sexta commoditas ad intelligenda quorundam loca, quae ab interprete apertius reddi poterant, & sine linguarum cognitione nequeunt explicari, 52. b. septima ad evitandum errorem ex Latini sermonis amphibologia, 53. a. denum utilis est ad quendam vocabula, vel Hebraica, vel Graeca per-

cipienda, quae in editione Latina remanserunt. *ibid.* *Littera sacra.*

Litteris sacris explicandis eodem spiritu opus est, quo ipsa sunt scriptae, 49. b. litterae sacrae non continent opibus, quae ad doctrinam Christianam pertinent. 67. b. & seq. litterarum sacrarum consuetudo est, eundem omnino populum nunc propter iustos felicem dicere, nunc propter improbos miserum & infelicem. 101. a.

de *Lucae vias*, *lucae motus*. 239. b.

Loci circumstantia quando in confessione explicanda. 401. a. & b.

Lutherani.

Aliquando asserunt, sacram Scripturam per se quique habenti Spiritus sancti, & fidei lumen esse manifestam, 15. a. putant nullum dogma posse traditione probari, 64. a. nullum in Ecclesia legem esse voluit, per quam Scripturae sensus salventur, praeter rationem propriam, 65. b. docent, sacras litteras unum solum habere sensum, illumque in promptu cuiusque sine magistro docente patere, 66. a. Lutherorum sententia refellitur multis rationibus, *ibid.* Lutherani sanctorum auctoritatem multis argumentis expugnare contendunt. 135. a. nituntur probare Eucharistiam non esse sacrificium, 287. a. perperam desinunt sacrificium, quod fit ceremonia, vel opus a nobis Deo redditum, ut eum honore ascriamus, 291. a. Lutherani duas proximas sacrificii species esse asserunt, & non plures, 292. a. sacerdotum nostrum Turcarum more informare cupiunt, 296. a. Lutherani Eucharistiam percipientes, non item offerentes, Domini eam agunt, sacrificium crucis non agunt, 294. a. ministri antichristi iure dicuntur, 296. a. non omnino negant sacrificium, sed negant in eo, quod dicitur offerri pro peccatis, 297. b. negant penitentiam esse ad salutem necessariam, 382. a. item confessionem. 289. a. & b.

Lutherus.

Asseruit Philosophiam esse Theologo inutilem & noxiam, omnesque disciplinas speculativas errores esse, 185. a. Lutherus data est clavis putei abyssi, ut errores ibi demersos erueret. 98. b.

Lumen natura.

Luminis naturae errantes non minus a Deo falleremur, quam si per fidei lumen errarem, 190. a. Luminis naturalis investigationis & argumenta refellere, non modo stultum est, sed impium. *ibid.*

Lux divina per se quidem ad videndum editur, sed per occasionem in eo cecitatem efficit, qui prave affectus habet oculos. 13. a.

M

Mahometus omnem disputationis aditum suis, edita lege, praecussit. 65. b.

Magi.

Qui Christum adoraverunt, fuerintque reges; an non, parum interest, 212. a. Christum decimatercia die, ex qua natus est, adoraverunt. *ibid.*

Marcus Evangelista, in illo, quod scripsit, hora tertia Dominum crucifixum, quo pacto vindicandus sit a falsitate. 59. a.

Maria Virgo Magorum oblationem in quo consumpsit, 212. b. utrum B. Virgo a peccato originali fuerit libera, in utramque partem potest credi. 139. a. & b.

Martyrium.

Remittit peccata, 373. b. & seq. sine charitate non valet. *ibid.*

Messiani negant necessitatem confessionis. 389. b.

Matrimonium.

Matrimonii materiam & formam, & an matrimonium conferat gratiam, inconstanter & varie asserunt Theologi, 175. a. & b. matrimonium sine ministro Ecclesiae contrahitur, an sit sacramentum, 176. a. quod inter absentes per litteras & procuratores contrahitur, non est sacramentum, *ibid.* b. & 332. a. sine ministro contractum, non est sacramentum, varie probatur, 177. a. matrimonii ministri vir & femina contrahentes non sunt, *ibid.* matrimonium in statu innocentiae non fuit sacramentum. 332. a.

Medium ad salutem necessarium, duplex. 379. a. & b. Melchisedech panem & vinum obtulisse Deo in sacrificium, quomodo colligatur ex 14. cap. Genes. 295. b.

Mendacium.

Emaretur a fonte veritatis, si quispiam Deo auctore falleretur, & b. mendacior dicere & facere malum cum natura.

tura stabili, immobilique pugnat. *ibid.*
 Mutari est auferre falsum animo fallendi. 7. b.
 De *Metaphora* voce quid sentiendum. 336. a.
 Metaphora & figura a rebus vicinis & similibus ducitur. 9. b.
 Metaphorem Annii historicum repellit auctor. 334. a. & b.
 Elicia Hebraeus est oblatio. 296. b.
 Ministri & sacramenti, & sacrificii altaris sunt causae, ad modum quo qui applicat ignem ad stipulam causa est, &c. 307. a.

Missae.

Valor infinitus est, quoad sufficientiam, non autem quoad efficientiam, 310. b. missam habemus ex traditione Apostolorum, 296. b. esse sacrificium, probatur auctoritate Ecclesiae, conciliorum, pontificum, & Sanctorum. *ib.* & *seq.*

Moses.

Praeceptum accepit a Deo, ut legem populo scriberet; legis autem occulta mysteria ministro suo Josue revelaret, 68. b. Moses fuit sacerdos. 309. a.
 Monachi teneantur confiteri peccata venialia. 419. a.
 Mortis periculum, & articulus distinguantur. 419. b.

Mutus.

Tenetur confiteri eo modo quo potest, sive per nutus, sive per scriptum, 421. b. & *seq.* mutus non valens exprimere circumstantias peccatorum, sed signis tantum ostendens se offendisse Deum, absolvi potest. *ibid.*

*N.**Nestorius.*

Episcopus Constantinopolitanus successor Gregorii Nazianzeni, & antecessor Chrysostomi, 384. b. quomodo confessionem apud Sosomenum de medio sustulerit. 394. b.
 Nemrot translatus a Diis dixit Berofus. 234. a.
 Nicaenum concilium tempore Constantini a Sylvestro pontifice coactum, historici pii, gravissimique testantur. 309. a.

Nec.

Præter tres priores filios, plures genuisse post diluvium, aserit Berofus Annianus, contra sacras literas, 233. b. & *seq.* cum jaceret ebrius, carnine magico a Cham filio stertis effusus est, secundum Berofum. 234. a.

Nomen.

Nomina quaedam sunt, quae si in eadem lingua aliis verbis explicentur, nihil absurdum oritur, quod in nominibus Benoni & Melchisedech evenire potuit, 36. b. nomen generis speciei illi absolute tribuere, quoniam est in eo genere imperfectissima, in more majorem positum est. 379. a.
 Novatiani negant per absolutionem remitti peccata, 384. b. & *seq.*

Numerus.

Locorum Theologicorum denarius est, 4. a. numeri depravati reperiuntur in historia sacra & profana, 223. a. numerus peccatorum mortalium ad confessionem integram necessarius. 398. a.
 Nuptiae in Cana Galilaeae non fuisse factas, anno integro post baptismum elapso, non sine causa aliqui putant. 213. b. & *seq.*

*O.**Oblatio.*

Corporis, & Sanguinis Christi, quam missam, & sacrificium appellamus, ex Apostolorum traditione habetur, 296. b. oblatio duplex, universalis, & particularis. 300. a.

Offerre.

Offerentes sacrificium non minorem partem accipiunt, si pro pluribus, ac si pro uno duntaxat offeratur, 310. b. non offerentes non accipiunt aequalem partem si pro pluribus, ac si pro uno tantum offeratur, 311. a. offerentes sunt adpatores, auditoresque missarum, hi etiam qui sacerdoti alimenta ministrant, vel quoquo modo sacrificio intersunt, *ibid.* offerentium quisque pro sua devotione partem capit sacrificii altaris. *ibid.* b.

Operationes humanae sunt, quae in propria gratia, & meritis nituntur, aliae vero sunt, quae non a nobis efficacitatem habent, sed prorsus a Christo. 305. a. & b.

Operosum & arduum est simul in Theologia controversis & elegans dicendi, & argutum disputandi genus observare. 5.

Opes idem, si quatenus poena est, ad Deum; quatenus est culpa, ad auctorem diabolum referamus, nihil absurdum est. 11. a.

Ordines a summo Pontifice approbari, vel cessari, non

pertinet ad ea, in quibus ipse errare non potest. 126. b.
 Oriens in sacris litteris significatur pro terris, quae orientales ad illam sint, in qua sunt qui loquuntur. 213. a.

Offender.

Contendit, quod de duobus patribus Joseph, naturali & legali refertur, commentum esse, 209. b. Offender similis est Sanctorum communem sententiam pro albilo habere. 210. a. & b.

Ovis nomen plerumque pro iustis, & bonis accipitur, nunquam etiam pro malis, & improbis. 100. a.

Ovile Christi aliquando pro solis probis, iustisque accipitur. *ibid.*

*P.**Pastum.*

Pactum veritatis cum Ecclesia initum, ad pastores, & doctores ipsius referendum. 127. b.
 Parabolae aliud in medulla, aliud in superficie pollicentur. 31. b.

Passo.

Non potest esse honesta sicut nea actio, quando unum peccatum est poena alterius, 11. b. passo Christi applicatur nobis in sacramentis. 387. b.
 Pastores Ecclesiae non propter majorem sapientiam firmi in fide, & doctrina sunt, sed propter peculiarem Christi procuracionem. 127. b.

Peter.

Quas Christus per se fudit preces, omni tempore, & loco exaudit, quas vero per homines, non semper exaudit, 310. a. Patres veteres in locutionibus, quae actum Dei sonare videntur circa duritiam, cecitatem, errores, & peccata, solum permissionem agnoscunt. 22. b.
 Patriarchae duodecim sepulti sunt in Sichem, non autem in Hebron. 61. b.
 Paulus semen Abraham vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem. 9. b.

Peccatum.

Collocatur in genere, & specie uno modo formaliter, & directe, altero modo materialiter, & reductivè, 274. b. peccati nomine actus liber & moralis intelligitur, 13. b. peccati vox pro poena peccati saepe usurpatur, 308. b. a peccatis reservatis nemo potest absolvi a iudice inferiori, nisi cum facultate superioris, 402. a. & b. quando liceat circumstantiam peccati, per quam confessor possit peccati complicem intelligere, confiteri, quando reticere, 405. a. & b. peccatorum remissio dupliciter intelligenda, 408. b. peccata venialia non tenemur confiteri, 412. b. peccatum est, poenam divina sententia in sacramento illatam nolle subire, 426. a. recidivum, & peccati consuetudinem sacerdoti explicare consuevit. 401. b.
 Petri Oxoniensis assertiones damnatae. 395. b.
 Poena duplex, animi & corporis. 365. b.

Penitentia.

Penitentis finis triplex, 353. b. in penitente semper conjuncti sunt detestatio vitae veteris, & propositum novae, 357. a. penitens diligentiam addibere debet ad rememoranda singula peccata mortalia, 397. b. & *seq.* penitentes caute interrogandi, & caute scribenda summa, 399. b. penitens quando admonendus de peccato, quod ignorat, 400. a. an penitens teneatur omnia peccata, etiam reservata, iudici inferiori confiteri, quando non est facilis auditus ad superiorem, 403. b. an penitens praesenti sacerdoti per scripturam confiteri possit, ut mutus. 413. b. & *seq.*

Penitentia.

Penitentiae sacramenti institutio, praeceptumque confessionis colligit synodus Complutensis ex illo, *Quoniam remissis peccata*, 263. a. penitentia virtus & sacramentum est, 354. a. & b. an penitentia sit dolor de peccatis, quia contra Deum fuere commissa, 355. a. & 358. a. ejus vocabuli origo, 355. a. penitentia quid, *ibid.* an ad veram penitentiam præter dolorem de peccato præterito, exigatur propositum deinceps futura vitandi, & 356. b. penitentia non est sine actu charitatis, 358. b. de essentia penitentiae est, quod displiceat peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum, 359. b. penitentia est virtus, 361. a. est virtus specialis a ceteris, quae Philosophi cognoverant, distincta, *ibid.* & *seq.* penitentiam proprius actus est, accompaniare offensam Dei, 362. b. penitentia est virtus insula, 364. b. penitentia actus sufficiens ad justificationem non potest produci ab homine absque supernaturali auxilio Dei, *ibid.* b. penitentia interior

terior necessaria est ad remissionem peccatorum mortali-
um, 365. b. exterior necessaria est ad salutem, *ibid.*
penitentia lex preceptum speciale continet, 378. a. peni-
tentiam differre periculosum, 380. a. penitentia religio-
nis opus non est, sed vindicationis, 362. b. & 380. b.
penitentia preceptum obligat in articulo necessitatis,
381. b. penitentia preceptum affirmativum est: & fun-
datur in precepto charitatis affirmativo, *ib.* b. peniten-
tia exterior, in qua sacerdos penitentem absolvit, est sa-
cramentum, 384. b. penitentia sacramentum constat
contritione, confessione, & satisfactione, tanquam ma-
teris, contra Scotum, & Durandum, 386. a. penitentia
forma sunt verba absolutionis, *ibid.* penitentia sa-
cramentum in se susceptum non est necessarium ad salutem,
387. b. est necessarium ad salutem peccatoribus baptizatis
in se susceptum, si facultas adsit, sin minus, in voto,
ib. penitentia sine satisfactione sacrilegium est, 426. a.
Pernix ille est, qui nimis in errore pergit, & infamque
sententiam mordicus defendit, 473. a.

Petrus Apostolus.

Ut caput Ecclesiae, ita fundamentum est, 137. b. cum Ec-
clesiam docebat, & oves in fide firmabat, errare non po-
tuit, 158. a. Petrus si posset oves Christi falsis erroribus
pescere, non esset a Christo Ecclesiae provisorum, *ibid.* Do-
minicis oraculis communis, & civitate Antiochena Ro-
mam emigravit, cathedramque inde transfuit, 152. b.
Petri privilegium fuit, ut ejus ne personalis quidem fides
deficeret, *ibid.* & *fig.* Petro, & successoribus ejus primo
certam doctrinam asserere debemus, deinde Ecclesiae Ro-
manae, 147. b. Petro data est potestas non minus ad tol-
lendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata, 158. a.
Petro sunt commissi, quicunque habent sacramentum fi-
dei, 100. a. Petro defuncto, divino jure succedit alius in
eadem auctoritate, & potestate, 238. b. Petrus signifi-
cissimis verbis patefacit, quando Apostoli gloriam quasi in-
nigeniti a Patre viderint, 314. a. Petrum Apostolum in-
struit Christus pastorem Ecclesiae universalis, 136. b. in
Petro aliud est, quod spectat ad privatam hominis excel-
lentiam, aliud quod pertinet ad Ecclesiae utilitatem, 154.
a. Petrum Romae collocasse sedem, & martyrium passum
esse, graves historiae tradunt, 109. a.

Philo.

Philones duo fuerunt, unus Philosophus & Theologus, al-
ter historicus mendax, 131. b. Philonis auctoritas magna
fuit, sed brevium temporum, & libellus alter de an-
tiquitatibus, Philonis non fuerunt, 243. b.
Philosophi veteres penitentiam commendaverunt, 363. b.

Philosophia.

Non est meretrix vaga, & garrula, sed Thamar, quae cau-
sa prolis sedit in trivio, 192. b. vera est rerum humanarum
ac divinarum, terrestrium atque caelestium scientia,
ib. a. circa fidei veritatem quomodo se habeat, 190. a.

Plato.

Voluptatem appellat escam malorum, 192. b. asserit, ani-
mos esse immortales, 254. b. docet sacerdotes magna o-
portere claritate abundare propter eorum quae tractant ma-
gnitudinem, 296. a.

Pontifex.

Summus tantum in Ecclesia habet auctoritatem, quanta ad
continentes Christianae Reip. cives in fide, religione, &
officio est necessaria, 139. b. summus Pontifex potest esse
haereticus, 153. b. non est haeres propriorum privile-
giorum Petri, sed eorum, quae spectant ad Ecclesiae com-
mune bonum, 154. a. potest dispensare in his, quae Apo-
stoli tanquam Ecclesiae pastores constituerunt, 73. a. nun-
quam contra Patres Concilii bene sentientes dixit, 118.
b. & *seq.* Pontifex, & Concilium in fidei definitionibus
debent adhibere sufficientem diligentiam, 119. a. & b.
Pontifex, & Concilii Patres praestant semper quod in se
est, cum de fide pronunciant, 120. b. Pontifex, & Con-
cilium, quae via procedant in iudiciis fidei, 122. b. Pon-
tifex a fidelibus iudicari potest in solo casu haereticis, 153.
b. non tenetur in Conciliis amplecti maioris partis sen-
tentiam, 118. b. ad ipsum pertinet definire, quisnam li-
ber sit canonicus, 19. a. Pontifices respondent saepe ad
quaestiones privatas suam opinionem exponendo, non autem
serendo sententiam, 149. a. cum edunt libros de re
qualibet, non tanquam iudices de fide pronunciant, 150.
a. aliqui Pontifices inciderunt in haerem, 133. a. Pontifex
quando subijcitur Ecclesiae in foro exteriori, quando
in interiori? 384. a. & b. Pontifici Romano, tanquam
successori Divi Petri, commissae sunt claves Ecclesiasticae

potestatis, *ibid.* summo Pontifici nullum crimen reserva-
tur, quod non habeat annexam excommunicationem,
403. a. Pontifex ea, quae sunt de jure positivo, sine causa
solvere potest, 425. b.
Populi Judaeorum Machabaeis ducatum tradidit, non tan-
quam proprium, & hereditarium, sed ad legem depoei
conservandum, 34. a.

Potentia divina.

Absoluta definitur circa eas res, quae non implicant con-
tradictionem, 7. b. ordinata definitur circa ea, quae esse
possunt salva lege, statutisque divinis, *ibid.*

Preceptum.

Vulgo datum de haeretico denunciando, prudentia plenius
est, 275. b. in factis literis pro lege, & ordinatione quan-
doque accipitur, 13. a. preceptum Domini, seu consilium
Paulus vocat, quod Christus ore proprio praecepit in Evan-
gelio, vel continuit, 37. a. precepta, quae in sacris liti-
ris scripta sunt, quaedam a Christo Apostoli acceperunt
gentibus evangelizanda, quaedam ipsi Apostoli populo tradi-
derunt: illa non potest Ecclesia solvere, illa potest, 58.
a. & 73. a. precepta, & instituta Apostolorum, quaedam
temporaria fuerunt, quaedam perpetua, 72. b. tria precepta
ponuntur, ad argumenta Theologiae inventienda, 283. b.
& *seq.* precepto divino id fieri dicitur, quod ordine iusti-
tiae divinae fit, 13. a. precepto transgressor non est, qui
ad id bono ex genere suo, quem lex praecepit, apponit
nam aliquam circumstantiam, 411. a. non omnia praec-
pta Christi, & Ecclesiae sunt scripta, 422. b. praecpta
dupliciter obligant, *ibid.*

Praefati superiores licite possunt sibi aliqua peccata reserva-
re, 402. a.

Presbyteri dicuntur sacerdotes, id est, seniores, quoniam
etiam apud gentes, non nisi in regibus vel senioribus
sacerdotium residebat, 199. b.

Princeps.

Principes & praefati Ecclesiastici, ecclesia appellantur, &
sunt, 88. b. principes & optimates soli erga Deum habe-
bant olim caeremoniarum facultatem, 296. a.

Principium.

Principia disciplinarum bipartita sunt, 14. b. quaedam sim-
pliciter sunt prima, alia sunt principia quidem & im-
mediata, sed contrahitoria, 253. a. principia haec, *Deus est,*
& *est remunerator inquiringum se*, tanquam prima credi-
bilis omnes fidei articulos simpliciter in se continent, *ib.* b.
Professores doctrinae Christianae duabus quasi personis indu-
ti sunt, 185. b.

Prolixitas utilitate pensatur, 5.

Prophetiae intelligebant, quoniam prophetiae essent commi-
natoriae, quapropter maxime falsebantur, 10. a.

Propositio.

Propositionum, quae ad fidem attinent, duo gradus genera-
les collocatur, 264. b. Propositio erronea ab haeretica,
non modo cogitatione, sed re etiam separatur, 278. b.
propositio erronea est error, qui minus quiddam, quam
aperta haereticis, Catholicae doctrinae contrarius est, 279. a.
sapientis haesim, quae fit, *ib.* male sonans, quae, 280. b.
propositionum lapsus magis discerantur viribus sentien-
di & gustandi, quam speculandi, 281. b.

Propositum vitae novae est de ratione & essentia peniten-
tiae, 357. a.

Proverbia Salomonis vix explicari possunt, nisi habita-
tione Hebraica consuetudinis & sermonis, 51. a.

Proximus non cognatione tantum, sed humanitate desini-
tur, 330. a.

Q

Quaestio.

Theologica est duplex, altera, cujus cognitio est ad salu-
tem necessaria, altera, cujus ignorantia sine salutis iactura
esse potest, 123. b. quaestio & conclusio eadem res est,
257. b. quaestio Theologica, sive ad contemplationem, sive
ad mores attingat, alia est naturalis, alia supernatu-
ralis, alia media, 258. b. Quaestiones quatuor, quae Ari-
stoteles insert de unaquaque re, quo pacto terminari
queant, 257. & *seq.* quaestiones cognitionis quadriparti-
tae, 258. b. quaestiones Theologicae sunt quaedam, pro
quarum veritate Theologo est in capitis discernimen venien-
dum: sunt & aliae, quae ignorari & negari sine fidei iac-
tura possunt, 259. a. quaestiones naturales in duplici sunt
differentia, quaedam solis naturae argumentis probantur,
aliae fidei etiam auctoritate confirmantur, 311. a. quaestio-
num actionis duo sunt genera, 258. b.
Re-

R

Ratio.

Rationes naturales & humane Theologo non solum utiles, sed necessariae esse ostenditur, 185. a. rationes naturales non sunt arma Saulis, quæ pugilem magis gravant quam juvant, sed potius gladius Goliath, 188. b. rationes naturæ, quæ in usum Theologiam veniunt, firmæ nonnunquam, & infirmæ sunt, 189. b. rationes Philosophiæ qui rejicit, Dei veritatem, quæ illa subsistunt, refragatur, 190. a. rationalibus naturalibus exteri ad fidem adducuntur, fratres confirmantur, dociles inveniuntur, repugnantes repelluntur. 187. b.

Regula

Tres, ad quas fidei judicia externa dirigenda sunt, 176. b. regulæ tres Annii, quasi indices, quibus historiis cuiuscunque fides ac veritas exploretur, 230. a. has regulas vanas esse Canis probat, *ibid.* b. harum regularum, & Annii censura, *ibid.* & seq. regulæ & leges multiplices sunt, quæ veraces historiis a fallacibus distinguunt, 238. a. prima ex hominum probitate sumitur, *ibid.* secunda præfert historicos, qui severitati ingenii quandam prudentiam adjunxerunt, ad eligendum & ad iudicandum, 236. a. & b. tertia, cui historicorum auctoritatem Ecclesia tribuit, hic dignus est, cui nos etiam auctoritatem adjungamus, 241. b. Religionis apud veteres quantum honor habetur, 296. a. Remissio iniquitatis duplex, una perfecta, altera imperfecta, 352. b. & seq.

Res a Deo creatæ improprie dicuntur esse fallaces, 7. b. Respublica non potest contineri, nisi premio honorum, & poena malorum, 254. b.

S

Sacerdos

Laboris sui mercedem accipere a multis pro una missa non potest, 311. a. five pro paucis, five pro pluribus celebret, cibum vitæ necessarium exigere suo jure potest, *ibid.* Sacerdotes illi a Deo vocati sunt, qui ab Apostolis & eorum successoribus rite vocati sunt, 299. a. sacerdotes habent a Christo potestatem absolvendi peccata, 385. b. non possunt judicare de peccatis, nisi ea cognoscant, *ibid.* iudices constituti sunt omnium peccatorum, tam publicorum, quam occultorum, 386. a. sacerdos quilibet in articulo mortis absolvere potest, 392. a. quilibet dum ordinatur, qualem accipiat potestatem jurisdictionis, 393. b. & 415. b. Sacerdos proprius quis, 414. b. sine consensu sacerdotis proprii, alteri non licet confiteri, 414. b. & seq. & 416. b. sacerdos simplex ex se non habet jurisdictionem absolvendi 215. a. sacerdos non habet potestatem jurisdictionis ab ordinatione, *ibid.* sacerdotes habent potestatem absolvendi, & ligandi, 426. a.

Sacramenta

Medicina sunt, quæ homo descendens in Jericho curatur, *ibid.* sacramentum definitur, 330. b. sacramenta sunt caeremoniæ ad Dei cultum pertinentes, 331. a. sacramentorum materiam earum rerum similitudinem gerunt, quarum signa sunt, *ibid.* b. sacramentum est signum sanctitatis prædicium, *ibid.* sacramenta constant materia, forma, & ministro, 332. a. post Adæ lapsum omni tempore fuerunt ad salutem necessaria, 345. a. sacramenta fuerunt in lege veteri, *ibid.* novæ legis sunt causa gratiæ, & salutem animæ adferunt, 347. a. sacramenta novæ legis sunt septem, 351. b. sacramenta veteris legis nullæ prorsus causæ fuerunt gratiæ, aut salutis, *ibid.* novæ & antiquæ legis quomodo differant, 352. a. sacramentorum novæ legis auctor Christus, 353. a.

Sacrificare quid, 290. a.

Sacrificium

Est proprium opus religionis, 290. a. in sacrificio oportet hostiam esse, quæ immoletur, 291. a. sacrificium esse non potest, ubi non est oblatio, *ibid.* sacrificium quiddam aliud præter oblationem sibi vendicat, *ibid.* sacrificium & donum differunt, *ibid.* sacrificii nomen dupliciter in sacra scriptura accipitur, *ibid.* sacrificium si fuerit cruentum, mors erit cruenta, si vero incruentum, mors quæque erit mystica, & incruenta, id est effectus mortis, cum nunc præsens id esset, 300. b. sacrificiorum plura quam duo genera fuerunt in veteri testamento, 292. b. sacrificii nomen interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solet accipi, *ib.* sacrificium Eucharistiæ duobus modis a Catholicis asseritur,

ibid. sacrificium vere & proprie est in lege nova, *ibid.* sacrificii altaris effectus nec a bono ministro sit maior, nec a malo sit minor, 306. b. sacrificium altaris per modum redemptionis, & prelii prodest vivis, defunctis vero per modum orationis & suffragii, 310. a. sacrificium quo pacto dicatur delere crimina, & remittere peccata, 308. a. & b. sacrificium altaris per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum, 309. b. sacrificium an contineat occisionem animalis, quod offertur, & quomodo in Eucharistia hostia mos interveniat, 300. b. sacrificium in lege duplex, 332. a.

Sacrilegium est poenitentia sine satisfactione, 425. b.

Salomon

In peccatis Christi typus non fuit, sed in pace, p. b. studium humanæ sapientiæ vocat occupationem pessimam, non quia mala, sed quia molesta sit, 292. a. Salomonis sententias sparsas alii collegerunt, 34. b.

Salmanassar & Sennacherib eundem fuisse dixit Eusebius, manifeste contra sacram scripturam, 242. b. & seq.

Sales

Duplex, æterna, & quæ nunc sanatur a peccato, 337. a. ad salutem aliquid necessarium est dupliciter, 375. a. & b.

Sancti

Sancti omnes & Doctores Ecclesiæ, si asseruerint aliquem librum esse Canonicum, habendum est perinde ac si tota Ecclesia asseruisset, 19. a. & b. de Sanctorum auctoritate trinitatem disputari potest, 156. b. sanctorum testimonia referri possunt vel ad philosophicum dogmata, vel ad assertiones fidei comprobandas, *ibid.* sanctorum auctoritas cum asseritur ad facultates, quæ naturali lumine continentur, tantum pollet, quantum ratio naturæ consentanea persuaserat, 157. a. sancti auctores, etiam protestissimi, non eodem gradu & loco sunt omnes, 158. b. Sanctorum plurimum auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo præstare non valet, 159. a. omnium consensus intelligentia certissimum argumentum Theologo præstat ad Theologicas assertiones corroborandas, 160. a. Sanctos Doctores in eundem scripturam sensum convenientes qui contempserit, non homines contempnit, sed Deum, 163. b. sanctis Doctrinibus sacrarum literarum intelligentia per spiritum data est, 164. b. & seq. sanctis omnibus in scripturæ sacre interpretatione qui spiritum veritatis negat, hic eundem spiritum Ecclesiæ tollit, 165. a. Sancti simul in fidei dogmate errare non possunt, 166. a. sanctorum Patrum doctrina, & Ecclesiæ traditio ita sunt conjunctæ, ut dissociari non possint, *ib.* b. & seq. sanctorum Patrum antiqua confessio non in omnibus divini legis questionibus, sed solum in fidei regula est certo sequenda, 167. b.

Sanguis Christi

In singulis sacramentis peculiarem effectum operatur, juxta cuiusque peculiarem significationem, & naturam, 309. b. in speciebus panis, & vini remissionem poenæ, & corporum venialium tribuit, *ibid.* ex significatione specierum panis, & vini, tanquam ex causa instrumentali, & adjunctice definitur, ut eam remissionem efficiat, cuius participes sunt illi, qui non indigni ad altare Domini accedunt, *ibid.* sanguis Christi noster est, eo modo quo lux solis nostra est, nempe ut causa universalis, 299. b. & seq.

Satisfactio

Quæ ratione pars poenitentis, 387. a. ad sacerdotis arbitrium post sacramentum poenitentis est ad salutem necessaria, 390. b. quare, 399. b. de satisfactione post absolutionem an sit præceptum divinum, 425. b. satisfactio sacramentalis necessaria est ad sacramentum poenitentis perficiendum, 426. a.

Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere Prophetas, Evangelio credere, Apostolos non ignorare, 193. b.

Scriptura

Scripturæ sacre firmitas corruet, si per administratos falsi a Deo possumus, 8. a. scripturæ mirandos numeros præterire aliquando solet, 227. b. scripturæ sacre vis & energia in aliquibus locis non satis per negationem explicatur, 12. b. scripturæ est judeæ mortuus, qui nec humanitatem utrinque rationes audire, nec sententiam eloqui valet, 16. b. scripturæ usus est, perinde populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ac si omnes essent boni, 96. b. & 103. a. scripturæ sacre expositio legitima per majorum traditionem accipienda est, 160. a. & b. scriptura in pluribus locis hebraicum verbum cum interpretatione sua ponit, 36. b. scripturæ

praecepta temporaria quaedam, quaedam vero aeterna sunt. 37. b. & 58. a.

Sedes Apostolica, & insidens ei in fide, iudicio, atque decreto pro eodem reputantur. 147. a.

Signum

Est, quod praefer speciem quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit, 330. b. & seq. signum sanctitatis speculativum, & practicum. 331. b.

Synagoga

Post tempora Moyses habuit semper unum summum Pontificem, e cuius iudicio privati omnes cives, ac iudices etiam minores penderent. Synagoga congregationem notat. 139. a.

Sozomenum forte pro Theodoro dicitur Gregorius: nam quae illi obijcit, in Theodoro reperitur. 243. a.

Spiritus Sanctum a Filio procedere, Concilium Ephesinum ex illo scripturae loco, *De mo accepit*: & ex illo *Quem ego misit vobis*, &c. accepit. 253. a.

Speculum exemplorum, & aenea legenda taxantur. 241. a. Sciam apparuisse Magis ante Christi nativitatem, Chrysostomo, & Augustino placet. 213. a.

T

Tempus

Temporis circumstantia non est necessario dicenda in confessione, 401. b. ius divinum nullum certum tempus constituendi praescribit. 410. b.

Tertulliani opuscula apocrypha per Gelasium. 244. a. & b.

Testamentum

Minus solemne an sit validum secundum sententiam Alexandri Tertii, 148. a. testamentum apud Latinos interdum pactum, & promissionem significat. 37. b.

Theologia

Ratio est, sermoque de Deo, 246. a. theologia scientiam appellationem proprie sibi vendicat, 248. b. circa res etiam contingentes variatur sine nominis sui iactura, ib. theologia duplex, naturalis, & supernaturalis, 250. b. theologia nullo modo luxuria colligit, quia super Dei fundamentum, animum, operantem, lapides preciosos superedificat, 257. b. theologia conclusio, seu questio ea proprie est, quae ex theologiae principis, ut effecta e causa sua, oritur, ibid. theologia tractatio bipartita est, 258. a. Theologiae finis primarius est divinae naturae contemplatio, posterius autem earum rerum actio, quae ad bene beatoque vivendum sunt necessariae, 247. b. Theologiae consequentia firma & evidenter sunt, 248. b. Theologiae ratio formalis duplex, 252. a. Theologiae ratio formalis est, esse revelationem a Deo, lumine divinitus infusum, ib. Theologiae principia per fidem intelligi audent fecer theologi, qui de viatorum theologia disputant, ibid. e theologiae principia sunt habenda, quae per sacros auctores Ecclesiae sunt divinitus revelata, 253. a. vera & germana Theologiae principia sunt, quae libris sacris, & Apostolorum traditionibus continentur, ibid. ejus primaria principia sunt articuli fidei, cetera omnia quae in sacris litteris, vel in traditionibus efformantur, sunt secundaria, & ibid. b. theologiae effectum cum in dubium vocantur, quaestiones sunt, cum ratione coguntur, conclusiones, 257. b. theologiae principia, vel disposita inter se, & ordinata sunt, vel connexa & colligata, 258. a. theologiae scholastica quod proprium munus, 270. a. theologiae verae tres fines, scientia Dei, celestium rerum cognitio, humanarum prudentia & usus, 271. a. & b. theologiae scholasticae emolumenta, & exhibent hereticis juniores, 169. a. theologiae non esse speculativam, sed efficientem, conantur aliqui persuadere, 246. b.

Theologus

Materiam a praefata auctoribus, formam a junioribus mutari debet, in *Promissio*. Praeter communem artem discendi, quam dialectici tradunt, aliam habeat necesse est, ibid. theologus scholasticus est, qui de rebus Divinis prudenter & literis & Divinis institutionibus ratiocinatur, 269. b. theologi omnia theologiae principia in quaestionem verterunt, 258. a. differentis Theologi primum officium, 259. b. theologi universi in theologiae certis decretis des-

ciendis errare non possunt, 265. b. theologi quidam indigne nominantur, 169. b. theologorum scholasticorum testimonia, si alii viri docti contra pugnant, non plus valet, quam ratio eorum, vel auctoritas comprobatur, 272. a. theologorum omnium communi sententia refragari, temerarium est, ibid. theologis, qui Pontificum canones ignorant, multa deficiunt ad usum theologiae necessaria. 179. b.

Traditio

Ad hereticos confutandos majorem vim, quam scriptura habet, 69. b. traditionum Apostolicarum alteras Apostoli a Christo Domino acceperunt, alteras vero Apostoli ipsi Spiritui sancto suggerente ad Ecclesiam unitatem ediderunt, 72. b. traditiones Apostolicas impugnantur ab haeticis, 64. a. ad traditiones Christi & Apostolorum investigandas viae quatuor sternuntur, 71. a. traditionum Apostolicarum certitudo multis rationibus confirmatur, 73. b. traditiones sunt divinae verba, non aliter ac illa, quae sacris libris scripta sunt, 77. a. traditiones non sunt divinarum scripturarum additamenta, sed complementa, & eorum quasi commentarii. ibid.

Transmigratio

Septuaginta anni transmigrationis quomodo computandi sint, an in primum annum Cyri, an vero in secundum Darii, suspensum disputatur, 216. a. & b. & seq. transmigrationis septuaginta annorum initium a desolatione sumendum est, non a transmigratione. 219. a. Turris David, id est, sacrae scripturae auctoritas arietibus quatuor concuti solet. 3. b.

V

Vasa argentea ac aurea, & suppellex Aegyptiorum quid significant. 171. a.

Veritas

Perissima non est, qui quocumque modo falsitas permixta, 8. b. veritas quaedam est, quae non habet pierstem, 192. b. veritas scripturae semper fuit connexa cum rectitudine fidei, 42. a. veritas Scripturae vere & proprie, in intellectu est, Scripturae autem improprie tanquam in signo, 263. a. veritates quaedam catholicae ita ad fidem pertinent, ut his subiectis fides quonque ipsa tollatur, 279. a. veritates quaedam Catholicae sunt, quibus everitis, fides quatitur, sed non evertitur. ibid.

Vicentius Belluacensis, & D. Antonius non tam vera, quam multa scripserunt. 241. b.

Vindicta

Vindicta iusta duplex, 355. a. vindictae finis triplex. ib. b.

Vir

Viri Apostolici & spirituales omnia discernunt, quae ad salutem sunt necessaria, 25. a. viri prudentes nolunt cognitionem de Deo vacantem & otiosam esse. 247. b.

Virtus

Virtus est habitus electivus in mediocritate consistens, 382. a. virtus infusa duplex. 364. a. Virtus corporalem quilibet tenetur conservare. 382. a. Wicleff. docuit confessionem esse superfluum & inutilem. 389. b.

Unctio

Unctio interior sapientibus Ecclesiae imaginibus sufficit ad ea quae fidei adversantur refutanda, at ignorantibus operis externa doctrina, 20. a. Unctionis sacri Christum virtus, 247. b. in voce ambigua non licet nunquamlibet significatum accipere. 95. a.

Volente aliquo ea fieri dicuntur, quae non invito fiunt. 23. b.

Vorum sacramenti poenitentiae implicitum peccatoribus baptizatis non sufficit ad salutem, sed explicitum & formale. 216. b. & seq.

Vulgata dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. 216. a.

Vulgus

Vulgi falsum opinione in duplici sunt differentia, 215. b. vulgi sermones non solent homines severi aucupari, quamvis gravissimi viri in scribendo id fecerit. 241. a.

I N D E X

LOCORUM S. SCRIPTURÆ,

Quæ in his Operibus explicantur.

Genesi.

- Cap. I. Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem. 263. b.
 16. Illa concipisse se videns, despexit dominam suam &c. 190. b.
 18. Descendam, & videbo, utrum clamorem opere complerint. 318. b.
 19. Ne respicias post tergum. 31. a.
 21. Expectate hic, ego & puer postquam adoraverimus, revertemur ad vos. 6. a.
 26. Isaac discedens, ut veniret ad torrentem Gerar, habitaretque ibi, rursum fodit alios puteos, quos foderant servi patris sui Abraham, &c. 45. b.
 29. Ego sum primogenitus tuus Esau, &c. 9. b.
 31. Per salutem Pharaonis exploratores elis. 13. b.
 46. Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuerunt septuaginta. 62. b.

Exodi.

1. Erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta. 62. b. & seq.
 11. Fecerunt filii Israel, sicut præceperat Moyses, & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea, & aurea. 10. b.
 31. Vocavi ex nomine Beseleel, & implevi eum sapientia. 190. a.

Levistici.

45. Orabit pro te Sacerdos, & dimittetur ei. 308. b.
 16. Sabbatum requieitionis est, affligetis animas vestras, ab omnibus peccatis vestris mandabimini. 380. a. & 384. a.

Numer.

22. Si vocare te venerint homines isti, surge & vade cum eis. 10. a.
 23. Non est Deus ut homo, ut mentietur, nec ut filius hominis, ut mutetur. 8. b.
 36. Omnes tum viri ducent uxores de tribu, & cognatione sua. 46. b.

Deuterom.

47. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris, venies ad sacerdotes Levitici generis, &c. 138. b.
 17. Qui autem superbiert, nolens obedire sacerdotis imperio, &c. ex decreto iudicis morietur. 117. b.
 48. Qui verba Prophetæ, quæ loquatur in nomine meo, noluerit audire, ego ultor erisiam, &c. quod si in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non venerit, hoc Dominus non est loquutus. 13. b.

1. Regum.

13. Filius unius anni erat Saul, cum regnare coepisset. 223. b.

2. Regum.

16. Dominus præcepit ei, ut malediceret David. 13. a.

3. Regum.

6. Factum est ergo quadringentesimo octogesimo anno egres-
 sionis filiorum Israel de terra Ægypti, &c. 225. b.
 2. Non est homo, qui non peccet. 86. b.
 22. Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. 10. a.

4. Regum.

81. Athalia vero mater Ochoas videns mortuum filium suum, occidit omne semen regium. 232. b.

Primi Paralip.

15. Proficiebat David vadens & crescens. 217. b.

Secundi Paralip.

15. Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum an-
 ni 93. regni Asa. 223. b.
 17. Crevit Josaphat, & magnificatus est, usque in subli-
 me. 317. b.

Job.

12. Qui immutat cor principum, & decipit eos, & errare eos facit quasi ebrios. 22. a.
 85. Qui docet nos super jumenta terra, & supra volucres cæli erudit nos. 198. a.

Psalms.

11. Salvum me fac, quoniam defecit sanctus. 96. b.
 15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, &c. 319. a.
 22. Spes mea ab uberibus matris meæ. 312. b.
 31. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum te-
 sta sunt peccata. 301. b.
 40. Beatum faciet eum in terra. 314. a.
 44. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea un-
 xit te Deus. 319. a.
 47. Circumdate Sion, & complectimini eam, &c. quo-
 niam hic est Deus Deus noster, ipse reget nos in seculu-
 ls. 89. a.
 49. Immola Deo sacrificium laudis. 293. e.
 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. 291. a.
 52. Deus de celo prospexit super filios hominum, ut videret
 si est intelligens, &c. 318. b.
 73. Iratus est furor tuus super oves pascum tuum. 100. a.
 88. Dispositi testamentum electis meis, iuravi David, sermo
 meo, usque in æternum præparabo semen tuum. 128. a.
 93. Qui docet hominem scientiam. 198. a.
 118. Erravi sicut ovis, quæ perit. 100. a.
 144. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in
 omnibus operibus suis. 8. b.

Proverborum.

2. Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia. 338. a.
 5. Ne intenderis fallacie mulieris, savus enim distillans la-
 bia meretricis, &c. 192. b.
 7. Mulier parula & vaga quietis impatiens, &c. 191. b.

Ecclesiastes.

1. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, &c. 191. a.
 7. Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non
 peccet. 86. b.
 12. Donec revertatur pulvis in terram unde erat, & spiritus
 redeat ad Deum qui dedit illum. 324. b.
 12. Verba sapientum sicut simuli, & quasi clavi in altum
 defixi. 164. a.
 12. Deum time, & mandata ejus serva, hoc est enim o-
 mnis homo. 192. a.
 21. Fill, peccasti, non adjicias iterum, sed de pristinis de-
 precare, ut tibi dimittantur. 366. a.

Canonicorum.

2. Sicut lilium inter spinas, &c. amica enim inter filias.
 99. b.
 3. Tequil eum, nec dimittam. 29. a.

Sapientia.

2. Nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt iustitie, &c. quoniam Deus creavit hominem inextinguibilem, & ad imaginem similitudinis sue fecit illum. 326. a.
 3. Cogitationes mortalium timidae, & incertae providentiae nostrae. 191. b.
 13. Vani enim sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei, &c. 189. b.

Ecclesiastici.

8. Non te praeferat narratio seniorum. 167. a.
 15. Non dicas, ille me implanavit. 11. a.
 37. A consiliario serva animam tuam, ne forte mittat suam in terra, & dicat tibi bona est via tua. 51. a.

Esaia.

11. Erit fides cinctorum renum ejus. 312. b.
 22. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te, &c. 128. a.
 32. Morieris, & non vives. 10. a.
 38. Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea. 301. b.
 50. Dedit illis linguam eruditam, ut scient sustentare eum, qui lapsus est verbo; aperuit illis quoque aurem, & saturabitur. 156. b.
 53. Pro eo, quod laboravit anima ejus, & videbit, & saturabitur. 318. b.
 54. In misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redemptor tuus Dominus, &c. usque, Et socius pacis meus non movebitur. 127. b. & seq.
 59. Spiritus meus qui est in te, & verba mea quae posui in ore tuo, non recedent, &c. 90. a. & 262. b.
 62. Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. 319. b. & seq.
 66. Ad quem aspiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu? 370. a.

Jeremia.

- Dabo vobis pastores, qui pascant vos scientia & doctrina. 109. b.
 Convertimini filii, revertentes, & sanabo aversiones vestras. 99. b.
 20. Seduxisti me Domine, & seductus sum. 13. a.
 25. Servient gentes istae regi Babylonis septuaginta annis, cumque impleri fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis. 216. b.
 30. Postquam enim convertisti me, egi poenitentiam. 164. b.
 31. Novum creavit Dominus super terram, semina circumdabit vltum. 313. b.
 32. Perlasti eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. 128. a.
 51. Iste est populus, quem transiit Nabuchodonosor, &c. 224. a.

Ezechielis.

3. Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. 96. b.
 26. Emundavi sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo, &c. 101. a.
 28. Facite vobis cor novum & spiritum novum. 357. a.
 34. Suscitabo super eos pastorem unum qui pascat eos, ipse erit eis in pastorem. 164. a.
 37. Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis. 128. a.

Danielis.

4. Peccata tua elemosynis redime. 375. a.
 5. In dimidio hebdomadis debiet hostia & sacrificium. 98. a. & b.

Osai.

2. Sponsabo te mihi in sempiternum, &c. sponsabo te mihi in fide. 89. a.
 14. Reddemus vitulos labiorum nostrorum. 291. b.

Amos.

6. Vae vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariae, optimates, capita populorum. 104. b.

Jona.

3. Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur. 127. b. & seq.

Abacuc.

2. Iustus ex fide sua vivit. 205. b.

Aggei.

2. Interroga sacerdotes legem. 109. b.

Malachia.

1. Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra: a solis enim ortu, &c. & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. 292. b.
 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore ejus.

1. Machabeorum.

7. Homo sacerdos de semine Aaron venis, non decipiet nos. 240. b.

Macthai.

1. Ecce Magi ab oriente venerunt. 212. b.
 2. Tunc Herodes videns, quoniam illusum esset a Magis, mittens occidit omnes pueros, &c. 213. a.
 3. Ego baptizo vos aqua. 346. b.
 3. Facite fructum dignum poenitentiae. 355. b. & seq.
 3. Vae estis lux mundi. 87. a.
 5. Si offers munus tuum ad altare, & ibi rememberis fueris &c. 422. a.
 6. Dimitte nobis debita nostra. 86. a.
 10. Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. 56. b. & seq.
 10. Quae in aere auditis, praedicare super telli. 78. b.
 10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. 221. b.
 12. Ecce mater tua & fratres tui foris sunt querentes te alloqui. 211. a.
 15. Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? 212. b.
 16. Cavete a sermone Phariseorum. *ibid.*
 16. Beatus es Simon Barjona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, &c. 137. a.
 16. Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, & portae inferi non praevalent adversus eam. 297. a. & 158. a. & 140. a.
 16. Tibi dabo claves regni caelorum. 124. b.
 16. Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in caelis: & quodcumque solveris super terram, &c. 140. b. & 385. a. & b.
 18. Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipsum solum, &c. 151. a.
 18. Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quaecumque petierint, fiet illis a Patre meo, 107. b. & 129. a.
 21. Simile factum est regnum caelorum homini regi, &c. 67. a.
 22. Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob: non est Deus mortuorum, sed viventium. 32 b.
 23. Super cathedram Moysi sederunt Scribae & Pharisei, &c. 112. b. & 127. a. & b.
 23. Vae vobis, qui aedificatis sepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iustorum. 173. a.
 25. Simile est regnum caelorum decem virginibus, &c. 87. a.
 25. Omni habenti dabitur, & abundabit ei autem, qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. 51. a.
 26. Tristis est anima mea. 210. a.
 28. Ecce ego vobiscum semper omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. 29. a. & 128. a.

Marci.

1. Initium Evangelii Jesu Christi filii Dei, sicut scriptum est in Isaia propheta. 12. b. & seq.
 13. De die autem illa nemo scit, neque Filius. 320. a. & b. & seq.
 13. Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate. 150. b.
 15. Erat autem hora tertia, & crucifixus est cum. 59. b. 16.

16. Predicatio Evangelium omni creaturæ. 107. a.
 14. Qui vero non crediderit; condemnabitur. 398. a. & b.

Lucæ.

1. Regnabit in domo Jacob in æternum. 89. a.
 2. Iesus proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum & homines. 317. a. & b.
 3. Qui fuit Salo, qui fuit Calanum, qui fuit Arphaxad. 61. a.
 7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 302. a. & 331. a.
 10. Neminem per viam salutaveritis. 51. a.
 10. Qui vos audit, me audit. 112. b.
 10. Samaritanus appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum & vinum, &c. 330. a.
 13. Nisi poenitentiam habueritis, omnes peribitis. 354. a.
 21. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 2. a.
 22. Accipite panem gratias egit, &c. hoc est corpus meum, &c. 293. b.
 32. Hoc facite in meam commemorationem. 150. b.
 21. Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua. 118. b. & 120. b.
 24. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum. 151. b.
 24. Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. 49. a. & 162. b.

Joannis.

1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. 87. b.
 1. Verbum caro factum est, &c. 314. b.
 1. Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre. 313. a.
 1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum. 353. a.
 2. Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarravit. 315. a.
 3. Nuptiæ factæ sunt in Cana Galiliæ. 314. a.
 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. 348. a.
 3. Illum oportet crescere, me autem minui. 317. b.
 3. Quod vidit & audivit, hoc testatur. 316. a.
 3. Pater omnia demonstrat Filio, quæ ipse facit &c. 318. a. & b.
 3. Ego non ab homine testimonium accipio. 20. a.
 6. Nisi manducaveritis carnem, &c. 394. a.
 7. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit. 20. b. & seq.
 10. Oves meæ vocem meam audiunt. 21. a.
 12. Cum esset Pontifex anni illius, prophetavit. 127. b.
 14. Ego rogo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat, &c. 89. b.
 14. Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia. 121. b.
 15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. *ibid.*
 16. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnia veritatem. 89. b.
 18. Sanctifica eos in veritate, &c. 90. a.
 18. Volo Pater, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, &c. 315. b. & seq.
 18. Ego in occulto locutus sum nihil. 79. a.
 19. Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper. 70. a.
 20. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum, &c. 150. b. & 154. a.
 20. Quorum retinuitis, retenta sunt. 387. b.
 21. Pæce oves meas. 124. a. & 137. a.
 21. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scimus, quia verum est testimonium ejus. 17. b.

Actuum.

5. Cæci denunciaverunt, ne omnino loquerentur in nomine Jesu. 149. b.
 6. Verbum Dei crescebat. 318. a.
 7. Joseph accessit Jacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque. 63. b.
 7. Posit sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Emor filii Sichem. 62. b. & b.
 10. Mitte & accerses Simonem: ille dicet tibi, quid te oportet facere. 335. b.
 15. Conveniunt Apostoli & seniores videre de verbo hoc. 290. b.

15. Viri fratres vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere. 138. a. & b.
 14. Visum est Spiritui sancto, & nobis. 113. a. & 118. a.
 20. Attendite vobis, & universo grægi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. 109. b.

Roman.

1. Tradidit illos Deus in reprobam sententiam. 11. a. & b.
 2. Factores legis justificabatur. 337. b.
 2. Non enim qui in manifesto Judæus est, neque que in manifesto in carne est circumcisio &c. 110. b.
 3. Justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. 311. b. & seq.
 3. Unus est enim Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. 334. b.
 5. Per unius iustitiam in omnes homines in justificationem. *ibid.*
 6. Ore autem confesso sit ad salutem. 345. a.
 10. Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum. 110. a.
 12. Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem. 291. a.
 13. Non plus sapere, quam oportet sapere, &c. 163. a.
 14. In firmum in fide assumite. 84. b.

1. Corinth.

1. Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, vocatis sanctis. 84. a.
 1. Obsecro vos, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. 113. a.
 1. Perdam sapientiam sapientum. 193. a.
 1. Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem. 117. a.
 3. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. 86. b.
 4. Hic jam queritur inter dispensatores, ut fideli quis inveniat. 88. a.
 4. Habentes eundem spiritum fidei. 324. b.
 6. An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? 87. b.
 7. Præcipio non ego, sed Dominus: cæteris ego dico, non Dominus. 54. b. & 57. a.
 10. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. 346. b.
 10. Omnes quidem de uno pane participamus. 348. b.
 11. Si quis videtur contentiosus esse, nos tamen talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. 73. b.
 13. In uno spiritu omnes nos, in unum corpus baptizati sumus. 87. b.
 13. Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarii. 185. b.
 13. Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. 313. a. & b.
 14. Prophetæ duo aut tres dicant, & ceteri dijudicent, &c. 163. a.
 14. Non est dissensionis Deus, sed pacis. *ibid.*
 15. Alia claritas solis, alia claritas lune, &c. 158. b.
 15. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. 48. b.

2. Corinth.

2. Fidelis autem Deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo, est, & non, sed est in illo, est. 105. a.
 4. Id, quod in presenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, æternam gloriæ pondus operatur in nobis. 264. a.
 5. Scimus enim, quod si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ad glorificationem, &c. *ibid.*
 7. Quæ secundum Deum tristitia est, poenitentiam, &c. 366. b.
 10. Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra Petrus autem erat Christus. 314. b.
 11. In quo quis audet (in insipientia dico) auleo & ego. 54. b.

ad Galatas.

2. Sciens, quod non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi. 340. a.
 3. Omnes enim filii Dei estis per fidem. *ibid.*

4. Hæres illis parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub
tutoribus est usque ad præfinitum tempus a patre. 334. a.
9. Nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed fi-
des. 341. b.

Ad Ephesios.

2. Eratis illo in tempore alienati a conversatione Israel &
hospites testamentorum. 344. a. b.
4. Unum corpus & unus spiritus, sicut vocati estis in una
spe vocationis vestre, &c. 103. b.
4. Unusquisque nostrum data est gratia secundum mensuram
donationis Christi. 90. a.
4. Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem
Prophetas, &c. 86. b. 263. b.
3. Eratis aliquando tenebræ, &c. 87. b.
5. Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea,
ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in
verbo. 348. a.

Philippens.

4. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis,
odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo.
289. a.

Colossens.

2. In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare,
pachitane, &c. 314. b.
2. In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporali-
ter. *ibid.*

2. Thessalon.

2. Ideo mittet illis Deus operationem erroris. II. a & b.

1. Timothei.

2. Unus Deus, unus mediator Dei & hominum, homo
Christus Jesus. 333. b.
6. O Timothee, depositum custodi, &c. 78. a.
6. O Timothee, devota prophanas vocum novitatis. 53. b.

2. Timothei.

3. Resuscita gratiam Dei, quæ est in te per impositionem
manuum mearum. 299. a.
2. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum,
&c. 85. b.
2. Si quis emundaverit se ab istis, erit vix in honorem,
&c. 305. b.
3. Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est, &c. 76. b.

Ad Hebræos.

2. Decebat enim, propter quem omnia, qui multos filios
in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passio-
nem consummari. 319. b.

2. Nusquam enim angelos apprehendit. 267.
3. Omnis pontifex pro similibus constituitur, ut offerat
dona & sacrificia pro peccatis. 86. a. & 190. b.
6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt & prola-
psi, rursus renovari ad penitentiam. 384. a.
9. In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant
sub priori testamento. 301. b.
10. Una oblatio consummavit in æternum sanctificatos.
304. a.
10. Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam
veritatis, jam nulla relinquitur pro peccatis hostia. 303.
2. & 384. a.
11. Credere oportet accedentem ad Deum, quia est. 255. a.
13. Per ipsum offeramus hostiam laudis, &c. id est fructum
laborum consentium nomini ejus. 291. a.
13. Beneficentiæ & communionis notitiam oblivisci, &c. *ibid.*

Jacobi.

1. Deus neminem tentat. 777.
2. Religio munda & immacolata apud Deum & Patrem
hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eor-
um. 391. a.
2. In multis enim offendimus omnes. 86. a.

1. Petri.

1. Animæ vestras castificantes. 305. b.
2. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus
Dei. 87. a.

2. Petri.

1. Non doctas fabulas sequenti notam fecimus Domini no-
stri virtutem & præsentiam, &c. 314. a.
2. Habemus firmiter propheticum sermonem, cui bene
facitis attendentes, &c. 49. a.

1. Joannis.

2. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. 101. a.
2. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos
seducimus, & veritas in nobis non est. 86. a.
2. In hoc scimus quoniam cognovimus Deum, si mandata
ejus observamus. 102. a.
2. Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, sed sicut
unctio ejus docet vos de omnibus, &c. 15. b.
3. Omnis qui peccat, non cognovit Deum, & omnis qui
natus est ex Deo, peccatum non facit. 103. a.
3. Qui facit justitiam, justus est, qui facit peccatum, ex
diabolo, &c. *ibid.*

Apocalypsis.

6. Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere divinitatem
& sapientiam. 312. a.

F I N I S.

CPSIA information can be obtained at www.ICGtesting.com
Printed in the USA
BVOW05s0009100315

390922BV00015B/260/P

LPN RR 023587146

9 781276 866590